

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مَعَارِفُ الْقُرْآنِ

مع

استاذنا رحمه الله تعالى
مفتي محمد تقی عثمانی مدظلہ العالی

مفتی محمد تقی عثمانی مدظلہ العالی

تألیف

مع ترجمہ شریف و اضافات

مفتی ابو زکریا محمد تقی عثمانی مدظلہ العالی

- ۱۔ تفہیم القرآن ترجمہ
- ۲۔ خلاصہ تفسیر پرہیزگار کتب قرآنیات
- ۳۔ سہ ماہیہ کتب تفسیر پرہیزگار کتب قرآنیات
- ۴۔ پیشروان و پیشروان قرآن و حدیث
- ۵۔ حروف و حروف القرآن و حدیث

مفتی محمد تقی عثمانی مدظلہ العالی
0321-8007626

محقق جدید ایڈیشن

معارف القرآن

پہنتو

جلد ۱۰

تالیف

مفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع رحمہ اللہ

مع

آسان ترجمہ قرآن

حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب مدظلہ

مترجم

حضرت مولانا شاہ فیصل صاحب

فاضل وفاق المدارس امداد العلوم وجامعہ اسلامیہ چارسدہ

خصوصیات مع تسہیلات و اضافات

- ① ہر عبارت تہ پہ حاشیہ کنہی حوالہ و رکول ② آسان ترجمہ قرآن از مفتی محمد تقی عثمانی مدظلہ ③ ٹکی پہ ٹکی اور روانہ ترجمہ ④ د خلاصہ تفسیر پہ مینع کنہی قرآنی آیاتونہ لیکل ⑤ پہ حاشیہ کنہی د غیر تفسیر ہدہ آیاتونو تفسیر ⑥ د عربی او فارسی د اشعارو پہ پہنتو کنہی ترجمہ ⑦ د اختلاف پہ صورت کنہی یوسفزی پہنتو سرہ قندہاری الفاظ لیکل

فیصل کتب خانہ (مدینہ مارکیٹ)

محله جنگی قصہ خوانی بازار پینہور {۰۳۲۱-۹۰۹۱۸۳۵}

د چاپ حقوق صرف ناشر سره محفوظ دي

د کتاب نوم : معارف القرآن پښتو محقق ايډيشن

مؤلف : حضرت مولانا مفتي محمد شفيع صاحب رحمۃ الله عليه
مفتي اعظم پاکستان

خوړونکي : فيصل کتب خانہ محلہ جنگی

موبائيل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د ملاویدو پټي : د فيصل کتب خانې نه سوا

مکتبه روغانيول جلال آباد

مکتبه رحيمي خوست

نعت کتب خانہ کابل

مداقت کتب خانہ قندهار و کابل

علمی کتب خانہ گردیز

مکتبه علييه اکوړه خټک

پښتني کتب خانہ تيمرگره

شيخ الهند کتب خانہ خوست

فلاح کتب خانہ جلال آباد

مکتبه فریدپه خوست

ديوبند کتب خانہ خوست

جدید رشیدپه کتب خانہ کابل

مکتبه خواجه عبدالله الصاری غزني

مکتبه نعمانيه غزني

مکتبه رحمانيه قندهار

دعوت کتب خانہ جلال آباد

تقوی کتب خانہ جلال آباد

فهرست مضامین

شماره	مضمون	صفحه
	پاره نمبر [۲۵]	
۲۲	خلاصہ تفسیر	۲۲
۲۴	معارف او مسائل	۲۴
۲۵	دین اقامت فرض دی او پہ دی کنبی تفرقی اچول حرام دی	۲۵
۲۶	د آما مانو فروعی اختلافات پہ تفرقہ کنبی داخل نہ دی	۲۶
۲۸	اول حکم	۲۸
۲۸	دویم حکم	۲۸
۲۸	دریم حکم	۲۸
۲۸	خلورم حکم	۲۸
۲۸	پنجم حکم	۲۸
۲۹	شپہم حکم	۲۹
۲۹	اووم حکم	۲۹
۲۹	اتہ حکم	۲۹
۲۹	نہم حکم	۲۹
۲۹	لم حکم	۲۹
۳۴	یو مجرب عمل	۳۴
۳۹	د آل رسول ﷺ د تعظیم او محبت مسئلہ	۳۹
۴۲	د توبی حقیقت	۴۲
۴۲	ربط او شان نزول	۴۲
۴۷	دنیا کنبی د دولت زیاتوالی د فساد سبب دی	۴۷
۴۷	د جنت او دنیا فرق	۴۷
۵۳	پرومبی صفت	۵۳
۵۳	دویم صفت	۵۳
۵۳	دریم صفت	۵۳
۵۳	خلورم صفت	۵۳
۵۳	پنجم صفت	۵۳
۵۴	د مشوری اہمیت او ددی طریقہ	۵۴
۵۵	شپہم صفت	۵۵
۵۵	اووم صفت	۵۵
۵۶	عفو او انتقام کنبی معتدلہ فیصلہ	۵۶
۶۳	پرومبی صورت	۶۳
۶۴	دویم صورت	۶۴

شماره	مضمون	صفحہ
۲۴	دریم صورت	۲۴
۲۸	مبلغ لڑہ مایوسہ کیدل نہ دی پکار	۲۸
۷۲	د سفر پہ وخت کنبی دعاگانی	۷۲
۸۲	د معیشت د تقسیم قدرتی نظام	۸۲
۸۳	د معاشی مساواتو حقیقت	۸۳
۸۵	د اسلامی مساواتو مطلب	۸۵
۸۸	د مال دولت زیادت دا خہ د فضیلت سبب نہ دی	۸۸
۹۱	د اللہ تعالیٰ د یاد خخہ مخ اړول د خراب صحبت پہ وجہ کیری	۹۱
۹۲	نیک شهرت ہم پہ دین کنبی بنہ دی	۹۲
۹۳	د انبیاء ﷺ په صحیفو کنبی د توحید تعلیم	۹۳
۱۰۷	حقیقت کنبی دوستی هغه ده چې د اللہ تعالیٰ دپاره وی	۱۰۷
۱۱۲	دسورت فضیلت	۱۱۲
۱۲۹	د زمکې او آسمان ژریدل	۱۲۹
۱۴۸	زمونږ دپاره د تیرو شوؤ آمتونو حکم	۱۴۸
۱۵۰	عالم آخرت او په هغې کنبی سزا او جزا عقلا ضروری ده	۱۵۰

پارہ نمبر [۲۶]

۱۵۴	زمانې ته بد وئیل بنه نه دی	۱۵۴
۱۶۷	د رسول کریم ﷺ د علم غیب باره کنبی د آدب غوښتنه	۱۶۷
۱۷۷	د مور حق د پلار نه زیات دی	۱۷۷
۱۷۸	د حمل او رضاع په اکثره موده کنبی د امت د فقهاء کرامو اختلاف	۱۷۸
۱۸۲	د دنیاوی لذتونو او نعمتونو نه ځان ساتل	۱۸۲
۲۰۱	د جنگی قیدیانو په باره کنبی د امام المسلمین څلور اختیارات	۲۰۱
۲۰۱	اسلام کنبی د غلامی بحث	۲۰۱
۲۰۸	د جهاد د شرعی کیدو یو حکمت	۲۰۸
۲۲۴	د خپلونی پاللو سخت تاکید	۲۲۴
۲۲۵	په یو خاص بنده باندې د لعنت حکم او په یزید باندې د لعنت وئلو بحث	۲۲۵
۲۳۷	د حدیبیه واقعہ	۲۳۷
۲۳۷	اوله برخه د نبی کریم ﷺ خوب	۲۳۷
۲۳۸	دویمه برخه یو ځانې تلود پاره صحابه کرام او د خواؤشا مسلمانان رابلل او د ځینو انکار کول	۲۳۸
۲۳۸	دریمه برخه مکې مکرمې ته روانیدل	۲۳۸
۲۳۸	څلورمه برخه مقابلې دپاره د اهل مکه تیاری کول	۲۳۸
۲۳۹	د خبر رسولو یوه عجیبه ساده طریقه	۲۳۹
۲۳۹	د رسول کریم ﷺ خبر رسوونکي	۲۳۹
۲۳۹	پنځمه برخه د رسول کریم ﷺ داوښې مبارکې په لار کنبی چوکیدل	۲۳۹

شماره	مضمون	صفحہ
۲۴۰	شپر مہ برخہ حدیبیہ کنبی یوہ معجزہ ::	۲۴۰
۲۴۰	دمکی خلقو سرہ د وفدونو پہ ذریعہ خبری اتری کول ::	۲۴۰
۲۴۱	اتمہ برخہ عثمان <small>رضی اللہ عنہ</small> دمکی خلقو تہ د پیغام دپارہ لیبرل ::	۲۴۱
۲۴۱	نہمہ برخہ د مکی خلقو او د مسلمانانو ترمینخہ تاؤ تریخوالی او د اہل مکہ و نہ د اویا تنو	۲۴۱
۲۴۲	گرفتاری ::	۲۴۲
۲۴۳	لسمہ برخہ دبیت رضوان واقعہ ::	۲۴۳
۲۴۳	یوؤلسمہ برخہ دحدیبیہ واقعہ ::	۲۴۳
۲۴۵	پہ دی صلحانہ د عامو صحابہ کرامو ::	۲۴۵
۲۴۶	یوہ بلہ پینہ او دلو ظنامی پہ پابندی کنبی د رسول کریم ::	۲۴۶
۲۴۶	احرام پرانیستل او د قربانی خاروی ذبح کول ::	۲۴۶
۲۴۷	د صحابہ کرامو دایمان او د رسول کریم <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> د تابعداری یو بل امتحان او ددوی بی مثله ایمانی	۲۴۷
۲۴۷	جذبہ ::	۲۴۷
۲۴۷	د صلح حدیبیہ د نتیجہ او برکتونو خرگندیدل ::	۲۴۷
۲۶۳	دحدیبیہ نہ پاتی کیدونکی خلق بیا توبہ کار شوی ربستینی مسلمانان شوی وو ::	۲۶۳
۲۶۷	شجرہ رضوان ::	۲۶۷
۲۶۷	دخیبر فتح ::	۲۶۷
۲۷۳	صحابہ کرامو لرہ دعیب او غلطی نہ دساتلو قدرتی انتظام ::	۲۷۳
۲۷۸	راتلونکی وخت کنبی کیدونکی کارونو دپارہ د انشاء اللہ وئیلو تاکید ::	۲۷۸
۲۷۹	د صحابہ کرامو <small>رضی اللہ عنہم</small> صفتونہ ، فضیلتونہ او خاص نخبی ::	۲۷۹
۲۸۳	صحابہ کرام <small>رضی اللہ عنہم</small> تول پہ تولہ جنتیان دی ددوی <small>رضی اللہ عنہم</small> خطاگانہ بخیلی شوی دی پہ مغوی	۲۸۳
۲۸۵	کنبی خہ نقص راؤنیکل لویہ گناہ دہ ::	۲۸۵
۲۸۸	د سورت ربط او شان نزول ::	۲۸۸
۲۸۹	داسی آدب ددینی علماء کرامو او مشرانو ہم کول پکار دی ::	۲۸۹
۲۹۰	د روضۃ اقدس پہ وړاندې ہم پہ دیر اوچت آواز سرہ سلام کول منع دی ::	۲۹۰
۲۹۱	د امہات المؤمنین حجرې ::	۲۹۱
۲۹۱	د نازلیدو سبب ::	۲۹۱
۲۹۲	خبرداري ::	۲۹۲
۲۹۴	شان نزول ::	۲۹۴
۲۹۴	آیت سرہ ترلی احکام او مسئلې ::	۲۹۴
۳۰۰	دی بارہ کنبی یومہم سوال جواب چي صحابہ کرام <small>رضی اللہ عنہم</small> عدل او انصاف کوونکی دی ::	۳۰۰
۳۰۱	د نازلیدو سبب ::	۳۰۱
۳۰۲	دی سرہ ترلی مسئلې ::	۳۰۲
۳۰۷	د صحابہ کرامو <small>رضی اللہ عنہم</small> ترمینخہ جگری ::	۳۰۷
	د خینی لقبونو استثناء ::	

صفحہ	مضمون	شمیرہ
۳۰۸	سنت دادی چې خلق په ښکلی لقبونو سره یاد کړې شی ::	
۳۱۲	د غیبت باره کښې مسئلې ::	
۳۱۵	شان نزول ::	
۳۱۲	نسبی وطنی یا دژبې بیلتون د پیژندگلو په حکمت او مصلحت باندې اډانړه لری ::	
۳۲۰	اسلام او ایمان یو څیز دې او که څه فرق په کښې شته دې ::	
۳۲۵	د سورة قاف خصوصیتونه ::	
۳۲۲	آیا آسمان په نظر راځی ::	
۳۲۲	د مرگ نه پس په ژوندی کولو باندې د مشهورې شبهې جواب ::	
۳۲۷	اصحاب الرس کوم خلق دی ؟ ::	
۳۲۸	ثمود ::	
۳۲۸	عاد ::	
۳۲۸	فرعون ::	
۳۲۳	الله ﷻ انسان ته دهغه دشارک نه هم زیات نزدې دې ددې تحقیق ::	
۳۲۵	هر انسان سره دوه فرښتې وی ::	
۳۲۵	عمل نامې لیکونکې فرښتې ::	
۳۲۶	د انسان هر قول ریکارډ کیږی ::	
۳۲۷	سکرات الموت ::	
۳۲۷	میدان حشر ته د انسان راوستونکې دوه فرښتې ::	
۳۲۸	د مرگ نه پس به سترگې هر هغه څه وینی چې ژوند کښې ئې نه شولیدې ::	
۳۴۱	اواب کوم خلق دی ؟ ::	
۳۴۴	د علم حاصلولو دوه طریقې ::	
۳۵۴	عبادت کښې شپه تیږول او ددې تفصیل ::	
۳۵۵	د پېشمنی په وخت د بخښنې غوښتنو غور والې او برکتونه ::	
۳۵۶	صدقې او خیرات کوونکو ته خاص هدایت ::	
۳۵۶	په آفاق او انفس دواړو کښې د قدرت ښځې ::	
۳۶۱	د میلستیا آداب او طریقې ::	

پاره نمبر [۲۷]

۳۸۰	آسمانی کعبه البيت المعمور ::	
۳۸۱	د فاروق اعظم رضی الله عنه واقع ::	
۳۸۱	بزرگانوسره نسبی تعلق به په آخرت کښې هم فائده ورکوی خو په ایمان کښې شرط دې ::	
۳۹۰	د مجلس کفارہ :: *	
۳۹۲	د سورة نجم خصوصیات ::	
۳۹۷	رسول کریم ﷺ ته په [صاحبکم] فرمائیلو کښې حکمت ::	
۳۹۸	د سورت نجم د آیتونو په تفسیر کښې د مفسرینو اختلاف ::	

صفحہ	شمیرہ
۴۰۰	د ابن کثیر <small>رحمہ اللہ</small> تحقیق ::
۴۰۲	یو علمی اشکال او ددی جواب ::
۴۰۴	د جنت او دوزخ موجودہ مقام ::
۴۰۵	ددی آیتونو په تفسیر کښې یو بل مفید تحقیق ::
۴۰۸	دالله تعالی دلیدلو مسئله ::
۴۱۲	د ظن مختلف اقسام اودهغې احکام * ::
۴۱۲	ضروری خبرداری ::
۴۱۷	د ورې او لونې گناه تعریف ::
۴۲۰	شان نزول ::
۴۲۳	دابراہیم <small>علیہ السلام</small> خاص صفت وعده پوره کولو څه تفصیل ::
۴۲۴	دابراہیم <small>علیہ السلام</small> اود موسی <small>علیہ السلام</small> د صحیفو خاص ہدایات او تعلیمات ::
۴۲۵	د یو په گناه به بل نشی نیولی ::
۴۲۵	د ثواب رسولو مسئله ::
۴۳۲	د سپوږمۍ د خیری کیدو معجزه * ::
۴۳۳	دشق القمر په واقعی باندې څه شبھې او جواب * ::
۴۳۸	د یادولو او نصیحت او عبرت حاصلولو دپاره قرآن کریم آسان کړې شوې دې خود اجتهاد او د احکامو د استنباط دپاره نه * ::
۴۴۳	د ځینو لغتونو تشریح * ::
۴۵۰	د سورت ترون اود [فہائی الامم] جملې د بیا بیا راوړو حکمت * ::
۴۵۳	سورة الرحمن مکې دې اوکھ مدنی ::
۴۷۷	کوم فضائی سفر چې نن صبا د مصنوعی سیارو او راکتونو سره کیږی دهغه دې آیت سره ہیڅ جوړ نشته ::
۴۸۴	د سورة واقعه خصوصی خاصیت په مرض وفت کښې د عبداللہ بن مسعود <small>رضی اللہ عنہ</small> سبق خودونکی ہدایات ::
۴۸۵	د حشر په میدان کښې د حاضرینو درې قسمونه ::
۴۸۷	د اولین، آخرین نه څوک مراد دی ::
۵۱۰	د سورة حدید ځینې خصوصیتونه ::
۵۱۱	دشیطانی وسوسو علاج ::
۵۱۷	دصحابہ کرامو <small>رضی اللہ عنہم</small> د درجو مقررولو دپاره د مکې فتح پیمانہ گرځول څه حکمت لری ؟ ::

صفحہ	مضمون	شمیرہ
۵۱۸	تولو صحابہ کرامو ﷺ دپارہ د بخشنی او رحمت زیری او د صحابہ کرامو [د نور امت نہ یو جدا حیثیت:	
۵۱۹	د صحابہ کرامو ﷺ مقام قرآن کریم او حدیث نہ پیژندل کیدیشی، د تاریخی روایتونو نہ:	
۵۱۹	د صحابہ کرامو ﷺ بارہ کنبی د تول امت اجماعی عقیدہ:	
۵۲۹	میدان حشر کنبی د نور او تیری اسباب:	
۵۳۲	آیا هر مؤمن صدیق او شهید دې؟	
۵۴۳	د آسمانی کتابونو او پیغمبرانو ﷺ د لیرو اصل مقصد خلقو دپارہ په عدل او انصاف قائمول دی:	
۵۵۰	د رهبانیت مطلب او ضروری تشریح:	
۵۵۲	آیا رهبانیت مطلقا خراب او نا جائز دې یا په کنبی څه تفصیل شته دې؟	

د اضافی مضامینو فہرست

۳۰	شکر نعمت:	
۵۸	د قرآن نورانیت او عظمت:	
۱۵۹	د احقاف معنی:	
۱۶۱	یو اوږد حدیث:	
۱۶۲	د عادیانو واقعہ:	

إِلَيْهِ	يُرَدُّ	عِلْمُ السَّاعَةِ	وَمَا تَخْرُجُ	مِنْ ثَمَرَاتٍ
خاص هغه ته واپس ڪري ڪيري علم دقيامت اونه رااوڃي دميوڙنه				
دقيامت علم صرف الله ﷻ سره خاص دي ابل چاته دي علم نشته او ڪومه ميوه چي				
مِّنَ الْكَاثِمَاتِ	وَمَا تَخِيلُ	مِنْ أُنثَىٰ	وَلَا تَضُمُّ	إِلَّا
دغلا فونو [قوخلو] خپلو نه اونه حامله ڪيري يوه بنڌه اونه زيڙوي يوبچي مگر				
دخپلو غلافونو نه راوڃي يا ڪومه يوه بنڌه چي حامله ڪيري يا بچي راوڃي نودا ٿول				
يُعْلِيهِ	وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ	أَيُّنَ	شُرَكَائِي	
په علم دهغه ڪنسي دي او په ڪومه ورڇ چي آواز اوڪري دوي ته چي ڪوم خاني دي شريڪان زما				
هغه ته معلوم دي او په ڪومه ورڇ چي به الله ﷻ دوي ته آواز اوڪري چي زما شريڪان ڇه شول ؟				
قَالُوا	أَذْنُكَ	مَا مِنَّا	مِنْ شَهِيدٍ	
اوبه وائي دوي خبر درڪرو مونڙ تاته اوس چي نشته زمونڙ نه هيڄوڪ گواه ددي خبري				
هغوي به او وائي چي مونڙ تاته خبر درڪرو چي په مونڙ ڪنسي هيڄ ڇوڪ ددي گواه نشته				
وَضَلَّ	عَنَّهُمْ	مَا	كَانُوا	يَدْعُونَ
او ورك به شي ددوي نه هغه ٿول چي وڌ دوي چي رابلل به دوي مخڪنسي ددي نه				
اودوي چي به وڙاندي دڪومو معبودانو عبادت ڪولو هغه ٿول به تري ورك شي				
وَذُتُّوا	مَا لَهُمْ	مِّنْ حَاجٍ	لَّا يَسْمُرُ	الْإِنْسَانُ
او پوهه به شي چي نشته دوي لره خاني دتنبتي نه ستري ڪيري انسان				
اوپوهه به شي چي اوس د خلاصي هيڄ لار نشته انسان د خير په دعا غوڻتلونه				
مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ	وَأَنَّ مَسَّهُ	الشَّرُّ	فَيُؤْثِرُ	قَنُوطٌ
دغوڻتلو دخير نه او ڪه اورسيڙي هغه ته مصيبت نو هغه نا اميده وي دير نا اميده				
ستري ڪيري او ڪه چري ڇه تڪليف ورته اورسي نوبيا مايوسه او نا اميده شي				
وَلَكِنْ أَذَقْنَاهُ	رَحْمَةً	مِّنَّا	مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ	مَسَّتْهُ
او ڪه اوڄڪوڙمونڙ هغه ته رحمت دطرفه زمونڙ نه اوستود هغي سختي نه چي رسيدلي وي هغه ته				
او ڪه چرته مونڙ پري د خپل رحمت نه ڇه اوڪرو ديو داسي مصيبت نه پس چي رسيدلي و وورته نو				
لَيَقُولَنَّ	هَذَا لِي	وَمَا أَظُنُّ	السَّاعَةَ	قَابِئَةً
نو خامخا اوبه وائي دا لائق دي مالره اونه ڪوم زه گمان په قيامت چي رابه شي او ڪه				
بيا وائي چي داخو زما خپل ڪمال ووا اوزه دا نه گنهرم چي قيامت راتلونڪي دي او ڪه چرته زه				
رُجِعْتُ	إِلَىٰ رَبِّي	إِنَّ لِي	عِنْدَهُ	لِلْحُسْنَىٰ
واپس ڪري شوم زه رب خپل ته بيشڪه مالره دي دهغه سره خامخا ڀني مزي				
بالفرض هڏو الله ﷻ ته واپس ڪري شم نو هلته به هم زما ڀنه حالت وي				

فَلَنَنْتَبِهَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا

پس خامخابه خبر ورکوؤ مونږه | هغه کسانو ته | چي کفر نې کړې دې | په هغه عمل چي کړې دې هغوی
نومونږ به کافرانو ته دهغوی د هر يو عمل خبر ورکړو | چي تاسوپه دنيا کښي دا دا کارونه کړي ووا

وَلَنَذِيقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝ وَإِذَا أَنْعَمْنَا

او خامخابه مونږ څکوؤ هغوی ته | د عذاب گنده نه | او کله چي | انعمت او کړو مونږه |
او د سخت عذاب مزه ورباندي او څکوو | او کله چي مونږ په يو انسان باندي

عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَمَّ جَانِبَهُ ۚ وَإِذَا مَسَّهُ

په انسان باندي | نومخ واپروؤ هغه | اولري نې کړو | اړخ خپل | او کله چي | اورسي هغه ته |
نعمتونه او کړو | نو دې مخ واپړوي | او دده او کړي | او څه وخت چي | البردير | تکليف

الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ۝ قُلْ أَرَأَيْتُمْ

تکليف | نو دې خاوند | د دعا | اوږدې وي | ورته او وایه | آیا کتل کړي دي تاسوپه سوچ سره |
ورته اورسيږي | نوبيا دې اوږدې دعاگانې کونکې وي | اې نبي ﷺ | ته ورته او وایه چي په دې

إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مِّنْ أَضَلُّ

که وي | دا قرآن | د طرفه دالله نه | بيا | انکار او کړي تاسو | په هغې سره | څوک به وي ډير بي لاري
مې پوهه کړي که دا کتاب دالله ﷻ د طرفه راغلي وي | او تاسو ترې نه انکار او کړي | نو د هغه سړي نه غټ

مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ۝ سَنُرِيهِمْ

د هغه چانه | چي هغه په مخالفت | لري کښي وي | زر به مونږ اوښايو دوی ته | نښي خپلي |
گمراه به څوک وي | چي دومره لري مخالفت کښي پروت وي | مونږ به دوی ته په چار چاپير کښي

فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ

په خواوشا دنيا کښي | او په نفسونو ددوي کښي | تر دې پورې | چي ښکاره شي | دوی ته |
خپلي نښي اوښايو | او ددوی په خپل ذات کښي به ورته هم اوښايو | تر دې چي دابه ورته ثابته شي

أَنَّهُ الْحَقُّ ۖ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ

چي بيشکه دا قرآن | حق دي | آیا کافی نه ده | رب ستالره دا خبره | چي بيشکه هغه |
چي دا کتاب حق دي | آیا ستا درب دا خبره کافی نه ده | چي هغه پخپله په هر څيز

عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝ آلَٰهُمُّ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَاءِ

په هر څيز باندي | شاهد | ليدونکي | دي | خبردار | بيشکه دوی | په شک کښي دي | د ملاقات |
باندي گواه دي | ياد ساته چي دا خلق خپل رب ته دمخامخ کيدو په حق کښي

رَبِّهِمْ ۖ آلَٰهُ يَكُلُّ شَيْءٍ فُحِيطٌ

درب خپل نه | خبردار | بيشکه هغه | په هر څيز باندي | چاپيره دي |
په شک کښي پراته دي | اخوا ياد ساته چي هغه دهر څيز نه را چاپيره دي

آسان ترجمہ قرآن

خاص ہفہ تہ پوہہ د قیامت واپس کیہی، او د الله تعالیٰ د علم تہ پھیر تہ د میوہ تہ شہ میوی د خپلو کڅورو تہ راوخی، او تہ یوہ پنځہ (مادہ) شہ حمل ہاڑوی، او تہ دھپی تہ شہ مآھوم پیدا کیہی، او پہ ہفہ ورځ چہ الله تعالیٰ بہ دې مشرکانو تہ آواز اوکری چہ: چرتہ دی زما شریکان؟ نو هغوی بہ اوواڼی چہ: مونہ تاتہ ہم دا خبر درکوی، چہ پہ مونہ کنہ ہیڅوک ددې خبرې گواہ نشته (چہ ستا څوک شریک شته) او مځکن ددې تہ دې خلقو چہ بہ کوم (د دروغو خدايان) راپلل، هغوی بہ ددوی تہ ورک شی، او دوی بہ پوہہ شی چہ ددوی دپارہ د خلاصی ہیڅ لارہ نشته، د انسان حال دادې، چہ ہفہ د خبر غوڅتلو تہ تہ ستړې کیہی، او کہ اور سپړی ہفہ تہ شہ تکلیف، نو داسې مآپوسہ کیہی، چہ هر امید پریږدی، او کوم تکلیف چہ دہ تہ رسیدلې وی، کہ دھپی تہ پس مونہ پہ ہفہ باندې د خپل رحمت تہ شہ مزہ اوڅکوی، نو ہفہ لازماً دا واڼی چہ: دا خو زما حق وو، او زہ تہ گنہر، چہ قیامت راتلونکې دې، او کہ زہ خپل رب تہ واپس او بللې سوم، نو مآتہ یقین دې، چہ ہفہ سرہ بہ ہم مآتہ خوشحالی ملاویږی، اوس بہ مونہ دھپی کافرانو تہ خامخا دا خبر ورکړو، چہ هغوی شہ عمل کړې دې، او خامخا هغوی تہ بہ د سخت عذاب مزہ اوڅکوی، او چہ کله مونہ پہ انسان باندې شہ العام اوکړو، نو ہفہ مخ واړوی، او جدا شی پہ اړخ خپل باندې، او کله چہ دہ تہ شہ مصیبت اورسی، نو بیا اوږدې اوږدې دعا کالې کوی (اے پیغمبر!) دھپی کافرانو تہ) اوواپہ چہ: خبر را کړئ مآتہ، کہ دا (قرآن) د الله تعالیٰ د طرف تہ راځلې وی، بیا ہم تاسو ددې تہ انکار اوکړو، نو دھپی سرې تہ بہ زیات څوک گمراہ وی، چہ ددې پہ مخالفت کنہ ډیر لږې پورې تلې وی مونہ بہ دوی تہ خپلې لښې پہ کاتناکو کنہ ہم اوښایو، او خپله ددوی پہ وجود کنہ ہم، تردې پورې چہ پہ دوی باندې بہ دا خبرہ واضعہ شی، چہ ہم دا حق دې، آیا ستا درب دا خبرہ کافی تہ دہ، چہ ہفہ د هر څیز گواہ دې، یاد اوساته، چہ دا خلق د خپل رب سرہ د پیښی پہ معاملہ کنہ پہ حک کنہ پراتہ دی، یاد اوساته، چہ ہفہ پہ هر څیز باندې احاطہ کړې دہ.

خلاصہ تفسیر

برہ چہ دکوم قیامت ذکر دې چہ پہ هغې کښې بہ هغوی تہ جزا ملاویږی ﴿إِلَيْهِ يُرْجَعُ السَّاعَةُ﴾ د هغې [قیامت دعلم حوالہ د الله تعالیٰ طرف تہ کولې شی] یعنی ددې سوال پہ جواب کښې چہ قیامت بہ کله راځی لکه چہ کفارو بہ پہ غرض دانکار داسې وئیل ہم دا وئیلې شی چہ دھپی علم خاص الله تعالیٰ تہ دې مخلوق تہ دھپی دعلم تہ کیدو د هغې تہ واقع کیدل تہ لازمیرې [او] د قیامت شہ تخصیص دې دھپی علم خو پہ هرشی باند احاطہ کوونکې دې تردې چہ ﴿وَمَا تُحَرِّبُ مِنَ الْمُؤْمِنِ أُنْثَىٰ﴾ [یوہ میوہ دخپل خول [پوښ] تہ نہ راوخی] ﴿وَمَا تُحْمِلُ مِنَ الْأُنْثَىٰ﴾ [یوہ یوہ پنځہ حملدارہ کیږی] ﴿وَلَا تُضِلُّهُمُ الْيُحْيَىٰ﴾ [اونہ ہفہ بچې زیروی مگر داتول د ہفہ پہ علم کښې وی] او ددې علم لرلو پہ وجہ د ہفہ دعلم صفت ذاتی دې کوم چہ داعلی درجې د کمال پہ وجہ دتوحید دلیل ہم دې او دقیامت دعلم دلیل ہم دې پس دې سرہ ددواړو مضمونونو تائید وشو [او] وړاند ددغې قیامت دیوې واقعې ذکر دې چہ پہ دې سرہ دتوحید اثبات او دشرک ابطال ہم کیږی یعنی ﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ﴾ [پہ کومه ورځ چہ الله تعالیٰ دوی] مشرکانو [لرہ راوبلی] او وواڼی ورته [چہ] ﴿أَيْنَ شُرَكَائِي﴾ [کومو لرہ تاسو ماسرہ شریکان کړی وو ہفہ لزما

شریکان! اوس [چرتہ دی] هغو لره راوغواری چہ ناسو لره ددی مصیبت نه خلاص کری ﴿لَسَالُوا أَذُكَّ﴾ [هغوی به وواتی چہ] اوس خو [مونږ تاته دا عرض کوو] ﴿مَامُنَّامُنْ شَهِيْدٌ﴾ چہ په مونږ کښي هیڅوک [ددی عقیدې] دعوی کوونکي نشته [یعنی په خپله غلطی باند اقرار کوو چونکه هلته به دعقیدو حقیقتونه ښکاره شي پس دا اقرار یا اضطرابی دې یا په دې وجه چہ په دې سره ې دنجات څه توقع کری وی] ﴿وَوَهَّلَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ﴾ [او کومو کومو لره چہ دې خلقو د وړاندنہ] یعنی په دنیا کښي [بلل هغه به ټول غائب شي او کله چې داحالات اووینی] ﴿وَوَهَّلُوا مَا لَهُمْ مِنْ قَبْلِ هَذَا﴾ نو دا خلق به پوهه شي چې ددوی دپاره د بچ کیدو هیڅ صورت نشته [هغه وخت به ورته د دورغو دخدایانو بې وسی او دالله تعالی واحد حقوالی معلوم شي وړاند د کفر او شرک پولوي اثر په انسانی طبیعت باند بیانوی چہ څوک سړي دتوحید او ایمان نه بې برخي شو د هغې [بنده] اخلاق او عادتونه عقیدې او عملونه داسې ناکاره شي چہ یو خو په هیڅ حالت کښي یعنی په فراخی او تنگی دواړو کښي] ﴿لَا يَسْتَعْمِلُ الْإِنْسَانُ مِنْ دَعَا الْخَيْرِ﴾ [دترقی په خواش سره دده زړه نه مریږي] کوم چہ انتہائی د حرص نښه ده [او] خاص په حالت دتنگی وغیره کښي خوي داحالت وی چہ] ﴿وَأَنْ مِّنَ الشُّرُفِيِّنَ قَتْلُوهُ﴾ [که ده ته څه تکلیف رسیږي نو ناامیده او په ویره کښي وی] او دا د انتہائی ناشکری او دالله تعالی نه د بدگمانی نښه ده [او] کله چہ تنگی ترې نه لرې شي نو دغه وخت دده داحالت وی چہ] ﴿وَلَكِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ غَرَاؤٍ مِّنْهُ﴾ [که مونږ ده ته دتکلیف نه پس کوم چہ په ده واقع شوي وو دخپلي مهربانی مزه وڅکوو] ﴿لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي﴾ نوواتی چہ دا خو زما دپاره خامخا پکار وه [ځکه چہ زما تدبیر او لیاقت او فضیلت ددی مقتضی وو او دا هم انتہائی ناشکری او تکبر دې] [او] په دې نعمت کښي داسې بد مسته او ناخبره شي چہ داسې هم وانی چہ] ﴿وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً﴾ [زه دقیامت دراتلو خیال نه کوم] ﴿وَلَكِنْ رَّجَعْتُ إِلَىٰ رَبِّي﴾ او که چرې [به فرض محال راهم شي او] [زه خپل رب ته اورسم هم] لکه چہ نبی ﷺ وانی] ﴿إِنِّي عِنْدَهُ لَلخَلِي﴾ [نو زما دپاره به دهغه سره هم غوره والي وی] ځکه چہ زه په حق یم او ددی مستحق یم دقیامت نه انکار کوم چہ انتہائی درجه کفر دې او دقیامت واقع کیدو په صورت کښي داگمان چہ هلته به هم ماته انعامات ملاوېږي دا دالله تعالی په معامله کښي په انتہائی دوکه کښي اخته کیدل دی غرض د کفر او شرک نه دامفاسد پیدا شول هغه داسې ناکاره شي دې [پس] دا خلق دلته چہ څه غواړي دعوي د حقونو او استحقاقونو دې کوی اوس ډیر زر] ﴿فَلْيَتَنَزَّلِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا﴾ [مونږ به دې منکرانو ته ددوی] دا [ټول کردار خامخا وښایو] ﴿وَلَنَذِقَنَّهُمْ قِسْ عَذَابٍ غَلِيظًا﴾ او دوی ته به دسخت عذاب مزه وڅکوو [او] دارنگ د کفر شرک یو اثر دادې] ﴿وَإِذَا أَلْفُتَّ عَلَى الْإِنْسَانِ﴾ [چہ کله مونږ] داسې [بنده ته نعمت ورکړو نو] زمونږ نه او زمونږ داحکامونه] ﴿أَعْرَضَ وَلَا يَمَانِيهِ﴾ [مخ اړوی او دده گرځوی] کومه چہ انتہائی درجه ناشکری ده [او] په حالت دتنگی او ضرر کښي د کفر او شرک دښوونه یوه داده چہ] ﴿وَإِذَا مَسَّ الشُّرُ﴾ [کله ده ته تکلیف رسیږي نو] دنعمت دلري کیدو د ویرې نه په ژړا فریاد سره نه چہ خپل منعم طرف ته په زاری کولو سره] ﴿فَلْيَدْعُوا عَصَا﴾ ﴿فَرِيقٍ﴾ [ښي اوږدې او غټې دعاگانې کوی] او دا انتہائی درجه بې صبری او د دنیا په محبت کښي بوښتیدل [انوتل] دی وړاندې درسالت او قرآن حقوالی طرف ته د دعوت ورکولو

دپاره ارشاد دي چه اے پيغمبر ﷺ ﴿قُلْ﴾ [ته] دي منكرانوته [ووايه چه] اے منكرانو د قرآن په حقوالی چه كوم دليلونه قائم دی لكه ددي معجزه كيدل او دغيبو خبرو نه صحيح صحيح بنودل كه تاسو د عدم تدبير په وجه سره سبب ديقين نه گنري نو كم نه كم ددي احتمالي په درجه كښي خونفي تاسو هم نه شئ كولې ځكه چه په نفی باند خوتا سوسره څه دليل هم قائم نه دي پس ﴿ارَوَيْتُمْ اَنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ﴾ [ايا دا خو وښايئ چه كه چرې] بناء په احتمال مذكور [داقرآن د الله تعالى طرف نه راغلي وي ﴿لَمْ يَكُنْ لَهُ يَمِينٌ﴾ او بيا تاسو ددي نه انكار كوي ﴿مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ﴾ نو داسې سړی نه زيات به څوك په غلطۍ وي ﴿مَنْ يَشَقَّاقِ يَصِيْبْهُ﴾ كوم چه] دحق نه [په داسې لرې مخالفت كښي پروت وي] په دي وجه په انكار كښي د جلد بازئ نه كارمه اخلي بلكه دسوج پوهي نه كار واخلي چه حق واضح او متعين شى او ددي خلقونه څه اميد دي چه داندبیر به وكړي مگر خیر ﴿سَرَّيْنَهُمْ اَيَّتَنَافَى الْاَنْفَاقِ﴾ [مونږ] په خپله [به ډیر زر دوی ته خپلې] د قدرت [نښې] كومي چه دلالت كوي په صدق دقرآن [ددې خلقو په گیر چاپیر ماحول كښي هم اوښايو] چه تول عرب به دپيشگويي مطابق فتح شى ﴿وَوَقَّيْ اَنْفُسَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ﴾ [او په خپله د دوی په] خاص [ذات كښي هم] وښايو چه په بدر كښي به قتل كړي شى او ددوی داوسيدو ځاي مکه به هم فتح شى [تردي پورې چه] په مجبورئ ددي پيشگويو په وقوع سره به [دوی ته ښكاره شى] ﴿اِنَّهُ الْحَقُّ﴾ چه دقرآن حق دي] چه ددي پيشگويي څنگه رښتيا كيږي اگر چه دا اضطرابی علم بغير د احتیاری تصدیق نه مقبول نه دي لیکن په اتمام دحجت كښي خو قوت زیاتیدي غرض ددي حقیقت به يوه ورځ داسې ظاهر شى باقی فی الحال چه كوم داخلق ستا دوحی رسالت نه انكار كوي ته غمژن كيږه مه ځكه چه كه داخلق په دي شهادت ورنه كړي نو ﴿اَوَلَمْ يَكُنْ لَكُمْ بَرْتَكٌ﴾ [ايا ستادرب خبره] ستا دحقانيت د شهادت او تسلی دپاره [كافي نه ده] ﴿اِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ چه هغه د هر] واقعي [شى گواه دي] او هغه ځاي په ځاي ستا درسالت شهادت وركړي دي وړاند اصل وجه ددي انكارښائي او په دي سره تسلی هم زیاتیدي شى ﴿اَلَا اُنْمِئُ فِي مَرِيضَةٍ لِّقَاءِ رَبِّهِمْ﴾ [يادساته چه هغه خلق خپل رب ته د مخامخ كيدونه په شك كښي پريوتی دی] په دي وجه په زړه كښي ي ويره نشته چه دحق طلب پرې وكړي ﴿اَلَا اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّخِطٌ﴾ [مگر يادساته چه هغه هر شى لره] د خپل علم [په احاطه كښي راگير كړي دي] پس ددوی په شك او شبهه باند هم پوه دي او سزا به پرې وركوي

معارف او مسائل

﴿فَذُوْذَعَا وَغَرِيْضٌ﴾ ددي مقصد دادې چې د كافر انسان خصلت دادې چې كله الله ﷻ دوي ته څه نعمت او دولت او عزت وركړي نو دوي په هغې فخر كوي او خپل حقيقي منعم يعنى الله ﷻ هير كړي او نور هم د الله ﷻ څخه لرې شى. او ددوي تكبر او غفلت زيات شى. او كله چې دوي څه مصيبت كښي راگير شى نو بيا د الله ﷻ څخه لوڼې لوڼې دعاگانې غواړي. او ددي دعا ته دي ځانې كښي عريض وئيلي شوي دي او دا هغه دعا ده چې په هغې كښي مبالغه زياته وي. ځكه چې هر كله د يو څيز اوږدوالي زيات وي نو دا پخپله معلومېږي چې ددي طول به څومره وي. په دي وجه الله ﷻ د جنت وسعت بيانولو كښي فرمائي چې ﴿عَرْضُهَا السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ﴾ يعنى جنت دومره لوڼې دي چې ددي په عرض كښي آسمان او زمكه راږي.

او اوږدې اوږدې دعاگانې غوښتل اگر چې یو ښه عمل دې لکه څنگه چې صحیح احادیثو کښې د دعا آداب راغلی دی چې په دعا کښې الحاح او زاری او بار بار تکرار کول بهتر دي. لکما اخرجہ البخاری و مسلم و عامة المحدثین (۱).

لیکن دې ځانې کښې چې د کافر انسان کومه غندنه بیان کړې شوې ده هغه په حقیقت کښې په اوږدې دعا باندې نه ده بلکه ددې په مجموعی مضموم خصلت باندې ده چې کله الله ﷻ په دوی نعمتونه زیات کړي نو دوی تکبر کوي او غرور کوي، او کله چې دوی ته څه مصیبت راپېښ شي نو دوی بار بار الله ﷻ څخه دعا کوي. لکه څنگه چې د غافلو خلقو عادت وی چې د الله ﷻ څخه دعا کول نې مقصود نه وی بلکه خپله په چغو ژړا کول او خلقو ته وئیل نې مقصود وی والله سبحانه و تعالی اعلم.

﴿سُبْحَنَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَفِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَدُّ إِلَاقَهُ وَيَدُّ الْوَسْطَى يَدُّ الْوَسْطَى﴾ یعنی دوی ته دخپل قدرت او وحدانیت ښایو په آفاق کښې هم او ددوی په خپل بدن کښې او نورو چاپیر چل کښې هم شته دي. آفاق د افق جمع ده، دا د آسمان لاندې غاړې ته وائی. د آفاق څخه مراد د عالم اطراف دی. یعنی د دنیا وړوکې او لوڼې مصنوعات او مخلوقات، آسمان او زمکه او ددې مینځ کښې مخلوقاتو کښې هر څیز ته که اوگورئ نو دا د الله ﷻ د وجود او دهغه د علم او قدرت او وحدانیت گواهي ورکوي. او دې ته زیات نزدې څیز د انسان خپل جسم او ځان دي. دده یو یو اندام او دې کښې کار کوونکي واره واره مشینونه اوگورئ چې په دې کښې د انسان آسانتیا دپاره څومره څومره انتظامات کړي شوي دي چې عقل ورته حیران شي. بیا ئې دا نازک مشینونه دومره مضبوط جوړ کړي دي چې تر اویا اتیاؤ کالو پورې نه خرابیږي. د انسان عامو جوړونو کښې چې کوم سپرنگ لگیدلې دي که دا انساني صنعت کښې جوړ شوې وي نو دا فولادی سپرنگ هم به خراب شوې وي. د لاسونو څرمن او په دې باندې کړښې او خطونه هم ټول عمر کښې نه خرابیږي. که د یو ادنی عقل والا سرې په دې باندې غور او کړي نو په دې یقین به مجبوره شي چې ددې پیدا کوونکي او قائم ساتونکي یو داسې ذات دي چې دهغه د علم او قدرت هیڅ انتها نشته دي او دهغه هیڅ مثل نشته دي. ﴿قَتَبَكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ﴾

تمت سورة طه سجدة بعون الله وحده للعشرين من الريم الثاني ۱۲۹۲ هـ بوالسبت

.....

(۱) لکه چه بعضی احادیثوکی نبي عليه السلام نه درے درے خل دعا کولو معمول نقل دی، اوکوري: صحیح مسلم، کتاب الجهاد، باب ما لقی النبی صلی الله علیه وسلم من اذى المشرکین، رقم الحديث: ۳۳۴۹

آياتونه	سورة الشورى ومكبة وهي ثلاث وخمسون آية وخمس ركوعات	ركوع گني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۵۲	شروع کوم په نوم د الله چه دیر مهربان زیات رحم کونکي دي	۷
حَمَّ عَسَىٰ ۖ كَذٰلِكَ يُوحِيٓ اِلَيْكَ ۖ وَالَّذِيْنَ ۖ مِنْ قَبْلِكَ ۖ		
ح. م. ا. ع. س. ق. همدارنگي وحی کوی تاته او هغه رسولانو ته چي مخکښي ستا نه وو		
ح. م. ع. س. ق. ، دغه شان تاته او ستا نه وړاندې پیغمبرانو ته هغه الله ﷻ چي غالب		
اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۖ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ		
الله چي غالب دي چي د حکمت خاوند دي هغه لره دي هغه څه چي په آسمانونو کښي دي		
د حکمتونو خاوند دي وحی کړې ده په زمکه او آسمانونو کښي چه هر څه دي ټول هر څه د هغه		
وَمَا فِي الْاَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ۖ تَكَادُ السَّمٰوٰتُ		
او هغه څه چي په زمکه کښي دي او هغه اوچت دي اولوی دي نزدې ده چي آسمانونه		
ملکیت دي او هغه دیر اوچت او دیر لوني دي نزدې ده چي آسمانونه پورته نه		
يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ ۖ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ		
او شلیری دپاسه دهغوی او فریښتي تسبیح وانی دحمد درب خپل سره		
او شلیری او فریښتي د خپل رب تسبیح دحمد سره وانی		
وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِ ۖ اَلَّاۤ اِنَّ اللَّهَ		
او بخښنه غواړی دپاره دهغه چا چي په زمکه کښي دي خبردار شه بیشکه الله		
او څوک امونانا چي په زمکه کښي دي دهغوی دپاره بخښنه غواړی یادساته چي الله ﷻ		
هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۖ وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖ		
خاص هم هغه بخښونکي مهربانه دي او هغه کسان چي نیولی دي هغوی بي دالله نه		
بخښونکي او رحم کونکي دي او چا چي دالله ﷻ نه سوا د خان دپاره نور		
اَوْلِيَاءَ ۖ اللَّهُ حَفِيْظٌ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِمْ		
نور دوستان الله نظر ساتونکي دي په هغوی باندې اونه ئي ته په هغوی باندې		
کار ساز نیولی دي الله ﷻ هغوی وینی گوری اونه د هغوی ذمه وار		
يُوكِيْلٌ ۖ وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَاۤ اِلَيْكَ ۖ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا		
مقرر کړې شوې حوالدار او همدارنگي وحی کړې دي مونږ تاته دا قران په عربی ژبه کښي		
نه یی او دغه شان مونږ تاته دا قران پاک په عربی ژبه کښي نازل کړې دي		
لِتُنْذِرَ ۖ اُمَّ الْقُرٰی وَمَنْ حَوْلَهَا ۖ وَتُنْذِرَ		
دپاره ددي چي اوږوي مرکز دکلو [مکه] او هغه څوک چي چاپیره دهغې نه دي او اوږوي خلق		
چي ته د گلو د اصل [مکي مکرمي] او ددي گیر چاپیره خلق او وږوي او د قیامت		

يَوْمَ الْجُمُعِ	لَا رَيْبَ	فِيهِ	فَرِيقٌ	فِي الْجَنَّةِ	وَفَرِيقٌ
د ورځ د جمع کيدونه چي نشته شک په هغې کښي يوه ډله به په جنت کښي وي او بله ډله به	د ورځي نه نې او ويروي چي دهغې په راتلو کښي هيڅ شک نشته يوه ډله به په جنت کښي او بله ډله به	فِي السَّعِيرِ ۵	وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ	لَجَعَلَهُمْ	أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ
په دوزخ کښي وي او که غوښتلې الله نو جوړ کړي به نې وي دوي ډله يوه وليکن	په دوزخ کښي وي او که الله ﷻ ته منظوره وي نو دوي ټول به نې اېه زور په يو لاره روان کړي وو	يُدْخِلُ	مَنْ	يَشَاءُ	فِي رَحْمَتِهِ ۶ وَالظَّالِمُونَ
هغه دا خلوي هغه څوک چي غواړي نې هغه په رحمت خپل کښي او ظالمان چي دي	خو هغه چي د چا په حق کښي او غواړي نو دخپل رحمت ادسيوري لاندې نې راولي اود ظالمانو	مَالَهُمْ	مِنْ وَلِيٍّ	وَلَا نَصِيرٍ ۷	أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ
نشته هغوي لره څوک دوست اونه مددگار آيا نيولي دي دوي ابي دالله نه نور دوستان	هيڅوک ملگري او مددگار نشته آيا دوي د خان دپاره دالله ﷻ نه سوا نور کارسازان نيولي دي	قَالَ اللَّهُ	هُوَ الْوَلِيُّ	وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى	وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۸
پس الله چي دي هم هغه ولي دي او هغه ژوندي کوي مري او هغه په هر څيز باندې قادر دي	نودهر چا کارساز [الله ﷻ] دي او هغه مري ژوندي کوي او هغه په هر څيز قادر دي	اسان ترجمه قرآن			

اسان ترجمه قرآن

حَمْدٌ عَسَىٰ (اے پيغمبره) الله تعالى چه عزيز او حکيم دي، په تاباندې او ستانه مخکښ چه کوم (پيغمبران) وو، دغه هان وسې نازلوي، څه چه په آسمانو کښ دي، او څه چه په زمکه کښ دي، ټول دهغه دي، او هم هغه دي، چه دلوليږ او عظمت مالک دي، نزدې ده چه آسمان دپره نه اوچوي او فرشتي د خپل پروردگار حمد سره تسبيح کوي، او درمکي والو دپاره استغفار کوي، ياد او ساتي، چه ښه هکله الله تعالى دپره پخولکي، او لوڼي مهربان دي، او کومو خلکو چه دالله تعالى نه سوا نور دوستان جوړ کړي دي، الله تعالى په هغوي باندې نگران کولکي دي، او ته دهغوي ذمه وار نه يې، او دغه هان مولي دا عربي قرآن په تاباندې دوحې په ذريچي سره رالېږلي دي، دې دپاره چه ته خبردار کړي، مرکزي کلي (مکي) والا خلق او څوک چه ددې نه چاپېره دي او خبردار شي کړي، دهغې ورځي نه، چه په هغې کښ به ټول راجمع کولې شي، او چه دهغې په راتلو کښ هيڅ شک نشته، يوه ډله به جنت ته لاره شي، او بله ډله به بل کړي هوي اور کښ، او که الله تعالى غوځتلې، نو خامخا دوي ټول به نې يوه ډله گرځولې وي، ليکن هغه چه چالره او غواړي، په خپل رحمت کښ داخلوي، او کوم چه ظالمان دي، نه دهغوي دپاره څوک بچ کولکي هته، اونه مددگار، آيا دوي نيولي دي، سوا دالله تعالى نه نور مددگاران؟ رهنما خبره داده، چه مددگار صرف الله تعالى دي، او هم هغه مړولو وړ دي کوي، او هم هغه په هر څيز باندې قادر دي.

خلاصه تفسير

﴿حَمْدٌ عَسَىٰ﴾ ددې معنی خو الله تعالى ته معلومه ده څنگه چه ددين داصولو دتحقيق او عظيمو فائدو دپاره داسورت نازلېږي ﴿كَذٰلِكَ يُوحِي اِلَيْكَ وَالْيٰزِينَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ [دغه شان په تا

او کوم [بیغمبران] چه تانه وړاند تیرشوی دی په هغوی ﴿اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ الله تعالی چه زبردست حکمت والا دی [دنورو سورتونو او کتابونو] وحی لیرلې ده [او دهغه شان دادي چه ﴿لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾] دهغه دی څه چه په اسمانونو کښې دی او څه چه په مزکه کښې دی ﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ او هغه دتولو نه اوچت او عظیم الشان دی [دده عظیم شان کیدل که څنې دمزکې خلق ونه پیژنی او ونه منی مگر په اسمانونو کښې دده معرفت لرونکې او عظمت لیرندونکې قربتې دومره ډیرې دی چه ﴿تَكَادُّ السَّمُوتُ يَنْقَطِرُونَ مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾ څه لرې نه ده چه اسمان] ددوی دبوچ په وجه [دخپل پاس نه] چه بوج دهغه ځانې نه پریوخی [خیرې شی] لکه چه په حدیث کښې دی [اطل السماء وحق لها ان تنط ما فيها موضع اربعة اصابع الا وملك واضع جبهته ساجدا لله رواه الترمذي وابن ماجة ویه فسر الاية فی المدارک] (۱) یعنی په اسمان کښې داسې اواز پیدا شو لکه چه په یو شی دزیات بوج غورزیدو نه پیدا کیږي او په دې کښې داسې اواز پکار دې ځکه چه په تولو اسمانونو کښې دخلورو گوتو ځانې هم داسې نشته په کوم کښې چه څوک قربتته خپل تندي ایښونکې په سجده نه وی [وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ] [او] دغه [قربتې د خپل رب تسبیح او حمد کوی او مزکې والو] کښې چه کوم خلق دهغه د عظمت حق نه ادا کوی بلکه په شرک او کفر کښې مبتلا دی په دې وجه مستحق د عذاب دی [وَيَسْتَغْفِرُونَ لِنَفْسٍ فِي الْأَرْضِ] دغه قربتې د هغوی [دپاره] تریو خاص وخته پورې [معافی غواړی] ددې محدود معافی غوښتلو نه مراد دادي چه قربتې ددې دعا کوی چه په دوی په دنیا کښې څه سخت عذاب رانه شی چه ټول پرې هلاک شی ددنیا معمولی سزاگانې او داخرت اصلی عذاب ددې استغفار دمطلب نه بهر دې او الله تعالی د قربتو دا دعا او درخواست قبلوی او دوی لره ددنیا دعام عذاب نه بچ کوی [إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ] [بڼه پوه شی چه الله تعالی معاف کوونکې او رحمت کوونکې دی] اگر چه دکفارو دامعافی محدوده او رحمت صرف ددنیا تر حده پورې وی [وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ] [او کومو خلقو چه دالله تعالی نه سوا نور کار سازان مقرر کړی دی] [اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ] الله تعالی هغو [قبیحو عملونو] [لره وینی پیژنی] چه سزا به یې ورته په مناسب وخت ملاوښی [وَمَا آتَتْ عَلَيْهِمْ يَوْمَئِذٍ] [او تالره په دوی هیڅ اختیار نه دې درکړې شوې] چه ته کله غواړی په دوی عذاب نازل کړې [او] تالره په دې خلقو باندي په دې وجه غم او خفگان نه دې پکار چه په دوی فوری عذاب نه راځی ځکه چه ستا کار تبلیغ کول دی هغه تاوکړو ددې نه زیاتې فکر ته مه کوه چنانچه ﴿وَكَذَلِكَ﴾ [مونې داسې] لکه څنگه چه ته وینې ﴿أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ [په عربی ژبه قرآن د وحی په ذریعه] محض ددې دپاره [نازل کړې دې چه ته] دتولو نه اول ﴿لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ [دمکې اوسیدونکولره او کوم خلق چه ددوی خواوښاته دی هغوی لره وویروی او] دا ویروول هم دیو لوی شی نه دی یعنی ﴿وَلْتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ﴾ [دجمع کیدو د ورځې نه یې او ویروی] مراد ددې نه قیامت دې په کوم کښې چه به ټول اولین او آخرین په یو میدان کښې جمع کیږي ﴿لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ [په کوم کښې چه یوه ذره شک نشته] چه فیصله به په کښې داوی چه ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ﴾ [یوه ډله به جنت کښې] داخله [وی] ﴿وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ [اویوه ډله به په دوزخ کښې] داخله

(۱) جامع الترمذي، أبواب الزهد، باب في قول النبي صلى الله عليه وسلم لو تعلمون ما اعلم: ج ۲، ص ۵۷، وتفسير المدارك تحت هذه الآية: ج ۳، ص ۲۷۶

[وی] بس ستا کار دومره دی چه ددغی ورخی نه دوی وویروی [او] پاتی شود دوی ایمان راوړل یا نه راوړل دا په مشیت الهی باند موقوف دی ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ [که الله تعالی ته منظوره وی نو دی تولو لره به یې په یوه طریقه جوړ کړی وو] یعنی تولو ته به ایمان نصیب شوی وو لکه چه الله تعالی فرمائی ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًى﴾ یعنی که مونږ غوښتلې نو هر سړی لره به موهدايت ته رسولې وو ﴿وَلَكِنْ﴾ [لیکن] د ډیرو حکمتونو په بنا هغه ته دا منظوره نه شوه بلکه ﴿بِذِخْلٍ مِّنْ نَّشَأٍ فِي رَحْمَتِهِ﴾ [هغه چالره چه غواړی] ایمان ورکړی [په خپل رحمت کښې یې داخلوی] او چالره چه غواړی دده په کفر او شرک باند پرېږدی چه هغه په رحمت کښې داخل نه شی ﴿وَالظَّالِمُونَ﴾ [او د] دې [ظالمانو به] کوم چه په کفر او شرک کښې مبتلا دی د قیامت په ورځ ﴿مَأَلَهُمْ مِّنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ [خوک حامی او مددگار نه وی] وړاند د شرک ابطال کولې شی ﴿أَمْ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَاءَ﴾ [یا دې خلقو د الله نه سوا نور کار سازان مقرر کړی دی پس] که کار ساز جوول وی نو ﴿فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ﴾ [الله تعالی کار ساز] جوړولو مستحق [دې] ﴿وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى﴾ او هغه به مړو لره ژوندی کوی ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ او هغه په هرڅه باند قدرت لری نو د کار ساز جوړولو لایق هغه دی کوم چه په هرڅه باند تردې چه په مړو ژوندی کولو هم قادر دی د هغه د قدرت خصوصیت دادی چه په نورو څیزونو برائی نام قدرت څه خو نورو ته هم دا وخت حاصل دی مگر د مړو د ژوندی کولو په قدرت کښې څوک برائی نام هم شریک نشته.

معارف او مسائل

﴿يَتَفَطَّرْنَ﴾ دې کښې د حدیث پاک حوالې سره مخکښې بیان شوی دی چې د فرښتو بوج سره آسمان کښې داسې آواز پیدا شی لکه څنگه چې په یو څیز باندې یو دروند څیز کیخودې شی او یو آواز ترې پیدا کیږی. ددې څخه معلوم شو چې فرښتو کښې ثقل والابوج شته دی او په دې کښې هیڅ استبعاد نشته دی. ځکه چې دا خبره یقینی ده چې فرښتې هم اجسام لری. اگر چې ددوی جسم اجسام لطیفه دی. او هر کله چې اجسام لطیفه زیات شی نو ضروری خبره ده چې ددوی بوج به هم زیات شی. [بیان القرآن]

﴿لَتَنْذِرُ أُمَّ الْقُرَى﴾، د ﴿أُمَّ الْقُرَى﴾ څخه مراد د تولو کلو او ښارونو اصل او بنیاد مکه مکرمه ده. ددې نوم ﴿أُمَّ الْقُرَى﴾ په دې وجه ایخودې شوې دی چې دا ښار د تولي دنیا په ښارونو او کلو کښې الله ﷻ ته خوښ او افضل دی. لکه څنگه چې امام احمد رحمته الله مسند کښې عدی بن حمراء زهری څخه روایت کړې دی. هغوی او فرمائیل چې ما رسول اکرم صلی الله علیه و آله څخه هغه وخت کښې واوړیدل چې کله رسول اکرم صلی الله علیه و آله مکې مکرمې څخه هجرت کولو او دمکې بازار کښې د حزوره په مقام باندې وو رسول اکرم صلی الله علیه و آله مکې مکرمې ته خطاب کښې او فرمائیل چې: ﴿أَنْتَ لِحُبِّارِضِ اللَّهِ وَاحِبٌ أَرْضِ اللَّهِ أَلَيْسَ وَلِوَلَانِي أَعْرَجْتَ مِنْكَ لِمَا أَعْرَجْتَ﴾ [ته زما په نزد د الله ﷻ په ټوله زمکه کښې بهتری، او په ټوله زمکه تولو څخه زیات محبوب یی. که څه ددې زمکه څخه ویستلې شوې نه وی نو څه به په خپله مرضی کله هم ددې زمکه څخه نه وی وتلې او روی مثله الترمذی والنسائی و ابن ماجه وقال الترمذی حدیث حسن صحیح] (۱).

(۱) تفسیر بیان القرآن: ج ۱، ص ۶۵

(۲) جامع الترمذی، أبواب المناقب، باب فی فضل مکه: ج ۲، ص ۲۳۰، وسنن ابن ماجه، أبواب المناسک، باب فضل مکه: ج ۲، ص ۲۲۶، وسنن الکبری، رقم الحدیث: ۴۲۵۲

﴿وَمَنْ حَوَّلَهَا﴾ یعنی دمکی مکرمی چا پیر چل ددی خخه مراد عرب سره نزدی معالک کیدی شی او د پوره زمکی مشرق او مغرب هم

قَدِيرٌ ۝ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ	قادر دی او هغه چه اختلاف کوی تاسو په هغی کبسی دغه خیز نه نو فیصله دهغی
..... او تاسو چی په کومه خبره کبسی اختلاف کوی نو دهغی فیصله صرف الله ۝	
إِلَى اللَّهِ ۝ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۝ وَالْيَهُ	[حواله ده] الله ته دغه الله رب زما دی په هغه باندی بروسه او کره ما او خاص هغه ته
ته حواله ده او هم دغه زما رب دی زه په ده توکل کوم او هم ده ته رجوع کوم	
أَنِيبٌ ۝ فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۝ جَعَلَ لَكُم	رجوع کوم زه پیدا کونکی دی د آسمانونو او د زمکی جوړی نی کړی ستاسو دپاره
..... د آسمانونو او د زمکی پیدا کونکی دی هغه تاسو دپاره ستاسو د خپل جنس نه	
مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا ۝ وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا ۝ يَذُرُّكُمْ	د نفسونو ستاسو نه جوړی او د خاروؤ نه جوړی زیاتوی [خوړوی] تاسو
جوړی پیدا کړی دی او دغه شان په خاروؤ کبسی نی جوړی پیدا کړی دی چی ددی په ذریعه	
فِيهِ ۝ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۝ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝	په دی طریقې سره نشته په مثل دهغه هیڅ خیز او هغه هر څه اوریدونکی لیدونکی دی
ستاسو نسل خوړوی دده په شان هیڅوک نشته او دی هر څه اوری هر څه وینی گوری	
لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۝ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ	هغه لره دی کنجیانی د خزانو د آسمانونو او د زمکی فراخه کوی رزق دپاره دهغه چا
د آسمانونو او د زمکی چاییانی دهغه په اختیار کبسی دی هم هغه چی د چارزق او غواړی فراخ نی	
يَشَاءُ ۝ وَيَقْدِرُ ۝ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝	چه غواړی هغه او په اندازه کوی رزق بیشکه هغه په هر خیز باندی عالم دی
کړی او د چارزق تنگوی بیشکه هغه په هر څه ښه پوهه دی	

آسان ترجمه قرآن

او تاسو چه په کومه خبره کبسی هم اختلاف کوی. دهغی فیصله الله تعالی ته حواله ده. اے خلکو! هغه الله دی. چه زما پروردگار دی. او په هغه باندی ما بهروسه کړی ده او هغه طرف ته زه رجوع کوم. هغه د آسمانونو او زمکی پیدا کونکی دی. هغه ستاسو دپاره ستاسو د جنس نه جوړی پیدا کړی دی. او د خاروؤ له نی هم جوړی پیدا کړی دی. دهغی په ذریعې سره ستاسو نسل جاری کوی. هیڅ خیز دهغه په مثل نشته. او هم هغه دی. چه هره خبره اوری. او هر څه وینی. د آسمانونو او زمکی ټولې کنجیانی دهغه په قبضه کبسی دی. هغه چه د چا دپاره او غواړی. په رزق کبسی فراخی او تنگی کوی. یقیناً هغه په هر خیز باندی پوهیدونکی دی.

خلاصہ تفسیر

[ا] ته دي خلقو ته کوم چه په توحيد کښې تاسره اختلاف ساتي دا ووايه چه ﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ [په کومه کومه خبره کښې چه تاسو] د حق د خاوندانو سره [اختلاف کوي] ﴿فَهَكُمَا إِلَى اللَّهِ﴾ [دهغې] ټولو [فيصله الله تعالى ته سپارلې ده] هغه داده چه په دنيا کښې ې په دليلونو او معجزو سره د توحيد حق والې وضع کړو او په اخرت کښې به ايماندارو لره په جنت کښې او ايمان نه راوړونکو لره په دوزخ کښې وغورز وي ﴿ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي﴾ [دا الله تعالى] چه داي شان دي [زما رب دي] او ستاسو خلاف او مخالفت نه چه دکوم تکليف او نقصان رسيدو ويره کيدې شي ددي په باره کښې ﴿عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ﴾ [په هغه توکل ساتم او] د دنيا او دين ټولو کارونو کښې وَالْيَهُ انيْبُ ﴿د هغه طرف ته رجوع کووم] په دي سره د توحيد مضمون ښه موکد شو وړاند دکمال په نورو صفتونو بيانولوسره ددي زيات تاکيد کولې شي يعنې ﴿فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [هغه داسمانونو او زمکې پيدا کوونکې دي] او ستاسو هم پيدا کوونکې دي چنانچه ﴿جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾ [هغه تاسو دپاره ستاسو دجنس نه جوړې جوړې کړې او] دغه شان ﴿وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا﴾ [دخارو و جوړې ې جوړې کړې] او ﴿يَذَرُوكُمْ فِيهِ﴾ [ددې] جوړو دملويدو [په ذريعه ستاسو نسل خوروې] هغه په ذات او صفاتو کښې داسې کامل دي چه ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ [هيڅ شې د هغه مثل نشته] ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [او هغه دهرې خبرې اوږيدونکې ليدونکې دي] په خلاف د نورو چه د هغوی ليدل اوږيدل ډير محدود دي او په مقابله دالله تعالى دسمع او بصر کښې کالعدم دي ﴿لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [د هغه په اختيار کښې دي کنجيانې داسمانونو او زمکې] يعنې په دي کښې دتصرف کولو صرف هغه ته حق حاصل دي په کومو کښې چه يوتصرف دادي چه ﴿يَسْطُرُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُقْدِرُ﴾ [چالره غواړي زيات رزق ورکوي او] چالره چه غواړي [کموي] ﴿إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ [پيشکه هغه په هرڅه پوره پوه دي] هر چاته ې د مصلحت مطابق ورکوي

معارف او مسائل

﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَهَكُمَا إِلَى اللَّهِ﴾ ستاسو چې په يو کار او يو معامله کښې اختلاف پيدا شي نو ددي فيصله د الله ﷻ په حواله ده. ځکه اصل حکم صرف د الله ﷻ دي. لکه څنگه چې بل آيت مبارک کښې ارشاد دي چې ﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ﴾ او نورو اکثرو آيتونو کښې چې د اطاعت په حکم کښې رسول کریم ﷺ لره او ځينو آيتونو کښې اولوالامر لره هم شامل کړې شوې دي. هغه ددي معارض نه دي ځکه چې رسول اکرم ﷺ يا اولوالامر چې کومه فيصله يا حکم کوي هغه يو حيثيت سره د الله ﷻ حکم دي. که د وحی په ذريعه سره يا نصوص کتاب و سنت وي. نو دا ښکاره ده چې دا د الله تعالى حکم دي. او که دخپل اجتهاد څخه وي نو چونکه اجتهاد هم په نصوص قرآن و سنت باندې اړه لري نو هغه هم په يو حيثيت سره دالله تعالى حکم دي. د امت د مجتهدينو اجتهاد هم دي حيثيت سره دالله تعالى په حکم کښې داخل دي. په دي وجه علماء کرام فرماني چې يو عام سرې چې هغه په قرآن و سنت باندې پوهه نه لري نو هغه دپاره د يو مفتی فتوی شرعی حکم دي.

شَرَعَلَّكُمْ	مِّنَ الدِّينِ	مَا وَهَىٰ	بِهِ نُوْحًا
مقرر کړی ده ستاسو دپاره د دین نه هغه طریقه چه وصیت کړې وو په هغې سره نوح <small>عليه السلام</small>			
او الله تعالی ستاسو دپاره هغه دین مقرر کړې دې د کوم چې نې نوح <small>عليه السلام</small> ته کړې وو			
وَالَّذِيْ	اَوْحَيْنَا	اِلَيْكَ	وَمَا وَصَّيْنَا
او هغه طریقه چی وحی کړی ده مونږه تاته او هغه طریقه چه هدایت کړې وو مونږه			
او د کوم حکم چې مونږ تاته کړې دې او د کوم حکم چې مونږ			
بِهِ	اِبْرٰهِيْمَ	وَمُوْسٰى	وَعِيسٰى
په هغې سره ابراهیم <small>عليه السلام</small> ته او موسی <small>عليه السلام</small> ته او عیسی <small>عليه السلام</small> ته چه قائم کړی دا دین			
ابراهیم <small>عليه السلام</small> ته او موسی <small>عليه السلام</small> ته او عیسی <small>عليه السلام</small> ته کړې وو هغه دادې چې تاسو په دین باندې قائم او سیرې			
وَلَا تَتَفَرَّقُوْا	فِيْهِ	كَبْرًا	عَلَى الْمَشْرِكِيْنَ
او دلې دلې کېږئ مه په هغې کبې اډر گران دې په مشرکانو باندې هغه خیز			
او اختلاف په کبې مه کوئ مشرکانو ته دا خبره ډیره گرانه بنکارۍ کومې ته چې تاسو			
تَدْعُوْهُمْ	اِلَيْهِ	اَللّٰهُ يَجْتَبِيْ	اِلَيْهِ مَنْ يَّشَاءُ
چه تاسو رابلې هغوئ هغې ته الله راکاږی [غوره کوی] خان خپل ته هغه څوک چې غواړی هغه			
هغوئ رابلې الله <small>عز وجل</small> د خپل خان دپاره دهغه چا انتخاب کوی چې خوښ نې شی			
وَيَهْدِيْ	اِلَيْهِ	مَنْ يَّشَاءُ	وَمَا تَفَرَّقُوْا
اولار ښائی طرف دخان خپل ته هغه چاته چې رجوع کوی [الله ته] اونه دی مختلف شوی خلق			
او خپل طرفته هغه چا ته هدایت کوی څوک چې [الله تعالی ته] رجوع کوی			
اِلَّا	مِّنْۢ بَعْدِ	مَا جَاءَهُمُ	الْعِلْمُ
مگر روستو دهغې نه چه راغلو هغوئ ته علم دوجې دزیاتۍ کولو نه په منځ خپل کبې			
خلقود علم راتلو نه وروستو په خپل مینځ کبې صرف د بغض په وجه اختلاف کړې دې			
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ	سَبَقَتْ	مِنْ رَّبِّكَ	اِلٰى اَجَلٍ مُّسَمًّى
او که چرې نه وې خبره هغه چې مخکې شوی ده د طرفه درب ستا نه د نیتې مقررې پورې			
او که ستا درب د طرفه [دمهلت] یوه خبره تر مقررې نیتې پورې فیصله شوې نه وې			
لَقَضٰى	يَيْنَهُمُ	وَاِنَّ الَّذِيْنَ	اُوْرثُوْا
نوخا مخا فیصله به شوی وه په منځ ددوی کبې او بیشکه هغه کسان چه په میراث کبې ورکړې شو ورته			
نوددوی په مینځ کبې به فیصله شوې وه او چاته چې ددغې امتونو نه			

الْكِتَابِ	مِنْ بَعْدِهِمْ	لَقَدْ شَكَّ	مِنْهُ	مُرِيبٌ
کتاب	اروستو دهغوی نه	خامخا په شک کنی دی	ددغه کتاب نه	په شک پریشانه کنی
فَلِذَلِكَ	فَادْعُ	وَاسْتَقِمَّ	كَمَا	أُمِرْتُ
پس هم دغه دین ته	رااوبله خلق	او محکم اودریږه	لکه څنگه چی	احکم شوې دې تاته
وَلَا تَتَّبِعْ	أَهْوَاءَهُمْ	وَقُلْ	أَمَنْتُ	بِمَا
اومه کوه ته پیروی	دخواهشاتو دهغوی	او اواوایه	ایمان راوړې دې	ما په هغه
مِنْ كِتَابٍ	وَأُمِرْتُ	لِأَعْدِلَ	بَيْنَكُمْ	اللَّهُ رَبُّنَا
دکتاب نه	او حکم شوې دې ماته	چی زه انصاف او کرم	په منځ ستاسو کنی	الله رب زمونږ دې
وَرَبِّكُمْ	لَنَا أَعْمَالُنَا	وَلَكُمْ	أَعْمَالُكُمْ	لَا حِجَّةَ
او رب ستاسو دې	مونږ لره عملونه زمونږ دې	او تاسو لره	عملونه ستاسو دې	انشته هېڅ جگړه
بَيْنَنَا	وَبَيْنَكُمْ	اللَّهُ يَجْمَعُ	بَيْنَنَا	وَالْيَهُ الْمَصِيرُ
په منځ زمونږ	او په منځ ستاسو کنی	الله به راجمع کوی	مونږ ټولو لره	او خاص هغه ته واپس ورتلل دی
				زمونږ او ستاسو په منځ کنی هېڅ جگړه نشته

آسان ترجمه قرآن

هغه ستاسو دپاره د دین هغه طریقه مقرر کړې ده، د کومې حکم چه هغه نوح علیه السلام ته ورکړې وو، او کومه چه (اے پیغمبره علیه السلام) مونږ تاته دوحې په ذریعې سوره درلودلې ده او د کومې حکم چه مونږ ابراهیم، موسی او عیسی ته ورکړې وو، چه تاسو دین قائم کړئ، او په هغې کښ دې مه جوړوئ (بیاهم) مشرکالو ته هغه خبره گرانه پریوځي، کومې طرف ته چه ته هغوی ته دعوت ورکوي، الله تعالی غوره کوی ځان طرف ته، هغه چالو چه او غواړي، او څوک چه الله تعالی طرف ته رجوع کوی، هغه ته ځان طرف ته هدايت ورکوي. او خلقو په خپل مینځ کښ د عداوتولو دوحې نه (په دین کښ) چه کومې دې جوړې کړې دي، هغه ئې ددې نه پس جوړې کړې دي چه کله هغوی ته یقین علم راغلو، او که ستاد رب د طرف نه یو معین کړې شوې لیتي پورې یوه خبره د منځ کښ نه مقرر کړې شوې نه وه، نو خامخا ددوی په مینځ کښ به ئې فیصله کړې وي او ددغې خلقو نه پس کومو کسانو لره چه د کتاب واران جوړ کړې هو، هغوی ددې پاره کښ په داسې شک کښ مبتلا دي، چه دیر قوی شک دي، لهذا (اے پیغمبره) ته هم هغې خبرې طرف ته خلقو ته دعوت ورکوه، او څرنگه چه تاته حکم درکړې شوې دي، (په دې

دین باندې) ټینگ اوسیدو او ددې خلقو خواهشاتو پسې مه رو، او اووایه چه ما خو په هغې کتاب باندې ایمان راوړې دې، کوم چه الله تعالی نازل کړې دې او ماته دا حکم را کړې شوې دې، چه رو دې ستاسو په مینځ کېن الصاف او کړم، الله تعالی زمونږ هم رب دې، او ستاسو هم رب دې، زمونږ عملونه زمونږ دپاره دي، او ستاسو عملونه ستاسو دپاره دي، زمونږ او ستاسو په مینځ کېن (اوس) هیڅ بحث نشته، الله تعالی به مونږ ټولو لره راجمع کوی، او هم هغه طرف ته دټولو ورگرځیدل دي.

خلاصه تفسیر

﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ﴾ [الله تعالی تاسو خلقو دپاره هغه دین مقرر کړو] ﴿مَوَاضِيَ بِهِ تُوَحَّاهُ﴾ [دکوم چه هغه نوح] ﴿اتَّه﴾ [ته حکم ورکړې وو] ﴿وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ﴾ [او کوم لره چه مونږ تاته دوحی په ذریعه رابېلې دې] ﴿وَمَوَاضِيَ نَابِهْ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى﴾ [او دکوم چه مونږ ابراهیم او موسی] ﴿اتَّه﴾ [ته] سره دهغو ټولو تابعدارو [حکم ورکړې وو] او دهغوی امتونو ته مو دا وئیلی وو ﴿أَنِ اقْضُوا إِلَيْنِ﴾ [چه دې دین لره قائم ساتئ] ﴿وَلَا تُتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ [او په دې کېنې اختلاف مه پیدا کوی] مراد ددې دین نه اصول ددین دی کوم چه مشترک دی په ټولو شریعتونو کېنې لکه توحید رسالت او بیاژوندی کیدل وغیره او قائم ساتل داچه دغه بدلوی مه او پرېدی یې مه او اختلاف داچه په څه خبره ایمان راوړې شی او په څه خبره ایمان رانه وړې شی یا څوک ایمان راوړی او څوک رانه وړی مطلب دا چه توحید وغیره پخواني دین دې چه داوول نه تردې وخته پورې ټول شریعتونه په دې کېنې متفق دی او ددې په ضمن کېنې دنبوت هم تائید وشو پس پکار وو چه ددې په قبلولو کېنې خلقو ذره پس وپیش نه کولې مگر بیا هم ﴿كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ﴾ [په مشرکانو دغه خبره] یعنی توحید [دیرگران لگی] ﴿مَا تَذَوُّهُمْ إِلَيْهِ﴾ [دکوم طرف ته چه ته دوی لره رابېلې] او دې سره داهم چه ﴿اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ [الله تعالی خپل طرف ته چالره چه غواړی راکاړی] یعنی د حق دین د قبلولو توفیق ورکوی ﴿وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾ [او کوم بنده چه] دالله تعالی طرف ته [ارجوع کوی هغه لره خپل طرف ته رسائی ورکوی] دمشیت نه پس اجتناب وی او اجتناب یعنی د ایمان دتوفیق نه پس که انابت او اطاعت وی نو په دې قرب الهی او ثواب غیر متناهی مرتب کیږی لنډه داچه په مشرکانو کېنې صفت دانکار [دې او په مؤمنانو کېنې صفت د اجتناب] یعنی غوره کولو [او هدایت دې او] زمونږ چه کوم تیرو امتونو ته حکم وو [وان اقموا الدین ولا تتفرقوا فيه] نو دیر خلق په دې قائم پاتې نه شول او مختلف شول ددې سبب څه التباس او اشتباه نه وه چه د معذوری احتمال وی بلکه ﴿وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بِمَا يُبَيِّنُهُمْ﴾ [دغه خلق پس ددې چه دوی ته] یعنی ددوی غوږونو او ذهنونو ته صحیح [علم رسیدلې وو محض په خپل مینځ کېنې د ضد په وجه خپل مینځ کېنې مختلف شول] داسې چه اول دمال دولت په طلب او دمرتبی او ریاست په طلب سره غرضونه مختلف شول بیا په کېنې فرقې جوړې شوې په داسې وخت کېنې دین په دمال جوړولو سره د نورو تنقیص او تعییب کیږی او مذهب او مسلک مختلف کیږی بیا دفروعونه اصولو ته رسیږی [او دا خلق په دې عظیم جرم کېنې چه سره د حق پیژندو مختلف شول او دداسې سخت عذاب مستحق شوی وو چه] ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَهْلِ مِثْمَرٍ﴾ [که ستا دپور دگار دطرف نه د یو معین وخته پورې] دمهلت ورکولو [یوه خبره د وړاند نه نه وې مقرر شوې] چه ددوی موعود عذاب به په آخرت کېنې وی [نو] په دنیا کېنې به

﴿لَقَدْ بَعَثْنَا فِيهِمْ﴾ [ددوی] د اختلافاتو [فیصله شوی وه] یعنی په عذاب سره به ختم شوی وو او گویا په تیر امتونو عذاب راغې لیکن بغیر د مؤمنانو راغې په مؤمنانو کښې چه چا اختلاف کړې وو په برکت د التزام د ایمان په هغوی راغې که په څنو ثابت شی نو په ټولو نه دې راغلي په دې تقدیر به دامعنی وی چه په کومو څنو راغې د هغې وجه عدم مقتضی والې نه دې بلکه ددې مانع وجه یعنی مهلت تراجل مسمی موجودیدل دی داڅو قصه د تیرو امتونو شوه ﴿وَالَّذِينَ أُورُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ [او کومو خلقو ته چه دهغو] تیرو امتونو [نه پس کتاب ورکړې شوې دې] مراد ددې نه مشرکین د عهد نبوی ﷺ دی چه ستا په ذریعه دوی ته قرآن ورسیدو ﴿لَقَدْ شَفَعْنَاهُ مَرْيَمَ﴾ [هغه] خلق [دهغې] کتاب [نه داسې په] کلک [شک کښې پراته دی کوم چه] هغوی لره [په تردد کښې اچولی دی] مطلب دادې چه په تیرو امتونو کښې څنو چه څنگه انکار کړې وو هغه شان اوس ددوی وار راغې ﴿فَلْيَذَلِكْ فَأَدْعُ﴾ [پس ته] د چاپه انکار زړه ماتې کیږه مه بلکه کوم طرف ته چه ته دوی د وړاند نه رابلې چه ذکرې په دې ایت کښې دي [کبر علی المشرکین ماتدعوهم الیه] یعنی توحید [هغې طرف ته] دوی لره برابر [رابله] ﴿وَأَسْتَغْفِرُكُمْ أَيُّمُوتَ﴾ او څنگه چه تاته حکم شوې دې [چه] [فلذلک فادع] په دې [مستقیم اوسیدو] ﴿وَلَا تُثْبِتْهُمْ أَهْوَاءَهُمْ﴾ او ددوی په [فاسدو] [خواهشونو پسې مه څه] یعنی هغوی مخالفت کوی او دا غواړی چه مونږ ته خبرې کول پریږدی خوته مه پریږده ﴿وَقُلْ﴾ [وته وایه چه] زه کوم طرف ته تاسو رابلل غواړم زه په خپله هم په هغې عمل کوونکې یم چنانچه ﴿أَمَلْتُ بِمَا أُنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ﴾ [الله تعالیٰ څومره کتابونه نازل کړی دی] قرآن په کښې هم داخل دې [زه په ټولو ایمان راوړم] د کومو د متفق علیها مضامینونه چه توحید هم دې ﴿وَأَمُرْتُ لِأَعْبُدَ يَتَنَكَّرُ﴾ [او ماته دا] هم [حکم شوې دې چه] په خپل او [ستاسو په مینځ کښې عدل] او انصاف [وکړم] یعنی کوم شې چه په تاسو واجب او لازم وایم په خپل خان هم هغه لازم ولرم داسې نه چه تاسو په تکلیف او مشقت کښې واچوم او په خپله آزاد شم په داسې مضامینو سره سلیم الطبع ته رغبت د اتباع کول راځی او که په دې هم نرم نه شی نو اخری خبره داده چه ﴿اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ﴾ [الله تعالیٰ زما هم مالک دې او ستاسو هم مالک دې] یعنی هغه د ټولو حاکم دې او ﴿لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ﴾ [زمونږ عمل زمونږ دپاره دې او ستاسو عمل تاسو دپاره] ﴿لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ﴾ [زمونږ او ستاسو په مینځ کښې هیڅ بحث نشته] ﴿اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا﴾ [الله تعالیٰ] چه د ټولو مالک دې په قیامت کښې [په مونږ ټولو لره جمع کړی] په دې کښې هیڅ شک نشته چه ﴿وَاللَّهُ الصَّمِيمُ﴾ [هغه طرف ته تلل دی] هغه به د ټولو فیصله د عملونو موافق وکړی دا وخت تاسو سره بحث فضول دې هاه تبلیغ به کولې شی.

معارف او مسائل

﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَطَّى﴾ مخکښې آیتونو کښې د الله ﷻ د ظاهری او جسماني نعمتونو ذکر وو، اوس ددې ځانې څخه د باطنی او روحانی نعمتونو بیان دې. هغه دا چې الله ﷻ تاسو ته داسې یو مضبوط او مستحکم دین در نصیب کړې دې چې دا ستاسو په انبیاء ﷺ کښې مشترک او متفق دې. دې آیتونو کښې د پنځو انبیاء ﷺ ذکر دې. ټولو څخه اول د نوح ﷺ او په آخر کښې د نبی کریم ﷺ او په مینځ کښې د ابراهیم ﷺ څکه هغه ابو الانبیاء دې، اگر چې د عربو خلق په شرک او کفر باندې وو خو د ابراهیم ﷺ د نبوت قائل وو. اودې

خه روستو نی د موسی علیه السلام ذکر په دې وجه او فرمائیلو چې د قرآن عظیم الشان د نزول په وخت کښې د دوو پیغمبرانو منلو والا موجود وو یعنی یهود او نصاری سورة احزاب کښې هم د میثاق انبیاء علیهم السلام په ذکر کښې ددې پنځو پیغمبرانو علیهم السلام ذکر راغلی دې: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ يَا إِبْرَاهِيمُ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ﴾ فرق صرف د ویره دې چې په سورة احزاب کښې د نبی کریم صلی الله علیه و آله ذکر اول او د نوح علیه السلام ذکر روستو راغلی دې. او په سورة شوری کښې د نبی کریم صلی الله علیه و آله روستو او د نوح علیه السلام مخکښې راغلی دې. شاید په دې کښې اشاره دې طرفته ده چې نبی کریم صلی الله علیه و آله اگر چې د زمانې او پیدائش په اعتبار سره ټولو خه آخر دې خو د نبوت په ازلی تقسیم کښې د ټولو خه مقدم دې لکه یو حدیث پاک کښې راغلی دی چې د تخلیق په اعتبار سره خه په ټولو نبیانو علیهم السلام کښې ټولو خه اول یم او د پیدائش په لحاظ سره آخر کښې یم. [ابن ماجه دارمی عن یزید بن حکیم رضی الله عنه وقال هذا حدیث حسن کذا فی مشکوٰۃ ص ۵۷۳] (۱)

پاتې شو دا سوال چې د ټولو خه اول پیغمبر خو آدم علیه السلام دې، د انبیاء کرامو علیهم السلام ذکر ددوی علیهم السلام خه ولې شروع نه کړې شو. ددې وجه داده چې آدم علیه السلام د ټولو خه اول پیغمبر دې چې دنیا ته نې تشریف راوړې دې. اگر چې په اصولو د عقائدو او مهماتو د دین کښې هغوی علیهم السلام هم مشترک وو خو د هغوی علیهم السلام په زمانه کښې شرک او کفر په انسانانو کښې نه وو. د کفر او شرک دا سلسله د نوح علیه السلام د زمانې خه شروع شوې ده. په دې لحاظ نوح علیه السلام اول پیغمبر دې چې هغوی دداسې معاملاتو سره مخ شو. کوم چې واقعات روستو پیغمبرانو علیهم السلام ته راپیښ کیدونکی وو. په دې وجه سلسله د نوح علیه السلام خه شروع کړې شوه والله اعلم.

﴿أَنْ أَقْبُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ دا جمله د اولې جملې تشریح ده چې هغه دین چې په هغې ټول انبیاء علیهم السلام مشترک او متحد دی هغه دین قائم اوساتی. دې کښې اختلاف او تفرق پیدا کول جائز نه دی بلکه د هلاکت سبب دی.

د دین اقامت هر یو یو او په دې هغه نفی اچول هدام ده. دې آیت مبارک کښې دوه احکام مذکور دی یو د اقامت دین او بل ددې منفي اړخ یعنی دې کښې د تفرق معانعت. او د جمهورو مفسرینو په نزد ﴿أَنْ أَقْبُوا الدِّينَ﴾ کښې د ﴿أَنْ﴾ حرف د تفسیر دپاره دې، نو د دین معنی متعین شوه ې ددې خه مراد هغه دین دې چې ټولو انبیاء علیهم السلام کښې مشترک راروان دې. اودا هم ظاهر دی چې هغه مشترکه دین د نبیانو علیهم السلام په مینځ کښې په اصولو او عقائدو باندې مشتمل دې یعنی توحید، رسالت، آخرت باندې ایمان لرل او اصول عبادت، مونځ، روژه، حج، اود زکوٰۃ پابندی ده. لارې شوکول، زنا، په روغ، د هوکه او نورو لره بغیر د شرعی وجې خه تکلیف ورکول وغیره او وعده خلافی حرامه ده. اودا په ټولو ادیانو کښې مشترک او متفق علیه راروان دی. اودا هم د نص قرآن پاک خه ثابت دی چې د فروع احکام کښې د انبیاء علیهم السلام په شریعتونو کښې جزوی اختلاف هم شته دې لکه چې فرمائی چې: ﴿لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ فِرْقَةً وَمِنْهَا جَاهٌ﴾ (۲) ددې مجموعې خه ثابت شو چې د آیت مبارک په دې جمله کښې چې د کوم دین د اقامت حکم او پدې کښې د تفرق خه د معانعت ذکر شوې دې هغه هم هغه الهی احکام دی

(۱) داسې مفهوم والا حدیث او کورنی: مصنف ابن ابی شیبۃ رقم الحدیث: ۳۱۷۶۲

(۲) ترجمه: موږ تاسو هر یو دپاره خاص شریعت او خاص طریقت منتخب کړی ده.

چي د ټولو انبياء ﷺ په شريعتونو کښې مشترک او متفق عليه راروان دی. په هغې کښې تفرق او اختلاف حرام او هلاکت د امتونو سبب دي.

هغه: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمائي چي يوه ورځ نبي کریم ﷺ زمونږ مخکښي يوه نيغه کرښه رابښکله، بيا ئې ددې کرښې ښي او گس طرفته وړې وړې کرښې رابښکلې او وې فرمائيل چي دا ښي او گس طرفته هغه کرښې دي چي دا د شيطانانو ايجاد کړې شوي دي. او ددې په هره لاره باندې يو شيطان مقرر دي او هغه خلقو ته دې طرفته د راتلو تلقين کوي او بيا ئې نيغې کرښې طرفته اشاره او کړه او وې فرمائيل چي «وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَأْتِهُنَّ» يعني دا زما نيغه لاره ده تاسو ددې اتباع او کړنې. ارواه احمد والنسائي والدارمي مظهری: (۱).

په دې تمثيل کښې د صراط مستقيم څخه مراد د دين هغه لاره ده چي په ټولو انبياء ﷺ کښې مشترکه راروانه ده. په دې کښې نورې نورې لارې رايستل دا تفرق، حرام او شيطاني عمل دي. او په دې اجماعي او متفق عليه احکامو کښې د تفرقي اچولو ډير زيات ممانعت په صحيح احاديثو کښې راغلې دي. نبي کریم ﷺ او فرمائيل: «مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شَرَفَقْدَ عِلْمٍ رِيقَةٍ الْإِسْلَامِ مِنْ عَنَقِهِ» ارواه احمد و ابوداؤد: (۲) يعني کوم کس چي د جماعت المسلمين څخه يو ليشت هم جدائي اختيار کړه نو هغه د اسلام د عقيدې حلقه د خلې مرثي څخه اوويستله. او ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چي نبي کریم ﷺ او فرمائيل: «يَدَالله عَلَى الْجَمَاعَةِ» ارواه الترمذي بسند حسن: (۳) يعني د الله ﷻ لاس په جماعت باندې وي. او معاذ بن جبل رضي الله عنه څخه روايت دي چي نبي کریم ﷺ او فرمائيل چي شيطان د انسانانو دپاره يو شرمخ دي لکه څنگه چي چيلو پسې شرمخ لگيدلې وي. نو دې هغه چيلن رانيسي چي کومه د خپلې رمې څخه جدا او وروستو يا اخوا ديخوا شي. په دې وجه تاسو ته پکار دي چي جماعت څخه مه جدا کيږئ. ارواه احمد: (۴) دا ټول احاديث په تفسير مظهری کښې ذکر شوي دي.

د کلام خلاصه داشوه چي په دې آيت مبارک کښې چي کوم حکم دي هغه د هغه مشترک او متفق عليه دين د قائلولو دي په کوم باندې چي ټول انبياء ﷺ متفق او مشترک راروان دي. او پدې کښې ئې اختلاف ته د تفرقي نوم ورکړې او داپې ممنوع او مگرخوله. او په دې مذکوره احاديثو کښې چي په قطعي احکامو کښې کوم اختلاف او تفرقه ذکر شوې ده هغه دايما ن دپاره د خطري سبب فرمائيلي شوي دي.

د امامانو فروع اختلافات په تفرقه هېڅ اخل نه ده: ددې څخه واضح شو چي په فروعی مسائلو کښې چي چرته په قرآن و حديث کښې څه واضح حکم موجود نه وي يا په نصوص قرآن و سنت

(۱) مسند أحمد، مسند عبدالله بن مسعود رضي الله عنه، رقم الحديث: ۱۱۴۲، والسنن الكبرى للنسائي، رقم الحديث: ۱۱۱۷۶، والدارمي رقم الحديث: ۲۰۸، كتاب المقدمة، باب في كراهية اخذ الزأى، وتفسير المظهری: ج ۸، ص ۳۱۴

(۲) سنن أبي داود، كتاب السنة، باب في قتل الخوارج: ج ۲، ص ۳۰۷، ومسند أحمد، حديث أبي ذر الغفاري رضي الله عنه، رقم الحديث: ۲۱۵۶۱

(۳) جامع الترمذي، أبواب الفتن، باب ما جاء في لزوم الجماعة: ج ۲، ص ۳۹

(۴) مسند أحمد، حديث معاذ بن جبل رضي الله عنه، رقم الحديث: ۲۲۱۰۷، والمظهری: ج ۸، ص ۳۱۳

کنبی خه ظاهری تعارض وی نو په هغه ځانې کنبی د مجتهدینو دخپل اجتهاد په ذریعه یو حکم متعین کول ، په دې کنبی خپلو کنبی اختلاف کیدل ، د اختلاف رانې و نظر په بنا لازمی دی ، ددې تفرق ممنوع سره ددې هیڅ تعلق نشته دې . داسې اختلاف په صحابه کرامو رضی الله عنہم کنبی پخپله د نبی کریم صلی الله علیه و آله د دور څخه راروان دې . اود فقهاء کرامو رحمۃ الله علیہم په نزد د رحمت دې اود اقامت دین څخه مراد په دین باندې قائم ودانم پاتې کیدل ، په دې کنبی هیڅ شک نه کول او داپه هیڅ حال نه پریښودل دی ، (قرطبی) .

﴿كَوْنُوا عَلَى الشُّرُكَيْنِ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ﴾ یعنی حق دین چې توحید په هغې کنبی یو اعظم رکن دې . د دنیا د شروع څخه د ټولو انبیاء صلی الله علیه و آله په اتفاق سره د حق ثابتیدلو باوجود چې کوم خلق د شرک عادی شوی دی ، هغوی دپاره ستا د توحید دعوت ویرزیات گران دې . اوددې وجه داده چې دوی نفس پرست دی او خپل غرضونه یې دی او شیطانی تعلیماتو پسې روان دی ، او نیغه لاره یې پریښودې ده . او ددې ممانعت پورته بیان شوې دې . مخکښې فرمائی چې :

﴿اللَّهُ يَهْتَدِي إِلَيْهِ مَنْ شَاءَ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾ یعنی د صراط مستقیم د هدایت دوه طریقې دی . یو دا چې الله صلی الله علیه و آله پخپله یو کس دخپل دین او صراط مستقیم دپاره منتخب کړی او دهغه فطرت او طبیعت ددې مطابق جوړ کړی لکه انبیاء کرام صلی الله علیه و آله او خاص اولیاء الله رضی الله عنہم ، چې دهغوی باره کنبی قرآن عظیم الشان فرمائی چې : ﴿إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارَةِ﴾ یعنی مونږ دوی لره دیو خاص کار دپاره خاص کړی دی او هغه د آخرت فکر دې . او د خاص خاص انبیاء کرام صلی الله علیه و آله باره کنبی قرآن عظیم الشان ﴿مُخْلَصٌ﴾ بفتح لام کیدو تصریح فرمائیلې ده چې دهغې معنی منتخب او مخصوص ده . او د ﴿اللَّهُ يَهْتَدِي إِلَيْهِ مَنْ شَاءَ﴾ همدا مفهوم دې . د هدایت دا طریقه مخصوص او محدود ده . اود هدایت دموندلو بله عامه طریقه داده چې کوم کس الله صلی الله علیه و آله طرفته رجوع او کړی اود هغه لوڼې ذات صلی الله علیه و آله په دین باندې د تگ اراده او کړی نو هغه ته الله صلی الله علیه و آله د حق دین هدایت فرمائی . د دویمې جملې ﴿وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾ هم دا مطلب دې .

خلاصه دا شوه چې د هدایت موندلو صرف دوه طریقې دی . یو خصوصی ده چې الله صلی الله علیه و آله پخپله یو بنده د صراط مستقیم دپاره منتخب کړی . دویمه عمومی چې کوم بنده الله صلی الله علیه و آله طرفته رجوع او کړی او دالله صلی الله علیه و آله دین لره لتوی نوالله صلی الله علیه و آله هغه بنده دهغه مقصود یعنی هدایت ته رسوی . اود مکې مشرکانو ته چې د توحید منل ویر گران دی ، ددې وجه داده چې په دین باندې پوهې او په دې باندې د تگ اراده نه لری .

﴿وَمَا تَقْرَءُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ ، د ﴿مَا تَقْرَءُوا﴾ ضمیر ابن عباس رضی الله عنہ دمکې قریشو طرفته راجع فرمائیلې دې ، او مطلب یې دا بیان کړې دې چې د قریشو کافرانو د حق دین او صراط مستقیم څخه بیزارۍ اختیار کړه دا پخپله ویره یې وقوفی ده . او بله دا چې دالله صلی الله علیه و آله د طرفه علم راغلو او بیا هم دوی داسې او کړل . د علم راتلو څخه مراد د ابن عباس رضی الله عنہ په نزد د نبی کریم صلی الله علیه و آله راتگ دې ، او د نبی کریم صلی الله علیه و آله ذات مبارک د ټولو الهی علومو سرچشمه وو . او ځینې حضرات د ﴿مَا تَقْرَءُوا﴾ ضمیر مخکښنو امتونو طرفته گرځوی ، اوددې معنی یې داشان او کړه چې

دمخکنبو امتونو خلقو دخپلو خپلونیانو ﷺ په دین کښې تفرقه پیدا کړه او ددې څخه نې جدائی اختیار کړه. ددې باوجود چې هغوی ته د انبیاء کرام ﷺ په ذریعه د صراط مستقیم علم راغلی وو. که مخکښینی امتونو ته خطاب وی او که د محمد ﷺ دامت کفارو، د دواړو تقاضا داده چې پخپله په گمراهی کښې پراته وو او دا نې غوښتل چې خپل رسولان هم په دې لار باندې راوړی. په دې وجې ددې څخه روستونی کریم ﷺ ته خطاب کیږی او فرمائی چې:

﴿فَلِذَلِكَ فَادْعُ ۖ وَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتَ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ۖ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ ۖ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ ۖ اللَّهُ رَبُّنَا ۖ فَدَعَيْنَا ۖ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ۖ اللَّهُ يَجْزِي الْعَمَلُ وَاللَّهُ الْمَعِزُّۚ﴾

حافظ ابن کثیر رحمه الله فرمائی چې دا آیت مبارک په لسو مستقلو جملو باندې مشتمل دي. او هره جمله په خاص احکامو باندې مشتمله ده. یعنی په دې یو آیت مبارک کښې د احکامو لس فصلونه ذکر شوي دي. ددې مثال په پوره قرآن عظیم الشان کښې د آیت الکرسی څخه علاوه بل ځانې کښې نشته دي. آیت الکرسی کښې هم د لسو احکامو لس فصلونه راغلي دي (۱).

اول مهم: ﴿فَلِذَلِكَ فَادْعُ﴾ مشرکانو ته ستا د توحید دعوت منل ډیر گران دی. مگر ددې په وجه تاسو خپل دعوت مه پرېږدئ. او دا کار مسلسل جاری اوساتئ.

دویم مهم: ﴿وَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتَ﴾ یعنی تاسو پخپله هم په دې دین باندې قائم اوسئ او ددې دعوت خلقو ته هم ورکوئ. او دا استقامت به داسې وی لکه څنگه چې تاته حکم کړې شوي دي. یعنی په ټولو احکامو، عقائدو، اعمالو، اخلاقو، عادتونو او په معاشره کښې په صحیح اعتدال باندې قائم اوسئ. او هیڅ کمې زیاتې به د هیڅ طرفه نه وی. او دا ظاهره ده چې داسې استقامت څه آسان کار نه دي. کله چې د نبی کریم ﷺ په (سر مبارک او ډیره مبارکه) کښې سپین وینسته راغلل نو صحابه کرامو ﷺ تپوس او کړو، نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې ﴿شیتي هود﴾ یعنی زه سورة هود بودا کړم (۲). سورة هود کښې هم په دې الفاظو حکم راغلی دي. [معارف القرآن جلد: ۲، ص: ۶۷۰، د سورة هود د تفسیر په ضمن کښې د استقامت مفهوم او د هغه سختوالی او اهمیت باندې مستقل کلام شوي دي هلته او گورئ!]

درېم مهم: ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ﴾ یعنی تاسو د خپل تبلیغ په سلسله کښې د هیڅ یو مخالف د مخالفت پرواه مه کوئ.

څلورم مهم: ﴿وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ﴾ یعنی تاسو دا اعلان او فرمائی چې الله ﷻ خومره کتابونه نازل کړي دي په هغه ټولو باندې ځما ایمان دي.

پنځم مهم: ﴿وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ﴾ ددې مفهوم خو په ظاهره دادي چې ماته د جنگ جگړو کوم معاملات راشي نو ماته حکم را کړې شوي دي چې څه په هغې کښې عدل و انصاف څخه کار واخلم. ځینې حضراتو د عدل معنی دې ځانې کښې د برابر اخستي ده او د آیتونو مفهوم نې بیان کړې دي چې ستاسو په مینځ کښې د دین ټول احکام برابر ولرم چې هر نبی او هر کتاب باندې ایمان راوړئ او د الله ﷻ د ټولو احکامو اطاعت او کړم. داسې نه چې په ځینو باندې مو

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية: ج ۷، ص ۱۹۵

(۲) المستدرک للحاکم، رقم الحديث: ۳۳۱۴، ومصنف ابن ابی شیبة، رقم الحديث: ۳۰۲۶۸

ایمان وی او په ځینو مونه وی . او یا د ځینو احکامو تعمیل وی او د ځینو نه وی .
همهم : ﴿اللَّهُ رَئِيفٌ ذُو الْبُرْءِ﴾ یعنی الله ﷻ زموږ د ټولو پالو والا دی .

اووم همهم : ﴿لَنَأْخُذَنَّكُمْ أَغْمَالَكُمْ﴾ یعنی زموږ اعمال به زموږ په کار راځي . دې سره به هغوی ته هېڅ نفع یا نقصان نه رسیږي . ځینې مفسرینو حضراتو لیکلي دي چې دا آیت په مکه مکرمه کېنې په هغه وخت کېنې نازل شوې وو چې کله کفارو سره د جهاد کولو حکم نازل شوې وو . د جهاد حکم دا حکم منسوخ کړو . ځکه چې د جهاد حاصل دادې چې کوم خلق نصیحت قبول نه کړي نو هغو قتال او کړنې او هغوی مغلوب کړي . دا نه چې هغوی دې خپل کار کوي . او ځینې حضراتو فرمائيلي دي چې دا حکم منسوخ شوې نه دي . او ددې آیت مبارک مطلب دادې چې هر کله موږ حق لره د لیلونو سره ثابت کړو نو ددې نه منل صرف د عناد او د ضد په وجه کیدي شی ، او هر کله چې عناد راغلو نو د دلائلو خبرې فضول شوې . ستاسو عمل ستاسو مخکېنې اوزما عمل زما مخکېنې رازی . [قرطبي] (۱) .

اتم همهم : ﴿لَا تُهَمُّ بَيْنَنَا وَيَتَنَكَّمُ﴾ د حجت څخه مراد بحث مباحثه ده . مراد دادې چې هر کله حق ثابت شی او بیا ددې څخه تاسو عناد کوئ نو اوس خبرې فضول دي ، اوس زموږ او ستاسو په مینځ کېنې هېڅ بحث نشته دي .

نهم همهم : ﴿اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا﴾ یعنی د قیامت په ورځ به موږ ټول الله ﷻ ته جمع کړو . او د هر عمل بدله به راکوي .

لم همهم : ﴿وَالْيَهُ الْعَصِيَّةُ﴾ یعنی موږ ټول هغه طرفته واپس تلونکي یو .

وَالَّذِينَ يُجَاجُونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ	او هغه خلق چې جگړې کوي په دين د الله کېنې روستو دهغي نه چې قبولوالي شوې دي
او هغه خلق چې د الله ﷻ په باره کېنې جگړه کوي ددې نه پس چې هغه منلې شوې دي	لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ
هغه لره دليل دهغوی باطل دي په نزدرب دهغوی او په هغوی باندي غضب دي	دهغوی دليل درب په نیز باطل دي او په هغوی باندي غضب دي
وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۝	الله الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
او هغوی لره دي عذاب سخت	الله هغه ذات دي چې نازل ئي کړو کتاب د حق سره
او دهغوی دپاره سخت عذاب مقرر دي	الله ﷻ هغه ذات دي چې کتاب او (انصاف) تله ئي په حق نازل
وَالْبِيزَانَ ۝ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ۝ يَسْتَعْجِلُ	او میزان [تله] هم او څه پته ده تاته کیدي شی چې قیامت نزدې وی تلوار کوی
کړي ده اوتاته څه معلومه ده کیدي شی قیامت نزدې وی	کوم خلق چې په دي

(۱) تفسیر القرطبي: ج ۱۶، ص ۱۱۳، ۱۱۴

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ	يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
په راتلو دهغي هغه کسان چي هغوی ایمان نه لری په هغي او هغه کسان چي ایمان یی راوړی دی	
ایمان نه راوړی هغي ته تلوار کوی او څوک چي ایمان دار دی نو هغوی ترې نه	
مُشْفِقُوْنَ	وَمِنْهَاۤا وَیَعْلَمُوْنَ
پریدونکی دی دهغي نه او پوهیږی چي بیشکه هغه حق دی ښه واورئ بیشکه هغه کسان	
ویره کوی او دا عقیده ساتی چي قیامت حق دی یاد ساته چي څوک د قیامت	
یَمَارُوْنَ	فِی السَّاعَةِ
چي د شک بحثونه کوی په راتلو د قیامت کښی خامخا هغوی په گمراهی لری کښی دی	
په حق کښی جگړې کوی هغوی په ډیره غټه گمراهی کښی پراته دی	

آسان ترجمه قرآن

او کوم خلق چه د الله تعالی په باره کښ بحثونه کوی، هر کله چه خلقو د هغه خبره منلې ده، د هغوی بحث د هغوی د پروردگار په نزد باطل دی، او په هغوی باندې د الله تعالی غضب دی، او د هغوی دپاره سخت عذاب دی | الله تعالی هغه ذات دی، چه هغه په حق باندې مشتمل کتاب، او د انصاف والا تله نازل کړه، او تاته څه پته ده، کیدې شي چه د قیامت وخت را نژدې وی. کوم خلق چه په دې باندې ایمان نه لری، هغوی ددې په راتلو کښ تلوار کوی، او کوم خلق چه په دې ایمان لری هغوی ددې نه وپوهیږی، او پوهیږی، چه دا ورځ حقه ده، او کوم خلق چه د قیامت باره کښ بحثونه کوی، هغوی په گمراهی کښ ډیر لري تلې دی.

خلاصه تفسیر

﴿وَالَّذِينَ يُخَاجِرُونَ فِي اللَّهِ﴾ [او کوم خلق چه د الله تعالی] د دین [په باره کښی] د مسلمانانو سره [جگړې راوباسی] ﴿مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجِيبَ لَهُ نَجَّتْهُمْ﴾ وروستو دهغي نه چه هغه ومنلې شو | یعنی ډیر پوهه عاقلان خلق مسلمانان شول داي منلې دي او د حجت واضح کیدونه پس جگړه زیاته مذمومه ده [د هغو خلقو حجت] ﴿ذَاجِبَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ د هغوی د رب په نزد باطل دی ﴿وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ﴾ او په هغوی] د الله تعالی د طرف نه [غضب] راتلونکی [دی] ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ او د هغوی دپاره] په قیامت کښی [سخت عذاب] کیدونکی [دی] او ددې نه د بچ کیدو طریقه داده چه الله تعالی لره ومنی او د هغه دین لره ومنی | یعنی د هغه کتاب کوم چه په حقوق الله او حقوق العباد ټولو باند حاوی دی دا واجب العمل ومنی | ځکه چه ﴿اللَّهُ الَّذِي أُنْزِلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْبَيِّنَاتِ﴾ [الله تعالی دې چاچه] دې [کتاب] یعنی قرآن [لره او] په دې کښی چه کوم خاص حکم دی د [انصاف] هغي [لره ی نازل و فرمائیلو] هر کله چه دا کتاب د الله تعالی دې نو الله تعالی لره منل بغیر ددې کتاب دمنلو نه معتبر نه دی | ځني غیر مسلم کوم چه د الله تعالی دمنلو دعوی څو کوی مگر قرآن نه منی داد نجات دپاره کافی نه ده [او] دا خلق کوم چه تانه د قیامت د متعین وخت تپوس کوی نو ﴿وَمَا يُذَرِّكَ﴾ [تاته] د هغي [څه پته ده] لیکن چه تاته ی پته نشته نو په دې سره د دغي ورځې نفی نه لازمیږی بلکه د هغي واقع کیدل یقینی دی او

د تعین د وخت دپاره اجمالاً دومره پوهیدل کافی دی چه **﴿لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ﴾** [عجیبه نه ده چه قیامت نژدې وی] مگر **﴿يَسْتَفْعِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا﴾** [کوم خلق چه ددې یقین نه کوی] هغوی د دغې ورځې نه د ویریدو په ځای په طور د مسخرو او انکار [د هغې تقاضا کوی] چه هغه ژر ولې نه راځی **﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا﴾** [او کوم خلق چه یقین لری هغوی ددې نه] رپړی او [ویریری] **﴿وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ﴾** او عقیده لری چه هغه برحق ده **﴿الْآتُ الَّذِينَ يُحْشَرُونَ فِي السَّاعَةِ﴾** [یادساتی چه] په دغو دواړو قسمو خلقو کښې د اول قسم خلق یعنې [کوم خلق چه د قیامت] نه منکر دی او ددې په باره [کښې جگړې کوی] **﴿لَقَدْ ضَلِلَ بَعِيدٌ﴾** په ویره لری] اوږده [گمراهی کښې] اخته [دی].

معارف او مسائل

﴿وَالَّذِينَ يُجَازُونَ فِي اللَّهِ﴾ مخکښې آیتونو کښې هغه دین قویم طرفته اهل عالم رابللې شوی وو چې په هغې ټول آسمانی کتابونه او نبیان **﴿مُتَّفِقُونَ﴾** په دې باندې د قائم اوسیدو او استقامت اختیارولو تلقین کړې شوي وو. خو ځینې کافران ددې د آوریډو او منلو اراده نه لری او هغوی په دې باندې هم مسلمانانو سره حجت بازی شروع کړه. ځینو روایتونو کښې دی چې څه یهودو نصاری دا حجت پیش کړو چې زمونږ نبي ستاسو د نبي **﴿مُتَّفِقُونَ﴾** څخه مخکښې او زمونږ کتاب ستاسو د کتاب څخه مخکښې دی. په دې وجه زمونږ دین ستاسو د دین څخه افضل دی. او ځینې روایتونو کښې هم دا مضمون د قریشو د کافرانو باره کښې ذکر شوي دي ځکه چې هغوی به خپل ځان په دین ابراهیمی تابع گنرلو.

قرآن عظیم الشان دې پورته آیتونو کښې دوئ خبردار کړل چې دین اسلام او د قرآن پاک حجت په خلقو باندې پوره شوې دي. او تاسو کښې چې کوم خلق پوهه او انصاف والا خلق وو هغوی دا دین قبول کړې دي. اوس ستاسو دا حجت غوښتل باطل او گمراهی ده. اودې لره هیڅ قرار نشته دي. اوس که تاسو دا نه منئ نو په تاسو باندې به دالله تعالی عذاب راشی. دې د قرآن پاک دالله تعالی دطرفه دنازل کیدلو او دحقوق الله او حقوق العباد دپاره دجامع قانون کیدلو ذکر دي.

﴿أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ﴾ کتاب څخه مراد دې ځانې کښې مطلق آسمانی کتاب دي. او په دې کښې قرآن پاک او وړاندینې کتابونه داخل دی. او د حق څخه مراد هغه حق دین دي چې د هغې ذکر پورته راغلې دي. او د میزان د لفظ معنی تله ده او هغه د انصاف او حق قائمیدو یو آله ده. په دې وجه ابن عباس **﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ﴾** د میزان تفسیر عدل و انصاف کړې دي. امام تفسیر مجاهد **﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ﴾** فرمائی چې دلته د میزان څخه مراد هغه عامه تله ده کومه چې خلق یې استعمالوی. او ددې څخه مراد د ټولو د حقوقو ادا کول دی او انصاف دي. نو د حق په لفظ کښې حقوق الله او لفظ میزان کښې ټول حقوق العباد طرفته اشاره ده.

دا چې ئې او فرمائیل چې مؤمنان د قیامت څخه ویریری. ددې څخه مراد اعتقادی ویره ده. چې د قیامت د سختو حالاتو نه ده. د اشان خپل عملی کوتاهیانو باندې نظر کولو سره لازمی وی. خو کله کله په مؤمن باندې د الله **﴿عَزَّ وَجَلَّ﴾** د ملاقات شوق غالب شی او په دې ویره باندې غالب شی. هغه ددې خلاف نه دي. لکه څنگه چې په قبر کښې د ځینو کسانو وینا ثابت ده چې

قیامت زر راشی . وجه داده چي په قبر کښي کله د فرښتو د طرفه انسان ته زیري ورکړي شي او
ومغفرت ورته ملاؤ شي نو د قیامت ویره به مغلوبه شي .

اللَّهُ لَطِيفٌ	بِعِبَادِهِ	يَرْزُقُ	مَنْ	يَشَاءُ	وَهُوَ الْقَوِيُّ
الله مهربانه دي	په بندگانو خپلو	اروزي	ورکوي	هغه چاته	چي څه ورکول غواړي او هغه طاقتور دي
الله	په خپلو بندگانو مهربان دي	چي چاته	او غواړي	نو فراخه رزق ورکوي	او هغه قوي دي
الْعَزِيزُ	مَنْ	كَانَ	يُرِيدُ	حَرْثَ الْآخِرَةِ	نَزِدُ
او غالب دي	هغه څوک	چي وي	چي غواړي	فصل د آخرت	زيات والي کوږ مونږه
او زبردست دي	څوک چي	د آخرت فصلونه	غواړي	مونږ به ورته	
لَهُ	فِي حَرْثِهِ	وَمَنْ كَانَ	يُرِيدُ	حَرْثَ الدُّنْيَا	نُوتَهُ
هغه لره	په فصل دهغه کښي	او هغه څوک چي وي	چي غواړي	فصل د دنيا	اور کوږ مونږ هغه ته
د آخرت فصلونه	ډير ورکړو	او څوک چي	د دنيا فصلونه	غواړي	انو مونږ به ورته څه قدرې
مِنْهَا	وَمَا لَهُ	فِي الْآخِرَةِ	مِنْ لَصِيبٍ		
دهغي نه	او نشته هغه لره	په آخرت کښي	هيڅ حصه		
گټه ورکړو	اوداسي سړي دپاره	په آخرت کښي	هيڅ حصه نشته		

آسان ترجمه قرآن

الله تعالی په خپلو بندگانو باندې ډیر زیات مهربان دي، هغه چه چاته غواړي، رزق ورکوي، او هم هغه دي، چه د قوت مالک هم دي، او د اقتدار مالک هم دي، کوم سړي چه د آخرت فصل غواړي، مونږ به دهغه په فصل کښ لوړ هم زیاتوالي او کړو، او کوم سړي چه (صرف) د دنیا فصل غواړي مونږ به هغه ته دهغي نه ورکړو او په آخرت کښ به دهغه هیڅ حصه نه وي.

خلاصه تفسیر

او هغه خلق کوم چه د دنیا په ناز و نعمت مغروره شوی دی آخرت يې هیر کړې دي او داگنړي او وانی چه که زمونږ عمل د الله تعالی درضا خلاف وي نو مونږ ته به يې دا عیش او عشرت ولي راکولو ښه پوه شي چه دا ددوی ناپوهی ده دا د دنیا نعمت او دولت دلیل د رضا نه دي بلکه ددې وجه خو داده چه ﴿الله﴾ [الله تعالی] په دنیا کښي ﴿لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ﴾ [په خپلو بندگانو باند] په عام طور سره [مهربان دي] ددې عام رحمت په سبب سره ټولو ته رزق ورکوي صحت او تندرستی ورکوي چه په دې کښي د مصلحتونو او حکمتونو په بنا کمې زیاتې هم په کښي کیږي چه ﴿يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ﴾ [چاته] څومره قدرې [چه غواړي رزق ورکوي] مگر نفس رزق په ټولو کښي مشترک دي [او] په دنیا کښي په دې لطف او مهرباني سره داگنړل چه دده طریقه حقه ده او په آخرت کښي به هم دا لطف او مهرباني جاری وي سراسر دوکه ده هلته خویه ددوی په بدو عملونو باند عذاب وی کومه چه څه مستبعده نه ده ځکه چه ﴿وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ﴾ [هغه قوت والا زبردست دي] غرض ددوی د ټولو خرابو جرړه په دنیا مغروره کیدل دی دوی لره پکار

دی چه ددی نه منع شی او داخرت فکر و کړی ځکه چه ﴿مَنْ كَانَ يُؤْذِ حَزَنَ الْأُمِّرَةِ﴾ [کوم سرې د اخرت پیداوار غواړی ﴿نَزَذَلَهُ فِي حَرْبِهِ﴾ مونږ ده ته دده په پیداوار کښې ترقی ورکوو] نیک عملونه پیداوار یعنی فصل دې او په دې ملاویدونکې ثواب ددې میوه ده او ترقی یې داده چه ثواب به ورته دوچند ملاوړې لکه چه په قرآن کښې ارشاد دې چه دیوې نیکۍ بدله به لس چنده ملاوړې ﴿وَمَنْ كَانَ يُؤْذِ حَزَنَ الدُّنْيَا﴾ [او څوک چه ددنیا دپیداوار طالب وی] یعنی دټول عمل او کوشش مقصد یې ددنیا نفع وی د اخرت دپاره څه کوشش نه کوی ﴿لَوْ تَبَيَّنَ مِنْهَا وَمَا لَهَا فِي الْأُمِّرَةِ مِنْ نَجِيبٍ﴾ [نو مونږ ده ته څه دنیا] که وغواړو [ورکوو او په اخرت کښې به دده هیڅ حصه نه وی] ځکه چه ددې شرط ایمان دې هغه په دوی کښې نشته

معارف او مسائل [۱]

[۱] رسول الله الرحمن الرحيم

شکر نعمت: ۲۲ ربیع الثانی ۱۳۹۲ هجری د چارشنبې په سحر د معارف القرآن تفسیر تر دې ځانې پورې لیکلو او د دارالعلوم نورو کارونو څخه روستو د ماسپڅین مونځ مې ادا کړو او دا پانږې مې د تکیه لاندې کیخودلې چې روتشې [دودۍ] خوړلو څخه روستو به بیا د تفسیر کار شروع کړم خو د انسان او دده دارادو دکمزورتی اندازه ددې څخه اوکړنی چې نن شپږ پنځوس ورځې پس ۲۰ جمادی الثانی ۱۳۹۲ هجری د چارشنبې په ورځ مې دوباره لیکل شروع کړل ، او تر یو وخته پورې دژوند څخه مایوسی پیدا شوې وه ، د خپل حسرت مې لږ شان تدارک کړې وو او زړه مې خالی کړې وو . واقعه څه داشان اوشوه چې زما په سینه کښې سخت درد شو او د ډاکترانو د تشخیص مطابق زما په زړه سخته حمله اوشوه . یعنی هارت اټیک راته اوشو . حق تعالی زما مخلص محب محترم ډاکتر صغیر احمد هاشمی دامت برکاته مالره زما د یو نوی ژوند ذریعه جوړه کړه . هغوی زر زده د زړونو هسپتال کښې داخل کړم . او اگر چې څه پخپل اختیار کښې په دې باندې راضی نه اوم . ځکه چې هسپتال کښې مریضانو سره کوم سلوک ما کتلی وو دهغې په وجه زه مطمئن نه اوم چې څه دې په هسپتال کښې او خاص کړد . دکشمکش په حالت کښې داخل شم خو موصوف د څه تدبیرونو کولو څخه روستو څه هلته اورسولم دې څخه روستو ثابت شو چې هم دا زما د دوباره ژوند سبب جوړ شو . د هسپتال څخه بغیر علاج ممکن نه وو .

۲۵ ربیع الثانی کال ۱۳۹۲ هجری د جمعرات په ورځ د زړونو هسپتال کښې داخل شوم ، او بحمد الله ددې ځانې ډاکتران د مهارت سره سره ډیر همدرد او مهربان هم ثابت شو . خو ورځو کښې الله ﷻ د خطري څخه راوویستم . او احتیاطی تدابیر په غرض ۲۲ ورځې ما هسپتال کښې تیرې کړې . ۱۱ جولانی کال ۱۹۷۲ء کښې د اتوار په ورځ څه د هسپتال څخه کور ته راغلم . او لسیله کښې مې خپل کور کښې څو ورځې قیام اوکړو . دلته هم احتیاطی تدابیر او علاج جاری وو . نن ۲۰ جمادی الثانی چې اتفاق سره زما پاکستان کراچی ته د رارسیدو تاریخ دې ، او پاکستان ته چې راغلې یم نو نن څما څلریشت کاله پوره شو . او پنځویشتم شروع کیږی . او بحمد الله صحت او قوت ورځ تر ورځ زیاتېږی . د الله ﷻ په نوم مې دوبار دا پانږې راواخستې او دا حاشیه مې ولیکله .

د تفسیر معارف القرآن صورت حال دادې چې کله ماته دا حادثه راپېښه شوه نو ما معارف القرآن تقریبا تر آخره پورې لیکلې وو . اود یو خاص وجې څخه دا مینځنې شپږم منزل پاتې وو . او ددې د لیکلو کار د سورة شوری تر دې ځانې پورې رارسیدلې وو . او مخکښې د سورة حجرات پورې تقریبا یوه نیمه پاره لیکل باقی وو . اوس الله ﷻ دوباره ژوند راکړو ، او ډاکترانو راته د لیکلو اجازت راکړو ، نو خپل برخودار مولوی محمد تقی مې خان سره کړو اود الله ﷻ په نوم مې بیا ددې کار شروع اوکړه . والله المستعان

﴿اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ﴾ د لطیف لفظ د لغت په اعتبار سره په څو معنوی کښې استعمالیږي. ابن عباس رضی الله عنه دې ځانې کښې ددې معنی حقی یعنی مهربان کړې ده او عکرمه رضی الله عنه په بار یعنی محسن سره کړې ده.

مقاتل رضی الله عنه فرماني چې الله تعالى په خپلو ټولو بندگانو باندې مهربان دي. تر دې چې په کافر او فاجر باندې هم دهغه نعمتونه ورکوي. د الله تعالى په خپلو بندگانو باندې بې شمیره عنايات او د لطف او کرم بې شمار انواع و اقسام دي. په دې وجه تفسیر قرطبی د لطیف د لفظ ډیر معنی کړې دي (۱). او حاصل د ټولو په حقی او بار کښې شامل دي.

د الله تعالى رزق خو ټول مخلوقات دپاره عام دي. په دریاب او اوچه کښې او سیدونکی ځناور چې دهغه چا ته معلومات نشته دې نو (الله تعالى) هغوی ته هم رزق ورکوي. دې آیت مبارک کښې چې دا ارشاد دي چې الله تعالى چا ته او غواړی رزق ورکوي، ددې حاصل زیات واضح هغه دي کوم چې تفسیر مظهری اختیار کړې دي چې د الله تعالى د رزق بې شمیره قسمونه دي. د ضرورت په قدر د معاش رزق خو ټولو د پاره عام دي. بیا خپل خاص خاص اقسامو د رزق په تقسیم کښې خپل حکمت بالغه سره مختلف درجات او پیماني ایښي دي. چاته ئې د مال او دولت رزق زیات ورکړې دي، چا ته ئې صحت او قوت، چا ته علم او معرفت، چا ته ئې نور قسمونه، داشان هر انسان دبل محتاج هم وي او هم دا احتیاج هغه په خپلو کښې په تعاون کولو سره آماده کوي او په دې باندې د انساني تمدن بنیاد دي.

جعفر بن محمد رضی الله عنه فرماني چې د رزق په معامله کښې د الله تعالى په بندگانو باندې دوه قسمه رحمت او مهرباني دي. اول دا چې هر یو روح والا ته دهغه د حال مناسب خوراک ورکوي او دهغه ضرورتونه پوره کوي. بل دا چې هغه چا ته د ټول عمر رزق په یو ځانې نه ورکوي. گني اول خو به ددې حفاظت کول مشکل وو، چې هر څومره به ئې ددې حفاظت کولو، دا به بیا هم سخا کیدې خرابیدلې به او ده به هغه نشو بچ کولی. (مظهری و مثله فی القرطبی) (۲).

یوه جوب عمل :: مولانا شاه عبدالغنی پهلپوری رحمته الله علیه فرماني چې حاجی امداد الله تعالى څخه منقول دی چې څوک سحر په پابندۍ سره اویا خل دا آیت مبارک وائی نو هغه به د رزق تنگۍ څخه محفوظ وي. او وي فرمائیل چې دا ډیر مجرب عمل دي. آیت مبارک هم دا دي کوم چې پورته ذکر شو. ﴿اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ﴾

أَمْلَهُمْ شَرُّكُوا	
یا دوی لره دی داسې شریکان	
ایا ددوی شریکان دی	
شَرَعُوا	لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا كَمِيَاذَنْ
چې مقرر کړی ئې ده یوه طریقه دپاره ددوی ددین نه هغه چې اجازت نه دي ورکړې	
چې داسې دین ئې ورته جوړ کړې دي د کوم چې الله <small>تعالى</small> اجازت نه دي ورکړې	

(۱) القرطبی: ج ۱۶، ص ۶۶

(۲) القرطبی: ج ۱۶، ص ۶۶، والمظهری: ج ۸، ص ۳۱۵، ۳۱۶

بِهِ	اللَّهُ	وَكُلًّا كَلِمَةً الْفُضْلِ	لَقَضَى	يَبْنَهُمْ
په هغه سره الله او كه چرى نه وي خبره د فيصلې نو خامخا فيصله به شوى وه په منځ د دوى كښى				
او كه دمهلته فيصله نه وي شوې نو د دوى په مينځ كښى به خبره خلاصه شوې وه او هلاك شوې به وې				
وَأَنَّ الظَّالِمِينَ	لَهُمْ	عَذَابٌ أَلِيمٌ	تَرَى	الظَّالِمِينَ
او بيشكه ظالمان چى دى مقرر دي هغوى لره عذاب دردناك ته به اوويني دا ظالمان خلق				
او ظالمانو د پاره دردناك عذاب مقرر دي ته به دا ظالمان اوويني چې دخپلو عملونو د انجام نه به				
مُشْفِقِينَ	مِمَّا	كَسَبُوا	وَهُوَ أَعْلَمُ	بِهِمْ
بريدونكى دهغې عمل نه چې كړې وي دوى او هغه به واقع كيدونكى وي په دوى باندې				
پخپله او ويرېږي حال دا چې هغه عذاب به پرې واقع شى				
وَالَّذِينَ	آمَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	فِي رَوْضَةٍ	الْجَنَّةِ
او هغه كسان چې ايمان ئې راوړو او عملونه ئې اوكرل نيك وي به په باغيچو د جنت كښى				
او كومو كسانو چې ايمان راوړې دى او نيك عملونه كوي هغوى به د جنتونو په باغيچو كښى اوسېږي				
لَهُمْ	مَا	يَشَاءُونَ	عِنْدَ رَبِّهِمْ	ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ
وى به هغوى لره هغه چې غواړي ئې هغوى په نز درې دهغوى دا هم هغه فضل				
د دوى د پاره به دخپل رب سره هر هغه څه وي كوم چې دوى غواړي هم دغه لوى فضل دي				
الْكَبِيرُ	ذَلِكَ الَّذِي	يُبَشِّرُ اللَّهَ	عِبَادَهُ	الَّذِينَ آمَنُوا
لوى دي دا هغه څيز دي چې زيرې وركوي الله بندگانو خپلو لره هغه چې ايمان ئې راوړو				
..... دا هغه فضل دي چې الله ﷻ خپلو ايماندارو بندگانو باندې كړې دي چا چې				
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	قُلْ	لَا أَسْأَلُكُمْ	عَلَيْهِ	
او عملونه ئې اوكرل نيك ورته اووايه نه غواړم زه ستاسو نه په دې كار د دين باندې				
نيك اعمال كړى دى .. ائې پيغمبره ته ورته اووايه چې زه ستاسو نه انوره هيڅ بدله نه غواړم خو				
أَجْرًا إِلَّا	الْمُودَّةَ	فِي الْقُرْبَىٰ	وَمَنْ يَقْتَرِفْ	حَسَنَةً
څه بدله مگر غواړم محبت دوستي په خپلولي كښى او هغه څوك چې او كړى نيكى				
د خپلولي مينه محبت درنه غواړم او څوك چې دنيكى كارونه كوي نوموړې به ورته				
نَزْدُ	لَهُ	فِيهَا	حَسَنًا	إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ
زيات به كړو مونږ هغه لره په هغې كښى بڼه والي بيشكه الله بخښونكى قدردان دي				
په كښې نوره نيكى زياته كړو بيشكه الله ﷻ بخښونكى اد نيكانو د نيكى قدردان دي				

آسان ترجمہ قرآن

آیا ددی کافرانو دپاره داسې هر یکان دی چه هغوی دوی دپاره داسې دین مقرر کړې دي، چه دهغې الله تعالی اجازت نه دي ورکړې؟ او که (د الله تعالی د طرف نه) فیصله کړې شوې خبره نه وي، نو ددوی معامله به ئې فیصله کړې وي، اویقین اوساته چه ددې ظالمانو دپاره ډیر دردناک عذاب دي. په هغه وخت کېن به) ته ظالمانو لره اوویني، چه دوی کوم عملونه کړې دي دهغې د وبال د وجې نه به ویریدونکې وي، او هغه به واقع کیدونکې وي په دوی باندې، او کومو خلقو چه ایمان راوړې دي اونیک عملونه ئې کړې دي، هغوی به د جنت په باغیچو کېن وي، هغوی ته به د خپل پروردگار سره هغه څه ملاوېږي، کوم چه هغوی غواړي، او هم دالو ئې فضل دي. هم دا هغه څیز دي، چه ددې زېري الله تعالی خپلو هغې بندگانو ته ورکوي، کومو چه ایمان راوړې دي، او کومو چه نیک عملونه کړې دي (اے پیغمبر!) کافرانو ته اووايه چه: زه ستاسو نه په دې تبلیغ باندې هیڅ اجرت نه غواړم سوا درسته دارئ د مینې نه او کوم سړې چه نیکې او کړی، نو مونږ هغه لره په هغې کېن نور ډیر ځانست زیاتو یقین او کړئ، چه الله تعالی ډیر بخولکې او لو ئې قدر دان دي.

خلاصه تفسیر

حق دین لره خو الله تعالی مشروع او مقرر فرمائیلې دي مگر داخلې چه دي لره نه مني نو ﴿لَهُمْ شُرُكُؤُا۟﴾ [ایا دهغوی تجویز کړې شوی څه [شریکان] په خدایي کېنې شریک [شته] ﴿تَرْغُوۡا لَهُمْ قِیۡمَۃَ الدِّیۡنِ﴾ کومو چه د هغوی دپاره داسې دین مقرر کړې دي ﴿مَا لَفِیۡۤا۟ ذُنۡۢ بِهٖ اَللّٰهُ﴾ د کوم چه الله تعالی اجازت نه دي ورکړې [مطلب دادي چه هیڅوک ذات ددې قابل نشته چه دالله تعالی خلاف د هغه مقرر شوې دین معتبر شی ﴿وَلَوْلَاۤ﴾ [او که چرې] دالله تعالی د طرف نه ﴿كَلِمَةُ الْفَضْلِ لَقَضٰی بَیۡنَهُمۡ﴾ [یوه خبره فیصله] شوې [نه وي] یعنی چه په دوی به اصل عذاب دمرگ نه پس وی [نو] په دنیا کېنې به دهغوی عمل فیصله شوې وه ﴿وَإِنَّ الظَّالِمِیۡنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِیۡمٌ﴾ او په آخرت کېنې دي ظالمانو دپاره به ضرور [دهغوی] ضرور دردناک [عذاب وی] ﴿تُرَى الظَّالِمِیۡنَ مُشْفِقِیۡنَ مِمَّا كَسَبُوۡا وَهُوَ اَقۡرَبُ بِهِمۡ﴾ په هغه ورځ [ته به دي ظالمانو لره وويني چه دخپلو عملونو] د وبال [ته به ویرېږي او هغه] وبال [په دوی به] خامخا [راپریوخی] دا خو دمنکرانو حال شو ﴿وَالَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحٰتِ﴾ [او کومو خلقو چه ایمان راوړو او هغوی نیک کارونه کړي وی ﴿فِی رَوْضَۃِ الْجَنۡتِ﴾ هغوی به د جنت په باغونو کېنې] داخل [وی] جنت لره ئې جمع څکه راوړو چه د جنت مختلفې طبقې او درجې دی هره طبقه یو جنت دي او په هره طبقه کېنې ډیر باغونه دي دخپلې خپلې مرتبې مطابق به څنې یو ځای وی او څنې بل ځای ﴿لَهُمْ مَّا یَشَآۡوُنَ عِنۡدَ رَبِّهِمْ﴾ [هغوی چه څه غواړي د هغوی د رب سره به هغوی ته ملاوېږي ﴿ذٰلِکَ هُوَ الْفَضْلُ الْکَبِیۡرُ﴾ دا لو ئې انعام دي] نه چه هغه فانی عیش عشرت کوم چه په دنیا کېنې موجود دي ﴿ذٰلِکَ الَّذِیۡ یُسِّرُ اَللّٰهُ عِبَادَہُ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحٰتِ﴾ دادي د کوم خوشخبری چه الله تعالی خپلو بندگانو ته ورکوي کوم چه ایمان راوړي اونیک عملونه وکړي او چونکه کفار دپوره مضمون اوړیدونه اول دتکذیب کولو عادت وو په دي وجه ددې مضمون د ختمولو نه اول په یوه معترضه جمله سره کفارو ته دیوزړه نرم کوونکی مضمون د اوړولو حکم فرمائی یعنی ﴿قُلۡ﴾ [ته] دوی ته [داسې

وایہ ﴿لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ﴾ چہ زہ خوتا سو نہ نور خہ مطلب نہ غوارم بغیر درشتہ داری د محبت نہ] یعنی دومرہ غوارم چہ ستاسو درشتہ داری چہ کوم تعلقات دی دہغی د حقوقو خیال وساتی ایا درشتہ داری دا حق نہ دی چہ ماسرہ پہ دہمنی کنہی تلوارمہ کوئی بلکہ پہ اطمینان سرہ زما پورہ خبرہ واوری او دا د عقل او دلیل پہ صحیح میزان سرہ وتلی کہ مقبولہ وی نو قبولہ ی کړی او کہ خہ شبہہ پہ کنہی وی نو صفائی کړی او کہ پہ فرض محال غلطہ وی نو ماپوہ کړی غرض کومہ خبرہ چہ وی پہ خیر خواہی سرہ دی وی داسی نہ چہ فوراً پہ جوش کنہی راشی [او] وړاندہ دمو منانو دپارہ د خوشخبری تتمہ دہ یعنی ﴿وَمَنْ يَفْقَرُ فَسَنَفَعْهُ﴾ [کوم سرے چہ خہ نیکی وکړی ﴿يُؤْذِلْهُ فِيهَا حَنًّا﴾ مونہ بہ ددہ پہ ہغہ] نیکی [کنہی نورے خوین زیاتے کړو] یعنی د ہغی نیکی د فی نفسہ مقتضا چہ خومرہ ثواب دی مونہ بہ د ہغی نہ زیات ثواب ورکړو ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾ [بیشکہ اللہ تعالیٰ د اطاعت گذارو بندگانو گناہونو لرہ [لوے بخشنی والا] او ددوی دنیکو [لوے قدردان] او لوے ثواب ورکونکے دی

معارف او مسائل

﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ﴾ ددی آیت مبارک تفسیر چہ پہ مذکورہ خلاصہ کنہی راغلی دی ہم دا د مفسرینو خخہ منقول ، ماثور او مختار دی . او ددی خلاصہ دادہ چہ زما تاسو باندے اصل حق دادے چہ خہ داللہ ﷻ رسول یم او تاسو ددی اعتراف او کړتی او د خپلے کامیابی او اصلاح دپارہ خما اطاعت او کړتی . خو تاسو خما نبوت او رسالت نہ قبلوئی ، مہ ئی قبلوئی ، خو خما یو انسانی او خاندانی حق خو تاسو باندے شتہ دی چہ دہغی خخہ تاسو انکار نشی کولی . ستاسو اکثر و قبیلو سرہ زما رشتہ دہ او نزدیکت دی . تاسو درشتہ دارئی د حقوقو او د صلہ رحمی خخہ انکار نہ کوئی نو تاسو دپارہ چہ خہ کوم خدمت د تبلیغ او ستاسو د اصلاح پہ سلسلہ کنہی کوم ، دہغی ستاسو خخہ خہ بدلہ نہ غوارم . صرف دومرہ غوارم چہ تاسو درشتہ دارئی د حقوقو لرہ خیال اوساتی . د خبرے منل یا نہ منل ستاسو پہ اختیار کنہی دی . خو دہمنی خوراسرہ مہ کوئی او لہ د رشتہ دارئی خیال پہ کنہی اوساتی . اوس دا خبرہ واضح دہ چہ درشتہ دارئی د حقوقو رعایت دہغوی خپل فرض وو . دی تہ د تعلیمی او تبلیغی خدمت بدلہ نشی وئیلے . دی مذکورہ آیت مبارک کنہی چہ کومہ استثناء دہ نو دا خو یا پہ اصطلاحی الفاظو کنہی استثناء منقطع دہ . چہ ہغہ کنہی مستثنی د مجموعی مستثنی منہ جزء نہ وی نہ شی کیدی . او یانی دی تہ مجازی او ادعائی طور معاوضہ وئیلے دہ چہ ددی حاصل دادے چہ خہ ستاسو خخہ صرف دومرہ غوارم چہ اگرچہ ہغہ پہ حقیقت کنہی خہ معاوضہ نہ دہ . کہ تاسو دی تہ معاوضہ وائی نو دابہ ستاسو خپلہ غلطی وی . ددی نظارے پہ عربو او عجمو کنہی پہ ہرہ ژبہ کنہی کتلے شی . متنبی یو شاعر دی ہغہ دیو قوم بہادری بیانوی او فرمائی بلکہ دا خو ہنر دی . ددی عربی شعر دادے :

ولا عیب فہم غیر ان سیوفہم بہن فلول من قراع الکتاب

چہ پہ دوی کنہی خہ عیب نشتہ دی سوا ددی خخہ چہ ددوی د تور و زیات جنگ پہ وجہ محونہ آوری دلی دی . اودا ظاہرہ دہ چہ د بہادری دپارہ دا خہ عیب نہ دی . یو بل شاعر ہم داسان مضمون لیکلی دی :

مجھ میں ایک مہمڈرا ہے کہ وقادار ہوں میں

ده وفاداری په عیب سره تعبیر کړه او خپله بې گناهی ئې ډیره زیاته ښکاره کړې ده. خلاصه دا ده چې درشته دارئی د حقو ورعایت چې په واقع کښې معاوضه نه ده زه ستاسو څخه ددې څخه سوا هیڅ نه غواړم.

ددې مذکوره آیت مبارک تفسیر په صحیحینو کښې د ابن عباس رضی الله عنهما څخه منقول دی (۱). اود تفسیر په امامانو کښې مجاهد رضی الله عنه، قتاده رضی الله عنه او یو لونی جماعت هم دا تفسیر اختیار کړې دی. او د ټولو انبیاء کرامو علیهم السلام په هر دور کښې هم دا آواز وو چې خپل قوم ته یې دا خبره ښکاره کړې ده چې مونږ ستاسو د خیر ښیگریږې دپاره څه کوو نو دهغې مونږ ستاسو څخه څه معاوضه نه غواړو. مونږ ته به زموږ معاوضه الله تعالی راکوی. د سید الانبیاء علیهم السلام شان خو په دوئ کښې اعلیٰ نو ارفع دی او هغه به څنگه د قوم څخه معاوضه غواړی.

د حدیث امام سعید بن منصور رحمته الله او ابن سعد رحمته الله او عبد بن حمید رحمته الله او حاکم رحمته الله او بیهقی رحمته الله امام شعبی رحمته الله څخه دا واقعه نقل کړې ده. او حاکم ددې سند ته صحیح وئیلی دی. واقعه داده چې امام شعبی رحمته الله فرمائی چې خلقو زموږ څخه ددې آیت د تفسیر متعلق سوالونه او کړل، نو مونږ ابن عباس رضی الله عنهما ته خط ولیکلو او دهغوی څخه مو ددې صحیح تفسیر او غوښتلو، هغوی په جواب کښې ولیکل چې:

«ان رسول الله صلی الله علیه و آله کان وسط النبی فی قریش لیس بطن من بطونهم الا وقد ولد له فقال الله تعالی: [قُلْ لَا اسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا] علی ما ادعوکم علیه [الأنبؤة فی القرئی] ۱» تودونی لقرابتی منکم تحفظونی بها [روح] (۲)

توجه: نبی کریم صلی الله علیه و آله د قریشو داسې نسب سره تعلق ساتلو چې ددې خاندان هر خیل سره ئې رسته قائم وه. الله تعالی دا او فرمائیل چې تاسو دې مشرکانو ته او وائی چې څه ستاسو څخه په دعوت باندې معاوضه نه غواړم، سوا ددې څخه چې تاسو ماسره د رسته داری د مروت او مودت معامله او کړنې او تاسو ما ته ستاسو په مینځ کښې په اوسیدو څه تکلیف نه راکوئی، او زما حفاظت کوئی.

او ابن جریر رحمته الله دا الفاظ هم نقل کړی دی چې: «یا قوم اذا بیتم ان تصابعونی فاحفظوا قرابتی منکم ولا تکنون غیرکم من العرب ولی بحفظی ونهرتی منکم» [روح] (۳)

توجه: انې زما قومه ا تاسو زما د اطاعت څخه انکار کوئی نو تاسو سره چې زما کومه رسته داری ده دهغې خو لږ شان خیال اوساتئ. او هسې نه چې د عربو نور خلق زما په حفاظت او نصرت ستاسو څخه وړاندې شی.

او ابن عباس رضی الله عنهما څخه یو بل ضعیف سند سره منقول دی چې کله دا آیت مبارک نازل شو نو خلقو نبی کریم صلی الله علیه و آله څخه سوال او کړو چې ستاسو په رسته دارئی کښې کوم خلق دی، نو نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې علی رضی الله عنه، فاطمه رضی الله عنها او ددوی اولاد. ددې روایت سند په در منشور

(۱) صحیح البخاری، کتاب التفسیر، سورة الشوری، باب قوله: الا المودة فی القرئی: ج ۲، ص ۷۱۳

(۲) روح المعانی تحت هذه الآية: ج ۱۸، ص ۲۶۲، والمستدرک للحاکم، رقم الحديث: ۳۶۱۸، ودلائل النبوة للبيهقی، رقم الحديث: ۹۶

(۳) روح المعانی: ج ۱۸، ص ۲۶۲، وتفسیر الطبری تحت هذه الآية: ج ۲۱، ص ۵۲۵

کنبی سیوطی او په تخریج احادیث کشف کنبی حافظ ابن حجر ضعیف گرځولې دي^(۱). او چونکه دهغه حاصل دا راوځي چې څه ستاسو څخه دخپل خدمت دومره معاوضه نه غواړم چې تاسو څما اولاد سره رعایت او کړنئ. اودا د ټولو انبیاء کرامو ﷺ او په خصوصي توګه د نبی کریم ﷺ د شان سره مناسب هم نه دی. په دې وجه راجح او مختار تفسیر د جمهور امت په نزد هم هغه دې کوم چې پورته اولیکلې شو دا روایت نه صرف روافضو اختیار کړې دي بلکه په دې باندې نې ډیرې خبرې کړي دي او په هغه یې لویې قلاګانې تعمیر کړي دي چې دهغې څه بنیاد نشته دي.

ه آل رسول ﷺ د تعظیم او محبت مسئله :: او پورته چې ذکر شو چې ددې تعلق صرف دې خبرې سره دي چې آیت مبارک کنبی نبی کریم ﷺ دخپل خدمت په بدله کنبی قوم څخه دخپل اولاد د محبت او عظمت دپاره هیڅ خواست نه وو کړې. ددې دا مطلب نه دي چې د آل رسول ﷺ د محبت او عظمت څه اهمیت نشته دي، اوداسې خیال به دیو بد بخته انسان په زړه کنبی راځي. حقیقت دادې چې د نبی کریم ﷺ عظمت او محبت د ټول کائنات څخه زیات دي، دا د ایمان حصه ده، او مدار ایمان دي. اوددې نه دا لازم دی چې د چا نبی کریم ﷺ سره څومره نزدې قرابت دي نو دهغه تعظیم او محبت هم هغه شان زیات واجب او لازم دي او په دې کنبی څه شک نشته دي د انساني صلیب اولاد ته ټولو څخه زیات نسبت د قرابت حاصل وي او په دې وجه ددوی محبت بلا شبهه د ایمان حصه ده. خو ددې دا مطلب نه دي چې د ازواج مطهرات او نورو صحابه کرامو ﷺ چې نبی کریم ﷺ سره ډیر زیات نسبتونه، قرابتونه حاصل دي، هغه دې ګڼي مونږ هیر کړو، [نه بالکل نه].

خلاصه دا ده چې د اهل بیتو او آل رسول ﷺ سره د محبت مسئله په دې امت کنبی کله هم اختلافی شوي نه ده. باجماع و اتفاق دهغوی محبت او عظمت لازم دي. اختلاف په هغه ځانې پیدا کیږي چې چرته د نورو په عظمت باندې حمله کیږي. د ساداتو (سیدانو) که نبی کریم ﷺ سره هر څومره لرې نسب او رشته وي خو د آل رسول ﷺ په حیثیت سره دهغوی سره محبت او دهغوی عظمت کنبی اجر و ثواب دي. او ډیر خلق پدې کنبی کوتاهی کوي. امام شافعی رحمه الله ددې په غندنه کنبی څو اشعار وئیلی دي. او هغه اشعار دادې، او دا په حقیقت کنبی د جمهور امت مسلک او مذهب دي.

یا راکباً قلباً بالمعصب من منی
سحراً اذا قاضی المحجیم الی منی
واهتف باکن عیلهما والناهض
فیضا کملت علم الفرات الفائض
ان ګان رفا صاحب ال محمد ﷺ
فلشهد الثقلان انی رافضی^(۲)

توجه :: یعني اتي شهسوار د منی وادني محصب سره نژدې اودرېږه، اوچې کله د سحر په وخت کنبی حاجیان د سیلاب په شان منی ته روان شي نو ددې علاقې هر هر اوسیدونکی ته اووایه چې که صرف د آل محمد ﷺ د محبت نوم رقص وي نو ددې کائنات ټول انسانان او جنات دي ګواه وي چې زه رافضی یم.

^(۱) الدر المنثور تحت هذه الآية: ج ۹، ص ۶۶، ومجمع الزوائد، رقم الحديث: ۱۱۳۴۶، والسلسلة الضعيفة للألباني، رقم الحديث: ۴۹۷۴

^(۲) روح المعاني تحت هذه الآية: ج ۱۸، ص ۴۶۴، وتفسير الزاوي تحت هذه الآية: ج ۱۳، ص ۴۳۳

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۚ فَإِنْ يَشَأْ اللَّهُ يَخْتِمْ

آیا وائی دا خلق | چی ده ترلی دی | به الله باندی | دروغ ایس که چری او غواری الله | مهر به اولگوی
آیا دوی وائی چی دی پیغمبر به الله | دروغ جور کری دی | که الله | او غواری نو ستا

عَلَىٰ قَلْبِكَ ۚ وَلَهُ اللَّهُ الْبَاطِلُ وَيُحِقُّ الْحَقُّ بِكَلِمَاتِهِ ۚ

به زړه ستا باندی | او ختموی الله | باطل | او حق ثابتوی | حق لره | به فرمانونو خپلو سره
به زړه به مهر اولگوی | او الله | باطلې خبرې ختموی | او حقې خبرې به خپل حکم ثابتې ساتی

إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۚ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ

بیشکه هغه | خبردار دی | به پتو خبرو د سینو باندی | او هغه هغه ذات دی | چی قبلوی
هغه ته د زړونو پتو رازونه ښه معلوم دی | او هغه | الله | هغه ذات دی

التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا

توبه | د بندگانو خپلونه | او عفوه کوی | د گناهونو نه | او پوهیږی | به هغې |
چی د خپلو بندگانو توبه قبلوی | او گناهونه ورته معاف کوی | او تاسو چی څه کارونه کوی

تَفْعَلُونَ ۚ وَيَسْأَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

چی کوی نې تاسو | او دعا قبلوی | دهغه کسانو | چی ایمان نې راوړو | او وې کرل عملونه |
به هغې باندی خبر دی | او دهغو خلقو دعا قبلوی چی ایمان نې راوړې دی | او نیک کارونه کوی

الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهِ ۚ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ

نیک | او زیات ورکوی هغوی ته | د فضل خپل نه | او کافران چی دی | هغوی لره دی |
اود خپل فضل نه ورته نور زیادت کوی | او څوک چی کافران دی هغوی دپاره

عَذَابٍ شَدِيدٍ ۚ

عذاب | سخت |

سخت عذاب مقرر دی |

آسان ترجمه قرآن

آیا وائی دا خلق چه دي سړی د ځان نه په الله تعالى باندې دروغ جوړ کړې دي؟ حالانکه که الله تعالى او غواري، لوستا په زړه به مهر اولگوي، او الله تعالى خو باطل لره ختموي او حق لره به خپلو کلماتو سره ثابتوي يقيناً هغه په سينو کېن پتو خبرو باندې هم پوهيږي، او هم هغه دي چه د خپلو بندگانو توبه قبلوي، او گناهونو لره معاف کوي، او څه چه تاسو کوئ، دهغې پوره پوره علم لري، او کومو خلقو چه ایمان راوړې دي، او نیک عملونه ئې کړې دي، هغه ددې خلقو دعا اوږي، او دوی ته د خپل فضل نه نور زیات ورکوي، او د کافرانو دپاره سخت عذاب دي،

علامہ تفسیر

﴿أَمْ يَكْفُرُونَ بِالْقُرْآنِ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ [ایا دا خلق] ستا په نسبت نعوذ بالله [داسې وانی چه دوی په الله تعالی باند دروغ جوړ کړی دی] چه خلاف واقع یې د نبوت او وحی دعوی کړې ده [پس] ددوی دا قول په خپله افتراء ده ځکه چه ستا په ژبه چه بحق ترجمانی کوونکې ده دالله تعالی دا معجز کلام جاری شوی دې کوم چه درېستونی نسی نه سوا د بل چا په ژبه نه شی جاری کیدې که معاذالله ته په خپله دعوی د رسالت کښې رېستونی نه وې نو الله تعالی به دا کلام په تانه وو جاری کړې چنانچه [الله تعالی] ته دا قدرت حاصل دې چه ﴿فَإِنْ يَشَأْ اللَّهُ يُغْنِمْ عَنْ قَوْمِكَ﴾ [که چرې] هغه [و غواړی نو ستا په زړه به بندولگوي] او دا کلام به ستا په زړه القاء نه شی بلکه درنه به لرې شی او تانه به بالکل هیر شی او په دې صورت کښې ظاهره ده چه بیا په ژبه به نه شی ادا کیدې ﴿وَيَنْفَعُ اللَّهُ الْهَاطِلَ﴾ [او الله تعالی] عادت یې دادې چه هغه د نبوت [باطل] دعوی [لره وړک کوی] چلیدو ته یې نه پرېږدی یعنی دداسې دروغ ژن مدعی دلاسه معجزې نه ظاهروی ﴿وَيُخَيِّطُ الْحَقُّ بِكَلِمَتِهِ﴾ [او] د نبوت [حق] دعوی [لره په خپلو احکامو سره ثابته] او غالبه [کوی] پس ته صادق او دوی دروغ ژن دی ﴿إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ او چونکه [هغه] یعنی الله تعالی [د زړونو خبرې پیژنی] نو د ژبې خبرې او د اندامونو کارونه څه دی پس الله تعالی ددې خلقو د عقیدو او خبرو او عملونو ټولو نه خبر دې په دې ټولو به ورله ښه سزا ورکړی البته کوم خلق چه دخپل کفر او بدو عملونه توبه وکړی نو هغوی به معاف کړی ځکه چه داد هغه قانون دې ﴿وَهُوَ الَّذِي﴾ [او هغه داسې] رحیم [دې] ﴿يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ﴾ چه د خپلو بندگانو توبه [چه په خپلو شرطونو پوره وی] [قبلوی] ﴿وَيَغْفِرُ أَعْيُنَ السَّيِّئَاتِ﴾ او هغه [ددې توبې په برکت سره] [ټول] تیر [گناهونه معاف کوی] ﴿وَيَعْلَمُ مَا تُفْعَلُونَ﴾ او څه چه تاسو کوی هغه دا [ټول] [پیژنی] پس هغه ته داهم معلومه ده چه توبه یې خالصه کړې ده که غیر خالصه [او] هرکله چه یوسرې د کفر نه توبه وکړی مسلمان شی نو دده چه کوم عبادتونه اول نه قبلیدل اوس قبلېږی ځکه چه الله تعالی ﴿وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ﴾ [د هغو خلقو عبادت] په دې شرط چه دریاء دپاره نه وی [قبلوی] ﴿أَمَّنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ کوم چه ایمان راوړی او هغوی نیک عملونه وکړی [هغه عبادتونه دانیک عملونه دی او ددې د قبلولو مطلب دادې چه دوی ته ثواب ورکوی] [او] علاوه ددې ثواب نه کوم چه فی نفسه ددغې عمل مقتضاء ده ﴿وَيَزِيدُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ﴾ [هغوی ته د خپل فضل نه نور زیات] ثواب [لورکوی] دا خو دایماندارو دپاره شوه ﴿وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ [او کوم خلق چه کفر] باند اصرار [کوی] او ایمان نه راوړی [د هغوی دپاره سخت عذاب] مقرر [دې]

معارف او مسائل

﴿أَمْ يَكْفُرُونَ بِالْقُرْآنِ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ په دې مذکوره آیتونو کښې په رومې آیت مبارک کښې الله ﷻ هغه خلقوته جواب ورکړې دې کوم خلق چې د رسول کریم ﷺ د نبوت نه انکار کوی، قرآن پاک غلط بولی او په الله تعالی باندې افتراء لگوي. دهغې خلاصه داده چې داسې کارونه عام طور سره انسانان نه شی کولې کومې ته چې معجزه وئیلې کیږي. اگر چې ځینې ساحران او جادوگران هم په خپل سحر او جادو سره داسې کارونه کوي. دا ښکاره خبره ده چې په دې دواړو کښې یو هم دالله تعالی د ارادې او حکم څخه بغیر نشي کولې. الله ﷻ خپل فضل سره

د انبياء کرامو ﷺ د نبوت ثابتولو دپاره دوی ته معجزې ورکوی، او په دې کښې د پیغمبر هیڅ اختیار نه وی.

داشان د جادوگر جادوگری هم پخپل حکمت او امتحان او آزمینیت باندې ورچلیوی. خو په سحر او معجزه کښې فرق او نښې او ساحر کښې فرق کولو دپاره دا ضابطه جاری کړې شوې ده چې کوم کس د نبوت په دروغه دعوی او کړې دهغه د لاسه هیڅ سحر یا جادو نه کامیابېږي ترڅو چې هغه مدعی د نبوت نه وو سحری یې چلیږي. د نبوت په دروغه دعوی کولو څخه روستو دهغه سحر الله ﷻ نه کامیابوی.

او چې چاته الله ﷻ نبوت او رسالت ورکوی هغه ته معجزې هم ورکوی. دهغوئ معجزو سره سینې روښانه کیږي. داشان تکوینی او تقدیری لحاظ سره د دوی نبوت ثابتوی. بل دخپل کلام په آیتونو سره د دوی تصدیق کوی.

هر کله چې دا ضابطه معلومه شوه نو په دې پوهه شئ چې قرآن عظیم الشان یو معجزه ده. او د دنیا ټول جنات او انسانان د دې د یو آیت مبارک جوړولو څخه عاجزه دي. دهغوئ عجز د نبوت په زمانه کښې ثابت شوې دې او تر ننه پورې ثابت دی. داسې ښکاره معجزه په دروغه د نبوت دعوی کوونکې نه د ضابطه مذکوره مطابق نه شی ښکاره کیدلې. په دې وجه د رسول اکرم ﷺ د رسالت او نبوت دعوی بالکل صحیح او حق ده. او څوک چې دې ته غلط او افتراء وائی نو دا گمراه او مفتری دی.

دویم آیت مبارک کښې منکرینو او معاندینو ته نصیحت کړې شوې دې چې اوس هم وخت دې چې تاسو د کفر څخه منع شئ او توبه اوباسئ. الله ﷻ ډیر رحیم او کریم دې، توبه قبلوونکې دې او د توبه کوونکو توبه قبلوی. او د دوی خطا گانې بخښی.

ه توبه حقیقت: د توبې لفظی معنی واپس کیدل او رجوع کول دی. او په اصطلاح کښې د یو گناه څخه منع کیدلو ته وائی. او د دې د صحیح کیدو دپاره درې شرطونه دي.

① یو دا چې کومه گناه دې فی الحال کوی دهغې څخه زر تر زره منع شی. ② دویم دا چې ماضی کښې ئې کوم گناهونه کړي وی په هغې نادم شی. ③ او دریم دا چې په راتلونکي وخت کښې د دې نه کولو پخه اراده او کړي. او که څه شرعی فریضه ئې پریځودې وی نو دهغې په ادا کولو یا قضا کولو کښې اخته شی، او که د گناه تعلق حقوق العباد سره وی نو په هغې کښې یو شرط دادې چې که د چا مال په ده واجب وی او هغه سرې ژوندې وي نو یا خو دې هغه ته هغه مال واپس کړي یا دې هغه ته او وائی چې هغه ئې ورته معاف کړي، او که هغه ژوندې نه دې او دهغه په وارثانو کښې څوک موجود وي نو هغوئ ته دې واپس کړي. او که په وارثانو کښې هم څوک نه وي نو بیت المال کښې دې جمع کړي. او که بیت المال هم نشته دې یا دهغې انتظام صحیح نه دې نو هغه پسې دې صدقه کړي. او که دده په ذمه یو غیر مالی حق دې لکه چاته ئې په ناحقه تکلیف رسولې دې یا ئې ورته بد رد وئیلی دی یا ئې دهغه غیبت کړې دې نو څنگه چې ممکن وی هغه دې راضی کړي او هغه څخه دې معافی حاصله کړي.

او دا خو هر قسم توبی دپاره ضروری دی چې د گناه پریخودل د الله ﷻ دپاره وی، دخپل بدنی کمزوری یا ضعف په وجه نه وی، او په شریعت کښې اصل مطلوب دادې چې توبه دې د ټولو گناهونو څخه اوکړی، لیکن که صرف د یو خاص گناه څخه توبه اوکړی نو د اهل سنت د مسلک مطابق ددې گناه تر حده پورې معافی کیږی، اود نورو گناهونو وبال به په دې باندې وی.

وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ

| او که فراخه کړې وې الله | رزق | دپاره د بندگانو خپلو

| او که الله ﷻ خپلو بندگانو ته روزی فراخه کولې

لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يَنْزِلُ بِقَدَرٍ

نو خامخا به سرکشی کړې وه هغوی | په زمکه کښې | ولیکن نازلوی هغه | په اندازه سره | لرزقا

نو هغوی به په دنیا کښې شرارتونه کول | خوا الله ﷻ چې خومره غواړی په یو اندازه رزق نازلوی

مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ

هغه | چې غواړی هغه | بیشکه هغه | په بندگانو خپلو باندې | خبردار دي | نظر لرونکي دي

| بیشکه هغه [الله] دخپلو بندگانو نه خبر دي | او هر څه وینی کوری

وَهُوَ الَّذِي يَنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ

او هغه هغه ذات دي | چې نازلوی باران | پس دهغې نه | چې ناامیده شو هغوی | او راخوری

او الله ﷻ هغه ذات دي | چې دخلقو د ناامیدۍ نه پس باران راوړوی | او خپل رحمت

رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ

رحمت خپل | او هغه ولی [ذمه وار] دي | ستائیلې شوي دي | او دنښو دهغه نه | پیدا کول

خوړوی | او هغه د هر چا کار ساز ستائیلې شوي دي | او د الله ﷻ د [وحدانیت] په ښو کښې

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ

د آسمانونو | او د زمکې دي | او هغه | چې خواړه کړي نې دي | په دې دواړو کښې | د ساه مخلوق

د آسمانونو او د زمکې پیدا کول دي | اود ساه کوم څیزونه چې نې په دې دواړو کښې خواړه کړي دي

وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ وَمَا أَصَابَكُمْ

او هغه | په راغونډولو ددوی | کله چې اوغواړی | قادر دي | او هغه چې اورسیدو تاسو ته |

او هغه [الله] چې کله اوغواړی نو ددوی په راجمع کولو قادر دي | او تاسو ته چې کوم مصیبت

مِنْ مُصِيبَةٍ قِمًا كَسَبَتْ آيَاتِكُمْ وَيعْفُوا

څه مصیبت | نو په سبب دهغې عمل دي | چې کسب کړې دي لاسونو ستاسو | او عفو کوی هغه

رسی | نو دخپل عمل د لاسه در رسی | او د یرداسې گناهونه دی کوم چې درته الله ﷻ

عَنْ كَثِيرٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ

د ډېرو گناهونو نه | او نه یی تاسو | عاجزه کونکي [الله لره] | په زمکه کښې | او نشته تاسو لره |

معاف کوی | او تاسو هغه د زمکې په مخ باندې عاجزه کولې نشئ | او د الله ﷻ نه سوا

مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝ وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ

بې د الله نه | څوک دوست | اونه مددگار | او د نښو د قدرت دهغه نه | کشتی [جهازونه] دی ستاسو هيڅوک ملگري يا مددگار نشته | او دهغه په نښو کښې [يوه نښه ستاسو]

فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ۝ إِنَّ يَكُونُ رَيْحٌ يُظْلِلُنَّ

په درياب کښې | پشان دغرونو | که او غواړي هغه | نو اوبه دروي هوا | پس شي به هغه کشتی جهازونه دی | چې دغرونو په شان په سمندر کښې روان دی | که هغه او غواړي | نو بادونه به او دروي نو

رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ ۝ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ

ولاري | په شا دهغې [درياب] | بيشکه په دې کار کښې | خامخا نښې دی | دپاره دهر صبر کونکي سمندر به په ځانې ولاري پاتې شي | په دې کښې دهر صابر شکرگزار بنده دپاره

شُكْرٍ ۝ أَوْ يُوقِنَنَّ ۝ يَمَّا كَسَبُوا

شکر ايستونکي | يا هلاکي [دوبې] کړي دغه کشتی | په سبب دهغه بد عمل چې کړې وي هغوی | نښې پرته دي | يا که او غواړي نو | ددوی د عملونو په سبب به دغه جهازونه

وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ۝ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ

او معافي کوي | ددېرو گناهونو | او چې پته اولگي هغه کسانوته | چې جگړې کوي | تباه کړي | او دېرو ته بيا هم معافي کوي | او دې دپاره چې کوم خلق زمونږ په ايتونو کښې

فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ حِصْنٍ ۝

په ايتونو زمونږ کښې | چه نشته هغوی لره | هيڅ ځای دپناه |

جگړې کوي هغوی په دې پوهه شي چې هيڅ خلاصي ورله نشته |

آسان ترجمه قرآن

او که الله تعالی د ټولو بندگانو دپاره روزی فراخه کړې وي، نو خامخا په زمکه کښې به دوئی سرکشی هروع کړې وه لیکن هغه په یو خاص اندازه کښې غومره چه غواړي، رزق رالېږي، یقیناً هغه په خپلو بندگانو باندې پوره غېږدار او په هغوی باندې نظر ساتونکې دي، او هم هغه دي، چه د خلقو د ناامیده کېدو نه پس پاران رالېږي، او خپل رحمت غوروی او هم هغه دي چه (د ټولو خلقو) ستائیلې هوي کارساز دي، او بعضو د ښو دهغه نه، د آسمانونو او زمکې پیدائش دي او هغه ساه لرونکې چه غواره کړې شي دی په دواړو کښې، او کله چه هغه او غواړي، ددوی په جمع کولو باندې پوره قدرت لري او تاسو ته چه کوم مصیبت رسېږي، نو هغه ستاسو د هغې عملونو په سبب رسېږي چه ستاسو لاسونو کړې وي، او د ډېرو کارونو نه الله تعالی معافي کوي، او ستاسو هېڅ مجال نشته چه الله تعالی په زمکه کښې عاجزه کړي، او د الله تعالی نه سوا ستاسو دپاره نه څوک بچ کونکي هغه، اونه مددگار، او دهغه د ښو نه دادی، چه په سمندر کښې د غرونو په شان جهازونه چلېږي، که هغه او غواړي، نو هوا به او دروي، پس پاتې به شي دا

کشتن و سمندر په ها باندې ولاړې، یعنې په دې کښ د هر هغه سړی د پاره لوټې نښې دي، چه صبرناک هم وی، او هکړگزار هم، یا (که الله تعالی او غواړی) نو دې جهازونه لره په دخلو د بېخو حملو لپه وجه تپاه کړی او الله تعالی د ډیرونه معافی کوی، او کوم خلق چه زمونږ په آیتونو کښ چکری کوی، هغوی ته به په اولکي چه د هغوی د پاره هېڅ ځانې د بېخ کېدو نشته.

خلاصه تفسیر

[او] د الله تعالی د صفت حکمت د اثارونه داده چه ده ټولو بنیاد موته زیات مال ورنه کړو ځکه چه ﴿وَلَوْ بَظَّ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوِيَ الْأَرْضَ﴾ [که الله تعالی دخپلو ټولو بندگانو دپاره] په موجوده حالت کښې چه لکه د دوی طبیعتونه دی [رزق فراخه کړې وې نو دغو به] په دنیا کښې [شرارت کولو] ځکه چه هرکله ټول انسانان مالدار وې او څوک د چا مطلق محتاجه نه وې نو هېڅوک به د چانه نه ویریدو ﴿وَلَكِنْ﴾ [لیکن] دایې هم ونه کړل چه بالکل یې چاته څه لږ هم ورنه کړل بلکه ﴿يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ﴾ [خومره رزق چه غواړی په] مناسب [انداز سره] هریوته [انازلوی] ځکه چه ﴿إِنَّهُ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾ [هغه خپلو بندگانو] مصلحتونو [لره پېژندونکي] او ددوی حال [لیدونکي] دي ﴿وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ سَمَاءٍ مَّا يَنْتَظِرُونَ﴾ او هغه داسې رحیم [دې کوم چه] ډیر کرته [دخلو دناامیده کیدونه پس باران وروی] ﴿وَيَنْشُرُ السَّحَابَ﴾ او دخپل رحمت] اثار په دنیا کښې [خوروی] د اثارونه مراد نباتات او میوې گلونه دي ﴿وَهُوَ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْثَ﴾ [او هغه] دټولو [کارساز] او په دې کارسازي [قابل دحمد] او ثنا [دې] ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ﴾ او منجمله د هغه د [قدرت د] [نښونه پیدا کول دي داسمانونو او دمرکې] ﴿وَمَّا بَيْنَهُمَا مِيزَ دَابَّةٍ﴾ او دخناورو کوم چه هغه په مزکه او اسمانونو کښې خواړه کړی دي ﴿وَهُوَ﴾ او هغه د قیامت په ورځ په دوباره ژوندی کولو [د هغه] مخلوقاتو ﴿عَلَىٰ غُفُورٍ﴾ ادايشاء قديره [په جمع کولو هم کله چه هغه] جمع کول [وغواړی قادر دي او] هغه بدل اخستونکي مگر ورسره معاف کوونکي هم دي چنانچه ﴿وَمَا آصَابَكُمْ مِنْ مُسِيْبَةٍ﴾ [تاسو ته] له گناهکارو [چه کوم مصیبت] حقیقتا [رسیږی] ﴿فَمَا كُنْتُمْ بِهَا بِكَادِرِينَ﴾ نو هغه هم ستاسو د خپلو لاسونو دکړو په وجه رسیږی، او بیا هم په هره گناه نه بلکه په څنو څنو گناهونو [او د ډیرو] گناهونو [نه درگذر کوی] خواه په دواړه جهانه یا صرف په دنیا کښې [او] که هغه په ټولو مواخذه کول شروع کړی نو ﴿وَمَا أَكْثَرُ عُجْرَتِ فِي الْأَرْضِ﴾ [تاسو] د [مرکې] په یوه حصه [کښې] په پناه اخستو سره [هغه لره نه شی کمزوري کولې او] په داسې وخت کښې به ﴿وَمَا أَكْثَرُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ [دالله تعالی نه سوا ستاسو څوک حامی مددگار نه وی] ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْخَوَارِجُ مِنَ الْأَعْلَامِ﴾ او منجمله د هغه د [قدرت د] [نښونه جهازونه دي په سمندر کښې] داسې اوچت [لکه غرونه] مراد دادې چه د دغو په سمندر کښې تلل دلیل دي دالله تعالی د عجیبه صنعت کاری ورنه ﴿إِنْ يَشَاءْ يُنَزِّلِ الرِّيحَ﴾ [که هغه وغواړی نو هوا لره به ودروی] ﴿فَيُظْلَلْنَ رَوَاكِدٌ عَلَىٰ ظُهُورِهِ﴾ نو هغه [جهازونه] [په سمندر په سطح ولاړ پاتې شی] داد هغه کار دي چه هوا لره چلوی او په دې سره هغه جهازونه چلیږی ﴿إِنْ يَشَاءْ يُنَزِّلِ الرِّيحَ﴾ [بیشکه په دې کښې] په قدرت دلالت کوونکې [نښې دي] ﴿لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ دهر صبر کوونکي او شکر کوونکي [یعنی مؤمن] [دپاره] ددې تشریح د سوره لقمان په آخری رکوع کښې ددې قسمه جملې لاند تیره شوې ده غرض که هغه

وغواری نو هوا به بنده کری جهازونه به اودروی ﴿اَوْ﴾ [یا] که هغه وغواری نو تیزه هوا به راوی
 ﴿يُؤَيِّفُ بِمَا كَسَبَتْ﴾ [هغې جهازونه] سورلی [لره به د هغوی د] بدو [عملونو] کفر وغیره [به
 سبب تباه کری او] په دوی کښې ﴿وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ﴾ [د ډیرو بنیادمونه درگذر کوی] یعنی دغه
 وخت غرق نه شی اگر چه په آخرت کښې به سزا مومی [او] ددې تباهی په وخت کښې [به
 ﴿وَيَعْلَمُ الَّذِينَ يُخَادِلُونَ فِي الْيَمِّ﴾ هغو خلقو ته کوم چه زمونږ په ایتونو کښې جگړې راوباسی
 معلومه شی چه] اوس ﴿مَا لَهُمْ مِنْ فَيٍّ﴾ [د هغوی دپاره چرې د بچاؤ صورت [نشته] ځکه
 چه په داسې وختونو کښې به هغوی هم خپل خیالی شریکان عاجز گنرل

معارف او مسائل

ربط او شان نزول :: دې آیتونو مبارکو کښې الله ﷻ د عقیده توحید ثابتولو دپاره دخپل حکمت
 بالغه ذکر فرمائیږي دې چې ددې په ذریعه هغه لوڼې ذات دا کائنات په یو مستحکم نظام
 کښې اچولې دي . او مقصد دادې چې دکائناتو دا مستحکم نظام ددې خبرې دلیل دي چې
 داسې یو حکیم او خبیر ذات شته دي چې هغه دا چلوی .

ددې مضمون ابتداء الله ﷻ د خپل دې معیشت نظام طرفته اشاره کولو سره فرمائیږي ده کوم
 چې هغه لوڼې ذات پخپل حکمت سره دنیا کښې جاري کړې دي . اودا مضمون مخکښو
 آیتونو سره دا شان جوړښت ساتی چې مخکښینو آیتونو کښې ددې خبرې بیان وو چې الله ﷻ د
 مؤمنانو عبادت قبلوی . او په دې کښې دهغوی د دعاگانو قبولیت هم داخل دي . اوس دلته
 دا اشکال کیږي شو چې دا خبره ډیره په مشاهده کښې راغلې ده چې مسلمان دخپل څه
 دنیاوی حاجت دپاره دعا کوی خو هغه مقصد نه پوره کیږي . ددې اشکال جواب مذکوره
 آیتونو کښې په اولنۍ آیت مبارک کښې ورکړې شوې دي . او دهغې خلاصه داده چې د انسان
 هر خواش پوره کیدل ځینې وخت کښې پخپله د انسان د انفرادی یا اجتماعی مصلحت
 خلاف وی . نو که دیو انسان یو دعا قبوله نشی نو په دې کښې دکائنات ډیر عظیم مصلحتونه
 وی او هغه صرف هغه لوڼې علیم او خبیر ذات ته معلوم دی . که د دنیا هر انسان ته هر قسم
 نعمتونه ورکړې شی نو دې سره د دنیا د انظام چلیدې نشی . [تفسیر کبیر] (۱)

چنانچه ځینې روایتونو څخه ددې تائید کیږي چې دا آیت مبارک د مؤمنانو باره کښې نازل
 شوې وو . چې هغوی به دکافرانو مال دولت او کتلو او خواش به ئې کولو زمونږ ته دې هم
 د اشان فراخی حاصله شی . امام بغوی رحمه الله د خباب بن ارت رضی الله عنه دا قول نقل کړې دي چې کله
 مونږ د بنو قریظه ، بنونضیر او بنو قینقاع مال دولت او کتل نو زمونږ په زړونو کښې هم دا
 خواش پیدا شو چې کاش مونږ هم مالدار وې . نو په دې باندې دا آیت مبارک نازل شو . او
 عمرو بن حریث رضی الله عنه فرمائی چې اصحاب صفه کښې ځینې حضراتو نبی کریم ﷺ ته ددې
 خواش اظهار کړې وو چې الله ﷻ مونږ مالداره کړی . نو په دې باندې دا آیت مبارک نازل شو .
 [روح المعانی وغیره] (۲)

(۱) تفسیر کبیر للرازی ج ۱۳، ص ۴۳۶

(۲) روح المعانی ج ۱۸، ص ۲۷۳، وتفسیر البغوی تحت هذه الآية ج ۷، ص ۱۹۶

دنیا هبې د دولت د پاتوالو د شاه سبب ده. بهر حال آیت مبارک کښې دا ارشاد کړې شوی دي چې که په دنیا کښې هر انسان ته هر قسم نعمت په فراخی سره ورکړې شي نو دوی به خپلو کښې یو بل سره فساد شروع کړي. ځکه چې د زیات دولت په وجه به نه څوک د چا محتاج وي او نه به چا د بل زور منلو بل طرفته د مالدارۍ یو خاصیت دادې چې څومره دولت زیاتېږي، دومره ورسره حرص هم زیاتېږي. او ددې نتیجه به لازمی دا وه چې د یو بل په مالونو به د قبضي کولو دپاره حملې کولې. جنگ جگړې، سرکشی، او نور بد عملونه به د حد څخه زیات شوی وي. په دې وجه الله ﷻ هر سړی ته د هر قسمه رزق کولو په ځاني دا نعمتونه نې پخپلو بندگانو باندې تقسیم کړي دي، چا سره مال زیات دي، څوک په قوت کښې د بل څخه زیات قوی دي، د چا ته نې حسن وجمال ورکړې دي، چا د علم و حکمت دولت دنورو څخه زیات دي. غرض دا چې هر سړی څه نه څه صورت کښې د بل محتاج دي. او په دې باهمی احتیاج باندې تمدنی عمارت قائم دي:

د ﴿لَٰكِنْ تَكُوْنُ اَنْفُسُهُمْ فَاسَادَةً﴾ مطلب هم دادې چې الله ﷻ خپل نعمتونه په یو خاص اندازې سره د دنیا په خلقو نازل کړي دي. او مخکښې فرماني چې: ﴿اَلَمْ يَجْعَلْ لَّكُمْ فِتْنَةً﴾ [بیشکه هغه خپل بندگان ښه پېژني او کتوونکی دي] دې کښې نې دې طرفته اشاره کړې ده چې چا دپاره کوم کوم نعمت مناسب دي او کوم ورله نقصانی دي؟ الله ﷻ هر سړی ته مناسب نعمتونه ورکړي دي. او هغه عظیم ذات که د چا نه یو نعمت اخستې دي نو هغې کښې د ټول عالم مصلحت چټې دي. او دا بالکل ضروری نه دی چې د هر سړی باره کښې مصلحت دی زمونږ به پوهه کښې راشي ځکه چې هر انسان د خپلو معلوماتو په یو محدوده دائره کښې سوچ کولې شي. او دالله ﷻ په وړاندې د ټول کائنات مصلحتونه دي. په دې وجه دهغه لوڼې ذات ټولو حکمتونو ته رسیدل ممکن نه دی. ددې یو مثال داسې دي چې اکثر دملک یو دیانتدار سرابراه داسې احکام جاری کړي چې هغه د ځینو خلقو خلاف وي. او دهغې په وجه هغوی په مسائلو کښې راگیر شي. په دې وجه کوم چې ددې مسائلو په زد کښې راغلې وي هغه صرف د خپلې دائره کار مطابق سوچ کوي نو په دې وجه هغه ته ممکن دی چې د ملک د سربراه دا اقدام ورته ښه محسوس نه شي. خو چې د کوم کس نظر په ټول ملک باندې وي او هغه دا وائی چې صرف دیو سړی په مفادو باندې ټول ملک نشي قربان کولې نو هغه به دې اقدام ته غلط نه وائی. اوس چې کوم عظیم ذات د اکائنات چلوی دهغه د حکمتونو احاطه به مونږ څنگه کولې شو؟ که چرې دا نکته په ذهن کښې وي نو هغه وهمونه او وسوسې به پخپله ختمې شي چې په دنیا کښې یو کس په مصیبت کښې اووینی او هغې څخه پیدا کیږي.

ددې آیت مبارک نه دا هم معلوم شو چې دا ممکن نه دی چې ټول انسانان دې په مال و دولت کښې یو شان وي. نه مطلوب او نه د عالم تکوینی مصلحتونه ددې تقاضا کوي. ددې مسئلې پوره تفصیل به ان شاء الله د سورة زخرف آیت مبارک ﴿فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَسَاءَ مَوْلَا فِئْتَمَتٍ مُّذْنَبٍ﴾ کښې راشي.

د جنت او دنیا فرق: دې ځانې کښې دا اشکال کیدې چې په جنت کښې به ټولو انسانو ته ښه ډیر انعامات ورکولې شي. نو هلته ددې نه فساد ولې نه جوړېږي؟ ددې جواب دادې چې په دنیا کښې د فساد سبب مال او دولت وي او دې سره سره د حرص هغه جذبات وي کوم چې په عمومي توگه زیات دولت سره پیدا کیږي. ددې په خلاف جنت کښې خو به د نعمتونو باران

وی، خود حرص او سرکشی دا جذباب به هلته ختم شی. هلته به دا فساد نه جوړېږي. حکیم الامت اشرف علی تھانوی رحمۃ اللہ علیہ خلاصہ تفسیر کنې د [ابحالات موجوده] الفاظ هم په دې وجه زیات کړي دي او دې طرفته ئې اشاره کړې ده. [بیان القرآن] (۱).

نو دې ځانې کنې دا اعتراض بالکل فضول دې چې هر کله په دنیا کنې مال دولت زیات کړي شو نو دې سره د حرص جذبات ولې ختم نه کړي شو. ځکه چې د دنیا د پیدا کولو مقصد هم دادې چې یو داسې جهان پیدا کړي چې د خیر او شر قوتونو نه مرکب وي. ددې نه بغیر د انسان هغه آزمائش ممکن نه دې کوم چې د عالم د تخلیق مقصد دې. که دلته د انسانانو نه دا جذبات ختم کړي شی نو د دنیا د پیدا کولو اصلی مقصد به فوت شی. ددې په خلاف جنت به صرف په خیر باندې مشتمل وي. په دې وجه به هلته دا جذبات ختم کړي شی.

﴿وَهُوَ الَّذِي يَرْزُقُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَطَطُوا﴾ او هغه داسې ذات دې چې د خلقو د ناامیدۍ نه پس باران وروي. هسې خود الله ﷻ عام عادت دې چې کله زمکې ته اوبو سخت ضرورت وي نو باران وروي. خو دلته ئې او فرمائیل چې د ناامیده کیدو نه پس، دې کنې دې طرفته اشاره ده چې کله کله الله ﷻ په باران ورولو کنې د عام عادت نه خلاف دومره تاخیر او کړی چې خلق ترې ناامیده شی. په دې کنې یو آزمینست دې او بل ددې نه علاوه په دې کنې یو تنبیه وي چې باران او قحط صرف د الله ﷻ په قدرت سره رازی. هغه لوڼې ذات چې کله او غواړي نو د خلقو د بد عملونو په وجه باران نه وروي. او ددې وجه دا وي چې خلق د الله ﷻ رحمت طرفته متوجه شی او هغه زاری گانې او عاجزۍ او کړی. که د باران څه وخت مقرر وي او ددې نه انحراف نه وي نو خلقو به دا خالص دظاهری اسبابو تابع گڼلو او د الله ﷻ د قدرت نه بې توجه کیدل. او دې ځانې کنې د ناامید نه مراد د خپلو تدبیرونو نه ناامیده کیدل دی، گنې د الله ﷻ د رحمت نه ناامیده کیدل کفر دې.

﴿وَمَا يَكْفُؤُهُمَا مِنْ دَابَّةٍ﴾، «دآبۃ» اصل لغت کنې هر هغه څیز ته وئیلې کیږي چې هغه پخپل اختیار سره چلیږي او حرکت کوي. روستو دا لفظ صرف ځناورو دپاره استعمال شوې دي. دې آیت مبارک کنې آسمان او زمکې دواړو ته نسبت کړې شوې دي او وئیلې شوی دی چې الله ﷻ په دې کنې ډیر حرکت کوونکي مخلوقات پیدا کړي دي. په زمکه چې کوم مخلوقات دی هغه خو ښکاره دي، او په آسمان کنې ددې نه مراد ملائکې کیدې شی. اودا هم کیدې شی چې په آسمان کنې داسې ځناور موجود وي چې تر اوسه پورې انسان نه وی لیدلی. بهر حال مقصد دادې چې ددې عالم د نظام په مصلحت کنې الله ﷻ دهر انسان په مال او دولت کنې وسعت نه دې راوستې بلکه یو حکیمانه انداز سره ئې په دوو کنې رزق تقسیم کړې دي. خو کائنات کنې چې کوم څیزونه د عمومی فائدې دي، دهغې فائده هر کس ته رسیدلې ده. باران، وریځ، زمکه، آسمان او ددې ټول مخلوقات ئې د انسان فائدې دپاره پیدا کړي دي. اودا ټول څیزونه د الله ﷻ په وحدانیت باندې دلیلونه دي. اودې نه روستو که یو کس ته څه تکلیف رسی نو هغه به د هغه خپله بد عملی وي. نو دالله تعالی نه د شکایت کولو په ځانې خپل گریوان کنې کتل پکار دی.

﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنَ الْمُصِيبَةِ فَهُمْ كَاسْتَفْتَىٰ بِهِمْ نَبِيُّهُمْ﴾ ددی ہم دا مطلب دی، حسن رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چې کله دا آیت مبارک نازل شو نو نبی کریم ﷺ او فرماښل چې په هغه ذات مې دې قسم وی چې د هغه په قبضه کښې زما ساه ده، کله چې یو کس په یو لرگی سره زخمی شی یا ئې یو رګ او وهلې شی یا ورسره ویره شی، نو دا ټول دده د گناهونو په وجه وی، او د هرې گناه سزا الله تعالیٰ نه ورکوی بلکه چې کومه معاف کوی هغه د هغې نه ډیر زیات دی چې په کومې باندې الله ﷻ سزا ورکوی^(۱). اشرف المشائخ فرمائیلی دی چې څنگه بدنې تکلیفونه او پریشانۍ د گناهونو په سبب راځي، داشان باطنی مرضونه هم د گناهونو نتیجه ده^(۲). کله چې یو سړی نه یوه گناه او شی نو هغه د بلې گناه کیدو سبب جوړیږي. لکه څنگه چې حافظ ابن قیم رحمته الله علیه په الدواء للشافی کښې لیکلی دی چې د گناه یوه نڼه سزا دا وی چې یوې نه پس په بله گناه کښې اخته شی. او داشان د نیکۍ نڼه سزا دا وی چې یوه نیکۍ بلې نیکۍ لره رابښکلی. بیضاوی رحمته الله علیه و غیره فرمائیلی دی چې دا آیت مبارک هغه خلقو دپاره خاص دی چې دهغوئ نه گناهونه کیږي^(۳). انبیاء ﷺ چې د گناهونو نه پاک دی، یا نابالغه بچی او لیونی چې دهغوئ نه گناه نه کیږي، هغوئ ته چې کوم تکلیف او مصیبت اورسی نو هغه په دې حکم کښې داخل نه دی. دې کښې نور سببونه او حکمتونه وی. لکه د درجو او چتوالی، او حقیقت کښې ددې حکمتونو احاطه انسان نشی کولی. (والله اعلم).

هغه: د حدیث په ځینې روایتونو کښې دی چې په کومو گناهونو باندې په دنیا کښې سزا ورکولې کیږي، مؤمن دپاره په آخرت کښې هغه دپاره معافی کیږي. لکه چې حاکم رحمته الله علیه په مستدرک کښې او بغوی رحمته الله علیه د علی رضی اللہ عنہ نه مرفوعاً نقل کړی دی. (مظهری)^(۴).

فَمَا أُولَئِكَ			
پس هغه چی درکړې شوې دي تاسو ته			
غرض دا چې څه تاسو ته			
مِنْ شَيْءٍ	فَمَتَّاعٌ	الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ
څه څیز	پس هغه سامان دي	د ژوند د دنیا	او هغه چی د الله سره دی هغه بهتر دی
درکړې شی هغه تش د دنیا ساز و سامان دي او الله <small>ﷻ</small> سره چې کوم نعمتونه دی هغه غوره او باقی پاتې کیدونکی			
وَأَبْقَىٰ	لِلَّذِينَ	آمَنُوا	وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ
او باقی پاتې کیدونکی دی	دپاره د هغه کسانو	چې ایمان ئې راوړې وی	او په رب خپل باندې
نعمتونه دی هغه نعمتونه د هغه چا دپاره دی چې ایمان راوړی او په خپل رب			

^(۱) تفسیر البغوی تحت هذه الآية: ج ۷، ص ۱۹۵، وکنز العمال، رقم الحديث: ۸۶۷۰، وشعب الإيمان للبيهقي، رقم الحديث: ۹۴۷۵
^(۲) بيان القرآن: ج ۱۰، ص ۷۳
^(۳) تفسیر البيضاوی تحت هذه الآية: ج ۵، ص ۱۵۵
^(۴) المستدرک للحاکم، رقم الحديث: ۳۶۲۲، وتفسیر البغوی: ج ۷، ص ۱۹۶، والمظهری: ج ۸، ص ۳۲۶

يَتَوَكَّلُونَ ۝ وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْإِثْمِ

بروسه کوی | او دپاره دهغه کسانو | چی خان ساتی هغوی | دغټو گناهونو نه |
باندې بهروسه کوی | او څوک چې د لویو لویو گناهونو او دبی شرمی د خبرونه

وَالْفَوَاحِشَ ۝ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ۝

او دبی حیایی دکارونو نه | او هر کله چې | غصه شی هغوی | نو هغوی معاف کول کوی |
خان بچ ساتی | او کله چې هغوی غصه شی نو معافی کوی

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۝ وَأَمْرُهُمْ

او دپاره دهغه کسانو | چی حکم منی | درب خپل | او قانیموی مونځ | او کار [معاملات] دهغوی
او څوک چې دخپل رب حکم منی | او د مونځ پابندی کوی | او هر کار پخپلو کښې

شُورَى ۝ يَبْتَغُونَ رِزْقَهُمْ

په مشوره سره وی | په منځ دهغوی کښی | او ځینی دهغه رزق نه | چی ورکړې دي مونږ هغوی ته |
په مشورې سره کوی | او مونږ چې څه ورکړی دی دهغې نه | د الله په لار کښې | خرڅ

يُنْفِقُونَ ۝ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ

خرچ کوی | او دپاره دهغه کسانو | کله چې | اورسی هغوی ته | ظلم زیاتې | نو هغوی |
کوی | او داسې خلق چې ظلم زیاتې پرې او کړې شی نو په برابر بدله اخلي | اظلم نه کوی |

يَنْتَصِرُونَ ۝ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۝ فَمَنْ

مقابله کوی دهغې | او بدله | د بدی | بدی ده | په مثل دهغې | پس چا چې |
..... | او د بدی بدله هم هغه شان په بدی سره ورکول دی | خو څوک چې

عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۝ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ

معافی او کړه | او اصلاح نې او کړه | پس اجر دهغې | په الله باندې دي | بیشکه هغه | نه خوښوی
معافی او کړی | او اصلاح او کړی | نود هغه اجر د الله ﷻ سره دي | بیشکه الله تعالی ظالمان نه

الظَّالِمِينَ ۝ وَلَمَّا انتصرَ بَعْدَ ظَلْمِهِ

ظالمان | او خامغا هغه څوک چې بدل نې واغستو | روستو دظلم کیدونه په هغه باندې |
خوښوی | او چا چې د مظلوم کیدونه پس دهغې

فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيلٍ ۝ إِنَّمَا السَّبِيلُ

نو دغه کسان چې دی | نشته په هغوی باندې | څه لار دملامتیا | بیشکه | لار دملامتیا |
هومره بدله واخسته | نو په هغه کسانو هیڅ الزام ملامتیا نشته | ملامتیا خو بس په هغه چا راځی

عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ

په هغه کسانو باندې ده | چی ظلم کوی په خلقو باندې | او زیاتې کوی | په زمکه کښی |
چې په خلقو باندې زیاتې کوی | او ناحقه په زمکه کښې فساد خوروی

بَغْيِرَ الْحَقِّ	أُولَئِكَ	لَهُمْ	عَذَابُ الْيَمِّ	وَلَمَنْ
په ناحقه سره	دا کسان چی دی	دهغوی دپاره دي	عذاب دردناک	او خامخا هغه څوک
داسې خلقو دپاره	دردناک عذاب مقرر دي	او څوک چی	
صَبْرٍ	وَعَفْرٍ	إِنَّ ذَلِكَ	لَمَنْ عَزَمَ الْأُمُورَ	
چی صبر نې او کړو	او معافۍ نې او کړه	بیشکه دا کار	خامخا دغوره کارونو نه دي	
صبر او کړی	او معافۍ او کړی	نودا ډیر د	اوجتو کارونو څنې دي	

آسان ترجمه قرآن

غرض دا چه تاسو ته کوم څيز درکړې شوې دي، هغه د دنيوي ژوند سامان دي، او څه چه الله تعالی سره دي، هغه د هغې خلقو دپاره بهتر او پاکيدار دي، چه ايمان ئې راوړې دي، او په خپل پروردگار باندې توکل کوي. او کوم خلق چه د لویو گناهونو او د بې حيايتۍ د کارونو نه پرهيز کوي، او کله چه هغوی ته خصه رافې، نو د معافۍ نه کار اخلي او کومو چه د خپل پروردگار خبره منلې ده، او مونځ ئې قائم کړې دي، او دهغوی معاملات په خپلو کښې مشورې سره ټاکلې کيږي او مونځ چه هغوی ته کوم رزق ورکړې دي، دهغې نه هغوی (د ليکنې په کارونو کښې) خرچ کوي. او کله چه په هغوی باندې څه زياتې کيږي، نو خپله دفاع کوي. او بدله د بدې د هغې پشان بدې ده بيا هم چه څوک معافۍ او کړی، او د اصلاح نه کار واخلې، نو دهغه ثواب الله تعالی په خپله ذمه اخستلې دي، يقيناً هغه ظالمانو لره نه خوښوي او کوم سړي چه په خپل ځان باندې ظلم کيدو نه پس (د براهري) بدله واخلې، نو په داسې خلقو باندې هيڅ الزام نهشته الزام خو په هغې کسانو باندې دي، چه په خلقو ظلم کوي، او په زمکه کښې فساد کوي په ناحقه سره، د داسې خلقو دپاره دردناک عذاب دي او دا حقيقت دي، چه څوک د صبر نه کار واخلې، او معافۍ او کړی، نو دا د لویې همت خبره ده.

خلاصه تفسير

او تاسو بره اوريدلی دی چه د دنيا دطالب هره دنيوي تمنا نه پوره کيږي او داخرت نه محروم وي او داخرت طالب ترقي کوي دارنگه تاسو اوريدلی دی چه د دنيا دزيات سامان انجام بڼه نه وي اکثر په دې سره مضر عملونه پيدا کيږي [پس] ددې نه ثابته شوه چه دنيا د مطلوب جوړولو قابله نه ده بلکه اخرت دي او باقی د دنيا د خيزونو نه ﴿فَمَا أَوْتِيتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَّاعٌ الْخَيَاطَةِ﴾ [تاسو له چه څه درکولې شی هغه محض] د څو ورځو [د دنيوي ژوند سامان دي] چه د عمر ختميدو سره به ددې هم خاتمه وشي ﴿وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾ [او څه چه] اجر او ثواب په اخرت کښي [د الله تعالی سره دی هغه په ډيرو درجو ددې نه] د کيفيت په اعتبار سره هم [غوره دی او] د کميت په لحاظ سره هم [زيات پائيدار] يعنی هميشه پاتې کيدونکی دی پس د دنيا طلب پرېږدئ او داخرت طلب کوي مگر داخرت د حصول دپاره دکم نه کم شرط خو ايمان راوړل او کفر پرېښودل دی او داخرت دمکملو درجو دپاره تول واجبات او فرائض اختيارول او تول گناهونه پرېښودل ضروري دی او دتقرب د درجو حاصلولو دپاره نفلي عبادتونه اختيارول او خلاف اولی مباحات پرېښودل هم غوره دی چنانچه [هغه] ثواب د کوم تفصيل چه بره تيرشو

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ [د هغو خلقو دپار دې کوم چه ایمان راوړی او په خپل رب توکل کوی] ﴿وَالَّذِينَ يَحْتَبِئُونَ كَيْدًا لِلْأُفْوَاخِ﴾ [او کوم چه د کبیره گناهونونه او] په دې کبني [د بې حیایی د خبرو نه] بالخصوص زیات [خان ساتی] ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْضَبُونَ﴾ [او کله چه هغوی نه غصه راشی نو معافی کوی] ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ﴾ [او کومو خلقو چه دخپل رب حکم ومنلو] ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ [او هغوی دمونځ پابند دی] ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ [او دهغوی هرا هغه [کار] په کوم کبني چه دالله تعالی دطرف نه څه معین حکم نه وی [په خپل مینځ کبني په مشوره سره وی] ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ [او مونږ چه څه دوی له ورکړی دی هغوی په هغې کبني خرڅ کوی] ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ﴾ [او کوم چه داسې] [منصف] [دی چه کله په هغوی] [د چا دطرف نه څه] [ظلم وشي] ﴿هُمْ يَتَصَدَّقُونَ﴾ [نو هغوی] [که بدله اخلی نو] [برابر بدله اخلی] [زیاتې نه کوی او دامطلب نه دې چه معافی نه کوی] [او] [د سړیه سر بدله اخستو دپاره مونږه دا اجازت ورکړې دې چه] ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةً مِّثْلُهَا﴾ [د بدې بدله بدی ده د هغې په شان] په دې شرط چه دغه کار بذات خود گناه نه وی [اییا] د بدل اخستو داجازت باوجود ﴿فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ﴾ [کوم سړې چه معافی وکړی او] په خپل مینځ کبني دمعاملې [اصلاح وکړی] چه دښمنی پرې ختمه شی او دوستی جوړه شی ﴿فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾ [نو ددې ثواب] د وعدې مطابق [دالله تعالی په ذمه دې] او څوک چه په بدله اخستو کبني زیاتې وکړی نو دا واوړی چه ﴿إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ [واقعی الله تعالی ظالمانو لره نه خوښوی] ﴿وَلَمَنِ اتَّبَعَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مَن سَبِيلٌ﴾ [او څوک چه] [زیاتې نه کوی بلکه] [په خپل خان د ظلم کیدو نه پس برابر په برابر بدله واخلی پس په داسې خلقو هیڅ الزام نشته] ﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ﴾ [الزام صرف په هغو خلقو دې کوم چه په خلقو باند ظلم کوی] خواه د ابتداء نه یا دبدل اخستو په وخت کبني ﴿وَيَتَّقُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ [او په ناحقه په دنیا کبني سرکشی] [او تکبر] [کوی] [گرځی] او داتکبر دظلم سبب شی او ناحقه ې ځکه وونیل چه سرکشی او تکبر همیشه په ناحقه وی وړاند ددې الزام بیان دې چه ﴿أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ [د داسې خلقو دپاره درناک عذاب] مقرر [دې] ﴿وَلَكِنْ صَبْرٌ وَعَفْرٌ﴾ [او کوم سړې چه] د بل په ظلم [صبر وکړی او معافی وکړی] ﴿إِنَّ ذَلِكَ لَكِنْ عَزْمٌ الْأُمُورِ﴾ [دا البته دلوی همت د کارونو نه دې] یعنی داسې کول غوره او د اولوالعزمی تقاضا ده.

معارف او مسائل

مذکوره آیتونو مبارکو کبني فرمائیلې شوی دی چې د دنیا نعمتونه ناقص او فانی دی ، او ددې په مقابله کبني د آخرت نعمتونه کامل او دائمی دی . او د آخرت د نعمتونو د حاصلولو دپاره د ټولو نه لوڼې شرط ایمان دې ، ددې نه بغیر دا نعمتونه به هلته نه ملاویرې . خو که ایمان سره سره ټپ نیک عملونه هم او کړل نو د آخرت دا نعمتونه به اول ملاویرې . گنی د خپلو گناهونو او کوتاهیانو سزا خوړلو نه پس به ورته دا ملاویرې . په دې وجه مذکوره آیتونو مبارکو کبني اول شرط ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾ فرمائیلې دې . دې نه پس د خاص خاص نعمتونو ذکر دې . او چې د هغې نه بغیر د ضابطې مطابق به د آخرت نعمتونه سمدستی نه ملاویرې بلکه د خپلو گناهونو سزا خوړلو نه پس به ملاویرې . او د ضابطې مطابق په دې وجه او وئیلې شو چې که الله ﷻ او غواری نو ټول گناهونه معاف کولو سره د شروع د آخرت نعمتونه لوڼې لوڼې

فاسقانو ته هم ورکول شی. او هغه د څه قانون پابند نه دي. اوس هغه او صفات او گورنی دکوم چې دي ځاني کښي ذکر شوي دي

دويم صفت: ﴿وَعَلَىٰ رَأْسِهِ زُكُوفٌ مِّنَ السَّمَاءِ﴾ يعنې په هر کار او هر حال کښي په الله تعالى باندې بهر وسه لرنی. او دهغه نه سوا بل هيچا لره کار سازنه جوړوي.

دويم صفت: ﴿وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ كُتُبَ الْاَلْوَدِّ وَالْفَوَاحِشِ﴾ يعنې څوک د کبيره گناهو نه او د بي حيائي دکار نه دده کوی. کبيره گناه څه ته وائی؟ ددي تفصيل په سورة نساء وغيره کښي مخکښي تير شوي دي او احقر په يوه مختصره رساله کښي د کبيره او صغيره گناهونو يو فهرست ليکلي دي. او هغه رساله په گناه بي لذت نوم سره شائع شوې ده.

کبيره گناهونو کښي خو ټول گناهونه شامل وو خو ﴿فَوَاحِشٍ﴾ نې په کښي ځانله بيان او فرمائيله دي کښي حکمت دادې چې ﴿فَوَاحِشٍ﴾ د عامو گناهونو نه زياته سخته گناه ده. او دا د يو متعدی مرض پشان وی. او دي نه نور خلق هم متاثر کيږي. د ﴿فَوَاحِشٍ﴾ لفظ هغه گناهونو دپاره استعمالیږي چې په هغې کښي بي حيائي وی لکه زنا او ددي مقدمات. او دا شان هغه بد عملونه چې په زړورتيا سره او کرې شي هغه هم په فواحش کښي رازی، د هغې وېال هم ډير سخت او پوره انساني معاشري دپاره خطرناک دي.

دويم صفت: ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ يعنې کله چې هغوی ته غصه راشي نو معاف کوی. دا د ښو اخلاقو يوه اعلى نمونه ده. ځکه چې په چا باندې غصه يا چا سره محبت دواړه غالب راشي نو بيا ښه او عاقل او فاضل سړي هم وړند کونږ شي. هغه په جائز، ناجائز، حق او باطل او دخپل کار په نتيجه باندې غور کولو نه محرومه شی. څوک چې چا ته غصه شی نو کوشش کوی چې په هغه باندې ښه غصه سرا کړي. د نيکانو صالحانو دا صفت بيان شوي دي چې هغوی صرف په دي باندې هم اکتفاء نه کوی چې دغصې په وخت کښي د حق او ناحق په حد باندې قائم وی بلکه خپل حق کيدلو سره بيا هم معاف کوی.

خلودوم صفت: ﴿وَالَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا الرِّهْمَ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ د استجابت نه مراد دادې چې د الله ﷻ نه کوم حکم ملاؤ شي نو په هغې کښي هډو (دسره) خبرې نه کوی او هغه زر تر زره قبلوی او په هغې باندې عمل کوی. که هغه دخپل طبيعت مطابق وی او که خلاف وی، په هر حال کښي دهغې تعمل کوی. دي کښي د اسلام د ټولو فرائضو ادائيگی، او ټولو محرماتو او مکروهاتو نه بچ کيدل شامل دی چونکه په فرائض کښي مونځ ټولو نه لهم فرض دي. او په دي کښي يوه خاص خبره دا هم ده چې په دي باندې عمل کولو سره د فرضو پابندی او د ممنوعه څيزونو نه د بچ کيدو توفيق ورته کيږي. ځکه دي ته نې يو ممتاز حيثيت ورکړو. ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ يعنې دا خلق مونځ لره ددي د فرائضو او واجباتو سره صحيح صحيح ادا کوی.

پنځم صفت: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ يعنې خپل کارونه په مشورې سره کوی. شوری برون بشری مصدر دي. تقدير د عبارت ذو شوری دي. مراد دادې چې کومو احکامو کښي شريعت څه خاص حکم نه وی متعين کړې نو د هغې په پوره کولو کښي دوي مشوره کوی. د مهمات امور قيد پخپله د لفظ امر نه مستفاد دي. ځکه چې په عرف کښي امر داسې کارونو دپاره

استعمالی پری چي هغه څه اهمیت لری . لکه د سورة آل عمران آیت مبارک ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِی الْأَمْرِ﴾ (۱) لاندې ددې تفصیل تیر شوې ده . په هغې کښې دا هم واضح کړې شوی دی چي اهو کارونو کښې مملکت او حکومت هم شامل دي او عام معاملات هم ابن کثیر رحمته الله علیه فرمایلې دي چي د مملکت په کارونو کښې مشوره اخستل واجب دی اسلام کښې د امیر انتخاب هم په مشوره د کولو حکم دي او د جاهلیت د زمانې هغه شخصي بادشاهت ئې ختم کړو . په هغې کښې ریاست میراث گنلې شو . ټولو نه مخکښې اسلام دا ختم او د حقیقي جمهوریت بنیاد ئې کیځودو . خود مغربي جمهوریت په شان عوامو ته هر قسمه اختیارات نه ورکوي ، اهل شوری باندې څه پابندئې ایښودې دي . په دې وجه اسلامي چي دي دا د شخصي نظام نه او مغربي جمهوریت نه یو ځانته معتدل دستور دي . ددې تفصیل په معارف القرآن دویم جلد ص: ۲۱۵ تر ۲۲۲ کښې کتلي شې .

امام جصاص رحمته الله علیه په احکام القرآن کښې فرمایلې دي چي دي آیت مبارک نه د مشورې اهمیت واضح شو . اودا چي مونږ په دې باندې مامور یو چي په کومو کارونو کښې مشوره اخستل ضروري وی په هغې کښې د تیزئې نه او خود پسندئې نه کار نه وانخلو . عاقلانو سره او پوهه خلقو سره د مشورې کولو نه پس قدم پورته کړو (۲) .

د مشورې اهمیت او ده د طریقې : خطیب بغدادی رحمته الله علیه نه روایت کړې دي چي هغوی او فرمائیل چي ما نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم ته عرض او کړو چي ستاسو نه پس که مونږ ته یو داسې معامله راپیښه شی چي په هغې کښې قرآن عظیم الشان څه فیصله نه وی کړې او تاسو صلی الله علیه و آله وسلم نه هم په هغې کښې څه حکم مونږ ته نه وی ملاؤ شوي نو مونږ به څه چل کوؤ ؟ نو نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم او فرمائیل چي : ﴿اعملوا له العبادین من امتی واجعلوا بینکم شوری ولا تقضوا برای واحد﴾ (۳) . (دې دپاره زما د امت عابدان راجمع کړئ او خپلو کښې مشوره او کړئ او د یو په رائي سره فیصله مه کوئ) . ددې روایت په ځینې الفاظو کښې د فقهاء او عابدین لفظ راغلې دي چي دهغې نه معلومیږي چي مشوره دهغه خلقو نه اخستل پکار دی چي فقهاء وی یعنی په دین باندې پوهه لری او عابدان وی .

صاحب دروح المعانی فرمائی چي کومه مشوره په دې طریقې باندې نه وی بلکه بي علمه خلقو سره وی نو دې کښې به فساد وی او اصلاح به په کښې نه وی (۴) . بیهقی رحمته الله علیه په شعب الایمان کښې د ابن عمر رضی الله عنهما نه روایت نقل کړې دي چي نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم او فرمائیل چي کوم یو کس د یو کار اراده او کړه او په هغې کښې مشوره او کړه نو الله عز و جل به دده هدایت ارشد امور طرفته او کړي (۵) . یعنی دده ذهن کښې به هغه کار راوړی چي آخر کار دده دپاره خیر او بهتری وی . داشان یو حدیث امام بخاری په الادب المفرد کښې او عبد بن حمید

(۱) ترجمه: او دهغوی نه په خاص خاص خبرو کښې مشوره اخله .

(۲) احکام القرآن للجصاص (بالاختصار) تفسیر سورة الشوری: ج ۸، ص ۳۹۰

(۳) روح المعانی: ج ۱۸، ص ۴۸۷

(۴) روح المعانی: ج ۱۸، ص ۴۸۷

(۵) شعب الایمان للبيهقي، رقم الحديث: ۷۴۷۹

په مسند کښې حسن رضی اللہ عنہ نه هم نقل کړې دې چې په هغې کښې دوی مذکوره آیت مبارک لوستلو سره فرمائیلې دې:

﴿مَاتُوا وَ قَوْمُ قُطَالَا هُوَ الْارْشَادُ امْرَهُمْ﴾^(۱) کله چې یو قوم مشورې سره کار کوی نو د ضرورې دوی صحیح لارې طرفته هدایت کولې شی.

هدایت: یو حدیث پاک کښې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې تر کومې پورې ستاسو امراء او حکام هغه خلق وی چې تاسو کښې بهتر دی او ستاسو مالداره سخیان وی (چې د الله تعالی په لار کښې او په غریبانو باندې خرچ کوی) او ستاسو کارونه په خپلو کښې مشورې سره کیږي نو په هغه وخت ستاسو په زمکه باندې اوسیدل یعنی ژوندی اوسیدل بهتر دی. او چې کله ستاسو امراء او حکام د قوم خراب خلق وی او ستاسو مالداره بخیلان وی او ستاسو کارونه ستاسو د ښځو په حواله شی چې هغوی څنگه غواړي نو کوی دې، نو هغه وخت کښې ستاسو دپاره د زمکې د ملا یعنی شا په ځانې د زمکې خټه بهتره ده، یعنی ژوند نه مرگ بهتر دې (روح المعانی)^(۲).

دریم صفت: ﴿وَمَنَّا رَزَقْنَهُمْ يُقْنُونَ﴾ یعنی دې خلقو ته چې الله تعالی کوم رزق ورکړې دې دوی هغه په نیک کار کښې خرچ کوی. او پدې کښې زکوٰۃ، فرض او نفلی صدقات ټول شامل دی. د قرآن عظیم الشان د عامې طریقې مطابق د زکوٰۃ او صدقاتو ذکر د مونځ نه پس راتلل پکار وو خو دلته د مونځ نه پس د مشورې کولو مسئله بیان شوه او بیا ورپسې د زکوٰۃ بیان راغلو. په دې کښې شاید چې دې طرفته اشاره وی چې د مونځ قائمیدو دپاره په مساجدو کښې پنځه وخته اجتماع کیږي. دې اجتماع نه دا کار هم اخستلې شی چې کومو کارونو کښې مشوره کول وی په هغې کښې مشوره او کړې شی. (روح المعانی)^(۳).

اووم صفت: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ فَهُمْ يَنْتَقِبُونَ﴾ یعنی دوی باندې چې کله څوک ظلم کوی نو دوی برابره بدله اخلی. په دې کښې زیاتې نه کوی. دا صفت په حقیقت کښې د دریم صفت تشریح ده. ځکه چې د دریم صفت مضمون دا وو چې دا خلق خپل مخالف معاف کوی. خو ځینې حالات داسې هم راپیښیدې شی چې معاف کولو سره فساد نور هم زیات شی. نو هغه ځانې کښې بدله اخستل بهتر دی. ددې قانون ټی په دې آیت مبارک کښې اوخودلو چې که چرې په یو ځانې کښې بدله اخستلو کښې مصلحت وی نو ددې خیال ساتل ضروری دی چې ددې بدلې اخستلو کښې دې د برابرې خیال او ساتلې شی. او په دې کښې زیاتې نه کوی چې هسې نه دې پخپله ظالم شی. په دې وجه ټی ددې نه پس او فرمائیل چې: ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا﴾ یعنی د بدنی بدله ددې د بدنی برابره کول دی. یعنی تاته چې چاڅومره مالی یا بدنی نقصان دررسولې دې، نو هغه هومره ته ورته وراورسوه، هغه چې تاسره څومره بدی کړې دهغې هومره بدی ورسره ته هم

(۱) الادب المفرد للبخاری، رقم الحديث: ۲۶۴

(۲) روح المعانی: ج ۱۸، ص ۲۸۷، وجامع الترمذی، أبواب الفتن، باب ما جاء فی النهی عن سب الریاح: ج ۲، ص ۵۱

(۳) روح المعانی: ج ۱۸، ص ۲۸۷

او ڪره خوبه ڏي ڪنبي ڏا شرط ڏي ڇي هغه بدی پخپله بدی نه وی لکه یو کس ده ته شراب ور ڪرل نو دڏي په جواب ڪنبي دده ڏپاره دا جائز نه دی ڇي هغه ته په زبردستی سره شراب ور ڪری ڏي آیت مبارک ڪنبي د برابرې بدلي اخستلو اجازت ور ڪري شو بدی خو مخڪنبي ئي ڏا هم فرمائیلی دی ڇي: ﴿كَفَنَ عَقَاوًا صَلَمَةً فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾، یعنی ڇوڪ ڇي معافی او ڪری اود اصلاح لار اختیار ڪری نو دهغه اجر د الله ﷻ په ذمه ڏي. په ڏي ڪنبي ڏا هدایت ڪري شوې ڏي ڇي معاف ڪول افضل دی. ڏي نه پس دوو آیتونو ڪنبي دڏي نور تفصیل راغلي ڏي.

﴿وَمَنْ أَوْ اتَّقَامَ هُنَّ مَعْتَدَةً﴾ ابراهیم نخعی رحمته الله فرمائی ڇي سلف صالحینو دا نه خوڻول ڇي مؤمنان ڏي د فاسقانو او فاجرانو په وړاندې خپل خان ذلیل ڪری او هغوی نور هم زیات شی. په ڏي وجه ڇي کوم خائي ڪنبي هم دا خطره وی ڇي معاف ڪولو سره فاسقان او فاجران نور هم زیاتیری او هغوی به نیکانو خلقو ته تکلیفونه ور ڪوی نو بیا بدله اخستل بهتر دی. او دمعافی افضل کیدل په هغه صورت ڪنبي دی ڇي کله ظالم په خپل ظلم باندې پښیمانه وی او دهغه د ظلم زیاتي د زیاتیدو خطره نه وی. قاضی ابوبکر ابن عربی په احکام القرآن ڪنبي او قرطبی په خپل تفسیر ڪنبي هم دا اختیار ڪری دی دغفو او انتقام دواړه حکمونه د مختلفو حالاتو په اعتبار سره دی. ڇوڪ ڇي دظلم نه پس شرمندہ شی نو دهغه معاف ڪول افضل دی او ڇي ڇوڪ په خپل ظلم باندې په ضد ولاړ وی نو دهغه نه بدله اخستل بهتر دی (١).

او اشرف المشائخ په بیان القرآن ڪنبي دا اختیار ڪري ڏي ڇي الله ﷻ ڏي دواړو آیتونو ڪنبي د مخلصانو مؤمنانو او صالحانو دوه خصوصیتونه بیان ڪری دی. ﴿هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ ڪنبي ئي خو دا اووئیل ڇي دوی په غصه ڪنبي نه مغلوبه ڪیری. بلڪه ددوی په مزاج ڪنبي رحم او ڪرم غالب وی او معاف ڪول ڪوی.

او ﴿هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ ڪنبي ئي دا اووئیل ڇي دا هم دڏي صالحانو خصوصیت ڏي ڇي چرته ددوی په زړونو ڪنبي د ظلم دبدلي جذبه راپیدا شی او دوی بدله اخلی نو په بدله اخستو ڪنبي زیاتي نه ڪوی. اگر ڇي ددوی دپاره معاف ڪول افضل دی (٢).

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ	فَمَا لَهُ	مِنْ وَلِيٍّ	مِنْ بَعْدِهِ
او هغه ڇوڪ ڇي گمراهه ڪری هغه لره الله پس نشته هغه لره ڇوڪ دوست ڪارساز روستو دهغه نه			
او کوم سري ڇي الله ﷻ ئي گمراهه ڪری نو دهغه نه پس دهغه دپاره بل هيڇوڪ ڪارساز نشته			
وَتَرَى الظَّالِمِينَ	لَمَّا رَأَوْا	الْعَذَابَ	يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ
او ته به اووینی دا ظالمان هر کله ڇي اووینی هغوی عذاب ڇي وائی به آيا شته واپس تلوته			
او ته به ظالمان اووینی کله ڇي هغوی عذاب اووینی نو دا به وائی ڇي آيا (دنیا) ته د واپس			

(١) احکام القرآن لابن العربي في تفسير هذه الآية: ج ٧، ص ٨٨، وتفسير القرطبي تحت هذه الآية: ج ١٦، ص ٣٩
(٢) بيان القرآن تحت هذه الآية: ج ١٠، ص ٧٦

قِنْ سَبِيلٌ	وَكَلَّهْمُ	يُقَرِّضُونَ	عَلَيْهَا
خه لار اوتہ بہ اووینی هغوی چی وړاند بہ کړې شی په دغه وور باندې			
تلو هم خه صورت شته ؟ اوتہ بہ هغوی اووینی چه جهنم ته بہ وړاندې کولی شی			
خَشِعِينَ	مِنَ الدَّلِّ	يَنْظُرُونَ	مِنْ طَرَفٍ خَفِيٍّ
حال دا چی بریدونکی بہ وی ادوجې دذلت نه اوگوری بہ [دوزخ ته] په کتلو پتو سره			
د ذلت په وجه بہ سر تیت ولاړ وی			او پت پت بہ جهنم ته گوری
وَقَالَ الَّذِينَ	آمَنُوا	إِنَّ الْخَاسِرِينَ	الَّذِينَ
اووانی بہ هغه کسان چی ایمان نی راوړې دې بیشکه تاو نیان دی هغه کسان			
او مومنان بہ وائی چې حقیقت کښې هغه څوک تاو نیان شول چې خپل خانونه			
خَسِرُوا	أَنْفُسَهُمْ	وَأَهْلِيَهُمْ	يَوْمَ الْقِيَمَةِ
چی په خساره کښې نی واچول خانونه خپل او اهل خپل په ورځ د قیامت خبردار			
او خپل بال بچ نی د قیامت په ورځ په تاوان کښې واچول			یاد ساته
إِنَّ الظَّالِمِينَ	فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ	وَمَا كَانَ لَهُمْ	مِّنْ أَوْلِيَاءَ
بیشکه ظالمان خلق به په عذاب همیشه کښې وی اوتہ بہ وی هغوی لره څوک سرپرستان			
چې بیشکه ظالمان به همیشه په عذاب کښې پراته وی اود هغوی به دالله نه			
يَنْصُرُونَهُمْ	مِّنْ دُونِ اللَّهِ	وَمَنْ	يُضِلِلِ اللَّهُ
چی امداد اوکړی دهغوی په مقابلہ دالله کښې او هغه څوک چې گمراهه نی کړی الله			
سوا هیڅوک مددگار نه وی چې دهغوی مدد اوکړی اوڅوک چې الله گمراهه کړی			
فَمَا لَهُ	مِّنْ سَبِيلٍ	إِسْتَجِيبُوا	لِرَبِّكُمْ
پس نشته هغه لره خه لار د بچکیدو قبوله کړی بلنه درب خپل مخکښې ددې نه			
نوهغه دپاره [دهدایت] هیڅ لار نشته تاسو دخپل رب د حکمونو قبولوالې کوئ ددې نه وړاندې			
أَنْ يَّاتِي يَوْمَ	لَا مَرَدَ	لَهُ	مِنَ اللَّهِ
چی راشی هغه ورځ چې نشته واپس کیدل هغې لره دطرفه دالله نه نه به وی تاسو لره			
چې هغه ورځ راشی دالله دطرف نه به دهغې واپس کیدل نه وی په هغه ورځ به ستاسو دپاره چرته			
مِّنْ مَّالٍ	يَوْمَئِذٍ	وَمَا لَكُمْ	مِّنْ تَكْوِينٍ
هیڅ خای دپناه په دغه ورځ اوتہ بہ وی تاسو لره هیڅ انکار اوس که چری مخ واړوؤ دوی			
د پناه خانی نه وی اوتہ بہ اذ فیصلې منلو نه انکار کولی شی که اوس هم دوی اقرآن نه مخ واړوی			
فَمَا أَرْسَلْنَاكَ	عَلَيْهِمْ	حَفِظًا	إِنَّا عَلَيْنَا
پس نه نی لیرې مونږ ته په دوی باندې په حیثیت دنگران نشته په تا باندې مگر رسونه			
نو مونږ ته په دوی خه نگران نه نی مقرر کړې ستاسو په ذمه خو صرف پیغام رسول دی			

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَحَرًّا

او بيشكه مونږه | كله چي | اوڅكوڙ مونږه | انسان ته | د طرفه زمونږه | رحمت | نو خوشحاله شي
او مونږ چي يو انسان باندې څه نعمت او گرو | نو هغه به هغې باندې ځان ته غاوره شي

بِهَاءٍ وَأَن تُصِيبَهُمْ سَيِّئَةٌ يَّمَّا يَمَّا أَكْثَمَتْ

په هغې سره | او كه اورسيږي دوى ته | څه مصيبت | په سبب دهغې عمل | چي مخكې ليرلي وي
..... | او كه چرې خلقو ته دهغه گناهونو په وجه كوم چي هغوى كړي وي څه تكليف اورسيږي

أَيُّدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ۝ يَلِلُ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۝

لاسونو ددوى | نو بيشكه انسان دې | ناشكړه | الله لره ده | بادشاهي د آسمانونو | او د زمكې
نو هم دغه انسان ناشكړي شروع كړي | د آسمانونو او د زمكې بادشاهي صرف د الله څخه ده

يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۝ يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ إِنَّا نَاهِي ۝ وَيَهَبُ

پيدا كوي هغه | هغه | چي غواړي | ور كوي | چاله چي غواړي | لونږه | او ور كوي |
هغه چي څه او غواړي نو پيدا كوي ئې | چي چاته او غواړي لونږه ور كړي | او چاته چي او غواړي نو

لِمَن يَشَاءُ ۝ الذُّكُورَ ۝ أَوْ يَزْوَجَهُمْ ۝ ذُرِّيًّا ۝ وَإِنَّا نَاهِي ۝ وَيَجْعَلُ

چاله چي غواړي | خامن | يا ور كوي هغوى ته | خامن | او لونږه گډوډ | او گرزوي |
خامن ورته ور كړي | او يا ورته خامن او لونږه دواړه ور كړي | او چي چاته او غواړي نو

مَنْ يَشَاءُ ۝ عَقِيمًا ۝ إِلَهُ عَالِمٍ ۝ قَدِيرٌ ۝

هغه څوك چي غواړي | شند | بيشكه هغه | عالم دې | قادر دې |
شند ئې كړي | هغه په هر څه پوهه دې | او په هر څه قادر دې |

انسان لوجمه قرآن

او چالره چه الله تعالى گمراه كړي، نو ددې نه پس هېڅوك نشته، چه د هغه مددگار هي، او كله چه
ظالمانو باندې عذاب راځي، نو وليني به ته دوى لره چه والي به: آيا د واپس تللو څه لاره هته؟ او وليني
به ته دوى لره، چه دولخ ته به داسې وړاندې كړي هي، چه د ذلت د وجې نه به نېكته ستړكو سره گوري،
او كومو خلقو چه انسان راوړي دې، هغوى به والي چه: واقعي په اصل نقصان كېن هغه خلق دى، چه
هغوى د قيامت په ورځ خپل ځان او خپله كورنۍ په نقصان كېن اچولي ده، ياد اوساتق، ظالمان خلق به
په داسې عذاب كېن وي چه هميشه دپاره به قائم وي، او نه به وي دوى لره داسې مددگاران، چه ددوى
مدد او كړي، سوا د الله تعالى نه، او چالره چه الله تعالى گمراه كړي، نو دهغه د بېچ كيدو هېڅ لاره نشته،
اے خلقوا د خپل پروردگار خبره دهغې ورځې دراتللو نه مخكېن مخكېن اوسنق، چه هغه به د الله تعالى
طرف نه واپس كيدې نشي، په هغه ورځ به تاسو لره هېڅ ځانې د پناه نه وي، او نه به ستاسو دپاره د
پوښتنې كولو څه موقع وي (اے پيغمبره) كه دا خلق بيا هم مخ اړوي نو مونږ ته په دوى باندې
نگهبان نه ئې ليرولي، په تاباندې د خبرې رسولو نه سوا هېڅ ذمه دارى نشته، او (د انسان حال دادې

چه) چه کله مونږ انسان ته د خپل رحمت له څه مړه او ځکو، نو خو هحال کوی په هغې بالندی او که اور سیمې دوی ته څه تکلیف، په سبب دهغې عملونو چه مخکښ کړي دی لاسونو د دوی، نو هم هغه انسان ډیر ناشکره جوړېږي. د ټولو آسمانولو او زمکې سلطنت د الله تعالی دپاره دي، هغه چه څه غواړي، پیدا کوي، او چاته چه او غواړي، چمتو کوي، او چاته چه او غواړي، هلکان ورکوي. یا دواړه قسمه، هلکان هم ورکوي او چمتو هم، او چالره چه او غواړي، نو هغه هنډ جوړ کړي، یقیناً هغه د علم هم مالک دي، او د قدرت هم مالک دي.

خلاصه تفسیر

د احوال خو د اهل هدايت وو چه هغه په دنيا کښې د الله تعالی د طرف نه په هدايت او په اخرت کښې په ثواب مشرف شو [او] وړاند د گمراهانو حال واورئ هغه داچه ﴿وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ﴾ [کومو لره الله تعالی گمراه کړي] ﴿فَسَأَلَهُ مِنْ وَلِيِّ قَوْمٍ بَعِيدٍ﴾ نو ددې نه پس د هغه سړي [په دنيا کښې هم [څوک کار ساز نشته] چه دي په لاره کړي [او] په قيامت کښې به ي هم بد حال وي چنانچه په دغه ورځ ﴿وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَكَارًا أَوَّلَ الْعَذَابِ﴾ [ته به] دي [ظالمانو لره وينې څه وخت چه هغوی ته عذاب وښودې شي] په ډیر افسوس سره به ﴿يَقُولُونَ هَلْ إِلَى مَرَوْضٍ سَبِيلٌ﴾ [واټی چه ایا] دنيا ته [د واپس تلو څه صورت کيدې شي] چه بيانښه عمل وکړو راشو [او] دارنگه ﴿وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا﴾ [ته به هغوی لره په داسې حالت کښې ووينې چه هغوی به د زوځ ته مخامخ راوستلې شي] ﴿غَشِيَتِ مِنَ الدُّلَى﴾ د ډیر ذلت نه به تپت وي [او دوی به هغه ته] ﴿يَنْظُرُونَ مِنْ طَرَفٍ خَفِيِّ﴾ [په سست] سست [نظر سره گوري] لکه ويريدلې بنده چه گوري او په يو بل ايت کښې چه ي کوم درنديدو خبر ورکړي دي هغه د حشر وخت دي او دادهغې نه پس واقعه ده چنانچه هلته د لفظ د نحشره وضاحت دي ﴿وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْغَيْرِينَ لَمِنَ الَّذِينَ عَمِئُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ [او] دغه وخت [ایماندار به] په خپل بیج کیدو باند د شکر دپاره او په دوی د ملامت کولو دپاره [او واتی چه پوره تاوان کوونکی هغه خلق دی کوم چه خپلو خانونو سره او خپلو متعلقینو لره] نن [د قيامت په ورځ په خساره کښې پریوتل] ددې تفسیر دسوره زمر په دویمه رکوع کښې تیر شوې دي ﴿إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُقِيمٍ﴾ [یاد ساتی چه ظالمان] یعنی مشرکان او کافران [خلق به په دائمی عذاب کښې] گرفتار [وی او] هلته به ﴿وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ أُولِيَاءٍ يَتَصَدَّقُونَ عَنْ قَوْمِ اللَّهِ﴾ [ددوی څوک مددگار نه وی کوم چه د الله تعالی نه جدا] شي [ددوی مدد وکړي] ﴿وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ﴾ او چالره چه الله تعالی گمراه کړي د هغه [د نجات د] [پاره هیڅ لار نشته] یعنی نه معذرت نه د چامدد اونه نور څه وړاند کافرانو ته خطاب دي چه اے خلقو هر کله چه تاسو د دوزخ دا هولناک حالات واوریدل نو ﴿إِسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ﴾ [تاسو دخپل رب حکم] د ایمان وغیره [ومنی] ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمًا لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ﴾ وړاند د هغې نه چه داسې ورځ راشي د کومې دپاره چه د الله تعالی د طرف نه واپس کیدل نه وی [یعنی لکه څنکه چه به په دنيا کښې عذاب واپس کيدې شو په اخرت کښې په داسې څه صورت نه وی او] ﴿مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَأٍ يَوْمَئِذٍ﴾ [نه به په هغه ورځ تاسو ته څه] بله [پناه ملا شي] ﴿وَمَا لَكُمْ مِنْ لِيكٍ﴾ اونه به ستاسو په باره کښې څوک [د الله تعالی سره] [روک توک کوونکې وی] چه

دومره تپوس وکړی چه ددوی داحال ولسې جوړشو او اے پیغمبر ﷺ دې خلقو ته دا واوروه ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا﴾ [بیا که داخل] دا واورې هم او [دده کوی] او ایمان رانه وړی [نو] ته فکر او غم مه کوه خکه چه [مونږه ته په دوی باند نگران کړې نه یی لیرېلې] چه تانه به گوند دتپوس احتمال وی چه ستا په نگرانی کښې ددوی نه دا کارونه ولسې وشول بلکه ﴿إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاءُ﴾ [ستا په ذمه خو صرف] دحکم [رسول دی] کوم چه ته کوی بیاته ددې نه زیاتې فکرولې کوي [او] ددوی دحق نه ددې کولو سبب دالله تعالی سره دتعلق کمزوری ده چه د هغې ښه داده چه ﴿وَأَلَّا إِذَا دَفَعْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ مَّرْجَمَةٍ﴾ [مونږ هرکله] داقسم [بنده ته څه دخپلې مهربانۍ مزه وځکوو] ﴿فَرَّ بِهَا﴾ نو هغه په دې] مست شی [خوشحاله شی] او منعم ته نه گوری چه شکړې وکړی ﴿وَإِنْ تُبْهِمُوا سِتَةً﴾ [او که چرې په] داسې [خلقو باند ددوی د] بدو [عملونو په بدله کښې ﴿بِمَا قَدَّمْتُمْ أَبَدِيْنَهُمْ﴾ کوم چه دوی وړاند په خپلو لاسونو سوه کړی وی څه مصیبت راپریوخی ﴿فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ﴾ [نو] داسې [بنده ناشکری کول شروع کړی] او داسې نه کوی چه دگناهونو توبه او استغفار وکړی د عبادت او اطاعت په ذریعه الله تعالی طرف ته رجوع شی] او دا دواړه حالتونه د دې خبرې علامت دي چه دده تعلق د خپلو نفسانی لذتونو سره زیات او دالله تعالی سره معدوم یا کمزورې دي او په دې سره هغه په کفر کښې اخته شوې دي او چونکه دا حالت د هغو خلقو طبیعت ثانیه جوړ شوې دي په دې وجه ته ددوی نمدایمان توقع ولسې ساتې چه داموجب د غم شی وړاند بیا دتوحید بیان دي چه ﴿لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [دالله تعالی دي] ټول [حکومت د اسمانونو اودمزکې] ﴿يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾ هغه چه څه غواړی پیدا کوی] چنانچه ﴿يَهْبُ لَيْلٌ يَشَاءُ أَنَا﴾ [چالره چه غواړی لونږه ورکوی] ﴿وَيَهْبُ لَيْلٌ يَشَاءُ الذُّكُورَ﴾ او چالره چه غواړی خامن ورکوی ﴿أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَأُنْثَى﴾ یادوی لره] د چادپاره چه غواړی [په جمع ورکوی] چه [خامن هم] ورکوی [او لونږه هم] ﴿وَيَفْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا﴾ او چالره چه غواړی بې اولاده ی ساتی ﴿إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ﴾ بیشکه هغه لوې پوهه لوې قدرت والا دي].

معارف او مسائل

﴿وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَكِيلٍ﴾ ددې مذکوره ابتدائی آیتونو کښې دهغه خلقو دانجام ذکر دي کوم چې د مؤمنین صالحین په مقابله کښې د آخرت د فکر په ځانې صرف د دنیا لذت او راحت طلبگار وی. دې څخه روستو په ﴿إِنَّمَا إِلَهُ الْكَوْمِ﴾ کښې دوی ته نصیحت کړې شوې دي چې دقیامت دعذاب راتلو څخه وړاندې توبه اوباسن او ایمان کښې داخل شئ. او بیار رسول اکرم ﷺ ته تسلی او اطمینان ورکړې شوې دي که ستاسو د بار بار تبلیغ او کوشش کولو باوجود بیا هم دا خلق هوش کښې نه رازی نو تاسو هیڅ غم مه کوئ د ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا﴾ هم دا مطلب دي.

آخری آیت کښې ﴿لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ څخه آخر پورې ددې خبرې دعوت ورکړې شوې دي چې ددې آیتونو څخه دالله تعالی د قدرت کامله او حکمت بالغه مشاهده کیري، چې په دې کښې د هغه لوټي ذات سره څوک شریک نشته دي. دې سلسله کښې د زمکې او آسمان د تخلیق ذکر کولو څخه روستو یو ضابطه د قدرت بیان کړې شوې ده فرمانی چې ﴿يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾ یعنی هغه د وړوکی او لوټي هر څیز په پیدا کولو باندې قدرت لری. هغه عظیم ذات چې څه غواړی

او کله غواری نو پیدا کوی . دې سلسله کښې ئې د انسان د تخلیق ذکر هم کړې دې ، فرمائی چې ﴿يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ اَنَّا وَنَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذَّكُورَ ۚ اَوْ يَزْوِجُهُمْ ذُكْرًا وَّاُنَاثًا ۖ وَبَعْلٌ مِّنْ يَّشَاءُ عَقِيمًا ۗ اِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ۝﴾^(۱) یعنی د انسان په پیدا کولو کښې د چا د ارادې اختیار بلکه د علم او خبر هم دخل نشته دې . او بل څوک لا څه کوي پخپله دده مور پلار چې ددې تخلیق سبب دی دهغوئ د اختیار هم د بچۍ پیدا کولو کښې دخل نشته دې . په پیدا کولو کښې دخل خولا څه کوي ، دبچۍ د پیدا کیدو څخه وړاندې مور ته دا هم نه وی معلوم چې ددې په رحم کښې څه دی . او دا څنگه او په څه شان جوړیږي . دا صرف دالله تعالی کار دې چې چاته نارینه اولاد ورکوی او چاته زنانه اولاد ورکوی ، چاته نارینه زنانه دواړه قسمه اولاد ورکوی او چاته بالکل نه ورکوی او هغه شنه کړي . او دده هیڅ اولاد نه کیږي .

په دې آیتونو مبارکو کښې د بچو د قسمونو بیانولو کښې الله ﷻ اول د جینکو ذکر کړې دې . او د هلکانو ذکر ئې روستو کړې دې . هم ددې آیت مبارک اشارې سره وائله بن اسقع ﷺ فرمائی چې دکومې ښځې اول جینۍ پیدا شی هغه مبارکه ده . [قرطبی] (۱) .

وَمَا كَانَ لِيَشْرَ	وَمَا كَانَ لِيَشْرَ
اونه دې دا مقام د یوشر	اونه دې دا مقام د یوشر
..... او د هیڅ بشر دا قدرت نشته او د هیڅ بشر دا قدرت نشته
اَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ	اَلَا وَحِيًّا
چې خبرې او کړې دهغه سره الله مگر په وحی سره یا شاته د پردې نه یا رالیری هغه	چې الله تعالی دې ورسره خبرې او کړې البته دا چې وحی ورته او کړې یا ورسره د پردې نه خوا خبرې او کړې
رَسُوْلًا	فَيُوحِيْ
پیغام رسانه فرېشته پس هغه وحی کوی په حکم دهغه سره هغه چې غواری هغه بیشکه هغه	یا یوه فرشته راولیری نو هغه ورته دالله ﷻ په حکم هغه وحی راوړی کومه چې دالله ﷻ خوښه وی
عَلٰی	حَكِيْمٌ ۝
اوچت دې دحکمت خاوند دې او همدارنگې وحی کړې دې مونږه اته یو روح	الله ﷻ دیر اوچت دې صاحب دحکمت دې اودغسې مونږ ته اته دا وحی یعنی خپل حکم
مِّنْ اَمْرِنَا ۚ مَا كُنْتَ تَدْرِى	مَا الْكِتٰبُ
دحکم خپل نه نه وې ته چې پوهیدلې چې څه څیز دی کتاب اونه ایمان	درلیرلې دې تاخونه پیژندل چې کتاب څه څیز دې اونه دې ایمان پیژندلو چې ایمان څه څیز دې
وَلٰكِنْ	جَعَلْنٰهُ
ولیکن جوړ کړو مونږه ددغه روح یوه رنډا چې لار ښایو مونږه په هغې سره هغه چاته	لیکن مونږه دا [کتاب] رنډا جوړه کړه او ددې په ذریعه مونږه پخپلو بندگانو کښې

نَشَاءُ	مِنْ عِبَادِنَا	وَإِلَيْكَ	لَتَهْدِي	إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ
چی غوارو مونږ	ادبند گانوز مونږ نه	اوبيشکه نه	اوامخا هدايت کوي	لاري نيغي نه
چاته چي	او غوارونو هدايت کوي	او ته نيغي	لاري طرفته خودنه کوي	
صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي	لَهُ	مَا فِي السَّمَوَاتِ	وَمَا	
لاره دهغه الله	چی هغه لره دی	هغه څه چي په آسمانونو کښي دی	او هغه څه	
ايغني	دهغه الله	لاره چي د آسمانونو او زمکي د ټولو خيزونو مالک دي		
فِي الْأَرْضِ	إِلَّا	إِلَى اللَّهِ	تَصِيرُ	الْأُمُورُ
چی په زمکه کښي دی	خبردار شي	چی خاص الله ته	واپس ورځي	ټول معاملات
ياد ساتي	چي ټولي معاملې	اجکړي او مقدمې	به الله	ته پيش کيږي
				او هغه به نې فيصله کوي

آسان ترجمه قرآن

اوپه هېڅ يو انسان کښ دا طاقت نشته چه د الله تعالی سره (معاملي) خبره او کړي سوا ددي نه، چه هغه د وحی په دريځي سره وی یا د پردې نه هاته، یا پیغام راږولکې فرشته راږلېږي، نو هغه فرشته وی رسوی په حکم د الله تعالی سره هغه چه الله تعالی غواړي، يقيناً هغه لوڼي هان والا دي، او د لوڼي حکمت مالک دي. او دغه هان مونږ ټاکه په خپل حکم سره يو روح بطور وحی نازل کړې دي ټاکه ددي نه مخکښ نه دا معلوم وو، چه کتاب څه غږ دي، او نه دا چه ايمان څه دي ليکن مونږ دې قرآن لره پور جوړ کړي دي، چه ددي په دريځي سره مونږ په خپلو بندگالو کښ چاته چه او غواړو، هدايت ورکود او په دې کښ هېڅ شک نشته، چه ته خلکو ته هغه نېغه لاره بښلي، کومه لار چه د الله تعالی ده، هغه الله تعالی چه دهغه په ملکيت کښ هغه څه دی، چه په آسمانونو کښ دی، او هغه څه چه په زمکه کښ دی، یاد اوساتي، چه ټول معاملات خاص الله تعالی ته واپس کيږي.

خلاصه تفسیر

﴿وَمَا كَانَتْ لِشَيْءٍ أَنْ يُضِلَّهُ﴾ [او ديو بشر] په موجوده حالت کښي [داشان نه دي چه الله تعالی د هغه سره خبرې وکړي ﴿الْأَوْحَاءَ﴾ مگر] په درې طريقې سره [ياخو په الهام سره] چه په زړه کښي ورته څه ښه خبره واچوي ﴿أَوْ مِنْ قُدَّامٍ﴾ [ياد پردې نه وروستو] ورته څه خبره واوړوي لکه حضرت موسی عليه السلام ته ي چه اوړولې وه ﴿أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ﴾ [يا چا فرښتي لره وليږي چه هغه د الله تعالی په حکم سره چه څه الله تعالی ته منظوره وی پیغام ورسوي] ددي وجه داده چه ﴿إِلَهُ غَيْرٍ﴾ [هغه لوي عالیشان دي] په دې سره چه هر کله هغه په خپله طاقت ور نه کړي څوک ورسره هم کلام کيږي نه شي مگر ددي سره ﴿حَكِيمٌ﴾ [لوي حکمت والا] هم [دي] په دې وجه د بندگانو په مصلحت سره د هغه د خبرو کولو درې ذکر شوې طريقې بيان شوې ﴿وَكَذَلِكَ﴾ [دغه شان] يعنی ددي قاعدې مطابق ﴿أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾ [مونږ تاته] هم [وحی يعنی خپل حکم ليږلې دي] او ته مونږي جوړ کړي یی او داوحی داسې هدايت نامه ده چه ستا په بې مثله علومو کښي ددي په وجه ترقي وشوه چنانچه ددي نه وړاند ﴿مَا كُنْتَ تَدْرِي﴾ [تاته نه دا خبر وو چه] ﴿مَا الْكَتُبُ﴾ [د الله تعالی] کتاب څه شي دي ﴿وَلَا الْإِنشَانُ﴾ [اونه

داخبر وو چه ایمان] مکمل ترین درجه ی کومه چه اوس درته حاصله ده [خه شی دی] اگر چه نفس ایمان نبی ته دنبوت نه وړاند هم حاصل وی ﴿وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا﴾ [او لیکن مونږه] تاته نبوت او قرآن درکړو او [دې قرآن لره مو] ستادپاره اولو او دنورو دپاره ثانیاً [یونور جوړکړو] چه په دې سره تاته داعظیم علوم او دلوې مرتبې احوال حاصل شول او ﴿تَهْدِي بِمَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا﴾ [دکوم په ذریعه چه مونږ د خپلو بندگانو نه چاته چه غواړو هدایت کوو] پس ددې نور په عظیم کیدو کښې هیڅ شبهه نشته اوس چه څوک پوندوی هغه ددې نور دنفع نه محروم بلکه ددې نه منکردي لکه دا اعتراض کوونکی ﴿وَأَنْتَ لَتَهْدِي﴾ [او په دې] کښې هیڅ شک نشته چه ته] ددې قرآن او وحی په ذریعه سره عامو خلقو ته ﴿إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ [دیوې نیغې لارې هدایت کوي] یعنی ﴿صِرَاطُ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ د هغه الله تعالی دلارې چه دهغه دی څه چه په اسمانونو کښې دی او څه چه په مزکه کښې دی] وړاند ددې احکامو منونکو اونه منونکوته دجزا او سزا ذکر دې چه ﴿إِلَّا إِلَى اللَّهِ تُعْجِرُ الْأُمُورُ﴾ [یاد ساتی ټول کارونه به هغه طرف ته واپس کیږی] پس هغه به په ټولو جزا او سزا ورکړی.

معارف او مسائل

مذکوره آیتونو کښې رومبې آیت مبارک د یهودو د یو معاندانه مطالبې په جواب کښې نازل شوې دې. لکه څنگه چې بغوی رحمته او قرطبی رحمته وغیره لیکلی دی چې یهودو نبی کریم صلی الله علیه و آله ته اووئیل چې مونږ په تاسو صلی الله علیه و آله باندې څنگه ایمان راوړو، تاسو صلی الله علیه و آله خونه الله صلی الله علیه و آله لیدلې دې، اونه مو هغه سره په مخامخ خبرې کړدی دی لکه څنگه چې موسی علیه السلام کلام کولو او الله صلی الله علیه و آله به لیدلو.

نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې دا وینا غلطه ده چې موسی علیه السلام الله صلی الله علیه و آله لیدلې دې. نو په دې دا آیت مبارک نازل شو چې یو انسان دپاره په دې دنیا کښې الله تعالی سره په مخامخ خبرې کول ممکن نه دی. پخپله موسی علیه السلام هم په مخامخ کلام نه دې اوړیدلې بلکه دپردې نه شي یو آواز واوړیدو^(۱).

دې آیت مبارک کښې دا هم اووئیلې شو چې یو بشر سره دالله تعالی د کلام کولو درې صورتونه کیدې شی.

رومب صورت: وحیاً یعنی مضمون په زړه کښې اچول. دا په ویننه هم کیدلې شی او په خوب کښې هم د خوب په لیدو سره. لکه څنگه چې احادیثو کښې منقول دی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې ﴿الْقَى فِي رُوعِي﴾^(۲) یعنی ما ته ددې خبرې القاء کړې شوې ده او د انبیاء صلی الله علیه و آله خوبونه هم وحی وه. په هغې کښې شیطانی تصرف بالکل نه شی کیدې. په دې صورت کښې عموماً الفاظ دالله تعالی دطرفه نه وی. صرف یو مضمون په زړه کښې راځی چې هغه په خپلو الفاظو کښې تعبیر کوی.

(۱) تفسیر القرطبی: ج ۱۶، ص ۵۳

(۲) منال په طور وگورئ: مسند أحمد، مسند أبي سعيد الخدري رضي الله عنه، رقم الحديث: ۱۱۶۷۲ والمستدرک للحاکم، رقم الحديث: ۲۰۹۵

دویم صورت: ﴿وَمِنْ ذَرَأٍ حَبَآءٍ﴾ دې . یعنی په وینښه د پردې نه یو کلام واوړی لکه څنگه چې موسی علیه السلام ته په کوه طور کښې راپیښه شوه چې د الله تعالی کلام نې واوړیدو مگر زیارت نې نه دې کړې . په دې وجه نې د زیارت دپاره خواست او کړو چې ﴿رَبِّ اَرْنِی الْاَنْظُرَ اِلَيْكَ﴾ چې دهغې جواب په نفی کښې ورکړې شوي دي . ﴿لَنْ تَرٰنِی﴾ .

او دا حجاب چې انسان دپاره په دنیا کښې دالله تعالی زیارت نه مانع دې هغه یو داسې څیز نه دې چې الله تعالی لره پټ کړې شی . ځکه چې دهغه لوټې ذات نور هیڅ یو څیز نشی پټولی بلکه د انسان دبینائی قوت دومره ضعیف دې چې دهغه دپاره د زیارت حق په مینځ کښې حجاب وی . په دې وجه جنت کښې به ده ته بینائی قوت ورکړې شی نو هلته به هر جنتی د الله تعالی زیارت کولی شی . لکه څنگه چې احادیث صحیحې کښې وضاحت سره راغلی دی او دا د اهل سنت والجماعت مذهب دې (۱) .

دا قانون کوم چې په مذکوره ارشاد کښې فرمائیلې شوي دي ، د دنیا متعلق دې چې په دنیا کښې هیڅ یو انسان الله تعالی په مخامخ یعنی بې د پردې نه خبرې نه شی کولی . او د انسان تخصیص په کلام کښې په دې وجه دې چې خبره د انسان متعلق ده . گنی ظاهر خودادی چې فرستو سره هم د الله تعالی کلام په مخامخ نه شي کیدې . لکه څنگه چې په ترمذی شریف روایت دې چې جبرائیل علیه السلام نه منقول دی چې څه ډیر نژدې شوي اوم او بیا هم اويا حجابونو په مینځ کښې وو (۲) . او په معراج په شپه کښې د نبی کریم صلی الله علیه و آله د الله تعالی کلام له مخ په مخ ثابت شی لکه څنگه چې د ځینې علماء کرامو قول دې نو هغه ددې خلاف نه دی . ځکه چې هغه کلام په دې دنیا کښې نه وو . آسمانی دنیا کښې وو . والله اعلم .

دویم صورت: ﴿اَنْزِلَ رَسُوْلًا﴾ : یعنی یو فرستی جبرائیل علیه السلام ته نې خپل کلام ورکړو او راولېږلو چې هغه رسول صلی الله علیه و آله ته او وائی . او هم دا طریقه عامه ده . ټول قرآن عظیم الشان همداشان د ملائکو په ذریعه نازل شوي دي . مذکوره تفصیل کښې د وحی لفظ صرف د القاء فی القلب په معنی اخستی شوي دي . خو اکثر دا لفظ د ټولو اقسامو د کلام ربانی دپاره استعمالیږي لکه صحیح بخاری شریف کښې یو اوږد حدیث پاک کښې د وحی په اقسامو کښې یو قسم دا هم خودلې شوي دي چې د فرستې په ذریعه کلام کول . او په هغې کښې دا هم تفصیل دې چې د فرستې په ذریعه چی کومه وحی راځي دهغې هم دوه صورتونه دي . کله فرسته په خپل اصلی صورت کښې وی او کله په انسانی شکل کښې (۳) . والله سبحانه وتعالی اعلم .

﴿مَا كُنْتُ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلَكِنْ الْخَبْرُ﴾ : دا آیت هم د رومبی آیت مبارک تکمله ده . چې دهغې حاصل دادې چې په دنیا کښې مخ په مخ کلام کول نه چاکړې دي او نه کیدې شی . البته الله تعالی پخپلو بندگانو ته فرستې د خپلې وحی سره لیرې . او د هغې درې طریقې په مخکښې آیت مبارک کښې بیان شوي دي . د الله تعالی سره ددې طریقې مطابق په دوی صلی الله علیه و آله باندې هم وحی راځي . د یهودو دا مطالبه چې ته الله تعالی بالمشابه ولې کلام نه کوي ، دا صرف یو جاهلانه

(۱) صحیح مسلم، کتاب الإیمان، باب اثبات رؤیة المؤمنین فی الآخرة الخ: رقم الحديث: ۲۶۶

(۲) کنز العمال، رقم الحديث: ۹۹۰۴

(۳) صحیح البخاری، باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله صلی الله علیه وسلم: ج ۱، ص ۲

او د عناد نه ډك سوال دي ځكه ئې او فرمايېل چې يو انسان ته او تر دې چې يو رسول ﷺ ته كوم علم ملاويږي هغه ټول د الله ﷻ وركړه ده او تر څو چې دوى ته الله ﷻ د وحى په ذريعه اونه وائى نو دوى ته د هېڅ كتاب نه واقفيت نشي كيدې اونه د ايمان تفصيلات د كتاب نه واقفيت د وحى نه مخكېني نه ظاهريدل خو ښكاره دى د ايمان نه دنا واقفيت معنى داده چې د ايمان تفصيلات او شرايع ايمان يا د ايمان اعلى مقام چې د وحى نه پس حاصلېږي ، وحى نه مخكېني د هغې واقفيت نشي كيدې گنى په اجماع د امت سره دا خبره ثابته ده چې كوم انسان لره الله ﷻ خپل نبى او رسول ليرې نو هغه لره د اول نه ايماندار پيدا كوي د هغه فطرت په ايمان باندې مېنى وي . د نبوت د عطاء كيدو نه وړاندې هغوى پاخه مؤمنان وي اصول ايمان د هغوى په فطرت او خلقت كېني داخل وي . هم دا وجه ده كله چې د انبياء ﷺ سره د هغوى قومونه مخالف شونو په هغوى ﷺ ئې رنگ په رنگ الزامونه اولگول خو هېچا هم دا الزام په هېڅ يو پيغمبر نه دي لگولې چې تا به هم د نبوت د دعوي نه وړاندې زمونږ په پشان د بتانو عبادت كولو . قرطبي رحمته الله عليه پخپل تفسير كېني او فاضى عياض رحمته الله عليه په شفاء كېني هم دا مضمون په پوره تفصيل سره ليكلي دي ^(۱)

آياتونه	سورة الزخرف مكية وهى تسع وثمانون آية وسبع ركوعات	ركوع گاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۸۹	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دي	۷
حَمْزٌ ۱	وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۱ اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا	
ح م	ا قسم دي په كتاب واضحه باندې بيشكه مونږه جوړ كړې دي دا كتاب قرآن	
	حم په دي واضحه كتاب باندې قسم دي مونږ دا د عربى ژبې قرآن په دي غرض جوړ كړې دي	
عَرَبِيًّا	لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۲ وَاِنَّهٗ فِىْ اَمْرِ الْكِتَابِ	
	د عربى ژبې ^(۲) دپاره ددې چې تاسو پوهه شئ او بيشكه دا قرآن په اصل د كتاب كېني	
	چې تاسو پرې پوهه شئ او بيشكه دا قرآن پاك مونږ سره په لوح محفوظ كېني موجود دي ^(۳)	

^(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية ج ۱۶، ص ۵۹، ۶۰، والشفاء للقاضى عياض ج ۲، ص ۱۱۳، ۱۱۴

^(۲) د قرآن نورانيت او عظمت : د قرآن قسم يې او خودلو چه واضح دي او ددې معنى ښكاره دى چه الفاظ يې نوراني دي چه د ټولو نه زياته فصيح او بليغ ژبه عربي كېني نازل شوې دي دا د دي دپاره چه خلق سوچ او كړي او نصيحت او عبرت حاصل كړي . مونږ دا قرآن په عربى ژبه كېني نازل كړې دي ځنگه چه بل ځانې كېني دى عربي واضحه ژبه كېني مو دا نازل كړې دي .

^(۳) ددې شرافت او لويه مرتبه كومه چه عالم بالا كېني ده هغه بيان فرماني چه زمكې والو ته د هغه منزلت او قدر معلوم شى وي فرمايېل چه دا په لوح محفوظ كېني ليكلي شوي دي لدېنا نه مراد مونږ سره د لعلې نه مراد مرتبې والا عزت والا شرافت او فضيلت والا دي د حكيم نه مراد محكم او مضبوط چه د باطل د ملايدو نه او د ناحق سره د خلط ملط كيدو نه... [باقى په راروانه صفحه...]

لَدَيْنَا	لَعَلَّ	حَكِيمٌ	أَفَنَضْرِبُ	عَنْكُمْ
زمونږ سره داوچتي مرتبي او دحکمت نه دک کتاب دي آيا پس مونږه اوگر خوږ ستاسو نه				
داوچتي مرتبي کتاب دي او حکمت نه دک دي آيا مونږ به ستاسو نه دا د نصيحت (کتاب)				
الذِّكْرُ	صَفْحًا	أَنْ كُنْتُمْ	قَوْمًا	مُّسْرِفِينَ
دا نصيحت په گرځولو سره صرف په دي وجه چي يئ تاسو يو قوم د حد نه اوريدونکي				
د دي وجي وارو چي تاسو داسي خلق يي چه د مناسب حد نه تيريدونکي يئ				
وَكَمْ أَرْسَلْنَا	مِّنْ نَّبِيٍّ	فِي الْأَوَّلِينَ	وَمَا يَأْتِيهِمْ	مِّنْ نَّبِيٍّ
او ډير ليرلي دي مونږه پيغمبران په مخکينو خلقو کښي اونه به راتلو هغوي ته يو پيغمبر				
او مونږ پخوانو خلقو ته څومره ډير پيغمبران ليرلي وو؟ او دغي خلقو ته يو پيغمبر هم داسي نه وو				

... بقیه د تیرمخ] پاک دي یو بل آیت کښي د دي کلام پاک د بزرگي بيان په دي الفاظو سره دي (لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ) یو بل ځاني دي (كَلَّا إِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ) يعنی د قرآن کریم په لوح محفوظ کښي درج دي دي ته سوا د پاک فرشتو نه څوک لاس هم نه شي لگولې. دا درب العالمين د طرف نه نازل شوي دي او وي فرمائيل چه قرآن د نصيحت څيز دي د چا چه زړه غواړي قبول دي کړي. هغه په داسي صحيفو کښي دي چه معزز دي او اوچت درجي والا دي او مقدس دي چه د داسي ليکلو والا په لاس کښي دي چه عزت والا او پاکي دي. د دي دواړو آيتونو نه علماء استنباط کړېدي چه بي اودسه قرآن له لاس اوږل نه دي پکار لکه څنگه چه په يو حديث کښي هم راغلي دي (حديث لا يمسن القرآن، طرفته اشاره ده موطا امام مالک: ۱۹۹/۱) په شرط ددي چه هغه صحيح ثابت شي. ځکه چه په عالم بالا کښي فرښتي د دي کتاب ډير عزت او تعظيم کوي په څه کښي چه دا قرآن ليکلې شوي دي د دي وجي په دي عالم کښي مونږ له بدرجه اولي د دي قرآن ډير عزت او اکرام پکار دي ځکه چه دا زمکي والو د پاره راليرلي شوي دي او د دي خطاب هم دوي ته دي نو دوي له د قرآن ډير زيات ادب او تعظيم پکار دي او ورسره ورسره د دي احکام منل او په هغي عامل جوړېدل پکار دي. ځکه چه د الله ﷻ فرمان دي چه دا مونږ سره په ام الکتاب کښي دي او ډير اوچت او حکمت والا دي.

د دي نه پس د آيت خو يو معنی دا شوې ده آيا تاسو دا گنډلي ده چه د اطاعت او فرمان برداري نه کولو باوجود به مونږه تاسو پريږدو او تاسو ته به عذاب نه درکوي. دويمه معنی دا ده چه ددي امت مخکنو خلقو کله چه قرآن دروغ او گنډلو که هغه وخت دا قرآن اوچت کړې شوي وي نو ټوله دنيا به هلاک کړي شوي وه. خو د الله ﷻ وسيع رحمت دا خوښه نه کړله او برابر د شلو کالو نه زياته مودې پوري دا قرآن تازليدلو. ددي قول مطلب دا دي چه دا د الله ﷻ لطف او رحمت دي چه هغه د نه منونکو د انکار او د بد باطن خلقو د شرارت په وجه هغوي ته نصيحت او وعظ کول نه پريږدي ددي وجي چه په دوي کښي چه کوم نيکي والا دي هغه درست شي او چه کوم درست کيږي نه په هغوي باندې حجت تمام شي.

(بِإِذْنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى خَپِل نَبِي مُحَمَّد ﷺ ته تسلي ورکوي او فرمائي چه ته د خپل قوم په تکذيب مه پريږه صبر او تسلي ساته د دوي نه مخکښي چه کوم قومونه وو هغوي له هم مونږ رسولان او نبیان ليرلي وو او دوي ټولو خپل خپل نبیانو سره تمسخر کړي وو بيا مونږه هغوي هلاک کړل. هغوي ستاسو د زمانې والا خلقو نه زيات زور والا او طاقت والا وو. لکه چه په بل آيت کښي دي آيا هغوي په زمکه باندې او نه گرځيدل او وي نه ليدل؟ چه د دوي نه د مخکښو... [باقی په راروانه صفحه...]

إِلَّا كَانُوا	په	يَسْتَهْزِءُونَ	فَاهْلِكْنَا
مگر اوز هغوی اچی په هغه پورې به نه	اتوقې کولې	پس هلاک کړل مونږه هغه خلق	راغلي چې هغوی ورپورې توقې نه وې کړې
أَشَدَّ	مِنْهُمْ بَطْشًا	وَمَضَى	مَثَلُ الْأَوَّلِينَ
چې زیات سخت وژ	په قوت کښی	او تیر شوی دی	مثالونه دمخکینو خلقو
ددې خلقو نه طاقتور وو اودغه شان سلوک د پخوانو ډیرو خلقو سره شوې دې			

آسان ترجمه قرآن

ختم. قسم دې په دې واضحه کتاب باندې. مونږ دې لره د عربی وېي قرآن جوړ کړې دې. دې دپاره چه تاسو پوهه شئ او حقیقت دادي. چه دا زموږ سره په لوح محفوظ کښ د لوڼې اوچتې درجې والا حکمت نه ډک کتاب دې آیا مونږ واورو ستاسو نه دا نصیحت ددې وچې نه چه تاسو د حد نه تیریدونکي خلق یق او ډیر پیغمبران مونږ ستاسو نه پخوانو خلقو کښ هم لیږلې دي. او دغې خلقو ته هیڅ یو نې داسې نه دې راغلي. چه هغه پورې دوی توقې نه وې کړې بیا چه کوم خلق ددوی (حکې والی) نه زیات زور اورد وو. مونږ هغوی هلاک کړل. او ددې پخوانو خلقو حال تیر شوې دې.

خلاصه تفسیر

﴿خَمَّ﴾ ددې معنی الله تعالی ته معلومه ده ﴿وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾ [قسم] دې [په دې کتاب واضح ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ چه مونږ داپه عربی ژبه جوړ کړې دې ددې دپاره چه] اے عربو [تاسو] په اسانۍ سره [پوه شئ] ﴿وَالَهُ فِي آيَاتِ الْكِتَابِ لَذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ﴾ او هغه مونږ سره په لوح محفوظ کښې دلوې مرتبې او حکمت نه ډک کتاب دې] پس هرکله چه هغه په پوهیدو کښې اسان او خاص زموږ د حفاظت او اعجاز په وجه دلوې مرتبې والا او حکیمانه مضامینو باند مشتمل دې نو داسې کتاب ضرور منل پکار دی لیکن که تاسو نه منئ نو بیا هم مونږ دخپل حکمت په تقاضا سره ددې لیږل او تاسو لره ې مخاطب جوړول نه پرېږدو چنانچه ارشاد دې چه ﴿أَفَتَعْرِيبُ عَنْكُمْ إِلَهَ كُرْصَفْعًا﴾ [ایا مونږ تاسو نه دې نصیحت] نامې [لره محض] [په دې خبره واپس کړو] ﴿أَن كُنْتُمْ قَوْمًا مُّزِفِينَ﴾ چه تاسو د حد] د اطاعت [نه تیریدونکي یئ] او دې لره نه منئ یعنی خواه که تاسو منئ او که نه منئ مگر نصیحت به برابر کولې شی او دافیس به خامخا کاملېږی چه په دې سره مؤمنان نفع واخلي او په تاسو حجت قائم شی ﴿وَكُنَّا أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيِّ فِي الْأَوَّلِينَ﴾ [او مونږ په وړاندینو خلقو کښې] سره د هغوی د دورغژن کولو [ډیر نییان لیږلی

...بقیه د تیر مخ].. خلقو څه انجام اوشو؟ چه د دوی نه په تعداد او په طاقت کښې ډیر وړاندې وو. د دې مضمون نور هم ډیر آیتونه دی.
(بیا فرمائی چه د مخکښینو خلقو مثالونه تیر شول یعنی د هغوی عادتونه سزاګانې او عبرتونه لکه چه د دې سورت په آخر کښې یئ او فرمانیل چه مونږ هغوی تیر شوی خلق او د راتلونکو د پاره عبرت جوړ کړل. او لکه چه فرمان دې سنته الله التي یعنی د الله ﷻ طریقه چه د هغه په بندګانو کښې د مخکښې نه راروانه ده اوت به دا بدلیدو والا بیا نه مومي.

دی] داسی نه ده شوی چه دهغوی د دروغژن کولو په وجه سره سلسله دنبوت بنده شوې ده [او] اے پیغمبر ﷺ لکه څنگه چه مونږ ددوی د دروغژن کولو پرواه نه کوو دغه شان ته هم څه پرواه او غم مه کوه ځکه چه د [هغو] ورومبو [خلقو] هم داحال وو چه ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا كُتُوبًا يُنتَهٰزُونَ﴾ هغوی [ته هم څوک نبی داسی نه دې راغلي چه هغوی ورومبو مسخرې نه دی کړی ﴿فَاَهْلَكْنٰٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا﴾ بیا مونږ هغو خلقو لره کوم چه ددې [مکې والونه] زیات زور اور وو] د دروغژن کولو اومسخره په سزا کښې [تباہ کړل] ﴿وَمَغْضٰی مَثَلِ الْاَوَّلٰیْنَ﴾ او ورومبو خلقو دا حالت تیر شوې دې] پس مه ته غم کوه چه د دوی هم داسې حال کیدونکې دې لکه چه په بدر وغیره کښې وشو اونه دې دوی بې فکره کیرې چه نمونه موجوده ده

معارف او مسائل

﴿وَالْكِتٰبِ الْمُبٰیْنِ﴾ دامکې سورت دې البته مقاتل رحمته الله علیه فرمائی چې دا آیت ﴿وَسُئِلَ مَنْ اَرْسَلْنَا﴾ مدنی دې (۱) او یو قول دا هم دې چې دا سورة د معراج په وخت آسمان څخه نازل شوې دې [روح المعانی] (۲) والله اعلم.

﴿وَالْكِتٰبِ الْمُبٰیْنِ﴾ [قسم دې په واضح کتاب باندې] ددې څخه مراد قرآن کریم دې ، الله ﷻ چې کله په یو څیز باندې قسم خوری نو عموماً هغه څیز د روستو دعوې دپاره دلیل وی . دې ځانې په قرآن کریم باندې قسم خوړلو څخه دې طرفته اشاره کړې شوې ده . چې قرآن عظیم الشان پخپله د خپلو معجزو په وجه دخپل حقانیت دلیل دې ، او قرآن عظیم الشان ته د واضح وئیلو مطلب دادې چې په دې کښې د وعظ او نصیحت کوم مضامین دی هغه په آسانۍ سره پوه کښې رازی خو تر څو چې ددې څخه د شرعی احکامو د استنباط تعلق دې نو بلاشبه دا ډیر مشکل کار دې . او دا پوره اجتهاد غواړی او ددې څخه بغیر دا ممکن نه دی . چنانچه بل ځانې کښې دا خبره واضحه کړې شوې ده چې ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ﴾ دې کښې فرمائیلې شوی دی چې قرآن عظیم الشان د نصیحت اخستلو دپاره آسان کړې شوې دې . خو ددې څخه د اجتهاد او استنباط آسانیدل نه لازمیږي . بلکه نورو دلائلو سره ثابت دی چې ددې کار دپاره متعلقه علوم په پوره مهارت سره حاصلول ضروری دی .

ملفوظ لره مایوسه هېدل نه دي بهار ﴿اَفَتَعْتٰبُ عَنْكُمُ الذِّكْرُ صُلْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّزِفٰیْنَ﴾ [آیا مونږ به ستاسو نه دا نصیحت په دې خبره باندې لرې کړو چې تاسو دحد نه تیریدونکي یئ؟] مطلب دا دې چې تاسو پخپله سرکشی او نافرمانی کښې څومره هم د حد نه تیر شئ خو تاسو د قرآن عظیم الشان په ذریعه نصیحت کول نه پریږدو . ددې نه معلوم شو چې کوم کس د دعوت و تبلیغ کار کوی نو هغه ته پکار دی چې هر سړی ته ددې پیغام اورسوی . او صرف په دې خبره باندې یو دلې ته تبلیغ کول نه دی پریښودل پکار چې دا خلق خو ډیر زیات ملحدان ، بې دینه او فاسقان فاجران دی . دوی ته به څه تبلیغ کوو

(۱) تفسیر القرطبي: ج ۱۶، ص ۶۱

(۲) تفسیر روح المعانی: ج ۲۳، ص ۲۷، مطبوعة مكتبة الرشيد، لاهور.

وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

او که چری | تبوس او کری ته ددوی نه | چی جا | پیدا کری دی | آسمانونه | او زمکه |
او انی نبی ﷺ | که ته ددوی نه تبوس او کری | چی آسمانونه او زمکه جا پیدا کری دی

لَيَقُولَنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ الَّذِي جَعَلَ

نو خامخا به او وائی | چی پیدا کری دی دا | غالب | او عالم الله | هغه [الله] | چی جوړه نی کړه
نودوی به خامخا او وائی | چی دازیر دست او پوهه الله ﷻ پیدا کری دی | هغه الله ﷻ

لَكُمْ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا

ستاسو دپاره زمکه | زانگو | او جوړه نی کری | ستاسو دپاره | په هغې کښی لاری |
چی زمکه نی فرش جوړه کړې ده | او ستاسو دپاره یی په دې کښی لاری جوړې کړې دی

لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ

دپاره ددې چی تاسو | دخپل منزل لاریا مومنی | او هغه [الله] | چی نازلې نی کړې | دآسمان نه |
چی تاسو خپل منزل مقصود ته اورسیږئ | او الله ﷻ هغه ذات دې چی د پورته نه نی په اندازه اوبه

مَاءٍ بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِه بَلَدَةً مَّيِّتًا كَذَلِكَ

اوبه | په خاص مقدار سره | پس ژوندی کړه مونږه | په دې سره | زمکه مړه | اهدارنگې به |
راوورلې | نو بیا مونږ په هغې سره مړه زمکه راژوندی کړه | هم دغه شان به تاسو

نُخْرِجُونَ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ

تاسو راوویستل شی | او هغه [الله] | چی پیدا نی کړې جوړی | تولې | او جوړه نی کړه |
(دقبرونونه) راویستل شی | او الله ﷻ هغه ذات دې | چی ټول څیزونه نی جوړې پیدا کړی دی

لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْغَبُونَ

ستاسو دپاره | دکشتی نه | او دځناورونه | هغه ذریعه | چی تاسو پرې سورلی کوی |
او ستاسو دپاره نی بیړی او څاروی پیدا کړی دی | ... چی تاسو پرې سورلن کوی

لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ

دپاره ددې چی تاسو برابر سواره شی | په شاگانو دهغې | بیا تاسو یاد کړی | نعمت د رب ستاسو |
دپاره ددې چی تاسو دهغې په شا برابر کینئ | او کله چی پرې سواره شی | نو دالله ﷻ نعمت یاد کړی

إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ

کله چی برابر کینئ تاسو | په هغې باندې | او او وایی | پاک دې هغه ذات | چی تابع نی کړل |
اودا او وائی چی هغه ذات پاک دې | چی داسې الونی لونی مخلوق نی زمونږ تابع کړی دی

لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ۖ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا

دپاره زمونږه | دا خيزونه | اونه وڙ مونږه | دې لره | تابع کونکي | او بيشکه مونږه | رپ خپل نه |
| گني مونږه خواپه خپل طاقت | دا قابو کولي نه شو | او مونږه به ټول خپل

لَهُنَّ قُلُوبُونَ ۖ وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادَةٍ جَزَاءً

خامخا واپس ورتلونکي يو | او جوړ کړو دې کافرانو | هغه لره | د بندگانو دهغه نه | يوه حصه يعنې اولاد
رب ته واپس ورخوا | او دوى د الله ﷻ په بندگانو کښې هغه دپاره يوه حصه مقرر کړې ده

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ۖ أَمِ اتَّخَذَ مِنَّا

بيشکه انسان | خامخا ناشکره دې | ښکاره | آيا اونيولي | خوښې کړې | الله | د هغې نه
حقيقت دا دې چې انسان ښکاره ناشکره دې | آيا هغه دخپل مخلوق نه

يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُم بِالْبَنِينَ ۖ وَإِذَا

چې پيدا کوي نې هغه | لونږه | او غوره نې کړې تاسو | په خامنو سره | او هر کله چې
خان دپاره | اهيله | لونږه خوښې کړې دې | او تاسو نې په خامنو سره غوره کړې | او حال دادې

بُيَّرَ أَحَدُهُمْ بِهَا ضَرْبٌ لِّلرَّحْمَنِ

زيرې ورکړې شې | يو ددوى ته | په هغې اولاد سره | چې بيان کړې دې دوى | دپاره درحمان
چې څه وخت دوى په هغه څيز خبر کړې شې | کوم چې دوى د رحمن (الله ﷻ) دپاره

مَثَلًا ظَلَّ وَجْهَهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ۖ أَوْ مِّنْ

په مثال کښې | نوشې | مخ دهغه | تور | او هغه | دکوى دغم نه | آيا هغه څوک |
بيان کړى دى | نواد غم او غصې د وجې | مخ نې تور شې | او ديزيات غمزن شې | آيا هغه څوک چې په ډول

يَتَشَوَّاءُ فِي الْحِمَاةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ۖ

چې لويوي کيږي | په کالو کښې | او هغه | په جگړه کښې | نه شې بيانولي مدعا خپله |
کښې ساتلي شې | او په جگړه کښې په وضاحت سره | دليل نشې بيانولي | هغه دنارينه سره برابر کيد شې |

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبْدُ الرَّحْمَنِ إِنَاكًا ۖ أَشْهَدُوا

او دې گنرلي | افرېستي | هغه | چې هغوى | بندگانې | د خدائي دې | ښځې | آيا حاضر وږ دوى
او دوى افرېستي چې د الله ﷻ بندگانې دې زنانه گنرلي دې | نو آيا دوى په هغه وخت کښې موجود وو

خَلَقَهُمْ ۖ سَكَّتَبَ شَهَادَتَهُمْ وَيَسْأَلُونَكَ

په وخت دجوړښت دهغوى کښې | ازر به ليکلي کيږي | گواهي ددوى | او تپوس به اوکړې شې ددوى نه
څه وخت چې هغوى الله پيدا کولي | ددوى دا دعوي ليکلي شې | او تپوس به ترې کيږي

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ ۖ مَا لَهُمْ

او وايي دوى | که غوښتلې | رحمان خدائي | نونه به کولي مونږ عبادت ددوى | نشته دوى لره
او دوى وائي چې که الله ﷻ غوښتلې نو مونږ به ددې افرېستو عبادت نه کولو | دوى د

بِذَلِكَ	مِنْ عِلْمِهِ	إِنْ هُمْ	إِلَّا يَخْرُصُونَ ۝	أَمْ آتَيْنَهُمْ
به دي خبره	خه علم	انه دي دوي	مگر اٽڪل چلوي	ايا ورکري وو مونږ دوي ته
حقيقت نه هڏو خبر نه دي	خو به اٽڪل پسې روان دي	ايا مونږ دي خلقو ته	
كِتَابًا	مِنْ قَبْلِهِ	فَهُمْ	بِهِ	مُسْتَمْسِكُونَ ۝
ڪتاب	مخڪبي ددي نه	جي گني دوي	په هغي سره	منگولي لگونگي دي بلڪه وائي دوي
ددي نه وړاندي خه ڪتاب ورکري دي	جي دوي بي بنياده په شرڪ باندې ٽينگ دي ؟			بلڪه دوي وائي
إِنَّا	وَجَدْنَا	أَبَاءَنَا	عَلَىٰ أُمَمٍ	وَأَنَّا
بيشڪه	مونڊلي دي	مونږه پلارن زمونږه	په يوه طريقه باندې	اوبيشڪه مونږه
جي مونږ خپل پلار نيڪه	په يوه لار مونڊلي وو		اوس مونږ به هغوي پسې روان يو	
مُقْتَدُونَ ۝	وَكَذَلِكَ	مَا أَرْسَلْنَا	مِنْ قَبْلِكَ	فِي قَرْيَةٍ
تلونگي يو	او دارنگي	انه وو ليولي مونږه	مخڪبي ستانه	په يو گلي گني
.....	اودغه شان مونږ ستانه وړاندي جي	گوم يو گلي ته هم ڇوڪ		
مِنْ تِلْكَ	إِلَّا قَالُوا	مُتَرَفُّوهُمْ	إِنَّا وَجَدْنَا	
يو يرونگي پيغمبر	مگر اوونيل	مالدارو خلقو دهغه کلي	بيشڪه مونڊلي دي مونږه	
ويرونگي ليولي دي	نود هغي کلي خوشحاله خلقو ورته دا وٺيلي وو	جي مونږ خپل پلار نيڪه		
أَبَاءَنَا	عَلَىٰ أُمَمٍ	وَأَنَّا	عَلَىٰ أُمَمٍ	مُقْتَدُونَ ۝
پلارن زمونږه	په يوه طريقه باندې	اوبيشڪه مونږه	په قدمونو دهغوي باندې	روان يو
هم په دي طريقه مونڊلي وو	اومونږد هغوي به تابعداري ڪنبي	په هغوي پسې روان يو		
قُلْ	أَوَلَوْ جِئْتُمْ	بَاهِدًى	مِمَّا	
ورته اوونيل پيغمبر	ايا اگر ڪه راوڙي دي	ماتاسو ته	زيات بنه لار بنودونگي	دهغي نه
پيغمبر ورته اوونيل	اگر ڪه ما درته دهغي نه	بهترينه طريقه راوڙي وي	په کومه جي تاسو	
وَجَدْتُمْ	عَلَيْهِ	أَبَاءَكُمْ	قَالُوا	إِنَّا
جي مونڊلي دي تاسو	په هغي باندې	پلارن ستاسو	اوونيل هغوي	بيشڪه مونږه
خپل پلار نيڪه مونڊلي ووانوبيا هم تاسو زما خبره نه مني	هغوي به ورته اوونيل	جي (بياهم)	
بِمَا	أُرْسِلْتُمْ	بِهِ	لِكُرْهٍ ۝	فَأَنْتَقِمْنَا
په هغي جي ليولي شوي بي تاسو	په هغي	انڪار ڪونگي يو	پس بدل واغستو مونږه	دهغوي نه
مونږ ستاسو دپيغام قبلولو نه انڪاريان يو	نومونږد هغوي نه بدله واخستله		
فَأَنْظُرْ	كَيْفَ كَانَ	عَاقِبَةُ	الْمُكَذِّبِينَ ۝	
پس اوگوره	خرنگي وو	انجام	ددروغ گنهونگو	
نوته اوگوره جي	ددروغ گنهونگو انجام	خه شو		

اسان ترجمہ قرآن

او که ته ددي (مشرکانو) نه تپوس او کړې. چه دا ټول آسمانونه او زمکه چا پيدا کړې دي. نو هغوی به ضرور دا او وانی چه دې لره هغه ذات پيدا کړې دي چه د اقتدار مالک هم دي. او د علم مالک هم دي. هغه ذات دي. چه ستاسو دپاره ئې زمکه بستره د آرام جوړه کړه. او په دې کښ ئې ستاسو دپاره لارې جوړې کړې. دې دپاره چه تاسو منزل ته اور سټی او کوم ذات چه د آسمان نه يو خاص اندازه کښ او په راوړولې دي. بیا مونږ دهغې په ذریعې سره یوه مړه زمکه وړندئ کړه دغه شان به تاسو (د قبرونو نه) راویستلې کیږئ. (او نوې وړند به در کولې شي). او کوم ذات چه هر قسمه جوړې پيدا کړې دي او ستاسو دپاره ئې هغه کشتی او چارپایان جوړ کړې دي. چه په هغې باندې تاسو سورلی کوئ دې دپاره چه تاسو او خپوئ په شاگانو د هغې باندې. بیا چه کله او خپوئ او کینئ. نو د خپل پروردگار نعمت یاد کړئ. او دا او وانی چه: پاک دې هغه ذات. چه هغه دا سورلی زمونږ دپاره تابع کړه. گنې په مونږ کښ دا طاقت نه وو. چه دې لره مو په قاهر کښ راوستلې وې. او بې هکله مونږ خپل پروردگار طرف ته واپس کیدونکې یو او دغې (مشرکانو) خلقو دا خبره جوړه کړې ده چه د الله تعالی په خپله دهغه په بندگانو کښ څوک جزء دې حقیقت دادې. چه انسان ښکاره ناشکره دې آیا الله تعالی په خپل مخلوق کښ د خپل ځان دپاره لوڼه خونې کړې. او تاسو ئې د خامنو دپاره غوره کړئ. حالانکه په دوی کښ چه کله چاته د هغې (لوڼ) د پیدائش خوشخبری ورکړې شي. کومه چه ده رحمن (خدائي) ته منسوب کړې ده نو دده مخ تور شي. او په زړه کښ د غم نه ډک وي. او آیا (الله تعالی داسې اولاد خوښ کړې دي) چه په کالو کښ پالې شي او چه د جگړې په وخت کښ خپله خبره په وضاحت سره وئیلې هم نشي؟ ددې نه علاوه هغوی فرشتو لره چه د رحمن خدائي بندگان دي. مؤث جوړ کړې دي. آیا دا خلق د هغوی د تخلیق په وخت کښ موجود وو؟ ددوی دا دعوی به اولیکلې شي. او دوی نه به دې باره کښ تپوس کولې شي. او دوی وانی چه: که الله تعالی غوڅتلې. نو مونږ به ددې (فرشتو) عبادت نه وې کړې. دوی ته ددې خبرې د حقیقت لږ شان علم هم نشته. او ددوی کار سواد دې نه هیڅ نه دي. چه اندازه لگوي. آیا مونږ دوی ته ددې نه مخکښ څه کتاب ورکړې وو. چه دوی هغې لره کلک نیونکي دي نه. بلکه دوی وانی. چه مونږ خپل پلار لیکه په یوې طریقې باندې موندلې وو. او مونږ د هغوی په نقش قدم باندې په صحیح لارو روان یو او (اے پیغمبره) مونږ ستا له مخکښ چه کوم کلي ته هم خبردار کونکې (پیغمبر) اولیږو. نو د هغه ځانې دولت مندو خلقو به هم دا او وئیل چه: مونږ خپل پلار لیکه په یوې طریقې باندې موندلې دي. او مونږ د هغوی په نقش قدم باندې روان یو. پیغمبر او وئیل چه: تاسو خپل پلار لیکه چه په کومې طریقې باندې موندلې وو. که زه تاسو ته دهغې نه زیات هدايت والا خبرې سره راغلې یو. نو آیا بیا به هم (تاسو په خپلې طریقې باندې کار کوئ؟) هغوی جواب ورکړو چه: ته په کوم پیغام سره رالیږلې شوې ئې. مونږ دهغې منونکې نه یو. نتیجه دا شوه. چه مونږ د هغوی نه انتقام واخستلو. اوس او گوره. چه څرنگه انجام شو د دروغون کونکو.

خلاصه تفسیر

﴿وَلَهُنَّ سَاقِطُهُمْ﴾ او که ددوی نه تپوس وکړې ﴿مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ چه اسمانونه او زمکه چا پيدا کړې دي ﴿لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ﴾ نو دوی به خامخا دا ووانی چه هغوی لره

زبردست پوه] خدای [پیدا کړی دی] او ظاهره ده چه کوم ذات یوازې دا عظیم مخلوقات پیدا کړی وی عبادت هم یوازې د هغه کول پکار دی په دې وجه توحید په خپله ددوی په اقرار سره ثابت شو وړاند الله تعالی توحید لره د زیات مدلل کولو دپاره خپل هغه کارونه بیانوی کوم چه په توحید دلالت کوونکی دی یعنی دامزکه او اسمانونه هغه پیدا کړی دی ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا﴾ [کوم چه ستاسو د] ارام د [پاره مزکې لره] په مثل د [فرش جوړه کړه] چه په دې ارام کوی ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ فِيهَا سُبُلًا﴾ [او په هغه] مزکه [کښې هغه ستاسو] منزل مقصود ته درسیدو [دپاره لارې جوړ کړې چه] په هغولارو لار شئ ﴿لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ [تاسو منزل مقصود ته ورسېږئ] ﴿وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ﴾ او چاچه داسمان نه اوبه په یو خاص [اندازه سره] دخپل مشیت او حکمت مطابق [راوړولی] ﴿فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا﴾ بیا مونږ په هغو [اوبو] سره اوچې مزکې لره [دهغې په مناسب] ژوندی کړه [او په دې سره دتوحید د دلالت نه علاوه داهم پوهیدل پکار دی چه] ﴿كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ﴾ [دغسې به تاسو] هم دخپلو قبرونو نه [راوستلې شئ] ﴿وَالَّذِي عَلَقَ الْأَنبَاءَ كُلَّهَا﴾ او چاچه [په مختلفو انواعو او اجناسو کښې ټول مختلف] [اقسام] یعنی اصناف [جوړ کړل] ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ مِنَ الْفُلْكِ﴾ او ستاسو دپاره هغه کشتی: ﴿وَالْأَنْعَامِ مَا تَرَكُونَ﴾ او خاړوی یې جوړ کړل په کومو چه تاسو سورېږئ ﴿لِيَسْتَوَاعِيَ الْمَنَازِلَ﴾ چه تاسو په هغو [کشتو او خاړوو په سطح او] [شاگانو باند جوخت] په اطمینان سره [کښینئ] ﴿ثُمَّ تَذْكُرُونَهَا﴾ [په یاد کړئ او] په ژبه سره استحبابا [داسې] ﴿وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا﴾ او تاسو اووایی چه دهغه ذات پاک دې کوم چه داخیزونه زمونږ په قابو کښې کړل ﴿وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ او مونږ خو داسې [طاقتور او هنر مند] [نه وو چه هغه موقابو کړی وې] خکه چه دخاړوی نه زیات طاقت نشته او دالهام حق نه بغیر دکشتی چلولو په تدبیر سره واقف نه وو د دواړو متعلق الله تعالی تدبیرونه وښودل ﴿وَالَّذِي أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾ [او مونږ لره د خپل رب طرف ته واپس تلل دی] په دې وجه چه مونږ په دې سواره شو دشکر نه غفلت یا تکبر نه کوو [او] باوجود د توحید د دلیلونو د واضح کیدو ﴿وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادٍ جُزْأً﴾ [دې خلقو] شرک اختیار کړې دې او هغه هم خومره قبیح چه فرښتو ته دالله تعالی لونه وانی او دهغو عبادت کوی پس یوه خرابی خو داشوه چه هغوی [د الله تعالی په بندگانو کښې] چه کوم مخلوق دې [د الله تعالی جزء مقرر کړې دې] حال دادې چه د الله تعالی خه جزء کیدل عقلا محال دی [واقعی] ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٌ مُّغْبٍ﴾ داسې [انسان واضح ناشکره دې] چه دالله تعالی سره دومره لوی کفر کوی چه هغه لره صاحب جزء گرځوی په کوم سره چه دالله تعالی معاذالله حادث والې لازمیږي غرض یوه خرابی خو داشوه او دویمه خرابی داده چه دا خلق خو لور لره ناقصه گنری او بیا دالله تعالی دپاره لونه منی نو ﴿أَمَّا أَخَذُ مِنْهَا مِثْقَالَ نَسِيءٍ﴾ [ایا الله تعالی په خپل مخلوق کښې] ستاسو په گمان کښې دخپل خان دپاره خو [لونه خوښې کړې] ﴿وَأَصْفَكُمُ بِالْبَنِينَ﴾ او تاسو لره یې په خامنو سره مخصوص کړل ﴿وَأَذَانُ يَرْأُوهُمْ بِمَا هُمْ بِلِلْزَمَنِ مَثَلًا﴾ حال دا چه [تاسو لونه لره دومره بدې گنری] چه [هرکله په تاسو کښې چاته د هغې شی دپیدا کیدو خبر ورکړې شی کوم لره چه یې د الله تعالی رحمن نمونه] یعنی اولاد [جوړ کړې دې] مراد لونه دی [نو] دومره ناراضه شی چه ﴿ظَلَّ وَجْهَهُ

مَسْودًا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿۱﴾ [توله ورخ دده مخ وران وی او دې په زړه زړه کښې ویلی کیږي] نو د حیرانی خبره ده چه دالله تعالی طرف ته د نقص نسبت کوی تردې پورې خو د دوی د فاسدې عقیدې الزامی تردید وو چه تشریح یې په سوره صافات کښې تیره شوي ده وړاند ددې عقیدې تحقیقی تردید کولې شی چه اگر چه جینې کیدل بذات خود څه د ذلت یا شرم خبره نه ده لکه چه یې تاسو گنړی لیکن مونږ ته خو په دې کښې هیڅ شک نشته چه دا دخپل اصل خلقت په اعتبار سره ناقص العقل او ضعیف الرأي خامخا دی هرکله چه دا خبره ده نو ﴿أَوْ مِنْ بُنْتَوَى الْجَلْبَةِ﴾ [ایا الله تعالی د اولادگرخولو دپاره جینکې خوښې کړې [کومې چه] عادتاً [په ارانش] او زیانشر [کښې وپاللې شی] کومې چه دکالو [زیوراتو] او ډول سنگار طرف ته د دوی د رغبت سبب وی او د هغې لازمی نتیجه د عقل او رایې کچه والې وی ﴿وَهُوَ﴾ [او هغه] د فکری قوت دکمزوی په بنا ﴿فِي الْخَصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ﴾ [په مباحثه کښې قوت دیبان] هم [نه لری] چنانچه ښځې عموماً خپل مافی الضمیر لره په قوت او فصاحت سره په بیانولو کښې دسرو په نسبت کمې قادر وی اکثر نیمگړې خبره کوی او فضول خبرې ورسره یوځای کوی دکومو چه په اصل مقصد کښې هیڅ دخل نه وی دا دوه خرابۍ شوې [او] دریمه خرابۍ د شرک لازمیدونه قطع نظر داده چه ﴿وَجَعَلُوا لِلْبَيْكَةِ الَّذِينَ هُمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْأَنْثَاءُ﴾ [دغو خلقو فریتو لره کومې چه د الله تعالی مخلوق [بندگان دی] په دې وجه الله تعالی ته ددوی پوره حالت معلوم دې او چونکه هغه په نظر نه راځی په دې وجه ددوی څه صفت بغیر دالله تعالی دښودلو نه هیچا ته نه شی معلومیدې او الله تعالی چرته دانه دی ښودلی چه فریتې ښځې دی لیکن ددې باوجود دوی هغولره بې دلیل [ښځې مقرر کړی دی] او د هغوی په ښځو کیدونه څه عقلی دلیل موجود دې نه نقلی په دې وجه مشاهده پکار ده نو ﴿أَشْهَدُوا عَلَنَّهُمْ﴾ [ایا دوی د هغوی دپیدانش په وخت کښې موجود وو] اولیدل یې جواب ظاهر دې چه دوی دفریتو پیدانش نه دې لیدلې په دې وجه د دوی ددې احمقانه دعوی حقیقت واضح شو ﴿سَكَّابُ شَهَادَتُهُمْ﴾ [د دوی دا دعوی] کومه چه بې دلیل ده د اعمالو په دفتر کښې [لیکلې شی او] په قیامت کښې به ﴿وَسُئَلُونَ﴾ [د دوی نه تپوس کیدې شی] دا خبره خو دفریتو دلونړ کیدو سره متعلق وه [او] وړاند د دغو دمعبود کیدو متعلق بیان دې چه ﴿وَقَالُوا﴾ [هغه خلق داسې وائی] ﴿لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ﴾ چه که الله تعالی دا خبره په خوشحالی سره [غوښتلې] چه دملاتکو عبادت د نه وی یعنی د هغوی په عبادت سره هغه ناخوښه وې ﴿مَا عَبَدْتُمُ﴾ [نومونږ به] چرې هم [د هغوی عبادت نه ووکړې] ځکه چه هغه به مونږ کولو ته نه پرېښودوبلکه جبراً به یې منع کولو هرکله چه مونږ نه منع کوی نو معلومه شوه چه هغه د هغوی په عبادت کولو سره ناراضه نه دې بلکه په عبادت کولو سره یې خوشحاله دې وړاند ددوی تردید دې چه ﴿مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ﴾ [هغوی ته ددې] خبرې [هیڅ تحقیق نشته] ﴿إِنَّ هُمْ إِلَّا عَرُضٌ﴾ [محض بې تحقیقه خبره کوی] ځکه چه دالله تعالی خپلو بندگانو ته په یوکار قدرت ورکول ددې خبرې دلیل نه دې چه هغه په هغې کار راضی هم دې لکه داتمی پارې دنیسې نه وړاندې آیت سیقول الذین اشرکوا لخر﴿۱﴾ کښې ددې تفصیل تیر شوې دې اوس

۱) ترجمه: زړه ده چه دا مشرکان به وائی که الله غوښتلې نو مونږ به شرک نه کولو اونه به موپلار نیکه کولو اونه به مونږ یو څیز ته حرام وئیلې.

دا ونبایں: چه ﴿أَمْ أَتَيْنَهُمُ كِتَابَيْنِ قَبْلِهِ﴾ [ایا مونږ دوی ته ددې] قرآن [نه وړاندې څه کتاب ورکړې دې] ﴿فَهَمُّ بِهٖ مُتَمَكِّنُونَ﴾ [چه دوی] په دې دعویٰ کښې [د هغې نه استدلال کوی] حقیقت دادې چه نه ددوی سره دلیل عقلی شته نه دلیل نقلی ﴿بَلْ﴾ [بلکه] محض دخپلو پلارانو نیکونو اتباع ده چنانچه ﴿قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ﴾ [هغه خلق وائی چه مونږ خپلو پلارانو نیکونو لره په یوه طریقه موندلی دی] ﴿وَأَنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ﴾ [اومونږ هم په هغوی پسې وروستو وروستو په لاره خو او] لکه څنگه چه دا خلق به دلیل بلکه ددلیل نه خلاف خپل پخواني رسم په طور د سندپیش کوی ﴿وَكَذٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ﴾ [دغه شان مونږ تانه وړاندې یو کلی ته هیڅ یو پیغمبر نه دې لیرلې] ﴿الْأَقْسَالُ مَثْرُوقَاتٍ﴾ [مگر د هغه ځای خوشحاله خلق] اول او متبعینو یې ثابیا داوونیل ﴿إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ﴾ [چه مونږ خپلو پلارانو نیکونو لره په یوه طریقه موندلی دی] ﴿وَأَنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ﴾ [اومونږ هم په هغوی پسې وروستو وروستو روان یو] په دې ﴿قُلْ﴾ [د هغوی] هغې [پیغمبر] هغوی ته [اوونیل] ﴿أَوَلَوْ جِئْتَكُمْ بِآفَاقٍ﴾ [چه ایا] د پلارانو نیکه د رسمونو تابعداری به کوی [اگر چه ماخو د دې نه ښه] منزل [مقصود ته رسونکې طریقه تاسوته راوړي ده] ﴿مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ﴾ [چه په کومه باند تاسو خپلو پلارانو نیکونو لره موندلی دی] ﴿قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾ [هغوی] په ضد سره [اوونیل چه مونږ خو دهغې] دین منونکی نه یو کوم چه تاته درکړې شوې دې ته پرې] په خپل گمان سره [راغلي یی] ﴿فَأَنتُمْ نَسَايْنَهُمْ﴾ [پس هرکله چه ضد او عناد د حد نه] زیاته شوه دغه وخت [مونږ] د هغوی نه بدل واخستو ﴿فَالنَّظْرَ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ﴾ [پس وگورئ د دروغژن کوونکو څنگه] بد [انجام شو]

معارف او مسائل

﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا﴾ [هغه الله ﷻ چې زمکه ئې فرش جوړه کړې ده] مطلب دادې چې د زمکې ظاهري صورت او ددې آرام د فرش په شان دې نو دا دزمکې د گول کیدو خلاف نه دی. ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطَاتٍ مَّاءٍ كَافُورًا﴾ [اوستاسو دپاره ئې بیرئ او څاروی پیدا کړی دی ... چې تاسو پرې سورلئ کوئ] د انسان سورلئ په دوه قسمه وی. یو هغه سورلئ چې هغه انسان پخپل صنعت او حرفت سره پخپله جوړوی او بل هغه ځناور چې دهغې په پیدا کولو کښې د انسان هیڅ دخل نشته دې. د کشتی لفظ نه د سورلئ اول قسم مراد دې او چارپایانونه دویم قسم مراد دې. بهر حال مقصد دادې چې د انسان په استعمال کښې چې کومې سورلئ دی که دهغې په تیارولو کښې د انسان د صنعت دخل وی او که نه وی، دا د الله ﷻ یو ډیر لوڼې نعمت دې. د چارپایانو نعمت کیدل خو بالکل ښکاره دی چې هغه د انسان نه خو چنده زیات طاقتور وی خو الله تعالی دا د انسان دپاره داسې جوړ کړی دی چې یو ماشوم هم ددوی په پوزه کښې رسن اچولو نه پس چرته ئې بوزی نو بوتلئ شی. د انسان هغه سورلئ هم دالله تعالی ډیر لوڼې نعمت دې چې دهغې په تیاری کښې د انسانی صنعت دخل دې د هوائی جهاز نه واخله تر سائیکل پورې دا ټولې سورلئ اگر چې انسان پخپله جوړې کړی دی خو ددې صنعت طریقو خودلو والا د الله تعالی نه سوا بل څوک کیدې شی؟ دا هغه قادر مطلق ذات دې چې انسانی دماغ ته ئې هغه طاقت ورکړې دې چې اوسپنه د موم پشان راماتوی، ددې نه

علاوہ ددی صنعت کنبی چي کوم کچہ مال استعمالیږي هغه او دهغي خواص او آثار خونيج په نیغه د الله ﷻ تخلیق دی

﴿ تَذَكَّرُوا أَنَّمَا كُنْتُمْ فِي آلِ إِبْرَاهِيمَ ﴾ [بیا نو د الله ﷻ نعمت یاد کړئ] په دې کنبی اشاره کړې شوې ده چي د یو صاحب عقل کار دادې چي هغه د حقیقی منعم د نعمتونو په استعمال کنبی د غفلت نه کار نه اخلي او په دې کنبی دې بې پرواهي نه کوی بلکه دا خبره دې په ذهن کنبی ساتي چي دا د الله تعالی نعمتونه دی په ما باندې ددې شکر کول او د عاجزۍ مظاهره کول لازم دی. یو کافر او مؤمن کنبی په حقیقت کنبی هم دا فرق دې چي دوی دواړه د کائنات نعمتونه استعمالوی، خو کافر دا په غفلت او بې پرواهي سره استعمالوی، او مؤمن د الله ﷻ دا نعمتونه ډیر په عاجزۍ سره او انکسارۍ سره استعمالوی. هم ددې مقصد دپاره قرآن عظیم الشان کنبی د مختلفو کارونو په وخت کنبی د صبر او شکر کولو او د مختلف دعاگانو غوښتلو تلقین کړې شوې دي او که انسان په خپل ژوند په ناسته ولاړه او روانه کنبی ددې دعاگانو د غوښتلو معمول جوړ کړي نو دده هر مباح کار به هم عبادت وی. دا دعاگانې د علامه جزري رحمته الله علیه په کتاب حصن حصین کنبی او د حکیم الامت اشرف علی تهانوی په کتاب مناجات مقبول کنبی کتلې شي.

ه سفر په وخت هېم د ما هېم: ﴿ سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا ﴾ [اودا او وائی چي هغه ذات پاک دې ا چي داسې الوئی لوئی] مخلوق ټي زمونږ تابع کړی دی] دا په سورلۍ باندې د سوریډو نه پس دعا ده. نبی کریم صلی الله علیه و آله نه ډیر وروایاتو کنبی دا منقول دی چي کله به نبی کریم صلی الله علیه و آله په سورلۍ کیناستل نو دا کلمات به وئیل. او په سورلۍ د سوریډو پورا مستحب طریقه د علی علیه السلام نه منقول ده چي په سورلۍ باندې د پنبی ایښودو په وخت کنبی دې بسم الله او وائی، بیا د سوریډو نه پس دې الحمد لله او وائی. اودهغي نه پس دې دا کلمات او وائی: ﴿ سُبْحَنَ الَّذِي تَرْتَقُونَ ﴾ پورې [قرطبی] (۱).

او د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه دا هم مروی دی چي کله به نبی کریم صلی الله علیه و آله په یو سفر تلل نو د مذکورہ کلماتو وئیلو نه پس به ټي دا دعا وئیل:

﴿ اللهم أنت الصاحب في السفر والخليفة في الأهل والوال، اللهم اني أعوذ بك من وعاء السفر وكأبة المنقلب والحور بعد النكور وسوء المنظر في الأهل والمال ﴾ (۲) او یو روایت کنبی دا الفاظ هم منقول دی چي ﴿ اللهم لا اله الا انت ظلمت نفسي فاعف عني وانه لا يغفر الذنوب الا انت ﴾ [قرطبی] (۳) (۴).

﴿ وَمَا كُنَّا لَكَ مُقِرِّينَ ﴾ [ګني مونږ خو] په خپل طاقت] دا قابو کولې نه شو] دا خبره په مشیني سورلو باندې هم صحیح ده لکه څنګه په چارپانو باندې ده. ځکه که الله تعالی کچہ مال پیدا کړې نه وي، یا ټي په دې کنبی هغه آثار او خواص ایښودې نه وي، یا ټي انساني دماغ ته ددې د

(۱) تفسیر القرطبي: ج ۱۶، ص ۶۸، وسنن ابی داود، کتاب الجهاد، باب ما يقول الرجل اذا ركب: ج ۱، ص ۳۵۷
(۲) صحیح مسلم، کتاب الحج، باب استحباب الذكر اذا ركب دابته متوجهاً لسفر حج او غيره - الخ: ج ۱، ص ۱۳۴
(۳) تفسیر القرطبي: ج ۱۶، ص ۶۹، ومسند أحمد، مسند علی بن أبی طالب رضی الله عنه، رقم الحديث: ۹۳۰
(۴) ترجمه: اے الله! تا نه علاوہ ځوک هم د عبادت لائق نشته، بیه شک ما خپل خان باندې ظلم کړی دی، ماته ښه او کړی، ځکه چي ته د ګناهونو ښنګه ذات ټي.

استعمالولو هنر نه وي خودلې نو که ټول کائنات يو ځاني شوي وي نو بيا به ئې هم داسې سورلې نه وي جوړې کړې.

﴿وَأَنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ [او مونږ به ټول خپل رب ته واپس ورځو] ددې الفاظو په ذريعه تعليم ورکړې شوې دي چې کله انسان دنياوي سفر کوي نو ده ته پکار دي چې دې هغه مشکل سفر هم راياد کړي چې هغه په هر حال کښې راتلونکې دي او هغه په آسانۍ سره دکولو دپاره نیک عملونو نه سوا بل هيڅ سواړی به نه وي.

﴿وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا﴾ [اودوي د الله ﷻ په بندگانو کښې هغه دپاره يوه حصه مقرر کړې ده] دلته د جزء نه مراد اولاد دي. مشرکانو به فرېستو ته دالله تعالیٰ لونه ونيولې. او د اولاد په ځاني جزء لفظ ئې استعمال کړو او د کافرانو د هغه باطلې دعویٰ د عقلی تردید طرفته يې اشاره کړې ده چې د هغه خلاصه داده چې که د الله ﷻ څوک اولاد وي نو هغه به د هغه ذات جزو وي ځکه چې څوئي د پلار جزو وي او دا عقلی قاعده ده چې هر کس په خپل وجود کښې د جزء محتاج دي. نو په دې به دا لازم شي چې معاذ الله الله ﷻ هم دخپل اولاد محتاج دي. او ښکاره خبره ده چې الله ﷻ د هيڅ څيز محتاج نه دي.

﴿أَوْ مَنْ يَتَكَلَّمُ فِي الْحَيَاةِ﴾ [آيا هغه څوک چې په ډول کښې ساتلې شي] ددې نه دا معلوم شوه چې د ښځې دپاره دکالو استعمال د شرع موافق جائز دی. او په دې باندې اجماع ده خو دې سره دا هم بيان دي چې سنگار کښې دومره زيات شغل نه کوي چې سحر مانېام هر سنگار او سنگار وي نو دا مناسب نه دی بلکه دا رائي او عقل کمزورتيا ده او دا ددې سبب هم دي.

﴿وَقَوَّيْنَا لِلْإِسْرَائِيلَ دِينَهُ﴾ [او هغه په جگړه کښې په وضاحت سره دليل نشي بيانولي] مطلب دادې چې د ښځو اکثريت داسې دي چې هغوي مافى الضمير لره په قوت او وضاحت سره بيانولو باندې د سرو برابر نه دي. ځکه که يو ځاني کښې بحث شي نو دا خپله دعویٰ نشي ثابتولي او نه د بل دعویٰ رد کولې شي. خو دا حکم د اکثريت په اعتبار سره دي. که څه ښځو ته د خبرو د طريقې مهارت وي او په دې معامله کښې د سرو نه هم مخکښې لارې شي نو دا ددې آيت خلاف نه دی. ځکه چې حکم په اکثريت باندې کيږي، او اکثريت بيشکه هم داسې دي.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ

| او کله چې | اوونیل | ابراهيم

| او کله چې ابراهيم ﷺ

لِأَيِّهِ وَقَوْمَهُ إِنِّي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ

پلار خپل ته | او قوم خپل ته | بيشکه زه | بيزاره يم | دهغې نه | چې تاسو ئې عبادت کوئ

خپل پلار او خپل قوم ته اوونیل | چې زه ستاسو دمعبودانو نه بيزاره يم

إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيُّدُنِي

ماسوا دهغه ذات نه | چې پيدائي کړم زه | پس بيشکه هم هغه به | لار ښاني ماته |

سوا دهغه ذات نه چې زه ئې پيدا کړي يم | نو هم هغه به راته سمه لاره اوښاني

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ

او او گرزوله ابراهيم دغه كلمه باقى پاتي كيدونكى په پشت [اولاد] خپل كنى [دپاره ددي چي هغوى او هغه دا [د توحيد] خبره په خپل اولاد كنى باقى پاتي پريښوده | د دي دپاره چي

يَرْجِعُونَ ﴿۱۰﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ

واپس شى [توحيد ته] | بلكه | مابه د ژوند سا مانونه وركول | دوى له | او پلارانو ددوي له | انده هم خلق [د شرك] نه واپس او گرځي | حقيقت دا دي | چي مادوى او ددوى پلار نيكونو ته د بريد

حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿۱۱﴾ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ

تر دي پوري | چي راغي دوى ته حق | او رسول صفا بيانونكي | او هر كله چي | راغي دوى ته حق | سامانونه وركړى دي | تردې چي رښتيني [قرآن] او واضحه وينا كونكي پيغمبر ورته راغلو | او كله چي ورته رښتيني

قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿۱۲﴾

نو او وويل دوى | دا جادو دي | او بيشكه مونږه | په دي | انكار كونكي يو |

قرآن راغلو | نو دوى او وويل چي دا خو جادو دي | او مونږ خودا نه منو |

آسان ترجمه قرآن

او هغه وخت ياد كړه، چه كله ابراهيم عليه السلام خپل پلار او خپل قوم ته وئيلي وو، چه: زه دهلي څيزولو نه بيزاره يم، د كومو چه تاسو عبادت كوئ، سوا دهلي ذات نه، چا چه زه پيدا كړې يم نو هم هغه ماته لاره نه شي، او ابراهيم عليه السلام دي (عقيدي) لره داسي خبره جوړه كړه، چه دهغه په اولاد كنى باقى پاتي شوه، دي دپاره چه خلق (د شرك نه) راوگرځي، (بيا هم دهر خلق راونه گرځيدل) دهلي باوجود ما هغوى ته او دهغوى پلارانو ته د ژوند فائدي وركړي، تردې پوري چه هغوى ته حق او صفا صفا هدايت وركونكي پيغمبر راغلو، او كله چه هغه حق هغوى ته راغلو، نو هغوى او وويل چه: دا خو جادو دي، او مونږ ددي نه انكار كوي.

خلاصه تفسير

[۱۰] او هغه وخت د يادولو قابل دي ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبْنَيْهِ وَقَوْمِهِ﴾ [هر كله چه ابراهيم] خپل پلار ته او خپل قوم ته وفرمايل ﴿إِنِّي بَرَأْتُكُمْ لِّلْإِثْمِ﴾ چه زه د هغه څيزونو [د عبادت] نه بيزاره | او بي تعلقه [يم د كومو چه تاسو عبادت كوي] ﴿إِلَّا الَّذِي﴾ مگر [د هغه الله تعالى سره تعلق لرم] ﴿فَقَطْرَنِي فَاِنَّهُ سَيِّدِي﴾ [كوم چه مالره پيدا كړو بيا هغه ماته] زما دين دنيا د مصلحتونو [لاره بنائي] مطلب دادي چه دي خلقوته د حضرت ابراهيم [حال يادول پكاردى چه هغه په خپله هم د توحيد معتقد وو] [۱۱] د وصيت په ذريعه ﴿وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ﴾ [هغه هغوى] عقيدي [لره په خپل اولاد كنى] هم [يوه قائم پاتي كيدونكي خبره وگرځوله] يعنى خپل اولاد ته ي هم وصيت وكړو چه دهغوى لږ لږ اثر د نبى كريم [د بعثت پوري برابر پاتي شو تردې چه په زمانه د جاهليت كنى هم په عربو كنى خني خلقو د شرك نه نفرت كولو او دا وصيت هغوى په دي وجه كړې وو] ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ [چه] په هره زمانه كنى مشرك [خلق] د موحدينونه د توحيد عقیده اوزى د شرك نه [واپس كيږي] مگر دا خلق بيا هم نه واپس كيږي او

دې طرف ته توجه نه کوي ﴿بَلْ﴾ [بلکه] ﴿مُنْعَثٌ هَؤُلَاءِ إِنْ أَعْمَهُ﴾ [ما] چه کوم [دوی ته او ددوی پلار نیکه ته] ددنیا [بڼه سامان ورکړې دې] په دې کښې منهنمک او غافله کيږي ﴿حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ﴾ [تر دې چه] ددې انهنماک خوب د غفلت نه دبیدارولو دپاره [دوی ته رښتوني قرآنا کوم چه دمعجز کیدو په وجه د خپل رښتونوالی خپل دلیل په خپله دې ﴿وَسُئِلَ مُبِينٌ﴾ [او صفا صفا ښودونکې رسول] دالله تعالی دطرف نه [راغې] ﴿وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ﴾ او هرکله چه دوی ته دارښتوني قرآن راورسیدو او اعجازي ظاهر شو ﴿قَالُوا هَذَا إِسْحَارٌ أَوْ آيَاتُ كُفْرٍ﴾ [نو وې ونیل چه دا جادو دې اومونې دانه منو].

معارف او مسائل

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ﴾ تیرو شوو آیتونو مبارکو کښې په آخر کښې الله ﷻ دا بیان فرمائیلی وو چې د عربو مشرکانو سره د خپل شرک هیڅ دلیل نشته سوا د خپل پلار نیکه . او دا واضح دی چې کله واضح عقلی او نقلی دلائل موجود وی نو ددې په مقابله کښې د خپل پلار نیکه تقلید کول د انصاف څخه ډیره لرې خبره ده . او س دې آیتونو کښې دې طرفته اشاره کړې شوې ده چې که تاسو دخپل پلار نیکه په لار تگ کول غواړئ نو د ابراهیم ﷺ په لار باندې ولې نه ځئ ځکه چې هغه ستاسو جد اعلی دې او هغه سره خپل نسبی نزدیکت تاسو خپل خان دپاره فخر گنړئ . هغه نه صرف د توحید قائل وو بلکه خپل اولاد ته ئې ددې نصیحت هم کړې وو . خپله دهغوئ طرز عمل دا ښائی چې هرکله عقلی او نقلی دلائل موجود وی نو صرف دخپل پلار نیکه تقلید کول جائز نه دی . هرکله چې هغوئ مبعوث شونو دهغوئ ټول قوم د خپل پلار نیکه په تقلید کښې اخته وو ، خو هغوئ ﷺ د خپل پلار نیکه د تقلید په ځانې د واضح دلائلو اتباع ئې اوکړه او دقوم څخه بیزاره شو او وې فرمائیل چې ﴿إِنِّي بَرَأٌ مِّمَّا تَشْكُرُونَ﴾ .

ددې څخه معلوم شو چې که یو سړي په یو بد عمله یا بد عقیده ډله کښې اوسیږي ، او د خاموش اوسیدو په صورت کښې دا اندېښنه وی چې خلق دې هم په دې ډله کښې شمار کړي نو صرف د عقیدې او عمل درست کول کافی نه دی . بلکه ددې ډلې د عقیدو او عملونو څخه بری والې هم ضروری دي . دلته ابراهیم ﷺ صرف دومره اونه کرل چې خپل عقائد او عملونه ئې د مشرکانو څخه ممتاز کرل بلکه په ژبه مبارکه ئې هم براءت ظاهر کړو .

﴿وَجَعَلْنَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ﴾ مطلب دادې چې هغه د توحید عقیده صرف خپل خان پورې محدوده اونه ساتله بلکه خپل اولاد ته ئې هم په دې عقیده باندې د اوسیدو وصیت او فرمائیلو . د دوی ﷺ په اولاد کښې ډیر زیات خلق موحدین وو . او دمکې مکرمې په چاپیر چل کښې د رسول اکرم ﷺ د بعثت په وخت داسې سلیم الفطرت حضرات موجود وو چې د ډیرو صدو

تیریدو څخه روستو هم د ابراهیم ﷺ په دین باندې قائم وو ددې نه دا هم معلومه شوه چې دخپل خان نه علاوه خپل اولاد لره په صحیح دین باندې د راوستلو فکر هم د انسان په فرائضو کښې شامل دی انبیاء ﷺ کښې ابراهیم ﷺ نه سوا د یعقوب ﷺ باره کښې هم قرآن عظیم الشان بیان کړې دې چې هغوئ د وفات په وخت خپلو ځامنو ته په صحیح دین باندې د قائم اوسیدو وصیت کړې وو . نو چې په کوم صورت سره ممکن وی د اولاد د عملونو او اخلاقو په صحیح کولو کښې پوره کوشش کول پکار دي او

داد انبياء ﷺ سنت هم دی او هسی خو داو لاد د اصلاح کولو ډیرې طریقې دی چې په خپلو موقعو باندې استعمالولې شی شیخ عبدالوهاب شعرانی رحمته الله علیه په لطائف المنن والاخلاق کښې لیکلې دی چې داو لاد د اصلاح دپاره د ټولو نه ښه عمل دادې چې مور پلار دې دهغوئ دپاره په دین باندې د اوسیدو دعاگانې کوی خو ډیر افسوس دې چې نن صبا خلق ددې آسان تدبیر کولو نه هم په غفلت کښې دی او پخپله مور پلار ددې د بد انجام مشاهده کوی.

وَقَالُوا	لَوْلَا نَزَّلَ	هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ	مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ
او وائی دوی اولې نازل نه کړې شو	دا قرآن	په یو سړی باندې	د دوو کلونه سړی لوی باندې
اودانې او وئیل چې دا قرآن پاک د دوو الویوا کلو په چالونې سړی باندې ولې نه نازلیدلو	اچې یو مکه او بل طائف دې		
أَهُمْ	يَقْسِمُونَ	رَحْمَةً رَبِّكَ	نَحْنُ قَسَمْنَا
آیا دا خلق	تقسیموی	رحمت درب ستا	دا خو مونږه یو چې تقسیم کړی دی مونږه
ایا دوی ستا	درب رحمت تقسیموی؟		هم مونږ ددوی روزی په دنیا
يَبْنِيهِمْ	مَعِيشَتَهُمْ	فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	وَرَفَعْنَا
په منځ ددوی کښې	ذریعې د گذران ددوی	په ژوند د دنیا کښې	او پورته کړی دی مونږه
کښې ددوی په منځ کښې	تقسیم کړې ده	او مونږ بعضو ته په بعضو نورو کسانو باندې	
بَعْضُهُمْ	فَوْقَ	بَعْضٍ	دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ
ځینی ددوی	د پامه	د ځینو نورو	په مرتبو کښې دپاره ددې چې اونیسې ځینی ددوی
مرتبې او چې کړی دی چې یو کس	افضل د بل کس	امفضول نه کار اخلی
بَعْضًا	سَخِرَآءُ	وَرَحْمَةً رَبِّكَ	خَيْرٌ مِّمَّا يَكْمَعُونَ
ځینو نورو لره	خدمت کار	او حمت درب ستا	بهر دې دهغې دولت نه چې دوی نې جمع کوی
اوستا	درب رحمت د هغې مال نه	ډیر غوره دې کوم چې	دا خلق را جمع کوی

آسان ترجمه قرآن

او وې وئیل چه: دا قرآن په دوو کلو کښې یو لوی سړی باندې ولې نازل نه کړې هو؟ آیا دا خلق دی، چه ستا د پروردگار رحمت تقسیموی؟ په دنیوی ژوند کښې ددوی د روزنې ذریعې هم مونږ ددوی په منځ کښې تقسیم کړې دی، او مونږ دوی د یو بل نه په درجو کښې پورته کړې دی، دې دپاره چه دوی د یو بل نه کار واخلي، اوستا د پروردگار رحمت خو دهغې (دولت) نه ډیر زیات بهتر څیز دې، کوم چه دوی جمع کوی.

خلاصه تفسیر

دا خو کافرانو د قرآن په باره کښې و وئیل [او] د محمد صلی الله علیه وسلم په باره کښې ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نَزَّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾ [وانی چه دا قرآن] که کلام الهی دې او په حیثیت د رسالت راغلې دې نو [په دې دواړو کلو] یعنی دمکې او طائف په اوسیدونکو [کښې په چالونې سړی ولې نازل نه کړې شو؟] یعنی در سول دپاره عظیم الشان والې ضروری دې اونبې کریم ﷺ مال او ریاست نه لری نو دې پیغمبر نه شی کیدې باری تعالی ددوی د

شبهی تردید فرمانی چه ﴿أَهْمُ يَقْمُونَ رَحْمَةً رَبِّكَ﴾ [ایا داخل ستاد رب] خاص [رحمت] یعنی نبوت [لره] په خپله [تقسیمول غواړی] یعنی دا غوښتل چه نبوت زمونږ د رای مطابق خلقو ته ملاویدل پکار دی گویا په خپله د تقسیمولو هوس کول دی چه دا تقسیم د مونږ ته سپارلې شوې وې حال دادې چه دا هوس صرف ناپوهی ده ځکه چه ﴿لَمَن قَسَمْنَا لَیْسَ لَهُمْ مَعِیشَتُهُمْ فِی الْحَیَوةِ الدُّنْیَا﴾ [په دنیوی ژوندی کښې] خو [ددوی رزق مونږ تقسیم کړې دې او] په دې تقسیم کښې ﴿وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ﴾ [مونږ یو لره په بل اوچتوالې ورکړې دې] ﴿لِیَخْذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سَخِرَیًا﴾ د دې دپاره چه په دې سره د امصاحت حاصل شو چه [دیو بل نه کار اخلی] او د عالم انتظام قائم وی [او] ظاهره او یقینی خبره ده چه ﴿وَرَحْمَةُ رَبِّكَ خَبْرٌ﴾ [استاد رب] خاص [رحمت] [یعنی نبوت] په خوچنده د هغې [دنیوی مال او اسباب او مرتبې او منصب] نه غوره دې ﴿مَتَّاعٌ مَّعُونٌ﴾ کوم لره چه داخل جمع کوی [پس هرکله چه د دنیوی معیشت تقسیم مونږ ددوی په رای نه دې اینودی حال دادې چه داد ادنی درجې خیز دې نو نبوت چه په خپله هم د اعلی درجې خیز دې او ددې مصلحتونه هم د ډیرې عظیمې درجې دی هغه به څنگه د دوی په رای تقسیمولې شی؟

معارف او مسائل

دې آیتونو کښې قرآن عظیم الشان د عربو د مشرکانو د اعتراض جواب ورکړې دې کوم چې به هغوی د نبی کریم ﷺ په رسالت باندې کولو اول خو هغوی په دې یقین کولو ته تیار نه وو چې د الله تعالی یو رسول انسان هم کیدې شی. او د هغوی دا اعتراض قرآن عظیم الشان ځانې په ځانې ذکر کړې دې چې مونږ محمد ﷺ لره څنگه رسول او منو حال دادې چې هغه د عامو انسانانو په شان خوراک ځکاک کوی او په بازارونو کښې گرځی. نو د قرآن عظیم الشان په ډیرو آیتونو سره دا واضح کړې شو چې دا صرف د نبی کریم ﷺ خصوصیت نه دې بلکه دنیا ته چې څومره پیغمبران ﷺ تشریف راوړې دې هغه ټول انسانان وو. اوس دوی خبره بدله کړه او اعتراض ئې اوکړو چې هر کله ئې یو انسان ته نبوت ورکړې وو نو نبی کریم ﷺ خو مالی لحاظ سره هم څه مالدار نه دې. دا منصب د مکې او طائف یو مالدار او عقل مند کس ته ولې ورکړې شو؟ روایاتو کښې راځی چې دې سلسله کښې هغوی مکې مکرمې نه د ولید بن مغیره او عتبه بن ربیع، طائف نه د عروه بن مسعود ثقفی، حبیب بن عمرو ثقفی یا کنانه بن عبد یا لیل نومونه پیش کړی وو. (روح المعانی) (۱)

الله ﷻ د مشرکانو ددې اعتراض په باره کښې دوه جوابونه ورکړی دی. رومبی جواب په مذکوره آیتونو کښې دویم آیت مبارک کښې او دویم جواب راتلونکی آیت مبارک کښې ورکړې شوې دې. ددې تشریح به هم هغه ځانې راشی. ددې نه د مخکښې جواب خلاصه داده چې تاسو ته په دې معامله کښې دخل اندازی نه ده پکار چې الله ﷻ د نبوت منصب چاته ورکوی او چاته نه ورکوی؟ د نبوت تقسیم ستاسو په لاس کښې نه دې چې یو کس ته نبوت ورکولو نه وړاندې دې ستاسو نه راځی واخستې شی. دا کار صرف او صرف د الله تعالی په لاس کښې دې. او هغه لوڼې ذات ئې د خپل عظیم مصلحتونو مطابق کوی. ستاسو وجود او عقل

کنبی ددی عظیم کار د کولو صلاحیت نشته دې چې تاسو ته دې د نبوت کار حواله شوې وي ، او د نبوت تقسیم خو ډیر د اوچتې درجې څیز دې . ستاسو حیثیت او ستاسو وجود خودا بوج نشی پورته کولې چې تاسو ته دې ستاسو د معیشت او سامان معیشت تقسیم کار حواله کړې شی ځکه چې مونږ ته معلومه ده چې که مونږ داشان او کړل نو تاسو به یوه ورځ هم دا نظام او نه چلولې شی . او ټول نظام به گډوډ شی . په دې وجه الله ﷻ ستاسو د رزق تقسیم هم ستاسو په ذمه نه دې کړې بلکه د معیشت د تقسیم کار ئې په خپل لاس کنبی اخستی دې . هر کله د ادنی درجې دا کار تاسو ته نشی حواله کولې نو د نبوت پشان عظیم کار څنگه تاسو ته حواله کړې شی . د آیتونو مقصد خو صرف دومره دې خو مشرکانو ته د جواب ورکولو په ضمن کنبی الله ﷻ د دنیا د معیشت نظام ته هم څه اشارې کړی دی ، دهغې اشارو نه ډیر معاشی اصول راوځی ، دلته دهغې مختصر شان تفصیل بیانېږی .

د معیشت د تقسیم قدرتی نظام : ﴿كَحَنُ قَسْمًا يَنْتَهُمُ قِيَسَهُمْ﴾ [هم مونږ ددوئ روزی په دنیا کنبی ددوئ په مینځ کنبی تقسیم کړې ده] : مقصد دادې چې مونږ په خپل حکمت بالغه سره د دنیا نظام داسې جوړ کړې دې چې دلته هر کس د خپلو ضرورتونو پورا کولو دپاره بل ته محتاج دې . او ټول خلق د احتیاج ددې باهمی رشتې په تار کنبی پیللې شوی دی او د پوره معاشرې تکمیل کوی . ددې آیت مبارک نه دا خبره واضحه شوه چې الله تعالی د معیشت د تقسیم کار یو انسانی ادارې ته نه دې حواله کړې چې هغوی د یو منصوبې لاندې دا خبره اوکړې چې د معاشرې څه ضرورتونه دی دا څنگه پوره کړې شی ؟ او د پیداوار وسائل تر کومه حده پورې په کومو کارونو کنبی اولگولې شی ؟ او ددوئ په مینځ کنبی د آمدن تقسیم په کومه طریقه اوکړې شی ؟ ددې په ځانې الله ﷻ دا ټول کارونه پخپله ذمه اخستی دی . او خپل لاس کنبی د اخستلو مطلب دادې چې په دنیا کنبی هر سرې د بل محتاج کړې دې او د دنیا نظام ئې داسې جوړ کړې دې چې په دې کنبی (د اجاره داریو وغیره په ذریعې) که غیر فطری بندیزونه رانه وستې شی نو دا نظام پخپله ټول مسائل حل کوی . خپل مینځ کنبی د احتیاج دې نظام ته په معاشی اصطلاح کنبی د طلب ورسید نظام وئیلې کیږی . د طلب ورسد دا قدرتی قانون دې چې د کوم څیز رسد یعنی استعمال کم وی او طلب ئې زیات وی نو د هغې قیمت زیاتېږی ، پیداوار دهغه څیز په تیاری کنبی زیاته گټه کتلو سره دې طرفته متوجه شی . او چې کله رسد د طلب په مقابله کنبی زیات شی نو قیمتونه کمیږی . او ددې څیز نور تیارولو کنبی څه فائده پاتې نشی . او د پیداوار وسائل ددې په ځانې په بل داسې څیز کنبی مصروف شی چې دهغې ضرورت زیات وی . اسلام هم ددې طلب ورسد هم ددې قدرتونو په ذریعه د دولت د پیدائش او د تقسیم کار اخستی دې . او په عام حالاتو کنبی ئې د معیشت د تقسیم کار یو انسانی ادارې ته نه دې حواله کړې . ددې وجه داده که د منصوبه بندئ څومره د پرمختګ طریقې دریافت کړې شی خو دهغې په ذریعه د معیشت د یو یو جز د ضرورت احاطه کول ممکن نه دی او داسې قسمه معاشرتی مسائل عمومی طور هم دداسې قدرتی نظام لاندې چلیږی . د ژوند اکثر معاشرتی مسائل هم داشان قدرتی طور سره حل کیږی . او که دا حکومت ته حواله کړې شی نو دې سره په ژوند کنبی یو پابندیانې پیدا شی او ددې نه به بل څه حاصل نه شی . مثلاً دا چې ورځ د کار دپاره ده او شپه د آرام دپاره ، دا نظام څه د عمرانی یا انسانی منصوبې لاندې

نه دې جوړ شوي بلکه د الله تعالی قدرتی نظام دا فیصله کړې ده. د اشان دا مسئله چې یو سړې به چا سره واده کوی، دا کار هم د طبیعی مناسبتونو لاندې پخپله کیږي. اوددې منصوبه چاته هډو خیال نه راځي. یا لکه دا خبره چې کوم یو کس دې د علم او فن کومه یوه شعبه خپله کړي. دا د طبیعی ذوق او مناسبت په ځانې حکومتی منصوبې بندنې ته پریښودل صرف او صرف یوه زبردستی ده. او دې سره د فطرت نظام ګډوډ کیدې شي. د اشان د معیشت نظام هم قدرت په خپل لاس کښې اخستې دې. او دهر سړی په زړه کښې ئې هر هغه کار اچولې دې چې کوم دهغه دپاره مناسب دي او کوم چې هغه په ښه طریقي سره سرته رسولې شي. نو هر سړی که هغه دې یو ځاکروب [بنګی] ولې نه وی هغه په خپل کار کښې خوشحاله دې. او دا خپل ځان دپاره قابل فخر ګنړي. ﴿كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ قَوْحُونَ﴾ (۱). البته دسرمایا دارانه نظام په شان اسلام خلقو ته دومره آزادی نه ده ورکړې چې هغوی په جائز او ناجائزه طریقي سره دولت راغونډ کړي اونورو دپاره د رزق دروازي بندې کړي. بلکه د آمدن په ذریعو کښې ئې تفریق کړې دې او سود، جواړی [خمار]، او ذخیره اندوزی ئې حرامه ګرځولې ده. بیا ئې په جائز آمدنی باندې هم زکوٰه، عشر وغیره واجبات ئې لازم کړل او هغه خرابی ئې لرې کړې کومې چې په سرمایا دارانه نظام کښې موندې شي. او ددې باوجود که یو ځانې اجاردار ئې قائمې شي نو حکومت لره جائز دی چې ددې د ماتولو دپاره ګوشش او کړي. دې ځانې کښې ددې د تفصیل موقع نشته دې. په دې موضوع باندې د احقر رساله [مسئله سود] اسلامی نظام کښې د دولت تقسیم او [اسلامی نظام کښې معاشی اصلاحات] او ګورئ.

۱ معاشی مساواتو حیثیت: ﴿وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ قَوْقُ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ﴾ (اومونږ بعضو ته په بعضو نورو کسانو باندې مرتبې اوچتې کړې دي) ددې نه معلوم شو چې په دنیا کښې معاشی مساوات نه مطلوب دي او نه ممکن دي. ددې تفصیل دادې چې الله ﷻ ددې کائنات په هر فرد باندې څه ذمه وارثی او څه حقوق ایښودی دي. او په دواړو کښې ئې په خپل حکمت سره دا تناسب ایښودی دې چې د چا په ذمه څومره فرائض دي نو هغه څومره حقوق هم دی. د انسان نه علاوه چې څومره مخلوقات دی دهغوی په ذمه چونکه فرائض د ټولو نه کم دی، او هغوی شرعی لحاظ سره د حلال، حرام او جائز او ناجائز مکلف نه دی. په دې وجه دهغوی حقوق هم د ټولو نه کم دی. دې معامله کښې انسان ته ډیره فراخه آزادی ورکړې شوې ده چې هغه یعنی دا انسان دوی ته په لږو حقوق ورکولو سره لوڼې فائدې اخستې شي. ځینې حیوانات حلال کړي او بیا ئې خوری، ځینې باندې سورلی کوی. ځینې مخلوق لره تباہ کوی، او دا دهغه مخلوق حق تلفی نه ګنړلې کیږي. ځکه چې په دې مخلوقاتو باندې فرائض کم دی په دې وجه ددوی حقوق هم کم دی. بیا په کائناتو کښې ټولو نه زیات فرائض په انسان او جنات باندې ایښودی شوی دی. ځکه چې هغوی د خپل هر یو قول او هر یو فعل به الله تعالی ته جواب ورکوي. او که خپلې ذمه دارثی ئې پوره نه کړې نو آخرت کښې به د عذاب مستحق وي. په دې وجه الله ﷻ انسان ته او جناتو ته حقوق هم زیات ورکړي دي. بیا په انسانانو کښې هم ددې فرق شته دې چې د چا فرائض زیات دی نو دهغه حقوق هم زیات دی. انسانانو کښې د ټولو نه زیاتې ذمه وارثی په انبیاء ﷺ باندې

عائد کیری. نو په دې وجه د نورو په مقابلہ کښې دهغوئ حقوق هم زیات دی. په معاشی نظام کښې هم الله ﷻ ددې حقوق رعایت ایښودې دې چې هر سړی ته هغه هومره معاشی حقوق ورکړې شی خومره چې هغه په خپل سر باندې فرائض اخستی شي. او دا ظاهره خبره ده چې په فرائضو کښې برابر والی بالکل ناممکن او په دې کښې تفاوت ضروری دې داسې بالکل نشی کیدې چې د هر سړی فرائض دې د نورو سره بالکل برابر وی ځکه چې د هر سړی معاشی وظائف او فرائض د انسانانو په فطری صلاحیتونو باندې موقوف دی چې په دې کښې بدنې طاقت، صحت، دماغی قوت، عمر، ذهني معیار، چالاکی، او تیزئی غونډې څیزونه داخل دی، او دا خبره هر سړی په خپلو سترگو سره کتلې شي چې ددې اوصافو په اعتبار سره انسانانو کښې برابر والی او مساوات پیدا کول د لوڼې نه لوڼې اشتراکی حکومت په وس کښې نه دی. هر کله چې په انسانانو کښې تفاوت ضروری دی نو ددوئ په فرائض کښې به ضرور تفاوت وی. او معاشی حقوق په دې فرائضو باندې موقوف دی نو پدې وجه معاشی حقوق یعنی آمدنی کښې هم تفاوت ضروری دې. ځکه چې د ټولو آمدنی یو شان کړې شي او په فرائضو کښې تفاوت وی نو دې سره هیڅکله عدل او انصاف نه شي قائم پاتې کیدې. ځکه چې په دې صورت کښې د ځینو خلقو آمدنی به د هغوئ د فرائضو نه زیاته او د ځینو د هغوئ د فرائضو نه کمه وی. او دا بالکل نا انصافی ده. ددې نه واضح شو چې په آمدنی کښې مساوات هیڅکله او په هیڅ دور کښې نشی کیدې. او د اشتراکیت په خپل انتهایي [۱] پرمختگ دور کښې هم چې د کوم مساوات دعوی کوی هغه په هیڅ حال کښې قابل عمل نه دې اونه عدل و انصاف ته نژدې دې. البته دا معلومول چې د چا فرائض زیات دی او د چا کم، او ددې مناسبت سره خومره حقوق ملاویدل پکار دی، نو دا یو ډیر مشکل او نازک کار دې. او انسان سره هغه پیمانہ نشته دې چې په هغې سره هغه ددې معلومات حاصل کړی. ځینې وختونو کښې دا محسوسیږي چې یو ماهر او تجربه کار انجنیئر په یوه گهنټه کښې دومره آمدنی حاصله کړه چې دا یو مزدور په ټوله ورځ سخت کار کولو سره نه شوه حاصلولی. خو که د انصاف نظر واچولی شي نو ددې قطع نظر چې د مزدور د ټولې ورځې د آزاد محنت د ذمه دارنی د هغه بوج برابر نه شي کیدې چې کوم یو انجنیئر اوچت کړې دې. د انجنیئر په آمدنی کښې صرف د یوې گنټې صله نه ده بلکه په دې کښې د ډیرو کلونو محنت، دماغ ستړی کول او بدن ستړی کول شامل دی. ځکه چې ده د انجنیئری په دې تعلیم حاصلولو کښې او بیا ددې په تجربه حاصلولو کښې ډیر محنت کړې دې.

اشتراکیت خپل ابتدائی دور کښې د آمدنی دا تفاوت منلې دې چنانچه اشتراکی مالکو کښې د مختلف طبقاتو د تنخواگانو په مینځ کښې یو زبردست تفاوت موندې شي. نو د هوکه ئې دلته خوړلې ده چې د پیداوار ټول وسائل ئې د حکومت په تحویل کښې ورکړی دی او ټولو وسائلو تعیین او بیا ددې مناسبت سره په دې باندې د آمدنی تقسیم هم ټول هر څه ئې حکومت ته حواله کړی دی. حالانکه پورته عرض شو چې د فرائضو او حقوقو تر مینځه

۱ اشتراکیت وائی چې فی الحال خو د آمدنی مکمل مساوات ممکن نه دې خو چې د اشتراکیت په ابتدائی اصولو باندې عمل اوکړې شي نو یو وخت به داسې راشی چې په آمدنی کښې او په املاک کښې به مکمل مساوات راشی او دابه د مکمل کمیونزم دور وی.

تناسب ساتلو دپاره انسان سره څه پیمانه نشته دي. نو د اشتراکیت په طریق کار کښې د ټول ملک د انسانانو د روزی تعین د حکومت د یو څو کسانو لاس کښې راغلې دي. او هغوی ته دا اختیار ورکړې شوې دي چې چاته څومره ورکوي او چا نه څومره منع کوي. اول خو په دې کښې د بدنیتي او بیا د رشته دارنې یو باب پرانیستی شی او دې سره افسر شاهي ښه په مزد کښې شی بل طرفته که د حکومت ټول کارکنانو فرښتي تصور کړې شی او هغوی په حقیقت کښې هم دا او غواړي چې په ملک کښې دې د آمدنې تقسیم په حق او انصاف سره وی نو دوی سره آخر هغه کومه یوه پیمانه ده چې په هغې سره هغوی فیصله او کړې شی چې د یو انجنیر او یو مزدور په فرائضو کښې څومره تفاوت دي. او ددې نسبت سره ددوی په آمدنو کښې څومره تفاوت د انصاف سره برابر دی. واقعہ داده چې ددې خبرې صحیح صحیح فیصله کول د انسانی عقل نه ډیره لرې خبره ده. پدې وجه قدرت دا پخپل لاس کښې اخستی ده. زیر بحث آیت ﴿وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ﴾ کښې الله ﷻ دې طرفته اشاره کړې ده چې ددې تفاوت تعین مونږ انسانانو ته حواله کولو په ځانې پخپل لاس کښې اخستی دي. او په خپل لاس کښې د اخستلو مطلب دادې چې په دنیا کښې د هر سړي ضرورتونه مو د بل سره تړلي دي او یو داسې نظام مو جوړ کړې دي چې هر سړي د خپل حاجت پوره کولو دپاره بل ته په دوامه ورکولو مجبوره دي چې د څومره هغه مستحق دي. دلته هم خپل مینځ په احتیاجي باندې د طلب او رسد نظام د هر سړي د آمدنې تعین کوي. یعنی هر سړي ددې خبرې فیصله پخپله کوي چې ما پخپله ذمه څومره فرائض اخستی دي د هغې څومره معاوضه زما دپاره کافی ده. که ددې نه ورته کمه ملاویري نو دې کار نه کوي او که زیاته غواړي نو بیا مالک ده ته دا نه ورکوي. د ﴿لِيُؤْذَنَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ مِّنْهَا﴾ هم دا مطلب دي چې مونږ په آمدنې کښې تفاوت په دې وجه ایښودې دي چې یو کس د بل کس په کار راشي. که د ټولو آمدنې برابر وي نو یو کس به د بل په کار نه راتلو.

البتہ ځینې وخت غیر معمولی حالاتو کښې لوڼې لوڼې سرمایه دار د طلب او رسد ددې قدرتی نظام نه ناجائزه فائده او چټوی او غریبانانو په دې مجبوره کوي چې هغوی خپل حقیقی استحقاق نه په کم اجرت باندې کار اوکړي. اول خو اسلام د حلال او حرام او جائز او ناجائز او ډیرو احکامو په ذریعه او د اشان د اخلاقی هدایاتو او د آخرت د تصور په ذریعه یې د داسې صورت حال پیدا کولو نه منع کړې ده. او که چرته په یو مقام باندې داسې صورت حال پیدا شی نو اسلامی حکومت ته دا اختیار ورکړې شوې دي چې هغه ددې غیر معمولی حالاتو تر حده پورې هغه د اجرتونو تعین کولې شی. خو ظاهر داده چې دا صرف غیر معمولی حالاتو دپاره ده. په دې وجه ددې مقصد دپاره د پیداوار ټول وسائل حکومت ته د حواله کولو هیڅ ضرورت نشته دي ځکه چې ددې نقصانات د فوائدو په مقابله کښې ډیر زیات دي.

د اسلام مساواتو مطلب: ددې مذکوره اشارو نه دا خبره واضحه کیږي چې آمدنې کښې مساوات نه د عدل و انصاف تقاضا ده او نه دا چرته عملی طور قائم شوې ده او قائمیدې شی. او نه دا اسلام ته مطلوب ده. البتہ اسلام چې کوم مساوات قائم کړې دي هغه قانون، معاشرت او دراني د حقوقو مساوات دي. ددې مطلب دادې چې د مذکوره بالا قدرتی طریق کار لاندې د کوم کس چې څومره حقوق متعین کړې شی دهغې په حاصلولو کښې قانونی،

تمدنی او معاشرتی لحاظ سره ټول برابر دی. ددې خبرې هلو څه معنی نشته دې چې یو مالدار او منصب والا انسان دې خپل حق عزت سره ښه په آسانتیا سره حاصل کړی او غریب دې د خپلو حقوقو حاصلولو دپاره در په در وی او ذلیل او خوار دې شی. قانون دې د مالدار د حق حفاظت کوی او غریب دې بې سهارې پریرېدی. هم دا ابوبکر صدیق رضی الله عنه په خپله یوه خطبه کېني ارشاد فرمایلي وو:

«والله ما عندی اقوی من الضعیف حتی اخذ الحق له ولا عندی اضعف من القوی حتی اخذ الحق منه» [په الله مې دې قسم وی چې ماته نژدې دیو کمزوری سړی نه زیات قوی بل نشته دې تر دې چې هغه ته دهغه حق ورکړم او ماته نژدې دیو قوی سړی نه زیات کمزورې بل نشته دې تر دې چې دهغه د کمزوری حق وصول نه کړم.]^(۱)

دا شان د معاشی نقطه نظر سره د اسلامی مساوات مطلب دادې چې د اسلام په نظر کېني هر سړی ته د گټې برابر مواقع حاصلې دي. او اسلام دا خبره نه خوښوی چې یو څو مالداران په دولت باندې قبضه واچوی او خپله یوه اجاره داری قائمه کړی. او وړو کو وړو کو تاجرانو ته بازار کېني ناسته بې آرامه کړی. نو اسلام د سود، جواړی [خمار]، ذخیره اندوزی او اجاره دارانه تجارتی معاهدو نه سخته منع او کړه، او زکوٰۃ، عشر، خراج، نفقات، صدقات او نور واجبات ئې عائد کړل او یو داسې ماحول ئې جوړ کړو چې په دې کېني هر انسان دخپل صلاحیت او محنت به تناسب سره د گټې مناسب مواقع حاصلولې شی. او دې سره د خوشحاله معاشرې تعمیر کیدی شی. ددې باوجود دآمدنی چې کوم تفاوت باقی دې هغه په حقیقت کېني ضروری دي، اولکه څنگه چې د انسانانو په مینځ کېني د حسن و جمال، قوت و صحت، عقل او ذهانت او آل و اولاد د تفاوت ختمول ممکن نه دی، دا شان دا تفاوت هم نشی ختمولې.

وَلَوْلَا	أَنْ يَكُونِ النَّاسُ	أُمَّةً وَاحِدَةً	لَجَعَلْنَا
او که نه وې [دا يره]	چې شی به خلق [ټول]	ډله يوه	نو خامخا به جوړ کړی وؤ مونږه
او که دا خبره نه وې چې ټول خلق به يوه ډله [کافران] شی	نو مونږ به		
لَيَنْ	يَكْفُرُ	بِالزَّحْمَنِ	لِيُؤْتِيَهُمْ
دپاره دهغه چا	چې کفر کوی	دخدانې سره	کورو نو دهغوئ لره
د رحمان [الله]	منکرانو دپاره	دکوټو چتونه	دسپینوزرو جوړ کړی وو
وَمَعَارِجَ	عَلَيْهَا	يُظْهِرُونَ	وَلِيُؤْتِيَهُمْ
او اندر پانې	چې په هغې	خيژې هغوئ	او کورو نو دهغوئ لره
او پورې چې په هغې به ورختل	او دهغوئ دکورو نو دروازي	او تختونه	
عَلَيْهَا	يَكُونُونَ	وَزُخْرُفًا	وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ
چې په هغې باندې	تکيه گانو ته ددې وهی هغوئ	او دسرو زرو	اونه دی دا ټول
چې په هغې به ئې ددې وهلې	دا ټول هم سرو زرو نه جوړ کړی وو	او دا ټول خيزونه هيڅ نه دی	دا خو

(۱) سيرة ابن هشام خطبة أبي بكر رضی الله عنه ج ۲، ص ۶۶۱، والبدایة والنهاية: ج ۶، ص ۳۳۳ (بألفاظ مختلفة)

مَتَاعُ	الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	وَالْآخِرَةِ	عِنْدَ رَبِّكَ	لِلْمُتَّقِينَ
سامان	دې دژوند د دنیا	او آخرت	په نزد رب ستا	دپاره د متقیانو دې
د دنیا د خو ورځو د نفعی	سامان دې	او آخرت ستا د رب په	نیز پر هیزگارانو	دپاره دې

اسان ترجمه قرآن

او که دا خطر نه وي، چه ټول انسانان به په يوه طريقه بالدي (يعني کافران) هي نو کوم خلق چه د الله تعالی نه منکر دی، مونږ به هغوی لره د هغوی د کورونو چتونونه هم د سپینو زرو نه جوړ کړي وو او هغه پورې هم چه دوی پرې خيژي. او د هغوی د کورونو دروازې هم، او هغه تختونه هم، په کوم بالدي چه دوی تکیه لگولي ناست وي. بلکه دهغې نه به مو سره زر جوړ کړي وي، او حقیقت دادي چه دا ټول هيڅ څيز نه دي، صرف د دنيوي ژوند سامان دي او آخرت ستا د پروردگار په نزد د پر هیزگارانو دپاره دي.

خلاصه تفسیر

او دا کافران خلق د مال دولت زیاتی لره د نبوت د صلاحیت شرط گنري حال دادي چه نبوت یو عظیم الشان شی دی په دې وجه ددې د صلاحیت شرط هم عظیم الشان پکار دی [او] د دنیا دولت او جاه زمونږ په نزد دومره سپک دی چه ﴿وَلَوْلَا اَنْ يَكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً﴾ [که دا خبره] متوقع [نه وي چه] قریب [ټول خلق به په یوه طريقه شی] یعنی کافران به شی ﴿لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرْ بِالرَّحْمٰنِ لِيُؤْتِيَهُمْ سُقَاتٍ فِضَةً﴾ [نو کوم خلق چه په الله تعالی باند کفر کوی] او د الله تعالی په نزد سخت مبغوض دی [مونږ به د هغو] ټولو [دپاره د هغوی د کورونو چتونونه د سپینو زرو کړي وو] ﴿وَمَعَارِجَ عَلَيْهِمْ يَظْهَرُونَ﴾ [او پورې هم] د سپینو زرو کړي وي [په کومو چه خيژي] کوزیږي ﴿وَلِيُؤْتِيَهُمْ اَبْوَابًا﴾ [او د هغوی د کورونو دروازې به مو هم] د سپینو زرو کړي وي ﴿وَنُزُلًا عَلَيْهَا يَتَكُونُونَ﴾ [او تختونه هم] به د سپینو زرو کړي وو [په کومو چه تکیه لگولي ناست وي] او [دا څیزونه] [د سرو زرو به هم] کړي وو یعنی څه د سرو زرو او څه د سپینو زرو مگر د سامان مونږ کفارو ته ځکه ورنه کړو چه د اکثر انسانانو په طبیعت کښې د مال اسباب حرص غالب دي او په دې مفروضه صورت کښې کفر به ددې مال اسباب د حصول یقینی سبب جوړیدو پس د لږو کسانو نه علاوه به قریب قریب ټولو کفر اختیار کړي وو په دې وجه مونږه ټولو کافرانو ته د مال دولت د فراخی ورنه کړه که د امصلحت نه وي نو مونږ به داسې کړي وو او ظاهره ده چه د بنمن ته د قدر او فراخی څیز نه شی ورکول کیدی ددې نه معلومه شوه چه د دنیا مال متاع په حقیقت کښې څه عظیم الشانه شی نه دي پس دا د نبوت په شان دیو عظیم الشان منصب دپاره د صلاحیت شرط هم نه شی کیدی ددې په ځای د نبوت شرط هغه اعلی درجه ملکات دی کوم چه د الله تعالی د طرف نه انبیاء ﷺ ته ورکړي کيږي او د املاکات په محمد صلی الله علیه وسلم کښې په پوره شان سره جمع دی پس نبوت ددوی ﷺ دپاره زیبا وو نه چه دمکي او طائف د رئیسانو دپاره [او] د دنیا د حقارت یوه بالکل واضحه وجه بیان فرمائی چه ﴿وَ اَنْ كُلَّ ذٰلِكَ لِنَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ [دا ټول] سازو سامان د کومو چه بره ذکر وشو [هیڅ هم نه دی صرف د دنیا د ژوند د خو ورځو د نفعی] بیا فنا اخر فنا ﴿وَالْآخِرَةُ﴾ [او آخرت] کوم چه ابدی دی او په دې وجه ددې نه غوره دي هغه ﴿عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [ستا د پروردگار په نزد د خدا ترسو دپاره دي]

معارف او مسائل

د مال دولت زيات دا څه د فضيلت سبب نه دي ﴿وَكُلُّوْا اَنْ يَكُوْنَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً﴾ كافرانو دا وئيلي وو چې د مكې او طائف يو مالدار سړی ته نبوت ولې ورنكړې شو؟ دې آيتونو كښې ددې دوئم جواب وركړې شوې دې او ددې خلاصه داده چې بيشكه د نبوت دپاره څه شرطونه او صلاحيتونه ضروري دي. خو كه چا سره مال دولت زيات وي نو په دې وجه هغه ته نبوت نشي وركولې. ځكه مال دولت زموږ په نظر دومره حقير څيز دې چې كه د ټولو خلقو د كافر كيدو انديښنه نه وي نو موږ به ټولو كافرانو باندې سرو سپينو باران كړې وې. او د صحيح ترمذي يو حديث پاك كښې دي چې رسول اكرم ﷺ فرمائي: ﴿لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَّا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ﴾ (۱) ددې څخه معلوم شو چې د مال دولت زياتوالی څه د فضيلت څيز نه دي اونه ددې كمی سره انساني رتبه كښې څه فرق راځي. البته د نبوت دپاره څه اعلى درجې او صفات ضروري دي، هغه ټول صفات رسول اكرم ﷺ كښې موجود دي نو په دې وجه دا اعتراض بالكل غلط دي.

او مذكوره آيتونو كښې چې او وئيلي شو چې كه په كافرو باندې مال او دولت دومره زيات كړي شوې وې نو ټول خلق به كافران شوي وو. په دې كښې مراد د خلقو اكثریت دي. گنې د الله ﷻ څه نيك بندگان نن هم داسې موجود شته دي چې دهغوئ دا يقين دي چې كه هغوئ كفر اختيار كړي دوى د مال او دولت نه مالا مال كيدې شي. ليكن هغوئ د مال دولت په خاطر كفر نه اختياروي. خو شايد داسې څه خلق هغه وخت هم په ايمان باندې قائم وي ليكن داسې خلق به په اوږو كښې د مالگي برابر وي.

وَمَنْ يَعْشُ	عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نَقِيضٌ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ
او هغه څوك چې بې پرواهي كوي د ذكر درحمان نه موږ مسلط كوؤ په هغه يو شيطان پس هغه او څوك چې درحمان د ذكر نه غفلت اختيار كړي نو موږ ده دپاره يو شيطان مقرر كړو	
لَهُ قَرِينٌ ۝ وَانْتَهُمُ	لِيَصُدُّوهُمْ عَنِ السَّبِيلِ
هغه لره ملگري شي او بيشكه دا شيطانان خامخا منع كوي خپل ملگري دلاري [نيغې] نه نو هغه ده ملگري وي او بيشكه هغوئ ئې د نيغې لارې نه منع كوي او دوى	
وَيَكْسِبُونَ	اَلَهُمْ مُهْتَدُونَ ۝ حَتَّىٰ اِذَا جَاءَنَا
او گمان كوي هغوئ چې بيشكه هغوئ په نيغه لار دي تر دې پورې چې كله راشي موږ ته خيال كوي چې گنې دوى په نيغه لار روان دي تر دې چې دا سړې موږ ته راشي	
قَالَ	يَلَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ
نواښي به كاش چې په منځ زما او په منځ ستا كښې لرې والي ددوؤ مشرقونو وي نوادې شيطان ته به اوواښي چې افسوس زما اوستا په مينځ كښې د مشرق او دمغرب لرې والي وي	

فَيْئَسَ الْقَرِینُ ۝	وَلَنْ يَنْفَعَكُمْ	الْيَوْمَ	إِذْ ظَلَمْتُمْ
پس ڊیر بدملگري ئي ته او هرگز به فائیده درنه کړي تاسو ته نن ورځ هرکله چې ظلم کړي دي تاسو ته څومره خراب ملگري یی او اوس به درته هیڅ فائده درنه کړي ځکه چې کفر مو اختیار کړي وو			
أَنْتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ۝	أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصَّمَّ		
چې بیشکه تاسو په عذاب کښی شریک یی ایا پس ته به اورول او کړي کونړ سړی ته اوس به تاسو ټول په عذاب کښی شریک یی ایا ته کنړو ته خپل اواز اورولې شي ؟			
أَوْ تَهْدِي الْعُمْى وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝	فَأَمَّا		
یا به لار اوښاني روند ته او هغه چاته چې وی په گمراهی ښکاره کښی پس که چری یا رندو ته لار خودلې شي او هغه چاته چې په ښکاره گمراهی کښی پراته دی نو که			
نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ ۝	أَوْ نُزِيلَنَّ		
بوزو مونږ تالره پس بیشکه مونږه ددوی نه بدله اغستونکی یو یا اوښایو مونږ ته مونږ تا ددې دنیا نه بوځو وفات کړو نوبیا هم ددې کافرونه خو به بدله اخلو اویا به تا ته			
الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم			
هغه انجام چې وعده ئې کړې ده مونږ ددوی سره پس بیشکه مونږه په دوی باندې هغه عذاب اوښایو دکوم چې مونږ دوی سره وعده کړې ده نو مونږ په دوی باندې هر			
مُقْتَدِرُونَ ۝	فَأَسْتَمِمْكَ بِالَّذِي	أَوْحَى إِلَيْكَ	إِنَّكَ
قدرت لرونکی یو پس مضبوط او نښه هغه کتاب چې وحی کړې شوې دي تاته بیشکه ته ځنګه قدرت لرو نو ته په دې قرآن باندې قائم او سپړه چې تاته رالیرلې شوې دي			
عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝	وَأَنَّهُ لَذِكْرُ	لَكَ وَلِقَوْمِكَ	
په لاره نیغه باندې ئې او بیشکه دا کتاب یو نصیحت دي تالره او قوم ستالره بیشکه ته په سمه لاره باندې قائم یی او بیشکه دا قرآن پاک ستا او ستاد قوم دپاره ښه نصیحت دي			
وَسَوْفَ تَسْأَلُونَ ۝	وَسَلْ	مَنْ أَرْسَلْنَا	
او ډیر زر به تپوس او کړې شی ستاسو نه او تپوس او کړه دهغه چانه چې لیرلې دي مونږه او ډیر زر به تاسو نه تپوس کړی او ته دهغې پیغمبرانو نه تپوس او کړه چې مونږ			
مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا	أَجَعَلْنَا	مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ	إِلَهَةً
مخکښی ستا نه درسلانو زموږ نه ایا مقرر کړی وو مونږه بې درحمن نه نور خدایان ستانه مخکښی لیرلې وو چې ایا مونږ درحمان نه سوا نور معبودان مقرر کړي وو			
يَعْبُدُونَ ۝			
چې عبادت داو کړې شي دهغوی			
چې دهغوی عبادت دي کولې شي			

آسان ترجمہ قرآن

او کوم سرې چه در حین خدائی د ذکر نه روند شی، نو مونږ په هغه باندې یو شیطان مسلط کړو، چه دهغه ملګري جوړ شی او دا شیطانان هغوی لره د لیغې لارې نه منع کوی او هغوی دا کنړی چه مونږ په صحیح لاره باندې یو، تر دې پورې چه کله دغه سرې زمونږ خواته راشی نو (خپل شیطان ملګري ته به) او وائی چه: کاش زما او ستا په مینځ کېن د مشرق او مغرب هومره فاصله وې، ځکه چه ته ډیر بد ملګري وې، او لن هر کله چه تاسو ظلم کړې دې، نو تاسو ته به دا خبره هیڅ فائده نه درکوی، چه تاسو په عذاب کېن د یو بل سره شریک یی نو بیا (اے پیغمبره) آیا ته کنړو ته اورولې شی، یا رنډو لره او هغې خلقو لره په لاره باندې راوستلې شی، چه په ښکاره ګمراهی کېن اخته دې؟ پس اوس خو به هر دا کیږی، چه مونږ به تالره د دنیا نه پورته کړو، بیا مونږ ددوی نه بدله اخستونکې یو، یا که تاته هر هغه (عذاب) اوبنایو، د کوم عذاب چه مونږ دوی سره وعده کړې ده، پس یقیناً مونږ ته په دوی باندې قدرت حاصل دې، لهذا په تا باندې چه کومه وحې نازله کړې شوې ده، هغې لره مضبوطه او نېسه یقیناً ته په لیغ لار باندې ټی، او حقیقت دادې، چه دا وحې ستا دپاره او ستا د قوم دپاره د لیک نامی یوه ذریعه ده، اوستاسو د ټولونه به پوښتنه کولې شی (چه تاسو ددې څه حق ادا کړې دې؟) او ستا نه مخکېن چه مونږ کوم پیغمبران لیدلې دی دهغوی نه تېوس او کړه، چه آیا مونږ در حین خدائی نه سوالور معبودان هم مقرر کړې دی، چه دهغې عبادت کولې شی؟

خلاصه تفسیر

﴿وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ﴾ [او کوم سرې چه د الله تعالی دنصیحت] یعنی قرآن [نه] قصدا [خان روند کړی] لکه چه د اکافران دی چه د کافی شافی دلیلونو باوجود خان غافله کوی ﴿يَنْقُضْ لَهُ شَيْطَانًا﴾ [مونږ په هغوی یو شیطان مسلط کړو] ﴿فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾ [پس هغه] هروخت [دهغه سره وی] ﴿وَأَنَّهُمْ لَيَسْتَكْبِرُونَ عَنْ السَّبِيلِ﴾ [او هغه] د هغوی سره او سیدونکی شیطانان [هغو] [سد] قرآن نه اعراض کوونکو [لره] برابر [دلارې] حقې [نه منع کوی] او د تسلط اثر دې ﴿وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ﴾ [او دا خلق] سره ددې چه د حقې لارې نه لرې دی دا خیال کوی چه هغوی [یعنی مونږ] په لاره [نیغه] باندې دی [پس د چا د ګمراهی چه دا حالت او د صورت وی د هغه په لارې د کیدو څه امید دې پس غم ولې کوی او داهم تسلی ساته چه ددوی د اتغافل به زر ختم شی او ژر به دوی ته خپله غلطی ښکاره شی ځکه چه د اتغافل صرف د دنیا پورې دې] ﴿وَخَلَّىٰ إِذَا شَاءَ نَا﴾ [تر دې چه هر کله داسې سرې مونږ ته راشی] او دده غلطی ظاهره شی [نو] دغه ملګري شیطان ته [به] ﴿قَالَ يَلَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ﴾ [ووانی چه کاش زما او ستا په مینځ کېنې] په دنیا کېنې ﴿بَعْدَ الْبَرَقَيْنِ﴾ [د مشرق او مغرب هومره فاصله وې] ځکه [چه ته] خو ﴿فَبَشِّرْ الْقَرِينُ﴾ [بد ملګري وې] چه تازه ګمراه کړم مګر دا حسرت به دغه وخت په کار رانه شی [او] دارنگه دوی ته به وویلې شی چه ﴿وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ﴾ [کله چه تاسو] په دنیا کېنې [کفر] کړې وو نو [لکه څنګه چه نن حسرت ستاسو په کار نه راځی دغه شان [نن دا خبره] هم] [ستاسو] په کار نه راځی ﴿أَلَا كُفْرًا فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ﴾ [چه تاسو] او شیطانان [ټول په عذاب کېنې شریک یی] لکه په دنیا کېنې چه خنې وخت نورو لره په مصیبت کېنې شریک وینی یو قسم له تسلی

کبریٰ هلته به چونکه عذاب دیر سخت وی په دې وجه بل طرف ته به التفات هم نه وی هر سرې به په خپل حال کښې اخته وی او خپل خان به دټولو نه زیات مبتلا وینی [پس] تاته چه هر کله ددوی دا حالت معلوم شو چه ددوی د هدایت هیڅ امید نشته نو ﴿أَقَالَتْ تُنِیمُ الصَّمَمِ﴾ [ایا ته] داسې [کنړو ته اوزولې شي] ﴿أَوْ تُهْدَى الْعُمْیَ وَمَنْ کَانَ فِی ضَلَالٍ مُّبِینٍ﴾ [یا] داسې [پړندو ته او هغو خلقو ته کوم چه په ښکاره گمراهۍ کښې] مبتلا [دی په لاره کولې شي] یعنی د دوی هدایت ستا د اختیار نه خارج دې ته مه ورپسې کیږه [بیا] د دوی داسرکشی خالی تلونکې نه ده بلکه په دې ضرور سزا مرتب کیدونکې ده خواه ستا په ژوند کښې وی خواه ستا دوفات نه پس وی ﴿فَأَمَّا أَتُوبَ﴾ [پس که چرې مونږ] د دنیا نه [تالره اوچت کړو] ﴿فَأَمَّا أَتُوبَ﴾ [پس که چرې مونږ] د دوی [کافرانو] نه بدله اخستونکي یو ﴿أَوْ لِرَبِّكَ الَّذِی وَعَدْنَاهُمْ﴾ [یا که د دوی سره چه کومه مونږ د عذاب وعده کړې ده هغه] ستا په ژوند کښې په دوی نازل کړو [تاته ې] هم [وښایو] ﴿فَأَمَّا أَتُوبَ﴾ [نو بیا هم] څه بعیده نه ده ځکه چه [په دوی زمونږ هر قسم قدرت دې] مطلب دادې چه عذاب به خامخا وی خواه هر کله چه وی او هر کله چه دا خبره ده [نو ته] تسلی ساته او په اطمینان سره ﴿فَأَسْمِکَ بِالَّذِی أَوْحَى إِلَیْکَ﴾ [په دې قرآن قائم و سیرې کوم چه په تادوحی په ذریعه نازل کړې شوې دې] ځکه چه ﴿إِنَّکَ عَلٰی مِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ﴾ [بیشکه ته په نیغه لاره یی] مطلب دادې چه ته خپل کار کوه او د نورو دکار غم مه کوه ﴿وَأَن لَّیْذَرَنَّکَ وِلَقَومَکَ﴾ [او دا قرآن] په کوم چه د قائم اوسیدو مونږ وایو [استادپاره او ستادقوم دپاره دلوی شرف شي دې] ستادپار خو په دې وجه چه ته بلاوسطه مخاطب یی او دقوم دپاره په دې وجه چه هغه بالواسطه مخاطب دی د عامو بادشاهانو سره هم کلامی لوی شرف گنرلې شی نو لایسا دباشاهانو د باشاه مخاطب کیدل ﴿وَسَوْفَ تُنْقَلُونَ﴾ [او دیرزرا] د قیامت په ورځ [په تاسو ټولو نه] د خپلې خپلې ذمی د واجبو حقونو [تپوس وشي] پس تانه به صرف دتبلیغ په حقله تپوس وی کوم چه تانښه اداکړو او دعمل متعلق به ددوی نه تپوس وی پس هر کله چه تانه ددوی د عملونو په باره کښې تپوس نه وی نو ته غم ولې کوي [او] مونږ چه کومه په تانازلیدونکې وحی حقه گرځوو په دې کښې کفارو ته دټولو نه لوی اعتراض په عقیده دتوحید دې دکومې په حقوالی کښې چه دوی خبرې کوی پس په حقیقت کښې دا داسې حق کار دې چه په دې دټولو انبیاء ﷺ اجماع ده او چونکه انبیاء ﷺ د عقلی او نقلی دلائلو جامع دی په دې وجه گویا په دې په زرگونو عقلی او نقلی دلیلونه قائم دی چنانچه که ستازره غواړی نو ﴿وَسَقْلَ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِکَ مِنْ رُسُلِنَا﴾ [ته د هغو ټولو پیغمبرانو نه کومولره چه مونږ تانه وړاند لیرلې دی تپوس وکړه] یعنی د هغوی [د کتابونو او صحیفونو د کومو چه څه بقیه موجود] دی تحقیق وکړه ﴿أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا یُعْبَدُونَ﴾ [چه ایا مونږ د الله تعالی نه سوا] چرې هم [نور معبودان مقرر کړی وو چه دهغوی عبادت د وشي] ددې نه نورو ته اوزول منظور دی چه که د چازره غواړی تحقیق دې اوکړی او په کتابونو کښې کتلوته ې درسولانو نه تپوس کول مجازا وئیلی دی.

معارف او مسائل

د الله تعالی د یاد څخه مخ اړول د عذاب صحت په وجه کېږي ﴿وَمَنْ یَفْشَ عَنْ ذِکْرِ الرَّحْمَنِ﴾ مطلب دادې چې کوم کس د الله ﷻ نصیحت یعنی رسول اکرم ﷺ او وحی څخه مخ واړوی نومونږ په دوی

باندې يو شيطان مسلط کوو ، او هغه په دنيا کښې هم ده سره وي او دې د نیکو کارونو څخه منع کوي او غواړي چې دې گناهونو کښې اخته شي ، او آخرت کښې چې کله داسې د قبر څخه پورته کيږي نو دا شيطان به ده سره سره وي تر دې چې دواړه جهنم کښې داخل شي (قرطبي) (۱)

ددې څخه معلومه شوه چې د الله ﷻ د يادو څخه اعراض کولو سره به دومره سزا خو هم په دنيا کښې ملاويږي چې دې سره د انسان صحبت خراب شي . او انساني شياطين او جنات دې نیکو کولو څخه لرې او گناهونو ته نژدې کوي ، دې ټول کارونه د گمراهۍ کوي او دا گنې چې دې ښه کارونه کوي ، (قرطبي) (۲)

او دې ځانې کښې چې د کوم شيطان د مسلط کيدو ذکر دې هغه ددې شيطان څخه علاوه دي کوم چې هر مؤمن او کافر سره وي . ځکه چې هغه په يو خاص وخت کښې د مؤمن څخه جدا کيږي هم او دابه ورسره هميشه وي . (بيان القرآن) (۳)

﴿وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ﴾ ددې آيت مبارك دوه تفسيرونه دي . يو دا چې کله ستاسو کفر او شرک ثابت شوي دي نو آخرت کښې به ستاسو هيڅ خواهش په کار نه رازي . او هغه خواهش دا چې کاش زما څخه شيطان لرې وي ځکه چې هغه وخت کښې به تاسو ټول عذاب کښې شريک يئ ، دې صورت کښې د ﴿الْكَفَرِ فِي الْعَذَابِ﴾ جمله ﴿لَا تُكْفَرُ﴾ په معنی کښې به وي او د ينفع ضمير فاعل مقوله يا ليت بيني طرفته به راجع وي .

او بل تفسير دا ممکن دي چې هلته درسيډو څخه وروستو چې تاسو او شيطانان په عذاب کښې سره شريک يئ نو دا به ستاسو دپاره هيڅ مفيد نه وي . بيشکه چې په دنيا کښې داسې وي چې کله په يو مصيبت کښې څو کسان شريک شي نو د هر يو غم سپک شي ، خو هلته به هر سړي په خپل ځان اخته وي . او يو به د بل غم کښې شريک نه وي . دې صورت کښې به انکم الخ د ينفع فاعل وي .

نکته شهرت هم به دين هښم ښه دي :: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شُرَكَاءُ﴾ (او دا قرآن ستا دپاره او ستا د قوم دپاره د لوڼې شرف خيز دي) ﴿ذُكُّرٌ﴾ نه دلته مراد نيك شهرت دي . او مطلب دادې چې قرآن عظيم الشان د نبی کریم ﷺ دپاره او د نبی کریم ﷺ د قوم دپاره يو عظيم شرف او د نيك شهرت باعث دي . امام رازی رحمه الله فرماني چې ددې آيت مبارك نه معلوم شو چې نيك شهرت يو قابل رغبت خيز دي . په دې وجه الله ﷻ دلته د احسان په طور ذکر فرمايلي دي او پدې وجه ابراهيم عليه السلام دا دعا فرمايلي وه چې ﴿وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ﴾ (۴) (تفسير کبير) (۵) ليکن دا ياد ساتل پکار دي چې نيك شهرت په هغه وخت کښې ښه دي چې دهغي نه د ژوند څه مقصد جوړولو نه بغير انسان ته نيك عملونو نه پخپله حاصل شي . او که يو انسان صرف په دې غرض

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية: ج ۱۶، ص ۸۹، ۹۰

(۲) تفسير القرطبي: ج ۱۶، ص ۸۹، ۹۰

(۳) بيان القرآن تحت هذه الآية: ج ۱۰، ص ۸۹

(۴) ترجمه: او زما ذکر آئنده راتلونکو خلقو کښې جاری اوساته

(۵) التفسير الكبير تحت هذه الآية: ج ۱۳، ص ۷۸

سره نيڪي ڪوي ڇي ٲه دنيا ڪنبي دده شهرت اوشي نو دا به ريا وي . او دي سره ٲولي نيڪي ختميري . او دا گناه هم ده . دي آيت مبارك ددوي د قوم نه مراد د ځينو مفسرينو ٲه نزد صرف د قريش قبيله ده . او ٲه دي ئي د قريشو فضيلت ثابت ڪري دي . خو علامه قرطبي رحمته الله عليه فرمائي ڇي صحيح دادی ڇي ددي نه مراد د نبي ڪريم ﷺ ٲوره امت دي ڪه دهغه تعلق هر رنگ يا نسل سره وي . قرآن ڪريم دهغه ٲولو ٲپاره د عظمت و شرف او د نيڪ شهرت باعث دي . اقرطبي ^(١) .

﴿وَسَلِّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا﴾ [مونڊ ڇي ستاسو نه مخڪنبي ڪوم ٲيغمبران ليڊلي دي دهغوي نه ٲپوس او ڪره] دي ڄاڻي ڪنبي دا سوال ٲيدا ڪيري ڇي مخڪنبي انبياء ﷺ خو وفات شوي دي دهغوي نه د ٲوڻستي ڪولو حڪم ڄنگه ڪيري ؟ ددي جواب ڄيني مفسرينو دا ور ڪري دي ڇي ددي آيت مبارك مطلب دادی ڇي الله ﷻ د معجزی ٲه طور ستاسو ملاقات سابقه انبياء ﷺ سره او ڪرل نو ٲه هغه وخت ڪنبي تاسو دهغوي نه ٲپوس او ڪرئي ، نو د معراج ٲه شپه د نبي ڪريم ﷺ ملاقات ٲولو انبياء ﷺ سره اوشو . او علامه قرطبي رحمته الله عليه ڄيني روايتونو نه نقل ڪري دي ڇي دهغي نه معلوميري ڇي نبي ڪريم ﷺ د انبياء ﷺ امامت ڪولو نه ٲس د هغوي ﷺ نه هم دا ٲپوس ڪري وو ^(٢) ، خو مونڊ ته ددي رواياتو سندونه نشو معلوم . چنانچه اڪثر مفسرين ددي آيت مبارك دا مطلب بيانوي ڇي ٲخيله د انبياء ﷺ نه ٲپوس ڪول مراد نه دي بلڪه ٲه هغوي باندي ڇي ڪومي صحيفي نازلي شوي وي دهغي تحقيق ڪول او دهغه امتونو د عالمانو نه ٲپوس ڪول مراد دي . د بني اسرائيلو ٲيغمبرانو ﷺ باندي ڇي ڪومي صحيفي نازلي شوي وي ٲه هغي ڪنبي د تحريفاتو ڪولو باوجود ٲه هغي ڪنبي د توحيد تعليم او د شرڪ نه د منع ڪيدو تعليم نن هم موجود دي . د مثال ٲه طور د موجوده بائبل دا لاندي عبارتونه او ڪورئي :

د انبياء ﷺ ٲه صحيفو هئي د توحيد تعليم : موجوده تورات ڪنبي :

دي ٲپاره ڇي تاته معلوم شي ڇي خداوند الله ﷻ دي او دهغه نه سوا بل ڄوڪ نشته دي [استثناء: ٢: ٢٥]

او ائي اسرائيل واورة : خداوند زمونڊ يو خدا ئي هم يو خدا ئي دي . [استثناء: ٢: ٢٠]

او د اشعيا ﷺ ٲه صحيفه ڪنبي دي ڇي :

هم ڄه خدا ئي يم ، او بل ڄوڪ نشته دي ، ڄما نه سوا بل ڄوڪ نشته دي ، ڇي د مشرق نه تر مغربه ٲوري خلق ٲوهه شي ڇي ڄما نه سوا بل ڄوڪ نشته دي ، هم ڄه خدا ئي يم ، ڄما نه سوا بل ڄوڪ نشته دي . [يسعيا ٢٥: ٢٥ و ٢٦]

او د مسيح ﷺ د اقول ٲه موجوده بخيلونو ڪنبي مذڪور دي ڇي :

ائي اسرائيل واورة ، خداوند زمونڊ خدا هم يو خداوند دي او ته خداوند دخيل خدا ئي سره د خيل ٲول زره نه او خيل ٲول ڄان ، او خيل ڳران عقل او خيل ٲول طاقت سره محبت اوساته [مرقس: ١٢ و ١٩ و متى ٢٢: ٣٦]

منقول دي ڇي دوي يو ڄل مناجات ڪول او وي فرمايل ڇي :

^(١) تفسير القرطبي: ج ١٦، ص ٩٤

^(٢) تفسير القرطبي: ج ١٦، ص ٩٥

اود هميشه ژوند دادې چې هغه تالره واحد خداوند برحق يسوع مسيح لره کوم لره چې تاليرې دې اوپيژني. [يوحنا: ۱۷: ۳]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا

| اوبې شکه ليرې وژمونږه | موسى | دننښو خپلو سره |

| اومونږ موسى ﷺ په خپلو ننښو سره

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ

| فرعون ته | اوملگرو دهغه ته | پس اووئيل هغه | بيشکه زه | رسول یم درب العالمين |

| فرعون اودهغه سردارانو ته ليرې ووا | نو ورته ئې اووئيل چې زه درب العالمين رسول یم

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَاهُمْ فِي شِقَاقٍ

| پس هر کله | چې راغې هغه هغوی ته | دننښو زمونږ سره | نو بيا هغوی | په هغې پورې | خنډل |

| بيا چې موسى ﷺ ورته زمونږ ورکړې ننښې وړاندې کړې | نو هغوی ورپورې خنداگانې شروع کړې

وَمَا نُرِيهِمْ مِّنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتَيْهَا

| اونه به ننډوله موټې هغوی ته | يوه ننښه | مگر | هغه به لويه وه | دهغه بلې نه | اواونيول مونږ هغوی

| اومونږ چې به ورته کومه ننښه خنډله | نو هغه به د بلې نه غټه وه | اومونږ دغه خلق په

بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ وَقَالُوا يَا أَيُّهَ السَّاحِرِ

| په عذاب سره | دپاره ددې چې هغوی | رااوځئ [دکفرنه] | او اووئيل هغوی | اے جادوگره |

| عذاب کښې راوئيول | چې هغوی | دخپلو غلطو لارو چاروانه منع شی | او هغوی اووئيل چې ائې جادوگره

ادْعُنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ

| اوغواړه دپاره زمونږه | درب خپل نه | په سبب دهغې وعدي | چې کړې ئې ده | تاسره |

| ته زمونږ دپاره دخپل رب نه سوال اوکړه | چې دکومې خبرې چې هغه تاسره وعده کړې ده

إِنَّا لَمُهْتَدُونَ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ

| بيشکه مونږه | خامخا هدايت موندونکي يو | پس هر کله چې | لرې کړو مونږه | دهغوی نه عذاب |

| نومونږ به ضرور په نيغه لار روان شو |نوبيا چې ترې مونږ عذاب لرې کړو | نو

إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ

| بيا دوی ووا | چې اوږيدو دخبرې نه | او آواز اوکړو | فرعون | په قوم خپل کښې | وې وئيل |

| هغوی اهم هغه وخت | خپله وعده ماته کړه | اوفرعون خپل قوم ته اعلان اوکړو | اودا بې اووئيل

لِقَوْمِ الْيَسْرِ إِلَىٰ مَلِكِ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي

| اے قومه زما | آيانه ده | مالره | بادشاهي | دمصر | اودا نهرونه | چې بهيرې |

| چې ائې زما قومه آيا دمصر بادشاهي زما نه ده | اودا ټول نهرونه چې زما په حکم باندي

مِنْ تَحْتِیْ ۝ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ۝ اَمْرًا نَّا خَيْرٌ مِّنْ هٰذَا الَّذِیْ هُوَ	لاتد د حکم زمانه آیا پس ندوینن تاسو آیا زه بهتریم ددی سری نه هغه سری چی هغه
بِهِرِیْ نَوَايَا تاسو دا نه وینن ؟ نوا اوس فیصله په تاسو ده چه زه ددی سری اموسی نه غوره نه یم	
مَّهِیْنٌ ۝ وَلَا یَکَادُ یُبَیِّنُ ۝ فَلَوْلَا اَلْقَیْ عَلَیْهِ	سپک دی اونه دی داسی چی واضحه بیا نکری خبره خپله پس ولی نه و اچول شو ده ته
چی دده هیڅ مقام نشته او سمی واضحه خبرې هم نشی کولی نوده ته د سرو زرو	
اَسْوَرَّةٌ مِّنْ ذَهَبٍ اَوْ جَاوِیَّ مَعَهُ الْمَلِکَةُ مُقْتَرِنَتِیْنِ ۝	بنگری د سرو زرو یا [ولی] رانغلی دده سره فربتی پیوست [ملگری]
بنگری ولی نه دی اچولی شوی یاده سره یوځانی فربتی ولی نه دی راغلی چه دده تصدیق یی کولی	
فَاَسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاَطَاعُوْهُ ۝ اِنَّهُمْ کَانُوْا	پس هغه سپک اوموندو قوم خپل پس هغوی اطاعت اوکړو د هغه بیشکه هغوی وژ
دغه شان ده خپل قوم بی وقوفه جوړ کړو نو د هغه تابعداری یی اوکړه بیشکه دوی	
قَوْمًا فٰسِقِیْنَ ۝ فَلَمَّا اَسْفَوْنَا اَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ	یو قوم نافرمانه پس هر کله چی هغوی په قهر کړو مونږه نو بدله واغستله مونږه دهغوی نه
نافرمانه خلق وو بیا کله چی هغوی مونږ خفه کړو نو مونږ دهغوی نه بدله واخسته	
فَاَعْرَقْنٰهُمْ اَوْ جَمِعِیْنَ ۝ فَجَعَلْنٰهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا	پس دوب کړل مونږه هغوی تول پس اوگرځول مونږه هغوی پیشوایان اویوه نمونه دعبرت
بیا مونږ هغوی تول هلاک کړل نو د نورو راتلونکو خلقو دپاره مو مشران او دعبرت	
لِّلْاٰخِرِیْنَ ۝	دپاره دروستنو خلقو
	نمونې جوړ کړې

آسان ترجمه قرآن

او مولې موسى عليه السلام ته غېلې لښې وركړې، او فرعون او د هغه سردارانو ته موليې ولي وو، نو موسى عليه السلام او وټيل چه زه د رب العالمين راليېلې شوې پيغمبر یم. بيا چه كله هغه زمونږ لښې د فرعون مخكېن پدش كړې، نو فرعون هغې پورې ټوټې كولې. او مولې چه هغه ته كومه لښه هم اوښودله، نو هغه به درو مېنې لښې نه لويه وه، او مولې هغوی لږه په عذاب كېن هم راوټيول، دې دپاره چه هغوی رامنځ في او هغوی دا او وټيل چه: اے جادوگره! تاسره چه ستا پروردگار كومه وعده كړې ده، دهغې په واسطې سره دهغه نه زمونږ دپاره دحا او غواره، مولې يقيناً په نېغه لار باندې راتلونكې يو. بيا به چه كله مولې د هغوی نه عذاب لږې كړو، نو په لږ وخت كېن به هغوی خپله وعده ماته كړه، او فرعون د خپل قوم په مينځ كېن آواز او كړو چه: اے زما قومه! آيا د مصر سلطنت زما په قبضه كېن نه دې، او

دا (او گورئ) دا دریا بونه چه زما لالدي بهیږی، آیا تاسو ته په نظر نه راځی یا تاسو منی، چه زه دهغه سړی نه ډیر بهتر یم، چه ډیر سپک دی، او خپله خبره واضحه طریقې سره کول هم هغه دپاره مشکل دی، آیا (که دې پیغمبر دې) نو په ده بالدي د سرو زرو بنګړی ولې نه راغورزیږی؟ یا ولې نه راځی ددو سره فرشتې چه صفونه ئې جوړ کړي وی، دغه شان هغه خپل قوم لره بې وقوف جوړ کړو او هغوی ددو خبره او منله، حقیقت دادې چه هغه ټول ګناهګار خلق وو نو چه کله هغوی مونږ لره ناراضه کړل، نو مونږ د هغوی نه انتقام واخستلو او هغوی ټولو لره مو غرق کړل، او مونږ هغوی یو ټبر شوې قوم، او روستنو خلقو دپاره د عبرت نمونه جوړه کړه.

خلاصه تفسیر

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ﴾ [او مونږه موسی] ﴿اَللّٰهُ﴾ [لره خپل دلیلونه] یعنی معجزې عصا او ید بیضا [ورکړل فرعون او دده سردارانو ته مویلې وو پس دوی] ﴿اَللّٰهُ﴾ هغو خلقو ته راغلل ﴿فَقَالَ اِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ [نو وې فرمائیل چه زه د رب العلمین دطرف نه] ستاسو خلقو د هدایت دپاره [پیغمبر] شوې راغلې [یم] مګر فرعون او دفرعون خلقو ونه منلو [بیا] مونږ نور دلیلونه دسزاګانو په رنګ کښې ددوی دنبوت ثابتولو دپاره ظاهر کړل یعنی قحط سالی وغیره مګر ددغو خلقو بیا هم دا حالت وو چه ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا﴾ [کله به موسی] ﴿اَللّٰهُ﴾ [هغوی ته زمونږ] هغه [نښې راوړې] کومو ته چه نهه ایتونه ونیلې شی ﴿اِذَا هُم مِّنْهَا يَضْحَكُونَ﴾ [نو هغوی به یکدم په هغو] معجزو [پورې خنداو کړه] چه داڅه معجزې دی محض معمولی واقعات او حادثې دی ځکه چه قحط وغیره خو هسې هم راځی مګر دا ددوی حماقت وو ځکه چه په نورو قرآنو سره صفا معلومیده چه دا واقعات غیر معمولی دی او د معجزې په طور کیږی په دې وجه پرې هغوی د جادو تهمت لګولې وو لکه چه په سوره اعراف کښې [التسحرنا به] الفاظ په دې گواه دی [او] د هغو نښو کیفیت دا وو چه ﴿وَمَا تُرِيهِمْ مِنْ اٰیَةٍ اِلَّا هِيَ مِنْ خَيْلٍ﴾ [مونږ به هغوی ته کومه نښه ښوده هغه به د بلې نښې نه زیاته وه] مطلب داچه ټولې نښې لوې وې او دامطلب نه دې چه هره نښه دبلې یوې نښې نه لویه وه دایوه محاوره ده هرکله چه دډیرو څیزونو کمال بیانول غواړی نو داسې وائی چه یو دبل نه زیات دی او داهم ممکنه ده چه واقعتا هم هرې راتلونکې نښې دبلې نښې نه څه زیات فضیلت لرلې وی ﴿وَاعْتَدْنَا لَهُمُ الْعَذَابَ الَّذِي جَعَلْنَاهُ سِرًّا﴾ [او مونږ] ددې نښو په واقع کولو سره [هغو خلقو لره په عذاب کښې نیولی وو چه هغوی] دخپل کفر نه [واپس شی] یعنی هغه نښې دنبوت دلیلونه هم وو او دهغوی دپاره سزاګانې هم وې مګر هغه خلق واپس نه شول سره ددې چه دهرې نښې په واقع کیدو وې ددې څوپیرې عهد هم وکړو ﴿وَقَالُوا يَا اَيُّهَا الشَّجَرُ﴾ [او هغوی] موسی ﴿اَللّٰهُ﴾ ته په هره نښه باندي دا [وویل چه اے جادوګره] دالفظ دتیر عادت موافق په ډیره بدحواسی سره د خلې نه به وتلې وی ورنه دداسې عاجزانه درخواست په موقع باند دادشراړت لفظ وویل خو مستعبد معلومېږی په هر حال مطلب یې داوو چه اے موسی ﴿اِذْ عَلَّمْنَا رَبِّكَ بِمَا عَمِلْتَ عِنْدَكَ﴾ [زمونږ دپاره دخپل رب نه د هغې خبرې دعا وکړه دکومې چه هغه تاسره عهد کړې دې] او هغه خبره ده زمونږ په واپس کیدو د قهر لرې کول مونږ وعده کوو چه که تاداعذاب لرې کړو نو ﴿اِنَّا لَمُهْتَدُونَ﴾ [مونږ به خامخا په لارې شو] ﴿فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ﴾ [بیا] کله چه [مونږ]

هغه عذاب د هغوی نه لرې کړو ﴿إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ﴾ نو بیا هغوی خپله [وعدده ماته کړه] ددې نښو بیان په سوره اعراف کېنې تیر شوې دې ﴿وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ﴾ او فرعون غالباً په دې خیال سره چه دمعجزو په لیدو چرته عام خلق مسلمانان نه شی [په خپل قوم کېنې اواز وکړو] او په دغه اواز کېنې ئې ﴿قَالَ يَقَوْمِ الْإِنْسِ إِلَىٰ مَلِكِي مَصْرَ﴾ [دا خبره وکړه چه اے زما قومه ایا دمصر] سره دتوابعو [حکومت زما نه دې] وگورئ ﴿وَهَٰذَا الْأَنْهَارُ تُجْرِي مِنْ تَحْتِي﴾ [اودا نهرونه زما] د محل [لاند چه بهیرې] ﴿أَفَلَا تَبْصُرُونَ﴾ ایا تاسو دا خیزونه [وینئ نه] او حضرت موسیٰ ﷺ سره هیڅ سامان هم نشته نو وښایئ ﴿أَمَّا أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ﴾ چه زه غوره او قابل اتباع یم او که موسیٰ ﷺ [بلکه زه] خاص [غوره یم ددې سړی نه] یعنی موسیٰ ﷺ نه [کوم چه] په اعتبار دمال او مرتبې [کم قدره] سړې [دې] ﴿وَلَا يَكَادُيبُنَّ﴾ او قوت بیانیه هم نه لری او که داسې خپل خان ته پیغمبر وائی ﴿فَلَوْلَا أَلْقَىٰ عَلَيْهِ آسُورَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ﴾ [نو دده] په لاسو نو کېنې [دسرو زرو بنگرې ولې وانه چولې شول] لکه چه د دنیا دبادشاهانو عادت دې چه کله په چا خاص عنایت کوی نو ده ته په عام دربار کېنې دسرو زرو بنگرې په لاس کوی مطلب داچه که دې سړی ته نبوت ورکړې شوې وې نو دده په لاسونو کېنې به دسرو زرو بنگرې وو ﴿أَوَجَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقَرَّنِينَ﴾ [یا فرېستې دده په خوا کېنې په قطار ولې نه راځئ] لکه چه د خاصو امیرانو شاهي جلوس دغه شان وځي [غرض هغه] داسې خبرې وکړې ﴿فَأَسْتَحَفَّ قَوْمَهُ﴾ [خپل قوم ئې مغلوب] العقل [کړو] ﴿فَأَطَاعُوهُ﴾ نو هغوی دده په خبرو کېنې راغلل او ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَتِيئِينَ﴾ [هغه خلق] دوراند نه هم [د شرارت نه ډک وو] په دې وجه فرعون د خبرو په دوی زیات اثر وشو ﴿فَلَمَّا أَسْقَوْا اتَّقَمْنَا مِنْهُمْ﴾ [بیا چه هر کله هغو خلقو] برابر په کفر اوضد باندې اصرار کولو [مونږه ئې غصه کړو نو مونږه د دوی نه بدله واخسته] ﴿فَسَاغَرْتُمْ أَجْمَعِينَ﴾ او هغه ټول مو ډوب کړل ﴿فَجَعَلْنَاهُمْ سُلَاقًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ﴾ او مونږ هغوی لره د ائنده راتلونکو دپاره په خاص طور سره متقد مین اونمونه] د عبرت [جوړ کړه] په خاص طور د متقدمینو جوړولو مطلب دادې چه خلقو ته ددوی قصه د عبرت اخستو دپاره ذکر کولې شی چه وگورئ په تیرو خلقو کېنې داسې داسې خلق تیر شوی دی او دهغو داسې داسې حال شوې دې.

معارف او مسائل

د موسیٰ ﷺ واقعه مخکېنې بار بار تیره شوې ده. او دې آیتونو کېنې چې کومې واقعی طرفته اشاره کړې شوې ده هغه په سورة اعراف کېنې تفصیل سره تیره شوې ده. او دې ځانې کېنې د هغه واقعه یادولونه مقصد دادې چې د مکې کافرانو د رسول اکرم ﷺ په نبوت باندې دا اعتراض کولو چې دا نبوت یو مالدار سړی ته ولې ورنکړې شو، هم دا شان فرعون دا اعتراض په موسیٰ ﷺ باندې کړې وو. فرعون دا دعوی کوله چې زه د مصر د ملک بادشاه یم او زما د محلو لاندې نهرونه روان دی نو په دې وجه زه د موسیٰ ﷺ څخه افضل یم [معاذ الله]. نو زما مقابله کېنې هغه ته څنگه نبوت ورکولې شی؟ نو څنگه چې د هغه دا اعتراض دهغه څه پکار رانغلو او هغه دخپل قوم سره غرق شو. داشان د مکې د کافرانو دې اعتراض هغوی د دنیا او آخرت د عذاب څخه بچ نه کړل. ﴿وَلَا يَكَادُيبُنَّ﴾ اگر چې الله ﷻ د موسیٰ ﷺ په دعاسره دهغه د ژبې لکنت ختم کړې وو خو

فرعون ته د موسیٰ ﷺ پرمې منظر ياد وو. نو په دې وجه هغه په موسیٰ ﷺ باندې عيب اولگولو. او دا هم کيدې شې چې دلته د قوت بيانیه څخه مراد د ژبې د روانۍ په ځانې د دلائلو قوت او وضاحت وي. او د فرعون مطلب دا وي چې موسیٰ ﷺ سره داسې کافي دلائل نشته دې چې ما مطمئن کړې شې. حالانکه دا د فرعون يو وهم وو. گنې موسیٰ ﷺ په دلائلو او براهينو گنې فرعون لا جوابه کړې وو. (تفسير کبير و روح المعاني) (۱)

﴿فَأَسْتَحَفَّ قَوْمَهُ﴾ ددې دوه ترجمې کيدې شې. يو دا چې فرعون خپل قوم لره په آسانۍ سره خپل تابع جوړ کړل. ﴿طَلَبَ مِنْهُمْ الْخَفَةَ فِي مَطَاوِعَتِهِ﴾ او بل دا چې هغه خپل قوم لره بې وقوف جوړ کړو. ﴿وَجَدَهُمْ غَفِيفَةً أَحْلَاهِمُ﴾ (روح المعاني) (۲)

﴿فَلَمَّا أَسْفُونَا﴾ دا د اسف نه مشتق دې. او ددې معنی افسوس کول دي. نو ددې جملې لفظي معنی دا شوه چې: پس هر کله چې مونږ ته هغوئ افسوس راوړيستلو. او اکثر افسوس د غصې په معنی هم استعمالیږي. نو په دې وجه ددې باو محاوره ترجمه عمومي طور دا کيږي چې کله مونږ هغه غصه کړو. او چونکه الله ﷻ د غصې انفعالي کیفیت نه پاک دې ځکه ددې مطلب دا دې چې هغوئ کارونه داسې او کړل چې د هغې په وجه مونږ هغوئ ته د سزا وړ کولو اراده او کړه. (روح) (۳)

وَلَمَّا	ضَرَبَ	ابْنُ مَرْيَمَ	مَثَلًا	إِذَا قَوْمُكَ
او هر کله چې بيان کړې شو خوني د مريم په مثال گڼي نو بيا قوم ستا				
او کله چې د بې بې مريم دخوني مضمون واورولي شو نو څه گورو چې ستا قوم به				
مِنْهُ	يَصِدُّونَ	وَقَالُوا	ءَالِهَتُنَا	خَيْرٌ أَمْ هُوَ
په هغې پورې شور جوړوي خاندې او وي ونيل ايا معبودان زمونږه بهتر دي او که هغه				
دې باندې د خوشحالي نه چغې وهل شروع کړل او وي ونيل چې ايا زمونږ معبودان غوره دي او که هغه اعيى				
مَا ضَرَبُوهُ	لَكَ	إِلَّا جَدَلًا	بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ	
نه بيانوي دوى دا مثال تاته مگر دپاره د جگړې بلکه دوى قوم جگړمار دي				
دوى دا خبره صرف د جگړې په غرض کړې ده بلکه دا خلق هسې هم جگړمار دي				
إِنْ هُوَ	إِلَّا عَبْدٌ	أَنعَمْنَا	عَلَيْهِ	وَجَعَلْنَاهُ
نه وو هغه ابن مريم مگر يو بنده وو چي انعام کړې وو مونږ په هغه باندې او جوړ کړې وو مونږ هغه				
عيسى خو زمونږ يو انبيک بنده وو چې مونږ پرې فضل کړې وو او هغه مو د بنې اسرائيلو دپاره				
مَثَلًا	لِبَنِي إِسْرَءِيلَ	وَلَوْ نَشَاءُ	لَجَعَلْنَاهُ	
يو مثال [نمونه] دپاره د بنې اسرائيلو او که غوښتلې مونږه نو گرځولي به وي مونږه				
[دخپل قدرت] نمونه جوړه کړې وه او که چرې مونږ غوښتلې نو تاسو په ځانې به مو فرېښتي				

(۱) تفسير کبير: ج ۱۳، ص ۱۸۲، و روح المعاني تحت هذه الآية: ج ۱۸، ص ۳۷۸

(۲) روح المعاني: ج ۱۸، ص ۳۷۸

(۳) روح المعاني: ج ۱۸، ص ۳۷۹

مِنْكُمْ	مَلِكَةً فِي الْأَرْضِ	يَخْلُقُونَ ۝	وَأَنَّهُ
ستاسو نه	فرېنتي په زمكه كېنې چي اوسيدلې به په خاني ستاسو اويشكه هغه		
پيدا كړې وي چي په زمكه كېنې به ستاسو په خاني اوسيدې او حضرت عيسي د قيامت د راتلو			
لَعَلَّكُمْ	لِلسَّاعَةِ	فَلَا تَمْتَرْنَ	بِهَا ۝ وَالتَّيَّعُونَ ۝
خامخا نښه ده دپاره د قيامت پس مه كوي شك تاسو په دې قيامت كېنې او پيروي او كړې زما			
يوه نښه ده نو تاسو په دې باره شك مه كوي او زما تابعداري او كړې (قيامت او مني)			
هَذَا صِرَاطٌ	مُسْتَقِيمٌ ۝	وَلَا يَصُدُّكُمْ	الشَّيْطَانُ ۝ إِنَّهُ لَكُمْ
دا لاره نيغه ده او منع د نه كړي تاسو شيطان بېشكه هغه تاسو لره			
دانيغه لاره ده او شيطان دې تاسو د نيغې لارې د تلونه منع نكړي بلكه هغه ستاسو			
عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۝	وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى	بِالْبَيِّنَاتِ	قَالَ
دشمن ښكاره دې او هر كله چي راغي عيسي عليه السلام د ښكاره نښو سره نو اوونيل هغه			
ښكاره دښمن دې او كله چي عيسي عليه السلام ښكاره نښې راوړې نو خلقو ته يې اوونيل			
قَدْ جُنْتُمْ	بِالْحِكْمَةِ	وَلِابْنِ	لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي
چي راغلي يم زه تاسو ته د حكمت سره او دپاره ددې چي بيان كړم زه تاسو ته خيني خبري هغه			
چي تاسو ته مې د حكمت خبرې راوړې دي او خكه راغلي يم چي تاسو ته بعضي هغه خبرې ښكاره كړم			
تَخْلُقُونَ	فِيهِ ۝	فَاتَّقُوا اللَّهَ	وَاطِيعُونَ ۝ إِنَّ اللَّهَ
چي تاسو اختلاف كوي په هغې كېنې پس او ويرئ د الله نه او اطاعت او كړې زما بېشكه الله چي دې			
په كومو كېنې چي تاسو اختلاف كوي نو د الله جل جلاله نه او ويرئ او زما تابعداري او كړې بېشكه الله			
هُوَ رَبِّي	وَرَبُّكُمْ	فَاعْبُدُوهُ ۝	هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ۝
هغه رب زما دې او رب ستاسو دې پس عبادت كوي دهغه دا لار نيغه ده			
زما هم رب دې او ستاسو هم رب دې نو صرف دهغه عبادت كوي هم داسمه نيغه لاره ده			
فَاخْتَلَفَ	الْأَحْزَابُ	مِنْ بَيْنِهِمْ ۝	قَوْلٍ ۝ لِلَّذِينَ
پس اختلاف او كړو دلو په خپل منځ كېنې پس تباهي ده دپاره دهغه كسانو			
نوبيا په دې پسې هم مختلفو دلو په خپل مينځ كېنې اختلاف پيدا كړو نو ظالمانو دپاره			
ظَلَمُوا	مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ الْيَوْمِ ۝		
چي ظلم يې او كړو د عذاب دورځي دردناكي نه			
د دردناكي ورځي د عذاب په وجه لويه تباهي ده			

اسان ترجمه قرآن

او چه كله د (عيسى) بن مريم مثال ور كړې شو، نو ناساپه ستا قوم شور ددې و چې نه جوړ كړو او دې ونيول چه: زموږ معبودان بهتر دي او كه هغه؟ هغوی ستا مخكېن دا مثال صرف د ضد د وچي نه پېش كړي

دې بلکه دا خلق جگر مار دی. هغه (یعنی عیسیٰ بن مریم) خو پس زمونږ یو بنده وو، چه په هغه بالدي موندل. انعام کړې وو او دېني اسرائیلو دپاره مو یوه نمونه جوړه کړې وه. او که موندل او غواړو، نو ستاسو په ځانې به فرشتې پیدا کړو، چه په زمکه کېن به د یو بل خلیفه گان اوسیدې او یقین اوساته چه هغه (یعنی عیسیٰ علیه السلام) د قیامت یوه نېنه ده ددې وچې نه ته په دې کېن شک مه کوه، او زما خبره اومنی، هم دا نیغه لار ده. اوداسې دې چرې هم اوله شی، چه شیطان تاسو لره ددې لارې نه بند کړی، یقین او کړئ چه هغه ستاسو دپاره ښکاره دشمن دې او هرکله چه عیسیٰ علیه السلام په ښکاره لېو سره راځلو، نو هغه (خلکو ته) او وئیل چه: زه تاسو ته د حکمت خبرې سره راځلې یم او دې دپاره راځلې یم، چه ستاسو مخکېن هغه څیزونه واضحه کړم، په کومو کېن چه تاسو اختلاف کوئ، لېذا تاسو دالله تعالی نه اویریدئ، او زما خبره اومنی، یقیناً صرف الله تعالی زما رب دې، او ستاسو هم رب دې، ددې وچې نه دهغه عبادت کوئ، هم دا نیغه لاره ده. بیا هم په هغوی کېن بعضو ډلو اختلاف پیدا کړو، پس ددغې ظالمانو دپاره تباهی ده د عذاب دورځي دردناکې نه.

خلاصه تفسیر

یو ځل نبی کریم ارشاد فرمائیلې وو چه دالله تعالی نه سوا د څومره خلقو وغیره چه ناحق عبادت کولې شی په هغو کېنې په هیچا کېنې هم خیر نشته په دې قریشو څنو خلقو اعتراض وکړو چه نصرانیان خو دحضرت عیسیٰ ﷺ عبادت کوی مگر د هغوی په باره کېنې خونه هم مني چه په هغوی کېنې خو سراسر خیر وو د هغوی په جواب کېنې الله تعالی ارشادفرمائی ﴿وَلَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْثَمَ مَثَلًا﴾ [او هرکله چه د] عیسیٰ ﷺ [ابن مریم] [متعلق] د یو معترض د طرف نه [یو عجیبه مضمون بیان کړې شو] عجیبه ځکه چه په سراسرې نظر سره د هغې بطلان دوی ته په خپله معلومیدې شو پس سره د عقله داسې اعتراض کول ډیر عجیبه وو غرض هرکله چه دا اعتراض وشو ﴿إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ﴾ [نویکدم ستاسو د قوم خلق په هغې] اعتراض اوزیدو [سره] د خوشحالی نه [په چغوسرو شو او] د هغه معترض سره متفق شو ﴿وَقَالُوا﴾ [وې وئیل چه] ووايي ستاسوپه نزد ﴿أَلَيْسَ غَيْرَ آمَرٍ هُوَ﴾ [زمونږ معبودان زیات غوره دې یا عیسیٰ ﷺ] غوره دې مقصد دادې چه ته عیسیٰ ﷺ لره خو یقیناً غوره گنړې حال دادې تا چه کوم داوئیل وو چه دالله تعالی نه سوا د څومره چه ناحق عبادت کولې شی په هغې کېنې هیڅ خیر نشته ددې تقاضا خو داده چه په حضرت عیسیٰ ﷺ کېنې د بالکل خیرنه وی په دې سره یو خو ستا دا قول معاذالله درست پاتې نه شو دویمه معلومه شوه چه کومو ته ته خیر وای په خپله د هغوی هم عبادت شوې دې نو په دې وجه په دې سره د شرک صحت ثابت شو وړاندې ددې اعتراض جواب دې اول اجمالا بیا تفصیلا اجمالا خو داچه ﴿مَا هَرَبُوهَ لَكَ إِلَّا جَدَلًا﴾ [دې خلقو چه کوم دا] عجیبه اعتراض [تاته بیان کړې دې نو محض دجگړې په غرض سره] نه چه دحق دطلب دپاره ورنه په خپله په دوی ددې اعتراض لغو کیدل څه پټ ندی او ددې خلقو جگړه کول څه ددې اعتراض سره مخصوصه نه ده ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَعِيمُونَ﴾ [بلکه دا خلق] عادتاً [جگر مار دی] چه اکثریه حقو خبرو کېنې جگړې راوباسی وړاند تفصیلی جواب دې یعنی ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا عَجْدَا لَعْنَتَا عَلَيْهِ﴾ [عیسیٰ ﷺ] [خو محض یو داسې بنده دې په کوم چه مونږه] مقبولیت او کمالاتو دنبوت ورکولو سره [خپل فضل او کړو] ﴿وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِیْلَ﴾ [او هغه مود بنی اسرائیلو دپاره] اولاً

او دنورو دپاره هم ثانيا دخپل قدرت [يوه نمونه جوړه کړې وه] چه خلق په دې پوه شى چه الله تعالى ته دغه شان بغير پلار نه پيدا کول هم څه مشکل نه دى په دې سره د هغو دواړو اعتراضاتو جواب راووتلو د کومو تشریح چه به په معلوماتو اومسئلو کښې راشي [او] مونږ خو ددې نه په زياتو عجيبه اونااشنا کارونو باند قادر يو چنانچه ﴿وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُقُونَ﴾ [که مونږ غوښتلې نو مونږ به تاسو نه فرښتو لره پيدا کړې وې] لکه څنگه چه تاسو نه ستاسو بچى پيدا کړې [چه هغه په مزکه] دانسان په شان [په يوبل پسې اوسپړې] يعنى پيدائش به يې هم دبنیادمو په شان وو اومرگ هم پس بغير د پلار نه په پيدا کيدو سره دانه لازمېږي چه حضرت عيسى عليه السلام د الله تعالى بنده او دهغه په قدرت کښې نه دې پاتې په دې وجه داکار د حضرت عيسى عليه السلام دمعبود کيدو دليل نه شى جوړيدې بلکه په دغسې پيدا کولو کښې ځنې حکمتونه وو دکومو نه چه يو خوږه بيان شو چه دوى لره دخپل قدرت نمونه جوړول وو [او] دويم حکمت دا وو چه ﴿وَأَنَّهُ﴾ [هغه] يعنى د حضرت عيسى عليه السلام په داسې پيدا کيدو کښې ﴿لَعَلَّ السَّاعَةَ﴾ [دقيامت] دامکان [يقينى ذريعه ده] داسې چه په قيامت کښې په دوباره ژوندى کيدو کښې ددې نه زيات نور څه بعد دې چه دوباره ژوندى کيدل خلاف عادت دى او دحضرت عيسى عليه السلام بغير دپلار نه په کيدو سره ثابته شوه چه الله تعالى د خلاف عادت کارونو په صادرولو قادر دې پس په دې سره د آخرت او قيامت د عقيدې صحيح والې ثابت شو او هرکله چه تاسو د آخرت د عقيدې دا دليل واوړيدو ﴿فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّقُوا﴾ [نو تاسو خلق په] صحت د [هغې کښې شک مه کوئ او] د توحيد او آخرت وغيره په عقيدو کښې [تاسو خلق زما تابعدارى کوئ] ﴿هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ [دا] مجموعه دکومو طرف ته چه زه تاسو رابللم [نيغه لار ده] ﴿وَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ﴾ او تاسو لره دې شيطان [په دې لاره د راتلو] منع نه کړى ﴿إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ هغه بيشکه ستاسو ښکاره دښمن دې [او] تردې پورې خو دکفارو د ذکرشوى اعتراض جواب وو او وړاندې په خپله د حضرت عيسى عليه السلام د دعوت په مضمون سره دتوحيد داثبات او دشرک د ابطال تائيد دې يعنى ﴿وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ﴾ [کله چه عيسى عليه السلام ښکاره ښکاره [معجزې راوړې] ﴿قَالَ﴾ [نو هغوى] خلقو ته [وويل] ﴿قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ﴾ چه ماتاسو ته دپوهيدو خبرې راوړى دى [چه ستاسو د عقيدو اصلاح وکړم] ﴿وَلَا بَيِّنَ لَكُمْ تَفْصِيلَ الَّذِي كُنْتُمْ فِيهِ﴾ [او چه ځنې خبرې] لکه حلال او حرام [په کومو کښې چه تاسو اختلاف کوئ تاسو ته بيان کړم] چه اختلاف او اشتباه پرې رفع شى هرکله چه زه داسې راغلې يم ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ [نو تاسو خلق دالله تعالى نه وويرېږئ] او زما دنبوت نه انکار مه کوئ ځکه چه دا دالله تعالى نه مخالفت دې ﴿وَأَطِيعُوا﴾ [او زما خبره ومنئ] ځکه چه دنبوت د تصديق دپاره داضرورى ده او حضرت عيسى عليه السلام داهم وويل ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ﴾ بيشکه الله تعالى زما هم رب دې او ستاسو هم رب دې ﴿فَاعْبُدُوهُ﴾ [پس] صرف [د هغه عبادت کوئ] او ﴿هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ [دا] دتوحيد [نيغه لار ده] [پس] باوجود د حضرت عيسى عليه السلام ددې واضحه بيان دتوحيد نه بيا هم ﴿فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ﴾ [مختلفو] [لو] په دې باره کښې [په خپل مينځ] کښې اختلاف جوړکړو] يعنى دتوحيد خلاف يې قسم قسم مذهبونه ايجاد کړل چنانچه په توحيد کښې دنصاراو او غير نصارو اختلاف هم معلوم دې ﴿قَوْلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ

آييمه [پس د هغو ظالمانو] يعنى مشرکينو اهل کتابو او غير اهل کتابو [دپاره د يوې دردناکې ورځې د عذاب لويه خرابي] کيدونکې [ده] پس د حضرت عيسى عليه السلام په دې دعوت سره په خپله د توحيد تائيد وشو لهذا د حضرت عيسى عليه السلام په ناحقه عبادت سره د شرک په صحت استدلال د مدعى سست گواه چست مثال دې

معارف او مسائل

﴿وَلَقَدْ أَضَلَّ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذْ رَاكَ مِنْهُ يَهْدُونَ﴾ د دې آيتونو په شان نزول کښې مفسرينو درې روايتونه بيان فرمائيلي دي.

① يو دا چې يو ځل نبي کریم ﷺ د قريشو قبيلې ته خطاب کولو او وې فرمائيل چې ﴿يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ لَا خَيْرَ فِىْ اِحْدٍ بَعْدَ مِنْ دَوْتِ اللّٰهِ﴾ ائې د قريشو خلقوا د الله تعالى نه سوا چې د چا عبادت کيږي هغې کښې خير نشته په دې مشرکانو او وئيل چې نصارى د عيسى عليه السلام عبادت کوي او تاسو پخپله هم مني چې هغه د الله تعالى نيك بنده او د الله ﷻ نبي وو. نو دهغوئ د اعتراض په جواب کښې دا آيت مبارك نازل شو. [قرطبي] (۱).

② دويم روايت دادې چې کله د قرآن عظيم الشان آيت ﴿اَلْكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ ابېشکه ائې مشرکانو تاسو او تاسو چې د چا عبادت کوئې د جهنم خشاک به جوړېږئ نازل شو نو په دې باندې عبداللّٰه بن الزبير چې په هغه وخت کښې کافر وو او وئيل چې ماسره د دې آيت مبارك بهترين جواب شته دې، او هغه دا چې نصارى د عيسى عليه السلام عبادت کوي او يهوديان د عزيز عليه السلام عبادت کوي، نو آيا دا دواړه به د جهنم خشاک وي څه؟ د دې خبرې اوږدو سره د قريشو مشرکان ډير خوشحاله شو. نو په دې الله ﷻ دا آيت مبارك نازل کړو چې ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ سَبَقَتْ لَهُمْ عِنَّا الْحُسْنٰى اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُوْنَ﴾ (۲) او بل د سورة زخرف مذکوره آيتونه مبارك [ابن کثير وغيره] (۳).

③ درېم روايت دادې چې يو ځل د مکې مشرکانو دا بيهوده سوال اوکړو چې محمد ﷺ د خدايې دعوى کول غواړي، د نبي کریم ﷺ دا خوښه ده چې څنگه نصارى د عيسى عليه السلام عبادت کوي نو د اشان مونږ دې هم ددوى ﷺ عبادت اوکړو. نو په دې باندې مذکور آيت مبارك نازل شو. او په حقيقت کښې په دريو واړو روايتونو کښې څه تعارض نشته دې. کيدى شي چې کفارو درې واړه خبرې کړې وي چې د دې په جواب کښې الله تعالى داسې يو جامع آيت مبارك نازل کړو چې په هغې سره دهغوئ د دريو واړو اعتراضونو جواب وشو. د آخرى اعتراض جواب چې په مذکوره آيتونو مبارکو کښې بالکل واضح دې چې کومو خلقو د عيسى عليه السلام عبادت شروع کړې دې، هغوئ دا نه د الله ﷻ په حکم سره کړې دي، نه پخپله د عيسى عليه السلام دا خواهش وو، او نه قرآن عظيم الشان د دې تائيد کوي. دوى ته خود عيسى عليه السلام د پلار نه بغير په پيدا کيدو کښې مغالطه شوې وه، او قرآن عظيم الشان د دې مغالطې ترديد

(۱) تفسير القرطبي: ج ۱۶، ص ۱۰۳، والمعجم الكبير للطبراني، رقم الحديث: ۱۲۵۷۲ (بالاختصار)

(۲) ترجمه: هغه خلق د کومو دپاره چه مونږ د طرف نه دوراندې د نيکي فيصله شوې ده هغوئ به ددې عذاب نه بالکل لرې ساتلې شي.

(۳) تفسير ابن کثير: ج ۷، ص ۲۳۳، والمعجم الكبير للطبراني (بالاختصار) رقم الحديث: ۱۲۵۷۱

کوی بیا دا څنگه ممکن دی چې معاذ الله نبی کریم ﷺ د عیسایانو په کتلو سره د خپلې خدائې دعوی او کړې.

او په رومې او دویم روایت کښې د کافرانو د اعتراض حاصل تقریباً یو شان دې. د هغوی جواب ددې مذکوره آیتونو مبارکونه داسې راوړی چې الله ﷻ چې دا فرمائیلی وو چې کومو خلقو د الله ﷻ نه سوا معبودان جوړ کړي دی هغوی د جهنم خشاک دی. یا نبی کریم ﷺ فرمائیلی وو چې په دې کښې خیر نشته دې، ددې نه مراد به هغه معبودان وی چې یا خوبې ساه دی لکه د کانری بتان یا د ساه والا وی. خو پخپله به ئې د خپل عبادت حکم کولو. یا به ئې هغه خوښولو. لکه شیطانان، فرعون او نمرود وغیره. عیسی ﷺ په دوی کښې څنگه داخلیدې شی؟ حالانکه هغه ﷺ به په هیڅ حال کښې دخپل ځان عبادت نه خوښولو. نصاری د هغوی د هیڅ هدایت په بناء د هغوی عبادت نه کولو. بلکه هغه ﷺ لره مونږ دخپل قدرت یو نمونه جوړ کړی بغیر د پلار نه پیدا کړې وو چې خلقو ته خبره واضح وی چې الله ﷻ ته په تخلیق کښې د پلار نه بغیر په پیدا کولو کښې هیڅ د واسطې ضرورت نشته دې، خو نصاری ددې نه غلط مطلب واخستو او هغه ئې خپل معبود جوړ کړو. حالانکه دهغه معبود جوړول عقلی لحاظ سره هم غلط وو. او پخپله د عیسی ﷺ د دعوت نه هم خلاف وو. ځکه چې هغوی همیشہ د توحید تعلیم ورکړې وو. غرض عیسی ﷺ دخپل عبادت نه بیزاره کیدل ددې خبرې نه منع کول دی چې هغوی دې دنور باطلو معبودانو په صف کښې شامل کړې شی.

دې سره د کافرانو دا اعتراض هم ختم شو چې د کومې ذکر په خلاصه تفسیر کښې راغلي دي چې هغه تاسو پخپله خیر وائی یعنی عیسی ﷺ دهغه هم عبادت شوې دې نو ددې نه معلومه شوه چې د غیر الله عبادت څه بده خبره نه ده. دې مذکوره آیتونو مبارکو کښې ددې جواب واضح دې چې د عیسی ﷺ کوم عبادت او شو هغه د الله ﷻ د مرضی خلاف وو او پخپله د عیسی ﷺ د دعوت هم. نو ددې نه د شرک په صحت باندې هم استدلال نشی کولی.

﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُمْ قُلُوبًا فِي الْأَرْضِ يَخْلُقُونَ﴾ دا د نصار او د دهغه مغالطې جواب دې چې د هغې په بناء. هغوی عیسی ﷺ لره ئې معبود گرځولي وو. چونکه مسیح ﷺ بغیر د پلار نه پیدا شوې وو په دې وجه نصار او ددوی ﷺ په خدائی استدلال کړې وو. الله ﷻ ددې په تردید کښې فرمائی چې دا خو صرف زمونږ د قدرت یوه ننداره وه. او مونږ ددې نه په زیات خلاف عادت کار کولو باندې قادر یو. د پلار نه بغیر پیدا کیدل خو زیات خلاف عادت کار نه دې. ځکه چې آدم ﷺ بغیر د مور پلار نه پیدا شوې وو. که مونږ او غواړو نو داسې کار هم کولی شو چې د هغې تر اوسه پورې هیڅ نظیر نشته دې. او هغه دا چې د انسانانو نه فرستې پیدا کړو. ﴿وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ او بېشکه عیسی ﷺ د قیامت دقیقین کولو یوه ذریعه دې ددې دوه تفسیرونه کړې شوی دی. یو هغه چې خلاصه تفسیر کښې بیان شوې دې. یعنی د عیسی ﷺ خلاف عادت یعنی بغیر د پلار نه پیدا کیدل ددې خبرې دلیل دې چې الله ﷻ بغیر د ظاهري اسبابو نه خلق پیدا کولی شی. ددې نه دا ثابت شو چې د مرو دوباره راژوندی کول د هغه عظیم ذات دپاره څه مشکل نه دی. خو اکثر مفسرینو ددې آیت مبارک مطلب دایبان کړې دې چې د عیسی ﷺ د آسمان نه د دوباره رانازلیدل د قیامت علامت دې. چنانچه د عیسی ﷺ په آخری زمانه کښې تشریف راوړول او د جال قتل کول احادیث متواتره نه ثابت دی. ددې مسئلې

خه تفصيل په سورة آل عمران کښې په آيت ﴿الَّذِي مَتَّوْقِنَكَ وَدَّافِعَكَ إِلَيْهِ﴾^(۱) کښې اوڅه په سورة مائده کښې هم تير شوې دې. د مزید تفصيل دپاره دې د احقر رساله [التصريح بماتواتر في نزول المسيح] او [کي موعود کی پېچان] وغیره کښې اوکتلې شی.

﴿وَلَا يَبْقَىٰ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَخْتَلَفُونَ فِيهِ﴾ [او چې زه بیان کړم هغه خبرې چې په هغې کښې تاسو اختلاف کوئ] بنی اسرائیلو کښې د عناد او ضد غلبه وه نو په دې وجه هغوی ځینې شرعی احکامو کښې تحریف کړې وو. عیسی عليه السلام دهغې حقیقت واضح کړو. او ځینې خبرې ئې په دې وجه افرمائیل چې ځینې امور خالص دنیاوی وو. عیسی عليه السلام به هغې کښې د اختلاف ختمولو ضرورت نه گنرلې. [بیان القرآن]^(۲)

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ
آیا دا خلق انتظار کوی بس د قیامت
..... دا خلق بس د قیامت د ورځې
أَن تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝ الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ
چې راشی دوی ته ناساپه او دوی هیڅ خبر نه وی دوستان به په دغه ورځ ځینی دهغوی انتظار کوی چې ناگهانه ورته راشی او دوی پرې خبر هم نه وی د پرهیزگارانو نه سوا به ټول
لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ۝ لِعِبَادٍ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ
دپاره دځینو دشمنان وی بغیر دمتقیانو نه له بندگانو زما نشته یره په تاسو باندي دوستان په دغه ورځ دیو بل دشمنان شی ای زما بندگانو نن ورځ په تاسو هیڅ
الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ۝ الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا
نن ورځ اونه به تاسو غمژن کیږی هغه کسان چې ایمان ئې راوړو په آیتونو زموږه ویره نشته اونه به درباندي څه غم راشی دا هغه کسان دی چې زموږ په آیتونو ئې ایمان راوړې دې
وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ۝ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ
او ووهغوی مسلمانان ورته به اوونیلې شی چې ننوزی جنت ته تاسو اوزموږ حکم ئې منلې دې تاسو اوستاسو بیبیانې هم جنت ته په خوشحالی
وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ۝ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ
او ښځې ستاسو چې خوشحاله به کړې شی گرزولې کیږی به په هغوی باندي تالی خوشحالی داخل شی په هغې کښې به د سرو زرو د رکیبو او گلاسو دور چلیږی

^(۱) ترجمه: بیه شک زه تاسو لره وفات کوم او زه تاسو لره خپل خان طرف ته به اوچتوم.
^(۲) بیان القرآن: ج ۱۰، ص ۹۳

مِنْ ذَهَبٍ وَآكَوَابٍ	وَفِيهَا مَا	تَشْتَهِيهِ	الْأَنْفُسُ
دسرو زرو او پيالئي اووي به په هغې کنبی هغه څه چي غواړي هغه نفسونه			
وَتَلَذُّ	الْأَعْيُنُ	وَأَنْتُمْ فِيهَا	خَالِدُونَ ۝ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ
او خوند اخلي تر سترگي او تاسو به په هغې کنبی هميشه اوسئ او دغه جنت دې			
الَّتِي	أُورِثْتُمُوهَا	بِهَا	كُنْتُمْ
هغه چي په ميراث کنبی درکړې شوې دې هغه تاسو ته په سبب دهغې عملونو چي وئ تاسو			
تَعْمَلُونَ ۝	لَكُمْ فِيهَا	فَاكِهَةٌ	كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝
چي کول به مو تاسو لره دې په دې کنبی ميوې ډيرې دهغې نه خورئ تاسو			
إِنَّ الْمُجْرِمِينَ	فِي عَذَابٍ	جَهَنَّمَ	خَالِدُونَ ۝ لَا يَفْتَرُ عَنْهُمْ
بيشکه مجرمان خلق په عذاب ددوخ کنبی به هميشه وي کم به نه کړې شي دهغوي نه عذاب			
وَهُمْ فِيهِ	مُبْلِسُونَ ۝	وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ	وَلَكِنْ
او هغوي به په هغې کنبی نااميده پراته وي او اونه کړو ظلم مونږ په هغوي باندې وليکن			
كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ۝	وَنَادُوا	يَا مَلِكُ	لِيَقْضِ عَلَيْنَا
ووه هغوي ظالمان او آوازونه به کوي هغوي اے مالکه حکم داوکړي په مونږ باندې			
رَبُّكَ ۝ قَالَ	إِنَّكُمْ مَكِيدُونَ ۝		
رب ستا هغه به اوواني بيشکه تاسو به هم دغسې پراته يئ			
			د مرگ فيصله اوکړې هغه به اوواني چي تاسو به هميشه دلته پراته يئ

آسان ترجمه قرآن

دا خلق پس ددې خبرې انتظار کوي، چه قيامت ددوي مخکښ لاسپه راهي، او دوي ته خبر هم نه وي. په هغه ورځ به ټول دوستان د يو بل دشمنان وي، سوا د متقيانو نه. (چه هغوي ته به اووئيږي شي) اے زما بندگان! نن به په تاسو باندې نه څه ويره وي او نه به تاسو غمژن يئ. اے زما هغې بندگانو، چه تاسو زمونږ په آيتونو باندې ايمان راوړې وو، او فرمان بردار وئ تاسو هم او ستاسو پيښيالي هم په

خوشحالی سره خلیدونکې مخولو سره جنت کېنې داخل شی. مگر څو لې به شی په دوی باندې د سرو زرو کاسې او گلاسونه، او په دې جنت کېنې به هر هغه څیز وی، چه دهغې زېږولو ته خواهش کېږي او چه هغې سره سترگو ته خوند حاصلېږي، (دوی ته به اوو نیلې شی) چه په دې جنت کېنې تاسو همیشه اوسېږئ او دا هغه جنت دي، چه ددې تاسو دخپلو عملونو په بدله کېنې وارثان جوړ کړي هوي یی. په دې کېنې تاسو لره ډیرې میوې دي، چه دهغې نه تاسو خورئ. البته چه کوم خلق مجرمان وو، هغوی به د دوزخ په عذاب کېنې همیشه دپاره وی. هغه عذاب به په هغوی باندې سپکولې نه شی، او هغوی به په هغې کېنې نأ امیده پراته وی او مونږ په هغوی باندې هیڅ ظلم نه دي کړي، لیکن هغوی په خپله ظالمان خلق وو. او هغوی به (د دوزخ فرشتې ته) آواز او کړی چه اے مالکه! ستا پروردگار دې زموږ کار ختم کړي هغه به ورته اووايي چه: تاسو به هم په دې حال کېنې اوسېږئ.

خلاصه تفسیر

﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ﴾ [داخلی] د حق واضح کیدو باوجود په باطل اصرار کوی نو [بس د قیامت انتظار کوی] ﴿أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً﴾ چه هغه په دوی ناڅاپه راشي ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ او ددوی دلیلونه نه منل داسې دی لکه یوسړې چه دمشاهدې منتظروی چه هرکله به سترگو سره وینم نو هله به یې منم او د قیامت ددغې ورځې واقعات دادی چه ﴿الْأَجْلَاءُ يَوْمَئِذٍ يَبْقَظُهُمْ لَبِغِضٍ عَدُوٍّ﴾ [تولې] د دنیا دوستان [به په دغه ورځ دیو بل دښمنان شی] ﴿إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾ بغیر د هغونه کوم چه د الله تعالی نه ویرېږي [یعنی ایماندار ځکه چه په دغه ورځ به د باطل د دوستی نقصان ښکاره شی نو خامخا به یې بد گنړی او د دوستانو نه به یې نفرت وی چه د نقصان سبب دغه خلق شول او د حق د دوستی نفع او ثواب به ښکاره شی په دې وجه به دغه باقی وی او هغو مؤمنانو ته به د الله تعالی د طرف نه آواز وشي] ﴿يَعْبَادِ لَا خَوْفَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ﴾ [اے زما بندگانو په تاسو نن څه ویره] واقع کیدونکې نشته ﴿وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ﴾ اونه به تاسو غمژن [شی] ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِالْآيَاتِ﴾ یعنی هغه بندگان کومو چه زموږ په ایتونو ایمان راوړي وو ﴿وَكَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ [او] علما او عملا زموږ [فرمانبردار وو] ﴿أَدْخَلُوا الْجَنَّةَ أَنتُمْ وَآزْوَاجُكُمْ تُحْبَبُونَ﴾ تاسو او ستاسو [ایماندارې] [بیبیانې په خوشحالی سره په جنت کېنې داخل شی] او جنت ته دتلو نه پس به ددوی دپاره د اوی چه ﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِمِخَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ﴾ [هغوی ته به د سرو زرو پلیتونه] د خوراک د څیزونو نه ډک شوی [او گلاسونه] د شربتونو نه ډک د سرو زرو یا دبل شی [راوړي شی] یعنی غلمان خادمین به یې راوړي ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهُهُ النَّفْسُ﴾ [او هلته به هغه څیزونه ملاوېږي کوم چه زړه] غواړي ﴿وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ او په کومو سره چه سترگو ته مزه حاصلېږي [او] دوی ته به وونیلې شی چه ﴿وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ [تاسو دلته همیشه وسېږئ او] دابه ورته هم وونیلې شی چه ﴿وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا﴾ [دا هغه جنت دي د کوم چه تاسو مالکان کړي شوي] تاسو نه به چرې نه شی اخستې ﴿بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ [دخپلو] نیکو [عملونو په بدله کېنې] او ﴿لَكُمْ فِيهَا أَكْثَرُ كَثِيرَةً﴾ [تاسو دپاره په دې کېنې ډیرې میوې دي] ﴿مِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾ د کومو نه چه خورئ [دا خود ایماندارو حال شو وړاند د کفارو ذکر دي چه] ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّهِينٍ خَالِدُونَ﴾ [بیشکه نافرمان] یعنی کافران [خلق به د دوزخ په عذاب کېنې همیشه وی] ﴿لَا يَفُتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾ [او هغه]

عذاب به ددوی نه سپک نه کړې شی او هغوی به په هغه عذاب [کښې مایوسه وسپړی او] وړاند د الله تعالی ارشاد دې چې ﴿وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ﴾ [مونږ په هغوی] ذره [ظلم نه دې کړې] چه ناحق عذاب ورکوو ﴿وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ﴾ [لیکن هغوی په خپله ظالمان وو] چه کفر او شرک یې وکړو خپل نقصان یې وکړو [او] وړاند د هغوی د باقی حال ذکر دې چه هر کله د نجات نه بالکل مایوسه شی نو دغه وخت به دمرگ ارزو گانې کوی او د دوزخ داروغه مالک نوم فرېښتې ته [به] ﴿وَنَادَا يَمْلِكُ﴾ اواز وکړی چه اے مالک! ته دعا وکړه ﴿لِيَقْضِيَ عَلَيْنَا رَبُّكَ﴾ چه ستا [پروردگار] مونږ لره مرگ راولی او [زمونږ کار تمام کړی] ﴿قَالَ إِنَّكُمْ مَكِثُونَ﴾ هغه [فرېښته] به جواب ورکړی چه تاسو به همیشه په دې حال کښې وسپړئ [نه به ترې نه وتې شی نه به مری].

معارف او مسائل

حقیقت کښې دوستی هغه ده چې دالله تعالی دپاره وي: ﴿الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾ [تول دوستان به په هغه ورځ د یو بل دښمنان شی صرف د الله تعالی نه ویریدونکي] دې آیت مبارک دا خبره ښه واضحه کړه چې دا دوستانه تعلقات چې انسان پرې په دنیا کښې فخر کوی، او ددې په خاطر حلال او حرام یو کوی، د قیامت په ورځ به دا هیڅ په کار نه راځی بلکه په دښمنۍ کښې به بدل شی. ابن کثیر رحمته الله علیه ددې آیت مبارک لاندې د علی رضی الله عنه دا ارشاد د مصنف عبدالرزاق او ابن ابی حاتم رحمته الله علیهما په روایت سره نقل کړې دې چې دوه دوستان مؤمنان وو او دوه کافران. کوم چې مؤمنان وو هغوی کښې یو وفات شو. او هغه ته د جنت زیرې ورکړې شو نو هغه ته خپل دوست راپه یاد شو. هغه دعا او غوښتنه چې یا الله ج! څما فلانی دوست به ماته ستا او ستا در رسول صلی الله علیه وسلم د اطاعت تاکید کولو. د نیکی حکم به یې راکولو او د بدۍ نه به یې منع کولم. او دا به یې راته رایا دول چې څه به یوه ورځ ستا په وړاندې پیش کیږم. نو یا الله ج! څما نه پس هغه گمراه مه کړې چې هغه هم د جنت نندارې او کړې چې کومې تاهاته او خودلې. او ته چې څنگه څما نه راضی شوی دغه شان هغه نه هم راضی شې. ددې دعا په جواب کښې به ورته او وئیلې شی چې څه لاره شه، که تاته معلوم شی چې ماته ستا هغه دوست دپاره څه اجر و ثواب ساتلې دې نو ته به ژارې کم او خاندې به زیات. دې نه پس کله چې هغه بل دوست وفات شی نو د دواړو ارواح به راجمع کړې شی او الله ج به او فرمائی چې تاسو د یو بل تعریف بیان کړئ. نو هغوی کښې به هر یو د بل باره کښې او وائی چې هغه یو بهترین رور، بهترین ملگري او بهترین دوست دې.

ددې پخلاف کله چې دې کافرانو کښې د یو انتقال اوشی نو هغه به جهنم کښې داخل کړې شی. او هغه ته به هم خپل دوست رایا د شی. هغه وخت کښې به دعا کوی چې یا الله ج! څما فلانی دوست ماته ستا او ستا در رسول صلی الله علیه وسلم د نافرمانۍ حکم راکولو، د نیکی نه به یې منع کولم او د بدۍ حکم به یې راته راکولو، او ماته به یې وئیل چې څه به هیڅکله ستا په مخکښې نه پیش کیږم. نو یا الله ج! هغه ته څما نه پس هدایت اونه کړې چې هغه هم د دوزخ نندارې او کړې چې کوم تاهاته خودلې دی. او ته چې څنگه څما نه خفا یې دغه شان هغه نه هم خفه شې. دې نه پس به ددې بل دوست هم انتقال اوشی نو د دواړو روحونه به جمع کړې شی او هغوی ته به او وئیلې شی چې تاسو د یو بل تعریف بیان کړئ. نو هغوی به هر یو د بل باره کښې وائی چې دا یو

بدترین رور، بدترین ملگري او بدترین دوست دي. (ابن كثير ص: ۱۳۴ ج: ۴) (۱)
 په دې وجه په دنيا كښې بهرینه دوستی هغه ده چې دالله ﷻ دپاره وي. د كومو دوو مسلمانانو
 چې خپلو كښې دالله ﷻ د رضا دپاره دوستی وي نو احاديث كښې ددې ډير زيات فضائل
 راغلي دي. په هغې كښې يو داده چې ميدان حشر كښې به دا خلق دالله ﷻ د عرش د سيوري
 لاندې وي (۲). او دالله ﷻ دپاره د محبت مطلب دادې چې بل سره صرف په دې وجه تعلق وي چې
 هغه دالله ﷻ ددين رښتونې انسان دي. همداشان استاذ، شيخ و مرشد، علماء او اهل الله
 اوداشان د عالم اسلام ټولو مسلمانانو سره بر غرضه محبت ساتل هم په دې كښې داخل دي.

لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحَقِّ	پاڅي
ايقينا راوړې وؤ مونږ تاسو ته حق	
مونږ تاسو ته رښتيني دين درليږلي وو	
وَلَكِنْ أَكْثَرُكُمْ لِلْحَقِّ كَرْهُونَ ۝	امر ابرمو
ولیکن زيات خلق ستاسو حق لره نه خوښونکي دي آيا فيصله کړې ده دې خلقو ديو کار	
خو به تاسو كښې زيات خلق د حق دين نه بيزاره شول آيا دوي د خپلو ځانونو په باره كښې څه فيصله کړې ده	
فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى ۝	امر يحسبون
پس بيشكه مونږه هم فيصله کونکي يو آيا گمان کوي دوي چې بيشكه مونږه نه اورو	
خو مونږ هم د دوي په باره كښې فيصله کونکي يو آيا ددوي داخيال دي چې مونږ	
سَرَّهْمُ وَمُجَولُهُمْ ۝	بلي
پټې خبرې ددوي او پټې مشورې ددوي مونږ هر څه اورو او فرښتې زمونږه ددوي سره خواته	
ددوي پټې اود راز خبرې نه اړوؤ؟ ولې نه حالانکه زمونږ ليرلي فرښتې دوي سره دي ليکل	
يَكْتُبُونَ ۝ قُلْ إِنَّ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَكَدَّةٌ ۝	اول العبدین
ليکل کوي ورته اووايه که چرې وي رحمن لره اولاد پس زه به وي اول د عبادت کونکونه	
کوي (انې نبی) اووايه که چرې درحمان (الله) اولاد وي انودتولو نه وړاندې به ما دهغه عبادت کولو	
سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا	
پاکي ده درب د آسمانونو او د زمکې لره مالک د عرش لره دهغه خبرونه	
پاک دي د آسمانونو او د زمکې رب چې د عرش مالک دي دهغه ټولو خبرونه چې دوي نې	
يَصِفُونَ ۝ فَذَرَهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا	
چې جوړوي نې دا خلق پس پرېږده دوي چې مشغوله وي به بحث كښې اولويې کوي	
بيانوي نو دوي په خپلو شغلونو او لوبو كښې پراته پرېږده	

(۱) تفسير ابن كثير تحت هذه الآية: ج ۷، ص ۲۳۷، ۲۳۸، وشعب الإيمان للبيهقي، رقم الحديث: ۹۱۲۴

(۲) صحيح البخاري، كتاب المحاربين من اهل الكفر والردة، باب فضل من ترك الفواحش: ج ۲، ص ۱۰۰۵، وجامع الترمذي، أبواب الزهد، باب ما جاء في الحب في الله: ج ۲، ص ۶۴

حَتَّىٰ	يُلْقُوا	يَوْمَهُمُ الَّذِي	يُوعَدُونَ ۝
تر دي پوري چي ملاقات او کړي دورخي خپلي سره هغه ورځ چي دکومي نه يرولي کيږي دوي	تر دي چي هغه ورځ راشي دکومي چي دوي سره وعده کولي شي		
وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ	وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ		
او هغه هغه ذات دي چي په اسمان کښي معبود دي او په زمکه کښي هم معبود دي	او الله ﷻ هغه ذات دي چي په اسمانونو کښي هم معبود دي او په زمکه کښي هم معبود دي		
وَهُوَ الْحَكِيمُ ۝	وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ		
او هغه د حکمت خاوند دي او عالم دي او برکتناک دي هغه ذات چي هغه لره ده	او هغه د حکمت خاوند او پوهه ذات دي او الله ﷻ ډير مبارک ذات دي		
مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ			
بادشاهي د اسمانونو او د زمکي او دهغي چي په منځ د دي دواړو کښي دي او دهغه سره دي	چي د اسمانونو او د زمکي او دواړو په مينځ کښي چي څه دي د ټولو بادشاه دي		
عِلْمُ السَّاعَةِ ۝	وَالْيَهُ تَرْجَعُونَ ۝	وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ	
علم د قيامت او خاص هغه ته به تاسو واپس بوتلي کيږي اونه لري اختيار هغه خدايان	او هغه ته د قيامت [وخت] معلوم دي او تاسو ټول به ورته واپس کيږي او دوي چي د الله ﷻ نه سوا		
يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ			
چي رابلي ني دوي بي دهغه نه د شفاعت مگر هغه څوک چي گواهي او کړي په حقه سره	دکومو معبودانو عبادت کوي هغوي ته د سفارش کولو هيڅ اختيار نشته خو چا چي د حق خبري اقرار او کړو		
وَهُمْ يَعْلَمُونَ ۝	وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ	مَنْ خَلَقَهُمْ	
او هغوي پوهه لري او که چري تپوس او کړي ته ددوي نه چي چاپيدا کړي دي دوي	او په هغي پوهه لري انو هغوي به سفارش کولي شي او که ته ددوي نه تپوس او کړي چي تاسو چاپيدا کړي يي		
لَيَقُولَنَّ اللَّهُ فَاَلَيْسَ	يُؤْفَكُونَ ۝	وَقِيلَ	
نو او به واني خامخا چي الله پس کوم طرفته گر خولي کيږي دوي او قسم دي په دي وينا د رسول	نو خامخا به واني چي الله ﷻ پيدا کړي يوا انوبيا دوي کوم اړخ ته اړولي شي او الله ﷻ ته د رسول		
لَا يُؤْمِنُونَ ۝	فَأَصْفَحْ عَنْهُمْ		
چي اے ربه بيشکه دا خلق داسي قوم دي چي ايمان نه راوړي پس مخ واړوه ددوي نه	داوينا هم معلومه ده چي اني ربه دا داسي خلق دي چي په هيڅ وجه ايمان نه راوړي انواني نبي اته ددوي		
وَقُلْ سَلَامٌ ۝	فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۝		
او اووايه سلام دي تاسو ته پس ډير زر به پوهه شي دوي	نه مخ واړوه او ورته اووايه چي زه درته سلام کوم نوزرده چي حقيقت به ورته معلوم شي		

آسان ترجمہ قرآن

او حقیقت دادی، چہ مونہ تاسو ته حقہ خبرہ راڙي وه، لیکن په تاسو کښ اکر خلقو حقہ خبره نه خوښوله آیا دې خلقو د څه کولو فیصله کړې ده؟ ښه ده، نو مونږ هم د څه کولو فیصله کونکې یو آیا دوی دا کنټرولې ده، چہ مونږ ددوی پټې خبرې او ښکاره خبرې نه اورو؟ ولې نه اورو؟ او زموږ فرشتې دوی سره دی، هغوی هر څه لیکي (اے پیغمبره) او وایه چہ: که در حین خدائې څه اولاد وي، نو د ټولو نه مخکښ عبادت کونکې به هم زه ووم هغه چہ د آسمانونو او زمکې هم مالک دي، د عرش هم مالک دي، هغه ددې ټولو خبرو نه پاک دي، کومې چہ دوی جوړوي لهذا (اے پیغمبره علیه السلام) دوی لره په خپل حال باندې پرېږده، چہ په دې خبرو کښ ډوب پراته وي، او لوبې کوي تردې پوري چہ دوی پوخانې شي، دهغې څرخې سره، د کومې چہ دوی سره وعده کولې شي، هم هغه (الله) دي، چہ په آسمانونو کښ هم معبود دي، او په زمکه کښ هم معبود دي، او هم هغه دي، چہ د حکمت مالک هم دي، او د علم مالک هم دي، او لوڼې شان دي د هغه، چہ دهغه په قبضه کښ د آسمانونو او زمکې او ددې په مینځ کښ د ټولو څیزونو سلطنت دي، او هم هغه سره د قیامت علم دي، او هم هغه ته به تاسو ټول راگرځولې شي او دا خلق د هغه نه سوا چہ کومو معبودانو لره رابلې، هغوی ته به د هیڅ سفارش کولو اختیار نه وي، هاڅ، البته چہ کومو خلقو د حقې خبرې گواهي ورکړې وي، او هغوی ته دهغې علم هم وي او که ته ددې خلقو نه تپوس او کړې چہ دوی لره چا پیدا کړې دي، نو دوی به ضرور او وائی چہ الله تعالی، نو څرنگه اړولې شي دوی (د توحید نه) او الله تعالی ته د پیغمبر ددې خبرې هم علم دي چہ: یا ربه! دا داسې خلق دي، چہ ایمان نه راږي لهذا (اے پیغمبره علیه السلام) ته ددوی پروا مه کو، او او وایه: سلام، پس زرده چہ دوی به پوهه شي.

خلاصہ تفسیر

او بره چہ دکوم سزاگانو بیان وشو د هغې وجه داده چہ ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ بِالْحَقِّ﴾ [مونږه رښتوني دين] چہ ركن اعظم ي په توحيد او رسالت عقیده ده [تاسو ته ورسولو] ﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُكُمْ لَعَنٌ كَرِيمٌ﴾ لیکن په تاسو کښې اکثر خلق د رښتوني دين نه نفرت کوي [اکثر خلق خوې په دې وجه وونیل چہ خنې خلق ائنده ایمان راوړونکي وو او یا خکه چہ نفرت خو په صحیح معنی سره خنوت ته وو نورو خنو محض په تقلید سره حق لار پرېښودې وه او دانفرت شامل دي مخالفت در رسول او مخالفت د توحید دواړو ته وړاند د دواړو تفصیل دي چہ ﴿أَمَّا بَرْمُؤَا مُرٍّ﴾ [البته ایادوی] رسول ته د نقصان رسولو په باره کښې [څه انتظام برابر کړې دي] ﴿فَلِإِنَّا مُبْرِمُونَ﴾ [پس مونږ هم یو انتظام برابر کړې دي] او ظاهره ده چہ د خدائی انتظام په وړاند د دوی انتظام نه شی چلیدې چنانچه ته محفوظ شوي او هغه خلق ناکامه شول او آخر په بدر کښې هلاک شول ددې په تفصیل سره ذکر د سورت انفال په څلورمه رکوع ایت [وَأَذِمْكُمْ رُبِّكَ الذِّينَ كَفَرُوا بِالْعَمْرِ] (کښې تیر شوي دي) [البته] داخل کوم چہ تاته د نقصان رسولو دپاره پټ تدبیرونه کوي ﴿أَمْ تَحْسَبُونَ أَنَّ لَنَا بِكُمْ رَحْمَةً وَرَحْمَةً﴾ [ایا ددې خلقو داخیال دي چہ مونږ دهغوی

(۱) ترجمه: او دهغه واقعہ هم ذکر کړه چی کافرانو ستا دپاره تدبیرونه (منصوبی) جوړولے.

پتويتو [کړې شوو] خبرو لره او د هغوی [پتو] [مشورولو لره نه اوږو] ورته که مونږ لره ئې اوریدونکی گنرلې نو بیا به ئې داسې جرئت ولې کولې؟ وړاند د دوی ددې خیال تردید فرمانی چه «بَلَىٰ» [مونږ خامخا اوږو او] ددې نه علاوه «وَمَلَأْنَا دَنِيَاهُمْ مِّنْ عَذَابٍ» [از مونږ فرېستې] کومې چه عملونه لیکي [د هغوی سره دی هغوی هم لیکي] اگر چه ددې ضرورت نشته لیکن عام عادت دادې چه د مجرم دپاره د پولیس لیکلې شوې رپورت د حاکم دمعانتې نه زیات قابل الزام وی داخو ددوی د رسول دمخالفت بیان شو وړاند د توحید دمخالفت په باره کښې فرمانی چه اے پیغمبر ﷺ «قُلْ» [ته] دې مشرکانو ته [ووايه چه] تاسو کوم په خپلوخنو مشرکانه خبرو کښې د الله تعالی طرف ته د اولاد نسبت کوئ نو «إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ» [که چرې] به فرض محال داسې وی یعنی [دالله تعالی اولاد وی «قُلْنَا أَأَنتَ الْغَیْبُ» نو دتولونه اول د هغه عبادت کوونکې زه یم] څنگه چه تاسو فرېستو لره دالله تعالی لونږه گنرې او عبادت ئې کوئ دغه شان به ما هم په دغه صورت کښې دالله تعالی د اولاد عبادت کولو مطلب دا چه زه ستاسو په شان دحقې خبرې نه انکار نه کووم که تاسو ئې ثابته کړئ نو دتولونه اول به ئې زه ومنم او هرکله چه ورلره دخدای اولاد ومنم نو چونکه دخدای اولاد هم خدای پکار دې او خدای مستحق د عبادت دې په دې وجه به د هغه عبادت هم کوم مگر چونکه دا کار محض باطل دې په دې وجه ئې زه نه منم اونه ئې عبادت کوم وړاندې دشرک نه دالله تعالی دپاکوالی بیان دې یعنی «سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ» [دآسمانونو او دمرکې مالک «رَبِّ الْعَرْشِ عَظِيمٍ» کوم چه د عرش هم مالک دې د هغو خبرونه منزه دې کومې چه دا] مشرکان [خلق] د هغه په جناب کښې [بیانوی] هرکله چه دا خلق د حق واضح کیدو باوجود دخپلې نارامۍ نه نه راگرځي «فَقَدَرْتُمْ حُوزُوا وَيَلْعَبُوا» [نو ته دوی لره په دې شغل اولویو کښې پریږده «وَعَنَىٰ يُلقُوا بِأَوْهَامِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ» تردې چه دوی دخپلې هغې ورځې سره مخامخ شی دکومې چه ددوی سره وعده کیږي] دغه وخت به ټول حقیقت معلوم شی او دپریښودو مطلب دانه دې چه تبلیغ مه کوه بلکه مطلب دادې چه د دوی مخالفت ته مه گوره او د دوی په ایمان نه راوړو غمژن کیږه مه «وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ» [او هغه ذات کوم چه په اسمانونو کښې هم د عبادت قابل دې او په مزکه کښې هم د عبادت قابل دې «وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ» او هغه لوی حکمت والا او لوی علم والا دې] بل هیڅوک په علم او حکمت کښې د هغه سره شریک نشته پس خدای هم د هغه سره خاصه ده «وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا» [او هغه ذات لوی عالی شان دې دکوم دپاره چه داسمانونو اودمرکې او کوم چه د دې مینځ کښې] مخلوقات [دی د هغه حکومت ثابت دې او] علم ئې داسې کامل دې چه «وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ» [هغه ته د قیامت خبر] هم [دې] دکوم چه هیڅ مخلوق ته پته نشته [او] د جزا او سزا مالک هم هغه دې چنانچه «وَالَّذِي يُرْجَعُونَ» [تاسو ټول به هغه ته واپس کیږئ] او هغه لره به حساب ورکوی [او] دغه وخت به دالله تعالی بغیر دشرکت دغیر نه دجزا او سزا مالکوالی داسې ظاهر او ښکاره شی چه «وَلَا

يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ ﴿۱﴾ [دالله تعالى نه سوا کومو معبودانو لره داخلق بلی هغه هغوی د سفارش] قدرې [اختیار نه لری] ﴿الَّذِينَ شَهِدُوا بِالْحَقِّ﴾ [البته کومو خلقو چه دحقې خبرېا یعنی د ایمان دکلمې] [اقرار کړې وو] ﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ [اود هغه ی] په زړه سره تصدیق هم کولوا هغوی به البته د الله تعالى په اذن دایماندارو سفارش کوی مگر د دوی نه کفارو ته څه فائده ده؟ [او] مونږ چه کوم بره د توحید مضمون بیان کړې دې په کوم کبې چه داخلق اختلاف کوی پس د دغې مقدماتو لره خو دوی هم تسلیموی چنانچه ﴿وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ﴾ [که ته د دوی نه تپوس وکړې چه دوی لره] یعنی تاسولره [چاپیدا کړی دی] ﴿لَيَقُولَنَّ اللَّهُ﴾ [نو دابه وواښی چه الله تعالى] پیدا کړی دی [پس ظاهره ده چه مستحق د عبادت هغه کیدې شی کوم چه په پیدا کولو قادر وی پس] ﴿فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ﴾ [داخلق] مقدماتو لره خومنی مگر بیا د مطلوب دمنلو په وخت کبې خدای خبر چه [کوم طرف ته التیه چلیږی] ددې ټولو خبرو نه واضحه ده چه ددې کافرانو جرمونه څومره سخت دی په دې وجه سزاء به یی هم یقینا چه سخته وی او وړاندې د سزا سختی زیاته دموکد کولو دپاره یوه بله خبره بیان فرمائی چه لکه څنگه چه الله تعالى دقیامت نه خبر دې دغه شان ﴿وَقِيلَ﴾ [هغه ته در رسول الله] ﴿إِنَّمَا إِلَهُ الْكَافِرِينَ﴾ [ددې خبرې هم خبر دې] ﴿يَرْبِّ إِنَّا هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُمِنُونَ﴾ چه اے زما ربه دا داسې خلق دی چه [سره زما د دومره پوهولو نه] [ایمان نه راوړی] په دې سره د سزا سختی نوره زیاته شوه چه جرمونه خوی سخت وو د دې سره در رسول پریشان کیدل هم موجود دې پس پوهیدل پکار دی چه څومره سخت عذاب به وی او هرکله چه تاته معلومه شوه چه د دوی انجام داسې کیدونکې دې ﴿فَأَصْفَقْنَاهُمْ﴾ [نو ته ددوی نه مخ واپړه] یعنی د دوی دایمان داسې امید مه ساته کوم چه وروستو موجب د غم وی [او] که هغوی تاسره دمخالفت او جهالت خبرې کوی نو ته د شرفع کولو دپاره ﴿وَقُلْ سَلَامٌ﴾ [داسې ووايه چه تاسو ته سلام کوم] اونور هیڅ نه وایم اونه درسره څه واسطه ساتم وړاندې الله تعالى دتسلی دپاره فرمائی چه ته لږ صبر وکړه ﴿فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾ [پس دوی ته به اوس] دمرگ سره [معلومه شی]

معارف او مسائل

﴿قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَبْدِينَ﴾ ددې مطلب دا نه دې چې معاذالله په څه موقع باندې د الله ﷻ د اولاد امکان شته دې. بلکه ددې مطلب دادې چې څه ستاسو د عقائدو څخه انکار د څه عناد په وجه نه کوم بلکه د دلالتو په وجه ټی کوم. که په صحیح دلائلو سره دالله تعالى اولاد ثابت کیدل شوې وې نو ما به منلې وې. لیکن د عقل او نقل هر دلیل ددې تردید کوی. په دې وجه ددې د منلو هیڅ سوال نه پیدا کیږی. ددې څخه معلوم شو چې اهل باطل سره د مباحثې په وخت کبې دخپلې حق پسندنی منلو دپاره دا وئیل جائز دی او مناسب دی چې که ستاسو دعوی په صحیح دلائلو سره ثابته شی نو څه به دا منم. ځکه داسې انداز کلام سره کله کله د مخالف په زړه کبې نرمی پیدا کیږی او هغه حق لار قبلوی.

﴿وَقِيلَ يَا أُولَئِىَ الْإِيمَانِ لَمَّا بَلَغَ لَكُمْ الْعِلْمُ وَكَانَ ذِكْرُكُمْ أَتَىٰكُمُ الْكُفْرُ وَالْكَفْرُ أَتَىٰكُمُ الْكُفْرُ﴾ دا جملہ ددی خبری د وضاحت دپاره راوړلې شوې ده چې په دې کافرانو باندې د الله ﷻ د غضب نازلیدو ډیرې وجې موجود دی. یو طرفته پخپله ددوی جرمونه ډیر سخت دی. بل طرفته رحمة للعالمین او شفیع المذنبین رالیرلې شوې دې هغه چې هر کله پخپله ددې خلقو شکایت کوی چې د نبی کریم ﷺ د بار بار تبلیغ کولو باوجود بیا هم دوی ایمان نه راوړی. نو ددې څخه اندازه کیږي چې دې خلقو به رسول اکرم ﷺ ته څومره تکالیف رسولی وی. گنې رسول اکرم ﷺ په معمولی تکلیف باندې د الله ﷻ څخه داسې دردناک شکایت نه کوی. ددې تفسیر مطابق وقيله يو آيت مبارك وړاندې لفظ الساعة باندې معطوف دې. ددې آيت مبارك نور تفسیرونه هم شوی دی. لکه دا چې دلته واؤ د عطف دپاره نه دې بلکه د قسم دې. مثلاً یارب د قیل مقوله ده. او ﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ﴾ د قسم جواب دې. ددې تفسرینو تفصیل اهل علم په روح المعانی وغیره کښې کتلې شی.

﴿وَقُلْ سَلَامٌ﴾ آخر کښې هم هغه تلقین کړې شوې دې کوم چې د حق هر یو داعی ته کړې شوې دې چې د مخالفینو د دلائلو او شبهاتو جواب ورکړه. خو کوم کس چې د جهالت او حماقت خبره کوی، نو دهغوی جواب دهغوی په ژبه ورکولو په ځانې سکوت اختیار کړه. او د انې اوفرمائیل چې تاسو او وائې چې زه تاسو ته سلام کوؤم. ددې مقصد دا نه دې چې هغه ته دې السلام علیکم او وائی، ځکه چې یو غیر مسلم ته په دې الفاظو سره سلام کول جائز نه دی. بلکه دا یو محاوره ده چې کله یو سړی سره تعلق ختمول وی نو داسې وائی چې زما د طرفه سلام، یا تاته مې سلام دې. دې څخه حقیقی سلام مقصد نه دې. بلکه ددې مطلب دا وی چې زه ډیر په ښې طریقې سره ستاسره تعلق ختموم. کومو خلقو چې ددې آيت مبارك نه دا استدلال کړې دې چې کافرانو ته سلام کول جائز دی نو دهغوی دا قول مرجوح دې. (روح المعانی) (۱)

الحمد لله نن په ۳ تاریخ د رجب د دوشنبې په ورځ ماسختن

په وخت د سورة زخرف تفسیر اووه ورځو کښې ختم شو.

والحمد لله اولواخر اوصلى الله على خير خلقه محمد وعلى اله واصحابه اجمعين

.....

ایاتونه	سورة الدخان مکيه وهي تسع وخمسون آية وثلاث ركوعات	رکوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۵۹	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۳
حَمْدٌ ۝	وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝	اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ
ح م	قسم دې په کتاب بیانونکی باندې بیشکه نازل کړې دې مونږه دا کتاب	
ح م	په دې واضحه کتاب باندې قسم دې مونږ دا کتاب په یوه برکتی شپه کښې	
	فِي لَيْلَةٍ مُّبَرَكَةٍ ۝	اِنَّا كُنَّا
	مُنْذِرِينَ ۝	فِيهَا
	يُفْرَقُ	
	په شپه برکتناکه کښې بیشکه مونږه یو خبردارونکې په دې شپه کښې فیصله کولې شی	
	نازل کړې دې بیشکه مونږ (د عذاب) نه وړونکې یو په دې شپه کښې هره	
	كُلُّ امْرٍ حَكِيمٍ ۝	اَمْرًا
	مِّنْ عِنْدِنَا ۝	اِنَّا كُنَّا
	مُرْسِلِينَ ۝	
	دهر کار حکمتناک په حکم سره د طرفه زمونږه نه بیشکه مونږه یو لیږونکې دیو رسول	
	د حکمت معامله زمونږه په حکم سره فیصله کیږی او مونږ د دې حکمونو را لیږونکې یو	
	رَحْمَةً ۝	مِّنْ رَّبِّكَ ۝
	اِنَّهُ	هُوَ السَّمِيعُ
	الْعَلِيمُ ۝	
	دپاره درحمت د طرفه درب ستا نه بیشکه هغه هم هغه اوریدونکې دهر څه نه خبر دې	
	دا ستا درب مهربانی ده بیشکه هغه هر څه آوری او په هر څه پوهه دې	
	رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ	وَمَا بَيْنَهُمَا ۝
	اِنْ كُنْتُمْ	
	چی رب د آسمانونو او د زمکې دې او دهغې چی په منځ ددې دواړو کښې دی که یی تاسو	
	د آسمانونو او د زمکې او ددې په مینځ کښې چې څه دی د ټولو رب دې که تاسو پرې	
	مُوقِنِينَ ۝	لَا اِلَهَ
	اِلَّا هُوَ	يُحْيِي
	وَيُمِيتُ ۝	
	یقین کونکې نشته لاتق د عبادت مگر هم هغه دې چی ژوندی کول کوی او مړه کول کوی	
	یقین کوی دهغه نه سوا بل هیڅوک د عبادت لاتق نشته هم هغه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی	
	رَبُّكُمْ	وَرَبُّ آبَائِكُمْ
	الْاَوَّلِينَ ۝	بَلْ هُمْ
	فِي شَكٍّ	
	رب ستاسو دې او رب دپلارانو ستاسو پوښو دې بلکه دا خلق په شک کښې دی	
	ستاسو او ستاسود پلارنیکه ټولو رب دې خو دا خلق په شک کښې پراته دی	
	يَلْعَبُونَ ۝	
	لوبي کوی	
	په لوبو کښې اخته دی	

اسان ترجمہ قرآن

حَمْدٌ. قسم دے پہ دے کتاب باندی، چہ حق لره واضحه کونکي دے. چہ مونږ دے کتاب لره په يوه مبارکه شپه کښ نازل کړې دے (ځکه چہ) مونږ خلقو لره خبردارونکي وو. په دغه شپه کښ هر حکمت والا معامله زمونږ په حکم سره فيصله کولې شي (او) مونږ يو پيغمبر رالېږونکي وو. دې دپاره چہ ستاد رب د طرف نه درحمت معامله او شي، يقيناً هم هغه دے. چہ هره خبره اورېدونکي او هر څيز بالدي پوهيدونکي دے. چہ د ټولو آسمانونو او زمکې او ددې په مينځ کښ د هر څيز رب دے، که تاسو واقعي يقين کونکي يئ. د هغه نه سوا هيڅوک معبود نشته، هغه ژوند هم ورکوي، او مرگ هم، هغه ستاسو هم رب دے، او ستاسو نه مخکښي ستاسو دپلار نيکه هم رب دے (بيا هم کافران ايمان نه راوړي) بلکه هغوی په شک کښ پراته دي لويې کوي.

خلاصه تفسير

﴿حَمْدٌ﴾ ددې معنی الله تعالی ته معلومه ده ﴿وَالْكِتَابُ الْمُبِينُ﴾ [قسم دے په دې واضح کتاب] چہ معنی يې واضحه دی ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَّكَةٍ﴾ [چہ مونږ ده لره] دلوح محفوظ نه اسمان ددنیا ته [په يوه برکت والا شپه] شب قدر [کښي نازل کړې] ځکه چہ ﴿إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ﴾ [مونږه] په وجه د شفقت په خپله اراده کښي خپلو بندگانو لره [خبردار کونکي وو] يعنی مونږ ته دا منظوره شوه چہ دوی لره مضرتونونه دېچ کولو دپاره په خير او شرياند خبردار کړو دا دقرآن دنازلولو مقصد وو وړاند ددغي شپې دبرکتونو او دنفعو بيان دے چہ ﴿فَيَسْأَلُ عَنكَ كُلُّ شَيْءٍ حَكِيمٌ﴾ [په دې شپه کښي هره يوه حکمت والا معامله زمونږ په وړاند حکم] صادر [کولو سره طې کولې شي] يعنی دټول کار معاملې کومې چہ سراسر ټولې په حکمت مبنی وی څنگه انجام ته رسول يې چہ الله تعالی ته منظور وی په هغه طريقه سره متعين کولې او اطلاع يې متعلقه فرېستو ته ورکولې شي هغوی ته سپارلي شي چونکه هغه شپه داسې ده او دقرآن نازلول د ټولو نه زیات حکمت والا کار وو په دې وجه ددې دپاره هم داشپه منتخب شوه او دقرآن ځکه نازل کړې شو چہ ﴿أَمْرًا مِّنْ عِندِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ﴾ [مونږ په وجه درحمت کوم چہ ستاد رب دطرف نه وی تالره پيغمبر جوړونکي یو] چہ ستاپه معرفت سره خپلو بندگانو لره خبردار کړو ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [بيشکه هغه لوي اورېدونکي لوي پوهيدونکي دے] په دې وجه د بندگانو رعايت کوي او هغه داسې دے ﴿رَبِّ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ [کوم چہ مالک دې داسمانونو اود زمکې اوکوم] مخلوق [چہ ددې دواړو په مينځ کښي دی د هغې هم] ﴿إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ﴾ [که تاسو يقين کوي] نو دادتوحيد دليلونه د يقين کولو دپاره کافی موجود دی وړاند دتوحيد وضاحت دې چہ ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ﴾ [د هغه نه سوا بل څوک لایق د عبادت نشته هغه دې روح ورکونکي او هغه دې روح ويستونکي] ﴿رَبُّكُمْ قَدْبُ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ﴾ [هغه ستاسو هم پروردگار دې او ستاسو د تيرو پلارانو نيکونو هم پروردگار دے] او ددې تصريح او وضاحت تقاضا خو داوه چہ دغو خلقو منلې وي مگر دغه خلق بيا هم نه مني ﴿بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ﴾ [بلکه هغوی] دتوحيد په شان د حقيقتونو نه [په شک کښي] پريوتی [دی] او په دنيوی [مشغلو کښي] مصروف دی [داخرت فکر ورسره نشته کوم چہ د حق طلب وکړی او په دې کښي دغور کولو نه کار واخلي].

معارف او مسائل

دسورت فضیلت: ابوهریره رضی اللہ عنہ نہ روایت دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرماښل چې څوک د جمعې په شپه سورت دخان او وائی نو تر سبا پورې به دده گناهونه معاف شوی وی (۱). او امامه رضی اللہ عنہ روایت دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرماښل چې کوم کس د جمعې په شپه یا په ورځ کښې سوره دخان او وئیلونوالله سبحانه به هغه دپاره په جنت کښې یو کور جوړ کړی. (قرطبی بروایت ثعلبی) (۲).

دې مذکوره آیتونو مبارکو کښې د قرآن پاک د عظمت او خاص صفاتو بیان دې. واللّٰهُ عَظِیْمٌ یعنې واضح کتاب نه مراد قرآن عظیم الشان دې. دې آیت مبارک کښې الله سبحانه د قرآن عظیم الشان قسم خوړلې دې او فرماښلی شي دی چې دا مونږ په یوه مبارکه شپه کښې نازل کړې دې. او ددې مقصد غافل انسانانو لره را بیدارول دی. داشان قسم هم په دې الفاظوسره د سوره زخرف په شروع کښې تیر شوې دې. هغه ځانې کښې ددې بیان راغلې دې.

«لَيْلَةُ الْقَدْرِ»: ددې نه مراد د مفسرینو په نزد د شب قدر شپه ده چې د رمضان المبارک په آخری عشره کښې وی. دې شپې ته ئې مبارکه په دې وجه او وئیل چې په دې شپه کښې د الله سبحانه د طرفه په خپلو بندگانو باندې بې شمیره خیرات و برکات نازلېږي. او د قرآن عظیم الشان د شب قدر په شپه نازلیدل د قرآن عظیم الشان په سوره قدر کښې بیان شوی دی. «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» ددې نه معلومه شوه چې دې ځانې کښې هم د لیلة مبارک نه مراد شب قدر ده. او په یو روایت کښې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه دا هم منقول دی چې الله سبحانه د دنیا د شروع نه تر آخره پورې څومره کتابونه په خپلو نبیانو صلی اللہ علیہ وسلم باندې نازل کړي دی هغه د رمضان په مختلفو تاریخونو باندې نازل شوی دی. قتاده رضی اللہ عنہ د وائله رضی اللہ عنہ نه نقل کړی دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرماښل چې د ابراهیم علیه السلام صحیفې د رمضان په رومبې تاریخ باندې او تورات د رمضان په شپږم تاریخ او زبور په دولسم تاریخ او انجیل په اتلسم تاریخ او قرآن عظیم الشان د څلریشتم تاریخ په تیریدو یعنې په پنځویستمه شپه باندې نازل کړو. (قرطبی) (۳).

د قرآن عظیم الشان په شب قدر کښې د نازلیدو مطلب دادې چې ټول قرآن پاک د لوح محفوظ نه آسمانی دنیا ته هم په دې شپه نازل شوې وو. بیا د درویشتو کالو په موده کښې لږ لږ په نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندې نازلیدو. او ځینې حضراتو فرماښلی دی چې څومره قرآن عظیم الشان به په یو کال کښې نازلیدل وو هغه هومره به په شب قدر کښې د لوح محفوظ نه آسمانی دنیا ته نازلولې شو. (قرطبی) (۴).

او ځینې مفسرینو عکرمه وغیره نه نقل دی چې دې آیت مبارک کښې د لیلة مبارک نه مراد شب براءت یعنې د شعبان په نیمې کښې ددې نازلیدل صحیح ګرځولې دی. مګر په دې شپه د

(۱) تفسیر القرطبی: ج ۱۶، ص ۱۲۵، وشعب الإیمان للبيهقي، رقم الحديث: ۲۴۶۷

(۲) تفسیر القرطبی: ج ۱۶، ص ۱۱۵، والمعجم الكبير للطبرانی، رقم الحديث: ۷۹۵۲

(۳) تفسیر القرطبی: ج ۱۶، ص ۱۲۶، ومسند أحمد، حديث وائله بن الأسقع، رقم الحديث: ۱۶۹۸۴ (بألفاظ مختلفة) والمعجم الكبير للطبرانی، رقم الحديث: ۱۷۶۴۶

(۴) تفسیر القرطبی: ج ۱۶، ص ۱۲۶

قرآن عظیم الشان نازلیدل د نورو ټولو نصوص قرآن او د حدیثو دروایتونو نه خلاف دی. ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ (۱) او ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ (۲)، پشان د ښکاره نصوصو په موجودگي کښي بغير د څه قوي دليل نشي ونيلي کيډي چي دا قرآن عظیم الشان په شب براءت کښي نازل شوي دي البته د شعبان پنځلسمي شپي ته دا احاديثو په ځيني روايتونو کښي د شب براءت يا د ليلة الصک نوم ورکړي شوي دي او ددې شپي مبارک کيدل او په دې د الله ﷻ د رحمتونو د نازلیدو ذکر دي. دې سره سره ځيني روايتونو کښي دا مضمون هم راغلي دي چي په دې کښي ځاني د ليلة مبارکه په صفت کښي چي بيان شوي دي چي: ﴿فِيهَا يُنَزَّلُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾ (۳) امراتن عندنا يعني په دې شپه د هر حکمت زموږ د طرفه کيږي. ددې معني ابن عباس (رضي الله عنه) دا بيان فرمايلي ده چي دا شپه چي په دې کښي قرآن عظیم الشان نازل شوي معني شب قدر، هم په دې کښي د مخلوق د ټولو اهمو امورو فيصلې کيږي، هغه امور کوم چي دې کال کښي د آئنده شب قدر پوري کيدونکي وي هغه طي کيږي مثلاً دې کال کښي څوک څوک پيدا کيږي، دې کال کښي به کوم کوم سرې مړ کيږي، دې کال کښي به يو کس ته څومره رزق ورکولې کيږي. هم دا تفسير دنور امامانو قتاده (رحمته الله عليه)، مجاهد (رحمته الله عليه)، حسن (رحمته الله عليه) وغيره نه هم منقول دي. او مهدي فرمايلي دي چي ددې معني داده چي دا ټولي فيصلې چي په تقدير الهي کښي د مخکښي نه شوي وي په دې کال کښي فرښتو ته حواله کيږي. ځکه چي د قرآن عظیم الشان نور نصوص په دې باندې گواه دي چي الله ﷻ دا فيصلې د انسان د پيدائش نه وړاندې په ازل ليکلې وي. نو په دې شپه کښي دا خبره غوټه کيږي چي د قضاء و قدر تنفيذ چي د فرښتو په ذريعه کيږي، په دې شپه کښي دا د ټول کال حساب کتاب دوي ته حواله کيږي. [قرطبي] (۴).

چونکه ځيني روايتونو د حديث کښي د شعبان د پنځلسمي شپي متعلق هم راغلي دي چي پدې کښي د اجلونو او رزق فيصلې ليکلې کيږي. په دې وجه ځيني حضراتو په مذکوره آيت مبارک کښي د ﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ﴾ تفسير په ليلة البراءت سره کړې دي. مگر دا صحيح نه دي، ځکه چي دلته د نزول قرآن ذکر ټولونه مخکښي دي. او ددې په رمضان کښي کيدل د قرآن عظیم الشان د نصوص نه متعين دي او ځيني رواياتو کښي د شب براءت متعلق دا کوم مضمون چي راغلي دي چي په دې کښي د رزق وغيره فيصلې کيږي، اول خو ابن کثير (رحمته الله عليه) ددې متعلق فرمايلي دي چي دا روايت مرسل دي. او داسي روايتونه د ښکاره نصوص په مقابله کښي قابل اعتماد نشي کيډي (۵). داشان قاضي ابوبکر بن عربي (رحمته الله عليه) فرمايلي دي چي دنيم شعبان متعلق څه داسي قابل اعتماد روايت نشته دي چي دهغي نه دا ثابت شي چي د رزق، مرگ او ژوند فيصلې په دې شپه کښي کيږي. (۶) خو په روح المعاني کښي يو بلاسند روايت کښي د ابن عباس (رضي الله عنه) دا

(۱) ترجمه: مياشت د رمضان ده، چي په هغه کښي قرآن مجيد نازل کړی شوی دی.

(۲) ترجمه: يې شک مونږ قرآن مجيد په شب قدر کښي نازل کړی دی.

(۳) تفسير القرطبي: ج ۱۶، ص ۱۲۶

(۴) تفسير ابن کثير: ج ۷، ص ۲۶۶

(۵) أحكام القرآن لابن العربي، سورة الدخان: ج ۷، ص ۱۴۰

مضمون نقل کرے شوی دے چي د رزق او مرگ او ژوند وغیره فیصلی د نیم شعبان په شپه کښي کيږي. او په شب قدر کښي فرستوته حواله کيږي^(۱). که دا روایت ثابت وی نو دا شان په دواړو اقوالو کښي تطبیق کیدي شي. گني اصلی خبره چي د قرآن عظیم الشان نه ظاهره ده او صحیح احادیثو نه ثابته ده هغه داده چي د سورة دخان آیت مبارک ﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ﴾ او ﴿فِيهَا يُفْرَقُ﴾ وغیره د ټولو الفاظ هم د شب قدر باره کښي دی. پاتې شو د شب برات فضیلت نو هغه یوه مستقلة معامله ده چي د حدیثو په ځیني روایتونو کښي منقول ده. خو هغه اکثر ضعیف دی. په دې وجه قاضی ابوبکر رحمته الله علیه ددې شپې د فضیلت نه انکار کړي دي. خود شب برات د فضیلت روایتونه اگر چي د سند لحاظ سره ضعیف دی خو د تعدد طرق او تعدد روایات نه دوی ته یو رنگ قوت حاصلیږي^(۲). په دې وجه ډیرو مشائخ ودا قبول کړي دي. ځکه فضائل اعمال کښي په ضعیف روایتونو باندې د عمل کولو هم گنجائش شته دي. والله اعلم.

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ۝

| پس انتظار کوه | دهغه ورځ | چي راشي آسمان | دلوگي بنکاره سره |

| نود هغي ورځي انتظار کوه | چي آسمان به په بنکاره لوگي سره راشي.

يَغْشَى النَّاسَ ۚ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ رَبَّنَا اكْشِفْ

چي ورځورېږي به | په خلقو | دا عذاب دې درناک | المربه زمونږه | لرې کره زمونږه نه |

خلق به ټول پټ کړي | دغه به ډیر دردناک عذاب وي | ادوي به وائي | ائي زمونږه به | دا عذاب

عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ۝ أَلَمْ يَكُنْ لَهُمُ الذِّكْرَى

عذاب | بیشکه مونږ | ایمان راوړنکي یو | څرنګه به فائده مندشي | دپاره ددوي نصیحت |

لرې کره | مونږ یقین کونکي یو | دوي به کله نصیحت قبول کړي

وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ۝ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا

او حال دا چي راغي دوي ته | رسول بنکاره کونکي | بیا اوګرزیدل دوي | دهغه نه | اووي ونیل |

حال دادې چي واضح بیان کونکي پیغمبر ورته راغلي دي | نود دوي نه یې مخ اوګرځولو

مُعَلَّمٌ ۝ إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا

ښودنه شوی ده ده ته | لیوني دي | بیشکه مونږه | لرې کونکي یو | د عذاب | المربه موده |

اودائي اوونیل | چي ده ته زده کره شوې ده | لیوني دي | مونږ به دا عذاب د لرې مودې دپاره لرې کړو

^(۱) روح المعانی: ج ۱۸، ص ۶۲۷

^(۲) دی روایات دپاره اوګوري: جامع الترمذی، أبواب الصوم، باب ما جاء في ليلة النصف من شعبان: ج ۱۰، ص ۱۵۶، وسنن ابن ماجه، أبواب ما جاء في قيام شهر رمضان، باب ما جاء في ليلة النصف من شعبان: ج ۱، ص ۹۹، المعجم الكبير للطبرانی، رقم الحديث: ۱۶۶۳۹

إِنَّمَا	عَابِدُونَهُ ۝	يَوْمَ	نَبْطِشُ
بیشک تاسو	دوباره کونکي بی دکارونو خپلو	په کومه ورځ	چی مونږ نیول کوږا
خوتاسو خپل زور حالت ته گرځیدونکي یی	په کومه ورځ چی به مونږ		
البطشة الكبرى ۝	إِنَّا	مُنْتَقِمُونَ ۝	
نیول	لوی	بیشک مونږ به	بدل اغستونکي یو
سخت نیول او کړو	مونږ خامخا بدله	اخذستونکي یو	

آسان ترجمه قرآن

لهذا دهغي ورځې انتظار او کړه، چه کله آسمان يو ښکاره لوگي سره راښکاره شي. چه په خلقو باندې به خور شي دا يو دردناکه سزا ده. (هغه وخت کېن به خلق دا وائي چه) اے زمونږ پروردگار، زمونږ نه دا عذاب لرې کړه، مونږ ضرور ايمان راوړونکي يو څرنگه به وي دوی لره نصيحت؟ حالانکه دوی ته داسې پيغمبر راغلي دي، چه هغه حقيقت لره ښکاره کړې دي بيا هم دا خلق دهغه نه مخ اړونکي دي، او وائي چه: ده ته زده کړه شوې ده، ليوږي دي. (صحيح ده) مونږ عذاب لره څه وخت پورې لرې کوو، يقيناً تاسو واپس راگرځئ هغه زور حالت ته. په هغه ورځ چه زمونږ د طرف نه به لوږي نيول وي يقيناً په هغه ورځ مونږ پوره انتقام اخستونکي يو.

خلاصه تفسير

او هرکله چه داخل د حق واضح کيدو باوجود نه مني [پس ته] د دوی دپاره ﴿فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ﴾ [د هغي ورځې انتظار کوه چه داسمان دطرف نه په نظر راتلونکي لوگي پيدا شي ﴿يَغْشَى النَّاسَ﴾ کوم چه په دې ټولو خلقو باند به عام شي ﴿هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ دا هم [يوه دردناکه سزاده] کومه چه به دوی لره وي ددې نه مراد د غلې قحط دې په کومه کېنې چه دمکې خلق دښې کریم ﷺ په ښيرو سره اخته شوي وو او داخيرې يو ځل په مکه کېنې شوې وې او يوځل په مدينه منوره کېنې او قاعده ده چه سخته لوږه او سوکړه دآسمان اومزکې په مينځ کېنې دسترگوپه وړاند لوگي شان په نظر راوړلی غرض دمکې خلق په خپلو ځانونو پورې تنگ شول او عاجزی يې شروع کړه چنانچه دپيشينگوښي په طور فرماني چه دغه وخت به دالله تعالی په دربار کېنې عرض کوي چه ﴿رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ﴾ [اے زمونږ ربه زمونږ نه دامصیبتلرې کړې مونږ ضرور ايمان راوړو] چنانچه پيشينگوښي داسې پوره شوه چه ابوسفیان اونورو قريشو دوی ته اولیکل هم او راغلل هم چه ته دعا وکړه او ثمامه رئيس ديمامه لره کوم چه غله بنده کړې وه پوهه کړې او صاحب دروح المعانی دابوسفیان دایمان وعده هم نقل کړې ده وړاند ددوی ددې وعدې په زړه سره نه کول ارشاد فرماني ﴿أَتَى لَهُمُ الذِّكْرَى﴾ [دوی ته به] په دې سره [کله نصيحت حاصل شي] په کوم سره چه د دوی دایمان توقع وکړې شي ﴿وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ﴾ [حال دادي چه] ددې نه وړاند [دوی ته په ظاهر شان سره پيغمبر راغي] چه دنبوت شان يې ظاهر وو ﴿ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ﴾ [بيا هم دې خلقو د هغه نه مخ وارولو] ﴿وَقَالُوا مَعْلَمُ جُنُودِنَا﴾ او داي وټيل چه [بل بشر [ده لره پوه کړې دي] او [ديوانه يعنی ليونې دي] پس

هر کله چه د دومره لوی رسول په راتلو چه د رسالت په دلیلونو کښې ې هیڅ تاویل نه شی کیدی دې خلقو ایمان رانه وړو نو په قحط باند چه په دې کښې یو بې انصافه سرې داهم احتمال راوېستی شی چه دایو معمولی واقعه ده چه دطبعی اسبابو لاند شوی ده او دکفر سزانه ده کله ترې نه دایمان راوړو امید دې؟ د دوی دا وینا محض دفع الوقتی ده مگر خیر ﴿إِنَّا﴾ [مونږ] د حجت تمامولو دپاره ﴿كَاشِفُوا الْعَذَابَ قَلِيلًا﴾ [لږ نور دا عذاب لرې کوو] مگر ﴿إِنكُمْ عَابِدُونَ﴾ [تاسو به بیا خپل هغه حالت باند شی] چنانچه داپیشینگوئی داسې پوره شوه چه دوی ﷺ دعا وکړه باران وشو او ثمامه ته ې هم خطولیکلو چه غله د راپرېدی او دمکې خلقو ته تسلی نصیب شوه مگر ایمان ې څه راوړو چه د وړاندې نه هم زیات سرتیز او زور شور کوونکی شول او ترلږ وخت پورې ې څکه وفرمائیل چه ددې عذاب د واپس کیدو موده صرف تردنیوی ژوند پورې ده بیا دمرگ نه پس چه کوم مصیبت راشی د هغې خاتمه چرې نشته چنانچه ارشاد دې چه ﴿يَوْمَ نُبْعَثُ الْبَاطِلَةَ الْكُبْرَى﴾ [په کومه ورځ مونږ په سختونیولو سره ونیسو] په هغه ورځ [په] ﴿إِنَّا مُنْتَقِمُونَ﴾ [مونږ] پوره [بدله واخلو] یعنی په آخرت کښې به پوره سزا وی.

معارف او مسائل

دې مذکوره آیت مبارک کښې چې د ﴿يَذْخَانِ مُبِينٍ﴾ ذکر په طور دپیشن گوئی راغلې دې چې تاسو انتظار کوئی چې دهغه ښکاره لوگی چې په آسمان باندې به وی او په خلقو باندې به راخوړ شی. ددې متعلق د حضرات صحابه کرامو رضی الله عنه نه درې قولونه منقول دی.

① اول دا چې دا د قیامت د نخبو نه یوه نخبه ده. او دا به بالکل قیامت ته نژدې وی. دا قول د علی رضی الله عنه، ابن عباس رضی الله عنه، ابن عمر رضی الله عنه، ابوهریره رضی الله عنه او زید بن علی رضی الله عنه او حسن بصری رضی الله عنه، ابن ابی ملیکه رضی الله عنه وغیره دې. او ابوسعید خدری رضی الله عنه او حذیفه بن اسید غفاری رضی الله عنه نه دا قول مرفوعاً هم روایت کړې شوی دې اوددې تفصیل مخکښې راوان دې.

② دویم قول دادې چې دا پیشن گوئی واقع شوې ده. او ددې مصداق د مکې مکرّمې قحط دې چې د نبی کریم ﷺ په بد دعا سره په هغوی باندې راغلې وو. هغوی د اولرې نه مړه کیدل، مردار خناور ې خورل، په آسمان باندې د باران په ځانې هغوی ته لوگې په نظر راتلو. دا قول د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه دې.

③ دریم قول دادې چې ددې دخان نه هغه لوگې دې چې د فتح مکه په ورځ په مکه مکرّمه کښې په آسمان باندې خور شوې وو. دا قول د عبدالرحمان بن اعرج وغیره دې [قرطبی] (۱). زیات معروف رومبی دوه قولونه دی.

④ د دریم قول متعلق ابن کثیر رحمته الله علیه فرمائیلی دی چې هذا القول غریب جدابل منکر (۲). باقی د دوؤ ذکر په صحیح احادیثو کښې راغلې دې. روح المعانی دویم قول ته ترجیح ورکړې ده (۳). اومذکور الصدر خلاصه تفسیر بیان القرآن کښې هم دا اختیار کړې شوې ده. ابن کثیر رحمته الله علیه او قرطبی رحمته الله علیه رومبی قول ته ترجیح ورکړې ده. والله اعلم. د دواړو قولونو روایات لاندې ذکر کړی.

(۱) تفسیر القرطبی: ج ۱۶، ص ۱۳۰، ۱۳۱

(۲) تفسیر ابن کثیر: ج ۷، ص ۲۴۷

(۳) روح المعانی: ج ۱۸، ص ۴۳۶

صحيح مسلم کنبی حذیفہ بن اسید رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چي نبی کریم ﷺ یو بالاخانی نہ مونږ ته اوکتل ، مونږ خپلو کنبی د قیامت د نخبو تذکره کوله نبی کریم ﷺ او فرمائیل چي قیامت به تر هغه وخته پورې نه قائمېږي چي تاسو لس نخبې او نه گورئې ① دنمر مغرب طرفه راختل ② دخان ③ دوابه ④ یا جو ما جوج راوتل ⑤ دعیسی رضی اللہ عنہ نازلیدل ⑥ د دجال راوتل ⑦ او درې خسفه یعنی په زمکه کنبی بنخیدل یو خسف په مشرق کنبی ⑧ بل خسف په مغرب کنبی ⑨ دریم جزیره العرب کنبی ⑩ او اور چي قعر عدن نه به راوځي او خلق به شوي تر دې چي کوم ځانې شپه راشي نو خوب کولو دپاره به اودریږي اور به هم اودریږي ، او چي کوم ځانې کنبی غرمه شي نو چي آرام دپاره اودریږي اور به هم اودریږي [ابن کثیر] ⑪ ابن جریر رحمته اللہ علیہ د ابو مالک اشعري رضی اللہ عنہ نه روایت کړې دي چي نبی کریم ﷺ او فرمائیل چي څه تاسو د دریو څیزونو نه ویروم یو دخان یعنی لوگي ، دا به مؤمن باندې صرف یو زکام راوړي ، اود کافر په ټول بدن باندې به خور شي او تر دې چي دهغه د هر یو مسمع الو مسام نه به راوځي . او دویم څیز دآبه یعنی دآبه الارض چي ناآشنا قسم ځناور په د زمکې نه راوځي . او دریم دجال ⑫ دا روایت ابن کثیر نقل کړې دي او فرمائیلې شي دي چي هذا اسناد جيد ⑬ هم داشان یو روایت بحواله ابن ابی حاتم د ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ نه هم ابن کثیر نقل کړې دي ⑭ او بحواله ابن ابی حاتم علی رضی اللہ عنہ نه دا روایت نقل کړې شوې دي چي د دخان پيشن گوئي نه ده تیره شوې بلکه دا به قیامت ته نزدې مؤمن دپاره صرف د یو زکام په شان وي او کافر به ټول راگیر کړي اود هغه د هر مسمع او مسام نه به راوځي ⑮ ، هم داشان مضمون بحواله عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہ او ابن عباس رضی اللہ عنہ نه هم نقل کړې شوې دي . او هغه ابن کثیر نقل کړې دي او بیافرمائی چي :
 « هذا السناد صحيح الى ابن عباس رضی اللہ عنہ حبر الامه وترجمان القرآن وهكذا قول من وافقه من الصحابة والتابعين مع الاحاديث المرفوعة من الصحاح والحسان وغيرهما التي اوردوها ميا فيه مقنع ودلالة ظاهرة على ان الدخان من الايات المنتظرة مع انه ظاهر القرآن [فَاَرْتَفَبَ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ] وعلى ما فسره ابن مسعود انما هو خيال راوۃ في اعينهم من شدة الجوع والجهد وهكذا قوله تعالى [يغشى الناس] اي يتغشاهم ويومئهم ولو كان امرا خياليا لم يحض اهل مكة المشركين لما قبل فيه يغشى الناس ⑯ (ترجمه) ابن عباس رضی اللہ عنہ حبر امت او ترجمان القرآن پورې دا اسناد صحيح دي . او هم دا قول د نور صحابه کرامو رضی اللہ عنہ او تابعينو دي . او هغوي د ابن عباس رضی اللہ عنہ موافقت کړې دي . دې سره ځيني هغه مرفوعه احاديث دي چي په هغې کنبې ځيني صحيح ځيني حسن دي هغه هم دا ثابتولو دپاره کافی دي چي دخان د قیامت د هغه نخبو نه دي چي دهغه انتظار دي . اوس لا راغلي نه دي . خصوصا چي په دې باندې د قرآن پاک ظاهري الفاظ هم شاهد دي . او د عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ په مشهور تفسير هغې کنبې چي د کوم لوگي ذکر دي . هغه یو خیالی لوگي

① تفسير ابن کثير: ج ۷، ص ۲۴۷، وصحيح مسلم، کتاب الفتن، باب في ظهور عشر آيات: ج ۲، ص ۳۹۳
 ② المعجم الكبير للطبراني، رقم الحديث: ۳۳۶۲
 ③ تفسير ابن کثير: ج ۷، ص ۲۴۹
 ④ تفسير ابن کثير: ج ۷، ص ۲۴۹
 ⑤ تفسير ابن کثير: ج ۷، ص ۲۴۹
 ⑥ تفسير ابن کثير: ج ۷، ص ۲۴۹ نه ۲۴۷ پورے

وو ، چي دلوري په وجه په هغوي ته ښکاريږي . دې دپاره د يغشي الناس معلومېږي ځکه دا خيالي لوگي د اهل مکې دپاره مخصوص وو . اود يغشي الناس الفاظ دا ښاني چي هغه ټولو خلقو باندې عام طور راغلي وي .

او د رومبي يعني د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د قول روايت په صحيحين او مسند احمد او ترمذي ، نسائي وغيره کښي داسي راغلي دي چي مسروق رضي الله عنه نه روايت دي چي يوه ورځ مونږ د کوفي مسجد ته داخل شو چي ابواب کنده ته نژدې دي . هلته مو اوکتل چي يو واعظ خلقو ته وعظ کوي . او دې آيت مبارك يعني ﴿يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ﴾ متعلق هغه دمخاطبو خلقو ته سوال اوکړو چي تاسو ته معلومه ده چي دخان څه ته وائي . بيا ئي او فرمائيل چي دا به يو لوگي وي چي د قيامت په ورځ به راوځي او دا به د منافقينو غوږونو او سترگو نه راتاوشي او دې سره به مؤمن ته صرف زکام وي .

مسروق رضي الله عنه فرمائي چي مونږ کله ددې واعظ خبرې واوريدي نو مونږ عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ته ورغلو او هغوي ته مو ددې ذکر اوکړو . هغوي ملاست وو ، زر په ويړه کښي راپاسيدل او کيناستل او وي فرمائيل چي الله تعالى ستاسو نبي صلى الله عليه وسلم ته دا هدايت فرمايلي دي چي : ﴿قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ﴾ يعني څه ستاسو نه د ستاسو د خدمت تعليم و تبليغ هيڅ بدله نه غواړم او نه څه د هغه خلقو نه يم چي په تکلف سره يوه خبره کوي . په دې وجه د علم تقاضا داده چي سرې په يو څيز باندې نه پوهيږي نو صفا دې او وائي چي څه په دې نه پوهيږم ددې علم الله تعالي ته دي . بيا ئي او فرمائيل چي اوس څه تاسو ته ددې آيت مبارك د تفسير يوه واقع وایم . هغه داده چي کله قريشو د نبي کریم صلى الله عليه وسلم د دعوت قبلولو نه انکار اوکړو او په خپل کفر باندې کلک ولاړ وو نو نبي کریم صلى الله عليه وسلم هغوي دپاره داسي بد دعا او فرمائيل چي يا الله تعالى ! په دوي باندې داسي قحط راولي لکه څنگه چي تا د يوسف عليه السلام په وخت کښي راوستې وو . ددې بد دعا اثر داشو چي خلق په قحط کښي اخته شو تر دې چي هډوکي او مردار خناور به ئي خوړل . دې خلقو به آسمان طرفته نظر واچولو نو د اولري نه به دوي ته په آسمان يو لوگي ښکاريږي . او په يو روايت کښي دي چي کله به ددوي يو کس آسمان ته نظر پورته کړو نو د اولگي په وجه به ورته په آسمان کښي لوگي شان ښکاريږي . دې نه پس عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ددې په استدلال کښي دا آيت مبارك اولوستو چي : ﴿فَارْتَبَّ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ﴾ هرکله چي دا واقع راپيښه شوه نو خلق د نبي کریم صلى الله عليه وسلم په خدمت کښي حاضر شو او عرض ئي اوکړو چي تاسو د خپلې قبيلې مضر دپاره د الله تعالى نه د باران دپاره دعا اوکړئ گني ټول به هلاک شي . نبي کریم صلى الله عليه وسلم دعا او فرمائيله او الله تعالي باران اورولو . نو په دې باندې دا آيت مبارك نازل شو چي : ﴿إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ﴾ يعني مونږ ستاسو دا عذاب خو ورخودپاره لرې کوو خو هسي بياخپل کفر طرفته واپس شئ . نو همداشان اوشو ، هغوي بيا هغه خپل مخکښي حال ته واپس شونو الله تعالى دا آيت مبارك نازل کړو چي : ﴿يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنْقِضُونَ﴾ يعني په کومه ورځ چي مونږ کله په سخت رانيولو سره راوښو نو د هغه ورځي نه ويرېږئ . بيا ابن مسعود رضي الله عنه او فرمائيل چي دا بطشه کبري يعني ډير سخت رانيول په بدر کښي تير شويدي . عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ددې واقعي نقل کولو نه پس او فرمائيل

چي پنځه څيزونه مخکښي تير شوي دي يعنې دخان ، روم ، قمر ، بطشه ، لزام . [ابن کثير] (۱).
 دخان نه مراد په دې تفسير کښي دمکي مکرمي قحط دي . او د روم نه مراد هغه پيشن گوڼي
 ده کومه چي په سورة روم کښي دهغوي د غلبي متعلق راغلي دي چي : ﴿وَهُمْ قَوْمٌ مُّغْلَبُونَ﴾
 او قمر نه انشقاق قمر مراد دي چي دهغي ذکر په : ﴿اِنَّ رَبَّ السَّاعَةِ وَالشَّقِ الْقَمَرُ﴾ کښي
 دي . او بطشه د تفسير مذکوره مطابق غزوة بدر کښي دکافرانو انجام دي . او لزام نه اشاره
 دي آيت مبارک طرفته ده چي : ﴿فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا﴾.

دې مذکوره آيتونو مبارکو کښي غور او کړنې ، په دې کښي څو پيشن گوياني دي .
 ① اول په آسمان د لوگي راتلل ، او په ټولو خلقو باندې راخوريډل . ② دويم د مشرکانو ددې
 عذاب نه عاجزه کيدل او دايمان په وعده باندې دالله تعالى نه دعا غوښتل . ③ دريم دهغوي
 وعده خلاف کوي او بيا انکار کول . ④ څلورم د اتمام حجت په طور دالله ﷻ دهغوي نه څه
 وخت پورې عذاب لرې کول او دا ورته وئيل چي تاسو به په دې وعده باندې قائم پاتې نشئ .
 ⑤ پنځم بيا دوباره دهغوي لره رانيول .

د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د تفسير مطابق داتولي پيشن گوياني پوره شوي دي . رومبن څلور
 څو په مکي والو باندې د سخت قحط په صورت کښي او ددې دلرې کولو په دوران کښي پوره
 شوې . او پنځمه په غزوة بدر کښي پوره شوه . ددې تفسير نه واضح شو چي دقرآني الفاظونه
 دا ډيره لرې معلوميږي چي د اولرې د سختي په وجه په آسمان باندې يو خيالي لوگي په نظر
 راتلل قرآن عظيم الشان ﴿تِلْكَ آيَاتُ السَّمَاءِ﴾ او ﴿يُدْخِلُ آلَ يُوسُفَ﴾ او ﴿يَفْثَى النَّاسَ﴾ الفاظ سره تعبير کړي
 وي ځکه چي په ظاهره ددې الفاظونه په آسمان باندې يو ښکاره لوگي راخوريډل او ټول خلق
 ددې نه متاثره کيدل معلوميږي . دې مذکوره تفسير کښي نه په آسمان باندې دلوگي راخوريډل
 ثابت دي اونه د خلقو ددې نه متاثره کيدل ثابت دي . بلکه دا لوگي خو دهغوي د خپل زيات
 مصيبت اثر وو ، په دې وجه ابن کثير رحمه الله دظاهر قرآن مطابق دې ته ترجيح ورکړې ده چي دا
 دخان مبین د قيامت د نڅښو نه دي . او دې ته ئې په دې وجه هم ترجيح ورکړې ده چي دا
 مرفوع روايتونو نه ثابت دي . او دا صرف د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه خپل قول دي مگر په دې
 تفسير باندې په ظاهره په ﴿اَلَا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا اَلَمْ يَعْبُدُونَّ﴾ سره دا اشکال کيږي چي په قيامت
 کښي به کافرانو نه هيڅ عذاب نشي پورته کولي . نو دې خائي به د څو ورځو دپاره د عذاب
 لرې کولو ذکر څنگه صحيح وي ؟ ابن کثير رحمه الله او فرمايل چي ددې دوه معني کيدې شي . يوه
 دا چي ددې نه مراد دا وي چي که چرې ستاسو د وينا مطابق عذاب لرې کړي او بيا تاسو دنيا
 ته واپس کړي نو تاسو به بيا هم هغه کفر اختياروئ . لکه څنگه چي يو آيت مبارک کښي هم دا
 مضمون داسان راغلي دي چي : ﴿وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْجُؤْفَاءِ لَظَلُّوا عَلَىٰ سُبُلٍ يَمْشُونَ﴾ (۲) او يوبل

(۱) تفسير ابن کثير: ج ۷، ص ۲۴۶ نه ۲۴۸ پورې، وصحيح البخاري، کتاب التفسير، تفسير سورة الدخان: ج

۲، ص ۷۱۴، ۷۱۵

(۲) ترجمه: او که مونږ به دوی باندې رحم وکړو او ددوی تکليفونه لرې کړو نو بيا به هم دوی په خپله
 گمراهي کښي سړو هلي گرځي.

آیت مبارک کنبی دی چې: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ﴾^(۱)، بله معنی ئې دا هم کیدې شی چې ﴿إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ﴾ کنبی د کشف عذاب نه مراد داوی چې یعنی اگر چې د عذاب راتلو اسباب مکمل شوی دی او تاسو ته عذاب نزدې راغلی دې خو مونږ دا خو ورځو دپاره روستو کوو. لکه څنگه چې دیونس عليه السلام د قوم باره کنبی چې راغلی دی: ﴿كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ﴾^(۲)، حالانکه په قوم یونس عليه السلام باندې عذاب نه وو راغلی، صرف آثار ئې په نظر راغلی وو. اودا ئې په کشف عذاب سره تعبیر کړل^(۳). خلاصه دا ده چې که د دخان پېشن گوئی د قیامت په نڅېو کنبی شمار کړې شی نو د ﴿إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابَ﴾ الفاظ سره به په دې باندې هیڅ اشکال نه کیږي او په دې تفسیر کنبی د ﴿يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى﴾ نه مراد د قیامت د ورځې رانیول دی. د عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ په تفسیر کنبی چې د غزوۍ بدر کوم رانیول دی هغه په خپل ځانې صحیح دی. هغه هم یو سخت رانیول وو. خو دې سره دا نه لازمیږي چې گنی په قیامت کنبی به ددې نه زیات سخت رانیول نه وی. او پدې کنبی هم څه بعید نه معلومیږي چې قرآن عظیم الشان کفار د راتلونکي عذاب نه په دې آیتونو کنبی ویرولی وی او دې نه پس چې کوم عذاب په هغوی باندې راغلو هغه ئې په څه درجه کنبی ددې مصداق گنړلو سره صحابه کرامو رضی اللہ عنہم ددې آیتونو ذکر فرمایلې وی، اودې سره د قیامت د نڅېو څه نفی نه کیږي. لکه څنگه چې روح المعانی کنبی د علامه سفاریني کتاب البحور الزاخره حوالې سره پخپله ابن مسعود رضی اللہ عنہ روایت کړې دې چې:

﴿هَذَا خِاتَمُ مَنْ مَضَى وَاحِدًا وَالَّذِي بَقِيَ يَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَا يَصِيبُ الْمُؤْمِنَ إِلَّا بِالْزَكَاةِ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيُشَقُّ مَسَامِعُهُ فَيَبْعَثُ اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَ ذَلِكَ الرِّيحَ الْجَنُوبِيَّ مِنْ الْيَمَنِ فَيَتَقَبَّضُ رُوحَ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَيَقْبِضُ رُوحَ النَّاسِ﴾ [روح]^(۴)

[ترجمه]: دخان دوه دی. یو تیر شوې دې [یعنی د قحط په وخت کنبی] او دویم باقی دې، هغه به د آسمان او زمکې مینځ کنبی فضا ډکه کړي، او دې سره به مؤمن ته صرف زکام وی، او د کافرانو ټول منافذ به اوشلوی، هغه وخت کنبی به الله تعالی یمن طرفه جنوبی یوه هوا راوړي چې هغه به د هریو مؤمن روح قبض کړي او صرف کافران او شرار الناس به باقی پاتې شی. اگر چې صاحب د روح المعانی د خپل مختار تفسیر مطابق ددې روایت د صحت متعلق د خپل شک اظهار کړې دې مگر که دا روایت ثابت شی نو ظواهر قرآن او روایت ترمینځ به څه تعارض پاتې نشي. واللہ سبحانه وتعالی اعلم.

.....

^(۱) ترجمه: او که دوی دنیا ته واپس هم کړے شی نو بیا به هم هغه کارونه کوي دکومونه چه دوی منع کړے شوي وو.

^(۲) ترجمه: مونږ ترے نه شرمونکے عذاب په دے دنیا کنس لرے کړو.

^(۳) تفسیر ابن کثیر: ج ۷، ص ۲۵۰

^(۴) روح المعانی: ج ۱۸، ص ۴۳۵

وَلَقَدْ فَتَنَّا

| او په آزمېښت کښې اچولی ووه مونږه

| او مونږ ددې نه مخکښې د

قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ۝ أَنْ أَدُّوا

مخکښې ددې نه | قوم دفرعون | اورا غې هغوی ته | یو رسول شریف | چې حواله کړی |

فرعون په قوم امتحان کړې وو | او هغوی ته یو عزتمند پیغمبر راغلی وو | چې دالله ﷻ

إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ ۖ إِنَّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ وَأَنْ لَا تَعْلُوا

ماته | بندگان دالله | بیشکه زه | ستاسو دپاره | رسول امانتدار یم | او دا چې سرکشی مه کوئ |

بندگان ماته حواله کړه | زه تاسوته رالېږلې شوې امانت دار پیغمبر یم | اودا چې تاسو د

عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّي أَتِيكُمْ بِسُلْطَنِ مُّبِينٍ ۝ وَإِنِّي

په مقابله دالله کښې | بیشکه زه | راوړم تاسوته | دلیل ښکاره | او بیشکه ما

الله ﷻ په مقابله کښې سرکشی مه کوئ | زه تاسوته یو ښکاره دلیل پیش کوم | او بیشکه زه

عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ ۖ أَنْ تَرْجُمُونَهُ ۝ وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا

پناه اغستلی ده | ادرب زما | ادرب ستاسو سره | اچې تاسو سنگسار کوئ ما | اوکه تاسو خبره نه منئ

ستاسو او خپل رب سره ددې خبرې نه پناه غواړم چې تاسوما په کانړو اولئ | اوکه چرې تاسوپه ما ایمان نه راوړئ

لِي فَأَعْتَزِلُونَهُ ۖ فَدَعَا رَبَّهُ أَنْ هُوَ لَا يَرْجُو قَوْمٌ

زما | نو خان ساتئ زما نه | پس آواز اوکړو هغه | رب خپل ته | چې بیشکه دا خلق | یو قوم دې

نوزما نه لرې شی | بیا موسی ﷺ خپل رب ته دعا اوکړه | چې دا خو ډیر لوڼې

مُجْرِمُونَ ۖ فَاسْرِعْ بَأْدِي لَيْلًا ۖ إِنَّكُمْ مُّتَّبِعُونَ ۖ

مجرم پس روان کړه | بندگان زما | دشپې | بیشکه په تاسو پسې به خلق درځی |

مجرمان دی | نو اې موسی | ته زما بندگان دشپې شپې | دمصر | نه اوباسه | رالاندې کولې به شی

وَأَتْرِكُ الْبَحْرَ رَهَوًا ۖ إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُّغْرَقُونَ ۖ كَمْ تَرَكُوا

او پرېږده دریاب | په حال خپل | بیشکه دوی | ښکر دې | دویدونکې | خومره ډیر پرېښودل هغوی

او دریاب غلې په قلاړه پرېږده | ددوی ټول ښکر به دویږی | نودغه خلقو خومره

مِنْ جَنَّتٍ وَغَيْرِهَا ۖ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ۖ وَنَعْمَةٍ

د باغونو | او چینونه | او فصلونونه | او دخیونو شاندارونه | او نعمتونه |

باغونه | اوچېنې | او فصلونه او ښائسته ښائسته محلونه | او نور ډیر نعمتونه ئې پرېخودل

كَانُوا فِيهَا فَكِهِينَ ۖ كَذٰلِكَ ۙ وَاَوْرَثْنٰهَا

چی وژ هغوی ایه هغی کنی | مزی کونکی اداسی شو انجام دهغوی | اویه میراث کنی ورکړل مونږه دغه خیزونه کوم کنی چی دوی خوشحالی کونکی وو | هم دغسی اوشوه | او مونږ یو بل قوم دهغی ټولو خیزونو

قَوْمًا اٰخَرٰیْنَ ۖ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوْا

قوم بل ته | پس اونه ژړل | په هغوی باندې | آسمان | اوزمکې | اونه وژ هغوی مالک کرو | نونه خو پرې آسمان اوزمکې ژړا اوکړه | اونه ورته مهلت

مُنْظَرٰیْنَ ۖ وَلَقَدْ نَجَّیْنَا بَنٰی اِسْرَآءِیْلَ مِنَ الْعَذَابِ

مهلت ورکړې شوی | او بیشکه خلاصی ورکړو مونږه | بنی اسرائیلو ته | د عذاب ورکړې شوا | اومونږ بنی اسرائیل دسپکونکی عذاب نه خلاص کړل

الْمُهِنِ ۖ مِنْ فِرْعَوْنَ ۙ اِنَّهٗ كَانَ عَلٰیۤیًا مِّنَ الْمُسْرِفِیْنَ ۖ

سپکونکی نه | [یعنی] دفرعون نه | بیشکه هغه وژ | اوچت سرکشه | دحد نه اوړیدونکی خلقو کنی یعنی دفرعون نه | او هغه ډیر سرکشه وو | دحد نه وړاندې تیریدونکی وو

وَلَقَدْ اخْتَرْنٰهُمْ عَلٰی عِلْمٍ عَلٰی الْعٰلَمِیْنَ ۖ وَاَتَيْنٰهُمْ

اوبیشکه غوره کړی وژمونږه هغوی لره | په علم سره | ایه خلقو دزمانې باندې | او ورکړې مونږه هغوی ته | او مونږ په خپل علم سره بنی اسرائیلو ته په ټول مخلوق باندې فضیلت ورکړو | اومونږ هغوی

مِّنَ الْاٰیٰتِ مَا فِیْهِ بَلٰۤؤًا مُّبِیْنٍ ۖ

دنبو نه هغه | چی په هغې کنی | آزمینبت ښکاره وژ | ته داسې نښې ورکړې | چې په کنې ښکاره امتحان وو |

آسان ترجمه قرآن

او ددوی نه مخکې مونږ دفرعون قوم آزمائیلې وو، او هغوی ته یو عزت مند پیغمبر راغلې وو. (او هغه اووئیل چه) دالله تعالی بندگان ماته حواله کړه ته تاسو ته یو امانت دار پیغمبر راغلې یو. او دا چه: دالله تعالی مخکې سرکشی مه کوئ. ته تاسو ته یو ښکاره دلیل پیش کوم او ته ددې خبرې نه په خپل پروردگار سره، او ستاسو په پروردگار سره پناه غواړم، چه تاسو ماستگسار کړئ، او که تاسو په ما باندې ایمان نه راوړئ، نو زما نه جدا شی، بیا هغه خپل پروردگار ته آواز اوکړو، چه دا خلق مجرمان دی. (الله تعالی او فرمائیل چه) ته زما بندگان د شې شې روان کړه یقیناً تاسو پسې به در تلل ضرور کیږی. او ته سمندر لره ولاړه پرېږده یقیناً دا لښکر غرقیدونکې دې. خومره باغونه او چینې وې، چه دغې خلقو پرېخوډې، او خومره پټی او خائسته کورونه، او د عیش خومره سامانونه چه په هغې کنې به دوی مزی کولې، د دوی انجام دارنگې شو، او مونږ ددې ټولو خیزونو وارث یو بل قوم جوړ کړو، بیا نه په دوی باندې آسمان او ژړل او نه زمکې، او نه دوی ته څه مهلت ورکړې شو. او بنی اسرائیلو ته مونږ د ذلت د عذاب نه نجات ورکړو، یعنی دفرعون نه، حقیقت دادې، چه هغه لوڼې سرکش، او د حد نه تیریدونکو

خلقو نه وو. او مونږ هغوی ته دخپل علم مطابق په دنیا والو بالدي او چتوالي ورکړو. او هغوی ته مونږ داسې لښې ورکړې، چه په هغې کښ ښکاره انعام وو.

خلاصه تفسیر

﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ﴾ [او مونږ د دوی نه وړاند دفرعون د قوم ازمائش کړې دې او] هغه ازمائش دا وو چه ﴿وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ﴾ [دوی ته یو معزز پیغمبر] یعنی موسی علیه السلام [راغلي وو] د پیغمبر په راتلو سره ازمائش داسې کیږي چه کوم ایمان راوړي او کوم نه راوړي او دوی علیهم السلام راغلل دفرعون قوم ته یې وفرمائیل ﴿أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ﴾ [چه دې دالله تعالی بندگانو] یعنی بنی اسرائیلو [لره] کوم چه تاسو په قسم قسم تکلیفونو کښې ښکلولی دی [ماته حواله کړئ] او د دوی نه لاس واخلي چه زه کوم خای او څنگه مناسب وی دوی لره ازاد وساتم ﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ﴾ [زه تاسو طرف ته] دالله تعالی [پیغمبر] جوړ کړې شوې راغلي [یم] او [دیانتداریم] په یوه خبره د وحی کښې کمې زیاتې نه کوم کوم حکم چه وی هغه تاسو ته رسوم پس تاسو لره منل پکار دی [او دا] یې هم وفرمائیل ﴿وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ﴾ [چه تاسو دالله تعالی نه سرکشی مه کوئ] بره د حق العباد حکم وو دلته د حق الله ﴿إِنِّي أَنَا إِلَهُكُمْ مُبِينٌ﴾ [زه ستاسو په وړاندې یو واضح دلیل] دخپل نبوت [پیش کوم] مراد ددې نه معجزه عصا او ید بیضاء دې [او] هرکله چه فرعون او آل فرعون ونه منله بلکه د دوی په مینځ کښې مشوره د دوی علیهم السلام دقتل وشوه دغه وخت چه دوی علیهم السلام واوړیدل نو وې فرمائیل ﴿وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ﴾ [زه دخپل پروردگار او ستاسو دپروردگار پناه غواړم ددې نه چه تاسو خلق مالره په گټو] وغیره [قتل کړئ] ﴿وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا بِي فَأَعَزُّ لُونِ﴾ [او که تاسو په ما ایمان نه راوړئ نو تاسو زمانه لرې شی] یعنی زما په تکلیف رارسولویسې مه کیږي ځکه چه ماته هیڅ نقصان نه رسیږي زما سره دالله تعالی وعده ده [فلا یصلون الیکم النحر] ^(۱) لیکن ستاسو جرم پرې نور زیاتېږي په دې وجه په خیر خواهی سره وایم چه داسې مه کوئ مگر هغوی کله منع کیدل ﴿فَدَعَا رَبَّهُ﴾ [پس موسی علیه السلام] [خپل رب ته دعا وکړه] ﴿أَنْ هُوَ آتِيهِمْ قَوْمٌ مِّنْ دُونِ﴾ [چه دا یر سخت مجرمان خلق دی] چه دجرمونو نه نه منع کیږي اوس د دوی فیصله وکړي ارشاد وشو چه مونږ دعا قبوله کړه او د دوی د فیصلې وخت راغې ﴿فَأَنزِلْنَا دَاوُدَ لَیْلًا إِلَیْکُمْ مُتَّبِعُونَ﴾ [نو اوس زما بندگانو] یعنی بنی اسرائیلو [لره ته شپه شپه کښې روان کړه اوڅه] ځکه چه [ستاسو به] دفرعون دطرف نه [تعاقب] هم [کیږي] په دې وجه [چه تاسو د شپې وځی نو دومره لرې به لاړشی چه دوی به تاسو] لاند نه کړی [او] په سفر کښې چه درله دریاب مخې له راشی ﴿وَأَثَرُكَ الْبَهِرَّةِ فَوَاحٍ﴾ [تاسو دغې دریاب لره] اول په همسا ووهی چه هغه اوچ شی لاړې درکړی بیا د پورې وتلو نه پس هرکله چه ده لره په دغه حالت وویښی نو فکر مه کوئ چه دغه شان به فرعون هم شاید چه پورې وځی بلکه تاسو ده لره دغسې [د سکون په حالت کښې] یعنی د اوبو بیرته کیدو او لاړې اوچیدو سره چه ددریاب کوم هیئت جوړ شوې دې په دغې هیئت یې [پریږدی] او بې فکره وسیږی ځکه چه ددې په دې حالت کښې په پاتې کیدو کښې داحکمت دې چه ﴿إِنَّهُمْ

^(۱) ترجمه: پس دوی به نه شی در رسیدلے تاسو ته.

جُنْدٌ مُّغْرَقُونَ ﴿۱۰﴾ [د دوی] فرعونیانو [تول لبسکر] په دې دریاب کښې [به ډوب کړې شی] داسې چه هغوی به ورته وردننه شی او چې تول په کښې ورشی نو دڅلور طرفه نه به پرې اوبه راشی چنانچه داسې وشوه چه حضرت موسی عليه السلام پورې وتلو او فرعونیان غرق شول او ﴿كَمْ تَرَكُوا مِنْ جُلُتٍ وَعُيُونٍ ﴿۱۱﴾﴾ [دغو خلقو څومره باغونه او] څومره چینې [یعنی نهرونه] ﴿فَذُرُّوا مُقَسِّمًا كَرِيمًا ﴿۱۲﴾﴾ [او څومره فصلونه او] څومره [عمده مکانونه] او ﴿وَنِعْمَ كَانُوا فِيهَا فُكِينًا ﴿۱۳﴾﴾ [څومره آرام سامانونه په کومو چه هغوی خوشحاله اوسیدل پریښودل] داقصه ﴿كَذَلِكَ وَأَوَدَّتْهُمْ آقُومًا أَخْرَجْنَا ﴿۱۴﴾﴾ [دغه شان وشوه او مونږ یویل قوم لره ددې مالکان جوړ کړل] مراد ترې نه بنی اسرائیل دی [پس] چونکه هغوی نهایت مبغوض وو ﴿فَسَابَكْتَ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كُنَّا مُنْظِرِينَ ﴿۱۵﴾﴾ او په دې وجه نه خو په دوی باندې زمکې و آسمان ته ژړا راغله او نه هغوی [نه] د عذاب نه [څه مهلت ورکړې شو] یعنی که لږ نور ژوندی پاتې شوی وې نو دجهنم د عذاب نه به څه ورڅې بچ پاتې شوی وو ﴿وَلَقَدْ أَخْبَنَّا بَنِي إِسْرَءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿۱۶﴾﴾ [او مونږ به] دغه شان [بنی اسرائیل لره] د سخت ذلت د عذاب نه ﴿مِنْ فِرْعَوْنَ ﴿۱۷﴾﴾ یعنی د فرعون] د ظلم او ستم [نه] نجات ورکړو ﴿إِنَّهُ كَانَ عَلِيًّا قَبْلَ الْمُسْرِفِينَ ﴿۱۸﴾﴾ [واقعی هغه] فرعون [لوی سرکش] او [د حد] د بندگۍ [نه] د وتونکونه وو] یو نعمت خو په بنی اسرائیلو دا وشو [او] ددې نه علاوه ﴿وَلَقَدْ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَىٰ عِلْمِنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۱۹﴾﴾ [مونږ بنی اسرائیلو لره] نور نعمتونه ورکړل [دخپل علم] او حکمت [مطابق] په ځنې کارونو کښې دتولې [دنیا په خلقو باندې] یا په ټولو کارونو کښې په لویه حصه د مخلوق باند مثلا د دغه زمانې په خلقو مو [فوقیت ورکړو] او په دغو نعمتونو کښې دانعام کیدونه علاوه دالله تعالی په قدرت باند دلالت هم وو چه مطلب یې دادي چه ﴿وَأَتَيْنَاهُم مِّنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُّبِينٌ ﴿۲۰﴾﴾ [مونږ دوی ته] د خپل قدرت [داسې] لوی لوی [نښې ورکړې په کومو کښې چه صریح انعام وو] یعنی کوم احسان چه په دوی وشو په دې کښې دوه صفتونه موندې شول انعام والي یې هم او د قدرت دلیلوالی یې هم بیاځنې په دغو کښې حسی نعمتونه وو لکه د فرعون نه نجات ورکول او ځنې معنوی وو لکه علم او کتاب او مشاهده د معجزاتو.

معارف او مسائل

﴿وَأَتَيْنَاهُم مِّنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُّبِينٌ ﴿۲۰﴾﴾ د رجم معنی سنگسارول دی یعنی په کانږو ویشتلو ویشتلو سره د یو کس هلاک کړی . او ددې معنی چاته کنځل کول او بدرد و نیل هم ده . دلته دواړه معنی مراد اخستې شی . خو راجح قول دادي چې دلته د سنگسار معنی اخستې شوې ده . ځکه چې د فرعون قوم موسی عليه السلام ته د قتل کولو ویناگانې کولې .

﴿وَأَتَيْنَاهُم مِّنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُّبِينٌ ﴿۲۰﴾﴾ او دریاب په ولاړ حالت کښې پریږده ، د رهو معنی ده ساکن ، اصل کښې موسی عليه السلام او ددوی ملگری چې کله پورې وتل ، دهغوی طبعی خواهش دا وو چې سمندر دې دوباره پخپل حالت شی چې د فرعون لبسکرې بل طرفته پورې وتلو کښې ناکام شی . په دې وجه الله عز وجل دوی ته خبردارې ورکړو چې کله تاسو سمندر څخه پورې اوزی نو سمندر په خپل حالت باندې پریږدنی او د اوبو د دوباره جاری کیدو فکر مه کوئ . ځکه چې فرعون او چه لار او گوری او چې د سمندر مینځ ته اوری نو په هغه وخت کښې به مونږ سمندر جاری کړو او

ددة لبكر به دوب کرو [ابن كثير] (۱).

﴿وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ﴾ او مونږ دهغه وارثان يو بل قوم او څرځولو، سورة شعراء كښې ددې وضاحت شته دې چې ددې بل دوئم قوم څخه مراد بنی اسرائیل دی او په دې باندې چې كوم مشهور اشكال كيږي، او د مشهور تاريخ څخه نه ثابتيږي چې بنی اسرائیل دوباره په مصر كښې آباد شو. ددې جواب هم په سورة شعراء كښې تير شوي دي.

د زمكې او آسمان ژریدل: ﴿فَمَا بَکْتُ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ﴾ [پس په دوي باندې آسمان او زمكې اونه ژړل] ددې مطلب دادې چې دوي په زمكه باندې داسې يو نيك عمل نه وو كړې چې ددوي په مرگ باندې زمكه اوژارې. او نه د دوي يو نيك عمل آسمان ته رسيدلې وو چې پرې آسمان اوژارې. حافظ ابو يعلى رحمته الله عليه د انس رحمته الله عليه په روايت سره د نبی كريم صلی الله علیه و آله دا ارشاد نقل كړې دې چې په آسمان هر بنده دپاره دوه دروازې مقرر دي. يوې نه دده رزق نازلېږي او بلې سره دده عمل او دده خبرې پورته خيږي. پس كله چې دا بنده مړ شي نو دا دروازې دې يادوي اوژارې. دې نه پس نبی كريم صلی الله علیه و آله دا آيت مبارك په طور د اشتهاد تلاوت او فرمائيل چې: ﴿فَمَا بَکْتُ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ﴾. ابن عباس رضي الله عنه نه هم دا قسم روايات مروی دی. [ابن كثير] (۲) يو بل حديث پاك كښې دی چې شريح بن عبيد جعفري رضي الله عنه نه روايت دې چې نبی كريم صلی الله علیه و آله او فرمائيل چې كوم يو مؤمن داسې غريب الوطنې په حالت كښې مړ شي چې په ده باندې څوك د ژړا والا نه وي نو په هغه باندې آسمان او زمكه ژارې. په دې باندې هم نبی كريم صلی الله علیه و آله د آيت مبارك تلاوت او فرمائيلو. او وي فرمائيل چې آسمان په يو كافر باندې نه ژارې. [ابن جرير رحمته الله عليه] (۳) علي رضي الله عنه نه منقول دی چې هغوي دنيك سړي په مرگ باندې د آسمان او زمكې د ژريدو ذكر فرمائيلې دي. [ابن كثير رحمته الله عليه] (۴).

او ځيني حضراتو د آيت مبارك الفاظ مجاز او استعاره مځرځولي ده. او ويلي دي چې ددې نه په حقيقت كښې د آسمان او زمكې ژړا مراد نه ده بلكه مقصد دادې چې دده وجود داسې ناقابل التفات وو چې دده مرگ باندې هډو چا افسوس او نه كړو. خو مذكوره روايتونو كښې راجح هم دا معلومېږي چې دلته په حقيقت كښې د آسمان او زمكې ژريدل مراد دی. ځكه چې د آيت مبارك حقيقي معنى ممكن وي او دروايتونو نه هم ددې تائيد كيږي نو هيڅ بهي څخه دې ته د استعارې او مجاز وئيلو ضرورت نشته دې. پاتې شو دا شك چې په آسمان او زمكه كښې دومره شعور چرته دې چې اوژارې؟ نو ددې جواب دادې چې د كائنات په هر مخلوق كښې څه نه څه شعور شته دي لكه د قرآن عظيم الشان آيت ﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ﴾ (۵) نه معلومېږي او اوس خو په كرار كرار جديد سائنس هم په دې نتيجه رسيدلې دي. او دا ضروري نه دی چې

(۱) تفسير ابن كثير: ج ۷، ص ۲۵۲

(۲) تفسير ابن كثير: ج ۷، ص ۲۵۳

(۳) تفسير الطبري تحت هذه الآية: ج ۲۲، ص ۳۵، وشعب الإيمان للبيهقي، رقم الحديث: ۹۴۲۲، باب في الصبر على المصائب - الخ: فصل في ذكر ما في الأوجاع - الخ.

(۴) تفسير ابن كثير: ج ۷، ص ۲۵۴، وشرح السنة للبخاري، رقم الحديث: ۱۶۵۴، ومسنند أبي يعلى الموصلي، رقم الحديث: ۱۰۲۲

(۵) ترجمه: او كوم يو څيز هم داسې نه دے چه دهغه ذات پاكی نه بيانوي.

د زمکې او آسمان ژړل دې داسې وی لکه څنگه چې انسان ژاړی. دهغه د ژړا کیفیت به یقیني طور مختلف وی. او مونږ ته ددې حقیقت معلوم نه وی

﴿وَلَقَدْ اخْتَرْنَهُمْ عَلَىٰ عِلْمِ عَلَيْنَا﴾ [او مونږ بنی اسرائیلو ته د علم مطابق په ټول جهان باندې فضیلت ورکړه] ددې نه دا نه معلومېږي چې بنی اسرائیل ته په امت محمدیه ﷺ باندې فضیلت حاصل دې، ځکه چې ددې نه مراد دهغه زمانې خلق دی. او په هغه وخت کېنې بیشکه چې هغوی په ټول باندې افضل وو. اودا داسې دی لکه بی بی مریمې ته قرآن عظیم الشان فضیلت ورکړې وو او فرمایلې ئې دې چې: ﴿نِسَاءَ الْعَالَمِينَ﴾. اودا هم ممکن دی چې بنی اسرائیلو ته په یو خاص وجه په ټولو دنیا والو او د هرې زمانې خلقو باندې فضیلت حاصل وی خو مجموعی فضیلت صرف امت محمدیه ته حاصل دې. [تفصیل دپاره او گورنې ابن کثیر وغیره] (۱) او ﴿عَلَىٰ عِلْمٍ﴾ [دخپل علم مطابق] مطلب دادې چې زموږ په هر کار کېنې حکمت وی. نو هغوی ته فضیلت ورکولو کېنې زموږ حکمت او مصلحت وو. په دې وجه مونږ هغوی ته فضیلت ورکړو.

﴿وَأَنبَتْنَاهُمْ مِّنَ الْآبَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُّبِينٌ﴾ [او مونږ هغوی ته داسې نخبې ورکړې چې په هغې کېنې ښکاره انعام وو] نخښو نه مراد د عصا او ید بیضا وغیره معجزې دی، اود ﴿بَلَاءٌ﴾ دوه معنی دی، یو انعام او بله آزمینښت، دلته دواړه معنی بلا تکلف ممکن دی، [قرطبی] (۲).

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ ۝	
بیشکه دا خلق خامخا وانی	
..... بیشکه دا [کافرا] وانی	
إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ ۖ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ۝	
نه دې عاقبت مگر مرګ زموږ اړومېنې دې اونه یو مونږ چې دوباره به راپورته کړې شو	
چې بس دغه د دنیا مرګ زموږ آخری انجام دې او مونږ بیان راوړندی کیدونکی نه یوا	
فَأَنتَوَا بِآبَائِنَا إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ بُنَيَّ ۖ	
پس راولی پلاران زموږ که یی تاسو رښتیني ایا دوی بهتر دی او که قوم د تبع	
نوکه تاسو پیغمبران رښتیني یی انوزموږ پلار نیکه راواپس کړی ایا دا خلق بهتر دی یا د تبع قوم	
وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ أَهْلَكْنَاهُمْ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا	
او هغه خلق چې مخکښی دهغوی نه و هلاک کړل مونږ هغوی بیشکه چې هغوی	
او هغه خلق چې دوی نه وړاندې تیر شوي وو کوم چې مونږ هلاک کړل بیشکه هغوی لوڼي مجرمان	
مُجْرِمِينَ ۖ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا	
وژ مجرمان او نه دی پیدا کړی مونږ آسمانونه او زمکه او هغه چې	
وو او مونږ آسمانونه او زمکه او څه چې د دې دواړو په مینځ کېنې دی	

(۱) تفسیر ابن کثیر: ج ۷، ص ۲۵۵ و ۲۵۶

(۲) تفسیر القرطبي: ج ۱۶، ص ۱۴۳

بَيْنَهُمَا	لَعِينٌ ۝	مَا خَلَقْنَاهَا	إِلَّا بِالْحَقِّ
په منځ ددې دواړو کښې دى لوبې کونکى نه دى پيدا کړى مونږه دا دواړه مگر په حقه سره			
بې فائدي نه دى پيدا کړې او مونږه دا دواړه په ډير حکمت سره پيدا کړې دى			
وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝	إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ	مِيقَاتِهِمْ	
وليکن اکثر ددوى نه نه پوهيږي بيشکه ورځ دفيصلي مقرر وخت ددوى دى			
خو په دوى کښې زيات خلق نه پوهيږي بيشکه چې ددې ټولو مقرر نېټه ده			
أَجْمَعِينَ ۝	يَوْمَ لَا يُغْنِي	مَوْلَى عَنْ مَوْلَى	شَيْئًا
دټولو هغه ورځ چې په کار به نه راځي يو دوست دبل دوست هيڅ قدر له			
په دغه ورځ به هيڅ يو دوست د بل دوست هيڅ څه په کار نشي			
وَلَا هُمْ يَنْصُرُونَ ۝	إِلَّا مَنْ	رَحِمَ اللَّهُ	إِنَّهُ
اونه به دهغوئ امداد کيدې شي سوا ددې نه چې په چا رحم اوکړى الله بيشکه هغه			
اونه به ورسره مدد اوکړې شي مگر په چا چې الله رحم اوکړى بيشکه هغه			
هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝			
هم هغه غالب مهربانه دې			
ډير زبردست مهربان دې			

آسان ترجمه قرآن

دا خلق ښکاره وائی. چه: هيڅ نه، بس زمونږ به داړو مې مرگ وي، او مونږ لره به دوباره نشي ژوندي کولې. که تاسو رشتوني يې نور زمونږ پلار ليکه راولئ. آيا دا خلق بهتر دي، يا قوم د تبع، او هغه خلق چه ددوى نه مخکې وو؟ مونږ هغې ټولولو لره هلاک کړل (ځکه چه) هغوى يقيناً مجرمان خلق وو. او مونږ آسمانونه او زمکه او ددې په منځ کېن څيزونه بې فائدي د لوبو دپاره نه دى پيدا کړې. مونږ دې لره برحق مقصد دپاره پيدا کړې دى ليکن په دوى کېن اکثر خلق نه پوهيږي، حقيقت دادې، چه د فيصلي ورځ ددې ټولو مقرر کړې شوې نيټه ده په هغه ورځ به يو حمايقي د بل حمايقي په هيڅ کار نه راځي، اونه به دوى کېن چاسره مدد کولې شي. سوا د هغه کس نه چه په هغه باندې الله تعالى رحم اوکړى، يقيناً هغه دمکمل اقتدار مالک هم دې، او ډير مهربان هم دې.

خلاصه تفسير

﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ ۝﴾ [دا خلق] د قيامت وعدي اوزى او د قيامت نه انکار کوي او [واى] ﴿إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ﴾ اخري حالت بس دا زمونږ د دنيا مرگ دې ﴿وَمَا تَحْنُ بِمُنْشَرِينَ ۝﴾ او مونږ به دوباره ژوندي نه شو [مطلب دا چه اخري حالت هغه بغير وى زندگي نه ده بلکه عام دغه دنياوى مرگ بس اخري حالت دې چه ددې نه پس هيڅ حالت نشته [پس] اے مسلمانانو ﴿فَأْتُوا بِآبَائِنَا﴾ ان کنتم ضالين ۝ [که تاسو] د اخرت په دعوى کښې [رښتوني يې نو] انتظار به څوک کوي اوس [زمونږ پلارانو نيکونولره] ژوندي کړئ [راورئ موجود کړئ] وړاند د دوى په کفر ياتو

باند زور نه ده چه ﴿أَهْمُ خَيْرًا مِّنْ قَوْمٍ تَبِعَ﴾ [دوی لره لږ سوچ پکار دې چه داخلق] په قوت او شوکت کښې [زیات لوی شوی وو یا دتبع] بادشاه دیمن [قوم ﴿وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾] او کوم قومونه چه ددوی نه وړاند تیر شوی دی] مثلاً عادیان ثمودیان وغیره یعنی دا قومونه ډیر زیات شوی وو مگر ﴿أَهْلَكْنَاهُمْ﴾ [مونږ هغو لره] هم [هلاک کړل] محض په دې وجه چه ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ﴾ [هغوی نافرمان وو] پس دا خلق که دنافرمانی نه واپس نه شول نو دوی به څنگه خانونه بچ کړې شی [او] وړاند دقیامت د صحت او حکمت بیان دې چه ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعِینَ﴾ [مونږ اسمانونو او مزکې لره او څه چه ددې په مینځ کښې دی دې لره په دې طور سره نه دی جوړ کړی چه مونږه عبث کار کونکی یو] بلکه ﴿وَمَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ [مونږ دې دواړو لره] د دوی دنور مخلوقاتو سره [په څه حکمت باند جوړ کړی دی] مثلاً د دوی نه یو خو دالله تعالی په کامل قدرت باند دلالت کیدې شی دویم ترې نه د جزا او سزا ثبوت ملاوړې ﴿وَلَكِن أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [لیکن اکثر خلق نه پوهیږی] چه کوم ذات دداسې عظیمو اجسامو په اول وار پیدا کولو باند قادر دې هغه ددې په دوباره پیدا کولو هم قادر دې ﴿إِنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِيقَاتُهُمْ أَخْمَعِينَ﴾ [بیشکه د فیصلې ورځ] یعنی د قیامت ورځ [ددې ټولو] د دوباره ژوند کیدو او دجزا او سزا ملاویدو [وخت مقرر دې] چه وقوع به یې په خپله موقع ضروری وړاند د قیامت څه واقعات دی یعنی ﴿يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا﴾ [په کومه ورځ چه یو دوست دبل دوست یوه ذره په کاررانه شی] ﴿وَلَا لَهُمْ يَنْصُرُونَ﴾ [ونه] بل څوک د چا د طرف نه مثلاً د دوی د اټکلی خدایانو د طرف نه به [د دوی څه حمایت کولې شی] ﴿إِلَّا مَن رَّجِمَ اللَّهُ﴾ [البته مگر په چا چه الله تعالی رحم وکړی] چه په رحمت سره دده په حق کښې دباری تعالی په اجازت سره شوې سفارش په کار راشی او الله تعالی به دده مددگار وی ﴿إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ [هغه] الله [زبردست دې] د کافرانو نه به بدله واخلی [مهربانه دې] په مسلمانانو به رحمت وکړی

معارف او مسائل

﴿قَاتُوا بَابِئِثَانَ كُتْمَ صِدْقِينَ﴾ قرآن عظیم الشان د دوی د اعتراض جواب په دې وجه ورنکړو چې بالکل ظاهر وو، او هغه دا چې د ټولو انسانانو د دوباره ژوندی کیدلو دعوی آخرت کښې کولې شی. هغه وخت کښې به الله ﷻ ټول خلق ژوندی کړی. دنیا کښې مرګ او ژوند د قدرت د یو خاص قانون او مصلحت پابند دې. که الله ﷻ دې وخت کښې چاته بل ژوند نه ورکوی نو دا ددې خبرې دلیل څنگه شو چې په آخرت کښې به هم دوباره نشی ژوندی کولې. منطقی لحاظ سره ددې تعبیر داسې کولې شی چې د مقید عدم وقوع د مطلق عدم وقوع لره مستلزم نشی کیدلې. [بیان القرآن] (۱)

﴿أَهْمُ خَيْرًا مِّنْ قَوْمٍ تَبِعَ﴾ قرآن کریم کښې د قوم تبع ذکر دوه ځل راغلې دي. یو دلته او بل په سورة ق کښې راغلې دي. خو دواړو ځایونو کښې دده قوم صرف نوم مذکور دې. او څه مفصل واقعه نشته دې. په دې وجه مفسرینو په دې باره کښې اوږده بحثونه کړی دی چې ددې څخه کوم خلق مراد دی؟

واقعہ خہ دا شان دہ چہ تبع د یو معین سری نوم نہ دہ بلکہ دا د یمن دحمیری بادشاہانو لقب وو۔ دغہ بادشاہانو پہ یمن باندہی خہ وختہ پوری حکومت کړې وو او د دوی دارالخلافت د یمن مغربی حصہ وه۔ دوی د عربو، شام، عراق او د افریقہ په خہ حصہ باندہی حکومت کړې وو۔ په دہی وجہ د تبع جمع تبایع رازی۔ او دہی بادشاہانو ته تبایعہ یمن وئیلې شی۔ دلته ددہی تبایعہ خخہ کوم تبع مراد دہی؟ دہی بارہ کښی د ابن کثیر رحمہ اللہ تحقیق زیات راجح معلومیږی چہ ددہی خخہ مراد تبع اوسط دہی چہ دہغہ نوم اسعد ابو کریب بن ملک کرب یمانی دہی۔

دا بادشاہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د پیدائش نہ کم از کم اووه سوه کاله مخکښی تیر شوې دہی۔ او په حمیری بادشاہانو کښی د حکومت ټولو نہ زیات وو۔ دہ په خپل دور کښی ډیری علاقہ فتح کړې وې او تر سمرقند پورې رارسیدلې وو۔ د محمد بن اسحاق رحمہ اللہ نه روایت دہی چہ ہم ددہی فتوحاتو په دوران کښی ہغہ یو خل پہ مدینہ منورہ باندہی تیر شو او په دہی نہی دحملې کولو ارادہ اوکړہ۔ مدینہی والو دا طریقہ اختیار کړہ چہ د ورځی بہ نہی ہغہ سرہ جنگ کولو او د شپي بہ نہی دہغہ میلستیا کولہ۔ په دہی ورته شرم ورغلو او مدینہی والو سرہ نہی د جنگ کولو ارادہ منسوخ کړہ۔ دہی دوران کښی دوه یهودی عالمانو ہغہ ته او وئیل چہ ته دا بنار نہ شی قبضہ کولې ځکہ چہ داد نبی آخر الزمان محمد صلی اللہ علیہ وسلم د ہجرت ځانی دہی۔ دہ ہغہ یهودیان ځان سرہ کړل او یمن ته راغلو او د یهودیانو تعلیم و تربیت نہ ډیر متاثرہ شو او موسوی دین نہی قبول کړو۔ اودا دین پہ ہغہ وخت کښی حق دین وو۔ بیا ددہ قوم ددہ نہ متاثرہ شو او ایمان نہی راوړو۔ خو دہغہ د وفات نہ پس دا قوم بیا گمراہ شو۔ او ہغوی بت پرستی او آتش پرستی شروع کړہ او ددہی پہ نتیجہ کښی پہ ہغوی باندہی دالله تعالی عذاب نازل شو اوددہی تفصیلی بیان پہ سورة سبا کښی راغلي دہی۔ [خلاصہ از تفسیر ابن کثیر رحمہ اللہ ص: ۱۴۴ ج: ۴] (۱) ددہی واقعہ نہ دا معلومہ شوہ چہ د کوم چہ تبع دہی ځانی کښی ذکر دہی ہغہ پخپلہ اسلام قبول کړې وو۔ البتہ ددہ قوم روستو گمراہ شوې وو۔ ہم دا وجہ دہ چہ قرآن عظیم الشان دوه ځایونو کښی د قوم تبع ذکر دہی د تبع نہ دہی۔ ددہی تائید سہل بن سعد رحمہ اللہ او ابن عباس رحمہ اللہ روایتونو نہ کیږی، او دا روایتونہ ابن ابی حاتم رحمہ اللہ، امام احمد رحمہ اللہ او طبرانی رحمہ اللہ وغیرہ روایت کړی دی چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل: «لا تسبوا تبعافانہ قد کان اسلامہ» (تبع ته بد مہ وانی ځکہ چہ ہغہ اسلام قبول کړې وو) (حوالہ مذکورہ) (۲)۔

﴿مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [مونسو دا دواړہ یعنی زمکہ او آسمان پہ حکمت سرہ جوړ کړی دی خو اکثر خلق نہ پوهیږی] مطلب دادہی چہ کہ نہہ پہ عقل سرہ سوچ او کړې شی نو په آسمان کښی او زمکہ کښی چہ کوم مخلوقات پیدا کړې شوچی دی ہغہ ټول پہ ډیرو حقائقو باندہی دلالت کوی۔ لکہ یو پہ قدرت خداوندی باندہی۔ بل د آخرت پہ امکان باندہی، ځکہ چہ کوم ذات دا عظیم اجسام د عدم وجود نہ وجود کښی راوستل نو یقینا ہغہ پہ دہی قادر دہی چہ دا بہ یو خل فناہ کړې او دوبارہ بہ نہی بیا راژوندی کړی۔ دریم د جزا او سزا پہ ضرورت

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية: ج ۷، ص ۲۵۶ نہ ۲۵۸ پورے۔

(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية: ج ۷، ص ۲۵۶ نہ ۲۵۸ پورے، ومسند أحمد، حدیث ابی مالک سہل بن سعد رضی اللہ عنہ، رقم الحدیث: ۲۲۸۸۰، والمعجم الكبير للطبرانی، رقم الحدیث: ۵۸۸۱، ومجمع الزوائد، رقم الحدیث: ۱۳۰۳۰

باندې، ځكه كه سزا او جزا نه وي نو دا كارخانه وجود بېكاره ده. ددې د تخليق مقصد دادې چې دا دارالامتحان جوړه كړې شي. او دې نه پس په آخرت كېنې سزا او جزا وركړې شي. ځكه د نيك او بد انجام به يو شي. او دا دالله تعالى د شان نه لرې خبره ده. څلورم دې كائنات كېنې چې څوك سوچ كوي نو هغوى ته دالله تعالى د اطاعت توفيق ملاويږي. ځكه چې دا ټول مخلوقات ددې لوڼې انعام دي. او بنده باندې واجب دى چې ددې نعمت شكر ادا كړي. ددې د خالق اطاعت او كړي.

إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ ۝ طَعَامُ الْأَثِيمِ ۝

ايشكه ونه د زقوم | خوراك د گنهگار دې |

ايشكه د زقوم ونه به د گناهگارو خوراك وي

كَالْمُهْلِ ۝ يُغْلَىٰ فِي الْبُطُونِ ۝ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ۝

پشان دخبرې دتيلو دويخ | ايشيږي به | په خيتو كېنې | پشان دايشيدلو گرمو اوبو |

لكه د تيلو د ويخ خبرې | په خيتو كېنې به ويشيږي | لكه څنگه چې گرمې اوبه ويشيږي

خُذُوهُ ۝ فَأَعْتَلُوهُ ۝ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ۝ ثُمَّ صَبُّوا ۝ فَوْقَ رَأْسِهِ ۝

اونيسي دې | پس راكاري دې | منځ د دوزخ ته | بيا واړوي | دپاسه دسر دده

احكم به اوشې دې راؤنيسي | او ددوزخ مينځ ته ئې راكاري | بيا دده په سر باندې تكليف وركونكي

مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ۝ ذُقْ ۝ إِنَّكَ ۝ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ۝ إِنَّ هَذَا ۝

دعذاب دگرمو اوبو نه | اوڅكه | ايشكه ته | غالب او عزتمند ئې | ايشكه دا

گرمې اوبه تونې كړئ | اوبه وئيلې شي ددې خوند اوڅكه | ته خو غالب عزت مند سړې وي

مَا ۝ كُنْتُمْ ۝ بِهِ ۝ تَمْتَرُونَ ۝ إِنَّ الْمَتَّقِينَ ۝

هغه څيز دې | چې وي تاسو | په باره ددې كېنې | چې شك به مو كولو | ايشكه متقيان خلق |

دا هغه عذاب دې چې تاسو به د دې په راتلو كېنې شك كولو | ايشكه پر هيزگار خلق

فِي مَقَامٍ ۝ آمِينٌ ۝ فِي جَدَّتِ وَعْيُونٌ ۝ يَلْبَسُونَ ۝ مِنْ سُنْدُسٍ ۝

به وي په ځاى | دامن كېنې | په باغونو | اوچينو كېنې | چې اغوندى به جامې | ددرمو نازكو ريښمونه

به دامن په ځانې كېنې | اوسپړي | په باغونو او په چينو كېنې به وي | دريښمونږي اوغټې جامې

وَأَسْتَبْرَقَ ۝ مُتَقَبِّلِينَ ۝ كَذَلِكَ ۝ وَزَوْجُهُمْ ۝

اودغټو ريښمونه | مخامخ به ناست وي يو بل ته | دا به دهغوى شان وي | او ورواده به كړو مونږ هغوى ته

به اغوندى | يو بل ته مخامخ به ناست وي | دا خبره هم دغسې ده | اومونږ به ورته سړې سپينې

يَحُورُ ۝ عَيْنٌ ۝ يَدْعُونَ ۝ فِيهَا ۝ يَكُلُّ فَاكِهَةً ۝

سړې سړې ښځې | غټ سترگې | او غواړي به هغوى | په هغې كېنې | هر قسم ميوې

دغټو سترگو والا ښځې واده كړو | هر قسمه ميوې به په اطمينان سره راغواړي

أَمِينٌ ۝ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ ۚ	به اطمینان سره نه به خکی هغوی په هغې کښې مرگ مگر مرگ اولنې اولنې
وَوَقَّعَهُمْ فِي دُوزَخٍ أَعْمَلَ ۚ	دوی به د دنیا د اولنې تیر شوی مرگ نه بغير بل مرگ نه خکی
وَقَدْ جَاءَهُمْ ظُهُورُ الْعَذَابِ ۖ	او اوبه ساتی هغوی لره د عذاب د دوزخ نه
فَضْلًا ۖ	په فضل خپل سره د طرفه درب ستا نه دا هغه
مِنْ رَبِّكَ ۚ	او الله څه به ئې د دوزخ د عذاب نه بچ کړی دا ټول ستا درب فضل دي او هم دغه
ذَلِكَ هُوَ	الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝
فَاتَّبَعْنَا	کامیابی ده لویه پس بیشکه آسان کړې دي مونږه دا قرآن په ژبه ستا سره
يَسِّرُنَا	لویه کامیابی ده نو مونږه دا قرآن پاک ستا په ژبه آسان کړې دي
بِلِسَانِكَ	لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ ۝	دپاره ددې چی دا خلق نصیحت حاصل کړی پس انتظار کوه ته بیشکه دوی هم انتظار کونکی دی
فَارْتَقِبْ	چی دوی نصیحت قبول کړی نو ته انتظار کوه او دوی هم انتظار کوی
إِنَّهُمْ مُّرْتَقِبُونَ ۝	

آسان ترجمه قرآن

یقین او کړئ، چه د زقوم اونه، د گناه کار خوراک به وی. پشان د وېلي کړې شوې تالبي، هغه به د خلقو په گیده کښې داسې ختکیدلې. لکه ختکیدلې اوبه. (فرشتو ته به اووئیلې شي) ده لره اولیسی، اوراکاپوئ ده لره مینځ د دوزخ ته. بیا دده د سر دپاسه د ختکیدلو اوبو عذاب وپروئ. (اوبه وئیلې شي چه) اوڅکه، ته ئې هغه لوئې صاحب اقتدار، لوئې عزت والا، دا هغه څیز دي، چه د دې پاره کښې تاسو شک کولو (بل طرف ته) پر هیڅ کار خلق به یقیناً د امن او امان په حالتې کښې وی. په باغونو کښې او په چینو کښې. هغوی به یو بل ته مخامخ ناست وی، د سندس او استبرق جامې به ئې اغوستې وی هغوی سره به همدا سې معامله کیږي او مولې به د غټو غټو سترگو والا حورو سره ددوی واده او کړو. هغوی به هلته کښې وپورې اطمینان سره هر قسمه میوې راغواړي کوم مرگ چه هغوی ته مخکښ راغلې وو، دهغې نه سواد بل مرگ مړه به نه ځکی، او الله تعالی به هغوی لره د دوزخ د عذاب نه محفوظ کړی. دا ټول به ستا د پروردگار د طرف له فضل وی، (د انسان دپاره) زېر دسټه کامیابی هم داده غرض (اے پیغمبره علیه السلام) موږ دې قرآن لره ستا په وېه آسان جوړ کړې دي، دې دپاره چه خلق نصیحت حاصل کړی. اوس ته هم انتظار کوه، او دا خلق هم انتظار کوی.

خلاصه تفسیر

﴿إِنَّ شَجَرَةَ الزُّقُومِ﴾ [بیشکه د زقوم اونه] چه تحقیق ئې دسوره صافات په دویمه رکوع کښې تیر شوي دي ﴿طَعَامُ الْأَلِيمِ﴾ [دلوی مجرم] یعنی کافر [خوراک به وی] ﴿كَالْهَيْلِ﴾ [کوم چه] د صورت په مکروهیت کښې [د تیلود وېخ د خیرې په شان به وی] او ﴿يَغْلِي فِي الْبُطُونِ﴾ [هغه به په گیده کښې داسې جوش کوی] ﴿كَغَلْيِ الْحَبِيمِ﴾ [لکه تیزې گرمې اوبه چه جوش کوی] او فرېشتو ته به حکم وی چه ﴿خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ﴾ [دې ونیسی بیا ئې راکاپوئ د دوزخ مینځ

ته ۛ ورسوئ ۛ ﴿لَمْ يَبْوَاقُوا رَأْسَهُ مِنْ عَذَابِ الْحَبِيمِ﴾ ۛ بيا دده دسر پاسه تڪليف وركوونكي گرمي اوبه واروي ۛ او ده ته به به طور د مسخري وويلي شي چه ﴿ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ﴾ ۛ واخله وځكه ته لوي عزتمند مكرم وي ۛ داستاتعظيم كيږي لكه چه تابه به دنيا كښي خان عزتمند اومكرم گنړلو زمونږ داحكامونه به دشرم كولو او دوزخيانو ته به وويلي شي چه ﴿إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ مُتَمَتِّتُونَ﴾ ۛ [داهغه شي دي په كوم كښي چه تاسو شك ۛ او انكار ۛ كولو] داخو دكافرانو دوزخيانو حال شو وړاند دايماندارو ذكر دي چه ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ﴾ ۛ [بيشكه دالله تعالى نه ويريدونكي به دامن ۛ ارام ۛ په خاي كښي وي] ﴿فِي جَنَّتٍ وَعُيُونٍ﴾ ۛ يعني په باغونو كښي او په نهرونو كښي ۛ او ﴿يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ﴾ ۛ [هغوي به لباس اغوندي دباريكو اوپندو ريښمو مخامخ به يوبل ته ناست وي] ﴿كَذَلِكَ وَفَوَّضْنَاهُمْ بِمُحَوَّرِينَ﴾ ۛ او دا [خبره دغسي ده اومونږ به ددوي غيوغتيو سترگو والو حورو سره ودونه وكړو] او ﴿يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ﴾ ۛ [هلته به په اطمنان سره د هر قسم ميوې راغواړي] او ﴿لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى﴾ ۛ [هلته به هغوي بغير د هغه مرگ نه كوم چه په دنيا كښي راغلي وو دبل مرگ خوند هم ونه ځكي] يعني مړه كيږي به نه ﴿وَوُضِعَ لَهُمْ عَذَابُ الْحَبِيمِ﴾ ۛ [او الله تعالى به دوي لره د دوزخ نه] هم [بچ كړي] او ﴿فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ﴾ ۛ [دا هرڅه به ستا درب په فضل سره وي] ﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ ۛ لويه كاميابي داده ۛ او له پيغمبر ﷺ ستاكار دومره دي چه ته دوي ته ووايه ﴿فَأَمَّا يَتَذَكَّرُ أَلَيْسَ لَكَ بِسَانَ﴾ ۛ [پس] په دي غرض سره [مونږ دي قرآن لره ستا په ژبه] عربي ۛ كښي اسان كړو ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ ۛ چه دوي په دي باند پوه شي ددي نه [نصيحت قبول كړي نو] كه داخلق نه مني ﴿فَأَرْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ﴾ ۛ نو [ته] په دوي دمصيبتونو دنزول [منتظر اوسه داخلق هم] په تادمصيبتونو دنزول [منتظر دي] پس ته دتبليغ نه سوا نور فكر مه كوه او مه په مخالفت غم كوه د دوي معامله خداي ته وسپاره او صبر كوه دوي به په خپله پوهه شي

معارف او مسائل

دي آيتونو كښي د آخرت څه احوال بيان شوې دي ۛ او د عادت مطابق دلته هم قرآن عظيم الشان د دوزخ او جنت دواړو احوال بيان كړي دي ۛ ﴿إِنَّ شَجَرَةَ الزُّقُوفِ﴾ د زقوم متعلق څه ضروري خبرې سورة صافات كښي بيان كړې شوي دي ۛ هغه ځانې كښي دي اوكتلي شي ۛ دلته صرف دومره خبره قابل ذكر ده چې د قرآن عظيم الشان ددي آيتونو مباركو څخه دا خبره راوځي مترشح كيږي چې كفارو ته به زقوم جهنم ته د داخليدو څخه وړاندې ځكولي شي ۛ ځكه چې دلته د زقوم ځكولو څخه روستو دا حكم دي چې دوي په رابښكو رابښكو جهنم مينځ ته بوځي ۛ دي څخه علاوه د سورة واقعه آيت مبارك ﴿هَذَا أَنزَلْنَاهُمْ نَوْمَ الَّذِينَ﴾ ۛ څخه هم ځيني حضراتو هم دا گنړلي دي ځكه چې نزل ددوي په نزد اصلا د ميله هغه تواضع او خاطر او عزت كولو ته ويلي شي چې د اصل دعوت څخه مخكښي او كړي شي ۛ روستو چې كوم خوراك وركولي شي هغې ته ضيافت يا مادبه ويلي شي ۛ هسې خو قرآني آيتونو كښي ددي احتمال هم شته دي چې زقوم به جهنم ته د داخليدو څخه روستو وركولي

شی نو بیا دی صورت کنبی به د نزل استعمال د دعوت اصل خوړولو معنی کنبی توسعاوی ، او زیر تفسیر آیت مبارک کنبی چې ددی نه پس جهنم ته د رابنکلو ذکر دی دهغی مطلب به داوی چې هغه خو اول نه جهنم کنبی وو خو زقوم خوړلو نه پس به هغه نور ذلیلہ کړې شی او تکلیف به ورته ورکړې شی او د دوزخ مینځ ته به داخل کړې شی . [ملخص از بیان القرآن] (۱)
 ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ﴾ ددی آیتونو په ذریعه د جنت د نعمتونو طرفته اشاره کړې شوې ده . او د نعمت تقریبا ټول اصناف جمع کړې شوی دی . ځکه چې د انسانی ضرورت عموما دا څیزونه وی . ① ښکلې استوگنه ② ښکلې لباس ③ ښکلې د ژوند ملګري ④ بهتر ماکولات ⑤ بیا ددی ټولو نعمتونو د باقی پاتې کیدو ضمانت ⑥ د تکلیف او غم څخه مکمل طور په امن کنبی د اوسیدو یقین .

دې ځانې کنبی دا شپږ خبرې جنتیانو دپاره ثابت کړې شوی دی لکه څنگه چې په دې شپږو آیتونو باندې د غور کولو څخه واضح کیږي . دلته د جنتیانو د استوګنې ځانې ته امین یعنی پرامن و نیلې شوی دی یعنی د امن ځانې . او دې سره ئې دې طرفته اشاره کړې ده چې د انسانی استوګنې د ټولو څخه قابل تعریف صفت دهغه ځانې امن او خطرو څخه پاک کیدل دی .
 ﴿سُنْدُسٌ ؕ وَاسْتَبْرَقٌ ؕ مُتَقَبِّلِينَ﴾ د ادواړه د رېښمو کپرو نومونه دی . سندس نرۍ رېښمۍ کپړې ته وائی او استبرق غټې رېښمۍ کپړې ته وائی .

﴿وَزَوْجُهُمْ فِي حَرَمٍ مِّنْهُ﴾ د تزویج معنی اصل کنبی ده . یو لره د بل جوړا ګرځول . دې نه پس دا لفظ د نکاح په معنی په کثرت سره استعمال شو . دې ځانې کنبی دواړه معنی کیدې شی . د دویمې معنی لحاظ سره به مطلب دا شی چې د جنتیانو سرو به باقاعدہ حورو سره نکاح کیږي . او جنت کنبی به اگر چې هیڅ انسان احکامو مکلف نه وی . اودا عقدونکاح به په طور د اکرام او اعزاز وی ځکه په کنبی هیڅ اشکال نشته دې . او که اوله معنی واخستې شی نو مطلب به داسی چې حورعین به د جنتیانو سرو جوړې او ګرځولې شی . اودوی ته به دا جنتی حورې په طور د هبه ورکړې شی . اودې دپاره به د دنیا پشان د عقد ضرورت نه وی .

﴿لَا يَكُونُ فِيهَا الْمَوْتُ إِلَّا الْمَوْتَةُ الْأُولَى﴾ مطلب دادې چې کوم یو مرګ یو ځل راغلو بس هغه راغلو ، دې نه پس به په دوی باندې مرګ نه راځي . او دا خبره اگر چې جهنم والو ته به هم حاصله وی . لیکن ښکاره خبره ده چې دا به هغوی دپاره زیاته د تکلیف باعث وی . او د جنتیانو په خوشحالی کنبی به زیاتوالی کیږي . ځکه یو نعمت که هر څومره لوڼې وی خو هر کله چې په دې کنبی د زوال قصور راشی نو ددی نه لازما کدورت پیدا کیږي . او کله چې جنتیان دا تصور اوکړي چې زمونږ به دا نعمتونه هیڅ کله نشي اخستې کیدلې نو دې نه به دهغوی به خوشحالی کنبی اضافه کیږي .

الحمد لله چې نن په شپږ رجب ۱۳۹۲ هجری

د پښجنې په ورځ د ماسختن په وخت کنبی د سورة دخان تفسیر مکمل شو

ولله الحمد اولوا و اخر اوصلى الله تعالى على خير خلقه محمد واله اصحابه اجمعين

ایاتونه	سورة الجاثية مکيه وهى سبع وثلاثون آية واربع ركوعات	رکوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۳۷	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۴
حَمْدٌ	تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنْ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ	
ح م ا	نازلیدل ددې کتاب د طرفه د الله نه دی چې غالب دې او حکمت والا دې	
ح م ا	ددې کتاب نازلیدل د الله ﷻ د طرفه دی چې زبردست او صاحب د حکمت دې	
إِنَّ	فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ	
	بیشکه په آسمانونو کښې او په زمکه کښې خامخا ډیرې نښې دي دپاره د مومنانو	
	په آسمانونو او زمکه کښې دایمان دارو خلقو دپاره [دالله د وحدانیت] ډیرې نښې دي	
وَفِي خَلْقِكُمْ	وَمَا يَبِينُ مِنْ دَآبِئِهِ آيَاتٌ	
	او په پیدائش ستاسو کښې او په هغې کښې چې الله خوروی دخناوړونه ډیرې نښې دي	
	او پخپله ستاسو په پیدائش کښې او خومره ساه لرونکې څیزونه چې دی په دې ټولو کښې د یقین	
لِقَوْمٍ	يُوقِنُونَ ۝ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا	
	دپاره دهغه قوم چې یقین کوی او په اختلاف دشبې او دورخ کښې او په هغې کښې	
	لرونکو دپاره ډیرې نښې دي او دشبې په پرله پسې تگ راتگ کښې او کوم رزق چې الله تعالی	
أَنْزَلَ اللَّهُ	مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ	
	چې نازل کړې دې الله د آسمان نه درزق [باران] نه پس ژوندی نې کړه په هغې سره زمکه	
	د آسمان د طرفه نازلوی نو په هغې باندې د مرگ [او چوالی] نه پس زمکه ژوندی	
بَعْدَ	مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ آيَاتٌ لِقَوْمٍ	
	روستو دمرگ دهغې نه او په چلیدلو د هواگانو کښې ډیرې نښې دي دپاره دهغه قوم	
	[تازه] کوی اود بادونو په اوږیدو رااوږیدو کښې د هوبسیارانو دپاره ډیرې نښې دي	
يَعْقِلُونَ ۝	تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ	
	چې د عقل نه کار اخلی دا نښې د الله دي چې مونږه بیانوو دا تاته د حق سره	
 دا دالله ﷻ آیتونه دي چې مونږنې تاته په حق سره آوروو	
فَيَايَ	حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ۝ وَبِئْسَ	
	پس په کومه خبره باند به روستو دالله نه او دښو دهغه نه ایمان راوړی دوی تباهی ده	
	نو دا خلق به دالله ﷻ اودهغه د آیتونو نه پس په کومه خبره ایمان راوړی د هر دروغژن	

لَکَلِّ اَقَالِکَ	اٰتِیْمٌ	لِیْسَمِعَ	اٰیٰتِ اللّٰهِ	تَتْلٰی	عَلِیْهِ	ثُمَّ
دپاره دهر دروغژن گنهگار سری چی اوری آیتونه دالله چی لوستلی کیری په هغه باند بیا	نا فرمان دپاره تباهی ده	چی دالله آیتونه کوم چی ده ته اورولی شی اوری				
یُصِرُّ	مُسْتَكْبِرًا	كَانَ لَمْ یَسْمَعْهَا	فَبَشِّرْهُ			
نینکتیا کوی په غرور سره لکه چی هغه نه دی اوریدلی هغه پس زیرې ورکړه هغه ته	نوپه خپل غرور کبسي پروت وی لکه چی هډو اوریدلی نې نه وی نوته داسې کس ته					
بِعَذَابِ	اَلِیْمٍ	وَإِذَا عَلِمَ مِنْ اٰیٰتِنَا شَیْئًا	اِتَّخَذَهَا			
په عذاب دردناک سره او هر کله چی پوهه شی دآیتونو زموږ نه په څه څیز نو نیسی هغه	د دردناک عذاب زیرې ورکړه او څه وخت چی زموږ په آیتونو کبسي دیو آیت نه شی نو په هغې					
هَٰؤُلَاءِ	اُولٰٓئِكَ	لَهُمْ	عَذَابٌ مُّهِینٌ	مِنْ وَّرَآیِهِمْ		
په توقو سره دا خلق چی دی دپاره ددوی عذاب سپکونکي دی په مخکښی ددوی	پورې توقی کوی داسې خلقو دپاره سپکونکي عذاب مقرر دي					
جَهَنَّمَ	وَلَا یُغْنِی عَنْهُمْ	مَّا	کَسَبُوا	شَیْئًا	وَلَا	
دوزخ دي او دفع به نه کړی ددوی نه هغه عمل چی کړې وی دوی هیڅ څیز اونه	دوزخ تیار دي دوی چی په دنیا کبسي څه کړی وی هغه به ورته هیڅ فائده ورنکړی اونه به ورته هغه					
مَا	اِتَّخَذُوا	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	اَوْلِیَآءَ	وَلَهُمْ	عَذَابٌ	
هغه [سرپرستان] چی نیولی دی دوی ماسوا دالله نه سرپرستان او دپاره دهغوی عذاب	معبودان څه فائده ورکړی کوم چی دوی دالله نه سوا خان دپاره دوستان نیولی وو او دهغوی دپاره لوڼي عذاب					
عَظِیْمٌ	هٰذَا هُدًی	وَالَّذِیْنَ	کَفَرُوا	بِآٰیٰتِ رَبِّهِمْ		
لوڼی دي دا قرآن هدایت دي او هغه کسان چی انکار نې اوکړو دآیتونو درب خپل نه	مقرر دي دا اقران پاک سراسر هدایت دي او چا چی دخپل رب دآیتونو نه انکار کړې دي					
لَهُمْ	عَذَابٌ	مِّنْ رَّجْزِ اَلِیْمٍ				
دپاره دهغوی عذاب دي د عذاب دردناک نه						

آسان ترجمه قرآن

حق، دا کتاب دالله تعالی د طرف نه نازلولې شی، چه لوڼي صاحب اقتدار او لوڼي حکمت والا دي. حقیقت دادې، چه په آسمانونو او زمکه کښ د متونکو دپاره ډیرې لښې دي، او خپله ستاسو په پیدائش کښ هم، او په هغې ځناورو کښ چه هغه په زمکه کښ خواړه کړې دي، د هغې خلقو دپاره لوڼي لښې دي، چه یقین لری، او د هغې او ورځې په تلو راتلو کښ او الله تعالی چه د آسمان نه درزق کومه ذریعه رالېږلې ده، بیا ئې هغې سره زمکې ته دهغې د مرگ نه پس نوې وولد ورکړو په هغې کښ او د هو اکانو په الوتلو کښ،

دهغي خلقو دپاره لوڼې نښې دي، چه د عقل نه کار اخلي. دا د الله تعالى آيتونه دي چه مونږ تاسو باندې صحيح صحيح اورو، اوس د الله تعالى او دهغه د آيتونو نه پس څه خبره ده، چه په هغي به دا خلق ايمان راوړي. هلاکت دي، د هر هغه دروغون او گنهگار دپاره. چه د الله تعالى آيتونه اوړي، هرکله چه هغه لوستلې کيږي په ده باندې، بيا هم د تکبر په حالت کښ په کفر باندې داسې اصرار (پينگوالې) کوي، لکه چه هغه زمونږ آيتونه اوريدلې هم نه وي لهذا داسې سړي ته د دردناک عذاب خوشخبري واوروه. او کله چه زمونږ په آيتونو کښ يو آيت د داسې سړي په علم کښ راشي، نو هغي پورې ټوکې کوي، داسې کس دپاره به عذاب وي، چه هغوی به ذليله کړي، ددوی مخنيې ته به جهنم وي، او کوم کسب چه دوی کړې دي، هغه به ددوی هيڅ پکار رانشي، او نه به هغه (معبودان) په کار راشي، کومو لره چه دوی د الله تعالى نه سوا کارسازان گرځولي دي، او دوی دپاره يو زبردست عذاب دي. (دا قرآن) سراسر هدايت دي، او کومو خلقو چه دخپل پروردگار د آيتونو نه انکار کړې دي دهغوی دپاره ډير دردناک عذاب دي.

خلاصه تفسير

﴿حَمْدٌ تُنَزِّلُ الْكِتَابَ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾ [حم دانازل کړې شوي کتاب دي د الله تعالى غالب حکمت والا دطرف] او هرکله چه دا داسې کتاب دي نو ددې مضامين ښه په توجه سره اوړيدل په کار دي چنانچه په دې مقام يو مضمون خو دتوحيددي چه بيان ي دادې چه ﴿إِنَّ فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ [په اسمانونو او په مزکه کښې دایماندارو] [د استدلال] د پاره ډير دليلونه [د قدرت او توحيد] [دي او] دغه شان ﴿وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُذُّ مِنْ ذَاتِهِ آيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ [په خپله ستاسو او دهغو حیواناتو په پيدا کولو کښې کومولره چه ي] په مزکه [خواره کړي دي] دارنگ [دليلونه] د قدرت او توحيد [دي دهغو خلقو د] پوهيدو د [پاره کوم چه يقين لري او] دغه شان ﴿وَإِخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ [دشپې او ورځې په يو بل پسې په تلو راتلو کښې او] دغه شان ﴿وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ﴾ [په هغه] ماده د [رزق کښې کوم لره چه الله تعالى داسمان نه نازل کړو] مراد باران دي ﴿فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ [بيا په هغه] باران [سره مزکه تروتازه کړه دهغي داوچيدونه پس او] دغه شان ﴿وَكُفِّرْنَا بِلِلَّيْلِ آيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ [د هواگانو په بدليدو کښې] په اعتبار دطرف او کيفيت چه کله مشرقی وي او کله مغربي کله گرمه وي کله يخه غرض په دې ټولو څيزونو کښې [دليلونه] د قدرت او توحيد موجود [دي دهغو خلقو دپاره کوم چه] سليم [عقل لري] په دې سره په توحيد د استدلال طريقه په دويمه پاره [ان في خلق السموات والارض] کښې تيره شوي ده او دويم مضمون د نبوت دي دهغي بيان دادې چه ﴿تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزِّلُهَا عَلَيْكَ يَا حَقُّقٌ﴾ [داد الله تعالى ايتونه دي کوم چه په صحيح صحيح طور سره مونږ تاته اور و] چه په دې سره نبوت ثابتې ليکن د دومره لوي معجز دليل باوجود هم که داخلق نه مني ﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ﴾ [نو بيا د الله تعالى او دهغه د] داسې [ايتونو نه پس به کومه خبره] ددې نه لويه وي چه په هغي [به داخلق ايمان راوړي] او دريم مضمون د آخرت دي چه په دې کښې به دې بحق مخالفينو ته سزا هم وي لکه بيان ي دادې چه ﴿وَنُفِّلْ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ﴾ [لويه خرابي به وي د هر داسې سړي دپاره کوم چه] د عقيدو متعلق خبرو کښې [دورغون وي] او په اعمالو کښې [نافرمانه وي] سره ددې چه ﴿يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ﴾ [د الله تعالى ايتونه اورې] هم ﴿تُثَلِّ

عَلَيْهِ) [هر کله چه هغه دده په وړاند لوستلې شی] او «لَمْ يَصِرْ مُسْتَكْبِرًا كَان لَمْ يَنْمَعْهَا» [بیا هم هغه تکبر کوونکې] په خپل کفر [داسې ټینګ وی لکه چه ده دې] ایتونو [لره اویدلی نه وی] «كَبِيرَةٌ بِعَذَابِ آيَاتِهِ» پس داسې سړی ته د یو درد ناک عذاب خبر واوړوه او دهغه سړی د شرارت دا حال دې چه «وَاذْأَعْلَمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا أَخَذَهَا هُزُوًا» [هر کله هغه زمونږ په ایتونو کښې دیوایت خبر مومی نو خندا اورپورې کوی] «أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ» د داسې خلقو دپاره په آخرت کښې [دذلت عذاب دې] مطلب داچه کومو ایتونو لره په تلاوت کښې اوړی هغه دروغژن کوی اودکومو ایتونو نه چه هسې خبرې پری هغه هم دروغژن کوی غرض دایتونو په دروغژن کولو کښې ډیر زیات شوې دې وړاند ددغه عذاب تعین دې یعنی «مِنْ قَدَّأَيْهِمْ جَهَنَّمَ» [دده په وړاندې جهنم] راروان [دې او] هغه وخت به «وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا» [نه خو هغه څیزونه دده یوه ذره په کار راشی کوم چه یې] په دنیا کښې [گټلی وو] په دې کښې مالونه او عملونه ټول راغلل «وَلَا مَا أَخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أُولَئِكَ» [او نه هغه] به یې په کار راشی [کومو لره چه دوی دالله تعالی نه سوا کار سازان] او معبودان [جوړ کړی وو] «وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ» او د هغوی دپاره به لوی عذاب وی [او وجه د هغې عذاب داده چه «هَذَا هَدًى»] [دا قرآن سراسر هدایت دې] او واجب ده چه ومنلې شی [او] ددې مقتضا داده چه «وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رَجْزِ آيَاتِهِ» [کوم خلق چه دخپل رب] دې [ایتونو لره نه منی د هغوی دپاره به سخت دردناک عذاب وی].

معارف او مسائل

«حَمْدٌ تَنْزِيلَ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ» دا پوره سورت مکې دې. صرف یو قول دادې چې په دې کښې صرف یو آیت مبارک «قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ» (مدنی دې. او باقی مکې دې. خود جمهورو دقول مطابق پوره سورت د هجرت څخه مخکښې نازل شوې دې. او نورو سورتونو په شان ددې سورت بنیاد هم دعقائدو د اصلاح دپاره دې. دې کښې د آخرت، رسالت او توحید عقائد مختلفو طریقو سره ښه مدلل بیان کړې شوی دی. خاص گرد آخرت د اثبات دلائل، د منکرینو شبهات او دهریانو تردید، دا په دې کښې ښه په تفصیل سره بیان کړې شوی دی.

«إِنْ فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ» ددې ایتونو څخه د توحید اثبات مقصود دې. دې سره یو شان ایتونه د دویمې پارې په رکوع «إِنْ فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ» کښې په تفصیل تیر شوی دی. هغه ځانې کښې ددې مفصل تفسیر مذکور دې. او دا هم چې ددې څخه توحید ثابتېږي، دواړو ځایونو کښې د عنواناتو څه لږ ډیر فرق شته دې، که اهل علم کتل غواړی د امام رازی رحمته الله علیه تفسیر کیږ کښې اوگوری. البته دا خبره قابل ذکر ده چې دلته د کائنات مختلفې برخې بیانولو څخه روستو فرمائیلې شوی دی چې په دې کښې د ایمان راوړنکو دپاره ښې دي. بل ځانې کښې فرمائی چې د یقین والو دپاره ښې دي. او دریم ځانې کښې فرمائی چې د عقل والو دپاره په دې کښې ښې دي. دې کښې د اسلوب تنوع څخه علاوه دې طرفته اشاره کړې شوې ده چې ددې ښو څخه پوره فائده هغه کس اوچتولې شی چې ایمان قبول کړی.

(۱) ترجمه: ته مومنانو ته ووايه چه هغه خلق دخپل طرف نه معاف وکړی چه دالله تعالی په ورځو یقین نه ساتی.

بل هغه ڪسانو دپاره مفيد ڪيڏي شى چي هغوي خواه زر ايمان قبول نه ڪري خو دهغوي په زړونو ڪنبي دا يقين پيدا شى چي دا خيزونه په توحيد باندې دلالت ڪوي. ځكه چي هم دا يقين ڪله ڪله د ايمان راوړلو سبب جوړ شى. او په دريم نمبر هغه خلقو دپاره مفيد ڪيڏي شى چي في الحال اگر چه نه ايماندار وي او نه يقين ڪولو والا، خو يو عقل سليم لري او په دې ڪنبي بصيرت سره غور او ڪري. ځكه ڪله هم په دې باندې عقل و بصيرت سره په دې نخبو باندې غور او ڪري نو دې سره به ايمان او يقين پيدا شى. خو چي كوم خلق عقل سليم نه لري او يا په دې معاملاتو ڪنبي خپل عقل سترې ڪول هم برداشت ڪوي نو ڪه هغه ته په زرگونو دليلونه پيش ڪړ شي نو بيا هم ناڪافي دي.

﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ﴾ [هغه سړي دپاره ډيره لويه خرابي ده چي دروغژن او نافرمان وي] دې آيت مبارك په شان نزول ڪنبي ډير روايات دي. د ځينې نه معلومېږي چي دا د حارث بن نصر باره ڪنبي نازل شوې دې. او ځينو رواياتو ڪنبي دي چي د حارث بن ڪلهه باره ڪنبي. او ځينې وائي چي ددې نه مراد ابو جهل او دده ملگري دي [قرطبي] (۱).

او په حقيقت ڪنبي د قرآن عظيم الشان مفهوم دپاره د يو كس متعين ڪولو ضرورت نشته دې. د كُل نه دا معلومېږي چي اگر ڪه ددې آيت شان نزول ددې درېو وارو ڪسانو باره ڪنبي شوې وي خو په حقيقت ڪنبي ددې نه مراد هر هغه كس چي دا قسمه صفات په ڪنبي وي.

﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَدْعُنَا لِقَائِهِ فَلْيَأْتِنَا بِالْحُكْمِ﴾ د وڌاء لفظ په عربني ڪنبي د روستو دپاره زيات او مخ ڪنبي دپاره كم استعمالېږي. خو اكثر و مفسرينو دې ځانې ڪنبي ددې معني په مخ ڪنبي سره ڪړې ده. او په خلاصه تفسير ڪنبي ترجمه ددې مطابق ڪړې شوې ده. البته ځينو مفسرينو د روستو معني اخستي ده او مطلب ئې دا اخستي دې چي په دنيا ڪنبي دوي څنگه تكبر سره ژوند تيروي يعني ددوي شاته ددې نه روستو جهنم راتلونكي دي. [قرطبي] (۲).

اللَّهُ الَّذِي	سَخَّرَ	لَكُمْ
الله هغه ذات دي چي تابع ئې كړو دپاره ستاسو		
الله هغه ذات دي چي ستاسو دپاره ئې سمندر تابع		
الْبَحْرِ	لِتَجْرِيَ	الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِ
درياب دپاره ددې چي اوگر ځي كشتي په هغې كښي په حكم دهغه سره او دپاره ددې چي تاسو تلاش كړئ		
كړې دي چي بيړي په كښي دهغه په حكم سره روانې دي او ددې دپاره چي تاسو دهغه دفضل		
مِنْ فَضْلِهِ	وَلَعَلَّكُمْ	تَشْكُرُونَ
دفضل دهغه نه او دپاره ددې چي تاسو شكر ادا كړئ او تابع ئې كړل دپاره ستاسو هغه خيزونه		
اولتوي او دې دپاره چي تاسو شكر او باسي او څومره خيزونه چي په آسمانونو او په زمكه كښي		

(۱) تفسير القرطبي: ج ۱۶، ص ۱۵۸

(۲) تفسير القرطبي: ج ۱۶، ص ۱۵۹

فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ	چی په آسمانونو کښی دی او هغه چی په زمکه کښی دی ټول د طرفه خپل نه بیشکه
کښی پراته دی هغه ټول ئی ستاسو دپاره د خپل طرف نه تابع کړی دی بیشکه په دې کښی د	
فِي ذَلِكَ لَا يَتَفَكَّرُونَ لِقَوْمٍ قُلُوبُهُمْ غُلِقَتْ	په دې کتاب دیرې نښې دي دپاره دهغه قوم چی فکر کوی او وایه هغه کسانوته
فَكَرَدُوا خَائِدِينَ دِيارَهُمْ نَحْبِيهِمْ يَرْثِيهِمْ	نکرد خاوندانو دپاره نخښې پرته دي ته مومنانو ته او وایه چی هغه خلق
يُغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ	چی ایمان راوړو هغوی چی بښنه کوی هغه کسانوته چی امید نه لری هغوی دبدو ورځو دالله
..... (دخپل اړخ نه) معاف کړی چی دالله په عذابونو یقین نه ساتی	
لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ	دپاره ددې چی بدله ورکړی الله یو قوم ته په سبب دهغې عمل چی ورو هغوی چی کوږ به نی
د دې دپاره چی الله یو قوم ته د هغه اعمالو بدله ورکړی کوم چی هغوی کوی	
مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا	چاچی عمل او کړو نیک انو دپاره دخان دهغه دي او چاچی عمل او کړو انو ضرر نی په هغه دي
چاچی دنیکنی کار او کړو نو خپل خان له ئی او کړو او څوک چی بد کوی نو دخپل خان سره بد کوی	
ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ	
بیا به رب ستاسو ته واپس کړی شی تاسو	
بیا تاسو ټولو دپاره خپل رب ته واپس ورتگ دی	

آسان ترجمه قرآن

الله تعالی هغه ذات دی، چه هغه سمندر ستاسو په کار بالندی لگولې دي، دې دپاره چه دهغه په حکم سره په دې کښ کشتی جاری وی، او دې دپاره چه تاسو دهغه فضل تلاش کړئ، او دې دپاره چه تاسو شکر ادا کړئ، او په آسمانونو او زمکه کښ چه شه دی، هغې ټولو لره الله تعالی د خپل طرف نه ستاسو په کار بالندی لگولې دي، یقیناً په دې کښ دهغې خلقو دپاره لوټې نښې دي، چه دغور او فکر نه کار اخلی، (اے پیغمبره) ا کومو خلقو چه ایمان راوړې دي، هغوی ته او وایه، چه کوم خلق دالله تعالی د ورځو نه خطر نه لری دهغوی نه درگزار او کړئ دې دپاره چه الله تعالی خلقو ته دهغې کارولو بدله ورکړی، کوم چه هغوی کول کوم سړې چه لیک کار کوی، هغه د خپلې فائدي دپاره کوی، او څوک چه بد کار کوی، نو دخپل نقصان دپاره کوی بیا په تاسو ټول خپل پروردگار طرف ته واپس راوستلې شی.

خلاصه تفسیر

﴿اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِيَجْزِيَ الْفُلْكَ فِيهِ بِأَمْرِهِ﴾ [الله تعالی هغه ذات دی چاچه ستاسو د] فائدي د لپاره دریاب لره په قابو کښې کړو چه دهغه په حکم سره په دې کښې کشتی وچلوی ﴿وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾ [اوچه] په دې کشتو کښې سفر وکړئ [تاسو د هغه رزق تلاش کړئ] ﴿وَلَعَلَّكُمْ

تَشْكُرُونَ ﴿۱﴾ او چه [دغه رزق حاصل کولو سره] تاسو شکر وکړئ او [دغه شان] وَتَعْمَلُوا لِيَّ السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ﴿۲﴾ [خومره خیزونه چه په آسمانونو کښې دی او خومره خیزونه چه په مزکه کښې دی دې ټولو لره ې د خپل طرف نه] یعنی په خپل حکم او فضل سره [مسخراد قدرت] جوړ کړل چه ستاسو د نفع سبب شی ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ [بیشکه په دې خبرو کښې د هغو خلقو دپاره دلیکونه] د قدرت [دی کوم چه غور کوی] او دکفارو په شرارتونو به ځنې وخت مسلمانانو لره غصه راتله وړاندې دوی ته د درگزر کولو حکم دې ﴿قُلِ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ﴾ [ته ایماندارو ته وفرمایه چه د هغو خلقو نه درگزر کوی کوم چه دالله تعالی په معاملاتو] یعنی د آخرت په جزا سزا [یقین نه لری] لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۳﴾ چه الله تعالی یو قوم ته [یعنی مسلمانانو ته] [د دوی په] دې نیک [عمل باند] غوره [بدله ورکړی] ځکه چه هلته قاعده کلیه داده چه ﴿مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ﴾ [کوم سړې نیک کار کوی پس د خپلې ذاتی نفع] او ثواب [دپاره] کوی ﴿وَمَنْ أَسَاءَ فَلِنَفْسِهِ﴾ [او کوم سړې چه بد کار کوی نو دهغه وبال په هغه پریوخی] ﴿ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ﴾ [بیا] دټول نیک او بد کار کولونه پس [به تاسو خپل رب طرف ته واپس کیږئ] پس هلته به تاسو ته ستاسو دبنوعملونو او اخلاقو بهترینه بدله او ستاسو مخالفینو ته به ددوی دکفر او معصیت په بدله کښې بدترینه سزا ورکړې شی په دې وجه تاسوله درگزر مناسب دې.

معارف اوهائیل

﴿اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ﴾ تر ﴿وَلَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾ قرآن عظیم الشان کښې د فضل تلاش کولو څخه عام طور د گټې دپاره کوشش کول دی. دلته ددې مطلب دا هم کیدی شی چې تاسو ته په سمندر کښې په کشتی چلولو باندې قدرت په دې وجه درکړې شو چې تاسو ددې په ذریعه تجارت او کړنې شی. او دا هم ممکن دی چې د فضل تلاش کولو د کشتی چلولو سره هېڅ تعلق نه وی بلکه دا په سمندر باندې د غالب کیدو د تسخیر مستقل یو قسم وی. چې تاسو دا تلاش کړنې او منافع اوچتې کړنې. د جدید سائنس څخه دا معلومیږی چې په سمندر کښې دومره معدنیات او د زمکې پټ دولتونه دی چې دومره په اوچه باندې نشته دې.

﴿قُلِ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ﴾ ددې آیت مبارک په شان نزول کښې دوه روایات دی. یو دا چې مکه مکرمه کښې یو مشرک د عمر فاروق رضی الله عنه په حق کښې گستاخی کړې وه او عمر فاروق رضی الله عنه اراده اوکړه چې هغه ته څه تکلیف ورکړی. نو په دې دا آیت مبارک نازل شو. ددې روایت مطابق دا آیت مبارک مکې دې.

بل روایت دادې چې د غزوۀ بنو المصطلق په موقعه باندې نبی کریم صلی الله علیه و آله او د نبی کریم صلی الله علیه و آله صحابه کرامو رضی الله عنهم د مریسیع نومی یو کوهی سره نزدې پړاؤ واچولو. د منافقانو سردار عبدالله بن ابی هم د مسلمانانو په لښکر کښې شامل وو. هغه خپل غلام اولیرلو چې دکوهی نه اوبه راوړه. هغه ایسار شو. عبدالله بن ابی ترې تیوس اوکړو چې ولې ایسار شوې نو هغه ورته اووئیل چې د عمر فاروق رضی الله عنه غلام کوهی په غاړه ناست وو او هغه اووئیل چې تر څو د نبی کریم صلی الله علیه و آله او د عمر فاروق رضی الله عنه مشکونه نه وی دک شوی نو چا ته هم داوبو اجازت نشته دې. په دې باندې عبدالله بن ابی اووئیل چې ددوی دپاره دا مثل په رښتیا دې چې ﴿مَنْ كَلَبَ

ياكلك يعني خپل سپي ښه تيار کړه نو هغه به هم تا خوري. عمر فاروق رضي الله عنه چې کله دا واوريدل نو توره ئې راواخسته او عبد الله بن ابي طرفته روان شو. نو په دې باندې دا آيت مبارك نازل شو. ددې روايت مطابق دا آيت مبارك مدني دې. (قرطبي وروح المعاني) (۱) که ددې روايتونو د سند لحاظ سره تحقيق او کړې شي او صحت ئې صحيح ثابت شي نو ددې دواړو کښې تطبيق داسې کيدې شي چې په اصل کښې دا آيت مبارك په مکه کښې نازل شوې وو، بيا چې کله د غزوة بنو المصطلق په موقع باندې چې داشان يوه واقعہ راپيښه شوه نو نبی کریم صلی الله عليه وسلم په هغه موقع باندې دا آيت مبارك بيا تلاوت کړو او پدې واقعہ باندې ئې منطبق کړو. او په شان نزول کښې داشان ډير شوی دی. يا دا هم ممکن دی چې جبرائيل عليه السلام ياد دهانئ دپاره دوباره دا آيت مبارك د غزوة بنو المصطلق په موقع باندې راوړلې وی چې په دې آيت مبارك باندې د عمل کولو هم دا موقع ده. د تفسير په اصولو کښې دې ته نزول مکرر وائی. او آيت مبارك کښې د ﴿اَيَّامَ اللَّهِ﴾ لفظ نه مراد د ډيرو مفسرينو په نزد د الله ﷻ هغه معاملات دی چې کوم به په آخرت کښې انسانانو سره کيږي. يعنی جزا او سزا ځکه چې د ﴿اَيَّامَ﴾ لفظ د واقعاتو او معاملاتو په معنی کښې په عربي کښې ډير استعماليږي. دلته بله خبره قابله غور ده چې خبره خو داسې هم کيدې شوه چې تاسو ايماندارو ته او وائي چې مشرکانو ته معافي اوکړي. ددې په ځانې داسې وئيلې شوی دی چې دې خلکو ته معافي اوکړئ چې کوم د الله ﷻ د معاملاتو يقين نه لري. دې کښې شايد چې دې طرفته اشاره وی چې دې خلکو ته به اصل سزا په آخرت کښې ورکولې کيږي. او چونکه دا خلق په آخرت باندې يقين نه لري نو په دې وجه به ددوي دپاره دا سزا غير متوقع او ناگاهانې وی. او غير متوقع تکليف ډير زيات خراب وی. په دې وجه دوي ته به چې کوم عذاب ورکولې شي هغه به ډير زيات سخت وی. او ددې په ذريعه ددوي نه ددوي دبدو پورا پورا بدله اخستې کيږي. تاسو په دنيا کښې ددوي په دې وړو وړو خبرو پسې مخ مه اوړئ. ځينې حضراتو فرمايلى دی چې ددې آيت مبارك حکم د جهاد د احکامو نازلیدو نه پس منسوخ شو خو ډيرو مفسرينو وئيلی دی چې ددې آيت مبارك د جهاد حکم سره هيڅ تعلق نشته. دا خو په عام ژوند کښې د وړو وړو خبرو د بدلې تعليم دې چې هرې زمانې دپاره عام دې. او نن هم ددې حکم باقی دې. نو دا منسوخ گرځول درست نه دی. خصوصاً که ددې شان نزول د غزوة بنو المصطلق واقعہ وی نو دا آيت د جهاد دپاره منع کوونکئ نه شی جوړيدې ځکه چې د جهاد آيتونه ددې نه مخکښې نازل شوی وی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا				بَنِي إِسْرَءِيلَ	
او بيشکه ورکړو مونږ				بنی اسرائیلو ته	
او مونږ بنی اسرائیلو ته کتاب					
الکُتُبِ	وَالْحُكْمِ	وَالنَّبُوَّةِ	وَرَزَقْنَهُمْ	مِّنَ الطَّيِّبَاتِ	
کتاب	او حکم	او پیغمبری	او ورکړو مونږ هغوی ته	د پاکو سامانونه	
او حکمت او نبوت ورکړې وو					
او ښه پاکیزه خوراکونه مو ورته ورکړې وو					

(۱) تفسير القرطبي: ج ۱۶، ص ۱۶۱، وروح المعاني: ج ۱۹، ص ۱۱

وَفَضَّلْنَاهُمْ

عَلَى الْعَالَمِينَ ۝

وَأَتَيْنَاهُم

او فضيلت ورکړو مونږ هغوی ته | په خلقو د زمانې خپلې باندې | او ورکړل مونږ هغوی ته
او په ټول جهان مو ورته فضيلت ورکړې وو | او هغوی ته مو د دين متعلق

بَيِّنَاتٍ

مِّنَ الْأَمْرِ

فَبَاخْتَلَفُوا

إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا

واضحه هدايات | دکار د دين نه | پس اختلاف اونه کړو هغوی | مگر | اوستو | | دهغې نه
ښکاره دليلونه ورکړي وو | نودغه خلقو د علم راتلونه پس دخپل

جَاءَهُمُ الْعِلْمُ لَا

بَغْيًا

بَيْنَهُمْ ط

إِنَّ رَبَّكَ

چی راغې هغوی ته علم | د وجې د زیاتۍ کولو نه | په منځ خپل کښی | بیشکه رب ستا به
ضد په وجه اختلاف شروع کړو | بیشکه ستا رب به

يَقْضَىٰ

بَيْنَهُمْ

يَوْمَ الْقِيَمَةِ

فِيهَا

كَانُوا

فیصله کوی | په منځ دهغوی کښی | په ورځ د قیامت | په هغه معاملو کښی | چی وو هغوی
دهغوی په مینځ کښی د قیامت په ورځ په هغه خبرو کښی فیصله او کړی | په کومو کښی چی دوی

فِيهِ

يَخْتَلِفُونَ ۝

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ

عَلَىٰ شَرِيعَةٍ

مِّنَ الْأَمْرِ

په هغې کښی | چی اختلاف به نې کولو | بیا او گرځولې مونږ ته | په غټه لاره | دکار د دين نه
اختلاف کوی | بیا [انې پیغمبره] مونږ ته د دين په یوه خاصه طریقه روان کړې

فَاتَّبِعَهَا

وَلَا تَتَّبِعْ

الَّذِينَ

لَا يَعْلَمُونَ ۝

پس څه ته هم په دغه لار | او مځه ته | په خواهشاتو | دهغه کسانو پسې | چی علم نه لری |
نوته د دغه طریقې تابعداری کوه | او دهغه خلقو د خواهشاتو تابعداری مکوه چه نه پوهیږی |

إِنَّهُمْ

لَنْ يَغْنُوا

عَنْكَ مِنَ اللَّهِ

شَيْئًا ط

وَأَنَّ الظَّالِمِينَ

بیشکه دوی | هر گز به پکار نه شی ستا | په مقابله د الله کښی | هیڅ قدرله | ابیشکه چی ظالمان خلق
دوی د الله څخه په مقابله کښی ستا هیڅ په کار نشی راتلې | او ظالمان خلق

بَعْضُهُمْ

أَوْلِيَاءُ

بَعْضُ

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ۝

هَذَا بَصَائِرُ

ځینی دهغوی | دوستان | دخینو نورو دی | او الله دوست د متقیانو دی | دادعقلمندۍ رنځر گانې دی
پخپل مینځ کښی دیو بل دوستان دی | او الله څخه د پرهیزگارانو دوست دی | دا قران پاک د عامو

لِلنَّاسِ

وَهْدًى

وَرَحْمَةً

لِقَوْمٍ

يُوقِنُونَ ۝

دپاره دخلقو | او هدایت دی | او رحمت دی | دپاره دهغه قوم | چی یقین کوی
خلقو دپاره د هونیاریتیا او هدایت ذریعه ده |

اسان ترجمہ قرآن

او مونڙ بنی اسرائیلو ته ڪتاب، حڪومت او نبوت ور ڪري وو، او هغوی ته مو د پا کیزه ڇیزو نه رزق ور ڪري وو، او هغوی ته مو د ٽولي دلیا په خلقو بالندی فضیلت ور ڪري وو، او هغوی ته مو ښکاره ښکاره احکامات ور ڪري وو، ددي نه پس هغوی کڻن چه کور اختلاف پیدا شو، هغه هغوی د علم راتلون نه پس پیدا کرو، صرف ددي وڃي نه چه هغوی یو بل سره په ضد شوي وو یقیناً ستا پروردگار به د قیامت په رخ ددوی په مینځ کڻن د هغی خبرو فیصله او ڪري په کومو کڻن چه دوی اختلاف کولو، بیا (اے پیغمبره) (صلی الله علیه وسلم) مونڙ تالره د دین په یو خاص شریعت بالندی ګرځولي دي، لهندا ته دهغی تابعداری کوه، او دهغی خلقو خواهشاتو پسې مه ځه، چه د حقیقت علم نه لری هغوی دالله تعالیٰ په مقابله کڻن ستا هیڅ پکار نه راځی، او حقیقت دادی، چه ظالمان خلق د یو بل دوستان دی، او الله تعالیٰ د متقیانو خلقو دوست دي. دا (قرآن) د ټولو خلقو دپاره د بصیرت مجموعه ده، او کور خلق چه یقین لری هغوی دپاره منزل ته در سیدلو ذریعه او سراسر رحمت دي.

خلاصہ تفسیر

[او نبوت څه نوي شي نه دي چه ددي نه انکار وشي چنانچه ددي نه وړاند ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنَّبُوءَةَ﴾] [مونڙ بنی اسرائیلو ته ڪتاب] [او حڪمت] [يعني علم د احكامو] [او نبوت ور ڪري وو] [يعني په هغوی کڻي مو انبياء] [پیدا کړي وو] ﴿وَوَدَّضْنَاهُمْ قِنَ الْقَلْبِيَّتِ﴾ [او مونږ هغوی ته عمده عمده څیزونه دخوراک ور ڪري وو] [داسې چه په میدان تیه کڻي مو پرې من او سلوی نازل کړل او هغوی مو دشام دملك مالکان جوړ کړل کوم چه دمزکي دیر کتونو خزانه ده ﴿وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾] [او مونږه] [په ځني کارونه کڻي مثلاً په سمندر کڻي دلاري ورکولو د ورېځې پرې سوري کولو وغيره] [هغوی ته ددنیا په مخلوق باند فوقیت ورکړو] ﴿وَأَتَيْنَاهُم بِبَنَاتٍ قِيْنِ الْأُمْرِ﴾ [او مونږ هغوی ته ددین په باره کڻي ښکاره ښکاره دلیلونه ورکړل] [يعني هغوی ته مو ديري واضحه معجزې وښودې غرض حسی معنوی علمی هر قسم نعمتونه مو ورکړل] [پس] [پکار وه چه ښه اطاعت ي کولي مگر] ﴿فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ [هغوی دعلم د راتلون نه پس دیوبل سره اختلاف وکړو] ﴿بَغْيًا يَنْهَاهُمْ﴾ [په وجه په خپل مینځ کڻي د ضد] [چه بیان ي په دویمه پاره دویمه رکوع] [سل بنی اسرائیل الخ] [کڻي شوې دي مطلب دادی چه کوم علم د اختلافاتو ختمولو سبب پکار وو هغوی د نفسا نفسی په وجه التیه هغه د اختلاف موجب جوړ کړو پس] ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ [ستارب به د هغوی په مینځ کڻي د قیامت په ورځ په هغه کارونو کڻي] [عملی فیصله وکړي په کومو کڻي چه هغوی په خپل مینځ کڻي اختلاف کولوبیا] [په بنی اسرائیلو کڻي د نبوت د دور ختمیدو نه پس] ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ﴾ [مونږ تالره] [نبوت درکړو او تالره مو] [ددین په یوه خاص طریقہ باند کړو] ﴿فَأَتَّبِعَهَا﴾ [پس ته هم په هغه طریقہ چلیږه] [يعني په عمل کڻي هم او په تبلیغ کڻي هم] ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [او ددي جاهلانو په خواهشونو پسې مه ځه] [يعني د هغوی خواهش خو دادی چه ته تبلیغ پرېږدي او ددي دپاره هغوی په قسم قسم طریقو سره تا پریشانہ کوی چه ته تنګ شي تبلیغ پرېږدي پس ستانه اگر چه دا احتمال نشته مگر د

تبلیغ د کار د اهتمام د پارتا ته بیا ددی حکم کیږی وړاند په دې طرز باند ددی حکم علت فرمانی چه ﴿اَلَيْسَ لَكَ بِمَا لَمْ يَفْعَلْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا﴾ [داخلق د الله تعالى په مقابله کښې ستایوه ذره په کار نه شی راتلې] پس چه ددوی تابعداری ونه کړې ﴿وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ﴾ [او الله تعالى دوست دې دمتقیانو] او متقیان د هغه خبره منی پس هر کله چه ته ظالم نه یی بلکه سردار دمتقیانو یی نو ستاد هغوی د تابعداری سره څه نسبت دې؟ البته دالله تعالى دحکمونو سره دې خاص نسبت دې غرض ته صاحب نبوت او شریعت حقه یی او دا قرآن کوم چه تاته ملاوډې ﴿هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَذِكْرٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ دا [دعامو خلقو دپاره دپوهیدو سبب او هدایت ذریعه ده او دیقین] یعنی ایمان [راوړونکو دپاره دلوی رحمت] سبب [دې].

معارف او مسائل

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا نَبِيَّ إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ﴾ ددې آیتونو موضوع د رسول اکرم ﷺ درسالت ثابتول دی او ددې په ضمن کښې د کافرانو په تکلیفونو باندې رسول اکرم ﷺ ته تسلی ورکول دی. ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ﴾ تر دې ځانې پورې مضمون سره دوه خبرې مخې ته راغلې. یو بنی اسرائیلو ته کتاب او نبوت ورکولو څخه د رسول اکرم ﷺ د نبوت تائید. دویم رسول اکرم ﷺ ته تسلی ورکول دی چې بنی اسرائیلو ته د اختلاف کومه وجه راپېښ شوې وه نو هم دا ددوی قوم ته د دوی سره په اختلاف کولو کښې راپېښ شوې ده. او هغه دی د دنیا محبت او حسد او نفسانی خواهشات. دا نه ده چې ستاسو په دلیلونو کښې څه کمې دې نو تاسو هېڅ غم مه کوئ. [بیان القرآن] (۱)

زمونږ دپاره د تېرو شوؤ امتونو هم: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأُمُورِ﴾ [بیا مونږ تاسو د دین په یو طریقې باندې کړئ] دلته دا خبره یاد ساتل دی چې د دین اسلام څه عقائد او اصول دی. لکه توحید او آخرت وغیره او څه احکام د عملی ژوند متعلق وی. تر کومې چې د اصولی عقائدو تعلق دې هغه خود هر نبي په امت کښې یو شان وو. او په هغې کښې کله ترمیم او بدلون نه وو شوي. خو عملی احکام د مختلفو انبیاء کرامو ﷺ په شریعتونو کښې د زمانې په لحاظ سره بدل وو. دې مذکوره آیت مبارک کښې هم دا دویم قسم احکام ئې د دین په خاص طریقې سره تعبیر کړل. او پدې وجه فقهاء کرامو ﷺ ددې آیت مبارک نه دا نتیجه راویستې ده چې د امت محمدیه ﷺ دپاره صرف د شریعت محمدی ﷺ احکام واجب العمل دی. تېرو شوؤ امتونو ته چې کوم احکام ورکړي شوي وو نو هغه زمونږ دپاره تر هغه وخته پورې واجب العمل نه دی تر څو چې ددې تائید قرآن عظیم الشان نه وی کړې. بیا د تائید یو شکل دادې چې قرآن عظیم الشان یا احادیثو کښې ښکاره فرمائیلې شوي وی چې د فلانی نبي ﷺ د امت دا حکم زمونږ دپاره واجب العمل دې. او بل صورت دادې چې قرآن عظیم الشان یا نبي کریم ﷺ د تیر شوی یو امت څه حکم د تحسین او تعریف په طور بیان او فرمائی او دهغې باره کښې دا او نه فرمانی چې دا حکم زمونږ په زمانه کښې منسوخ شوې دې. ددې نه دا هم معلومېږی چې دا حکم زمونږ په شریعت کښې جاری دې. او په حقیقت کښې ددې حکم واجب العمل کیدل هم په دې صورت

کڻي د شريعت محمد ﷺ د يو جزء په حيثيت سره وي. دلته ددې مسئلې د پوهولو دپاره دومره کافي دي. تفصيلات د فقه په کتابونو کښي مذکور دي.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ	اجْتَرَحُوا	السَّيِّئَاتِ	أَنْ يُجْعَلَهُمْ	كَالَّذِينَ
آيا گمان کوي هغه خلق	چي کوي	بدکارونه	چي اوبه گرزوؤ مونږ دوي	پشان دهغه کسانو
آيا څوک چي بدکارونه کوي	د هغوي دا خيال دې	چي مونږ به هغوي	دهغه خلقو سره برابر کړو	
أَمْ نُو	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	سَوَاءٌ	فَحَيَاتُهُمْ	وَمَمَاتُهُمْ
چي ايمان نې راوړو	او عملونه نې او کړل نیک	چي برابر به وي	ژوند د هغوي	او مرگ د هغوي
کوم چي ايماندار دي	او دنیکي کارونه کوي	چي ددې ټولو ژوند او مرگ به يو برابر شي		
سَاءَ مَا	يَحْكُمُونَ	وَخَلَقَ اللَّهُ	السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ
ډير بد دې هغه	چي دوي نې حکم کوي	او پيدا کړل الله	آسمانونه	او زمکه
دوي ډيره خرابه فيصله کوي او الله	آسمانونه او زمکه به يو مقصد سره پيدا		
بِالْحَقِّ	وَلْيُجْزَى	كُلُّ نَفْسٍ	بِمَا	كَسَبَتْ
د حق سره	او دپاره ددې چي بدله ورکړي شي	هر نفس ته	هغه	چي گټلي دي هغه
کړي دي او دا چي هر چاته د هغه عمل بدله ورکړي شي	کوم چي هغه کړي وي		
وَهُمْ	لَا يُظْلَمُونَ			
او په دوي به	هيڅ ظلم نه کيږي			
او په هغوي به	هيڅ ظلم نه کيږي			

آسان ترجمه قرآن

او کوم خلق چه بدکارونه کوي، آيا دوي دا گنډي، چه مونږ به دوي د هغې خلقو سره برابر کړو، کومو چه ايمان راوړي دي، او ليک عملونه ئې کړي دي، چه د هغې په نتيجه کښ به ددوي ژوند او مرگ يو شان شي؟ څومره بده خبره ده، چه دوي د هغې فيصله کړي ده الله تعالي ټول آسمانونه او زمکه دېر حق مقصد دپاره پيدا کړي دي، او دې دپاره ئې پيدا کړي دي، چه هر سړي ته دهغه د عمل بدله ورکړي شي، او د دې کولو په وخت کښ به هغوي باندې هيڅ ظلم نه کيږي.

خلاصه تفسير

﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ﴾ [دا] د قيامت نه انکار کوونکي [خلق چه ناکاره کارونه] کفر شرک ظلم او معصيت [کوي] په مخه [ايا دا خيال کوي] ﴿أَنْ يُجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ چه مونږ به دوي د هغو خلقو سره برابر کړو کومو چه ايمان او نیک عمل اختيار کړو ﴿سَوَاءٌ فَيَحْيَاهُمْ وَمَيَمَاتُهُمْ﴾ چه د هغوي ټولو ژوند او مرگ يو شان شي [يعني د مؤمنانو مرگ ژوند په دې معنی برابر شي چه لکه څنگه په ژوند کښي د خوندونو مزو حصه ئې ونه مونده دغه شان د مرگ نه پس هم محروم پاتې شي او دغه شان د کافرانو مرگ او ژوند هم په دې معنی يوشان شي چه لکه څنگه په دې ژوند کښي د عذاب او تکليفونو نه بچ پاتې شو دغه شان د مرگيدو نه پس هم د

عذاب نه په امن کښې پاتې شی مطلب دا چې د دوباره ژوندی کیدونه د انکار کولو نه دا لازمېږي چه اطاعت شعار بندگانو ته چرته د دوی د اطاعت میوه ملاونه شی او په مخالفینو باند چرته د مخالفت وبال پرې نه وځي ﴿سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ [دوی ناکاره حکم لگوي] ﴿وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ﴾ او الله تعالی اسمانونو او مزکې لره په حکمت سره پیدا کړل یو حکمت خو دادې چه ددې عظیم الشان مخلوقات په پیدا کولو کښې د الله تعالی قدرت ولیدې شی او هر د عقل خاوند په دې پوه شی چه څوک په اول ځل داڅیزونه پیدا کولې شی هغه دا د فنا کولو نه پس دوباره هم د غسې موجود کولې شی چه ددې نه د قیامت او آخرت وجود ثابتیږي [او] دویم حکمت دادې چه ﴿وَلَنَجْزِي كُلَّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ﴾ [ددې دپاره چه [هرسړی ته د هغه د کار بدله ورکړې شی] او په دې سره ټول پوهیږي چه په دنیا کښې پوره بدله نشته په دې وجه داخرت راتلل ضروری شول [او] په دې بدله کښې ﴿وَهُمْ لَا يَظْلَمُونَ﴾ [په هغوی ظلم نه شی کیدي]

معارف او مسائل

عالم آخرت او په هغې کښې سزا او جزا مفلا ضروري ده: مذکوره دوؤ آیتونو کښې د رومبې آیت مبارک حاصل یو عقلی استدلال دې د جزا په ورځ ضرور کیدلو باندې دې. هغه دا چې داخبره د هر سړی په مشاهده کښې ده او هیڅوک ددې نه انکار نشی کولې چې په دنیا کښې د نیک او بدو عملونو بدله پوره نه ملاویږي. بلکه عام طور سره کفار، فجار، د دنیا په دولت اود عیش و عشرت کښې ژوند تیروي. او د الله ﷻ تابعدار خلق په اول ورتندو کښې او په مصیبتونو کښې راگیر وی. اول خو دا چې اکثر و مجرمانو ته په دنیا کښې د جرم معلومات نه وی. که علم ورته اوشی خو بیا هم نه نیولې کیږي. او که اونیولې شی نو بیا هم د سزا نه د بچ کیدو دپاره د حلالو او حرامو د رښتیا او دروغو هیڅ پرواه نه کوي او غواړي چې د سزا نه ځان خلاص کړي او که چرته سوؤنو کښې یو ته هم سزا ملاؤ شی خو بیا هم هغه ته پوره سزا نه ملاویږي. داشان د الله ﷻ نه چې کوم خلق باغیان شوی دی هغه په دنیا کښې گرځي، او بل طرفته مؤمنان د شریعت پابند وی او ډیرو دولتونو او لذتونو لره خو حرام گنړی او هغه پرېږدي او د مصیبتونو او آفتونو نه د بچ کیدو دپاره هم صرف جائز لارې لټوي. نو دوی په دنیا کښې د ډیرو لذتونو او راحتونو نه محرومه وی. او هر کله چې دا معلومه شوه چې په دنیا کښې د عملونو پوره بدله نه ملاویږي نو اوس که ددې نه پس بله دنیا یعنی عالم آخرت او په هغې کښې دوباره ژوند او د سزا او جزا نافذ کیدل نه وی بیا نو په دنیا کښې غلا، شوکې، زنا او قتل وغیره ته جرم وئیل حماقت دې. دا خلق خو په دنیا کښې اکثر کامیاب ژوند تیروي. یو غل او ډاکو په یوه شپه کښې دومره دولت حاصلوي چې دا دولت یو تعلیم یافته انسان د کلونو محنت کولو نه پس هم نه شی حاصلولې. نو که د آخرت سزا او جزا نه وی نو بیا دې غل او ډاکو ته به شریف وایو دې تعلیم یافته ته به افضل نه وایو. او دا عقل نه منی. پاتې شو دا سوال چې په دې خلقو باندې په دنیا کښې د هر حکومت د طرفنه سزاگانې مقرر وي، خود نن سبا تجربه دا ښائی چې صرف هغه مجرم نیولې کیږي چې کوم بې قوف وی. کوم چې هوښیار او عادی مجرم وی نو هغه دپاره د سزا نه د بچ کیدو دپاره ډیرې لارې وی. د سزا نه د بچ کیدو دپاره ده لره یوه د رشوت لار کافی ده.

خلاصہ دا شوه چي يا خودا اومنلې شي چي په دنيا کښې هيڅ ، نيکي ، بدې نشته دي . خپل مطلب چي څنگه هم حاصل کړي نو دا ثواب دي . مگر په دنيا کښې ددي هيڅوک قائل نشته وي . اوبيا که د نيکني او بدني امتياز اومنلې شي نو بيا د دواړو انجام برابر دي بلکه بد او مجرم دي د نيک نه زيات په آرام کښې وي نو ددي نه زيات غټ ظلم بل نشته دي . د قرآن عظيم الشان په مذکوره آيت مبارک کښې هم دا فرمائيلې شوي دي چي آيا تاسو دا غواړي چي مجرم او غير مجرم په دنيا کښې برابر کړي شي ، ﴿سَوَاءٌ لَّكَآفَكُم مِّمَّا أَتَّهَمُ﴾ دا يوه د بي وقوف توب فيصله ده . اوهر کله چي په دنيا کښې د نيکني او بدني پوره سزا نه ملاويږي . نو د آخرت ژوند او پدي کښې سزا ملاويدل لازمي دي . بل آيت مبارک هم ددي مضمون د مکمل کيدو دپاره فرمائيلې شوي دي چي : ﴿وَلَنَجْزِيَنَّ كُلَّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ يعنې د ظلم د ختمولو دپاره د آخرت د جزا ورځ ضروري ده . پاتې شوه دا شبه چي په دنيا کښې د نيک او بد عمل بدله ولې ورنکړې شوه؟ نو دا د تکويني حکمت خلاف ده . ځکه چي دا دنيا الله تعالي دارالعمل او دارالامتحان گرځولي ده ، دارالجزاء نه ده . والله اعلم .

أَفَرَأَيْتَ	مَنْ أَخَذَ	إِلَهَهُ
آيا پس وينې ته هغه څوک چي وي نيوز معبود خپل		
آيا تا هغه کس نه دي ليدلي چي دخپل نفس خواشني		
هُوَ	وَأَصْلَهُ	اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ
خواهشاتو خپلو لره اوبي لاري کړو هغه لره الله سره د علمه اومهرني اووهو		
خپل معبود جوړ کړي دي او الله ﷻ دغه کس د پوهې باوجود گمراه کړي دي او د هغه		
عَلَى سَمْعِهِ	وَقَلْبِهِ	وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاةً
په غوږونو د هغه باندي او په زړه د هغه باندي اوواني چوله په سترگو د هغه باندي پرده :		
په غوږونو او په زړه ئي مهرلگولي دي او د هغه په سترگو ئي پرده اچولي ده		
فَمَنْ	يَهْدِيهِ	مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ
پس څوک دي چي لار اوښاني هغه ته اوستو د الله نه آيا پس تاسو نصيحت نه اخلي اوواني دا خلق		
نود الله ﷻ ادپريخودو نه پس به ورته بل څوک لار اوښاني ؟ نوتا سوغور نه کوي ؟ او دوي وائي		
مَا هِيَ	إِلَّا حَيَاتُنَا	الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا
نه دي دا ژوند مگر ژوند زمونږ دي د دنيا مونږه مرو [هم دلته] اومونږه ژوندي كيږو [هم دلته]		
چي زمونږ ژوند خوبس هم دا دنياوي ژوند دي چي مونږه مرو او پيدا كيږو او دا سلسله روانه ده		
وَمَا يَهْدِيكُنَا	إِلَّا الدَّهْرُ	وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ
او نه هلاکوي مونږه مگر زمانه او نشته دوي لره په دي خبره باندي هيڅ علم		
اوبس دغه زمانه ده چي مونږه وژني او دوي سره په دي خبره هيڅ دليل نشته		

إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ۝	وَإِذَا نُتِلُّ عَلَيْهِمْ	أَيْنُنَا
نه دی دوی مگر گمان کوی او هر کله چی الوستلی کیږی په دوی باندي ایتونه زمونږ	دوی خو صرف گمان کوی او کله چی ورته زمونږ ښکاره ایتونه اولوستي شی	
بَيَّنَّتْ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتُّوا بِآيَاتِنَا إِنْ كُنْتُمْ	واضح نونه وی دلیل ددوی مگر دا چی وانی راولی پلاران زمونږه که یی تاسو	
نودوی سره ددی نه سوا بل هیڅ جواب نه وی چی دا او وانی که تاسو رښتینی یی انوزمونږ مږه پلاران		
صَادِقِينَ ۝ قُلِ اللَّهُ يَحْيِيكُمْ ثُمَّ مِمِّتْكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ	رښتینی او وایه چی الله ژوند درکوی تاسو ته بیا به مږه کوی تاسو بیا به راجمع کوی تاسو	
نیکونه راولی ورته او وایه چی هغه الله دی چی تاسو ژوندی کوی بیا تاسو مږه کوی بیا به تاسو ژوندی کړی		
إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ ۝ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ	ورځی د قیامت ته چی نشته شک په هغی کښی ولیکن زیات خلق	
بیا به هم هغه تاسو د قیامت په ورځ راجمع کړی چی په هغی کښی هیڅ شک نشته خو زیات خلق		
لَا يَعْلَمُونَ ۝		
نه پوهیږی		
په دی هم نه پوهیږی		

آسان ترجمه قرآن

آیا تا هغه سړې لیدلې دي چې هغه خپل خدایې خپل نفساني خواهشات جوړ کړې دي، او سره د علمه الله تعالی هغه په گمراهۍ کښې اچولې دي، او دهغه په زړه او غوږونو باندې ئې مهر لگولې دي، او دهغه په سترگو باندې ئې پرده اچولې ده؟ اوس د الله تعالی نه پس څوک دي، چې هغه په نیغه لار باندې راولي؟ آیا بیا هم تاسو سبق نه اخلئ. او دا خلق وائی، چه: کوم ژوند دي، پس هم دا زمونږ دنیوی ژوند دي (هم په دې کښې) مړو او ژوند تېروو، او مړو لره بل څوک نه بلکه زمانه مړه کوی، حالانکه ددې خبرې هغوی ته هیڅ علم نشته، پس وهی اندازې لگوي. او کله چه زمونږ آیتونه پوره وضاحت سره هغوی ته اورولې هی، نو ددې وینا نه سوا هغوی سره هیڅ دلیل نه وی چه: که تاسو رښتوني یی، نو زمونږ پلار لیکونه راوړلدي کړی. او وایه چه الله تعالی تاسو ته ژوند درکوی، بیا به هغه تاسو ته مرگ درکړی، بیا به تاسو ټولو لره د قیامت په ورځ راجمع کړی، چه په هغې کښې هیڅ قسمه شک نشته، لیکن اکثر خلق نه پوهیږی.

خلاصه تفسیر

﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمِهِ﴾ [پس ایا] د توحید او آخرت ددې واضحو بیاناتونه پس [تا] د هغه سړی حالت هم لیدلې دي کوم چه خپل خدایې خپل خواهش نفساني لره جوړ کړې دي] چه څه ئې په زړه کښې راځی هغه کوی او پوه پرې هم شو مگر د نفساني خواهش په پیروی سره گمراه شو ﴿وَنَحْنُمْ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ﴾ [او] خدای تعالی [دده په غوږونو او زړه مهر لگولې دي

﴿وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاةً﴾ او دده په سترگو ې پرده اچولې ده [يعنی دنفس پرستی په وجه ې د حق صلاحیت نهایت کمزورې شو] ﴿فَمَنْ يُهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ﴾ [پس داسې سړی ته پس د خدای] دگمراه کولو [نه به څوک هدايت وکړي] په دې کښې تسلی هم ده وړاند دې منکرانو ته په طور د زجر خطاب دې چه ﴿أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ [ایاتاسو] ددې بیانونو په اوریدو [بیا هم نه پوهیږي] یعنی داسې پوه چه نفع منده وی اگر چه دعامې معنې په اعتبار سره پوهیدل ﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا﴾ [اود] دقیامت انکار کوونکی [خلق داسې وانی چه بغیر زمونږ ددې دنیوی ژوند نه بل ژوند] په اخرت کښې [نشته] ﴿ثُمَّ تَوَلَّيْنَا﴾ [مونږه] دغه یوخل [مرو او] دغه یوخل [ژوندی کیږو] مقصود دادې چه دمرگ په شان ژوند هم د دنیا سره خاص دې ﴿وَمَا يَهْدِيكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ﴾ [اومونږ لره صرف د زمانې] په گردش [سره مرگ راځي] مطلب داچه د زمانې دتیریدو سره سره جسمانی قوتونه خرڅ کیږي او په دې طبعی اسبابو سره مرگ راځي او دغه شان د ژوند سبب هم طبعی امور دی پس هرکله چه مرگ او ژوند د طبعی اسبابو تابع دی او طبعی اسباب داخرت د ژوند تقاضانه کوی نو د اخرت ژوند به نه وی ﴿وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ﴾ [او ددې خلقو سره په دې هیڅ دلیل نشته] ﴿إِنَّهُمْ لَا يَصْنَعُونَ﴾ نه دی وی مگر محض اټکلی چلوی [یعنی د اخرت د ژوند په نفی باند هیڅ دلیل نشته] [او] نه د اهل حقو د دلیل غوی څه جواب ورکولې شی چنانچه ﴿وَإِذَا﴾ [څه وخت چه] په دې باره کښې ﴿تَنَلَّ عَلَيْهِمُ ابْنَتَا يُثُوبَ﴾ [د دوی په وړاند زمونږ ښکاره ښکاره ایتونه لوستلې شی] کوم چه د مطلب ثابتولو دپاره کافی وی ﴿مَا كَانَ حُجَّتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتُّوَابًا بَيْنَنَا﴾ [نو د هغوی] په دې باند [بغیرد دې نه بل هیڅ جواب نه وی چه وانی چه زمونږ پلارنیکه لره] ژوندی کړی [مخامخ ې راولی] ﴿إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ که تاسو په دې دعوی کښې [رښتونی یی] او ددې جواب نه سوا بل جواب نه شی ورکولې مثلاً داچه په څه عقلی دلیل سره ددې عقلاً محالوالې ثابت کړی [ته] د دوی په جواب کښې ﴿قُلِ اللَّهُ يُجِيبُكُمْ﴾ [داسې ووايه چه الله تعالی تاسو لره] ترکومه پورې چه غواړی [ژوندی ساتی] ﴿ثُمَّ يُجِيبُكُمْ﴾ [بیا] هرکله چه وغواړی [تاسو ته به مرگ درکړی] ﴿ثُمَّ يُجِيبُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ بیا به دقیامت په ورځ د کومې په وقوع [کښې چه ذره شک نشته تاسو لره] ژوندی کړی او [جمع به موکړی] پس دعوی په دغه ورځ کښې دژوندی کولو ده او په دنیا کښې مرو لره دنه ژوندی کولو نه په دغه ورځ دنه ژوندی کولو نفی نه راځي ﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [لیکن اکثر خلق نه پوهیږي] او بې دلیل دحق نه انکار کوی.

معارف او مسائل

﴿مَنْ اتَّخَذَ إِلَهًا غَيْرَهُ﴾ یعنی هغه کس چې هغه خپل نفسانی خواهشات یې خپل معبود او گنړلو. دا خو ظاهر دی چې یو کافر خپل نفسانی خواهشاتو لره خپل خدای یا معبود نه گنړی مگر د قرآن عظیم الشان دې آیت مبارک دا ښکاره کړه چې عبادت په حقیقت کښې د اطاعت نوم دې کوم کس چې د الله ﷻ د اطاعت په مقابله کښې د بل چا اطاعت کوی نو هغه به دده معبود وی. نو کوم کس ته چې د جائز او ناجائز پرواه نه وی، الله تعالی چې کوم څیز حرام کړې دې هغه په دې کښې د الله ﷻ حکم د منلو په ځانې د خپل نفس تابعداری کوی، نو اگر چې دې په ژبه دا خپل معبود نه گنړی خو په حقیقت کښې دا دده معبود شو.

سوده گشت از سجده راه بتان پیشانیم

چند برخود تهمت دین مسلمانی نهم

بتانو ته دې په سجدو کولو کولو سره مې تندې تور شو او بیا هم پخپل خان د مسلمان تهمت لگوم چې مسلمان یم!

دې کښې ئې نفساني خواهشات په بتانو سره تعبیر کړې دي. چا چې خپل خواهشات خپل امامان او مقتداء جوړ کړل او هسې پسې روان شول نو داسې شولکه چې خواهشات ددوي بتان دي. ابو امامه رضي الله عنه فرماني چې ما نبی کریم ﷺ نه آوریډلی دی چې د آسمان لاندې د خومره معبودانو عبادت کړې شوې دې په هغې کښې د ټولو نه زیات مبغوض د الله ﷻ په نزد نفساني خواهشات دي. شداد بن اوس رضي الله عنه نه روایت دې چې نبی کریم ﷺ او فرمائیل: عقل مند هغه کس دې چې خپل نفس په قابو کښې اوساتي، او د مرگ نه پس ژوند دپاره عمل او کړی، او فاجر هغه کس دې چې د نفس په خواهشونو پسې روان شی او ددې باوجود بیا هم د الله تعالی نه په آخرت کښې د بنیگړې خواهش لری (۱). او سهل بن عبد الله تستری رحمته الله علیه فرماني چې ستاسو بیماری ستاسو نفساني خواهشونه دي. خوکه تاسو ددې مخالف او کړنې نو د اییماری ستاسو دوائی هم ده [داتول روایات د قرطبی نه اخستې شوی دی] (۲).

﴿وَمَا يَهْدِيكُمْ إِلَّا الدُّهُرُ﴾ د دهر لفظ په اصل کښې د ټولې مودې د مجموعې نوم دې. او هغه ددې دنیا د ابتداء څخه تر خاتمې پورې ده. او کله کله ډیرې لوڼې مودې ته هم دهر وئیلې کیږي. کافرانو دا قول په طور د دلیل پیش کړې دې چې زموږ د مرگ او ژوند تعلق د الله تعالی د حکم سره هیڅ تعلق نه ساتي بلکه دا د اسباب طبعیه تابع دې چې ددې مشاهده خود مرگ په وخت کښې ټول کوی چې انساني اندامونه او ددې قوتونه ددې استعمال سره په کرار کرار کمیږي او ډیرې زمانې تیریدو نه پس دا بالکل خراب شی، نو هم ددې نوم مرگ دې. په دې باندې حیات هم قیاس کړنې چې دا د الله ﷻ په هیڅ حکم سره نه چلیږي بلکه ددې تعلق مادی طبعی حرکتونو سره دې.

زمانې ته به وئیل نه شي: کافرانو به وئیل چې ددې دنیا گردش کښې د ټولو حالتونو علت پروت دې. او هم دې طرفته به ئې منسوب کولو لکه څنگه چې پدې آیت مبارک کښې ذکر کړې شوی دی. حالانکه دا ټول کارونه په حقیقت کښې د الله تعالی په قوت او ارادې سره کیږي. هم پدې وجه احادیثو کښې زمانې ته بدو وئیلو نه منع راغلې ده. ځکه چې کفارو کوم قوت د دهر لفظ سره تعبیر کوی نو په حقیقت کښې هغه قوت او قدرت هم د الله ﷻ ذات دې. دهر ته بد وئیل دا الله ﷻ ته بد وئیل دې. نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې زمانې ته بد مه وائي ځکه دهر په حقیقت کښې الله ﷻ دې (۳). مراد دادې چې دا جاهلان کوم کار ته د دهر کار وائي هغه په حقیقت کښې د الله ﷻ د قوت او قدرت کار دې. دهر هیڅ څیز نه شته دې. دې سره دانه

(۱) سنن ابن ماجه، أبواب الزهد، ذکر الموت والاستعداد له: ج ۲، ص ۳۱۴، وجامع الترمذی، أبواب صفة القيامة، باب منه: ج ۲، ص ۷۲

(۲) تفسیر القرطبی: ج ۱۶، ص ۱۶۷، ۱۶۸

(۳) صحیح مسلم، کتاب الألفاظ من الأدب وغیره، باب النهی عن سب الدهر: ج ۲، ص ۴۳۷

لازمي ڇي دهر گني د الله ﷻ په نومونو کښي يو نوم دې ځکه ڇي دې ځاني کښي مجازي طور سره الله ﷻ ته دهر وئيلي شوي دي

وَلِلّٰهِ	مُلْكُ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ط	وَيَوْمَ
او خاص الله لره ده بادشاهي د آسمانونو او د زمکي او په کومه ورځ			
او د آسمانونو او د زمکي سلطنت صرف د الله ﷻ د پاره دي			
تَقُومُ	السَّاعَةُ	يَوْمَئِذٍ	يَخْسَرُ
چي قائم شي قيامت په هغه ورځ به په خساره کښي پريوزي باطل پرست خلق اوبه ويني ته			
او په کومه ورځ چي قيامت راشي نو په دغه ورځ به باطل پرست لوني تاوان او کړي اوت به			
كُلَّ اُمَّةٍ	جَايَةً	كُلُّ اُمَّةٍ	تُدْعٰى
هره ډله پرمخې پراته هره ډله به رابللي کيږي عملنامي خپلي ته نن ورځ			
هره يوه ډله او ويني چي په گودو به پريوتی وي هره ډله به خپلي عمل نامي ته رابللي شي			
يُجْزَوْنَ	مَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُونَ
به بدله درکړي کيږي تاسو ته دهغه عملونو چي وي تاسو چي کول به مو دا زمونږه کتاب دي			
او دا به ورته وئيلي شي نن به تاسو ته دخپلو کارونو بدله درکولې شي دا زمونږ جوړ کړي دفتر دي			
يَنْطِقُ	عَلَيْكُمْ	بِالْحَقِّ ط	اِنَّا كُنَّا
چي [خبري] گواهي کوي په تاسو باندې په حقه سره بيشکه وژ مونږه چي مونږ به ليکل په چا			
چي ستاسو خلاف رښتيا رښتيا وينا کوي مونږ خو به ستاسو ټول کارونه په			
مَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُونَ	فَاَمَّا الَّذِيْنَ
هغه څه چي وي تاسو چي کول به مو پس هر چي هغه کسان دي چي ايمان نه راوړو			
فريستو باندې ليکل نو کومو کسانو چي ايمان راوړي وو			
وَعَمِلُوا الصَّٰلِحٰتِ	فَيَدْخُلُهُمْ	رَبُّهُمْ	فِي رَحْمَتِهٖ ط
او عملونه نه کړي ووه نيك پس داخل به کړي هغوي لره رب دهغوي په رحمت خپل کښي			
او نيك عملونه نه کول نو دهغوي رب به هغوي په خپل رحمت کښي داخل کړي			
ذٰلِكَ هُوَ	الْفَوْزُ	الْمُبِيْنُ	وَاَمَّا الَّذِيْنَ
دا هغه کاميابي ښکاره ده او هر چي هغه کسان دي چي کفر نه کړي وو			
او ښکاره کاميابي هم دغه ده او څوک چي کافران وو نو دهغوي ته به او وئيلي شي چي			
اَفَلَمْ تَكُنْ	اَيَّتِي	تُثَلِّ	عَلَيْكُمْ
اورته به او وئيلي شي آيا نه ووه ايتونه زما چي لوستلي کيدل به په تاسو باند پس تکبر او کړو تاسو			
ولي تاسو ته به زما ايتونه نه لوستلي کيدل ؟ [ولي نه] خو تاسو دهغي د منلو نه تکبر او کړو			

وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ۝ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ

اووئي تاسو قوم مجرمان او هر ڪله چي به اووئي لي شو چي بيشڪه | وعده داله
او تاسو نافرمانه خلق وئ | او ڪله چي به دا اووئي لي شو چي داله وعده حقه ده | او دقيامت

حَقٍّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ

حقه ده | او قيامت چي دي | نشته هيڃ شڪ | به راتلو دهغي ڪنبي | نو او به وئيل تاسو
به راتلو ڪنبي هيڃ شڪ نشته | نو تاسو به وئيل چي مون به پوهيو چي

مَا نَذِرْكُمْ مَا السَّاعَةُ ۝ إِنَّ تَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ

چي نه پيڙنو مون چي خه دي قيامت | نه ڪوڙ مون ڳمان | مگر ڳمان لڀ | اونه يو مون به
قيامت لاهه خيز دي | مون به خودا صرف يو خيالي خيز ڳنڍو | او زمون به دي

بُشْتَقِينِ ۝ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتٌ مَا عَمِلُوا

يقين ڪونڪي | او ٻنڪاره به شي | هغوي ته | ناڪاروالي | دهغي عمل | چي ڪري وي هغوي
هيڃ يقين نشته | او دوي چي ڪوم عملونه ڪري وي هغه ٽول به ورته ٻنڪاره شي

وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

او چا پيره به شي دهغوي نه | هغه خه | چي وڙ هغوي | به هغي پوري | چي توقي به ني ڪولي
او به ڪوم خيز پوري چي به دوي توقي ڪولي هغه به ورباندي واقع شي

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسِفْكُمْ كَمَا نَسِفْنَا

او او به وئيلي شي | چي نن ورڇ به | مون به هير ڪرو تاسو | لڪه ڇنگه چي هير ڪري وڙ تاسو
او دا به ورته اووئي لي شي | چي نن ورڇ به مون به تاسو داسي هير ڪرو | لڪه ڇنگه چي تاسو

لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا وَمَأْوِلُكُمْ النَّارُ وَمَالَكُمْ

ملاقات | دورخي ستاسو | چي داده | او خاني داوسيدو ستاسو | وور دي | او نشته تاسو لڙه
دا ورڇ هيره ڪري وه | او ستاسو د استوگني خاني دوزخ دي | او ستاسو دپاره هيڃوڪ مددگار نشته

مِّنْ لَّصَرِّينَ ۝ ذَلِكُمْ بِأَنكُمۡ أَخَذْتُمۡ آيَاتِ اللَّهِ

دمدگار اونه [هيڃوڪ] | دا انجام ستاسو | به دي وجه شو چي بيشڪه تاسو ائيولي وڙ ايتونه داله
..... | دا خڪه چي تاسو داله به ايتونو پوري توقي ڪولي | او

هَٰؤُلَاءِ وَغَرَّبَكُمْ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۝ فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ

به توقي سره | او به دوڪه ڪنبي | چولي وي تاسو | ژوند دنيا | پس نن ورڇ | به نه ايستلي ڪيري دا خلق
د دنيا ژوند به دهوڪه ڪنبي | چولي وي | نو نن ورڇ به نه دوي د دوزخ نه بهر راويستي

مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ۝ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ

دد دي دوزخ نه | اونه به دهغوي عذر قبليري | پس الله لڙه ثنا ده | چي رب داسمانونو |
شي | او نه به دوي توبه قبلولي شي | نو ٽول تعريفونه داله دپاره دي | چي داسمانونو

وَرَبِّ الْأَرْضِ	رَبِّ الْعَالَمِينَ	وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ
اور رب زمکي دي	ارب دمخلوقاتو دي	او هغه لره لونی ده په آسمانونو کښی
اور زمکي اود ټول مخلوق رب دي	او په آسمانونو او زمکه کښی ټوله لونی صرف دهغه	
وَالْأَرْضِ	وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ	
او په زمکه کښی	او هغه غالب	او حکیم دي
دپاره ده	او هغه غالب دي صاحب دحکمت دي	

آسان توجه قرآن

او د آسمانونو او زمکي سلطنت الله تعالی دپاره دي، او په کومه ورځ چه قیامت قائم شي، په هغه ورځ کوم خلق چه په باطل باندې دي، هغوی به سخت نقصان اوچت کړي. او ته به وینې هرې ډلې لره، چه هغوی به پرمخې راغورزیدلې وي، هره ډله به دهغوی اعمال نامې طرف ته رابللې شي، (او ورته به وئیلې شي چه) نن به تاسو ته دهغې عملونو بدله درکولې شي، کوم چه تاسو کول، دا زمونږ (لیکلې شوې) رجسټر دي، چه ستاسو پاره کښن تهییک وینا کوی، تاسو چه څه کول، هغه مونږ ټول په ټوله لیکل. نو چه کومو خلقو ایمان راوړې دي، او نیک عملونه ئې کړې دي، هغوی لره به دهغوی پروردگار په خپل رحمت کښن داخل کړي، او هم دا ښکاره کامیابی ده او کومو خلقو چه کفر اختیار کړې وو، (هغوی ته به اووئیلې شي چه) آیا تاسو باندې زما آیتونه نه لوستلې کیدل؟ بیا هم تاسو د تکبر نه کار واخستلو، او مجرمان جوړ شوي. او کله چه تاسو ته به اووئیلې شو، چه د الله تعالی وعده رشتونې ده او قیامت هغه حقیقت دي، چه په هغې کښن هیڅ شک نشته، نو تاسو به دا وئیل چه: مونږ نه پوهیږو، چه قیامت څه څیز دي؟ دهغې پاره کښن چه مونږ څه خیال کوو، پس یو گمان هان دي، او مونږ ته بالکل یقین نشته او (په دغې موقع) دوی چه کوم عملونه کړې وو، دهغې بدې به ښکاره ددوی مخنې ته راشي، او هم هغه به دوی نه چاپېره شي کوم څیز پورې چه دوی ټوټې کولې، اودوی ته به اووئیلې شي، چه: نن به مونږ تاسو دغه رنگې هیر کړو، لکه څرنگه چه تاسو دا خبره هیږه کړې وه، چه تاسو به په دې ورځ کښن پدش کیږئ، او ستاسو ځانې اور دي، او تاسو لره به هیڅ قسمه مددگار نه وی دا ټول ددې وجه نه دی چه تاسو به د الله تعالی آیتونو پورې ټوټې کولې، او دلیوی وولد تاسو په دهوکه کښن اچولې وئ نو نن به داسې خلق نه دهلته نه راویستلې شي، او نه به هغوی ته د معافې غوځتلو وئیلې کیږي غرض ټول تعریفونه الله تعالی دپاره دي، چه د ټولو آسمانونو هم مالک دي، د زمکي هم مالک دي، او د ټولو جهانونو هم مالک دي، او ټوله لونی هغه ته حاصله ده، په آسمانونو کښن هم، او په زمکه کښن هم، او هم هغه دي، چه اقتدار ئې هم کامل دي، او حکمت ئې هم کامل دي.

خلاصه تفسیر

او چه څه ووئیلې شول چه الله تعالی به تاسو لره جمع کړي نو دا دې مشکل نه شي گنډلې ځکه چه ﴿وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [د الله تعالی حکومت دي په اسمانونو کښې او په زمکه کښې] هغه چه څه غواړي تصرف کوی پس ستاسو دمرگ نه پس ژوندی کول او جمع کول هغه ته څه مشکل نه دی ﴿وَيَوْمَ

تَقَوْمُ السَّاعَةِ يَوْمَ يَذَّكَّرُ الْمُنَاطِلُونَ ﴿۱﴾ [او په کومه ورځ چه قیامت قایم شی په هغه ورځ به اهل باطل په خساره کښې پریوځی ﴿وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَائِيَةً﴾ او ته به] په دغه ورځ [هره فرقه وویښې چه] دویرې نه [په زنگونانو به پریوځی ﴿كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا﴾ هره فرقه به خپلې عملنامې] کښې د لیکلو شوو عملونو د حساب [طرف ته رابللې شی] دا مطلب دې د عملنامو طرف ته د رابللو ورنه عملنامې خو به په خپله د دوی سره وی او دوی ته به وویلې شی چه ﴿الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ [نن به تاسو ته ستاسو د عملونو بدله ملاوښی] او ورته به وویلې شی چه ﴿هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ﴾ [دا] عملنامہ [زمونږ] لیکلې شوې [کتاب دې کوم چه ستاسو په مقابلہ کښې تیک تیک خبرې کوی] یعنی ستاسو عملونه ظاهروی او ﴿إِنَّا كُنَّا نَسْتَنُفِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ [مونږ] په دنیا کښې [ستاسو] ټولو [عملونو لره] په فرستو سره [لیکوا] او دا دهغې مجموعه ده [پس] د حساب نه پس به فیصله دا وشی چه ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ [کومو خلقو ایمان راوړې وو او هغوی نیک کارونه کړی وو] ﴿فَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ رَّحْمَتِهِ﴾ [د دوی لره به د دوی رب په خپل رحمت کښې داخل کړی ﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ﴾ او دانکاره کامیابی ده ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ او کوم خلق چه کافر وو] هغوی ته به وویلې شی چه ﴿أَفَلَمْ تَكُنْ أَتَقَىٰ تُكَلِّمُهُمْ﴾ [ایا زما یتونه تاسو ته نه لوستلې کیدل ﴿فَأَسْتَكْبِرْتُمْ﴾ پس تاسو] د هغو قبلولو نه [تکبر کړې وو] او په دې وجه ﴿وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ﴾ [تاسو لوی مجرمان وی او] ستاسو داحال وو چه ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ﴾ [هرکله] تاسو ته [به] وویلې شول ﴿إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾ چه دالله تعالی وعده [د دوباره ژوندی کولو جزا سزا ورکولو] حقه ده ﴿وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا﴾ او په قیامت کښې هیڅ شک نشته ﴿قُلْتُمْ مَّا نَذِيرٌ مَّا السَّاعَةُ﴾ نو تاسو به] په ډیره بې پرواهۍ [وویل چه مونږ نه پیژنو چه قیامت څه شی دې] صرف په اوریدو سره ﴿إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُتَّبِعِينَ﴾ [محض یو خیال شان خو مونږ ته هم راځی او مونږ ته] په هغې [یقین نشته او] هغه وخت ﴿وَيَذَّكَّرُ سَيِّئَاتٍ مَا عَمِلُوا﴾ [به دوی ته خپل ټول بد عملونو ظاهری شی ﴿وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ او دکوم] عذاب [سره چه دوی مسخرې کولې هغه به دوی لره راگیر کړی ﴿وَقِيلَ﴾ او] دوی ته [به] وویلې شی ﴿الْيَوْمَ تُنْصِفُ كَمَا نَافِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا﴾ چه نن مونږ تاسو لره هیر وو] یعنی درحمت نه تاسو محرومه کوو کومې ته چه ښې مجازا هیرول وویل [لکه څنگه چه تاسو خپلې ددې ورځې راتلو لره هیره کړې وه او] دنن نه ﴿وَمَا أُنْكُمُ النَّارَ وَمَا لَكُم مِّنْ نُجُورٍ﴾ [ستاسو ځای جهنم دې او څوک ستاسو مدد کار نشته ﴿ذَلِكُمْ بِأَنكُمُ اتَّخَذْتُمُ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا﴾ دا] سزا [په دې وجه سره ده چه تاسو دالله تعالی په یتونو پورې خنداگانې کولې ﴿وَعَزَّوْتُمْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ او تاسو لره ددنیا ژوند په دوکه کښې غورزولی وی چه په کښې مشغول شوی داخرت نه بالکل غافل بلکه منکر شوی ﴿فَالْيَوْمَ لَا يُغْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ﴾ [پس نن به داخل نه د دوزخ نه راویستلې شی اونه به د دوی نه د الله تعالی د خفگان څه تدارک او غوښتلې شی] یعنی ددې موقع به ورله ورنه کړې شی چه توبه وکړی الله تعالی راضی کړی هرکله چه داتول مضامین تاسو واوړیدل [نو] په دې سره داهم معلومه شوه چه ﴿فَلِلَّهِ الْحَمْدُ﴾ [ټول ثناء صفت الله تعالی لره] ثابت [دی ﴿رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ کوم چه پروردگار دې داسمانونو او پروردگار دې دمزکې] او داسمان او مزکې څه تخصیص دې هم هغه خو [پروردگار دې دټول عالم ﴿وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ او هغه لره لونی ده] دکومې ظهور او اثار چه په علاماتو سره [په اسمانونو او په مزکې] کیږی ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ [او هغه زبردست دې حکمت والا دې]

معارف اومائل

﴿وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَائِيَةً﴾ دا د جشو څخه مشتق دي او ددې معنی د پښو په سر کیناستل دی. او سفیان رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې جشو داسې ناستې ته وائی چې په هغې کښې په زمکه باندې صرف څنگونونه او دپښو پنجې راشی. داسې ناسته به د ویرې او فکر مندۍ وی. او د کل امة لفظ څخه ظاهر دادی چې دا صورت به په محشر کښې هر کافر او مؤمن ته وی. او ځینو نورو آیتونو کښې او روایاتو کښې چې د محشر کوم ویرې څخه بیان ﷺ او صلحاء کرامو لره مستثنی گرځولې شوی دی دا دهغې خلاف ندې ځکه چې ممکن دی چې دا ویره په انبیاء ﷺ باندې او نیکانو بندگانو باندې څه وخت پورې وی، د لږ او قلیل کیدو په وجه دا په نیست کښې حساب کړې ده. اودا هم کیدې شی چې د ﴿کُلُّ أُمَّةٍ﴾ نه مراد عام اهل محشر نه وی بلکه اکثر ترې مراد وی لکه څنگه چې لفظ د کل ځینې وختونو کښې د اکثر دپاره استعمالیږی. او ځینې مفسرینو د جاثیه معنی داسې نشست دپاره کړې ده لکه څنگه چې مونږ کښې وی نو بیا هغه اشکال پخپله ختمیږی ځکه چې دا نشست د ویرې نه دي د ادب نشست دي.

﴿کُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا﴾ کتاب څخه مراد دي ځانې کښې د مفسرینو په نزد اعمال نامه ده کومه چې فریتو په دنیا کښې لیکلې وه. او اوس به په محشر کښې دا صحیفې د اعمالو والوزولې شی. د هر چا عمل نامه به دهغه په لاس کښې ورشی. او هغه ته به اووئیلې شی چې ﴿إِقْرَأْ كِتَابَكَ﴾ کفای بنفیک الیوم علیک حیاتیة یعنی خپله عمل نامه اووایه او پخپله حساب اولکوه چې تاته ددې عملونو څه بدله ملاویدل پکار دی. او دې اعمالو ته درابللو مطلب دادې چې ددې حساب طرفته رابلل دی. لکه څنگه چې خلاصه تفسیر کښې راغلی دی، والله اعلم.

تمت سورة الجاثية الحادي عشر من رجب ۱۳۹۲ هجري يوم الثلاثاء والله الحمد والمنة

[الحمد لله پاره نمبر ۲۵ ختمه شوه]

ایاتونہ	سورة الاحقاف مکية وهى خمس وثلاثون آية واربع ركوعات	رکوع گانہ
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑤	شروع کوم پہ نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکي دي	⑤
ح م	تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ	
ح م	نازلیدل ددي کتاب د طرفه دالله غالب او حکمت والا نه دي	
ح م	ددي کتاب رالیدل د الله د طرفه دي چي غالب او صاحب د حکمت دي	
	مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ	
	نه دي پیدا کړي مونږه آسمانونه او زمکه او هغه چي په منځ ددي دواړو کښي دي مگر دحق سره	
	او مونږه آسمانونه او زمکه او ددي دواړو په مینځ کښي چي څه دي په ډیر حکمت سره او په یوه	
	وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا	
	او دنیسي مقررې سره او هغه کسان چي کفر نې او کړو دهغي حقیقت نه چي یرولي کيږي ترې دوي	
	مقررده نیټه پیدا کړي دي او کافران چي دکومو څیزونو نه ویرولي شي هم د هغه څیزونو نه ډډه	
	مُعْرِضُونَ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَّا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ	
	مخ اړونکي دي او وایه آیا وینئ تاسو هغه هستیاني چي رابلي ئي تاسو ماسوا دالله نه	
	کونکي دي انې نبي ﷺ ورته او وایه چي تاسو دالله ﷻ نه سوا دنورو کومو څیزونو عبادت کوي	
	أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ	
	اوبښاي ماته چي څه پیدا کړي دي دوي دزمکي نه یا دوي لره څه حصه ده	
	نودا راته اوبښاي چي هغوي په زمکه کښي کوم څیز پیدا کړي دي یا هغوي د	
	فِي السَّمَوَاتِ إِيْتُونِي يَكْتُبُ مِنْ قَبْلِ	
	په [پیدا کولود] آسمانونو کښي راوړئ ماته یو کتاب چي نازل شوي وي مخکښي ددي نه	
	آسمانونو په جوړولو کښي شریک دي که چرې ادشوک په حق کښي تاسو سره څه سابقه آسماني کتاب	
	هَذَا أَوْ لَرَأَيْتُمْ مِّنْ عِلْمٍ إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ	
	یا پاتې څه حصه دعلم نه که یی تاسو رښتینی او څوک دي زیات بي لاري دهغه چانه	
	یا علمی آثار موجودوي نو ماته ئي راوړئ که تاسو رښتونئ یی اود هغه چانه به لوئې همراهِ څوک وي	
	يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ	
	چي رابلي هغوي بي دالله نه هغه څوک چي جواب نه شي ورکولې هغه لره دورځي	
	چي دالله ﷻ نه بغیر دهغه څیزونو عبادت کوي چي تر قیامته پورې ورته جواب نشي ورکولې	

الْقِيَمَةِ	وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَفِلُونَ ۝ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ
دقیامتہ پورې او هغوی دبلنې دهغوی نه ناخبره دی او کله چې راجمع کړې شی خلق	
بلکه هغوی د دوی د بلنې نه هم خبر نه دی او کله چې ټول خلق [د قیامت په ورځ]	
كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءُ وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ۝	
نوی به [معبودان] دپاره دهغه بلونکو دشمنان اووی به هغوی دعبادت دهغوی نه انکار کونکی	
راغونډ کړې شی نو دغه معبودان به ئې دشمنان شی او ددوی دعبادت نه به [بیخي] انکار کونکی شی	

آسان ترجمه قرآن

لحم . دا کتاب د الله تعالی د طرف نه نازلولې شی، چه لوڼې صاحب اقتدار او لوڼې صاحب د حکمت دې. مونږ آسمانونه او زمکه او ددوی په مینځ کېن چه کوم څیزونه دی، څه برحق مقصد له بغیر او څه مقرر کړې شوې نیتې نه بغیر له دی پیدا کړې او کومو خلقو چه کفر اختیار کړې دې، هغوی د هغې څیز نه مخ اړولې دې، د کوم څیز نه چه هغوی خبرداره کړې شوې دی ته دوی ته او وایه چه: آیا تاسو په هغې څیزونو باندې چرې غور کړې دې، کوم چه تاسو د الله تعالی نه سوار اېلی؟ ماته او ښایي، چه هغوی د زمکې کوم یو څیز پیدا کړې دې؟ یا د آسمانونو (په تخلیق) کېن دهغوی څه حصه شته؟ ماته څه داسې کتاب راوړئ، چه ددې قرآن مجید نه مشکېن وی، یا څه روایت چه دهغې بنیاد په علم باندې وی، که تاسو واقعی رهنمون یئ. او د هغه سړی نه به لوڼې گمراه بل څوک وی، چه د الله تعالی نه ماسوا هغه (د) ځان نه جوړ کړې بتانو لره راېلی چه د قیامت د ورځې پورې د هغه د بلنې جواب نشی ورکولې، او چه کومو ته د هغوی د بلنې خبر هم نه وی او هرکله چه خلق د محشر په ورځ راجمع کړې شی، نو هغوی به ددوی دشمنان شی، او ددوی دعبادت نه به منکر شی.

خلاصه تفسیر

﴿حَقُّهُ﴾ [حم] ددې معنی الله تعالی ته معلومه ده ﴿تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾ [دا کتاب دالله تعالی زبردست حکمت والا دطرف نه رالېږلې شوې دې] په دې وجه ددې مضامین قابل غور دی وړاند د توحید او معاد بیان دې چه ﴿مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ [مونږ آسمانونو او زمکې لره او کوم څیزونه چه ددې په مینځ کېنې دی په حکمت سره ﴿وَأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ او د یو معین ميعاد پورې پیدا کړی دی ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُذُنُوا﴾ او کوم خلق چه کافران دی دوی لره چه د کوم څیزونو نه وېرولې شی] مثلاً دا چه د توحید نه په انکار به تاسو لره په قیامت کېنې عذاب وی ﴿مُعْرَضُونَ﴾ [هغه په ددې څخه اعراض کوی] او خیال ورته نه کوی او توحید نه قبلوی [ته] دوی ته د توحید په باره کېنې ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ [و وایه چه دا خو وښایي کومو څیزونو لره چه تاسو دالله تعالی] د توحید [نه سوا عبادت کوی] د هغوی د عبادت د مستحق کیدو څه دلیل دې؟ که عقلی دلیل وی نو ﴿أَرَأَيْتُمْ مَاذَا خَلَقْنَا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ﴾ [ماته دا وښایي: چه هغوی کومه مزکه پیدا کړې ده یا دهغوی په آسمانونو] پیدا کولو [کېنې څه حصه ده] او ظاهره ده چه تاسو هم هغوی لره خالقان نه منئ کوم چه دلیل کیدې شی دعبادت د مستحق کیدو بلکه مخلوق ورته وایي کوم چه د عبادت د مستحق کیدو

منافی دې پس عقلی دلیل خو نشته شو او که تاسو سره دلیل نقلی وی نوچه ﴿الَّذِينَ يَكْتُمُونَ﴾ قبل هذا ﴿اماته خه﴾ صحیح [کتاب] راوړی په کوم کبښي چه د شرک حکم وی او [کوم چه ددې] قرآن [نه وړاند وی] ځکه چه تاسو هم پوه یی چه په قرآن کبښي د شرک نفسی ده پس ضرورت دېل کتاب دې [یا] که کتاب نه وی نو ﴿أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَاتٌ﴾ [خه بل] معتبر [مضمونا] چه زبانی [منقول] راوړان وی او په کتاب کبښي لیک نه وی [راوړی که تاسو] په دعوی د شرک کبښي [رښتونی یی] مطلب داچه دلیل نقلی قابل تصدیق او مستند ضروری دې د چاښي کتاب وی یا د هغه قول وی زبانی [او] ظاهره ده چه داسې دلیل هیڅوک نه شی پیش کولې مگر څوک چه دخپلې باطلې عقیدې نه بیا هم واپس نه شی دداسې سړی په باره کبښي فرمائی ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ د هغه سړی نه زیات گمراه به څوک وی چه [په خپله د دلیل نه عاجز وی او په ده د دلیل قائمیدو نه پس بیا هم] الله تعالی پرېږدی داسې معبودانو لره بلی ﴿مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ کوم چه تر قیامته پورې هم دده د بلنې جواب نه شی ورکولې ﴿وَمَنْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَفِلُونَ﴾ او هغوی دده د بلنې نه هم خبر نه وی ﴿وَإِذَا﴾ او [بیا] هر کله چه په قیامت کبښي ﴿خَيْرَ النَّاسِ﴾ [تول بنیادم] د حساب دپاره [جمع شی] ﴿كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءُ﴾ نو هغوی [معبودان به د دوی] عبادت کوونکو [دښمنان شی] ﴿وَكَانُوا بِآدَاتِهِمْ كَافِرِينَ﴾ او دسره به د هغوی د عبادت نه انکار وکړی [پس دداسې معبودانو د عبادت کولو نه زیاته غلطی بله خه ده چه د عبادت کولوې خه معقول وجه نشته او د عبادت نه کولو اسباب او وجهې یې ډیری دی.

معارف او مسائل

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ دې آیتونو مبارکو کبښي د مشرکانو د شرک د دعوی باطلولو دپاره ترې په دغې باطلې دعوی باندې دلیل غوښتلې شوې دې ځکه چې هیڅ دعوی بغیر د گواهي او دلیل نه د عقل یا شرع تر مخه د عمل کولو جوگه نه وی بیا په دې کبښي د دلیلونو څومره قسمونه چې کیدیشی هغه یی په دې کبښي ټول جمع کړی دی. او دا یی ثابت کړی دی چې ستاسو په دعوی هیڅ قسمه دلیل نشته دې. که تاسو په بې دلیل دعوی قائم اوسئ نو دا به گمراهی وی. دې آیت مبارک کبښي درې قسمه دلائل دی. یو عقلی دلیل دې، او ددې د نشتوالی دپاره یی او فرمائیل چې ﴿أَرَأَيْتُمْ مَا دَعَّاهُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾ د دویم دلیل نقلی دې او دابنکاره ده چې د الله ﷻ په معامله کبښي هغه نقلی دلیل لره هیڅ اعتبار نشی کیدې چې پخپله د الله ﷻ د طرفه راغلې وی. لکه آسمانی کتابونه، تورات انجیل او قرآن عظیم الشان وغیره. یا دهغې حضراتو اقوال چې الله ﷻ رسول او پیغمبر گرځولی وی، ددې دواړو قسمونو ځینې د رومبې قسم نیشته والي خو یی داسې او فرمائیل چې ﴿الَّذِينَ يَكْتُمُونَ﴾ قبل هذا یعنی که تاسو سره د بت پرستی خه دلیل موجود وی نو بیا خو آسمانی کتاب پیش کړنی چې په هغې کبښي د بت پرستی او شرک کولو اجازت ورکړې شوې وی. او دویم قسم د پیغمبرانو ﷺ د خه قول د نیشته والی دپاره یی او فرمائیل چې ﴿أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَاتٌ﴾ یعنی که تاسو د الله ﷻ د کتاب نه د شرک او بت پرستی خه دلیل نه شی پیش کولې نو بیا د پیغمبرانو د یو پیغمبر قول اوښائي چې دهغه نه دا ثابت شوی وی. او کله چې تاسو نشی پیش کولې نو ستاسو قول او

عمل بغير د گواهي نه بل څه كيدې شي په ﴿أَوَأَتْرَقُونَ عَلِيمٌ﴾ كښې ﴿أَتْرَقَ﴾ مصدر دې په وزن د شجاعة او سماحة وغيره چې معنى يې نقل كول او روايت دې. په دې وجه عكرمه رضي الله عنه او مقاتل رضي الله عنه د ﴿أَوَأَتْرَقُونَ عَلِيمٌ﴾ په تفسير كښې روايت عن الانبياء او فرمائيلو او قرطبي ددې تفسير په اسناد حسن سره كړې دې. خلاصه دا شوه چې د دليل نقلی دوه قسمه معتبر دي. يو آسماني كتاب چې الله تعالى په يو پيغمبر باندې نازل كړې وي. دويم د پيغمبر څه داسې قول چې معتبر سند سره ترې ثابت شوي وي. نو د ﴿أَوَأَتْرَقُونَ عَلِيمٌ﴾ هم دغه مطلب دې، دا ټول مضمونونه د تفسير قرطبي نه اخستي شوي دي. او دا تفسير غوره او بهتر دې. د ځينې حضراتو نه د ﴿أَوَأَتْرَقُونَ عَلِيمٌ﴾ په تفسير كښې نور اقوال هم منقول دي خو هغه ثابت نه دي او د قرآن عظيم الشان د نظم سره مناسب هم نه دي. ځكه د جمهورو په نزد غوره نه دي، والله اعلم.

وَإِذَا	تَنَزَّلُ	عَلَيْهِمْ	أَيُّهَا	بَيِّنَاتٍ	قَالَ الَّذِينَ
او كله چې	لوستلي كيږي	په هغوی باندې	ایاتونه زمونږه	واضحه	نو وانی هغه کسان
او كله چې د دوی وړاندې	زمونږ ښکاره	ایاتونه اولوستي شي	نو کوم کسان چې کافران دي	هغوی	
گفروا	لِلْحَقِّ	لَبَّأً	جَاءَهُمْ	هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ	أَمْ يَقُولُونَ
چې کافران دي	حق ته	هر کله چې	راغلي دوی ته	دا جادو دي ښکاره	ایا وانی دوی
ددې رښتینې خبرې	په باره	کښې وانی	کومه چې ورته رارسیدلې ده	چې دا خو ښکاره جادو دي	
افتریه	قُلْ	إِنْ أَفْتَرَيْتُهُ	فَلَا تَمْلِكُونَ		
چې دخانه جوړ کړې دي	ده دا قرآن	ورته اووايه	که دخانه جوړ کړې وي	ما دا	پس ته شی بچ کولی تاسو
ایا دوی وانی چې ده	پيغمبر	اداکتاب دخان نه جوړ کړې دي	ورته اووايه	که دا مادخان نه جوړ کړې وي	نو تاسو
لِي	مِنَ اللَّهِ	شَيْئًا	هُوَ أَعْلَمُ	بِمَا	تَفِيضُونَ فِيهِ
مالره	دنیولو دالله نه	هیڅ قدرله	هغه	ښه عالم دي	په هغه څه چې تاسو لگیایږئ
دالله د عذاب نه	مانشئ بچ کولی	اوتاسو چې دقرآن په حق	کښې څه	کښې مشغوله یې	الله په هغې ښه پوهه دي
گفي په	شهيذا	بيني	وبينکم	وهو الغفور	
کافي دي هغه	په حیثیت دگواه سره	په منځ زما	او په منځ ستاسو	کښې	او هغه بخښونکي
زما اوستاسو	په مینځ	کښې یوازې	هغه گواه کافی دي	او هغه	الله ډیر ښونکي او رحم کونکي دي
الرَّحِيمِ	قُلْ	مَا كُنْتُ بِدْعًا	مِّنَ الرُّسُلِ	وَمَا أَدْرِى	مَا يُفْعَلُ
مهربانه دي	ورته اووايه	نه یم زه	نوي	درسولاتونه	او ماته پته نشته چې څه به کیږي
اټی محبوبه	ته ورته اووايه	چې زه په رسولاتو	کښې څه نا آشنا	رسول خو نه یم	زه خو په دې هم نه پوهیږم
يٰ	وَلَا يَكُمُ	إِنْ أَتَيْتُمُ	الْأَمَّا	يُوحَىٰ	
زما سره	اونه دا چې څه به کیږي	ستاسو سره	نه کوم پیروي زه	مگر دهغي	چې وحی کیدې شي
چې ماسره به څه	سلوک	کیږي	اوتاسو سره څه	زه خو بس په هغه حکم	پسې روان یم
					دکومې چې راته وحی کیږي

إِلَىٰ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِن كَانِ

ماتہ | او نذیم زہ | مگر | خبردارونکی ہنکارہ | ورتہ اووایہ | آیا وینی تاسو | کہ وی دا قرآن
اوزہ بس یو ہنکارہ ویرونکی یم | ائی نبی ﷺ | تہ ورتہ اووایہ | چہی دا خوراتہ اونسانی

مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَهِدٌ

دطرفہ داللہ نہ | او انکار اوکری تاسو | بہ دی سرہ | او گواہی کری دہ | یو گواہ |
کہ دا قرآن پاک داللہ ﷻ دطرفہ راغلی وی | او بیہم تاسوتری انکار اوکری | اودبنی اسرائیلو یو گواہ

مِنْ بَنِي إِسْرَءِیْلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ قَامَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ ۝

دبنی اسرائیلونہ | بہ مثل ددی کلام باندی | پس ہغہ ایمان راوړو | او تکبر اوکړو تاسو |
ددی بہ شان بہ یو کتاب گواہی ورکړہ | او ایمان نہ راوړو | او تاسود ایمان راوړو نہ تکبر اوکړو

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝

بیشکہ اللہ | نہ بنائی لار نیغہ | قوم ظالم تہ |

بیشکہ اللہ ﷻ بہی انصافہ خلقو تہ ہدایت نہ کوی |

آسان ترجمہ قرآن

او کله چہ دوی باندی زمونہ آیتونہ پورہ وضاحت سرہ لوستلی کیہی، نو دا کالران خلق د حق خبری
ویخ تہ رسیدلو نہ پس ہم دہقی ہارہ کہن وائی: چہ دا خو ہنکارہ جادو دی، آیا ددوی وینا دادہ، چہ دی
لرہ پیغمبر د خان نہ جوہ کری دی؟ اووایہ چہ: کہ ما دا د خان نہ جوہ کری دی، نو تاسو مالرہ داللہ تعالیٰ
د رانیولو نہ لو شان ہم ہیج کولی نشی کومی خبری چہ تاسو جوہی، اللہ تعالیٰ بہ ہقی باندی نہ
پوہیہی، زما او ستاسو پہ مینخ کہن گواہ جوہیدلو دپارہ ہغہ کافی دی، او ہم ہغہ دی، چہ دیر پخونکی
او لوئی مہربان دی، اووایہ چہ: زہ بہ پیغمبرانو کہن شہ نا آہنا پیغمبر نہ یم، او ماتہ معلوم نہ دی،
چہ ماسرہ بہ شہ کیہی، او نہ دا معلوم دی، چہ تاسو سرہ بہ شہ کیہی؟ زہ د شہ بل شیر نہ، صرف دہقی
وسی تابعداری کوم، کومہ چہ ماتہ رالیہی کیہی او زہ خو صرف یو واضعہ طریقہ سرہ خبردارونکی
یم۔ اووایہ چہ: خبر را کری ماتہ، کہ دا (قرآن) داللہ تعالیٰ د طرف نہ وی او تاسو ددی نہ انکار کوئی، او
د بنی اسرائیلو نہ یو گواہ دداسی خبری بہ حق کہن گواہی ہم ورکری وی، او بہ ہقی باندی نہ ایمان
ہم راہی وی او تاسو پہ خہل غرور کہن مہتلا اوسنی (نو دا شومرہ د ظلم خبرہ دہ) یقین اوکری، چہ اللہ
تعالیٰ ہقی خلقو تہ ہدایت نہ کوی، چہ ظالمان وی۔

غلامہ تفسیر

﴿وَإِذْ أَتَيْنَا بِهٖمُ الْبُرْهَانَ﴾ [او ہر کله چہ زمونہ ہنکارہ ہنکارہ ایتونہ] کوم چہ دمعجزہ کیدو بہ
وجہ درسالت دلیلونہ دی [ددی] منکرانو درسالت [خلقو پہ وړاند لوستلی شی] ﴿قَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ﴾ نو دا منکران خلق ددی رہبتونی خبری بہ نسبت ہر کله چہ ہغہ دوی تہ
رسیہی داسی وائی ﴿هٰذَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ چہ دہنکارہ جادو دی [حال دادی چہ دجادو دمثل
ممکن کیدل او ددی دمثل نہ ممکن کیدل ددی قول د بطلان واضح دلیل دی او ددی نہ زیاتہ

بله واورى ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ﴾ ايا داخلاق دا وائى چه دې سړى [يعنى تا نعوذ بالله [دې] قرآن [لره] دخپل طرف نه جوړ كړې راوړې دې] او دالله تعالى طرف ته دا منسوب كړې دې وړاند ددې قول جواب دې چه ﴿قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ﴾ [ته ووايه كه مادې لره دخپل طرف نه جوړ كړې وى] او دالله تعالى طرف ته مې ددې نسبت كړې وى [نو] الله تعالى به دخپل عادت مطابق خلقو لره ددوكې نه د بېچ كولو دپاره مالره د نبوت د دروغو په دعوى باند ډير زر هلاك كړى [بيا] هركله چه هغه مالره هلاكوى نو ﴿فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا﴾ [تاسو] يا نور [خلق مالره د الله تعالى] د عذاب [ته يوه ذره هم نه شى بېچ كولى] مطلب دا چه د دروغو د نبوت په دعوى باند عذاب راتلل داسې لازمى دى چه زما هيڅوك حامى مددگار هم هغې لره نه شى منع كولى مگر په ما عذاب رانغې دادليل دې ددې چه زه په خپله دعوى د نبوت كېنې دروغژن نه يم او هركله چه زه دروغژن نه يم نو پوه شى چه ﴿هُوَ أَكْبَرُ مَا تُفِيضُونَ فِيهِ﴾ [هغه ښه پوه دې چه تاسو كومې كومې خبرې په قرآن كېنې جوړوئ] په دې وجه به تاسو لره سزا وى غرض داچه ﴿كُنْى بِهِ شَهِيدًا نَبِيٍّ وَيُتِّكُمُ﴾ [زما او ستاسو په مينځ كېنې] د صدق او د كذب د فيصلې كولو دپاره [هغه كافي گواه] يعنى خبردار [دې] په دې وجه كه زه د دروغژن يم نو ماته به فورا عذاب راكړى او كه تاسو دروغژن يئ نو تاسو ته به زړيا پس ته او وروستو عذاب دركړى [او] كه چاته دا شبهه وى چه هركله هغه زمونږ د خبرونه خبردار دې او بيا هم په مونږ عذاب رانغې نو لكه څنگه چه په مدعى د نبوت عذاب نه راتلل دده رښتونوالى دليل كيدې شى همداشان په مونږ منكرينو باندې عذاب نه راتلل زمونږ د رښتونوالى دليل جوړيدى شى نو ددې جواب دادې چه ﴿وَهُوَ الْقَاسِمُ﴾ [هغه لوى مغفرت والا دې] په دې وجه د مغفرت ځنې اقسام مثلا په دنيا كېنې په كافرانو عذاب نه راتلل هم واقع كوى ﴿الرَّجِيمُ﴾ [او لوى رحمت والا دې] په دې وجه د رحمت ځنې اقسام هم كومو ته چه رحمت عامه وائى د كفارو دپاره هم واقع كوى په دې وجه د منكرانو په انكار په دنيا كېنې عذاب نه كيدل د دوى د صدق دليل نه دې په خلاف د مدعى د نبوت نه چه هلته د دروغو دعوى او عذاب نزول دواړه لازم او ملزوم دى ځكه چه د نبوت په دروغه دعوى كوونكى ته په دنيا كېنې عذاب نه وركول د خلقو د گمراهۍ سبب جوړيدې شى په خلاف دنورو مجرمانو نه وړاند د نبوت د اثبات تاكيد دې چه ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِذَعَائِرِ الرُّسُلِ﴾ [ته ووايه چه زه څه نااشنا رسول خونه يم] چه تاسو دپاره د تعجب باعث شى ځكه چه زمانه وړاند ډير پيغمبران راغلى دى د كومو خبر چې په تواتر سره تاسو هم اوريدلې دې [او] دغه شان د څه عجيبه خبرې هم زه دعوى نه كوم لكه چه مثلا علم غيب دې چنانچه زه په خپله وایم چه ماته د غيب د خبرونه صرف هغه معلومې دى كومې چه په وحى سره ماته ښودلې شوى دى د غيبو د څه بلې خبرې ماته خبر نشته حتى چه ﴿وَمَا أَدْرِى مَا يُفْعَلُ بِي﴾ [زه نه پوهیږم چه ماسره به څه كولى شى] ﴿وَلَا يَكُمُ﴾ [اونه] دا معلومه ده چه [تاسو سره به څه كولى شى] په دې وجه هركله چه دخپل او ستاسو داندو حالاتو د علم زه مدعى نه يم نو دلرې غيبى خبرو په باره كېنې به زه څه دعوى كوم البته د كومو كارونو علم چه په وحى سره شوې دې خواه هغه دخان متعلق وى يا دغیر او خواه د دنیا حالات وى یا داخرت د هغې علم بیشكه چه کامل دې چنانچه وړاند ارشاد دې چه ﴿إِنْ أَتَيْتُمُ الْآيَاتِىَ الْإِنِّى﴾ [زه خوا] په علم عمل كېنې [صرف د هغې تابعدارى كوم كوم چه ماته د وحى په ذریعه سره راځى او] د هغې تبليغ هم كوم او كه تاسو دې لره نه منئ نو زما هيڅ

نقصان نشته ځکه چې ﴿وَمَا آتَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ [زه خو صرف صفا صفا وپرونکې يم] کوم لره چې ما په دليلو نو سره ثابته کړې دی او بره چې کوم الزام د افتراء د ترديد په [هو اعلم بما تفيضون فيه] سره اجمالاً شوې وو وړاند دهغې د تفصيل په طور سره ارشاد دې چې ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾ [ته ووايه چې تاسو ماته دا وښايئ چې که دا قرآن دالله تعالى دطرف نه وي او بيا ﴿وَكُفِّرْتُمْ بِهِ﴾ [تاسو ددې نه انکار کوئ او] په څه دليل سره ددې دالله تعالى دطرف نه د کيدلو زيات تائيد هم وشي مثلاً په دې دليل سره چې ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ﴾ [دبنی اسرائیلو] د عالمانو [نه يو] معتبر [گواه] کوم چې دعلم او ديانت په اعتبار سره منلې شوې او معتبروي او يووي يا زيات په ماضی کښې وی يا په حال کښې يا په مستقبل کښې [ددې رنگې په کتاب] يعنی ددې کتاب دالله تعالى دطرف نه په کيدو [بانده گواهی ورکړې] ﴿فَأَمَّنْ وَاسْتَغْبِرُكُمْ﴾ [پس هغه ايمان راوړی او تاسو] سره دې علمه کيدو په دې کتاب دایمان راوړونه [تکبر وکړی] نو په دې صورت کښې به تاسو نه زيات بې انصافه څوک وي؟ او دې انصافه خلقو دا حالت دې چې ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ [بيشکه الله تعالى بې انصافه خلقو ته] د دوی دعناد په وجه [هدايت نه کوی] بلکه هميشه په گمراهی کښې وی او دگمراهی انجام اور دې.

معارف او مسائل

﴿وَمَا آتَا فِي مَا يَفْعَلُ بِي وَلَا يَكُمُ إِنَّا نُنَبِّئُكُم بِالْمَأْيُوتَىٰ إِلَىٰ﴾ دې آيت مبارك کښې د ﴿إِنَّا نُنَبِّئُكُمْ﴾ جمله د استثنی په معنی ده. يعنی زه نه پيژنم سوا ددې نه چې ماته وحی کولې شی. هم په دې بنا د امام التفسير ضحاک رحمه الله نه ددې آيت مبارك تفسير هغه منقول دې کوم چې ددې آيت مبارك په خلاصه کښې اختيار کړې شوې دې. ددې حاصل دادې چې د غیبی خبرو علم ماته صرف د وحی په ذریعه را کولې شی. د کومې معاملې باره کښې چې ماته دوحی په ذریعه علم نه وي که هغه زما د ذات باره کښې وی او که د امت د کافرانو يا مؤمنانو خلقو سره، که دهغې تعلق دنيا سره وي او که آخرت سره، ماته بالکل معلوم نه وي. د غیبی خبرو باره کښې چې زه څه وایم هغه ټول د وحی الهی نه وایم. نو په قرآن عظیم الشان کښې پخپله راغلي دي چې الله تعالی بې شمیره عملونه د غیبی خبرو باره کښې ورکړې دي، د آيت: ﴿يُنَبِّئُكَ مِنَ الثَّغَابِ رَأْسُ عِجْلٍ لَّيْسَ بِكَ فِيهِ عِلْقٌ مِّنْ أَمْرِ رَبِّكَ﴾ د آيت: ﴿يُنَبِّئُكَ مِنَ الثَّغَابِ رَأْسُ عِجْلٍ لَّيْسَ بِكَ فِيهِ عِلْقٌ مِّنْ أَمْرِ رَبِّكَ﴾ هم دا مطلب دې. د آخرت د خبرو، د دوزخ، جنت، حساب، کتاب، سزا او جزا باره کښې خو تفصيلات پخپله په قرآن عظیم الشان کښې بې شمیره موجود دي. او په دنيا کښې د راپيښيدونکو راتلونکو واقعاتو دیر تفصيلات په صحيح احاديثو متواترو کښې د رسول کریم صلی الله علیه و آله نه منقول دي. ددې آيت مبارك حاصل صرف او صرف دا دې چې زه په غیبی خبرو په راجا پيره علم کښې د الله تعالی په شان نه يم. او دهغې په علم کښې مې خپل اختيار نه چلېږي بلکه ماته چې دالله تعالی د طرفه کومه وحی کیږي هغه بيانوم. تفسير روح المعانی کښې ددې قول په نقل کولو سره ليکلی دی چې زما عقیده داده چې رسول کریم صلی الله علیه و آله ددې دنيا نه تر هغه وخته پورې نه دې رخصت شوې تر څو چې دالله تعالی د ذات او صفاتو د آخرت او دنيا د راپيښيدونکو واقعاتو اهم معاملو نه رسول کریم صلی الله علیه و آله په ذریعه دوحی نه وي خبر کړې شوی. د هر کس خان خانله حالاتو او معاملاتو علم چې زید به صبا څه کار کوی او دهغه انجام به څه وي، عمرو، بکر پخپلو خپلو کورونو کښې څه کارونه کوي، يا آنده به کوی، ددې غیبی خبرو

علم نه څه کمال دې اونه دهغې په نیشته والی کښې د پیغمبرنی په کمال کښې څه فرق راشی (۱)
 رسول کریم ﷺ د علم غیب باره هغې د آیت مومنه: د رسول کریم ﷺ د علم غیب باره کښې د
 آیت تقاضا داده چې د رسول کریم ﷺ باره کښې داسې اونه وئیلې شی چې رسول کریم ﷺ
 په علم غیب نه پوهیدو. بلکه داسې دې او وئیلې شی چې په پیغمبرانو ﷺ کښې یی بل چاته
 دومره علم نه وو ورکړې. او ځینې مفسرینو چې وئیلې دی چې دې آیت مبارک کښې د دنیاوی
 خبرو د علم غیب د نیشته والی بیان دې، د آخرت د علم غیب د نیشته والی بیان دې باره کښې
 شامل نه دي [کما ذکره القرطبی] (۲)

هغوی «إِنْ أَتَيْتُمُ الْآمَیُوتَیَّ إِلَى» غالباً د استثناء په معنی نه دي اخستې ځکه د علم غیب نیشته والی
 یی دنیوی خبرو سره خاص کړو، ولې چې د آخرت په باره کښې خو په ښکاره هغوی او خود ل
 چې کافر به دوزخ ته او مؤمن به جنت ته داخلېږي.

«وَنُفِثَ شَاحِدٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَآءَ یَلِّیْ عَلٰی مِثْلِهِ قَامَنَ وَاسْتَکْبَرُوا» ددې آیت مبارک او د سورة شعراء د آخری رکوع
 د آیت مضمون تقریباً یو شان دې، د سورة شعراء هغه آیت مبارک داسې دې چې «أَوَلَمْ یَكُنْ لَهُمْ آیَۃٌ
 أَنْ یَعْلَمَهُ عُلَمَآؤُا بَنِي إِسْرَآءَ یَلِّیْ» حاصل یی دادې چې دا جاهل یهود او نصاری د رسول کریم ﷺ
 د پیغمبرنی او د قرآن عظیم الشان نه انکار کوی. دوی پخپله د خپلو کتابونو نه خبر نه دی او
 جاهلان دی ولې چې د بنی اسرائیلو گنرو عالمانو په خپلو کتابونو کښې د رسول کریم ﷺ د
 پیغمبرنی او د نبی کریم ﷺ د نحو او علاماتو په لیدو سره په نبی کریم ﷺ باندې ایمان
 راوړې وو. نو ددې عالمانو گواهی هم ددې جاهلانو دپاره کافی نه ده؟ دې آیت مبارک کښې
 دا فرمائی چې تاسو چې اووایی چې زما د پیغمبرنی دعوی کول، او دا دعوی کول غلط او
 هسې تور پورې کول دی چې قرآن عظیم الشان د الله ﷻ نازل کړې کتاب دې. اول خود دې د
 غلطوالی دپاره هغه خبره کافی ده چې اوس اوس مخکښې داسې بیان شوه چې څوک په الله
 ﷻ داسې ښکاره تور پورې کړی چې زه هغه الله ﷻ پیغمبر جوړ کړې یم. او په واقع کښې هغه
 پیغمبر نه وی نو په هغه باندې هم دې دنیا کښې عذاب راتلل او دهغه تباہ کول ضروری وی
 چې دې سره عام خلق غلط نه شی. او بالفرض تاسو دا هم نه منی نو بیا خود دې احتمال نه
 سترگې مه پټوی. که زما دعوی صحیح شوه او دا کتاب الله هم د الله ﷻ د طرفه نازل شوې
 وی او تاسو دهغې نه په کفر او انکار باندې کلک ولاړ یی نو ستاسو انجام به څه وی؟
 خصوصاً په هغه صورت کښې چې پخپله ستاسو په قوم بنی اسرائیلو کښې څوک لوټې بنده
 ددې گواهی ورکړی چې دا د الله ﷻ د طرفه دې او مسلمان شی او تاسو ددې علم نه پس هم
 پخپل ضد او تکبر باندې کلک یی نو تاسو به څومره د عذاب حقدار یی؟

ددې آیت په الفاظو کښې د بنی اسرائیلو د یو خاص عالم نوم نه دي اخستې شوې اونه دا
 ټاکلې شوی دی چې دا گواهی ددې آیت مبارک د نازلیدو نه وړاندې د خلقو مخې ته راغلې ده
 یا په آئنده کښې راتلونکې ده بلکه د یوې جملې شرطې په ډول فرمائیږي شوی دی چې که په
 تیره شوې زمانه کښې یا اوس یا په آئنده زما نه کښې داسې اوشی نو تاسو له خپل فکر کول

(۱) روح المعانی تحت هذه الآية: ج ۱۹، ص ۵۱

(۲) تفسیر القرطبی: ج ۱۶، ص ۱۸۷

پکار دی چې عذاب نه به څنگه محفوظ کيږي. ځکه دآيت مبارک په مضمون باندې پوهيدل په دې اړه نه لري چې دبنی اسرائيلو په عالمانو کښې يو ټاکلې گواه دی ددې مصداق اوگر څولې شي بلکه څومره د يهود او نصاری حضراتو نه چې اسلام کښې داخل شو او هغه ټول دې کښې داخل دی چې اسلام يې راوړې دې، حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه پدوی کښې زيات مشهور دې، اگر چې د حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه ايمان راوړل ددې آيت مبارک نازلیدو نه پس په مدينه منوره کښې دی او دا ټول سورت مکې دې [ابن کثير] (۱)
او ځينې روايتونو کښې چې د سعد نه منقول دی چې دا آيت د عبدالله بن سلام رضي الله عنه په باره کښې نازل شوي دي [لکه چې بخاری، مسلم او نسائي روايت کړي د حديث مالک نه] (۲)
دغسې ابن عباس رضي الله عنه، مجاهد رضي الله عنه، ضحاک رضي الله عنه، قتاده رضي الله عنه وغيره د تفسير امامانو ټولو په اتفاق سره فرمايلي دي چې دا آيت مبارک د عبدالله بن سلام رضي الله عنه په باره کښې نازل شوي دي نو دا ددې آيت دمکې کيدلو منافی ځکه نه دې چې دې صورت کښې به دا پيشنگونی آنده زماني دپاره وی [ابن کثير] (۳)

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا	
اوواني هغه کسان چې کفرني کړي دي	
..... او کافران د مسلمانانو په حق کښې وائي	
لِلَّذِينَ	أَمَنُوا
هغه کسانوته چې ايمان ني راوړې دي	
که دا [قران پاک] څه ښه څيز وي نو دوی به پرې اېه ايمان راوړو کښې زمونږ نه وړاندې شوی نه وو	
مَا سَبَقُونَا	إِلَيْهِ
نو نه به وړ ورومېنی شوی دوی زمونږ نه هغې ته او چې اونه مونده دوی لار په دې سره	
..... او کله چې دقران پاک نه دوی ته هدايت نصيب نه شو نو اوس دا وائي	
يَهْتَدُوا	وَأَذْلَمُ
نو اوس به وائي دوی دا دروغ دی پخوانی حالانکه راغلې دي مخکښې ددې نه کتاب د موسی	
چې دا پخوانی دروغ دی او ددې [قران پاک] نه وړاندې د موسی کتاب هم لار خودونکې	
إِمَامًا	وَرَحْمَةً
په حیثیت درهما او درحمت او دا کتاب تصدیق کونکې دې دهغې په ژبه عربی کښې دي	
او رحمت وو او دا کتاب دهغه تصدیق کوی په عربی ژبه کښې راغلې دي	
لِيُنْذِرَ	الَّذِينَ ظَلَمُوا
دپاره ددې چې خبر دار کړي هغه کسان چې ظلم ني کړي دي او زیرې دي دپاره دنیک عمله خلکو	
او د راتلو مقصد ني دا دي چې ظالمان خلق او وپړوی او نیکانو ته زیرې ورکړي	

(۱) تفسير ابن کثير: ج ۷، ص ۲۷۸

(۲) صحيح البخاری، کتاب المناقب، باب مناقب عبدالله بن سلام رضی الله عنه: ج ۱، ص ۵۳۸

(۳) تفسير ابن کثير: ج ۷، ص ۲۷۸

آسان ترجمہ قرآن

او کومو خلقو چه کفر اختیار کړې دې، هغوی د ایمان راوړونکو باره کېن داسې وائی چه: که دا (ایمان راوړل) څه ښه خبره وي، نو دې خلقو به زمونږ نه سبقت نه وو اوړلې، او هرکله چه دې کافرانو ددې نه خپله هدايت حاصل نه کړو، نو دوی به خامخا هم دا وائی، چه دا هغه پخواني دروغ دی او ددې نه مخکېن د موسی علیه السلام کتاب لاره ښودونکې او رحمت راغلې دې، او دا (قرآن) هغه کتاب دې، چه سړه ددې نه چه په عربی ژبه کېن دې، بیا هم دهغې تصدیق کوی دې دپاره چه لالمان خبردار کړی، او د لیکانو دپاره لیرې جوړ شي.

خلاصه تفسیر

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ [او داکافران دایماندارو] دایمان راوړو [په نسبت داسې وائی] ﴿لَوْ كَانَ غَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ﴾ چه که دقرآن [په کوم چه دې خلقو ایمان راوړې دې [څه ښه] یعنی رښتونی [شي وي نو دا] دکمې درجې [خلق به زمونږ نه دې ته نه وو وړاند شوی] یعنی مونږ ډیر عاقلان یو او دغه خلق کم عقل دی او حقه خبره عاقل وړاندې قبلوی نو که دا حقه وي نو مونږ به اول منلې وه هرکله چه مونږ ونه منله نو دا حقه نه ده داخلق دې عقلی نه اخوا دې خواته منلې وهی دکافرانو دا قول ددوی دانتھائی تکبر دلیل دې چه ذکر یې بره [پورته] په [استکبرتم] کېنې راغلې دې ﴿وَأَذَلُّوا مَقَادِيرَهُ﴾ [او هرکله چه] د عناد او تکبر په وجه [دې خلقو ته قرآن نه هدايت نصیب نه شو نو] دخپل عناد او ضدپه بنا [په] ﴿فَيَقُولُونَ هَذَا آفَكٌ قَدِيمٌ﴾ [داووائی چه دا] هم په مثل د [پخوانو] درغو دمضامینونه یو [دروغ] مضمون [دې] ﴿وَمِنْ قَبْلِهِ كَتَبَ مُوسَىٰ إِمَامًا وَقَدَمَهُ﴾ او ددې [قرآن] وړاند دموسی [کتاب] نازل شوی [دې کوم چه] دموسی دامت دپاره بالعموم [لار ښودونکې] وو [او] د [اهل ایمانو دپاره بالخصوص رحمت وو] لکه څنگه چه په تورات کېنې ددې پیشینگوئی ده ﴿وَهَذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ﴾ او [دا] دغه شان [یو کتاب دې کوم چه هغې] پیشینگوئی [لره رښتونی کوی] او ﴿لَسَاءَ لَعْنًا﴾ [په عرئی ژبه کېنې] دې ﴿لِنُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ چه [ظالمانو لره دویرولو دپاره] ﴿وَنُشْهِرَ لِّلْغَافِينَ﴾ اونیکو خلقو لره د خوشخبری ورکولو دپاره] نازل شوې دې

معارف مسائل

﴿لَوْ كَانَ غَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ﴾ لوښې او غرور دانسان عقل لره هم بې کاره کوی، نو متکبره بنده دهر خیز دښه والی او خرابوالی جاج په خپل عقل او عمل سره اخلی. کوم خیز چې دهغه خوښ نه وی. اگر چې نور ټول خلق یې خوښوی نو دې دغه خلق بیوقوفه گنړی. سړه ددې چې دا پخپله بې قوف دې، دکافرانو ددغې درجې د تکبر او غرور بیان دې آیت مبارک کېنې راغلې دې، چې هر کله اسلام ددوی نه وو خوښ نو کوم خلق چې د اسلام عاشقان وو دهغوی باره کېنې دغې خلقو یعنی کافرانو وئیل چې که دا ایمان څه ښه خیز دې نو ټولو نه ږومې به زمونږ خوښ شوې وو، که دا فقیران غریبانان یې خوښوی نو دهغې څه اعتبار دې. ابن منذر رحمته الله یو روایت نقل کړې دې چې کله عمر فاروق رضی الله عنه لا ایمان نه وو راوړې، دهغوی یو وینځې ایمان راوړې وو، د وینځې نوم یې رنین وو. هغوی به په ایمان راوړلو هغه وهله. او په دې غرض به یې ویروله چې اسلام پریږدی، د قریشو کافرانو به وئیل چې که اسلام څه

بنہ خیز وی تو رنین^(۱) غوندې سپکې ښځې به مونږ نه وړاندې اسلام نه وو راوړې ددې باره کښې دغه آیت مبارک نازل شو. [مظهری]

﴿وَمِنْ قَبْلِهِ كُتِبَ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً﴾ ددې کلام نه خو یو د ﴿مَا كُنْتُ بِدْعَاقِنِ الرُّسُلِ﴾ ثبوت ملاؤ شو چې دوی څه نوې پیغمبر او قرآن څه نوې کتاب نه دې چې پرې ایمان راوړل خلقو ته گران ښکاری لکه ددوی نه وړاندې موسی عليه السلام هم دپیغمبر په حیث راغلي او تورات پرې نازل شوې وو چې دا دیهودو اونصاراؤ کفرانو یی ټول منی، دغسې پورته د شهادت تقویت او مضبوطیا هم په دې سره راغله ځکه چې موسی عليه السلام او تورات پخپله د قرآن اودرسول الله صلی الله علیه و آله دحقانیت گواه دی

إِنَّ الَّذِينَ	قَالُوا	رَبُّنَا اللَّهُ	ثُمَّ اسْتَقَامُوا
بیشکه هغه کسان	چې وني ونيل	چې رب زمونږ الله دې	بيا تينگ ودریدل په هغې
بیشکه کومو کسانو چې	او ونيل زمونږ رب الله <small>صلی الله علیه و آله</small> دې	بيا پرې تينگ پاتې شو	
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ	وَلَا هُمْ	يَحْزَنُونَ ۚ	أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ
پس نشته يره په هغوی باندې	اونه به هغوی	غمژن کېږي	دا کسان
نو په هغوی به	د راتلونکو حالاتو	نه ويره وي	اونه به غمژن شي
يَعْمَلُونَ ۝	فِيهَا	جَزَاءُ	بِمَا كَانُوا
همیشه به وښي	په هغې کښې	په بدله دهغه عملونو کښې	چې وږ هغوی
چې همیشه به په هغې کښې وي	دا جنت د هغوی د	انیکو	عملونو بدله ده
وَوَصَّيْنَا	الْإِنْسَانَ	بِوَالِدَيْهِ	إِحْسَانًا ۖ حَمَلَتْهُ
او هدايت اوکړو مونږه	انسان ته	دمور اوپلار خپل سره	داحسان کولو
او مونږ انسان ته حکم کړې دې	چې مورپلار سره ښه سلوک کوه	دده موردې	په ډير تکليف
أُمَّهُ	كُرْهًا	وَوَضَعَتْهُ	كُرْهًا ۖ وَحَمَلُهُ
مور دده	په سختۍ سره	اووزيگورنې دده لره	په سختۍ سره
سره خپته کښې	اوساتلو	اوپه ډير تکليف سره	ني اوزيږولو
وَفِضْلُهُ	ثَلَاثُونَ شَهْرًا ۖ	حَتَّىٰ	إِذَا
او دتی نه پریکول دده	دیرش میاشتي وخت دې	تر دې پورې	کله چې
اودتی نه خلاصیدل په دیرشو میاشتو کښې پوره شو	هرکله چې دې خپلې پوره خوانی ته اورسیدو		
أَشَدُّهُ	وَبَلَغَ	أَرْبَعِينَ سَنَةً ۖ	قَالَ
طاقت خپل ته	او اورسیدو	څلویښتو کالو ته	نو او ونيل هغه
او دڅلویښتو کالو عمر ته	اورسیدو	انو دده او ونيل چې	اې زما ربه زما
			توفیق را کړې ماته
			او دڅلویښتو کالو عمر ته

(۱) ددوی صحیح نوم زبیره دی. حاشیه روح المعانی تحت هذه الآية.

(۲) تفسیر المظهری تحت هذه الآية: ج ۸، ص ۴۰۱، ومعرفة الصحابة لأبي نعيم، رقم الحديث: ۷۰۴۴

أَنْ أَشْكُرَ	نِعْمَتَكَ	الَّتِي	أَنْعَمْتَ	عَلَيَّ	وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ
چی زه شکر ادا کرم دنعمت ستا هغه نعمت چی راکړې دې تا ماته او مور او پلار زما ته					
چی ستا دهغې نعمتونو شکریه ادا کرم چی په ما او زما په مور پلار باندې دې کړې دی					
وَأَنْ أَعْمَلَ	صَالِحًا	تَرْضَاهُ	وَأَصْلِحَ	لِي	
او چی او کرم عمل نیک داسې چی ته راضی نې دهغې نه او صلاحیت کیرده مالره					
او دا چی زه نیک عمل کوم چی ته نې خوښوی او زما اولاد زما دپاره					
فِي ذُرِّيَّتِي	إِنِّي	تُبْتُ إِلَيْكَ	وَإِنِّي	مِنَ الْمُسْلِمِينَ	
په اولاد زما کښې بیشکه زه توبه او باس ماته او بیشکه زه دمسلمانانو نه یم					
نیکان الوئی کړې زه تاته توبه او باس م اوستا په فرمان منونکو [بندگانو] کښې شامل یم					
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ	تَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ	أَحْسَنَ	مَا	عَمِلُوا	
دا هغه خلق دی چی قبلوؤ مونږه ددوی نه ډیر ښه هغه عمل چی کړې وی دوی					
دا هغه کسان دی چی مونږ به ددوی ښه ښه عملونه قبول کړو					
وَتَجَاوَزُ	عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ	فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ	وَعْدَ الصَّدَقِ		
او تیرېږو مونږ دگناهونو ددوی نه اووی به دوی په ملگرو دجنت کښې مطابق دوعدې ربښتینې					
او گناهونه به ورته معاف کړو په جنتیانو کښې به شامل شی دا [دالله ﷻ] ربښتینې وعده ده					
الَّذِينَ	كَانُوا	يُوعِدُونَ	وَالَّذِينَ	قَالَ لِيُؤَدِّيَهُ	
هغه وعده چی وژدوی چی وعده به نې ورسره کیدله او هغه انسان چی وې وئیل مور او پلار خپل ته					
چی دوی سره [په دنیا] کښې کولې شی او هغه کس چی مور پلار ته نې او وئیل چی					
أَفِ لَكُمْ	أَتَعِدُنِي	أَنْ أُخْرِجَ	وَقَدْ		
اف دې تاسو دواړو لره آیا تاسو یروې مالره چی زه به رااووېستلې شم دقبر نه او حال دا چی تیر شوی دی					
افسوس دې په تاسو آیا تاسو ماویروئ چی زه به اقبر نه دوباره راپاخولې شم					
خَلَّتِ الْقُرُونُ	مِنْ قَبْلِي	وَهُمَا	يَسْتَغِيثُ	اللَّهُ	وَيْلَكَ
ډیر قومونه مخکښې زمانه او مور او پلار دواړه [فریاد] زاری کوی الله ته له بدنصیبه					
او زمانه وړاندې ډیر قومونه تیر شوی دی او دهغه مور پلار الله ته فریاد کوی او خپل خونې ته وائی چی					
أَمِنْ	إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ	حَقٌّ	فَيَقُولُ	مَا هَذَا إِلَّا	أَسَاطِيرُ
ایمان راوړه بیشکه وعده دالله حقه ده خو وائی هغه نه دی دا مگر قیصې دی					
انې بدبخته ایمان راوړه بیشکه دالله ﷻ وعده حق ده نو هغه په جواب کښې وائی چی دادپخوانو خلقو					
الْأَوَّلِينَ	أُولَٰئِكَ الَّذِينَ	حَقَّ	عَلَيْهِمُ	الْقَوْلُ	
دپرومبنو خلقو دا هغه کسان دی چی ثابت شوی ده په هغوی باندې خبره د عذاب					
قصې دی دا هغه خلق دی چی په دوی باندې د الله ﷻ فیصله ثابته شوه					

فِي أَمْرِ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

وی به دوی په هغه دلو کښی | چی تیر شوی دی | مخکښی ددوی نه | دپیریانو او انسانانو نه
د هغه کسانو سره چی ددوی نه پخوا تیر شوی دی | که پیریان دی او که انسانان دی

إِنَّهُمْ كَانُوا خَسِرِينَ ۝ وَلِكُلِّ دَرَجَتٍ مِّنْهَا

بیشکه دوی دی | نقصان موندونکی | او دپاره دهرې دلی | درجې دی | په لحاظ دهغه عمل سره
چی دوی ټول تاوانیان دی | او هر چاته به د خپل عمل مطابق [جد جدا] مرتبې

عَمِلُوا ۝ وَلِيُوقِيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ

چی کړې وی هغوی | او دپاره ددې چی پوره پوره ورکړی هغوی له | بدله دعملونو دهغوی
ورکولې شی | دا ددې دپاره چی دخپلو خپلو عملونو جزا ورته پوره پوره ملاؤ شی

وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ۝ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا

او په هغوی به ظلم نه کیږی | او په کومه ورځ | چی وړاندې کړې شی | هغه کسان | چی کفر نې کړې دي
او په هغوی به هیڅ ظلم نه کیږی | او په کومه ورځ چی کافران [ددوزخ] اور ته ورمخامخ کړې شی

عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ

وورته | یو ورل تاسو | نعمتونه ستاسو | په ژوند ستاسو ددنیا کښی | او فانیډې واغستلې تاسو
..... | [اودا به ورته او وئیلی شی] چی تاسو خو خپل خوندونه په دنیا کښی حاصل کړل | او به

بِهَاءِ فَالْيَوْمَ يُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا

په هغې سره | پس نن ورځ به | بدله درکړې کیږی تاسو له | د عذاب سپکونکی | په سبب دهغې
مزې مو پرې او کړې | نو نن به درته د ذلت سزا درکولې شی |

كُنْتُمْ تُسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ وَبِمَا

چی وی تاسو | چی تکبر به مو کولو | په زمکه کښی | په نا حقه | او په سبب دهغې
دا سزا درته ځکه درکولې شی چی تاسو په دنیا کښی په ناحقه تکبر کولو | او ددې وجې چی تاسو

كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ۚ

چی وی تاسو | چی نافرمانی به مو کوله |
نافرمانی کولی |

آسان ترجمه قرآن

یقیناً کومو خلقو چه دا وئیلی دي، چه زمونږ پروردگار الله تعالی دي، بیا هغوی په دې باندې ثابت قدم
پاتې شو نو په هغوی باندې به له څه ویرۍ وی، اوله به هغوی غمژن وی، دغه کسان جنت والا خلق
دی، چه همیشه دپاره به په هغې کښ اوسیدي، دا به دهغې عملونو بدله وی، کوم عملونه چه هغوی کول
او مونږ انسان ته د خپل مور پلار سره د ښه سلوک کولو حکم کړې دي دهغه مور هغه لره ډیر په مشقت

سره (په خپله کیدل) کښ اوچت کړو، او ډیر په مشقت سره ئې اوزیکوؤ، او دهغه د حمل او دق نه د پریکولو موده ډیر ش میاشتې وی تردې پورې چه کله هغه پوره طاقت ته اورسیدو، او خلویښتو کالو پورې اورسیدو، نو هغه وائی چه: اے زه امانه توفیق را کړې، چه زه ستا د هغې نعمت شکو ادا کړم، کوم چه تاماته او زما مور او پلار ته ورکړې دي، او داسې نیک عملونه او کړم، چه په هغې باندې ته راضی شي، او زما دپاره زما اولاد ته هم صلاحیت ورکړې، زه ستا په حضور کښ توبه او باسرم، او زه په فرمانبردارو کښ شامل یم دا هغه خلق دی، چه ددوی له به مونږ ددوی بهترین اعمال قبول کړو، او ددوی دخطاکانو له به درگذر او کړو، (چه دهغې د وچې له به) هغوی جنت والو کښ شامل شي، دهغې رشتونې وعدې د وچې نه، کومه چه هغوی سره کولې شول، او یو هغه سرې دي چه هغه خپل مورپلار ته او وئیل: افسوس دي په تاسو باندې، آیا تاسو زما سره دا وعده کوئ، چه زه به دوباره ووندې د قبر نه راویستلې هم، حالانکه زما نه مخکښ ډیر نسلونه تیر شوي دي، او مورپلار الله تعالی ته فریاد کوی (او خپل غوی ته وائی چه) افسوس دي په تا باندې، ایمان راوړه، یقین او کړه، چه د الله تعالی وعده رشتونې ده، نو هغه ورته وائی چه: ددې خبرو هیڅ حقیقت ددې نه سوال شته، چه دا صرف قصې دي، چه د پخوانو خلقو نه نقل کولې فی داهغه خلق دی چه ددوی باره کښ د انسانانو او د پلویانو د هغې ډلو سره، کوم چه ددوی نه مخکښ تیرې شوي دي (دا د عذاب) خبره مقرر شوې ده، حقیقت دادې، چه دا ټول لوڼې نقصان اوچتونکې دي، او د هرې (ډلې) د خپلو عملونو په وجه جدا جدا درجې دي، او ددې وې نه دي، چه الله تعالی دوی ته ددوی د عملونو پوره پوره بدله ورکړې، او په دوی باندې به هیڅ ظلم نه کیږي او هغه ورغ یاد کړئ، چه کله دغه کافران اور ته مخامخ کړې شي (او ورته او وئیلې شي) چه تاسو د خپلې حمې به به غیزونه په دنیوی ووند کښ ختم کړل او دهغې نه مو به خوند واخستلو، لهندان به تاسو ته به بدله کښ د ذلت سزا ملاوېږي، ځکه چه تاسو به په زمکه کښ ناحق تکبر کولو، او ځکه چه تاسو به نافرمان کوله.

خلاصه تفسیر

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا اللَّهُ﴾ [کومو خلقو چه] په صدق دل سره [او وئیل چه زموږ رب الله تعالی دي] یعنی توحیدي درسول دتعلیم مطابق قبول کړو ﴿كُلَّمَا سْتَفْتَأُوا﴾ [بیا] په دي [مستقیم پاتې شول] یعنی داي پرې نښودو [پس] ددې نتیجه داده چه ﴿فَلَا غَوْفَ عَلَيْهِمْ﴾ [په دغو خلقو به] په آخرت کښې [هیڅ ویره] واقع کیدونکې [نه وی] ﴿وَلَا هُمْ يُخْزَوْنَ﴾ [اونه به هغوی] هلته [غمگین وی] داخو ددوی دمضرت نه دبچ کیدو بیان وو وړاندې ددوی د نفعې ذکر دي کومه چه دوی ته ملاویدونکې ده چه ﴿أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ الْغُلِيِّينَ فِيهَا﴾ [داخلق جنتیان دی کوم چه به په کښې همیشه وسیږي] ﴿حَزَّاءُ يَمْكُؤْنَ كَأَلْوَايَعْمَلُونَ﴾ په بدله د هغه [نیکو] [کارونو کښې کوم چه هغوی کول] په کومو کښې چه دایمان راوړل او په دي دقائم پاتې کیدو بره [پورته] ذکر دي [او] ځنګه چه موږ حقوق الله لره واجب کړی دی دکومو چه ذکر وشو دغه شان مو حقوق العباد لره هم واجب کړی دی چنانچه په هغې کښې یو ډیر لوی حق دمور اوپلار دي په دي وجه ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا﴾ [موږ انسان ته دخپل مور پلار سره دنیك سلوک کولو حکم کړې دي]

او خاص د مور سره زیات ځکه چې ﴿وَمَثَلُ آتَمَةِ كَرْهًا وَوَضَعَتْهُ كَرْهًا﴾ [د هغه مور هغه په ډیر مشقت سره په گیده کښې وساتلو او] بیا [په ډیر مشقت سره یې هغه لره وزیږولو] ﴿وَمَثَلُ الْفَعْلَةِ لُكُونًا﴾ [او هغه لره په گیده کښې ساتل او هغه د تې نه پریکول] اکثر [د یرش میاشتې] کښې پوره کیدل [دی] په دومره ورځو کښې قسم قسم مصیبت تیروی او کم ویش په دې مصیبتونو کښې د پلار شرکت هم وی بلکه د اکثر و کارونو انتظام عادتاً پلار له کول وی او په خپل ارام کښې خلل راتلل دا دواړو ته په مساوی طور ورپېښیږي په دې وجه د مور او پلار حق په انسان باند زیات واجب کړې شوی دې غرض ددې نه پس نشوونما مومی ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ﴾ [تر دې چې هر کله] نشوونما مومی [خپلې خوانۍ ته] یعنی بلوغ ته [ورسیږي او] بیا د بلوغ نه پس په یوه زمانه کښې ﴿وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً﴾ [خلوښتو کالو] عمر [ته ورسیږي نو] کوم چې نیک بخت وی هغه ﴿قَالَ رَبِّ افْرِغْ عَلَيَّ﴾ [وانی چې اے زما پروردگاره ماته په دې همیشوالي راکړې] ﴿أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ﴾ چې زه ستا د هغو نعمتونو شکر ادا کړم کوم چې تاماته او زما مور او پلار ته راکړی دی] که مور او پلار مسلمانان وی نو د دین نعمت هم او که مسلمانان نه وی نو د دینا نعمت خو ظاهر دی او د مور او پلار د نعمت اثر اولاد ته هم رسیږي چنانچه د مور او پلار وجود او بقاء کوم چې د نیوی نعمت دې دهغې په دولت خو د اولاد وجود هم وی او د دین نعمت اثر داوی چې د مور او پلار تعلیم او تربیت د دوی د پاره د علم او عمل ذریعه جوړیږي ﴿[او] هغه داهم وائی چې ماته د دې پابندی هم نصیب کړې چې﴾ ﴿وَأَنْ أَغْمَلَ صَالِحًا﴾ [زه نیک کارونه وکړم] ﴿تَرْضَهُ وَأَصْلَحَنِي فِي دِينِي﴾ په کومو سره چې ته خوشحاله شې او زما په اولاد کښې هم زما د [نفع د] پاره صلاحیت پیدا کړې] د نیوی نفع دا چې د دوی په لیدو زه راحت وموم او دینی نفع دا چې اجر او ثواب مې وشي او [یې ثبوت الیک وائی من السلیین] [زه ستا په جناب کښې] د گناهونه هم [توبه کوم او زه] ستا [فرمانبرداریم] مقصود په دې سره د خپلې غلامۍ اقرار دی نه چې دعوی وړاند د دوی د اعمالو نتیجه فرمائی چې ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَقَبَلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا﴾ [دا هغه خلق دی چې مونږ به د دوی نیکو کارونو لره قبلوو] ﴿وَنَجَّاهُ عَنْ سَيِّئِهِمْ قِيَامًا وَنَجَّاهُ مِنَ الْغَنَةِ﴾ او د دوی گناهونه به معاف کوو داسې چې دوی به د جنتیانو نه وی] او د اتول ﴿وَعَدَ الْوَعْدَ الَّذِي كَانُوا يَعِدُونَ﴾ [ه هغې رېښونې وعده په وجه سره] وشو [د کومې چې د دوی سره] په دنیا کښې [وعدده کولې شوه] تر دې پورې خو دنیا کانو او خوش بختو خلقو بیان وشو وړاندې د ظالمانو او د بد بختو خلقو ذکر دې یعنی ﴿وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ﴾ [او چا چې] حقوق الله او حقوق العباد دواړو لره پامال کړل لکه چې دهغوی ددې حال نه معلومیږي چې ده [خپلو مور او پلار ته وویل] د کومو د حق چې په حقوق العباد کښې د تېولو نه زیات تاکید دې خصوصات هر کله هغه مور او پلار مسلمان هم وی او هر کله چې هغه ده ته د اسلام دعوت هم ورکوی ﴿أَلَمْ لَكُمْ الْيَعْنِي أَنْ أَغْرَبَ﴾ [چې لعنت دې په تاسو یا تاسو ماته دا وعده] یعنی خبر [راکوی چې زه به] په قیامت کښې دوباره ژوندې شم [د قبر نه به پورته کړې شم] ﴿وَقَدْ خَلَّتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي﴾ حال دادې چې زمانه وړاندې ډیر خلق تیر شوی دی [کومو ته چې به په هره زمانه کښې دهغوی پیغمبرانو هم داسې خبرونه په مخه ورکول مگر ترننه پورې د یوې خبرې هم ظهور او شو ددې نه معلومه شوه چې د اتولې هسې خبرې دی] ﴿وَمَا يَسْتَفِئِينَ اللَّهَ﴾ [او هغه دواړه] غریبان موراو

پلار دده په دې انکار سره کوم چه عظیم کفر دې په ویره سره [الله تعالی ته فریاد کوی] او ډیر په درد مندی سره ورته وائی ﴿وَبَلَّغْ أَمْرَهُ﴾ [چه اے هلاک شې ایمان راوړه] او قیامت هم حق وگنړه ﴿إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾ [بیشکه دالله تعالی وعده رښتونې ده] ﴿فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ [نودی] په دې هم [وانی چه دابې سنده خبرې دوړو مېو خلقونه راروانې دی] مطلب دا دې چه داسې بدنصیبه دې چه دکفر او دموړ او پلار دواړو سره په بد سلوکی کښې اخته دې او بدسلوکی هم ددې درجې چه د موړ او پلار د مخالفت سره د دوی سره په خبرو کښې هم بدتمیزی کوی وړاند دده دعملونو نتیجه فرمانی چه ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أَمْرٍ﴾ [دا هغه خلق دی چه د دوی په حق کښې هم د هغو خلقو سره دالله تعالی قول] یعنی وعده د عذاب [پوره شوه] ﴿قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْغَنِيِّ وَالْإِنْسِ﴾ [کوم چه د دوی نه وړاند په پیریانو او ینیادمو کښې] کفار [تیر شوی دی] ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا خَسِرِينَ﴾ [بیشکه دا] ټول [په خساره کښې شول او] وړاندې ذکر شوی تفصیل لره په لنډه او اجمالی طور سره فرمانی چه ﴿وَلِكُلِّ دَرَجَةٍ مَنَاسِبٌ﴾ [د ذکر شوو دواړو فرقونه] [د هریو] فریق [دپاره د دوی د] مختلفو [عملونو په وجه سره جدا جدا درجې] چاته په جنت کښې چاته په دوزخ کښې [ملاوښی او] مختلفې درجې به ورته خکه ملاوړې ﴿وَلِيُوقِبَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يَظْلَمُونَ﴾ [چه الله تعالی ټولو ته د دوی دعملونو] بدله [پوره ورکړی او په هغوی به دڅه قسمه [ظلم نه وی او] بره خونیکانو په جزا کښې جنت متعین کړې بیان شوې وو مگر د ظالمانو عذاب متعین شوې نه وو بنودلې شوې اجمالا ې فرمانیلی وو [حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ] او [کَانُوا خَسِرِينَ] په دې وجه وړاند د عذاب تعین فرمانی چه هغه ورځ د یادولو قابله ده ﴿وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ﴾ [په کومه ورځ چه کافران اور ته مخامخ راوستلې شی] او دوی ته به وویلې شی ﴿أَذْهَبْتُمْ طَيْبَتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا﴾ [چه تاسو د خپل لذت خیزونه د دنیا په ژوند کښې حاصل کړل] دلته به هیڅ لذت تاسو ته حاصل نه شی ﴿وَأَسْمَعْتُمْ مَعَهَا﴾ [او هغه موښه استعمال کړل] تردې چه په هغې کښې بوخت شوی مونږ مو هیر کړو ﴿فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ﴾ [پس نن به تاسو ته د ذلت سره درکولې شی] چنانچه د سزا دپاره اور دې او د ذلت نه د املامت او لعنت دې ﴿يَمَّا كُنْتُمْ تُكْفِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ [په دې وجه چه تاسو دنیا کښې ناحق تکبر کولو] [د تکبر نه مراد داسې تکبر دې چې] دایمان نه لرې اوساتی خکه چه دائمی عذاب ددې سره خاص دې ﴿وَيَمَّا كُنْتُمْ تُفْسِدُونَ﴾ [او په دې وجه چه تاسو نافرمانی کوله] په دې کښې کفر فسق ظلم او ددې ټول صورتونه داخل شو.

معارف او مسائل

ددې آیات مبارکه په اول سر کښې دوه آیتونو هم دمخکښې کلام تکلمه ده کوم ددې نه وړاندې آیتونو کښې راغلی دی چې ظالمانو دپاره وعید او نیکانو دپاره دکامیابی او خلاصی زیرې دې. رومبی آیت مبارک یعنی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کښې ډیر په بلاغت سره ټول اسلام، ایمان او ټول نیک عملونه راجمع کړې شوی دی.

د ﴿رَبُّنَا اللَّهُ﴾ اقرار کول مکمل ایمان دې. او په دې باندې استقامت یعنی کلک پاتې کیدلو کښې د مرګ تر وخته پورې په ایمان کلک پاتې کیدل هم شامل دی او ددې په غوښتلو باندې پوره پوره عمل کول هم. د استقامت دلفظ تشریح او وضاحت په سورة حم السجدة کښې بیان

شوي ده. دې آيت مبارك كښې په ايمان او استقامت باندې دا وعده كړې شوې ده چې په داسې خلقو به مستقبل كښې هيڅ ويره او پريشانۍ نه وي. دوى ته به نه څه تكليف رسي او نه به دوى ته څه خفگان او افسوس رسي.

دې پسې آيت مبارك كښې ددې زيرې وركولې شې چې دا بې مثاله راحت او آرام به دائمى اونه ختميدونكې به وي. دې پسې څلورو آيتونو مباركو كښې مور پلار سره د ښه سلوك كولو هدايت كړې شوې دې او ددې په خلاف كولو يې ددې بدې بيان كړې ده. او دې سلسله كښې دا بيان هم راغلو چې په انسان باندې د مور پلار ډير احسانات دي او اولاد دپاره يې ډيرې سختې او تكليفونه تير كړي دي. او انسان ته داهديت كړې شوې دې چې لوڼې عمر ته په رسيدو دې انسان الله ﷻ ته رجوع كوي.

د ابن كثير د قول مطابق ددې آيتونو تړون رومبو آيتونو سره داسې دې چې د قرآن عظم الشان د عام طرز په جوړ كله چې انسان ته دالله ﷻ د فرمانبردارۍ او عبادت بلنه وركولې شې نو دې سره ورته د مور پلار د ښه سلوك او خدمت او تابعدارۍ حكمونه هم وركوي. ددې طرز مطابق دلته هم دالله ﷻ د توحيد بلنې سره سره والدينو سره د ښه سلوك حكم كړې شوې دې (۱). او قرطبي د قشيري په حواله د ربط او تړون وجه دا بيان كړې ده چې په دې كښې رسول كريم ﷺ دپاره د تسليي يو اړخ شته دې. هغه دا شان چې تاسو خلقو ته د توحيد او ايمان بلنه وركوئ نو كه دا څوك قبلوي نو ډيره ښه ده او څوك ددې نه انكار كوي نو تاسو په دې بالكل مه فكر مند كيږئ او مه پريشانه كيږئ ځكه چې د انسان حال دادې چې دوى ټول خپلو والدينو سره يو شان نه پاتې كيږي. بعضي ورسره ښه سلوك كوي او بعضي ورسره بد سلوك كوي (۲). [والله اعلم]. بهر حال دې څلورو آيتونو كښې دا بنودل دي چې انسان دې خپل مور پلار سره ښه سلوك كوي او په دې سلسله كښې نور تعليمات هم راغلي دي. اگرچې احاديثو د ځينو روايتونو نه معلومېږي چې دا آيتونه د صديق اكبر ﷺ باره كښې نازل شوي دي. او په دې بناء تفسير مظهرى په «وَصِيَّتَا الْإِنْسَانِ» كښې د «الْإِنْسَانِ» الف لام عهدى بولى او ددې نه مراد صديق اكبر ﷺ اخستي دي. خو دا خبره ښكاره ده چې د قرآن عظيم الشان ځينې آيتونه اگر چې د يو خاص كس باره كښې نازل شوي وي خو بيا هم دهغې حكم د ټولو خلقو دپاره عام وي. دې وجې نه كه چېرې دا آيت مبارك د صديق اكبر ﷺ باره كښې نازل شوې وي او دې آيت مبارك كښې چې كوم صفات دي هغه د صديق اكبر ﷺ وي خو بيا هم ددې آيت مبارك تعليمات عام دي. اگر چې رومي مصداق به نې صديق اكبر ﷺ وي (۳). د ځوانيدو او دځلوينستو كالو عمر ته په رسيدو چې كوم تخصيصونه دې آيتونو كښې ذكر دي هغه به د تمثيل په ډول وي، اوس ددې آيتونو د خاص خاص الفاظو تشرېح ذكر كيږي.

«وَصِيَّتَا الْإِنْسَانِ بِالذِّينِ إِحْسَانًا» د وصيت لفظ د تاكيدى حكم په معنى كښې راځي، او احسان دښه سلوك كولو معنى وركوي چې خدمت او تابعدارى كول هم په كښې داخل دي او تعظيم او عزت كول هم.

(۱) تفسير ابن كثير: ج ۷، ص ۲۷۹

(۲) تفسير القرطبي: ج ۱۶، ص ۱۹۲

(۳) تفسير المظهرى: ج ۸، ص ۶۰۵

﴿حَمَلَتْهُ أُمُّ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا﴾ لفظ ﴿كُرْهًا﴾ بضم الكاف هغې مشقت ته وئيلې شی چې انسان ته ئې په څه وجه برداشت کول وی. او ﴿كُرْهًا﴾ بفتح الكاف هغې مشقت او محنت ته وئيلې شی چې بل څوک یې پرې مجبور کړی. اکراه هم ددې نه مشتق دی. اوله جمله کښې چې والدینو سره دښه سلوک حکم کړې شوی دې نو دا دویمه جمله کښې دهغې د تاکید دپاره ده چې دوالدینو خدمت او فرمانبرداری کولو ضروری کیدو یوه وجه هم داده چې هغوی دماشوم پیدا کیدو نه تر د هغه ځواننې پورې هغه سره ډیر تکالیف تیر کړی دی او مشقتونه یې برداشت کړی دی. او خاص کړد مور محنت او مشقت خو بالکل واضح دي. ځکه دې ځانې کښې د مورد مشقت بیان کړې شوی دي چې هغې ډیره موده یعنی نهه میاشتې په خپله خټه کښې اوگرځولو. ددې قسم قسم تکالیف یې برداشت کړل. دپیدا کیدو په وخت کښې ئې نور هم زیات تکالیف برداشت کړل چې دهغې سره ستاسود وجود ددنیا ته راغلی.

د مور حق د پلار نه زیات دی :: د آیت مبارک په شروع کښې دښه سلوک کولو حکم د مور پلار دواړو دپاره دي خو دلته صرف د مور د محنت او مشقت په ذکر کولو کښې حکمت داده چې د مور مشقت او محنت ضروری اولازمی دي. ماشوم هم هغه پخپله خټه گرځوی او دده په ځانېکولو لا تکلیف نور هم تیروی. پلار د خپل اولاد په پالنه کښې دومره ضروری اولازمی ځواری نه کوی او خاص کړ چې کله دطاقت او مال خاوند وی نو دخپل اولاد په خصمانه کښې خوبیا هلو ورته څه تکلیف نه وی. نورو نه د اولاد خدمت اخلي یا یې بل ملک ته اولیږي اوخرچه ورته لیږي. هم دا وجه ده چې نبی کریم ﷺ اولاد باندې د نورو نه زیات د مور حق ایخودې دي. یو حدیث پاک کښې راغلی دی چې:

﴿صل امك ثم امك ثم اباك ثم ادناك فادناك﴾

یعنی خپلوی پاله او خدمت کوئ د خپلې مور او بیا د خپلې مور او بیا د خپلې مور، ورپسې د نزدې خپلوانو ورپسې دهغې خپلوانو چې دده نه درته کم نزدې وی [مظهري].

﴿وَحَمْلُهُ وَفُطْرُهُ كَلْتُونٌ شَهْرًا﴾ دې جمله کښې هم د مور د مشقت او محنت بیان شوی دي چې دماشوم د ځانېکولو نه پس هم مور دمحنت نه نه فارغیږي. ولې چې الله ﷻ د بچی خوراک ځکاک د مور په سینه کښې ایخودې دي. دې آیت مبارک دا او فرمائیلې شوی چې د بچی حمل او سینې نه ئې پریکول ډیرشو میاشتو کښې دی. علی ﷺ ددې نه دلیل نیولې دي چې دحمل کمه نه کمه موده شپږ میاشتې ده ولې چې قرآن عظیم الشان دسینې رودل دوه کاله مقرر کړی دی لکه فرمائی چې:

﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ﴾ او دلته د حمل اورضاع دواړه موده ډیرش میاشتې اوگرځولی شوه نو ددغې دوو کالو د رضاعت ویستلو نه پس شپږ میاشتې باقی پاتې کیږي. چې د حمل کمه نه کمه موده دحمل اوگرزولې شوه په یو روایت کښې دی چې عثمان غنی رضاع په زمانه کښې د یوې ښځې د حمل څخه د شپږو میاشتو بچی پیدا شو حالانکه عام عادت خو نهه میاشتې یا اووه میاشتې دي. عثمان غنی رضاع دا حمل ناجائز اوگرځولو اود سزا حکم یې پرې ورکړو علی رضاع چې ددې څخه خبر شو نو عثمان رضاع یې ددې څخه منع کړو. او وې

(۱) تفسیر المظهري: ج ۸، ص ۶۰۳، وصحیح مسلم، کتاب البر والصلة، باب بر الوالدین وأنهما أحق به: ج ۲، ص ۳۱۲

فرمائیل چي قرآن کریم کنبی د حمل او رضاعت مجموعی موده ډیر میاشتي ده بیا د رضاعت د مودې څلیر شت بل ځانې کنبی متعین کړې شوی دی. په دې وجه دا باقی موده شپږ میاشتي ده. عثمان غنی رضی اللہ عنہ د هغوی استدلال او منلو او خپل حکم یې واپس واخستو [قرطبی] (۱). په دې وجه د امت امامان په دې متفق دي چې د حمل کمه نه کمه شپږ میاشتي کیدای شي. په اکثره موده کنبی یې د امامانو اختلاف شته دي. ولې چې قرآن عظیم الشان دې باره کنبی څه فیصله نه ده کړې.

فائده: دې آیت مبارک کنبی د حمل کمه نه کمه موده بیان شوې دي او د رضاعت د اکثرې مودې ته په دې کنبی اشاره ده چې د حمل کمه نه کمه موده شپږ میاشتي ټاکلې شوې ده. ددې نه په کمه موده کنبی صحیح سالم ماشوم نشي پیدا کیدی. البته د حمل زیاته نه زیاته موده کنبی اختلاف دي. ولې چې عادتونه مختلف وي. دغه شان د رضاع زیاته نه زیاته موده دوه کاله ټاکلې شوې ده. او کمه موده یې نه ده ټاکلې شوې. د ځینو میانو په سینه کنبی یې بالکل نه وي او د ځینو زنانو د سپنې پې په څو میاشتو کنبی اوج شي. ځینې ماشومان د مور پې زیات نه څکي یا ورته نقصان ورکوي. او په دې وجه ورته نور پې ورکولې شي.

د حمل او رضاع په اکثره موده کنبی د امت د فقهاء کرامو اختلاف: د امام ابوحنیفه رحمته اللہ علیہ په نزد د حمل اکثره مود دوه کاله ده. دې باره د امام مالک رحمته اللہ علیہ نه مختلف روایتونه دي. څلور، پنځه، او اووه کاله. د امام شافعي رحمته اللہ علیہ په نزد څلور کاله د امام احمد رحمته اللہ علیہ هم مشهور څلور کاله دي [مظهری] (۲). او د رضاع اکثره موده چې د رضاع د حراموالي حکمونه پرې اړه لري هغه د جمهور و فقهاء کرامو په نزد دوه کاله دي. امام مالک رحمته اللہ علیہ، امام شافعي رحمته اللہ علیہ، امام احمد رحمته اللہ علیہ او په حنفی امامانو کنبی امام ابو یوسف رحمته اللہ علیہ، او امام محمد رحمته اللہ علیہ ټول په دې متفق دي او په صحابه کرامو کنبی د عمر فاروق رضی اللہ عنہ او ابن عباس رضی اللہ عنہ هم دا قول دي. [دارقطني] (۳). علی المرتضی رضی اللہ عنہ او عبدالله بن مسعود نه هم دا ارشاد نقل دي. [اخرجه ابن ابی شیبه] (۴). صرف د امام اعظم ابی حنیفه رحمته اللہ علیہ نه منقول دي چې دوه نیم کالو پورې ماشو ته د سینې پې ورکولې شي. حاصل دا دي چې د ماشوم د کمزورنې په وجه ورته دوه نیم کالو پورې مور د خپلې سینې پې په دې شرط ورکولې شي چې دوه کاله عمر ته اورسي او بیا څه بل خوراک نه وي. ولې چې په دې باندې د ټولو اتفاق دي چې د رضاع د مودې د پورې کیدو نه پس د مور پې بچی ته ورکول حرام دي. خود حنفی فقهاء کرامو فتوی هم د جمهورو امامانو په مسلک باندې ده چې د دوو کالو د مودې نه پس په پیو ورکولو د رضاعت د حراموالي احکام نه ثابتیږي. سیدی حکیم الامت رحمته اللہ علیہ په بیان القرآن کنبی فرمائي اگر چې فتوی د جمهورو په قول باندې ده خو عمل کنبی احتیاط کول زیات بهتر دي. یعنی چې د دوو کالو د مودې نه پس کوم ماشوم ته چې شپږ میاشتي نور زیات هم د سینې پې ورکړې شي هغه سره په نکاح کولو کنبی احتیاط پکار دي.

(۱) تفسیر القرطبي: ج ۱۶، ص ۱۹۳

(۲) تفسیر المظهری: ج ۸، ص ۶۰۶

(۳) سنن الدارقطني، کتاب الرضاع، رقم الحديث: ۴۱۱۲

(۴) مصنف ابن ابی شیبه، کتاب النکاح، باب من قال لا یحرم من الرضاع الا ما کان فی الحولین، رقم الحديث:

خینی حضراتو ددی ﴿وَمَمْلُوءَةٌ وَفُطْلَةٌ كَلْتُونَ شَهْرًا﴾ نه د امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ د قول مطابق درضاغت اکثره موده دوه نیم کاله د ثابتولو کوشش کړې دې^(۱). تفسیر مظہری کښې فرمائی چې د اصحیح نه دی ځکه چې د صحابه کرامو د لې علی المرضی رحمۃ اللہ علیہ، عثمان غنی رضی اللہ عنہ د آیت تفسیر دا مقرر کړې دې چې په دې کښې شپږ میاشتې کمه موده د حمل او څلیریشتم میاشتې یعنی دوه کله درضاغت موده مراد ده. او ابن عباس رضی اللہ عنہ او فرمائیل چې قرآن کریم د حمل و رضاغت شریکه موده دیرش میاشتې خودلې ده، دهر یو بیل بیل حد یی نه دې خودلې. وجه یی داده چې دعام عادت مطابق ماشوم په نهو میاشتو کښې پیدا کیږی نو په دې صورت کښې ورته صرف یویشتم میاشتې دسینې دپیو ورکولو ضرورت وی. کله چې په اوو میاشتو کښې پیدا شی نو درویشتم میاشتې د پیو ورکولو ضرورت به یی وی او چې کوم ماشوم په شپږو میاشتو کښې پیدا شی نو څلیریشتم میاشتې یعنی پوره دوه کاله به د پیو ادا کولو ضرورت وی [امظہری]^(۲).

﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً﴾ د ﴿أَشَدُّ﴾ لغوی معنی قوت ده. په سورت انعام کښې د ﴿حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ﴾ تفسیر بلوغ ته رسیدل کړې شوی دی یعنی ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی چې د بلوغ اشد نه مراد د اتلسو کالو عمر ته رسیدل دی، خینی حضراتو په دې آیت کښې هم ﴿بَلَغَ أَشُدَّهُ﴾ معنی همدا کړې ده چې د بالغیدو عمر ته اورسیدې او دې نه پس یی د ﴿وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً﴾ لره د عمر یو مستقل پړاو ګرځولې دې. دا قول د شعبی رحمۃ اللہ علیہ او ابن زید رحمۃ اللہ علیہ دې او حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ د بلوغ اشد او ﴿وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ﴾ دواړو یو معنی کړې ده او ﴿وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ﴾ یی د ﴿وَبَلَغَ أَشُدَّهُ﴾ تفسیر او تاکید ګرځولې دې [قرطبی]^(۳).

او تقدیر د عبارت به داسې وی چې اول د بچی د حمل، بیایې د ځانیګولو بیا د تی رودلو د زمانې د ذکر کولو نه پس د ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ﴾ فرمائیلو حاصل دادې چې ﴿فَعَالٍ وَاسْتَمَرَّتْ حَيَاتُهُ حَتَّىٰ إِذَا أَكْبَلَ وَاسْتَحْكَمَ قُوَّتَهُ وَعَقْلَهُ﴾ [روح]^(۴) یعنی دسینې د پریښولو نه پس ماشوم ژوندې پاتې شو او عمر یی بیا موندو تر دې چې هغه بالغ شو او قوی شو. اود هغه قوت او عقل مکمل شونو اوس ورته خپل پیدا کوونکی او پالونکی ته د ماتې کولو توفیق نصیب شو او هغه داسې دعاګانې کول شروع کړل چې:

﴿رَبِّ ارْزُقْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي دُرَّتِي ۖ إِنَّكَ يُبْتُ إِلَيْكَ وَالْإِنْسُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾

ایعنی انې زما پالونکیه ماته توفیق راکړې چې زه ستا د هغه نعمت شکر ادا کړم کوم چې په ما اوزما په مور پلار کړې دې او ماته توفیق راکړې چې زه هغه عمل او کړم چې ته په راضی شې اوزما دپاره زما د اولاد هم اصلاح او کړې. زه تاته ماتې کوم اوزه ستا د فرمان تابع مسلمانانو کښې یم.

(۱) بیان القرآن: ج ۸، ص ۱۱

(۲) تفسیر المظہری: ج ۸، ص ۴۰۴

(۳) تفسیر القرطبی: ج ۱۶، ص ۱۹۴

(۴) روح المعانی: ج ۱۹، ص ۶۴

قرآن عظیم الشان دلتہ ﴿خَلَقَ اِذَا بَلَغَ اَشُدُّهُ﴾ نہ تر ﴿مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ ٭ تولی صیغہ د ماضی استعمال کریں، دے نہ ہنکارہ دادہ چہ د ایسان د خاص واقعی اود خاص بندہ دہ کومہ چہ د آیت د نازلیدو پہ وخت شویده خکہ تفسیر مظہری ہم دے لہ اختیار کری دی چہ دا تول حالات دابو بکر صدیق ؓ دی ہم دہغوی ؓ بیان یں پہ عام الفاظو کنہی ددے حکمت پہ بنا کری دی چہ نورو مسلمانانو تہ ہم ددے شوق او ترغیب ورکول دی چہ ہغوی دی ہم دغسی کوی ٭ ددے دلیل ہغہ روایت دی کوم چہ قرطبی ؒ د عطاء ؓ پہ روایت د ابن عباس ؓ نہ نقل کری دی چہ رسول اللہ ﷺ کلہ خپل شل کلن عمر د حضرت خدیجہ ؓ پہ مال سرہ د تجارت قصد او کرو اود شام ملک سفر یں او کرو نو پہ دے سفر کنہی ابوبکر صدیق ؓ نبی کریم ﷺ سرہ وو، دغہ وخت د ابوبکر صدیق ؓ عمر مبارک اتلس کالہ وو چہ د ﴿بَلَّغَ اَشُدُّهُ﴾ مصداق دی بیا ابوبکر صدیق ؓ پہ دے سفر کنہی در رسول کریم ﷺ داسی حالات اولیدل چہ دیر عقیدت یں شو اود سفر پہ واپسی بیا ہر وخت بہ نبی کریم ﷺ سرہ پاتی کیدلو تر دے چہ کلہ د نبی کریم ﷺ عمر خلونیمت کالہ شو او اللہ ﷻ ورتہ پیغمبری ورکرہ نو پہ دغہ کنہی د ابوبکر صدیق ؓ عمر اتہ دیرش کالہ وو ناریناؤ کنہی تولو نہ رومہی ابوبکر صدیق ؓ اسلام قبول کرو بیا ئی ہغہ وخت کنہی دا دعا او غوبستلہ کومہ چہ دے آیت مبارک کنہی دہ چہ ﴿رَبِّ اَرْزُغْنِي الْخَ﴾ او ہم دغہ مصداق دی د ﴿بَلَّغَ اَرْزُغْنِي سَنَةً﴾ او کلہ یں چہ دا دعا او غوبستلہ ﴿اَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ﴾ نو اللہ ﷻ یں دا دعا قبولہ کرہ، اللہ ﷻ ورتہ د نہو زرخیدو غلامانو آزادولو توفیق ورکرو چہ مسلمانان شوی وو او ہغوی تہ بہ خپلو کافرانو مالکانو پہ اسلام قبلولو قسما قسم تکلیفونہ رسول، دا شان د ہغوی ؓ دعا ﴿وَاَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي﴾ ہم قبولہ شوه د ہغوی پہ اولاد کنہی خوک داسی پاتی نشو چہ د ایمان نہ پاتی شوی وو پہ دے شان دا خصوصیت صحابہ کرامو کنہی اللہ ﷻ ابوبکر صدیق ؓ تہ ورکری وو چہ ہغہ پخپلہ ہم مسلمان شو او اولاد یں ہم او تولو تہ در رسول اللہ ﷺ د صحبت شرف حاصل شو ٭ او پہ تفسیر روح المعانی کنہی دی چہ ددے تائید ددے خبری نہ ہم کیڑی چہ تول صحابہ کرامو، مهاجرینو او انصارو کنہی دغہ وخت دا خصوصیت صرف د ابوبکر صدیق ؓ وو چہ پخپلہ ہم مسلمان شو، والدین ئی ہم مسلمانان شو، دلتہ داسوال پیدا کیڑی چہ دا ابوبکر صدیق ؓ والد محترم د فتح مکہ نہ پس مسلمان شوې وو حالانکہ دا سورت تول مکی دی دا آیتونہ تول پہ مکہ مکرمہ کنہی نازل شوی دی نو دغہ وخت والدینو باندی داللہ ﷻ د نعمت کیدلو بیان خنگہ مناسب کیدی شی؟ ددے جواب دادے چہ خینی حضراتو دی آیتونو تہ مدنی وثیلی دی پہ دغہ سورت کنہی بیا ہم خہ اشکال نہ پاتی کیڑی او کہ چری دا مکی ہم وی نو ددے نہ مراد د اسلام قبلولو دپارہ دعا کول دی (روح) ٭

ددے تفسیر پہ بنا اگر چہ دا تول حالات د صدیق اکبر ؓ بیان شو خو حکم یں عام دی تولو مسلمانانو تہ ددے ہدایت کیڑی چہ کلہ دیو انسان عمر خلونیمتو کالو تہ اورسی نو د آخرت فکر پری غالب کیدل پکار دی چہ د کرو گناہونو نہ توبہ او باسی او بیا دپارہ دی نہ خان بج

١) تفسیر المظہری: ج ۸، ص ۶۰۶

٢) تفسیر القرطبی: ج ۱۶، ص ۱۹۶، ۱۹۵

٣) تفسیر روح المعانی: ج ۱۹، ص ۶۵، ۶۶

کړی. د عادت او تجربې په بنا دا یقینې خبره ده چې څلویښت کلن عمر کښې د یو انسان اختیار کړی عادتونه او څویونه بدلیل دل گران شی.

عثمان غنی رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلې دی چې کله مؤمن بنده د څلویښتو کالو عمر ته اورسی نو هغه ته خپل طرفته د رجوع کولو توفیق ورکړی. او چې کله یې عمر او یا کاله شی نو ټول آسمانی مخلوق ورسره مینه شروع کړی. نو الله عز و جل دده نیکنی قائمې کړی او دده بدنې د مینځ نه لرې کړی. او چې کله دده عمر لس کم سل کاله شی نو الله عز و جل دده ټول مخکښنې روستنې گناهونه معاف کړی. او هغه دخپلو اهل بیتو د شفاعت کولو حق ورکړی. او په آسمان کښې د هغه نوم سره اسیر الله فی الارض اولیکلې شی. یعنی په زمکه کښې د الله عز و جل د طرفه قیدی دې. [ابن کثیر دابی یعلی نه او مسند احمد وغیره].^(۱)

او دا ښکاره ده چې ددې نه مراد هغه مؤمن بنده دي کوم چې خپل ژوند دشرعی حکمونو مطابق په تقوی کښې تیر کړې وی. چونکه ابن کثیر رحمته الله رومبې تفسیر اختیار کړې دې چې مراد ترې عام انسان دې نو په دې کښې راغلی د خصوصیت الفاظ لکه ﴿حَتَّىٰ اِذَا بَلَغَ اَشَدَّهٖ وَبَلَغَ اَرْبَعِیْنَ سَنَةً﴾ ټول د تمثیل په ډول دی. دې کښې دا هدایت کول مقصود دی چې کله انسان څلویښت کالو ته اورسی نو په هغه دخپلې اصلاح اود خپل اهل و عیال اصلاح او د آخرت فکر غالب شی. والله سبحانه وتعالی اعلم.

﴿اُولَٰئِكَ الَّذِیْنَ تَقْبَلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا وَنَجَّوْهُمْ عَنْ سَوَآءِهِمْ﴾ یعنی کوم مؤمنان مسلمانان چې دغه بیان شوی حالات لری، د هغوی نیکنی قبلولې شی او گناهونه یې معاف کولې شی. دا حکم هم عام دې که ددې د نازلیدو سبب صدیق اکبر رضی الله عنه وی نو هغوی رضی الله عنهم به یې رومبې مصداق وی، دحضرت علی دا لاندې بیان کړی ارشاد نه هم معلومیږی چې ددې آیت مطلب عام دې. ابن کثیر رحمته الله خپل تفسیر کښې سند سره د محمد بن حاطب دا روایت نقل کړې دې چې زه یوځل د امیر المؤمنین علی المرتضی رضی الله عنه په خدمت کښې حاضر اوم. دغه وخت ورسره نور حضرات هم موجود وو چې عثمان رضی الله عنه باندې یې څه عیبونه اولگول، په دې باندې علی المرتضی رضی الله عنه او فرمائیل چې:

﴿كَانَ عَثَانُ رضی الله عنه مِنَ الَّذِیْنَ قَالَ اللهُ تَعَالٰی فِیْهِمْ اُولَٰئِكَ الَّذِیْنَ تَقْبَلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا وَنَجَّوْهُمْ عَنْ سَوَآءِهِمْ فِیْ اَهْلِ الْجَنَّةِ وَغَدَّ الصِّدِّیْقُ الَّذِیْ كَانُوْا یُوْعَدُوْنَ﴾ عثمان غنی رضی الله عنه په هغه خلقو کښې وو د چا باره کښې چې الله عز و جل فرمائیلې دی چې ﴿اُولَٰئِكَ الَّذِیْنَ تَقْبَلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا وَنَجَّوْهُمْ عَنْ سَوَآءِهِمْ فِیْ اَهْلِ الْجَنَّةِ وَغَدَّ الصِّدِّیْقُ الَّذِیْ كَانُوْا یُوْعَدُوْنَ﴾ قسم دی په الله عز و جل چې ددې آیت مبارک مصداق عثمان غنی رضی الله عنه او دهغوی ملگری دی دا خبره علی المرتضی رضی الله عنه درې ځل او فرمائیله.

﴿وَالَّذِیْ قَالَ یٰوَالِدِیْهِ اَفِیْ لَکُمَا﴾ په تیرو شوؤ آیتونو کښې د والدینو د خدمت او تابعدارثی احکام وو. دې آیت مبارک کښې د هغه چا عذاب او سزا بیان شوې دې چې خپلو والدینو سره خراب سلوک کوی او خرابه خوله ورسره ښوزوی. خاص کر چې والدین ورته د اسلام اونیکو عملونو بلنه ورکوی. دهغوی خبره نه منل دوچند گناه ده. ابن کثیر رحمته الله فرمائی چې ددې آیت مبارک

^(۱) تفسیر ابن کثیر: ج ۷، ص ۲۸۱، ومجمع الزوائد، رقم الحديث: ۱۷۵۵۶، ومسند أحمد، مسند افس بن مالک رضی الله عنه، رقم الحديث: ۱۳۲۷۹، ومسند أبی یعلی الموصلی، رقم الحديث: ۳۵۷۹

مطلب عام دې چې څوک هم خپلو والدينو سره خراب سلوک کوي نو هغه ددې مصداق کښې دې ﴿اَذْبَحُوا مِثْلَكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا﴾ يعنې کافرانو ته په خطاب کولو به دا ونييلې شې چې څه به کارونه تاسو په دنيا کښې کړي وو. نو دهغې بدله درته هم په دنيا کښې د دنيوي نعمتونو او دنيوي عيش و عشرت په صورت کښې درکړې شويده. او په آخرت کښې ستاسو هيڅ حصه نه ده پاتې. دا خطاب کافرانو ته دې، دې نه معلومېږي چې د کافرو نیک عملونه چې د ايمان نه راوړو په وجه د الله ﷻ په نزد قبول نه دي په آخرت کښې خو ددې هيڅ ارزښت نشته دې خو په دنيا کښې الله ﷻ ددې بدله ورکوي. کافرانو او بدکارو ته چې مال، دولت، عزت او مخووريز توب وغيره په دنيا کښې ورکوي دا هم دهغوئ د نیکو عملونو، سخاوت، همدارنې، رښتینۍ وغيره بدله وي. مؤمنانو د پاره دا حکم نه دې چې که دوي ته دنيوي نعمتونه ورکړي شې نو د آخرت د حقونو نه به محرومه شي.

مَدَنِيَّوْهُ لَدُنْهُ اَوْ نَعْمَتُوْهُ هَا هَ اَمَّا :: دې آيت مبارک کښې کافرانو ته ملامته کړې شوی او زورلې شوی دی وجه يې داده چې دوي په دنياوي مزو کښې اخته دي. هم په دې وجه رسول کریم ﷺ صحابه کرامو او تابعينو د دنياوي مزو پريخودو عادت جوړ کړې وو. او دهغوئ سیرت ددې خبرې گواه دې. کله چې رسول کریم ﷺ معاذ رضی الله عنه ته اوليرلو نو دا وصيت يې ورته اوکړو چې دنياوي مزو او خوندونو نه ځان ساته^(۱). حضرت علي المرتضی رضی الله عنه روايت دې چې نبي کریم ﷺ او فرماييل چې څوک د الله ﷻ په لږې روزي حاصليدو باندې راضي شې نو الله ﷻ به هم د هغه په لږ عمل باندې راضي شې. [مظهري د بغوی نه]^(۲)

وَ اَذْكُرْ اَخَا عَادٍ اِذْ اَنْذَرَ
ا او ياد کړه رور د عاديانو کله چې خبردار کړو هغه
ا او اتي نبي ﷺ ته دوي ته د عاديانو د رور [هودا] ^(۳) ذکر اوکړه چې هغه
قَوْمَهُ بِالْاَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ

(۱) مسند أحمد، رقم الحديث: ۲۲۱۰۵

(۲) تفسير المظهری: ج ۸، ص ۴۰۸، ۴۱۰ وشعب الإيمان للبيهقي، رقم الحديث: ۹۶۴۷

(۳) **د احقاف معنی :-** د حضرت نبي کریم ﷺ د تسلي د پاره الله ﷻ فرمائي که ستاسو قوم تاسو لږه په دروغه او گنډې نو تاسو د مخکښې نبيانو ﷺ حالات ياد کړنې چه دهغوئ قومونو هم د هغوئ تکذيب اوکړو. د عاديانو درور نه مراد حضرت هود رضی الله عنه دې. او هغوئ الله ﷻ عاد اولی طرفته ليرېلې وو او هغوئ په احقاف کښې اوسيدل. احقاف جمع ده د حقف او حقف وائي د شکې غرنه. مطلق غرونه او غارونه او د حضر موت وادي چه کوم ځانې د کافرانو روحونه اچولې شې او ددې وادې نوم برهوت دې. د احقاف دا مطلب هم بيان شوې دې. د حضرت قتاده رضی الله عنه قول دې چه يمن کښې د سمندر په غاړه د شکې د غرونو يو ځانې وو او دهغې نوم شحر وو. دې ځانې کښې دا خلق آباد وو. امام ابن ماجه رضی الله عنه باب جوړ کړې دې چه کله تاسو دعا کوئ نو خپل نفس نه ئې شروع کوئ. او په دې ضمن کښې ئې يو حديث مبارک راوړې دې چه حضرت نبي کریم ﷺ فرمائي چه الله ﷻ دې په مونږ او د عاديانو په زور رحم اوکړی.

قوم خپل په احقاف کښې او تیر شوی ووه خبردارونکې امخکښې دهغه نه ^(۱) او روستو دهغه نه
خپل قوم چې په شگلورې علاقه کښې اوسیدلو د عذاب نه او ویرولو او دهغه نه وړاندې
إِلَّا تَعْبُدُوا ۝ إِلَّا اللَّهَ ۚ إِلَيَّ آخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
چې تاسو بندګۍ مډ کوی مګر د الله ^(۲) بیشکه زه یرېم په تاسو باندې د عذاب
روستو نور هم ډیر ویرونکې تیر شوی ووا هغه او وښل چې تاسو د الله نه سوا د بل چا عبادت مډ کوی ماسره ویره ده چې
يَوْمَ عَظِيمٍ ۝ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَأْفِكَنَا عَنْ الْهَيْئَةِ
د ورځې لوڼې نه او وښل هغوی آیا راغلي ئې ته مونږ ته چې ته واره وې مونږه د معبودانو خپلو نه
په تاسو به د یوې لوڼې سختې ورځې عذاب راشي هغوی او وښل چې آیا ته د دې دپاره راغلي یې چې مونږ د خپلو معبودانو
فَاتِنَا ۝ بَلَا تَعِدُنَا إِن كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ۝ قَالَ
پس راوله مونږ ته هغه عذاب چې ته تیر وې مونږه که ئې ته درښتینو خلکو نه او وښل هغه
نه واره وې نو ته چې مونږ د کوم عذاب نه ویروې هغه راوله که ته رښتې یې اهو او وښل
إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ
بیشکه چې علم ددې د الله سره دې اور سوم زه تاسو ته هغه پیغام چې زه رالېږلې شوې یم
چې ددې علم خو الله ^(۳) ته دې ^(۳) اوزه خو تاسو ته هغه پیغام در رسوم د کوم دپاره چې زه
په وَلِکِنِّي أَرٰیكُمْ قَوْمًا يَّجْهَلُونَ ۝ فَلَمَّا
دهغې سره ولیکن زه وینم تاسو یو داسې قوم چې تاسو جهالت کوئ پس هر کله چې
رالېږلې شوې یم خوماته تاسو ناپوهه خلق ښکاری نو هر کله چې
رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ ۚ قَالُوا

(۱) بیا فرمائی چې الله ﷻ دهغوی ګیر چاپیره ښارونو کښې هم رسولان مبعوث کړي وو. لکه یو آیت مبارک کښې دی چې ﴿فَعَلَّهَا لِكَلٍّ لِّمَآبٍ يَّذْنَهَا وَمَآ عَلَّقَهَا وَمَوْعِدَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ﴾ او لکه څنګه چې الله ﷻ فرمان دې چې ﴿فَإِنْ أَغْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ ضِعْفَهُ يَوْمَ ضِعْفِهِ عَادُومُودَةٌ﴾

(۲) بیا فرمائی چې حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته او وښل چې تاسو توحید (الله ﷻ یو) اومنی ګنی تاسو باندې به په هغه لویه ورځ عذاب وی نو په دې د حضرت هود علیه السلام قوم او وښل چې تاسو مونږ د خپلو معبودانو نه منع کوئ؟ څه چې د کوم عذاب نه ته مونږ ویروې هغه راوله. دوی خو دا خپل ذهن کښې محال ګڼل او زر ئې دا طلب کړو. لکه څنګه چې بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا﴾: یعنی ایمان نه راوړونکي زمونږ د عذاب خواش کوی.

(۳) ددې جواب کښې ددوی پیغمبر او وښل چې الله ﷻ ته بهتر علم دې که هغه تاسو ددې لائق او ګټری نو تاسو باندې به عذاب راولېږي. څما منصب خو صرف دومره دې چې څه تاسو ته خپل رسالت اور سوم. خوماته معلوم دی چې تاسو بالکل بې عقل او بې وقوف خلق یئ.

اوليدو هغوى هغه عذاب په شگل دوریخ راروان (۱) علاقې دهغوى ته نواوونیل هغوى
هغوى اوليدل چې يوه وریخ د هغوى د علاقې طرفته راروانه ده نو د انې اوونیل
هَذَا عَارِضٌ مُّطِرُنَا ۖ بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ ۖ
داوریخ ده باران ورونکی په مونږ باندې بلکه دا هغه خیز دې چې تلوار به کوله تاسو په هغې
چې دا خو وریخ ده چې ورپری راباندې نه بلکه دا خو هغه خیز دې کوم ته چې تاسو تلوار کولو
رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ۖ تُدْمِرُ كُلَّ شَيْءٍ ۖ پَامِرٌ رَّيْهَا
هوا ده په دې کبې عذاب دردناک دې تباہ کوی هر خیز په حکم درب خپل
دا سیلې وه په کومه کبې چې دردناک عذاب وو هر خیز به د خپل رب په حکم سره تباہ کړی
فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا مَسَكِنُهُمْ ۖ كَذَلِكَ
پس شو هغوى داسې چې په نظر نه راتلو هیڅ خیز مگر صرف کورونه دهغوى درانګې
نوهغوى داسې تباہ شول چې دکورونو نه بغير نور هیڅ نښه نې لیدلې نه شوه مونږ
نَجْزِي الْقَوْمَ الْجَاهِلِينَ ۖ وَلَقَدْ مَكَنَّهُمْ فِيهَا
بدله ورکوو مونږ قوم مجرمانو ته او بیشکه قدرت ورکړې وو مونږ هغوى ته په هغه خیزونو کبې
نافرمانو ته هم دغه شان سزاګانې ورکوو (۱) اومونږ هغوى ته دومره زوراو طاقت ورکړې وو

(۱) اوس دالله ﷻ عذاب راغلو. نو دوی اوکتل چه دوی طرفته یو توره وریخ راروانه ده. خوشک سالی او گرمی ډیره وه نو دوی خوشحاله شو چه ښه شوه چه وریخ راغله. او دې طرفته اوس به باران ورپری. اصل کبې دا وریخې په صورت کبې دالله ﷻ عذاب وو چه دوی نې د زر راتلو په طمع وو. په دې کبې هغه عذاب وو چه کوم دوی د حضرت هود علیه السلام نه غوښتلو. هغه عذاب ددوی کلی او ددوی ټولو خیزونو لره تباہ وبریاد کولو سره راغلو او دې ته هم دالله ﷻ حکم وو. او یو بل آیت مبارک کبې دې چه ﴿مَا تَذَرُونَ كُنْ أَكْثَرُ عَلَيْهِمْ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالرَّيْمَةِ﴾ (ترجمه) چه په کوم خیز به هغه تیر شو هغه به ذرې ذرې کړو نو دا ټول خلق هلاک شو او یو هم باقی پاتې نشو.

(۲) بیا فرمائی چه مونږ داشان دهغوى سره معامله کوو چه څوک زمونږ رسولان په دروغه ګڼی. او زمونږ دا حکامو خلاف ورزی کوی. یو ډیر غریب حدیث مبارک کبې ددوی قصه راغلې ده هغه هم واورئ. یواوړد حدیث:- حضرت حارث بکری فرمائی چه ما د علاء بن حضرمی شکایت د حضرت نبی کریم ﷺ په خدمت کبې کولو دپاره روان شوم. ما ته په بذه کبې د بنو تمیم یو ښځه ملاؤ شوه او هغې سره سورلۍ وغیره نه وه. هغې ماته اوونیل چه انې دالله ﷻ بنده څما دالله ﷻ پیغمبر سره یو کار دې مابه ته هلته اورسوي؟ ما ورسره اقرار کولو نه پس هغه مې په سورلۍ خان سره کینوله او مدينې منورې ته راوړسیدم. ما اوکتل چه مسجد نبوی ﷺ د خلقو نه ډک دې. او دتور رنگ یو بیرغ ورسره دې. او حضرت بلال رضی الله عنه تورې سره حضرت نبی کریم ﷺ مخکبې ولار دې. ما تپوس اوکړو چه څه خبره ده؟ خلقو راته اوونیل چه حضرت نبی کریم ﷺ عمرو بن عاص چا طرفته لیږل غواړی. څه یو طرفته کیناستم. هرکله چه حضرت نبی کریم ﷺ خپلې ډیرې مبارکې ته تشریف یووړ نو څه هم ورپسې ورغلم او اجازت مې اوغوښتلو او د حضرت نبی کریم ﷺ... [باقی په راروانه صفحه...]

...بقیه د تیر مخ]. په خدمت کښې حاضر شوم او سلام مې اوکړو. نو حضرت نبی کریم ﷺ ځمانه تپوس اوکړو چه ستاسو او دینو تمیم مینځ کښې څه اختلافات وو؟ ما اوونیل چه آو او مونږ په هغوی غالب وو، او اوس خو ماسره د بنو تمیم یو بودنی ښځه راغلې ده او هغې ما ته په لار کښې اوونیل چه هغه هم خان سره بوخم اوستاسو خدمت کښې نې حاضره کړم. نو ما هغه خان سره راوستې ده او هغه دروازه کښې ولاړه ده انتظار کوی. نو حضرت نبی کریم ﷺ او فرمائیل چه هغه دننه راولی. نو هغه راغله. ما اوونیل یارسول الله ﷺ که څمونږ او دیني تمیم مینځ کښې څه فیصله اوکړنی. نو په دې د بودنی غیرت راوپاریدو او هغې په غرمې کښې اوونیل چه یارسول الله ﷺ بیا به ستاسو مضطر چرته قرار مومی؟ ما اوونیل چه سبحان الله چه څما مثال خو هم هغه شو چه ځانله مې په خپله کوهی اوکنستو، ماته څه معلوم وو چه دابه څما مخالفت کوی؟ گنی ما به دا ولی راوسته؟ دالله ﷻ پناه هسې نه څه هم د عادیانو د قاصدپشان شم. نو حضرت نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه دعادیانو د قاصد څه واقع ده ددې باوجود چه حضرت نبی کریم ﷺ څما په نسبت ددې واقعي نه ښه خبر وو خو د حضرت نبی کریم ﷺ په وینا ما هغه واقعہ بیان کړه.

د عادیانو واقعہ:- د عاد په کلو چه کله قحط شو نو هغوی قیل نومې یو قاصد اولیرلو. دې په لار کښې معاویه بن بکر سره پاتې شو او شراب څکل او دهغې د ددو وینځو سندرو آوریدو کښې دومره مصروف شو چه یو میاشت تیره شوه او د دې نوم جراحه وو. بیا روان شو او جبال مهر کښې هغه دعا اوکړه چه یاالله ﷻ! تاته ښه معلوم دی چه څه خود یو مریض د دوانی دپاره یا د یو قیدی د فدیہ ادا کونو دپاره نه یم راغلې، یا الله ﷻ! ته عادیانو ته هغه ورکړه چه څه دې ماته راکړل. نو د تور رنگ وریځې راغلې او په هغې کښې دیو نه آواز راغلو چه په دې کښې یو خوښ کړه. نو ده د تور رنگ وریځ خوښه کړه. هم په هغه وخت کښې دهغې نه آواز راغلو چه دې بالکل ایره ایره او ذرې ذرې کړنی او چه بنی اسرائیلو کښې هېڅوک هم باقی پاتې نشی. ما اوونیل چه تر کومې ماته علم دې چه د هوا گانو مخزن نه دومره سوری کښې هوا پریښودې شوه لکه څما د گوتو د حلقې دا سوري. اودې سره ټول هلاک شو. ابو وائل فرمائی چه بالکل صحیح نقل دې. عربو کښې دستور ووجه کله به نې یو قاصد لیرلو نو ورته به نې وویل چه د عادیانو د قاصد پشان رانشې. د اروایت ترمذی، نسائی او ابن ماجه کښې هم دې (احمد: ۴۸۲/۳، ترمذی: ۳۲۷۳، ابن ماجه: ۲۸۱۶). لکه څنگه چه د سورة اعراف په تفسیر کښې تیر شوی دی. مسند احمد کښې حضرت عائشه رضی الله عنها نه مروی دی چه ما حضرت نبی کریم ﷺ هڅکله هم داسې په خندا نه وو لیدلې چه خندا سره ددوی اوورنی ښکاره شوی وی. دوی به تبسم فرمائیلو. او هرکله چه به وریځ راغله او طوفان به راغلو نو د حضرت نبی کریم ﷺ څهرې مبارک نه فکر ظاهریدو. نو یو ورځ ما حضرت نبی کریم ﷺ ته اوونیل چه یارسول الله ﷺ! خلق خو د وریځې او باد کتلو سره خوشحالیږی چه باران به اوشی خو ستاسو حالت ددې نه خلاف وی. نو حضرت نبی کریم ﷺ او فرمائیل چه انې عائشه رضی الله عنها! څه ددې خبرې نه ولې مطمئن شم چه هسې نه دې کښې عذاب وی؟ یو قوم د هوا په وجه هلاک شوي وو، یو قوم وریځو کتلو سره وئیلی وو چه دا وریځ ده او په مونږ به باران ورږی. صحیح بخاری اومسلم هم داروایت بل سند سره روایت کړې دیگ (احمد: ۶۶/۶ صحیح بخاری: ۴۸۲۸، صحیح مسلم: ۸۹۹). مسند احمد کښې دی چه کله به حضرت نبی کریم ﷺ د آسمان په کنارو وریځې اوکتلې نو خپل ټول کارونه به نې پریښودل او دا دعا به نې وئيله اگر چه مونږ کښې به وو اللهم انی اعوذک من شر ما فیہ یعنی انې الله ﷻ! په تا سره ددې تباہی نه پناه غواړم چه کومه په دې کښې ده. نو که لرې به شوه نود الله ﷻ حمد به نې وئیلو او که اوبه به وریدلې نو دا دعا به نې وئيله چه (احمد: ۱۹۰/۶، ابوداود: ۵۰۹۹، ابن ماجه: ۳۸۹۹) اللهم انی اسئلك غیرها وغیر ما فیها وغیر ما ارسلت به واعوذک من شرها وشر ما فیها وشر ما ارسلت به: (ترجمه) ای الله ﷻ! خلاصتا نه ددې اودې کښې... [باقی په راروانه صفحه...]

إِنْ مَّكَّنَّكُمْ	فِيهِ	وَجَعَلْنَا	لَهُمْ سَمْعًا
چی نه دی درکری مونږ تاسو ته قدرت په هغې کبښی او ورکړی وو مونږ هغوی ته غوږونه			
کوم چې مو تاسو ته نه دی درکړی او هغوی ته مو غوږونه			
وَأَبْصَارًا	وَأَفْئِدَةً	فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ	وَلَا أَبْصَارُهُمْ
او سترگی او زړه پس پکار رانغلل دهغوی غوږونه دهغوی او نه سترگی دهغوی			
او سترگی او زړونه ورکړی وو خونه ورله غوږونو څه فائده ورکړه او نه سترگو			
وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ	مِّنْ شَيْءٍ	إِذْ كَانُوا	يُجْحَدُونَ
او نه زړونه دهغوی هېڅ قدرله ځکه چې وو هغوی چې انکار به ئې کولو دایتونو دالله نه			
او نه زړونو ځکه چې دالله ﷻ دایتونو په مخالفت کبښی په ضد ولاړ وو او په کوم			
وَحَاقَ	بِهِمْ	مَا كَانُوا	يَسْتَهْزِءُونَ
او چاپېره شو دهغوی نه هغه څیز چې وو هغوی په هغې پورې چې توقې به ئې کولې			
[عذاب] پورې چې ئې توقې کولې هغه ترې نه راتاؤ شو			

اسان ترجمه قرآن

او د قوم عاد د ورور (حضرت هود علیه السلام) تذکره او کړه، چه کله هغه خپل قوم لره د کپو د هېږد په زمکه کښ خبردار کړې وو او داسې خبردارولکې دهغه نه مخکښ هم تېر شوې وو، او دهغه نه روستو هم، چه: دالله تعالیٰ نه سوا د هېچا عبادت مه کوئ ماته په تاسو باندې د یوې لوڼې وړځې د عذاب خطر ده، هغوی او وځیل: آیا ته مونږ ته ددې دپاره راغلې ئې، چه دخپلو خدایانو نه مونږ واړوې، که ته

...بقیه د تیرمخ].. چه څه دی دهغې او دې سره چه څه راوستی دی دهغې او ددې خبر غواړم اوستا نه ددې او دې کبښې چه څه دی او چه کوم څیز سره دا لیرلې شوې ده او ددې د بدنې نه پناه غواړم. او کله چه به ورېځ راغله نو د حضرت نبی کریم ﷺ رنگ مبارک به متغیر شو او کله به دننه کیدلو او کله به بهر کیدل، کله چه به باران راوړیدو نو د حضرت نبی کریم ﷺ دا فکر به ختم شو. حضرت عائشه صدیقۀ ﷺ په دې پوهه شوه اویو ځل ئې د حضرت نبی کریم ﷺ نه ددې سوال او کړو نو حضرت نبی کریم ﷺ جواب کبښې اوفرمائیل چه عائشه ﷺ فکر او ویره ددې خبرې ده چه هسې نه هغه شان وی لکه څنگه چه د عاد قوم ورېځ خپل طرفته په راتلو اولیده او د خوشحالی نه ئې ونیلی وو چه دې ورېځې سره به مونږ خړوب شو (صحیح مسلم: ۸۹۹). سورة اعراف کبښې دعادیانو د هلاکت او د حضرت هود علیه السلام پورا واقعه تیره شوې ده په دې وجه ئې مونږ دلته دوباره نه بیانوو. ﴿فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ وَالنَّعْمَةُ﴾ د طبرانی یو مرفوع حدیث مبارک کبښې دی چه په عادیانو باندې دومره هوا راوستې شوې وه لکه څومره چه د گوتې حلقه وی. دا هوا مخکښې کلی والو باندې او قصبو والو باندې او بیا ښارونو والو باندې راغله. او ددې راتلو سره دوی او وځیل چه دا ورېځ مونږ طرفته راروانه ده دابه ضرور په مونږ باران وروی. خو په دې کبښې څنگلی خلق وو چه په دې ښاروالو باندې راغورزولې شوی وو. او ټول هلاک شو او د هوا په خزانچیانو د هوا سرکشۍ دومره وه چه هغه د دروازې نه بهر راوتله (طبرانی: ۱۲۴۱۶، مجمع الزوائد: ۱۱۳/۷).

رشتوني ئې، نوراوله مونږ ته هغه عذاب، چه ته مونږ دهغي نه ويروي. هغه ورته اولر مائيل چه صحيح صحيح علم خو الله تعالى سره دي (چه هغه عذاب به كله راخي) اوزه چه په کوم پيغام سره راليږلې شوي يم، زه تاسو ته هغه پيغام دررسوم، البته زه خامخا وينم، چه تاسو داسې خلق يئ، چه دناپوهني خبرې کوي پس هرکله چه هغوی هغي (عذاب) لره ديوي ورپېخي په شکل کښ او ليدو، چه دهغوی کلو طرف ته راروان وو، نو هغوی اووئيل: چه دا ورېځ ده، چه په مونږ به باران راږوي، نه، بلکه دا هغه څيز دي، کوم چه تاسو په تلوار سره څوختلو دا پوه سيلی ده چه په هغي کښ دردناک عذاب دي. چه دخپل پروردگار په حکم سره به هر څه تهنس تهنس کړي، غرض دهغوی حالت داسې شو، چه دکورونو نه سوا هيڅ څيز په نظر نه راتلو، دغه رنگې سزا ورکوو مونږ مجرمانو خلقو ته. او (اے د عربو خلقو) مونږ هغي خلقو ته دهغي خبرو طاقت ورکړې وو، دکومو طاقت چه مو تاسو ته نه دي درکړې، او مونږ هغوی ته غوږونه، سترگې او زړونه ټول هر څه ورکړې وو. ليکن نه دهغوی غوږونه او سترگې دهغوی څه په کار راغلي، او نه دهغوی زړونه، ځکه چه هغوی د الله تعالى د آيتونو نه الکار کولو، او کوم څيز پورې چه هغوی ټوکې کولي، هم هغي راځير کړل.

خلاصه تفسير

﴿وَإِذْ كُنَّا نَعَادُكُمْ﴾ [اوته د قوم عاد دورور] يعنی د هود عليه السلام دوی ته [ذکر وکړه] ﴿إِذَا أَنْذَرْتُمْهُمْ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ السُّدُورُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ﴾ هرکله چه هغوی خپل قوم ته کوم چه په داسې مقام اوسيدل چه هلته دشکو اوږدې اوږدې ډيرکي [غونډې] وې، دا دمقام نښه ي په دي وجه وښوده چه دليدونکو په ذهن کښې دغه خاي حاضري [په دي] خبره [باند] دعذاب الهی نه لوړول ﴿أَلَا تَقْبِضُونَ أَلَا اللَّهُ﴾ چه تاسو دالله تعالى نه سوا دبل چا عبادت مه کوي [ورنه په تاسو به عذاب نازل شي] [او] داداسې ضروري او صحيح خبره ده چه [دهغوی] هود عليه السلام [نه وړاند او د هغوی نه وروستو] ددي مضمون متعلق [ډير ويرونکي] پيغمبران تراوسه پورې [تير شوي دي] او عجيبه نه ده چه هود عليه السلام د ددغو ټولو په توحيد باند متفق کيدل د دوی په وړاند بيان کړي هم وي پس دجملي [وَقَدْ خَلَّتِ السُّدُورُ] په مينځ کښې زياتول ددي فائدي دپاره دي چه ددعوت دمضمون تاکيدوشي او هود عليه السلام په ويړولو کښې دا وفرمائيل چه ﴿إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ [ماته په تاسو ديوي لوي] سختي [ورځي] د عذاب نه ويروم [که دهغي نه خانونه بچ کول غواړئ نو توحيد قبول کړئ] ﴿قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَاغِتَّاهُنَّ عَنْ آلِهَتِنَا﴾ [هغوی ووئيل ايا ته مونږ ته په دي اراده سره راغلي چه مونږ لره زمونږ د معبودانو نه واړوي پس] مونږ خواپس کيدونکي نه يو باقی ﴿فَأَنبَأْنَا بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ﴾ [که ته رښتوني يئ نو دکوم] عذاب [چه ته زمونږ سره وعده کوي هغه په مونږ واقع کړه] ﴿قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ﴾ [نوی وفرمائيل چه پوره علم خود الله تعالى سره دي] چه عذاب به كله راخي ﴿وَأَيُّكُمْ مَأْرُسِلَتْ بِهِ﴾ [اوماته چه کوم پيغام راکړې شوي راليږلې شوي يم زه خو تاسو ته هغه رسوم] چنانچه په هغي کښې ماته داهم ونيلې شوي دي چه په تاسو به عذاب راخي ماتاسو خبر کړئ د دي نه زياتي نه ماته څه علم شته اونه قدرت ﴿وَلَكِنِّي أَرَأَيْتُمْ قَوْمًا يَجْهَلُونَ﴾ [ليکن زه تاسو لره وينم چه تاسو خلق خالصي د جهالت خبرې کوي] چه يوڅو توحيد نه قبلوي بيا په خپلو خلو سره بلاغواړي بيا ماته ددي

فرمانش کوی البتہ د خپل صدق زه مدعی یم په کوم چه مې دلیل قائم کړې دې او په کومه واقعہ کښې چه ستاسو شبه ده دهغې وخت او واقع کیدل ماته نه دی بنودلې شوی البتہ نفس وقوع لره چه هرکله الله تعالی وغواړی وبه وینی غرض هرکله چه په هیڅ شان سره هغوی حق قبول نه کړو نو اوس د عذاب داسې سامان شروع شو چه اول یوه وریځ راوچته شوه ﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ غَارُوا مِنْتَقِبِ الْأُدَیْمِ﴾ [پس هغو خلقو چه هرکله وریځ خپلو میرو طرف ته مخامخ راتلو نکې ولیده ﴿قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُّنتَظَرٌ﴾ نو وې ونیل چه دا خو وریځ ده په مونږ به باران وکړی ارشاد وشو چه [نا] باران ورونکې وریځ نه ده ﴿بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ﴾ [بلکه دا هغه] عذاب [دې کوم چه تاسو ژر غوښتلو] چه هغه عذاب ژر راوله او په دې وریځه کښې ﴿رِیْخٌ فِیْهَا عَذَابٌ أَلِیْمٌ﴾ [یوه هوا ده په کومه کښې چه دردناک عذاب دې هغه] هوا [به] ﴿تَذُقُ مِنْ شَرِّهَا مِرَّتًا﴾ هرشی لره [دکوم چه دهلاکولو حکم وی] [د خپل رب په حکم سره هلاک کړی چنانچه] هغه هوا راغله او بنیادم او خاروی به یې پورته کول او راویشتل چه په دې سره ﴿فَأَصْبَحُوا أَلْیُوسَى الْأَمْسِکِنَهُمْ﴾ [هغه داسې] تباه [شول چه بغیر د دوی دکورونو نه نور هیڅ] بنیادم او حیوانات [لیدی نه شول] ﴿كَذَٰلِكَ نَجْزِی الْقَوْمَ الْمُجْرِمِیْنَ﴾ مونږ مجرمان ته دغسې سزا ورکوو ﴿وَلَقَدْ مَكْنُتُمْ فِی الْمَکْنُتِیْهِ﴾ او یقینا مونږ دوی ته [یعنی دقوم دعاد] [خلکو ته په هغو خبرو کښې قدرت ورکړې وو چه تاسو ته مو په هغو خبرو کښې قدرت نه دې درکړې] مراد د هغو خبرو نه هغه تصرفات دی کوم چه په قوت جسمانی او مالی باند موقوف دی ﴿وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَفُؤَادًا﴾ [او مونږ هغوی ته غوږونه او سترگې او زړه] ټول هرڅه [ورکړې وو] ﴿فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا فُؤَادُهُمْ مِنْ شَیْءٍ إِذْ کَانُوا یُحْذَرُونَ﴾ [پس چونکه هغو خلقو دالله تعالی د ایتونو نه انکار کولو په دې وجه] هرکله چه په هغوی عذاب راغلې دې نو [نه د هغوی غوږونه د هغوی یوه زړه په کار راغلی دی اونه د هغوی سترگې اونه دهغوی زړونه] ﴿وَحَاقَ بِهِمْ مَا کَانُوا بِهِ یَسْتَفْزِفُونَ﴾ [او په کوم] عذاب [پورې چه هغوی خداگانې کولې هم هغې هغوی لره گیر کړل] یعنی نه د هغوی حواسو هغوی لره د عذاب نه بچ کړل اونه د هغوی تدبیر دکوم ادراک چه په زړه سره کیږی نه د هغوی قوت پس ستاسو څه حقیقت دی

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا	مَا حَوْلَكُم	مِّنَ الْقُرَىٰ	وَصَرَّفْنَا
او بیشکه هلاک کړی دی مونږه هغه چی چاپیره دی ستاسونه دکلونه او بار بار اولیرل مونږه			
او مونږ تاسو نه گیر چاپیره نور کلی هم هلاک کړی دی او خپلې ښې مو ورته بیا بیا			
الْآیَاتِ	لَعَلَّهُمْ	یَرْجِعُونَ	فَلَوْلَا نَصْرُهُمُ
آیتونه دپاره ددې چی دوی واپس راشی پس ولې امداد اونه کړو دهغوی هغه هستیانو			
خودلی وې دپاره ددې چی هغوی د نافرمانی نه راواپس شی نو هغه کسانو ورسره ولې مدد اونکړو			
اتَّخَذُوا	مِن دُونِ اللَّهِ	قُرْبَانًا	إِلَٰهَةً
چی نیولی وو هغوی بې دالله نه ذریعه دنزدیکت نور خدایان بلکه ورك شو هغوی			
کوم چی هغوی الله ته دنزدیکت دپاه د الله نه سوا معبودان جوړ کړی وو بلکه هغه			

عَنْهُمْ	وَذَلِكَ	إِفْكُهُمْ	وَمَا	كَانُوا
دهغوی نه	او دا انجام وو	د دروغو دهغوی	او دهغه دروغونو عقیدو	چی وو دهغوی
	د دوی نه ورک شول	او دا عذاب د دهغوی د دروغو وو	او دهغه غلطو عقیدو وو	کومې چې دهغوی
يَقْتَرُونَ ﴿٣٧﴾				
چی دخانه به نې جوړولی				
جوړولی				

آسان ترجمه قرآن

او مونږ نور کلی هم هلاک کړې دی، چه ستاسو نه گير چاپېره آباد وو، او مونږ قسم تقسم لېږي دهغوی ته ښودلې وې، دې دپاره چه دهغوی منع شي (د کفر او شرک نه) بیا د الله تعالیٰ نژدیکت حاصلولو دپاره دهغوی چه کوم څیزونه د الله تعالیٰ نه سوا معبودان جوړ کړي وو، دهغوی ددوی ولې مدد اونه کړو؟ بلکه ددې په ځانې دهغوی ټول ددوی نه ورک شو دا خو ددوی سراسر دروغ وو، او بهتان وو، چه دهغوی جوړ کړي وو.

خلاصه تفسیر

بره د قوم عاد قصه په تفصیل سره ذکر وه وړاندې د نورو داسې قومونو ذکر دې په کومو چه د کفر او د انبیاء عليهم السلام د مخالفت په وجه عذاب راغې او هلاک شول د دهغوی وران کلی هم دمکې دخلقو د سفر کولو په وخت کښې په لاره کښې راتلل د هغې نه د عبرت حاصلولو دپاره د دهغوی اجمالی حال په دادي ذکر شوو ایتونو کښې راغلې دې ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَنِاسِحًا وَهُمْ كَانُوا أَكْثَرًا﴾ [او مونږ ستاسو خواشا ته نور کلی هم] ددې کفر شرک په سبب [هلاک کړی دی] لکه نودیان او قوم د لوط عليه السلام چه شام ته دتللو په وخت کښې به دمکې خلق په دغه کلو تیریدل او چونکه دمکې نه یو طرف ته یمن دې او بل طرف ته شام دې نو ځکه یې مَسَاوِلُکُمْ او فرمائیل ﴿وَصَرْفْنَا الْأَيْتَ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ [او مونږ] دهلاکولو نه وړاندې د دهغوی دپوهه کولو دپاره [باربار خپلې ښې] دهغوی ته ښودلې وې چه دهغوی د کفر او شرک نه [واپس شي] مگر واپس نه شول او هلاک شول ﴿فَلَوْلَا نَعْمَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً﴾ [پس د الله تعالیٰ نه سوا کومو کومو څیزونو لره چه دهغوی د الله تعالیٰ د تقرب حاصلولو دپاره خپل معبودان جوړ کړي وو] چه دابه په مصیبت کښې زمونږ په کار راشی د هلاکت او عذاب په وخت کښې [دهغوی د هغو مدد ولې ونه کړو] ﴿بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ﴾ بلکه هغه ټول د دهغوی نه ورک شول ﴿وَذَلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْقَرُونَ﴾ [او هغه] معبود او شفیع گنرل [محض د دهغوی تراش کړې او جوړ کړې خبرې دي] او چرې هم په واقع کښې هغه شفیع یا معبود نه وو

وَإِذْ	صَرْفْنَا إِلَيْكَ	نَفَرًا
او یاد کړه هغه وخت کله چی	رااوگرزوله مونږه تاته	یوه ډله
او هغه وخت یاد کړه چې مونږ ستا طرفته دپیریانو یو ډله		

مِّنَ الْجِنَّ يَسْمَعُونَ الْقُرْآنَ ۚ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا

دپیریانونه | چی اوریدلو نی قرآن | پس هر کله چی | هغوی حاضر شول دغه قرآن نه | نووی ونبیل راوړوله | چی قرآن ته ئې غوږونه او نیول | کله چی هغوی د قرآن اوریدو نه حاضر شول او دانې او ونبیل

أَنصَتُوا ۚ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِينَ ۝

چپ شی | پس هر کله چی | پوره شو تلاوت | نو واپس لاړل | قوم خپل ته | په حیثیت دپرونکو | چی چپ شی | او اورئ | بیا چی اتلاوت | پوره شول | نو هغوی خپل قوم ته دویړولو په غرض واپس لاړل

قَالُوا لِقَوْمِنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ

او ونبیل هغوی | له قومه زمونږه | بیشکه واوریدو مونږه | یو کتاب | چی نازل کړې شوې دې | هغوی او ونبیل چی انې زمونږ قومه مونږ یو کتاب اوریدلې دې | چی د موسی عليه السلام

مِّنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

روستو د موسی نه | چی تصدیق کونکې دې | د هغه کتابونو | چی مخکې د هغه نه دی | ادتورات | نه پس نازل شوې دې | چی د دې نه د وړاندې کتابونو تصدیق کوی

يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ ۚ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ۝ لِقَوْمِنَا أَجِيبُوا

چی ښودنه کوی | حق ته | اولارې نیغې ته | له قومه زمونږه | قبول کړئ دعوت | اود حقو خبرو اود سمې لارې خوند کوی | انې زمونږ قومه د الله ﷻ طرفته

دَاعِيَ اللَّهِ وَأَمِنُوا بِهِ ۚ يَعْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ

را بلونکی د الله | او ایمان راوړئ په هغه | اوبه ښی تاسو ته | گناهونه ستاسو | د بلونکې ښې خبره اومنی | او ایمان پرې راوړئ | الله ﷻ به درته گناهونه اوبښی

وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ۝ وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ

او بچ به کړی تاسو | د عذاب دردناک نه | او هغه څوک چی اونه منی | [خبره] د بلونکې د الله | اود دردناک عذاب نه مو بچ کړی | او چا چی د الله ﷻ طرفته د بلونکې [پیغمبر] خبره اونه منله

فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ

پس نه دې هغه عاجزه کونکې الله لره | په زمکه کښی | او نشته هغه لره | بې دهغه نه | نو هغه د زمکې په مخ الله ﷻ عاجزه کولې نشی | او هغه دپاره به د الله ﷻ نه سوا څوک بل مددگار

أَوْلِيَاءُ ۚ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝

دوستان [بل څوک] | دا کسان | په گمراهی | ښکاره کښی دی | پیدا نشی | هم دغه خلق په ښکاره گمراهی کښی پراته دی |

آسان ترجمہ قرآن

او (اے پیغمبر) یاد کر، چہ کلہ مونږ د پیریانو یوہ دلہ ستا طرف تہ متوجہ کرہ، چہ هغوی قرآن مجید واوری لوچہ کلہ هغوی هلته اور سیدل، نو هغوی (یو بل تہ او وئیل) چہ: خاموش شی، بیا چہ کلہ هغه اولوستلې شو، نو خپل قوم تہ د هغوی خبردار کولو دپاره واپس راغلل هغوی او وئیل: اے زمونږ د قوم خلکو! یقین او کړئ، مونږ داسې کتاب اوریدلې دې، چہ د موسیٰ علیه السلام نه پس نازل کړې شوې دې د مخکېنو کتابونو تصدیق کوی، حقې خبرې او نیغې لارې طرف تہ رهنمائی کوی. او اې زمونږ د قوم خلکو! د الله تعالیٰ د داعی خبره او منی، او په هغه باندې ایمان راوړئ، الله تعالیٰ به ستاسو گناهونه معاف کړی، او تاسو ته به د یو دردناک عذاب نه پناه درکړی، او څوک چہ د الله تعالیٰ د داعی خبره اوله منی نو هغه په ټوله زمکه کېن چرته هم الله تعالیٰ لره عاجزه کولې نشی، او د الله تعالیٰ نه سوا هغه ته به هیڅوک هم بچ کولکې ملاؤ نشی داسې خلق په ښکاره گمراهی کېن مبتلا دی.

خلاصہ تفسیر

[او] هغوی ته د هغه وخت قصه ذکر کړه ﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِبْتِ﴾ [هر کله چہ مونږ د پیریانو یوې ډلې لره ستا طرف تہ راوستله کوم چہ] په اخر کېنې د غلته راوړ سیدل ﴿يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ﴾ [قرآن ې اوریدو] ﴿فَلَمَّا حَضَرُوهُ﴾ غرض هر کله چہ هغه خلق د قرآن لوستلو موقع ته [راوړ سیدل نو] په خپل مینځ کېنې ې ﴿قَالُوا أَكُتُبًا مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ﴾ [او وئیل چہ خاموش شی! او دا کلام واوری] ﴿فَلَمَّا قُفِيَ﴾ [بیا چہ هر کله قرآن ولوستلې شو] یعنی څومره چہ دغه وخت پیغمبر ﷺ په مونځ کېنې لوستل وو ختم شو ﴿وَلَوَّالِي قَوْمِهِمْ مُّذْ بَرِئَ﴾ [نو هغه خلکو! په هغې ایمان راوړو او] خپل قوم ته [د دې] خبر رسولو دپاره واپس لاړل! او چہ لاړل نو هغوی ته ې ﴿قَالُوا يَاقَوْمُنَا﴾ [او وئیل اے وروڼو! ایا سمعنا کتباً انزل من بعد موسى] مونږ یو! عجیبه [کتاب واوړیدو راغلو کوم چہ د موسیٰ] [نه پس نازل شوې دې] ﴿مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ﴾ کوم چہ د خان نه د وړاند کتابونو تصدیق کوی! ﴿يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ او دین [حق او نیغې لارې طرف تہ رهنمائی کوی] دا خو د دین اسلام د حقانیت اثبات او اظهار دې وړاند امر دې د دې دقبلولو اول ترغیبا بیا ترهیا یعنی ﴿يَقُومُنَا أَجِيئُوا دَاعِيَ اللَّهِ﴾ [اے وروڼو! تاسو د الله تعالیٰ طرف تہ د بلونکي خبره ومني! مراد د بلونکي نه قرآن یا نبی ذیشان دې] [او] خبره منل دادی چہ ﴿وَأَمِئُوا بِهِ﴾ [په هغه ایمان راوړئ] په دې کېنې اشاره شوه چہ هغه ایمان راوړو طرف تہ بلونکې دې نه چہ بل څه دنیوی غرض طرف ته پس که تاسو داسې وکړئ نو ﴿يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ﴾ [الله تعالیٰ به ستاسو گناهونه معاف کړی] او تاسو به د درناک عذاب نه محفوظ کړی ﴿وَمَنْ لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ﴾ او کوم سړې چہ د الله تعالیٰ طرف تہ د بلونکي خبره ونه منی ﴿فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ﴾ نو هغه په مزکه] څه حصه [کېنې] په تیښته خدای له [نه شی عاجزه کولې یعنی داسې چہ په لاس ې ورنه شی] [او] لکه څنگه چہ هغه په خپله خان نه شی بچ کولې دغه شان ﴿وَلَيْسَ لَهُ مِنَ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ﴾ [د الله تعالیٰ نه سوا بل څوک به د هغه مددگار هم نه وی] چہ د لره بچ کړی او ﴿أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ [داسې خلق په ښکاره گمراهی کېنې] اخته [دی] چہ سره د دلیلونو قانمیدو د بلونکي په حقوالی بیا هم د هغه خبره قبوله نه کړی

معارف او مسائل

دمکې کافرانو ته د آوړولو په غرض په اولنی آیتونو کښې د کفر او د فخر کولو بدې او ددې هلاکوونکې کیدل بیان شوی وو. دې آیتونو مبارکو کښې دمکې خلقو ته یو غیرت ورمخکښې کوی او ورته د پیریانو ایمان راوړلو واقعہ بیانوی. هغه داسې چې پیریان خو په تکبر او غرور کښې تاسو نه زیات دی خو د قرآن کریم آوریږدو د هغوی زړونه نرم کړل او مسلمانان شو، تاسو ته خو الله ﷻ د پیریانو نه زیات عقل او شعور درکړې دې او بیا هم تاسو ایمان نه قبلوئ. د پیریانو د قرآن کریم د آوریږدو او د ایمان راوړلو واقعہ صحیح احادیث کښې داسې بیان شوي ده چې کله رسول کریم ﷺ ته نبوت ورکړې شو او پیریان د آسمانی خبرونو آوریږدونه منع کړې شو او چې کوم پیریان به آسمان طرفته تلل هغوی به شهاب ثاقب سره ویشتلې شو او منع کولې به شو. پیریانو ددې سبب معلومول غوښتل چې دا څه خبره ده چې پیریانو د آسمان دنیا نه منع کړې شو.

په دې غرض د پیریانو مختلف ټولگي د معلوماتو حاصلولو دپاره خواره شو. ددوی یوه ډله حجاز ته هم اورسیده. په دغه ورځ نبي کریم ﷺ خپلو صحابه کرامو سره په بطن نخله مقام کښې ناست وو. او عکاظ نومي بازار ته د تشریف اوړلو اراده یې کوله. (د عربو د قاعدې مطابق بیل بیل موسم کښې به بیلې بیلې لگیدې لکه څنگه چې زمونږ په دې زمانه کښې همدا شان کیږي.) غالباً نبي کریم ﷺ د عکاظ بازار ته د دعوت ورکولو دپاره تشریف اوړو. دې بطن نخله کښې نبي کریم ﷺ د سحر مؤنخ کولو، هرکله چې د پیریانو دغه ډله هلته اورسیده نو د قرآن عظیم الشان په آوریږدو یې اووئیل چې هم دا هغه نوې خبره ده چې زمونږ او د آسمانی دنیا ترمنځه یو رکاوټ جوړ شوې دې. (امام احمد رحمه الله، بخاری، مسلم، ترمذی، نسائی او یوې ډلې د ابن عباس رضی الله عنه روایت کړو.)

یو روایت کښې راغلی دی چې کله پیریان دغه ځای ته اورسیدل نو یو بل ته ئې اووئیل چې دا قرآن په خاموشۍ سره واوړئ. کله چې نبي کریم ﷺ او صحابه کرام د مؤنخ نه فارغ شونو پیریانو د اسلام په حقانیت باندې ایمان او یقین راوړو او خپل قوم ته واپس راغلل او هغوی یې د ټولو حالاتو نه خبر کړل او د خپل ایمان راوړلو واقعہ یې ورته هم بیان کړه. او هغوی ته ئې هم د ایمان راوړلو دعوت ورکړو. خو ددې هر څه نه نبي کریم ﷺ خبر نشو. تر دې چې سورة جن نازل شو او په دې واقعہ خبر کړې شو. (ابن المنذر، د عبد الملك نه روایت کړو.) د یو روایت ترمنځه دغه پیریان د نصیبین مقام استوگن وو. او ټول نهه یا د ځینې روایتونو ترمنځه اووه وو. کله چې دوی خپل قوم ته دا خبر واوړولو او د ایمان راوړلو دعوت یې ورکړو نو په هغوی کښې درې سوه کسان د اسلام راوړو دپاره حاضر خدمت شو. (ابو نعیم او واقدی د کعب نه روایت کړو او ټول روایتونه په روح کښې دي.)

۱) صحیح البخاری، کتاب الأذان، باب الجهر بقراءة صلاة الفجر: ج ۱، ص ۱۰۶، وجامع الترمذی، أبواب التفسیر، باب تفسیر من سورة الجن: ج ۲، ص ۱۷۰، ومسنند أحمد، مسند عبدالله بن عباس رضی الله عنهما: رقم الحديث: ۲۲۷۱

۲) دلائل النبوة للبيهقي، رقم الحديث: ۵۳۹، (باختلاف يسير) وتفسير روح المعاني: ج ۱۹، ص ۸۷
 ۳) روح المعاني: ج ۱۹، ص ۸۸، ودلائل النبوة لأبي نعیم، رقم الحديث: ۲۵۳، ج ۱، ص ۳۰۲

او په نورو احاديثو کښې د پيريانو د راتلو روايتونه په بل شان هم راغلي دي خو هر کله چې دا گڼې واقعات په مختلفو وختونو کښې راغلي دي ځکه په کښې څه بهې سمونې نشته، او تائيد يې هغه روايت نه هم کيږي چې طبراني په اوسط کښې ابن مردويه د ابن عباس رضي الله عنه نه نقل کړي دي چې پيريان د رسول کریم ﷺ په خدمت کښې څو څو ځل حاضر شوي دي (۱).

خفاجي رحمته الله او فرمايل چې د حديث د روايتونو راجمع کولو نه معلومېږي چې پيريان د رسول کریم ﷺ په خدمت کښې د شپږ ځله نه زيات فائدي حاصلولو په غرض حاضر شوي دي اداسې روح کښې دي او ما د بيان القرآن نه راخستې دي (۲).

ددې واقعي تفصيل دې آيتونو مبارک کښې بيان شوې دي:

﴿كِتَابًا أَنْزَلْنَا مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ﴾ د ﴿مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ﴾ د قيد نه ځينې حضرات دا گڼي چې دا پيريان يهوديان وو، ولي چې د موسی عليه السلام نه پس خو حضرت عیسی عليه السلام باندې انجيل نازل شوې وو. دهغې ذکر ئې اونکړو خو هر کله چې ددې داگيز روايت نشته نو د انجيل نه ذکر کولو وجه دا هم کيدشي چې انجيل په اکثرو احکامو کښې د تورات تابع دې او قرآن عظيم الشان دتورات پشان يو مستقل کتاب دې، ددې حکمونه او شرعي څيزونه د تورات نه ډير مختلف دي نو دا کيدشي چې مقصود دا خودل وي چې دتورات غوندې مستقل کتاب قرآن عظيم الشان هم دې.

﴿يُغَيِّرُ لَكُمْ مِنْ دُونِكُمْ﴾ د ﴿مِنْ﴾ حرف په اصل کښې تبغيض يعنې د برخې کيدو په معنی راځي که هم دغه معنی دلته واخستې شي نو د ﴿مِنْ﴾ د حرف زياتولو فائده به داوی چې اسلام قبلولو سره حقوق العباد نه معاف کيږي. ځکه دا فرمايل مناسب شو چې ځينې گناهونه يعنې دالله ﷻ حقوق معاف کيږي. او ځينې حضراتو چې دا حرف ﴿مِنْ﴾ زائد گرځولي دې نو بيا ددې توجيه ضرورت نه پېښيږي.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ		الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ		وَلَمْ يَعْزِزْ		وَلَمْ يَخْلُقِ	
آيا نه وينی دوی چی بیشکه الله		او زمکه او سترې نه شو په پیدا کولو ددې		او ددې په پیدا کولو سترې شوې نه دي		په پیدا کولو ددې	
آيا دوی دې ته نه گوري چې الله <small>ﷻ</small>		او زمکه او سترې نه شو په پیدا کولو ددې		او ددې په پیدا کولو سترې شوې نه دي		په پیدا کولو ددې	
يَقْدِرُ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ		او زمکه او سترې نه شو په پیدا کولو ددې		او ددې په پیدا کولو سترې شوې نه دي		په پیدا کولو ددې	
هغه قادر دي په دې چی ژوندی کړی مری هو بیشکه هغه په هر څیز باندې قادر دي		او زمکه او سترې نه شو په پیدا کولو ددې		او ددې په پیدا کولو سترې شوې نه دي		په پیدا کولو ددې	
هغه په دې قادر دي چې مری راژوندی کړی ولي نه هغه خو په هر څه پوره پوره قدرت لری		او زمکه او سترې نه شو په پیدا کولو ددې		او ددې په پیدا کولو سترې شوې نه دي		په پیدا کولو ددې	

(۱) المعجم الأوسط للطبراني، رقم الحديث: ۶

(۲) بيان القرآن: ج ۱۱، ص ۱۱۰، روح المعاني: ج ۱۹، ص ۸۷، ۸۸

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ

اوپہ کومہ ورځ | چي ورورپاندي کړي کيږي | هغه کسان | چي کفر نې کړي دي | وورته
اوپہ کومہ ورځ چي کافران [د دوزخ] اور ته ورمخامخ کړي شي

أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبَّنَا قَالِ

ایا نه دي دا | حق | او به وائي | هو حق دي | قسم دي په رب زموږه | او به وائي الله |
ادا به ورته او نیلی شي چي | دا حقیقت دي که نه | وائي به چي | ولي نه زموږ په رب قسم | چي دا حق دي |

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ۝ فَاصْبِرْ

پس اوڅکئ | عذاب | په سبب دهغي | چي وي تاسو | چي انکار به مو کولو | پس له بني صبر کو
نو الله به ورته او فرمائي چي دخپل کفر په وجه دا عذاب اوڅکئ | نو [پيغمبره] ته صبره کو

كَمَا صَبَرَ أُولَ الْعِزِّ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ

لکه څنگه چي | صبر کړي دي | کلکو ارادو والا | درسلانونه | او تلوار مه کوه [په عذاب] |
لکه نورو د اوچت همت خاوندانو چي به صبر کولو | اودد وي په حق کښي

لَهُمْ أَجْرٌ كَثِيرٌ ۝ يَوْمَ يُدْعَوْنَ

دپاره ددوي | لکه چي دوي ته به ښکاره شي | په کومہ ورځ چي اوويني دوي | هغه عذاب |
تلوار مه کوه | دوي چي به کومہ ورځ پخپله نامه ټاکلي عذاب

يُوعَدُونَ لَا كُفْرًا بَلْ لَكُمْ يَوْمَئِذٍ سَاعَةٌ ۝

چي يروي کيږي تر دوي | چي وخت تير نه کړو دوي په دنيا کښي | مگر يو ساعت | دورځي |
اوويني انوبالکل داسي به ورته ښکاري لکه چي په دنيا کښي ئي د يو ساعت نه زيات وخت نه دي تير کړي

بَلَّغْ رُسُلَهُمْ ۝ فَمَنْ يَهْدِكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ۝

رسونه اوشوه | پس نه به هلاکيږي اوس | مگر قوم | فاسقان |
ددې پيغام رسول ستا ذمه واري ده | اوس به هم هغه هلاک کولي شي | چي نافرمانه وي

آسان ترجمه قرآن

آيا دوي نه گوري، چه هغه الله تعالی چه آسمانونه او زمكه ئي پيدا كړي دي، او ددې په پيدا كولو كښن لو
شان هم سترې شوې نه دي، هغه يقيناً په دې خبره باندې ټټه قادر دي چه مړولو (دوباره) راوړندي
كړي؟ او ولي نه؟ هغه به هكه په هر څيز باندې پوره قدرت لرونكي دي. او په كومه ورځ چه كافران اور
ته پدش كړي شي، په هغه ورځ به (ددوي نه تهوس او كړي شي) چه آيا دا د دوزخ دا عذاب رهتيا نه دي؟
هغوي به او وائي چه: زموږ په خپل رب قسم! دا يقيناً رهتيا دي، الله تعالی به او فرمائي: بيا اوڅكئ مړه
د عذاب دهغي كفر په بدله كښن، كومر چه تاسو اختيار كړي وو. عرض (اے پيغمبره) ته صبر كوه،
څونكه چه اولو العزم پيغمبرانو صبر كړي دي او ددوي په معامله كښن تلوار مه كوه، په كومه ورځ چه
دوي هغه عذاب اوويني، د كومر نه چه دوي ويرولي شو، په هغه ورځ به دوي ته داسي محسوسېږي، لکه

چه دوی په دنیا کښ د یوې ورځې نه زیات ایسار شوې نه دی دا هغه پیغام دی، چه رسولې شوې دي. پس هغه خلق بربادیدي، چه نافرمان دی.

خلاصه تفسیر

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ [ایا دې خلقو دا ونه لیدل چه کوم الله تعالی اسمانونه او مزکه پیدا کړل] ﴿وَلَمْ يَخْلُقْهُمْ﴾ او ددې په پیدا کولو باند یوه ذره سترې نه شو هغه په دې [په درجه اولی] ﴿بِقُدْرَةٍ عَلَىٰ أَنْ يُخَيِّمَ الْمَوْتَىٰ﴾ [قدرت لری چه مړولر د] په قیامت کښې [ژوندی کړی] ﴿بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ او هغه به دې قادر [ولی نه وی بیشکه هغه] خو [په هرڅه قادر دی] دا خوې امکان ثابت شو [او په کومه ورځ چه] دا وقع شی او ﴿وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَىٰ النَّارِ﴾ [کافر خلق دوزخ ته مخامخ راوستلې شی] او دهغوی نه تپوس وشي چه ﴿أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ﴾ [ایا دا دوزخ واقعی شی نه دی] لکه چه په دنیا کښې مو ددې د واقعیت نفی کوله لکه چه الله تعالی د دوی خبره بیانوی [وما نحن بمعذبين] ﴿قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا﴾ [هغوی به ووايي چه زمونږ په رب خپل قسم دې ضرور واقعی کار دی] ﴿قَالَ﴾ ارشاد به وشي [چه ښه نو] ﴿قَدْ وَقَّوْا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ﴾ [دخپل کفر په بدله کښې] چه په دې کښې د دوزخ نه انکار هم راخی [ددې] دوزخ [عذاب وڅکی] اوس وړاند ښی کریم ﷺ ته دتسلې ورکولو دپارفرمائی چه هرکله د دوی نه د کفر بدل اخستل معلوم شو ﴿فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرْنَا وَلَوْ الْعَزْمُ مِنَ الرَّسُولِ﴾ [نو ته] داسې [صبر کوه لکه چه نورو همت ناکو پیغمبرانو صبر کړي وو] ﴿وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ﴾ او دهغو خلقو دپار] دالله تعالی د انتقام [تلوار مه کوه] کوم لره چه دوی دمسلمانانو د دلجوئی دپاره غوښتلو او زیاته عجیبه داده چه دغو مستحقینو د عذاب په خپله جلد بازی کوله اوزیات عجیبه والي خوې ظاهر دی چه مدعی که دمدعا علیه سزا زر غواړی نو بعیده نه ده لیکن چه مدعا علیه زر سزا غواړی نو دانهایت عجیبه کار دی پس اگر چه په حکمت الهی سره عذاب فوری نه راخی لیکن د مشاهدې په وخت کښې به په هغوی ددې اثر هغه شان وی کوم چه د فوری عذاب وی ځکه چه ﴿كَانَ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ﴾ [په کومه ورځ دا خلق هغه څیزلره] یعنی عذاب لره [ووینی دکوم چه دهغوی سره وعده کولې شی نو] دغه وخت به د انتهائی سخت والی د عذاب نه داسې معلومېږي چه ﴿لَعَنَ الْبَشَرُ الْآسَافَةَ مِنْ نَهَارِ بَلْعَةٍ﴾ [گویا دې خلقو] په دنیا کښې [د پوره ورځې صرف یوه گنټه وخت تیر کړې دي] یعنی ددنیا اوږد عمر به ورته لنډ معلومېږي او داسې به ورته معلومه شی چه عذاب فورا راغې وړاند کفارو ته خبردارې دي چه [دا] دالله تعالی طرف نه داتمام حجت دپاره [رسول دی] کوم چه درسول الله ﷺ په معرفت وشو ﴿فَهَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الْفَاسِقُونَ﴾ [پس] ددې نه پس [هغه به بربادیدي کوم چه نافرمانی کوی] ځکه چه پس د تبلیغ نه هیڅ عذر پاتې نه شو او دښی کریم ﷺ په دې کښې هیڅ ضرر نشته په دې سره تاکید دتسلې هم اوشو.

معارف او مسائل

﴿أَوَلَوْ الْعَزْمُ مِنَ الرَّسُولِ﴾ دلته د ﴿مِنْ﴾ لفظ د محققینو په نزد بیانیه دی، بعضیت دپاره نه دي. معنی یی داده چې ټول رسولان د عزیمت او همت خاوندان دی البته درسولانو ترمنځه دصفتونو درجو کښې کمې زیاتې پخپله قرآن کریم بیان فرمائیلې دي لکه ﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَطَّلَعْنَا

بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ ۝ (۱) البته کوم پیغمبران ﷺ چې د عزت او همت په صفت کښې د نورو نه زیات وړو نو دا لقب خاص هم دغه پیغمبرانو دپاره مشهور شو ، خو بیا هم ددوی په ټاکلو کښې اختلاف دې . او دا کثرو قول دادې چې د اولو العزم لقب هغه حضراتو ته ورکړې شوي دي چې بیان یې په سورة احزاب کښې داسې : ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۚ وَأَخَذْنَا مِنْهُمُ اثْنَ عَشَرَ نَبِیًّا ۚ وَرَأَوْنَاهُ يَنْزِلُ فِي السَّحَابِ ۚ وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ ۚ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۚ﴾ (۲) راغلي دي . د حضرت عائشه صدیقه کبریٰ ﷺ د روایت مطابق رسول کریم ﷺ او فرمايیل چې د دنیا عیش و عشرت ، مزی د محمد ﷺ او آل محمد ﷺ شان سره نه ښائي ولې چې الله ﷻ د اولو العزم نه خالص په دې وجه راضي دي چې اولعزم رسولانو به صبر کولو او ماته یې هم دا حکم کړې دي چې ﴿فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ ۚ﴾ (۳)

تمت سورة الاحقاف بعون الله للثاني والعشرين من رجب ۱۴۱۲ يوم السبت ولله الحمد

ایاتونه	سورة محمد ﷺ مدنیة وهی خمس وثلاثون آية واربع ركوعات	رکوع گانې		
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ			
⑪	شروع کوم په نوم د الله چه دیر مهربان زیات رحم کونکې دي	⑪		
الَّذِينَ	كَفَرُوا	وَصَدُّوا	عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ	أَصْلَ
هغه کسان	چې کفر یې او کړو	او خلق یې منع کړل	دلاري دالله نه	نوضائع کړل الله
کومو کسانو چې کفر کړې دي	او [خلق یې] دالله ﷻ دلاري نه منع کړی دی	نوالله ﷻ دهغوی		
أَعْمَالَهُمْ ①	وَالَّذِينَ	آمَنُوا	وَعَمِلُوا	الصَّالِحَاتِ
عملونه دهغوی	او هغه کسان	چې ایمان یې راوړو	او عملونه یې او کړل	نیک
عملونه تباہ کړل	او کومو کسانو چې ایمان راوړې دي	اود نیکی کارونه یې کړی دی		
وَأَمَنُوا	بِمَا	نُزِّلَ	عَلَى مُحَمَّدٍ	وَهُوَ الْحَقُّ
او ایمان یې راوړو	په هغه څیز	چې نازل کړې شوي دي	په محمد ﷺ باندې	او هغه حق دي
او په هغه کتاب یې ایمان راوړلو	چې په محمد ﷺ باندې نازل شوي دي	اوددوی د رب طرفه		
مِنْ رَبِّهِمْ ②	كَفَرُوا	عَنْهُمْ	سَيِّئَاتِهِمْ	وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ③
دطرفه د رب دهغوی نه	لري کړل الله	دهغوی نه	گناهونه دهغوی	او صحیح یې کړو
حق دي	نوالله ﷻ به ورته گناهونه معاف کړی	اود هغوی حالت به ښه کړی		
ذَلِكَ	بِأَنَّ	الَّذِينَ	كَفَرُوا	اتَّبَعُوا
حال دهغوی	دا کار	په سبب ددې چې بیشکه هغه کسان	چې کفر یې او کړو	پیروی او کړه هغوی
دا ددې وجې	چې کافرانو د باطل مذهب تابعداري اختیار کړې ده			

۱ (ترجمه: دا پیغمبران داسې دي چه مونږ په دوی کښ بعضو له په بعضو باندې اوچتې مرتبې ورکړې دي)
 ۲ (ترجمه: او هغه وخت چه مونږ د ټولو پیغمبرانو نه وعده واغستله او ستا هم او د نوح نه اود ابراهیم نه او د موسی او دعیسی بن مریم نه)
 ۳ (شرح السنة للبغوی، رقم الحديث: ۱۰۴۷، کتاب الرقاق، باب القناعة بالقليل من الدنيا.

الباطل	وَأَنَّ الَّذِينَ	آمَنُوا	اتَّبَعُوا	الْحَقَّ
دباطل	او بیشکه هغه کسان	چی ایمان نی راوړو	پیروی اوکړه هغوی	د حق
.....	او کومو کسانو چی ایمان راوړې دې	نو هغوی ته چې د خپل رب د طرفه کوم حق دین		
مِنْ رَبِّهِمْ	كَذَلِكَ	يَضْرِبُ اللَّهُ	لِلنَّاسِ	أَمْثَالَهُمْ
د طرفه درب دهغوی نه	همدارنگې	بیانوی الله	دپاره دخلقو	حیثیت دهغوی
ورکړې شوې دې دهغې تابعداری نی کړې ده	دغه شان الله	خلقو ته د هغوی حالت بیانوی		

آسان ترجمه قرآن

کومو خلقو چه کفر اختیار کړې دې، او نور خلق ئې د لارې د الله تعالی نه بند کړې دې، الله تعالی د هغوی اعمال تباه کړې دی او کومو خلقو چه ایمان راوړې دې، او نیک عملونه ئې کړې دې، او هر هغه خبره ئې په زړه سره منلې ده کومه چه په محمد (صلی الله علیه وسلم) باندې نازلې کړې شوې ده، او هر هغه حق دی، کوم چه د هغه د پروردگار د طرف نه راغلې دی، الله تعالی دهغوی بدئ معاف کړې دې، او دهغوی حالت ئې صحیح کړې دې دا ددې وجه نه چه کومو خلقو کفر اختیار کړې دې، هغوی باطل پسې روان دی، او کومو خلقو چه ایمان راوړې دې هغوی هغې حق پسې روان دی، کوم چه دهغوی د پروردگار د طرف نه راغلې دې، دغه شان الله تعالی خلقو ته بیانوی چه دهغوی حالات څه څه دی.

تفسیر خلاصه

﴿الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [کوم خلق چه] په خپله هم [کافران شول او] نورو لره ئې هم [دالله تعالی د لارې نه منع کړل] لکه د کافرانو د سردارانو چه عادت وو چه په خان او مال سره به ئې هر قسم کوشش د اسلام د لارې په بندولو کبښې کولو پس ﴿أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ﴾ [الله تعالی د هغوی عملونه نیست کړل] یعنی کوم کارونه چه هغوی نیک گنرلی دی په وجه دنشتوالی دایمان هغه مقبول نه دی بلکه په هغې کبښې خنې کارونه خو البته موجب د عتاب دی لکه دالله تعالی په لاره د چلیدو نه په منع کولو کبښې خرڅ کول لکه چه الله تعالی فرمائی [فَسَيَنْفِقُونَهَا ثَمًّا تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً الْخَرَفَ] (۱) [او] د هغوی برخلاف ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ [کومو خلقو چه ایمان راوړو او هغوی نیک کارونه وکړل او ددوی دایمان تفصیلی کیفیت دادې چې] ﴿وَأَمْنُوا بِمَا نَزَّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ﴾ هغوی په هغه ټولو ایمان راوړو کوم چه په محمد ﷺ [باندې نازل شوی دی] ﴿وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ﴾ او هغه [کوم چه نازل شوی دی هغه] د هغوی د رب د طرف نه] راغلې [واقعی کار] هم [دې] چه منل ئې هم ضروری دی پس ﴿كَفَرَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ﴾ [الله تعالی به دهغوی گناهونه د هغوی نه لرې کړی] یعنی معاف به ئې کړی [او] په دواړه جهان کبښې ﴿وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ﴾ [د هغوی حالت به درست کړی] په دنیا کبښې خوداسې چه د دوی به د نیکو عملونو توفیق زیاتیرې او په اخرت کبښې داسې چه دوی ته به د عذاب نه د نجات او جنت ته داخله ملاوشی او ﴿ذَلِكَ﴾ [دا] کومه چه د مؤمنانو خوشحالی او د کافرانو بدحالی بیان شوه ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبِعُوا الْبَاطِلَ﴾ [په دې وجه ده چه کافران په غلطه لاره باند لاړل] ﴿وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ﴾

(۱) ترجمه: - پس دا خلق خپل مالونه خرچ کوی نو دا مال به ددوی په حق کبښې د تاوان سبب جوړیږي.

رَبِّهِمْ^۱ او مؤمنان په صحيح لاره لارل کومه چه دهغوی درب دطرف نه[راغلي ده] او دغلطي لاري دناکامي او دصحيح لاري د کاميابي سبب کيدل ظاهر دي په دي وجه هغوی ناکامه شول او دوی کامياب شول او که داسلام دلاري په صحيح کيدو کبسي څه شبهه وي نو په من ربهم سره ددي جواب وشو چه دصحيح کيدو دليل ي دادې چه هغه دالله تعالی دطرف نه ده دالله تعالی طرف نه کيدل ي معجزات نبويه نه خاصکر د اعجاز قرآنی نه ثابت دي او ﴿كَذَلِكَ يَهْدِي اللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَلَهُمْ﴾ [الله تعالی دغه شان] لکه چه ي دا حالت بيان کړو [دخلقو د] نفع او هدايت د [پاره د هغوی] ذکر شوو [حالت بيانوي] چه دترغيب اوترهيب په دواړو طريقو سره هدايت اوکړي شي.

معارف او مسائل

د سورة محمد ﷺ بل نوم سورة قتال هم دي ځکه چې په دي کبسي د جهاد او جنگ احکام بيان شوي دي ، دمدینې د هجرت نه فورا بعد هم دا سورت نازل شو تر دي چې ددي يو آيت مبارك ﴿وَكَايْنٍ مِنْ قُرَيْشٍ﴾^۱ په باره کبسي د ابن عباس رضی الله عنه دا نقل دی چې دا مکي آيت دي ځکه چې کله نبي کریم ﷺ د هجرت په نيت دمکې مکرمې نه بهر اووتل او دمکې په آبادي او په بيت الله شريف ي نظر واچولو او وي فرمائيل چې د تولي دنيا په بنارونو کبسي ته زما خوښ يی که دمکې خلقو زه ددي ځاني نه اوبسکلي نه وي نو په خپل اختيار به مې مکه مکرمه نه وي پريخودي . د مفسرينو د اصطلاح مطابق هغه آيتونه مکې بللي شي کوم چې دمدینې د هجرت په دوران کبسي نازل شوي وو . خلاصه داده چې دا سورة د مدینې منوري د هجرت نه سمدستي پس نازل شوې دي چې مدینې منوري ته نبي کریم ﷺ راوړسيدل نو کفارو سره د جهاد او جنگ حکمونه نازل شو.

﴿وَصَدَقَ عَنْ سَيِّدِ اللَّهِ﴾ د ﴿سَيِّدِ اللَّهِ﴾ نه مراد اسلام دي ، په ﴿أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ﴾^۲ کبسي ددي کافرانو هغه عملونه مراد دي چې هسي خونیک کارونه دي لکه د مسکينانو سره مدد کول ، د گواندي مرسته کول ، د هغه حفاظت کول ، سخاوت کول ، صدقه ورکول او خيرات وغيره کول . دا عملونه اگر چې فی نفسه نیک او ښه عملونه دي خو په آخرت کبسي ددي فائده د ايمان راوړلو سره مشروط ده . د کفارو داسې عملونه به دوي ته به آخرت کبسي هيڅ فائده نه ورکوي . البته په دنيا کبسي ورته ددي اجر او بدله ورکولې شي چې هغه دنياوي مزې چرچې دي .

﴿وَأَمَّا إِيمَانُكَ عَلَى مُحَمَّدٍ﴾ اگر چې په رومبي جمله کبسي د ايمان او نیک عمل بيان راغلي دي چې په کبسي د رسول کریم ﷺ پيغمبري او په نبي کریم ﷺ باندې نازله شوې وحی هم شامله ده . خو په دي بله جمله کبسي دا داگيز بيان دا واضح کوي چې د ايمان اصل بنياد په دي دي چې د خاتم النبیین تول تعليمات د زړه له کومې قبول کړي شي .

﴿وَأَضَلَّ بِاللَّهِ﴾ د بال لفظ کله د شان او حال معنی ورکوي او کله د زړه . دلته ترې دواړه معنی مراد اخستې شي . د زړه معنی اخستلو په صورت کبسي به يی مطلب دا شي چې الله ﷻ د هغوی حال يعنی د دنيا او آخرت حالات درست کړل او د دويمې معنی اخستلو په صورت کبسي

^۱ د پوره آيت ترجمه داده او ډير داسې کل وو چې په طاقت کبسي ستاد کل نه زيات وو او دهغې اوسيدونکو ته د کور نه بي کوره کړې اومونږ هغوی په عذاب سره هلاک کړل او د هغوی هيڅوک مددگار نه وو.

به نې دا مطلب شی چې الله ﷻ دهغوی زړونه درست کړل، حاصل دادې چې ټول کارونه یې درست کړل ولې چې د کارونو درست کول، د زړه سمول یو بل سره لازم ملزوم دی.

فَاِذَا لَقِيتُمْ	الَّذِينَ	كَفَرُوا	فَضْرِبْ
پس هرکله چې مخامخ شئ تاسو په جنګ کېنئ ادهغه کسانو سره چې کفر ئې کړې دې انویل څه نه بس وهل دی			
کله چې تاسو کافرانو ته د مقابلې دپاره مخامخ شئ نوپه څټونو ئې اووهن			
الرِّقَابُ حَتَّىٰ	اِذَا	اَخَذْتُمُوهُمْ	فَشُدُّوا
دڅټونو تردې پورې کله چې ښه اووژنئ تاسو هغوی نو سخت محکم کړئ تړل [قیدیان]			
..... تردې چې ښه ئې قتل کړئ نو باقی ښه مضبوط ئې قید کړئ			
فَاَمَّا مِمَّا	بَعْدُ وَاَمَّا	فِدَاءٌ حَتَّىٰ	تَضَعَ الْحَرْبُ
پس بیا یا احسان اوکړئ روستو او یا فدیو واخلي تردې پورې چې کیږدی جنګ وسلې خپلې			
نوبیا یا خوورسره احسان اوکړئ یا ترې نه عوض واخلي تردې چې جنګ اګونکې خپله وسله کوزه کړي			

آسان ترجمه قرآن

او کله چې د هغې خلقو سره ستاسو مقابله وي، کومو خلقو چې کفر اختیار کړې دې نو څټونه ئې ووهئ، تردې پورې چې کله تاسو دهغوی طاقت بالکل ختم کړئ، نو مضبوط کړئ رالیول دهغوی بیا که احسان کولو سره ئې پرېږدئ، او که فدیو اخستلو سره تردې پورې چې جنګ خپله وسله او غورځوی، او ختم شی.

خلاصه تفسیر

په بره ایتونو کېنې دایماندارو مصلح کیدل او دکافرانو مفسد کیدل بیان شوی دی په دې مناسبت سره د کفر او کافرانو دفسادرفع کولو دپاره په دې ایت کېنې د جهاد داحکامو ذکر دې ﴿فَاِذَا لَقِيتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا﴾ [پس هرکله چې ستاسو دکفارو سره مقابله راشئ ﴿فَضْرِبْ الرِّقَابُ﴾ نو د هغوی څټونه ووهئ ﴿حَتَّىٰ اِذَا اَخَذْتُمُوهُمْ﴾ تردې چې هرکله تاسو دهغوی ښه خونړیزې وکړئ چې حدې دادې چې دکفار د شوکت او قوت مات شی او په جنګ بندولو سره مسلمانانو ته دضرر رسیدو یا دکفارو رغلبې ویره پاتې نه شی ﴿فَشُدُّوا الرِّقَابُ﴾ [نو] دغه وخت کفارو لره قید کړئ [ښه مضبوط ئې وکړئ] ﴿فَاَمَّا مِمَّا بَعْدُ وَاَمَّا فِدَاءٌ﴾ بیا ددې نه پس [تاسو ته د دوو خبرو ختېاردې یاخوئ بې عوضه پرېښودل یا معاوضه اخستل او پرېښودل] او دادقید او قتل حکم ﴿حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ اَنْفُسَهَا﴾ تر هغه وخته پورې دې [هرکله چې جنګ کوونکې] دښمنان [خپله وسله کېښېږدې] مراد دادې چې یا خو اسلام قبول کړي یا دمسلمانانو د ذمی اوسیدل قبول کړي نو بیا نه قتل جائز دې نه قیدول.

معارف او مسائل

ددې آیت مبارک نه دوه خبرې ثابتې شوې. یوه دا چې کله د جنګ په ذریعه د کافرانو رعب او طاقت ختم شی نو دې نه پس دی هغوی اونه ورلې شی بلکه قید دې کړې شی. بیا ددې جنګی قیدیانو باره کېنې مسلمانانو ته دوه خبرې واضح کړې شوې. یوه دا چې په هغوی دې احسان اوکړې شی او بې د څه عوض اخستلو نه دې پرېخوډې شی. بله دا چې دهغوی نه عوض

واخستې شی او هغوی دې آزاد کړې شی. د فدیې دا صورت هم کیدیشی چې کوم مسلمانان د کافرانو په قید کښې وی هغوی دې ددوی په بدله کښې راخلاص کړې شی. دا حکم په ظاهره د سورة انفال د حکم نه خلاف دې ځکه چې هلته په جنگ بدر کښې په عوض اخستوباندې د قیدیانو پریخودلو باندې الله ﷻ زور نه فرمایلې وه او رسول کریم ﷺ په دغه موقعه فرمائیلی وو چې ددې په وجه د الله ﷻ عذاب نژدې راغلی وو. که چېرې دغه عذاب راغلی وې نو د عمر بن خطاب رضی الله عنه او سعد بن معاذ نه سوا به ترې هیڅوک نه وو خلاص شوی. ځکه چې هغوی د عوض اخستلو په بدل کښې د قیدیانو د پریخودو راتې سره اختلاف ښکاره کړې وو، ددې پوره وضاحت په معارف القرآن سورة الانفال کښې لیکلې شوې ده.

خلاصه داده چې د انفال آیت مبارک په عوض اخستلو باندې د قیدیانو خلاصولو بندیز او کړو نو بې عوضه پریخودل به ئې خامخا منع وی. او د سورة محمد دې آیت مبارک دا دواړه جائز کړي دی. ددې وجې نه اکثر صحابه کرام او فقهاء امامانو دا فرمائیلی دی چې د سورت محمد دې آیت سره د سورة انفال آیت مبارک منسوخ شو. د تفسیر مظهری په حواله عبد الله بن عمر رضی الله عنهما او حسن رضی الله عنه او عطاء رضی الله عنه او د اکثر صحابه کرامو او د جمهورو فقهاء کرامو نه هم دا قول نقل دې او د فقهاء امامانو نه ثوری رضی الله عنه، امام شافعی رضی الله عنه، امام احمد رضی الله عنه او اسحاق رضی الله عنه هم دا مذهب نقل دې. او ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چې غزوه بدر په موقع مسلمانان کم وو نو په دې وجه د من او فداء دواړو نه منع راغلی وه. او بیا چې کله د مسلمانانو شمیر او تعداد زیات شونو د من او فداء دواړو اجازت ورکړې شو. تفسیر مظهری کښې قاضی ثناء الله پانی پتی رضی الله عنه ددې په نقل کولو سره فرمائیلی دی چې دا قول صحیح او غوره ځکه دې چې رسول کریم ﷺ پخپله په دې عمل کړې وو. او د نبی کریم ﷺ نه پس پرې خلفاء راشدینو هم عمل کړې دې. دا آیت مبارک د سورة انفال د آیت دپاره ناسخ دې. ددې وجه داده چې د سورة انفال آیت مبارک د بدر د غزا په موقع نازل شوې وو چې دا د هجرت دویم کال وو. او رسول کریم ﷺ په شپږمه هجری کښې کوم قیدیان چې د حدیبیې په غزا کښې بې عوض آزاد کړي وو هغه د سورة محمد ددې آیت مطابق دي (۱).

صحیح مسلم کښې د انس رضی الله عنه په روایت کښې دی چې دمکې اتیا کسان ناڅاپه د جبل تنعیم نه راکوژ شو چې د رسول کریم ﷺ په بې خبرۍ کښې یې دهغوی د شهید کولو اراده کړې وه رسول کریم ﷺ دغه کسان ژوند گرفتار کړل او بیا بې د عوض نه آزاد کړې شول. دې باره کښې د سورة فتح دا آیت مبارک نازل شو چې:

﴿وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِطَرْفِئٍ مِّنْ بَعْدِ أَنْ أُوْفِّرُوا عَلَيْهِمْ﴾ (۲)

د امام اعظم رضی الله عنه مشهور مذهب د یو روایت مطابق ددې چې جنگی قیدیان په عوض یا همداسې پریخودل دواړه جائز نه دی. په دې وجه احنافو د سورة محمد دا آیت مبارک د امام ابوحنیفه رضی الله عنه په نزد منسوخ او د سورة انفال ناسخ گرځولي دي. خو تفسیر مظهری دا واضح کړی دی چې د سورة محمد آیت مبارک روستو او د سورة انفال آیت مبارک مخکښې نازل

(۱) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۸، ص: ۱۲۴]

(۲) صحیح مسلم کتاب الجهاد، باب قول الله تعالى وهو الذي كف ايديهم عنكم ... الآية [ج: ۲، ص: ۱۱۶]

شوي دي. بنا په دې دا د سورة محمد آيت د سورة انفال آيت مبارك د پاره ناسخ شو. د امام اعظم رحمته الله عليه غوره مذهب هم د جمهورو صحابه كرامو او د فقهاء كرامو مطابق دا نقل كړې شوي دي چې آزادول يې په دې شرط جائز دی چې په دې كېنې د مسلمانانو بنسټگره وي. او داني فرمائيلى دی چې دا زيات صحيح او غوره دي. په احنافو كېنې علامه ابن همام رحمته الله عليه په فتح القدیر كېنې هم دې طرفته ميلان لري. دوي ليكلي دي چې د قدوري او د هداني دروايت مطابق د امام اعظم رحمته الله عليه په نزد په فديه اخستو سره قيديان نشي آزادولي. خو د ابوروايت دې د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه نه د يو بل روايت مطابق كوم چې په سير كبير كېنې منقول دي (۱) ددې جواز بنائى اودا دغې دواړو روايتونو كېنې ډير زيات ښكاره دي (۲) او امام طحاوی رحمته الله عليه په معانى الآثار كېنې هم دې لره د امام ابی حنيفه رحمته الله عليه مذهب گرځولي دي.

خلاصه داده چې د سورة محمد او سورة انفال دواړه آيتونه د جمهورو صحابه كرامو او امامانو په نزد منسوخ نه دی د مسلمانانو د حالاتو او د ضرورت په تابعدارثي كېنې د مسلمانانو امام ته اختيار دي چې په دې كېنې كوم يو چې مناسب صورت وي هغه اختيار كړي. امام قرطبي رحمته الله عليه د رسول اکرم صلی الله علیه و آله اود خلفاء راشدینو د عمل نه دا ثابت كړې ده چې كله خو جنگي قيديان وژلي شوي دي او كله غلامان جوړ كړي شوي دي او كله يې فديه اخستې شوي ده او كله بغير د فديې نه آزاد كړي شوي دي. اود فديې صورت داهم دي چې د هغوي په بدل كېنې مسلمانان قيديان آزاد كړي شي. يا په مال اخستو سره آزاد كړي شي. دا ټول صورتونه د رسول كريم صلی الله علیه و آله اود خلفاء راشدینو د عمل نه ثابت دي. ددې تفصيل د نقل كولو نه پس هغوي او فرماييل چې دې باره كېنې يو آيت مبارك هم ناسخ يا منسوخ نه دي، او اوس هم امام المسلمین ته اختيار دي كه هغه مناسب گنري نو كافران قيديان دي او وژني يا دي د مسلمانانو د بنسټگرې په غرض غلامان او وينځي جوړې كړي شي يا دي په مالي فديه اخستلو سره آزاد كړي او يا ددې په بدل كېنې مسلمانان قيديان آزاد كړي يا يې بې عوضه آزاد كړي. قرطبي رحمته الله عليه ددې تفصيل نقل كولو نه پس داسې فرمائيلى دی چې:

«وهذا القول بروي من اهل المدينة والشافعي وابي عبيد وحكاة الطحاوي مذهبا عن ابي حنيفة والمشهور ما قدمناه»
يعنى د مدينې د علماء كرامو هم دا قول دي او د امام شافعي رحمته الله عليه او ابو عبيد رحمته الله عليه هم دا قول دي، د امام طحاوی رحمته الله عليه او امام ابی حنيفه رحمته الله عليه هم دا قول نقل كړې دي اگر چې د هغوي مشهور مذهب ددې خلاف دي. [قرطبي ص/ ۲۲۸، ج/ ۱۶].

د جنس قيديانو په باره هېڅ د امام المسلمین څلور اختيارات: ددې بيان شوى تقرير نه دا واضح شو چې د امت په دې باندې اجماع ده چې امام المسلمین جنگي قيديان وژلي شي يا ئې غلامان جوړولي شي. خو په فديه يا بې فديې آزادولو كېنې اگر چې څه اختلاف شته خود جمهورو په نزد دا دواړه صورتونه هم جائز دي.

اسلام هېڅ د غلامۍ بهت: دلته يو سوال دا پيدا كيږي چې هر كله په آزادولو د قيديانو كېنې د فقهاء كرامو څه اختلاف شته دي مگر په وژلو او غلامانو جوړولو كېنې يې هېڅ اختلاف نشته

(۱) المبسوط كتاب السير باب الأسير يقتل او يقادى [ج: ۱۲ ص: ۳۷۳]
(۲) تفسير المظهر في تفسير سورة الأنفال [ج: ۴ ص: ۱۱۶]

بلکہ پہ دے باندے د ٲول دامت اجماع ده نو بيا يي په قرآن کریم عظیم الشان کنبی ددے دواړو صورتونو ذکر ولي نه دے شوي ، صرف د آزادولو دوه صورتونه يی بيان کړي شو .

ددے سوال جواب امام رازی رحمۃ اللہ علیہ په تفسير کبير کنبی داسې ليکلې دے چې دا صورتونه قرآن عظیم الشان ځکه ذکر کړل چې دا هر چرته او په هر وخت کنبی جائز دی . د غلامانو جوړولو ذکر ځکه اونه کړې شو چې د عربو جنگي قيديانو لره د غلامانو جوړولو اجازت نشته دے دغه شان د شلانو گدانو وغيره معذورانو وژل هم جائز نه دی . ددے نه علاوه د وژلو ذکر پورته هم راغلي هم دے . [تفسير کبير ص ۵۰۸ ، ج ۱۷/۱] .

دويمه خبره داده چې تر کومې د وژلو او غلامانو جوړولو تعلق دے ، ددے روا والي ډير معرون او مشهور دے . هر چاته دا معلومه وو چې دا دواړه صورتونه جائز دی . ددے په عکس د بدر د غزا په موقعه باندې آزاد پريخودل يی منع کړې شوي وو . اوس په دے موقعه باندې چې د آزاد پريخودل مقصود وو ځکه ددے دوو صورتونو د من او فداء ذکر او کړې شو . او کوم صورتونه چې روميي نه روا وو نو په دے موقعه باندې دهغي د بيانولو ضرورت نه وو ځکه دا آيتونه په هغي چپ پاتې شو . اوس په دے باندې ترې د انتيجد راؤښکل په هيڅ شان صحيح نه دی چې په دے سره گني د وژلو يا غلام جوړولو اجازت منسوخ شوې دے . ورنه که غلام جوړولو حکم منسوخ شوی څه وي نو چرته خو به په قرآن عظیم الشان او حديث مبارک کنبی ددے منع راغلي وه ، او که چرې هم ددے آيت نه منع معلوميدې نو رسول الله ﷺ نه پس هغه صحابه کرام به يې شميره غزاگانو کنبی جنگي قيديان ولي غلامان جوړول ، حالانکه هغوی رضي الله عنهم په قرآن و حديث باندې هر وخت خپل ځانونه قربانول . د حديثو په روايتونو او تاريخ کنبی د غلامانو جوړولو بيان دومره ډير راغلي دے چې د معنوی تواتر حد ته رسيږي ځکه به ددے نه انکار کول د مکابري او خان غټ گنډولو نه سوا هيڅ نه وي .

اوس دا اشکال راوړلايږي چې هر کله اسلام د انسانيت د حقونو د ټولو نه لوټي محافظ دے نو د غلامی اجازت يی ولي ورکړو ؟

نو حقيقت کنبی دا اشکال په دے وجه راوړلايږي چې د اسلام دا جائز کړې شوی غلامي د نورو مذهبونو او قومونو په غلامی باندې قياس کړې شوې ده حالانکه اسلام چې غلامانو ته کوم حقونه ورکړي دی او معاشره کنبی يی ورته کوم مقام ورکړې دے نو دهغي نه پس تش په نوم غلامي پاتې شی ورنه په حقيقت کنبی دا يو قسم رور ولی جوړه شوې ده . که ددے په حقيقت او روح باندې نظر او کړې شی نو په ډيرو صورتونو کنبی جنگي قيديانو سره ددے نه زيات ښه سلوک نشي کيدې ، مشهور مستشرق موسيو گستاؤليان پخپل کتاب تمدن عرب کنبی ليکلی دی چې :

کله چې د غلام لفظ د يورپ د داسې يو کس په وړاندې ونيلې شی چې د ډير شو کالو په دوران کنبی د ليکلې شوو امريکي روايتونو لوستلو عادت لري ، ددغسې کس په زړه کنبی دهغي مسکينانو تصور راځي چې په زنجيرونو کنبی تړلي وي او په غاړه کنبی يی گردنې پرته وي . د ځناورو په شان کوړو وهلې شی ، دومره خوراک هم نشي ورکولې چې دده د ساه اخستلو

دپاره کافی شی. او خالص په تورو کوټو [خونو] کښې ساتلې شی. زه په دې باره کښې بحث کول نه غواړم چې دا تصویر تر کومه حده پورې صحیح دې او انگریزانو چې څو کالونو راسې په امریکه کښې چې کړی دی هغه خبرې په دې باندې چسپان کيږي او که نه؟ خو دا خبره یقیني ده چې د اهل اسلام په نزد د غلامانو تصور د نصاراؤ په نزد د تصور نه بالکل مختلف دې [منقول د دائرة معارف القرآن د فرید وجدی ص/ ۲۷۹، ج/ ۲ ماده استرقاقا].

حقیقت دادي چې ډیر صورتونه داسې دی چې په کښې د قیدیانو د غلام جوړولو نه زیات ښه بل صورت نه وی. یعنې که غلام جوړ نه کړی شی نو په عقل کښې دې نه پس درې صورتونه راځي، اووژلې شی، آزاد پریخودلې شی یا د ټول عمر دپاره قیدی جوړ کړې شی. سره ددې چې اکثریه ډول دا درې واړه صورتونه د مصلحت نه خلاف وی، وژل خوینی ځکه مناسب نه دی چې قیدی ښکلی صلاحیتونه لرې، په آزاد پریخودو کښې یې دا خطر ه وی چې دار کفر ته په ورتلو باندې هغه د مسلمانانو دپاره بله غټه خطر ه جوړ نشی. پاتې بیا دوه صورتونه کیدشي، یو دا چې د ټول عمر قیدی په حیثیت په یو ځان له خوشی ځانې کښې بندیوان اوساتلې شی. یا د غلام په حیثیت دده د کسبونو کمالونو او صلاحیتونو نه فائده پورته کړې شی. دده د انساني حقونو پوره ساتنه او کړې شی. پدې باندې هر څوک پوهیږي چې کوم یو صورت په کښې ښه کیدې شی، خصوصاً په داسې صورت کښې چې د غلامانو باره کښې د اسلام نظریه داوی چې په یو مشهور حدیث کښې رسول الله ﷺ داسې بیان کړیده چې:

اخوانکم جعلهم الله تحت ایدیکم فمن کان اخوة تحت یدیه فلیطعمه مما یأکل ویلبسه مما یلبس ولا یكلفه ما یغلبه فان کلفه ما یغلبه فلیعنه. [ابوداود، بخاری، مسلم، وغیره] (۱).

ترجمه: ستاسو غلامان ستاسو روڼه دی چالره چې الله ﷻ ستاسو د لاس لاندې کړی دی نو د چا څوک روړ چې د هغه د لاس لاندې وی نو پکار دی چې په هغه څه او خوروی څه چې پخپله خوری او هغه ورته واغوندوی چې څه پخپله اغوندی، او ورته دداسې کار تکلیف نه ورکوی چې دهغه دوس نه بهروی او که دداسې څه کار تکلیف ورکوی نو پخپله دې هم ورسره مدد کوی. د معاشرتی او تمدنی حقونو په اعتبار سره اسلام چې غلامانو ته کومه مرتبه ورکړې ده هغه تقریباً د آزادو خلقو مرتبه ده. د نورو قومونو په خلاف اسلام غلامانو ته نه یواځې د نکاح کولو اجازت ورکړې دې بلکه د ﴿وَأَکْکُحُوا الْاَیْمٰی مِنْکُمْ﴾ (۲) آیت په ذریعه مالکانو ته ددې تاکید کړې شوې دې، تر دې چې هغه آزادو یعنی اصیلو ښځو سره هم نکاح کولې شی. په مال غنیمت کښې دده حصه د آزاد مجاهد برابر ده او د ښمن ته د امان ورکولو په باره کښې دده خبره هغه شان معتبره ده څنگه چې دیو آزاد بنده د ښمن ته د امان ورکولو په باره کښې معتبره ده. غلامانو سره په قرآن و حدیث کښې د ښه سلوک کولو دومره حکمونه راغلي دی چې ددې د جمع کولو نه به یو مستقل کتاب جوړ شی. تردې چې د حضرت علی رضی الله عنه ارشاد دې چې رسول الله ﷺ په ژبه مبارکه باندې د څنگدن په وخت کښې دا الفاظ مبارک جاری وو چې:

الصلوة الصلوة، اتقوا الله فیما ملکتم ایمانکم»

(۱) صحیح البخاری کتاب الأدب، باب ما ینهی من السباب واللعن [ج: ۲، ص: ۸۹۳] و صحیح مسلم کتاب الإیمان، باب صحبة الممالیک [ج: ۲، ص: ۵۴]
(۲) ترجمه: او تاسو کښې چې د چا نکاح نه وی تاسو دهغه نکاح اوکړئ.

دمونخ پابندی کوئی ، دمونخ پابندی کوئی ، دخیلو لاسونو لاندې غلامانو باره کښې دالله نه اوویریرېښی . (ابو داود باب فی حق المملوک) (۱)

غلامانو دپاره دتعلیم او تربیت کوم موقعې چې اسلام برابرې کړې دی . دهغې اندازه دې خبرې نه لگیدې شی چې د عبدالمک بن مروان په زمانه کښې د اسلامی سلطنت تقریباً په ټولو صوبو کښې د علم او فضل ټول اعلیٰ ځایونو غلامانه سره وو ، څنگه چې د تاریخ په ډیرو کتابونو کښې دا واقعہ راغلې ده . بیا ددې تش په نوم غلامن ختمولو دومره فضیلتونه په قرآن عظیم الشان او احادیثو مبارکو کښې راغلی دی چې بله هیڅ نیکۍ ورسره نشي برابریدې . په مختلفو فقهی حکمونو کښې د غلامانو د آزادولو بهانې لټولې شوي دي . د روژې ، د قتل ، د ظهار ، د قسم په ټولو کفارو کښې اول د مریئ د آزادولو کفارہ راغلې ده . تر دې پورې چې حدیث پاک کښې راغلی دی چې چا خپل غلام یو څپیره اووهلو نو د هغې کفارہ د هغه آزادول دي . (صحیح مسلم باب صحبة الممالیک) (۲) . چنانچه صحابه کرامو په کوم کثرت سره چې غلامان آزادول د هغه اندازه ددې خبرې نه کیږي چې صاحب د النجم الوهاج د ځینو صحابه کرامو د مریونو او وینځو آزادولو شمېر داسې بیان کړې دي چې :

صدیقه کائنات عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا ۲۹ حضرت عباس رضی اللہ عنہ ۷۰

حکیم بن حزام رضی اللہ عنہ ۱۰۰ او عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ ۱۰۰۰۰

ذو النورین عثمان غنی رضی اللہ عنہ ۲۰

حضرت ذوالکلاع حمیدی ۸۰۰۰۰ صرف په یو ورځ کښې

عبدالرحمن بن عوف ۳۰۰۰۰

[فتح العلام شرح بلوغ المرام از نواب صدیق حسن خان صاحب ص ۲۳۲ ج ۲/ کتاب العتقا] . دې نه معلومېږي چې صرف اووه صحابه کرامو یو کم څلویښت زره ، دوه سوه او یو کم شپيته غلامان آزاد کړل . دې نه دا خبره په ډاگه کیږي چې د نورو په زرگونو صحابه کرامو د آزاد کړو غلامانو شمیر به ددې نه څومره زیات وي ؟

غرض دا چې اسلام د غلامن په نظام کښې کوم ټول اړخیز اصلاحات کړي دي که دا هر څوک د انصاف په نظر سره اوگوري نو هغه به خامخا په دې نتیجه رسیږي چې دې لره د نورو قومونو د غلامن په حکمونو باندې قیاس کول غلط دي او ددې اصلاحاتو نه پس د جنگی قیدیانو د غلامانو جوړولو اجازت په دوئ باندې یو عظیم احسان جوړ شوي دي .

دلته داهم یاد لرل پکار دي چې جنگی قیدیان غلامان جوړول دمباح او جائز تر حده پورې دي ، یعنی که حکومت یی مناسب او خیر اوگنډی نو غلامان یی جوړولې شی . داسې کول مستحب یا واجب فعل نه دي ، بلکه د قرآن کریم او حدیث د مجموعی ارشاداتو نه آزادول زیات غوره معلومېږي . او دا اجازت هم تر هغه وخت پورې دې چې تر څو چې ددې خلاف دښمن سره څه معاهده اونشی . که چرې داسې څه لوظ تر مینځه وي چې نه به هغوی زمونږ قیدیان غلامان کوي او نه به مونږ د هغوی قیدیان غلامان جوړ وو . نو بیا به ددغې معاهدې پابندی کول

(۱) سنن ابوداود، کتاب الأدب ، باب فی حق المملوک [ج: ۲، ص: ۷۰۶]

(۲) صحیح مسلم کتاب الإیمان ، باب صحبة الممالیک [ج: ۲، ص: ۵۴]

لازمی وی، نو ز مونږ په زمانه کښې د دنیا ډیرو ملکونو د غسې معاهدې کړې دي او د یو بل قیدیان غلامان نه جوړوي. لهذا چې کوم اسلامي معالک په دې معاهده کښې شریک دي هغوی د پاره غلامان جوړول هغه وخت پورې جائز نه دي تر څو چې دا معاهده قائم وي.

ذٰلِكَ ۞	وَلَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ	لَا تَنْصَرُ	مِنْهُمْ وَلٰكِنْ
دادې کار ستاسو او که غوښتلې الله خامخا به نې بدل اغستې وؤ ددوی نه وليکن			
دا حکم هم د غسې دې او که د الله ۞ خوښه وي نو ددوی نه به نې [پخپله] بدله اخستې وه خو			
لَيَبْلُوْا ۞	بَعْضَكُمْ	بِبَعْضٍ ۞	وَالَّذِيْنَ
دپاره ددې چې و آزماني ځينې ستاسو لره په ځينو سره او هغه کسان چې اووژلي شي په لار د الله کښې			
دا حکم نې درکړو چې د یو بل په ذریعه ستاسو امتحان اوکړی او کوم کسان چې د الله تعالی په			
فَلَنْ يُضِلَّ	اَعْمَالَهُمْ ۞	سَيِّدِيْهِمْ	وَيُصْلِحْ
پس هرگز به ضائع نه کړی الله عملونه دهغوی اولار ښاني هغوی ته او صحیح کوی به			
لاره کښې شهیدان شي نو الله د هغوی عملونه به هيڅکله ضائع نکړی الله به هغو ته هدايت اوکړی			
بَالَهُمْ ۞	وَيُدْخِلُهُمُ	الْجَنَّةَ	عَرَفَهَا
حال د هغوی او داخلوی به هغوی جنت ته چې خبر ورکړې دې الله ددغه جنت نه هغوی ته			
او دهغوی حالت به درست کړی او هغوی به جنت ته داخل کړی او ورته به ښه نې په گوته کړی			
يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ	يَنْصُرْكُمْ
ای هغه کسانو چې ایمان مو راوړې دې که تاسو امداد کوئ د الله هغه به امداد کوی ستاسو			
انې مومنانو که چرې تاسو د الله ۞ (د دین) مدد اوکړئ نو هغه به ستاسو مدد اوکړی			
وَيَكِيْتُ	اَقْدَامَكُمْ ۞	وَالَّذِيْنَ	كَفَرُوْا
او مضبوطوی به خپې ستاسو او هغه کسان چې کفر نې کړې دې پس هلاکت دې دهغوی			
او ستاسو قدمونه به مضبوط کړی او څوک چې کافران دی نو هغوی دپاره بربادی ده			
وَاٰصَلٰ	اَعْمَالَهُمْ ۞	ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ	كٰرِهُوْا
او ضائع کړل الله عملونه دهغوی دا ځکه چې هغوی خوښ نه کړو هغه څيز چې نازل کړې دې الله			
او الله ۞ د هغوی عملونه برباد کړل دا په دې وجه چې څه الله ۞ نازل کړی دی دوی هغه بد گنړی			
فَاَحْبَطَ	اَعْمَالَهُمْ ۞	اَفْكَمَ سَيِّرُوْا	فِي الْاَرْضِ
نو ضائع کړل الله عملونه دهغوی آيا نه وؤ گرزویدلی دوی په زمکه کښې چې لیدلې وې دوی			
نو الله ۞ د هغوی عملونه ضائع کړل آيا دا خلق د زمکې په مخ گرځیدلی نه دی چې دا نې کتلې وې			

کَيْفَ كَانَ	عَاقِبَةُ	الَّذِينَ	مِنْ قَبْلِهِمْ	وَقَرَّ اللَّهُ
چی څرنگې وو؟	انجام	د هغه خلقو	چی مخکې ددوی نه وو؟	هلاکت راوستو الله
چی ددوی نه دپخوانو خلقو انجام څه شو؟				الله هغوی هلاک کړل
عَلَيْهِمْ	وَالْكَافِرِينَ	أَمْثَلَهَا	ذَلِكَ يَأَنَّ اللَّهَ	مَوْلَى
په هغوی باندې	او کافرانو لره دې	انجام په مثال ددې	دا په سبب ددې چی الله	مددگار دې
			دا ځکه چی الله د مومنانو	
الَّذِينَ	أَمَنُوا	وَأَنَّ الْكَافِرِينَ	لَا مَوْلَى	لَهُمْ
د هغه کسانو	چی ایمان ئې راوړې دې	او بیشکه کافران چی دی	نشته مددگار	د هغوی
			او د کافرانو هیڅوک ملگری نشته	

آسان ترجمه قرآن

تاسو ته دا حکم دې، او که الله تعالی غوځتلې نو په خپله به ئې ددوی نه انتقام اخستلې وې، لیکن (تاسو ته دا حکم ځکه درکړې شو) دې دپاره څه ستاسو دیو بل په ذریعې سره امتحان واخلئ او کوم خلق څه د الله تعالی په لاره کېن او وولې شی الله تعالی به چرې هم د هغوی عملونه ضائع نه کړي هغوی به خامخا منزل ته اورسوي، او د هغوی حالت به ښه کړي. او هغوی لره به جنت ته داخل کړي، څه هغوی سره ئې دهغې ښه پیژندلو کړې ده اے ایمان والو، که تاسو د الله تعالی (د دین) مدد کوئ، نو هغه به ستاسو مدد او کړي، او ستاسو قدمونه به مضبوط کړي، او کومو خلقو څه کفر اختیار کړې دې، د هغوی دپاره تباہی ده، او الله تعالی د هغوی عملونه ضائع کړې دی دا ددې وجې نه، څه دوی هغه خبره ناخوښه کړې ده، کومه څه الله تعالی نازل کړې وه، نو الله تعالی د هغوی عملونه ضائع کړل آیا پس دا خلق په زمکه کېن نه گرځي، څه او کوری، څه دهغې خلقو انجام څرنگه شو، کوم خلق څه ددوی نه مخکېن ته شوې دې؟ الله تعالی په هغوی باندې تباہی راوستله، او د کافرانو دپاره هم دغه شان انجام مقدر دې، دا ددې وجې نه څه الله تعالی دهغې خلقو مددگار دې، کومو څه ایمان راوړې دې، او د کافرانو دپاره هیڅوک مددگار نشته.

خلاصه تفسیر

﴿ذَلِكَ﴾ [دا حکم] د جهاد کوم څه ذکر شو [په ځای کړئ او] کوم څه په ځنوصورتونو کېنې د کفارو نه د انتقام اخستو دپاره د جهاد طریقہ مقرر کړه دا د خاص حکمت په وجه سره ده ورنه ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَانْتَصَرْنَا مِنْهُمْ﴾ [که الله تعالی غوښتلې نو د هغوی نه به ئې] په خپله د اسمانی او زمینی عذابونو په ذریعہ [انتقام اخستې وو] لکه د تیرو امتونو نه څه ئې دغسې بدل اخستې دې په ځای کانری وورول په چا د هوا طوفان راغې څوک ئې غرق کړل که داسې کیدې نو ستاسو جهاد کولو ته به ضرورت نه وو ﴿وَلٰكِنْ﴾ [لیکن] تاسو ته ئې د جهاد کولو حکم ځکه درکړو ﴿لِيُنْزِلَ﴾ [څه ستاسو دیو بل په ذریعہ امتحان وکړي] د مسلمانانو امتحان داسې څه څوک د الله تعالی په حکم خپل ځان له ترجیع ورکوي د کفارو او متحان داسې څه د قتال او جهاد په تکلیف باند خبردارشی څه څوک به حق لره قبلوی [او] په جهاد کېنې لکه څنگه څه د کفارو

په قاتل کیدو کښې کامیابی ده دغه شان مقتول کیدل هم ناکامی نه ده ځکه چې ﴿وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [کوم خلق دالله تعالی په لاره] یعنی جهاد [کښې مړه شی] ﴿فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ﴾ الله تعالی به دهغوی عملونو لره په کومو کښې چې داجهاد عمل هم داخل دی [هرگز ضائع نه کړی] لکه چې په ظاهره گنړلې شی چې هرکله دوی په کافرانو غالب نه شول په خپله قتل شول نو گویا ددوی عمل بې کاره لاړو مگر واقعہ داسې نه ده ځکه چې د دوی په دې عمل باند بله نتیجه کومه چې د ظاهری کامیابی نه په ډیرو درجو زیاته ده دوی ته حاصله شوه هغه دا چې ﴿سَيَهْدِيهِمْ﴾ [الله تعالی به هغوی لره] منزل [مقصودته] دکوم بیان چې وړاندراخی [ورسوی] ﴿وَيُضِلُّهُمْ بِاللَّهِ﴾ اود هغوی حالت به] په قبر او حشر او پل صراط او ټولو موقعو داخرت کښې [درست کړی] چرته به څه خرابی او ضرر هغوی ته ونه رسیږی [او] دې منزل مقصود ته درسیدو بیان دادې چې ﴿وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَفَآلَهُمْ﴾ [هغوی لره به جنت ته داخل کړی کوم چې به دوی ته معلوم کړی] چې یو جنتی به بغیر دتلاش او لتون نه خپل خپل مقررہ مکان بې تکلیفہ بیا مومی ددې نه ثابته شوه چې په جهاد کښې ظاهری ناکامی یعنی په خپله قتلیدل هم لویه کامیابی ده وړاند د جهاد ددنیوی فائدو او فضیلتونو ذکر کوی دهغې ترغیب دې چې ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ﴾ [ای ایماندارو که تاسو دالله تعالی] ددین [مدد وکړئ نو هغه به ستاسو مددو کړی] چې نتیجه یې په دنیا کښې هم په دښمنانو غالب راتلل دی خواه ابتداء یا څه زمانه پس دا کار به انجام کښې او دځنو مؤمنانو مقتول کیدل یا په یو جنگ کښې په وقتی طور مغلوب کیدل ددې منافی نه ده [او] دغه شان ددښمنانو په مقابلہ کښې ﴿وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ [ستاسو قدمونه به مضبوط کړی] دغه شان مطلب دادې چې خواه د ابتداء نه یا دوقتی پسپایی نه پس په اخرت کښې به ثابت قدم کړی په کفارو به مو غالب کړی لکه چې باریار ددې مشاهده په دنیا کښې شوې ده داڅو د مسلمانانو حال بیان کړې شو ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسَا لَهُمْ﴾ [او کوم خلق چې کافران دی دهغوی دپاره] په دنیا کښې کله چې د مؤمنانوسره مقابلہ کوی [تباہی] او مغلوبیت [دې او] په اخرت کښې [به] ﴿وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ﴾ د دوی عملونو لره الله تعالی نشته کړی] لکه چې دسورة په شروع کښې بیان وشو غرض کافران په دواړه جهانہ په تاوان کښې شول او ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا آيَاتَ اللَّهِ﴾ [دا] دکفارو تاوان او دعملونو بریادی [په دې سبب سره وشوه چې هغوی دالله تعالی نازلو کړو احکامولره ناخوښه کړل] عقیدتا هم او عملاهم ﴿فَأَحْطَ أَعْمَالَهُمْ﴾ [پس الله تعالی د هغوی عملونو لره] داول نه [ضائع کړل] ځکه چې دکفر کوم چې داغلی درجې بغاوت دې دا اثر دې او داخل کوم چې د عذاب الهی نه نه ویریرې ﴿أَفَلَمْ يَتَفَعَّلُوا فِي الْأَرْضِ﴾ [ایا دا خلق په ملک کښې گرځیدلی نه دی] ﴿فَلْيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ او هغوی نه دی لیدلی چې کوم خلق د هغوی نه وړاند تیر شوی دی د هغوی انجام څنگه شو ﴿ذَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَلُهُمْ﴾ چې الله تعالی په هغوی څنگه تباہی راغورزو لې ده] کومه چې ددغو وړانو کنډراتو او کورونو نه ظاهره ده نو هغوی لره هم ددې نه بې فکره کیدل نه دی پکار چې دخپل کفر نه واپس نه شی نو [ددې کافرانو دپاره هم ددې قسمه معاملات کیدونکی دی] اوس وړاند د فریقینو دحال اجمالی ذکر دې چې ﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا﴾ [دا] دمسلمانانو کامیابی او دکافرانو تباہی [په دې سبب سره ده چې الله تعالی دمسلمانانو کار ساز دې] ﴿وَأَنَّ

الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ ﴿۱﴾ او د کافرانو هیڅوک [داسې] کار ساز نشته [چه د الله تعالیٰ مقابله کښې د دوی کار جوړ کړی په دې وجه دوی په دواړه جهانہ کښې ناکامه وی او مسلمانانو ته که چرته په دنیا کښې وقتی ناکامی هم راپیښه شی نو انجام کار کامیابی وی او داخرت کامیابی خو ظاهره ده په دې وجه مسلمانان همیشه کامیاب او کافران ناکامه وی.

معارف او مسائل

د جهاد د شرعی حدودو یو حکمت: ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَاتَنَفَرَ مِنْهُمْ﴾ په دې آیت کښې الله ﷻ ارشاد فرمائی چې په دې امت کښې د جهاد او جنگ شرعی کیدل په حقیقت کښې یو رحمت دې، ولې چې دا د آسمانی عذابونو په ځانې ولاړ دې، ولې چې د الله ﷻ نه د باغی توب سزا الله ﷻ پخوانی امتونو ته د آسمانی او زمکې عذابونو په صورت کښې ورکړې وه. په امت محمدی ﷺ کښې هم داسې کیدیشو مگر د رحمت للعالمین په برکت سره دا امت د داسې عذابونو نه اوساتلې شو او د هغې په ځانې ئې جهاد شرعی او ګرځولو چې په دې کښې د عام عذاب په نسبت ډیرې آسانې او ښیګړې دی، اول خودا چې په عام عذاب کښې ټول قومونه نارینه او زنانه او ماشومان ټول تباہ کیږي او په جهاد کښې ښځې او بچی خو یقیناً په امن وی، سړی هم صرف هغه کسان ددې ګوډار لاندې راځي چې د الله ﷻ د دین د حفاظت کوونکو په مقابله کښې جنگ کولو ته راوړاندې شی بیا په هغې کښې هم ټول نه وژلې کیږي. ډیرو ته په کښې د اسلام او د دین قبلولو توفیق نصیب شی. د اشان د شرعی جهاد یوه فائده دا هم ده چې ددې په وجه دواړه ډلې د امتحان لاندې راځي چې څوک په دوی کښې د الله ﷻ په حکم باندې خپل مال او خان قربانولو ته تیاریږي او څوک په سرکشی او کفر باندې مضبوط پاتې کیږي یا د اسلام روښانه دلیلونه چې او ګوري نو اسلام قبول کړي.

﴿وَالَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَمْ يُضِلْ أَعْمَالَهُمْ﴾ دسورت په اول کښې دا بیان وو چې څوک په کفر او شرک باندې جمع کیږي او نور خلق هم د اسلام نه منع کوي، الله ﷻ د هغوی نیک عملونه هم تباہ کړل او ضائع ئې کړل. که هغه صدقې او خیراتونه وی او که نور د خیر کارونه وی د کفر او شرک په وجه سره د الله ﷻ په نزد په آخرت کښې نیک عمل هیڅ ثواب نه لري، ددې مقابله کښې دې آیت مبارک کښې ئې او فرمائیل چې څوک خلق د الله ﷻ په لار کښې شهید کیږي د هغوی عملونه نه بربادیږي یعنی د دوی ګناهونه په دغې نیک عملونو باندې هیڅ اثر نه لري بلکه ډیر خل دغه نیک عملونه ئې د ګناهونو کفارې جوړې شی.

﴿سَيَهْدِيَهُمْ وَيُضِلُّهُمْ بِالْهَمِّ﴾ دې کښې د الله ﷻ په لار کښې د شهید د پاره د دوو نعمتونو بیان داسې دې چې الله ﷻ به دوی ته هدایت کوي، بل دا چې الله ﷻ به ئې ټول حالتونه درست کړي د حالاتو نه مراد د دنیا او آخرت دواړو جهانونو حالات دی. په دنیا کښې مجاهد که په جهاد کښې شهید نه شی بیا به هم د شهید ګڼ د ثواب حقدار وی او په آخرت کښې به د قبر د عذاب، د محشر د پریشانۍ نه خلاصې بیا مومي او که د څه خلقو حقونه د دوی په ذمه پاتې شوی وی نو الله ﷻ به د حقدار د راضی کولو انتظام دده د پاره او کړی او دوی به ترې خلاص کړي. [حدیث د ابی نعیم بزار او بیهقی په حواله د تفسیر المظهری] (۱).

(۱) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۱۲۴] وشعب الإيمان للبيهقي رقم الحديث: [۵۳۱۶]

او د پیغمبری نہ پس د هدایت کولو مراد دوی لره منزل مقصود یعنی جنت ته رسول دی لکه د جنتیانو باره کښې قرآن کریم پخپله فرمائی چې دوی جنت ته داخل شی نو دوی به وائی چې ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدانا لهذا﴾^(۱).

﴿وَيَذَلُّهُمْ الْجَنَّةَ عَرَفَهَا لَهُمْ﴾^(۲) دا دریم انعام دی چې دوی به یوازې جنت ته رسول نه وی بلکه د جنت د خپل خپل مقام نه به خبر کړې شی تر دې چې د حورو او محلونو نه به داسې شان سره ښه خبر کړې شی لکه چې دوی گویا مخکښې دې کښې اوسیدلی دی او پخپله ئې هر څیز لیدلې او پیژندلې دې، که داسې نه وي نو جنت یو نوی او ډیر لوڼې ځانې دې په هغې کښې خپل ځایونه لټول دهغې په هر څیز باندې ځان پوهول ډیر گران کار وو په دې صورت کښې به پریشانۍ او اجنبیت او عدم اطمینان د زړه به وو.

ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل: قسم مې دې په هغه ذات وی چې دین حق سره ئې زه راوړلېم چې څنگه تاسو په دنیا کښې د خپلو بیبیانو او کورونو نه واقف او سره بلد یئ ددې نه به هم زیات د جنت خپل مقام او دهغه ځانې بیبیانو سره واقف یئ. (ابن جریر روایت کړو او طبرانی او یعلی هم روایت کړو، په حواله مظهری^(۱) او په بعضو روایتونو کښې راغلی دی چې یوه فرشته به هر جنتی دپاره او ټاکلې شی چې په جنت کښې به خپل مقام ورته ښائی او خپلو بیبیانو سره به ئې پیژندگلی کوی^(۲)، والله اعلم.

﴿وَالْكَافِرِينَ أَفْطَاهُ﴾^(۳) دلته په ﴿الْكَافِرِينَ﴾ کښې الف لام عهدی دې یعنی دې نه مراد دمکې مکرمې کافران دی مطلب ئې د کافرانو ویړول داسې دی چې د تیرو شوو امتونو پشان په تاسو باندې هم عذاب راتلې شی، دېنه بې فکره کیدل پکار نه دی.

﴿وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ﴾^(۴) د ﴿مَوْلَى﴾ لفظ په ډیرو معنو کښې استعمالیږي، یوه معنی ئې کارساز ده کومه چې دلته مراد ده. او بله معنی ئې مالک ده لکه د قرآن عظیم الشان په یوبل ځانې کښې راځی چې ﴿تَعَمَّدُوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقُّ﴾^(۵)، یعنی کافران به خپل حق مالک ته بیرته وروستی شی. ولې چې اصل مالک دهر چا یعنی مؤمن او کافر او د هر څه یوازې الله ﷻ دی.

إِنَّ اللَّهَ	يُدْخِلُ	الَّذِينَ	آمَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
بیشکه الله	به داخل کړی	هغه کسان	چې ایمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل نیک
بیشکه چې الله <small>ﷻ</small>	به د ایمان اود نیک عمل خاوندان داسې	باغونو ته ور داخل کړی	چې	
جَلَّتْ	تَجَرَّتْ	مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ	وَالَّذِينَ	كَفَرُوا
هغه جنتونو ته	چې بهیږي به	لاند دهغې نه نهرونه	او هغه کسان	چې کفر ئې اوکړو
دهغې لاندې به ولې بهیږي	او کومو کسانو چې کفر اختیار کړې دې			

^(۱) ترجمه:- دالله تعالی لاکه لاکه احسان دې چې هغه مونږ دې مقام ته راوړسولو.

^(۲) تفسیر المظهری [ج: ۸ ص: ۴۲۵] والبعث والنشور للبيهقي رقم الحديث: [۵۹۳]

^(۳) تفسیر القرطبي [ج: ۷ ص: ۳۱۰] والدر المنثور [ج: ۹ ص: ۱۶۷]

^(۴) ترجمه:- او دا خلق به الله تعالی طرفته واپس کولې شی کوم چې ددوی مالک حقیقی دې.

يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ

فانیده حاصلوی هغوی | او خوراک کوی | لکه څنگه چی | خوراک کوی خنور | او وور | هغوی دنیاوی فاندې اخلی | اوداسې خوراک | څښاک | کوی | څنگه چی خنور خوری | څښی | او اددوزخ |

مَثْوًى لَهُمْ ۝ وَكَائِنْ مِّنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ

خانی داوسیدو دي | دپاره دهغوی | او څومره ډیر | دکلونه دی | چی هغه | زیات سخت وو | اور دوی داستوگنې خانی دي | او داسې ډیر کلی وو چی ستاسو ددغې کلی ته په زور کښی

قُوَّةٌ مِّنْ قَرْيَةٍ الَّتِي أَخْرَجْتَهُ أَهْلُكُمُ

په لحاظ دقوت سره | دکلی ستانه | هغه کلی | چی ایستلې نې ته | هلاک کړل مونږه هغوی زیات طاقتور وو دکوم نه چی خلقو ته راویستلې یی | مونږه هغوی هلاک کړل

فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ۝ أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيْنَةٍ

پس نه وو هیڅ مددگار | دپاره دهغوی | آیا پس هغه څوک | چی وی | په واضحه دلیل | هدايت | باندې نو هیڅوک مددگار ئې پیدا نشو | نوایا څوک چی دخپل رب د طرفه په ښکاره

مِّن رَّبِّهِ كَمَن زَيْنَ لَهُ سُوْعُ عَمَلِهِ

د طرفه درب خپل نه | پشان دهغه چا دي | چی ښایسته ښکاره کړې شوې دي | هغه لره | بد عمل دهغه دلیل ولاړ وی | هغوی دداسې خلقو سره برابر کیدی شی چی خپل بد عملونه ورته ښایسته ښکاری

وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ۝ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۖ

اوپروی ئې اوکړه | دخواهشاتو خپلو | مثال دجنت هغه | چی وعده ئې شوی ده دمتقیانو سره دادي اوپه خپلو نفسانی خواهشاتو پسې روان وی | دکوم جنت چی پرهیزگارو سره وعده شوې ده

فِيهَا أَنْهَرٌ مِّن مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ ۖ وَأَنْهَرٌ مِّن لَّيْنٍ

چی په هغې کښی په | نهرونه وی | داوبونه | چی نه به وی بد بویه | او نهرونه به وی | دپیو نه | هغه داسې جنت دي چی داتازه | اوبونږونه په کښی بهیږی | هیڅرې نه سخا کیری | او دداسې پیو ولې چی

لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ ۖ وَأَنْهَرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٌ

چی نه به وی بدل شوې | خوند دهغې | او نهرونه به وی | دشرابونه | چی مزیدار به وی | خوند ئې یو پوتې نه بدلیږی | اود څکونکو دپاره دخوندناکو شرابو ولې به وی

لِلشَّارِبِينَ ۖ وَأَنْهَرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصًّى ۖ وَلَهُمْ فِيهَا

دپاره دڅکونکو | اونږونه به وی | دشاتونه | صفا سوتره | اووی به هغوی لره | په هغې کښی اودداسې شهدو نهرونه چی بالکل صفا به وی | او هلته به ورته هر قسم میوې

مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۖ وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۖ كَمَنْ هُوَ

دهر قسم میوونه | او ښښه به وی | د طرفه درب دهغوی نه | پشان دهغه چا دي | چی هغه | ورکولې شی | اود خپل رب طرفه به ورته ښښه وی | نوایا داسې خلق دهغه چا په شان کیدی شی

خَالِدٌ	فِي النَّارِ	وَسُقُوا	مَاءً حَمِيمًا	فَقَطَّمْ	أَمْعَاءَهُمْ
به هميشه وی اوور کنبې او څکولې کيږي به په هغوی اوبه گرمې پس پريکوي به کولمې دهغوی					
چې تل به په اور کنبې پراته وی او ویشيدلې اوبه به پرې څکلې شي چې کولمې به ورله توتې انکته او غورزوی					

آسان ترجمه قرآن

يقين او کړئ، چه کومو خلقو ايمان راوړې دي، اولیک عملونه ئې کړې دي، الله تعالى به هغوی لره په داسې باغونو کښ داخل کړي، چه دهغې لاندې به نهرونه بهيږي، او کومو خلقو چه کفر اختيار کړې دي، هغوی (دلته خو) مزې کوي، او داسې خوري لکه څرنگه چه چارپايان خوراک کوي، او جهنم د هغوی آخری ځایي د اوسيدو دي، او څومره ګل دي، چه په طاقت کښ ستا دهغې ګل نه زيات مضبوط وو، هغه چه (اے پيغمبره) ته ئې راويستلې ئې هغې ټولو لره مونږ هلاک کړې دي، او دهغوی هيڅوک مددګار نه وو اوښايه: آيا هغه خلق چه د خپل پروردګار د طرف نه په يوې روښانه لار باندې وي، آيا دوی دهغې خلقو پشان کيدې شي چه هغوی ته د هغوی لکاره عمل ځانسته کړې شوې وي، او هغوی خپلو نفساني خواهشاتو پسې روان وي متقيانو خلقو سره چه د جنت کومه وعده کړې شوې ده، دهغې (جنت) دا حال دي، چه په هغې کښ د اوبو داسې نهرونه دي چه خرابيدونکې نه دي، او داسې د پيو نهرونه دي، چه دهغې خوند به نه بدليږي، او داسې د شرابو نهرونه دي، چه څکونکو ته به خوند ورکولکې وي، او داسې د شاتو نهرونه دي، چه صفا کړې شوې به وي، او دغې جنتيانو دپاره به هلته کښ هر قسمه ميوې وي، او دهغوی د پروردګار د طرف نه مغفرت، آيا دا خلق دهغې چا پشان کيدې شي، چه هميشه دپاره په دولخ کښ وي، او په هغوی باندې گرمې اوبه څکولې شي، نو ټکړې ټکړې به کړي کولمې دهغوی.

خلاصه تفسير

﴿إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ [بیشکه الله تعالى به هغه خلقو لره کومو چه ايمان راوړو او نیک کارونه ئې وکړل] ﴿جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ د جنت [داسې باغونو ته داخل کړي چه لاندې ترې نه نهرونه بهيږي] ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَبُونَ﴾ او کوم خلق چه کافران دي هغوی | په دنیا کښې [عیش کوي] ﴿وَيَاكُفُونَ كَمَا كُفِلَ الْأَعْمَاءُ﴾ او داسې | آخرت نه بې فکره [خوري] څښي [لکه څنگه چه څاروی خوري] چه هغوی داسوچ نه کوي چه داخوراک څښاک مونږ له ولې راکولې شي او زموږ په ذمه ددې څه حق واجب دي؟ ﴿وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ﴾ [او جهنم د هغو خلقو د اوسيدو ځای دي] او بره چه د کومو کفارو په دنیا کښې د عیش کولو ذکر وشو په دې سره دي ستامخالفين نه دوکه کيږي اونه تالره د دوی په دې غفلت څه غم او خفګان پکاردې کوم چه ددوی د مخالفت سبب جوړ شوي دي تردې چه دوی تالره تنګ کړو په مکه کښې ئې هم پرې نه ښودې ځکه چه ﴿وَكَايْنٍ مِنْ قُرَيْبٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قُرَيْبِكَ الَّذِي أَخْرَجَكَ﴾ [دیر کلی داسې وو کوم چه په قوت [د جسم او قوت د مال او مرتبې] کښې ستا ددې کلی نه زيات وو د کوم اوسيدونکو چه ته دکوره بې کوره کړې چه مونږ هغو لره] په عذاب سره ﴿أَفَلَا تَأْمَنُونَ لَهُمْ﴾ [هلاک کړل پس د هغوی هيڅوک مددګار نه شو] نو دابې چاره څه دی دوی لره مغروره کيدل نه دی پکار ځکه چه

هر کله الله تعالى وغواړی دوی دوره کولې شی اوته د دوی په دې خو ورځو عیش باند مه غمژن کيږه ځکه چه الله تعالى به په خپل مقرر وخت دوی ته هم سزا ورکړی ﴿اَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ يَتِيْمَةٍ رَّيْبٌ﴾ [نو کوم خلق چه د خپل پروردگار په واضحه [په لیل سره ثابته] لاره باندې وی ﴿کُنْ زَيْنَ لَهُ سُوًّا عَلَيْهِ﴾ ایا هغه د هغو خلقو په شان کیدې شی دکومو بد عملونه چه دوی ته ښه معلومیږی ﴿وَاتَّبِعُوا اٰهُوَاءَهُمْ﴾ اوکوم چه په خپلو نفسانی خواهشونو باند چلیږی [یعنی هرکله چه ددې دواړو فرقو په عملونو کښې فرق دې نو د دوی په مال او انجام کښې هم فرق ضروری دې د حق خاوندان دثواب او دباطل خاوندان دعذاب مستحق دی چه بیان یې دادې ﴿مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ﴾ [دکوم جنت چه دمتقیانو سره وعده کولې شی ﴿فِيهَا الْكَهْرِبَانُ مَاءٌ غَيْرٌ اَسِنٌ﴾ د هغې حال دادې چه په دې کښې ډیرنهرونه خو دداسې اوبو دی په کومو کښې چه به ذره تغیر نه وی] نه په بوی کښې نه په رنگ کښې نه په خوند کښې ﴿وَالْكَهْرِبَانُ لَبَنٌ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ﴾ [او ډیرنهرونه دپیو دی چه خوند به یې ذره بدل نه وی ﴿وَالْكَهْرِبَانُ خَمْرٌ لَّذِي لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ﴾ او ډیرنهرونه دی دشرابوچه څښونکوته به ډیر مزیدار معلومیږی ﴿وَالْكَهْرِبَانُ عَمَلٌ مُّصَفًّی﴾ او ډیرنهرونه دی دشاتو کوم چه بالکل [دخیری میری نه پاک صفا وی ﴿وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ﴾ او دهغوی دپاره به هلته د هر قسم میوی وی او] په دې کښې د دا خلیدونه وړاند ﴿وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ﴾ [د هغوی درب دطرف نه] دگناهونو [بخښنه وی ﴿کُنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ﴾ ایا داسې خلق د هغو په شان کیدې شی کوم چه به همیشه په دوزخ کښې وسیږی ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيْمًا﴾ او جوشیدلې اوبه به دوی ته څښلو لره ورکولې شی ﴿فَقَطَّهٖمْ اَمْعَاءَهُمْ﴾ نو هغه به د دوی کولمې ټکړې ټکړې کړی]

معارف او مائل

هرکله چې د دنیا اوبه څه وخت کښې رنگ ، خوند او بوئی بدلوی ، دغه شان پی هم خرابیږی ، شراب د دنیا هم خوند خرابوی ، صرف د بعضو فائدو په وجه ځکلې شی څنگه چې تماکو سره د تریخوالی نه خلق استعمالوی . او عادت یې بیا جوړ شی ، د جنت د اوبو پیو او شرابو باره کښې دا اوخودلې شو چې داتول ددې بدلونونو او خراب خوند او نورو آفتونو نه خالی دی . او د سورت صفات په آیت کښې دایبان شوی دی چې جنت د نورو ضررونو او خرابو نه پاک او خالی دې . ﴿لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ﴾ (۱) داسې د دنیا په شاتو کښې موم او خیرې وغیره گډوی . د جنت په نهر کښې د شاتو پاک او صفا کیدل اوخودلې شو ، صحیح خبره داده چې د جنت دولو څلورو واور قسمونه د اوبو پیو ، شرابو او شاتو په حقیقی معنو کښې استعمال شوی دی . بې وجې دمجازی معنو اخستو ضرورت یې نشته دا خبره واضحه ده چې د جنت څیزونه د دنیا په څیزونو باندې نشی قیاس کولې ددغې ځانې د هر څیز خوند او شان به بل شان وی چې په دنیا کښې یې مثال او نظیر نشته دې .

وَمِنْهُمْ	مَنْ	لَيَسْمِعُ	إِلَيْكَ	حَتَّىٰ	إِذَا	خَرَجُوا
او ځینی ددوی نه	هغه څوک دی	چې غوږ ږدی	تاته	تر دې پورې	کله چې	اوزی دوی
او بعضی داسې خلق دی	چې تاته یې غوږ نیولی دې	خو چې ستا د مجلس نه				

(۱) ترجمه: - نه به په دې کښې سر څوگي وی او نه به عقل کښې فتور راځی.

مِنْ عِنْدِكَ	قَالُوا	لِلَّذِينَ	أُوتُوا الْعِلْمَ	مَاذَا قَالِ	انْفِقَافِ
د مجلس ستانه نو وائی هغه کسانو ته چی ورکړې شوې دي علم څه او وویل ده اوس					
بهر شی نو د پوهانو نه تپوسونه کوی چې دا اوس شي څه او وویل					
أُولَئِكَ الَّذِينَ	طَبَعَ اللَّهُ	عَلَى قُلُوبِهِمْ	وَاتَّبَعُوا		
دا هغه خلق دی چی مهر وهلې دي الله په زړونو ددوی باندې او پیروی نی کړې ده					
دا هغه کسان دی چې الله ﷻ ورته په زړونو باندې مهرونه لگولی دي او په خپلو					
أَهْوَاءَهُمْ ۝	وَالَّذِينَ	اهْتَدَوْا	زَادَهُمْ		
د خواهاشاتو خپلو او هغه خلق چی نیغه لاره نی موندلې ده زیات کړل هغوی لره الله					
خواهاشاتو پسې روان دی او څوک چې په نیغه لار روان دی نو الله ﷻ هغوی ته					
هُدًى	وَأَتَتْهُمْ	تَقْوَاهُمْ ۝	فَهَلْ يَنْظُرُونَ		
په لحاظ د هدایت سره اوور نی کړه هغوی ته تقوی د حصې دهغوی نو پس انتظار نه کوی دوی					
نور زیات هدایت کوی او د پرهیزگاری انور نور توفیق ورکوی نو دا خلق بس د					
إِلَّا السَّاعَةَ	أَنْ تَأْتِيَهُمْ	بَغْتَةً	فَقَدْ جَاءَ	أَشْرَاطُهَا	
مگر قیامت ته چی رابه شی دوی ته ناساپه نو بېشکه راغلي علامې دهغې					
قیامت په انتظار کښې دی چې ناگهانه پرې راشی نو دهغې ښې خو ښکاره شوی دی					
فَإِذَا	لَهُمْ	جَاءَتْهُمْ	ذِكْرُهُمْ ۝		
پس چرته به وی موقع دپاره ددوی کله چی راشی قیامت دوی ته د نصیحت قبلولو ددوی					
او کله چې ورته هغه په خپله مخې ته راشی نو بیا به د نصیحت قبلول څه فائده ورکړی					

آسان ترجمه قرآن

او (اے پیغمبر) په دوی کښې بعضې خلق داسې دي، چه ستا خبرې په غوږونو سره خو اوري، لیکن کله چه ستا د خوانه اوځی نو کومو خلکو ته چه علم ورکړې شوې دي، هغوی نه تپوسونه کوی چه: لی کریم (صلی الله علیه وسلم) اوس څه او وویل؟ دا هغه خلق دی، چه ددوی په زړونو باندې الله تعالی مهر لگولی دي، او خپلو نفساني خواهاشاتو پسې روان دی. او کومو خلکو چه د هدایت لاره اختیار کړې ده، الله تعالی هغوی ته په هدایت کښې نور هم ترقي ورکړې ده، او هغوی ته ئې دهغوی د حصې تقوی ورکړې ده. اوس آیا دا کافران د قیامت انتظار کوی، چه هغه ناساپه په دوی باندې راشی؟ (که داسې ده) نو د قیامت علامې خو راغلي دي، بیا چه کله قیامت راشی، نو هغه وخت کښې به ددوی دپاره د نصیحت منلو موقع چرته وی؟

خلاصه تفسیر

[او] اے نبی کریم ﷺ ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ﴾ [ځنې خلق داسې دي] مراد منافقان دي [چه هغوی] ستا دتعلیم او تبلیغ په وخت کښې په ظاهره خو [استاطرف ته غوږ ږدي] لیکن په زړه

سرہ بالکل متوجہ نہ وی ﴿حَتَّىٰ إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِندِكَ﴾ [تردی چہ ہر کلمہ ہفہ خلق ستا دخوانہ] پاخی دمجلس نہ [بہر لارشی ﴿قَالُوا الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾ نو نورو اہل علمو] اصحابو [تہ وائی چہ حضرت اوس] ہر کلمہ چہ مونہ پہ مجلس کنبی وو ﴿مَا ذَا قَالَ إِنْفًا﴾ [خہ خبرہ فرمائیلی وہ] د ہغوی داوینا ہم یوقسم لہ مسخرہ وہ چہ داسی بنودلہ چہ مونہ ستا خبرہ د اوریدو قابلہ نہ گنرو داهم یوہ شعبہ دہ دنفاق ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ﴾ [داهفہ خلق دی چہ اللہ تعالیٰ د ہغوی پہ زرونو مہر لگولی دی] د ہدایت نہ لری شوی دی ﴿وَاتَّبِعُوا أَهْوَاءَهُمْ﴾ [او پہ خپلو نفسانی خواہشونو چلیری او] د ہغوی دقوم نہ ﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا﴾ [کوم خلق چہ پہ ہدایت باند دی] یعنی مسلمانان شوی دی ﴿زَادَهُمْ هُدًى﴾ [اللہ تعالیٰ ہغوی تہ] د احکامو داوړیدو پہ وخت کنبی [نور زیات ہدایت کوی] چہ ہغوی پہ دی نوو احکامو ایمان راوړی یعنی د دوی دایمانیاتو شمیر زیات شو یا داچہ ددوی ایمان لہ نور زیات قوی کوی او پخوی کوم چہ دینک عمل خاصہ دہ چہ پہ دی سرہ پہ ایمان کنبی پختگی پیدا کیری ﴿وَأَتَتْهُمْ نَقُوبُهُمْ﴾ [او ہغوی تہ د تقویٰ توفیق ورکوی] وړاندې ددی منافقانو دپارہ وعید دی چہ دوی چہ کوم د قرآن الہی احکام اوری او متاثرہ کیری نہ [پس] معلومیری چہ داخل ﴿فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً﴾ [پس د قیامت منتظر دی چہ ہفہ پہ دوی ناخپہ راشی] داپہ طور د زجراو تویخ ئی و فرمائیل چہ اوس ہم نہ متاثرہ کیری نو ایاپہ قیامت کنبی بہ نصیحت او ہدایت حاصل کری؟ [پس] یادساتی چہ قیامت ہم نزدی دی چنانچہ ﴿فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا﴾ [د ہغی] ډیری [نبی خوراغلی دی] چنانچہ د حدیث پہ روسرہ پہ خپلہ د خاتم النبیین ﷺ بعثت او نبوت ہم د قیامت دنبونہ دی (۱) او سپورمی خیرول د نبی کریم ﷺ د معجزې کیدو نہ علاوہ د قیامت دنبونہ ہم دہ دا تولی نبی دقرآن دنزول پہ زمانہ کنبی موجودی شوی وې وړاندې ددی بیان دی چہ پہ ایمان راوړو او ہدایت موندو کنبی د قیامت انتظار کول محض جہالت دی خکہ چہ ہفہ وخت بہ دپوہیدو او عمل کولو نہ وی فرمائی ﴿قَالُوا لَهُمْ اذَا جَاءَ نَهُمْ ذُكْرُهُمْ﴾ [نو ہر کلمہ چہ قیامت د ہغوی مخی تہ راشی ودریری ہفہ وخت بہ ہغوی تہ پوہیدل کلمہ حاصل شی] یعنی مفید بہ نہ وی

معارف او مسائل

﴿أَشْرَاطُ﴾ دعلاماتو او نخبو معنی ورکوی. د قیامت نخبی پخپلہ د خاتم النبیین ﷺ د پیغمبر کیدو نہ شروع کیری. خکہ چي ختم نبوت ہم د قیامت د نزدی والی نخبہ دہ. دغسی پہ ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ﴾ (۱) سرہ ہم د قیامت نزدی کیدو تہ اشارہ دہ چي درسول اللہ ﷺ د سپورمی نیمیدو معجزہ ہم د قیامت د نزدی کیدو یوہ نخبہ دہ. دا رومبی نخبی دی چي پخپلہ دقرآن عظیم الشان د نازلیدو پہ وخت بنکار شوی وې، نورې نزدی نخبی پہ صحیح احادیثو کنبی خودلې شوی دی. پہ ہغی کنبی یو حدیث مبارک د انس رضی اللہ عنہ نہ نقل شوې دی. ہغوی فرمائی چي ما رسول کریم ﷺ نہ واوړیدل چي د قیامت نخبی دادی:

(۱) صحیح البخاری کتاب الرقاق، باب قول النبی صلی اللہ علیہ وسلم [ج: ۲ ص: ۹۶۳] بعثت انا والساعة کھاتین (ج: ۲ ص: ۹۶۳)
(۲) ترجمہ: - قیامت نزدی راوړسیدو.

① علم به پورته شی ② جهل به زیات شی ③ زنا به زیاته شی ④ شراب خوری به زیاته شی ⑤ نارینه به کم شی ⑥ زنانه به زیاتی شی ، تر دې حده پورې چې د پنځو سو زناناؤ ضرورتونو پوره کولو والا به یو سړې وی (۱) . او یو روایت کښې دی چې علم به کم شی ، او جهل به خور شی . [بخاری ، مسلم] (۲) . او ابی هریره رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې : ① کله چې د غنیمت مال خپل ذاتی مال او گنرلې شی . ② او امانت د غنیمت مال او گنرلې شی [چې د حلال گنرلو سره به خورلې شی] ③ زکوٰۃ به تاوان او گنرلې شی . یعنی د ښه زړه نه به نې نه ورکوی ④ دیني علم به د دنیا حاصلولو په غرض حاصلولې شی ⑤ سړې به د ښځې تابعدار او د مور پلار به نافرمان وی . ⑥ دوست به ځان ته نزدې کولې شی او مور پلار به لرې کولې شی ⑦ په مساجدو کښې به شور زیات شی ⑧ د قوم سردار به په ټولو کښې فاسق او بد کردار سړې شی ⑨ د قوم مشر به په ټولو کښې رذیل بنده جوړ شی . ⑩ د وړانکارۍ بنده عزت به صرف په دې وجه کولې شی چې د هغه د شر نه به ویرېږي ⑪ د سندر غاړو سندرې وئیل به عامې شی ⑫ تنگ ټکور او باجې سازونه به خواره شی ⑬ شراب څکل به خواره شی ⑭ او ددې امت آخری خلق به په خپل بزرگانو لعنت کوی . نو دغه وخت تاسو د یو سور طوفان ، زلزلې په زمکه کښې د ډوډیډو ، د صورتونو د مسخ کیدو ، آسمان نه د کانډو وریډو او د قیامت د نور نڅښو انتظار کوئ چې یو به بلې پسې داسې رازی لکه چې د ملغلرو لړنۍ او شلیږي او ملغلرې ترې یو یو راپریوځي (۳) .

فَاعْلَمُ	اَنَّهُ	لَا اِلَهَ	اِلَّا اللهُ	وَاسْتَغْفِرُ	لِذَنْبِكَ
پس پوهه شه	شان دادې	چې نشته لائق د عبادت	مگر الله دې	او بښنه غواړه	دپاره د گناه خپلې
نواښي نبي <small>صلی الله علیه و آله</small>	ته یقین ساته	چې د الله <small>ﷻ</small> نه سوا بل معبود نشته	اود خپلو خطاگانو په		
وَالْمُؤْمِنِينَ	وَالْمُؤْمِنَاتِ	وَاللهُ يَعْلَمُ	مُتَقَلِّبِكُمْ		
او دپاره د مومنانو سړو	او مومنانو ښځو	او الله ته معلوم دي	ځانې د گرزیدو ستاسو		
حقله معافی او غواړه	اود مومنانو سړو او د مومنانو ښځو دپاره هم	او الله <small>ﷻ</small> ته ستاسو د تگ راتگ اود استوگنې ځایونه			
وَمَثُوبِکُمْ					
او ځانې د استوگنې ستاسو					
ټول ښه معلوم دی					

آسان ترجمه قرآن

لهذا (اے پیغمبره) یقین او کره ، چه د الله تعالی نه سوا هیڅوک د عبادت لائق نشته ، او په خپل قصور باندې هم د بڅنې دعا غواړه او د مسلمانانو سړو او زنانو دپاره هم بڅنه غواړه ، او الله تعالی پوهیږي ستاسو د ټولو په نقل او حرکت باندې ، او ستاسو په ځانې د اوسیدلو باندې .

(۱) صحیح البخاری کتاب النکاح ، باب یقل الرجل ویکثر النساء [ج: ۲ ص: ۷۸۷]

(۲) صحیح البخاری کتاب الأشربة (فی الإبتداء) [ج: ۲ ص: ۸۳۶]

(۳) جامع الترمذی ، ابواب الفتن باب ما جاء فی علامة حلول المسخ والخسف (بالإختصار) [ج: ۴ ص: ۱۱۱]

خلاصہ تفسیر

هر کله چه تاد الله تعالى دفرمانبردارو بندگانو او د سرکشانو دواړو حال اومال واوړيدو ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ [نو ته ددې] په کامله طريقه [يقين ساته چه بغير دالله تعالى نه بل څوک قابل د عبادت نشته] په دې کښې ددين ټول اصول او فروع راغلل ځکه چه دعلم نه مراد علم کامل اکمل دې او دعلم کامل دپاره لازمه ده چه په ټولو الهی احکامو پوره عمل وی مطلب دادې چه په ټولو الهی احکامو باند هميشوالې ساته [او] که چرته څه خطا وشي کومه چه ستاد عصمت نبوت په بنا په حقيقت کښې گناه نه ده بلکه صرف غوره والې پريښودل دی مگر ستا دلوي شان په اعتبار سره صورتا خطاده په دې وجه ﴿وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ﴾ [ته دخپلې] هغې ظاهري [خطا معافې غواړه] ﴿وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ او ټولو مسلمانانو سړو او ټولو مسلمانانو ښځو دپاره هم [د بخشش دعاغواړه] [او] داهم يادساته چه ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوِئَكُمْ﴾ [الله تعالى ستا دگرځيدو او د اوسيدو] يعنی دټولو عملونو او حالاتو [خبرلری]

معارف او مسائل

دې آيت مبارك کښې رسول کریم ﷺ ته داسې خطاب دې چې تاسو پوهه شئ چې دالله ﷻ نه سوا بل څوک دعبادت لائق نشته دې. اودا ښکاره خبره ده چې دا علم خو هر مؤمن او مسلمان ته حاصل دې نور رسول کریم ﷺ ته به ولې حاصل نه وی. بيا ددغې علم د حاصلولو دحکم مطلب په دې باندې د مضبوط پاتې کيدو دپاره دې يا ترې مراد ددې په غوستلو څيزونو باندې عمل کول دی. لکه د قرطبي رحمه الله دنقل مطابق سفيان بن عيينه رحمه الله نه د علم د فضيلت باره کښې تپوس اوشو نو هغوي او فرمايل چې تا د قرآن عظيم الشان دا آيت مبارك نه دې اوړيدلې چې ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ﴾ چې دې کښې د علم نه پس د عمل کولو حکم ورکړې شوې دې. داشان بل ځانې کښې قرآن عظيم الشان فرمائی چې ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ﴾ (۱) دغه شان بل ځانې کښې فرمائی چې: ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ (۲) دې نه پس بيا فرمائی چې ﴿فَاخْذُوا زُجُجًا﴾ (۳) دې ټولو معاملاتو کښې اول علم بيا ددې په مقتضا باندې د عمل خوندنه کړې شوې ده. دلته دې آيت مبارك کښې اگر چې دا علم رسول کریم ﷺ ته درومي نه حاصل وو خو مقصود ترې ددې په مقتضا باندې عمل کول دی ځکه چه ددې نه پس د ﴿وَاسْتَغْفِرُوا﴾ حکم ورکړې شو او در رسول کریم ﷺ نه د عصمت نبوت په وجه ددې دخلاف کولو اگر چې احتمال نه وومگر پيغمبران ﷺ اگر چې معصوم وی خو بيا کله کله په اجتهاد کښې ترې غلطی کيږي. او اجتهادی غلطی شرعی قانون کښې څخه گناه نه ده بلکه دې باندې هم اجر ملاويږي. خو په دې باندې پيغمبران ﷺ ضرور خبردارولي شي. او ددوي د لوړ مقام اعتبار په وجه د دې څخه په لفظ د ذنب سره تعبير کيږي، لکه څنگه چې په سورة عبس کښې چې په رسول کریم ﷺ باندې عتاب نازل شو هغه هم د دوي د اجتهادی غلطی يو مثال وو، او ددې تفصيل مخکښې سورة عبس کښې راځي چې هغه اجتهادی غلطی اگر چې گناه نه وه بلکه

(۱) ترجمه:- تاسو ښه پوهه شئ چې دنياوی ژوند صرف لوبې ټوټې دي.

(۲) ترجمه:- او تاسو دا خبره ياد ساتئ چې ستاسو مال اور ستاسو اولاد ديو امتحان غيږ دي.

(۳) ترجمه:- پس تاسو ددې نه هوښيار اوسيرئ.

په هغې باندې هم د اجر ملاویدو وعده وه. خو ددوی عالی شان دپاره دا خوښ نه کړې شو او د نا خوښۍ اظهار او کړې شو، په دې مذکوره آیت مبارک کښې د اشان ذنب مراد اخستې شی.

هغه: ابوبکر صدیق رضی الله عنه نه روایت دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ او استغفار دیر دیر وایي ځکه چې ابلیس وای چې ما خلق په گناهونو کښې اخته کولو سره هلاک کړل نوزده هغوی په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ وئیلو سره هلاک کړم. کله چې ما دا اولیدل نو بیا مې په داسې باطلو خیالونو کښې لگیا کړل چې دوی ئې د نیکنۍ په خیال کوی لکه عام بدعات شو چې دې نه د توبې کولو توفیق نشی موندلې.

﴿مُتَقَلِّبُكُمُ فِي الْكُهُلِ﴾ د ﴿مُتَقَلِّبُ﴾ لفظی معنی الته کیدل یا لاندې باندې کیدل دی، د ﴿مُتَوَلِّی﴾ معنی د ایساریدو ځانې ده، ددې په مراد کښې مختلف احتمالونه کیدیشی. ځکه مفسرینو ددې مختلفې معنې بیان کړې دي او حقیقت دادې چې هغه ټول ترې مراد دی ځکه چې په انسان باندې دوه قسمه حالات راځي یو هغه چې په عارضی او وختی ډول باندې په کښې انسان مشغول وی بل هغه چې انسان په کښې په مستقل ډول مشغول وی، د اشان په بعضو مکاناتو کښې د انسان پاتې کیدل عارضی وی او په ځینو کښې مستقل وی، په دې بنا په آیت مبارک کښې د پاتې کیدو عارضی ځانې ته متقلب او مستقل ځانې ته متولی او وئیلې شو، په دې شان ددې آیت مبارک مطلب دا شو چې ټول هر قسم حالات دالله عز وجل په علم کښې دی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ	أَمِنُوا	لَوْلَا نُزِّلَتْ
او وائی به هغه کسان	چې ایمان ئې راوړې دې	ولې نه نازلولې کیرې
او مومنان وائی	چې د جهاد په باره کښې یو نوې سورت ولې نازل نشو؟	
سُورَةٌ	فَإِذَا	أُنزِلَتْ
سورة	پس هر کله چې	نازل کړې شو
یو سورت	پس هر کله چې	نازل کړې شو
سورة محکم	او ذکر کړې شو	په هغې کښې
سورة محکم	چې په هغې کښې د جهاد ذکر وی	نو
الْقِتَالِ	رَأَيْتَ	الَّذِينَ
جنگ	نواولیدل تا	هغه کسان
جنگ	نواولیدل تا	چې په زړونو دهغوی کښې
تد به هغه خلقو ته گوري	چې د کومو په زړونو کښې چې د نفاق مرض دې	هغوی ستا طرفته دهغه چا
نَظَرَ الْمُغْشَى	عَلَيْهِ	مِنَ الْمَوْتِ
پشان دکتلو دهغه چا چې بې هوشی راغلی وی	په هغه باندې	دوچې دمرگ نه پس افسوس دې په حال دهغوی باندې
په شان گوري	په چا چې د مرگ بې هوشی راغلی وی نو هغوی دپاره هلاکت دې
طَاعَةٌ	وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ	فَإِذَا
په ژبې ئې دطاعت اقرار دې	او خبرې ښې ښې	پس هر کله چې
تابعدارۍ کول پکار دی	او ښه خبره کول پکار دی	خو چې د جهاد فیصله اوشوه نو

فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ

نو که دوی ربښتینی ثابت شوی وی دالله سره | نووژبه دا کار | بهتره | دپاره ددوی |
که دغه وخت هم دوی الله ﷻ ته رشتیا وئیلې وی | نو دا به د دوی دپاره ډیره ښه وه

فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اَنْ تُفْسِدُوا

نو ایا څه بله توقع کیدی شی ستاسو نه | [بې ددې نه] چی مخ واړوؤ تاسو | نو فساد به کوی |
بیا تاسو نه داهم توقع ده | که چرې تاسو [دجهد او ایمان نه] مخ واړوئ | نو د زمکې په مخ فساد

فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا اَرْحَامَكُمْ اُولَئِكَ الَّذِينَ

په زمکه کښی | او پرېکوی به تاسو | خپلولی ستاسو | دا هغه خلق دی
خور کړئ | او د خپلولی تعلقات به ختم کړئ | دغه خو هغه کسان دی چې

لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَاَعْنَى اَبْصَارُهُمْ

چی لعنت او کړو په دوی باندې الله | پس کانړه ئې کړل دوی | او پندې ئې کړې | سترگې ددوی |
الله ﷻ پرې لعنتونه وروولی دی | نو دوی ئې کانړه کړی دی | او د دوی سترگې ئې پندې کړی دی

اَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ اَمْ عَلَى قُلُوبٍ اَقْفَالُهَا

ایا دا خلق غور نه کوی | په قرآن کښی | یا په زړونو باندې ئې | جرندې دهغې دی |
نویا دوی په قرآن پاک کښې فکر نه کوی | یا د دوی په زړونو باندې تالی لگیدلې دی

اِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ اَدْبَارِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ

بیشکه هغه کسان | چی واپس شو | په شاگانو خپلو باندې | روستو دهغې نه | چی ښکاره شو |
بیشکه هغه خلق چې د هدایت دښکاره کیدو نه پس هم مرتد شوی دی |

لَهُمُ الْهُدَىٰ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَاَمَلَىٰ لَهُمْ

هغوی ته | هدایت | شیطان | آسان کړو [داکار] | هغوی ته | او ددروغو امید ئې ورکړو | هغوی ته
شیطان دهغوی په نظر کښې دهغوی [اعملونه] ښائسته کړی دی | او دوی ته ئې اوږده امیدونه ورکړی دی

ذَلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا

دا کار | په سبب ددې چې بیشکه هغوی | اووئیل | هغه کسانو ته | چې خوښ ئې نه وو | هغه دین |
دا په دې وجه چې دوی هغه خلقو ته کوم چې دالله ﷻ د نازل کړی کتاب نه بیزاره دی

نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأُمْرِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ

چی نازل کړې دې الله | چې مونږه به منو ستاسو | په ځینو معاملاتو کښی | او الله | پوهیږی |
دا اووئیل | چې مونږ به ستاسو بعضې خبرې اومنو | او الله ﷻ ددوی په پټو

اَسْرَارُهُمْ فَكَيْفَ اِذَا تَوَفَّيْتُهُمُ الْمَلِكَةُ يَضْرِبُونَ

په پټو خبرو ددوی | پس څه حال به وی | کله چې روح اخلی ددوی نه | فرښتی | نو وهی به هغوی
خبرو ښه پوهه دې | نو هغه وخت به ددوی څه حال وی | چې فرښتی به ترې روحونه اخلی

وَجُوهَهُمْ	وَأَذْبَارُهُمْ	ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ	اتَّبَعُوا	مَا
مخونه ددوی	اوشاگانې ددوی	دا کار په سبب ددې چې دوی	پیروی اوکړه	دهغې
اومخونه اوشاگانې به ورله وهیداځکه چې دوی په هغه لار روان شول چې الله ﷻ			
أَسْخَطَ اللَّهُ	وَكِرَهُوا	رِضْوَانَهُ	فَأَحْبَطَ	أَعْمَالَهُمْ
چې ناراضه کوی الله	او خوښه نه کړه	رضا دهغه	نوضائع نه کړل	عملونه ددوی
نه ناراضه کړه	اودهغه د رضا کارونو نه بیزاره شو	نو الله ﷻ ددوی عملونه برباد کړل		
أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ	فِي قُلُوبِهِمْ	مَرَضٌ	أَنْ لَّنْ يُخْرِجَ	
آیا گمان کوی	هغه کسان	چې په زړونو دهغوی کښی	مرض دنفاق دې	چې هرگز به نه رابرسیره کوی
ایا د چا په زړونو کښی چې مرض پروت وی	هغوی دا گمان کوی چې الله ﷻ به هیچرې			
اللَّهُ	أَضْغَانُهُمْ	وَكُنْشَاءُ	لَا رَيْنُكُهُمْ	
الله	دزړونو خرابیانی دهغوی	او که مونږه او غواړو	خامخا اوبه بنایو مونږ تاته هغوی	
دهغوی دښمنی نه ښکاره کوی	او که چرې مونږ غوښتلې نو مونږ به تاته هغه خلق خودلی وو			
فَلَعَرَفْتَهُمْ	بِسِيمِهِمْ	وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ	فِي لَحْنِ الْقَوْلِ	
نوخامخا اوبه پیژنې ته هغوی	په نښو دهغوی سره	اوخامخابه ته اویژنې هغوی	په طرز دخبرو کښی	
نوتا به هغوی دمخونو نه پیژندلی وو	اودخبرو په طرز به نه هسې هم اویژنې			
وَاللَّهُ يَعْلَمُ	أَعْمَالَكُمْ	وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ	حَتَّى	نَعْلَمَ
او الله پوهیږی	په عملونو ستاسو	او ضرور به مونږ آزمايو تاسو	تر هغې پورې	چې معلوم کړو مونږ
او الله ﷻ ته ستاسو ټول عملونه ښه معلوم دی	او مونږ به ضرور ستاسو امتحان کوو			
الْمُجَاهِدِينَ	مِنْكُمْ	وَالصَّابِرِينَ	وَنَبْلُوا أَخْبَارَكُمْ	
جهاد کونکی خلق	ستاسونه	اوصبر کونکی خلق	او چې جاج واخلو دحالاتو ستاسو	
چې مجاهدین او په میدان کښی	ټینگ اودریدونکی اویژنو	اوستاسود حالت اندازه واخلو		

آسان ترجمه قرآن

او کومو خلقو چه ایمان راوړې دې، هغوی وائی چه: څه ښه به وی، که یو (نوی) سورت نازل شی؟ نو چه کله یو واضحه کړې شوې سورت نازل شی، او په هغې کښ د جنگ ذکر وی، نو د کومو خلقو په زړونو کښ چه مرض دې، ته به هغوی لره ولینې، چه هغوی به تاته داسې گوری لکه څرنگه چه نظر کوی هغه څوک، چه په هغه باندې د مرګ بې هوښی راغلې وی، نو ډیره لویه خرابی ده دداسې خلقو دپاره دوی لرمالبرداری ښکاره کوی او ښه ښه خبرې کوی، لیکن کله چه د جهاد حکم مضبوط شی، نو که دغه وخت کښ دوی الله تعالی سره خپله وعد رشتولې کړې وي، نو دا به ددوی په حق کښ بهتره وه. بیا که تاسو د جهاد نه) مخ واړولو، نو ستاسو نه څه امید ساتلې شی؟ هم دا چه تاسو به په زمکه کښ فساد جوړ کړئ، او خپلې خونې رسته دارئ به پرېکړئ. دا هغه خلق دی، چه دوی لره الله تعالی د خپل رحمت نه لرې کړې

دی، نو دوی ئې کالره جوړ کړې دی، او ددوی سترگې ئې رڼدې کړې دی. آیا دا خلق په قرآن مجید کې غور نه کوی، یا په زړونو باندې هغه تالې لگیدلې دی، کومې چه په زړونو باندې لگي. حقیقت دادې، چه کوم خلق د حقې خبرې نه ځاګالي آړوی، سره ددې نه چه هدايت هغوی ته ښه واضحه شوې دې، شیطان هغوی ته د هغوی عملونه ځانسته کړې دی او د لرې لرې امیدونه ئې ورکړې دی. دا ددې وچې نه، چه کوم خلق د الله تعالی نازل کړې شوې خبرې پدې ګنړی دې (مثلاً قلان) هغوی ته دا وئیلې دې چه: په بعضو معاملاتو کې به مونږ ستاسو خبره منو، او الله تعالی ددوی په پټو خبرو باندې پوهه دې نو هغه وخت کې به ددوی څه حال وی، چه کله فرشتې ددوی روح په داسې طریقې سره قبض کوی، چه دوی به په مخونو او په ځاګانو باندې وځی، دا ددې وچې نه چه دوی په هغې طریقې باندې روان شو، چه هغې الله تعالی لره ناراضه کړو، او د هغه رضامندی خپله دوی پدې ګنړله، ددې وچې نه الله تعالی ددوی عملونه پر باد کړل. د کومو خلقو په زړونو کې چه (د نفاق) رڼه دې، آیا هغوی دا ګنړی، چه د هغوی پټې کړې شوې کینې به الله تعالی چرې هم نه ښکاره کوی؟ او (اے پیغمبر) که مونږ او څوارو، نو تاته به دا خلق داسې اوښایو، چه ته به خامخا دوی لره او پیژنې ددوی په علامو باندې، او (اوس هم) تاته به دوی لره په طرز د خبرو ددوی باندې ضرور او پیژنې. او الله تعالی ستاسو د ټولو په عملونو باندې ښه پوهیږی. او مونږ به ضرور په تاسو باندې آزمائش کوو، دې دپاره چه مونږ معلوم کړو چه په تاسو کې څوک دی، چه مجاهدین او ثابت قدم پاتې کیدونکې دی، او دې دپاره چه ستاسو د حالاتو اندازه واخلو.

خلاصه تفسیر

﴿وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ﴾ [او کوم خلق چه مؤمنان دی هغوی خو همیشه ددې خبرې شوق کوی چه کلام الهی نور نازل شوې چه ایمان مو تازه شی او نوی احکام راشی چه د هغې ثواب هم حاصل کړو او که د تیرو احکامو تاکیدوی نو چه نوره زیاته ثابت قدمی حاصله کړو او په دې شوق کېنې [وانی چه څه] نوې [سورة ولې نازل نه شو] که نازل شوې نو خواهش به پوره شی ﴿لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَكَيْفَ﴾ [پس څه وخت چه صفا صفا] مضمون والا [سورة نازل شی او] اتفاقاً ﴿وَذَكِّرْ فِيهَا الْقِتَالَ﴾ [په هغې کېنې د جهاد هم] صفا صفا [اذکر وی] ﴿رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾ نو د کومو خلقو په زړونو کېنې چه [د نفاق] مرض دې ته به هغو خلقو لره وینی ﴿يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَفْتَأُ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ﴾ چه هغوی به ستا طرف ته داسې حیرانه نظرونو سره [ګوری لکه په چاچه د مرګ بې هوشی راغلې وی] د داسې کتوسبب ویره او بزدلی ده چه اوس خو د ایمان دخپلې دعوی دپوره کولو دپاره به جهاد ته تلل وی او مصیبت جوړشو او هغه کوم چه داسې دالله تعالی دحکم نه ځان خبره کوی ﴿فَأُولَئِكَ لَهُمْ﴾ [پس] اصل داده چه دیره زر د هغوی کم بختی [راتلونکې ده] خواه په دنیا کېنې هم په څه ویاړ کېنې گیر شی ورنه پس دمرګ نه خو ضرورده او اگر چه په فرصت کېنې خو دوی دیره خبرې د اطاعت او خوشامد جوړوی لیکن ﴿طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ﴾ [د هغوی د اطاعت او خبرواترو] حقیقت [معلوم دې] چه اوس د نزول د حکم د جهاد په وخت کېنې ددوی حالت ټولوته ښکاره شو [بیا] پس د نزول د حکم د جهاد نه ﴿فَلَوْلَا عَزَمَ الْأَمْرُ﴾ [هرکله چه ټول کار] او سامان د جنگ [تیارشی نو] هغه وخت هم ﴿فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ﴾ [که دا خلق] په دعوی کېنې دایمان په الله تعالی [دالله تعالی سره رښتونی

وي] يعنى دايمان د دعوي په مقتضائي عمل كولې چه په هغې كښې ټول شرعى احكام عموما او حكم د جهاد خصوصا شامل دي او د زړه په صدق سره يې جهاد كولې ﴿لَكَانَ غَيْرَ الْمُهْمِّ﴾ [نو د هغوى دپاره به ډيره غوره وه] يعنى په ابتداء كښې كه منافقان وو نو په اخر كښې دنفاق نه تائب كيدلې بيا به يې هم ايمان مقبول وو او انتها لره په دې كښې منحصره نه شى گنرلې ځكه چه دمرگ تر وخته پورې په صدق دل سره توبه مقبوله ده وړاندې اوس د جهاد تاكيد او ددې نه وروستو پاتې كيدونكو ته خطاب كوي په تركو جهاد باندې بيان فرمائى چه تاسو خلق چه كوم جهاد لره بد گنړئ [پس] په دې كښې يو دنيوى مضرت هم دي چنانچه ﴿قَهْلَ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اَنْ تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ﴾ [كه تاسو] او دغه شان ټول د جهاد نه [كناره كښ شئ] تو ايا تاسوته دا احتمال هم شته [يعنى پكار دي] چه تاسو [يعنى ټول بنياد م په دنيا كښې] فساد جوړ كړئ ﴿وَتَقْطَعُوا رِجَامَكُمْ﴾ او په خپل مينځ كښې خپلولئ پريكړئ] يعنى د جهاد لويه فائده قانمول د عدل او اصلاح او امن دي كه داپريښودې شى نو دمفسدينو غلبه به شى او هيڅ انتظام په كوم كښې چه دټولو خلقو دمصلحتونو حفاظت وي پاتې به نه شى او چه داسې انتظام نه وي نو عام فساد او د حقوقو ضائع كيدل بيا لازم دي پس په جهاد كښې دنيوى نفعې هم دي ددې نه وروستو كيدل نور هم عجيبه دي وړاند اوس ددغو ذكر شوو منافقانو دقباحث ذكر دي چه ﴿اُولَئِكَ الَّذِيْنَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ﴾ [دا هغه خلق دي كومو لره چه خدايې دخپل رحمت نه لرې كړل] په دې وجه يې د هغه په احكامو دعمل كولو توفيق پاتې نه شو [بيا] د رحمت نه په لرې كولو يې دا كار مرتب شو چه ﴿فَاَصْحَمَهُمْ﴾ [هغوى لره يې] په غوږونو دالله تعالى د احكامو اوريدونه] كانه كړل او [د حقې لارې دليدونه يې] ﴿وَاَعْمَسَا بَصَارَهُمْ﴾ [دهغوى] باطنى [سترگولره رنډې كړې] اوس وړاندې دوى ته زورنه ده چه سره ددې چه په قرآن كښې دجهاد اونورو احكامو وجوب سره ددليلونو د حقانيت دقرآن او ددې احكامو د اخروى مصلحتونو او منافعولازما او دنيوى هم كله كله او ددې احكامو په مخالفت وعيدونه مذكور دي بيا چه كوم داخلق دغه طرف ته التفات نه كوي ﴿اَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ﴾ [نو يا داخلق د [قرآن] په اعجاز او مضامينو [كښې غور نه كوي] په دې وجه دوى ته انكشاف نه كيږي ﴿اَمْ عَلٰى قُلُوبٍ اَغْشَاءٌ﴾ [يا] غور كوي مگر [په زړونو يې] غيبى ژرندې لكيدلې دي دامنع الخلو ده يعنى په دې دواړو كښې ديوې خبرې كيدل ضرورى دي او كه دواړه جمع وي نو داهم كيدې شى او واقع كښې دلته دواړه خبرې جمع دي اول د دوى دطرف نه يو كار وشو يعنى دانكار په وجه په قرآن كښې غورنه كول بيا ددې په وياړ كښې ژرنده ولگيده كومې ته چه يې طيم او محتم يعنى مهر لگول [هم ونيلى دي او دليل ددې ترتيب دا ايت دي ذلك بانهم امنوا لم كفروا فطعم على قلوبهم او په دې مجموعه باندې فهملا يفتقون] مرتب دي وړاند اوس په قرآن كښې د فكر نه كولو وجه بيان فرمائى چه ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ ارْتَدُّوا عَلٰى اَدْبَارِهِمْ فِرًا بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى﴾ [كوم خلق] حق ته [شاكرى واپس د هغې نه چه نيغه لار هغوى ته] په عقلى دليلونو سره لكه اعجاز د قرآن او نقلى دليلونو سره لكه پيشينگويي د تيرو كتابونو نه [اصفا معلومه شوه] ﴿الْغَيْظُ سَوَّلَ لَهُمْ﴾ شيطان هغوى ته خبره جوړه كړې ده

١ ترجمه:- دا په دې وجه دي چې دې خلقو ايمان راوړو او بيا كافران شو پس ددوى په زړونو باندې مهر او لگولې شو او دوى نه پوهيږي.

﴿وَأْمَلِ لَهُمْ﴾ او هغوی ته ې دلرې لرې امیدونه ورکړي دي [چه په ایمان راوړو سره فلاڼی فلاڼی مصلحتونه موجوده یا چه ائنده ې توقع ده فوت به شی مطلب داشو چه ددې عدم تدبیر وجه عناد دې چه ده دایت د واضح ثبوت نه پس دوی التیه واپس کیږي او ددې عناد نه پس د شیطان لمسه شوه یعنی شیطان د دوی په نظرونو کښې دا غلط او مهلك عمل ښانسته ښکاره کړو او په دې لمسه عدم تدبیر وشو او په عدم تدبیر سره ختم او طبع یعنی په زړونو مهر ولگیدو بیا ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَئِذَا نَزَلَ اللَّهُ﴾ [دا] د هدایت مخې ته دراتلو باوجود د دې نه واپس کیدل او لرې کیدل [په دې سبب وشو چه دې خلقو داسې خلقو ته کوم چه دالله تعالی نازل کړو احکامولره] د حسدنه [ناخوښه کوی] مراد ددې نه دیهودو سرداران دی کومو چه دښې کریم ﷺ سره به ې حسد کولو او سره د حق د پیژندو د هغې تابعداری نه به ې شرم کولو مطلب دا چه دې منافقانو سردارانو دیهودوته [دا وویل ﴿سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ﴾] چه په خوځبرو کښې به مونږ ستاسو وینا ومنو [یعنی تاسو چه کوم مونږ د محمد ﷺ د تابعداری نه منع کوی ددغې دوه جزه دی یوپه ظاهره ې تابعداری نه کول دویم په باطن کښې ې تابعداری نه کول پس په اول جزء کښې خو مونږ د مصلحت د وجهې نه ستاسو خبره نه شو منلې لیکن په دویم جزء کښې به ومنو ځکه چه په عقیدو کښې مونږ تاسو سره یو لکه چه به ې وویل [انامعکم] (۱) مطلب داشو چه دحق نه دواپس کیدو سبب قومی تعصب او پوند تقلید دې غرض داچه دسلسلې ابتداء ددې نه ده او انتهایې په ختم او طبع ده [او] اگر چه داقسم خبرې دامنافقان پټې کوی مگر ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّ رَبَّهُمْ﴾ [الله تعالی د هغوی پټو خبرو کولو لره] ښې [پیژنې] او دځنو کارونونه په وحی سره تالره خبرولې شی وړاند وعید دې کوم چه د اولی لهم دتفسیر کیدې شی یعنی هغوی چه کوم داسې حرکتونه کوی ﴿فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ﴾ [پس د هغوی به څه حال وی هرکله چه فرښتې د هغوی روح قبض کوی ﴿يَغْفِرُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَذْهَبَ رَبُّهُمْ﴾] او دهغوی مخونو او شاگانو لره به وهی او ﴿ذَلِكَ﴾ [دا] سزا ﴿بِأَنَّهُمْ أَتَّبَعُوا مَا اسْتَحْظَ اللَّهُ﴾ [په دې وجه سره] به وی [چه کومه طریقه دالله تعالی د ناراضه کولو موجب وه ﴿وَكُرْهُوا رِضْوَانَهُ هَغُورِيْ بِهِ هَغِيْ تَلَلْ او دهغه رضا] یعنی د موجب د رضادکارونو [نه به ې نفرت کولو په دې وجه ﴿فَأَخْبَطَ أَعْمَالَهُمْ﴾] الله تعالی د هغوی ټولو عملو [نیک لره] دسر نه [کالعدم کړل] پس ددې سزا مستحق شول او دچاسره که څه مقبول عمل وی نو دهغې په برکت سره په سزا کښې څه کمې خوکیدې شی وړاندې د [والله يعلم اسرارهما] د مضمون د تشریح په طور دې چه ﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ﴾ [دکومو خلقو په زړونو کښې مرض [دنفاق] دې] او هغوی ددې دپټولو کوشش کوی [ایا دخلق داخیال کوی ﴿أَنْ لَّنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْعَاءَهُمْ﴾] چه الله تعالی به چرې د هغوی د زړونو دښمنولره ظاهري نه کړی [یعنی دا اطمینان هغوی ته څنگه وشو هرکله چه دالله تعالی عالم الغیب کیدل ثابت اومسلم دی ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَهُمْ﴾ [اومونږ] خو [که غوښتلې نو تاته به دهغوی پوره پټه ښودلې وې ﴿فَلَعَرَفْتَهُمْ بِبَيِّنَتِهِمْ﴾] پس تابه هغوی په حلیه سره پیژندل [دپوره پټې مطلب دادې چه دهریو پوره حلیه به مونږ ښودلې وه [او] اگر چه په مصلحت سره مونږ داسې نه دی ښودلی لیکن ﴿وَلَنُفَعِّرَنَّهُمْ فِي الْخَنِّ الْقَوْلِ﴾] [ته به هغوی لره په طرز د خبرو سره اوس هم خامخا پیژنې] ځکه چه د دغو خبرې په

صدق مبنی نہ دی او تاتہ پہ نور دفراسست سرہ اللہ تعالیٰ د صدق او کذب پیژندل درکری دی
 چه دصدق اثر پہ زړه باند یو شان وی او د دروغوبل شان لکه چه په حدیث کنبی دی چه
 رښتیا اطمینان بخش وی او دروغ په زړه کنبی شک پیدا کوی [او] وړاند مؤمنانو او منافقانو
 ټولو ته په جمع خطاب کوی په طور دترغیب او ترهیب فرمائی چه ﴿وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ﴾ [اللہ
 تعالیٰ ستاسو د ټولو عملونه پیژنی] پس مسلمانانو ته به ددوی په اخلاص جزا او منافقانو ته به
 ددوی په نفاق او دوک باند سزا ورکری [او] وړاند د سختو احکامو لکه دجهاد وغیره یو
 حکیمانه حکمت ارشاد دې لکه چه بره په [قبل عیتم] کنبی یو حکیمانه حکمت ارشاد
 فرمائیږي شوی وو یعنی ﴿وَلَنُبَلِّغَنَّكُمْ﴾ [مونږه] دداسې سختو کارونو حکم ورکوی [خامخا
 ستاسو دټولو آزمائش کوو] ﴿حَتّٰی نَعْلَمَ الْمُجْتَهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ﴾ چه مونږ [په ظاهری طور هم
 [هغو خلقو لره معلوم کړو] او تمیز ی وکړو چه کوم په تاسو کنبی جهاد کوونکی دی او کوم] په
 جهاد کنبی [ثابت قدم پاتې کیدونکی دی] ﴿وَنَبْلُوْا اَخْبَارَكُمْ﴾ او چه ستاسو دحالتونو کره کتنه
 وکړو [دایې ځکه زیاته کړه چه دجهاد دحکم نه علاوه نور احکام او علاوه د حالت دمجاهدې
 او صبر نه نور حالات په کنبی هم داخل شی

معارف او مسائل

﴿سُوْرَةُ مُحَمَّدٍ﴾ د ﴿مُحْكَمَةٌ﴾ لفظی معنی مضبوط او کلک ده ، ددې د لغوی معنی په اعتبار سره
 خو دقرآن عظیم الشان هر یو سورت محکمه دې ، خو په اصطلاح دشریعت کنبی محکم په
 مقابله د منسوخ کنبی استعمالیږي ځکه دمحکمه قید لگولو سره د عمل شوق رابیدارول دی
 ولې چې سورت منسوخ وی نو په هغې کنبی دعمل کولو شوق خو لا څه کوی چې دعمل کولو
 ضرورت هم نه محسوسیږي ، او قتاده رحمته الله علیه فرمائی چې په څومره سورتونو کنبی د جنگ
 او جهاد احکام راغلی دی هغه ټول محکمه دي . دلته هرکله چې اصل مقصود دجهاد حکم او
 په دې باندې عمل کول دی ځکه سورة سره د ﴿مُحْكَمَةٌ﴾ لفظ ذکر کولو سره جهاد طرفته ئې اشاره
 او کړه چې وړاندې په ډاگه بیانول ئې راروان دی . [قرطبی] (۱)
 ﴿قَالَ لَهُمْ﴾ ددې معنی د اصمعی د قول مطابق داده چې ﴿قَارِبَهُ مَا يَهْلِكُهُ﴾ دده د هلاکت
 اسباب رانزدې شوی دی . [قرطبی] (۲)

﴿قَبْلَ عَسَيْتُمْ اَنْ تَكْفُرُوْا بِالْاَرْضِ وَتَقَطَّعُوْا اَرْحَامَكُمْ﴾ دلغت په اعتبار سره د ﴿تَوَلَّوْا﴾ دوه معنی
 کیدیشی ، یو اعراض کول او بل یو قوم باندې اقتدار حکومت کول . اوس په دې آیت مبارک
 کنبی ځینې مفسرینو رومبنی معنی اخستې ده چې پورته د تفسیر په خلاصه کنبی لیکلې
 شوي ده . ابو حیان په بحر محیط کنبی دې ته ترجیح ورکړې ده (۳) چې ددغې معنی په اعتبار
 سره د آیت مبارک مطلب دا شو چې که تاسو دشرعی حکمونو نه مخ تاؤ کړئ چې په کنبی
 دجهاد حکم هم داخل دې نو ددې اثر به دا وی چی دجاهلیت په زړو طریقو به تاسو ور
 او غورزیږئ چې لازمی نتیجه ئې په زمکه کنبی فساد خورول او خپلوی پریخودل دی ،

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۶ ص: ۲۶۳]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۶ ص: ۲۶۳]

(۳) تفسیر البحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۲ ص: ۳۳۱]

څنگه چې د جاهليت په هر کار کښې به د الیدلي شو چې یوې قبیلې به په بلې حمله کوله او لوتل کول به ئې. خپل اولاد به ئې پخپله پخپلو لاسونو په زمکه کښې ښخولو. اسلام د اتول رسمونه ختم کړل او ددې دپاره ئې د جهاد حکم ورکړو. اگر چې دا جهاد په ظاهره وینې توپیر دی خو په حقیقت کښې سخا او بیکاره اندام د بدن نه پرېکول دی چې ددې نه نور بدن په امن کښې پاتې شی. د جهاد په ذریعه عدل، انصاف، د خپلو او رسته دارو احترام قائم وی. او روح المعانی^(۱)، قرطبی^(۲)، وغیره کښې دلته د «تولئ» معنی حکومت او امارت اخستې ده. په دې وجه د آیت مبارک مطلب به داشی چې ستاسو حالات چې ذکر ئې پورته راغلې دې دهغې تقاضا داده چې که ستاسو مراد پوره شی یعنی په دې حالت کښې تاسو ته د ملک او قوم اختیار او حکومت درکړې شی نو نتیجه به ئې سوا ددې نه بله نه وی چې تاسو به زمکه کښې فساد خور کړئ او خپلوئ په پرېږدئ.

د خپلوئ باللو صحت تاهید: ارحام د رحم جمع ده چې د مور په خیمه کښې د انسان د پیدا کیدو ځانې دې چونکه د عامو خپلوو بنیاد هم ددغه ځانې نه چلیږي ځکه دې دپاره د رحم لفظ استعمال کړې شو. تفسیر روح المعانی دلته په دې باندې تفصیلی بحث کړې چې ذوی الارحام او ارحام کومو کومو خپلوو ته وئیلې شی، اسلام د خپلوئ د حقوقو پوره کولو ډیر تاکید کړې دې. صحیح بخاری کښې د ابی هریر رضی الله عنه او نورو صحابه کرامو رضی الله عنهم ددې مضمون حدیث نقل کړې دې چې الله او فرمائیل چې څوک خپلوی پالی الله به هغه خپل ځان ته رانزدې کړی او څوک چې خپلوی ماتوی نو الله به ئې د ځان نه پرېکړي. دې نه معلومه شوه چې خپلوانو سره په خبرو کارونو او د مال په خرچ کولو کښې د احسان کولو تاکید حکم دې په دغه حدیث کښې ابوهریره رضی الله عنه د قرآن عظیم الشان ددې آیت حواله هم ورکړه چې که غواړئ نو دا آیت مبارک اولولئ^(۳). یو حدیث پاک کښې راغلی دی چې څه داسې گناه چې سزائې الله په دنیا کښې هم ورکوی او په آخرت کښې هم، هغه د ظلم او خپلوئ پرېخودو برابره نه ده [ابو داود ترمذی روایت کړو په حواله د ابن کثیر]^(۴).

ثوبان رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې څوک چې خپل عمر زیاتیدل او په روزئ کښې برکت کیدل غواړي هغه لره خپلوی پالل پکار دی چې خپلوانو سره احسان کوی^(۵) او په صحیح احادیثو کښې دا هم دی چې د خپلوئ د حق په معامله کښې د بل طرف نه د برابرئ خیال کول نه دی پکار که بل رور خپلوی پرېخودل او ناروا سلوک هم کوی بیا هم ورسره د احسان او ښه سلوک معامله پکار ده. صحیح بخاری کښې راغلی دی چې «لیس الواصل بالمکافی ولكن الواصل الذي اذا قطعت رحمه وصلها» هغه څوک خپلوی پالونکي نه دې

^(۱) روح المعانی [ج: ۱۹ ص: ۱۷۷]

^(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۶ ص: ۲۴۳]

^(۳) صحیح البخاري کتاب الأدب، باب من وصل وصله الله [ج: ۲ ص: ۸۸۵]

^(۴) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۳۱۸] و مسند احمد حدیث ابی بکره نفیع بن الحارث بن کله. رقم الحديث: [۲۰۳۷۴]

^(۵) صحیح البخاري کتاب البيوع، باب من احب البسط في الرزق (بروایه انس بن مالک رضي الله عنه) [ج: ۱ ص: ۲۷۷]

چې صرف برابرہ بدلہ ورکوی بلکه خپلوی پالونکې هغه دې چې بل طرفه ورسره خپلوی پریخودې شی نو دې ورسره بیا هم خپلوی پالی [ابن کثیر] (۱).

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ﴾ یعنی داسې خلق چې په زمکه کښې فساد خوروی او خپلوی پریږدی په هغوی باندې الله ﷻ لعنت کړې دې. یعنی هغه ئې د خپل رحمت نه لرې کړې دې، عمر فاروق رضی الله عنه ددې آیت مبارک نه د ام الولد خرڅول حرام بللی دی. ام الولد هغه وینځه ده چې د خپل آقا نه ئې اولاد پیدا شوې وی ځکه به داسې کول اولاد سره د خپلونی پریخودو باعث جوړیږی چې د لعنت موجب جوړیږی [روایت اوکړو حاکم او صحیح ئې اوبللو او ابن المنذر روایت کړو د بریده نه] (۲).

په یو خاص بنده باندې د لعنت حکم او په یزید باندې د لعنت وکتلو بحث: د امام احمد رضی الله عنه صاحبزاده عبدالله هغوی نه په یزید باندې د لعنت کولو اجازت باره کښې سوال اوکړو نو وې فرمائیل چې په هغه کس دې لعنت ولی او نکړې شی چې په چا الله ﷻ پخپل کتاب کښې لعنت کړې دې. صاحبزاده ورته عرض اوکړو ما خو قرآن عظیم الشان پوره لوستې دې په هغې کښې چرته یزید باندې لعنت نه دې راغلې، هغوی دا آیت مبارک اولوستو او وې فرمائیل چې دیزید نه به زیات بل څوک د خپلوی پریکونکې وی چا چې در رسول الله ﷺ د خپلونی هم لحاظ اونکړو (۳). خود جمهور و امت په نزد په چا ټاکلی بنده باندې لعنت کول جائز نه دی تر څو چې کفر باندې دهغه مرکیدل په یقین سره ثابت نه وی. البته عام صفت سره پرې لعنت کول جائز دی لکه: ﴿لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ ﴿لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْفَاسِقِينَ﴾ ﴿لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى قَاطِعِ الرِّحْمِ﴾ وغیره روح المعانی دلته په دې مسئله باندې تفصیلی بحث کړې دې. [روح ص ۷۲/ج ۲۶] (۴).

﴿أَمَرَ عَلَى قُلُوبِ أَهْلَائِهِ﴾ زړونو باندې د تالې لگیدو مطلب هغه دې کوم چې د ختم او طبع د مهر لگولو دې، ددې مطلب دادې چې زړه د یو بنده داسې سخت او بې حسه شی چې ښه ورته بد او بد ورته ښه ښکاری په بې پروایۍ سره په مخه باندې گناهونو پاتې کیدل عموماً ددې سبب وی، نعوذ بالله منه.

﴿الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَى لَهُمْ﴾ دې کښې شیطان ته د دوو کارونو نسبت اوکړې شو، یو تسویل دې چې معنی ئې ښائسته کول دی یعنی بد او خراب څیز چا ته نیک او ښه ښکاره شی بل املاء ده چې معنی ئې مهلت ورکول دی، مراد دادې چې شیطان اول خو ددوی ناکاره عملونه د دوی په نظرونو کښې ښه او ښکلی ښکاره کړل بیا ئې په داسې اوږد امیدونو او آرزوگانو کښې اخته کړو چې پوره کیدونکې نه دی.

﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ﴾ ﴿أَضْغَانٌ﴾ د ضغن جمع ده، معنی ئې پټه دشمنی حسد او کینه ده، دا د منافقانو باره کښې نازل شوې دې کومو به چې د اسلام دعوی

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۳۱۹] و صحیح البخاری کتاب الأدب، باب لیس الواصل بالمکافی [ج: ۲ ص: ۸۸۶]

(۲) المستدرک للحاکم رقم الحديث: (۳۷۰۸)

(۳) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۴۳۴]

(۴) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۹ ص: ۱۵۱]

کوله او بنکاره به ئی رسول کریم ﷺ سره مینه خرگندوله او په پټه به ئی ورسره دشمنی او کینه لرله ، حالانکه دوی به الله رب العالمین عالم الغیب گنرلو او ددی خیال به ئی نه کولو چې الله ﷻ به ددوی باطنی رازونه او پټې دشمنی په خلقو باندې بنکاره کړی . ابن کثیر اوفرمائیل چې الله ﷻ په سورة براءت کښې د دوی د داسې عملونو او حرکتونو پټه ورکړه چې ترې دمنافقینو د منافقت پټه لگیدلې شی او هغه پیژندې شی ، ځکه سورة براءت ته فاضحه هم وئیلې شی ، یعنی رسوا کوونکې ځکه چې دې سورت د منافقانو خاص خاص نخبې بنکاره کړې دی (۱) .

﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكُمْ قُلُوبَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيَئِهِمْ﴾ او که مونږ او غواړو نو تاسو ﷺ ته به منافقان او بنایو او دهغوئ داسې شکل به ئی درته او بنایو چې په هغې سره هر یو منافق لره په شخصی ډول پیژنې ، قرآن عظیم الشان دې مضمون لره په حرف د لو سره بیان کړې دې د کوم استعمال چې داسې شرط دپاره وی کوم چې واقع شوې نه وی . ځکه به د آیت معنی دا وی چې که مونږ پیژندلې نو هر یو منافق به مو ورته په گټه کړې وو . خو مونږ د خپل حکم مصلحت او خپل حلم او بردباری په وجه په دغې شان د هغوئ شرمول مو خوښ نه کړل . دپاره ددې چې ضابطه دا قائمه پاتې شی چې ټول کارونه د هغې په ظاهر باندې حملول پکار دی او باطنی حالات او د زړه خبرې صرف علیم او خبیر الله ﷻ ته سپارل پکار دی ، البته تاسو ﷺ ته مونږ داسې بصیرت درکړې دې چې تاسو ﷺ منافقان پخپله هم د هغوئ د خبرونه پیژنئ نو د ﴿وَلَعَرَفْتَهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ﴾ هم دا مطلب دې [ابن کثیر] (۲) .

عثمان بن عفان ؓ اوفرمائیل چې څوک څه خیز په خپل زړه کښې پټوی الله ﷻ هغه لره د هغه دمخ او خبرونه بنکاره کوی یعنی په خبرو کښې د هغه نه داسې داسې الفاظ صادر شی چې دهغې نه ئی د زړه راز بنکاره شی ، داسې شان په یو حدیث کښې ارشاد دې چې څوک چې پخپل زړه کښې څه خبره پټوی الله ﷻ دهغه په وجود باندې د هغې خیز خادر خور کړی که دغه خیز ښه وی نو هغسې بنکاره کیږي او که خراب وی نو خراب بنکاره کیږي (۳) ، اود حدیث پاک په ځینې روایتونو کښې دا هم راغلی دی چې د منافقانو د یوې ډلې علم په شخصی ډول باندې هغوئ ته ورکړې شوې وولکه چې په مسند احمد ؒ (۴) کښې د عقبه بن عمرو ؓ په حدیث پاک کښې دی چې رسول کریم ﷺ په یو خطبه کښې د خاص خاص منافقانو نوم واخستو او د مجلس نه ئی پاسول ، دې کښې د شپږو دیرشو سرونو مونه شمیر کړې شوی دی . [ابن کثیر] .

﴿حَتَّى تَعْلَمَ الْمُجْرِمِينَ مِنْكُمْ﴾ الله ﷻ ته خود ازل نه دهر چا د عملونو او کارونو راجاپیره علم ازلی او ابدی دې ، دلته د علم نه مراد بنکاره کیدل او واقع کیدل دی . یعنی کوم خیز چې د الله ﷻ په علم کښې د رومې نه وو دهغې په واقع کیدو او بنکاره کیدو سره ئی واقعاتی علم راشی . [ابن کثیر] والله اعلم .

(۱) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۳۲۱]

(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۳۲۱]

(۳) المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث: [۱۶۸۱]

(۴) مسند احمد، حدیث ابی مسعود عقبه بن عمرو الأنصاري رقم الحديث: [۲۴۳۴۸]

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا

بيشكه هغه كسان | چي كفر نې او كړو | او خلق نې منع كړل | دلاري دالله نه | او مخالفت نې او كړو
بيشكه خوك چي كافران شول | او خلق نې دالله نه دلاري نه منع كړل | او هدايت د پيژندلو نه پس نې

الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ ۚ كُنْ يَظُرُوا اللَّهَ

درسول | روستو دهغي نه | چي ښكاره شوه | هغوي ته | نيغه لار | هرگز به ضرر اونه رسوي الله ته
درسول مخالفت او كړو | نو هغوي به الله ته هيڅ ضرر

شَيْئًا ۖ وَسَيُحِطُّ أَعْمَالَهُمْ ۖ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا

يوه ذره | او ضائع به كړي الله | عملونه دهغوي | اے هغه كسانو | چي ايمان موراوړي دي |
ورنكړي شي | او الله به ددوي عملونه برياد كړي | اني مومنانو |

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ۖ

حكومه مني دالله | او اطاعت كوي درسول | او مه بريادوي | عملونه خپل |
دالله تابعداري او كړئ | او درسول تابعداري او كړئ | او خپل عملونه مه تباه كوي

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَانُوا

بيشكه هغه كسان | چي كفر نې او كړو | او خلق نې منع كړل | دلاري دالله نه | بيا مړه شو هغوي
بيشكه چا چي كفر اختيار كړي دي | او خلق نې دالله نه دلاري نه منع كړي دي | بيا هم دغسي

وَهُمْ كَفَّارٌ ۚ فَلَئِنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ۖ فَلَا تَهْنَأُ وَتَدْعُوا

او هغوي كافران وو | پس هرگز به اونه بخښي الله | هغوي لره | پس مه بي زړه كيږئ | او بلنه مه كوي
كافران مړه شول نو الله به هغوي هيڅكله اونه بخښي | نو تاسو همت مه بائيلئ | او ادخان نه | دصليحي دعوتونه

إِلَى السَّلَامِ ۚ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ ۚ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَكِنْ يَتَرَكُكُمْ

صليحي ته | او هم تاسو به غالب يئ | او الله | ستاسو سره دي | او هرگز به نه ضائع كوي |
مه وركوي | او هم تاسو به غالب يئ | او الله ستاسو ملگري دي | او ستاسو په عملونو كښي

أَعْمَالَكُمْ ۖ إِنَّهَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۖ لَعِبٌ وَلَهْوٌ ۚ وَإِنْ تُؤْمِنُوا

عملونه ستاسو | بيشكه ژوند ددنيا | لوبي دي | او مشغولتيا ده | او كه تاسو ايمان راوړو
به هيڅ كمې نه كوي | ددنيا دا ژوند خوبس لوبي او تماشي دي | او كه تاسو ايمان راوړو

وَتَتَّقُوا ۖ يُؤْتِكُمْ أَجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ

او پرهيزگاري مو او كړه | نو دربه كړي تاسو ته | الله | اجرونه ستاسو | اونه به غواړي ستاسو نه |
او پرهيزگار پاتې شوي | نو الله به تاسو ته اجرونه دركړي | او هغه تاسو نه

أَمْوَالَكُمْ ۖ إِنَّ يَسْأَلْكُمْوهَا ۖ فَيُخْفِكُمْ

مالونه ستاسو | او كه اوغواړي ستاسو نه دغه مالونه | اوبه زيات اوغواړي ستاسو نه |
مالونه نه غواړي | كه مالونه درنه اوغواړي | او ترېسه بښه نې | نو تاسو

تَبْخُلُوا	وَيُخْرِجُ	أَضْغَانَكُمْ	هَآئِنَّمْ	هَؤُلَاءِ
نو تاسو به بخل او ڪري او را اوبه باسي عيبنو نه ستاسو اے تاسو دا ڪسان يئ				
تُدْعُونَ	لِتَنْفِقُوا	فِي سَبِيلِ اللَّهِ	فَمِنْكُمْ	
چي رابللي ڪيرئ تاسو ڊپاره ددي چي تاسو خرچ او ڪري ٲه لار دالله ڪنبي ٲس ڪيني ستاسونه				
مَنْ	يَبْخُلْ	وَمَنْ يَبْخُلْ	فَإِنَّمَا يَبْخُلْ	عَنْ نَفْسِهِ
هغه ڪو ڏي چي بخل ڪوي او ڪو ڇي بخل ڪوي ٲس بيشڪه هغه بخل ڪوي دڄان خپل سره				
وَاللَّهُ الْغَنِيُّ	وَأَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ	وَإِنْ تَتَوَلَّوْا	يَسْتَبْدِلْ	قَوْمًا
او الله ڪو غني ڏي او تاسو محتاجه يئ او ڪه مخ واپوڙ تاسو نو الله به بدل راولي يوقوم				
غَيْرَكُمْ	ثُمَّ لَا يَكُونُوا	أَمْثَالَكُمْ		
غير ستاسونه بيا به نه وي هغوي ٲشان ستاسو				
نو ستاسو ٲه ڄاڻي به يو بل قوم راولي چي هغوي به ستاسو ٲه شان (مخ اڀونڪي) نه وي				

آسان ترجمو قرآن

يقين او ڪري، ڇهه ڪومو خلقو ڪفر اختيار ڪري ڏي، او نور خلق ٿي دالله تعاليٰ دلاري نه منع ڪري ڏي، او دشمني ٿي ڪري ڏهه ڊيڄمبر عليه السلام سره، ٲس دهغي نه ڇهه دوي ته هدايت واضحه هوي ڏي، دوي هيڄري الله تعاليٰ ته نقصان نشي رسولي او زرده ڇهه الله تعاليٰ به ددوي عملونه ٻرپاد ڪري اے ايمان والو، دالله تعاليٰ اطاعت او ڪري، او د رسول اطاعت او ڪري او خپل عملونه مه ٻرپادوي. ڪومو خلقو ڇهه ڪفر اختيار ڪري ڏي، او نور خلق دالله تعاليٰ دلاري نه منع ڪوي، بيا ڊڪفر ٲه حالت ڪنن مڙهه هوي ڏي، الله تعاليٰ به ڇري هم هغوي اونه بڻي. لهذا (اے مسلمانانو) تاسو ڊڪمزوري ڊوڄي نه (دشمن ته) د صلحي دعوت مه ور ڪوي، او هم تاسو به اوچت يئ، الله تعاليٰ ستاسو ملڪري ڏي، او هغه به ستاسو عملونه ڇري هم ٻرپاد نه ڪري. داڙوند د دنيا خو بس لوبي ٿو ڦي ڏي او ڪه تاسو ايمان راڙوي، او تقويٰ اختيار ڪري، نو الله تعاليٰ به ستاسو اجر و نه تاسو ته ڊر ڪري، او ستاسو مالونه ستاسونه نه غواڙي. او ڪه هغه ستاسونه ستاسو مالونه او غواڙي، او ستاسونه ٿول هرڇهه راغونڊ ڪري، نو تاسو به ڊبخل نه ڪار واخلي او هغه به ستاسو ڊڙوڻو خفگان ٻنڪاره ڪري. خبر شي، تاسو داسي خلق يئ، ڇهه ڪله تاسو دالله تعاليٰ ٲه لاره ڪنن خرچ ڪولو ڊپاره رابللي شي، نو ٲه تاسو ڪنن ڇهه خلق داسي ڏي، ڇهه ڊبخل نه ڪار اخل، او ڪوم سڙي ڇهه بخل ڪوي، نو هغه ڊخپل ڄان سره بخل ڪوي، او الله تعاليٰ بے نياز ڏي، او تاسو محتاج يئ، او ڪه تاسو مخ واپوي، نو هغه به ستاسو ٲه ڄاڻي بل قوم پيدا ڪري، بيا به هغه ستاسو ٲشان نه وي.

خلاصہ تفسیر

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [بیشک کوم خلق چه کافر شول او هغوی] نورولره هم [د] الله تعالى د لاری نه [یعنی حق دین نه] منع کرل ﴿وَشَأَقُوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ﴾ او درسول ﷺ [مخالفت ی وکرو پس د هغی چه دوی ته] ددین [لار] په عقلی دلیلونو سره د مشرکانو دپاره او په نقلی سره هم د اهل کتابو د پاره [بنکاره شوه] ﴿لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ شَيْئًا﴾ داخلق دالله [ددین] [هیخ نقصان نه شی کولی] بلکه دا دین به په هر حال پوره کیږی چنانچه وشوه ﴿وَسَيُخْطِئُ أَعْمَالَهُمْ﴾ [او الله تعالى به دهغوی کوششونو لره] کوم چه د حق دین د وړانلودپاره کوی [ختم کری] ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ﴾ اے ایماندارو [دالله تعالى اطاعت کوی او] چونکه نبی کریم ﷺ دالله تعالى حکم بیانوی خواه په خاص طور سره په وحی الهی کنبی ددی حکم شوی وی یا په وحی الهی کنبی کلی ضابطه بیان شوی وی او دې خاص حکم لره نبی کریم ﷺ په دغه ضابطه کنبی د داخلیدو په بناحکم ورکړی وی په دې وجه ﴿وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾ [درسول] هم [اطاعت کوی او] دکفارو په شان دالله تعالى او رسول ﷺ په مخالفت کولو ﴿وَلَا تَبْطُلُوا أَعْمَالَكُمْ﴾ [خپل عملونه مه بربادوی] ددې تفصیل به په معلوماتو او مسئلو کنبی راشی ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [بیشک کوم خلق چه کافر شول او هغوی دالله تعالى دلاری نه] منع کرل ﴿ثُمَّ مَا تَوَّاهُمْ كَفَارًا﴾ بیا هغه کافران مړه] هم [شول] ﴿قُلْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾ پس الله تعالى به هغوی لره چرې ونه بخښی] د عدم مغفرت دپاره دکفر سره دلاری د الله تعالى نه منع کول شرط نه دی بلکه صرف د کفر ترمرگه پورې دا اثر دې لیکن د تشیع دزیاتوالی دپاره دا قیدواقعی زیات شو چه د دغه وخت دکفاروپه مشرانو کنبی داکار هم متحقق وو وړاند دکفارو قباحتونه او د مؤمنانو صفتونه په طور دتفریع فرمائی چه هرکله معلومه شوه چه مسلمانان د خدای محبوب او کفار مبغوض دی [نوال مسلمانانو] ﴿قُلَا تَهْتَبُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ﴾ [تاسو] دکفاروپه مقابله کنبی [همت مه بیلئ او] په همت بیلولو سره هغوی ته صلح طرف ته مه رابلئ ﴿وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ﴾ او تاسو به غالب یئ او هغوی به مغلوب وی ځکه چه تاسو محبوب یئ او هغه مبغوض دی ﴿وَاللَّهُ مَعَكُمْ﴾ [او الله تعالى تاسو سره دې] دا خوستاسود دنیا کامیابی شوه ﴿وَلَنْ يَزِيدَكُمْ أَعْمَالَكُمْ﴾ [او] په اخرت کنبی به دا کامیابی وی چه الله تعالى [به ستاسو] د [عملونو] په ثواب [کنبی هرگز کمی ونه کری] دا خوې همت افزائی شوه دجهاد ترغیب شو وړاند ددنیا دفانی کیدو ذکر کوی دجهاد ترغیب او دانفاق فی سبیل الله تمهیددې چه ﴿إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ﴾ [داددنیا ژوند خومخص لوبې اوتماشې دی] که په دې کنبی خان اومال د خپلې فاندې دپاره بچ کول وی نو دغه فائده دخوورخو ده او مطلب ی هیخ نه دې ﴿وَإِنْ تَوَيْتُمْ وَتَقْوَاهُ﴾ [اوکه تاسو ایمان او تقوی اختیارکړئ] چه دې کنبی جهادپه نفس اومال سره هم راغې [نو] تاسوته به دخپل طرف نه نفع ورسوی داسې چه ﴿يُؤْتِكُمْ أَجُورَكُمْ﴾ [تاسوته به ستاسو اجر درکړی او] تاسونه څه نفع نه غواړی چنانچه ﴿وَلَا يَسْأَلُكُمْ أَمْوَالَكُمْ﴾ [تاسو نه به ستاسو مال] هم کوم چه دنفس نه کم دې د خپلې نفعی دپاره [نه طلب کوی] هرکله چه تاسونه داسې شی نه طلب کوی دکوم ورکول چه اسان دی نو نفس چه ورکول ی مشکل دی هغه به ولې طلب کوی چنانچه ظاهره ده چه زمونږ په خان اومال خرڅ کولو سره دالله تعالى هیخ نفع نشته اونه

داممکنه ده اودا په شان ددې قول دالله تعالی دې چه [وهو یطعمو ولا یطعم] (۱) چنانچه ﴿إِنْ يَسْأَلُكُمْ عَنْهَا﴾ [که چرې] امتحانا [تاسو نه ستاسو مال طلب کړی] ﴿فَيُخْفِكُمْ ثَغْلُوهَا﴾ بیا ترانتنهانی درجې پورې ې تاسو نه طلب کوی] یعنی ټول مال درنه طلب کړی [نو تاسو] یعنی په تاسو کښې اکثر [بخل به کوی] یعنی ورکول به ې نه خوښوی ﴿وَيُخْرِجُ أَضْعَافًا كَثْرَةً﴾ [او] دغه وخت [به الله تعالی ستاسو ناخوښی ظاهره کړی] یعنی په نه ورکولو سره چه ظاهری فعل دې باطنی ناخوښی به ښکاره شی په دې وجه دافرد ممکن هم واقع نه کړې شو او ﴿هَاسَأَلْتُمْ هَؤُلَاءِ لِيُدْعُونَ لِيَتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [البته تاسو خلق داسې یی چه تاسو لره د الله تعالی په لاره کښې] چه نفع ې تاسوته واپس کیدل یقینی دی لږ حصه دمال [خرڅ کولو دپاره بلې] او باقی اکثره حصه ستاسو په قبضه کښې پریښودې شی [پس] په دې هم ﴿فَيَنْفِقُ مَنْ يَشَاءُ﴾ [خپې په تاسو کښې هغه دی چه بخل کوی او] وړاند په دې فرد واقع باله دبخل مذمت دې چه ﴿وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَبْخُلْ عَنْ نَفْسِهِ﴾ [کوم سړې] دداسې خاې د خرڅ کولو نه [بخل کوی نو هغه] په حقیقت کښې [په خپله دخان سره بخل کوی] یعنی خپل خان لره ددغې دائمی نفعې نه محرومه کوی [او] که نه وی نو ﴿وَاللَّهُ الْغَنِيُّ﴾ [دالله تعالی هیچا ته حاجت نشته] چه گوند احتمال د هغه دضرر وی [او] بلکه ﴿وَأَلْتُمْ الْفُقَرَاءَ﴾ [تاسو ټول] هغه ته [محتاج یی] او ستاسو ددې احتیاج په رعایت سره تاسو ته دانفاق حکم وشو ځکه چه په اخرت کښې به تاسوته د ثواب حاجت وی او طریقه د هغې دا عملونه دی او ﴿وَإِنْ تَوَلَّوْا يَتَّبِعْ لَكُمْ مَآ غَيْرُكُمْ﴾ [که تاسو] زمونږ د احکامو نه [روگردانی وکړی نو الله تعالی به ستاسو په خاې بل قوم پیدا کړی] او ﴿لَمْ يَكُنْ لَكُمْ فِتْنَةٌ﴾ [بیا به هغه ستاسو په شان] روگردانی کوونکی [نه وی] بلکه نهایت فرمانبردار به وی داکار به دهغوی نه واخستې شی او دغه شان به دغه حکمت پوره شی

معارف او مکاتیل

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ دا آیت مبارک هم دمنافقانو او د بنی قریضه او بنی نضیر باره کښې نازل شوې دې. او ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چې دا دهغې منافقانو باره کښې دې چې چا دغزوۀ بدر په موقع د قریشو دکفارو مدد په دې شان اوکړو چې د دوی دولسو گسانو د هغوی د لښکرو خوراکه پخپل ذمه دارنی اخستې وه هره ورځ به یویو کس ټول لښکر ته په وار وار خوراک ورکولو (۲).

﴿وَسَيُخْطَبُ أَهْلُكُمْ﴾ دلته د عملونو د حبطه کولو مراد دا هم کیدیشی چې د دوی د اسلام په خلاف کوششونه کامیابیدو ته پرې نژدې بلکه ختم ئې کړی څنگه چې د تفسیر په خلاصه کښې لیکلې شوی دی، او دا معنی هم کیدیشی چې ددوی دکفر او منافقت په وجه به د دوی ټول نیک عملونه ضائع شی د قبلیدو جوگه به نه وی.

﴿وَلَا تُبْطَلُوا أَهْلُكُمْ﴾ قرآن عظیم الشان دلته د عملونو حبط یعنی ضائع کولو په خاې د ابطال اعمال یعنی د عملونو باطل کیدو لفظ استعمال کړې دې. ددې مفهوم ډیر عام داسې دې چې

(۱) ترجمه: - او څه چې د خوراک دپاره ورکوی او دوی ته هیڅ دخوراک دپاره نه ورکوی.

(۲) تفسیر المظهری [ج: ۸ ص: ۴۳۷] و روح المعانی [ج: ۱۹ ص: ۱۶۶]

د عملونو باطلولو صورت د کفر په وجه راپېښېږي چې په تیر شوی آیت مبارک کښې ئې ترې په حبط اعمال سره تعبیر شوي دي ځکه چې د اصلی کافر خو هیڅ عمل د کفر په وجه د قبلیدو جوگه نشي کیدې او د اسلام راوړولو نه پس په مرتد کیدو سره د اسلام د زمانې عملونه ئې اگر چې د قبلیدو جوگه وو خو د مرتد کیدو په وجه ئې دغه ټول عملونه هم برباد لارل.

د عملونو باطلولو یو بل صورت دا هم دی چې ځینې نیکو عملونو دپاره څه نور نیک عملونه شرط دي، نو د هغې شرط ضائع کول د اصل عمل ضائع کول شو. لکه د هر نیک عمل د قبلیدو شرط دادې چې هغه دې خالص د الله ﷻ د رضا دپاره وي، دې کښې دې ریا او نمائش نه وي څنگه چې د قرآن عظیم الشان ارشاد دې چې ﴿وَمَا أَمْرُو إِلَّا لَعْنَةُ اللَّهِ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (۱) او بل ځانې کښې ارشاد دې چې ﴿إِلَّا لِلَّهِ الَّذِينَ خَالَصُوا﴾ (۲) نو د چا نیک عملونه چې د ریا او بنودنې په ډول وي نو د غسې عمل د الله ﷻ په نزد باطل دي، د اشان د صدقاتو باره کښې پخپله قرآن عظیم الشان صفا صفا فرماني چې ﴿لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى﴾ یعنی احسان سره ضباطول یا غریب ته په زیان ورکولو سره خپل خیراتونه مه باطلوئ. معلومه شوه چې چا خیرات ورکړو او غریب ته ئې څه زیان ورکړو یا ئې پرې احسان او کړو نو دغه صدقه ئې باطله شوه. اود حسن بصری رحمته الله علیه د قول هم دا مطلب دی چې هغوی ددې آیت مبارک په تفسیر کښې داسې فرماني چې خپل نیک عملونه د گناهونو په ذریعه مه باطلوئ. لکه ابن جریج رحمته الله علیه فرماني چې ﴿بِالرِّيَاءِ وَالْمَعْرِفَةِ﴾ او مقاتل رحمته الله علیه فرماني چې ﴿بِالْمَنِّ﴾ ولې چې په اتفاق د اهل سنت والجماعت د کفر او شرک نه علاوه داسې هیڅ بله گناه نشته دې چې د مؤمن ټول نیک عملونه به ورسره ضائع کیږي. خواه هغه گناه لویه هم وي. لکه چا غلا او کړه او هغه د مونځ، روژې پابند دې نو په دې وجه د هغه مونځونه او روژې نه ضائع کیږي. چې ته هغه ته وائی چې ستا روژه او مونځ په دې باطل شو ددې قضا راوړه په دې وجه د ابطال اعمال بالمعاصی نه هغه معاصی مراد دی د کومو په نه کولو چې نیک عملونه قبلیدل اړه لری لکه ریا او بنودنه کول د هر عمل صالح مقبولیت شرط دی. او دا هم کیدیشی چې د حسن بصری رحمته الله علیه په قول کښې د عملونو د باطلولو نه مراد د نیکو عملونو د برکتونو نه محرومه کیدل وي. سراسر عمل ضائع کیدل ترې مراد نه وي. نو دا د ټولو گناهونو دپاره شرط دی، د چا په عملونو کښې چې گناهونه غالب وي نو دده په لږو نیکو عملونو کښې هغه برکت وي چې عذاب نه ئې اوساتلې شی، بلکه ددې گناهونو سزا تیرولو نه پس به آخر د خپل ایمان په برکت خلاصې بیا مومي.

مثله: د نیکو عملونو د باطلیدو دریم صورت دا هم دی چې څوک نیک عمل کولو نه پس هغې لږه په قصد سره خراب کړی لکه مونځ، روژه شروع کولو نه پس بې د څه عذر نه په قصد سره هغه فاسد کړی، د اهم ددې آیت مبارک په ذریعه ناجائز او گریزیدل. د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه هم دا مسلک دی چې کوم نیک عمل د اول نه فرض یا واجب نه وي نو په هغې کښې شروع کولو سره د هغې پوره کول او سرته رسول ددې آیت مبارک تر مخه واجب شو دې دپاره چې د عمل

(۱) ترجمه:- حالانکه دې خلقو ته هم دا حکم شوې وو چې دالله تعالی داسې عبادت اوکړئ چې عبادت هغه لږه خاص کړئ.
(۲) ترجمه:- یادسانی چې عبادت صرف الله تعالی دپاره خاص دي.

باطلونکي اونه گرخی که چا داسې عمل شروع کړو اود څه عذر نه بغیر یې پریخودو یا نې په قصد سره مات کړو هغه گناهکار هم شو او د هغې قضا راوړل پرې لازمی او ضروری دی البته دامام شافعی رحمته الله علیه په نزد نې راوړل لازمی نه دی اونه نې په پریخودو سره گناهکار شو، ځکه چې هر کله د اول نه دا عمل فرض یا واجب نه وو نو وروسته به هم فرض یا واجب نه وی چې د هغې په پریخودو سره گناه لازم شی خود امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد د مذکوره آیت مبارک الفاظ عام دی دا هر نیک عمل دپاره دی. خواه اول فرض یا واجب وی یا نفلی طور سره شروع کړي شوې وی نو شروع کولو سره هغه نفلی عمل هم واجب شو، په تفسیر مظهری کښې ددیرو احادیثو په رنړا کښې دابحث په تفصیل سره لیکلې شوې دي (۱)

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَأَتْوَاهُمْ كُفَّارًا﴾ هم په دې الفاظو سره یو حکم رومبې راغلې دي. ددې دوباره راگرځول یا خو په دې غرض دي چې رومبې آیت مبارک کښې د کافرانو د دنیوی نقصان بیان وو او دلته په دې آیت کښې نې د آخرت د نقصان بیان دي چې د تفسیر په خلاصه کښې نقل کړې شو. او دا هم کیدیشی چې په رومبې آیت کښې دعامو کافرانو ذکر وو چې په دې کښې هغه خلق هم شامل وو چې روستو مسلمانان شوی وو. د هغوی حکم خو دا راغلو چې کوم نیک عملونه هغوی د کفر په حالت کښې کړي وو هغه ټول ضائع شو. اسلام کښې داخلیدو نه پس به نې ثواب نه وی. او دې آیت مبارک کښې د داسې کافرانو خاص ذکر دي چې تر مرگه پورې په کفر او شرک باندې کلک پاتې شوی دی، په دې بنا د هغوی حکم دادې چې په آخرت کښې به نې هیچرې بخښنه نه وی، والله اعلم.

﴿فَلَا تَهْتَبُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامَةِ﴾ دې آیت مبارک کښې کافرانو ته د صلح دبلنې ورکولونه منع کړي شوې ده او د قرآن عظیم الشان په بل ځانې کښې ارشاد دي چې: ﴿وَأَنْ جَاءَكُمْ إِلَى السَّلَامَةِ فَاَجْعَلْهَا﴾ که کافران صلح کولو دپاره راشی نو تاسو هغه ورسره صلح او کړئ. دې نه د صلح اجازت معلومېږي، ځکه ځینې حضراتو فرمائیلی دی چې د اجازت والا آیت په دې شرط سره دي چې د کافرانو د طرفه د صلح کولو کوشش رومبې وی او په دې آیت مبارک کښې منع په هغې صورت کښې راغلې ده چې د مسلمانانو د طرفه د صلح خواست او کړې شی. ځکه په دواړو آیتونو کښې هیڅ تعارض او ټکراؤ نشته دي خو صحیح دادی چې مسلمانانو دپاره د شروع نه هم صلح کول جائز دی کله چې په دې کښې د مسلمانانو ښیگره وی، خالص د بزدلۍ په وجه یا دعیش و عشرت کولو په خاطر نه وی نو په دې آیت مبارک کښې اول سر کښې ﴿فَلَا تَهْتَبُوا﴾ وټیلو سره هم دې ته اشاره او شوه. چې هغه شان صلح کول مسلمانانو لره منع دی چې د بزدلۍ دوجې نه یا نې مطلب صرف آزادی موندل او جهاد نه خلاصیدل وی. ځکه په دې دواړو آیتونو کښې هیڅ تعارض نشته دي. والله اعلم.

﴿وَلَنْ يَرْكُمُ أَغْمَا لَكُمْ﴾ الله تعالی به ستاسو د عملونو په جزاء کښې هیڅ کمې نه کوی. دې کښې اشاره دي خبرې ته ده چې مؤمن د دنیا تکلیف به هم د اجر باعث جوړیږي چې په آخرت کښې به ورکولې شی. ځکه مؤمن د تکلیف په وخت کښې هم ناکام نه دي. ﴿إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾ هر کله چې جهاد نه بندونکې ځیز انسان لره هم د دنیا محبت کیدیشی چې په

کنبې د خپل خان محبت، د بال بچ محبت، د مال دولت محبت ټول داخل دي، په دې آيت مبارك کنبې دا خودلې شوي دي چې دا ټول هر څه آخر ختميدونکي او فنا کيدونکي دي، ځکه ددې فاني څيزونو مينه د آخرت د غير فاني نعمتونو د مينې په مقابله کنبې غالب کول نه دي پکار. ﴿وَلَا يَسْأَلُكُمْ أَفْوَالُكُمْ﴾ ددې آيت مبارك ظاهري مطلب دادې چې الله ﷻ تاسو نه ستاسو مالونه نه غواړي. مگر په ټول قرآن عظيم الشان کنبې د زکوٰۃ، خيرات، احکام او د الله ﷻ په لار کنبې مال خرچ کولو بې شميره موقعي راغلي دي او پخپله ددې نه پس په بل آيت مبارك کنبې د الله ﷻ په لار کنبې د خرچ کولو تاکيد راوړان دې، په دې وجه په ظاهره په دواړو کنبې تعارض معلومېږي ځکه بعض حضراتو د ﴿لَا يَسْأَلُكُمْ﴾ مفهوم دا گرځولي دي چې الله ﷻ ستاسو مالونه، تاسو نه څه دخپلې نفع دپاره نه غواړي بلکه هم ستاسو فائدي دپاره غواړي چې دهغې ذکر په دې آيت مبارك کنبې هم د ﴿يُؤْتِكُمْ أَجُورَكُمْ﴾ په الفاظ سره کړې شوې دي. چې تاسو نه چې څه الله ﷻ په لاره کنبې د خرچ کولو دپاره او ونيلې شو هغه دې دپاره دي چې آخرت کنبې به چرته به چې دټولو نه زيات ضرورت دنیک عملونو وي، دغه وخت به دا خرڅ کول ستاسو پکار راشي او هلته به درته ددې اجر درکړې شي.

په ذکر شوې خلاصه تفسير کنبې دا مطلب اختيار کړې شوې دي، دهغې نظير او مثال دا آيت مبارك ﴿مَا أَرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ﴾ دي. يعنی الله ﷻ فرمائي چې مونږ تاسو نه خپل خان دپاره نه څه روزي اخلو اونه مو ورته حاجت شته دي. او ځينې حضراتو ددې آيت دا مطلب خودلې دي چې د ﴿يَسْأَلُكُمْ﴾ نه مراد پوره مال طلب کول دي. [دا قول د ابن عيينه دي، قرطبي (۱)].

ددې قرينه په راتلونکي آيت مبارك ﴿إِنْ يَسْأَلُكُمُوهَا فَيَنْفِقْكُمْ﴾ کنبې داسې ده چې يحف داحفاء نه مشتق دي، چې معنی ئې مبالغه او په يو کار کنبې آخره پورې رسيدل دي، ددې دويم آيت مطلب د ټولو په نزد دادې چې که الله ﷻ تاسو نه ستاسو ټول مالونه غوښتلې نو تاسو به شومتوب [بخل] کولو او په دې حکم باندې عمل کول به ستاسو ناخوښه وو تر دې چې دا کولو په وخت دا ناخوښی ستاسو به ښکاره شوې وي. خلاصه دا شوه چې رومي آيت مبارك کنبې د ﴿إِنْ يَسْأَلُكُمُوهَا﴾ مراد هم دادې چې بل آيت مبارك کنبې د ﴿فَيَنْفِقْكُمْ﴾ قيد سره راغلي دي. نو ددې دواړو آيتونو مطلب دا شو چې الله ﷻ کوم مالي فرض چې په تاسو باندې مقرر کړي دی اول خو هغه پخپله هم ستاسو فائدي دپاره دی دالله ﷻ هيڅ فائده په کنبې نشته دي، بيا الله ﷻ په دغې فرائضو کنبې خپل رحمت سره ستاسو دمال دومره لږه شان حصه فرض کړې ده چې په هيڅ شان په زړه باندې پيتې جوړيدل نه وو پکار. نو په زکوٰۃ کنبې څلوېښتمه حصه او د زمکې په پيداوار کنبې لسمه يا شلمه حصه په سلو چيلو کنبې يو چيلی نو معلومه شوه چې الله ﷻ تاسو نه ټول مالونه نه غواړي. ځکه ستاسو فرض دی چې دا خلاص د زړه سره ادا کوئ. او په دويم آيت مبارك کنبې چې کوم ارشاد دي چې ﴿وَيُخْرِجُ أَصْفَاءَكُمْ﴾ په دې کنبې اصغان د ضغن جمع ده چې معنی ئې پټه کينه او پټ بد گنډل دی، دلته هم پټ بد گنډل او ناخوښی که ښکاره نه کړي نو بيا هم دا کولو په وخت دا خوا ديخوا کولو نه دغه ناخوښی خامخا ښکاره کيږي. د ارشاد حاصل داشو چې که الله ﷻ تاسو نه ستاسو ټول مال طلب کړي

وی نو تاسو به بخل کولو او ددغه ناخوښی د زړه به مو خامخا ښکاره شوې وه بیا هم الله ﷻ چې په تاسو د مال لږه حصه خرڅ کول مقرر کړل نو هغې کښې هم تاسو شومتوب کوئی څنگه چې په راتلونکی آیت کښې ددې داسې بیان دې چې:

﴿تَذَعُونَ لِمَا يُغْنِيكُمْ اللَّهُ فَإِنَّكُمْ مِنْ يَبْخُلٍ﴾ [تاسو ته دا بلنه درکولې شی چې دخپلو مالونو څه حصه د الله ﷻ په لار کښې خرڅ کړئ خو ځینې په دې کښې هم شومتوب کوی، دې پسې فرمائی چې: ﴿وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَبْخُلْ عَنْ نَفْسِهِ﴾ [څوک چې په دې کښې شومتوب کوی هغه د الله ﷻ هیڅ نقصان نه کوی بلکه په دې سره دخپل ځان نقصان کوی]. هغه داسې چې د آخرت د ثواب نه بهې نصیبه شی او د فرض پرېخودلو وېال به شي علاوه وی بیا ئې دا خبره ښه په وضاحت سره او فرمائیلې چې: ﴿وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَالْغَنِيُّ الْفُقَرَاءُ﴾ [الله ﷻ غنی دې او تاسو حاجتمند یئ] د الله ﷻ په لار کښې خرڅ کول پخپله خپل حاجت پوره کول دی.

﴿وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمُ﴾ دې آیت مبارک کښې دا خبره ده چې الله ﷻ د غنیانو غنی، په دې شان سره واضح کړې شوې ده چې ستاسو د مالونو خو لا څه کوي چې ستاسو د وجود ورته هم څه ضرورت نشته دې. فرمائی چې: که تاسو ټول په حکمونو باندې عمل کول پرېږدئ نو تر څو پورې چې مونږ لږه دنیا او دې کښې اسلام لږه باقی لرل دی نو د حق دین د حفاظت او خپلو حکمونو باندې د عمل کولو دپاره به داسې څه بل قوم پیدا کړو چې ستاسو په شان به د شرعی حکمونو نه تیښته او مخ اړول به نه کوی، بلکه زمونږ مکمله تابعداري به کوی. حسن بصری رحمته الله فرمائی چې دې نه مراد عجمی خلق دی، او عکرمه رحمته الله فرمائی چې دې نه مراد فارس او روم دې، او ابو هريره رضی الله عنه نه روایت دې چې کله رسول کریم صلی الله علیه و آله دا آیت مبارک صحابه کرامو ته تلاوت کړو نو صحابه کرامو عرض او کړو چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله هغه کوم قوم دې، چې الله ﷻ دې نه کړی که مونږ د دیني حکمونو نه مخ واړو، نو هغه به زمونږ په بدل کښې زمونږ په ځانې راوستې شی او بیا به هغوی زمونږ په شان د حکمونو نه مخ اړول نه کوی؟ رسول کریم صلی الله علیه و آله په مجلس کښې موجود د سلمان فارسی رضی الله عنه په پټون لاس کیخودو او وې فرمائیل چې دې او دده قوم، او که حق دین په پیرونو ستورو باندې هم وې [کوم ځانې ته چې د خلقو رسیدل گران دی] نو د فارس خلق به هلته هم رسیدلې وو او دین به ئې حاصل کړې وې، او په هغې به ئې عمل کړې وې. اترمذی او حاکم روایت کړو او دواړو ورته صحیح او وئیلو، ابن حبان هم روایت کړو، په حواله د مظهری ^(۱).

شیخ جلال الدین سیوطی رحمته الله پخپل کتاب کښې لیکلی دی کوم چی هغوی د امام ابوحنیفه رحمته الله په مناقبو کښې لیکلې دې، په دې کښې فرمائیلې دی چې دې نه مراد ابوحنیفه رحمته الله او دده ملگری دی، ولې چې د فارس په خلقو کښې هیڅ یوه ډله د علم هغې مرتبې ته نه ده رسیدلې کومې ته چې امام ابوحنیفه رحمته الله او دهغوی ملگری رسیدلې دی [حاشیه تفسیر مظهری ^(۱)].
 ثم محمد الله تعالی وعونه سورة محمد [صلی الله علیه وسلم] للراهم عشر من شعبان ۱۳۹۲ يوم السبت بعد العصر

(۱) تفسیر المظهری [ج: ۸ ص: ۱۱۷] و جامع الترمذی، ابواب التفسیر باب سورة محمد صلی الله علیه وسلم [ج: ۲ ص: ۱۶۱] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۶۶۸] وصحیح ابن حبان رقم الحديث: [۷۲۱۶] تفسیر المظهری [ج: ۸ ص: ۱۱۷]

ایاتونه	سورة الفتح مدنیة وهی تسع وعشرون آیه واربع رکوعات	رکوع گمانی
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑤	شروع کوم په نوم د الله چه دیر مهربان زیات رحم کونکې دې	⑤
إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۝ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا		
بیشکه مونږه فتح درکړه تالره فتحه ښکاره دپاره ددې چی معاف کړی تاته الله هغه		
بیشکه مونږه تاته ښکاره کامیابی درکړه چې الله ستا وړاینی		
لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى عَبْدِهِ لَوْلَا فَتْحُ اللَّهِ عَلَيْهِ لَمَكَرَ الْمُشْرِكُونَ لِيْزِيلَهُ الْفَلَاحَ ۝		
چې مخکښی تیر شوی دی د گناهونو ستانه او هغه چې روستو دی او چې پوره کړی		
او روستنې ټولې خطا گمانی معاف کړې او خپل نعمتونه		
نِعْمَتُهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝ وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ		
نعمت خپل په تاباندي او وښائی تاته لاره نیغه او امداد او کړی ستا الله		
په تاباندي پوره کړی او په نیغه لار دې روان کړی او الله درته په عزت سره		
نَصْرًا عَزِيزًا ۝		
امداد زبردست		
کامیابی درکړی		

اسان ترجمه قرآن

(اے پیغمبره) یقین او کړه، چه مونږ تاته ښکاره فتح درکړې ده دې دپاره چه الله تعالی ستا وړاندي روستو ټولې کوتاهی معاف کړی او دې دپاره چه خپل نعمت په تاباندي مکمل کړی، او تا په نیغه لار بالندي روان کړی او دې دپاره چه الله تعالی ستا داسې مدد او کړی، چه په ټولو باندې غالب راهی.

خلاصه تفسیر

﴿إِنَّا﴾ [بیشکه مونږ] په دې صلح حدیبیه سره ﴿فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ [تاته یو ښکاره فتح درکړه] یعنی دصلح حدیبیه نه دافانده وشوه چه دغه سبب شودیو مطلوبی فتح یعنی د فتح مکه په دې لحاظ سره داصلح فتح جوړه شوه او فتح مکه ته ی فتح مبین خکه وویل چه دفتح نه مقصود په اسلامی شریعت کښې حکمرانی نه ده بلکه ددین اسلامی غلبه مقصود ده او دمکې د فتح نه دامقصود ترلوی حده پورې حاصل شو خکه چه ټول قبائل د عربوددې خبرې منتظر وو چه که دوی ^{لله} په خپل قوم غالب راغلل نو مونږ به ی هم اطاعت وکړو هرکله چه مکه فتح شوه نو دڅلورو طرفونو نه د عربوقبائلو راتلل شروع شول او په خپله یا په واسطه د خپلو وفودو یې اسلام راوړل شروع شو [رواه البخاری عن عمرو بن سلمة] () چونکه داسلام د غلبې لوی نښې دمکې دفتح نه ښکاره شوې په دې وجه یې دې ته فتح مبین وفرمایله او صلح حدیبیه ددې فتح مکی سبب او ذریعه داسې شوه چه دمکې والو سره به روزانه جنگونه

وو ددې په وجه مسلمانانو ته دخپل قوت او سامان زياتولو مهلت او فرصت نه ملاویدود
 حديبيه په واقعہ کښې چه کومه صلحه وشوه نو په اطمینان سره مسلمانانو کوشش وکړو چه د
 هغې نه ډیرنوی خلق مسلمانان شول او دمسلمانانو جماعت زیات شو او دفتح خیبر وغیره په
 وجه سامان هم برابرشو او داسې شو چه په نورو خلقو ې دباؤ پریوتو بیا دقریشو دطرف نه عهد
 شکنی وشوه نو دوی رضی الله عنہم دلسو زرو صحابه کرامو رضی الله عنہم سره دمقابلې دپاره لارل د مکې خلق
 دومره مرعوب شول چه زیات جنگ هم ونه شو او اطاعت ې هم قبول کړه او کوم جنگ چه وشو
 هم نو دومره کم او معمولی چه داهل علمو په کښې اختلاف راغې چه مکه مکرمه په صلح سره
 فتح شوه او که په جنگ سره غرض دغه شان داصلاح سبب دفتح شوه په دې وجه په مجازی طور
 دې صلح ته هم فتح وفرمائیله په کومه کښې چه دمکې دفتح پیشینګونی هم ده وړاندې ددې
 فتح ددینی فائدو او برکتونو بیان دې چه دا فتح [خکه] وشوه ﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا
 تَأَخَّرَ﴾ [چه] ددین په تبلیغ او دحق دین په دعوت کښې ستا دکوششونو نیتجه داسې ظاهره شی
 چه خلق په کثرت سره په اسلام کښې داخل شی او په دې سره ستا اجر ډیر زیات شی او ډیر
 اجر او قرب په برکت سره ﴿اللَّهُ تَعَالَىٰ بِهِ سِتَاتُورٍ﴾ وروستو[صوری [خطاګانې معاف کړی
 ﴿وَيَتِمَّرْ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ﴾ او په تا] چه الله تعالی [خپل احسانات] کوی مثلاً تاته ې نبوت درکړو قرآن
 ې درکړو ډیر علوم ې درکړل دډیرو اعمالو ثواب ې درکړو د دغو احساناتو نور زیات [تکمیل
 وکړی] داسې چه ډیر خلق ستا په لاس په اسلام کښې داخل شی چه په دې سره ستا اجر او مقام
 دقرب نور او چت شی دادوه نعمتونه خو داخرت سره متعلق دی [او] دوه نعمتونه دنیوی دی
 یو داچه ﴿وَيَهْدِيكَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ [تالره] بغیر د خه روک تړک نه د دین [په نیغه لاره وچلوی] او
 اگر چه ستا په صراط مستقیم باند تلل د مخکښې نه یقینی دی مگر په دې کښې دکفارو سره
 مزاحمت کیدو اوس دامزاحمت پاتې نه شو [او] دویم دنیوی نعمت دادې چه ﴿وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ تَعَالَىٰ
 عَزِيزًا﴾ [الله تعالی تاته داسې غلبه درکړی په کومه کښې چه سراسر عزت او عزت وی] یعنی
 چه ددې نه پس ته چرې په چا کمزورې نه شی چنانچه داسې وشوه چه په ټوله جزیره العرب
 ددوی تسلط قائم شو.

معارف او مسائل

دجمهورو صحابه کرامو ، تابعینو ، اودتفسیر د امامانو په نزد سورة فتح په کال شپږمه
 هجری کښې هغه وخت نازل شو کله چې رسول کریم صلی الله علیه و آله د عمرې په ارادې سره دصحابه
 کرامو د ډلې مکې معظمې ته تشریف راوړو او چې دمکې مکرمې حرم ته نزدې دحديبيه په
 مقام ې پراؤ واچولو . دمکې قریشو رسول کریم صلی الله علیه و آله مکې معظمې ته داخلیدونه منع کړل
 . خو بیا هم په دې شرط ې ورسره صلح اوکړه چې اوس واپس لاړ شی او په راتلونکي کال
 کښې ددې عمرې قضاء راوړنی . ډیر صحابه کرام خاص کر عمر فاروق رضی الله عنه پدې صحنه باندې
 خوشحاله نه وو . خو بیا هم رسول کریم صلی الله علیه و آله دا صلح قبوله کړه ځکه دا ورته دالله عز و جل دطرفه
 حکم شوې وو . اودا اشاره رسول کریم صلی الله علیه و آله ته ورکړې شوې وه چې دا به ستاسو دپاره د
 کامیابی یوه ذریعه وی . کله چې رسول کریم صلی الله علیه و آله د عمرې احرام پرانیستو او دحديبيه نه
 واپس روان شو نو په لاره کښې داتول سورة نازل شو چې د رسول کریم صلی الله علیه و آله داربښینې خوب
 به ضرور پوره کیدي . اگر چې د فتح وخت به دې نه پس وی ، په دغې بنا ې صلح لره صلح

مبین او بللہ ولی چي په حقیقت کښي دا د فتح مکہ سبب جوړ شو. عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ او ځیني نور صحابه کرام فرمائي چي تاسو فتح مکہ ته فتح وائي او مونږ صلح حدیبیه ته فتح وایو. او همداشان جابر رضی اللہ عنہ او فرمائیل چي مونږ هم صلح حدیبیه فتح گنړو. براء بن عازب رضی اللہ عنہ فرمائي چي تاسو خلق خو فتح مکہ ته فتح وائي، چي بیشکه فتح ده خو مونږ دا واقعہ حدیبیه په وخت بیعت رضوان ته اصلی فتح وایو چي کوم کښي رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم څوارلسو سوو صحابه کرامو نه د یوې ونې لاندې په جهاد کولو باندې بیعت اخستې وو (۱). لکه څنگه چي په دې سورة کښي هم ددې بیعت ذکر راغلي دي. (ادابن کثیر لنډیز) (۲).

او هرکله چي معلومه شوه چي دا سورت په واقعہ حدیبیه کښي نازل شوي دي او ددې واقعي ډیرې حصې پخپله په دې سورت کښي بیان شوي دي ځکه دا مناسب ښکاره شو چي دا واقعہ روميې بیان کړي شي. په تفسیر ابن کثیر کښي ددې لوڼي تفصیل راغلي دي خو دهغي نه زیات بیان ئي په تفسیر مظهری کښي راغلي دي چي څوارلس صفحو باندې مشتمل دي. په تفصیل او ترتیب سره د احادیثو د مستندو کتابونو حواله په کښي ورکړي شوي ده. ډیري معجزې، نصیحتونه، علمی، دیني او سیاسي فائدي او حکمتونه په کښي په ښه شوي دي. په دې کښي اوس دلته ددې قيصي صرف هغه برخي به اولیکلي شي چي بیان ئي پخپله په دې سورت کښي کړي شوي دي. یا چي کومو سره ددې ژور تعلق دي، دپاره ددې چي دهغي آیتونو تفسیر باندې پوهیدل آسان شي کوم چي دې قيصي سره تعلق لري او دا ټول بیان دتفسیر مظهری نه اخستې شوي دي او چرته چي بل تفسیر نه اخستې شوي دي هلته دهغي حواله هم ورکړي شوي ده.

دهدیه واقعہ :: حدیبیه مقام د مکې مکرمې دحرم دحدودو سره بیخي نژدې دي. نن صبا ورته شمیسه وئيلي شي. چرته چي دا واقعہ راپېښه شوې وه.

اوله برخه د نبی صلی اللہ علیہ وسلم غوښت :: ددې واقعي یوه حصه په روایت د عبد بن حمید ابن جریر اوبیهقی وغیره داده چي یو ځل مدینه منوره کښي رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خوب اولیدو چي رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د خپلو صحابه کرامو سره په امن امان سره مکې ته داخل شو. د احرام نه په فراغت سره ځینو خلکو د قاعدې مطابق سروڼه او خرئیل. او ځینو قینچی کړل. او رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم بیت الله شریف ته داخل شو او دهغي چاې مبارکه ئي تر لاسه کړه (۳). دا ددغي واقعي یوه برخه ده چي بیان ئي په دې سورت کښي راړوان دي. چونکه د نبیانو صلی اللہ علیہ وسلم خوب یقینا وحی او رښتیا وی په دې وجه ددې صورت واقع کیدل یقیني شو خو ددې وخت نه وو خودلې شوې چي کوم کال کومه میاشت به وی او په حقیقت کښي د فتح مکہ دا خوب پوره کیدونې وو مگر کله چي رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم صحابه کرامو ته دا خوب بیان کړو نو د هغوی په زړه کښي د بیت الله شریف د طواف او دې ته داخلیدو شوق نور هم زیات شو. او دې دپاره ئي سمدستی تیاري کول شروع کړل. په دې شان د صحابه کرامو یوه ډله تیاره شوه. رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم هم دغه اراده

(۱) صحیح البخاري کتاب المغازي باب غزوة الحديبية [ج: ۲، ص: ۵۹۸]

(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷، ص: ۳۲۵]

(۳) دلائل النبوة للبيهقي (بإختصار) رقم الحديث [۱۵۱۲]

اوفرمائيلہ خکہ چي په خوب کښي ورته خاص وخت، کال يا مياشت نه وه خو دلې شوې
احتمال کيدې شو چي هغه هم دغه وخت وي او مقصد مو حاصل شي. [بيان القرآن په حواله د
روح المعاني] (۱)

دويمه برخه يوځاني تلو دپاره صحابه کرام او د خواؤشا ملمانان د ابلل او د ځينو انکار کولو: د ابن سعد
رضي الله عنه د روايت مطابق کله چي رسول کریم ﷺ او صحابه کرامو د عمرې اراده او کړه خو دا
خطر نه کيدل چي هسي نه دمکي مکرمي قريش مو د عمرې کولو نه منع نه کړي او راسره
جنگ او نه کړي. خکه د مدينې منورې خواؤشا کلو ته دا بلنه ورکړې شوه چي مونږ سره دې
يو ځاني عمرې ته لاړ شي، په دغه موقع ډير کلي والو ورسره دتلو نه انکار او کړو او وې
ونيل چي محمد ﷺ او د محمد ﷺ ملگري مو د مکي قريشو سره جنگول غواړي کومو
سره چي سازو سامان هم ډير دې او طاقت هم زيات لري، پدې وجه کيديشي چي دغې سفر نه
ژوندي واپس رانشو. [مظهري] (۲)

درېمه برخه مکي مکرمي ته روانيدل: دامام بخاري رحمه الله، امام احمد رحمه الله، ابوداود رحمه الله او نسائي
غیره د روايت مطابق د روانيدو نه مخکښي رسول کریم ﷺ غسل اوفرمائيلو نوې جامې
ئي واغوستې په خپله قصوي نومي اوښه باندې سواره شو، ام المؤمنين سلمه رضي الله عنها ئې هم
خان سره کړه. ورسره د مهاجرينو، انصارو او د نورو کلي والو يوه لويه ډله شوې وه چي د
اکثرو روايتونو تر مخه ئې شمير څوارلس سوه بيان کړې شوې دي. او د رسول کریم ﷺ
د خوب ليدو په وجه دچا هم شک نه وو چي گني اوس به مکه فتح نشي. حالانکه سواد تورو
نه دوئ سره بل هيڅ وسله نه وه، دوئ ټول د ذی القعدې د مياشتې په شروع کښي د پير په
ورځ روانشو. ذوالحليفه ته په رسيدو ئې احرام او تړلو. [مظهري په لنډيز] (۳)

څلورمه برخه مقابلې دپاره د اهل مکه تيارې کول: کله چي دمکي خلق خبر شو چي رسول کریم
ﷺ سره د يوې لوڼې ډلې مکي ته را روان شوې دي نو دوئ رايو ځاني شوه او مشوره ئې اوکړه
چي که په دې وخت کښي مونږ رسول کریم ﷺ مکي ته دننه پريخودل نو ټول به واني چي
رسول کریم ﷺ غالب شو او مکي مکرمي ته راوړسيدل، سره ددې چي زمونږ دواړو
ترمينځه ډير جنگونه شوي دي ټولو وعده اوکړه چي رسول کریم ﷺ به مکي ته دننه نه
پريږدو. نو د رسول کریم ﷺ د ايسارولو دپاره ئې يوه ډله مکي ته بهر کراع الغميم مقام ته
اوليږله او ددې ډلې مشري خالد بن وليد رضي الله عنه کوله اتر دې وخته پورې لا خالد بن وليد په
اسلام کښي نه وو داخل شوې. خالد بن وليد رضي الله عنه چا پير چل کلي هم خان سره کړل او د طائق
قبيله بنو ثقيف هم ورسره يو شوه، دوئ په بلدح مقام باندې پراؤ واچولو. ټولو خپلو کښي دا
لوظ اوکړو چي رسول کریم ﷺ به دننه مکي ته نه پريږدو. او که د جنگ ضرورت پيښ شو
نو جنگ ته هم تيار يو.

(۱) تفسير بيان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۲۶] وروح المعاني (بالإختصار) [ج: ۱۹ ص: ۲۴۹]

(۲) تفسير المظهري [ج: ۹ ص: ۷]

(۳) تفسير المظهري [ج: ۹ ص: ۶] وطبقات الكبرى لابن سعد [ج: ۲ ص: ۹۵] وكتاب المغازي للواقدي، غزوة
الحديبية: [ج: ۱ ص: ۲۴۹]

۵ خبر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: دغې خلقود نبی کریم ﷺ د حالاتو نه د خبر اوسیدو دپاره دا انتظام او کړو چې د بلدح مقام نه تر دهغه مقام پورې چې کوم ځانې ته نبی کریم ﷺ رسیدلې وو د غرونو په سرونو باندې ئې څه کسان کینولې وو چې ددوئې ټول حالاتو نه خبر شوی او دې سره متصل بل غرو والو ته په اوچت آواز سره او هغوی درېم غرو والو ته او هغوی څلورم غرو والو ته خبر اورسوی. دغسې به په څو منډو کښې د نبی کریم ﷺ د حالاتو علم بلدح ته راوړسیدو.

۶ رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم خبر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: رسول کریم ﷺ بشرین سفیان ﷺ اول نه مکې مکرمې ته د خبر راوړلو دپاره لیږلې وو. بشرین سفیان دا ټول خبر په تفصیل سره رسول کریم ﷺ ته راوړسولو. رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې افسوس دې پدې خبره چې قریشو ته په جنگونو کښې څومره زیانونه اوشو او بیا هم هغوی دخپل عادت نه منع کیری. دا یوه ښه موقعه وه چې څه او د عربو نور خلق ئې آزاد پریخودې وې که دا عرب په ما غالب شوی وې نو په کور کښې به ئې مراد حاصل شوې وو، او که چېرې څه پرې غالب راغلې وې نو بیا خو دوی مسلمانان شوی وو او یا به به ئې ماسره جنگ کړې وې. او دوی به ښه دمه پخپل ځانې وو او مونږ سفر زیلی او ستړی ستومانه وو. نه ده معلوم چې دې قریشو کښې کومه نښه ده. قسم مې په الله وی چې هم دهغه په حکم به ورسره جهاد جاری ساتم چې په کوم حکم سره زه الله ﷻ رالیږلې یم تر هغې پورې چې یواځې زما خټ مبارک پاتې شی.

پنځه برخه ۶ رسول کریم ﷺ دا وینې مبارکې په لار کښې جوړیدله: دې نه پس رسول کریم ﷺ صحابه کرام راجمع کړل او خطبه ئې او فرمائیل چې مونږ دپاره ددې ځانې نه د عربو خلاف جهاد شروع کول پکار دی یا مونږ به بیت الله شریف ته روان شو بیا که دوی مونږ ایسار کړو نو ورسره به جنگ کوو. ابو بکر صدیق ﷺ او نورو صحابه کرامو مشوره ورکړه چې تاسو د بیت الله شریف په اراده راغلی یئ د جنگ دپاره نه یئ راغلی. نو پکار ده چې هم په دې قصد باندې قائم پاتې شو. که څوک مونږ دمکې مکرمې نه ایساروی نو ورسره به جنگ کوو. دې نه پس مقداد بن اسود ﷺ راپورته شو او عرض ئې اوکړو چې:

یا رسول الله ﷺ! مونږ بنی اسرائیل پشان نه یو چې درته به داسې وایو چې «فَأَذْهَبَ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا» (تاسو او ستاسو رب دې لارشی او جنگ اوکړی مونږ خو به دلته ناست یو). بلکه په هر حال کښې به مونږ ستاسو په حکم جنگ کوو.

رسول کریم ﷺ ددې په آوړیدو او فرمائیل چې ښه ده نو دالله ﷻ په نوم اوس مکې مکرمې ته روان شئ، کله چې رسول کریم ﷺ مکې ته نژدې شو او خالد بن ولید ﷺ رسول کریم ﷺ اولیدو چې مکې ته روان دی نو دخپل لښکر صفونه ئې قبلې طرفته مضبوط کړل او دې درول. رسول کریم ﷺ عباد بن بشر ﷺ د فوج د یو حصې امیر جوړ کړو او ورمخکښې ئې کړو، هغوی د خالد بن ولید ﷺ د لښکر په مقابل کښې صفونه جوړ کړل، دې حالت کښې د ماسپڅین د مونځ وخت شو، بلال ﷺ اذان اوکړو او رسول کریم ﷺ د جمعې مونځ ورکړو. خالد بن ولید ﷺ او دهغه ملګرو ورته کتل، دې نه پس خالد بن ولید ﷺ او وئیل چې زموږ نه ډیره ښه موقعه ضائع شوه. که مونږ په دوی د مونځ په وخت کښې حمله کړې وې نو ډیره به ښه وه. اوس خیر دې پسې د بل مونځ وخت نژدې دې په هغې کښې به داسې اوکړو. دغه وخت حضرت جبرائیل ﷺ د صلوٰه خوف حکم راوړو. او رسول کریم ﷺ ئې دکفارو د ارادې نه خبر

کرو. نورسول کریم ﷺ دغه مونځ کښې صحابه کرام دوه دلې کرل څنگه چې طریقه ده نو پدې شان د کافرانو د شر نه محفوظ پاتې شول.

خبرمه برخه حدیثه کښې یوه معجزه :: کله چې رسول کریم ﷺ د حدیبیه مقام ته نژدې شونود رسول کریم ﷺ د اوبښې مخکښې خپه او خوښیده او چو شوه. د صحابه کرامو په پاسولو هم نه پاسیدله. خلقو او وئیل چې قصوی وړانې کوی. رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې د قصوی قصور نه دي، ددې دا عادت نه دي، بلکه دا خو هغه ذات ایساره کړه کوم ذات چې اصحاب قیل ایسار کړی وو. اغالبا دغه وخت به رسول کریم ﷺ ته دا اندازه شوی وی چې دا هغه موقع نه ده کومه چې رسول کریم ﷺ ته په خوب کښې خودلې شوې وه، رسول کریم ﷺ ددې په لیدو او فرمائیل چې:

قسم مې دې په هغه ذات وی چې د چا په لاس کښې د محمد ﷺ ساه ده، نن ورځ چې قریش داسې کومه خبره ماته کوی په کومه کښې چې د شعائر الله تعظیم وی نو هغه به ضرور منم. بیا رسول کریم ﷺ په اوبښه باندې سواره شو او په اوبښه باندې ئې آواز او کړو نو هغه پورته شوه. رسول کریم ﷺ خالد بن ولید ﷺ ته مخامخ ځانې بل اړخ ته پراو واچولو، دې ځانې کښې اوبه هم ډیرې کمې وې. د اوبو په ځایونو خالد بن ولید ﷺ او د بلدح خلقو قبضه کړې وه. دلته درسول کریم ﷺ یوه معجزه دا اوشوه چې یو شار کوهی کښې چې اوبه په کښې د نیشته برابر وې، رسول کریم ﷺ خپله خوله مبارکه کنگاله کړه او په هغې کښې د خپل ورکړې غشی ښخولو حکم او کړو، په دې عمل سره د کوهی اوبه دومره ډیرې شوې چې د کوهی غاړې ته پورته راوختلې. صحابه کرامو ترې په خپلو لوبڼو کښې اوبه راواخستې او ښه اوبه شو.

د مکې خلقو سره د وفدونو په ذریعه خبرې اترې کول :: په دې شان ټول صحابه کرام ښه په تسلی سره د غلته قیام پذیر شو. اود مکې خلقو سره د وفدونو په ذریعه خبرې اترې شروع شوې. اول بدیل بن ورقاء [چې دې روستو بیا اسلام کښې داخل شوې وو] خپل ملگرو سره حاضر شو او د خیر خواهی په انداز کښې ئې عرض او کړو چې د مکې قریش ښه په جوبن یعنی قوت کښې مقابلې دپاره راوتلی دی او د اوبو په ځایونو قبضه کړې ده. دوی تاسو هیچرې مکې ته نه پریردئ. رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې مونږ چا سره د جنگ کولو دپاره نه یو راغلی البته که څوک مونږ د عمرې کولونه منع کوی نو مونږ ورسره جنگ کوؤ. بیا ئې هغه خبره دوباره کړه کومه چې ئې بشر ﷺ ته داسې کړې وه چې:

قریش گنډو جنگونو کمزوری کړی دی که هغوی غواړی نو مونږ سره دې تریوې مقررې مودې پورې صلح او کړی چې په بې فکرۍ سره خپلې تیاری کښې لگیا شی او مونږ پاتې عربو سره لگیا کیدو ته پریردئ. که هغوی په مونږ غالب شونو ددوی به بې دزه بې دوزه مراد تر سره شی. او که مونږ غالب شو او هغوی په اسلام کښې داخل شونو ددوی ته به هم اختیار وی که اسلام کښې داخلېږی او که زموږ خلاف جنگ کوی. په دغه موده کښې به دوی خپل طاقت زیات کړی. او که قریش ددې خبرې نه روستو شو نو په الله مې دې قسم وی چې مونږ به تر هغې پورې دوی سره جهاد کوؤ تر څو چې صرف زما گردن پاتې شی.

بدیل چي دا واؤریدل نو قریشی سردارانو اووئیل زه ته ددي خبري آورو لو دپاره واپس خم هلتہ چي اورسیدو نو خینی خلقو دہغه خبري ته غور نیول نہ غوبستل او د جنگ جنگ چغی ئی وھلې . بیا ورته خہ خلقو اووئیل چي خبرہ خو واؤرئی . دا ویونکي د خپل قوم سردار عروہ بن مسعود رضی اللہ عنہ وو . ددي خبري آؤریدو نہ پس دغی سردار قریشی سردارانو ته اووئیل چي د محمد صلی اللہ علیہ وسلم خبرہ صحیح ده . دا اومنی او ماته ورسره د خبرو کولو اجازت راکړئی . نو عروہ بن مسعود پہ دویم ځل خبرو دپاره د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خدمت کښي حاضر شو او وي وئیل چي که تاسو د خپل قوم قریشو بیخ اوباسئ نو دا گنی خہ ښه خبرہ ده ؟ تاسو چرته په دنیا کښي دا آؤریدلی دی چي څوک خپل قوم د خپله لاسه هلاکوی . بیا یي صحابه کرامو سره هم دغه شان نرمي اترې خبري کولي په دي حالت کښي عروہ او صحابه کرامو حالات په نظر کښي ساتله چي که رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم به خپل بلغم یا توکانړي مبارک تو کړو نو هغه به هم صحابه کرامو راپورته کولي او پخپلو مخونو به ئي مخلي . د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د اودس اوبه به ئي هم په خپلو مخونو مړلو دپاره یو بل نه وړاندې کیدل . د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د خبرو کولو په وخت به ټول غلی او آوازونه به ئي ښکته وو . کله چي هغه قریشو ته واپس شونو قریشو ته ئي اووئیل چي زه لویو لویو بادشاهانو ، قیصر ، کسری او نجاشی دربارونو کښي حاضر شوې یم ، خو ما هیڅ قوم په خپل بادشاه باندې دومره ځان قربانونکي نه دي لیدلي لکه څومره چي په رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم صحابه کرام رضی اللہ عنہم ځانونه قربانوي . او د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خبره هم صحیح ده . زما مشوره داده چي تاسو د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خبره اومنی . خو خلقو اووئیل چي مونږ ئي دا خبره نه منو البته دا وایو چي دوي دي سخ کال لارشی او بیا دي بل کال ته راشی . کله چي د عروہ خبره او نه منلي شوه نو هغه خپله ډله واپس ځان سره بوتله . دي نه پس یو صاحب جلیس بن علقمه چي د اعرابو سردار وو ، هغه په خدمت اقدس کښي حاضر شو او صحابه کرام رضی اللہ عنہم ئي اولیدل چي د احرام په حالت کښي دي او څاروی ورسره دي .

دي چي کله واپس شونو ده هم خپل قوم پوهه کړو چي دا خلق صرف د بیت الله شریف د عمرې کولو دپاره راغلي دي ، ددوي ایسارول صحیح نه دی . خو خلقو دده خبره هم قبوله نه کړه ، نو ده هم خپله ډله ځان سره واپس کړه . بیا څلورم کس د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خدمت کښي حاضر شونو رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د هغه په وړاندې هم هغه خبره پیش کړه کومه چي یي دي نه مخکښي د بدیل او عروہ بن مسعود په وړاندې پیش کړې وه . هغه هم قریشو ته دا جواب اورسولو .

اتمه برخه د عثمان رضی اللہ عنہ د هغې خلقو ته د پیغام دپاره لیدل : امام بیهقي رحمۃ اللہ علیہ د عمر فاروق رضی اللہ عنہ نه روایت کړي دي چي کله رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په حدیبیه کښي قیام اختیار کړو نو قریش په ویره کښي شو په دي وجه هغوي رضی اللہ عنہم دا اراده اوکړه چي قریشو ته په دي غرض خپل څوک استاذي اولیزي چي مونږ جنگ دپاره نه بلکه عمرې دپاره راغلي یو ، زموږ لار مه بندوي ، دي کار دپاره یي عمر فاروق رضی اللہ عنہ نه او فرمائیل نو هغوي رضی اللہ عنہم عرض اوکړو چي دا قریش زما سخت دښمنان دی ځکه چي هغوي ته زما د دښمنی او سختی حال معلوم دي او په مکه مکرمه کښي زما د قبیلې داسې څوک نشته دي چي مرسته مي اوکړي . ځکه زه ستاسو په وړاندې د یو داسې کس نوم پیش کوم چي کوم به مکه مکرمه کښي د خپلي قبیلې په وجه خاص طاقت او عزت لري یعنی عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ . رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ

تہ ددی کار د کولو حکم او کړو. او دانی ورته هم او وئیل چې هغه کمزور و مسلمانانو ته دې ورشی کومو چې د هجرت کولو طاقت نه لرلو او په په مشکلاتو کښې راگیر دی نو هغوی ته دې تسلی ورکړی. او ورته دې او وائی چې هغوی دې پریشانہ کیږی نه ان شاء الله ډیر زړه مکه مکر مه فتح کیدونکې ده. ددوی مشکلات به ډیر زیر ختم شی. عثمان رضی اللہ عنہ اول هغه خلقو ته ورغلو چې کوم د بلدح په مقام در رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ایسار و لو دپاره راجمع شوی وو. هلته دې هغوی ته هم هغه خبره او کړه کومه چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم بدیل او عروہ بن مسعود ته کړې وه. دې خلقو ورته او وئیل چې مونږ ستا خبره واوړیده، ته خپل پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ته او وایه چې دا خبره به هیڅکله نه کیږی.

ددې خبرې او ریدو سره عثمان رضی اللہ عنہ مکې ته داخل شو. ابان بن سعید [چې روستو مسلمان شوی و] وای سره دې ملاقات او کړو هغه ورته ډیر د زړه د کومې هر کلې او وئیلو. عثمان رضی اللہ عنہ خپله پناه کښې واخستو او ورته دې او وئیل چې مکه کښې هر چرته د پیغام رسولو دپاره ته تلې شي. ته بالکل هیڅ فکر مه کوه. بیا دې په خپل آس باندې سور کړو او مکه مکر مه کښې دې داخل شو. دده قبیلہ بنو سعد په مکه معظمه کښې ډیره د عزت والا وه. تر دې چې عثمان رضی اللہ عنہ مکه معظمه کښې د یویو قریشی سردار درته ورغلو او د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم پیغام دې ورته اور رسولو چې مونږ چا سره جنگ نه کوو بلکه عمرې کولو نه پس به واپس شو. البته که څوک زمونږ لار نیسی نو ورسره به جنگ کوو. او قریش پخپله هم د جنگونو نه سترې شوی دی. دوی دپاره مناسب داده چې مونږ او نور عرب پریردی، قریش دې زمونږ مقابلې ته نه راځی. بیا دې گوری که عرب په مونږ باندې غالب راغلل نو ددوی مراد به پوره شی، او که مونږ غالب شو نو بیا هم ددوی خوښه ده که مونږ سره جنگ کوی او که اسلام قبلوی. او ددوی طاقت به به دغه وخت کښې زیات شوې وی. خو هغوی ټولو د عثمان رضی اللہ عنہ خبره رد کړه. بیا عثمان رضی اللہ عنہ ضعیفانو مسلمانانو سره ملاقات او کړو. هغوی ته دې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم پیغام اور رسولو، هغوی په دې ډیر خوشحاله شو او رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته دې سلام اولیږلو. کله چې عثمان رضی اللہ عنہ د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د پیغامونو رسولو نه فارغ شو نو د مکې خلقو ورته او وئیل که تاسو غواړئ نو طواف کولی شئ. عثمان رضی اللہ عنہ ورته او فرمائیل چې زه به ترې هغې پور طواف او نه کړم تر څو چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم طواف نه وی کړي. عثمان غنی رضی اللہ عنہ په مکه معظمه کښې درې شپې پاتې شو چې د قریشو سرداران دې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خبرې منلو ته رابلل.

نعمه برخه د مکې خلقو او د مسلمانانو ترمنځه ناؤ ترې خوا ته او د اهل مکه و نه د اویا نسو گرفتارۍ دې دوران کښې قریشو خپل پنځوس سړی په دې کار اولگول چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته نژدې شی، او چې کله دوی موقع او موندنه نو معاذ الله رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دې شهید کړی. داخلق په دې کوشش کښې وو چې در رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په حفاظت اونگرانی باندې مامورو و محمد بن مسلمہ رضی اللہ عنہ ددې خلقو په کړو وړو پوهه شو نو دغه ټول لښکر دې گرفتار کړو او د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خدمت کښې یې پیش کړل. بل طرفته عثمان رضی اللہ عنہ مکه معظمه کښې وو او ورسره لس کسان مسلمانان نور هم مکه معظمه کښې رسیدلی وو. هر کله چې قریش د خپلو کسانو د

گرفتار نی نه خبر شو نو عثمان رضی اللہ عنہ او دوی سره نور کسان نی ایسار کړل. اود قريشو یوه ډله د مسلمانانو لښکر طرفته راغله او دوی په مسلمانانو باندې کانډې او غشی وړول. په دې کښې یو صحابی ابن زنییم رضی اللہ عنہ شهید شو او مسلمانانو ددې قريشو لاس واره سواره گرفتار کړل. او رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته چا دا خبر اورسولو چې عثمان رضی اللہ عنہ شهید کړې شو.

لسمه برخه بیعت رضوان واقع: رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ددې خبرې په آوريدو باندې صحابه کرام رضی اللہ عنہم د یوې ونې لاندې را جمع کړل چې ټول جمع شې او د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په لاس مبارک باندې د جهاد کولو بیعت او کړې، ټولو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په لاس بیعت او کړو چې بیان ئې په دې سورة کښې را روان دې. احادیثو صحیحو کښې ددې خلقو لویه بهتری بیان کړې شوې ده کوم چې په دغې بیعت کښې شریک وو. او عثمان رضی اللہ عنہ چونکه ددوی رضی اللہ عنہم په حکم سره مکه معظمه رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خپل یو لاس مبارک په لاس مبارک ووهلو او وې فرمائیل چې دا د عثمان بیعت دې، (۱)، دا خصوصي فضیلت د عثمان رضی اللہ عنہ وو چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم هم خپل لاس مبارک د عثمان رضی اللہ عنہ لاس گرځولو سره دهغه د طرفنه یې بیعت او کړو.

یوولسمه برخه هدیه واقع: بل طرفته د مکې مکرمې خلقو باندې الله تعالی د مسلمانانو رعب راوستو او پخپله صلح ته تیار شو. دوی خپل درې کسان سهیل بن عمرو، حویطب بن عبد العزی او مکرز بن حفص د عذر معذرت دپاره رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته اولیږل (په هغوی کښې اولنی دوه وروسته مسلمانان شول) سهیل بن عمر چې راغلو نو وې وئیل یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم! تاسو ته چې د عثمان رضی اللہ عنہ د شهادت کوم خبر رارسیدلې دې نو هغه بالکل غلط دې. مونږ تاسو هغوی رضی اللہ عنہم رالیږو تاسو زمونږ قیدیان پرېږدئ. رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم دغه قیدیان آزاد کړل. مسند احمد او مسلم کښې د انس رضی اللہ عنہ نه روایت دې چې په دې سورة کښې چې کوم آیت مبارک ﴿هُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ﴾ (۲) را روان دې هغه دې واقعي سره تعلق لری. بیاسهیل او ملگرو ئې په بیعت رضوان کښې د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم د جلتی او خان قربانو لونداره د قريشو په وړاندې بیان کړه، نو قريشو کښې چې کوم د رانې خاوندان وو هغوی خپل مینځ کښې او وئیل چې ددې نه زیاته غوره خبره بله نشته دې چې مونږ محمد صلی اللہ علیہ وسلم سره په دې خبره صلح او کړو چې هغوی دې دا کال واپس لاړشی ځکه چې دا خبره په ټولو عربو کښې خوره نشی چې مونږ دوی ایسارول غوښتل خو دوی به زبردستی مکه مکرمه کښې داخل شو. او راتلونکی کال کښې دې عمرې دپاره راشی او صرف درې ورځې به په مکه مکرمه کښې پاتې کیږی، او په دې دوران کښې دې د قربانی خپل خاړوی ذبح کړی او احرام دې پرانیزی. هم دغه سهیل بن عمرو دا پیغام رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته را وړو. کله چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه اولیدو نو رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې اوس معلومیږی چې دې قوم د صلح کولو اراده کړې ده چې سهیل ئې دوباره را ولیږلو. رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم پرلت و هلې ناست وو او په صحابه کرامو رضی اللہ عنہم کښې عباد بن بشر رضی اللہ عنہ او سلمه و سلمه په لاس د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خوا کښې د حفاظت دپاره او دریدل.

(۱) دلائل النبوة للبيهقي رقم الحديث: [۱۶۶۸]
(۲) صحيح مسلم كتاب الجهاد، باب قول الله تعالى وهو الذي كف ايديهم عنكم [ج: ۲، ص: ۱۱۶] و مسند احمد رقم الحديث: [۱۲۴۲۷]

سهیل راغلو او در رسول کریم ﷺ مخکنی په ادب سره کیناستو او د قریشو پیغام ئې ورته اورسولو. صحابه کرام رضی الله عنہم عموماً په دې باندې راضی نه وو چې په دې وخت کښې د عمرې کولو نه بغیر د احرام پرانیخی، هغوی رضی الله عنہم سهیل سره سختې خبرې او کړې، آوازونه ئې پورته کیدل، عباد بن بشر رضی الله عنہم سهیل ته او وئیل چې در رسول کریم ﷺ په وړاندې آواز مه پورته کوه. طویل بحث نه پس رسول کریم ﷺ دا شرط قبول کړو او په صلح کولو راضی شو. سهیل او وئیل چې راکړئ چې مونږ ستاسو او خپل مینځ کښې صلحخانه اولیکو. رسول کریم ﷺ علی رضی الله عنہم رابللو او ورته ئې او وئیل چې لیکه:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، سهیل هم ددې ځانې نه بحث شروع کړو او وې وئیل چې زموږ په محاورو کښې د رحمن او رحیم الفاظ نشته دي، ځکه دلته د تاسو هغه الفاظ اولیکئ کوم به چې مونږ وړاندې لیکل یعنی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ رسول کریم ﷺ دا هم اومل او علی رضی الله عنہم ته ئې اوفرمائیل چې هم داسې اولیکه. دې نه پس ئې علی رضی الله عنہم ته اوفرمائیل چې دا اولیکه: دا لوظ نامه ده چې فیصله ئې محمدرسول الله ﷺ کړې ده. سهیل دې ځانې کښې هم ضد او کړو او وې وئیل چې که مونږ تاسو رسول منلي نو تاسو به مو ولې د بیت الله نه منع کولې. صلحنامه کښې داسې یو لفظ لیکل نه دی پکار چې د یو فریق د عقیدې نه خلاف وی. تاسو صرف محمد بن عبدالله اولیکئ. رسول کریم ﷺ دا هم اومل او علی رضی الله عنہم ته اوفرمائیل چې دغه لیکلې وړان کړه او محمد بن عبدالله اولیکه. سره ددې چې علی رضی الله عنہم سراسری حکم منوونکي وو، عرض یې او کړو چې زه ستاسو نوم مبارک نشم وړانولې. په موجوده صحابه کرامو رضی الله عنہم کښې اسید بن حضیر رضی الله عنہم او سعد بن عبادہ رضی الله عنہم د علی رضی الله عنہم لاس اونیولو چې دامه وړانوی او سواد محمدرسول الله ﷺ نه بل څه مه لیکئ، که دا خلق نه منی نو زموږ او ددوی تر مینځ به توره فیصله کوی. او څه آوازونه دهر طرفه راپورته شول. نور رسول کریم ﷺ د صلحنامه کاغذ په خپل لاس مبارک کښې واخستو او پخپله ئې اولیکل چې:

هذا ما قاضى محمد بن عبد الله وسهيل بن عمرو صلحاً على وضع الحرب على الناس عشر سنين يأمن فيه الناس ويكف بعضهم عن بعض

دا هغه فیصله ده چې محمد بن عبدالله او سهیل بن عمرو لسو کالو دپاره دجنگ نه کولو په غرض کړې ده چې په کښې ټول خلق به په امن پاتې کیږي، په یو بل باندې د چپاؤ کولو او جنگ نه کولو نه ځان ساتي^(۱).

حالانکه رسول کریم ﷺ ددې نه مخکښې هیچرې لیکل نه وو کړې ولې چې چا نه ئې لیک لوست نه وو زده کړې.

بیا رسول کریم ﷺ اوفرمائیل چې زموږ یو شرط دادې چې دا وخت دې مونږ د طواف کولو نه بند نه کړې شو. سهیل او وئیل چې په الله مې دې قسم وی دا نشی کیدې. رسول کریم ﷺ دا هم اومل. دې نه پس سهیل خپل یو شرط بل اولیکلو که چېرې تاسو ته د مکې یو کس درشی اود خپل مشر نه ئې اجازت نه وی اخستې نو تاسو به هغه مونږ ته واپس کوئې اگر چې هغه ستاسو په دین باندې وی. په دې عامو صحابه کرامو رضی الله عنہم آوازونه پورته کړل چې سبحان

(۱) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۱۵] و طبقات الکبری لابن سعد، غزوة رسول الله ﷺ الحديبية [ج: ۲ ص: ۹۷]

الله، دا څنگه کیدیشی چې مونږ دې خپل مسلمان رور مشرکانو ته حواله کړو، خورسول کریم ﷺ دا هم او منل او وې فرمائیل که زموږ څوک سرې دوی ته ورغلو نو الله ﷻ هغه زموږ نه لرې کړو، ولې نې مونږ فکر او کړو. او که د دوی نه څوک سرې مونږ ته راغلو او مونږ واپس نو الله ﷻ به هغه ته لاس آسانه کړی.

براء ﷺ د دې صلحنامې درې شرائط بیان کړی دی. یو دا که د دوی نه څوک سرې مونږ ته راغلو نو مونږ به نې واپس کوو. دویم دا که زموږ یو سرې دوی ته ورغلو نو دوی به نې نه واپس کوی. دریم دا چې راتلونکی کال به عمرې دپاره راځو او مکه مکرمه کښې به درې ورځې قیام کوو. زیاته وسله به ځان سره نه راوړو. او په آخر کښې دا اولیکلې شو چې دالوظ نامه د مکې د خلقو او د رسول کریم ﷺ تر مینځه یو محفوظ لاس لیک دې چې هیڅوک به نې خلاف نه کوی. او نور ټول عرب آزاد دی، څوک چې غواړي نو د محمد ﷺ په لوظ کښې دې داخل شی او څوک نو د قریشو په لوظ کښې دې داخل شی. ددې په آوړیدو د خزاعه قبیلې خلق ډیر خوشحاله شو او وې وئیل چې مونږ د محمد ﷺ په لوظ کښې داخل یو او بنوبکر او وئیل چې مونږ د قریشو په لوظ کښې شامل یو.

په دې صلحنامه د مامو صحابه کرامو ﷺ د شهبان کول: کله چې د صلحنامې دغه شرطونه او منلې شونو عمر فاروق ﷺ صبر نشو او رسول کریم ﷺ ته نې او فرمائیل چې ولې تاسو ﷺ په حقه نې نه یئ څه؟ رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې ولې نه؟ بیا عمر فاروق ﷺ او فرمائیل چې مونږ په حقه او دا خلق په باطل نه دې څه؟ رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې ولې نه؟ بیا عمر فاروق ﷺ عرض او کړو چې آیا زموږ وژلې شوی کسان به جنت ته او د دوی وژلې شوی کسان به جهنم ته نه ځي څه؟ رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې ولې نه؟ بیا عمر فاروق ﷺ عرض او کړو چې بیا دې مونږ ولې دا ذلت قبول کړو چې د عمرې کولو نه بغیر دې واپس لاړ شو ترڅو چې په جنگ کولو سره الله ﷻ څه فیصله اونه کړی. رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې زه د الله ﷻ بنده او د هغه رسول یم، هیچرې به د الله ﷻ د حکم نه خلاف اونه کړم، او الله ﷻ به مې نه ضائع کوی، هغه زما مددگار دي.

عمر فاروق ﷺ عرض او کړو چې یا رسول الله ﷺ آیا تاسو مونږ ته دانه وو وئیلی چې مونږ به بیت الله شریف ته داخلېږو او طواف به کوو؟ غواړی هغوی او فرمائیل چې بیشکه وئیلی مو وو خو آیا دا مې هم وئیلی وو چې دا کار به په دې کال کښې وی؟ عمر فاروق ﷺ او فرمائیل چې تاسو ﷺ خو داسې نه وو وئیلی. نو رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې دا واقعه څنگه چې ما وئیلی وه هغه به خامخا کیري، چې تاسو به بیت الله شریف ته ځئ او طواف به کوئ.

عمر فاروق ﷺ خاموش شو خو غصه یې لا په زړه کښې پاتې شوه. د رسول کریم ﷺ د خوا نه پورته شواو د سیدنا ابوبکر صدیق ﷺ خدمت کښې حاضر شو او خپلې دغه خبرې یې بیا هغوی ﷺ سره او کړې. سیدنا ابوبکر صدیق ﷺ ورته او فرمائیل چې د الله بنده! محمد ﷺ د الله ﷻ پیغمبر دي، رسول کریم ﷺ به د الله ﷻ د حکم هیڅکله هم خلاف نه کوی. الله ﷻ د دوی مددگار دي. نو په دې وجه تر مرگه پورې د محمد ﷺ رسنئ کله نیسئ. په الله ﷻ مې دې قسم دې چې رسول کریم ﷺ په حقه دي. عرض دا چې فاروق اعظم ﷺ د صلحنامې په

دې شرطونو باندې ډیر خفه وو ، دوی عليه السلام او فرمائیل چې کله نه زه مسلمان شوی یم سوا ددې واقعی نه زما په بل څه شک نه دې راغلي ^(۱) .

ابو عبیده رضی الله عنه پوهه کړو او ورته ئې او فرمائیل چې د شیطان د شر نه پناه غواړه . عمر فاروق رضی الله عنه هم او فرمائیل چې زه هم د شیطان د شر نه د الله تعالی پناه غواړم . عمر فاروق رضی الله عنه فرمائی چې کله ما خپله غلطی محسوسه کړه نو ما مسلسل خیر خیرات کولو ، روژې به مې نیولې ، غلامان به مې آزادول چې دا خطا مې معاف شی .

پوه بله پناه او د لوښامې په پانښتې کې د رسول صلی الله علیه و آله و سلم په منځه مهل :: کله چې د صلحنامه دا شرطونه اولیکلي شو نو هم په دغې وخت کې د سهیل بن عمرو خوښې ابو جندل خان په څه طریق د رسول کریم صلی الله علیه و آله و سلم ته راؤرسولو او پناه ئې ترې او غوښتله . ځکه چې هغه د مسلمانیدو په سزا کې هم دغې پلار یعنی سهیل قید کړې وو . او سخت تکلیفونه به ئې ورته رسول . په دغه وخت کې څه مسلمانان ور وړاندې شو او هغه ئې په پخپله پناه کې واخلستو . دغه وخت سهیل په چغه او وئیل چې دا د لوښامې اوله خلاف ورزی ده که دې واپس نه کړې شونو زه به د صلح هیڅ شرط نه منم . رسول کریم صلی الله علیه و آله و سلم د لوښامې پابند شوی وو ځکه ئې ابو جندل ته او فرمائیل چې اې ابو جندل ! ته یو خو ورځې نور هم صبر او کره ، الله تعالی تا دپاره او دهغې مسلمانانو ضعیفانو دپاره چې په مکه مکرمه کې بند دی د زر خلاصی او فراخی انتظام کوونکې دې . مسلمانان اول نه هم په دې صلحنامه باندې خفه وو او په دې سره نور هم خفه شو . هغوی رضی الله عنهم خو په دې یقین راغلی وو چې هم دا ځل به مکه معظمه فتح کیږي . کله چې ئې داسې حالات او کتل نو نور هم ډیر خفه شو . او د خفگان د لاسه هلاکیدو ته نژدې شوی وو خود صلح لوښامه مکمله شوې وه . په دې صلحنامه باندې د مسلمانانو د طرفه ابو بکر صدیق رضی الله عنه ، عمر فاروق رضی الله عنه ، عبدالرحمان بن عوف رضی الله عنه ، عبدالله بن سهیل بن عمر رضی الله عنه ، سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه ، محمد بن مسلمه رضی الله عنه او علی بن ابی طالب رضی الله عنه وغیره د ستخطونه کړي وو او د اشان د مشرکانو د طرفه سهیل سره د نورو خلقو هم د ستخطونه اوشو .

احرام پرانیستل او د قربانی څاروی ذبح کول :: کله چې د صلحنامه لیکل مکمل شو نو رسول کریم صلی الله علیه و آله و سلم او فرمائیل چې د صلحې د قرار داد مطابق اوس مونږ له واپس تلل پکار دی . ټول خلق دې د قربانی راوستی څاروی ذبح کړي او په سر خرټیلو سره دې خپل احرامونه پرانیزي . صحابه کرام رضی الله عنهم د ډیر غم په وجه دخپلو ځایونو نه پورته نشو . رسول کریم صلی الله علیه و آله و سلم په دې ډیر زیات خفه شو ، دام المؤمنین ام سلمه رضی الله عنها خواته ورغلل او خپل خفگان ئې ورته ښکاره کړو . هغې رضی الله عنها ورته ډیره ښکلې او مناسبه خبره او کړه . وې فرمائیل چې تاسو صلی الله علیه و آله و سلم دې وخت صحابه کرامو رضی الله عنهم ته هیڅ ما وائي ځکه چې صحابه کرام رضی الله عنهم ډیر خفه دی . ښه به داوی چې تاسو ټولو ته مخ کړئ او په نائی باندې خپل سر مبارک او خرټی ، احرام پرانیزي او خپله قربانی او کړئ . نو داسې کولو سره ټول صحابه کرام رضی الله عنهم پورته شو او هم داسې ئې او کړل . د ځینو روایتونو مطابق رسول کریم صلی الله علیه و آله و سلم په حدیبیه کې نورلس [۱۹] او د ځینو

^(۱) تفسیر الطبري تحت هذه الآية [ج: ۲۲ ص: ۲۴۶] عبدالرزاق [ج: ۵ ص: ۳۳۹] و المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث: [۱۶۱۵]

روایتونو مطابق شل [۲۰] ورځي قیام کړې وو. اوس ددغې ځانې نه واپس شروع او شوه، اول ددغې ځانې نه مرالظهران، با عسفان ته اورسیدل. دې ځانې ته چې راوړسیدل نو د ټولو مسلمانانو سره د سفر خرچه ختمه شوې وه او د خوراک سامان ورسره ډیر لږ پاتې شوې وو. رسول کریم ﷺ یو دسترخوان خور کړو او وې فرمائیل چې چا سره څه وی نو هغه دې په دې کښې جمع کړی. په دې شان سره هر یو خپل ځان سره پاتې سامان په دسترخوان باندې کیخودو. رسول کریم ﷺ دعا او فرمائیل او ټولو ته ئې د خوراک کولو حکم او کړو. د صحابه کرام رضی الله عنہم بیان دې چې خوارلس سوؤ کسانو خوراک او کړو، بیا ئې خپلو لوښو کښې هم واچولو او بیا هم پاتې شو. په دې مقام دا بله معجزه ښکاره شوه. رسول کریم ﷺ ددې په لیدو ډیر خوشحاله شو.

د صحابه کرامو د ایمان او رسول کریم ﷺ د تابعدارنې یو بل امتحان او ددوئې بې مثله ایماني جذبې څنگه چې مخکښې تیر شو چې صحابه کرام رضی الله عنہم د صلح په شرطونو او په جنگ نه کولو او بې عمرې واپس کیدو باندې سخت خفه وو. دا هم د صحابه کرامو رضی الله عنہم ایمان وو چې پدغې حالتونو کښې په ایمان او رسول کریم ﷺ په تابعدارنې باندې کلک ولاړ وو. واپس کښې کله چې رسول کریم ﷺ کراع عمیم مقام ته اورسیدل نو دا سورة فتح پرې نازل شو. کله چې رسول کریم ﷺ صحابه کرامو رضی الله عنہم ته واوړولو نو دهغوئ یقین راغلو چې فتح مبین حاصله شوې ده. په دې مقام عمر فاروق رضی الله عنہ بیا سوال پورته کړو چې آیا دا فتح ده؟ رسول کریم ﷺ صحابه کرامو ته رضی الله عنہم او فرمائیل چې په الله ﷻ مې دې قسم وی چې د هغه په قبضه کښې زما ساه ده چې دا فتح مبین ده. صحابه کرامو رضی الله عنہم دې ته هم غاړه کیخوده او دا یقین ئې راغلو چې دا فتح مبین ده.

د صلح هدیه د نتیجې او برکتونو څرگندهدل: د ټولو نه اول خبره خو په دې واقعې کښې دا اوشوه چې د مکې قریشو او ددوئ ډیرو ملگرو ته ددوئ د بې ځایه ضد څرگند شو او پخپله په کښې اختلاف راپیدا شو. بدیل سره د خپلو ملگرو د ابن ورقاء نه بیل شو. بیا عروه بن مسعود د خپلو ملگرو سره ددوئ نه بیل شو. د صحابه کرام رضی الله عنہم جانثاری او بې مثله وفادارنې، بې مثاله تابعدارنې، د مینې او عظمت په لیدو سره د مکې قریش په رعب کښې راغلل او صلح ته تیار شو. اگرچه دهغوئ سره دا یوه ښه موقع وه چې مسلمانانو سره ئې جنگ کړې وې او فتح ئې حاصله کړې وې. قریش پخپلو کورونو کښې ښه په آرام سره وو او صحابه کرام رضی الله عنہم په سفر کښې بې آرامه وو. قریشو په اوبو قبضه کړې وه او صحابه کرام رضی الله عنہم بې اوبو ځایونو کښې په پراؤ وو. د قریشو پوره قوت موجود وو او مسلمانانو سره د نښت برابر وسله وه. الله ﷻ د قریشو په زړونو کښې رعب واچولو او دهغوئ ډیرو ډلو رسول کریم ﷺ سره گډون او کړو. او دې سره ایمان نور هم په زړونو کښې مضبوط شو او بیا روستو مسلمانان هم شو. دریمه دا چې د صلح او ایمان په وجه لارې په امن کښې شوې. د اسلام د بلنې د پاره رسول کریم ﷺ او صحابه کرامو رضی الله عنہم ته لارې ملاؤ شوې د عربو و فدو نو ته د رسول کریم ﷺ د خدمت موقع ملاؤ شوه. رسول کریم ﷺ او صحابه کرام رضی الله عنہم د اسلام دعوت د دنیا گوت گوت ته اورسولو. د دنیا بادشاهانو ته اسلام ته د رابللو دعوت نامې جاری کړې شوې. څه لوی لویو بادشاهانو اثر قبول کړو. دهغې حاصل دا شو چې د عمرې تللو

دپاره د ډیر تاکید و باوجود د یونیموزرو مسلمانانو نه زیات مسلمانان ورسره نه وو او د صلح حدیبیه نه پس ډلې ډلې خلق په اسلام کښې داخلیدل شروع شو. په دې زمانه کښې مسلمانانو خیبر فتح کړو او ډیر سامان ورته په لاس راغلو او دهغوئ قوت مضبوط شو. ددې صلح چې دوه کاله تیر شو نو د مسلمانانو شمیر دومره زیات شو چې ددې نه مخکښې چرې هم دومره نه وو شوې. ددې نتیجه دا شوه چې کله د مکې قریشو دغه لوظنامه ماته کړو او رسول کریم ﷺ پټ په تېه دفتح مکې تیاری شروع کړه. ددې صلح نه صرف شل میاشتې پس رسول کریم ﷺ سره لس زره کسان فدايان تیار شو. هرکله چې د مکې قریش په دې خبر شونو ډیر پښیمانه شو او ابو سفیان ئې د عذر دپاره اولیږلو چې دا لوظ نامه یو ځل بیا تازه کړی. خو رسول کریم ﷺ دا خواست رد کړو او آخر دا چې لس زره د الله تعالی لښکر ئې ځان سره کړل او مکې مکر مې ته روان شو. کافرانو باندي دومره رعب وو چې مکې مکر مه کښې ئې څه جنگ اونه کړې شو. بله وجه ئې دا وه چې رسول کریم ﷺ د حکیمانه سیاست تر مخه دا اعلان جاری کړو چې څوک د خپل کور دروازه بنده کړی نو هغه به په امن کښې وی. څوک چې مسجد ته داخل شو نو هغه به هم په امن کښې وی. څوک چې د ابو سفیان کور ته داخل شونو هغه به هم په امن کښې وی. ځکه هر سړی سره د خپل ځان فکر شو او د جنگ جگړې څه ضرورت پېښ نشو. په دې وجه د فقهاء کرامو او امامانو دا اختلاف دې چې مکې په جنگ سره فتح شوه او که په صلح سره؟ بهر حال مکې مکر مه ډیره په آسانۍ سره فتح شوه او د رسول کریم ﷺ د خوب مبارک تعبیر ښکاره شو. صحابه کرامو ﷺ بې د څه ویرې د بیت الله شریف طواف او کړو، سرونه یې او خرنیل یانې وپښته لنډ کړل. رسول کریم ﷺ او صحابه کرام ﷺ بیت الله شریف ته داخل شو او د بیت الله شریف چابې ئې تر لاسه کړه. دغه وخت رسول کریم ﷺ ټولو صحابه کرامو ﷺ ته عموما او عمر فاروق ﷺ ته خصوصا خطاب او فرمائیل چې:

دا هغه واقعه ده چې ما درته فرمائیلې وه، عمر فاروق ﷺ او فرمائیل چې بېشکه هیڅ یوه فتح د صلح حدیبیه نه زیاته لویه او غوره بله نه ده. صدیق اکبر ﷺ خود مخکښې نه دا فرمائیل چې په اسلام کښې هیڅ یوه فتح د صلح حدیبیه برابر نه ده. خود خلقو رائي او بصیرت هغه ځانې ته نه رسیدو کوم چې د الله ﷻ او دهغه حبیب ﷺ تر مینځه ټاکلې حقیقت وو، دې خلقو به تیزی کوله خو الله ﷻ د خپلو بندگانو د تیزی نه اثر نه قبلوی چې تیزی او کړی. بلکه په حکمت او مصلحت هم هر کار پخپل صحیح وخت سر ته رسوی. هم دغه وجه ده چې الله ﷻ په سورة فتح کښې دې حدیبې واقعي ته فتح مبین او وئیل. دا د حدیبې د واقعي ډیر اهمې برخې وې چې راتلونکې آیتونو باندي پوهیدل ورسره آسان شی اوس د آیتونو تفسیر او گورئ.

(لَا يُغْنِيكَ اللَّهُ مَا تَفْعَلُ مِنْ دُونِكَ وَمَا أَنتَ بِمُعْجِزٌ) دلته که په (لَا يُغْنِيكَ) کښې لام د تعلیل یعنی د علت بیانولو دپاره واخستې شو. نو حاصل ئې دا دی چې دا فتح درته ځکه درکړې شوه چې درې کمالونه درته حاصل شی د کوم چې په دې آیت مبارک کښې بیان دي. دې کښې ټولونه اول د مخکښو گناهونو او خطاگانو معافی ده. سورة محمد کښې دا معلوم شوی دی چې پیغمبران د گناه نه پاک وی. چرته چې په قرآن عظیم الشان کښې د ذنب یا عصیان وغیره الفاظ دوی ته منسوب کړې شی هغه خلاف اولی کارونو دپاره استعمالیږي. نو هرکله چې د پیغمبر ئې مقام

ډیر لوړ دې نو پیغمبر ﷺ دپاره په غیر افضل باندې عمل کول هم داسې لغزش دې چې قرآن عظیم الشان دزورنې په ډول ترې په ذنب او گناه سره تعبیر کړې دې. او د (مَائِثَمًا) نه مراد هغه لغزش دې چې د نبوت نه وړاندې شوې وی. او د (وَمَائِثَمًا) نه مراد هغه لغزش دې چې د رسالت او نبوت نه پس صادر شوې وی. [مظهري] (۱) او فتح مبین ددې مغفرت سبب ځکه وو چې په دې سره ډیر خلق دلې په دې اسلام کښې داخلېږي او د اسلام دعوت او بلنه عام کیدل د رسول کریم ﷺ د ژوند لوڼې مقصد وو او د هغوی اجر و ثواب ته وده ورکوونکې دې. په دې بنا د اجر و ثواب زیاتوالي د گناهونو د رڼولو سبب جوړېږي [بیان القرآن] (۲).

﴿وَهَدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا﴾ دا دویم نعمت دې چې په دې فتح مبین باندې مرتب شو، دلته دا سوال پیدا کیږي چې هغوی خو اول نه په صراط مستقیم قائم دي او صرف یواځې نه، بلکه د ټولې دنیا خلق دې ته رابلی. نو د هجرت په شپږم کال ورته د فتح مبین په ذریعه د صراط مستقیم د هدایت کولو څه مطلب شو؟ ددې جواب د سورة فاتحه د لفظ هدایت د تفسیر په تحقیق کښې تیر شوې دې.

هغه داسې چې د هدایت مفهوم او مطلب عام داسې دې چې درجې ئې نه ختمیدونکې دي، ولې چې د هدایت مطلب منزل مقصود ته لار خودل یا منزل مقصود ته رسول دی. او اصل منزل مقصود هر انسان لره د الله ﷻ رضا او نزدیکت حاصلول دی. او ددې رضا او نزدیکت درجې بې شمیره دي او په دې کښې فرق دې. د یوې درجې حاصلیدو نه پس د دویمې او دریمې درجې ضرورت پاتې کیږي. او ددې نه لوڼې نه لوڼې ولې بلکه نبي او رسول هم نشي بې نیازه کیدلې. په دې بنا څنگه چې امت ته د مونځ په هر رکعت کښې د ﴿إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ لوستلو تعلیم دې، پخپله رسول کریم ﷺ ته هم دغه تعلیم دې، حاصل ئې د صراط مستقیم هدایت، یعنی د الله ﷻ د نزدیکت او رضا په درجو کښې وده حاصلول دی، نو په دغې فتح مبین باندې الله ﷻ رسول کریم ﷺ ته د نزدیکت او رضا څه ډیر لوړ مقام ورکړو چې د ﴿وَهَدِيكَ﴾ په لفظ سره ئې تعبیر او کړو.

﴿وَنُفَعِّرَكَ اللَّهُ نُفَعْرًا عَزِيزًا﴾ دا دریم نعمت دې چې په دې فتح مبین باندې مرتب شو، یعنی د الله ﷻ امداد تاسو ﷺ ته همیشه نه جاری وو خودا وخت د مدد یوه لویه درجه تاسو ته درکړې شوه.

هُوَ الَّذِي	أَنْزَلَ	السَّكِينَةَ	فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ
هغه هغه ذات دې چې نازل ئې کړه سکینه اطمینان په زړونو د مومنانو کښې			
..... الله ﷻ هغه ذات دې چې د مومنانو په زړونو کښې ئې اطمینان پیدا کړو			
لِيَزِدَّادُوا	إِيمَانًا	مِمَّا إِيْمَانِهِمْ	وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَوَاتِ
دپاره ددې چې زیات کړی دوی ایمان سره د ایمان خپل او الله لره دی لښکري د آسمانونو			
چې د هغوی د خپل اولنی ایمان سره ایمان نور هم زیات شی او د آسمانونو او زمکې ټولې لښکري			

(۱) تفسیر المظهري [ج: ۹، ص: ۳]

(۲) تفسیر بیان القرآن [ج: ۱۱، ص: ۲۸]

وَالْأَرْضُ ۖ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا ۖ حَكِيمًا ۖ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ

او دزمکي | او دې الله | خبردار | او حکمت والا | دپاره ددې چي داخل کړي الله مومنان سړي
دالله څي | او الله څي په هر څه عالم دې | صاحب د حکمت دې | چي الله څي مومنان سړي

وَالْمُؤْمِنَاتِ جَدَّتْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ

او مومنانې ښځې | داسې جنتونو ته | چي بهيرې به | لاتد دهغي نه | نهرونه | هميشه به وي |
او مومنانې ښځې داسې باغونو ته داخل کړي | چي دهغي لاندې به نهرونه بهيرې | هميشه به

فِيهَا وَيُكَفِّرُ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ ۖ وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ

په هغي کښي | او چي لرې کړي | دهغوي نه | گناهونه دهغوي | او دې دا کار | په نزدالله |
په هغي کښي اوسيرې | او چي هغوي ته گناهونه معاف کړي | او دغه دالله څي په نزد

فَوْزًا عَظِيمًا ۖ وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ ۖ وَالْمُنَافِقَاتِ ۖ وَالْمُشْرِكِينَ

کاميابي لويه | او چي عذاب ورکړي | منافقانو سړو له | او منافقانو ښځو له | او مشرکانو سړو له
لويه کاميابي ده | او الله څي به منافقانو سړو او منافقانو ښځو ته او مشرکانو سړو او مشرکانو ښځو

وَالْمُشْرِكِ الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ ظَنَ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ

او مشرکانو ښځو له | چي گمان کونکي دي | په الله باندې | گمان بد | په هغوي باندې دې |
ته سزا ورکړي | چي په الله څي باندې غلط گمانونه کوي | په هغوي باندې

دَآبِرَةُ السَّوْءِ ۖ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ

چکر ديدنې | او غضب او کړو الله | په هغوي باندې | او لعنت يې او کړو په هغوي باندې |
بدو ورځ راتلونکې ده | او الله څي به ورته په قهر شي | او دخپل رحمت نه به يې لرې ساتي

وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۖ وَلِلَّهِ

او تيار يې کړو | دپاره دهغوي | دوزخ | او دير خراب دې | خاني داوسيدو | او الله لره دې |
او دوي دپاره يې دوزخ تيار کړې دې | او دغه دير خراب د اسيدو خاني دې | او د آسمانونو

جُنُودِ السَّمَوَاتِ ۖ وَالْأَرْضِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا ۖ حَكِيمًا ۖ

لښکري د آسمانونو | او دزمکي | او دې الله | غالب | د حکمت خاوند |
او زمکي ټولي لښکري دالله څي | او الله څي زبردست دې | صاحب د حکمت دې

آسان ترجمه قرآن

هم هغه دي، چه دايمان والو په زړونو کښي سکينت نازل کړو دې دپاره چه دهغوي په ايمان کښي نوډ
هم زيات والي اوشي، او د آسمانونو او زمکي ټولي لښکري الله تعالي دپاره دي، او الله تعالي د علم هم
مالک دي، او د حکمت هم مالک دي دې دپاره چه هغه مومنان سړي او مومنانې ښځې داسې باغونو ته
داخل کړي، چه دهغي لاندې به نهرونه بهيرې، چه دوي به هغي کښي هميشه دپاره اوسيرې، او دوي

بدی ددوی نه لری کړی، او د الله تعالی په لزد دالویه کامیابی ده او دې دپاره چه هغې منافقانو سره او منافقانو پهڅو ته او مشرکانو سره او مشرکو پهڅو ته عذاب ورکړی، چه په الله تعالی باندې بد بد گمانونه ساتي، دبدی وېال هم په دوی باندې پریوتې دې او الله تعالی ددوی نه ناراضه دې، او دوی ئې د خپل رحمت نه لری کړې دی، او ددوی دپاره ئې جهنم تیار کړې دې، او هغه ډیر بد ځانې د اوسیدو دې، او د آسمانونو او زمکې ټولې لښکري دالله تعالی دپاره دی، او الله تعالی د اقتدار مالک هم دې او د حکمت مالک هم دې.

خلاصه تفسیر

﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [هغه خدای داسې دې چاچه دمسلمانانو په زړونو کښې تحمل پیدا کړو] چه ددې دوه اثره دی یو دجهاد بیعت په وخت کښې د هغې طرف ته مسابقت او عزم او همت لکه چه دبیت رضوان په واقعه کښې بره ذکر شوې دې او دویم اثر دکفارو دې خایه ضد په وخت کښې خپل جوش او غضب لره په قابو کښې ساتل چه ذکر ئې ددې واقعي په لسم جز کښې په تفصیل سره راغلې دې او وړاند هم په ﴿فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ﴾ (۱) کښې به ارشی ﴿لِيُذْذِلَّ الْكُفْرَ أَتَمًّا مَّا نَهَمُّ﴾ [چه د هغوی د اولنی ایمان سره دهغوی ایمان نور زیات شی] ځکه چه په اصل کښې اطاعت رسول ذریعه ده په نور دایمان کښې دزیاتۍ او په دې واقعه کښې په هراړخ سره د اطاعت رسول مکمل امتحان وشو چه هرکله رسول دجهاد دعوت دپاره وبلل او بیعت ئې ترې نه واخستونو په ډیره خوشحالی او مسابقت سره ټولو بیعت وکړو او جهاد دپاره تیار شول او هرکله چه د حکمت او مصلحت پیش نظر نبی کریم ﷺ دقتال نه منع کړل او ټول صحابه کرام رضی الله عندهم دجهاد په جوش کښې دجنگ دپاره بې قرار وو مگر اطاعت رسول الله ﷺ ته ئې سرښکته کړو او دجنگ نه منع شول ﴿وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [او داسمانونو او دزمکې ټولې لښکري] لکه ملائک او ټول مخلوقات [دالله تعالی] لښکري [دی] په دې وجه دکفارو شکست او ددین اسلام دسريلندی دپاره الله تعالی ستاسود قتال او جهاد محتاج نه دې هغه که وغواړی نو دخپلو فرښتو لښکریه راوغواړی لکه چه دبدر حنین او احزاب په غزاگانو کښې ددې مشاهده وشوه او دالښکر لیږل هم دمسلمانانو د همت دزیاتولو دپاره دې ورنه یوه فرښته هم دټولو دپاره کافی ده په دې وجه تاسو خلقو لره دکفارو په ډیروالی لیدلو باند په جهاد او قتال کښې څه تردد کول نه دی پکار اونه په کوم وخت کښې چه د الله او رسول حکم د جنگ نه کولو وی هغه وخت په جنگ نه کولو کښې څه تردد کول پکار ندی چه افسوس صلح وشوه او کفار بچ شول سزا ئې ونه خوړه او دجنگ یا دجنگ نه کولو په نتیجو او انجام باند الله تعالی زیات پوه دې ځکه چه ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ [الله تعالی] په مصلحتونو [لوی پوه او حکمت والا دې] هرکله چه په جنگ کښې حکمت وی د هغې حکم کوی او کله چه په جنگ نه کولو کښې مصلحت وی د هغې حکم فرمانی په دې وجه مسلمانانو لره پکار دی چه په دواړو حالتونو کښې خپلو جذباتو لره درسول دحکم تابع ساتی کوم چه سبب دې دزیادت دایمان وړاند دایمان دزیادتی دثمرې بیان دې یعنی ﴿لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا﴾ [چه الله تعالی] ددې اطاعت په دولت [مسلمانانو سره او

(۱) ترجمه:- پس الله تعالی خپلو رسولانو او مؤمنانو ته خپل طرفنه تحمل ورکړ.

مسلمانانو ښځو لره داسې جنتونه ته داخل کړي دکومو لاند چه به نهرونه جاري وي په کومو کښې چه به همیشه همیشه اوسېږي او چه [ددې اطاعت په دولت] ﴿وَيُكَفِّرُ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ﴾ [د هغوی گناهونه لرې کړي] ځکه چه د رسول په اطاعت کښې د گناهونو نه توبه اونیځ عملونو ټول داخل دی کوم چه دټولو گناهونو او بدیو کفاره وي ﴿وَكَانَ ذَلِكَ﴾ [اودا] څه چه ذکر شول ﴿عِنْدَ اللَّهِ قُوًى عَظِيمًا﴾ [دالله تعالی په نزد لویه کامیابی ده] په دې ایت کښې ې اول دمومنانو په زړونو دسکینت او تحمل نازلولو دانعام ذکر وفرمائیلو بیا دا انعام دایمان دزیاتۍ په ذریعه داطاعت رسول سبب جوړشو او اطاعت رسول د جنت دداخلیدو سبب جوړ شو وړاند ې په دې سکینت مرتب کړی او دمنافقانو ددې نه دمحرومۍ او ددې محرومۍ په سبب سره ې په عذاب کښې گرفتار والي بیانوی فرمائی یعنی دا سکینت ې د مسلمانانو په زړو نو نازل وفرمائیلو او دکفارو په زړونو ې نازل ونه فرمائیلو ﴿وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتُ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتُ﴾ [چه الله تعالی منافقانو سړو او منافقانو ښځو ته او مشرکانو سړو او مشرکانو ښځونه] په وجه ددوی دکفر [عذاب ورکړي] ﴿الطَّائِفِينَ بِاللَّهِ ظَنُّ السُّوءِ﴾ کوم چه په الله تعالی بدبد گمانونه لري [ددې بد گمان نه مراد په اعتبار دسیاق کلام د هغو خلقو گمان دي کومو ته چه د عمرې دپاره د حدیبې دسفر دعوت ورکړې شو او هغوی انکار وکړو او په خپل مینځ کښې ې دا وویل چه داخلق دمکې والوسره مونږ جنگول غواړي دوی پرېږدی دوی د هغوی دلاسه بچ واپس نه شی راتلې داسې خبرې کوونکي منافقان کیدې شی او دخپل عام مطلب په اعتبار سره ټولې دکفر اوشرک عقیدې په دې بد گمان کښې داخلې دی ددې ټولو دپاره وعیددې چه په دنیا کښې ﴿عَلَيْهِمْ دَآبِرَةُ السُّوءِ﴾ [په دوی بد وخت راپریوتونکې دي] چنانچه یو خوورځي پس قتل او قید شول او دمنافقانو ټول عمر په حسرت او پریشانی کښې تیرشو چه اسلام زیاتیدو او دوی کمیدل داخو په دنیا کښې وشوه [او] په اخرت کښې [به] ﴿وَعُذِّبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ﴾ الله تعالی په دوی غضبناک وی او دوی به درحمت نه لرې کړی او د دوی دپاره هغه دوزخ تیارکړې دي ﴿وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ او هغه ډیر ناکاره ځای د ورتلو دي [او] وړاندې ددې وعید تاکید دي چه ﴿وَلِلَّهِ جُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [د اسمانونو اومزکې ټولې لښکرې دالله تعالی دی] ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ او الله تعالی زبردست [یعنی پوره قدرت والا دي] که غوښتلې ې نو په خپل څه لښکر به ې هم د دوی صفا یا کړې وه چه دوی ددې مستحق دی لیکن چونکه هغه حکمت والا دي [په دې وجه په مصلحت سره په سزا کښې مهلت ورکوی.

معارف او مسائل

دسورة د اول سر په دریو آیتونو کښې دهغې خاصو انعامونو بیان دي چې په دې فتح مبین کښې په رسول الله ﷺ باندې کړې شوی وو. ځینې صحابه کرامو چې دحدیبیه په سفر کښې رسول کریم ﷺ سره وو، هغوی ﷺ عرض اوکړو چې یا رسول الله ﷺ دا انعامات خوتاسو دپاره دی، الله ﷻ دې تاسو ته مبارک کړی. مونږ دپاره څه دی؟ په دې دا آیتونه نازل شو. د اخو په اصل د هغه صحابه کرامو باره کښې نازل شوی دی چې کوم په حدیبیه کښې حاضر وو او بیعت رضوان کښې شامل وو. او دهغوی د انعاماتو ذکر دي او چونکه دا انعامات دایمان او درسول کریم ﷺ د فرمانبرداری په وجه وو نو ځکه په دې کښې ټول مؤمنان داخل دی. څوک چې په ایمان او فرمانبرداری کښې کامل وی نو هغه به ددغې انعاماتو مستحق وی.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ	شَاهِدًا	وَمُبَشِّرًا	وَنَذِيرًا ۝
بیشکے لیبلے نی مونہ تہ گواہی ورکونکی اوزیری ورکونکی او خبردارونکی			
بیشکے چے مونہ تہ گواہی کونکی اوزیری ورکونکی پیغمبر لیبلے یی			
لِتُؤْمِنُوا	بِاللّٰهِ	وَرَسُولِهِ	وَتَعِزُّوهُ
دپارہ ددی چے تاسو ایمان راوری پہ الله باندی او پہ رسول دھغہ باندی اوتاسو ملگرتیا اوکری دھغہ			
چے تاسو پہ الله ۛ اوددہ پہ رسول ۛ باندی ایمان راوری اوددہ ددین مدد اوکری			
وَتُؤْفِرُوهُ	وَتُسَبِّحُوهُ	بُكْرَةً	وَأَصِيلًا ۝ إِنَّ الَّذِينَ
او عزت اوکری دھغہ اوتاسو تسبیح اووایی دھغہ سحر او ماننام بیشکے هغہ کسان			
اودھغہ عزت اوکری اوسحر ماننام دھغہ الله پاکی بیان کری خوک چے تاسرہ			
يَايَعُونَكَ	إِنَّمَا يَأْيَعُونَ اللَّهَ	يَدُ اللَّهِ	
چی بیعت [لوظ] کوی ستاسرہ پہ اصل کنسی هغوی بیعت کوی دالله سرہ لاس دالله			
بیعت کوی هغوی پہ حقیقت کنسی دالله ۛ سرہ بیعت کوی دالله ۛ لاس			
فَوْقَ أَيْدِيهِمْ	فَمَنْ تَلَّكَ	فَاتِمًا	يَنْتَكُ
دپاسہ دلاس دھغوی دی پس هغہ چاچی مات کرو دالوظ پس بیشکے ماتوی بہ هغہ			
ددوی دلاس دپاسہ پروت دی نوبیا خوک چے خیل لوظ مات کری نوددہ دبی لوظنی			
عَلَى نَفْسِهِ	وَمَنْ أَوْفَىٰ	بِهَا	عَهْدَ عَلَيْهِ
دالوظ پہ خان خیل او چاچی پورہ کرو هغہ لوظ چی وعدہ کری دہ هغہ پہ هغی باندی			
سزا بہ ہم دہ تہ ملاویزی اوچا چے الله سرہ کری لوظ پورہ کرو نو الله ۛ بہ			
اللّٰهُ	فَسَيُؤْتِيهِ	أَجْرًا عَظِيمًا ۝	
دالله سرہ نو الله بہ زر ورکری هغہ لہ اجر لوی			
هغہ تہ دیر زر لوئی اجر ورکری			

آسان ترجمہ قرآن

(اے پیغمبر علیہ السلام) مونہ تہ گواہی ورکونکی، خوشخبری ورکونکی او خبردارونکی جوہ کری لیبلے نی۔ دی دپارہ چہ (اے خلقو) تاسو پہ الله تعالیٰ او دھغہ پہ رسول باندی ایمان راوری او دھغہ مدد اوکری، او دھغہ تعظیم اوکری، او سحر ماننام دالله تعالیٰ تسبیح کوئی۔ (اے پیغمبر) کومر خلق چہ ستا سرہ بیعت کوی، هغوی پہ حقیقت کہن دالله تعالیٰ سرہ بیعت کوی دالله تعالیٰ لاس دھغوی دلاس دپاسہ دی ددی لہ پس چہ خوک وعدہ ماتہ کری، نو دوعدی ماتولو وبال بہ پہ هغہ باندی وی، اوخوک چہ هغہ وعدہ پورہ کری، کومہ چہ هغہ الله تعالیٰ سرہ کری دہ، نو الله تعالیٰ بہ هغہ تہ لوئی اجر ورکری۔

خلاصہ تفسیر

اے محمد ﷺ ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِيدًا﴾ [مونہ تالارہ] دامت پہ عملونو د قیامت پہ ورخ [گواہی ورکوونکی] عموماً [او] پہ دنیا کنبی خصوصاً ﴿وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ [دمسلمانانو دپارہ [خوشخبری ورکوونکی] او] د کافرانو دپارہ [ویرونکی جوړ کړې لیرلې یې] او اے مسلمانانو مونہ د لره په دې وجه رسول جوړ کړې لیرلې دې ﴿لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [چه تاسو خلق په الله تعالی او دهغه په رسول ایمان راوړئ] ﴿وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ﴾ [اود هغه] د دین [مدد وکړئ او دهغه تعظیم وکړئ] عقیده هم چه الله تعالی لره په ټولو کمالاتو سره موصوف او ټولو نقصونو او عیبونو نه پاک وگنړئ او عملاً هم چه دهغه اطاعت وکړئ ﴿وَلِتُحِبُّوا بَكَرَةً وَأَصِيلًا﴾ [او سحر ما بنام د هغه تسبیح] اوپاکي [بیانوی] که ددې تسبیح تفسیر په مونخ سره وشي نو د سحر ما بنام فرض مونخونه به مراد شی ورنه مطلق ذکر به اگر که مستحب وی مراد شی وړاند د خنو خاصو حقونو متعلق ارشاد دې چه ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ﴾ [کوم خلق تاسره] د حدیبیه په ورخ په دې خبره [بیعت کوی] یعنی بیعت ئې کړې دې چه د جهاد نه به تبتی نه ﴿إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ﴾ [نو هغوی] په واقع کنبی [دالله تعالی سره بیعت کوی] خکه چه مقصود تاسره په دې باندې بیعت کول دی چه د الله تعالی احکام به په خائې کوی او هرکله چه دا خبره ده نو گویا ﴿يَذُكَّرُ فَوقَ أَيْدِيهِمْ﴾ [دالله تعالی لاس دهغوی په لاسونو باندې بیا] د بیعت نه پس ﴿فَمَنْ لَّكْتُ﴾ [چه کوم سرې عهد مان کړی] یعنی په خائې د اطاعت مخالفت وکړی ﴿فَأَمَّا بَيْتُكَ عَلَى نَفْسِهِ﴾ [نو دده د عهد ماتولو وپال به په ده پریوخی] ﴿وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ﴾ [او کوم سرې چه دې خبرې لره پوره کړی په کومه ئې چه] بیعت کنبی [دالله تعالی سره عهد کړې دې] ﴿فَسِيئَتُهُ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ [نو ډیر زر به الله تعالی ده لره لوئ اجر ورکړی]۔

معارف او مسائل

تیر شوو آیتونو کنبی دالله ﷻ دهغې انعاماتو بیان وو چې په رسول کریم ﷺ او د رسول کریم ﷺ په امت باندې خصوصاً په هغې صحابه کرامو ﷺ چې په بیعت رضوان کنبی شامل شوی وو. او هرکله چې ددې انعامونو ورکوونکی الله ﷻ او په دې ورکولو کنبی واسطه صحابه کرام ﷺ دی، په دې لحاظ سره په دې آیتونو کنبی د رسول کریم ﷺ د حقونو او تعظیم، عزت ورکولو بیان دې، اول رسول کریم ﷺ ته په خطاب کولو سره ئې د رسول کریم ﷺ درې صفتونه بیان کړل. ① شاهد ② بشیر ③ نذیر. د شاهد معنی گواه ده مراد ترې هغه گواهی ده چې د سورة نساء په آیت مبارک دی: ﴿كَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ او دا په تفسیر معارف القرآن کنبی تیر شوی دی. هغه داسې چې هر پیغمبر به د خپل امت په باره کنبی ددې خبرې گواهی کوی چې هغه ﷻ د الله ﷻ دا پیغام خپل امت ته اورسولو. بیا چا فرمانبرداری او کره او چا نافرمانی، د اشان به رسول کریم ﷺ د خپل امت په باره کنبی گواهی ورکوی. د سورة نساء د آیت په تفسیر کنبی قرطبی لیکلی دی چې د پیغمبرانو ﷺ دا گواهی به دهغې امت په باره کنبی وی کوم چې د هغوی ﷻ په زمانه کنبی موجود وو. داسې گواهی به ورکوی چې د حق دعوت چا قبول او کړو او چا ددې نه انکار او کړو. د اشان دهغوی ﷻ گواهی به د خپلې زمانې د خلقو باره کنبی وی. او ځینې حضراتو

فرمائیلی دی چې دا گواهی به د ټولو خلقو د د فرمانبردارۍ او نافرمانۍ باره کښې وی. ځکه چې د ځینو روایتونو ترمنځ د امت عملونه سحر مابنام فرښتې د رسول کریم ﷺ په خدمت کښې پیش کوی. په دې وجه به رسول کریم ﷺ د امت د ټولو عملونو نه خبر وی. (قرطبی د سعید بن المسیب نه^۱).

د «بشیر» معنی زیرې ورکونکې او د «نذیر» معنی ویرونکې ده، مراد ترې دادې چې رسول کریم ﷺ دخپل امت تابعدارو مؤمنانو ته د جنت زیرې ورکوی او کافران، فاجران د عذاب نه ویرو. ورپسې د رسول ﷺ لیرېلو مقصد ئې بیان کړو چې تاسو خلق په الله ﷻ او د الله ﷻ په رسول باندې ایمان راوړئ، او ایمان سره یې نور د دریو صفتونو بیان کړې چې مؤمنانو کښې هم دهغې کیدل پکار دی. [وَلَعَزَّوَتْ] [وَلَتَقَرَّوَتْ] [وَلَتَكْنُوَتْ] او [وَلَعَزَّوَتْ] د تعزیر نه مشتق دې چې معنی ئې مدد کول دی، او سزا ته تعزیر په دې بنا وئیلی شی چې د مجرم حقیقی مدد هم په دې سره کیږي، چې سزا پرې جاری کړې شی. [مفردات القرآن د امام راغب ﷻ^۲].

او [وَلَتَقَرَّوَتْ] د توقیر نه مشتق دې چې معنی ئې تعظیم ده او [وَلَتَكْنُوَتْ] د تسبیح نه مشتق دې چې معنی ئې پاکی بیانول دی. په دې کښې آخری [وَلَتَكْنُوَتْ] خو یقینا خالص د الله ﷻ د پاره کیدیشی، په دې بنا اکثر و حضراتو د رومبو دوو جملو ضمرونه هم الله ﷻ ته راجع کړي دی اودا معنی یې کړې ده چې ایمان راوړئ او د الله ﷻ د دین او د رسول ﷺ مدد کوئ او د هغه تعظیم او تسبیح کوئ. او ځینې حضراتو د رومبو دوو جملو ضمرونه رسول کریم ﷺ ته راجع کولو سره دا مطلب بیان کړې دې چې د رسول کریم ﷺ مدد او تعظیم کوئ او د الله ﷻ تسبیح کوئ. خو ځینې مفسرینو فرمائیلی دی چې په دې سره انتشار د ضمیرونو لازم راځي چې د بلاغت نه خلاف دې، والله اعلم.

دې نه پس دهغې بیعت بیان دې چې کوم د حدیبیه واقع په لسمه برخه کښې بیان شوې دې. نو الله ﷻ دهغې بیعت په باره کښې فرمائی چې: کومو خلقو د رسول کریم ﷺ په لاس باندې بیعت کړې دي، چونکه دهغې نه مقصود د الله ﷻ په حکم باندې عمل کول او د الله ﷻ رضا لټول دی، ځکه داسې شوه چې د الله ﷻ په لاس ئې بیعت او کړو، د الله ﷻ لاس په متشابهاتو کښې حسابیږي. چې دهغې شان او حقیقت نه خو چاته معلوم دې اونه ئې د معلومولو په فکر کښې کیدل درست دی. ددې بیعت غوروالی دې پسې بیا هم راوړوان دې.

د بیعت لفظ په اصل کښې په یو خاص کار باندې د لوظ اخستونوم دی، ددې زړه او مسنونه طریقه داده چې خپل مینځ کښې یو د بل په لاس باندې لاس کیږدي اگر چې په لاس باندې ایخودل څه ضروری نه دی، په هر حال چا چې په څه کار باندې لوظ او کړو نو د شریعت تر منځ دهغې پابندی کول واجب او ضروری دی او خلاف ئې کول حرام دی، ځکه ورپسې فرمائی چې: څوک چې دا بیعت مات کړی نو دا دهغه خپل نقصان دې الله ﷻ او رسول ﷺ ته ددې هیڅ نقصان نه رسی. او څوک چې ئې سر ته اورسوی نو الله ﷻ به ورته اجر ورکړي.

^۱ (تفسیر القرطبي تفسیر سورة النساء [ج: ۱، ص: ۵] والزهد الرقائق لابن المبارك باب في عرض عمل الأحياء علي الأموات، رقم الحديث: [۱۷۷۸])
(مفردات القرآن للراغب: [ج: ۱، ص: ۳۳۳])

سَيَقُولُ لَكَ

| وانی بہ | تانہ |

| کوم باندیچیان چہ اپہ دی سفر کنہی ہاروسو

الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا

روستو پاتی شوی خلق | دباندیچیانوہ | اچی مشغولہ کرو مونہ لہ | مالونہ زمونہ | او بال بچ زمونہ
پاتی شوی وو | ہغوئ بہ درتہ او وانی چہ مونہ زمونہ مال او بال بچ مشغول کری وو | خکہ جہاد کنہی شریک نشر

فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِالسَّيْتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ

پس تہ بنسنہ او غوارہ دپارہ زمونہ | وانی دوی | بہ ژبو خپلو سرہ | ہغہ | اچی نشتہ بہ زرونو ددوی کنہی
نوز مونہ دپارہ اللہ ﷻ نہ معافی او غوارہ | دوی بہ خپلو ژبو باندی ہغہ خبری کوی چہ ددوی بہ زرونو کنہی نشتہ

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا إِنَّ أَرَادَ بِكُمْ

ورتنہ او وایہ | پس خوک اختیار لری | تاسو لہ | دفیصلی داللہ | خہ لہ شان | کہ ارادہ او کری اللہ بہ تاسو
تہ او وایہ خوک دی چہ داللہ ﷻ بہ مقابلہ کنہی خہ وس اولری | کہ ہغہ تاسوتہ خہ نقصان

ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا

دضرر رسولو | یا ارادہ او کری بہ تاسو | دنفعی رسولو | بلکہ دی اللہ | بہ ہغہ خہ |
رسول غواری | یا تاسو تہ فائدہ در رسول غواری | اخوک خہ کولی نشی | نہ بلکہ اللہ ﷻ

تَعْمَلُونَ خَيْرًا ۚ بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ

چی کوی نہی تاسو | خبردار | بلکہ خیال او کرو تاسو | چی ہرگز بہ واپس رانشی | رسول
ستاسو بہ عملونو خبر دی | تاسو خویقین کری وو چہ رسول ﷺ او | بہ جہاد کنہی شریک |

وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا ۖ وَزَيْنَ ذَلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ

او مومنان | کورو الو خپلو تہ | ہیخکہ | او بنانیستہ اولگیدلو | دا خیال | بہ زرونو ستاسو کنہی
مومنان بہ چری ہم خپلو کورو نو تہ واپس رانشی | او دا خبرہ ستاسو بہ زرونو کنہی

وَوَظَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ ۚ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ۝ وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ

او گمان او کرو تاسو | گمان دبدی | اوی تاسو | یوقوم | خراب انجام والا | او ہغہ چاچی ایمان رانورو
بنانیستہ ہنکارہ شوی وہ | او تاسو دیرہ بد گمانی کری وہ | او تاسو ہلاکیدونکی قوم یی | او خوک چہ بہ

بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ

بہ اللہ باندی | او بہ رسول دہغہ باندی | پس بیشکہ چی تیار کری دی مونہ | دپارہ دکافرانو
اللہ ﷻ او دہغہ بہ رسول ﷺ باندی ایمان نہ راوری | نو مونہ دکافرانو دپارہ ددوزخ اور

سَعِيرًا ۚ وَلِلَّهِ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يَغْفِرُ لِمَنْ

دلجو وور | او اللہ لہ دہ | بادشاہی دآسمانونو | او دزمکی | بنسنہ کوی | ہغہ چاتہ
تیار کری دی | اود آسمانونو او زمکی بادشاہی یوازی داللہ ﷻ دہ | اچا بہ حق کنہی چہ

يَسْأَلُ	وَيَعِزُّبُ مَنْ	يَسْأَلُ	وَكَانَ اللَّهُ	غَفُورًا
چی خوښه یې شی او عذابوی هغه څوک چی خوښه نې شی او دې الله بنسټونکي				
او غواړی نو بښنه ورکړی او چاته چې او غواړی نو عذاب ورکړی او الله ښونکي				
رَحِيمًا				
مهربانه				
مهربان دې				

آسان ترجمه قرآن

هغه باندې چيان چه (د حدیثي په سفر کېن) روستو پاتې شوې وو اوس به تاته ضرور دا وائی چه: زموږ مال او دولت او زموږ اهل عیال موږو مشغوله کړې وو، ددې وچې نه زموږ دپاره د مغفرت دعا او کړه. هغوی په خپلو ژبو باندې هغه خبرې وائی، چه د هغوی په زړونو کېن نه وی (دوی ته اووایه) چه: که الله تعالی تاسو ته څه نقصان در رسول غواړی یا فائده در رسول غواړی، نو څوک دی، چه د الله تعالی په مخکښ ستاسو په معامله کېن د څه کولو طاقت اولری؟ بلکه تاسو چه څه کوئ، الله تعالی په هغې باندې ښه خبردار دې. حقیقت خو دادې، چه تاسو دا کنړلې وو، چه رسول الله (صلی الله علیه وسلم) او نور مومنان به چرې هم خپلو کورونو ته واپس رانشی او هر دا خبره ستاسو زړونو ته ښه معلومیده، او تاسو بد بد گمانونه کړې وو، او تاسو داسې قوم جوړ شوې وئ، چه هغه دپاره بربادی وه او کوم سرې چه په الله تعالی او دهغه په رسول باندې ایمان نه راوړی نو (هغه دې یاد اوساڼی) چه موږو د کافرانو دپاره لمبو والا اور تیار کړې دې. او د آسمانونو او زمکې سلطنت ټول په ټوله د الله تعالی دې، هغه چه چاته او غواړی، پخنه کوی او چاته چه او غواړی، عذاب ورکوی، او الله تعالی ډیر زیات بخونکي او ډیر زیات مهربان دې.

خلاصه تفسیر

﴿سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ﴾ [کوم دبانډو خلق چه] د جدیې ددې سفر نه [وروستو پاتې شوی دی] په سفر کېنې شریک نه شول [هغوی به ډیر زر] هرکله چه ته مدینې ته ورسېږی [تاته] د خبرې جوړولو په طور [ووائی چه] مونږ چه تاسو سره شریک نه شو دهغې وجه داده چه ﴿سَعَلَّتْ أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا﴾ [مونږ لره زموږ مالونو او اهل وعیال فرصت رانه کړو] یعنی دهغو په ضرورتونو کېنې مشغول وو ﴿فَاسْتَغْفِرْ لَنَا﴾ [نو زموږ دپاره] ددې کوتاهې [دمعافې دعاو کړه] وړاند الله تعالی ددوی تکذیب فرمانی چه ﴿يَقُولُونَ بِآلَيْنِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ﴾ [داخلق په خپلو ژبو سره هغه خبرې کوی کومې چه دهغوی په زړونو کېنې نه وی] وړاند دوی ﷺ ته تلقین دې چه داخلق کله چه تاته دا عذر پیش کړی نو ﴿قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا﴾ [ته ووايه چه] اول خو دا عذر که رښتونی هم وي نو په مقابله دالله تعالی او رسول الله ﷺ د قطعی حکم به محض عذر لنگ او باطل وو ځکه چه مونږ تپوس کوو چه [هغه څوک دې کوم چه دالله تعالی په وړاند تاسو دپاره] په نفع نقصان کېنې [د څه شی اختیار لری] ﴿إِنْ أَرَادَ بَكُمْ فَتْرًا أَوْ أَرَادَ بَكُمْ تَفْصًا﴾ که الله تعالی تاسو ته څه نقصان یا څه نفع رسول غواړی [یعنی ستاسو په ذات یا ستاسو په مال

او عيال کڻي ڇه کومه نفع يا نقصان په تقدير الهی کڻي مقدار شوي دي ددي په خلاف کولو سره چاته اختيار نشته البته شريعت اسلام په ډيرو موقعو باند د داسي خطرو عذر قبلوي رخصت ي ورکړي دي په دي شرط ڇه دغه عذر واقعي وي او کوم خائي ڇه شريعت دغه عذر نه دي قبول کړي او رخصت ي نه دي ورکړي بلکه حکم ي قطعي کړي دي لکه ڇه په زير بحث مسئله کڻي دي ڇه حديبي د سفر دپاره الله تعالی او رسول الله ﷺ د کور او کارونو مشغلو لره قابل قبول عذر نه دي مقرر کړي اگر ڇه هغه واقعي وي دويم دا عذر کوم ڇه تاسو کوئ واقعي او رښتوني هم نه دي لکه ڇه وړاند راخي او تاسو ڇه گنري ڇه ماته ددي دروغو خبر نشته مگر حقيقت دادي ڇه ﴿بَلْ كَانَتِ الْاَلِهَةُ يَمَّا تَفْعَلُونَ خَيْرًا﴾ [الله تعالی] کوم ڇه [ستاسو په ټولو عملونو خبردار دي] ماته په ذريعه دوحی اطلاع راکړي ده ڇه ستاسو د غير حاضري وجه هغه نه ده کومه ڇه تاسو بيانوي ﴿بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ اِلٰى اٰثِلِهِمْ اَبَدًا﴾ [بلکه] اصل وجه داده ڇه [تاسو دا گنرله ڇه رسول او مؤمنان به خپلو کورونو ته چري واپس رانه شي] بلکه مشرکان به دټولو صفايا وکړي ﴿وَزَيَّنَّ ذٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ [او دا خبره ستاسو په زړونو کښي ښه هم معلوميده] په وجه دالله تعالی اور رسول ددښمني ڇه ستاسو دزړه تمنا هم وه ﴿وَقَدْ ظَنَنْتُمْ ظَنُّ السُّوءِ﴾ [او تاسو بدبډ گمانونه وکړل] ﴿وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا﴾ [او تاسو] ددي بدو گمانونو په وجه سره کوم ڇه کفر په خيالات دي [بريادي دونکي خلق شوي] که ددي وعيدونو په اوږدو تاسو اوس هم په زړه سره ايمان راوړو نو خير ورنه ﴿وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَرَسُوهُ﴾ [کوم سرې ڇه په الله تعالی او د هغه په رسول ايمان رانه وړي] ﴿فَاِنَّا اَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا﴾ نو مونږ د کافرانو دپاره دوزخ تيار کړي دي [او دمومن او غير مؤمن دپاره دمذکوره قانون په مقرر کولو سره دا تعجب نه شي کولي ځکه ڇه ﴿وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ [دټولو اسمانونو او مزکو حکومت دالله تعالی دي] ﴿يَغْفِرْ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ﴾ هغه ڇه چالره غواړي بخښي او چالره ڇه غواړي سزا ورکوي او [کافران اگر ڇه مستحق د عذاب وي ليکن] ﴿وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ [الله تعالی لوي غفور او رحيم دي] ڇه که دوی هم په رښتوني زړه سره ايمان راوړي نو دوی لره به هم وبخښي.

معارف او مسائل

دا بيان شوي مضمون دهغي کلی والو باره کښي دي چي ورته دا حکم شوي وو چي رسول کریم ﷺ سره دي حديبيه ته لار شي خو هغوي بهاني کولي چي بيان ئي د حديبيه دقيصي په اول برخه کښي شوي دي. ځيني روايتونو نه معلومېږي چي په هغوي کښي ځيني حضراتو توبه اوويستله او اخلاصيان شو.

سَيَقُولُ	الْمُخَلَّفُونَ	إِذَا	انْطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَائِمٍ
او وائي به	روستو پاتي کيدونکي خلق	کله چي	روان شي تاسو غنيمتونو ته
			ازرده چي ادجهاد نه روستو پاتي کيدونکي خلق به او وائي
لِتَاْخُذُوْهَا	ذُرُوءًا	نَتِّعْكُمْ	يُرِيدُونَ
دپاره ددي چي تاسو واخلئ هغه	چي پريږدي مونږه	چي مونږ پيروي اوکړو ستاسو	غواړي دوي
			تاسو په غنيمتونو اخستو پسې روان شي
			چي مونږ هم پريږدي چي درېسي شو
			دوي غواړي

أَنْ يُبَدِّلُوا	كَلِمَ اللَّهِ	قُلْ	لَنْ تَتَّبِعُونَا
چی بدل کری دوی	فرمان دالله	ورته اووایه	هرگز به تاسو پیروی اونه کری زمونږ
چی دالله	حکم بدل کری	ته اووایه	چی تاسو هیچرې مونږ سره تلی نه شی
كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ	مِنْ قَبْلُ	فَسَيَقُولُونَ	بَلْ نَحْنُ نَحْنُ
هم داسې فرمانیلې ووالله	مخکښی ددې نه	پس اوبه وانی دوی	بلکه تاسو حسد کوی زمونږ سره
الله تعالی	د وړاندې نه دغه شان	دا حکم کری دې	دوی به اووایی چی تاسو مونږ سره حسد کوی
بَلْ كَانُوا	لَا يَفْقَهُونَ	إِلَّا قَلِيلًا	قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ
بلکه دی دوی	چی نه پوهیږی	مگر ډیر کم	اووایه دې روستو پاتې کیدونکونه
نه	خبره داده	چی دوی ډیر کم پوهیږی	اته روستو پاتې کیدونکو
مِنْ الْأَعْرَابِ	سَدُّعُونَ	إِلَى قَوْمٍ أُولِي	بَأْسٍ
دبانډیسیانو نه	چی زر دې رااوبه بللې شی تاسو	یوقوم ته	چی خاوندان دجنگ سخت دی
بانډیچیانو ته اووایه	چی ډیر زر به تاسو یو جنگیالی خلقو سره مقابلي کولو ته راوېلې شی		
شَدِيدُ تَقَاتِلُونَهُمْ	أَوْ يُسْلِمُونَ	فَإِنْ تَطِيعُوا	
چی جنگ به کوی تاسو دهغوی سره	یا به اسلام قبلوی هغوی	پس که تاسو حکم اومنو دجهاد	
نو یا به ورسره جنگونه کوی	او یا به هغوی مسلمانان شی	بیاکه تاسو حکم اومنی	
يُؤْتِكُمُ اللَّهُ	أَجْرًا حَسَنًا	وَإِنْ تَتَوَلَّوْا	كَمَا تَوَلَّيْتُمْ
نو دریه کری تاسو ته الله	اجر ښه	او که مخ وارهو تاسو	لکه څنگه چی مخ اړولې وو تاسو
نوالله	به تاسو ته ښه اجر درکړی	او که تاسو مخ وارهو	لکه څنگه چی مو
مِنْ قَبْلُ	يُعَذِّبُكُمْ	عَذَابًا أَلِيمًا	لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى
مخکښی ددې نه	نو عذاب به درکړی تاسو له	عذاب دردناک	نشته په روند باندې
وراندې مخ اړولې وو	نو الله	به تاسو ته دردناک عذاب درکړی	نه په روند باندې څه گناه شته
حَرْجٌ	وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ	حَرْجٌ	وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ
څه گناه	اونه په گود باندې	څه گناه	اونه په مریض باندې
	اونه به گودشل باندې څه گناه شته		اونه په بیمار څه گناه شته
وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ	وَرَسُولَهُ	يُدْخِلْهُ	جَنَّتْ
او هغه څوک چی حکمونه منی دالله	او در رسول دهغه	نو داخلوی به هغه	داسې جنتونو ته
اوڅوک چی دالله	او دهغه رسول	تابع داری اوکړی	نو هغه به ئې داسې باغونو ته داخل کری
تَجَرِي	مِنْ تَحْتِهَا	الْأَنْهَارُ	وَمَنْ يَتَوَلَّ يَعْذِبْهُ
چی بهیږی به	لاند دهغې نه	نهرونه	او څوک چی مخ وارهوی نو عذابوی به هغه
چی دهغې لاندې به نهرونه بهیږی	اوڅوک چی ترې مخ وارهوی	نو هغه ته به دردناک	

عَذَابًا أَلِيمًا

په عذاب دردناک سره |

عذاب ورکړی |

آسان ترجمه قرآن

(اے مسلمانانو) چه کله تاسو د مال غنیمت اخستلو دپاره روان شئ نو دا (د حدیبیې د سفر نه) روستو پاتې کیدونکې خلق به تاسو ته وائی چه مونږ هم ځان سره پرېږدئ هغوی دا غواړی چه دالله تعالی خبره بدله کړی ته ورته او وایه. چه تاسو به چرې هم مونږ سره نه ځئ. هم دغه رنکې الله تعالی فرمائیل دی په دې باندې به هغوی او وائی. چه: په اصل کېن تاسو مونږ سره حسد ساتئ له ا بلکه حقیقت دادې. چه دا خلق خپله داسې دی. چه ډیر کم په خبره باندې پوهیږی دغې روستو پاتې کیدونکو باند چیانو ته او وایه چه: زده چه تاسو هغې خلقو سره (د جنگ کولو دپاره) راوبللې شئ. چه ډیر سخت جنگیالی به وی. چه یا خوبه هغوی سره جنگ جاری ساتئ. یا به هغوی اطاعت قبول کړی په هغه وخت کېن که تاسو (د جهاد د دې حکم) اطاعت او کړو. نو تاسو ته به الله تعالی اجر درکړی. او که تاسو مخ واپرولو لکه چه تاسو مخکېن هم اړولې وو. نو الله تعالی به تاسو ته دردناک عذاب درکړی. په روند سړی باندې (د جهاد نه کولو) هیڅ گناه نشته. او نه په کود سړی باندې څه گناه شته. او نه په بیمار سړی باندې گناه شته. او څوک چه دالله تعالی او د هغه در رسول وینا اومنی. الله تعالی به هغه لره په داسې جنتونو کېن داخل کړی. چه دهغې لاندې به نهرو نه بهیږی او څوک چه مخ واپړی. هغه ته به دردناک عذاب ورکړی.

خلاصه تفسیر

﴿سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ﴾ [او کوم خلق چه] د حدیبیې د سفر نه [ورو ستویاتې شو] ﴿إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَائِمٍ لِّتَأْخُذُوا﴾ [هغه به ډیر زر هرکله چه] د خیبر [غنیمتونو اخستلو لره ځی] مطلب دادې چه هرکله تاسو د خیبر فتح کولو له ځی کوم ځای چه غنیمت ملاویدونکې دې نو دغه خلق به تاسو ته ﴿ذُرُوءًا ثَبِغْتُمْ﴾ [ووانی چه مونږ ته هم اجازت وکړئ چه مونږ تاسو سره لاړل شو] وجه ددې درخواست د مال غنیمت طمع وه چه حاصلیدل یې په قرائنوسره دوی ته معلوم او متوقع وو په خلاف د سفر د حدیبیې نه چه په دې کېنې زحمت بلکه هلاکت زیات متوقع وو ددې په حقله الله تعالی فرمائی چه ﴿يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ﴾ [هغه خلق دا غواړی چه دالله تعالی حکم لره بدل کړی] یعنی حکم دالله تعالی دا وو چه دې غزاله به صرف هغه خلق ځی کوم چه په حدیبیه او بیعت رضوان کېنې شریک شول د هغوی نه سوا نور هیڅوک به نه ځی خصوصاً هغه خلق کومو چه د حدیبیې د سفر نه وروستو پاتې کیدل اختیار کړل او بهانه بازی یې وکړه ﴿قُلْ لَنْ تُبْعِثُوا﴾ [پس ته و وایه چه تاسو هرگز مونږ سره نه شئ تلې] یعنی ستاسو دا درخواست مونږ نه شو منظور ولې ځکه چه په دې کېنې دالله تعالی د حکم بدلولو [گناه ده ځکه چه] ﴿كَذَّبْتُمْ﴾ [الله من قبل] الله تعالی دوراندې نه داسې فرمائیلی دی [یعنی د حدیبیې نه په واپسی کېنې الله تعالی دا حکم فرمائیلی وو چه د خیبر غزاته به د حدیبیې د خلقو نه سوا بل څوک نه ځی او دا دالله تعالی حکم په ظاهر قرآن کېنې مذکور نه دې ددې نه معلومه شوه چه دا حکم د وحی غیر منلو په ذریعه دوی ته ملاو شوې وو کوم چه د حدیث په ذریعه بیانولې شئ او داهم ممکنه ده

چه د حدیبی نه واپسی کنبی چه سوره فتح نازل شو او په دې کنبی دایت راغې [اِثَابَهُمْ فَتَحَاقْرِیْ] ددې نزدې فتح نه مراد فتح د خیبر ده نو داسې دې ایت اشاره وکړه چه دافتح خیبر به ددغو حدیبیه والو نصیب وی او هرکله چه ته دوی ته دا جواب ورکړې ﴿فَسَيَقُولُونَ بَلْ نَحْنُ مُخْدَوُونَ﴾ [نو دغه خلق به ووائی] ظاهره ده چه ددوی ﷺ په وړاند وئیل مراد نه دی بلکه نورو ته به وائی چه زمونږ د خان سره نه بوتللو ته چه دالله تعالی حکم وائی خبره دانه ده [بلکه تاسو خلق مونږ سره حسد کوئ] په دې وجه زمونږ شریکیدل نه خوښوئ حال دادې چه په مسلمانانو کنبی د حسد هیڅ شائبه نشته ﴿بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ [بلکه په خپله داخل دیویر کم په خبره پوهیږی] که پوره پوهیدې نو ددې حکم حکمت به یې ویر په اسانۍ سره معلوم کړې وو چه په حدیبیه کنبی دې حضراتو ویر دلوی خطرې او لوی امتحان کار وکړو منافقانو خپل دنیوی غرضونه مقدم کړل دا وجه د هغوی د تخصیص او دهغوی دمحرمۍ ده تردې پورې مضمون د خیبر په حقله وو وړاند دیوې بلې واقعې متعلق خبرې دپاره ارشاد کړې چه ﴿قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ﴾ [ته دې روستو پاتې شوو باند چیانو ته] داهم [ووايه چه] که یو خیبر له لانه رې نو څه خبره ده دشواب حاصلولو دپاره نورې موقعې هم راتلونکی دی چنانچه ﴿سَتَدْعُونَ إِلَى قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ﴾ [دیر زر به تاسو دداسې خلقو] سره جنگ [طرف ته راوبللې شی کوم چه به سخت جنگ کوونکی وی] مراد ددې نه د فارس او روم [غزاګانې دی] لکه په درکنبی دابن عباس رضی الله عنهما نه دی [ځکه چه دهغوی فوجونه] تربیت یافته او سامان والا وو ﴿تَقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ﴾ چه [یا خو به د هغوی سره جنگ کوئ یا به هغوی تابعدار] داسلام [شی] خواه اسلام قبول کړی یا داسلامی حکومت اطاعت او جزیه ورکول قبول کړی مطلب دادې چه تاسو به دغې کا دپاره راوبللې شی [پس] دغه وخت ﴿فَإِنْ طِغْيَوا﴾ [که تاسو اطاعت وکړو] او دهغو سره مو جهاد وکړو ﴿يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا﴾ [نو تاسو ته به الله تعالی نیکه بدله درکړی] ﴿وَإِنْ تَوَلَّوْا كُنَّا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلٍ﴾ او که تاسو هغه وخت هم [روگردانی وکړه لکه چه ددې نه وړاند] په حدیبیه وغیره کنبی [تاسو روگردانی کړې ده] ﴿يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ نو هغه به ددرناک عذاب سزا درکړی البته د جهاد دعوت نه معذور خلق مستثنی دی چنانچه ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ﴾ [نه په پوند څه گناه شته] ﴿وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ﴾ اونه په گډ څه گناه شته ﴿وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ﴾ اونه په بیمار څه گناه شته او [بره چه کومې دمجاهدینو دپاره د جنت اونعمت وعدې او دجهاد نه د خان پناه کوونکو دپاره وعیدونه ذکر دی په هغوی کنبی څه ددې خلقو تخصیص نشته بلکه قاعده کلیه ده چه ﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ﴾ ﷻ [کوم سړې دالله تعالی او رسول ﷺ] خبره منی ﴿يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ هغه لره به داسې باغونه ته داخل کړی دکومو دلاند چه به نهرونه بهیږی ﴿وَمَنْ يَقُولْ﴾ او کوم سړې چه روگردانی [دحکم نه] کوی ﴿يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ هغه ته به ددرناک عذاب سزا ورکړی

معارف او مسائل

اوس په دې آیتونو مبارکو کنبی هغه واقعه بیان شوې ده چې د صلح حدیبیه نه په واپسی باندې په کال اوومه هجری کنبی راپېښه شوه. هغه داسې چې کله رسول کریم ﷺ دخیبر د غزا اراده او فرمائیل نو صرف هغه خلق ئې خان سره واخستل کوم چې دحدیبیه په سفر او بیعت رضوان کنبی شامل وو او الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته د خیبر فتح او هلته نه د مال

غنیمت په لاس راتللو ورسره وعده فرمائیلې وه ، دغه وخت هغه خلق هم ورسره تلو دپار تیار شو کوم چې سره د بلنې نه د حدیبیه په سفر اوبیعت رضوان کښې نه وو شامل شوی دنخښو نه هغوی پخپله اندازه لگولې وه چې خیبر به فتح کیږي . اود غنیمت مال به مسلمانانو ته ویر په لاس راځي . یانې دالله ﷻ د نورو معاملو نه ئې اندازه لگولې وه چې مسلمانانو سره کړې وې . دغسې د صلح حدیبیه دبرکتونو نه ئې هم اندازه لگولې وه . نو دوی هغې نه پاتې کیدو باندې روستو پښیمانه شوی وو . او اوس ئې په جهاد کښې د شریکیدو اراده اوکړه . د دوی په جواب کښې قرآن عظیم الشان او فرمائیل چې دا خلق دالله ﷻ کلام یعنی حکم بدلول غواړي : ﴿يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ﴾ او مراد ددې حکم نه دادې چې د خیبر په غزا کښې شاملیدل اود هغې غنیمتونه حاصلول اهل حدیبیه سره خاص دی اود هغې نه پس : ﴿كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ مِن قَبْلُ﴾ کښې هم ددغه اهل حدیبیه دخاص کولو قول دې ، خودلته داسوال پیدا کیږي چې په قرآن عظیم الشان کښې چرته هم ددې تخصیص بیان نشته دې ، بیا ددې تخصیص وعدې ته ﴿كَلِمَ اللَّهِ﴾ او ﴿قَالَ اللَّهُ﴾ وئیل څنگه صحیح شو ؟

دالله ﷻ وحی یواځې قرآن عظیم الشان نه بلکه ځېنې نور الهی حکمونه هم په ذریعه د وحی راغلی دی او هم په دغې بنا د رسول الله ﷺ احادیث هم دکلام په حکم کښې داخل دی : علماء کرامو فرمائیلی دی چې د اهل حدیبیه د تخصیص وعده اگر چې په قرآن عظیم الشان کښې چرته هم ښکاره نه ده بیان شوې خو هرکله چې دا د وحی غیر متلو په ذریعه سره د حدیبیه په سفر کښې رسول کریم ﷺ سره کړې وه ځکه ورته دلته ﴿كَلِمَ اللَّهِ﴾ او ﴿قَالَ اللَّهُ﴾ او فرمائیلې شو . نو په دې بنا باندې چرته هم چې د قرآن عظیم الشان نه علاوه حکمونه په احادیثو صحیحو کښې راغلی دی هغه هم ددې آیت ترمخه په کلام الله او قال الله کښې داخل دی ، کوم ملحدان یعنی بې دینه خلق چې د رسول کریم ﷺ احادیث ددني نه مني دا آیتونه دهغه د الحاد ثابتولو دپاره کافی دی ، هرکله چې د قرآن کریم په الفاظو کښې ﴿وَأَنبَأَهُمْ فَأَنقَرَتَا﴾ هم موجود دی او دلته په اتفاق د مفسرینو سره فتح قریب نه مراد فتح د خیبر ده چې په کښې اهل حدیبیه ته د غنیمتونو په لاس راتلو وعده هم راغله چې د کلام الله او قال الله مراد کیدیشی نو حقیقت دادې چې په دې آیت مبارک کښې خو د غنیمت وعده شته لیکن ددې چرته ذکر نشته چې دغه غنیمت به حاصل اهل حدیبیه ته په لار راځي . او هیڅوک به ورسره په کښې نه شریکیږي ، اصل خبره داده چې دا تخصیص د رسول کریم ﷺ په حدیث سره ثابت شو ، ځکه پرې قال الله او کلام الله صادق کیږي . او ځینو حضراتو چې د سورة توبه آیت ﴿فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَّنْ نُّخْرُجَ مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَالُوا مَعِيَ عَدُوًّا﴾ لکمز ضیعتهم بالقعود اول مرة ددې مصداق گرځولې دې . نو دا صحیح ځکه نه دې چې دا آیتونه د غزوه تبوک باره کښې راغلی دی کومه چې د خیبر د غزا نه پس په کال نهمه هجرتی کښې شوې ده [قرطبی وغیره] .

﴿قُلْ لَّنْ تَتَّبِعُونَا﴾ دا تاکیدي حکم چې تاسو مونږ سره نشئ شاملیدئ کوم چې د حدیبیه د سفر نه په قصد پاتې شوی وئ داد خبر غزا سره مخصوص دې ، ددې مطلب دا نه دې چې د خیبر د غزا نه پس به په بله غزا کښې هم نشئ شاملیدئ ، نو هم دغې کسانو نه دمزنیه او جهینه قبیلو خلق د غزوه خیبر نه س رسول کریم ﷺ سره په نورو غزاگانو کښې شریک شوی وو . (روح د بحر نه په حواله دبیان القرآن)

د هدیه نه پاتې کېدونکې خلق یا توبه چار شوی رښتینی مسلمانان شوی وو: د خیر د غزا په وخت کوم خلق چې د حدیبیه نه پاتې شوی وو هغه ټول په دغې غزا کېنې د شاملیدو نه ایسار کړې شو. سره ددې چې ټول منافقان نه بلکه ځینې په کېنې مسلمانان هم وو، او ځینې اگر چې دغه وخت منافقان وو خو دهغې نه پس ئې درښتینی ایمان توفیق نصیب شوې وو. ځکه دداسې مسلمانانو د تسلی دپاره ورپسې آیتونه نازل شو چې په کېنې دا تسلی ورکړې شوې ده. اگر که د خیر غزا د الله ﷻ د وعدې مطابق اهل حدیبیه دپاره مخصوص کړې شوې وه خو چې څوک اخلاصیان مسلمانان دی او د زړه په جهاد کېنې شریکیدل غواړی هغوی دپاره نورې موقعې راتلونکې دی، دغه موقعې د یوې خاصې پېښنگوټی په صورت کېنې قرآن عظیم الشان بیانوی چې رسول کریم ﷺ نه پ هغه ظاهري شوې وې، فرمائی چې:

﴿سَتَدْعُونَ إِلَى قَوْمٍ أُولَىٰ بَأْسٍ شَدِيدٍ﴾ یو داسې وخت راتلونکې ی چې یو سخت جنگیالی قوم سره به درته د جهاد بلنه درکولې شی اود اسلام تاریخ گواه دې چې دا واقع د رسول کریم ﷺ په زمانه کېنې نه وه راپېښه شوې ځکه چې اول خودا ثابت نه دی چې رسول کریم ﷺ چا باندې چیانو ته په غزا کېنې د شریکیدو بلنه ورکړه، دویمه دا چې دې نه پس چا داسې قوم سره مقابله هم نه ده شوې چې قرآن عظیم الشان هغې ته بهادر او سخت جنگیالی قوم فرمائیلې وی، نو د تبوک په غزا کېنې باندې چیانو ته د شاملیدو بلنه نه ده اگر چې په په مقابله کېنې دغسې سخت جنگیالی قوم وو خو په دغې غزا کېنې نه خوا اعرابو ته بلنه ورکول ثابت دی او نه په کېنې جنگ او کړې شو ولې چې په مقابل خلقو باندې الله ﷻ رعب راوستو هغوی مقابلې ته رانغلل او بې دڅه جنگ کولو نه رسول کریم ﷺ دهغې نه راواپس شو، دغسې په غزوۀ خنین کېنې هم نه خو باندې چیانو ته بلنه وه او نه ئې په مقابله کېنې څوک سخت جنگیالی او په سامان باندې پوره قوم وو. نو د تفسیر په امامانو کېنې ځینو فرمائیلې دی چې مراد ددې نه د قیصر او کسری قومونه روم او فارس دی چا سره چې د حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه په زمانه کېنې جنگ شوې دې. (دا قول د ابن عباس، عطاء و مجاهد، ابن ابی لیلی او د حسن دې، قرطبی) اورافع بن خدیج رضی الله عنه فرمائیلې دی چې مونږ به د قرآن عظیم الشان دا آیت مبارک لوستو اومونږ ته معلوم وو چې ددې نه کوم قوم مراد دې، تر دې پورې چې رسول کریم ﷺ نه پس سیدنا صدیق اکبر رضی الله عنه د خپل خلافت په زمانه کېنې مونږ ته بنو حنیفه د اهل یمامه یعنی د مسیلمه کذاب قوم سره د جهاد کولو بلنه راکړه. دغه وخت مونږ پوه شو چې هم دا قوم ددې نه مراد دې خو په دې دواړو اقوالو کېنې هیڅ بې سمونې او ټکر نشته، ځکه چې دا ټول قومونه ترې مراد کیدلای شي.

امام قرطبی ددې په نقل کولو سره او فرمائیل چې دا آیت ددې دلیل دې چې د صدیق اکبر رضی الله عنه اود فاروق اعظم رضی الله عنه خلافتونه د حق په مطابق وو ولې چې د دوی د بلنې ذکر پخپله قرآن عظیم الشان په دغې آیت مبارک کېنې کړې دې چې:

﴿ثُمَّ لَآتِيَنَهُمُ الْغُلَامُ﴾ د ابی بن کعب رضی الله عنه په قرأت کېنې ﴿ثُمَّ لَآتِيَنَهُمُ﴾ بغیرنون نه راغلې دې. ځکه امام قرطبی رحمه الله ددې مطابق د او حرف د ﴿ثُمَّ﴾ په معنی کېنې اخستی دې یعنی دغې قوم سره به جنگ تر هغې وخته پورې کولې شی تر څو چې هغوی تابعدار او فرمانبردار نشی چې اسلام قبول کړی یا د اسلامی حکومت په تابعدارنې کېنې پاتې کیدل قبول نه کړی.

﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ﴾ ابن عباس رضی اللہ عنہ او فرمائیل چي کله په تیرو شوؤ آیتونو کښي په جهاد کښي نه شریکیدونکو دپاره د عذاب دا وعید راغلو چي :
 ﴿وَأَنْ تَتَّوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ نو په صحابه کرامو کښي ځيني معذور خلق په دې فکر مند شو چي مونږ خو په جهاد کښي د شریکیدو جوگه نه یو هسې نه چي دا وعید مونږ دپاره وی ، په دې باندې دا آیت مبارک نازل شو چي په کښي روند ، شل ، گډه او رنځور د جهاد د حکم نه مستثنی او گرځولي شو [قرطبي] والله سبحانه وتعالى اعلم

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ

| بیشکه راضی شو الله | د مومنانو نه | کله چي هغوی لوظ کولو ستاسره

| بیشکه الله ﷻ د مومنانو نه رضا شو | کله چي هغوی ستا په لاس

تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ

لاند دوني نه | پس خبروؤ الله | دهغي نه | چي په زړونو دهغوی کښي وو | پس نازل ني کړو

دونې لاندې بيعت کولو | او الله ﷻ ته دهغوی د زړونو خبرې ښه معلومي دي | نو الله ﷻ

السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ۝ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً

اطمینان | په هغوی باندې | او ورنې کره هغوی ته | فتحه نزدې | او غنیمتونه ډیر

ورته اطمینان نصیب کړو | او هغوی ته ئې یوه نزدې گټه ورکړه | او [ورسره] ډیر غنیمتونه

يَأْخُذُونَهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝ وَعَدَكُمُ اللَّهُ

چي وابه خلی دوی هغه | او دې الله | غالب | حکمت والا | وعده اوکره ستاسو سره الله

چي داخلخني اخلي | او الله ﷻ غالب دي | صاحب د حکمت دي | الله ﷻ تاسو سره د [نورو]

مَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا ۚ فَجَعَلَ لَكُمُ هَذِهِ وَكَفَّ

د غنیمتونو ډیرو | چي رابه خلی تاسو هغه | پس زړ ئې درکړه | تاسو لره | دا فتحه | او منع ئې کړل

ډیرو غنیمتونو وعده کړې ده | چي تاسو به ئې اخلي نو دهغي نه دایو اگته ئې لاس په لاس درکړه | او تاسو نه

أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ

لاسونه دخلقو | ستاسو نه | او چي شی | یوه ښه | دپاره د مومنانو | او چي اوبنائی تاسو ته

ئې دخلقو اکافرانو | لاسونه منع کړل | او دا د دې دپاره چي د مومنانو دپاره یوه نمونه شی | او چي تاسو

صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝ وَأُخْرَى ۚ لَكُمْ تَقْدِيرٌ ۚ عَلَيْهَا

لاره نیغه | او نور غنیمتونه | چي قادر شوی نه یی تاسو | په هغي باندې |

په نیغه لاره روان کړی | او یوه بله اگته هم انژدې ده | چي لاتاسو پرې قابو نه دي موندلې

قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۝

احاطه کړې ده الله | په هغي | او دې الله | په هر څیز باندې | قادر |

خو الله تعالی په خپله احاطه کښي اخستي ده | او الله ﷻ په هر څیز قادر دي |

آسان ترجمہ قرآن

یقیناً اللہ تعالیٰ دھنّی مومنانو نه ډیر زیات خوشحاله شو چه کله هغوی د اولي لاندې تاسره بیعت کولو، او د هغوی په زړونو کېن چه څه وو، هغه هم الله تعالی ته معلوم وو ددې وچې نه الله تعالی په هغوی باندې سکینه [د زړه آرام] نازل کړه، او هغوی ته ئې په العام کېن یوه بله نزدې فتح ورکړه او په غنیمت کېن ملاویدونکې ډیر مال هم، چه هغوی ته به په لاس راځي، او الله تعالی د اقتدار مالک هم دې، او د حکمت مالک هم دې. الله تعالی تاسو سره د ډیر مالي غنیمت وعده کړې ده، چه تاسو به ئې حاصلوئ اوس سمدستی ئې تاسو ته دا فتح درکړه، او د خلقو لاسونه ئې تاسو نه بند کړل دې دپاره چه دا د مومنانو دپاره یوه لښه جوړه شی، او الله تعالی تاسو په نیمه لار باندې روان کړی. او یوه فتح بله هم ده، چه ستاسو په قابو کېن لا راځلي نه ده لیکن الله تعالی هغه په خپله گیره کېن اخستلي ده او الله تعالی په هر څیز باندې قادر دې.

خلاصه تفسیر

﴿لَقَدْ رَفَعْنَا اللَّهُ عَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [بیشکه الله تعالی د هغو مسلمانانو نه] کوم چه تاسره په سفر کېن وو [خوشحاله شو] ﴿إِذْ يَأْخُذُوكَ نَحْتِ الشَّجَرَةِ﴾ هر کله چه دې خلقو تاسره د اونې لاندې [په جهاد کېنې په ثابت قدم پاتې کیدو] بیعت کولو ﴿فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ﴾ او د هغوی په زړونو کېنې چه څه [دا خلاص او عهد پوره کولو قصد] [وو الله تعالی ته هغه هم معلوم وو او] دغه وخت ﴿فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ﴾ [الله تعالی د هغوی] په زړونو [کېنې اطمینان پیدا کړو] په کوم سره چه دوی ته د الله تعالی په حکم منلو کېنې ذره تردد یا پس وپیش رانغلو دا خو معنوی نعمتونه شول [او] ددې سره ځنې محسوس نعمتونه هم ورکړې شول په کومو کېنې چه معنوی نعمتونه هم شامل وو چنانچه ﴿وَأَنكَاهُمْ فِتْحًا قَرَّتْ﴾ [هغوی ته موپوره لاس په لاس فتح ورکړه] مراد ددې فتح نه فتح د خیبر ده ﴿وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَ﴾ او په دغه فتح کېنې ډیر غنیمتونه هم ورکړه کوم لره چې داخلې ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ او الله تعالی لوی زبردست او لوی حکمت والا دې [چه په خپل قدرت او حکمت سره څه وخت چه دچا دپاره مناسب گنړی فتح ورکوی او څه په دې فتح د خیبر باند بس نه دې بلکه] ﴿وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً﴾ [الله تعالی تاسو سره] نور هم [د ډیرو غنیمتونو وعده کړې ده] ﴿ثَاغُذُونَ﴾ کومو لره چه به تاسو اخلی ﴿فَعَجَلَ لَكُمْ هَذِهِ﴾ [پس] د هغې نه [فی الحال ئې تاسو ته دا درکړل او] ددې د درکولو دپاره ئې د خیبر او حلفاؤ د خیبر ﴿وَلَكِنَّا أَبَدَى النَّاسِ عَنْكُمْ﴾ [د خلقو لاسونه تاسو نه بند کړل] یعنی دتولو په زړونو کېنې ئې رعب واچولو چه په تاسو زیات دلاس برکیدو همت ونه شو او په دې سره ستاسو دنیوی نفع هم مقصود وه چه تاسو ته آرام او فراغت ملاوئشی [او] دینی نفع هم وه ﴿وَلَتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ [چه دا] واقعه [دايماندارو دپاره] دنورو وعدو درښتوني کیدو [یوه نمونه شی] یعنی دالله تعالی دوعدو په رښتونو کیدو نور ایمان پوخ شی ﴿وَيَهْدِيَكُمْ إِلَى مَسْقَاتٍ مُّقِيمَةٍ﴾ [او چه] [ددې نمونه په ذریعه] تاسو لره [آئنده دپاره په هر کار کېنې] په یو سیدها لاره باندې واچوی روان کړی [مراد ددې لارې نه توکل او په الله تعالی باند اعتماد دې یعنی چه دهمیشه دپاره دې واقعي ته گوری په الله تعالی باند د اعتماد نه کار اخلی دغه دینی نفعي دوه شوې یوه علمی او

اعتقادی کومه چه ې په ولتکون سره بیان کړې ده دویمه عملی او اخلاقی کومه چه ې په یهدیکم الفاظو سره بیان کړې ده ﴿وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا﴾ [او یو فتح بله هم] موعود [ده] کړه چه [تر اوسه لا] ستاسو په قابو کښې نه ده راغلې [مراد ددې نه دمکې فتح ده کومه چه تر اوسه واقع شوې نه وه مگر ﴿قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا﴾ [الله تعالی هغې لږه په احاطه] د قدرت [کښې کړې ده] کله چه وغواړی تاسوته به ې درکړی [او] ددې څه تخصیص دې ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا﴾ [الله تعالی په هر څه قادر دې].

معارف او مسائل

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يَبَايَعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ دې بیعت نه مراد د حدیبیه بیعت دې چې بیان ې دې نه مخکښې هم په ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَبَايَعُونَكَ﴾ کښې راغلې دې ، دا آیت مبارک هم دې سره متعلق او ددې تاکید دې په دې آیت مبارک کښې الله ﷻ ددغې بیعت د شریکانو نه دخپلې رضا اعلان کړې دې ، ځکه ورته بیعت رضوان هم وئیلې شی ، دې نه مقصد ددغې خلقو تعریف کول او ورته ددغې لوظ د پوره کولو تاکید دې ، په صحیحینو کښې د جابر رضی الله عنه روایت دې ، هغه فرمائی چې د حدیبیه په ورځ زمونږ شمیر څوارلس سوه وو ، مونږ ته رسول کریم ﷺ او فرماڼیل چې ﴿انتم خير اهل الارض﴾ تاسو د ټولو زمکې خلقو نه زیات غوره یئ ، او په صحیح مسلم کښې د ام بشر رضی الله عنها نه روایت دې چې ﴿لاتدخل النار احد من بايع تحت الشجرة﴾ ددغې ونې لاندې یو بیعت کوونکي به هم جهنم ته نه داخلېږي [مظهری] (۱). ددې وجې په دې بیعت کښې چې کوم خلق شریک شوی وو دهغوی مثال لکه د بدر د شریکانو پشان دې . قرآن او حدیث کښې چې څنگه زیری دالله ﷻ د رضا او د جنت موندو د اهل بدر په باره کښې دی دغسې زیری د بیعت رضوان د شریکانو دپاره هم دی . دا زیری ددې خبرې گواه دی چې ددې حضراتو خاتمه به په ایمان او په هغې عملونو کيږي چې هغه صالح او دالله ﷻ د رضا مندی موجب وی ، ولې چې دالله ﷻ د رضا دی اعلان ددې ذمه واری اخستی ده .

صحابه کرامو رضی الله عنهم ته رد بدوئیل او دهغوی په لغزشونو پسې کیدل او بحثونه په کښې کول ددې آیت نه خلاف دی :: تفسیر مظهری کښې فرمایلی دی چې د امت کومو غوره کسانو باره کښې چې الله ﷻ د بخښنې دا اعلان کړې دې که د هغوی نه څه لغزش یا گناه شوې هم ده نو دا آیت مبارک د هغې د معافۍ اعلان دې ، بیا د صحابه کرام رضی الله عنهم په داسې معاملو باندې چې ښه ورته نشی وئیلې ، غور ، فکر او بحث مباحثه کول بدبختی او به ښکاره ددې آیت مخالفت دې ، دا آیت مبارک د رافضیانو د قول واضح تردید دې چې ابوبکر صدیق رضی الله عنه ، عمر فاروق رضی الله عنه او په نورو صحابه کرام رضی الله عنهم باندې د کفر او منافقت الزام لگوی .

(۱) صحیح البخاري کتاب المغازي باب غزوة الحديبية [ج: ۲، ص: ۵۹۸] و صحیح مسلم کتاب الإمارة، باب استحباب الإمام الجیش... إلخ [ج: ۲، ص: ۱۲۹]
(۲) تفسیر المظهری [ج: ۹، ص: ۲۳] و صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة، باب من فضائل اصحاب الشجرة اهل بيعة الرضوان [ج: ۲، ص: ۳۰۴]

نجره رضوان :: داشجره د کیکریوه ونه او مشهوره خبره ده چې در رسول الله ﷺ د وفات نه پس څه خلق به هلته تلل او دغې ونې لاندې به ئې مونځونه کول، عمر فاروق رضی الله عنه دا خطرې محسوس کړه چې هسې نه په راتلونکې وخت جاهلان خلق ددې عبادت شروع نه کړي، څنگه چې پخوانو امتونو کښې داسې واقعات شوي دي، ځکه ئې دهغې ونې د پریکولو حکم ورکړو. خو په صحیحینو کښې دی چې طارق بن عبد الرحمان فرمائی چې زه یو ځل حج له لارم نو پداسې خلقو تیر شوم چې یو مقام باندې جمع وو او مونځونه ئې کول، ماتیري تپوس او کړو چې دا کوم مسجد دې؟ هغوی او وئیل چې دا هغه ونه ده چې ددې لاندې رسول کریم صلی الله علیه و آله بیعت رضوان اخستې وو، زه دغه وخت سعید بن المسیب رضی الله عنه ته ورغلم او دا حال مې ورته بیان کړو. هغوی راته او فرمائیل چې زما والد محترم رضی الله عنه په دغې بیعت رضوان کښې شریک وو، هغوی رضی الله عنه راته او فرمائیل چې کله مونږ راتلونکې کال مکې مکرمې ته داخل شو نو هغه ونه مو اولتوله خو زمونږ نه هیڅ وه. هیڅ معلومات یې راته اونسو. بیا سعید بن المسیب رضی الله عنه راته او فرمائیل چې در رسول کریم صلی الله علیه و آله کوم صحابه کرام رضی الله عنه په بیعت رضوان کښې شریک وو، هغوی ته معلوم نه شو، او تاسو ته معلومه شوه، عجیبه خبره ده آیا تاسو د هغوی رضی الله عنه نه زیات خبر یې [روح المعانی] (۱) دې نه معلومه شوه چې دې نه پس خلقو خالص په اندازه دغه ونه ټاکلې وه چې ورته حاضریدل او ددې لاندې به ئې مونځونه کول. دغسې عمر فاروق رضی الله عنه ته هم معلومه وه چې دا هغه ونه نه ده خو هر کال چې د شرک خطر ئې پیدا شونو په دې وجه ئې د پریکولو حکم او فرمائیلو. آیا دا څه لرې خبره ده؟

د خیبر فتح :: خیبر په حقیقت کښې دیوې صوبې نوم دې چې ډیره آبادی، قلاگانې اوباغونه دې کښې شته دي. [مظهری] (۲).

﴿وَأَنبَأَهُمُ فَأَقْرَبِيَا﴾ دې فتح قریب نه مراد په اتفاق سره د خیبر فتح ده چې د حدیبیه نه په واپس کیدو واقع شوی دی ده، د ځینې روایتونو تر مخه د حدیبیه نه په واپس رسول کریم صلی الله علیه و آله په مدینه منوره کښې لس ورځې او د ځینې نورو روایتونو مطابق شل ورځې قیام پذیر وو. دهغې نه پس خیبر ته روان شو. او د ابن اسحاق رحمته الله د روایت مطابق رسول کریم صلی الله علیه و آله په ذالحجه کښې مدینې منورې ته وغېس راغلل او په محرم کال اوومه هجری کښې ئې غزه خیبر ته تشریف یووړ او صفر کال اوومه هجری کښې خیبر فتح شو. د واقدی په مغازی هم دا قول درج دي او حافظ بن حجر رحمته الله او فرمائیل چې دا هم غوره دی [تفسیر مظهری] (۳).

بهر حال دا ثابت شوه چې د واقع د فتح خیبر د صلح حدیبیه نه ډیرې ورځې روستوراپېښه شوې وه، او په دې د ټولو اتفاق دې چې سورة فتح د حدیبیه د سفر په دوران کښې نازل شوې دي، البته په دې کښې اختلاف دې چې پوره سورة په دغه سفر کښې نازل شوې دي او که څه آیتونه په کښې نازل شوي دي؟ که ږوبې صورت غوره او گرځولې شی نو په دې آیتونو

(۱) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۹ ص: ۲۰۸] وصحيح مسلم كتاب الإمارة، باب استحباب مبايعة الإمام الجیش... إلخ [ج: ۲ ص: ۱۲۹]

(۲) تفسیر المظهری [ج: ۹ ص: ۲۳]

(۳) تفسیر المظهری [ج: ۹ ص: ۲۳]

مبارک کو کبھی دخیبر واقعہ د پیشنگوئی پہ دول اوشوہ او د ماضی پہ صیغہ نی خکہ تر تعبیر اوکرو چي دغسی کیدل قطعی او یقینی وو ، اوکہ دویم قول غوره اوگر خولی شی نو دا کیدیشی چي دا آیتونه مبارک د فتح خیبر نه پس نازل شوی وی . والله اعلم .
﴿وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَ﴾ مراد ددی نه د خیبر مال غنیمت دی چي ورسره مسلمانانو ته سهرل او تسلی حاصله شوه .

﴿وَعَدَ اللَّهُ الْمُغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَ﴾ ددی نه مراد ټول اسلامی فتوحات دی او هغی غنیمتونه دی چي تر قیامتہ پورې حاصلیدونکی دی ، رومبی غنیمتونه اهل حدیبیه دپاره دالله ﷺ په حکم سره مخصوص کړي شوي وو ، او دا ټولو دپاره عام دی ، ددی نه معلومیږي چي د خاص کولو دا حکم په دې آیتونو کبھی نه دې راغلي ، بلکه دا جدا وحی په ذریعہ رسول کریم ﷺ ته خودلې شوې دې . رسول کریم ﷺ په دې باندې عمل اوکرو او صحابه کرامو ﷺ ته نی اوخودل .

﴿وَكَفَّ أَيْدِي النَّاسِ عَنْكُمْ﴾ ددی نه مراد د اهل خیبر کافران دی چي الله ﷻ هغوی لره په دغې جهاد کبھی دخپل پوره زور خودلو موقعه ورنکړه امام بغوی رحمته الله فرمائیلي دی چي غطفان نومې قبیلہ د خیبر یهودو سره ملگرتیا لرله کله چي دغې قبیلې خبر واوړیدو چي رسول کریم ﷺ په خیبر حمله کړې ده نو دا خلق د سامانونو دک د یهودو مدد دپاره راغلل خو الله ﷻ د هغوی په زړونو کبھی رعب واچولو او دافکر ورسره مل شو چي هسې نه مونږ خیبر ته ورشو او مسلمانان زموږ په کورونو باندې حمله اونه کړي خکه ټول په خپلو کورونو کبھی یخ کیناستل . [مظہری]

﴿وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا﴾ اصل هدايت خود صراط مستقیم رسول کریم ﷺ ته د رومبی نه حاصل وو ، خو لك څنگه چي وړاندې لیکلي شوې دی چي د هدايت درجي بي شميره دی ، دلته تر هغه درجه مراد ده چي رومبی هغوی رحمته الله ته حاصله نه وه . یعنی په الله ﷻ باندې تکیه کول او د ایمانی قوت زیاتوالې .

﴿وَأُخْرَى لَمْ تُقَدِّرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا﴾ یعنی الله ﷻ مسلمانانو سره د نورو ډیرو فتحو وعده کړې ده چي اوس پرې د هغوی رحمته الله لا قدرت نشته دي ، پدې فتحو کبھی هر کله چي د ټولونه رومبی دمکې مکرمې فتح ده ، خکه ځینې حضراتو ددې نه دمکې فتح مراد اخستی ده ، خو الفاظ عام دی ، تر قیامتہ پورې کیدونکي فتحې په دې کبھی شاملې دی . [مظہری]

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ

| اوکہ جنگ کړې وي ستاسو سره

| اوکہ دوی [کافرانو] تاسو

الَّذِينَ

الْأَذْبَارُ

لَوْكُوا

كُفَرُوا

الَّذِينَ

هغه کسانو | چي کفر ني کړې دي | نو خامخا به ني گرځولي وي | شاگانې | بيا به ني نه موندلي

سره جنگ کړې وي | نو په شابه تبتيديلي وو | بيا به ني نه څوک

وَلِيًّا ۝ وَلَا نَصِيرًا ۝ سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۝

خوک دوست | او نه مددگار | دا طریقہ دالله ده | هغه | چی تیره شوی ده | مخکسې ددی نه دوست موندلی وو | او نه خوک مددگار | هم دا دالله ۞ قانون دی | چه د وړاندې جاری راروان دی

وَلَكِنْ تَجِدْ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۝ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ

او هرگز به ته اونه وینې | طریقې دالله لره | څه تبدیلی | او هغه هغه ذات دی | چی منع نی کړل اوت به دالله ۞ په قانون کسې هېڅ بدلون بیانې مومي | او الله ۞ هغه ذات دی چې

أَيَّدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۝ وَأَيَّدِيَكُمْ عَنْهُمْ ۝ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ

لاسونه دهغوئ | ستاسو نه | او لاسونه ستاسو | دهغوئ نه | په گیده دمکې کسې | روستو ددی نه دهغوئ لاسونه نی ستاسو نه او ستاسو لاسونه نی دهغوئ نه دمکې په سرحد باندې

أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۝ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ

چی غالب نی کړی تاسو | په هغوئ باندې | او دی الله | په هغه کارونو باندې | چی تاسو نی کوی بند کړل | دهغې نه پس چې تاسو ته نی په هغوئ باندې قابو درکړې وو | او الله ۞ ستاسو کارونه

بَصِيرًا ۝ هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۝ وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

لیدونکې | دوی هغه کسان دي | چی کفر نی اوکړو | او منع نی کړی تاسو | دمسجد حرام نه لیدل کتل | دا هغه خلق دی چې کفر نی کړې دي | او تاسو نی دمسجد حرام نه منع کړی یی

وَالْهَدْيِ ۝ مَعْلُوفًا ۝ أَنْ يَبْلُغَ فِجْلَهُ ۝ وَلَوْلَا رِجَالٌ

او دقربانی اوبنان | منع کړې شوی | ددی نه چی اورسی | خانی دقربانی ته | او که چری نه وې سړی او دقربانی خاړوی نی خپل خانی ته درسیدو نه منع کړی دی | او که چری دا ویره نه وې | چې ډیر

مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ ۝ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ ۝ أَنْ تَطَّوُّهُمْ

مومنان | او ښځې | مومنانې | چی نه پیژندل تاسو هغوئ | چی تاسو به اوچقوی هغوئ | مومنان سړی او ډیری مومنانې ښځې به تاسو دپسو لاندې چختری کړی | دکوم په وجه چې به تاسو ته

فَتُصِيبُكُمْ ۝ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ ۝ بَغَيْرِ عِلْمٍ ۝ لِيَدْخُلَ اللَّهُ

بیا به رسی تاسو ته | دوجې دهغوئ نه | ضرر او غم | په ناپوهی سره | دپاره ددی چې داخل کړی الله ته خفگان رسیدو | انو تاسو ته به نی اوس فتح درکړې وې | الله ۞ چې دچا

فِي رَحْمَتِهِ ۝ مَنْ يَسَاءُ ۝ لَوْ تَزَيَّلُوا ۝ لَعَذَبْنَا

په رحمت خپل کسې | هغه خوک چی غواړی هغه | که جدا شوی وې مومنان | نو خامخا به سزاور کړی وې مونږه به حق کسې | او غواړی نو خپل رحمت کسې نی داخلوی | که دغه کمزوری مسلمانان یواړخ ته

الَّذِينَ كَفَرُوا ۝ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ

هغه کسانوله | چی کفر نی کړې وې | دهغوئ نه | سزا دردناکه | کله چې | او گرځوږ هغه کسانو شوی وې | نو مونږ به کافرانو ته دردناک عذاب ورکړې وې | څه وخت چې

كُفِّرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةُ حَمِيَّةُ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ

چی کفر نی کړې وو | په زړونو خپلو کبسي | تنګ | [یعنی] تنګ د جاهلیت | پس نازل کړه الله
کافرانو په خپلو زړونو کبسي د جاهلیت د زمانې په شان د ضد پخه اراده او کړه | نو الله ﷻ خپل رسول

سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْزَمَهُمُ

اطمینان خپل | په رسول خپل باندې | او په مومنانو باندې | او پابندني اوساتل هغوی
او مومنانو ته د تحمل او برداشت توفیق ورکړو | او دوی ته د پرهیزګاري

كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ

د خبرې د تقوی | او وو هغوی | زیات حقدار | د دې سره | او وواهل د دې | او دې الله |
په خبره ټینګ کړل | او هم دوی د ټولو نه زیات د دې څیز حقدار وواهل وو | او الله ﷻ

بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

په هر څیز باندې | خبردار |

په هر څیز پوره پوره عالم دې |

آسان ترجمه قرآن

او که دې کافرانو تاسو سره جنگ کړې وي، نو یقیناً په ها به تېښتیدلې وي، بیا به دوی ته څوک یار او مددګار هم نه ملاویدو لکه چه د الله تعالی دا دستور دې، چه د مخکین نه راروان دې، او ته به د الله تعالی په دستور کښ چرې هم تبدیل اونه مومي او هم هغه الله تعالی دې، چه د مکې په وادې کښ ئې د هغوی لاسونه تاسو ته د در رسیدو نه، او ستاسو لاسونه ئې هغوی ته د رسیدلو نه بند کړل، پس د هغې نه چه تاسو لره ئې په هغوی باندې قابو در کړې وو او څه چه تاسو کوئ الله تعالی هغې لره وینی، هم دا هغه خلق دی، چه کفر ئې اختیار کړې دې، او تاسو ئې د مسجد حرام نه منع کړې یخ او د قربانۍ څاروی چه ولاړ پاتې شوې وو، خپل ځانې ته د رسیدلو نه ئې منع کړل او که څه مسلمانان سړی او مسلمانانې زنانه په مکه کښ نه وي، چه د هغوی باره کښ تاسو ته به خبر هم نه وي، او تاسو به د پېښو لاندې کړې وو او د هغې په وجه به بې خبری کښ تاسو ته نقصان رسیدلې وو (نوموږ به دغې کافرانو سره د صلحې په ځانې ستاسو جنگ کړې وي لیکن موږ جنگ د دې وجه نه بند کړو) دې دپاره چه الله تعالی چالره او غواړی، په خپل رحمت کښ داخل کړی (البته) که هغه مسلمانان د هغه ځانې نه لرې شوې وو، نو موږ به دغې (اهل مکه) کښ چه کوم کافران وو، هغوی ته به مو دردناکه سزا ور کړې وي پس چه کله کافرانو په خپلو زړونو کښ هغه غیبت ته ځانې ور کړو، کوم چه د جاهلیت غیبت وو، نو الله تعالی د خپل طرف نه په خپل پیغمبر او په مسلمانانو باندې سکینت نازل کړه او هغوی ئې د تقوی په خبره باندې مضبوط کړل او هغوی هم د دې زیات حقدار وواهل وو، او الله تعالی په هر څیز باندې ښه پوهیدونکې دې.

خلاصه تفسیر

[او] چونکه د هغو کفارو د مغلوبیت مقتضیات موجود وو کوم چه وړاند راځی په دې وجه [که چرې] په تاسو کښې د اصلح نه وي شوي بلکه ﴿وَلَوْ فَتَحْنَا لَكُمُ الدِّينَ كُفِّرُوا﴾ [که چرې تاسو سره دې

کافرانو جنگ کړې وې نو [ددغې مقتضیاتو په وجه سره به هغوی ﴿لَوْ لَوُا الْأَذْبَارَ﴾] خامخا به په شاتبتیدلی وو ﴿لَمْ لَا يَجِدُونَ لِسَاءً وَلَا نَجِيًّا﴾ بیا به دوی ته نه څوک یار ملاویدو نه مددگار [او ﴿سَنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ﴾] [الله تعالی] دکفارو دپاره [دادستور جوړ کړې دې کوم چه دمخکښې نه راروان دې] چه په مقابله کښې حق پرست غالب او باطل پرست مغلوب وی او چرته به څه وخت کښې په دې کښې تاخیر کیدل په مصلحت سره هغه ددې منافعی نه دې ﴿وَلَنْ تُجَدِّسَ اللَّهُ تَبْدِيلًا﴾] [اوته به دالله تعالی په دستور کښې] دچاسپړی د طرف نه [ردو بدل ونه مومي] چه الله تعالی څه کار کول وغواړی او څوک یې کولو ته پرې نه دی ﴿وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِطَرْفِ مَكَّةَ﴾] [او هغه داسې دی چه هغه د هغوی لاسونه تاسونه] یعنی ستاسو دقتل نه [او ستاسو لاسونه د هغوی] دقتل [نه عین مکې] ته نزدې [کښې] یعنی په حدیبیه کښې [منع کړل] ﴿مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ﴾] پس ددې چه تاسو ته یې په هغوی ۴ ابو درکړې وو [دا اشاره ددې واقعې طرف ته ده کومه چه حدیبیې د قصې په شپږم جزء کښې په شروع کښې بیان شوې ده چه دقریشو پنځوس سړی اصحابو رضی الله عنہم گرفتار کړی وو او بیا ځنې نور خلق هم گرفتار شول او دمسلمانانو په قبضه کښې راغلل دغه وخت که مسلمانانو هغولره قتل کړی وې نو بل طرف ته به مکه کښې حضرت عثمان رضی الله عنہ او دده څوملگری چه بند کړې شوی وو هغوی به دوی شهیدان کړی وو اوددې لازمی نتیجه په مکمل طور سره جنگ نښتل وو او اگر چه د ذکر شوو ایتونو په اولنی ایت کښې الله تعالی داهم واضحه کړې ده چه که جنگ شوې هم وې نو فتح به دمسلمانانو وه لیکن دالله تعالی په علم کښې دمسلمانانو لوی مصلحت به دې کښې وو چه داوخت جنگ ونه شی په دې وجه یې دې خوا دمسلمانانو په زړونو کښې داخبره واچوله چه دهغوی قیدیان دې قتل نه کړې شی دغه شان دمسلمانانو لاسونه د هغوی دقتل نه منع شول بل طرف ته دقریشو په زړونو کښې الله تعالی دمسلمانانو رعب واچولو چه هغوی صلح ته مائیل شول سهیل یې د نبی کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کښې ولیږلو دغه شان دالله تعالی حکمت دواړه طرفه دجنگ انتظام کولو ته جوړنه کړل ﴿وَكَانَ اللَّهُ يُمَاقِلُونَ بَعْضُهُمْ﴾] [او الله تعالی ستاسو کارونو لره] هغه وخت [لیدل] اود هغو کارونو په نتیجو باند پوه وو په دې وجه یې داسې کار کیدوته پرې نښودو په کوم سره چه جنگ جوړیدو وړاند ددې بیان دې چه که جنگ شوې وې نو کفار به څنگه اوولې مغلوب وو ﴿هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾] [دا هغه خلق دی کومو چه کفر وکړو] ﴿وَصَدَّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾] او تاسو لره یې] د عمرې کولو دپاره [ومسجد حرام نه منع کړل] مراد مسجد حرام او دصفا مروه دمینځ میدان کوم ځای چه سعی کیږی دواړه دی مگر چونکه طواف اصل او اول دې او بغه په مسجد حرام کښې کیږی په دې وجه یې دهغې نه دمنع کولو په ذکر بس والې وکړو ﴿وَالَّذِي مَعَكُمْ أَنْ يَتْلَمَ فِجْلَهُ﴾] [او دقربانی خاړوی کوم چه] په حدیبیه کښې [منع کړې شوی وو هغې لره د هغو موقعې ته درسیدو نه بند کړل] د خاړو و د قربانی موقع منی ده هغو خلق خاړو و لره منی ته نه پرینودل ددوی ددې جرمونو او په حرم محترم کښې دکښیناستلو دداسې ظلم کولو تقاضا دا وه چه مسلمانانوته دجنگ حکم شوې وې چه دغه خلق مغلوب کړی شوی وې لیکن ځنې حکمتونه ددې تقاضې پوره کولو نه مانع شول په هغې حکمتونو کښې یو دادې چه دغه وخت په مکه کښې ډیر مسلمانان دکفارو دلاسه مجبوس او مظلوم وو لکه چه دحدیبیې دقبضې په لسم جزء کښې ددې ذکر راغلې او دهغوی نه

د ابوجندل د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې رسيدل فریاد کول بیان شوی دی که دغه وخت جنگ شوې وې نو په غیر شعوری طور به دغو مسلمانانو ته هم نقصان رسيدلې وو او ممکنه وه چه ددوی دلاسه هغوی قتل شوی وې او عامو مسلمانانو به بیا په دغې افسوس او پېښماني کوله په دې وجه الله تعالی داسې حالات پیدا کړل چه جنگ ونه شی دامضمون وړاند فرمائی چه ﴿وَلَوْلَا﴾ [که چرې] په مکه کښې دغه وخت ﴿رَجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ﴾ [دیر مسلمانان سړی او دیرې مسلمانې ښځې نه وې] ﴿لَمْ تَعْلَمُوهُمْ اَنْ تَطَّوُّهُمْ فَتَمَيِّكُم مِّنْهُمْ مَّعْرَءً بَغِيْرًا عَلِيْمًا﴾ [دکومو چه تاسو ته خبر هم نه وو یعنی که د دغو د پامال کیدو احتمال نه وې په کوم چه دهغې په وجه به تاسو ته هم په بې خبرۍ کښې] د غم او افسوس [ضرر رسيدو] که داخبره نه وې [نو ټوله قيصه به ختمه کړې شوې وه لیکن داسې په] دې وجه ونه کړې شول ﴿لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَّشَاءُ﴾ چه الله تعالی په خپل رحمت کښې چالره چه غواړی داخل کړی چنانچه په جنگ نه کیدو سره دغه مسلمانان بچ شول او تاسو دهغوی دقتل دگناه او بیایه دې دغم او افسوس نه بچ شوی البته ﴿لَوْ تَزَيَّلُوا﴾ [که چرې دا] مذکوره مسلمانان دمکې نه چرې [بل خوا تلی وې] ﴿لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا﴾ [نو په دې] اهل مکه [کښې چه کوم کافروو مونږ به هغوی ته] دمسلمانانو په لاس [دردناکه سزا ورکړې وه] او ددې کافرانو د مغلوب او مقتول کیدو یوه مقتضی بله هم وه ﴿اِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوْبِهِمُ الْحَبِيْءَ﴾ [کله چه دې کافرانو په خپلو زړونو کښې شرم لره ځای ورکړو] ﴿حَبِيْءٌ الْجَاهِلِيَّةِ﴾ او شرم هم دجاهلیت] ددې شرم نه هغه ضد مراد دې کوم چه د بسم الله او رسول الله ﷺ دلفظونو په لیکلو باند دوی مزاحمت وکړو لکه چه بره د حدیبې د صلحنامې په بیان کښې یې ذکر شوې دې [پس] ددې مقتضا دا وه چه مسلمانان دجوش نه په جنگ شوی وې مگر ﴿فَاَنْزَلَ اللَّهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلٰی رَسُوْلِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ [الله تعالی خپل رسول لره او مؤمنانو لره د خپل طرف نه تحمل ورکړو] چه ددې په وجه سره دوی ددې کلمې په لیکلو باند اصرار پرینودو او صلح وشوه [او] دغه وخت ﴿وَالزَّمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰی﴾ [الله تعالی مسلمانانو لره په خبره د تقوی ثابت قدم وساتل] دتقوی دخبرې نه مراد کلمه طیبه یعنی دتوحید او د رسالت اقرار دې اودثابت قدم پاتې کیدو پرې مطلب دادې چه دتوحید او رسالت دعقیدې تقاضا اطاعت دې دالله تعالی او درسول او دمسلمانانو دا صبر او ضبط د خپلو جذباتو خلاف صرف په دې وجه وو چه نبی کریم ﷺ د ضبط او صبر حکم فرمایلي وو په داسې سخته مرحله کښې دخپلو جذباتو خلاف درسول داطاعت نوم په کلمه دتقوی باند ثابت اوسيدل دی ﴿وَكَانُوا اٰحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَا﴾ [او هغه] مسلمانان [د هغې] کلمې دتقوی په دنیا کښې هم [زیات مستحق دی] ځکه چه د دوی په زړونو کښې دحق طلب دې او دا طلب یې ایمان ته رسوی [او] په آخرت کښې هم [ددې] د ثواب [اهل دی] ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا﴾ او الله تعالی هرشی لره دیرینه پیژنی

معارف او مسائل

﴿يُظَنُّ مَكَّةً﴾ ددې لفظ اصلی معنی خالص مکه ده خودلته ترې مراد حدیبیه ده خو هرکله چې دامکې مکرمې سره نزدې لگیدلې ده ځکه ترې په ﴿يُظَنُّ مَكَّةً﴾ سره تعبیر کړې شوې دې او دې نه دهغې خبرې تائید کیږی کومه چې احنافو اختیار کړې ده چې د حدیبیه څه حصه په حرم کښې داخله ده. ﴿حَتّٰی يَنْتَهِيَ إِلَٰهُنَّ﴾ دې نه دامعلومیږی چې څوک د حج یا عمرې نه

بند کړې شی نو په دې باندې اتفاق دې چې په قربانی کولو سره دې خان د احرام نه حلال کړي ، البته په دې کښې اختلاف دې چې دغه د قربانی څاروی دې کوم ځانې کښې ذبح کولې شی چرته چې دې حصار کړې شوې دې یا دنورو قربانیو پشان دې دپاره هم دحرم په حدودو کښې دننه کیدل شرط دی . داحنافو په نزد دې دپاره هم دحرم حدونه شرط دی . ددوی استدلال هم دا آیت مبارک دې چې په دې کښې دغې قربانی کولو دپاره قرآن کریم محل مقرر کړې دې دکوم نه چې کفارو مسلمانان ایسار کړي وو . دې نه معلومه شوه چې دوی قربانی دپاره حدودو دحرم کښې دننه کیدل شرط دی . پاتې شوه دا معامله چې د احنافو دا اقوال هم دی چې دحدیبیه ځینې حصې دحرم په حدودو کښې داخل دی نو بیا دحرم نه ایسارول دمسلمانانو څنگه ثابت شو ، ددې جواب دادې اگر چې دشریعت تر مخه دحرم په حدودو کښې چې په منحر سره موسوم دی قربانی کول هر چرته جائز دی خو زیات غوره دادې چې په منی کښې په مقرر شوی ځانې کښې اوکړې شی ، په دې بنا کافرانو دغه څاروی غوره ځانې ته دبوتلو نه ایسار کړي وو .

﴿فَتَصِيكُمُ اللَّهُ مَعْرَةً مِّنْهُمْ مَّعْرَةً بَغَيْرِ عِلْمٍ﴾ ځینې حضراتو د «مَعْرَةً» معنی گناه کړې ده . او ځینو ټي مطلق زیان او ضرر بیان کړې دې . او ځینو ټي معنی عیب بیان کړې ده . په دې مقام باندې ظاهر هم دغه آخری معنی ده . چې که جنگ شروع شوې وې او د بې خبرۍ په حالت کښې دمسلمانانو د لاسه په مکه کښې بند مسلمانان وژلې شوې وې نو دا یوه د عیب او د شرم خبره وه ، چې کفارو به ورته تنگ او غیرت ورواړولو چې هم خپل دیني رونه دوی مړه کړل او ضرر به ټي هم مسلمانانو ته ضرر ځکه وو چې هرکله ترې خبر شوې وې نو دیر زیات به پښیمانه وو او افسوسونه به ټي کول او دا ضرر به عامو مسلمانانو ته وو .

صحابه کرامو لره د صیب او غلطۍ نه ساتلو قدرتي انتظام : امام قرطبي رحمه الله فرمایلی دی چې څوک مسلمان د خپل مسلمان د لاسه په ناخبرۍ کښې مړ شی نو اگر چې گناه ټي نشته خو د عیب ، شرم ، پښیمانی او افسوس سبب ضرور دې . او د خطا په قتل باندې د دیت وغیره احکام هم شته دې . الله ﷻ د خپل نبی ﷺ د صحابه کرامو ددې نه هم د ساتلو انتظام اوکړو (۱) . ددې نه معلومیږي چې الله ﷻ صحابه کرامو سره څومره د مهربانۍ معامله اوکړه . اگر چې هغوی د پیغمبرانو ﷺ په شان د گناه نه پاک نه وو خو بیا هم الله ﷻ هغوی دپاره د گناه او عیب نه د بچ کیدو بند وېست کوي .

﴿لِيَدْخُلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ﴾ یعنی الله ﷻ په دغه موقعه د مسلمانانو په زړونو کښې زغم پیدا کړو او د جنگ نه کیدو انتظام ټي دې دپاره او فرمایلو چې الله ﷻ په دې پوهه وو چې ددوی نه ځینې ایمان راوړنکی دی او په هغوی باندې به الله ﷻ رحمت اوکړي ، دغسې په مکه مکرمه کښې په بندیانو مسلمانانو د الله ﷻ رحمت کول وو .

﴿لَوْ تَرَىٰ إِلَىٰ ذَٰلِكُمَا مَلَكًا مُّكَرَّمًا مِّنْ رَبِّكَ إِتَّخَذَ لَكَ مَسْجِدًا مِّنْ عُقْدٍ مِّنْ زُلْجَمٍ﴾ اصل کښې د تزیل معنی تفرق یعنی بیلیدل دی ، مطلب ټي دادې چې که مسلمانان بندیان دمکې مکرمې په ځانې داسې بل یو ځانې کښې وی چې مسلمانانو پخپله پیژندلې او تکلیف رسولو نه ټي ساتلې شوې نو دغې کافرانو سره داسې کول پکار وو چې د

مسلمانانو په لاس ورته سزا ورکړې شوې وي، خو د کافرانو تر مينځه ګیر مسلمانانو باندې د الله ﷻ رحم کول وو چې د جنگ په حالت کېسې به مسلمانان هم نه پيژندل او د کافرانو په ګمان به ئې دوی ته هم ضرر رسولو ځکه الله ﷻ د جنگ نه کولو انتظام او فرمائيلو.

﴿وَالرَّامَهُمْ كَلِمَةُ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا﴾ د تقوی د کلمې نه مراد د تقوی د خاوندانو کلمه ده چې کلمه د توحید او درسالت ده، او دې ته ئې د تقوی کلمه ځکه او وئیل چې هم دغه کلمه د تقوی بنیاد ده او الله ﷻ صحابه کرام ددې کلمې زیات حقدار او اهل ځکه او بلل چې دهغې خلقو شرمول ئې په ډاګه کول وو کوم چې په دوی باندې د کفر او منافقت تور پورې کوی او دغه بد بخت خلق [شیعه ګان] پرې تبرأ کوی.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ	رَسُولُهُ	الرُّعْيَا	بِالْحَقِّ
بیشکه رښتیا ښودلې وؤ الله رسول خپل ته خوب د حق مطابق			
بیشکه الله خپل رسول ته رښتونې خوب خودلې دې که الله ﷻ ته منظوره وي			
لَتَدْخُلَنَّ	الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ	إِنْ شَاءَ اللَّهُ	أَمِينٌ لَا مُخَلِّقِينَ
چې خامخا به داخلېږئ تاسو مسجد حرام ته که او غوښتله الله په امن سره خرونکي به يې			
نوضرور تاسو به مسجد حرام ته په اطمینان سره ور داخل شئ په داسې حال کې چې سرونه مو خړیلي وي			
رَعَوْسَكُمْ	وَمُقَصِّرِينَ	لَا تَخَافُونَ	فَعَلِمَ
سرونو خپلولره او لنډونکي به یئ دویختو نه په یرېږئ تاسو پس معلومه ده الله ته			
او ویخته به موکت کړی وي او هیڅ ویره به در باندې نه وي نو الله ﷻ ته هغه هر څه معلوم وو چې تاسو ترې خبر			
مَا	لَمْ تَعْلَمُوا	فَجَعَلَ	مِنْ دُونِ ذَلِكَ
هغه خبره چې نه وه معلومه تاسو ته نو در ئې کړه مخکې دپوره کیدو د خوب نه دا فتحه نژدې			
نه وي نو الله ﷻ دهغې نه وړاندې یونزدې ګټه در کړه			
هُوَ الَّذِي	أَرْسَلَ	رَسُولَهُ	بِالْهُدَىٰ
هغه هم دغه الله دې چې رالېږلې ئې دې رسول خپل د هدایت سره او د حق دین سره			
[الله ﷻ] هغه ذات دې چې خپل رسول [محمد ﷺ] ئې د [کتاب د] هدایت او د حق دین سره رالېږلې دې			
لِيُظْهِرَهُ	عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ	وَكَفَىٰ بِاللَّهِ	شَهِيدًا
دپاره ددې چې غالب کړی هغه په دینونو ټولو باندې او کافی دې الله په حیثیت د ګواه			
د دې دپاره چې دادین په نورو ټولو دینونو باندې غالب کړی او د حق د ګواهي دپاره الله ﷻ کافی دې			
مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ	وَالَّذِينَ	مَعَهُ	أَشِدَّاءُ
محمد ﷺ رسول الله دې او هغه خلق چې دهغه سره ملګری دی سخت دی په کافرانو باندې			
محمد ﷺ دالله ﷻ رسول دې او کوم خلق چې ورسره ملګری دی هغوی د کافرانو دپاره سخت			

رُحَمَاءُ	بَيْنَهُمْ	تَرَاهُمْ	رُكْعًا	سُجْدًا
رحم کونکی دی	پہ منہ خیل کنسی	تہ بہ وینی ہغوی لہ	رکوع کونکی	سجدہ کونکی
او پخیل مینہ کنسی مہربان دی	اتہ نہ وینی گوری چہ	کلہ پہ رکوع تیت وی	او کلہ پہ سجدہ کنسی وی	
يَبْتَغُونَ	فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ	وَرِضْوَانًا	سَيِّمَاهُمْ	فِي وُجُوهِهِمْ
چی غواہی بہ	فضل	داللہ نہ	اورضا [دہغہ]	ننسی دہغوی
پہ مخونو دہغوی کنسی	داللہ فضل اورضامندی لتوی	دہغوی پہ مخونو کنسی	دسجدود اثر ننسی	
مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ	ذَلِكَ مَثَلُهُمْ	فِي التَّوْرَةِ	وَمَثَلُهُمْ	
دائر دسجدونہ دی	دا مثال [صفت] دہغوی	پہ تورات کنسی دی	او مثال دہغوی	
بنکاری	دپہ تورات کنسی دہغوی صفتونہ راغلی وو	او دہغوی ہم دا صفتونہ		
فِي الْأَنْجِيلِ	كَزْرَعٍ	أَخْرَجَ	شَطْئَهُ	فَازَرَهُ
پہ انجیل کنسی	پشان دفصل دی	چی اول نی راوایسی	تیغ خیل	بیانی مضبوط کرو ہغہ
پہ انجیل کنسی دی	لکہ پتی چہ تیغ رازرغون کری	بیانی مضبوط کری		
فَاسْتَغْلَظَ	فَاسْتَوَىٰ	عَلَىٰ سُوْقِهِ	يُعْجِبُ الزَّرَّاعَ	لِيَغِثَ
بیا کلک شو	بیا ودریدو	پہ پنہی خیلہ باندی	چی خوشحالوی کروندگر	دپارہ ددی چہ غصہ ورولی
بیا ہغہ غت شی	نو پہ خیلہ تنہ باندی نیغ	اچی زمیندار تہ بنکلی بنکاری	دا ترقی نی مسلمانانوتہ	
لَهُمْ	الْكَفَّارُ	وَعَدَ اللَّهُ	الَّذِينَ	آمَنُوا
پہ ترقی دہغوی سرہ	کافرانو لہ	وعدہ کری دہ اللہ	دہغہ کسانو سرہ	چی ایمان نی راوہی دی
خکہ ورکرہ	چی کافران پری غصہ کری	اللہ ہغہ خلقو سرہ	چی ایمان نی راوہی دی	او نیک
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	مِنْهُمْ	مَغْفِرَةً	وَأَجْرًا عَظِيمًا	
او عملونہ نی کری دی نیک	دہغوی سرہ	دبخسنی	اود اجر لوی	
کارونہ نی او کرل	دبخسنی اودلوئی	اجر وعدہ کری دہ		

آسان ترجمہ قرآن

حقیقت دادی، چہ اللہ تعالیٰ خیل رسول تہ رشتونی خوب بہودلی دی، چہ دواقی سرہ بالکل مطابق دی، چہ تاسو بہ ان شاء اللہ ضرور مسجد حرام تہ داسی امن او امان سرہ داخلیدی، چہ تاسو (کین بہ خہ خلقو) پھرد خہ ویری او خطری نہ خیل سرونہ خرولی وی، او (خہ خلقو بہ) وینستہ کت کری وی اللہ تعالیٰ ہغہ خبرو بالدی پوہیدی چہ تاسو پری نہ پوہیدی، پس اللہ تعالیٰ دہغہ خوب پورہ کیدو نہ ممکن دیوی لزدی فتحی فیصلہ کری دہ ہم ہغہ دی، چہ خیل رسول نی پہ ہدایت او رشتونی دین سرہ رالیوہی دی، دی دپارہ چہ ہغہ پہ ہر دین بالدی غالب کری او (ددی دگواہی) ورکولو دپارہ اللہ تعالیٰ کافی دی، محمد (صلی اللہ علیہ وسلم) داللہ تعالیٰ رسول دی او کوم خلق چہ ددہ سرہ دی، ہغہ د کافرانو پہ مقابلہ کین سخت دی، او پہ خیلو کین یو ہل دپارہ رحم دلہ دی، تہ بہ وینی، چہ کلہ پہ

رکوع کنیں دی، او کلمہ پہ سجدہ کنیں، (غرض) د الله تعالیٰ د فضل او رضا مندی پہ تلاش کنیں لکھا دی دھغوی لہنہ د سجدو د اثر د وجہ نہ دھغوی پہ مغنو باندی ہنکارہ دی، دا دی، دھغوی ہنہ صفتونہ، چہ پہ تورات کنیں ذکر دی او پہ الحیل کنیں دھغوی مثال دادی، لکہ فصل دی، چہ راہیاسی تیغ خیل، بیانی ہنہ مضبوط کرو، بیانی غت شی، بیانی چہلہ گنہ باندی داسی لیغ اودریوی، چہ زمیندار ولہ خوشحاکوی دی دپارہ چہ الله تعالیٰ ددوی پہ ترقی باند د کافرانو زرونہ اوسیزی، دی خلقو چہ ایمان راوی دی، او لیک عملونہ ٹی کپی دی، الله تعالیٰ ددوی سرہ د مغفرت او دلوثی ثواب وعدہ کپی دہ۔

خلاصہ تفسیر

﴿لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّعْيَا بِالْحَقِّ﴾ [بیشکہ الله تعالیٰ خیل رسول ﷺ] [تہ ربتونی خوب بنودلی دی کوم چہ د واقعی مطابق دی ﴿لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِذَا شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ﴾ چہ تاسو خلق بہ مسجد حرام تہ ان شاء الله خامخا خی پہ امن و امان سرہ ﴿مُخْلِطِينَ رُفُوسَكُمْ وَمُقَيِّرِينَ﴾ چہ پہ تاسو کنبی بہ خوک سرونہ خرائی خوک بہ وینستہ لنہ وی ﴿لَا تَخَافُونَ﴾ تاسو تہ بہ دہیخ قسمہ خطرہ نہ وی چنانچہ راتلونکی کال داسی وشوہ او ددی کال نہ د تاخیر وجہ دا دہ چہ ﴿فَعَلِمَ مَا لَمْ يُلْعَلُوا﴾ [بس الله تعالیٰ تہ ہنہ خبری] او حکمتونہ [معلومی دی کومی چہ تاسوتہ معلومی نہ دی] د ہغو حکمتونہ نہ یو د اہم دی ﴿فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا﴾ [چہ دھغی] خوب د واقع کیدو [نہ وړاند تاسوتہ یوہ نزدی فتح] د خیبر [درکری] چہ پہ دی سرہ مسلمانانوتہ قوت او سامان حاصل شی او دوی پہ پورہ اطمینان سرہ عمرہ اداکری لکہ چہ داسی واقع شوہ ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ﴾ [ہنہ الله تعالیٰ داسی دی چہ ہنہ خیل رسول لہ] د [ہدایت] سامان یعنی قرآن [او ربتونی دین] اسلام [ورکری لیرلی دی ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾ چہ ہغی] دین [لہ پہ تولو دینونو باند غالب کری] دا غلبہ د حجت او دلیل پہ اعتبار سرہ خودانمی او ہمیشہ بہ وی او دشوکت او سلطنت پہ اعتبار سرہ بہ ہم غلبہ وی مگر دیو شرط سرہ ہنہ دا چہ اہل دین یعنی مسلمانان باصلاحیت وی ہرکلمہ چہ داشرط نہ وی نو دظاہری غلبی وعدہ نشتہ او چونکہ پہ صحابہ کرامو ﷺ کنبی داشرط موجود وو لکہ چہ پہ راتلونکو ایتونو کنبی د صحابو متعلق راروان دی پہ ہغی کنبی ددی صلاحیت ذکر دی پہ دی ایت کنبی لکہ چہ دنبی کریم ﷺ د رسالت خوشخبری دہ دغسی د صحابہ کرامو ﷺ دپارہ دفتوحاتو خوشخبری دہ لکہ چہ ولیدی شوہ چہ د نبی کریم ﷺ پہ وفات پنخویش کالہ نہ وو تیر شوی چہ اسلام او قرآن پہ فاتحانہ طور سرہ د دنیا گت گت تہ ورسیدو [او] د جاہلیت ضد کوونکی کہ ستا دنوم سرہ در رسول دلفظ دلیکلو نہ گریز کوی نو تہ مہ غمژن کیہہ خکہ چہ ستا پہ رسالت ﴿وَكُنِّي بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾ [الله تعالیٰ کافی گواہ دی] چہ ہنہ ستا رسالت لہ پہ واضحو دلیلونو او ہنکارہ معجزو سرہ ثابت کرو او وی بنودلو ددی نہ ثابتہ شوہ چہ ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ﴾ [محمد] ﷺ [دالله تعالیٰ رسول دی] دلہ د محمد رسول الله ﷺ پہ پورہ جملی راویو سرہ دی طرف تہ اشارہ دہ چہ دجاہلیت ضد کوونکو ددوی ﷺ دنوم سرہ رسول الله لیکل نہ خوبنول نو ہیخ پرواہ نشتہ الله تعالیٰ دا کلمہ ستادنوم سرہ ولیکلہ کومہ چہ بہ ترقیامتہ پوری لوستلی شی وړاند ددوی دتابعدارانو اصحابو فضیلتونہ او خوشخبری مذکور دی چہ ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ﴾ [کومو خلقو ستاسو صحبت موندلی دی] دالفظ تولو صحابہ کرامو لہ شامل

دې خواه د نبی کریم ﷺ صحبت ورته اوږد ملاؤ شوې وی او که لږ او کوم صحابه رضی الله عنه چه په حدیبیه کښې ددوی سره وو هغه اصاله او خصوصاً ددې مصداق دی مطلب دادې چه ټول صحابه کرام رضی الله عنه په دې صفتونو دکمال سره موصوف دی چه ﴿أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ﴾ [هغه دکافرانو په مقابله کښې تیز دی] او ﴿رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ [په خپل مینځ کښې مهربان دی] او ﴿تَزَيَّجُونَا سِجْدًا﴾ [له مخاطبه ته به هغوی لره وینې چه کله به رکوع کوی کله سجده کوی] او ﴿يَتَتَفَعَّلُونَ فَعْلًا قِنَ اللَّهُ وَرِضْوَانًا﴾ [دالله تعالی دفضل او رضامندی] یعنی ثواب او قرب [په لتون کښې لگیدلی وی ﴿سَيَمُوتُ فِي وُجُوهِهُمْ مَرَاتِنَ أَكْرَامٍ﴾ [دهغوی] دبندگۍ [نبی] د هغوی [دسجدو په تاثیر سره دهغوی په مخونو ښکاره دی] مراد ددې نبیونه د خشوع او خضوع انوار دی کوم چه دمومن متقی په مخ باند عموماً لیدلې شی ﴿ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ﴾ [دادهغوی صفتونه] مذکوره [په تورات کښې دی ﴿وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ﴾] او په انجیل کښې دهغوی دا وصف [مذکور] دې ﴿كَزَذَرِ أَخْرَجَ سَطْنَهُ فَاُزَادَهُ﴾ لکه فصل چه هغه [اول دمزکې نه] [خپل تیغ راویاسی بیا هغه] د خاوړې اوبو او هوا نه خپل خوراک خپل [هغې] تیغ [لره قوی کړی] یعنی هغه فصل قوی شی ﴿فَأَسْتَفْلَظَ فَاُتَوَى عَلَى سَوْبِهِ﴾ [بیا هغه فصل نور غټ شی بیا په خپله تنه نیغ ودریږی چه] په خپلو تازه سر سبز کیدو سره ﴿يُعْجِبُ الزُّرَّارَ﴾ [زمیندارو ته ښه معلومیږی] دغه شان په صحابه کرامو کښې اول ضعف وو بیا یې روزانه قوت زیاتیدو او الله تعالی د صحابه کرامو دانشونما ځکه وکړه ﴿لِيُقِظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ﴾ [چه ددوی] په دې حالت [سره کافرانو لره] په حسد کښې [اوسوزی] او په اخرت کښې ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ [الله ﷻ] د هغو صاحبانو کومو سره چه ایمان راوړې دې اونیك کارونه کوی [دگناهونو] ﴿مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ [دمغفرت او] په طاعاتو [داجر عظیم وعده کړې ده]

معارف او مسائل

کله چې صلح حدیبیه مکمله شوه اودا خبره پخه شوه چې دا وخت مکې معظمې ته ور ننوتل نشته او د عمرې ادا کولونه بغیر واپس مدینې منورې ته تلل دی، هر کله چې د صحابه کرامو د عمرې قصد در رسول الله ﷺ د خوب نازلیدو په بنا راپورته شوي وو چې یو قسم وحی وه، او په ظاهره ئې دا صورت دهغې خلاف اولیدونو دخینو صحابه کرامو رضی الله عنه په زړونو کښې پخپله دا شکونه پیداشو چې [معاذ الله] د رسول کریم ﷺ خوب مبارک رښتیا نشو بل طرفته کافرانو او منافقانو مسلمانانو ته پیغور ورکړو چې ستاسو د رسول ﷺ خوب صحیح نشو. ﴿لَقَدْ صَدَّقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الْرُّؤْيَا بِالْحَقِّ﴾ [بیهقی وغیره د مجاهد نه روایت کړو].

﴿لَقَدْ صَدَّقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الْرُّؤْيَا بِالْحَقِّ﴾ د صدق لفظ د کذب په مقابله کښې استعمالیږی، کومه خبره چې د واقعی مطابق وی هغې ته صدق وئیلې شی. او کومه چې د واقعی مطابق نه وی نو هغې ته کذب وئیلې شی، کله کله دا په افعالو یعنی کارونو کښې هم استعمالیږی، نو هغه وخت ددې معنی یو فعل یعنی کار ثابتول وی لکه قرآن عظیم الشان کښې دی چې ﴿رَجُلًا صَدَقًا مَّا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ﴾ یعنی هغوی داسې خلق دی چې هغوی خپل لوظ پوره کړې او خودلو. دغه وخت د لفظ صدق دوه مفعوله وی لکه په دې آیت مبارک کښې چې د ﴿صَدَقَ﴾ رومبې مفعول رسول او بل مفعول الرؤیا دې او معنی دا آیت داده چې الله ﷻ خپل رسول ﷺ لره

پخپل خوب کښې رښیتني او خودلو [بیضاوی]. اگر چې د رښتیا خودلو واقعہ راتلونکې و، خو په ماضی سره ئې ترې تعبیر کولو سره دې ته اشاره او کره چې دایقینا کیدونکې دی، ورپسې په لفظ د مستقبل سره فرمائی چې:

﴿لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ﴾ ددې مطلب دا راوتو چې مسجد حرام ته ستاسو داخلیدل ضروری دی خو دا کال نه بلکه ددې نه یو کال پس به وی، په خوب کښې ددې وخت وو ټاکلې شوی ځکه صحابه کرامو رضی اللہ عنہم د ډیر شوق او مشتاقه کیدو نه هم په دغه کال د سفر د قصد کولو او رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورسره په دې اتفاق او کړو چې په دې کښې دالله ﷻ لوټي حکمتونه ورکوم چې د صلح حدیبیه په وخت ښکاره شو. څنگه چې صدیق اکبر رضی اللہ عنہ هم اول د عمر فاروق رضی اللہ عنہ په جواب کښې او فرمائیل چې تاسو رضی اللہ عنہم په شک کښې مه پریوځئ ځکه چې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خوب کښې ددې کال او وخت نه دې ټاکلې شوې، که دا ځل اونه شونو بیا به وی [قرطبی].

راتلونکې وخت کښې کیدونکې کارونو دپاره د انشاء الله وټیلو تاهیه: دې آیت مبارک کښې الله ﷻ آئنده دپاره مسجد حرام ته د داخلیدو سره د انشاء الله لفظ استعمال کړو حالانکه الله ﷻ پخپلې اراده او خوښه باندې پخپله عالم دې، الله ﷻ ته ددې د وټیلو ضرورت نه وولیکن خپل رسول او خپلو ټولو بندگانو ته دتعلیم ورکولو دپاره دې ځانې کښې الله ﷻ هم لفظ د انشاء الله استعمال کړو. [قرطبی].

﴿مُخَلِّقِينَ رُفُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ﴾ صحیح بخاری کښې راغلی دی چې په راتلونکې کال عمرې دقضاء کښې معاویه رضی اللہ عنہ د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وینسته مبارک په قینچی پریکړی وو او د حجة الوداع په موقعه باندې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خپل سر مبارک خرټیلې وو. [قرطبی].

﴿فَعَلِمَ مَا لَمْ يُلَمَّوهَا﴾ یعنی الله ﷻ خو دا هم کولې شوه چې په دغه کال ئې ستاسو عمره کول او مسجد حرام ته داخلیدل نصیب کړې وې، خو بل کال ته په روستو کولو کښې لوټي مصلحتونه وو چې الله ﷻ ته معلوم وو، تاسو په هغې نه پوهیدئ. منجمله ددې مصلحتونو نه یو دا هم وو چې الله ﷻ غوښتل چې ددې نه مخکښې خیبر فتح شی او د مسلمانانو په قوت او سامان کښې وده اوشی او ښه په تسلی او آرام سره عمره ادا کړی، ځکه ئې او فرمائیل چې ﴿فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا﴾.

﴿دُونِ ذَلِكَ﴾ نه مراد ﴿دُونِ الرُّوْيَا﴾ دې، یعنی ددې خوب د واقع کیدو نه مخکښې د خیبر نزدې فتح مسلمانانو ته حاصله شی او ځینې حضراتو او فرمائیل چې ددې فتح نه مراد پخپله صلح حدیبیه ده چې د مکې د فتح او دنورو فتحو پیش خیمه شوه. او روستو خو ټولو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم دې لره اعظم الفتوحات بللې ده، نو اوس به د آیت مبارک مطلب داوی چې دا کال ستاسو د سفر قصد او بیا ددې ناکامه کیدو او صلح کیدو کښې چې کوم حکمتونه او مصلحتونه وو، هغه ستاسو په علم کښې نه وولیکن الله ﷻ دټولو نه واقف وو، هغه غوښتل چې ددې واقعي د خوب نه مخکښې الله ﷻ د صلح حدیبیه په ذریعه یو فتح قریب نصیب کړی، ددغې فتح قریبی دا نتیجه ټولو اولیده چې د حدیبیه د سفر په دوران کښې

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۶، ص: ۲۹۰]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۶، ص: ۲۹۱]

صحابہ کرام رضی اللہ عنہم د لسوزرونہ ئی زیات وو او بیا ددی نہ پس لسوزرو ته اور سیدل
اقرطبی (۱).

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ﴾ په تیر شوؤ آیتونو کښې د فتحو او غنیمتونو وعدې او
اهل حدیبیه خصوصاً اود ټولو صحابه کرامو عموماً فضیلتونه او زیری بیان شوی دی.
اوس د سورة په ختمیدو کښې ددغې مضمونو لنډیز او تاکید دې او هرکله چې دا ټول نعمتونه
اوزیری د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د تابعدارئی او تصدیق په بنا باندې اوشو ځکه چې ددغې تصدیق
او فرمانبرداری د زیات تاکید دپاره اود رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د پیغمبری نه د منکرانو نه درد کولو
په غرض او د صلح حدیبیه په موقعه د ځینې مسلمانانو په زړونو کښې د راوړلارو شوؤ
شکونولرې کولو دپاره په دې آیتونو کښې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ثابتولو، بلکه د ټولې دنیا په
دینونو باندې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د دین د غالب کولو زیرې ورکړې شوې دي.

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ﴾ ټول قرآن پاک کښې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د نوم مبارک اخستو په ځانې د رسول
کریم صلی اللہ علیہ وسلم ذکر د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په لقبونو او صفتونو سره کړې شوې دي. خصوصاً د ندا
یعنی آواز کولو په موقعه په ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾ ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ﴾ ﴿يَا أَيُّهَا الْمَزْمَلُ﴾ وغيره سره ئې ذکر شوې
دي، حالانکه نورو پیغمبرانو صلی اللہ علیہم وسلم ته خاص دهغوئ په نوم آواز کړې شوې دي، لکه ﴿يَا بَرَاهِيمَ﴾
﴿يَا مُوسَى﴾ ﴿يَا عِيسَى﴾، ټول قرآن عظیم الشان کښې ص ۲۷ ف ۲ څلور ځایونو کښې د رسول کریم
صلی اللہ علیہ وسلم نوم مبارک محمد صلی اللہ علیہ وسلم ذکر شوې دي. چرته چې په خاص نوم مبارک ذکر کولو مصلحت
دا وو چې هرکله د قریشو کافرانو د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د نوم مبارک نه د رسول الله دلفظ په لرې
کولو باندې کلک ولاړ وو نو رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه د الله تعالی په حکم قبول کړو او ددې په ځانې
ئې دلته په قرآن عظیم الشان کښې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نوم مبارک سره د رسول الله اولگولو چې
ترقیامته پورې داسې لوستلې اولیکلې شی.

﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ﴾ ددې ځانې نه د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د صحابه کرام رضی اللہ عنہم د فضیلتونو بیان دې اگر
چې ددې رومبې مخاطبین هغه صحابه کرام رضی اللہ عنہم دی کوم چې په صلح حدیبیه او په بیعت
رضوان کښې شریک شوی وو لیکن دالفاظو په عمونو کښې ټول صحابه کرام شامل دی ولې
چې صحبت او معیت ټول ته حاصل دي.

د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم صفونه، فضیلتونه او خاص نېټې: دې ځانې کښې الله تعالی درسو الله صلی اللہ علیہ وسلم اود
رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د دین په ټولو دینونو باندې د غالب کولو بیان فرمائیلو سره سره د صحابه
کرامو صفونه او فضیلتونه او خاص خاص نځې په تفصیل سره بیان کړې شوی دی. دې
کښې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ددې سخت امتحان انعام هم دې چې د صلح حدیبیه په موقعه په
صحابه کرام رضی اللہ عنہم داسې کړې شوی وو چې د صحابه کرام رضی اللہ عنہم د زړه دیقین او د جذباتو په
خلاف صلح اوشوه او مکې مکرمې ته د د اخلیدو نه بغیر بې مراده راواپس شوی وو او سره
دهغې نه ئې حوله اونه بانیلله. اود رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د تابعدارئی او ایمانی قوت یو لوڼې
ثبوت ئې وړاندې کړو. داشان که د صحابه کرامو د فضیلتونو او علامتونو د تفصیل په
بیانولو کښې د احکمت هم وی نو څه لرې خبره نه ده چې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه پس څوک بل څو

پیغمبر یا رسول کیدونکی نه وو ، رسول کریم ﷺ د خپل خان مبارک نه پس امت دپاره کتاب الله سره خپل اصحاب رضی الله عنہم د ننمونې په ډول پریخودی دی او د صحابه کرام رضی الله عنہم د اقتداء او تابعداری کولو احکام ورکړی دی ، ځکه قرآن عظیم الشان هم د هغوی رضی الله عنہم د فضیلتونو او نخبو بیان فرمائیلو سره مسلمانانو ته د رسول کریم ﷺ د تابعدارنې کولو شوق راپیدا کړو او تاکید ئې او کړو . په دې مقام باندې دې د صحابه کرام د ټولو نه رومبې صفت داخودلې شوې دې چې د صحابه کرام رضی الله عنہم د کفارو په مقابله کنبې سخت او خپل مینځ کنبې سره مهربانه دی ، د کافرانو په مقابله کنبې د صحابه کرام رضی الله عنہم سختوالې داسې ثابت شوې دې چې د صحابه کرام رضی الله عنہم نسبې تړون او خپلوی په اسلام باندې قربان کړل او د حدیبیه په موقع ددې ښکاره کول په خصوصیت سره او کړې شو او خپل مینځ کنبې د مهربانې کولو او قربانې ورکولو ښکاره کیدل په خاص ډول سصره هغه وخت د رسول کریم ﷺ تر مینځه اوشوه کله چې د مهاجرینو او انصارو تر مینځه مواخاة قائم کړې شو . نو انصارو په ټولو خپلو څیزونو مهاجرینو خان سره شریک کړل ، قرآن کریم د ټولو نه رومبې د صحابه کرام رضی الله عنہم د اصف څکه بیان کړې چې د ښکاره کړې شې چې د صحابه کرام رضی الله عنہم مینه او بغض وغیره هیڅ څیز دخپلو ځانونو دپاره نه دی بلکه ټول دالله ﷻ او دالله ﷻ د رسول ﷺ دپاره وی او هم دا دکامل ایمان اعلی مقام دې . بخاری شریف کنبې یو حدیث پاک کنبې راغلی دی چې «من احب الله وابغض الله فقد استكمل ایمانه» [څوک چې خپله مینه او بغض دواړه دالله ﷻ په مرضی جوړ کړی نو هغه خپل ایمان مکمل کړو] . د کافرانو په مقابله کنبې د دوی د سختوالی مطلب دا نه دې چې هر وخت هغوی ته په غضب وی او په هیڅ حالت کنبې پرې رحم نه کوی بلکه ددې دا مطلب دې چې دالله ﷻ د حکم په مقابله کنبې رسول کریم ﷺ کافرانو سره دخپلوئی دوستی هیڅ پرواه نه لری ، چرته چې دالله ﷻ حکم په هغوی باندې د سختی کولو ورته اوشی نو په دې باندې بالکل تندي نه تریو کوی . البته د رحم کرم باره کنبې قرآن عظیم الشان ددوی رضی الله عنہم باره کنبې داسې فیصله کړې ده چې : «لَا تَهْتَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوکُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ اَنْ يَدْعُوهُمْ تَقَبَّلُوا اَلَيْسَ هَٰذَا بَشَرًا مِّمَّنْ خَلَقَ» [کوم کافران چې مسلمانانو آزار رسولو پسې نه وی اونه ورسره جنگ کوی ، هغوی سره د احسان کولو نه مسلمانان نه منع کوی] نو د رسول کریم ﷺ او د صحابه کرام رضی الله عنہم بې شمیره داسې واقعات شته چې کفارو سره ئې قسما قسم ښیگرې کړی دی کوم کفار به چې ضرورت مند ضعیف یا مجبور وی . داسې د کفارو باره کنبې خود عدل او انصاف قائم لرلو اسلام عام حکم ورکوی ، خالص په میدان جنگ ئې هم د عدل او انصاف پخلاف دهیڅ کاروائی کول جائز نه دی گرځولی .

د صحابه کرام رضی الله عنہم دویم صفت دا بیان کړې شو چې ددوی عام حال دادې چې په رکوع ، سجده او مونځ کنبې مشغول اوسیدې ، دوی رضی الله عنہم ته کتونکی خلق ئې اکثر په دې کار کنبې مشغول بیان مومی ، رومبې صفت ئې دایمان د کاملوالی نخبه ده ، دویم صفت د عمل د کاملوالی بیان دې ، ولې چې په عملونو کنبې د ټولو نه زیات غوره عمل مونځ دې .

«سَيَقُولُ مَنْ ذُوهُمْ مِنَ الْاَشْجَادِ» یعنې مونځ ددوی دژوند داسې یوه وظیفه جوړه شوې ده چې د مونځ او سجدې مخصوص نخبې ددوی د څهرو نه ښکاره کیږی ، ددې نخبو نه مراد هغه انوار دی چې د بندگۍ او خضوع خشوع نه د هر متقی عبادت گزار په څهره باندې څرگندیږی

هغه ستغ یا زخه ترې ترې مراد نه ده چې د سجدو کولو په وجه د ځینې مونځ گذارو په تندو کښې وی، خصوصاً د تهجدو د مونځ دا اثر ډیر واضح کیږي. نو په ابن ماجه کښې د جابر رضی الله عنه نه روایت دي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلې دي چې «من کثر صلوته بألبل حسن وجهه بالنهار» [خوک چې د شپې مونځونه ډیر کوي نو دهغه مخ د ورې ښکلي او بانوره ښکاري]. او حضرت حسن بصری رحمته الله فرمائیلې چې دې نه مراد د مونځ گزارو د مخونو هغه نور دي چې په قیامت کښې به څرگندېږي.

«ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْطَهُ» د صحابه کرامو رضی الله عنهم کومه نخه چې پورته بیان شوه چې د سجدو او مونځونو نور ددوی د تندو نښه ده، دا آیت ښائی چې ددوی دا مثال په تورات کښې بیان شوې دي، بیا فرمائی چې په انجیل کښې ددوی یو بل مثال دا ورکړې شوې دي چې دوی داسې څنگه چې یو کروندگر په زمکه کښې څه تخم زارغن کړي نو اول هغه دیو کمزوري تیغ په شکل کښې څرگندشي، بیا دهغې نوې څانگې راوځي، بیا هغه نور قوی شي، بیا دهغې مضبوطه تنه جوړه شي.

دا شان د رسول کریم صلی الله علیه و آله نه سوا صرف درې مسلمانان وو چې په سړو کښې صدیق اکبر رضی الله عنه په ښځو کښې خدیجه رضی الله عنها او په ماشومانو کښې علی رضی الله عنه، بیا رورو ددوی قوت زیاتیدو تر دې چې د حجة الوداع په موقع باندې رسول کریم صلی الله علیه و آله سره په حج کښې شریک صحابه کرام رضی الله عنهم یونیم لاک ته نژدې خودلې شوی دی. پدې کښې درې احتمال دي. یو دا چې په «فِي التَّوْرَةِ» باندې وقف او کړې شي او تیر شوې مثال ددوی د څه ورو نور دا نخه د تورات په حواله بیان کړې شوه، دې پسې «مَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ» باندې وقف او نه رکې شي نو په دې صورت کښې به ئې معنی دا وی چې د صحابه کرامو رضی الله عنهم مثال په انجیل کښې دهغې فصل یا ونې دي چې په اول کښې ډیر زیات کمزوري وی بیا رورو قوی تنه دا جوړه شي.

بل احتمال دادې چې په «فِي التَّوْرَةِ» باندې د وقف کولو په ځانې په «مَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ» باندې وقف او کړې شي نو معنی به ئې دا وی چې په تورات کښې بیان کړې شوې نخه د مخونو د نور په انجیل کښې هم ده او ورپسې «كَزَرْعٍ» مثال ځان له او څرځولې شي. دریم احتمال دادې چې «فِي التَّوْرَةِ» باندې دې هم کلام ختم شي او نه «فِي الْإِنْجِيلِ» باندې لفظ د «ذَلِكَ» راتلونکی مثال مثال ته اشاره وی نو معنی به ئې دا وی چې په تورات او انجیل دواړو کښې د صحابه کرامو رضی الله عنهم د زرع یعنی فصل ورکړې شوې دي، که په دې زمانه کښې تورات او انجیل پخپل اصلی حالت کښې وې نو دهغې په لیدو سره به د قرآن پاک مراد په گوته کړې شوې وې خو په دې دواړو کښې د بدلون راوستو سلسله بې حده او بې شمیره ده ځکه څه یقیني فیصله به نه شي کیدې خواکثرو حضراتو مفسرینو رومبې احتمال غوره کړې دي، چې په کښې رومبې مثلاً په تورات کښې او دویم په انجیل کښې کیدل معلومېږي، امام بغوی رحمته الله فرمائی چې د صحابه کرامو رضی الله عنهم دا مثال په انجیل کښې دي چې په ال کښې به لږ وی، بیا به وده او کړې او هغوی به د نیکو کارونو حکم او د بدو کارونو نه منع کوي [مظهری].

دهغې د پیښنگویي الفاظ موجود دي چې د تورات په باب استثناء ۱۲۳-۱ تر ۳ پورې داسې راخستې شوی دی:

خداوند د سینا نه راغلو او دشعیر نه په هغوی څرگند شو ، هغه د کوه فاران نه جلوه کړ شو ، لسو مقدسو سره راغلو او د هغه په بنی لاس کښې یو د اور شریعت هغوی دپاره وو هغه خپلو خلقو سره ډیره مینه لری ، دهغه ټول مقدس ستا لاسونه دی او هغه د قدمونو خواته ناست دي ستا خبره به منی .

دا اول معلوم شوی دی چې دمکې مکرمي فتح په وخت د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم شمیر لس زره وو چې د فاران ن راختونکی دغې نورانی شکل سره په خلیل بنار کښې داخل شوی وو او د هغه په لاس کښې به د اور شریعت وی ، ددې لفظ نه **﴿أَشْهَدُ عَلَى الْكَافِرِ﴾** ته اشاره بیا موندې شی . هغه به خپلو خلقو سره مینه کوی په دې لفظ سره د **﴿رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾** مضمون په پوهه کښې راخی . ددې پوره تفصیل سره د نورو حوالو په اظهار الحق جلد دویم باب شپږم صفحه ۲۵۶ کښې شته دي ، دا هغه کتاب دي چې د عیسائیت د حقیقت واضح کولو دپاره مولانا رحمت الله کیرانوی رحمۃ اللہ علیہ دپادری فنډ په مقابل کښې لیکلي وو ، په دې کتاب کښې د انجیل د تمثیل د اشان بیان دي چې په انجیل متی باب ۱۳ آیت ۳۱ کښې دا الفاظ دی : هغه یوبل تمثیل د هغوی په وړاندې پیش کولو سره او وئیل چې د آسمان بادشاهی د اوری د دانې برابر ده کومه چې یو سړی په خپل پټی کښې کړلې وی ، هغه د ټولې تخمونو نه خو وړوکې دې خو چې کله وده کوی نو د ټولو ترکاریانو نه لوټې او داسې ونه شی چې دهوا مارغان دهغې په غوړگو باندي ځان له جوړوی ، او د انجیل مرقس ۴ : ۲۶ کښې دا الفاظ دی چې د قرآن کریم الفاظو سره ډیر نژدې دی : هغه او وئیل چې د خدائي بادشاهی داسې ده لکه چې څوک بنده په زمکه کښې تخم واچوی ، د شپې اوده کیږي او د ورځې ویخیږي ، او دغه تخم په دې شان راوټو کیږي او وده کوی چې هغه نه پوهیږي ، زمکه پخپله د ځان ن میوه کوی . رومې پانړې بیا توکړنې بیا په توکړو کښې تیاري داني ، بیا کله چې غله پخه شوه نو هغه زر ترزره په لور استعمالولو شروع وکړی ځکه چې د رېبلو وخت نې راوړسیدو [اظهار الحق جلد ۱۳/ باب شپږم صفحه ۲۱۰] ، د آسمانی د بادشاهی نه مراد د نبی آخر الزمان کیدل د انجیل دگړو ځایونو نه ښکاره کیږي ، والله اعلم .

﴿لِيُعَذِّبَهُمُ الْكَافِرُ﴾ یعنی الله ﷻ صحابه کرامو رضی اللہ عنہم لره په هغې کاملو صفتونو سره ښائسته کړل او ورته نې د کمزورۍ نه پس قوت ، دلروالی نه پس ډیروالی او بخښلو ، دا ټول کار دي دپاره اوشو چې ددې په لیدو سره کافران په غصه شي او هغوی دحسد په اور کښې سوخی . ابو عروه زیږی فرمائیلی دی چې مونږ د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په مجلس کښې حاضر وو یو سړی د ځینې صحابه کرامو رضی اللہ عنہم په شان کښې د سپکاوی څه خبرې اوکړې نو امام مالک رحمۃ اللہ علیہ دا پورته آیت مبارک تلاوت کړو کله چې :

﴿لِيُعَذِّبَهُمُ الْكَافِرُ﴾ ته راوړسیدو نو وي فرمائیل چې د کوم بنده په زړه کښې د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم ځینې چاته هم غصه وی نو ددې آیت وعید لاندې هغه راخی . [قرطبی] . امام مالک رحمۃ اللہ علیہ خودا او نه فرمائیل چې هغه به کافر شی بلکه داني او فرمائیل چې دې وعید لاندې به راخی ، مطلب نې دا شو چې ددغسې کس کر دار لکه د کافران دي .

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ د **﴿مِنْهُمْ﴾** لفظ د **﴿مِنْ﴾** بیانیه دي څنگه چې په دې باندې د مفسرینو اتفاق دي معنی نې داده چې دا خلق د ایمان او عمل صالح دواړو خاوندان دی ، الله ﷻ دوی لره د بخښنې او لوټې اجر وعده کړې ده . ددې نه یو خو دا معلومه

شوه چي ٽول صحابه ڪرام رضي الله عنهم دايمن او نيك عمل خاوندان دي، دويمه دا چي دوي ٽولو لره دبخشنې اولوئي اجر وعده ده او داسي من بيانيه دقرآن ڪريم په ډيرو خايونو کښې استعمال شوې دي، لکه ارشاد دي چي **﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ﴾** نو **﴿مِنَ الْأَوْثَانِ﴾** کښې **﴿مِنَ﴾** بيانيه دي، يعنې **﴿الْأَوْثَانِ﴾** د **﴿الرِّجْسِ﴾** بيان دي. دا شاتن هم په **﴿مِنْهُمْ﴾** د **﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾** بيان دي، رافضيان چي دي من ته تبغيضيه وائي او مطلب ئي دا راو باسي چي دا وعده په هغوي کښې هغه کسانو سره ده چي دايمن او عمل صالح خاوندان دي، نو داسرا سري دچلن دکلام نه اود تيرو شوو آيتونو نه خلاف پريوخي ولي چي ددي آيت په مفهوم کښې خوهغه صحابه ڪرام رضي الله عنهم بيشکه شامل دي کوم چي دحديبيه په سفر او بيعت رضوان کښې شامل وو او دآيت مبارك مصداق دي، نوددي ٽولو په باره کښې الله تعالى د بيان شوو آيتونو په ذريعه دخيښې رضا مندي اعلان کړې دي، فرمائي چي **﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾** او دالله تعالى درضا مندي دا اعلان ددي خبرې ضمانت دي چي دا ٽول به د مرگ تر وخته پوري په ايمان اونيك عمل باندې کلک ولاړ وي. ولي چي الله تعالى خو عليم او خير ذات دي، که دچا باره کښې ورته دا علم وو چي هغه به په ايمان او نيك عمل باندې کلک پاتې نشي نو دهغوي دپاره به ئي دخپلي رضامندي اعلان نه وو کړې، ابن عبدالبر رحمته الله عليه د استيعاب په مقدمه کښې دا آيت مبارك نقل کړې دي او ليکي چي **﴿وَمِنْ رَضَى اللَّهُ عَنْهُ لَمْ يَخْطِ عَلَيْهِ ابْدَالٌ﴾** چا نه چي الله تعالى راضي شو هغه نه به هيچرې خفه نشي. او رسول ڪريم صلی الله علیه وسلم ددي آيت مبارك په بنا ارشاد او فرمائيلو چي: څوک په بيعت رضوان کښې وو په هغې کښې به هيڅوک هم په اور يعنې جهنم کښې نه داخليري. نو دا وعده هرکله چي په اصل کښې د صحابه ڪرامو رضي الله عنهم دپاره شوې وه ځکه ترې ځنې خارخول باطل دي، هم په دغه وجه ٽول امت په دي اتفاق لري چي صحابه ڪرام رضي الله عنهم ٽول په ټوله عادل او ثقه دي.

صحابه ڪرام رضي الله عنهم ٽول به ټوله جتيان دي ددوي رضي الله عنهم خطاچاني بېلگې شوي دي په هغوي کښې څه نقص داوبخل لويه جناه ده: د قرآن عظيم الشان ډيرو آيتونو کښې په ښکاره دا بيان شوي دي، څو آيتونو مبارك خو په دي سورة کښې دي لکه فرمائي چي **﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ﴾**، **﴿وَالزَّمَهُمْ كَلِمَةً﴾** **﴿النَّفْثَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا﴾** دي نه علاوه نور هم په ډيرو آيتونو کښې دا مضمون راغلي دي، لکه فرمائي چي **﴿يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ﴾** **﴿وَالسِّفُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾** او په سورة حديد کښې د صحابه ڪرامو رضي الله عنهم په باره کښې فرمائي چي **﴿وَكَلَّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى﴾** يعنې دوي ٽولو سره الله تعالى دحسني وعده کړې ده. بيا سورة انبياء کښې د حسني په باره کښې فرمائي چي **﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾** يعنې چا سره چي زمونږ د اړخه دحسني فيصله رومي شوې ده هغه به جهنم ته نه داخليري او رسول ڪريم صلی الله علیه وسلم او فرمائيل چي:

غير القرون قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم [بخاري]
ټولو زمانو کښې زما زمانه زياته غوره ده، دي نه پس دهغې زمانې خلق زيات غوره دي چي زما د زمانې سره نژدي دي بيا هغه چي دي سره نژدي دي. [بخاري].

او يو حديث پاك كښي ارشاد دې چې زما صحابه كرام عليهم السلام ته بد مه وايئ خكه چې دهغوئ د ايماني قوت په وجه د هغوئ حال دا دې چې كه په تاسو كښي خوك د الله تعالى په لار كښي د احد د غر برابر سره زر خيرات كړي نو هغه به دهغوئ د خيرات كړو د يو مد هم برابر نشي. او نه د نيم مد برابر. مد د عربو پيمانه ده چې تقريبا زموږ د نيم سیر برابر جوړيږي. [بخاری] او د حضرت جابر رضي الله عنه نه روايت دې چې رسول كريم صلی الله علیه و آله او فرمايل چې الله تعالى زما صحابه كرام عليهم السلام په ټول جهان كښي خوښ كړی دی، بيا زما په صحابه كرام عليهم السلام كښي څلور غوره كړې شوی دی، ابوبكر صديق رضي الله عنه، عمر رضي الله عنه، عثمان رضي الله عنه او علي المرضي رضي الله عنه. روايت كړو بزار په صحيح سند سره] او په يو حديث پاك كښي راغلي دي چې:

الله الله في اصحابي لا تذوهم غرضاً من بعدى فمن احبهم فحبني احبهم ومن ابغضهم فببغضى ابغضهم كښي جمع كړی دی دا كتاب خور شوې دې په دې باندې د ټول امت اجماع ده او د صحابه كرام عليهم السلام تر مينځه چې كوم اختلافات د جنگ حد ته اور سيدل د هغې متعلق د بحث تمحيص تنقيد او تحقيق يا د سكوت مسئله هم په تفصيل سره ليكلې شوې ده او هم د هغې ځينې ضرورت په اندازه د سورة محمد په تفسير كښي بيان شوې ده، هلته ئې اوگورئ.

والله المستعان وعليه التكلان

تمت بحمد الله وعونه سورة الفتح للتاسع والعشرين من شعبان ۱۳۹۲ ولله الحمد اوله واخره

اياتونه	سورة الحجرات مدنية وهي ثمانى عشرة اية وفيها ركوعان	ركوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۱۸	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكي دې	①
	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْصُرُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ	
	اے هغه كسانو چې ايمان مو راوړې دې مه وړاند كوي خان مخكښي د الله نه	
	انې مومنانو تاسو د الله <small>تعالى</small> او د رسول <small>صلی الله علیه و آله</small> نه (په هيڅ كار كښي) مه وړاندې كيږئ	
	وَرَسُولِهِ أَتَقْوُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ عِقَابِهِ ۖ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ	
	او در رسول دهغه نه او اوږيږئ د الله نه بيشكه الله ښه اوږدونكي ښه پوهه دې انې هغه كسانو	
 او د الله <small>تعالى</small> نه ويريږئ الله <small>تعالى</small> ډير اوږدونكي ښه پوهه دې انې مومنانو	
	أَمِنُوا لَّا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ	
	چې ايمان مو راوړې دې مه پورته كوي آوازونه خپل د پاسه د آواز دښي	
 خپل آوازونه د نبی <small>صلی الله علیه و آله</small> په آواز باندې مه اوچتوي	
	وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ	
	او مه كوي په اوچت آواز ده ته خبره پشان داوچت آواز كولو دبعضو ستاسو بغضونه	
	او مه هغه سره په زوره خبره كوي لكه څنگه چې تاسو ديوبل سره په زوره خبرې كوي	

أَنْ تَجِبْتَ	أَعْمَالَكُمْ	وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ	إِنَّ الَّذِينَ
هسي نه چي عبث شي عملونه ستاسو او تاسو به خبر نه يي بيشكه هغه كسان	هسي نه چي ستاسو عملونه ضائع شي او تاسو پرې خبر هم نه يي بيشكه	يُفْضُونَ	أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ
چي بنكته ساتي اوازونه خپل په نزد رسول دالله دا هغه كسان دي چي ازماييلي دي الله	كوم خلق چي دالله رسول په حضور كښي خپل اوازونه بنكته ساتي هم دا هغه خلق دي	قُلُوبُهُمْ	لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ
زړونه دهغوي دپاره دتقوي دپاره دهغوي بنسټه ده او اجر لوي دي بيشكه هغه كسان	چي دكومو زړونه الله دپرهيزگاري دپاره ازماييلي دي هغوي دپاره بنسټه او لوني اجر دي	يُنَادُونَكَ	مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ وَلَوْ أَنَّهُمْ
چي اوازونه كوي تاته دپهر دكور نه زيات دهغوي نه نه پوهيږي او كه چري هغوي	خوك چي تاته دكورونو دپهر نه چغې وهي په هغوي كښي زيات خلق نه پوهيږي او كه دوي	صَبَرُوا	حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ
صبر كړي وي تر دې پورې چي ته راوتلي وي هغوي ته نوه بهتره دپاره دهغوي	لو صبر كړي وي تر دې چي تا پخپله تشریف راوړي وو نو دابه ددوي دپاره ډيره بهتره وه	وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ	
او الله بخښونكي مهربانه دي	او الله بخښونكي ډير رحم كونكي دي		

آمان ترجمه قرآن

اے ایمان والو! د الله تعالیٰ او د هغه در رسول نه مه وړاندې کیږئ او د الله تعالیٰ نه ویر یږئ. الله تعالیٰ یقیناً هر څه اورې، او په هر څه پوهیږي. اے ایمان والو! خپل آوازونه د نبي علیه السلام د آواز نه مه پورته کوئ، او مه هغه سره خبره کولو په وخت کېن داسې په زوره وینا کوئ، څرنگه چې تاسو یو بل سره په زوره وینا کوئ. هسې نه چې ستاسو عملونه برباد شي، او تاسو ته پته هم اونه لکي. یقین او کړه، چې کوم خلق د الله تعالیٰ در رسول (صلي الله عليه وسلم) په وړاندې خپل آوازونه بنکته ساتي، دا هغه خلق دي، چې ددوي زړونه الله تعالیٰ د ډیر امتحان نه پس د تقوی دپاره منتخب کړي دي، دوی ته مغفرت هم حاصل دي او لوڼي اجر هم. (اے پیغمبره) کوم خلق چې تاته د حجرو نه شاته آوازونه درکوي، په هغوي کېن اکثر وکېن عقل نشته که دې خلقو تر هغه وخته پورې صبر کړي وي، تر دې پورې چې ته خپله بهر راوتې وي او دوی ته راغلې وي نو ددوي دپاره به بهتره وه، او الله تعالیٰ ډیر بخونکي دي، ډیر زیات مهربان دي.

خلاصه تفسیر

دسورت ربط او شان نزول: ددې نه وړاندې په دو سورتونو کېنې دجهاد احکام وو په کومو سره چې اصلاح دعالم او افاق مقصود وه په دې سورت کېنې د اصلاح نفس احکام او اداب ذکر دي

خصوصاً ہفہ احکام کوم چہ د اداہ معاشرت سرہ تعلق لری او قصہ ددی ایتونو دنزول دادہ چہ یو خل دقبیلہ بنو تمیم خلق دنی کریم ﷺ پہ خدمت کنبی حاضر شول دا خبرہ زیر غوروہ چہ پہ دے قبیلہ بہ حاکم خوک جوړولی شی حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ دقعقاع ابن معبد پہ نسبت رای ورکړه او حضرت عمر رضی اللہ عنہ دافرع بن حابس متعلق رای ورکړه پہ دے معاملہ کنبی دحضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ او عمر رضی اللہ عنہ پہ مینځ کنبی دنی کریم ﷺ پہ مجلس کنبی خبری وشوې او خبرې زیاتې شوې د دواړو اوازونه وچت شول پہ دے باند دا ایتونه نازل شول [بخاری] (۱)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْذِرُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [اے ایماندارو دالله تعالی او درسول ﷺ داجازت [نه وړاند تاسو] په څه قول یا فعل کنبی [وړاند والې مه کوئ] یعنی ترڅو پورې چہ په قوی قرائنو سره یا په وضاحت سره د خبرو اجازت نه وی خبرې مه کوئ لکه چہ په ذکر شوې واقعہ کنبی کومه چہ سبب دنزول ددی ایتونو شوه په دے کنبی انتظار کول پکار وو چہ یا خو دوی ﷺ په خپله څه فرمائیلی وی یا دوی ﷺ د حاضرینو دمجلس نه تپوس کړې وې بغیر دانتظار نه دخانه خبرې شروع کول ټیک نه وو ځکه چہ د خبرو جواز په اذن شرعی موقوف وو خواه دا اذن قطعی وی یعنی په وضاحت سره یا ظنی په قوی قرائنو سره غلطی دا وشوه چہ انتظار ونه شو په دے دا ایت نازل شو ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ [او دالله تعالی نه ویره کوئ بیشکه الله تعالی] ستاسو ټولو خبرولره ﴿سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ [اوږیدنکې] او ستاسو په کارونو [پوهیدونکې] دے او ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾ [اے ایماندارو تاسو خپل اوازونه د پیغمبر ﷺ [داوازنه مه وچتوئ] ﴿وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ﴾ [او مه دوی ﷺ ته داسې په چغه خبرې کوئ] ﴿كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ﴾ لکه چہ په خپل مینځ کنبی په چغو خبرې کوئ] یعنی هرکله چہ د دوی ﷺ په وړاندې څه خبره کول وی نو په اوچت اواز سره ئې مه کوئ چہ دغه خبره تاسو په خپل مینځ کنبی کوئ او هرکله چہ دوی ﷺ ته خبره کوئ نو هغه هم په برابر اواز سره مه کوئ ﴿أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ [هسې نه چہ ستاسو عملونه بربادشی او تاسو ترې نه خبر هم نه یئ] ددی مطلب دادې چہ د اواز وچتول کوم چہ صورتې بې باکی او بې پرواهۍ ده او په اوچت اواز سره داسې خبرې کول لکه په خپل مینځ کنبی چہ دیویل سره بې تکلف خبرې کوئ دایو قسم له گستاخی ده دخپل تابع او خادم له اړخه داسې خبرې ناخوبنه او تکلیف رسونکې کیدې شی اود الله تعالی رسول ته ازار رسول ټول نیک عملونه برباد وی البته ځینې اوقات کله چې طبیعت کنبی زیاته کشادگی وی دا کارونه بیا تکلیف ده نه وی نو دغه وخت رسول کریم ﷺ ته د نه ایذاء په وجه دا گفتگو بیا د عملونو بربادولو موجب نه کیږی لیکن متکلم له دامعلومول چہ داوخت زما داسې خبرې په خاطر بار او موجب ازار نه وی اسان کارنه شی کیدې چہ متکلم داوکنړی او خبرې وکړی چہ په دے سره به رسول الله ﷺ ته ازار نه وی مگر په واقع کنبی ددغونه ازار ورسپړی نو خبرې به دده عملونه حبط او برباد کړی اگر چہ دده به گمان هم نه وی چہ زما په دے خبرو زما څومره تاوان وشو په دے وجه اواز وچتول او خبرې په زور کول مطلقاً منع کړې شوې ځکه چہ داسې خبرې دخنو خلقو اگر چہ موجب د ازار او حبط اعمال نه

(۱) صحیح البخاری کتاب التفسیر، تفسیر سورة الحجرات باب لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الایة

وی مگر ددی تعین به څنگه وشی په دې وجه په زوره خبرې کول ټولو خلقو لره پرېښودل پکار دی تردې پورې خو د اواز په پورته کولو باند وویرولې شول اوس د اواز ښکته کولو ترغیب دې چه ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ﴾ [ییشکه کوم خلق چه خپل اوازونه در رسول الله ﷺ] په وړاند ښکته ساتی ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى﴾ دا هغه خلق دی دکومو زړونو لره چه الله تعالی دتقوی دپاره خالص کړی دی [یعنی د هغوی په زړونو کښې دتقوی خلاف څه شې نه راځی مطلب دا معلومېږی چه په دې خاص معامله کښې دا حضرات په کمال تقوی سره متصف دی ځکه چه دترمذی په مرفوع حدیث کښې دکمال تقوی بیان په دې الفاظو کښې راغلې دې [لایله العبدان یكون من المتقين حتى یدع ما لا بأس به حذر المأبیه بأس] (۱) یعنی بنده کمال تقوی ته ترهغه وخته پورې نه شی رسیدې چه هغه څه داسې څیزونه هم په کومو کښې چه څه گناه نه وی ددې احتیاط په بنا پرېږدی چه دا جائز کار چرې ما په ناجائز کار کښې اخته نه کړی مراد ترې نه هغه مشتبه کارونه دی په کومو کښې چه دگناه خطره او شبهه وی لکه د اواز او چتولو یو فرد داسې دې په کوم کښې چه گناه نشته یعنی هغه چه مخاطب ته په کښې ازار نه وی او یو فرد هغه دې چه گناه ده په کښې یعنی دکوم نه چه ازار رسیږی نو کمال تقوی په دې کښې ده چه بنده مطلقاً په زوره خبرې کول پرېږدی وړاندې ددوی دعمل د اخروی فائدې بیان دې ﴿لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ [دداسې خلقو دپاره مغفرت او لوی اجر دی] او دراتلونکو ایتونو قصه داده چه هم دغه بنو تمیم دبنی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شو نو دوی ﷺ بهر تشریف فرمانه وو بلکه د ازواجو مطهراتو په حجرو کښې چرته په یوه حجره کښې تشریف فرماوو دغه دباند وغیره مهذب خلق وو دبهرنه یې ددوی نوم اخستو اوازونه یې کول چه [یا محمد اخرج الینا] یعنی اے محمد ﷺ مونږ ته بهر راوځه په دې باندي دا ایتونه نازل شول لکه په درمنشور (۲) کښې په روایت دابن اسحق رضی الله عنه د ابن عباس رضی الله عنه دی ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَنَادُونَكَ مِنْ وَدَّاءِ الْحُجُرَاتِ﴾ [کوم خلق چه دحجرونه بهر تاته اوازونه کوی] ﴿أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾ په هغوی کښې داکثرو عقل نشته] چه که عقل یې وې نو ستا ادب به یې کولو داسې د نوم اخستلو او دبهرنه د اوازونو کولو جرأت به یې نه کولو او داکثر هم فرمائیلو وجه یا خوداده چه ځنو اواز کوونکو په خپله دا جرأت نه وو خو نورې ولیدل نو داسې یې وکړل او یا اگر چه ټول یو شانې دی خو داکثر هم لفظ یې ځکه وفرمائیلو چه څوک پرې مشتعل نه شی ځکه چه هر سړې به داخیال کوی چه شاید ماته یې نه دی ونیلی دو عظم او نصیحت دا طریقه ده چه دداسې کلماتو نه احتیاط وکړې شی په کومو سره چه مخاطب ته اشتعال پیدا شی ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا﴾ [او که دې خلقو] لې [صبر] او انتظار [کولی] ﴿حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ﴾ ترهغې چه ته دوی ته راوځي ﴿لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ﴾ نو دابه ددوی دپارغوره وه] ځکه چه دا د ادب خبره وه [او] که اوس هم توبه وباسی نو معاف به شی ځکه چه ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [الله تعالی غفور او رحیم دی]

معارف او مسائل

ددې آیتونو مبارکو د نازلیدو باره کښې دحدیث دروایتونو مطابق بقول قرطبی (۳)

(۱) جامع الترمذی، ابواب صفة القيامة باب ماجاء في صفة اواني الخوض [ج: ۲، ص: ۷۱]

(۲) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹، ص: ۲۶۵]

(۳) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۶، ص: ۳۰۰، ۳۰۱]

شېر واقعات منقول دی، او قاضي ابوبکر بن عربی رحمہ اللہ فرمائی چې دا ټول واقعات صحیح دی ځکه چې هغه ټول واقعات د آیاتونو په مفهوم کښې داخل دی، په دې کښې یوه واقعہ هغه ده چې د تفسیر په خلاصه کښې د بخاری په روایت کښې بیان شوې ده.

﴿لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ د ﴿بَيْنَ الْيَدَيْنِ﴾ اصلی معنی د دواړو لاسونو تر مینځه ده، مراد ترې مخامخ په مخامخ دي، مطلب دادې چې د رسول کریم ﷺ نه مه وړاندې کیږئ، دا وړاندې والې په څه کښې منع دي، آیت کښې داسې څه وضاحت نشته دي، ځکه اشاره په کښې عمومو ته شوه چې په هیڅ خبره یا کار کښې د رسول کریم ﷺ نه مه وړاندې کیږئ، بلکه د رسول کریم ﷺ د جواب انتظار کوئ، البته که څوک په جواب کول مامور کړی نو هغه جواب ورکولې شی، د اشان که رسول کریم ﷺ روان وی نو څوک دې ترې وړاندې کیږي نه، که غوندې د خوراک وی نو څوک دې خوراک وړاندې نه شروع کوی، خو کله چې ښکاره چاته حکم او کړی یانې په قوی نځینو سره حکم کول معلوم شی نو بیا ترې وړاندې هغه کار کولې شی ځکه چې په سفر او په جنگ کښې څه کسان به ئې وړاندې تلو باندې مامور کول.

داسې آدب ده چې علماء کرامو او مغانو هم کول پکار دي: ځینې علماء کرام فرمائی چې د دیني عالمانو او بزرگانو د ادب کولو هم دغه حکم دې ځکه چې دوی د پیغمبرانو ﷺ وارثان دي، ددې دلیل دادې چې یو ځل رسول کریم ﷺ اولیدل چې ابوالدرداء رضی اللہ عنہ د ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ نه مخکښې روان وو، نور رسول کریم ﷺ په دې خبردارې ورکړو او وې فرمائیل چې آیاته دداسې کس نه مخکښې روان یئ چې دنیا او آخرت کښې ستانه غوره دي، او وې فرمائیل چې په دنیا ی د نم ر راختل او د ویدل په داسې یو کس نه دی شوی چې د پیغمبر ﷺ نه پس ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ نه زیات غوره وی (روح البیان د کشف الاسرار نه) (۱) په دې بنا علماء کرام فرمائی چې د خپل استاد او مرشد هم داسې ادب کول پکار دي.

﴿لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾ د رسول کریم ﷺ د مجلس دویم ادب دا بیان شوې دې چې د رسول کریم ﷺ په مخکښې د رسول کریم ﷺ نه خپل آواز نه پورته کوئ او مه په زوره آواز سره خبرې کوئ ځکه چې په بیباکۍ سره خپل مینځ کښې کوئ، ولې چې دا یو قسم بې ادبی ده، نو د دې آیت مبارک په نازلیدو سره د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم دا حال شو چې ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ عرض او کړو چې: یا رسول الله ﷺ قسم مې په دې وی چې زه به تر مرگه پورې تاسو ﷺ سره داسې خبرې کوم لکه چې څوک چا سره د پردې خبرې په پټه ځله کوی. (در منشور د بیهقی نه) (۲).

او عمر فاروق رضی اللہ عنہ دومره په روړو آواز سره خبرې کول شروع کړل په ځینې وختونو کښې چې د دوباره تپوس کولو ضرورت پېښیدو (۳) د ثابت بن قیس رضی اللہ عنہ هسې قدرتی آواز اوچت وو،

(۱) روح البیان المعروف بتفسیر حق تحت هذه الآية [ج: ۱۴ ص: ۴۸] و کنز العمال رقم الحديث (۳۲۶۲۲)

(۲) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۲۴۰] و مسند البزار مسند ابی بکر الصديق رضي الله عنه رقم الحديث: [۵۶]

(۳) جامع الترمذي، ابواب التفسير باب سورة الحجرات [ج: ۲ ص: ۱۶۲] و صحيح البخاري كتاب التفسير سورة الحجرات باب لا ترفعوا اصواتكم فوق صوت النبي الآية [ج: ۲ ص: ۷۱۸]

ددې آيت مبارك په آوريدو سره ډير او ويريډو او ژړل شي او خپل آواز ئې رو كړو [بيان القرآن د درمنثور نه] (۱).

د روضه اقدس په وړاندې هم په ډير اوچت آواز سره سلام كول منع دي :: قاضي ابو بكر بن عربي رحمته الله چې د رسول كريم عليه السلام تعظيم ادب كول د رسول كريم عليه السلام د وفات نه پس هم داسې واجب دي څنگه چې يې په ژوند مبارك كښې واجب وو ، ځكه علماء كرام فرمائي چې د رسول كريم عليه السلام قبر شريف په وړاندې هم په ډير اوچت آواز سره سلام ، كول د ادب نه خلاف دي ، دغسې په كوم مجلس كښې چې د رسول كريم عليه السلام احاديث لوستلې يا بيانولې شي په هغې كښې هم شور ، كول بې ادبي ده ولې چې د رسول كريم عليه السلام كلام كله چې د رسول كريم عليه السلام د ژبې مباركې نه ادا كيدلو هغه وخت ټولو دپاره په خاموشي سره ئې آوريدل واجب او ضروري وو هغسې ئې د وفات نه پس هم ادب او تعظيم كول پكار دي اود حديث پاك د درس اوبيان په وخت شور كول بې ادبي ده (۲).

مثله : دغه حكم د رسول كريم عليه السلام د وارثانو دمجلس هم دې چې د لويو علماء كرامو په مجلس كښې دومره اوچت آواز سره دې څوك خبرې نه كوي چې د هغوئ آواز په كښې پوره نشي آوريدې . [قرطبي] (۳).

﴿أَنْ تُحْبِطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ د ﴿أَنْ تُحْبِطَ﴾ لفظ د ﴿لَا تَرْفَعُوا﴾ مفعول له دې چې په كښې د حكم علت خودلې شوي دي پخلاف د مصدر سره يعنې ﴿خَشْيَةً أَنْ تُحْبِطَ﴾ په دې بيا د آيت معنى داشوه چې خپل آواز دنسې عليه السلام په آواز باندې مه اوچتوئ ددې خطري او ويرې په وجه چې هسې نه ستاسو عملونه برباد شي او تاسو پرې خبر هم نه يئ . دلته د كلياتو او د منلو شوو قاعدو په اعتبار سره څو سوالونه پيدا كيږي . يو دا چې دنيكو عملونو بربادونكې څيز په اتفاق سره د اهل سنت والجماعت سره صرف كفر دي ، په بلې گناه سره نور نيك عملونه نه ضائع كيږي . او دلته خطاب مؤمنانو او صحابه كرامو عليهم السلام ته دې او خطاب ئې هم په ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ سره دې چې دغه فعل ئې كفر ته حسابيږي نو نيك عملونه ئې ولې برباديږي ؟ بله دا چې څنگه ايمان يو اختيارى كار دې ترڅو چې څوك په خپل قصد سره كفر اختيار نه كړي هغه نه كافر كيږي ، او دلته د آيت مبارك په آخر كښې د ﴿وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ چې تاسو به پرې خبر هم نه يئ ، الفاظ راغلي دي ، نو خالص د كفر سزا پرې څنگه جارى شوه ؟ سيدى حكيم الامه رحمته الله بيان القرآن كښې ددې توجيه داسې بيان كړې ده چې دا ټول اشكالونه او سوالونه پرې ختميږي ، هغه دادې چې معنى د آيت داسې وي ، ائې مسلمانانو ! تاسو د رسول الله عليه السلام د آواز نه پخپل آواز اوچتولو او بيباكه جهر كولو نه ځان ساتئ ولې چې په داسې كولو كښې خطره ده چې ستاسو عملونه پرې برباد او ضائع شي اودا خطره ځكه ده چې د رسول كريم عليه السلام نه وړاندې كيدل يا د رسول كريم عليه السلام په آواز باندې آواز اوچتول او پورته

(۱) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۲۴۴] و صحيح مسلم كتاب الإيمان ، باب مخافة المؤمن ان يحبط.....
(۲) الخ (بالفاظ مختلفة ومفصلة) [ج: ۱ ص: ۷۵]
(۳) أحكام القرآن لابن العربي تحت هذه الآية [ج: ۴ ص: ۱۶۶]
(۴) تفسير القرطبي [ج: ۱۶ ص: ۳۰۷]

کول داسي يو کار دې چې په هغې سره د رسول کریم ﷺ په شان کښې د گستاخۍ اوبې ادبي کيدو هم احتمال شته چې د رسول کریم ﷺ د ضرر سبب سره داسې اوکړې چې رسول کریم ﷺ ته به د ضرر ورکولو باعث جوړ شي، خو ځينې کارونه دا احتمال لري چې رسول کریم ﷺ د پاره به ترې ضرر اورسيږي لکه ترې وړاندې آواز پورته کول اگر چې په قصد د ضرر نه وي خو بيا ئې هم دا احتمال شته، ځکه دا مطلقاً منع او گناه او گرځولې شو، او د گناهونو خاصيت دا وي چې د هغې په کولو سره توبه اود نيکو عملونو د توفيق اخستل کيږي، او هغه په گناهونو کښې اخته کيدو سره آخر کفر ته رسيږي چې د نيکو عملونو د ضائع کيدو سبب دې د چا خپل ديني مقتداء، استاد يا مرشد ته زيان رسول داسې يوه گناه ده چې د توفيق اخستو خطر په کښې وي، دغسې دا کارونه د پيغمبر نه وړاندې کيدل، او خپل آواز ترې پورته لرل، داسې گناهونه او گرځولې شو چې د توفيق سلب کيدو خطر په کښې ده او آخر ئې دا شرمندگي کفر ته اورسوي چې ورسره ټول نیک عملونه ضائع کيږي او هر کله چې د کوونکي قصد د زيان ورکولو نه وو ځکه به هغه خبر هم نشي چې په کفر کښې ئې د اخته کيدو او د نيکو عملون د برباديدو اصل سبب ئې څه وو. ځينې علماء کرام فرمائي چې که چا يو نیک عمله بزرگ خپل مرشد جوړ کړي وي دهغه د گستاخۍ اوبې ادبي هم دا حال دې چې په ځينې وختونو کښې هغه هم د توفيق اخستلو او شرميدو سبب جوړيږي چې آخر کار يا ايمان هم برباد کړي (۱)، نعوذ بالله منه

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَنَادُونَكَ مِنَ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾ په دې آيت مبارك کښې د رسول کریم ﷺ دريم ادب دا خودلي شوې دې چې کله رسول کریم ﷺ پخپل مکان او آرامگاه کښې تشریف لري نو د ابهرنه ورته آوازونه کول خصوصاً په نوم مبارك سره ئې بلل بي ادبي ده چې د عقل کار نه دې. ﴿الْحُجُرَاتِ﴾ د حجره جمع ده، اصلی معنی ئې هغه چار ديوارۍ ده چې څه حصه ئې انگر او څه حصه ئې کوټکه وي، دغسې حجرې د ازواجو مطهراتو د پاره په مدينه منوره کښې نهه وي، د هرې يوې بي بي ﷺ د پاره ئې جدا جدا حجره وه چرته به چې رسول کریم ﷺ په وار وار ورتلل. **د امهات المؤمنین حجرې** :: ابن سعد په روايت د عطاء خراساني ليکلي دی چې دغه حجرې دکه جوړو د خانگو نه جوړې شوې وې چې په دروازو باندې ئې د تورې وړې غټې غټې پردې زوړند وې (۲). امام بخاري رحمه الله پ ادب المفرد کښې او بيهقي د د اود بن قيس نه روايت کړې دې، هغه وائي چې ما ددغې حجره زيارت کړې دې. زما گمان دادې چې د حجرې د دروازي نه تر چټيزې کوټگۍ پورې شپږ اوه لاسه اندازه وي او کوټگۍ به لس لاسه وي او د چټ لوړ والې به اوه اته لاسه وي (۳)، د امهات المؤمنین دا حجرې د وليد بن عبد الملك په حکومت کښې دهغه په حکم سره په مسجد نبوي ﷺ کښې شامل کړې شوې دي، پدغه ورځ مدينه منوره کښې ديره ژړا وه (۴).

(۱) بيان القرآن [ج: ۱۱ ص: ۱۱]

(۲) الطبقات الكبرى لابن سعد ذکر بيوت النبي ﷺ وحجر ازواجه [ج: ۱ ص: ۴۹۹]

(۳) شعب الإيمان للبيهقي رقم الحديث [۱۰۳۲۹] والادب المفرد للبخاري رقم الحديث: [۱۶۵] [ج: ۲ ص: ۱۷۹]

(۴) الطبقات الكبرى لابن سعد [ج: ۱ ص: ۴۹۹]

ه نازلیدو: امام بغوی رحمہ اللہ پہ روایت دقتاده ذکر کری دی چی د بنی تمیم قبیلہ خلق چہ د رسول کریم ﷺ پہ خدمت کنبی حاضر شوی وو او بیان ئی تیر شوې دې، دوی د غرمی په وخت مدینہ منورہ ته اورسیدل، کله چہ رسول کریم ﷺ پخپله یوہ معجزہ کنبی آرام کولو، دا خلق کلیوال وو چہ د زیست روزگار د آدابو نہ خبر نہ وو دوی د بهر نہ رسول کریم ﷺ ته آوازونه کول شروع کړل چہ:

﴿اخرج البنا یا محمد﴾^(۱) په دې باندې دا آیت مبارک نازل شو چہ په داسې شان د آواز کولونه منع اود انتظار کولو حکم راغلو. په مسند احمد ترمذی وغیرہ کنبی ہم دا روایت په مختلفو الفاظو سره راغلې دې. [مظہری]^(۲).

مسند احمد: صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم او تابعینو داسې ادب دخپلو عالمانو او پیرانو کړی دې، په صحیح بخاری وغیرہ کنبی د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه منقول دی چ زه کله د یو عال صحابی رضی اللہ عنہ نه خہ حدیث معلومول به مې غوښتل نو د هغه مکان په ورتلو باندې مې هغه ته دروازې ټکولو نه خان ساتلو، آواز به مې هم ورته نه کولو، دروازې نه بهر به مې ورته انتظار کولو چہ پخپله به ئی بهر تشریف راوړلو هغه وخت به مې ترې حدیث معلوم کړو. هغه به چہ زه په داسې حالت کنبی اولیدم نو راته به ئی او فرمائیل چہ انې د رسول الله ﷺ د تره خویہ، دروازه دې راته ولې نه ټکوله؟ نو ابن عباس رضی اللہ عنہ او فرمائیل چہ عالم پخپل قوم کنبی د نبی پشان وی او الله ﷻ د نبی په شان کنبی د هدایت فرمائیلې دې چہ دهغوئ دبهر راتلو انتظار دې کولې شی، ابو عبیدہ رضی اللہ عنہ او فرمائیل چہ ماچرته یو عالم ته دروازه نه ده ټکولې، بلکه انتظار مې کړې دې چہ پخپله به بهر ته تشریف راوړی هله به ورسره ملاقات کوم. [روح المعانی]^(۳).

مسئله: دې آیت مبارک کنبی ﴿حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ﴾ کنبی د ﴿إِلَيْهِمْ﴾ قید زیاتولو سره دا ثابت شو چہ صبر او انتظار هغې پورې کول پکار دی چہ پخپله خلقو سره د ملاقات کولو دپاره بهر راوځی. دې نه معلومه شوه چہ که دبل خہ ضرورت دپاره بهر ته راوځی نو دغه وخت کنبی هم ورته دخپل مطلب خبره بیانول پکار نه دی البتہ که پخپله ئی ورته مخه شی نو هله ورسره دخپل مطلب خبره کولې شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ			
اے هغه کسانو چي ايمان مو راوړې دې که راشي تاسو ته			
انې مومنانو که يو فاسق سرې درته خه			
فَاسِقٌ	بَنِيًّا	فَتَبَيَّنُوا	أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا
يو فاسق په خبر سره نو ښه تحقيق کوئ هسې نه چي تاسو اورسوئ ضرر يو قوم ته			
خبر راوړئ نوښه تحقيق کوئ هسې نه چي په ناپوهۍ کنبې يو قوم ته نقصان اورسوئ اوبيا			

^(۱) ترجمه: زمونږ طرفته رااوځه يا محمد!

^(۲) تفسير المظهری [ج: ۹ ص: ۶۳] و الدر المنثور [ج: ۹ ص: ۲۶۱] و مسند احمد رقم الحديث: ۲۷۲۰۳ و جامع

الترمذی، ابواب التفسير من باب سورة الحجرات [ج: ۲ ص: ۱۶۲]

^(۳) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۹ ص: ۲۶۳]

بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُونَ عَلَى مَا فَعَلْتُمْ لِنَدِمِينَ ﴿٥﴾

په ناپوهۍ سره | بیا تاسو شی | په هغه کار باندې | چې کړې وی تاسو | بنېیمانہ | پخپلو کړو به ستومانه شی

اسان ترجمه قرآن

اے ایمان والو، که یو فاسق تاسو ته څه خبر راوړی، نو بڼه تحقیق او کړنې پورته داسې نه وی، چه تاسو په نادانۍ کېن چاته تکلیف اوسوئ، او بیا په خپلو کړو باندې پښیمانہ یئ.

خلاصه تفسیر

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ﴾ [اے ایماندارو که څوک سړې شریر تاسو ته څه خبرې راوړي] چه په هغې کښې د چا څه شکایت وی [نو] بغیر د تحقیق نه په هغې عمل مه کوئ بلکه که عمل کول مقصود وی نو ﴿فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ﴾ [بڼه تحقیق کوئ هسې نه چه یو قوم ته په ناپوهۍ سره ضرر ورسوي] ﴿فَتُصْحَبُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ لِنَدِمِينَ﴾ او بیا په خپلو کړو باند ستومانه شی

معارف او مسائل

شان ناول :: ددې آیت مبارک د نازلیدو واقعہ، ابن کثر رحمہ اللہ په حوالہ د مسند احمد رحمہ اللہ سره دانقل کړې ده چې د بنی المصطلق قبیلې درئيس حارث بن ضرار ابن ابی ضرار چې د هغوی لور بی بی جویریہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا بنت حارث په امہات المؤمنین کښې شامله ده، حارث رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمائی چې زه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خدمت کښې حاضر شوم نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ماته د اسلام دعوت راکړو او د زکوٰۃ ادا کولو حکم ئې راته او فرمائیلو. ما اسلام قبول کړو او عرض مې او کړو چې اوس خپل قوم ته په ورتلو به هغوی ته هم د اسلام قبلولو او زکوٰۃ ادا کولو بلنه ورکوم، څوک چې زما په وینا زکوٰۃ ورکوی هغه به زه جمع کړم او تاسو صلی اللہ علیہ وسلم د فلانئ میاشتي تر فلانئ نيتي پورې راته یو استاذي راولیږئ دپاره ددې چې د زکوٰۃ هغه جمع شوي رقم زه هغه ته اوسپارم، په دې شان کله چې مطابق د وعدې حاث رضی اللہ تعالیٰ عنہ دایمان راوړونکو زکوٰۃ جمع کړو. او په هغې ټاکلې نيتہ ورته دهغې د وصولولو دپاره څوک استاذي ورنغلو حارث رضی اللہ تعالیٰ عنہ ته خطرہ پېښه شوه چې گڼی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مونږ نه په څه خبره خفه شوې دې ځکه ئې د وعدې مطابق خپل سړي راونه لیږلو. ورنه دا ممکن نه ده چې هغوی دې د وعدې مطابق خپل یو کس نه راولیږي حارث رضی اللہ تعالیٰ عنہ ددې ذکر نورو هغې سردارانو سره او کړو چې اسلام ئې قبول کړې وو او اراده ئې اوکړه چې ټول په جمع د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خدمت کښې حاضر شی.

بل طرفته دلته واقعہ داسې اوشوه چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په مقررہ نيتہ ولید بن عقبہ خپل استاذي جوړ کړو او زکوٰۃ وصولولو دپاره ئې اولیږلو. خو په لار کښې د ولید بن عقبہ دا خیال راغلو چې ددغې قبیلې سره زما پخوانئ دښمنی ده، هسې نه چې هغوی مې او وژنی، ددې ویرې نه هغه هم دلاري نه راواپس شو او نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته ئې عرض اوکړو چې ددغې خلقو زکوٰۃ ورکولو نه انکار اوکړو. اوزما د وژلو اراده ئې اوکړه. ځکه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم غصه شواو

د خالد بن ولید رضی اللہ عنہ به مشرئ کنبی یی دمجاهدینو یو لښکر اولیږلو. یو خوا دغه لښکر روان شو بل طرفته حارث رضی اللہ عنہ خپلو ملگرو سره نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښی د حاضریدو دپاره راروان شو. مدینې منورې سره ددغې دواړو دلو ملاقات او شو. حارث رضی اللہ عنہ ترې تپوس او کړو چې تاسو کومو خلکو ته رالیږلې شوی یی، دغې خلکو او وئیل چې مونږ تاسو ته رالیږلې شوی یو. حارث رضی اللہ عنہ ترې نه ددې وجه او پوښتنه. نو هغوی ورته د ولید بن عقبه رضی اللہ عنہ قیصه بیان کړه. او د ائې هم ورته او وئیل چې هغه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته دا هم فرمائیلی دی چې بنی المصطلق د زکوٰۃ ادا کولو نه انکار کړې دې. او زما د وژلو اراده یې کړې ده او منصوبه یې جوړه کړې ده ددې په آوریږدو سره عقبه بن عامر او وئیل په هغه الله تعالی باندې مې قسم وی کوم چې محمد صلی اللہ علیہ وسلم په حقه پیغمبر رالیږلې دې، ما خو ولید بن عقبه لیدلې هم نه دې او نه ماته راغلې دې. دې نه پس حارث رضی اللہ عنہ چې کله د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خدمت کښی حاضر شو نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې تاسو د زکوٰۃ ادا کولو نه انکار کړې دې او زما د استاذی د وژلو اراده مو کړې ده؟ حارث رضی اللہ عنہ او فرمائیل چې هیچرې نه، په هغه ذات مې دې قسم وی چا چې تاسو د حق پیغام درکړو او تاسو یی مبعوث کړئ. نه خو هغه مالیدلې دې او نه زما خواته راغلې دې. خو هرکله چې ستاسو استاذې په مقررہ نیتہ باندې رانغلو نو ما سره ویره شوه چې گنی زمانه به څه قصور شوی وی او دهغې په وجه به رانه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خفه شوې وی. ددې وجې نه زه پخپله ستاسو صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښی حاضر شوم. حارث رضی اللہ عنہ فرمائی چې په دې باندې دا آیتونه مبارک نازل شو. [ابن کثیر رحمہ اللہ] (۱).

او په ځینې روایتونو کښی راغلی دی چې ولید بن عقبه د حکم مطابق بنی المصطلق ته اورسیدو نو ددغې قبیلې خلق د هغه د هرکلی دپاره راووتل ولې چې د راتلو نیتہ ئې ټاکلې شوې وه. ولید بن عقبه په شک کښی شو چې شاید د زرې دښمنی په وجه زما په وژلو پسې راغلی دی، هم ددغه ځانې نه واپس شو او دخپل گمان مطابق ئې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته دغسې عرض او کړو چې دا خلق زکوٰۃ ورکولو ته تیار نه دی. بلکه زما د وژلو دپاره راوتی وو، ځکه خالد بن ولید رضی اللہ عنہ لره نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اولیږلو او دښه تحقیق کولو هدايت ئې ورته او کړو او ورته او فرمائیل چې پخپله نور هیڅ اونه کړې. خالد بن ولید چې هلته اورسیدو نو د آبادی نه بهر ئې ډیره اولگوله. او خو جاسوسان یې پټ په پټه دننه اولیږل. هغوی خبر راوړو چې ددې آبادی خلق په اسلام او ایمان باندې قائم دی، د مونځ او زکوٰۃ پابند دی، او هیڅ خبره په کښی د اسلام نه خلاف اونه موندې شوه. خالد بن ولید رضی اللہ عنہ په واپس کښی د اتوله قصه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته بیان کړه، په دې باندې دا آیت مبارک نازل شو. [دا د ابن کثیر د گټرو روایتونو خلاصه ده].

ددې آیت مبارک نه دا ثابت شو چې څوک شریر، فاسق بنده که د چا بنده یا قوم ته شکایت اوکړی او الزام پرې اولگوی نو دهغه په خبرو یا گواهی باندې دمکمل تحقیق نه بغیر عمل کول جائز نه دی.

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۳۷۱] و مسند احمد، حدیث الحارث بن ضرار رقم الحديث: [۱۸۴۵۹]

آیت سره لږلی احکام او مسئلې: امام جصاص رحمہ اللہ په احکام القرآن (۱) کښې او فرمائیل چې دې آیت نه ثابت شو چې د یو فاسق خبر قبول او په هغې عمل کول تر هغې جائز نه دی تر څو چې په نورو ذریعو سره تحقیق کولو نه پس صحیح ثابت نشي. ځکه چې په دې آیت مبارک یو قرآن «فَتَبَيَّنُوا» دې د هغې معنی داده چې په هغې باندې عمل کولو او پرې څه کار وایي کولو کښې تیزی مه کوئ بلکه مضبوط قدم اوسیرئ تر څو چې په نورو ذریعو سره ددې رښتیا والې ثابت نه شي. او کله چې د فاسق خبر قبول جائز نشو نو گواهی قبول نه شي د هغې نه پر سر کښې جائز نشو. ولې چې هره گواهی داسې یو خبر وی چې قسم سره ئې مضبوطیا کړې شوی وی ځکه د جمهورو عالمانو په نزد خبر یا گواهی د فاسق د شریعت تر مخه قبول نه ده البته په ځینې معاملو او حالاتو کښې د فاسق خبر او گواهی هم قبولې شي، هغه ددې حکم نه بهر دی، ولې چې قرآن عظیم الشان ددې حکم یو خاص علت ښکاره بیان کړې دې چې:

«أَنْ تُصَيِّبُوا قَوْمًا بِمَآلِهِ» نو په کومو معاملاتو کښې چې دا علت موجود نه وي هغه د آیت مبارک په حکم کښې داخل نه دی، یا ترې اوبښکلي شوی دی لکه دا چې څوک فاسق بلکه کافر هم څه خیر راوړي اودا وائی چې فلانی بنده تاته دا دالن رالیرلې ده نو د هغه په خبر باندې عمل کول روا دی، ددې زیات تفصیل د فقهې په کتابونو معین الاحکام وغیره کښې شته دي، او ما عاجز بنده په احکام القرآن عربی شپږم حزب کښې ددې تفصیل لیکلې دي، د علم خاوندان ئې په دې کښې لیدلې شي.

دې باره ځنې نومخ سوال جواب چې صحابه کرام رضی اللہ عنہم مدله او انصاف کوونکي دي: صحیح روایتونو نه ثابت شوی دی چې دا آیت مبارک د ولید بن عقبه باره کښې نازل شوې دي، او په آیت مبارک کښې ورته فاسق وئیلې شوی دی، دې نه په ظاهره دا معلومېږي چې په صحابه کرامو رضی اللہ عنہم کښې څوک فاسق کیدیشی اودا د هغې منلې شوې او اتفاقی ضابطې خلاف دی چې: «الصحابه کلهم عدول» صحابه کرامو رضی اللہ عنہم ټول په ټوله ثقه دي، د هغوی رضی اللہ عنہم به څه خبر یا گواهی باندې څه گرفت نشي کیدې. علامه آلوسی رحمہ اللہ روح المعانی (۱) کښې او فرمائیل چې په دې معامله کښې حق خبره هغه ده چې جمهور عالمان ورته تلی دی چې صحابه کرام رضی اللہ عنہم معصوم نه دي، هغوی رضی اللہ عنہم نه لویه گناه هم کیدیشی چې فسق دي او ددغې گناه په وخت به هغوی رضی اللہ عنہم سره هغه معامله کولې شي د کومې چې دوی رضی اللہ عنہم حقدار دي، یعنی شرعی سزا به پرې جاری کولې شي او که دروغ ئې ثابت شونو خبر او گواهی به ئې رد کولې شي لیکن د قرآن عظیم الشان او حدیث د نصونو په بنیاد د اهل سنت والجماعت عقیده داده چې صحابی نه خو گناه کیږي، خو هیڅ صحابی رضی اللہ عنہ داسې نه دي چې د گناه نه په توبه کولو سره پاک کړې شوی نه وي، قرآن عظیم الشان په اطلاق سره د هغوی رضی اللہ عنہم په باره کښې د الله ج رضا دا فیصله کړې ده چې «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ» (۲) او د الله ج رضا د گناهونو د معافۍ نه بغیر نشي کیدې لکه چې قاضی ابویعلی فرمائی چې رضا د الله ج صفت

(۱) احکام القرآن للجصاص تحت هذه الآية [ج: ۸، ص: ۴۳۶]

(۲) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۹، ص: ۲۶۷]

(۳) ترجمه: - الله تعالى ددې ټولو نه راضي شو او هغوی ټول د هغه ذات نه راضي شول.

قدیمہ دی، اللہ ﷻ د خپلې رضا اعلان صرف هغوی دپاره کوی چې د هغه متعلق د هغه علم وی چې دوی به په هغې حالت کښې وفات کیږی چې کوم دالله ﷻ درضا موجب وی، الصارم المسلول د ابن تیمیه (۱)

خلاصه داده چې د صحابه کرامو رضی الله عنہم په عظیم الشانه ډله کښې د شمیر یو خو کسانو نه کله که گناه هم شوې ده خو سمدستی ورته توبه نصیب شویده، اللہ ﷻ د نبی کریم ﷺ د ملګرتیا په برکت ددوی رضی الله عنہم طبیعت داسې جوړ کړې وو چې د شریعت نه خلاف څه کار یا گناه به ترې ډیره کمه شوې وی. د هغوی رضی الله عنہم نیک عملونه دا وو چې په نبی کریم ﷺ به نې خپل ځانونه قربانول. هر کار کښې به نې دالله ﷻ او د هغه در رسول ﷺ تابعداري کول هغوی رضی الله عنہم د خپل ژوند معمول جوړ کړې وو او دې دپاره به نې داسې کوششونه کول چې مثال نې په تیرو امتونو کښې نشی موندې. ددې بې شمیره نیکو عملونو، فضیلتونو او کمالونو په مقابل کښې په ټول عمر کښې څه گناه تر کیدل د نیشته برابر ګرځی. بله دا چې د هغوی به زړونو کښې دالله ﷻ او د نبی کریم ﷺ مینه د اولونې ځانې شوې وه چې د معمولې گناه په وخت به په هغوی ویره دالله ﷻ پخپله پیش شوه او سمدستی به نې ترې اوبه او ویسته بلکه خپل ځانونه به نې د سزا دپاره پخپله پیش کول، نو کله به نې خپل ځان د مسجد ستنې سره تړلو وغیره، داسې نور مثالونه د احادیثو په روایتونو کښې مشهور دی. اود حدیث پاک د حکم تر مخه توبه کوونکې داسې شی لکه چې د سره نې گناه کړې نه وی، دریم دا چې د قرآن عظیم الشان د ارشاد مطابق نیک عملونه او نیکیانې پخپله هم د گناهونو کفارو جوړیږی لکه فرمائی چې: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ خصوصاً کله چې د هغوی نیکنی د عامو خلقو پشان نه دی، بلکه د هغوی حال هغه دی چې ابوداؤد او ترمذی د سعید بن زید رضی الله عنہم نه نقل کړې دي چې: ﴿وَاللَّهِ لَشَهِدٌ رَجُلٌ مِنْهُمْ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَغْفِرُ لَهُ وَجْهَهُ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِ أَحَدِكُمْ وَلَوْ عَمَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ﴾ (۲)

په الله ﷻ مې دې قسم وی چې د هغوی یو جهاد کښې شریکیدل نبی کریم ﷺ سره چې په هغې کښې نې په مخ باندې ګرد پریوتې وی، ستاسو د ټول عمر د عبادت نه زیات غوره دي، اگر چې درته د نوح ﷺ عمر در کړې شی.

ځکه د هغوی رضی الله عنہم نه د گناه صادریدو په موقعه اگر چې معامله ورسره هم هغه اوکړې شوه چې دې جرم دپاره مقرر وه مګر سره ددې چا دپاره جائز نه دی چې په هغوی کښې څوک فاسق اوبولی، ځکه د نبی کریم ﷺ په زمانه کښې یو صحابی رضی الله عنہم نه څه گناه دفسق موجب صادره شی او دغه وخت فاسق ورته هم اووئیلې شی نو په دې سره دا نه جائز کیږی چې دغه فسق دې هم داسې جاری ګنړی او معاذ الله فاسق ورته اووئیلې شی. (روح المعانی) (۳)

دې آیت مبارک کښې خوبالکل دا ضروری نه دی چې ولید بن عقبه رضی الله عنہم ته فاسق وئیلې شوی وی اگر چې داهم د هغوی رضی الله عنہم د واقعي باره کښې نازل شوې وي خو لفظ د فاسق هغوی دپاره استعمالول ځکه ضروری نه دی چې ددې واقعي نه مخکښې د ولید نه داسې څه کار نه

(۱) الصارم المسلول: [ج: ۱ ص: ۳۱۴]

(۲) سنن ابی داود، کتاب السنة، باب فی الخلفاء [ج: ۲ ص: ۶۳۹]

(۳) روح المعانی [ج: ۱۹ ص: ۲۶۷]

ووشوې چې د هغې په بنا ورته فاسق او وئيلي شي او په دې واقع كېنې چې هغوى بنى المصطلق ته يوه غلطه خبره منسوب كړې وه هغه هم د هغوى عليه السلام په خيال كېنې صحيح وه اگر چې په واقع كيدو كېنې غلطه وه ځكه ددې آيت مبارك بې تكلفه مطلب هغه كيدى شي چې د تفسير په خلاصه كېنې مخكېنې شوې دې چې دې آيت مبارك كېنې دا قاعده كليې بيان كړې ده چې د فاسق خبر نامقبول دې او كله چې په دغې واقع كېنې دا آيت مبارك نازل شونو دې سره ئې زيات تاكيد داسې اوشو چې اگر چې وليد بن عقبه فاسق نه وو خود هغوى عليه السلام خبر په قوې قرينو سره دقبلولو جوگه ښكاره نشو نو نوبى كريم عليه السلام خالص د هغوى عليه السلام په خبر باندې د څه قدم پورته كولو نه خان اوساتلو، او خالد بن وليد عليه السلام ئې تحقيقاتو كولو دپاره اوتاكلو نو كله چې ديو ثقه او نيك بنده په خبر باندې د قرينو په بنا شبه اوشوه اود تحقيق نه مخكېنې پرې عمل اونه كړې شونو د فاسق خبر نه قبول او په هغې باندې عمل نه كول نور هم زيات واضح شو د صحابه كرامو عليه السلام په عدالت باندې مكمل بحث ما عاجز بند په خپل كتاب مقام صحابه كېنې بيان كړې دې چې هغه خور شوې هم دې او دهغې څه حصه به ورپسې آيت **﴿وَأَنْ تَأْبَغُوا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾** (الاية كېنې هم راشي

وَأَعْلَمُوا	أَنْ فِيكُمْ	رَسُولَ اللَّهِ ط	لَوْ يُطِيعُكُمْ
پوهه شی اچی بیشکه په منځ ستاسو کښی رسول دالله موجود دی که هغه خبره منل شروع کړی ستاسو او پوهه شی اچی په تاسو کښی دالله رسول موجود دی اډیرې خبرې داسې وی که هغه په کښی ستاسو			
فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ	لَعَنَهُمُ	وَلَكِنَّ اللَّهَ	حَبَّبَ
په ډیرو معاملاتو کښی نو په مشکلاتو کښی په پریوزی تاسو ولیکن الله غوره کړو خبرې اومنی نو په مشکلاتو کښی به اخته شی خو الله تاسو ته دایمان محبت			
إِلَيْكُمْ	الْإِيمَانِ	وَزَيْنَهُ	وَكُرَّهَ
تاسو ته ایمان او ښائیسته نې کړو هغه په زړونو ستاسو کښی او ناخوبنه نې کړو نصیب کړې دي او هغه نې ستاسو په زړونو کښی ښایسته کړې دي تاسو ته نې کفر			
إِلَيْكُمْ	الْكُفْرِ	وَالْفُسُوقِ ط	أُولَئِكَ
تاسو ته کفر اوفسق او نافرمانی دا کسان چی دی اوبد عملی او نافرمانی ناخوبنه کړې ده هم دغه خلق په			
هُمْ الرُّشْدُونَ	فَضْلًا	مِّنَ اللَّهِ	وَنِعْمَةً ط
هم دوی په نیغه لار روان دی په فضل سره دطرفه دالله نه او په احسان سره او الله نیغه لار روان دی دالله په فضل او په انعام سره او الله ښه			

۱ ترجمه:- اوكه په مسلمانانو كېنې دوه ډلې خپلو كېنې په جنگ شى نو ددوى په مينځ كېنې صلح كوي.

عَلِيمٌ

حَكِيمٌ

بنه پوهه دي | حکمت والا دي |

پوهه صاحب د حکمت دي |

آسان ترجمه قرآن

او په دې خبره باندې بنه پوهه شی، چه ستاسو په مینځ کېن د الله تعالی رسول موجود دي، ډیرې خبرې دي، که په هغې کېن لږې کریم (صلی الله علیه وسلم) ستاسو خبره او منی نو تاسو به په خپله په مشکل کېن پریوځئ، لیکن الله تعالی ستاسو په زړونو کېن د ایمان محبت اچولې دي، او هغه لږې ستاسو په زړونو کېن ځانسته کړې دي، او ستاسو په زړونو کېن لږې د کفر، گناهونو او نافرمانو لغرت کېښولې دي هم دغه خلق دي، چه په صحیح صحیح لارې باندې روان دي، چه د الله تعالی د طرف نه د فضل او نعمت نتیجه ده، او الله تعالی د علم هم مالک دي، د حکمت هم مالک دي.

خلاصه تفسیر

﴿وَاَعْلَمُوْا اَنَّ فِيْكُمْ رَسُوْلًا﴾ [او پوه شی، چه په تاسو کېنې رسول الله ﷺ تشریف فرما دي] کوم چه د الله تعالی لوی نعمت دي لکه چه الله تعالی فرمائی [لقد من الله الخ] (۱) ددې نعمت شکر دادې چه په څه خبره کېنې تاسو د دوی ﷺ خلاف مه کوئ اگر چه دنیوی ولې نه وی او په دې فکر کېنې مه پریوځئ چه په دنیوی کارونو کېنې دې حضور په خپله زمونږ د رایې موافقت کوی ځکه چه ﴿لَوْ يُطِيعُكُمْ فِيْ الْغَيْرِ مِنَ الْاَمْرِ﴾ [ډیر خبرې داسې دي چه که په هغې کېنې دوی ﷺ ستاسو خبره منل شروع کړی ﴿لَعَنِتُمْ﴾ نو تاسو ته به ډیر ضرر رسیږي] ځکه چه دغه د مصلحت نه خلاف وی نو خامخا به ددغې موافق په عمل کولو کېنې مضرت وی په خلاف ددې چې ددوی ﷺ په رائي باندې عمل او کړې شی ځکه د امر دنیوی کیدلو باوجود په دې کېنې دخلاف مصلحت کیدو احتمال اگر چه فی نفسه مستبعد او خلاف د شان د نبوت نه دي لیکن اول خو داسې کارونه په کومو کېنې چه داسې احتمال وی کم به وی بیا که وی هم او په هغې کېنې مصلحت فوت هم شی نو داڅومره لویه خبره ده چه ددې مصلحت نعم البدل یعنی اجر او ثواب د اطاعت رسول به خامخا حاصل شی په خلاف د هغې چه ستاسو په رایې عمل وی اگر چه کله کله به داسې کارونه هم راوځی په کومو کېنې چه مصلحت ستاسو د رایې موافق وی لیکن متعین خونه دی اوبیا ډیر کم به وی زیات احتمال د مضرت دي بیا ددې مضرت هیڅ تدارک نشته او ددې تقریر نه فائده ډیروالی د قید هم معلومه شوه په هر حال که دوی ﷺ ستاسو موافقت کولې نو تاسو به په لوی مصیبت کېنې پریوتئ ﴿وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبِيبٌ اِلَيْكُمْ الْاِيْمَانِ﴾ [لیکن الله تعالی] تاسو لره د مصیبت نه بچ کړل داسې چه [تاسو ته یې د] کامل ایمان محبت درکړو ﴿وَزَيَّنَّهٗ فِيْ قُلُوْبِكُمْ﴾ [او د] [دې] حصول [لره یې] ستاسو په زړونو کېنې مرغوب کړلو ﴿وَوَكَّزَهُ اِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ﴾ [او کفر او فسق] یعنی گناه کبیره [او] مطلق

(۱) ډېوره آیت ترجمه داده: - حقیقت کېنې الله تعالی په مسلمانانو باندې احسان او کړو چې په دوی کېنې هم ددوی د جنس نه یو داسې پیغمبر اولیرلو چې هغه دوی ته د الله تعالی آیتونه لولی او ددې خلقو صفاتی کوئی، کتاب او عقل خبرې ورته ښایي، او یقینې خبره ده چې دا خلق په ښکاره غلطی کېنې وو.

[انافرمانی] یعنی صغیرہ گناہ [نہ ی تاسوتہ نفرت درکرو] پہ کوم سرہ چہ تاسو هروخت دالله تعالیٰ در رسول درضا پہ لتون کنسې یی او پہ کوم سرہ چہ تاسودغہ حکمونه منی کوم چہ در رسول درضا دموجاتو نہ دی چنانچہ هرکله تاسوتہ دامعلومہ شوه چہ پہ دنیوی کارونو کنسې هم اطاعت رسول واجب دې او بغیر د اطاعت مطلقہ نہ ایمان نہ کامل کیږی او دکامل ایمان د حاصلولو رغبت د وړاند نہ موجود دې پس تاسو فورا دغہ حکم هم قبول کرو او پہ قبلولو مو دایمان نور تکمیل وکړو ﴿أُولَٰئِكَ هُمُ الرُّشْدُونَ﴾ [داسې خلق] کوم چہ دایمان دتکمیل مجبان دی ﴿فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً﴾ [دالله تعالیٰ په فضل او انعام سرہ په نیغہ لارہ باند دی ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ او الله تعالیٰ] چہ کوم دا احکام فرمانیلی دی نو هغه ددې په مصلحتونو [پوه] دې او چونکہ [حکمت والا دې] په دې وجه یی دا احکام واجب کړی دی

معارف او مسائل

ددې نہ په مخکنسې آیت مبارک کنسې دولید بن عقبہ اود نبی المصطلق قبیلې واقعہ بیان شوې ده چې په کنسې ولید بن عقبہ رضی اللہ عنہ د بنی المصطلق په بارہ کنسې دهغوی دمرتد کیدو او زکوٰۃ نہ دمنکریدو خبر ورکړې وو، چې ورسره صحابہ کرام رضی اللہ عنہم هم جذبہ کنسې راغلل دهغوی رضی اللہ عنہم رای دا وه چې دوی سرہ دې جہاد کولو دپارہ مجاہدین اولیېلې شی خو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اولیدل چې دغې خبر قوی قرینو سرہ سمون نہ لرلو نو ځکه ئې قبول نہ کړو او تحقیقاتو دپارہ ئې خالد بن ولید اولیېلو.

تیر شوی آیت مبارک کنسې قرآن عظیم الشان دې لره قانون جوړ کړو چې د چا په خبر کنسې په قوی قرینو سرہ څه شبه اوشی نو د تحقیق نہ اول په هغې عمل کول جائز نہ دی، دې آیت مبارک کنسې صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم ته یو بل هدايت دا ورکړې شو چې د بنی المصطلق دمرتد کیدو په خبر ستاسو رضی اللہ عنہم دینی غیرت په جوش کنسې راغلو، خورائې مو صحیح نہ وه. دالله تعالیٰ رسول صلی اللہ علیہ وسلم چې کوم صورت اختیار کړو هغه زیات غوره وو. [مظہری] (۱).

مقصد دا دی چې دمشورې په کارونو کنسې څه رائي ورکول خو صحیح دی لیکن داکویش کول چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دې هم ستاسو د رائي مطابق عمل اوکړی، دا صحیح نہ دی. ځکه چې په دنیوی کارونو کنسې داسې کیدل دیر شاذ ونادر دی چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم رائي دې د مصلحت نہ خلاف وی او دا د پیغمبرئ شان سرہ بې سمونہ نہ دی خو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته دالله تعالیٰ ورکړې پوهې او زیرکئ ته ستاسو پوهه او زیرکئ نشی رسیدې ځکه کہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ستاسو په رائي باندې اوچلیږی نو په دیرو معاملو کنسې به درته نقصان او زیان شی. او که شاذ ونادر ستاسو په رائي کنسې مصلحت وی او تاسو دپیغمبرئ د تابعدارئ په غرض خپله رائي پرېږدی چې څه دنیوی نقصان به هم درته په کنسې اورسیری خو بیا هم د هغې دومره نقصان نشته څومره چې ستاسو د رائي په تابع کیدو کنسې دې ولې چې دې صورت کنسې به درته نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د تابعدارئ ثواب او اجر خو حاصل شی چې بهترین بدل دې، اولفظ د ﴿عِشْمٌ﴾ د عنت نہ مشتق دې چې معنی ئې گناہ هم کیدیشی او په مصیبت کنسې اختہ کیدل هم، دلته دواړه معنی ترې مراد کیدې شی. [قرطبی] (۲).

۱. تفسیر المظہری [ج: ۹، ص: ۴۷]

۲. تفسیر القرطبی تحت هذه الآية [ج: ۱۶، ص: ۳۱۴]

وَإِنْ طَائِفَتَيْنِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ	اِقْتُلُوا
او که چری دوه ډلې د مومنانو نه او جنگیږی	
او که چری د مومنانو دوه ډلې په خپل مینځ کښې جنگیږی	
بَيْنَهُمَا	فَاَصْلِحُوا
پس صلح او کړئ په منځ د هغوی دواړو کښې پس که چری زیاتې او کړو یو د دواړو نه	
نو د هغوی په مینځ کښې صلحه کوئ نوبیا که چری یوه ډله په بله باندې ساتې کوی	
عَلَى الْآخَرَى	فَقَاتِلُوا
په بله ډله باندې پس جنگ کوئ تاسو د هغې ډلې سره چې هغه زیاتې کوی تردې پورې	
نو تاسو هغه چا سره جنگ او کړئ کومه یوه چې زیاتې کوی تردې چې	
تَقَىٰ إِلَى	فَاَصْلِحُوا
چې هغه واپس راشی حکم د الله ته پس که چری واپس راغله هغه نو صلح او کړئ	
هغه د الله حکم ته غاړه کیږدی نو که بیرته اوگرځی نو د هغوی په مینځ کښې	
بَيْنَهُمَا	يَا عَدْلُ
په منځ د هغوی دواړو کښې په انصاف سره او انصاف کوئ بیشکه الله	
په انصاف سره روغه کوئ او پوره انصاف کوئ یقینا الله تعالی	
يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ①	اِثْمًا
خوښوی انصاف کونکی خلق بیشکه مومنان خپلو کښې روڼه دی پس صلح [روغه] او کړئ	
انصاف کونکی خوښوی بیشکه مومنان خو روڼه روڼه دی نو دخپلو دوو روڼو په مینځ کښې	
بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ	وَاتَّقُوا اللَّهَ
په منځ دروڼو ستاسو کښې او اویرېږئ د الله نه دپاره ددې چې په تاسو رحم او کړې شی	
روغه راوړئ او د الله نه ویره کوئ دې دپاره چې رحم درباندې او کړې شی	

آسان ترجمه قرآن

او که د مسلمانانو دوه ډلې په خپلو کښې په جگړه شي، نو د هغوی په مینځ کېن صلح او کړئ، بیا که په هغوی کېن یوه ډله په بله باندې زیاتې او کړی، نو هغې ډلې سره جنگ او کړئ، کومه چه زیاتې کوی، تردې پورې چه هغه د الله تعالی حکم ته راواپس شي، نو که هغوی واپس شو، نو د هغوی په مینځ کېن انصاف سره صلح او کړئ، او په (هره معامله کېن) د انصاف نه کار اخلي، بے شک الله تعالی د انصاف کولکو سره مینه ساتي، حقیقت دادې، چه ټول مسلمانان په خپلو کېن وروڼه دي، ددې وجهی نه دخپلو دوو وروڼو په مینځ کېن تعلقات جوړ کړئ، او د الله تعالی نه ویرېږئ، دې دپاره چه تاسو سره درحمت معامله او کړې شي.

خلاصہ تفسیر

﴿وَإِنْ طَائِفَتٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ آفْتَكُوا﴾ [کہ پہ مسلمانانو کنبی دوه دلې په خپل مینځ کنبې په جنګ شی ﴿فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا﴾ نو دهغوی په مینځ کنبې اصلاح کوی] یعنی د جګړې بنیاد رفع کوی جنګ ختموی ﴿فَإِنْ بَعَثُوا إِلَيْكَ الْخُرَىٰ﴾ [بیا که چرې] د اصلاح د کوشش نه پس هم [په هغوی کنبې یوه ډله په بلې زیاتې کوی] او جنګ نه بندوی ﴿فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِئَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ﴾ [نو د هغې ډلې سره جنګ کوی کومه چه زیاتې کوی تردې چه هغه د الله تعالی حکم ته رجوع وکړی] د الله تعالی د حکم نه مراد جنګ بندول دی ﴿فَإِنْ فَاءَتْ﴾ [بیا که هغه] زیاتې کوونکې ډله د الله تعالی حکم ته [رجوع وکړی] یعنی جنګ بند کړی ﴿فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ﴾ [نو د هغه دواړو په مینځ کنبې په عدل سره اصلاح وکړی] یعنی د شرعی حدونو موافق د دوی معاملې فیصله کړی محض په جنګ بندولو باند بس مه کوی که صلح مصالحت ونه شی نو بیا به هم د جنګ احتمال وی ﴿وَأَقِطُوا﴾ [او د انصاف خیال ساتی] یعنی څه نفسانی غرض مه غالب کوی ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ [بیشکه الله تعالی انصاف کوونکو لره خوښوی] او په خپل مینځ کنبې د اصلاح کولو حکم ځکه درکړې شوې دې چه ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ [مسلمانان خوتول] د دیني اشتراک کومه چه روحانی او معنوی رشته ده په دې رشته سره دیو بل [ورنره دې] ﴿فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ﴾ په دې وجه دخپلو دوو ورونو په مینځ کنبې اصلاح کوی] چه دا اسلامي برادری قائمه شی [او] د اصلاح په وخت کنبې ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ [د الله تعالی نه ویره کوی] یعنی د شرعی حدودو رعایت ساتی [چه په تاسو رحمت وشي]

معارف او مسائل

تړون :: تیرو شوو آیتونو مبارکو کنبې د نبی کریم ﷺ د حقونو او ادبونو او دداسې عملونو نه د ځان ساتلو بیان وو چې ورسره نبی کریم ﷺ ته ضرر رسیدو ، ورپسې د عام زیست روزگار ادبونو او حکمونه دی چې په کنبې د اجتماعی او ځانی دواړو قسمه ادبونو او خپل مینځ کنبې د حقونو بیان دې او په دې ټولو کنبې قدر مشترک د ضرر رسولو نه ځان ساتل دی .

د نازلیدو سبب :: د دې آیتونو مبارکو په سبب د نازلیدو کنبې مفسرینو ګڼې واقعات بیان کړي دي چې په کنبې د مسلمانانو د دوو ډلو تر مینځه سره تصادم شوې وو . څه لرې خبره نه ده چې دغه ټول واقعات په جمع سبب د نزول وی یا په هغې کنبې یوه واقعه د نازلیدو سبب وی ، چې دغه ټولې نورې واقعې دې سره یو شان دي ، ځکه هغه هم سبب د نازلیدو او ګرځولې شوې ، د دې اصل مخاطب هغه حاکمان او بادشاهان دی چې د جنګ او جهاد وسیلې ورسره وی . [ابو حیان په بحر کنبې او وئیل او په روح المعانی کنبې دې لره غوره کړې شوا (۱) .

او په واسطې سره ټول مسلمانان د دې مخاطب دی چې هغوی دې په دې معامله کنبې د اولوالامر امداد کوی . او چرته چې څوک بادشاه ، امام ، امیر یا سردار نه وی هلته حکم دا دې چې تر څو کیدیشی دواړه ډلې دې پوهه کړی او د جنګ پرېخودلو ته دې تیار کړې شی . که دواړو نه منل نو دواړو نه دې ګناره کش شی نه دې د چا خلاف کوی او نه دې د چا ملګرتیا

کوی، [بیان القرآن] (۱).

دې سره ټولې مسئلې: د مسلمانانو د دوو ډلو تر مینځه د جنگ څو صورتونه دي، یو دا چې دواړه ډلې د امام المسلمین په ولقه کښې وی یا دواړه ئې په ولقه کښې نه وی، یا یو ئې په ولقه کښې ده او بله نه ده.

پرومې صورت کښې په عامو مسلمانانو باندې دا لازم دی چې په پوهولو سره ئې خپل مینځ کښې د جنگ کولو نه منع کړي. که منع نشي نو په امام المسلمین باندې روغه راوستل واجب دی. که د اسلامی حکومت منځګړتیا سره دواړو ډلې د جنگ نه منع شوې نو د قصاص او دیت حکمونه به جاری شي او که دواړه فریقه منع نشو نو دواړه سره به د باغیانو معامله کولې شي او که یوه ډله منع شوه نو هغه به عادلان بللې شي او د باغیانو د حکمونو تفصیل د فقهي په کتابونو کښې کتلې شي، لنډ جامع حکم دا دی چې د جنگ نه وړاندې به ترې وسلې واخستې شي، گرفتار به کړې شي او د توبې کولو تر وخته به قید ساتلې شي، او خالص د جنگ په وخت کښې او د جنگ نه پس به د دوی آل و عیال غلامان او وینځې نشي جوړولې. د دوی مال به د غنیمت مال نه وي البته توبې کولو پورې به ئې مالونه بند لرلې شي، توبې نه پس به واپس ورکولې شي، په آیتونو مبارکو کښې چې دا او فرمائیلې شو:

﴿فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا﴾ که د بغاوت کوونکي د باغي توب او جنگ نه منع شي نو صرف په جنگ بندولو باندې بس والې مه کوئ بلکه د جنگ د اسبابو او خپل مینځ کښې د شکایتونو د لرې کولو فکر کوئ چې د دواړو د زړونو نه بغض او دشمني اوځي او همیشه دپاره د روړ ولې چاپیر چل جوړ شي او دې خلقو د امام المسلمین خلاف هم جنگ کړې دي، ځکه کیدشي چې د دوی باره کښې پوره انصاف نه وي شوي، ځکه قرآن عظیم الشان تاکید اوکړو چې د دواړو ډلو په حقونو کښې دې د عدل او انصاف پابندی اوکړې شي. (دا ټول تفصیل د بیان القرآن نه اخستې شوې دي او هلته د هدائي حواله ورکړې شوې ده) (۲).

مسئله: که د مسلمانانو یو لوتې طاقت مند ډله د امام المسلمین د تابعدارئې نه اووځي نو په امام المسلمین باندې لازم دی چې اول دې د هغوی شکایتونه واوري که ورته څه شبه یا غلط فهمي شوي وي نو هغه دې لرې کړي او که هغوی د مخالفت داسې وجهې پیش کړي چې د هغې په بنا باندې د یو امام او امیر مخالفت په شریعت کښې جائز وي چې په هغې سره پخپله د امام المسلمین زور ظلم ثابتیږي. نو په عامو مسلمانانو باندې لازم دی چې هغوی دې ددغې ډلې امداد اوکړي چې امام د ظلم نه واوړي خو شرط دا دی چې دا ظلم ئې یقیني اوبې شبهې ثابت شي. (کذا فی ابن الهمام مظهری) (۳).

که دغې ډلې داسې واضح وجوهات پیش نکړي شو او د امام المسلمین خلاف جنگ کولو ته تیار شونو ورسره مسلمانانو لر جنگ کول حلال دی، او امام شافعی رحمته الله علیه او فرمائیل چې تر

[بیان القرآن ج: ۱۱ ص: ۴۵]

[بیان القرآن ج: ۱۱ ص: ۴۵]، والهدایة کتاب السیر باب البغاة ج: ۲ ص: ۱۱۰ تا ۱۱۲

[فتح القدیر کتاب السیر باب البغاة ج: ۱۳ ص: ۳۰۸] و تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۴۹]

خو هغوی جنگ شروع نه کری تر هغی پورې ورسره مسلمانانو لره جنگ شروع کول جائز ندی [مظهري] (۱).

دا حکم هغه وخت دې چې ددغې ډلې باغیان او ظالمان کیدل بالکل یقیني او واضح وی او که داسې صورت جوړ شي چې دواړه طرفه ډلې څه شرعي حجت لري او دا په گوته کول مشکل شي چې دې کښې کومه ډله باغي او کومه عادلانه ده، هلته چې د چا غالب گمان د یوې ډلې په عادل کیدو باندې راشي نو دهغې مدد کولې او که چاته یوه یو طرفته هم رجحان نه وی نو هغه دې دواړو نه بیل اوسی لکه چې د صحابه کرامو رضی الله عنہم تر مینځه جگړو کښې چې کوم حال په جنگ جمل او جنگ صفین کښې وو.

د صحابه کرامو رضی الله عنہم تر مینځه جگړې: امام ابوبکر بن العربی فرمائیلي دي چې دا آیت مبارکه د مسلمانانو تر مینځه ټول قسم جگړو لره شامل دي (۲). پدې کښې هغه صورت هم داخل دي چې دواړه فریقو خپل موقف په څه شرعي حجت باندې اډانه لري، د صحابه کرامو رضی الله عنہم تر مینځه جگړې په دې قسم کښې داخلې دي، قرطبی د ابن عربی په دې قول نقل کولو سره دلتا د صحابه کرامو تر مینځه د جنگونو لکه جنگ جمل او جنگ صفین وغیره اصل حقیقت بیان کړې دي. او د صحابه کرامو رضی الله عنہم تر مینځه ددغې جگړو باره کښې د ورپسې راتلونکو مسلمانانو د عمل باره کښې هدایتونه ورکړي دي چې ما عاجز بنده په احکام القرآن او خپلې رساله مقام صحابه رضی الله عنہم کښې دا ټول مضمونونه په تفصیل سره لیکلي دي دلته دې هغه خلاصه په نقل کولو باندې بس والې کولې شي کومه چې د تفسیر قرطبی جلد ۱/۱۶، صفحه ۳۲۲ په حواله په دغې رساله کښې ما راخستې ده.

دا جائز نه دی چې چا صحابی رضی الله عنہ ته په یقیني ډول یوه غلطې منسوبه شي ولې چې دغې ټولو صحابه کرامو رضی الله عنہم پخپل خپل طرز عمل کښې د اجتهاد نه کار اخستې وو او د ټولو صحابه کرامو رضی الله عنہم د الله تعالی خوشحالی حاصلول مقصد وو، دغه ټول حضرات زمونږ پیشوایان دي او مونږ ته حکم دي چې د صحابه کرامو رضی الله عنہم تر مینځه اختلافاتو نه خپلې ژبې بندې اولرو او تل دپاره د صحابه کرامو رضی الله عنہم یادگیرنه په غوره طریقې سره کوو. ځکه چې صحابیت د ډیر عزت څیز دي او قرآن عظیم الشان صحابه کرامو رضی الله عنہم لره ته د بدو وټیلو نه منع فرمائیلي ده او دا خبرنې ورکړې دي چې الله تعالی صحابه کرامو رضی الله عنہم معاف کړي دي او ددوی نه راضي دي. دې نه علاوه په گنډو سندونو سره دا حدیث پاک ثابت دي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله طلحه رضی الله عنه باره کښې او فرمائیل چې: «ان طلحة شهيد يمشي على وجه الارض» (۳). یعنې طلحه رضی الله عنه په زمکه گرځیدونکي په ژوند شهید دي (۴).

که د علی رضی الله عنه د خلاف طلحه رضی الله عنه جنگ ته وتل بشکاره گناه او نافرمانی وي نو په دغې جنگ کښې وژلی کیدو سره به ئې د شهادت مرتبه نه وه حاصله کړې، دا شان که طلحه رضی الله عنه د عمل د تاویل غلطی او د واجب په ادا کښې کوتاهی بللې شوې نو بیا به هم ورته د شهادت درجه

(۱) تفسیر المظهري تحت هذه الآية [ج: ۹، ص: ۱۹].

(۲) أحكام القرآن لابن العربي تحت هذه الآية [ج: ۷، ص: ۱۶۹].

(۳) جامع الترمذي (بألفاظ مختلفة)، ابواب المناقب باب مناقب طلحة بن عبيد الله رضي الله عنه [ج: ۲، ص: ۲۱۵] والمعجم الكبير للطبراني رقم الحديث: [۲۱۵].

حاصلہ شوی وې ولې چې د شهادت دا درجه خو هغه وخت حاصلیدې شی چې څوک د الله ج په فرمانبردارۍ کښې وژلې شوې نه وی، ځکه ددغې حضراتو معامله په دې عقیده باندې حملول ضروري دی چې د کومې بیان پورته اوشو.

داشان علی رضی الله عنه فرمائیلې دی چې د ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه آوریډلې دی چې: دصفیه رضی الله عنها د ځونې قاتل ته د جهنم خبر ورکړه (۱)، کله چې دا خبره ده نو ثابتې شوه چې طلحه رضی الله عنه او زبیر رضی الله عنه ددې جنګ په وجه نافرمانه او گناهکار نه شو. که داسې نه وې نو هغوی رضی الله عنہم به طلحه ته شهید نه وو فرمائیلې او د زبیر رضی الله عنه د وژونکۍ باره کښې به ئې د جهنمۍ کیدو پېشنګوئی نه وه کړې، دغسې د صحابه کرامو رضی الله عنہم شمیر په عشره مبشره کښې دې د کومو د جنتی کیدو گواهی چې تقریباً متواتر ده.

داشان هغه صحابه کرام رضی الله عنہم چې دغې جنگونو نه په ډډه پاتې شوی وو، هغه صحابه کرامو رضی الله عنہم هم ته تاویل کښې خطا کار نشی وئیلې، بلکه د هغوی د عمل انداز هم په دې لحاظ سره درست وو چې الله ج هغه صحابه کرامو رضی الله عنہم لره په اجتهاد کښې په دې راتې قائم اولرل کله چې دا خبره ده نو ددې وجې نه دغسې صحابه کرامو رضی الله عنہم ته بد رد وئیل، صحابه کرامو رضی الله عنہم نه د ویزارنۍ ښکاره کول، د صحابه کرامو رضی الله عنہم فضیلتونه او مجاهدې او هغه لوڼې دیني مقامونه دنیشت برابر ګرځول په هیڅ شان سره درست نه دی ځینې عالمانو نه تپوس اوکړې شو چې دهغې وینو باره کښې ستاسو څه راتې ده کومې چې د صحابه کرامو رضی الله عنہم ترمنځه جګړو کښې اوبیولې شوې نو هغوی په جواب کښې دا آیت مبارک اولوستلو چې:

﴿بَلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

دایو امت وو چې تیر شو دهغوی عملونه د هغوی دپاره دی او ستاسو عملونه ستاسو دپاره دی او ستاسو نه د هغوی د عملونو باره کښې تپوس نه کیږی.

یو بزرګ نه چې داسې سوال اوکړې شو نو هغه او وئیل چې دا داسې وینه ده چې الله ج زما لاسونه په هغې باندې د رنګ کیدو نه اوساتل، اوس زه خپله ژبه هم نه ګنده کوم. مطلب ئې دا وو چې زه ددې حق نه لرم چې یوه ډله په کښې په غلطه او ناجائزه اوبلم او خان گناهکار کړم. علامه ابن فورک فرمائیلې دی چې: زمونږ ځینې ملګرو وئیلې دی چې د صحابه کرامو رضی الله عنہم ترمنځه چې کوم جنگونه شوی دی دهغې مثال داسې دې لکه چې د یوسف علیه السلام او د ددوی رضی الله عنہم د روڼ ترمنځه شوی وو، یعنی سره ددغې اختلافاتو نه هغوی نه پیغمبری او ولی توب لاندو. دغسې هغه صحابه کرام رضی الله عنہم چې ترمنځه ئې جګړې تیرې شوی دی په خپل ځانې د صحابیت په درجه باندې پاتې دی.

او محاسبی رضی الله عنه فرمائیلې دی چې: ددغې وینو توپولو باره کښې زمونږ څه وئیل مشکل دی، ولې چې دهغې باره کښې پخپله د صحابه کرامو رضی الله عنہم ترمنځه اختلاف وو، او کله چې د صحابه کرامو رضی الله عنہم تیرمنځه دجګړو باره کښې حسن بصری رضی الله عنه نه تپوس اوشو نو هغوی اوفرمائیل چې: دا داسې جنگونه وو چې په کښې صحابه کرامو رضی الله عنہم موجود وو اومونږ غائب وو، صحابه کرام رضی الله عنہم د پوره حالاتو نه خبر وو اومونږ ترې نه یو خبر، په کومه معامله

۱، تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۳۲۱] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [۵۵۸۰] و مسند احمد رقم الحديث: [۶۸۱] (باختلاف)

باندې چې د ټولو صحابه کرامو ﷺ اتفاق دې، مونږ په هغې کارونو کې چې په هغه باندې ټول متفق وي د صحابه کرامو ﷺ تابعداري کوو او د صحابه کرامو ﷺ تر مینځه اختلافي مسئلو کې خاموشي غوره کړو.

محاسبې ﷺ فرمائي چې د حسن بصرې ﷺ خبره زمونږ هم ده، صحابه کرامو ﷺ چې په کومو خبرو کې دخل ورکړې دي په هغې باندې صحابه کرامو ﷺ زمونږ نه زيات غوره طريقي سره خبروو. نو زمونږ کار هم دادي چې د صحابه کرام ﷺ تر مینځه د اتفاقي کارونو تابعداري او کړو او د صحابه کرامو ﷺ تر مینځه اختلافي کارونو کې خاموشي غوره کړو. او دخپله ځانه پرې خپله څه رائي قائم نه کړو. ولې چې صحابه کرامو ﷺ ټولو د اجتهاد نه کار اخستي وو ځکه چې د دين په معامله کې صحابه کرام ﷺ ټول حضرات د شک او شبهي نه زيات پورته دي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	أَمِنُوا	لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ	مِّنْ قَوْمٍ	عَسَىٰ
اے هغه کسانو	چې ايمان مو راوړې دي	توقې دنه کوي	يو قوم	په بل قوم پورې کيدې شي
انې مومنانو	يوه ډله دې ډلې ډلې پورې توقې نه کوي	کيدې شي چې	هغه ډله	
أَنْ يَّكُونُوا	خَيْرًا مِّنْهُمْ	وَلَا نِسَاءٌ	مِّنْ نِّسَاءٍ	عَسَىٰ
چې وي هغوی	بهتره	دهغوی نه	اونه دې بنځې توقې کوي	په نورو بنځو پورې کيدې شي
د دوی نه غوره وي	او بنځې دې په بنځو پورې توقې نه کوي	کيدې شي چې	هغوی	
أَنْ يَّكُنَّ	خَيْرًا مِّنْهُنَّ	وَلَا تَكْمِزُوا	أَنْفُسَكُمْ	وَلَا تَنَابَزُوا
چې وي هغوی	بهترې	دهغوی نه	او طعني مه لگوي	په ځانونو خپلو باندې او مه رابلئ يو بل
د دوی نه غوره وي	او په يو بل باندې عيب مه لگوي	او مه يو بل ته خراب نومونه اخلئ		
بِالْأَلْقَابِ	بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ	بَعْدَ الْإِيمَانِ	وَمَنْ	
په خرابو نومونو سره	ډير بد دې خراب نوم پيدا کول	روستو د ايمان نه	او هغه څوک	
.....	د ايمان نه پس د گناه نوم اخستل خرابه خبره ده	او څوک چې اوس		
لَمْ يَتُبْ	فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ			
چې توبه نه اونه ايستله	نو هم هغوی	ظالمان دي		
هم توبه نه اوباسی	نو هم دغه کسان ظالمان دي			

آسان ترجمه قرآن

اے ايمان والو! له خو دې يو سړې بل سړې پورې توقې کوي، کيدې شي چه هغه (چاپورې چه توقې کوي) خپله ددوی نه بهتر وي، او له دې بنځې نورو بنځو پورې توقې کوي، کيدې شي چه هغه (چاپورې چه توقې کوي) خپله ددوی نه بهتر وي، او تاسو يو بل ته پيغور مه ورکوئ، او مه يو بل په ناکاره القابونو سره يادوئ، ايمان راوړلو نه پس د گناه نوم اخستل ډير ناکاره خبره ده، او کوم خلق چه ددې نه منع کېږي نه، نو هغه ظالمان خلق دي.

خلاصہ تفسیر

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْخَرُوا قَوْمًا﴾ اے ایماندارو تاسو سڀو لڙه په نور سڀو پوري مسخري كول نه دي پکار ﴿عَلَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ﴾ څه عجيبه ده چه په کومو پوري مسخري کوي [هغه ددوي] مسخري کوونکو [نه] د الله تعالیٰ په نزد [غوره وي] نو بيا هغوی ته سپک ولي گوري ﴿وَلَا نِسَاءً مِنْ نِسَاءٍ﴾ [اونه بنځولره په بنځو پوري مسخري کول پکار دي] ﴿عَلَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُمْ﴾ څه عجيبه ده چه په کومو پوري مسخري کوي [هغه دهغو] مسخري کوونکو [نه] د الله تعالیٰ په نزد [غوره وي] نو بيا هغوی ته سپک ولي گوري ﴿وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ﴾ [او مه يوبل لږه په بدو لقبونو سره بلي] ځکه چه داتولي خبرې دگناه دي او ﴿بِأَسْمَاءِ الْفُسُوقِ بَعْدَ الْإِيمَانِ﴾ [دايمان راوړو نه پس] په مسلمان باند [د گناه نوم ايښودل بده خبره ده] يعنی داگناه کول ستاسو په شان کښې دا وئيل چه فلاني مسلمان دکوم نه چه تاسو مراد يې گناه يعنی د الله تعالیٰ نافرمانی کوي دنفرت خبره ده نو ددې نه ځان وساتي ﴿وَمَنْ لَمْ يُثْبِتْ قَوْلَهُ لَمْ يَكُنْ مِنَ الْعَادِلِينَ﴾ [او کوم چه] ددې حرکتونو نه [منع نه شي نو دغه ظلم کوونکي] او حقوق العباد لږه تلف کوونکي [دې کومه سزا چه ظالمانو ته ملاويږي هغه به ده ته هم ملاويږي].

معارف او مسائل

د سورة حجرات په شروع کښې د نبی کریم ﷺ د حقونو او آدابو بيان راغلو بيا دعامو مسلمانانو تر مينځه د حقونو او د زيارت روزگار کولو بيان شروع شو. په اولنی دوؤ آيتونو مبارکو کښې د شخصيتونو او يو يو کس تر مينځه د زيارت روزگار حقونه او آداب بيان شوي دي. په دې گڼې درې څيزونه منع کړي شوي دي. اول يو مسلمان پورې خدا او توقي، دويم چاته پيغور ورکول، دريم چالږه په داسې لقب سره ذکر کول چې ورسره ئې سپکاوي کيږي يا هغه ئې بد گڼي.

رومي څيز سخريه يا تمسخر دي. قرطبي رحمه الله فرمائي چې د چا سپکاوي دپاره دهغه عيب په داسې شان بيانول چې خلق ورسره خاندی، دې ته سخريه يا تمسخر او استهزاء وئيلي شي (۱). دا ځينې د خلې په وينا سره هم کيدې شي او په لاسونو پښو وغيره سره هم چې نقل او پښې ئې کوي يا اشاره ورته کولې شي يا سترگې ورته وهلې شي، او داسې هم کيدې شي چې د چا دخبرو اوږيدو سره د سپکاوي په ډول ورپورې توقي او خدا اوکړې شي. او ځينې حضراتو سخريه او تمسخر دېته ته وئيلي دي چې دخلقو په وړاندې دچا ذکر په دې شان سره اوکړې شي چې خلق دې سره اوخاندی. نو دا ټول څيزونه د قرآن عظيم الشان په نص سره حرام دي.

د سخريې ممانعت لږه قرآن عظيم الشان دومره مهم او گرځولې چې نارينه ئې بيل او زنانه ئې بيل مخاطب کړل. ناريناؤ دپاره ئې د قوم لفظ استعمال کړو، اگر چې د قوم لفظ په اصل کښې ناريناؤ او زناناؤ دواړو دپاره استعمالولې شي څنگه چې قرآن عظيم الشان هم استعمال کړې دي. خو دلته ئې خاص د ناريناؤ دپاره د قوم لفظ استعمال کړو. او بل طرفته ئې د زناناؤ دپاره دنساء لفظ استعمال کړو. او په دواړو کښې ئې دا هدايت اوکړو چې څوک نارينه چا بل نارينه پورې توقي کوي هغه څه خبر دي چې د الله ﷻ په نزد دهغه بل د توقي کوونکو نه

زیات غوره وی ، داشان چې کومه ښځه بلې پورې توقې کوی هغه څه خبر ده چې دغه بله ښځه د الله ﷻ په نزد دهغې نه زیاته غوره وی . په دې شان قرآن عظیم الشان د نارینه پر نارینه اود زنانه په زنانه باندې د توقو کولو او ددې د حراموالی بیان او کړو . سره ددې چې څوک نر په ښځې پورې یا څوک ښځه په نر پورې توقې کوی نو دا هم په دغې حراموالی کېښې داخل دی . خو ددې په ذکر نه کولو کېښې دې طرفته اشاره موندې شې چې د پردو نارینه او زنانه تر مینځه ګډون کول خو شرعا مذموم او منع دی . په دې بنا چې کله ګډون نه وی نو یو بل پورې به دخدا کولو څه صورت نه جوړیږي ، د آیت مبارک حاصل دادې که د چا په بدن کېښې یا شکل او قد و قامت وغیره کېښې څه عیب ښکاره شې نو هیڅاله پکار نه دی چې په هغه پورې خدا او کړي . ولې چې هغه ته معلوم نه دی شاید چې په صدق او اخلاص د زړه وغیره کېښې د الله ﷻ په نزد دده نه زیات غوره وی . ددې آیت مبارک په آوریډو د پخوانو بزرګانو دا حال شو چې عمرو بن شرحبیل رضی الله عنه او فرمائیل چې که څوک د چیلن په پیټو روډلو او وینم او هغه پورې خدا راشی بیا هم ویرېږم چې هسې نه داسې شم ، عبد الله بن مسعود رضی الله عنه او فرمائیل چې که زه په یو سپې پورې هم توقې او کړم نو ویره مې شې چې هسې نه زه پخپله سپې جوړ شم . [قرطبي] (۱)

صحیح مسلم کېښې د ابی هریره رضی الله عنه نه روایت دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې : الله ﷻ د مسلمانانو په صورتونو او دهغوئ په مال او دولت باندې نظر نه لری بلکه د هغوئ زړونه او عملونه ویني گوري (۲) .

امام قرطبي رحمته الله فرمائی چې ددې حدیث پاک نه یوه ضابطه او بنیادی قاعده دا معلومه شوه چې د ظاهري حالت په لیدو سره په هغه څه یقیني حکم لگول صحیح نه دی ، ولې چې کیدیشی چې د چا ظاهري عملونه او کارونه مونږ ډیر ښه ګڼو خو د الله ﷻ چې هغه دده باطني حالات او دزړه کیفیات لره پیژنی د هغه په نزد ډیر زیات خراب وی او دچا چې ظاهري حال او عملونه خراب دی ، کیدیشی چې دهغه باطني حالات او دزړه کیفیتونه دهغه د خرابو عملونو کفارو جوړه شې ، ځکه که څوک په بد حالت یا خرابو عملونو کېښې اخته او ګورنی نو دغه حالت ئې بد ګورنی خو دغه بنده لره د سپک ګڼلو اجازت نشته (۳) ، په دې آیت مبارک کېښې بل منع کړې شوې څیز لمز دې چې معنی ئې د چا عیب راوښکل ، عیب ښکاره کول یا د عیب پیغور ورکول دی ، نو په آیت مبارک کېښې ارشاد دې چې :

﴿وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ﴾ [تاسو خپل عیبونه مه راوښکئ] . ددې دواړو مطلب دادې چې تاسو خپل مینځ کېښې یو بل مه وژنی او د یو بل عیبونه مه راوښکئ او داسې فرمائیلو مطلب دا حکمت ښکاره کول دی چې خپل مینځ کېښې یو بل وژل د خپل ځان وژل پشان دی هغه داسې دی چې کله داسې اوشی چې د وژلی شوی مرستیال وژونکی لره او وژنی او داسې هم کیږي چې مسلمان مسلمان لره وژنی نو ځان کمزوري کوی یعنی خپل لاس پښې پرېکول دی ، دښمن به وژونکي هم او وژنی نو ددې نتیجه خپل ځان وژل شو ، دغسې مطلب د ﴿وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ﴾ هم

۱ ، تفسیر القرطبي [ج: ۱۶ ص: ۳۲۵] و مصنف ابن ابی شیبة رقم الحديث: [۲۵۵۴۶]

۲ ، صحیح مسلم کتاب البر والصلة ، باب تحریم ظلم المسلم وخذله إلخ [ج: ۲ ص: ۳۱۷]

۳ ، تفسیر القرطبي [ج: ۱۶ ص: ۳۲۷]

دې چې د بل عیب مه راوړباسئ ، هر چا کښې څه نه څه عیب وی خلق به ستا عیبونه راوړباسی لکه علماء کرام فرمائی چې : ﴿وَلَيْكَ عَيْبٌ وَلِلنَّاسِ عَيْبٌ﴾ [په تا کښې هم څه عیبونه شته چې د خلقو سترگې ئې ویني] . یعنې که تاسو د چا عیبونه لټوئ نو بل څوک به هم ستاسو عیبونه لټوی ، او که بالفرض هغه پرې صبر او کړی نو خبره هم هغه ده چې د خپل مسلمان رور خور ، بې عزتی کول خپله عزتی کول دی .

علماء کرام فرمائی چې د انسان خوش قسمتی په دې کښې ده چې پخپلو عیبونو باندې نظر لری . دهغوئ د اصلاح په فکر کښې لگیا وی او څوک چې داسې کوی هغه ته به د نورو د عیبونو راوړنسکلو او بیانولو فرصت نه وی د هندوستان آخری مسلمان بادشاه ظفر څه ښه وائی چې :

نه تمی حال کی جب ہمیں اپنی خبر
رہے دیکھتے لوگوں کے عیب و ہنر
پڑی اپنی برائیوں پر جو نظر
تو جہان میں کوئی برا نہ رہا

کله چې دخپل حال نه خبر نه ووم ، نو د بل په عیب او هنر باندې مو نظر وو . کله چې مو پخپلو خرابیانو باندې نظر شو نو جہان کښې څوک خراب پاتې نشو .

دریم څیز چې په آیت مبارک کښې ترې منع راغلې ده ، هغه بل لره په خراب لقب سره یادول دی په کوم سره چې هغه خفه کیږی ، لک شل ، گد ، پوند ، کانړه چا ته وئل یا په دغسې لفظ سره څوک یادول ، دغسې کوم چې د چا د سپکاوی دپاره یادولې شی په هغې نوم سره چالره بلل .

ابوجبیرہ انصاری رحمہ اللہ او فرمائیل چې دا آیت مبارک زمونږ باره کښې نازل شوې دې ولې کله چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مدینې منورې ته تشریف راوړو نو په مونږ کښې اکثر خلق داسې وو چې دوه یا درې نومونو باندې مشهور وو ، او په دې کښې ځینې نومونه داسې وو چې خلقو به هغه د سپکاوی یا پیغور دپاره استعمالول ، نو کله به چې په دغې خراب نوم سره نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم چاته خطاب کولو نو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم به عرض کولو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه په دې نوم سره خفه کیږی ځکه دا آیت مبارک نازل شو(۱) .

او ابن عباس رضی اللہ عنہما او فرمائیل چې په دې آیت مبارک کښې د تنابز باللقاب نه مراد دادې چې چا څه گناه یا خراب عمل کړې وی او بیانی ترې توبه کړې وی په هغې سره ئې یادول . لکه غل ، زناکار ، شرابی وغیره ورته وئیل او هغه مخکښې عمل وریادول او پیغور ورکول چې توبه ئې ترې کړې وی او دهغه تحقیر کول حرام دی(۲) .

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی چې څوک یو مسلمان ته د گناه داسې شرم وراړوی چې هغه ترې توبه کړې وی نو الله تعالی پخپله ذمه اخستې دې چې هغه لره په هغې گناه کښې اخته کولو سره دنیا او آخرت کښې شرمنده کړی . [قرطبی(۳)] .

۱- هُنْی لَعْبُونُو استثناء : ځینې خلقو دپاره څه داسې خراب نومونه مشهور شوی وی چې فی نفسه بدلونومونو وی مگر بغیر د هغې نه ئې څوک نه پیژنی . نو دداسې نومونو اخستو اجازت علماء کرامو په اتفاق سره وکړې دې خو شرط دادې چې سپکاوی او بې عزتی ئې ترې مقصود

۱- جامع الترمذی ، ابواب التفسیر باب سورة الحجرات (بالأختصار) [ج: ۲، ص: ۱۶۴]
۲- جامع الترمذی ، ابواب صفة القيامة الخ باب ماجاء في صفة اواني الخوض [ج: ۲، ص: ۷۱]
۳- تفسیر القرطبي [ج: ۱۶، ص: ۳۲۸، ۳۲۹]

نه وی لکه د ځینې محدثینو نومونو سره چې اعرج یعنی گلد یا احدب یعنی کبې وغیره مشهور دی او پخپله نبی کریم ﷺ یو داسې صحابی رضی الله عنه ته ذوالیدین فرمائیلی دی چې د نورو په نسبت ئې لاسونه اوږده وو (۱). کله چې عبد الله بن مبارک رضی الله عنه ته پیوس او شو چې د حدیث پاک په ځینې سندونو کښې ځینې نومونو سره څه داسې لقبونه راځي لکه حمید الطویل، سلیمان الاعمش، مروان الاصفر وغیره نو آیا په دغې لقبونو ئې یادول جائز دی؟ هغوی رضی الله عنهم او فرمائیل چې کله ستا مطلب د هغوی عیب بیانول نه وی بلکه د هغوی پوره پیژندگلو کول وی نو جائز دی. (قرطبی) (۲).

سنت دادي چې خلق په بښلي لقبونو سره ياد کړي شي :: حدیث پاک کښې راغلی دی چې رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې د مؤمن حق په بل مؤمن باندې دادي چې هغه په داسې نوم او لقب سره یاد کړي کوم چې د هغه زیات خوښ وی (۳)، همدغه وجه ده چې په عربو کښې د کنیت رواج عام وو. او نبی کریم ﷺ هم دا خوښ کړې وو پخپله نبی کریم ﷺ هم خاص خاص صحابه کرامو رضی الله عنهم ته څه لقبونه ورکړي دي. سیدنا صدیق اکبر رضی الله عنه ته ئې عتیق، عمر رضی الله عنه ته ئې فاروق، حمزه رضی الله عنه ته اسد الله (۴)، او خالد بن ولید رضی الله عنه ته ئې سیف الله فرمائیلی دی (۵).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	
اے هغه کسانو! چې ایمان موراوړې دي	
.....انې مومنانو!	
اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا	
ځان اوساتئ! د ډیر گمان کولو نه بیشکه ځینې د گمانونو نه گناه وی او رازونه مه لتوی!	
د گمان نه ځان بچ ساتئ یقینا بعضې بد گمانې گناه وی او د چا راز مه معلوموی	
وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ	
او غیبت دې نه کوی ځینی ستاسو دځینو آیا خوښوی یو په تاسو کښې چې اوخوری!	
او په تاسو کښې دې بعضې د بعضو غیبت نه کوی آیا په تاسو کښې به دا څوک خوښ کړی چې د خپل	
لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ	
غوښه درور خپل چې مړ وی پس نه خوښوی تاسو دا کار او اوبیرې ئې د الله نه بیشکه الله	
مړ روړ غوښه اوخوری نو دا کار خو ستاسو خوښ نه وی او د الله <small>جنت</small> نه ویره کوی بیشکه الله	

۱، صحیح البخاري کتاب الأدب، باب ما يجوز من ذكر الناس نحو قولهم الطويل والقصر [ج: ۲، ص: ۸۹۴]

۲، تفسير القرطبي [ج: ۱۶، ص: ۳۲۹]

۳، المستدرک للحاكم رقم الحديث: [۵۸۱۵] و مجمع الزوائد رقم الحديث: [۱۳۰۶۵]

۴، او کورنی: - مجمع الزوائد [ج: ۲، ص: ۳۹۶] محمود اشرف عثمانی.

۵، تفسير القرطبي [ج: ۱۶، ص: ۳۳۰]

تَوَابٌ

رَحِيمٌ

دیر توبه قبلونکي دي | رحم کونکي |

توبه قبلونکي دیر رحم کونکي دي |

آسان ترجمه قرآن

اے ایمان والو! دیر و گمانو نه ځان اوساتی، بعضي گمانو نه گناه وی او د چا په تفتیش کښ مه لگئ او دیو بل طبیعت مه کوئ. آیا په تاسو کښ څوک دا خوښوی، چه هغه دخپل مړ شوې ورور غوښه او خوری. ددی نه خو خپله تاسو نفرت کوئ، او د الله تعالی نه اویریدوئ. بے شک الله تعالی دیر زیات توبه قبلونکي او دیر مهربان دي.

خلاصه تفسیر

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ﴾ [اے ایماندارو! دیر و گمانو نه ځان ساتئ ځکه چه ځني گمان گناه وی] په دي وجه دظن او گمان چه څومره قسمونه دي دهغو تولو د احکامو تحقيق کوي چه کوم گمان جائز دي کوم ناجائز بيا دجائز په حد کښې دننه وسيرئ ﴿وَلَا تَجَسَّوْا وَلَا يَغْتَبَ بََعْضُكُم بَعْضًا﴾ [او] د چا په عيب پسې [لتون مه کوي او څوک دي دچا غيبت هم نه کوي] وړاند د غيبت مذمت دي چه ﴿أَكْبَبُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا﴾ [يا په تاسو کښې څوک دا خبره خوښوي چه دخپل مړ ورور غوښې و خوري] ﴿فَكَرِهْتُمُوهُ﴾ دي لره خوتاسو [خامخا] [بدې گنري] نوپوه شئ چه ديو ورور غيبت هم ددي مشابه دي ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ [او دالله تعالی نه ويره کوي] غيبت پرې دئ توبه وباسئ ﴿إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ﴾ [بيشکه الله تعالی لوي توبه قبلوونکي مهربان دي]

معارف او مسائل

دا آيت مبارك خپل مينځ کښې د حقونو او زيست ورزگار باره کښې احکام بيانوي. دي کښې هم درې څيزونه حرام گرځولې شوي دي. اول ظن چې تفصيل ئې راروان دي، بل تجسس يعنی د پټ عيب نغم وهل. دريم غيبت چې د يو غير موجود بنده په باره کښې داسې خبره کول چې دهغې په آوريدو سره به دغه بنده پرې بد گنري. دروېمې څيز يعنی ظن معنی غالب گمان ده، ددي باره کښې قرآن عظيم الشان خو اول دا بيان کړې دي چې د دیر گمانونو ځان ساتئ، بيا يې ددي وجه بيان کړه چې ځيني گمانونه گناه وی، دي نه معلومه شوه چې هر گمان گناه نه ده نو ددي ارشاد په آوريدونکو باندې ددي تحقيق واجب شو چې کوم يو گمان گناه ده چې ځان ترې اوساتی او تر څو چې د گمان جائز کيدل معلوم نشي. هغې ته دي نه ورځي. عالمانو او فقهاء کرامو ددي تفصيلونه بيان کړي دي، قرطبي او فرمايل چې دظن نه مراد دلته تهمت دي، يعنی په يو بنده باندې د څه قوي دليل نه بغير څه الزام د عيب يا گناه لگول^۱، امام ابوبکر جصاص^۲ په احکام القرآن کښې يو ټول اړخيز تفصيل داسې ليکلي دي چې دظن څلور قسمونه دي، يو حرام دي، دويم مامور به او واجب دي، دريم مستحب او مندوب دي، څلورم مباح او جائز دي.

^۱ تفسیر القرطبي [ج: ۱۶ ص: ۳۳۱]

حرام گمان دادې چې الله ﷻ باندې دا بدگمانی لری چې هغه بس راته هم عذاب راکوی. هم په مصیبت کښې مې اخته کوی، په داسې شان چې دالله ﷻ د مغفرت او رحمت نه گویا کښې ناامیده دې، د جابر رضی الله عنه روایت دې چې نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې:

«لایموتن احدکم الا وهو یحسن الظن بالله»^(۱) په تاسو کښې دې په چا باندې ددې نه بغیر مری نه راځی چې الله ﷻ باندې ئې بنده گمان نه وی.

یو بل حدیث پاک کښې د نبی کریم ﷺ دا ارشاد مبارک دې چې الله ﷻ فرمائی «انا عند ظن عبدي بی»^(۲) ازه خپل بنده سره دهغه د گمان په جوړ معاملہ کوم او س دهغه اختیار دې چې ما باندې څنگه گمان لری؟ دې نه معلومه شوه چې په الله ﷻ باندې حسن ظن ساتل فرض دی او بدگمانی حرامه ده. دا شان داسې مسلمانان چې په ظاهر حالت سره نیکان ښکاریږي دهغوئ متعلق بغیر د قوی دلیل نه بدگمانی حرامه ده، حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت دې چې نبی کریم ﷺ او فرمائیل «ایاکم والظن فان الظن اکذب الحديث»^(۳) یعنی دبدگمانی نه خان اوساتی ځکه چې گمان دروغ خبره وی.

دلته د ظن نه مراد په اتفاق سره په یو مسلمان باندې بغیر دد څه قوی دلیل نه بدگمانی کول دی، او په داسې کارونو کښې چې په یو طرف باندې ئې عمل کول ضروری وی. او په قرآن عظیم الشان او حدیث کښې د هغې باره کښې څه واضح دلیل موجود نه وی، هلته په غالب گمان باندې عمل کول واجب دی، لکه خپل مینځ کښې د مقدمو د فیصلو باره کښې د ثقه گواهانو مطابق فیصله ورکول. ځکه چې حاکم او قاضی دچا په عدالت کښې چې مقدمه ده په هغه باندې ددې فیصله کول واجب او ضروری دی او دغې خاص معاملې دپاره څه نص په قرآن عظیم الشان او حدیث کښې موجود نه دې نو د ثقه کسانو په گواهي باندې دده دپاره عمل کول واجب دی. اگر چې دا امکان او احتمال هلته هم دې چې شاید یو ثقه کس په دوی کښې دروغ وئیلی وی، نو په دې وجه رښتیني کیدل ئې صرف غالب گمان دې چې هم په دې عمل کول پرې واجب دی. دا شان چرته چې د قبلې رخ معلوم نه وی، او داسې څوک بنده هم نه وی چې معلومات ترې اوکړې شی، هلته پخپل غالب گمان باندې عمل کول ضروری دی، دا شان په یو بنده د څه څیز ضمان ورکول واجب وی نو ددغې ضائع شوی څیز په قیمت کښې په غالب گمان باندې عمل کول واجب دی. او مباح گمان داسې دې لکه چې د مونځ په رکعتونو کښې د چا شک شی چې درې مې او کرل او که څلور مې او کرل نو په خپل غالب گمان باندې عمل کول جائز دی او که د غالب گمان په پریښودو سره په یقیني خبره باندې عمل اوکړی چې هغه درې رکعته او څلورم رکعت ورسره یو ځانې کړی نو دا هم جائز دی، او مستحب گمان دادې چې هر مسلمان باندې دې نیک گمان کوی په دې باندې ثواب حاصلیږی. (دجصاص لنهیز)^(۴).

^(۱) صحیح مسلم کتاب الجنة، باب الأمر الظن بالله تعالى عند الموت [ج: ۲، ص: ۳۸۷] و سنن ابوداود، کتاب الجنائز، باب ما یستحب من حسن الظن عند الموت [ج: ۲، ص: ۴۴۴]

^(۲) صحیح البخاری کتاب التوحید، باب قول الله تعالى و یحذركم الله نفسه [ج: ۲، ص: ۱۱۰۹]

^(۳) صحیح البخاری کتاب الأدب، باب ما نهی عن التحاسد والتدابیر [ج: ۲، ص: ۸۹۶]

^(۴) أحكام القرآن للجصاص [ج: ۸، ص: ۴۵۶ تا ۴۵۸]

قرطبي رحمه الله فرمائی چې د قرآن عظیم الشان ارشاد دې چې ﴿لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِالْفِتْنَةِ غَيْرَ﴾ (۱) په دې کبني په مؤمنانو دنیک گمان کولو تاکید راغلي دي او دا چې مشهور دی چې ﴿ان من الحزم سوء الظن﴾ [یعنی د احتیاط خبره داده چې په هر چا باندې دې بد گمانی لری] ددې مطلب دادې چې داسې معامله دې کوی لکه د بد گمانی په صورت کبني چې کولې شی چې د قوی د اعتماد نه سوا دې خپل خیز دې د چا په حواله نه کوی. ددې مطلب دا نه دې چې په هر چا دې د غل گمان کوی او د هغه دې سپکاوی کوی، خلاصه دا چې چا لره د غل یا غدار گنولونه بغیر یخپله معامله کبني دې احتیاط کوی لکه شیخ سعدی رحمه الله هم فرمائیلی دی چې:

نگه دارد آن شوخ در کیسه در که داند همه خلق را کیسه بر

[هغه هوښیار بنده ملغلره په بتوه کبني محفوظ ساتی، کوم چې په چا باندې د گنرکپ گمان کوی. آیت مبارک کبني د دویم خیز نه چې منع کړې شوي ده هغه تجسس دي، یعنی د چا عیب لټول او سراغ لگول دی، ددې دوه قرآتونه دی یو ﴿لَا تَجَسَّوْا﴾ بل ﴿لَا تَخْتَفُوا﴾ او ابی هریره رحمه الله نه چې کوم روایت صحیحینو کبني دې هغه کبني دا دواړه لفظونه راغلی دی. ددې دواړو لفظونو معنی نزدې دی. اخفش په دواړو کبني دافرق بیان کړې دې چې د تجسس معنی داسې خیز لټول وی چا چې ستانه پټ کړې وی، او د تحسس معنی مطلق لټول دی نو په سورة یوسف کبني د ﴿فَتَحَسَّوْا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ﴾ (۲) هم دا معنی اخستې شوې ده په دې بنا د ټول آیت مبارک معنی داشوه چې:

کوم خیز چې ستاسو مخې ته راشی هغه نیولې شی د یو مسلمان چې کوم عیب ښکاره نه وی نو دهغې لټول جائز نه دی، یو حدیث پاک کبني نبی کریم ﷺ نه ارشاد دې چې:

﴿لَا تَقْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّ مِنْ أَتْبَعِ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فَيُخَبِّرْ﴾ [قرطبي] (۳) د مسلمانانو غیبت مه کوئی، او دهغوئ عیبونه مه تلاش کوئی، ځکه کوم کس چې د مسلمانانو عیبونه تلاش کوی، نو الله ﷻ دهغه عیبونه تلاش کوی، او چا د عیبونو تلاش چې الله ﷻ کوی نو هغه دهغه په کور کبني دننه هم رسوا کوی.

بیان القرآن کبني راغلی دی چې په پټه د چا خبرې آوریډل یا خپل خان او د ښکار کول او خبرې د چا آوریډل هم په تحسس کبني داخل دی البته که د چا د ضرر رسیدو احتمال وی او د خپل خان یا د بل مسلمان د حفاظت په غرض د زیان رسوونکی د پټو تدبیرونو او ارادو لټون کوی نو جائز دی (۴). دې آیت مبارک کبني دریم خیز چې منع کړې شوې دې هغه د چا غیبت کول دی یعنی دهغه په غیر موجودگی کبني دهغه متعلق یو داسې خبره کول چې دهغې په آوریډو هغه بنده خفه کیږی اگر چې رښتیا وی ولې چې بې بنیاده په چا باندې عیب لگول تهمت دې چې دهغه حرمت خان له په قرآن پاک کبني ثابت دی. او د غیبت په تعریف کبني د دغه کس په

(۱) ترجمه:-- کله چې تاسو خلکو دا خبره آوریډلې وه نو مسلمانانو سړو او مسلمانانو ښځو خپلو کبني دانیک گمان ولې اونه کړو.

(۲) ترجمه:-- او یوسف (ع) او دهغه ورور اولتونی.

(۳) تفسیر القرطبي [ج: ۱۶ ص: ۳۳۳] و سنن ابوداود، کتاب الأدب، باب فی الغیبة [ج: ۲ ص: ۶۶۹]

(۴) بیان القرآن [ج: ۱۱ ص: ۱۷]

غير موجود گئی د لفظ نه دامطلب اخستل نه دی پکار چې گنی د چا په موجود گئی کښې د هغه د خفگان خبره کول به جائز وی ځکه هغه اگر چې غیبت نه دې مگر لمز خودې کنه، چې حراموالې ئې ددې نه په مخکښې آیت مبارک کښې راغلي دي.

﴿يَحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا﴾ دې آیت مبارک کښې د یو مسلمان بې عزتی کول د هغه سپکاوی کول ئې د هغه د غوښې خوړلو پشان گرځولې ده، او که د مخامخ موجوده بنده سپکاوی او بې عزتی کولې شی نو د ژوندی بنده د غوښې خوراک پشان دی، قرآن عظیم الشان دا د لز په نوم په ﴿وَلَا تَلْبِزُوا أَلْفُسَكُمْ﴾ سره حرام گرځولې دې او دغسې په: ﴿وَنُفِّلَ لِكُلِّ مُمْرَرًا لَمْزَةً﴾ (۱) کښې هم بیان ئې راروان دې، هر کله چې د مړ د غوښې په خوراک سره هغه مړ ته څه تکلیف نه رسی نو دغسې یو ناموجود بنده ته د هغه پشې شا سپکاوی سره تکلیف نه رسی، البته د غیبت کوونکی خسیسوالې تر معلومېږي چې په مړې باندې گوذارونه کوی، دا څه بهادری خو نه ده په دې وجه غیبت کول حرام شو او د خسیسوالی کار هم شو.

دې آیت مبارک کښې د ظن، تجسس او غیبت د دریو څیزونو د حراموالی بیان دې، خود غیبت حراموالې ئې زیات سخت او بللو بلکه د مړ ورور غوښې خوراک سره ئې تشبیه ورکړه. او ددې خسیسوالې ئې ښه ښکاره کړو، د چا په مخامخ ئې بد وئیل هم اگر چې حرام دی خو دهغې هر څوک جرات نشی کولې بل دا چې دهغې د سمدستی عکس العمل خطر وې چې دغه بنده به پخپله د ځان د حفاظت په غرض مقابله کوی، غیبت خو هر کس کولې شی دهغې سلسله اوږده هم ځکه وې چې سمدستی عکس العمل ئې نه څرگندېږي ځکه د غیبت حراموالې ډیر سخت او گرځولې شو، دغسې په هر مسلمان باندې لازم دی چې د یو مسلمان غیبت واوړی نو د خپل وس په جوړ دې هغه بند کړی او که بندیز ئې نشی کولې نو کم از کم دهغې د اوږدو نه دې ځان ساتی، ولې چې په خوښه باندې غیبت اوږدېدل داسې دی لکه پخپله غیبت کول.

د غیبت پاره کښې مطلب: میمون رضی الله عنه او فرمائیل چې یوه ورځ مې خوب کښې د زنگی [حبشی] مړ کالبوت اولیدو چې چا راته د هغه د خوړلو دپاره اووئیل، ما ورته اووئیل چې د الله بنده زه دا ولې او خورم؟ نو هغه کس راته اووئیل چې تا د فلانی زنگی غلام غیبت کړې دې، ما اووئیل چې قسم مې دې په الله وی ما خو د هغه پاره کښې څه ښه یا خرابه خبره کړې نه ده، نو هغه کس راته اووئیل چې آؤ، لیکن دهغه پاره کښې دې غیبت خو اوږدېدلې دې، او راضی پرې پاتې شوې یی میمون رضی الله عنه باندې ددې خواب اثر دې نه پس ښکاره وو، چې نه ئې چرته پخپله د چا غیبت او کړو او نه ئې څوک پخپل مجلس کښې غیبت کولو ته پریځودل (۲).

انس بن مالک رضی الله عنه نه روایت دې چې د شب معراج حدیث پاک کښې نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې زه معراج ته بوتلې شوم نو زما تیریدل په داسې یو قوم باندې اوشو چې نوکونه ئې د تابې وو او هغوی خپل مخونه او د بدن غوښې راشو کوی. ما ددغې خلقو پاره کښې جبرائیل علیه السلام نه تپوس او کړو چې دا څوک دی؟ جبرائیل علیه السلام او فرمائیل چې دا هغه خلق دی چې د خپل رور

(۱) ترجمه: - پس خرابی ده هر هغه چا دپاره چې عیب لتوی پیغور ورکوی او غیبت کوی
(۲) تفسیر المظهری [ج: ۹ ص: ۵۵]

غیبت او بی عزتی به نی کوله . [بغوی روایت کرو ، مظهری] (۱)

او د ابی سعید رضی اللہ عنہ او جابر رضی اللہ عنہ په روایت نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې «الغیبة اشد من الزنا» [د غیبت گناه د زنا نه هم سخته ده] . صحابه کرامو رضی اللہ عنہم عرض او کړو چې دا څنگه ؟ نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې د زنا کولو نه پس د یو بنده توبه قبلیرې خود غیبت کوونکی گناه صرف په توبې سره نه معاف کیږي خو پورې چې هغه چا معاف کړي نه وی د چا غیبت ئې چې کړي وی [ترمذی ، ابوداؤد ، د مظهری نه] (۲) .

دې حدیث پاک نه ثابت شوه چې د غیبت گناه داسې ده چې د الله ﷻ د حق مخالفت هم په کښې شوې دې او د بنده حق هم په کښې ضائع کیږي ، ځکه د چا غیبت چې شوې دې دهغه نه هم معاف کول پکار دی ، او ځینې علماء کرام فرمائی چې ترڅو د غیبت خاوند ته ددې خبر نه وی رسیدلې تر هغې هغه د بنده حق نه جوړیږي ځکه به ئې د غیبت د کوونکي ته ددې غیبت کړې شوی نه د معافۍ غوښتلو ضرورت نه وی ارواح کښې نقل کړې شوی دی ، د حسن خیاطی او ابن الصباغ ، نووی ابن الصلاح ، زرکشی ، د ابن عبدالبر نه هغه د ابن مبارک رضی اللہ عنہ خو بیان القرآن کښې ددې د نقل کولو نه پس فرمائی چې په دغې صورت کښې اگر چې ددغې کس نه معافۍ غوښتل ضروری نه دی ، خود چا په وړاندې ئې چې دغه غیبت کړې وی نو د هغه په وړاندې د خپلې دروغۍ یا د خپلو گناهونو اقرار کول ضروری دی ، او که دغه بنده مړ شوې وی یا ئې څه پته نه وی نو د هغې کفار د انس رضی اللہ عنہم په حدیث کښې داده چې نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې :

«ان من كفارة الغيبة ان يستغفر لمن اغتابه تقول اللهم اغفر لنا وله» [بیهقی روایت کرو ، مظهری] . د غیبت کفار د داده چې د هغه دپاره بخښنه غواړي د چا غیبت چې ئې کړې وی یعنی داسې او وایه دې وائی چې ائی الله ﷻ ازمونږ او دهغه گناه معاف کړه .

مثله : د ماشوم ، مجنون او ذمی کافر غیبت هم حرام دې ، ولې چې دوی ته زیان ورکول هم حرام دی . خو دخپل وخت بربادولو په وجه بیا هم غیبت مکروه دې .

مثله : غیبت په وینا او کلام سره هم کیدیشی او په فعل یا اشارې وغیره سره هم کیدیشی ، لکه د گډ داسې نقل کول چې د هغه سپکاوي پرې کیدیشی .

مثله : ځینې روایتونو نه ثابت دی چې په آیت مبارک کښې چې د غیبت د عام حراموالی حکم دې دا مخصوص البعض دې یعنی په ځینې صورتونو کښې ددې اجازت شته دې ، لکه د یو کس بد د څه ضرورت یا مصلحت په غرض وی نو په غیبت کښې داخل نه دې ، خو شرط دادې چې هغه ضرورت او مصلحت په شریعت کښې معتبر وی لکه د یو ظالم شکایت دداسې بنده په وړاندې کول چې هغه ئې د ظلم نه بندولی شی ، یا د چا د اولاد یا بنسختي شکایت بیانول د هغوی د پلار یا د خاوند په وړاندې چې اصلاح ئې کولې شی ، یا د څه واقعي په باره کښې فتوی حاصلولو دپاره وی ، یا په دې عرض ئې بیانول چې نور مسلمانان دهغه دشر نه ساتل ئې

(۱) تفسیر البغوي [ج: ۷ ص: ۳۶۶] و سنن ابوداؤد، کتاب الأدب ، باب الغیبة [ج: ۲ ص: ۶۶۹]

(۲) تفسیر المظهری [ج: ۹ ص: ۵۵، ۵۶] و المعجم الأوسط للطبرانی رقم الحديث: [۶۷۷۸] و شعب الإيمان رقم الحديث [۶۳۱۵]

غرض وی، بیا په څه معامله کښې د مشورې اخستو په غرض د چا حال بیانول وی، یا دهغه چا بد بیانول چې ښه په ښکاره او فخر سره گناه کوی، نو دا ټول غیبت کښې نه راځی، خو بې ضرورته ئې بیانول ځکه مکروه دی چې هسې خپل وخت ضائع کول دی [دا ټولې مسئلې په بیان القرآن کښې د روح المعانی په حواله بیان کړې شوی دی]. او په دې ټولو کښې قدر مشترک دادي چې د چا د بدئ او عیب بیانولو نه غرض دهغه سپکاوي نه وی بلکه په څه ضرورت او مجبوري سره ئې ذکر کړې شوي وی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ	إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ	مِّنْ ذَّكَرٍ
اے خلقو!	بیشکه پیدا کړی مونږه تاسو دیو نارینه	
اِنِّي خَلَقُوا	مونږ تاسو دیوسری او یوې ښځې نه	
وَأُنْثَىٰ	وَجَعَلْنَاكُمْ	شُعُوبًا
او زنانه نه او جوړ کړی مونږه تاسو ځانگې [قومونه] او قبیلې قبیلې دپاره ددې چې یو بل او پیژنی	وَقَبَائِلَ	لِتَعَارَفُوا
پیدا کړی یی او مختلف قومونه او قبیلې مو جوړې کړی یی دې دپاره چې یو بل او پیژنی	إِنَّا أَكْرَمُكُمْ	عِنْدَ اللَّهِ
بیشکه عزتمند په تاسو کښې په نزد الله زیات پرهیزگار ستاسو دې بیشکه الله ښه پوهه دې	أَتَقُكُمْ	إِنَّ اللَّهَ
په تاسو کښې د الله جل جلاله په نیز زیات عزت مند هغه څوک دې چې زیات پرهیزگاروی بیشکه الله عالم		
		خَيْرٌ
		ښه خبر دې
		خبردار دې

آسان ترجمه قرآن

اے خلقو! حقیقت دادي، چه مونږ تاسو ټولو لره دیو سری او دیوې ښځې نه پیدا کړې یی، او تاسو مو په مختلفو قومونو او ځاندا ټولو کښ ددې وجه نه تقسیم کړې یی، دې دپاره چه تاسو د یو بل پیژندلو او کړئ په حقیقت کښ د الله تعالی په نزد په تاسو ټولو کښ عزت والا هغه څوک دې چه په تاسو کښ د ټولو نه زیات پرهیزگار وی، یقین او کړئ چه الله تعالی په هر څه پوهیدونکي، او د هر څیز نه باخبره دې.

خلاصه تفسیر

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَّكَرٍ وَأُنْثَىٰ﴾ [اے خلقو! مونږ تاسو ټول [دیوسری او یوې ښځې] یعنی آدم ~~او~~ او بی بی حوا [نه پیدا کړی دی] په دې وجه په دې کښې خوتول انسانان برابر دی [او] بیا په کومه خبره کښې چه فرق ایښودې دې چه ﴿وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ﴾ [تاسو لره یی مختلف قومونه او] بیا په دې قومونو کښې [مختلف ځاندا نونه جوړ کړل] د امحض ددې دپاره ﴿لِتَعَارَفُوا﴾ [چه دیو بل شناخت وکړې شي] چه په دې کښې دیر مصلحتونه دی نه په دې وجه چه په یو بل فخر وکړئ ځکه چه ﴿إِنَّا أَكْرَمُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقُكُمْ﴾ [د الله تعالی په نزد په تاسو ټولو کښې لوې شریف هغه دې کوم چه د ټولو نه زیات پرهیزگاروی] او پرهیزکاری داسې شي دې

چه پوره حال ۾ ڇا ته معلوم نه ڏي بلڪه ددي حال لره محض ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ [الله تعالى ښه پيژندونکي او پوره خبردار ڏي] په دې وجه په نسب او قوميت فخر مه کوي

معارف او مسائل

پورته آيتونو مبارکو کښې انساني او اسلامي حقونه او دزيست روزگار د آدابو د تعليم په سلسله کښې شپږ څيزونه حرام او منع گرځولي شوي دي چې خپل مينځ کښې د نفرت او دښمني سبب وي، په دې آيت مبارک کښې د انساني برابري ټول اړخيز تعليم ورکړي شوي دي. چې هيڅوک دې بل لره ډير کم يا رذيل نه گنړي، او دخپل نسب، خاندان يا مال، دولت وغيره په آډانه دې فخر نه کوي، ولې چې خپل مينځ کښې کرکه او دښمني راولاړيږي. ځکه نې افرمائيل چې ټول انسانان د يو مور پلار د اولاد کيدو په حيث رونه رونه دي، او خانداني قبائلي يا مال، دولت په اعتبار سره چې کوم فرق الله ﷻ اېښودي هغه د فخر د پاره نه بلکهد پيژندگلو د پاره دي.

غان نزول: دا آيت مبارک د فتح مکه په موقعه هغه وخت نازل شو چې نبي کریم ﷺ بلال حبشي رضی الله عنه ته د اذان کولو حکم او فرمائيلو. د مکې قریش لا مسلمانان شوي نه وو ځکه په کښې يو او وئيل چې د الله ﷻ شکر دې چې پلار مې وړاندې مړ دې اودا خرابه ورځ ټپي او نه ليدله. او حارث بن هشام او وئيل چې محمد ﷺ ته د دې تور قارغه نه سوا بل څوک خوښ نشو چې په مسجد حرام کښې اذان ورکړي. ابو سفیان رضی الله عنه او وئيل چې زه ځکه څه نه وایم چې خطره مې ده چې نبي کریم ﷺ لره به د آسمانونو مالک په هغې خبر کړي، جبرائيل رضی الله عنه نبي کریم ﷺ ته د دې ټولو خبرو اطلاع ورکړه، رسول کریم ﷺ دغه خلق راوئبلو ورته ټپي او فرمائيل چې تاسو څه وئيلي وو؟ هغوی ټولو اقرار او کړو، په دې باندې دا آيت مبارک نازل شو، دې آيت مبارک دا اوخودل چې د فخر او عزت څيز په حقيقت کښې ايمان او تقوى ده چې تاسو خلقو کښې دانسته او بلال رضی الله عنه په دې سره ښائسته دي، ځکه هغوی رضی الله عنه تاسو ټولونه زيات غوره او زيات شريف دي (مظهري د بغوي نه) (۱).

د عبد الله بن عمر رضی الله عنه روايت دې چې د فتح مکه په ورځ نبي کریم ﷺ پخپله اوښه باندې سورة وو او طواف ټپي او کړو د طواف نه چې فارغ شونو نبي کریم ﷺ دا خطبه او فرمائيله چې: ﴿الحمد لله الذي اذهب عنكم عبية الجاهلية وتكبرها الناس رجلان، بر، تقى كريم وعلى الله و فاجر شقى هين على الله، ثم تلايها للناس انا خلقنكم﴾ (ترمذي و بغوي) (۲).

د الله ﷻ شکر دې ڇا چې تاسو نه د جاهليت فخر او د هغې تکبر لرې کړو اوس د ټولو انسانانو صرف دوه قسمه دي، يونيک او متقى، هغه چې د الله ﷻ په نزد شريف او عزت مند دي، بل فاجر بدبخته دي، چې د الله ﷻ په نزد ذليل اوسپک دي، دې نه پس ټپي دا آيت مبارک تلاوت کړو چې ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ انا خلقنكم﴾ ابن عباس رضی الله عنه فرمائي چې د دنيا د خلقو په نزد عزت د مال او دولت نوم دې او د الله ﷻ په نزد د تقوى نوم دې.

(۱) تفسير البغوي هذه الآية [ج: ۷ ص: ۳۴۷]

(۲) تفسير البغوي تحت [ج: ۷ ص: ۳۴۸، ۳۴۹] و جامع الترمذي، ابواب التفسير باب تفسير سورة الحجرات [ج: ۲ ص: ۱۶۲] و مصنف ابن ابي شيبة رقم الحديث: [۳۶۹۱۹]

﴿شُعُوبًا وَقَبَائِلَ﴾ شعوب د شعب جمع ده چې ډیرې لوڼې ډلې دخلقو ته وئیلې شې کوم چې په یو بنیاد باندې راجمع وی بیا په هغې کښې مختلفې قبیلې او خاندانونه وی، بیا په خاندانونو کښې هم د لوڼې خاندان اود هغې د مختلفو حصو خان خاندله نومونه دی، د ټولونو لویه حصه ئې شعب نومېږي اود ټولونو وړه حصه ئې عشیره نومېږي او د ابی رواق په قول باندې شعب او شعوب د عجمي قومونو دپاره وئیلې شې د چا نسبونه چې محفوظ نه دی او قبائل د عرب خلقو دپاره وئیلې شې چې نسبونه ئې محفوظ را روان وی او اسباط بنی اسرائیلو دپاره وئیلې شې (۱).

نسبی وطنی یا د ژبې بیلتون د پیژندګلو په حکمت او مصلحت باندې اړانډه لري: د قرآن عظیم الشان دې آیت مبارک څرګنده کړه چې الله ﷻ اگر چې ټول انسانان دیو پلار، مور نه پیدا کړي او روڼه جوړ کړي دی، مګر بیا د دوو تقسیم په مختلفو قومونو قبیلو کښې الله ﷻ کړې دې هغې کښې حکمت دادې چې دخلقو پیژندګلو آسانه شې، لکه د یو نوم د دوو کسانو د خاندان په فرق سره بیلتون راتلې شې او په دې سره د لرې او نژدې خپلوئ عمل راتلې شې او د نسبې نژدې والی او لرې والی په مقدار باندې د دوو شرعی حقونه ادا کولې شې. د عصبو نژدې والی او لرې والی معلومیږي، چې ضرورت ئې د میراث په تقسیم کښې راپېښیږي، خلاصه ئې دا شوه چې نسبې بیلتون د پیژندګلو دپاره استعمال کړئ فخر دپاره نه.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ	أَمْ نَاطُ	قُلْ	لَمْ تُؤْمِنُوا
اووئیل باندې سیانو چې ایمان راوړو مونږه اووايه چې تاسو ایمان نه دې راوړې			
ادا بعضي باندې چیان وائی چې مونږ ایمان راوړې دې ورته اووايه چې تاسو ایمان نه دې راوړې			
وَلَكِنْ قُولُوا	أَسْلَمْنَا	وَلَمْ يَدْخُلِ الْإِيمَانُ	فِي قُلُوبِكُمْ
لیکن اووايي چې تابع شو مونږه اولانه دې داخل شوې ایمان په زړونو ستاسو کښې			
خوداسې وائی چې مونږ په ظاهره تابعه اریو ایمان خو لاتراوسه ستاسو په زړونو کښې داخل شوې نه دې			
وَأَنْ تُطِيعُوا اللَّهَ	وَرَسُولَهُ	لَا يَكُنْ لَكُمْ	مِّنْ أَعْمَالِكُمْ
او که تاسو حکمونه او منل دالله او در رسول دهغه نو کم به نه کړي تاسو لره د عملونو ستاسو نه			
او که تاسو دالله ﷻ اودهغه در رسول ﷺ تابعه اری او کړئ انوالله ﷻ به ستاسو په عملونو کښې هېڅ شیئ			
شَيْئًا	إِنَّ اللَّهَ	غَفُورٌ رَّحِيمٌ	إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ
هېڅ خیز بیشکه الله ښونکي مهربانه دې بیشکه مومنان هغه خلق دی			
کمې نه راوړی بیشکه الله ﷻ ښونکي ډیر رحم کونکي دې بیشکه مومنان خو هغه خلق دی			
آمَنُوا	بِاللَّهِ	وَرَسُولِهِ	ثُمَّ لَمْ يُرَتَّبُوا
چې ایمان ئې راوړو په الله باندې او په رسول دهغه باندې بیا ئې هېڅ شک اونه کړو			
چې الله ﷻ او دهغه په رسول ﷺ باندې ایمان راوړې بیا د ایمان راوړو نه پس شک نه کوی			

وَجَاهِدُوا	بِأَمْوَالِهِمْ	وَأَنْفُسِهِمْ	فِي سَبِيلِ اللَّهِ	أُولَئِكَ
او جہاد نہی او کرو	پہ مالونو خپلو سره	او په نفسونو خپلو سره	پہ لار دالله کنبی	داکسان چی دی
أُولَئِكَ	پہ لار کنبی	پہ خپلو مالونو او په خپلو خانونو سره	جہاد کوی	هم دغه خلق
هُمْ الصَّادِقُونَ	قُلْ	أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ	بِإِذْنِكُمْ	وَاللَّهُ
هم دوی رښتینی خلق دی	ورته او وایه	آیا تاسو خبر ورکوئ الله ته	د دین خپل	حالانکه الله
رښتونی دی	ته او وایه چی	آیا تاسو الله ته دخپلې دیندارئ خبر ورکول غواړئ؟		حالانکه
يَعْلَمُ	مَا	فِي السَّمَوَاتِ	وَمَا	فِي الْأَرْضِ
خبر دی	د هغه څه نه	چی په آسمانونو کنبی دی	او هغه څه نه	چی په زمکه کنبی دی
او الله				الله د آسمانونو او د زمکې د هر څیز نه خبر دی
بِكُلِّ شَيْءٍ	عَلِيمٌ	يَمْتُونُ	عَلَيْكَ	أَنْ أَسْلَمُوا
په هر څیز باندې	خبردار دی	دوی احسان کوی	په تاباندې	چی دوی اسلام قبول کړو
				ته هر څه معلوم دي
قُلْ لَا تَمْنُوا	عَلَيْ	إِسْلَامَكُمْ	بَلِ اللَّهَ	يَمُنُّ
ورته او وایه چی	مه احسانوئ	په ماباندې	اسلام خپل	بلکه الله
ورته او وایه چی	د خپل اسلام راوړل	احسان په مامه اچوئ	بلکه دا خو په خپلو خانونو دالله	احسان
عَلَيْكُمْ	أَنْ هَذَا	لِلْإِيمَانِ	إِنْ كُنْتُمْ	صَادِقِينَ
په تاسو باندې	چی هدایت نهی او کړو ستاسو	ایمان ته	که یی تاسو	رښتینی
او گنړئ	چی هغه درته	دایمان طرفته	خودنه او کړه	که چرې تاسو رښتونی یئ
إِنَّ اللَّهَ	يَعْلَمُ	غَيْبَ السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ	وَاللَّهُ
بیشکه الله	پوهیږی	په غیبو د آسمانونو	او د زمکې	او الله
بیشکه الله	د آسمانونو او د زمکې	په ټولو پتو خبرو باندې	پوهیږی	او الله
يَا	تَعْمَلُونَ			
				د هغه څه
				چی تاسو نهی کوی
				ستاسو عملونه وینی گوری

آسان ترجمه قرآن

دا باله چیان وائی چه: مونږ ایمان راوړې دي، ته دوی ته او وایه چه: تاسو ایمان خوله دي راوړې، البته داسې او وایی چه مونږ وسله غوړو لې ده او ایمان لا ستاسو په زړونو کښ داخل شوې نه دي، او که تاسو واقعی دالله تعالی او د هغه در رسول اطاعت او کړئ، نو الله تعالی به ستاسو د عملونو (په ثواب کښ) لږ کمې هم اونه کړی، یقیناً الله تعالی ډیر بخولکې، او ډیر مهربان دي. ایمان والا هغه کسان دی، چه هغوی الله تعالی او د هغه رسول زړه سره منلې دي، بیا په څه شک کښ نه دی مبتلا شوې، او کومو خلقو چه په

خپل مال او دولت، او په خپلو ځانونو سره د الله تعالى په لاره کېن جهاد کړې دي، هم هغه دي، چه رشتولې دي. (اے پیغمبر! علیه السلام! دې باندې چیانو ته) او وایه چه: آیا تاسو الله تعالى ته د خپل دین اطلاع ورکوئ؟ حالانکه الله تعالى هغې ټولو څیزونو باندې ښه پوهیږي، کوم چه په آسمانونو کېن دي، او کوم چه په زمکه کېن دي، او الله تعالى د هر څیز پوره پوره علم لري. دا خلق په تابلاندې احسان کوي، چه دوی ایمان راوړې دي، دوی ته او وایه چه: ما باندې د خپل اسلام راوړلو احسان مه ښاږې بلکه که تاسو واقعی (په خپله دعوی کېن) رشتونی یی، نو دا د الله تعالى په تاسو باندې احسان دي، چه هغه تاسو ته د ایمان هدایت درکړو. واقعی خبره داده، چه الله تعالى د آسمانونو او زمکې په پټو خبرو باندې ښه پوهه دي، او څه چه تاسو کوئ، الله تعالى هغې لاره ښه ویني.

خلاصه تفسیر

﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا﴾ [دا] بعضې [دبانډو خلق] بنی اسد وغیره چه تاته راشی کوم چه دایمان راوړو دعوی کوی دوی په دې کښې په څوگناهونو کښې اخته کیري یو خو دروغ چه بغیر ذرّه دتصدیق نه محض په ژبه سره [وانی چه مونږ ایمان راوړو] ﴿قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا﴾ ته وایه چه تاسو ایمان خونه دې راوړې [ځکه چه هغه موقوف دي په تصدیق ذرّه او هغه موجود نه دي لکه چه نزدې راروان دي] [ولمایدخل الایمان] ﴿وَلَكِنْ قَوْلُوا اسْلَمْنَا﴾ [لیکن] هاه [داسې وایی چه] مونږ مخالفت پرېښودو [تابعدار شو] او اطاعت په معنی دترك مخالفت محض په ظاهري موافقت سره هم متحقق کیدی شی [او] باقی ﴿وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ [تر اوسه ایمان ستاسو په زړونو کښې نه دي داخل شوي] په دې وجه دایمان دعوی مه کوی ﴿وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ [او گویا] تراوسه تاسو ایمان نه دي راوړې لیکن اوس هم [که چرې تاسو دالله تعالى اورسول] په ټولو خبرو کښې [خبره ومنئ] په کومو کښې چه داهم داخله ده چه په زړه سره ایمان راوړئ ﴿لَا يَلْبِسْكُمْ قَبْلُ غَمًّا لَكُمْ شَيْئًا﴾ [نو الله تعالى ستاسو دعملونو نه] کوم چه پس دایمان نه وی محض د هغه وخت دکفر او کذب په وجه سره کوم چه به ددې وخت په اعتبار سره تیر شوې وی [ذره هم کم نه کړی] بلکه دټولوبه پوره پوره ثواب درکړی ځکه چه ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [بیشکه الله تعالى غفور او رحیم دي] اوس زمونږ نه واوړی چه کامل مؤمن څوک دي چه که تاسو مؤمن جوړیدل غواړئ نو داسې جوړشی پس ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [پوره مؤمنان هغه دي کوم چه په الله تعالى او دهغه په رسول ایمان راوړی] ﴿ثُمَّ﴾ بیا [په ایمان قایم پاتې شی یعنی په ټول عمر کښې چرته] ﴿لَمْ يَزَلْ يَأْتُوا﴾ [شک ونه کړی] ﴿وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ او په خپل مال او خان سره دالله تعالى په لاره کښې [یعنی ددین دپاره] [محنت وکړی] چه په دې کښې جهاد وغیره ټول راغلل پس ﴿أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ [هم دا خلق دی رښتونی] یعنی پوره رښتونی او دغسې که صرف تصدیق یې وی بیا هم نفس صدق به وی په خلاف ستاسو چه ادنی درجه دایمان تصدیق دي هغه هم نه دي حاصل او دعوی کوی دایمان کامل پس یو امر قبیح خو دهغوی نه دا صادر شو یعنی کذب لکه چه الله تعالى فرمائی وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْأَخِيرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ پورې او دویم امر قبیح دادې چه دوی دوکه ورکوی لکه چه الله تعالى

فرمانی بخدعون الله الخ (۱) پس ﴿قُلْ أَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ بِدِينِكُمْ﴾ [تہ] دوی [تہ] وفرمایہ چہ ایا اللہ تعالیٰ تہ دخیل دین [قبولولو] [خبر ورکوی] یعنی اللہ تعالیٰ خو پوہ دی چہ تاسو ایمان نہ دی قبول کرے سرہ ددی چہ تاسو کومہ دعویٰ قبولولو کوئی نو پہ دی سرہ لازمیری چہ خلاف د علم خدا ندی نہ اللہ تعالیٰ تہ یوہ خبرہ بنایی [حال دادی چہ] دامحاله دہ خکہ چہ ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ [اللہ تعالیٰ تہ خو دتولو اسمانونو اومزکی دتولو خیزونو] پورہ [خبر دی او] علاوہ داسمانونو اومزکی نہ ﴿وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ [اللہ تعالیٰ نور ہم [تول خیزونہ پیژنی] نو دہ تہ بہ خوک خہ وبنائی پہ دی سرہ معلومہ شوہ چہ اللہ تعالیٰ تہ چہ کوم ستاسو پہ حقلہ علم دی چہ تاسو ایمان نہ دی راوڑی ہفہ صحیح دی او درم کار قبیح کوم چہ دوی وکرو دادی چہ ﴿يُحْمِزُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا﴾ [داخلق دخیل اسلام راوڑو پہ تا احسان بدی] کوم چہ نہایت درجہ گستاخی دہ چہ گوری مونہ بغیرد جنگ جگری نہ مسلمانان شو او نورو خلقو خو دیر پریشانہ کرے نو مسلمانان شول پس ﴿قُلْ لَا تَمْنُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ﴾ [تہ وواہ چہ پہ مادخیل اسلام راوڑو احسان مہ بدی] خکہ چہ قطع نظر دگستاخی نہ ستاسو اسلام مالرہ خہ نفع راکرہ [او] پہ اسلام نہ راوڑو زما خہ نقصان وشو کہ تاسو رنبتونی وی نو ستاسو داخرت نفع وہ او پہ دروغژن کیدو کنبی ہم ستاسو ددنیا نفع دہ چہ دقتل اوقید نہ بچ شوی پس پہ ما احسان اینودل محض جہل دی ﴿يَلِ اللَّهُ يَمَنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَذَا كُمُ لِلْإِيمَانِ﴾ [بلکہ اللہ تعالیٰ پہ تاسو احسان بدی چہ ہفہ تاسو تہ دایمان ہدایت وکرو ﴿إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾] پہ دی شرط چہ کہ تاسو [پہ دی دعویٰ دایمان کنبی] رنبتونی یی [خکہ چہ ایمان لوئی نعمت دی او بغیر دتعلیم اوتوفیق د اللہ تعالیٰ نہ نہ نصیب کیری نو دا داللہ تعالیٰ عنایت دی چہ داسی لوئی نعمت یی درکرو پس دوکی او احسان ضباطولونہ واپس شی او دا یا د سادتی چہ ﴿إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ﴾ [اللہ تعالیٰ داسمانونو اومزکی تولو پتہو خبرو لرہ پیژنی او] ددی علم محیط پہ وجہ ﴿وَاللَّهُ بِصِيرَتِكُمْ قَاسِمٌ﴾ [ستاسو تولو عملونو لرہ ہم پیژنی] او دہغی موافق بہ تاسو لرہ جزا درکوی بیاد ہفہ پہ وړاند د خبرو جوړولو نہ خہ فائدہ دہ

معارف او مسائل

تیروشوؤ آیتونو مبارکو کنبی خودلی شوی دی چي د الله ﷻ پہ نزد د عزت او شرافت ادا نرہ پہ تقویٰ دہ چي باطنی خیز دی، دی لرہ خاص الله ﷻ پیژنی، دخیل خان د پاکیزگی دعویٰ چالرہ نہ دہ روا. اوس پہ دی آیتونو مبارکو کنبی دی یوی خاص واقعی پہ بنا دا خودلی شوی دی چي د ایمان اصل مدار د زرہ پہ تصدیق باندی دی، دی نہ بغیر خالص پہ ژبہ باندی خان تہ مؤمن وئیل صحیح نہ دی، پہ دی تول سورة کنبی اول د رسول کریم ﷺ د حقوقو د رسول کریم ﷺ د تعظیم او تکریم، بیا خپل مینخ کنبی دی یوبل د حقونو او د زیست روزگار د طریقو بیان راغلی دی، د سورة پہ ختمیدو باندی دا او خودلی شو چي پہ آخرت کنبی د تولو عملونو ادا نرہ پہ ایمان د زرہ پہ تصدیق او د الله ﷻ او د رسول کریم ﷺ پہ تابعداری باندی دہ.

۱. د پورہ آیت ترجمہ دادہ:-- او پہ خلقو کنبی خینی داسی ہم شته چي وائی مونہ ایمان راوړو پہ الله تعالیٰ باندی او پہ ورځ د آخرت باندی حالانکہ هغوی بالکل ایمان والا نه دی

شان نازل: د امام بغوی رحمہ اللہ (۱) د روایت مطابق ددی آیت مبارک د نازلیدو واقعہ دا وه چې د نبی اسد قبیلې یو څو سړی مدینه منوره د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې په هغه موقعه حاضر شو چې د سخت قحط زمانه وه، دغه خلق د زړه نه خو مؤمنان نه وو صرف د صدقو حاصلولو په غرض ئې اسلام ښکاره کړو چې مؤمنان نه وو، ځکه د اسلامی حکمو او طریقو نه خبر نه وو، هغوی د مدینې منورې په لارو کښې گندگی او پلټنې خوره کړه او د مدینې منورې په بازارونو کښې د ضرورت د څیزونو قیمتونه زیات کړل او د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په وړاندې ئې د ایمان راوړو په دروغه دعوی او کړه دویم ئې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته تیر ورکول او غوښتل. دریم ئې په رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندې دا احسان څیړولو چې نور خلق خو تاسو صلی اللہ علیہ وسلم سره د څه جنگونو کولو نه پس مسلمانان شوی دی او مونږ بهې ډزه بهې ډوزه مسلمانان شوی یو ځکه زموږ قدر کول پکار دی چې په یو شان خود رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم بهې ادبی کول وو او بل ئې مقصود دا وو چې د مسلمانانو په صدقو او خیراتونو خپلې نیستې غوڅې کړی، که واقعی په رښتیا مسلمانان وي نو په رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم به ئې ولې احسان کولو، پخپله به ئې خپله فائده وه، په دې باندې دا آیتونه نازل شو چې په کښې په دروغه دعوی د دوی ښکاره کړه او د دوی د ایمان څیړولو بدی ئې هم ورسره بیان کړه.

﴿وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا﴾ هر کله چې ددغې خلقو په زړونو کښې ایمان نه وو صرف د ظاهري کړو وړو په بنا ئې د دروغو دعوی کوله ځکه قرآن عظیم الشان د دوی د ایمان نیشته والې او د ایمان د غلطې دعوی بیان ئې او کړو، داني او فرمائیل چې ستاسو ﴿أَمَنَّا﴾ وئیل خو دروغ دی تاسو زیات نه زیات د ﴿أَسْلَمْنَا﴾ وئیلې شی، ولې چې د اسلام لفظی معنی په ظاهري کارونو کښې تابعداري کول دی او دغې خلقو خپل ایمان راوړل په هغې سره درښتیا ثابتول غوښتل، په دې شان په لفظی اعتبار سره یو قسم تابعداري کول شو، په دې بنا دلغوی معنی په اعتبار سره اسلمنا وئیل صحیح کیدې شی.

اسلام او ایمان یو څیز دي او که څه فرق په کښې شته دي: ددې تیر شوی تقریر نه معلوم شو چې په دې آیت مبارک کښې د اسلام لغوی معنی مراد ده اصطلاحی معنی د سره مراد نه ده، ځکه په دې آیت مبارک سره د ایمان او اسلام تر مینځه په اصطلاحی فرق باندې هیڅ استدلال نشی کیدې، او د اصطلاح ایمان اصطلاحی اسلام تر مینځه اگر چې د مفهوم او معنی په اعتبار سره فرق داسې شته چې ایمان د شریعت په اصطلاح کښې د زړه د تصدیق نوم دی، په زړه کښې سره د الله تعالی توحید او رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم پیغمبري رښتیا او منلې شی، او اسلام دې ته وائی چې په ظاهري عملونو سره د الله تعالی او د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم تابعداري او کړې شی، خو په شریعت کښې د زړه تصدیق تر هغې وخته پورې د اختیار جوگه نه دي تر څو چې د هغې اثر داند اموږو ظاهري عملونو او فعلونو ته ورپورې اوځی. ادنی درجه ئې داده چې په ژبه سره د اسلام د کلمې اقرار او کړې، دغه شان اسلام اگر چې د ظاهري عملونو نوم دي خو په شریعت کښې تر هغې وخته پورې معتبر نه دي تر څو چې په زړه کښې تصدیق رانشی، گنی نودا منافقت شو، په دې شان اسلام او ایمان د بنیاد او انجام په اعتبار سره جدا جدا داسې دی چې

ایمان دباطن او زړه نه شروع شی او عملونو ته رسیږي او اسلام د ظاهري افعالو نه شروع شی او د باطن تصدیق پورې رسیږي خود مصداق اعتبار سره دا دواړه یو بل سره لازم او ملزوم دي هغه داسې چې اسلام بغیر د ایمان نه او ایمان بغیر د اسلام نه په شریعت کښې معتبر نه دي. شریعت کښې دا خو کیدې نشي چې یو بنده دې مسلمان وي او مؤمن دې نه وي یا دې مؤمن وي مسلمان دې نه وي. خود کلام په اصطلاحی ایمان او اسلام کښې البته د لغوی معنی اعتبار سره داسې کیدي شی چې یو بنده مسلمان وي مؤمن نه وي څنگه چې د ټولو منافقانو حال وو، والله سبحانه وتعالی اعلم، د سورة حجرات ترجمه ختمه شوه.

تمت بحمد الله تعالى وعونه سورة الحجرات للتأمن من شعبان ۱۳۹۲ يوم الاحد ولله الحمد والمنة

ایاتونه	سورة ق مکیه وهي خمس واربعون اية وثلاث ركوعات	رکوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑤	شروع کوم په نوم د الله چه دیر مهربان زیات رحم کونکي دي	⑤
ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ۝ بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ		
ق قسم دي په قرآن چی لوی شان والا دي بلکه دوی حیران شو په دي خبره چی راغي دوی ته		
قاف، په قرآن پاک باندې قسم دي اچې مونږ ته پیغمبر کړې یی خودا خلق په دي خبره تعجب کوي		
مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ۝ اِذَا		
یرونکي ددوی نه نو اوو نیل کافرانو دا یو څیز دي عجیبه آیا کله چی		
چی دوی ته دخپل قوم نه ویرونکي راغلو نو کافران وائی دا دیر عجیبه خبره ده آیا کله چی مونږ		
وَمِنَّا وَكُنَّا تُرَابًا ۝ ذٰلِكَ رَجْعٌ بَعِیدٌ ۝ قَدْ عَلِمْنَا مَا		
مړه شو مونږه او شو مونږه خاوري دا واپسی لرې خبره ده معلوم دی مونږ ته هغه [ټول]		
یوخل مړه شو او خاړوې شو انویا به راژوندی کولی شو دا واپسی خود عقل نه دیر لرې ده مونږ ته خود ددوی		
تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ ۝ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِیْظٌ ۝ بَلْ		
چی کمی نی زمکه ددوی نه او زمونږ سره کتاب دي هر څیز محفوظ کونکي بلکه		
هغه ټول اجزا معلوم دی چی زمکه ایه خوړو خوړو سره کمی او مونږ سره پوره محفوظ کتاب پروت دي		
كَذَّبُوا بِآلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ ۝ قَهُمْ فِيْ أَمْرٍ مُّرِیْجٍ ۝		
دروغ او گنډو دوی حق لره هر کله چی راغي دوی ته پس دوی [اوس] پریوتی دی په کارشکمن کښی		
بلکه کله چی دوی ته حقه خبره راغله نو هغه یی دروغ او گنډله نو دوی په شک کښې واقع شول		
أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا		
آیا دوی نه دی کتلی آسمان ته دپاسه دخان خپل نه چی څه رنگې جوړ کړو مونږه هغه		
نو آیا دوی آسمان ته نه گوري چی دوی د سرونو دپاسه دي مونږ څنگه جوړ کړې		

وَزَيِّنَّا ۝ وَمَالَهَا مِنْ فُرُوجٍ ۝ وَالْأَرْضُ مَدَدْنَاهَا

او بنائستہ کرو مونہ ہفہ | او نشتہ ہفہ لہ | خہ چاودی | او زمکہ | او غورولہ مونہ ہفہ
او بنائستہ کری مودی | او بہ ہفی کنبی ہیخ چاودی نشتہ | اوزمکہ خو ہم مونہ خورہ کری دہ

وَالْقَيْنَا ۝ فِيهَا رَوَاسِيَ ۝ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا

او او غور زول مونہ | بہ ہفی کنبی | غرونہ | او زرغون کرل مونہ | بہ ہفی کنبی |
او بہ ہفی کنبی مو غرونہ پیدا کری دی | او ہر قسم بنائستہ جو ری خیزونہ مو بہ

مِنْ كُلِّ زَوْجٍ ۝ بَهِيْجٍ ۝ تَبَصُّرَةً ۝ وَذِكْرًا

دھر | قسم | تازہ بوتونہ | دا تول خیزونہ سترگی رنہ کونکی دی | او نصیحت دی |
کنبی را تو کولی دی | چہ مونہ تہ رجوع کونکی ہر بندہ دپارہ دسترگو

لِكُلِّ عَبْدٍ ۝ مُّنِيبٍ ۝ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبْرَكًا

دپارہ | دہر بندہ | رجوع کونکی | او نازلہ کری مونہ | داسمان نہ | اوبہ | برکتنا کی |
غریلو او نصیحت ذریعہ دہ | او پور تہ نہ مو برکتی اوبہ را وورولی دی

فَأَنْبَتْنَا ۝ فِيهَا جَنَّاتٍ ۝ وَحَبَّ ۝ الْحَصِيدِ ۝

پس زرغون کرل مونہ | بہ ہفی سرہ | باغونہ | او دانہ [غلی] | دریبلی شوی فصلونو |
بیا مو بہ دی سرہ باغونہ او دریبلی شوی فصلونو دانہ را پیدا کری دی

وَالنَّخْلَ ۝ لِسِقِّ لَهَا ۝ طَلْمٌ ۝ نَضِيدٌ ۝ رِزْقًا

او ونی دکجورو | دنگی لوری | ہفی لہ دی | وری [غونچکونہ] | قط بہ قط | رزق |
او دکجورو دنگی دنگی ونی | چہ دہفی غنچی یو بہ بل کنبی انخستی دی | دا

لِلْعِبَادِ ۝ وَأَحْيَيْنَا ۝ فِيهَا بَلَدَةً مَّيْمَنًا ۝ كَذَلِكَ الْخُرُوجُ ۝

دپارہ دبنڈگانو | او ژوندی کرہ مونہ | بہ دی اوبو سرہ | زمکہ مرہ | دارنگی را وتل دی [دانسانانو دز مکی نہ]
بندگانو دپارہ خوراک دی | اوبہ دی [اوبو] سرہ مونہ مرہ زمکہ ژوندی کرہ | ادغہ شان بہ [دقبرونونہ] وتل وی

كَذَّبَتْ ۝ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ ۝ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ ۝ وَكُودٌ ۝

دروغ او گنرل | مخکنی ددوی نہ | قوم نوح | او ملگرو دکوہی | او شمودیانو |
دوی نہ ورا ندی د نوح قیام قوم او دکوہی ملگرو او شمودیانو

وَعَادٌ ۝ وَفِرْعَوْنٌ ۝ وَآخُوَانُ لُوطٍ ۝ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ ۝ وَقَوْمُ ثَمُودَ ۝

عادیانو | او فرعون | او رونیو دلوٹ | او خلقو دخنجل | او قوم دتبع |
او عادیانو او فرعونیانو او دلوٹ رونیو او دبنرو او سیدونکو او دتبع قوم

كُلٌّ ۝ كَذَّبَ الرُّسُلَ ۝ فَحَقَّ وَعِيدُ ۝ أَفَعَيْنَا بِالْخَلْقِ

دی تولو | دروغ او گنرل رسولان | پس ثابت شو | عذاب زما | آیانو عاجزہ وژ مونہ | بہ پیداوینست
دی تولو خپل خپل پیغمبران دروغزن گنرلی ووا نوزما د عذاب فیصلہ پری ثابتہ شوہ [انویا مونہ] [ددوی]

الْأَوَّلُ ۖ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ

پرومینی سره | بلکه دوی | په شک کښی پرانته دی | دپیداوښت نوی نه |

په اول خل پیدا کولو باندې ستړی شو | نه بلکه دوی دنوی سره دپیدا کیدو په باره کښی په شک کښی پرانته دی

آسان ترجمه قرآن

ق. قسم دې په قرآن مجید باندې! (دغې کافرانو پیغمبر علیه السلام ته د څه دلیل په وجه دروغون نه دی وئیلې بلکه هغوی په دې خبره باندې د حیرانتیا اظهار او کړو، چه څوک د آخرت نه ویرونکې خپله هم په دوی کښ (څرنگه) راغلو نو دغې کافرانو دا او وئیل چه: دا خو ډیره عجیبه خبره ده. آیا هر کله چه مونږ مړه شو، او خاورې شو، (هغه وخت به مونږ دوباره ژوندې کولې شو) دا واپسې خو زموږ د پوهې نه لرې ده. واقعہ خو داده، چه زمکه ددوی کومې حصول لره (خوړلو سره) کوی مونږ ته دهغې پوره علم دې او مونږ سره یو کتاب دې، چه ټول هر څه محفوظ ساتي په اصل کښ دوی رشتیاؤ ته په هغه وخت کښ دروغ وئیلې وو، چه کله هغه دوی ته راغلې وو، پس دوی په آله پلټه خبرو کښ اخته دی آیا دوی د ځان دپاسه آسمان نه دې لیدلې، چه مونږ هغې لره څرنگه جوړ کړې دې؟ او مونږ هغې ته ځائست ورکړې دې او په هغې کښ هیڅ قسمه چودل نشته. او زمکه مونږ خوره کړې ده، او په هغې کښ مو د غرونو لنگر اچولې دې، او په هغې کښ مو هر قسمه ځائسته څیزونه زرغون کړې دی. دې دپاره چه هغه د هر رجوع کولکې بنده دپاره د بصیرت او نصیحت سبب جوړ شی. او مونږ د آسمان نه برکتونو والا اوبه نازلې کړې، بیا مو دهغې په ذریعې سره باغونه او د غلې هغه دانې زرغولې کړې، چه دهغې کو کولې شی اود کهجورو دنگې دنگې اونې، چه په هغې کښ لاندې باندې غونجکې وی. دې دپاره چه مونږ بندگانو ته رزق ورکړو او دغه شان مونږ په دې اوبو سره یو مړ شوې ټنهر ته ژوند ورکړو، پس دغه شان به (د انسانانو د قبرونو نه) وتل هم وی ددوی نه مخکښ د نوح علیه السلام قوم او اصحاب الرس او ثمودیانو هم (دغې خبرې ته) دروغ وئیلې وو، او قوم عاد او فرعون او د لوط علیه السلام ورونږو هم. او اصحاب الایکه او د تبع قوم هم، دغې ټولو پیغمبرانو ته دروغون او وئیل، نو مونږ چه د کوم عذاب نه ویرو لې وو، هغه رشتیا شو. آیا مونږ په اول ځل پیدائش باندې ستړې شوی یو؟ نه! لیکن دا خلق سره دوباره پیدا کولو باره کښ په دهوکه کښ پرانته دی.

خلاصه تفسیر

﴿ق﴾ [ق] ددې معنی خو الله تعالی ته معلومه ده ﴿وَالْقُرْآنَ الْمَجِيدَ﴾ [قسم دې په قرآن مجید] یعنی کوم لره چه په نورو کتابونو شرف او فضیلت دې چه مونږ تاته د قیامت د عذاب نه ویرو لولو دپاره درلیرلې دې مگر دې خلقو ونه منلو ﴿بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ﴾ [بلکه په دې خبره ې تعجب وکړو چه دوی ته د دوی] د جنس [نه] یعنی دانسانانو نه [ویرونکې] پیغمبر [راغې] کوم چه دوی لره د قیامت د ورځې نه ویرو ل [پس] په دې ﴿فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ﴾ [کافرانو وئیل چه] اول خو په خپله [دا] یوه [عجیب خبره ده] چه بشر پیغمبر وی دویم بیا دعوی هم د عجیبه خبرې کوی چه دوباره به ژوندی کیږی ﴿وَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا﴾ [ایا هرکله چه مونږ مړه شو او خاورې شو نو ایا دوباره به ژوندی شو] ﴿ذَلِكَ رَجَعٌ بَعِيدٌ﴾ دا دوباره

ژوندی کیدل] دامکان نه [دیرلرې دی] لنډه داچه اول خو هغه زمونږ په شان انسان دې ده ته دپیغمبری د دعوی کولو حق نشته بیا هغه په خپله دعوی کبښې دیو محال شی دعوی کوی چه دمرگ او خاورې کیدونه پس به دوباره ژوندی شی ددې په جواب کبښې الله تعالی دمرگ نه پس دبیاژوندی کیدو امکان ثابتوی ددوی ورته د محال وئیلو رد فرمائی چه مطلب یې دادې چه دوباره ژوندی کیدو لره تاسو غیر ممکن گنړی ددې دوه وجهې کیدې شی یا خودا چه کومو خیزونو ته ژوندی وئیلې شوی دی په هغو کبښې دژوند صلاحیت نه وی دا خو په مشاهدې سره غلط ده ځکه چه هغه دا وخت ستاسو په وړاندې ژوندی موجود دی که دژوند صلاحیت په کبښې نه وی نو داوخت به څنگه ژوندی وو دویمه وجه دا کیدې شی چه فاعل یعنی الله تعالی ته د دوباره ژوندی کولو قدرت ځکه نه وی چه کوم اجزاء دمړی خاورې شوی خواره شوی دی هغه ده ته معلوم نه وی چه کوم ځای خواره شوی دی نو ددې په جواب کبښې فرمائی چه زمونږ دعلم خو داشان دې چه ﴿قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ﴾ [مونږ د دوی اجزاو لره پیژنو کومولره چه خاورې] خوری او [کموی او] داسې نه ده چه د نن نه یې پیژنی بلکه زمونږ علم خوقدیم دې تردې چه مونږ وړاند د وقوع نه دټولو خیزونو ټول حالات په خپل قدیم علم سره په یو کتاب یعنی لوح محفوظ کبښې لیکلی دی او تراوسه پورې ﴿وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِیْظٌ﴾ [مونږ سره] دغه [کتاب] یعنی لوح [محفوظ] کبښې موجود [دې] چه په دې کبښې د دغو خورو اجزاو مکان وضع او مقدار او وصف هرڅه دی پس که په علم قدیم باند څوک نه پوهیږی نو داسې دې او گنړی چه دغه دفتر په کوم کبښې چه هر څه دی دالله تعالی په وړاند حاضر دې مگر داخلق بیا هم بې وجهې په تعجب کبښې دی او صرف تعجب نه ﴿بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ﴾ [بلکه] رښتونی خبرې ته] په کومه کبښې چه مسئله دنبوت اوپه اخرت کبښې دوباره ژوندون هم شامل دې ﴿لَسَا جَاءَهُمْ قَهْمٌ فِیْ أَمْرِ مَرْجِعٍ﴾ [هرکله چه هغه دوی ته ورسیرې دروغرنه کوی غرض دا چه هغوی په یو منز لزل حالت کبښې دی] چه کله تعجب دې کله تکذیب دې داپه مینځ کبښې په طور دجملې معترضې وه وړاند بیان دې د قدرت یعنی ﴿أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا﴾ [ایا دې خلقوا ته زمونږ د قدرت علم نشته او ایا دوی] [د خپل ځان دپاره اسمان ته نه دی کتلی چه مونږ ده لره څنگه] اوچت اولوې [جوړ کړې دې او] په ستورو سره مو ﴿وَوَضَّيْنَاهَا﴾ [دې لره بنانسته کړې دې ﴿وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ﴾] او په دې کبښې] په وجه دمکمل استحکام [څه سورې قدرې هم نشته] لکه چه په اکثر و آبا دیو کبښې دزمانې په تیریدو سره اکثر سورې کیږی دا خو په اسمان کبښې زمونږ قدرت ښکاره دې ﴿وَالْأَرْضُ مَدَدْنَاهَا﴾ [او مزکه] کبښې دا قدرت ظاهر دې چه دې [لره مونږه خوره کړې ده ﴿وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِیَ﴾] او په دې کبښې مو غرونو لره ټینګ کړی دی ﴿وَأَلْبَسْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِیْجٍ﴾] او په دې کبښې مو د هر قسمه بنانسته خیزونه زرغون کړی دی ﴿تَبْصِرَةً وَذُكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِیْبٍ﴾] کوم چه ذریعه ده دپوهې او عبرت] یعنی زمونږ د قدرت د معرفت [دهر رجوع کونکی بنده دپاره] یعنی دداسې سړی دپاره کوم چه مصنوعاتو ته په داسې نظر سره گوری چه دوی لره چاجوړ کړی دی [او] زمونږ قدرت په دې سره ظاهر دې چه ﴿وَوَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَرَّکًا﴾ [مونږ د اسمان نه برکت والا اوبه ورولې دې ﴿فَأَلْبَسْنَاهُ جَلْبَابًا وَحَبَّ الْحَبِیْدِ﴾] بیامو په دې سره باغونه زر غون کړل او دفصل غله ﴿وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَّهُمَا طَلْعٌ مُّخْتَلِفٌ﴾] او د اوږدو اوږدو کجور اونی دکومو گنگوچې چه گنړې دی ﴿رِزْقًا لِلْعِبَادِ﴾] بندگانو لره د رزق ورکولو دپاره او] نور بوټی لکه گیاه

وغیره را خیزولو دپاره هم ﴿وَآخِیْنَا بِهٖ بَلَدًا مَّیْمَنًا﴾ [او مونږ ددې] باران [په ذریعه سره مړې مزکې لره ژوندی کړه] پس ﴿كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ﴾ [دغه شان] پوه شی چه مړولره [په دمزکې نه راوتل وی] ځکه چه د قدرت ذاتیه په اعتبار سره ټول مقدورات برابر دی بلکه کوم ذات چه په لویو خیزونو قادر دی د هغه په وړو خیزونو قادریدل نور زیات ظاهر دی په دې وجه دلته داسمان اومزکې ذکر وشو چه ددې پیدا کول د یومړی د پیدا کولو نه ډیره لویه خبره ده لکه چه الله تعالی فرمائی لَخَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ اَکْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ () نو هرکله چه په دې لویولویو خیزونو دالله تعالی قدرت ثابت شو نو مړو لره په ژوندی کولو به ولې نه وه نومعلومه شوه چه مړولره ژوندی کول محال نه دی ممکن دی او ژوندی کوونکې فاعل مختار لوی قدرت والا دی بیا په دې کبې د تعجب یا تکذیب څه خبره ده اوس وړاندې تکذیب کوونکو لره د ویرولو دپاره دتیرو امتونو واقعات وښودل او د عذاب خبرې ورکړو چه په څه شان سره دې خلقو قیامت نه انکار او در رسول تکذیب کړې دې داسې ﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَّاَصْحٰبُ الرَّیْثِ وَّمُؤَدَّوۡنَہٗ وَّعَادُوۡنَۡنَ وَاٰخَوَانُ لُوۡطًا وَّاَصْحٰبُ الْاَیۡکَةِ وَّقَوْمُ ثُبَیۡحٍ﴾ [ددوی نه وړاند قوم د نوح علیه السلام او خاوندانو د کوهی او ثمودیانو او عادیانو او فرعونیانو او قوم د لوط علیه السلام او خاوندانو د بنی او قوم د تبع تکذیب کړې دې] یعنی ﴿کُلُّ کَذَّبَ الرُّسُلَ﴾ [ټولو پیغمبرانو لره] یعنی خپل خپل پیغمبر لره ئې دتوحید او رسالت او قیامت په معامله کبې [دروغژن کړل ﴿فُتِحَ وَعِیۡدٌ﴾ پس زما وعید] په هغوی [ثابت شو] چه په دغو ټولو عذاب نازل شو دغه شان په دروغژن کوونکو به عذاب راځی خواه په دنیا کبې هم وی یا صرف په آخرت کبې وی د وعیدنه پس بیا اولنی مضمون طرف ته په بل طور سره واپسی ده چه ﴿اَفَعِیۡنَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ﴾ [ایامونږ په اول ځل پیدا کولو باند سترې شو] چه دوباره به ژوندی کول نه شو کولی یعنی یومانع داهم کیدې شی چه کار هم ممکن وی او د کوونکې قدرت هم پوره وی مگر څه عارضی مانع راپیښ شی لکه کوونکې سترې شوې وی په دې وجه داکارنه شی کولی په دې ایت کبې ئې ددې هم نفی وفرمائیله چه الله تعالی دداسې عیبونو نه پاک دې هغه دڅه شی نه نه متاثره کیږی نه ده ته د سترې والی څه امکان شته په دې وجه په قیامت کبې دوباره ژوندی کیدل په ذلتلوسره ثابت شول او دا خلق چه کوم انکار کوی ددوی سره هیڅ دلیل نشته ﴿بَلْ هُمۡ فِیۡ لَبۡسٍ مِّنْ خَلَقٍ جَدِیۡدٍ﴾ [بلکه دا خلق دنوو پیداکیدونه] محض بې دلیل [په شبهه کبې پریوتلی دی] کوم چه ددلیلونوپه وړاند په هیڅ شان قابل التفات نه دی

معارف او مسائل

سورة قاف خصوصیتونه : د سورة قاف زیات مضمونونه د آخرت ، قیامت ، د مړو د ژوندی کیدو او حساب کتاب باره کبې دی ، نو ددې نه وړاندې سورة حجرات سره یې همدا مناسبت دې ولې چې دهغې په آخر کبې هم ددې مضمونو بیان وو ، سورة قیو خاص اهمیت ددې حدیث نه معلومیږی چې د حارثه بن النعمان لور ام هشام وائی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله سره ډیر نژدې زما کور وو ، تقریبا دوو کالو پورې زمونږ او دهغوی د روتنې پخولو تنور یو وو ، نو زما سورة قاف په دې شان یاد شو چې نبی کریم صلی الله علیه و آله به هره جمعه په منبر باندې په خطبه کبې .

(ترجمه :- یقینا دآسمان او زمکې پیدا کول دسړو د پیدا کولو په نسبت ډیر لوی کار دی.)

لوستلو. [مسلم د قرطبی نه] (۱).

عمر فاروق رضی اللہ عنہ د ابی واقد لیشی رضی اللہ عنہ نه تپوس او کړو چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د دواړو اخترونو مونځونو کښې کوم سورة لوستلو؟ هغوی رضی اللہ عنہ او فرمائیل چې **﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾** او **﴿اِقْرَئْ بِالسَّاعَةِ﴾**، او جابر رضی اللہ عنہ نه منقول دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د صبا په مونځ کښې سورة ق ډیر تلاوت کولو. [دا سورة ډیر لوڼې دي]. خو سره د هغې مونځ به سپک وو [قرطبی] (۲). دا د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د تلاوت خاص اثر وو چې لوڼې نه لوڼې سورة لوستل او اوږد نه اوږد مونځ به ئې په چا پیتې نه جوړیدو.

آه آسمان په نظر راځی **﴿اَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ﴾** نه په ظاهره دا معلومېږي چې آسمان په نظر راځي، او مشهوره داده چې دا اودی رنگ د شین رنگ دی، خو ددې دنفی هم څه دلیل نشته، کیدیشی چې دا رنگ د آسمان هم وی دې نه علاوه نظر نه مراد عقلی نظر هم کیدیشی چې غور او فکر ترې مراد کیدیشی. [بیان القرآن] (۳).

د مرګ نه پس به ژوندی کولو باندې **﴿مَضْرُوبٍ ضَعِيفٍ جَوَابٍ﴾** **﴿قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ﴾** کافران او مشرکان چې په قیامت کښې د بعث بعد الموت [د مړو ژوندی کیدو] نه انکاری کوی، دهغې ټولو نه لوڼې دلیل، دا تعجب دي چې دمرګ نه پس د انسان اکثري حصې ښاوړې شی، بیا هغه ښاوړه خوره وړه شی په دنیا کښې، اوبه او هوښي ذرې ذرې ترې لري پورې اړسوی. په قیامت کښې د راژوندی کولو دپاره دټولې دنیا نه دا ذرې رایوځاني کول د چا په وس کښې کیدیشی؟ او بیا دا هم معلومول چې دغه ذرې به د چا چات وی، بیا هره یوه حصه ځان ځان له راجمع کول د چا د وس خبره ده؟ قرآن عظیم الشان ددې جواب داسې ورکړې دي چې انسان پخپل نیمګړی علم او بصیرت باندې د الله ﷻ پوره غیر محدود او راچاپیره علم قیاس کوی ځکه ګمراه شی.

﴿قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ﴾ دالله ﷻ علم خو دومر وسیع او محیط دي چې دمرګ نه پس د انسان هره یوه حصه یې په نظر کښې ده، هغه ته معلوم دی چې د مړی د بدن کومه کومه حصه زمکې خوړلې ده، ولې چې د هغه ځینې هډوکي الله ﷻ داسې جوړ کړي دي چې هغه زمکه نه خوری، بیا چې د بدن کومه حصه ئې ښاوړه او خوری او ورسره ښاوړه شی دغه ښاوړه بیا دجهان کوم ګوټ ته رسیږي هغه ټول هر څه دالله ﷻ په نظر کښې دي، کله چې ئې او غواړي یو ځاني ئې کړي، او که لېشان غور او کړي نو داوخت هم د انسان هر هر جز د دنیا د مختلفو حصو راټول کړې شوی دی، څه د غذا، خوارک ځکاک په صورت کښې څه د دوايې په صورت کښې، دا هم د ټولې دنیا د مختلفو ښارونو او ځنګلونو جزونه خودی کومونه چې د انسان دا موجوده شکل جوړ شوي دي. بیا هغه دپاره څه مشکل دی چې دوباره دغه حصې په دنیا کښې د خوړولو نه پس بیا په یوځاني کښې جمع کړي. او صرف دا نه چې اوس دمرګ او

۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۱] وصحیح مسلم کتاب الجمعة، باب فی الخطبة والصلاة قصدا [ج: ۱ ص: ۲۸۶]

۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۱] وصحیح مسلم کتاب صلاة العیدین، باب فی قراءة ق والقرآن المجید الخ [ج: ۱ ص: ۲۹۱]

۳) بیان القرآن [ج: ۱۱ ص: ۵۴]

بناؤری کید و نه پس د انسان دغه اجزاء د الله ﷻ په علم کښې راغلی وی بلکه د انسان د پیداکید و نه رومبې دده د ژوند هره لمحہ او په دې کښې پیدا کیدونکی بدلونونه او بیا د مرګ نه پس په دده باندې به څه څه حالات راپیښې ، هغه ټول الله ﷻ سره لیکلی په لوح محفوظ کښې موجود دی .

بیا کوم ذات چې داسې علیم او بصیر دې او د چا قدرت چې دومره کامل او ټولو څیزونو نه راجاپیره دې ، ددې باره کښې دا تعجب کول پخپله د تعجب خبره ده ، د ﴿تَنْقُصُ الْأَرْضُ﴾ دا تفسیر د ابن عباس رضی الله عنه ، مجاهد رضی الله عنه وو ، او جمهورو مفسرینو نه منقول دې ، [بحر محیط] (۱) .

﴿فَهَمُّ فِي أَمْرِ مَرْيَمَ﴾ لغت کښې د مریچ لفظ ګډوډ دې چې ګڼ څیزونه په کښې رابوځانې شوی وی ، او داسې څیز عموماً فاسد وی ځکه ابوهریر رضی الله عنه د مریچ ترجمه په فاسد سره کړیده او ضحاک رضی الله عنه ، قتاده رضی الله عنه او حسن بصری رضی الله عنه وغیره مختلط او ملتبس کړې ده (۲) ، مراد دادې چې دا کافران د پیغمبري نه انکاریان په خپل انکار کښې هم څه یوه خبره باندې کلک نه دی ولاړ . کله ئې ساحر او جادوګر بولی او کله ورته شاعر وائی ، کله ورته کاهن او نجومی وائی . د دوئی خبره پخپله ناواضحه ګډوډ او فاسده ده ، ددوئی د کومې خبرې په جواب ورکړې شی ؟

دې پسې د الله ﷻ د قدرت مطلقه کامله بیان دې چې په آسمانونو ، زمکه او په دې کښې د پیداکیدونکو لویو لویو څیزونو د پیداکولو په حواله سره کړې شوې دې ، په دې کښې د آسمان باره کښې فرمائی چې : ﴿وَمَا هَآءِ مِنْ فُرُوجٍ﴾ فروج د فرج جمع ده معنی ئې چوند ده ، مراد دادې چې د آسمان دومره عظیم الشان کره الله ﷻ جوړه کړې ده که دا انسان جوړ کړې وې نو په زرګونو جوړونه پیوندونه به په کښې وو ، مګر تاسو ګورئ چې په آسمان کښې داسې هیڅ څه څیز نشته ، دادې سره بې سمونۍ نه ده چې آسمان کښې الله ﷻ دروازي جوړې کړې دی ولې چې دروازي ته چوند [چاوده] او درر نشی و نیلی .

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ﴾ تیرو شوؤ آیتونو کښې د کافرانو باره کښې دا بیان وو چې هغوی پیغمبري او آخرت په دروغه بولی ، دې سره نبی کریم ﷺ ته زیان رسیدل ښکاره خبره ده ، دې آیت مبارک کښې الله ﷻ د نبی کریم ﷺ د تسلی دپاره تیرو شوؤ پیغمبرانو ﷺ اوددوئی د امتونو حالات بیان کړي دی چې داسې زیانونه هر پیغمبر ته رسولې شوی دی ، دا د پیغمبرانو ﷺ سنت دی ، تاسو پرې زړه مه خفه کوئ . دنوح ﷺ د قوم قیصه قرآن عظیم الشان کښې بیا بیا راغلي ده چې نهه نیم سوه کاله ئې نوح ﷺ د اصلاح کوشش کولو . خو قوم ئې یواځې انکار نه کولو بلکه هغوی ﷺ ته به ئې زیانونه هم رسول .

اصحاب الرحمن هم خلق دی ؟ عربی کښې د رس دیرې معنی دی . مشهوره معنی ئې کچه کوهې دې چې پوخ کړې شوې نه وی . د اصحاب الرس نه مراد د نمود قوم نه پاتې شوی خلق دی چې عذاب نه پس پاتې شوی وو . ضحاک وغیره مفسرینو ددې قیصه داسې لیکلې ده چې کله د صالح ﷺ په قوم باندې عذاب راغلو نو هغې نه هغه څلور زره کسان محفوظ پاتې شو کومو

(۱) تفسیر البحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۱۰ ص: ۱۲۰]

(۲) تفسیر البحر المحیط [ج: ۱۰ ص: ۱۲۱]

چې صالح باندې ايمان راوړې وو. دغه خلق دخپل ځانې نه حضر موت ته لارل، او هلته ئې پراؤ واچولو. صالح عليه السلام هم ورسره وو، چرته چې يوكوھې وو هلته ئې پراؤ واچولو. دغه ځانې كښې صالح عليه السلام وفات شو ځكه ئې حضر موت (يعنى مرگ حاضر شوا) نوم شو، بيا په دغې خلقو كښې بت پرستى شروع شوه. د دوى د اصلاح دپاره الله تعالى يونبى اوليرلو چې دوى شهيد كړو، په هغوى دالله تعالى عذاب راغلو د ژوند كار ئې چې په كوم كوھى روان وو هغه بيكاره شو، آبادئ ئې وړانې شوې څنگه چې الله تعالى فرمائى چې ﴿وَيَذُرُ مُعَقَّلًا وَقَفَرًا مَّشِيدًا﴾ يعنى د عبرت سترگو لرونكو دپاره دهغوى هغه بيكاره پروت كوھې او وړان شوى پاخه مكانونه عبرت دپاره كافى دى^(۱).

نموده: د صالح عليه السلام امت وو، د دوى واقعه څو څو ځله قرآن عظيم الشان كښې رومبې تيره شوې ده.

عاده: عاد قوم دخپل مهلت او د قوت اوبهادرئ تر مخه خلقو دپاره متل جوړې شوى وو، دوى ته هود عليه السلام پيغمبر ليرلې شوې وو، هود عليه السلام ئې ډير تنگ كړو د هود عليه السلام نافرمانى ئې او كړه، آخر د هوا په طوفان باندې ټول تباه كړې شو.

فرعون: د مصر د يو ډير مشهور او معروف بادشاه نوم دې.

﴿اِخْوَانُ لُوطٍ﴾ داد لوط عليه السلام امت دې چې قيصه ئې بيا بيا تيره شوې ده.

﴿اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ﴾ ايكه يعنى گنر ځنگل او بنر ته وئيلى شى، دا خلق په دغسې ځانې كښې اوسيدل. شعيب عليه السلام دوى ته دپيغمبر په حيثيت سره ليرلې شوې وو. هغوى نافرمانى او كړه آخر دالله تعالى عذاب سره تباه او برباد شو.

﴿وَقَوْمُ ثَعْلَبٍ﴾ تبع د يمن د يو بادشاه لقب دې، ددې ضرورى تحقيق هم په دې تفسير معارف القرآن سورة دخان كښې تير شوې دې.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا

| او پيدا كړې دې مونږه

اويقينا مونږ انسان پيدا كړو

الْإِنْسَانَ وَنَعَلَّمَ مَا تَوَسَّسُ بِهِ نَفْسُهُ وَكُنْ

انسان | او پوهيږو مونږه | په هغه | چې وسوسه كوي | په هغې سره | زړه دهغه | او مونږه اودده په زړه كښې چې كومې وسوسې راځي | هغه هم | مونږ پيژنو | او مونږه

أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ۝ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّينَ

زيات نژدې يو | ده ته | درك | دمرئ | نه | كله چې اخلي | دوه اغستونكي فرېستي خودده د سا درك نه هم زيات نژدې يو | څه وخت چې دوه ليكونكي فرېستي دده

عَنِ الْيَمِينِ	وَعَنِ الشِّمَالِ	قَعِيدٌ ۝	مَا يَلْفِظُ	مِنْ قَوْلٍ
دنبی طرفنه	او دگس طرفنه	ناستی وی	نه وائی انسان	یوه خبره
دنبی او گس طرف ته موجودې وی او د انسان د خپلې نه چې څنگه څه لفظ اوڅی				
إِلَّا لَدَيْهِ	رَقِيبٌ	عَتِيدٌ ۝	وَجَاءَتْ	سَكْرَةُ الْمَوْتِ
مگر دهغې سره وی	ساتونکې	حاضره فرېسته	اورا غله	بې هوشی دمرګ
نودده سره یو ساتونکې افرېسته ددې دلیکلودپاره تیاره موجود وی او دمرګ بې هوشی				
بِالْحَقِّ	ذَلِكَ مَا	كُنْتُ مِنْهُ	تَّحِيدٌ ۝	وَنَفْخٌ
دحق سره	دا هغه څیز دی	چې وی ته	دهغې نه	چې به تر تېستیدلې
او پوکې او وهلې شو په رېستیا راوړسیده دا هغه څیز دی چې ددې نه به ته تېستیدلې او شپیلې به				
فِي الصُّورِ	ذَلِكَ يَوْمَ	الْوَعْدِ ۝	وَجَاءَتْ	كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا
په صور کښی	دا هغه ورځ ده	چې ته به تر یو لې کیدې	اورا غې	هر انسان چې وی دهغه سره
پوک وهلې شی هم دا د عذاب ورځ ده ... او هر کس به په داسې حالت کښې پېش کیدې چې یوه افرېسته				
سَاقٍ	وَشَهِيدٌ ۝	لَقَدْ كُنْتُ	فِي غَفْلَةٍ	مِّنْ هَذَا
یو راوستونکې	او یو گواهی کونکې	بېشکه وی ته	په غفلت کښی	ددې ورځې نه
به نې راوولی اوبله به ورسره گواه وی ادا به ورته ونیلی شی ته خو ددې ورځې نه په غفلت کښې وی				
فَلَكشفْنَا	عَنكَ	غِطَاءَكَ	فَبَصَرُكَ	الْيَوْمَ حَدِيدٌ ۝
نولرې کره مونږه	ستانه	پرده ستا	پس نظر ستا	نن ورځې تیز دی او اوونیل
خو مونږ درله [دسترگونه] پرده پرانسته نونن خو دې نظر ډیر تیز دی او دهغه ملګري				
قَرِينُهُ	هَذَا مَا	لَدَيَّ	عَتِيدٌ ۝	الْقِيَا
ملګری دهغه	دا هغه دی	چې حواله وژ ماته	حاضر دی	په دوزخ کښی
فرېسته به او وائی چې دا هغه [عمل نامه] ده چې ماسره تیاره پرته ده [حکم به اوشی] چې ائې دواړو فرېستو				
كُلٌّ لِّكَافٍ	عَنِيدٌ ۝	مَتَاعٍ	لِلْخَيْرِ	مُعْتَدٍ
هر سخت کافر	عناد کونکې	[ضدی سرې]	منع کونکې	خیر لره
دحدنه اوړیدونکې هر ناشکره سرکشه دوزخ ته او غورزوئ چې اخلاق به نې دادنیکن نه منع کول حدنه تیریدونکې او				
مُرِيبٌ ۝	الَّذِي	جَعَلَ	مَعَ اللَّهِ	إِلَهًا آخَرَ
شک کونکې	هغه کس	چې جوړ کړې نې وژ	دالله سره	معبود [خدائی] بل پس او غورزوئ هغه
شک کونکې وو چا چې الله ﷻ سره نور معبودان مقرر کړی دی تاسو دواړه دا کس په سخت عذاب				
فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ۝	قَالَ قَرِينُهُ	رَبَّنَا	مَا أَطَغَيْتُهُ	
په عذاب	سخت کښی	اوونیل ملګری دهغه	په ربه زمونږه	نه دې جوړ کړې ماسرکشه ده لره
کښې واچوئ دهغه [شیطان] ملګري به او وائی چې ائې زمونږ ربه ما دې نه دې سرکشه کړې				

وَلَكِنْ	كَانَ	فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ۝	قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا	لَدَيَّ
وليکن	وہ	گمراہی لری کنبی	اوونیل اللہ	جگہ مہ کوئی
بلکہ دی پخپلہ بہ غتبہ گمراہی کنبی پروت وو	اللہ	تہ او فرمائی چہ زما وړاندی		
وَقَدْ قَدَّمْتُ	إِلَيْكُمْ	بِالْوَعِيدِ ۝	مَا يَبْدُلُ الْقَوْلُ	
او مخکبسی لیرلی ووما	تاسو ته	یرول [خبرداري دبد انجام نه]	نه بدلیری خبره	
جگہ مہ کوئی	او ما تاسو بہ دنیا کنبی	وړاندی ددی عذاب نه ویرولی وئ	نو زما په دربار کنبی به [نن]	
لَدَيَّ	وَمَا أَنَا	بِظُلَامٍ	لِّلْعَبِيدِ ۝	
په دربار زما کنبی	او نه یم زه	ظلم کونکی	په بندگانو خپلو باندی	
فیصله نه بدلیری	[کومه چہ ما کړی وی]	اوزه پخپلو بندگانو ظلم کونکی نه یم		

آسان ترجمه قرآن

او حقیقت دادی، چه مونږ انسان لره پیدا کړې دې، او دهغه په زړه کښن چه کوم خیالات راځی، دهغې نه هم مونږ ښه خبر یو، او مونږ د مړی درک نه هم زیات هغه ته نژدې یو. هغه وخت هم چه کله (اعمالو لره) لیکونکې دوه فرشتې لیکي یو ښې طرف ته او بله کس طرف ته ناسته وی. انسان هیڅ یو لفظ د ژبې نه نه اوپاسی، مگر په هغې باندې یو نگران مقرر وی، هر وخت (لیکلو دپاره) تیار. او د مرگ سختی په رشتیا باندې راتلونکې ده، (اے انسانه) دا هغه څیز دې، چه تا ددې نه تیښته کوله. او شپیلې به اوو هلي شی، دا به هغه ورځ وی، چه ددې نه ویرولې شول. او هر سړې به داسې راشی، چه هغه سره به یو شړونکې او یو گواهی ورکونکې وی حقیقت دادی، چه ته ددې واقعي نه په غفلت کښن پروت وې، اوس مونږ ستا له هغه پرده لرې کړه، کومه چه په تاباندې پرته وه، نو نن ستا نظر ډیر تیز شوې دې. او ملګري دهغه به اوواښی چه: دا دهغه (اعمال نامه) چه ماسره تیاره ده (حکم به ورکړې شی چه) تاسو دواړه هر هغه سړی لره په جهنم کښن واچوئ، چه لوښی کافر، او د حق پوځ دشمن وو. چه نورو خلقو لره د نیکی نه ډیر منع کونکې، او زیاتې کونکې او (په حقه خبره کښن) شک کښن اچونکې وو. چه الله تعالی سره ئې نور معبودان جوړ کړې وو، لهذا اوس تاسو دواړه هغه لره په سخت عذاب کښن واچوئ. دهغه ملګري به اوواښی چه: اے زموږ پروردگار! ما ده لره گمراه کړې نه وو، بلکه دی په خپله په گمراهی لري کښن اخته وو الله تعالی به اوواښی چه: تاسو ماسره جگړې مه کوئ، او ما خو مخکښ تاسو ته دمخکښ نه د عذاب زور نه درلیږلي وه زما په نزد هغه وینا نشی بدلیدی او زه په بندگانو باندې هیڅ ظلم کونکې نه یم.

خلاصه تفسیر

بره په قیامت کنبی د مړو د ژوندی کیدو امکان ثابت شوې دې وړاند ددې وقوع بیان دې او وقوع موقوف ده په علم کامل او قدرت کامل باند په دې وجه اول دې لره ښائی چه ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ﴾ [اومونږ انسان لره پیدا کړې دې] کوم چه داعلی درجې دلیل دې په قدرت ﴿وَنَعَلَّمْ مَا تَتْلُو﴾ او دده په زړه کنبی چه کوم خیالات راځی مونږ هغو لره هم [پیژنو] نو کوم

کارونه چه د دوی په لاسو پښو او ژبوسره صادر وی د هغوی پیژندل خو په درجه اولی دی [او] بلکه مونږ ته خو د دوی د حالاتو داسې علم دې چه دوی ته په خپله هم د خپلو حالاتو داسې عالم نشته پس په اعتبار د علم ﴿وَتَعْنُ أَقْرَبَ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾ [مونږ انسان ته دومره قدرې نزدې یو چه د دوی دمړی درگ نه هم زیات] د کوم په قطع کیدو چه انسان مری او چونکه د خلقو په عالم عادت کښې د خناور دروح ویستلو دپاره دمړی پریکولو طریقه رائج ده په دې وجه د تعبیر اختیار کړې شو او داد مړی رگونو ورید او شریان دواړو لره مشتمل دی مگر شریان ترې نه مراد اخستل زیات مناسب دی ځکه چه په دې کښې روح غالب او وینه مغلوبه وی او په ورید کښې په عکس وی او دلته چه په کوم کښې د روح زیات دخل وی د هغه مراد اخستل مناسب دی او په سوره حاقه کښې لفظ د وتین په معنی د رزه د رگ سره تعبیر کول ددې نائید کونکی دې ځکه چې کوم رگونه د رزه نه راوخی هغه شریان نه دی او اگر چه په قرآن کښې لفظ د ورید دې مگر لغوی معنی ددې عامه ده چه د زړه نه راوتونکی رگونه شریانونه په کښې هم داخل دی او د جگر [څگر] نه راوتونکی رگونه ورید په کښې هم داخل دی پس مطلب داشو چه مونږ په اعتبار د علم ده ته دده دروح اونفس نه هم زیات نزدې یو یعنی څنگه علم چه انسان ته د خپلو حالاتو دې مونږ ته دده علم په خپله دده نه هم زیات دې چنانچه انسان ته د خپلو پیرو حالتونو علم نه وی او د کومو علم چه وی په هغې کښې هم ځنې وخت دنسیان یا هیږیدو حال راخی او په الله تعالی کښې ددې احتمالاتو گنجائش د سره نشته او ظاهره ده چه کوم علم په هر حالت کښې وی ددې تعلق په نسبت د هغې چه په یو حالت کښې وی زیات وی غرض د علم الهی دانسان دټولو حالاتو سره متعلق کیدل هم ثابت شول وړاند ددې دزیات تاکید دپاره دایبان فرمائی چه دانسان عملونه او حالتونه صرف دانه چه دالله تعالی په علم کښې محفوظ دی بلکه دظاهری حجت تمامولودپاره دغه عملونه د فربتو په ذریعه لیکي هم محفوظ کوی ې ارشاد دې ﴿إِذْ تَتْلَى الْمُتَّقِينَ غِنَ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ﴾ [هرکله چه دوه اخذ کوونکې فربتې] دانسان عملونو لره هرکله چه دده نه صادرېږی اخذ کوی کومې چه ښی او کینر طرف ته ناستې دی او په مخه عملونه لیکي لکه دا قول دالله تعالی دې ﴿إِنْ رُسُلًا يَكْتُوبُونَ مَا نَمَكُرُونَ﴾^(۱) او دا قول دالله تعالی ﴿إِلَّا كُنَّا نَسْتَلِيهِمْ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾^(۲) تر دې چه په ټولو عملونو کښې خفیف د انسان خبرې اترې او کلام دې مگر ددې داکیفیت دې چه ﴿مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾ [هغه څه لفظ لره د خلې نه نه وباسی مگر دده سره یوانتظار کوونکې تیارپه انتظار کښې] موجود [دې] که هغه نیکه خبره وی نو دښی طرف والا ې لیکي که بده خبره وی نو دکینر طرف والا او هرکله چه د ژبې نه وتونکې یوه یوه کلمه محفوظه اولیکلې ده نو نور عملونه به ولې نه وی [او] چونکه داخرت د ژوند اودعملونو د جزا اوسز دټولو مقدمه مرگ دې په دې وجه انسان لره د خبردارولو دپاره وړاند ددې ذکر دې ځکه چه دقیامت نه انکار په حقیقت کښې د مرگ نه دغفلت نتیجه ده ارشاد دې چه ته هوښیار شه ﴿وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ﴾ [دمرگ سختی په حقیقت کښې] نزدې [اراسیدلې ده] یعنی هرسړی ته مرگ نزدې دې چنانچه ظاهره ده ﴿ذَلِكَ مَا كُنْتُمْ مِنْهُ تَجِيدُونَ﴾ [دا] مرگ [هغه شې دې د کوم نه چه به نه

^(۱) ترجمه: - یقیناً زموږ فربتې ستاسو ټول شرارتونه لیکي.

^(۲) ترجمه: - مونږ به ستاسو عملونه لیکل.

وروستو کیدی] اوتنبیدی دمرگ نه تیښته په طبیعی طور خو په هر نیک اوبد کښې یوشان ده اود کافر فاجر دمرگ نه تیښته په وجه دمحببت د دنیا نوره هم زیاته واضحه ده په چا خاص بنده دالله تعالی سره دملاویدو دشوق غلبه راتلل دمرگ خوند ناکه کیدل اومطلوبه کیدل ددې نه منافی نه دی ځکه چه هغه دعام انسانی عادت نه مافوق حالت دې [او] ددې مقدمې یعنی دمرگ د ذکر نه پس اوس د وقوع د قیامت بیان دې کوم چه مقصود وو یعنی د قیامت په ورځ به دوباره ﴿وَنُفِخُ فِي الصُّورِ﴾ [شپیلی پوک وهلې شی] چه ټول به پرې ژوندی شی ﴿ذَلِكَ يَوْمُ الْوَعْدِ﴾ [دا ورځ به وی دوعید] دکوم نه چه خلقو لره ویرولې شول [او] وړاند د قیامت دهولناکو واقعاتو او حالاتو بیان دې ﴿وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ﴾ [او هر سړې به داسې] د قیامت میدان ته [راځی چه دده سره] دوه فرښتې به وی په کومو کښې چه [یوه] خو د قیامت میدان ته [ده لره دخان سره راولی اویوه] دده د عملونو [گواهی کوونکې به وی] په حدیث مرفوع کښې دی چه دسائق او شهید هغه دوه فرښتې به وی کومې چه په ژوند کښې دانسان ښی او کینې طرف ته وې او دده عملونه به یې لیکل رواه فی الدر [۱] او که دا حدیث موافق د شرطونو دمحدثینو قوی نه وی نو احتمال دې چه دوه فرښتې نورې وی لکه چه ځنې یې قائل شوی دی اگر چه په دې صورت کښې هم په وجه د موافقت د حدیث راجح احتمال به اول وی او هر کله چه هغوی په میدان د قیامت کښې حاضر شی نو په هغوی کښې چه کوم کافران وی خطاب به ورته وشي چه ﴿لَقَدْ كُنْتُمْ فِي غَفْلَةٍ قَبْلَ هَذَا﴾ [ته ددې ورځې نه بې خبره وې] یعنی ددې قائل نه وې ﴿فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ﴾ [پس اوس مونږ تانه ستا پرده] د غفلت او انکار [پورته کړه] او قیامت درته ښایو ﴿قَبْضَتِكَ الْيَوْمَ حَبِيدٌ﴾ [پس نن] خو [ستانظره یر تیز دې] چه هیڅ امر مانع دا دراک نشته کاش تابه دنیا کښې هم دا مانع د غفلت لرې کړې وې نو ستا ورځې به ښې وې [او] ددې نه پس ﴿وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ﴾ [فرښته] لیکونکې د عملونو [کومه چه به دده سره وه] او اوس هم په یو قول سائق یا شاهد جوړه شوه راغله عملنامه به حاضره کړی [عرض به وکړی چه دا هغه] عملنامه [ده کومه چه ماسره تیاره ده] کذا فر هذا القرین بالملک ابن جریج والقرین الذی یلیه بالشیطان رواه فی الدر [۲] چنانچه ددې روزانامچې موافق دکافرانو په باره کښې دوه فرښتو ته خوا هغه مذکور شاهد اوسائق وی یا نورې دوه فرښتې وی حکم به وشي چه ﴿الْقِيَامُ فِي جَهَنَّمَ كُلٌّ كِفَارٌ عَتِيدٌ﴾ [هر داسې سړې جهنم ته وغورزوی کوم چه کفر کوونکې وی او] د حق سره [ضد کوی] ﴿مُنْأَى لِلْغَيْبِ مُعْتَدٍ مَرْئِبٌ﴾ او د نیک کار نه منع کول کوی او دحد [د بندگۍ] نه بهر وتونکې وی او [په دین کښې] شبهه پیدا کوونکې وی ﴿الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ﴾ کوم چه دالله تعالی سره بل معبود جوړ کړې وی ﴿فَالْقِيَةُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ﴾ پس داسې سړی لره په سخت عذاب کښې واچوی] هر کله چه کفارو ته معلومه شی چه اوس په همیشه خساره کښې پریوتونکی دی هغه وخت به دخپل بچاو دپاره دگمراه کوونکو په ذمه الزام لگوی چه زمونږ قصور نه دې مونږ لره خو نورو گمراه کړی یو او چونکه په هغه گمراه کوونکو کښې شیطان هم داخل دی په دې وجه فرمانی چه ﴿قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَفْغَيْتُهُ﴾ [هغه] شیطان کوم چه [به دده سره اوسیدو ویه وائی

۱، الدر المنثور [ج: ۹، ص: ۲۸۴]

۲، الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹، ص: ۲۸۴]

چه له زما پروردگار ما خود لره [جبرا] [نه وو گمراه کړې] لکه چه ددې الزام لگوونکي نه معلومېږي چه دده دخپل اختيار دخل په کښې بالکل نه وي ﴿وَلَكِنْ كَانَتْ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ﴾ [ليکن] خبره داده چه [دې په خپله لري گمراهي کښې] په خپل اختيار [او] اگر چه لمسه زما هم وه خو څه جبر په کښې نه وو په دې وجه دده د گمراهي اثر په مانه دي کيدل پکار ﴿قَالَ لَا تُغْنِيكَمُ الْعَذَابُ عَنْ ذُنُوبِكُمْ بِالْوَعِيدِ﴾ [ارشاد به وشي زما په وړاند د جگړې خبرې مه کوي] ځکه چه بهي سوده دي ﴿وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ﴾ [او ما خود وړاند نه تاسوته د عذاب ويره درليږلي وه] چه څوک کفر وکړي په خپله يا د چا په لمسه سره او څوک چه د کفر حکم کوي خواه په خپله مرضي سره يا د چا په جبر سره ټولو لره به د جهنم سزا د مرتبو په تفاوت سره ورکوم پس ﴿مَا يَبْدُلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ﴾ [زما په نزد] هغه [خبره] د ذکر شوي وعيد [نه بدلېږي] بلکه تاسو به ټول د زوخ ته ورواچولې شي ﴿وَمَا أَنَا بِظَالَمٍ لِلْعَبِيدِ﴾ [او زه] په دې تجويز کښې [په بندگانو ظلم کوونکي نه يم] بلکه بندگانو په خپله داسې ناشانسته کارونه وکړل چه سزا يې نن تيروي

معارف او مسائل

تير شوؤ آيتونو کښې دهغي کسانو شېبې لري کړې شوي وي چې چا د حشر، نشر نه انکار کولو، او د پروژوندي کيدل نه د قياس او عقل نه لري گنډل. د شېبو لري کول په دې شان سره وو چې تاسو د الله ﷻ علم لره په خپل علم او بصيرت باندې قياس کړې دې ځکه دا اشکال نه کيدو چې هر کله د مړي حصې بناورې او په دنيا کښې خوري ورې شي هغه به څنگه راجمع کولې شي؟ خو الله ﷻ اوبښودل چې د کائناتو ذره ذره زمونږ په علم کښې ده زمونږ دپاره کله چې او غواړو د هغې راجمع کول څه گران نه دي، اوس په دې آيتونو کښې هم د الله ﷻ د علم دفراخي او د چاپيروالي بيان دي چې د انسان دخورو ورو حصو د علم کيدو نه، او ددې وجه د يې په دويم آيت مبارک کښې بيان او فرمايله چې مونږ انسان ته دومره نژدې يو چې دده د ساه رگ چې په دې باندې دده د ژوند دارومدار دي دهغي نه هم ورته مونږ نه زيات نه نژدې نه دي په دې وجه مونږ دهر انسان حالات دهغه نه زيات ښه پيژنو.

الله ﷻ انسان ته دهغه دساهر نه هم زيات نژدې ده دهې تطبيق: ﴿وَمَنْ أَأَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾ ددې مطلب جمهورو مفسرينو دا خودلې دي چې د نزديکت نه مراد علمي نزديکت او علمي چاپيروالي دي، د مسافت او پيمانش نژدې والي ترې مراد نه دي، دوريد لفظ معنی د هر ساه والا هغه رگونه دي چې دهغي په ذريعه په ټول بدن کښې وينه بهيږي. په طبعي اصطلاح کښې دا دوه قسمه رگونه دي، يو هغه چې ځيگر نه اوځي او خاصه وينه ټول بدن ته رسوي، په طبعي اصطلاح کښې صرف دې رگونه ته وريد وئيلې شي چې جمع ئې اورده راځي. دويم قسم هغه رگونه دي چې د ساه دار د زړه نه اوځي او د وينې هغه نازک براس [هوا] چې په طبعي اصطلاح کښې ورته روح وئيلې شي، هغه ئې داشان په ټول انساني بدن کښې خوري، اورسوي ئې، هغې ته شريان او شرايين وئيلې شي. رومبي قسم رگونه غټ او دويم قسم باريک وي.

دا ضروري نه دي چې آيت مبارک کښې د وريد لفظ نه د طبعي اصطلاح په جوړ هغه رگ مراد واخستې شي چې ځيگر نه راوځي بلکه دلغت په اعتبار سره د زړه نه وتلي رگ ته هم وريد وئيلې شي، ولې چې په دې کښې يو قسم وينه گردش کوي او چونکه دلته آيت مبارک کښې د

انسان د زرۀ خیالونو او حالاتو نه خبرداره کیدل مقصود دی، ځکه دا ډیر زیات مناسب دی او په هر حال ورید په طبعی اصطلاح کښې د څیگر نه و تونکی رگ په معنی کښې واخستې شی یا د زرۀ نه و تونکی شریان په معنی واخستې شی هر دواړه صورتونو کښې د ساه والا ژوند په دې باندې اړه لری. نو د دې رگونو په پریکولو سره ساه والا نه ساه اوځی. نو خلاصه دا شوه چې په کوم څیز باندې د انسان ژوند موقوف دې مونږ دهغه څیز نه هم ده ته نزدې یو، یعنی د انسان د هر څیز علم مونږ ته شته دې.

او د صوفیاء کرامو په نزد د نزدیکت نه مراد دله صرف علمی نزدیکت او علمی چاپیر کیدل نه دی بلکه یو خاص قسم پیوستگی ده چې حقیقت او حال ئې خو هیچا ته نه وی معلوم خو دا نزدیکت بې کیفه موجود ضرور دی، د قرآن عظیم الشان گنډ آیتونه او صحیح احادیث مبارکه په دې باندې گواه دی، د الله ﷻ ارشاد دې چې ﴿وَاسْتَجِدْ وَاقْتَرِبْ﴾ [سجده کوی او زموږ نزدیکت حاصل کړئ] او دهجرت په واقعه کښې نبی کریم ﷺ ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته او فرمائیل چې ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾ [الله ﷻ زموږ سره دې]. او حضرت موسی رضی الله عنه بنی اسرائیلو ته فرمائیلی وو چې ﴿إِنَّمَا مَعِيَ رَبِّي﴾ یعنی زما رب ماسره دې او په حدیث پاک کښې راغلی دی چې الله ﷻ ته انسان د ټولو نه زیات په هغه وخت کښې نزدې وی څه وخت چې سجده کښې وی (۱)، د اشان په حدیث پاک کښې دی چې الله ﷻ فرمائیلی دی چې: زما بنده ماسره په نفلی عبادت سره نزدیکت په مخه حاصلوی (۲).

دا نزدیکت چې د عبادتونو په ذریعه سره حاصلولې شی او د انسان دخپل کسب او عمل نتیجه وی، صرف مؤمن دپاره مخصوص دی، او دغسې مؤمنانو ته اولیاء الله وئیلې شی، چالره چې الله ﷻ سره د نزدیکت حاصل وی، دا نزدیکت او پیوستگی دهغې نزدیکت نه علاوه ده کومه چې د الله ﷻ د هر کافر او مؤمن د ځان دپاره په یو شان حاصله ده. غرض دا چې بیان شوی آیتونه او روایتونه په دې گواه دی چې انسان ته د خپل خالق او مالک سره یو خاص قسم نزدیکت حاصل دې اگر چې د دې حقیقت او کیفیت ادراک نشی کیدې، څنگه چې مولانای روم فرمائی چې:

اتصالی بے مثال و بے قیاس هست رب الناس رابا جان ناس (۳)

[دا نزدیکت او ځانیکت په سترگو نشی لیدلې بلکه په ایمانی زیرکتیا سره معلومیدې شی] تفسیر مظهری کښې هم دا نزدیکت او ځانیکت د دې آیت مبارک مطلب ګرځولې شوي دي (۴) او د جمهورو مفسرینو قول رومبې معلوم شوې چې یو ځانیکت نه مراد علمی یو ځانیکت او علمی چاپیروالی دي، او ابن کثیر رضی الله عنه د دې دواړو معنونه بیل یو دریم تفسیر دا اختیار کړې دي چې په آیت مبارک کښې د لفظ د تَعْنُّن نه پخپله د الله ﷻ ذات مراد نه دي بلکه د الله ﷻ

(۱) صحیح مسلم کتاب الصلاة، باب ما یقول فی الركوع والسجود [ج: ۱ ص: ۱۹۱]

(۲) صحیح البخاری کتاب الرقاق، باب التواضع [ج: ۲ ص: ۱۶۲]

(۳) ترجمه: - د خلقو د رب هغه دوی سره داسې نزدې تعلق دي چې دهغې نه څوک یو مثال پیش کولې شی او نه هغه په عقل کښې راتلې شی.

(۴) تفسیر المظهری [ج: ۹ ص: ۶۸]

فرېښتې ترې مراد دی (۱) کومې چې انسان سره هروخت وی، هغوی د انسان د ځان نه دومره خبر وی څومره چې انسان هم د خپل ځان نه خپله خبر نه وی، والله اعلم.

هر انسان سره دوه فرېښتې وی: ﴿إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيْنَ﴾ د تلقی معنی نیول، اخستل او حاصلول راځي. لکه قرآن عظیم الشان فرمائی چې ﴿فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ﴾ [حاصل کړې آدم د خپل رب نه څو کلمې]. دې آیت مبارک کښې د ﴿مُتَلَقِّيْنَ﴾ نه هغه دوه فرېښتې مراد دی چې د انسان د عملونو د لیکلو دپاره ورسره هروخت موجودې وی، او پخپلو صحیفو کښې دده عملونه لیکي: ﴿عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قُعُودًا﴾ [یو انسان سره د هغه په ښی طرف وی] [چې نیک عملون ئې لیکي] او بله گس طرفته وی [چې بد عملونه ئې لیکي].

﴿قُعُودًا﴾ د قاعد په معنی راځي، د مفرد یعنی واحد او جمع دواړو دپاره استعمالیږي. څنگه چې جلیس په معنی دجالس استعمالیږي، البته فرق دادې چې قاعد او جلیس د ناستې د حالت دپاره استعمالیږي. خو قعید او جلیس عام دې چې خپل مینځ کښې سره یوځانې وی خواه هغه ناست وی یا ولاړ وی او که گرځي راگرځي، څنگه چې دغه فرېښتې همدغسې حالت کښې ورسره موجودې وی البته د لویو او وړو بولو یا د جماع کولو په حالت چې سترېې کولاً وی ورسره موجود نه وی. دې وخت کښې ترې نه یو طرفته شی. خو الله ﷻ دغې فرېښته ته دا مهارت ورکړې دې چې په دغې حالتونو کښې انسان څه گناه کوی نو هغوی ئې معلومولې شی. ابن کثیر رحمته الله د احنف بن قیس په روایت سره لیکلی دی چې ددې دواړو فرېښتو څینې د ښی طرف فرېښتې نیک عملونه لیکي او د گس طرف د فرېښتو هم نگران او امانتگر دی. که چېرې انسان څه گناه کوی نو د ښی طرف والا فرېښتې د گس طرف والا فرېښتو ته وائی چې لا ئې په خپله صحیفه کښې مه لیکئ. که توبه ئې او کړه نو لیکل ئې اونه کړئ او که توبه ئې اونه کړه نو بیا ئې اولیکئ. [ابن کثیر حاتم روایت کړو] (۲).

عمل نامې لېکونکې فرېښتې: حسن بصری رحمته الله دې آیت مبارک کښې د ﴿عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ﴾ تلاوت او کړو او وې فرمائیل چې ائې انسانه! تا دپاره عمل نامه خوره کړې شوې ده او په تا باندې دوه محترمې فرېښتې مقرر کړې شوي دي. یو ستا ښی طرفته او بله ستا گس طرفته ده. د ښی طرف والا ستا نیکئ لیکي او گس طرف والا ستا گناهونه لیکي. او دا حقیقت مخې ته کیږده چې څه دې خوښه وی هغه شان عمل کوه. که کم کوي او که زیات کله به چې ته مري نو دغه عمل نامه به دې راغونډه کړې شی او ستا په غاړه کښې به واچولې شی. قبر ته به درسره ځي او هلته به درسره وی، او د قیامت په ورځ به چې د قبر نه پورته شي نو الله ﷻ به دغه وخت کښې فرمائی چې:

﴿وَكُلُّ الْإِنْسَانِ أَلَدٌّ لِّرَبِّهِ وَكُلُّ إِنْسَانٍ لِّرَبِّهِ كَفٌّ بِفَنَّاكَ يَوْمَ يَكْفُ بِفَنَّاكَ﴾ [تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۳۹۸]]
یعنی مونږ دهر انسان په غاړه کښې د هغه عمل نامه زورند کړې ده او د قیامت په ورځ به هغه پرانستې بیا مومی. اوس خپله عمل نامه پخپله او وایه، ته پخپله د خپل ځان دپاره مناسب د حساب لگولو دپاره کافی ئې.

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۳۹۸]
(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۳۹۹]

بیا حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ اوفرمائیل چي قسم مې دې په الله ﷻ وی چي زیات انصاف الله ﷻ اوکړو چي ته ئې پخپله دخپل عمل حساب کوونکې اوگر خولې [ابن کثیر] ^(١)، دانسکاره خبره ده چي عمل نامه څه دنیاوی څیز نه دې چي قبر ته دهغې په اوړلو اوتر قیامتہ پورې دهغې په پاتې کیدلو څه اشکال واردشی بلکه دایو معنوی څیز دې چي په حقیقت ئې الله ﷻ بنه پوهیږي ځکه ئې دانسان د غاړې هار جوړیدل او تر قیامتہ پورې ئې باقی پاتې کیدل څه دتعجب څیز نه دې.

د انسان هر قول دیکاره کيږي: ﴿مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾ [یعنی انسان دخپلې خلې نه داسې هېڅ څه خبره نه راوېاسی چي دغه نگرانې فرېنتې به ئې نه محفوظ کوي]. حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ او قتاده رحمۃ اللہ علیہ اوفرمائیل چي دا فرېنتې دهغه یویو لفظ لیکي خواه په دې کښې څه گناه یا ثواب وی اوکۀ نه.

ابن عباس رضی اللہ عنہ اوفرمائیل چي هغه خبرې لیکي چي څه ثواب یا عذاب په هغې ورکولې شی ^(٢). ابن کثیر رحمۃ اللہ علیہ ددې دواړو دنقل کولو نه پس اوفرمائیل چي د قرآن عظیم الشان د آیت مبارک د عموم نه د رومېې خبرې غوروالې معلومېږي چي هر هر لفظ لیکلې شی. بیاني د علی ابن ابی طلحه رضی اللہ عنہ یو روایت د ابن عباس نه همداسې نقل اوفرمائیل چي په دې دواړه اقوال جمع کيږي، دې روایت کښې دی چي رومېې خو هره خبره لیکلې شی که هغه دگناه او ثواب وی اوکۀ نه وی، خو په هفته کښې د زیارت په ورځ پرې فرېنتې بیا نظر واچوی، اوصرف هغه خبرې په کښې پریږدي په کوم کښې چي ثواب یا عتاب وی، یعنی چي خیر او شر وی او نورو پسې مخه نه اوړي، نو په قرآن عظیم الشان کښې ﴿يُحْذَرُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ ۖ وَعِنْدَهُ أُمُ الْكِتَابِ﴾ ^(٣) په مفهوم کښې دا محوواثبات هم داخل دی ^(٤).

امام احمد دبلال بن حارث رضی اللہ عنہ نه روایت کړې دې چي نبي کریم ﷺ اوفرمائیل چي: انسان په څه وختونو کښې د خیر څه کلمه وائی چي ورسره الله ﷻ راضی کيږي خو دې هغه معمولي گنړی او وې وائی، ده ته معلوم هم نه وی چي دده ثواب تر کومې اورسیدو، چي الله ﷻ همیشه دپاره رضا تر قیامتہ پورې لیکي، دغسې انسان د الله ﷻ د ناراضگۍ څه کلمه معمولی گنړی او دخپلې نه ئې اووځي، دهغه دا گمان نه وی چي د هغه گناه او وبال به تر کومې رسیږي. خو الله ﷻ تر قیامتہ پورې هغه دپاره خپله همیشه خفگان لیکي [ابن کثیر] ^(٥). علقمه رضی اللہ عنہ دبلال بن حارث ددې حدیث د نقل کولو نه پس فرمائی چي دې حدیث پاک زه د دیرو خبرو کولو نه ایسار کړې یم [ابن کثیر] ^(٦).

^(١) تفسیر ابن کثیر [ج: ٧ ص: ٣٩٩]

^(٢) المستدرک للحاکم رقم الحدیث: [٣٧٣٠]

^(٣) ترجمه: - الله تعالی چي کوم حکم او غواړی نو موقوف کوي یی او چي کوم حکم او غواړی نو قائم یی ساتی او اصل کتاب هغه ذات سره دې.

^(٤) تفسیر ابن کثیر [ج: ٧ ص: ٣٩٨، ٣٩٩] و تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحدیث: [١٨٦٣٢]

^(٥) تفسیر ابن کثیر [ج: ٧ ص: ٣٩٨] و جامع الترمذي، ابواب الزهد باب فی قلة الکلام [ج: ٢ ص: ٥٨] و مسند احمد، حدیث بلال بن الحارث رضی الله عنه رقم الحدیث: [١٥٨٥٢]

^(٦) تفسیر ابن کثیر [ج: ٧ ص: ٣٩٨]

﴿وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ﴾ ذَلِكُمْ مَا كُنْتُمْ مِنْهُ تُعْجِذُونَ ﴿﴾ د سكره الموت معنی د مرگ سختی او بی خودی ده چې د مرگ په وخت کښې راپېښیږي ، ابوبکر بن الانباري رضی اللہ عنہ پخپل سند سره د مسروق رضی اللہ عنہ نه روایت کړې ده چې کله سیدنا صدیق اکبر رضی اللہ عنہ باندې د مرگ نڅښې شروع شوې نو صدیقه کائنات عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا ئې راوېبلله هغه چې راغله او د ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ حالت ئې اولیدو نو بې اختیاره ئې داشعرونه د ژبې نه اووتل چې :

﴿إِذَا حُرِجْتَ يَوْمَ مَوَاضِقِ بَهَا الصُّدْرِ﴾ (کله چې روح یوه ورځ بې قراره شی او سینه پرې تنگه شی) سیدنا ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ چې واوړیدل نو وې فرمائیل چې تا فضول دا شعر او وئیلو ، داسې دې ولې او نه وئیل چې :

﴿وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ﴾ ذَلِكُمْ مَا كُنْتُمْ مِنْهُ تُعْجِذُونَ ﴿﴾ کله چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته دا حالت راپېښ شو نو په اوبو ئې لاس مبارک لوند کړو ، پخپل مخ مبارک به ئې مړلو او فرمائیل چې :
﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكْرَاتٍ﴾ یعنی کلمه طیبه به ئې لوستله او فرمائیل به ئې چې د مرگ ډیرې سختی وی (۱)

﴿ذَلِكُمْ مَا كُنْتُمْ مِنْهُ تُعْجِذُونَ﴾ تحید د حید نه مشتق دې چې معنی ئې مائل کیدل او د ځانې نه لرې کیدل او اقرار کول دی ، معنی د آیت مبارک داده چې مرگ هغه څیز دې چې ته ترې بوگنیدی او تبتیدلې ، ښکاره داده چې خطاب عام انسان ته دې ، په انساني طبیعت کښې دا پرته ده چې مرگ نه بوگنېږي او تېښته کوي ، د هر چا ژوند خوښ وی او مرگ ئې بدې شی . او دهغې نه ځان ساتلو تدبیرونه کوي چې په شریعت کښې څه گناه هم نه ده خو په آیت مبارک کښې دا خودل منظور دې چې د انسان دا فطری او طبعی خواش په مکمل ډول هیچرې نشي پورا کیدې . یوه ورځ پرې خامخا مرگ راتلل دی که هر څومره ترې څوک تبتیدل غواړي .

میدان حشر ته د انسان راوستونکې دوه فرېښتې :: ﴿وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ﴾ ددې آیت مبارک نه پورته د قیامت قائمیدو ذکر دې ، اوس دې آیت مبارک کښې په میدان حشر کښې د ټولو انسانانو د حاضریدو یو خاص کیفیت یې بیان کړې دې چې هر یو انسان سره به سائق وی ، سائق داسې یو کس ته وئیلې شی چې څاروؤ یا یوې ډلې پسې روان وی او هغه یو خاص ځانې ته رسول غواړي ، او د شهید معنی گواه ده . د روایتونو په اتفاق سره د سائق فرېښته کیدل ثابت دی ، د شهید باره کښې د عالمانو خبرې مختلفې دي ، د ځینو حضراتو په نزد به دا هم یوه فرېښته وی . په دې لحاظ سره سائق او شهید دواړه فرېښتې شوې . د یوې کار دادې چې خلق میدان حشر ته رسوي او د بلې کار په دوئ گواهی ورکول دی . دا دوه فرېښتې هم کیدیشی چې د انسان ښی او گس طرفته دهغه د عمل لیکلو دپاره په دنیا کښې د سره موجود وی چې کرام الکاتبین ورته وئیلې شی . او دا هم کیدیشی چې ددې نه علانه نورې دوه فرېښتې وی ، ځینې حضراتو فرمائیلی دي چې شهید به هغه د انسان عمل وی او ځینې پخپله هم دغه انسان ته شهید وائی . ابن کثیر رحمته اللہ علیہ فرمائی چې د ظاهر د آیت مبارک نه هم دا معلومېږي چې دا به هم یوه فرېښته وی چې دده په عملونو به گواهی ورکوي ، او د مجاهد رحمته اللہ علیہ ، قتاده رحمته اللہ علیہ ،

ابن زید رحمہ اللہ مفسرینو کنبی ہم دا منقول دی، ابن جریر رحمہ اللہ دا غورہ کړی دی (۱).
 ﴿وَمَنْ يَدْعُ إِلَى سُلْطَانٍ مُّطْرَافٍ هُوَ هَفْهَفٌ وَمَنْ يَدْعُ إِلَى سُلْطَانٍ مُّطْرَافٍ هُوَ هَفْهَفٌ﴾ (یعنی مونږ ستاسو د سترگو نه پرده لرې کړه نن ستاسو نظر ډیر تیز دی). ددی د مخاطبینو باره کنبی هم د مفسرینو اقوال مختلف دی مگر راجح هم دادې چې ددی مخاطب عام انسانان دی چې که هغه کنبی مؤمنان، کافران، متقیان، فاسقان ټول داخل دی، دی تفسیر لره ابن جریر رحمہ اللہ او ابن کثیر رحمہ اللہ وغیره اختیار کړې دي (۲)، معنی د آیت مبارک دا شوه چې د دنیا مثال دخوب د ژوند پشان دي او د آخرت مثال د بیدارنۍ دي، نو په خوب کنبی د انسان سترگې پټې وی هیڅ پرې نه ویني، دغه شان انسان هغه حقیقتونه هم په دنیاوی سترگو سره نه وینی دکومو تعلق چې عالم آخرت سره وی، خو ددی ظاهري سترگو په بندیدو سره دخوب دغه حالت ختم شی او د بیدارنۍ جهان شروع شی چې په کنبی ټول حقیقتونه مخې ته راشی ځکه ځینې علماء کرامو فرمائیلی دی چې:

﴿النَّاسُ نِيَامٌ فَإِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا﴾

یعنی ددی دنیا په ژوند کنبی ټول انسانان په خوب اوده دی چې مړه شی نو را بیدار به شی.
 ﴿وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ﴾ دلته د قرین نه مراد هغه فرېسته ده چې انسان سره په دنیا کنبی د عملونو لیکلو دپاره ئې وی. رومې معلومه شویده چې د عملونو لیکونکې دوه فرېستې وی، مگر په قیامت کنبی د انسان د حاضرې په وخت یو سابق او بل ته شهید ددی نه وړاندې آیت مبارک کنبی فرمائیلی دی، په دې بنا د چلن د کلام نه دا معلومېږي چې د عملونو لیکونکې دوو فرېستو ته په میدان حشر کنبی ددی د حاضرې په وخت دوه کارونه سپارلې شوی دی، د یوې په ذمه دا کار دي چې خلق میدان حشر ته اورسولې شی، دې ته سائق او وئیلې شو او بلې ته دانسان عملنامې او سپارلې شوې چې شهید سره ئې تعبیر او کړې شو، نو په میدان حشر کنبی د رسیدو نه پس د عمل نامې والا فرېسته یعنی شهید به عرض او کړی چې ﴿هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ﴾ (یعنی دده عملونه ماسره لیکلی مو جود دی) او ابن جریر پخپل تفسیر کنبی او فرمائیل چې دلته د قرین لفظ سائق او شهید دواړو ته شامل دي (۳).

﴿الْقِيَامُ جَهَنَّمُ كُلُّ غَفَارٍ عَتِيدٌ﴾ (الْقِيَامُ) د تشنې صیغه ده چې دؤو کسانو دپاره استعمالولې شی. دې آیت مبارک کنبی دغه دوه مخاطبې فرېستې کومې دی، ظاهره داده چې دې نه مراد هغه دوه فرېستې سائق او شهید دی، ځینو مفسرینو ددی نور توجیهات هم لیکلی دی. (د ابن کثیر نه) (۴).
 ﴿قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ﴾ د قرین اصلی معنی ورسره اوسیدونکې او یوځانې شوې ده، ددی معنی په اعتبار سره په تیر شوی آیت مبارک کنبی د قرین نه مراد هغه فرېستې اخستې شوی دی چې دانسان عملونه لیکي، او انسان سره څنگه چې دوه فرېستې قرین جوړې کړې شوې دي، دغسې یو قرین ورسره شیطان هم لگیدلې وی چې هغه لره گمراهی ته رابلی، په آیت مبارک

(۱) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۰۶]

(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۰۶]

(۳) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۰۲]

(۴) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۰۲]

کُنْیَ د قرین نه هم دغه شیطان مراد دې ، کله چې ددغې کس جهنم کُنْیَ د غورزو لو حکم اوشی نو دغه شیطان به ترې دخپلې ویزارې اویزای اعلان او کړی او وائی به چې دې خو ما نه وو گمراه کړې بلکه هم پخپله گمراه وو چې د گمراهی خبره به نې قبلوله او په نیکه خبره به نې غوږ نه گرولو. دظاهر کلام نه دا معلومیږي چې په جهنم کُنْیَ تلونکی بنده به دغه وخت دا عذر او کړی چې زه خو دغې شیطان د هوکه کړې اوم ، گنی نو ما به نیک کار کولو ، ددې په جواب کُنْیَ به شیطان خپله ویزاری ښکاره کړی ، ددې دواړو دجگړو په جواب کُنْیَ به الله ﷻ ارشاد او فرمائی چې :

﴿لَا تَحْتَمِلُوا لَدَيْ وَقد قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعْدِ﴾ ازما په وړاندې جگړه مه کوئی ما خود رومې نه دیغمبر ﷺ په ذریعه ستاسو د فضول عذر جواب درکړې دې اود آسمانی کتابونو په ذریعه مې دلیلونه واضح کړي دی دا عبث عذرونه جوړول او جگړه به نن نه چلیږي.

﴿مَا يَنْذِلُ الْقَوْلَ لَدَيْ وَمَا أَنَا بظَلَامٍ لِّلْعَبِيدِ﴾ [یعنی زما په نزد خبره نه بدلیږي ، شوې فیصله به جاری کیږي اومونږ څه هم په چا ظلم نه دې کړې ، خالص د انصاف فیصله ده].

يَوْمَ نَقُولُ	يَوْمَ
په کومه ورځ چې اوایو مونږه	
په کومه ورځ	
لَجِئْتُمْ	هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَّزِيدٍ وَأُزِلَّتْ
دوزخ ته آیا ډک شوې ته او هغه به اووانی آیا نور څه شته او ورنزدې به کړې شی	
چې به مونږ دوزخ ته اوایو چې آیا ته ډک شوې ؟ نو هغه به اووانی چې څه نور هم شته ؟ او	
الْجَنَّةِ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرِ بَعِيدٍ هَذَا مَا تُوعَدُونَ	تُوعَدُونَ
جنت پر هیزگارانو ته چې نه به وی لرې دا هغه څیز دې چې ستاسو سره به نې وعده کیدله	
پر هیزگارانو ته به جنت رانزدې کړې شی هغه به څه لرې نه وی هم دا هغه [جنت] دې د کوم چې	
لِكُلِّ آوَابٍ حَفِیْظٌ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَیْبَ	بِالْغَیْبِ
دپاره دهر رجوع کونکی حفاظت کونکی هغه څوک چې اویریدو درحمن نه بې دلیدو دهغه نه	
تاسو سره وعده کولې شوه هر رجوع کونکی او [دحقوق] حفاظت کونکی دپاره چې بې لیدلو دالله	
وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِیْبٍ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَٰلِكَ یَوْمُ الْخُلُودِ	ذَٰلِكَ یَوْمُ الْخُلُودِ
او راغی په زړه رجوع کونکی سره ننوزی دې ته په سلامتیا سره دا ورځ دهمیشوالی ده	
نه ویرېږي او رجوع کونکی زړه سره راشی دې [جنت] ته په سلامتیا سره داخل شی دا دهمیشه اوسیدو ورځ ده	
لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ	مَزِيدٌ
وی به دپاره دهغوی هغه چې غواړي نې هغوی په هغې کُنْیَ اوزمونږ سره ددې نه هم زیات ډیر څه دی	
دوی دپاره به هلته هر هغه څه وی چې دوی نې غواړي اومونږ سره نور هم ډیر څه دی	

آسان ترجمہ قرآن

او ہفہ وخت (یاد کر) کہ کله مونہ جہنم تہ او وایو چہ: آیاتہ دک شوہ، او ہفہ بہ او وائی چہ: آیاتہ نور ہم شتہ؟ او دہرہیزگارانو دپارہ بہ جنت دومرہ نزدیکی کرے، چہ ہیخ بہ ہم لری نہ وی، (او او بہ وئیلے شی چہ) دادی ہفہ خیز، چہ تاسو سرہ شی وعدہ کرے شوہ وہ، چہ دا دہر ہفہ سری دپارہ دی، چہ اللہ تعالیٰ تہ دیر رجوع کوںکے وی (او) د خہل خان لگرا لے کوںکے وی چہ د اللہ تعالیٰ نہ پہ نالیدلو کیں ویریری، او اللہ تعالیٰ طرف تہ رجوع کوںکے زہہ سرہ راشی، تاسو ٲول پہ دی جنت کیں پہ سلامتی سرہ داخل شی، ہفہ ورخ بہ د ہمیشگی وولد ورخ وی دی (جنتیانو) دپارہ بہ ہر ہفہ خہ وی، کوم چہ دوی ہلتہ کیں غواری، او مونہ سرہ نور زیات ہم۔

خلاصہ تفسیر

دلہ دمحشر د باقی واقعاتو بیان دی چہ ہفہ ورخ خلقو تہ وریادہ کرہ ﴿يَوْمَ تَقُولُ لِمَنْ هَلْ اٰمَنَّا﴾ [پہ کومہ ورخ چہ مونہ دوزخ تہ] دکفارو دی کنبی د داخلولو نہ پس [و وایو چہ تہ دک ہم شوہ؟] ﴿وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَّزِيْدٍ﴾ او ہفہ بہ ووائی چہ آیا خہ نور ہم شتہ؟ [داتپوس شاید کفارو لہ دنورو زیاتو ویرولو دپارہ وی چہ اواز وآوری او ددوی پہ زرونو کنبی د دوزخ نور زیات ہیبت پیدا شی چہ مونہ خنگہ د غضب خای تہ راورسیدو کوم چہ ٲولو لہ خورل غواری او دجہنم د طرف نہ د ہل من مزید جواب ہم غالباً ددی غصی مظاہرہ دہ کومہ چہ دجہنم د اللہ تعالیٰ د دہمنانو کفارو سرہ دہ چہ ذکر ئی پہ سورہ ملک کنبی پہ دی الفاظو سرہ راغلی دی وہی تغور تکاد تمیز من الغیظ (۱) [جہنم پہ جواب کنبی داو نہ وئیل چہ زما گیدہ نہ دہ دکہ بلکہ دزیاتو فرمائش ئی دغصی او غضب نہ وکرو پہ دی وجہ دقرآن بل خای کنبی چہ کوم حق تعالیٰ فرمائیلی دی لاملن جہنم من الجنة والناس اجمعین یعنی زہ بہ دک کرم جہنم لہ دپیریانو او انسانانو نہ داددی منافی نہ دہ او معنی دایت دادہ چہ اللہ تعالیٰ دخپلی تیری وعدی لاملن جہنم مطابق بہ پیریانو او انسانانو لہ جہنم تہ غورزوی او ہفہ بہ دا وائی چہ خہ نور ہم شتہ [ابن کثیر] (۲) [او] د جنت بیان دادی ﴿وَاَزَلَّتِ الْجَنَّةُ لِمُتَّقِيْنَ غَيْرِ يَعْبُدُوْنَ﴾ [جنت بہ متقیانو تہ نزدیکی کرے شی چہ خہ لری بہ نہ وی] او متقیانو تہ وہ وئیلے شی چہ ﴿هٰذَا مَا تُوْعَدُوْنَ لِكُلِّ اَوْابٍ حَفِيْظٍ﴾ [دا ہفہ شی دی دکوم چہ تاسو سرہ] پہ دی عنوان [وعدہ کولی شہ چہ ہفہ دہر داسی سری دپارہ دی کوم چہ] د اللہ تعالیٰ طرف تہ پہ زہہ سرہ [رجوع کوونکی] او درجوع کولو نہ پس دعملونو او طاعتونو [پابندی کوونکی وی] غرض دا چہ ﴿مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ الْغَیْبَ﴾ [کوم داللہ تعالیٰ نہ پس شاویریری ﴿وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُّنِیْبٍ﴾] او [اللہ تعالیٰ تہ] [پہ رجوع کوونکی زہہ سرا راشی] دوی تہ بہ حکم وشي ﴿اَدْخُلُوْهَا بِسَلٰمٍ﴾ [چہ دی جنت تہ پہ سلامتی سرہ داخل شی] ﴿ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ﴾ [دورخ دہ دہمیشہ اوسیدو] دپارہ دحکم کیدو ﴿لَهُمْ مَا يَشَاەءُوْنَ فِيْهَا﴾ [ہغوی تہ بہ پہ جنت کنبی ہرخہ ملاویری چہ خہ غواری ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ﴾] او مونہ سرہ [دہغوی د غوبستلو شوو خیزونونہ] [نور ہم زیات] نعمتونہ [دی] چہ ہغی تہ بہ دجنتی ذہن ہم نہ رسیری لکہ چہ پہ حدیث کنبی نبی

(۱) ترجمہ: او ہفہ دوزخ بہ داسی ویشیری چہ د دیرہ قہرہ بہ شلیدو تہ نزدیکی وی

(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۰۳]

کریم ﷺ د جنت د نعمتونو متعلق فرمائی چه هغه داسې دی کومولره چه نه د چا سترگو لیدلی دی نه د چا غوږونو اوریدلی دی اونه د چا بشر په زړه کښې ددې خیال راغلې دې (۱) ددغو نعمتونو نه یو نعمت د الله تعالی دیدار دې

معارف اوسائل

اواب هوم خلق ده ۱: ﴿لِكُلِّ آوَابٍ حَفِيفٌ﴾ یعنی دجنت وعده هر داسې کس دپاره ده چې آوَاب او حَفِيف وی د آوَاب معنی رجوع کوونکې ده ، مراد تر هر هغه څوک دې چې د گناهونو نه الله ﷻ طرفته رجوع کوونکې وی .

عبدالله بن مسعود رضی الله عنه اوشعبي اومجاهد اوفرمايیل چې آوَاب هغه چاته وئیلې شی چې په خلوت کښې خپل گناهونه رایاد کړی اودهغې نه بخښنه اوغواړی او عبید بن عمیر رضی الله عنه اوفرمايیل چې آوَاب هر هغه څوک دې چې پخپل هر مجلس اوهر نشته کښې الله ﷻ نه دخپلو گناهونو بخښنه غواړی ، او وې فرمايیل چې مونږ ته خودلې شوی دی چې اواب او حَفِيف هغه څوک دې چې د خپل هر مجلس نه دپاسیدو په وخت کښې دا دعا لولی :

﴿سبحان الله وبحمده اللهم استغفرک مما أصبت فی مجلسی هذا﴾ (۲)

او یوحديث پاک کښې نبی کریم ﷺ اوفرمايیل چې څوک دخپل مجلس نه دپاسیدو په وخت دادعا وائی نو الله ﷻ به دهغه گناهونه معاف کړی کوم چې ترې نه په دغې مجلس کښې شوی وی ، دعا داده :

﴿سبحانک اللهم ومحمدک لا اله الا انت استغفرک واتوب الیک﴾ یعنی ائی الله ! ته پاک ئې اوستا حمد و ثناء ده ، تانه سوا هیڅوک معبود نشته دې ، زه تانه بخښنه غواړم اوتوبه کوم (۳) .

او ابن عباس رضی الله عنه دحَفِيف معنی داخودلې ده چې څوک خپل گناهونه یادلری دې دپاره چې دهغې نه واړی او زیان ئې راسر کړی اود هغوی رضی الله عنه په یو روایت کښې د حَفِيف معنی ﴿هو الحافظ لا مرالله﴾ هم منقول ده . یعنی څوک چې د الله ﷻ احکام یاد لری ، او د ابی هریره رضی الله عنه په یو حدیث پاک کښې دی چې نبی کریم ﷺ اوفرمايیل چې څوک د ورځې په اول سر کښې خلور رکعتہ [دا شراق] مونځ اوکړی هغه اواب او حَفِيف دې . [قرطبی] (۴) .

﴿وَجَاءَ قَلْبُ مُنِيبٍ﴾ ابوبکر وراق رضی الله عنه فرمائی چې د منیب نخښه داده چې هغه د الله ﷻ ادب هر وخت خپلې مخې ته لری او د هغه په وړاندې په تواضع او عاجزئی سره پاتې کیږی او دخپل نفس خواهاشات پریرېدی .

﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا﴾ یعنی جنتیانو ته به جنت کښې هر هغه څه ملاویږی چې دکوم خواهاش لری ، یعنی سمدستی به ئې بیا مومی د تاخیر او انتظار کولو تکلیف به ورته نه رسی . مسند احمد

(۱) صحیح البخاري کتاب بدء الخلق ، باب ماجاء فی صفة الجنة [ج: ۱ ص: ۱۳] و صحیح مسلم کتاب صفة الجنة ونعيمها [ج: ۲ ص: ۳۷۸]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۴۰]

(۳) سنن ابوداود ، کتاب الأدب ، باب فی کفارة المجلس [ج: ۲ ص: ۶۶۷] و جامع الترمذي ، کتاب الدعوات باب مايقول اذا قام المجلس [ج: ۲ ص: ۱۸۱]

(۴) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۴۰] نور تفصیل دپاره اوگورئى :- کنز العمال رقم الحديث: [۲۱۵۰۷]

کنبی د ابی سعید رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې نبی کریم ﷺ او فرماښل چې جنت کنبی که څوک د اولاد خواهش اولری نو حمل ، ځائیگیدل ، بیاد بچی لوئیدل ، داتول به په یو ساعت کنبی وی . [ابن کثیر] (۱) .

﴿وَلَدَيَا مَرِيَدًا﴾ یعنی مونږ سره داسې نعمتونه دی چې ورته د انسان وهم او خیال هم نشی تلې ، ځکه به دوئ دهغې خواهش هم نشی کولې . انس رضی اللہ عنہ او جابر رضی اللہ عنہ فرمائی چې دا مزید یعنی زیاتی نعمت ، د الله ﷻ بې کیفه زیارت دی . کوم به چې جنتیانو ته حاصل وی . نو ددې مضمون احادیث پخپله نبی کریم ﷺ نه هم د آیت مبارک ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنٰی وَزِيَادَةٌ﴾ (۲) په تفسیر کنبی روایت کړې شوې دي ، او په ځینې روایتونو کنبی دی چې جنتیان به د الله ﷻ زیارت یعنی ملاقات د جمعې په ورځ کوی . [قرطبی] (۳) .

وَكَمْ أَهْلَكْنَا	قَبْلَهُمْ	مِّن قُرُونٍ	هُمْ أَشَدُّ
او څومره ډیر هلاک کړی دی مونږه مخکې ددوئ نه د قومونو نه چې هغوی زیات سخت وو			
او مونږ ددوئ نه وړاندې ډیر داسې قومونه تباہ کړی دی چې په (طاقت او) حمله کنبی ددوئ نه زیات وو			
مِنْهُمْ	بَطْشًا	فَنَقَّبُوا	فِي الْبِلَادِ
ددوئ نه په لحاظ د طاقت سره پس او گرزیدل هغوی په ملکونو کنبی ایا بیا ئې موندو ځانې دپناه			
او هغوی په ښارونو کنبی د ترقی په غرض گرځیدل نو ایا هغوی دپاره د خلاصی ځانې وو؟			
إِنَّ فِي ذَلِكَ	لَذِكْرًا	لِمَن	كَانَ لَهُ قَلْبٌ
بیشکه په دې تاریخ کنبی خامخا نصیحت دي دپاره دهغه چا چې وی هغه لره زړه			
دهغوی په تباہی کنبی دهغه چا دپاره لوئې عبرت دي چې د اروغ زړه			
أَوَلَقِيَ السَّمَعَ	وَهُوَ شَهِيدٌ	وَلَقَدْ خَلَقْنَا	السَّمَوَاتِ
یا کیردی غوږ او هغه حاضر وی یعنی متوجه وی او پیدا کړی دی مونږه آسمانونه			
خاوند وی یا په توجه سره خبرې ته غوږ نیسی او مونږ آسمانونه			
وَالْأَرْضَ وَمَا	بَيْنَهُمَا	فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ	وَمَا مَسَّنَا
او زمکه او هغه چی په منځ ددې دواړو کنبی دی په شپږو ورځو کنبی او اونه رسیدو مونږ ته			
او زمکه او ددې دواړو په مینځ کنبی چې څه دی په شپږو ورځو کنبی پیدا کړی دی او مونږ پرې			
مِن لُّغُوبٍ	فَاصْبِرْ	عَلَى مَا	يَقُولُونَ
څه ستړی والي پس صبر کوه په هغه خبرو چی دا خلق ئې وائی او تسبیح وایه			
هیڅ هم ستړی شوې نه یو نو ددوئ په خبرو صبر کوه اود خپل			

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۴۴] و جامع الترمذي ، ابواب صفة الجنة باب ما لأدنى اهل الجنة من الكرامة [ج: ۲ ص: ۸۴] و مسند احمد ، مسند ابی سعید الخدری رقم الحديث: [۱۱۰۶۳]
 (۲) ترجمه: - کومو خلقو چې نیکی کړې ده هغوی دپاره ښه بدله ده او ددې نه نور هم زیات شته دي .
 (۳) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۴۱] و مسند البزار مسند ابی حمزة انس بن مالك رقم الحديث: [۷۵۴۸]

مَحْمُودُ رَبِّكَ	قَبْلَ طُلُوعِ	الشَّمْسِ	وَقَبْلَ الْغُرُوبِ
دحمد [تثنا] درب خپل سره مخکښی د راختلو دنمر نه او مخکښی د پریوتلو دنمر نه			
رَبِّ حَمْدٍ	او تسبیح وایه	دنمر راختلو نه وړاندې او دنمر د ویدو نه وړاندې	
وَمِنَ اللَّيْلِ	فَسَبِّحْهُ	وَأَذْبَارَ السُّجُودِ	
او د شپې دوخت نه بیا تسبیح وایه دهغه او روستو د سجدو نه			
او په شپه کښې هم دهغه تسبیح وایه او مونځونو نه پس هم			

آسان ترجمه قرآن

شته او ددوی (مکې کافرانو) نه مخکښ مونږ ډیر قومونه هلاک کړي دي، چه د هغوی طاقت په رانیولو بالدي ددوی نه زیات وو نو هغوی په ټولو بهیرونو کښ کړیږدلي وو آیا د هغوی دپاره د تهنیتیدلوڅه ځایي وو؟ یقیناً په دې کښ د هغه سړی دپاره د لوڼې نصیحت سامان دي، چه هغه سره زړه وی، یا غوږ اړوي، او حاضر دماغ وی. او مونږ ټول آسمانونه او زمکه او ددوی په مینځ کښ څیزونه په شپږو ورځو کښ پیدا کړي دي، او مونږ ته لږ شان ستړي والي هم نه دي رسیدلي. لهذا (اے پیغمبره علیه السلام) څه چه دوی وائي، ته په هغې بالدي صبر کوه او دخپل پروردگار د حمد سره تسبیح کوه، دنمر راختلو نه مخکښ هم، او دنمر د ویدو نه مخکښ هم او د شپې په حصو کښ هم دهغه تسبیح کوه، او د سجدو نه پس هم.

خلاصه تفسیر

﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ﴾ [او مونږ ددوی] مکې والو [نه وړاند ډیرو امتونو لره] د دغو د کفر په بدبختۍ سره [هلاک کړی دی] ﴿فَمَا أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا﴾ کوم چه په قوت کښې ددوی نه [ډیر لزیات وو او] د دنیا د سامان زیاتولو دپاره ﴿فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ﴾ [ټول ښارونه به یې چاڼر کول گرځیدل] یعنی د قوت سره یې د معیشت په سامان کښې هم ډیره ترقی کړې وه لیکن هرکله چه زمونږ عذاب نازل شونو دوی ته ﴿هَلْ مِنْ عِजْبٍ﴾ [چرته د تینبستې ځایي هم ملاونه شو] یعنی په هیڅ شان بچ نه شول ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٍ لِّمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ﴾ [په دې] واقعه د هلاکت [کښې د هغه سړی دپاره لوڼې عبرت دي د کوم سره چه] پوه [زړه وی یا] که پوه یې نه وی نو کم نه کم داسې وی چه ﴿أَوَلَمْ يَلْقَ السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾ [هغه] په زړه سره [متوجه وی] خبرې ته [غور هم ږدي] او د اوزیدو نه پس اجمالا د حقانیت معتقدشی دا خبره قبلوی [او] که د قیامت نه انکار په دې بناوی چه تاسو د الله تعالی قدرت د دې نه قاصره گنړئ نو هغه په دې وجه باطل دي چه زمونږ قدرت داسې دي چه ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ [مونږ اسمانونو لره او زمکې لره او څه چه ددې په مینځ کښې دی ټولو لره په شپږو ورځو] [مقدار زمانه] کښې پیدا کړل ﴿وَمَا مَسْنَامٌ لِّغُوبٍ﴾ [او مونږ ته ستومانی قدرې هم رانغله] بیادبنده دوباره پیدا کول څه گران دی او دالکه دا قول د الله تعالی دي په سوره احقاف کښې اَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَتَّخِذْ يَخْلُقِينَ بَقْدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ يُخْلِقَ السَّمَوَاتِ (۱) اوسره ددې قاطع شبهات جوابونو داخلق بیا هم

(۱) ترجمه: آیا دې خلقو ته معلوم نه ده چې کوم الله تعالی آسمان او زمکه پیدا کړل او ددې په پیدا کولو کښې یې لږ شان ستړي والي هم محسوس نه کړو او هغه ذات په دې قدرت لری چی مړی ژوندی کړی.

انکار بانداری دی ﴿فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ﴾ [پس ددوی په خبرو صبر کوه] یعنی غم مه کوه [او] چونکه بغیر ددې چه یو طرف ته زړه مشغول کړې شی دغه دغم خبره د زړه نه نه وخی او چه باربار یادېږي زړه غمژن کوی په دې وجه ارشاد فرمائی چه ﴿وَسَيَعْلَمُ إِذْ تُتَخَذُ الْكُفْرُ الْأَعْلَىٰ﴾ [دخپل رب تسبیح او ثنا وایه] په دې کښې مونځ هم داخل دې ﴿قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾ [دنمر ختونه وړاند] مثلاً دسحرمونځ [او] ددې [دپریوتو نه وړاند] مثلاً دماسپڅین او مازیگر ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ﴾ [او دشبې هم دده تسبیح] او ثنا [کوه] په دې کښې ماښام او ماسختن راغلل [او] د فرض [مونځونو نه پس هم] په دې کښې نفلونه وردونه راغلل مطلب داشو چه دالله تعالی په ذکر او فکر کښې اوسپړه چه ددوی دکفر خبرو ته دې خیال نه ځی.

معارف او مسائل

﴿فَتَقَبَّلُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ قَيْصٍ﴾ ﴿تَقَبَّلُوا﴾ دتنقیب نه مشتق دې ، ددې اصلی معنی سورې کول او شلول دی خو په محاوره کښې دلرې لرې ملکونو او علاقو سفرونه کولو کښې استعمالیږي [قاموس] (۱).

دقَيْص د پناه خانې ته وئیلې شی ، د آیت مبارک معنی دا شوه چې الله ﷻ تاسو نه رومبی خومره خومره قومونه او جماعتونه هلاک کړی دی چې په قوت او طاق کښې ستاسو نه زیات وو او چې په مختلفو ملکونو او علاقو کښې به تجارتونو وغیره دپاره گرځیدل ، خو اوگورنې چې په انجام کښې ورته مرگ راغلو او هلاک شو. د زمکې څه ټوټې یا مکان دوی ته مرگ نه پناه ورنکړې شوه.

دعلم حاصلولو دوه طریقې: ﴿لَئِنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ﴾ ابن عباس رضی الله عنه دلته د قلب نه مراد عقل اخستې دې ولې چې د عقل کفر زړه دې ، ځینی مفسرینو دلته د قلب نه مراد حیات یعنی ژوند اخستې دې ولې چې د ژوند ادا نړه هم په زړه باندې ده. په دې بنا د آیت مبارک معنی دا شوه چې د قرآن عظیم الشان په دې سورة کښې چې څه بیان شوی دی په دې سره د نصیحت او عبرت فائده چاته رسیدې شی چې په کښې عقل یا ژوند وی ، بې عقله مری ته ترې څه فائده رسیږي؟

﴿أَوَلَمْ يَأْتِ الْيَوْمَ الْغَاسِقُ﴾ القاء سمع د چا خبرې ته د غوږ ایښودو معنی ورکوی ، شهید د حاضر معنی ورکوی ، معنی دا شوه چې ددې آیتونو فائده دوو کسانو ته رسی یو هغه چې پخپله عقل لري ، پخپل عقل سره ددې ټولو مضمونونو تصدیق کوی یا بیا هغه خلق چې د الله ﷻ آیتونه په غوږ ایځودو سره د اشان آوری چې پخپله هم حاضر وی ، داسې نه چې غوږونه ئې آوری او زړه ئې حاضر نه وی بلکه غافله وی.

تفسیر مظهری کښې فرمائی چې رومبی قسم د امت کاملان دی او دویم قسم دهغوی تابعدران او مخلصان مریدان دی چې دهغوی په اعتقاد سره ددین خبرې مني (۲).

﴿وَسَيَعْلَمُ إِذْ تُتَخَذُ الْكُفْرُ الْأَعْلَىٰ﴾ سَبِّح د تسبیح نه مشتق دې ، ددې حقیقی معنی د الله ﷻ تسبیح یعنی پاکی بیانول دی ، زبانی تسبیح او د مونځ عبادت دواړو ته تسبیح وئیلې شی ، ځکه ځینی حضراتو او فرمائیل چې د نمر ختلو نه رومبی دتسبیح لوستلو نه مراد دصبا مونځ

(۱) المحيط في اللغة [ج: ۱ ص: ۱۸۵] مادة نقب

(۲) تفسیر المظهری [ج: ۹ ص: ۷۵]

ادا کول دی او دنمر دو بیید و نه وړاندې دمازیگر مونځ کول مراد دی. جریر بن عبد الله رضی اللہ عنہ روایت دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د یو اوږد حدیث پاک په ترڅ کښې او فرمائیل چې: ﴿ان استعظمتم ان لا تغلبوا علی صلوة قبل طلوع الشمس وقبل غروبها یعنی العصر والفجر ثم قرء جریر رضی اللہ عنہ بهم بحمد ربك قبل طلوع الشمس وقبل غروبها﴾ کوشش کوه چې ستانه د نمر خاته او نمر پریوانه مونځونه قضا نه نشی یعنی د سحر مونځ او د مازیگر مونځ، او په دې باندې یې د استدلال په طور دا مذکوره آیت مبارک تلاوت کړو ابخاری ومسلم، خو لفظ نې دمسلم دې (۱). او د آیت مبارک په مفهوم کښې هغه عام تسبیحات هم داخل دی د کومو د لوستلو شوق چې د صبا او بیگاه په وخت کښې په صحیح احادیثو کښې پیدا کړې شوې دې. د صحیح بخاری او مسلم په حواله د ابی هریره رضی اللہ عنہ په روایت یو حدیث پاک کښې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې: څوک چې د صبا او ماښام په وخت سل سل ځله سبحان الله لولی د قیامت په ورځ به دهغه نه بل څوک زیات غوره عمل راونه ری، سواد هغه چانه چې هغه هم دغه هومره تسبیح زیات تر لولی (۲).

او د صحیح بخاری او مسلم په حواله د ابی هریره رضی اللہ عنہ په روایت یو حدیث پاک کښې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې څوک په ورځ کښې سل ځله سبحان الله و بجمده لولی نو د هغه گناهونه به معاف کولې شی، اگر چې د سمندر د موجونو نه هم زیات وی. [مظهری] (۳). ﴿وَأَذْبَارَ السُّجُودِ﴾ مجاهد رضی اللہ عنہ د دې تفسیر کښې او فرمائیل چې د سجود نه مراد فرض مونځونه دی او: ﴿وَأَذْبَارَ السُّجُودِ﴾ نه مراد هغه تسبیحات لوستل دی چې فضیلت یې د هر مونځ نه پس په مرفوع حدیث کښې راغلی دی. د ابی هریره رضی اللہ عنہ نه روایت دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې: څوک چې د فرض مونځ نه پس درې دیرش [۳۳] ځله سبحان الله، دیرې دیرش [۳۳] ځله الحمد لله او درې دیرش [۳۳] ځله الله اکبر او یو ځل ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ لولی نو د هغوی خطاګانې به معاف کړې شی، اگر چې هغه د دریاب د چپو برابر وی. [بخاری و مسلم] (۴). او د ﴿وَأَذْبَارَ السُّجُودِ﴾ نه مراد هغه سنتونه هم کیدای شي چې د فرض مونځونو نه پس په صحیح احادیثو کښې راغلی دی. [مظهری] (۵).

وَأَسْتَمِعْ	يَوْمَ
او واوره په کومه ورځ	
..... او واوره په کومه ورځ	

(۱) صحیح البخاري کتاب المواقيت الصلاة، باب فضل صلاة العصر [ج: ۱، ص: ۷۸] و صحیح مسلم کتاب المساجد ومواضع الصلاة، باب فضل صلاة الصبح والعصر [ج: ۱، ص: ۲۲۷]
 (۲) صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء، باب فضل التهليل والتسبيح والدعاء (بالزيادة) [ج: ۲، ص: ۳۴۴]
 (۳) تفسیر المظهری [ج: ۹، ص: ۷۷۸] و صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء، باب فضل التهليل والتسبيح والدعاء [ج: ۲، ص: ۳۴۴]
 (۴) صحیح مسلم کتاب المساجد ومواضع الصلاة، باب فضل استحباب الذکر بعد الصلاة [ج: ۱، ص: ۲۱۸]
 (۵) تفسیر المظهری [ج: ۹، ص: ۷۶]

يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ۖ يَوْمَ يَسْمَعُونَ

چی به آواز کوی آواز کونکی | دخانی نزدی نه | په کومه ورځ | چی به واورى
چی آواز کونکې د نزدې نه آواز اوکړى | په کومه ورځ چی به دوی ټول دغه

الصَّيْحَةِ بِالْحَقِّ ۚ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ۖ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي

دا خلق چغه دحشر | په حقه سره | هغه به ورځ وى دراتلو دزمکې نه | بیشکه مونږه | ژوندی کول کوو
چغه په یقین سره واورى | هم دغه [دقبرونو نه] د راوتلو ورځ ده | بیشکه هم مونږ ټول ژوندی

وَنُيِّتُ ۚ وَالْإِنَّا الْمَصِيرُ ۖ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ

او مړه کول کوو | او خاص مونږ ته | واپس راتلل دی | په هغه ورځ | چی اوچوى زمکه | ددوی نه
کوو | او مړه کوو | او هر څه به مونږ ته واپس راگرځي | په کومه ورځ چی به زمکه په دوی باندې اوچوى

سِرَاعًا ۚ ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ۖ نَحْنُ أَعْلَمُ

او دوی رازغلی په منډه منډه | دا راغونډول دخلقو | په مونږ باندې | آسان دی | مونږه ښه پوهیږو
او دوی به په منډه راځي | دغه راغونډول مونږ ته ډیر آسان دی | مونږ ته ددوی خبرې ډیرې

بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ ۚ فَذَكِّرْ

په هغه خبرو | چی دوی نې وائی | اونه نې ته | په دوی باندې | زور کونکې | پس نصیحت کوه |
ښه معلومې دی | اوته په دوی باندې څه جابر [حاکم] خو مقرر نه یی | نو ددې قران په ذریعه

بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَيَعِيدُ ۚ

په قران سره | هغه چاته | چی یرېږي | دخبردارۍ زمانه |
هغه چاته نصیحت کوه | چی زما د عذاب نه ویرېږي

آسان توجیه قرآن

اولې په توجه سره واوړه | په کومه ورځ به چه یو آواز کونکې د نزدې ځای نه آواز اوکړی په هغه ورځ به
دوی په رشتیا سره هغه آواز واورى هغه به دقبرونو نه دراتلو ورځ وى. یقین اوکړه، هم مونږ یو، چه
ژوند هم ورکوو، او مرگ هم، او آخر کېن د ټولو واپس کیدل مونږ ته دی. په هغه ورځ چه زمکه به
اوچوى، او دوی لره به داسې رابهر کړی، چه دوی به په تلوار سره راوځي دغه شان ټولو لره جمع کول
زمونږ دپاره ډیر آسان دی. څه چه دا خلق وائی، مونږ ته ښه معلوم دی، او (اسمې پیغمبره) ته په دوی
باندې زبردستی کونکې نه ئې لهدا د قرآن مجید په ذریعې سره هر هغه سړى ته نصیحت کوه، چه زما د
وعید نه ویرېږي.

خلاصه تفسیر

﴿وَأَسْمِعْ﴾ [او] مخاطبه ته دا راتلونکې خبره په توجه سره [واوړه] چه ﴿يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادُ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ﴾ [په کومه ورځ یو آواز کونکې] فرېسته یعنې اسرافیل ~~که~~ په ذریعه دشبیلی مړولره د
قبرونو نه دپورته کولو دپاره [دنزدې نه آواز وکړی] دنزدې مطلب دادې چه دغه آواز به ټولو ته

بي تکلفه رسيږي داسې چه گویا داخوانه اواز کوی اولکه چه دلرې اواز چاته رسيږي او چاته نه رسيږي داسې به نه وی ﴿يَوْمَ نَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ﴾ [په کومه ورځ چه هغې چغې لره په يقين سره ټول واوری ﴿ذَلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ﴾ دا ورځ به وی] دقبرونو نه [د راوتلو ﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ﴾ مونږ یو] اوس هم [ژوندي کوونکی اوهم مونږ یو مړه کوونکی ﴿وَالْيَنَّا الْمَصِيرُ﴾ او زموږ طرف ته بیاواپسی ده] په دې کنبې دمړو په ژوندي کولو باند قدرت طرف ته اشاره ده ﴿يَوْمَ نَشْفُقُ الْأَرْضَ عَنْهُمْ يَرَاعَاهُ﴾ [په کومه ورځ چه مزکه په دوی] مړو [باند وسپړدې شی هرکله چه به هغوی] راوخی میدان دقیامت طرف ته [منډې وهونکی وی ﴿ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَذِئِرُهُ﴾ دا] جمع کول [زمونږ په نزد ډیر اسان جمع کول دی] غرض بیا او بیا پرله پسې دقیامت امکان او وقوع ټول ثابت شو مگر بیا هم چه کوم خلق نه منی نو ته غم مه کوه ځکه چه ﴿ثُمَّ نَعْلَمُ مِمَّا يَقُولُونَ﴾ [څه چه داخلق] دقیامت وغیره په باره کنبې [واښی مونږ یې ښه پیژنو] مونږ به ورسره په خپله پوه شو ﴿وَمَا آتَتْ عَلَيْهِمْ يَئِيسًا﴾ [اوته په هغوی] دالله تعالی دطرف نه [جبر کوونکی نه یی] لیرې شوي بلکه صرف مبلغ او ویرونکې یی هرکله چه خبره داده ﴿فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدَ﴾ [نوته دقرآن په ذریعه سره] په عام نصیحت سره ټولو لره په خاص نفعمند نصیحت سره صرف [داسې سړی ته نصیحت کوه کوم چه زما دوعد نه ویريږي] ددې مفعول د تقید نه اشاره شوه چه ته اگر چه نصیحت او تبلیغ عام کوي لکه چه لیدې شی لیکن بیا هم من یخاف وعید [یعنی دالله تعالی د عذاب نه ویریدونکی] ځنې ځنې وی پس دا ثابته شوه چه داستا په اختیار کنبې نه ده نو هرکله چه ستا په اختیار کنبې نه ده بیا دې اختیاره خبرې فکر څه دي؟

معارف او مآئل

﴿يَوْمَ نَبْثِثُ الْغَمَامَ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ﴾ [یعنی په کومه ورځ به چې یو آواز کوونکې فرېسته د نزدې نه آواز کوی] ابن عساکر رحمته الله د زید بن جابر شافعی رحمته الله نه روایت کړې دي چې دا فرېسته به اسرافیل عليه السلام وی چې د بیت المقدس په صخره یعنی کائری به اودریږي او ټول مړي به مخاطب کوی چې:

اښ ورسټو ژیدلو هډوکو، او پوتې پوتې شوو خرمنو، او خوریدونکو وینستو، واوری، تاسو ته الله عز وجل دا حکم درکوی چې حساب دپاره جمع شی [مظهري] (۱).

دا دقیامت د دوئمې شپیلې پوک وهلو بیان دي چې ورسیره به دوباره ټول جهان ژوندي کولې شی. اود مکان قریب نه مراد دادې چې دغه وخت به ددغې فرېستې آواز د نزدې اولرې خلقو ته په دې شان رارسېږي چې گویا کنبې د نزدې نه ورته آواز کیږي. عکرمه رحمته الله او فرمائیل چې دا آواز به داسې آوریږي شی لکه چې په غوږ کنبې ورته آواز کولې شی، او ځینې حضراتو فرمائیلی دي چې د مکان قریب نه مراد صخره بیت المقدس ده ولې چې دا د زمکې مینځ دي، د هر طرفه ورته مزل برابر دي. [قرطبي] (۲).

﴿يَوْمَ نَشْفُقُ الْأَرْضَ عَنْهُمْ يَرَاعَاهُ﴾ [یعنی کله چې به زمکه ځیری شی ټول مړي به راوخی او منډې به وهي] حدیث پاک نه معلومېږي چې دا منډې وهل به شام ملک طرفته وی چرته چې د بیت

۱ تفسیر المظهري [ج: ۹، ص: ۷۷]

۲ تفسیر القرطبي [ج: ۱۷، ص: ۲۷]

المقدس د صخرې نه اسرافیل عليه السلام آواز کوی . جامع ترمذی کښې د معاویه بن حیده رضی الله عنه روایت دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله پخپل لاس مبارک سره شام ملک طرف ته اشاره او فرمائیلې او وې فرمائیل چې : «من ههنا الی ههنا تمشرون ركبانا ومشاة و تمهرون علی وجوهکم یوم القیامة» ددې ځانې نه هغې طرفته یعنی شام ته به تاسو به پرمخې د قیامت په ورځ دې میدان ته راوستې شئ . [الحديث، قرطبي] (۱)

﴿فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ﴾ [یعنی تاسو نصیحت فرمایئ په قرآن عظیم الشان سره هغه چاته چې زما د وعید نه ویرېږي].

مطلب دادې چې ستاسو صلی الله علیه و آله تبلیغ به اگر چې عام وی ټول خلق به دهغې مخاطب او مکلف وی خو اثر به ئې هغه څوک قبلوی چې د الله جل جلاله د عذاب او وعید نه ویرېږي . قتاده رضی الله عنه به چې دا آیت مبارک اولوستلو نو داسې دعا به ئې کوله چې : «اللهم اجعلنا من يخاف وعيدك ويرجوك موعودك باريارحيم»

انې الله جل جلاله ! مونږ په هغې کسانو کښې شامل کړې چې ستا د عذاب د وعید نه ویرېږي اوستا د وعدې امیدوار دی ، انې وعده پوره کوونکيه ، انې د رحمت خاونده (۲) .

سورة ق بعون الله سبحانه في سنة أيام من ثلثي عشر ربيع الأول إلى سابع عشر ربيع الأول يوم الخميس ولله الحمد وهو المستعان في تكميل الباقي وما ذلك

ایاتونه	سورة الذاریات مکيه وهی ستون ایه و ثلاث رکوعات	رکوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۵	شروع کوم په نوم د الله چه دیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۳
وَالذَّرِيتِ	ذُرُوءًا ۱) فَالْحَمَلِيتِ ۲) وَقُرْآنًا ۳)	
قسم دې په دورو او چتونکو هوا گانو باندې په اوچتو لوسره بیا پورته کونکې دوریځو دکې داوبونه په دورو او چتونکو سلیو باندې قسم دې بیا په بار او چتونوونکو وریځو باندې قسم دې		
فَالْجُرِيتِ یُسْرًا ۴)	فَالْمُقَسَّمِيتِ أَمْرًا ۵) إِلَهًا ۶) تُوعَدُونَ ۷)	
بیا چلیدونکې په مزه مزه بیا تقسیمونکې دلوی کار بیشکه هغه څیز چې تاسو ترې یږولې کیږي بیا په آزاد چلیدونکو بیرو بیا د څیزونو په تقسیموونکو فرښتو چې تاسو سره کوم لوظ کیږي		
لَصَادِقٌ ۸)	وَأَنَّ الدِّينَ ۹) لَوَاقِعٌ ۱۰) وَالسَّمَاءُ ۱۱)	
هغه رښتیا دې او بیشکه بدلې د عملونو خامخا واقع کیدونکې دی قسم دې په آسمان هغه بالکل رښتیا دې او بیشکه دا سزا او جزا راتلونکې ده او په آسمان باندې قسم دې چې		

۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۲۷] و جامع الترمذی (بالاختصار) ، ابواب التفسیر باب ومن سورة بنی اسرائیل [ج: ۲ ص: ۱۴۵]
 ۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۲۹]

ذَاتِ الْحُبُكِ ۝	إِنكُمْ	لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ۝	يُؤَفِّكُ
مختلفو شکلونو والا باندي چي بيشکه تاسو په خبرو مختلفو کبسي ين اړولي کيدې شي			
لاري په کبسي جوړې دي چي تاسو داختلفي خبرو په چکر کبسي پريوتی ين ددې حقيقت			
عَنْهُ	مَنْ	أَفْكَ ۝	قُتِلَ الْخَرِصُونَ ۝
دهغي نه هغه څوک چي اړولي شوې دي تباہ شو قياس لگونکي خلق هغه خلق چي هغوی			
نه هم هغه مخ اړوي چي ادازل نه محروم ساتلي شوې دي هلاک دي شي بي دليله خبرې کونکي چي			
فِي غَمْرَةٍ ۝	سَاهُونَ ۝	يَسْكُونُونَ	أَيَّانَ
په غفلت کبسي بي خبره دي تپوس کوي هغوی چي کله به وي ورځ دبدلي			
ادجهالت په غفلت کبسي پراته دي هر څه ترې هير دي دا تپوس کوي چي دبدلي ورځ به کله وي			
يَوْمَ	هُمْ	عَلَى النَّارِ	يُفْتَنُونَ ۝
په هغه ورځ به وي چي دوي به په وور باندي سوزولي کيږي اوڅکي مزه دفتني خپلي			
دا به هغه ورځ وي چي دوي به په اور باندي سوزولي شي اچي اوس دخپلي سزا خوندواخلي			
هَذَا الَّذِي	كُنْتُمْ	يَه	تَسْتَعْجِلُونَ ۝
دا هغه څيز دي چي وي تاسو په هغي سره چي تلوار به مو کوله بيشکه پرهيزگاران خلق به			
همدا دي هغه [عذاب] دکوم راتلو ته چي ستاسو تلوار ده بيشکه پرهيزگار خلق			
فِي جَنَّتٍ	وَعِيُونَ ۝	أَخِذِينَ	مَا أَتَاهُمْ
په باغونو کبسي وي او په چينو کبسي به وي اغستونکي به وي هغه چي ورکوي هغوی له			
به په باغونو او چينو کبسي وي څه چي ددوي رب دوي ته ورکوي هغه به اخلي			
رَبَّهُمْ	إِنَّهُمْ	كَانُوا	قَبْلَ ذَلِكَ
رب دهغوی بيشکه هغوی وژ مخکې ددې نه نيکي کونکي وژ به هغوی			
..... بيشکه دا خلق د دي نه وړاندي نيکي کونکي وو دوي به			
قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ	مَا يَهْجَعُونَ ۝	وَبِالْأَسْحَارِ	
ډير لږ دشبې نه هغه حصه چي اوده کيدل به پکبسي هغوی او دشبې په روستو وختونو کبسي			
دشبې ډير کم اوده کيدل اودسحر په وخت کبسي به نې			
هُمْ	يَسْتَغْفِرُونَ ۝	وَفِي أَمْوَالِهِمْ	حَقٌّ
به هغوی معافياني غوښتلي او په مالونو دهغوی کبسي حق وژ دپاره دسوالگرو			
ادخپل رب نه بخښنه غوښتله اود هغوی په مالونو کبسي دسوالگرو اودنه غوښتونکو			
وَالْحَرَامِ ۝	وَفِي الْأَرْضِ	آيَاتٌ	لِّلْمُوقِنِينَ ۝
او دمحرومانو او په زمکه کبسي ډيري نښي دي دپاره ديقين کونکو			
اغريبانانو برخه مقرروه او په دي زمکه کبسي ديقين کونکو دپاره ډير نښي موجود دي			

وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝ وَفِي السَّمَاءِ

او په نفسونو ستاسو کښې هم نښې دي | آيا پس نه وينئ تاسو | او په آسمان کښې دي |
او ستاسو په خپلو ځانونو کښې هم | نو ايا تاسود عبرت په نظر نه گورئ | او پورته په آسمان

رِزْقِكُمْ وَمَا تُوْعَدُونَ ۝ فَوَرَبِّ السَّمَاءِ

رزق ستاسو | او هغه څيز چې وعده ئې کيږي ستاسو سره | نو قسم دي په رب د اسمانونو |
کښې ستاسو روزی ده | او هغه هم چې تاسو سره ئې وعده کولې شي | نو د آسمان او

وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنْتُمْ تَنْطِقُونَ ۝

او د زمکې | چې بيشکه دا خبره حقه ده | په مثال دهغې | لکه څنگه چې تاسو | خبرې کوي |
زمکې په رب مې دي قسم وي | چې څنگه ستاسو وينا برحق ده | دغه شان | د جزاد ورځې راتلل | هم حق دي

آسان ترجمه قرآن

قسم دي په هغه (هواگانو) باندې چه دورو لره الوځوي په لوستلو سره. بيا په هغو چه (د وريځو) بار اوچتوي بيا په هغو چه آسائي سره روانې وي. بيا په هغو چه څيزونه تقسيموي چه تاسو سره کومه وعده کولې شي. هغه يقيني طريقې سره رشتونې ده. او د عملونو بدله به خامخا ملاويږي. قسم دي په لارو والا آسمان باندې چه تاسو په مختلفو خبرو کښې پراته يئ ددي (آخرت د حقيقت) نه هغه څوک مخ اړوي. چه د حق نه بالکل اړولې شوې دي تباة دي کړي الله تعالي هغه چالره چه (د عقيدې په معامله کښې) اټکلې خبرې کولکې دي. په غفلت کښې داسې ډوب دي چه هر څه ئې هيڅ کړې دي. تپوس کوي چه: د جزا او سزا ورځ به کله وي هغه ورځ به وي. چه کله به دوی په اور باندې سوزولې شي. چه او څکي مزه د خپل شرارت، هم دا هغه څيز دي، چه دي باره کښې به تاسو مطالبه کوله چه زر دي راشي متقيان خلق به ښه شکه په باغونو او چينو کښې داسې اوسيدوي. چه د دوی پروردگار دوی ته څه ورکوي. هغې لره به وصولوي. دا خلق ددي نه مخکښ ليک عمل کولکې وو. دوی به د شېبې په وخت کښې لږ اوده کيدل، او د پيشمنۍ په وخت کښې به ئې استغفار کولو او ددوی په مال کښې به د سوالکړو او محرومو خلقو دپاره (باقاعده) حق وواو د هغې خلقو دپاره په زمکه کښې ډيري نښې دي چه يقين کولکې دي. او خپله ستاسو په وجود کښې هم، آيا بيا هم تاسو نه وينئ. او هم په آسمان کښې ستاسو رزق هم دي. او هغه څيز هم، چه تاسو سره ئې وعده کولې شي لهذا د آسمان او زمکې په پروردگار قسم ادا خبره هم دغه شان رشتونې ده. لکه دا خبره چه تاسو خبرې کوئ.

خلاصه تفسير

﴿وَالذَّارِيَّتْ دُرُوءًا﴾ [قسم دي په هغو هواگانو چه گردوغبار وغيره الوزوي] ﴿فَالْحِيلَتْ وَفَرَا﴾ بيا په هغو وريځو چه بوج [يعني باران لره] پورته کوي ﴿فَالْجُرِيَّتْ يُسْرًا﴾ بيا د هغو کشتوچه په نرمۍ سره چليږي ﴿فَالْمُقَيَّتْ أَمْرًا﴾ بيا د هغو فرښتو کومې چه [د حکم مطابق دمزکې په مخلوق] څيزونه تقسيموي [مثلا کوم ځاي چه دڅومره باران حکم وي کومه چه ماده ده درزق هلته د وريځو په ذريعه دومره قدرې رسوي دغه شان د حديث موافق د مور په رحم کښې د بچۍ صورت د مذکرو او موئنث تپوس وکړي جوړوي اوسکينه او رعب هم تقسيموي وړاند د دغو

قسمونو جواب دی چه ﴿إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ﴾ [تاسو سره چه دکوم] قیامت [وعدہ کولې شی هغه بالکل رښتونې دي] ﴿وَأَنَّ الَّذِينَ لَوْ افْتَرَوْا﴾ [او] داعمالو [جزا] او سزا [خامخا کیدونکې ده] په دې قسمونو کښې اشاره ده استدلال طرف ته یعنی داتول تصرفات عجیبه د قدرت الهی نه کیدل دلیل دي قدرت د د عظمت بیاداسې عظیم قدرت ذات ته د قیامت واقع کول څه مشکل دی او تفسیر ددې کلمو کومې چه په ایتونو کښې ذکر دی قسم پرې خوړلې شوې دي په درمنشور^(۱) کښې مرفوعا داسې نقل دی کوم چه وړاندې راځي او تخصیص ددې څیزونو شاید ځکه وی چه په دې کښې اشاره شوه د مخلوق مختلفو اقسامو ته چنانچه ملائک د اسمانونو نه دی او هواگانې او کشتی د مزکی نه او وریخ د کائناتود فضاء نه یعنی د فضائی مخلوقاتو نه اود مزکی نه دوه څیزونه په کومو کښې چه یوپه سترگو په نظر راځي بل په نظر نه راځي شاید ځکه راغلی وی چه د قیامت متعلق په یو مضمون په خپله په اسمان قسم دي لکه چه بره په اسمانی څیزونو وو یعنی ﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ﴾ [قسم دي په اسمان په کوم کښې چه] دفرښتو دتللو [لارې دي] لکه دا قول د الله تعالی ولقد خلقنا فوقکم سبع طرائق^(۲) وړاند جواب د قسم دي ﴿إِنَّمَا لَفِي قَوْلٍ مِّثْلُ حَافِلٍ﴾ [چه تاسو] یعنی ټول [خلق] د قیامت په باره کښې [په مختلفو خبرو کښې یی] څوک ئی تصدیق کوی څوک ئی تکذیب کوی اولکه چه دا قول دالله تعالی دي عن النبأ العظيم الذي هم فيه مختلفون^(۳) لکه چه تفسیر ئی کړې دي قتاد^(۴) او په در کښې دی په دې قول سره مصدق به مکذب او د اسمان په قسم سره شاید دې طرف ته اشاره وی چه جنت په اسمان کښې دي او په اسمان کښې لارې هم دی مگر کوم چه په حق کښې اختلاف کوی د هغه دپاره لار بندېږي او په دې اختلاف کوونکو کښې ﴿يُؤْفِكُ عَنْهُ مِنَ الْفِكْرِ﴾ ددې [وقوع د قیامت او د جزا د اعتقاد] نه هغه واپس کیږي کومولره چه [بالکلیه د خیر او سعادت نه] واپس کیدل وی [لکه چه په حدیث کښې دی من حرمة فقد حرمت الخیر کله رواه ابن ماجه]^(۵) یعنی کوم سرې ددې نه چه محروم شو هغه د هر څیر نه محروم شو او دا اختلاف کوونکو دبل فریق یعنی د تصدیق کوونکو حال ددې د مقابلې نه معلوم شو چې هغوی د خیر او سعادت نه واپس شوی نه دی اوس وړاند ددې واپس کیدونکو مذمت دي چه ﴿قَتِلَ الْخَرُصُونَ﴾ [هلاک دشی بې سنده خبرې کوونکي] یعنی کوم چه د قیامت نه انکار کوی بغیر ددې نه چه د دوی سره ددې څه دلیل وی ﴿الَّذِينَ هُمْ عَنْ عَمْرِئِ سَافُونَ﴾ [کوم چه په جهالت کښې بې هوشه شوی دی] دبې هوشه کیدونه مراد اختیاری غفلت دي او دغه خلق په طور دمسخرو او د زرغوبښتو ﴿يَسْتَلُونَ آيَاتِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ [تپوس کوی چه ورځ د جزا به کله وی؟] وړاند جواب دي چه هغه به داسې ورځ وی ﴿يَوْمَهُمْ عَلَى النَّارِ يَفْتَنُونَ﴾ [په کومه ورځ] چه [هغه خلق به په اور گرمولې شی] او ورته به ونیلې شی چه ﴿ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ﴾ [د خپلې دې سزا مزه وڅکي] ﴿هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ﴾ ددې دکوم چه تاسو جلدی کوله] داجواب د یومهم علی النار یفتنون په دې طرز دي لکه د چا مجرم دپاره چه دپانسی

^(۱) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۲۹۶]

^(۲) ترجمه: - او مونږ ستاسو دپاسه اووه اسمانونه جوړ کړل.

^(۳) ترجمه: - ددې نه د لوی واقعي د حال تپوس کوی چې په هغې کښې دا خلقو اختلاف کوي.

^(۴) سنن ابن ماجه، ابواب الصیام، باب ماجاء فی فضل شهر رمضان [ج: ۱ ص: ۱۱۸]

حکم وشی مگر دغه احمق سره ددلیلونو دقائمیدونه محض په دې وجه چه ده ته تاریخ نه وی
 بنودلې شوې درغژن کوی یې اووانی چه ښه نو هغه ورځ به کله راځی چونکه داسول محض
 د کجروی په بنادې په دې وجه په ځای دتاریخ بنودو په جواب کښې دا ونیل زیات مناسب وی
 چه هغه ورځ به هغه وخت راشی کله چه ته په پانسی زړند کړې شی وړاند دبل فریق یعنی
 مؤمنانو تصدیق کوونکو دثواب ذکر دې چه ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾ [بیشکه متقیان
 خلق به په جنتونو او چینو کښې وی] او ﴿أَجْزَيْنَ مِمَّا آتَاهُمُ رَبُّهُمْ﴾ [د هغوی رب چه هغوی ته کوم
 ثواب ورکړې وی هغوی به هغې لره] په خوشحالی خوشحالی [اخلی] او ولې به نه وی؟ ﴿إِنَّهُمْ
 كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُجْسِنِينَ﴾ [هغه خلق ددې نه وړاندې یعنی په دنیا کښې [نیکوکار وو] پس
 مطابق د وعدې هل جزاء الاحسان الا الاحسان^(۱) د دوی سره دافعاله وشوه وړاند ددوی
 د نیکوکاری قدرې تفصیل څه دې چه ﴿كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مِنَ الْبَلِّ مَا يَهْجَعُونَ﴾ [هغه خلق] په فرانضو
 او واجباتو کښې ترقی وکړی او دنوافلو داسې التزام کوونکی وو چه [دشپې په ډیرکم او ده
 کیدل] یعنی زیاته حصه دشپې به یې په عبادت کښې تیروله [او] باوجود ددې به یې خپل
 عبادت ته نه کتل بلکه ﴿وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ [دشپې په اخر کښې] به یې خپل خان په
 عبادت کښې کوتاهی کوونکې گنړلو [استغفار به یې کولو] دا خو په بدنی عبادت کښې د
 دوی حالت وو [او] دمالی عبادت یې دا حال وو چه ﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَغْرُورِ﴾ [د هغوی
 په مالونو کښې دسوال کوونکې او غیرسوال کوونکې] د ټولو [حق وو] یعنی په داسې التزام
 سره به یې ورکولو لکه چه ددوی په ذمه د هغو څه حق وی مراد ددې نه غیر زکوات دې داسې
 په درکښې دابن عباس رضی الله عنهما مجاهد او ابراهیم نه دی^(۲) او دامطلب نه دې چه دجنتونو او دچینو
 ملاویدل په نوافلو باند موقوف دی بلکه دلته د اوچتې درجې د خاوندانو ذکر فرمائیلي شوې
 دې [او] چونکه کفارو دقیامت د صحت نه انکار کولو په دې وجه وړاند ددې ددلیل طرف ته
 اشاره ده چه ﴿وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ [دیقین کوونکو] د کوشش او طلب کوونکو [دپاره] د
 قیامت په ممکن او واقع کیدو] په مزکه [کائناتو] کښې ډیرنښې [او دلیلونه] دی ﴿وَفِي
 الْفُجِّكَمُ﴾ او په خپله ستاسو په ذات کښې هم] یعنی ستاسو ظاهری او باطنی مختلف احوال
 هم دلیلونه دی دقیامت دممكن کیدو ځکه چه افاقی وانفسی کارونه په یقین سره د قدرت
 ماتحت دی او د ذاتی قدرت نسبت دټولو ممکناتو سره یو شان دې اوهرکله چه دقیامت د
 ناممكن کیدو هیڅ دلیل نشته نو قیامت هم دممكناتو نه دې پس داهم دالله تعالی په قدرت
 کښې دې او چونکه ددې دلیلونو دلالت ډیر واضح وو په دې وجه توبیخا فرمائی چه هرکله
 داسې دلائل موجود دی ﴿أَفَلَا تُبْهَرُونَ﴾ [نواياتاسو ته] مطلب بیا هم [په نظر نه راځی او] پاتې
 شوتعین دوخت دوقوع چه په عدم سره یې استدلال په عدم وقوع کولو پس د هغې نسبت دادې
 چه ﴿وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ﴾ [ستاسو رزق اود کوم] قیامت متعلق [چه تاسو سره وعده
 کولې شی] ددې [دتولو] معین وخت [په اسمان کښې] چه کوم لوح محفوظ دې په هغې کښې
 لیک [دی] مزکې ته ددې یقینی علم په څه مصلحت سره نه دې نازل کړې شوې چنانچه په وینز

(۱) ترجمه:- آیا د غایت اطاعت بدله سوا د غایت اطاعت نه څه بل څه کیدیشی.

(۲) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۲۹۷]

ل الغیث^(۱) کنبی هم نه دې بنودلې شوې او مشاهده هم ده چه یقینی تعین ی هیچا ته معلوم نه دې لیکن هر کله چه سره ددې چه دوخت د تعین د علم نه کیدو باوجود درزق وجود یقینی دې بیایه دې عدم تعین د تاریخ سره د قیامت عدم والې څنگ لازمیږي او دداسې استدلال طرف ته داشارې کولو دپاره د ما توعدون سره رزقکم زیات کړو وړاندې په دې تفریح فرمانی چه هر کله د نفی هیڅ دلیل نشته او اثبات دلیل شته ﴿قَوْرَبَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ [نو قسم دې د اسمانونو او مزکې په پروردگار ﴿إِنَّهُ لَحَقُّ﴾ چه هغه] ورځ د جزا [برحق ده] او داسې یقینی ده ﴿مِثْلَ مَا أَنْتُمْ تُنْفِقُونَ﴾ [لکه چه تاسو خبرې کوئ] چرې په دغو کنبې خوشک نه وی دغه شان دې لره هم یقینی وگنړی.

معارف او مسائل

سورة ذاریات کنبې هم رومبی سورة قاف پشان زیات مضمونونه د آخرت اوقیامت او په دې کنبې د مروژوندی کیدو، د حساب، کتاب او ثواب او عذاب باره کنبې دی. رومبو څو آیتونو کنبې الله ﷻ په څو څیزونو باندې قسم خوړلو سره او فرمائیل چې د قیامت باره کنبې د کومو څیزونو چې وعده کړې شوې ده، هغه رښتینې وعده ده، الله ﷻ د څلورو څیزونو قسمونه خوړلی دی:

① ﴿وَالذَّارِيَّتِ ذُرْوَاهُ﴾ ② ﴿فَالْحَمِيلِ وَقَرَاهُ﴾ ③ ﴿فَالْجُرِيَّتِ يُنْرَاهُ﴾ ④ ﴿فَالْمَقِيَّتِ أَمْرَاهُ﴾

یو مرفوع حدیث پاک کنبې دی چې ابن کثیر ورته ضعیف وئیلی دی او فاروق اعظم رضی الله عنیه او علی رضی الله عنیه نه په یو موقوف حدیث کنبې ددې څلورو څیزونو معنی او مفهوم دا خودلې دې چې ذاریات نه مراد هغه هواگانې دی چې ورسره گرد وی او د حاملات وقرأ لفظی معنی پیټی او چتونکې دی، دې نه مراد هغه وریځې دی چې د باران پیټې ټپې راپورته کړې وی. جاریات یسرا نه مراد کشتن دی چې په اوبو کنبې کنبې په آسانه چلیږي. او مقسمات امرا نه مراد هغه فرښتې دی چې د الله ﷻ د طرفنه په عام مخلوقات کنبې روزی، د باران اوبه او تکلیف او راحت مختلف قسمونه د الله ﷻ د تقدیر مطابق تقسیموی، تفسیر ابن کثیر، قرطبی، او درمنثور کنبې د اموقوف او مرفوع روایتونه منقول دی.

﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْعُبُكِ﴾ [انکم لفس قول فخلیف] حبك حبیکه جمع ده د کپړې په جوړښت ی راغلي کربنې ته حبك وائی. هر کله چې هغه د لارې او سړک پشان وی، ځکه لارو ته هم حبك وئیلی شی. دیرو مفسرینو حضراتو ترې دلته هم دا معنی مراد اخستې دی. یعنی په هغه آسمان مې قسم دې چې لارې په کنبې دی، لارو نه مراد هغه لارې دی چې فرښتې پرې ځی راځی. او هغه لارې وغیره ترې هم مراد دی چې ستوری او سیارې په کنبې گرځی او گردشونه کوی کومې چې په آسمان کنبې خلقو ته ښکاری. او هر کله چې په کپړو کنبې کربنې د کپړې ښائست هم وی. په دې وجه ځینې حضراتو دلته د حبك معنی زینت او ښکلا اخستې ده. چې دا قسم کوم مضمون دپاره راغلي دې هغه په ﴿انکم لفس قول فخلیف﴾ کنبې بیان شوې دی. په ظاهره ددې مخاطب دمکې مشرکان دی چې در رسول کریم ﷺ باره کنبې ټپې مختلفې او خلاف

^(۱) ترجمه: او هم هغه ذات باران وروی.

^(۲) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۲۹۶] و تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۲۹، ۳۰]

خبري کولي، کله به ئې ورته مجنون کله جادوگر، کله شاعر وټيلو او داسې نور غلط او عبث خطابونه به ئې ورکول. او بل احتمال ئې دا هم دې چې ددې مخاطب د عام امت خلق ټول، مسلمانان او کافران وي، اود قول مختلف نه مراد دا وي چې مسلمانان په رسول کریم ﷺ باندې ايمان راوړي او تصديق ئې کوي، او کافران وغيره ترې انکار کوي او مخالفت ئې کوي [مظهري] (۱).

﴿يُؤْفِكُ عَنْهُ مِنَ الْفِكِّ﴾ د افك لفظي معنی آوريدل او د عنه په ضمير کښې دوه احتمالونه دي، د دواړو معنی جدا جدا دي، يو احتمال خو دادې چې د اضمير قرآن عظيم الشان او نبی کریم ﷺ ته راجع دي. په دې بنا ئې معنی دا شوه چې قرآن عظيم الشان او نبی کریم ﷺ نه هم هغه بد نصيبه اوړي چې تقديری بد نصيبه وي. او بل احتمال ئې دادې چې دا ضمير قول مختلف ته راجع دي. معنی ئې داده چې ستاسو دمختلفو او خلاف خبرو په وجه هم هغه څوک د قرآن عظيم الشان او نبی کریم ﷺ منکر کړ چې بد نصيبه محرومه وي.

﴿قِيلَ الْخُرُوصُ﴾ د خراس لفظي معنی په اندلزي. گمان او تخمين سره خبرې کوونکې ده، دې نه مراد د مختلف قول والا هغه کافران او منکران دي چې خلاف خبرې کوي، په دې بنا دلته د خراسون ترجمه کذابون يعني دروغژن کول هم څه بدیت نه لري، دې جملې کښې دې دپاره خيره ده چې په حقيقت کښې د لعنت په معنی شو. [مظهري] (۲) د کافرانو ذکر نه پس د مؤمنانو متقيانو ذکر په ډيرو آيتونو کښې راغلي دي.

عبادت کښې نه تېرول او ددې تفصيل :: ﴿كَانُوا أَقْلِيًّا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ﴾ ﴿يَهْجَعُونَ﴾ د هجوع نه مشتق دي، معنی ئې د شپې اوډه کيدل دي، په دې کښې د متقيانو مؤمنانو دا صفت بيان شوې دي چې هغوی شپې د الله ﷻ په عبادت کښې روڼوي خوب ئې په کښې لږ او وينه ئې ډيره وي. چې په مونځ او عبادت کښې ئې تېروي. دا تفسير د شپې ابن جرير رحمته الله اختيار کړې دي (۳). او د حسن بصری رحمته الله نه هم دا منقول دی چې متقيان د شپې د روڼولو اود عبادت کولو مشقت پورته کوي. او ډير کم اوډه کيږي. او ابن عباس رحمته الله، قتاده رحمته الله، مجاهد رحمته الله وغيره د تفسير امامانو ددې جملې مطلب دا بيان کړې دي چې دې کښې ئې ما حرف د نفی دپاره گرځولي دي چې د شپې لږه حصه په دوي باندې داسې هم راځي چې په کښې دوي نه اوډه کيږي بلکه په عبادت، مونځ وغيره کښې مشغول پاتې کيږي. ددې مفهوم تر مخه هغه ټول خلق ددې مصداق جوړيږي چې د شپې په هره حصه کښې څه عبادت کوي. ځکه خو ابو العاليه رحمته الله ددې مصداق هغه خلق گرځولي دي چې د ماښام او ماسختن تر مينځه مونځونه کوي، او امام ابو جعفر باقر رحمته الله او فرمايل چې څوک د ماسختن دمونځ نه مخکښې اوډه کيږي هغوی هم په دې کښې داخل دي. [ابن کثير].

حسن بصری رحمته الله د احنف بن قيس رحمته الله نه نقل کړی دی چې فرمايل به ئې چې ما د خپل عمل جاج د جنتيانو عملونو سره واخستونو ما اوليدل چې هغه داسې قوم دي چې مونځ نه ډير

(۱) تفسير المظهري [ج: ۹، ص: ۸۰]

(۲) تفسير المظهري [ج: ۹، ص: ۸۰]

(۳) تفسير الطبري لابن جرير [ج: ۲۲، ص: ۱۱۱]

پورته او غوره دی، هغوی داسې یو قوم دی چې زمونږ عملونه دهغوی درجې ته نشی رسیدلې، ولې چې دوی د شپې کم اوډه کیږي او عبادت زیات کوی. بیا مې د خپل عمل جاج د جهنمیانو سره واخستونو ېما اولیدل چې هغوی د الله ﷻ او د نبی کریم ﷺ دروغزنی اود قیامت نه انکار کوونکي دی. په دې شان زمونږ عملونه نه خو د جنتیانو د عملونو درجې ته رسیدې شی او نه بحمد الله د جهنمیانو پشان دی ځکه زمونږ د عملونو درجه هغه ده کومه چې قرآن عظیم الشان په دې شان بیان کړې ده چې: ﴿وَأَخْرَجُوا عَنَّا زَكَرِيَّا إِذْ نَبَاَهُمْ خَلَقُوا عَلَاقًا مِّنْ لَّحْمٍ وَآخِرَ سَيْثَانًا﴾ یعنی دا خلق بنده او بد عملونه گډوډ کوی. نو په مونږ کبښې زیات غوره بنده هغه دې چې کم از کم ددې درجې په حدونو کبښې دننه پاتې کیږي.

او عبد الرحمن بن زید بن اسلم رضی الله عنه فرمائیلي دي چې د بنی تمیم یو سړی زما والد محترم ته اووئیل چې اټې ابو اسامه: مونږ خپل خان کبښې هغه صفت نه بیا مومو چې الله ﷻ متقینو دپاره بیان کړې دې یعنی ﴿كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ﴾ ولې چې زمونږ دا حال دې چې ﴿قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ﴾ یعنی د شپې ډیر کم وینس پاتې کیږو او عبادت کوو. زما والد محترم ورته چې ددې په جواب کبښې او فرمائیل چې:

﴿طوبى لمن رقد اذا نعى واتقى الله اذا استيقظ﴾ [ابن کثیر].

لږیرې دې هغې چا دپاره چې خوب ورشی نو اوډه شی او چې بیدار شی نو تقوی اختیار کړی یعنی د شریعت خلاف څه کار نه کوی.

مطلب دا چې د الله ﷻ په نزد باندې مقبولیت صرف د شپې په زیات وینس پاتې کیدو باندې اړه نه لري، څوک چې د خوب نه مجبوره شی او په شپه کبښې زیات خو وینس پاتې نشی مگر په بیدارنې کبښې د گناه او بدئ نه ځان ساتی هغه هم د مبارکني ورکولو جوگه دې. یو حدیث پاک کبښې د نبی کریم ﷺ ارشاد مبارک دې چې د عبد الله بن سلام رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چې: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اطْعِمُوا الطَّعَامَ وَصَلُوا الْأَرْحَامَ وَاقْضُوا السَّلَامَ وَصَلُوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامُ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ﴾ [ابن کثیر].

دېښمنی په وخت د بڅښې غوښتو غور والې او برکتونه: ﴿وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ [متقیان مؤمنان دېښمنی په وخت د خپلو گناهونو بڅښنه غواړي، اسحار د سحر جمع ده د شپې آخری شپږمې حصې ته وائی، د شپې په دې آخری حصه کبښې د بڅښې غوښتو غور والې په دې آیت مبارک کبښې هم دې اوبه بل آیت مبارک ﴿وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ﴾^(۱) کبښې هم. د حدیث پاک په ټولو صحیح کتابونو کبښې دا حدیث پاک راغلي دي چې الله ﷻ د هرې شپې په آخری حصه کبښې په رومبې آسمان چې دهغه د شان سره مناسب دې، حقیقت ئې هیچا ته معلوم نه دې، او اعلان فرمائی چې شته څوک توبه کوونکې چې توبه ئې قبوله کړم، شته څوک بڅښنه غوښتونکې چې بڅښنه ورته او کړم. [ابن کثیر].

(۱) ترجمه: او په آخره شپه کبښې د گناهونو معافي غوښتونکي دي.
(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۸۱] و صحیح البخاري کتاب التهجد، باب الدعاء في الصلاة من آخر الليل [ج: ۱ ص: ۱۵۳] و صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرين وقصرها، باب صلاة الليل إلخ [ج: ۱ ص: ۲۵۸]

دلته دا خبره د نظر کولو جوگه ده چې پدې سحري يعنی پيشمنی په بخښنه کښې د هغې متقيانو بيان دې چې حالت يې ددې نه په رومبې آيت مبارک کښې داخودلې شوی دی چې د شپې د الله ﷻ په عبادت کښې مشغول اوسيږي ، ډير کم اوده کيږي په دې حالاتو کښې د بخښنې غوښتو څه جوړ ځکه نه معلوميږي چې گناهونه بخښل خو د گناه نه کولې شي چې چا ټوله شپه په عبادت کښې تيره کړه هغه د کومې گناه معافي غواړي ؟
جواب ئې دادې چې د ټولې شپې دغه خپل عبادت د الله ﷻ د بې مثالې شان نه ډير زيات کم گنري ، ددغې خپلې کمزورۍ اوبې وسوسې بخښنه تر غواړي چې داهم کوتاهې ده [مظهری] (۱)

صدقې او خيرات کوونکو ته خاص هدايت :: ﴿وَفِيْ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُوْمِ﴾ سائل نه مراد هغه غريب حاجتمند دې چې خپل حاجت د خلقو په مخکښې وړاندې ښکاره کوي او خلق ئې مدد کوي او محروم نه مراد هغه نيست مند محتاج دې چې د شرافت په وجه خپله نيستې و حاجت هم چاته نه ښکاره کوي ځکه د خلقو د مدد نه محروم پاتې کيږي . دې آيت مبارک کښې د مؤمنانو متقيانو دا صفت اوخودلې شو چې هغوی د الله ﷻ په لار کښې د مال لگولو په وخت صرف سوال کوونکو ته مال نه ورکوي . بلکه هغه خلق هم په نظر کښې لري په کومو چې نور خلق نشي خبريدې کوم چې چاته خپل حاجت نه ښکاره کوي
او ښکاره ده چې ددې آيت مبارک مقصد دادې چې متقيان مؤمنان صرف په بدنې عبادت مونځ اوشب بيدارنې باندې بس والي نه کوي بلکه په مالي عبادت کښې هم د هغوی ډيره حصه وي چې د سوال گرو نه علاوه په داسې خلقو هم نظر ساتي چې د خپل شرافت په وجه خپل حاجت چاته نه ښکاره کوي خو دا مالي عبادت الله ﷻ په دې شان بيان فرمائي چې : ﴿وَفِيْ اَمْوَالِهِمْ﴾ يعنی ددغې مالي مدد کولو احسان په دې حاجتمندو باندې نه کوي ، بلکه دا گنري چې په دې الله ﷻ راکړي مال کښې د دوی هم راسره حق دې او حقدار ته دده حق رسول څه احسان نه دې بلکه ديو حق او ذمه داري نه خپله غاړه خلاصول وي .

په آفاق اوانفس دواړو کښې د قدرت نښې :: ﴿وَفِي الْاَرْضِ اٰيَاتٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ﴾ [يعنی په زمکه کښې د قدرت ډيري نښې دي يقين کوونکو دپاره] په تيرؤ شوؤ آيتونو مبارکو کښې د کافرانو او منکرانو حال او خراب انجام اول اوخودلې شو ، بيا د متقيانو مؤمنانو حالتونه اوصفتونه او دهغوی د لوړو درجو بيان اوشو ، اوس بيا د کافرانو او منکرانو د قيامت حال ياندې غور کول اود الله ﷻ د کامل قدرت نښې د دوی په وړاندې راوستلو سره دانکار نه د اوريدو هدايت دې ، نو ددې جملې تعلق د رومبې جملې **﴿اِنَّكُمْ لَفِيْ قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ﴾** سره دې چې په کښې د قرآن کریم او رسول کریم ﷺ نه د انکار ذکر دې .

او په تفسير مظهری کښې ئې دا هم د متقيانو مؤمنانو په صفتونو کښې داخل کړی دی (۲) او د موقنين نه مراد هم دغه متقيان دي او په دې کښې دا حال ښودلې شوې دې چې دوی د الله ﷻ د قدرت په هغې نښو کښې چې په زمکه او آسمان کښې خورې دي په هغې کښې د غور فکر

(۱) تفسير المظهری [ج: ۹، ص: ۸۲]

(۲) تفسير المظهری [ج: ۹، ص: ۸۳]

او تدبیر نه کار اخلی چي په نتیجه کښي ئي ایمان او یقین زیاتېږي لکه چي په یو بل آیت مبارک کښي دې باره کښي فرماني چي: ﴿وَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (۱) او په زمکه کښي قدرت د کومو نخبو چي ذکر ئي فرمائيلى دې هغه بي شميره دى په زمکه کښي نباتات، ونې، باغونه او گورثي دهغي قسمونه، رنگونه، او بوټيونه، ديوې يوې پانې په پيدا کولو کښي ښکلا، کمال بيا په دې کښي د هريو په خاصيتونو، اثرونو کښي په زرگونو قسمه اختلافات دى داشان په زمکه کښي نهرونه، کوهيانو او د اوبو نور مرکزونو او دهغي نه تياريدونکي په لکونو قسمه مخلوقات، د زمکې غرونه او غارونه په زمکه کښي پيدا کيدونکي حيوانات، او دهغي بي شميره قسمونه د هريو حالات او مختلفې فاندې په زمکه کښي د پيدا کيدونکو انسانانو حالات، مختلفې قبيلې او دمختلف علاقو په انسانانو کښي درنگ او ژبي فرق، د اخلاقو او عادتونو اختلاف وغيره چي په کښي انسان غور کوي نو په يو يو خيز کښي د الله ﷻ قدرت او حکمت دومره نندارې بيا موندې شي چي شمار ئي هم مشکل دى.

﴿وَفِي آفَاقِكُمْ أَقْلًا تَبْعُرُونَ﴾ دلته د قدرت د نخبو په بيان کښي د آسمان او فضا دمخلوق په بيان پريخودو سره صرف د زمکې بيان کړې شوې دې چي انسان سره ډير نژدې ده، انسان پرې آباد دې او گرځي راگرځي. په دې آيت مبارک کښي ددې نه هم زيات نژدې يعنى پخپله دانسان ذات طرفته ئي توجه ورکړه چي زمکه اود زمکې مخلوق هم پريږده پخپله خپل وجود او جسم اود دې په اندامونو کښي غور او کړه نو يو يو اندام به د الله ﷻ د حکمت دفتر بيا مومي او پوه به شي چي په ټول جهان کښي د الله ﷻ د قدرت څومره نخبې دى، گويا هغه د انسان په دغي ورکوتې بدن کښي ټولې راجمع دى ځکه دانسان وجود ته عالم اصغر يعنى وړوکې دنيا وئيلې شي چي د ټولې دنيا د جهان مثالونه د انسان په وجود کښي موجود دى. انسان دخپل پيدائش د شروع نه ترمرگه پورې راپيښيدونکو خيزونو کښي غور، فکر شروع کړي نو ورته به گويا الله ﷻ خپلې مخې ته رابښکاره شي چي څرنگه انساني نطفې د دنيا دمختلفو علاقو د غذاگانو او په دنيا کښي د خواړه شوؤ نازکو حصونه جوړه شوه اود مور په رحم کښي ئي ځانې کړو، بيا په څه شان ترې علقه يعنى چکه وينه جوړه شوه بيا دهغي نه مضغه يعنى د غوښې ټکړه جوړه شوه. بيا په کښي څنگه هډوکي جوړ کړي شو، بيا پرې غوښه او خيژولې شوه. بيا څنگه په بې ساه خيز کښي ساه واچولې شوه. اود دې د پيدائش مکمل کولو نه پس ئي دنيا ته راوستو، بيا پورنى په پورنى ترقي کولو سره د بې علمه اوبې شعوره بچى نه يو عقل مند او کارکن انسان جوړ کړې شوې دې. او څنگه دده صورتونه او شگلونه مختلف جوړ کړي شو چي په اربونو او پدمونو (کهربونو) انسانانو کښي د هريو شکل د بل نه جدا ښکاري، په دې څوانچه رقبه کښي داسې بيلتون ايخودل د چا د وس خبره ده، بيا د دوى په طبيعتونو او مزاجونو کښي اختلاف اود اختلاف باوجود يو وحدت داتول ددغي کامل قدرت کرشمې دى چي بې مثله او بې مثاله دې. ﴿قَتَبَرَكُ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ (۲).

(۱) ترجمه:- اود آسمانونو او زمکې په پيدا کولو کښي غور کوي.

(۲) ترجمه:- او دالله تعالى څومره لوې شان دې چي د ټولو جوړونکو نه لوې دې.

دا هغه څیزونه دي چې هر انسان ئې چرته بهر اولرې نه بلکه پخپله پخپل وجود کښې د شپې ورځې گوري ، خو سره ددې هم که دې د الله ﷻ او د هغه د کامل قدرت اقرار اونه کړې نو هغه به وړند وي چې گویا که لیدې به نشي ، ځکه ئې په آخر کښې او فرمائیل چې : ﴿أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ [آیا تاسو نه گورئ] اشاره دې طرفته ته ده چې په دې کښې د څه زیات د عقل او پوهې هم کار نشته ، د چا چې صرف بینائی صحیح وي هغه ددې نتیجې ته رسیدې شي . ﴿وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ﴾ [یعنی ستاسو روزی په آسمان کښې ده او د څه چې تاسو سره وعده کولې شي] ددې بې گرده اوبې تکلیفه تفسیر هغه دې چې د تفسیر په خلاصه کښې اختیار کړې شوي دي ، یعنی په آسمان کښې د کیدو نه مراد په آسمان کښې لوح محفوظ کښې دننه لیکل مراد دی ، اودا ښکاره خبره ده چې د هر انسان روزی او کومې وعده چې ورسره اوکړې شوې او څه ئې چې انجام کیدونکې دې هغه ټول هر څه په لوح محفوظ کښې لیکلې شوي دي .

يو حديث پاك كښې د ابی سعید خدری رضی اللہ عنہ نه روایت دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې که په تاسو کښې څوک بنده دخپل ټاکلې رزق نه د ځان ساتلو او تیښتې هم کوشش کوي نو روزی به ورپسې منډې وهی ، څنگه چې د مرگ نه هم څوک نشي تیښتیدې دغسې د روزی نه هم تیښتیدل نشي کیدې . [قرطبی] (۱) .

او ځینو مفسرینو او فرمائیل چې د رزق نه مراد باران دې ، په دې صورت کښې په آسمان کښې ددې کیدل به پدې شکل وي چې آسمان نه مراد د آسمان جوته مراد نه وي . بلکه پورته څیز مراد وي چې آسمانی فضا په کښې هم داخله ده ، ځکه هغه باران ته هم فی السماء وئیلې کیږي کوم چې د ورېځونه ورپېږي ، د ماتو عدون نه مراد جنت او ددې نعمتونه دي ، والله اعلم .

﴿إِنَّهُ لَحَقُّ قَوْلٍ مَا لَكُمْ تَطْيُوقُونَ﴾ [یعنی څنگه چې ستاسو په خپل کلام کولو کښې څه شک نشي کیدې دغسې د قیامت راتلل هم دغسې واضح او ښکاره دی ، په دې کښې هم د څه شک شېبې گنجائش نشته ، د انسان د ټولو محسوساتو لیدو ، آوریډلو ، ځکلو ، مسه کولو او بوټی کولو ځینې دلته د نطق په خاص ډول سره د غوره کولو وجه شاید دا کیدیشی چې په ټولو محسوساتو کښې کله کله د مرض وغیره په وجه گډون راتلې شي په لیدو آوریډو کښې فرق راتلل مشهور دی ، بیمار ئې کښې ئې ځینې وخت د خولې خوند خراب شي چې خواږه پرې ترڅه لگي مگر نطق او گویائی داسې څیز دې چې په دې کښې چاته د تیروتلو او گډون څه شېبه نشي کیدې . [قرطبی] (۲) .

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثٌ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ	إِذْ دَخَلُوا
آیا راغلي ده تاته قيصه دمیلمنو دابراهيم عزتمندو کله چی دننه ورغلل هغوی	
[ای رسول الله ﷺ] آیا تاته د ابراهيم <small>عليه السلام</small> د عزتمندو میلمنو خبرانه دې راغلي څه وخت چې فرشتي	

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۴۳] والمعجم الأوسط للطبراني رقم الحديث: [۵۰۹۸]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۴۱ ، ۴۲]

عَلَيْهِ	فَقَالُوا	سَلَامًا	قَالَ	سَلَامٌ
په هغه باندې نو وي ونيل سلام دي په تاباندې او ونيل ابراهيم په تاسو باندې هم سلام دي				
ده ته راغلي نو سلام ئې واچولوا او ابراهيم ته ورته د سلام جواب ورکړو او په زړه کښې ئې خيال اوکړو				
قَوْمٌ مُّنْكَرُونَ	فَرَاغَ	إِلَىٰ أَهْلِهِ	فَجَاءَ	يَعِجِلُ
خلق دي څه ناآشنا شان پس ورغې کور خپل ته پس رانې وړو يو سخي ځورب				
چې دا ناآشنا خلق دي بيا په تادې سره خپل کور ته لاړو نويو ځورب څخې ئې راوړو				
فَقَرَرَهُ	إِلَيْهِمْ	قَالَ	أَلَا تَأْكُلُونَ	فَأَوْجَسَ
پس نزدې ئې کړو هغه هغوی ته ورته ئې او ونيل ايا نه خورئ تاسو نو په زړه کښې ئې بيا موندله				
نو نزدې ئې ورته کيخودو او ورته ئې او ونيل چې تاسو ولې خوراک نه کوئ بيا ئې				
مِنْهُمْ	خِيفَةً	قَالُوا	لَا تَخَفْ	وَبَشَرَةً
د هغوی نه يره او ونيل فرېستو چې ته مه يريږه او زيرې ئې ورکړو هغه ته په يو هلك				
ترې نه په زړه کښې ويره پيدا شوه هغوی ورته او ونيل چې ويرېږه مه او هغوی ابراهيم ته				
عَلَيْهِمْ	فَأَقْبَلَتْ	أَمْرَأَتُهُ	فِي صَرَّةٍ	فَصَلَّتْ
بنه عالم سره پس وړاندې شوه بنځه دهغه دجغې دحيرانتيا سره پس وي وهلو مخ خپل				
دهونيار خوښي زيرې ورکړو نود هغه بي بي په ويناوينا را مخامخ شوه انوتندی له ئې تس ورکړو				
وَقَالَتْ	عَجُوزٌ عَقِيمٌ	قَالُوا	كَذَلِكَ	قَالَ رَبِّكَ
او وي ونيل چې زه بودې شنېده يم او ونيل فرېستو هم په دې شان سره ونيلى دى رب ستا				
چې بنه دبودې اودشنې اېه لا اولاد کيږي هغوی ورته او ونيل چې هم دغسې ستارب فرمائيلی دى				
إِنَّهُ هُوَ	الْحَكِيمُ	الْعَلِيمُ		
بيشکه هغه حکمت والا دي بنه خبردار دي دهر څه نه				
هغه ډير دحکمت او دلونې علم خاوند دي				

آسان ترجمه قرآن

(اې پيغمبره) آيا د ابراهيم عليه السلام د عزت مندو ميلمنو واقعه تاته دررسيدلې ده چه كله هغوی ابراهيم عليه السلام ته راغلل، نو هغوی سلام اوکړو، ابراهيم عليه السلام هم سلام اوکړو (او په زړه کښې ئې سوچ اوکړو چه) دا څه ناآشنا خلق دي بيا هغه پټ خپل کور والو ته لاړو، او يو ځورب شان څښې ئې راوړو. او هغه ئې ميلمنو ته مخېني ته کيخودو، او وي ونيل آيا تاسو خلق خوراک نه کوئ؟ په دې ابراهيم عليه السلام د هغوی نه په زړه کښې ويره محسوسه کړه هغوی او ونيل ويرېږه مه، او هغه ته ئې د يو هلك زيرې ورکړو، چه لوڼې عالم به وي. نو را مخامخ شوه بنځه د ابراهيم عليه السلام په چه باندې، او هغې خپل مخ او وهلو، او وے ونيل، (آيا) يوه شنېده بودې (به بهې زيکوي؟) ميلمنو او ونيل چه ستا پروردگار داسې فرمائيلي دي، يقين اوکړه، هم هغه دي، چه دلونې حکمت او دلونې علم مالک دي.

خلاصہ تفسیر

﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ﴾ [۱] اے محمد ﷺ [ایا دابراہیم] [۲] [دعزتمندو میلمنو قصہ تاتہ رسیدلی ده] معززین ورتہ یا خو پہ دی وجہ وونیل چہ ملائکہ وې دکومو پہ شان کنبی چہ دی بَلْ عِبَادُ مُکْرَمُونَ [۳] (۱) او یای خکہ وونیل چہ حضرت ابراہیم [۴] دخپل عادت مطابق د هغو اکرام کړې وو او میلمانہ وونیل ورتہ بناپہ ظاہری حالت دی چہ پہ انسانی شکل کنبی راغلی وو او داقصہ هغه وخت شوې وه ﴿إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا﴾ [هرکله چہ هغه] میلمانہ [دوی ته راغلل بیای دوی ته سلام وکړو] ﴿قَالَ سَلَامٌ قَوْمٍ مُنْكَرُونَ﴾ [ابراہیم] [هم] [پہ جواب کنبی] [وونیل سلام] او وې وونیل [چہ ناشنا خلق] معلومیږي چہ ظاہری خو داده چہ پہ زړه کنبی ې سوچ وکړو قرینہ ددې داده چہ وړاند جواب د فربتو مذکورنه دې او احتمال بعید داهم دې چہ پہ طور دتپوس ې دوی ته وونیلی وی چہ تاسو خومونې نه پیژنو او دوی جواب نه وی ورکړې او حضرت ابراہیم [۵] د جواب انتظار نه وی کړې غرض نه اسلام کلام وشو ﴿فَرَأَى إِلَى أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ﴾ [بیای خپل کورته لاړو او یو خوب خخې] تلیدلی لکه چہ داقول د الله تعالی دې [بعجل حنید] [ې راوړو] ﴿فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ﴾ او هغه ې دوی ته [یعنی مخکنی] [کینودو] چونکہ هغه خو فربتې وې خوراک ې نه کولو دغه وخت حضرت ابراہیم [۶] ته شک پیدا شو او ﴿قَالَ لَا تَأْكُلُون﴾ [وې وونیل چہ تاسو خوری ولې نه؟] هرکله چہ پہ دې ې هم خوراک شروع نه کړو ﴿فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً﴾ [نو ددوی نه پہ زړه کنبی وویږیدو] چہ داخلق هسې نه مخالفین او دبنمان نه وی لکه چہ پہ سوره هود کې تیر شوې دی ﴿قَالُوا لَا تَخَفْ﴾ [هغوی وونیل چہ ته وریرېرہ مه] مونې بنیادم نه یو فربتې یو [او] دای وونیل ﴿وَيَسِّرْهُ لَكُمْ وَيُسِّرْهُ لَكُمْ﴾ [هغوی ته ې د یو خوې خوشخبری ورکړه چہ لوې عالم] یعنی نبی [به وی] خکہ چہ په مخلوق کنبی د ټولو نه زیات علم انبیاء [۷] ته وی او مراد ددې نه حضرت اسحاق [۸] دې داخبرې ددوی سره کیدې ﴿فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَيقَةٍ﴾ [چہ پہ دې کنبی د ده بی بی] حضرت سارہ [۹] چہ چرتہ ولاړه وه اوریدلې ې لقوله تعالی و امراته قائمه (۱) د اولاد خبرې واوړیدو [پہ چغو او خبرو راغله] چہ هرکله فربتو دې ته هم داخبر واوړولو لکه لقوله تعالی فبشرنها باسحاق (۲) نو په تعجب سره ﴿فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ﴾ [بیای ې تندې له پس ورکړو او وې وونیل چہ] اول خوزه [بودی] بیای [شنیده] پہ دې وخت کنبی دبچی پیدا کیدل هم عجیبه خبره ده ﴿قَالُوا كَذَلِكَ﴾ [فربتو وونیل چہ] تعجب مه کوه داقول دالله تعالی اتعجبین (۳) ﴿قَالَ رَبُّكَ﴾ [ستا پروردگار داسې فرمانیلی دی] او ﴿إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ﴾ [بیشک هغه لوې حکمت والا لوې پوه دی] یعنی اگر چہ فی نفسه دادتعجب خبره ده مگر تاسو خاندان دنبوت یی علم او پوه در سره ده په دې معلومولو چہ دا دالله تعالی ارشاد دې نو بیایرې تعجب نه دې پکار.

۱ ترجمہ:- بلکه معززہ، بندہ دی

۲ ترجمہ:- او د ابراہیم [۴] بی بی ولاړه وه.

۳ ترجمہ:- او مونېر هغه د اسحاق [۸] زیرې ورکړو.

۴ ترجمہ:- آیا ته تعجب کوي.

معارف او مسائل

دې ځانې نه د نبی کریم ﷺ د تسلی دپاره د تیرو شوؤ امتونو ځنې څو پیغمبرانو ﷺ واقعات بیان شوی دی.

﴿فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ﴾ فرېستو سلما او وئیل او خلیل الله ﷺ ورته په جواب کښې سلام په رفع سره او وئیل ځکه چې د مرفوع کیدو په صورت کښې دا جمله اسمیه شوه چې د دوام او استمرار فائده ورکوی او قوت ئې هم زیات شو. خلیل الله ﷺ در حقیقت د قرآن عظیم الشان په هغه حکم باندې عمل کولو د کومې تر مخه چې د سلام جواب د هغې نه په زیاتو غوره الفاظو کښې دې وی.

﴿قَوْمٌ مُنْكَرُونَ﴾ منکر په ضمه دمیم او فتحه سره او پره او ناآشنا ته وئیلې شی. نو د گناه کار ته هم ځکه منکر وئیلې شی چې هغه هم او پره او ناآشنا وی، د جملې مراد دا شو چې دغه فرېستی د بشر په شکل کښې راغلې وې، ابراهیم ﷺ هغوی لره او نه پیژندې ځکه ئې پخپل زړه کښې او وئیل چې دا پردی خلق دی مونږ ئې نه پیژنو او کیدېشی چې هم ددغې میلنو په مخکښې ئې ددې ذکر د تپوس کولو په ډول کړې وی، او مقصد ئې پیژندگلو حاصلول وی.

﴿فَوَاعِزِ آلِهِ﴾ راغ د روغ نه مشتق دې چی معنی ئې د یو ځانې نه تولیدل او په پټه وتل دی. مطلب دادې چې ابراهیم ﷺ د میلنو د ډوډۍ د انتظام دپاره کورته په داسې ډول لاړو چې میلمانه ئې په پاسیدو خبر نشو، گنې نو هغوی به د ډوډۍ او د میلستیا د څیزونو راوړو نه انکار کړې وو.

د میلستیا آداب او طریقې: ابن کثیر رحمه الله فرمائیلی دی چې په دې آیت مبارک کښې د میلمه دپاره د میلستیا کولو څو آداب او طریقې خودلې شوی دی. رومبې خبره داده چې رومبې ئې د میلنو نه تپوس نه دې کړې چې زه تاسو دپاره خوراکه راوړم؟ بلکه په پټه او تولید او د هغوی د میلستیا دپاره د ټولو نه زیات غوره څیز څخې ئې هغوی دپاره ذبح کړو. هغه ئې وریت کړو راوړو، بله دا چې د راوړولو نه پس ئې میلنو ته ددې تکلیف ورنکړو چې دوی ئې خوراک کولو له رابللې بلکه هم هلته ئې ورته مخې ته خوراکه کیخوده، چرته چې ناست وو. ﴿قَرْنَهُ إِلَيْكُمْ﴾ دریمه دا چې میلستیا وړاندې کولو په صورت کښې ئې د خوراک کولو کلکتیا ئې پرې نه کوله بلکه وې فرمائیل چې:

﴿الَا تَأْكُلُونَ﴾ تاسو نه خورئ څه؟ (دې کښې اشاره دې ته ده چې اگر که ستاسو د خوراک ضرورت نه وی، خو زموږ په خاطر څه نا څه او خورئ.

﴿فَأَوْحَسَ مِنْهُمْ﴾ یعنی ابراهیم ﷺ د دوی د نه خوراک کولو په وجه د هغوی نه خطر محسوس کړه چې دغه وخت د شریفانو معامله به داسې وه چې میلمه به ئې څه نه څه میلستیا قبلوله او خوراک به ئې کولو، که میلمه دومره هم نه قبلول نو دا خطر به ترې پیدا شوه چې دا څوک دښمن کیدشی چې تکلیف را رسولو دپاره راغلې وی، په دغه وخت کښې به غلو او ظالمانو کښې هم دومره شرافت وو چې چا کره خوراک ځکاک او کړو هغوی ته به بیا نقصان نه رسولو.

﴿فَأَقْبَلَتْ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ﴾ د ﴿صَرَّةٍ﴾ معنی غیر معمولی آواز دی، صریر د قلم چلولو آواز ته وئیلی شی، مراد دادې چې کله ساره عليها السلام واوړیدل چې فرښتې ابراهیم عليه السلام ته د بچی پیدا کیدو زیرې ورکوی او دا ښکاره وه چې بچی د بی بی نه پیدا کیږي. چې پخپله ساره عليها السلام وه نو داني او گنډله چې زیرې مونږ دواړو دپاره دې ځکه په بی اختیاره ډول شي د خلې نه د تعجب الفاظ اوختل او وې وئیل چې ﴿عَجُوزٌ عَقِيمٌ﴾ چې اول خوزه بوډنی او بیا شنډه یم چې په خوانی کښې هم داوولاد ځانیگولو جوگه نه اوم او بیا په بوډا توب کښې به داسې څنگه اوشی؟ ددې جواب کښې فرښتو او وئیل چې ﴿كَذَلِكَ﴾ الله تعالى لره ټول قدرت دی دا کار به هم داسې کیږي، چنانچه کله چې د زیرې مطابق اسحاق عليه السلام پیدا شونو د ساره عليها السلام عمر یو کم سل کاله اود ابراهیم عليه السلام سل کاله وو. [قرطبی] (۱)

[الحمد لله پاره نمبر ۲۶ ختمه شوه]

قَالَ	فَمَا خَطْبُكُمْ	أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ	قَالُوا
او وئیل ابراهیم <small>عليه السلام</small> نو څه دي کار ستاسو اے رالیږلي شوو فرښتو او وئیل هغوی			
[ابراهیم <small>عليه السلام</small>] او وئیل چې اتي فرښتو ستاسو مقصد څه دي؟ هغوی او وئیل			
إِنَّا أَرْسَلْنَا	إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ	لِنُرْسِلَ	عَلَيْهِمْ
بیشکه مونږه رالیږلي شوی یو یو قوم مجرم ته دپاره ددې چې اولیږو مونږه په هغوی باندې			
مونږ یو مجرم قوم طرفته رالیږلي شوی یو ددې دپاره چې مونږ په هغوی باندې داسې			
جِجَارَةً مِّنْ طِينٍ	مُسَوَّمَةً	عِنْدَ رَبِّكَ	لِلْمُسْرِفِينَ
کانږی دختې نه چې نښه دار کړې شوی دی په نزد رب ستا دپاره دحدنه داوړیدونکو خلقو			
د تیکرو کانږی راوړو چې په هغې باندې ستا د رب سره د حد نه تیریدونکو دپاره نښې لگیدلی دی			
فَاخْرَجْنَا	مَنْ كَانَ فِيهَا	مِنَ الْمُؤْمِنِينَ	
بیا رااوړستل مونږه هغه څوک چې وو په هغه کلی کښې د مومنانو نه			
نوپه هغه کلی کښې چه کوم مومنان وو هغوی ترې مونږ بهر اووړستل			
فَمَا وَجَدْنَا	فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ	مِّنَ الْمُسْلِمِينَ	وَكُرْكُمَا
پس بیا اونه موندو مونږه په هغې کښې بې دیو کورنه د مسلمانانو نه او پرېښوده مونږه			
خوپه هغوی کښې مونږ دیو کورنه سوا د مومنانو بله کورنۍ اونه موندله او په دې [واقعہ] کښې			
فِيهَا	آيَةٌ	لِّلَّذِينَ	يَخَافُونَ
په هغې کښې یوه نښه دپاره دهغه کسانو چې یریري هغوی د عذاب دردناک نه			
مو د هغه خلقو دپاره یوه نښه باقی پریخوده چې د دردناک عذاب نه ویریري			

وَفِي مُوسَىٰ

إِذْ أَرْسَلْنَاهُ

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ

بِسُلْطَانٍ

او په قيصه دموسی کښی [نښه ده] | کله چی اولیرو مونږه هغه | فرعون ته | ددلیل

اودغه شان دموسی ^{عليه السلام} په قيصه کښی هم [نښه ده] | کله چی مونږه هغه د فرعون [دربار] ته په ښکاره

مُبِينٌ ۝

فَتَوَلَّىٰ

پُرْكِينَه

وَقَالَ

سَجِرٌ

ښکاره سره | نو مخ ئې وړو | د قوت خپل سره په غرور کښی | او وې ونیل | چی دې جادوگر دې |

دلیل سره اولیرو | خو هغه دخپل زور په وجه انکار او کړو | او داثی او وئیل چی دا جادوگر

أَوْجَنُونَ ۝

فَاخَذْنَاهُ

وَجُنُودَهُ

فَنَبَذْنَاهُمْ

یا لیونی دې | پس اونیوژ مونږه هغه | او لښکري دهغه | پس او غورزول مونږه هغوی |

یا لیونی دې | او مونږه هغه اودهغه لښکر [تول] راو نیول | او په سمندر کښی مو

فِي الْيَمِّ

وَهُوَ مُلِيمٌ ۝

وَفِي عَادٍ

إِذْ أَرْسَلْنَا

په دریاب کښی | او هغه ملامته کړې شوې و | او په عادیانو کښی نښه ده | کله چی اولیرو له مونږه

او غورزول | په داسې حال کښی چی ملامته کړې شوې و | اود عادیانو [په واقعه] کښی هم [عبرت] دې

عَلَيْهِمُ الرِّيحُ الْعَقِيمَ ۝ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ

په هغوی باندې | هوا | بی خیره | نه به ئې پرېښودو | هیڅ خیز | چی رابه غله هغه هوا |

کله چی مونږه په هغوی باندې بی خیره سیلی راو لیرو | [دا داسې سیلی وه چی] په کوم خیز به

عَلَيْهِ

إِلَّا جَعَلْنَاهُ

كَالْزَمِيمِ ۝

وَفِي ثَمُودَ

په هغه خیز باندې | مگر کوږ به ئې هغه | پشان دروست هلوکی | او په ثمودیانو کښی نښه ده |

تیره شوه | نو هغه به ئې ریزه ریزه کولو | او [دغه شان] د ثمودیانو [په واقعه] کښی هم [عبرت] دې |

إِذْ قِيلَ لَهُمْ

تَمَتَّعُوا

حَتَّىٰ حِينٍ ۝

فَعَتَوْا

کله چی اوو نیلی شو | هغوی ته | چی نفع واخلي | دیو وخته پورې | پس مخ وړو هغوی |

کله چی دوی ته اوو نیلی شو | چی خو ورځې نور دنیاوی مزې واخلي | نو هغوی

عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصُّعْقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ۝ فَمَا اسْتَطَاعُوا

د حکم درب خپل نه | پس اونیول هغوی | یو لوی کړس | او هغوی ورته کتل | پس طاقت نه لرلو هغوی

د خپل رب د حکم نه سرکشی او کړه | نو په هغوی باندې عذاب راغلو | او هغوی ورته کتل | نو بیانه خو

مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُتَصِرِينَ ۝ وَقَوْمَ نُوحٍ

مِنْ قَبْلُ ط

د پاسیدو | اونه وړ هغوی | بدل اغستونکی | او هلاک کړو مونږه قوم دنوح | مخکښی ددې ټولو نه

اودریدې شو | او نه ئې زمونږه څه بدله واخستې شوه | اود هغوی نه وړاندې دنوح ^{عليه السلام} قوم

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِيقِينَ ۝

بیشکه هغوی | وړ | قوم [خلق] | فاسقان |

سره هم دغه شان سلوک کړې شوې و | بیشکه چی دغه ډیر نافرمانه قوم و |

آسان ترجمہ قرآن

ابراہیم علیہ السلام اووٹیل: اے د الله تعالى د طرف نه رالیپلې شوو فرشتوا څه لوڼې کار دي ستاسو؟ هغوی اووٹیل مونږ مجرمانو خلقو ته رالیپلې شوې یو. دې دپاره چه مونږ په هغوی باندې د پخې خاوري کانږې راوړو، چه په هغې باندې به د حد نه تیریدونکو خلقو دپاره ستا د پروردگار د طرف نه خاص نښه هم لگیدلې وي، بیا دا اوشوه، چه په هغې کلي کښ کوم مومنان وو، هغوی لره مونږ د هغه ځانې نه اوویستل. او په هغې کښ د یو کور نه سوا مونږ نور کورونه د مومنانو اوله موندل او مونږ په هغې کلي کښ د هغه خلقو دپاره (د عبرت) یوه نښه پریخوده، کوم چه د دردناک عذاب نه ویرېږي، او د موسی علیه السلام (په واقع) کښ هم (مونږ دغه شان نښې پریخودې وې) چه کله مونږ د هغه لره په یو ښکاره دلیل سره فرعون ته لیږلې وو. نو فرعون دخپل طاقت په وجه مخ اوگرځولو، او وے وٹیل، چه دا جادوگر دي، یا لیونې دي. نو مونږ د هغه او د هغه ښکر راوړیولو او ټول مو په سمندر کښ او غورزول، او د هغه وو د ملامتیا لائق. او قوم عاد کښ هم (مونږ دغه شان نښې پریخودې وې) چه کله مونږ په هغوی باندې داسې سیلی راوړیوله، چه د هرې ښیگرې نه شنبه وه هغه به چه په کوم څیز تیریدنه نو هغه به ئې داسې پریخودلو، لکه هډوکې چوری کړې شوې. او په ثمودیانو کښ هم (داسې نښې وې) چه کله هغوی ته اووٹیلې شو چه لږ وخت پورې مزي واخلي (بیا هم که نښ نه شوئ نو عذاب به در باندې راشي) په دې باندې هم هغوی دخپل پروردگار حکم منلو نه سرکشی اختیار کړه، نو راوړیول یو هیبت ناکې چغې، او دوی کتل. نتیجه دا شوه، چه په هغوی کښ نه دا طاقت وو، چه اودرېږي، او نه ددې قابل وو، چه خپل ځان بچ کړي او ددوی نه هم مخکښ مونږ د نوح علیه السلام قوم هم رانیولې وویقین او کړه، هغوی ډیر نافرمانه خلق وو.

خلاصه تفسیر

﴿قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ﴾ [ابراہیم] ته د نبوت په فراست سره د اہم معلومہ شوه چه د خوشخبری نه علاوه د دوی بل هم څه مقصود شته نو دوی ته یې [اووٹیل] چه [ښه نو] دا وایئ چه [ستاسو لوې مهم څه په وړاندې دي؟] ﴿قَالُوا إِنَّا أَنْزِلْنَاهُ إِلَى قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ﴾ فرستو ووتیل چه مونږ یو مجرم قوم] یعنی قوم د لوط [طرف ته رالیپلې شوی یو] ﴿لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ جَارََةً مِنْ طِينٍ﴾ چه مونږ په هغوی قورت کانږې ووروو په کومو چه ستا درب د طرف نه] یعنی په عالم غیب کښې [خاص نښې هم دي] چه بیان یې په سوره هود کښې شوې دي او هغه ﴿مُؤَمَّةً عِنْدَ رَبِّكَ لِنُفَرِّقَنَّ﴾ [د حد نه د تیریدونکو دپاره] دی وړاندې د الله تعالى ارشاد دي چه هرکله په دې کلو د عذاب وخت نژدې شو ﴿فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [نومونږ څومره چه ایماندار وو ټولو لره مو د هغه ځانې نه جدا کړل] ﴿فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَنِي آدَمَ﴾ پس بغیر د مسلمانانو د یو کورنه بل یو کور] د مسلمانانو [مونږ هلته ونه موندو] د اکنايه ده چه هلته بل هېڅ کور د مسلمانانو د سره نه وو ځکه چه د کوم شی وجود د الله تعالى په علم کښې نه وی هغه موجود کیدې نه شی ﴿وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾ [اومونږ په دې واقعہ کښې] دهمیشه دپاره [د داسې خلقو دپاره یو عبرت پریښودو کوم چه د] دردناک عذاب نه ویرېږي

﴿وَفِي مُوسَى إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ﴾ [او] وړاندې د حضرت موسی علیه السلام [په قصه کښې هم عبرت دې هرکله چه مونږ ده لره فرعون ته دیوښکاره دلیل] یعنی معجزې [سره ولیږلو] ﴿فَقَتُلِي بِرُكْبِهِ﴾ پس ده سره دخپلو ارکانو دسلطنت مخ واړولو ﴿وَقَالَ سِيرُوا فِی الْبَنَاتِ﴾ او وې وویل چه دا ساحریا مجنون دې ﴿فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِی الْيَمِّ﴾ پس مونږ ده لره او دده لښکرلره ونيول او دریاب ته مو ورووېستل] یعنی غرق موکړل ﴿وَهُوَ مُلِيمٌ﴾ [اوده کار د ملامتیاکړې وو او] وړاندې دعادیانو قصه واوړی چه ﴿وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَةَ﴾ [دعادیانو په قصه کښې هم عبرت دې هرکله چه مونږ په هغوی نامبارکه هوا ولیږله] ﴿مَا تَذُرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالْهَرِيمِ﴾ په کوم شی چه به تیریده] یعنی د هغو خیزونو نه دکومو چه دهلاکیدو حکم وو [هغه به ی داسې کولو لکه یو شی چه خس خس [ذره ذره] شی او وړاندې دشمودیانو قصه واوړی ﴿وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّى حِينٍ﴾ [دثمودیانو په قصه کښې هم عبرت دې هرکله چه هغوی ته وویلې شو] یعنی حضرت صالح علیه السلام ورته وفرمائیل چه [نور لږې ورخې ارام وکړئ] یعنی که دکفر نه واپس نه شوی نو لږې ورخې پس به هلاک شی [پس] په دې ویړولو هم ﴿فَتَمَتَّعُوا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ﴾ [هغو خلقو د خپل رب دحکم نه سرکشی وکړه] ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْقَةُ﴾ پس هغوی لره عذاب ونيول ﴿وَهُمْ يَنْظُرُونَ﴾ او هغوی] ددې عذاب نښو لره [لیدلې] یعنی هغه عذاب په ډاگه راغې ﴿فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ﴾ [پس نه ودریدلې شول] بلکه پرمخې پریوتل لکه داقول دالله تعالی دې جامین ﴿وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ﴾ [اونه ی] زمونږ نه [بدله واخستې شوه] ﴿وَقَوْمُ نُوحٍ﴾ قبل علیه السلام او د دوی نه وړاندې دقوم نوح علیه السلام [داحال شوې وو] یعنی په دې سبب سره چه ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾ [هغه لوی نافرمانه خلق وو] هغوی لره موهم هلاک کړی وو

معارف او مسائل

په دغې خبرو اترو کښې کله چې ابراهیم علیه السلام ته دا معلومه شوه چې دامیلمانه د الله تعالی فرېښتې دی نو تپوس نې اوکړو چې تاسو په کوم مهم باندې راغلی یئ ؟ هغوی دلوط علیه السلام په قوم باندې د عذاب د نازولو یاد گیرنه اوکړه چې په هغوی به کانړی وړولې شی چې هغه به د خاورو څخه جوړ شوی کانړی وی .

﴿مُسْمَةٌ عِنْدَ رَبِّكَ﴾ یعنی په کانړو به د الله تعالی د طرفه خاص نشانیانې لگیدلې وی ، ځینې مفسرینو اوفرمائیل چې په هر کانړی باندې د هغه کس نوم به لیکلې شوی وو دچا د هلاکولو دپاره به چې ټاکلی شوی وو ، نو دغه ټاکلې کانړو به ورپسې په هوا تلو کوم خوا به چې هغه نښتیدو په نورو آیتونو کښې چې کوم عذاب د زمکې د خلاف کیدو پرې تیر شویدې نو هغه ورسره هم بې سمونه ځکه نه دې چې اول پرې کانړو وړولې شوی وی او بیا پرې زمکه خلاف کړې شوې راگذاره کړې شوی وی .

دلوط علیه السلام د قوم څخه روستو نې دموسی علیه السلام د قوم او فرعون وغیره ذکر اوفرمائیلو ، په دې کښې فرعون کله چې موسی علیه السلام ورته د حق پیغام ورکړو چنانچه دفرعون دا کردار نې اوخوډلو : ﴿فَقَتُلِي بِرُكْبِهِ﴾ یعنی فرعون دموسی علیه السلام څخه مخ واړولو اوخپل قوت یعنی خپل فوج اوخپلو درباریانو ته نې مخ کړو ، د رکن لفظ معنی قوت دی نو دلوط علیه السلام په کلام کښې :

﴿أَوَأُمِّي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ﴾ (۱) هم ددی معنی دپاره راغلی دې، دې څخه روستو د عباد او ثمود او په آخر کښې دنوح عليه السلام د قوم واقعې نې بیان کړه، دا واقعات ددې څخه رومې څو ځله تیر شوی دی.

وَالسَّمَاءِ بَنَيْنَاهَا

| او آسمان چی دې | جوړ کړې دې مونږه هغه |

| بیشکه چی دغه ډیر نافرمانه قوم وو | او مونږ آسمان دخپل

يَا أَيُّدِ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ۝ وَالْأَرْضِ فَرَشْنَاهَا

په لاس خپل سره | او بیشکه مونږه فراخه کونکی یو | او زمکه چی ده | غوړولې ده مونږه هغه

قدرت په لاسونو جوړ کړې دې | او مونږ د فراخی خاوندان یو | او زمکه مونږ غوړولې ده

فَنِعْمَ الْمِهْدُونَ ۝ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ

پس ډیر ښه غوړونکی یو مونږه | او دهر څیز نه | پیدا کړل مونږه | جوړی | دپاره ددې چی تاسو

نوخو مره ښه غوړونکي یو | او هر څیز موجودی جوړی کړې دې | د دې دپاره چی تاسو

تَذَكَّرُونَ ۝ فَفَرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِّنْهُ

نصیحت قبول کړی | پس منډه کړی | الله ته | بیشکه زه | ستاسو دپاره | دطرفه دهغه نه |

نصیحت حاصل کړی | نو تاسو هم الله عز وجله طرفته ورمندې کړی | زه ستاسو دپاره دالله عز وجله

نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ

یرونکي یم ښکاره | او مه جوړوی تاسو | دالله سره | معبود بل | بیشکه زه | ستاسو دپاره |

دطرفه ښکاره ویرونکي یم | او اګوری الله سره بل څوک معبود مه جوړوی | بیشکه زه ستاسو دپاره

مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝ كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ

دطرفه دهغه نه | یرونکي یم ښکاره | هم دغسې کیږی | رانغې | هغه کسانو ته |

دهغه دطرفه ښکاره ویرونکي یم | دغه شان ددوی نه وړاندې خلقو ته چې کله

مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجُنُّونٌ ۝

چی مخکښی ددوی نه وړ | یو رسول | مګر | اوونیل هغوی | چی دا جادوګر دې یا لیونی دې

هم یو رسول ورغلی | نو هغوی ورته جادوګر یا لیونی ونیلې دې

أَتَوَاصُوا بِهِ ۖ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ۝

آه دوی وصیت کړې دې یو بل ته | په دې سره | بلکه دا خلق دی | یو قوم | سرکشه |

آبادوی یو بل ته ددې خبرې وصیت پریخو دې دې | نه بلکه دغه خلق ټول یو شان سرکشان وو

فَتَوَلَّ	عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ	بِمَكُومٍ ۞	وَذَكِّرْ	فَإِنَّ الذِّكْرَى
پس ته مخ واروه ددوی نه پس نه نی ته ملامته کړې شوې اونصیحت کوه پس بیشکه نصیحت				
نوته ددوی نه مخ واروه ځکه چې په تاباندې هیڅ ملامتیا نشته اوته دوی ته نصیحت کوه ځکه چې				
تَنْفَعُ	الْمُؤْمِنِينَ ۞			
فائده ورکوی مومنانوته				
نصیحت مومنانو ته [خامخا] فائده ورکوی				

آسان ترجمه قرآن

او آسمان مونږ په قوت سره جوړ کړې دي، او مونږ یقیناً وسعت پیدا کونکي یو او زمکې لره مونږ فرش جوړ کړې دي نو مونږ ښه غوړونکي یو. او د هر څیز له مونږ جوړې پیدا کړې دي دې دپاره چه تاسو نصیحت حاصل کړئ لهذا ورمنډه کړئ الله تعالی طرف ته یقین او کړئ، زه دهغه د طرف نه ستاسو دپاره صفا صفا خبردارونکي راغلې يم او دالله تعالی سره بل څوک معبود مه جوړوئ، یقین او کړئ، زه دهغه د طرف نه ستاسو دپاره صفا صفا خبردارونکي راغلې يم دغه شان ددوی نه مخکېن چه کوم خلق وو، هغوی ته هم هیڅ یو پیغمبر داسې نه وو راغلې، چه دهغه بارة کښ هغوی دا نه وی وئیلې چه: جادوگر دي، یا لیوې دي. آیا دوی یو بل ته ددې خبرې وصیت کړې دي؟ نه، بلکه دا سرکش خلق دی لهذا (اے پیغمبره) ته ددوی نه مخ او گرځوه، ځکه چه ته ملامته نه شي. او نصیحت ورته کوه، ځکه چه نصیحت ایمان راوړونکو ته فائده ورکوی.

خلاصه تفسیر

﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ [او مونږ آسمان لره په] خپل [قدرت سره جوړ کړو او زمونږ وسيع قدرت دي] ﴿وَالْأَرْضَ قَرَشْنَاهَا فَغَنَمَ الْبَهْدُونَ﴾ [او مونږ زمکې لره فرش [په طور] جوړ کړه پس مونږ څنگه [ښه] خوړونکي یو [یعنی په دې کښې موڅنگه څنگه نفعي اېښودې دي] ﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ﴾ [او مونږ هرشی لره دوه دوه قسمه جوړ کړو] [ددې قسم نه مراد مقابل دي پس ظاهره ده چه په هرشی کښې څه ناڅه صفت ذاتیه یا عرضیه داسې معتبر وی په کوم سره چه په بل شی کښې ددغې صفت نقیض یا ضد ملحوظ وی هغه ددې مقابل شمېرلې شی لکه آسمان، مزکه، جوهر، عرض، گرمی، یخنی، خوږ، تریخ وړوکی لوی ښائسته کیدونکې او بد ښکاره کیدونکې سپین تور رنرا تیاره دغسې نور ﴿لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ [چه تاسو] په دې مصنوعاتو سره په توحید باند [پوه شی] او اے پیغمبر ﷺ دوی ته ووايه چه هرکله دامصنوعات په یو والی دصانع دلالت کوی ﴿فَقَرُّوا إِلَى اللَّهِ﴾ [نوتاسو] لره پکار دی چه په دې دلیل ونیسئ [دالله تعالی] دتوحید [طرف ته منډې وهئ] او اول خو په وجه د ذکرشوو دلیلونو په خپله عقل دتوحید عقیده ضروری گنړی بیا ددې دپاسه ﴿إِنِّي لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ [زه] هم [ستاسو] د پوهولو [دپاره دالله تعالی دطرف نه په ښکاره طور سره ویرونکې] جوړشوې راغلې [یم] چه دتوحید نه منکر لره به عذاب وی پس دعذاب نه د ویرې په اعتبار سره عقیده د توحید نوره هم ضروری شوه ﴿وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ﴾ [اوبیا په نور زیات وضاحت سره وایم] چه دالله تعالی

سره بل هیڅ معبود مه مقرر وی د عنوان په تغیر سره د توحید د مضمون په وجه د ویرولو بیا تاکید دې چه ﴿إِنِّ لَكُمْ فِتْنَةٌ أَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ [زه ستاسو] دپوهولو [دپاره دالله تعالی دطرف نه ښکاره ویرونکې] راغلي [یم] وړاندې دالله تعالی ارشاد دې چه ته بیشکه په واقع کښې نذیر مبین یی لکه چه اوس ذکر شو لیکن داستا مخالفین داسې جاهلان دی چه نعوذ بالله تاته کله ساحر کله مجنون وائی پس ته صبر کوه خکه چه څنگه دوی تاته وائی ﴿كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ﴾ [دغه شان کوم] کافران [خلق چه ددوی نه وړاندې تیر شوی دی هغوی ته یو پیغمبر هم داسې نه دې راغلي] ﴿إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجُنُّونٌ﴾ [کوم ته چه هغوی] یعنی ټولو یا څو [ساحریا مجنون نه وی وئیلی] وړاندې د کفارو په دې قول ساحریا مجنون باندې په متفق کیدو تعجب وریادوی چه ﴿أَتَوَصَّوهُمْ﴾ [آیا په دې خبره یی یو بل ته وصیت کړې راروان دې] یعنی دا اجماع داسې شوه لکه چه یو بل ته وائی او په مخه راروان وی چه گوری که یو رسول راشی نو تاسو هم زموږ په شان وایی وړاندې د واقعې حقیقت بیان فرمانی چه یو بل ته وصیت خونه وو واقع شوې خکه چه ځنې قومونه خو د څو سره ملاؤ شوی نه دی ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَآغُوتٌ﴾ [بلکه] وجه ددې اجماع او اتفاق داشوه چه [ټول په جمع سرکش خلق دی] یعنی سبب ددې وینا سره کشی ده چونکه دا په دې ټولو کښې مشترکه ده په دې وجه وینای هم مشترکه شوه [پس] هرکله چه مخکښی خلق هم داسې تیر شوی دی او سبب ددې معلوم شو چه سرکشی ده نو ﴿قَتُولَ عَنْهُمْ قَمَاتٌ يَمْكُومُ﴾ [ته د دوی طرف ته خیال مه کوه] یعنی ددوی دتکذیب پروا او غم مه کوه [خکه چه په تاهیڅ قسم الزام نشته] لکه داقول دالله تعالی دې چه ولائتل عن اصحاب المجیم (۱) [او] په اطمینان سره خپل منصبی کار کوه فقط ﴿وَذِكْرَانِ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [نصیحت کوه خکه چه نصیحت کول] دکومو په قسمت کښې چه ایمان نشته په هغوی خویه اتمام حجت اوشی او دکومو په قسمت کښې چه ایمان دې هغوی [ایمان راوړونکو ته] هم اوکوم چه وړاندې مؤمنان دی هغوی ته هم [نفع ورکوی] البته په نصیحت کښې عامې فاندې او حکمتونه دټولو په اعتبار سره دی ته داکوه او دچا په ایمان نه راوړو غم مه کوه.

معارف او مسائل

په تیر شوو آیتونو کښې د قیامت او آخرت بیان او دهغوی په نه منونکو باندې د عذاب ذکر وو، په دې آیتونو کښې هم د الله ﷻ د قدرت کامله بیان دې چې په دې سره د منکرانو هغه تعجب لرې کول دی کوم چې هغوی د قیامت په قائمیدو او په دوباره ژوندی کیدو باندې کوی، دغسې د توحید ثابتول او په رسالت باندې د ایمان تاکید دې ﴿بَيْنَهُمَا بَابٌ وَأَنَا الْوَيْسُ﴾ لفظ د اید د قوت او قدرت په معنی کښې راځی، دلته ابن عباس رضی الله عنهما د اید هم د تفسیر کړې دې ﴿فَقَرُّوا إِلَى اللَّهِ﴾ [یعنی منډې وهنې د الله ﷻ طرفته] ابن عباس رضی الله عنهما او فرمائیل چې مراد دادی چې د خپلو گناهونو نه منډې وهنې الله ﷻ ته د توبې په ذریعه، ابوبکر وراق او جنید بغدادی فرمائیلی دی چې نفس او شیطان گناهونو ته رابلونکی او غلونکی دی، تاسو دوی څخه منډې او وهنې اود الله ﷻ پناه اخلی هغه به مو دوی د شر څخه اوساتی [قرطبی] (۲).

(۱) ترجمه:- او ستا نه به دهغه خلقو باره کښې تپوس نه کبړی کوم چې دوزخ ته ځی.

(۲) تفسیر القرطبی [ج: ۱۷ ص: ۵۳، ۵۴]

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا	او نه دی پیدا کړی ما پیریان او انسانان مگر
لِيَعْبُدُونِ ۝	پیدا کړی دی زه ددوی نه روزی نه غواړم او نه اترې نه داغواړم
مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ	دپاره ددې چې عبادت او کړی زما نه غواړم زه دهغوی نه څه رزق او نه دا غواړم زه
أَنْ يُطِيعُونِ ۝	چې دوی دې خوراکونه را کوی ماله بیشکه الله هم هغه روزی ورکونکې دې خاوند د قوت دې
إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ	چې ماله دې خوراکونه را کوی بیشکه الله ﷻ دتولو خلقو روزی رسان دې د طاقت خاوند دې
الْبَتِّينِ ۝	مضبوط دې پس بې شکه دپاره دهغه کسانو چې ظلم نې کړې دې حصه د عذاب ده پشان
فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِّثْلَ	مضبوط دې نو ددې ظالمانو دپاره هم [د عذاب] حصه مقررده لکه چې ددوی اتيرو شوو ملگرو دپاره
ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ ۝	د عذاب دملگرو دهغوی پس تلوار دې نه کوی په ما [دپاره ددې خلقو] پس تباهی ده
قَوْلٍ	د عذاب حصه مقرر وه نو دوی دې په ما تلوار نه کوی کافرانو خلقو دپاره دهغې ورځې په راتلو
فَلَا يَسْتَجِيبُونَ ۝	لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ۝
د عذاب دپاره دهغه کسانو چې کفر نې او کړو دورځې د عذاب دهغوی نه هغه ورځ چې هغوی ترې یرولي کیږی	کسې ډیره تباهی ده دکومې چې ورسره وعده کولې شی

آسان ترجمه قرآن

او ما پیریان او انسانان ددې نه سوا هیڅ کار دپاره پیدا کړې نه دی، چه دوی زما عبادت او کړی زه ددوی نه هیڅ قسمه رزق نه غواړم، او نه دا غواړم چه دوی ما باندې اوڅوړوی، الله تعالی خو په خپله رزاق دې، مضبوط قوت والا، اوس چه کومو خلقو ظلم کړې دې، ددوی دپاره هم نمبر (د عذاب) دې، لکه څرنگه چه ددوی نه (منځکېن) ملگرو نمبر راظلي وو، ددې وچې نه زما نه دې (د عذاب راږلو) په تلوار سره مطالبه نه کوی، غرض دا چه کومو خلقو کفر اختیار کړې دې، ددوی دپاره دهغې ورځې د وچې نه لویه خرابی ده، دکومې ورځې چه دوی سره وعده کولې شی.

خلاصه تفسیر

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ ۱ [او ما پیریانو او بنیادمولره] (په اصل کسبې) ددې دپاره پیدا کړې دی چه زما عبادت کوی] او تبعاً و تکمیلًا للعبادة د پیریانو او بنیادمو په پیدانش نورې نفعې مرتب کیدل ددې منافی نه دی او دغه شان دخنو پیریانو او بنیادمونه د عبادت نه صادریدل هم ددې مضمون منافی نه دی ځکه چه مطلب ددې ليعبدون اراده تشریعی ده یعنی دوی ته د عبادت حکم ورکول، نه چه اراده تکنونیه یعنی په عبادت مجبور کول او تخصیص د

پيريانو او بنيادمو په دې وجه دې چه دعبادت نه مراد عبادت بالا اختيار والابتلاء دې او په ملائكو كښې اگر چه عبادت شته خو ابتلاء نشته او په نورو مخلوقاتو حيواناتو او نباتاتو وغيره كښې اختيار نشته مطلب د ارشاد دادې چه ماته مطلوب شرعى دوى نه عبادت كول دى باقى ﴿مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ﴾ [زه د هغوى نه] دمخلوق [درزق رسولو درخواست نه كوم] ﴿وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُنْفِقُوا﴾ اونه دا درخواست كوم چه هغوى ماته خوراك راكړي ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ﴾ الله تعالى په خپله دې ټولو ته رزق رسوونكې دې [نومونه ته ددې ضرورت څه وو چه مونږ دمخلوقاتو رزق رسانى د دوى متعلق كوو ﴿ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾ او هغه [قوت والانهيت قوت والا دې] چه په ده كښې د عاجز ضعف اوڅه قسم احتياج عقلى احتمال هم نشته نو ددوى نه دخوراك غوښتلو هيڅ امكان هم نشته دا ترغيث شو وړاندې ترهيث دې چه هر كله د عبادت وجوب ثابت شو او دعبادت اهم ركن ايمان دې نو كه داخل اوس هم په شرك او كفر باندې اخته وى [نو] واوړى چه ﴿فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا﴾ [ددې ظالمانو] دسزا [هم نمبر] په علم الهى كښې مقرر دې ﴿مِثْلَ ذُنُوبِهِمْ﴾ [لكه ددوى] دتيرو [همخيالونمېر] مقرر [وو] يعنى دهر مجرم ظالم دپاره دالله تعالى په علم كښې خاص خاص وخت مقرر دې دغه شان نمبر په نمبر دهر مجرم بارى راځي نو هغه په عذاب كښې نيولې شى كله په دنيا او په اخرت دواړو كښې او كله صرف په اخرت كښې ﴿فَلَا يَسْتَعْفِفُونَ﴾ [پس زمانه دې] دعذاب [زر طلب نه كوى] لكه چه د دوى عادت دې چه دعذاب واوړى نو دروغژن ي گنېرى ځكه بيا تلوار كوى [عرض داچه هغه د نمبر ورځې راشي په كومو كښې چه ټولو نه زياته سخته ورځ دقيامت ده نو ﴿قَوْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ﴾] [ددې كاگرانو دپاره به دهغې ورځ په راتلولو لويه خرابى وى د كومې چه دهغوى سره وعده كولې شى] چنانچه په خپله دا سورت هم ددغې وعده نه شروع كيږي انما توعدون لصادق وان الدين لواقع (۱) اوپه دې سره دسورت دشروع او اخر حسن ښكاره دې.

معارف او مسائل

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ [يعنى مونږ پيريان او بنياد د عبادت څخه سوا بل كار دپاره نه دى پيدا كړى]. دې كښې دوه اشكالونه په ظاهري نظر كښې پيدا كيږي اول دا چې كوم مخلوق الله ﷻ د څه كار دپاره پيدا كړې دى او دهغه اراده هم دغه ده چې دغه مخلوق دې هم دغه كار كوى نو د عقل تر مخه دا ناممكن او محال دى چې دغه مخلوق به دغې كار څخه مخ واړولې شى ولې چې دالله ﷻ ارادې او مشيت څخه خلاف څه كار كول محال دى ، دويم اشكال دادې چې په آيت مبارك كښې د انسان او جن پيدا كول صرف عبادت پورې منحصر كړې شوى دى ، حالانكه د دوى په پيدا كيدو كښې د عبادت څخه علاوه نورې فائدي او حكمتونه هم موجود دي .

د رومبى اشكال جواب كښې ځينې مفسرينو دا مضمون صرف مؤمنانو سره خاص گرځولې دې . يعنى چې مونږ مؤمنان جنات او مؤمنان انسانان سوا د عبادت څخه بل كار دپاره نه دى پيدا كړى . او ښكاره خبره ده چې مؤمنان كم وبیش د عبادت پابندى كوى . دا قول د ضحاک رحمته الله او سفيان رحمته الله وغيره دې او د ابن عباس رضي الله عنهما په قرات كښې لفظ د مؤمنين هم دې سره

(۱) ترجمه:- او ناسو سره چې د څه وعده كولې شى هغه بالكل ريښتوني ده او جزا او سزا به ضرور وى.

راغلی دې: او قرات داسې دې چې:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ ددې قرات نه هم ددې تائید کیږي چې د امضمون صرف د مؤمنانو په حق کښې راغلي دي او د تفسیر په خلاصه کښې ددې اشکال د رفع کولو دپاره دا ونيلې شوی دی چې په دې آیت مبارک کښې د الله ﷻ د ارادې څخه مراد تکوینی اراده نه ده چې د هغې خلاف واقع کیدل به ګڼی محال وی، بلکه تشریعی اراده ترې مراد ده یعنی دا چې مونږ دوی صرف دې دپاره پیدا کړي دی چې مونږ ټي عبادت دپاره مامور کړو. هر کله چې د الله ﷻ حکم انساني اختیار سره مشروط ایخودې شوې دې دهغې څخه خلاف واقع کیدل محال نه دی، یعنی الله ﷻ ټولو ته د عبادت حکم ورکړې دې خو ورسره ټي اختیار هم ورکړې دې، په دې بنا چا چې خداداد اختیار صحیح استعمال کړو هغه په عبادت کښې اولګیدو، چا چې غلط استعمال کړو هغه د عبادت څخه واوړیدو. دا قول دعلی عليه السلام دې او امام بغوی رحمته الله نقل کړې دې^(۱). او زیاته غوره او واضحه توجیه هغه ده چې په تفسیر مظهری کښې داسې کړې شوې ده.

چې د آیت مراد دادې چې مونږ ددوی پیدا کول په دې اندازه سره کړي دی چې په کښې استعداد او صلاحیت د عبادت کولو وی نو د هر جن و انس په فطرت کښې دا استعداد قدرتی موجود دې، بیا څوک دغه استعداد په صحیح ډول خرچ کولو سره کامیاب شی، څوک دغه استعداد په خپلو ګناهونو او شهوتونو کښې بربادوئ، او ددې مضمون مثال هغه حدیث پاک دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلي دي چې:

﴿كل مولد يولد على الفطرة فابواه يهودانه او يمجسانه﴾^(۲) [هر پیدا کیدونکې ماشوم په فطرت پیدا کیږي، بیا دهغه مور پلار هغه لره ددغې فطرت څخه اړوي څوک یهودی جوړ کړي، څوک مجوسی جوړ کړي]

په فطرت باندې دپیدا کیدو څخه مراد د اکثر و عالمانو په نزد په دین اسلام باندې پیدا کیدل دی، نو څنگه چې دې حدیث پاک کښې خودلې شوی دی چې په هر انسان کښې په فطری او پیدائشی ډول باندې د اسلام او ایمان استعداد او صلاحیت ایخودې شی، بیا کله دده مور پلار ددغې صلاحیت په ضائع کولو سره ده لره دکفر په طریقو باندې ور واچوی، همداشان په دې آیت کښې د ﴿إِلَّا لِيَعْبُدُونَا﴾ دا مفهوم کیدې شی چې د جن و انس هر کس کښې الله ﷻ د عبادت استعداد او صلاحیت ایخودې دې^(۳)، والله سبحانه وتعالى اعلم.

او د دویم اشکال جواب د تفسیر په خلاصه کښې دا راغلي دي چې د یو مخلوق د عبادت دپاره پیدا کول دده څخه د نورو فائدو نفی نه کوي.

^(۱) تفسیر البغوي [ج: ۱۷ ص: ۳۸۰]

^(۲) صحيح البخاري كتاب الجنائز، باب إذا سلم الصبي فمات..... إلخ [ج: ۱ ص: ۱۸۰]

^(۳) تفسیر المظهری [ج: ۹ ص: ۹۱]

﴿مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ﴾ یعنی د پیریانو او انسانانو پیدا کولو سره می د عامو انسانانو د عادت مطابق خپله څه فائده مطلب نه ده چې گنی دوی دې روزی زما دپاره یا خان دپاره یا زما دبل مخلوق دپاره پیدا کړی یا دا چې دوی دې اوگتی او ماته دې خوراکه راکړی. دا ټول کلام د انسان په عام عادت باندې کړې شوې دي. ولې چې د لوڼې څخه لوڼې انسان چې غلام اخلي او په هغه باندې خرچ کوی نو دهغه مقصد ددغې غلامانو څخه خپل کار اخستل وی او په خپلو ضرورتونو او کارونو کې ترې مدد اخستل او گټه خپل مالک او آقا ته ورکول وی. الله ﷻ ددې ټولو څیزونو څخه پورته او پاک دي. ځکه فرمائی چې ددوی دپیدا کولو څخه زما خپله څه فائده مقصود نه ده.

﴿ذُنُوبًا﴾ لفظ د ذنوب په فتحې ال سره اصل کېنې غټې ډولچې یا بوقې ته وئیلې شی او دکلې په عامو کوهو باندې د اوبو ډکولو دپاره د آسانۍ په غرض نمبر او وار مقرر وی، ځکه دلته هم د ذنوب معنی هم وار او نمبر حصه واخستې شوه. مراد دادې چې څنگه پخوانو امتونو ته په خپلو خپلو وختونو کېنې د عمل کولو موقعه او وار ورکړې شو، کومو خلقو چې پخپل وار کېنې کار اونه کړو هغوی هلاک، برباد او په عذاب کېنې گرفتار شو، دغسې د موجوده مشرکانو هم وار او وخت مقرر دي، که تر دې وخته پورې دوی د خپل کفر څخه منع نشو نو د الله ﷻ عذاب به ئې کله په دې دنیا کېنې هم وی، گنی په آخرت کېنې خوبه یی ضرور نیسی، ځکه دوی ته او فرمایي چې د خپلې تیزی څخه واوړئ یعنی کافران چې د انکار کولو او دروغژن بللو په ډول وائی چې که مونږ واقعی مجرمان یو او په مجرمانو باندې عذاب راتلل ستاسو ﷻ د قول څخه ثابت دي نو په مونږ باندې عذاب ولې نه راځي؟ جواب ئې دادې چې عذاب پخپل مقرر وخت او په خپل وار رازی، ستاسو وار هم راتلونکې دي تادی مه کوئی.

الحمد لله نن سورة زاریات ددوشنبې په ورځ
په یویشتم ربيع الاول کال ۱۳۹۲ پوره شو.

ایاتونہ	سورة الطور مکية وهي تسع واربعون اية وفيها ركوعان	ركوع گانی
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۵	شروع کوم پہ نوم د الله چه دیر مهربان زیات رحم کونکی دی	۱
وَالطُّورِ ۱	وَكُتِبَ مَسْطُورٍ ۲	فِي رَقٍّ مَّنشُورٍ ۳
قسم دی پہ طور غر باندی اوہہ کتاب لیکلی شوی باندی پہ کاغذ پرانستلی شوی کنبی	پہ کوه طور باندی قسم دی او قسم دی پہ لیکلی شوی کتاب باندی چپ پہ خورشوی کاغذ کنبی دی	
وَالْبَيْتِ ۴	وَالْمَعْمُورِ ۵	وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ۶
او پہ کور آباد شوی باندی او پہ چت اوچت کرے شوی باندی او پہ سمندر چپو وھونکی باندی	او قسم دی پہ آباد کور او قسم دی او چت چت [یعنی آسمان] او قسم دی پہ دک دریاب	
إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ ۷	لَوَاقِعٌ ۸	مَالَهُ ۹
بیشک عذاب درب ستا خامخا واقع کیدونکی دی نشته هغه لره هیخوک دفع کونکی	یقینا ستا درب عذاب خامخا راتلونکی دی هیخوک نی دفع کولی بندولی نشی	
يَوْمَ ۱۰	تَمُورِ السَّمَاءِ ۱۱	مَوْرًا ۱۲
پہ هغه ورخ چپ به اوخوزیری آسمان پہ خوزیدلو سره او روان به شی غرونه پہ روانیدلو سره	پہ هغه ورخ چپ آسمان به اوخوزیری او غرونه به دخپل خانی نه روان شی	
قَوْلٍ ۱۳	يَوْمَئِذٍ ۱۴	لِلْمُكَذِّبِينَ ۱۵
پس تباہی ده پہ دغه ورخ دپاره دروغ گنرونکو خلقو هغه خلق چپ هغوی پہ فضول خبرو کنبی	نوبه دغه ورخ به د دروغ گنرونکو دپاره هلاکت وی خوک چپ داحق نه انکار به لوبو کنبی	
يَلْعَبُونَ ۱۶	يَوْمَ ۱۷	يُدْعُونَ ۱۸
لوبی کوی مشغولیری پہ کومه ورخ چپ به په دیکه دیکه بوتللی کیری خلق وور ددوخ ته	فضول لوبی کوی دابه هغه ورخ وی چپ دوی به په دیکو دیکو د جهنم اور ته دیکه کولی شی	
دَعَا ۱۹	هَذِهِ النَّارُ الَّتِي ۲۰	كُنْتُمْ بِهَا ۲۱
پہ دیکه کولو سره دا وور دی هغه چپ وی تاسو پہ دی سره چپ دروغ به مو گنرلو	اودا به ورته وئیلی شی چپ داهغه دوزخ دی چپ تاسو به دروغ گنرلو	
أَفَسِحْرٌ ۲۲	هَذَا أَمْ أَنْتُمْ ۲۳	لَا تُبْصِرُونَ ۲۴
ایا اوس جادو دی دا یاین تاسو چپ خه درته په نظر نه راخی سوزی په دی کنبی	اوس اووانی ایا دا هم جادو دی که نه ستاسو نظر نه لگی نو دی [دوزخ] ته ور داخل شی نو که	
فَاصْبِرُوا ۲۵	أَوْ لَا تَصْبِرُوا ۲۶	سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ ۲۷
اوس که صبر کوئی او که صبر نه کوئی یو شان دی دواړه پہ تاسو باندی بیشک تاسو له بدله درکړی کیری	پہ دی صبر کوئی او که بی صبری کوئی دواړه ستاسو دپاره برابر دی تاسو ته خو بس دهغی عملونو بدله	

مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ

دهغي | چي وي تاسو | چي كول به تاسو | بيشكه پرهيزگاران خلق به | په باغونو کښي
درکولي شي | چي تاسو به كول | بيشكه چي پرهيزگاران به د نعمتونو په باغونو کښي

وَنَعِيمٌ ۝ فَكَيْفَ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ

او نعمتونو کښي وي | خوشحاليدونکي به وي | په دهغي | چي ورکړي هغوي ته | رب دهغوي
اوسيري | او خپل رب چي ورته څه ورکړي وي په دهغي به خوشحالي کونکي وي

وَوَقَّعَهُمْ وَوَقَّهُمْ ۝ عَذَابَ الْجَحِيمِ ۝ كُلُّوا وَاشْرَبُوا

او بچ به ساتي هغوي | رب دهغوي | د عذاب د دوزخ نه | خوري | او څکي |
او خپل رب به ئي د دوزخ د عذاب نه بچ اوساتي | اورته به او وئيلي شي | چي ښه په مزه خوري څښي

هَٰنِيئًا ۝ يٰۤاَيُّهَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ

ښه دمزي سره | په سبب دهغي | چي وي تاسو | چي كول به مو | ډډي وهونکي به وي | په تختونو باندې
دهغي | انيکوا | کارونو په بدل کښي چي تاسو به كول | ډډي به ئي وهلې وي | په برابر برابر غوړيدلو

مَصْفُوفَةٍ ۝ وَزَوَّجْنَاهُمُ ۝ بِحُورٍ عِينٍ ۝ وَالَّذِينَ

قطار کړي شو باندې | او ورواده به کړو مونږه هغوي ته | حوري | غټ سترگي | او هغه کسان
تختونو باندې | او مونږ به ورته د غټو غټو سترگو حوري واده کړو | او چاچي

آمَنُوا ۝ وَاتَّبَعْتَهُمْ ۝ ذُرِّيَّتَهُمْ ۝ يٰۤاَيُّهَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

چي ايمان ئي راوړو | او پيروي او کړه دهغوي | اولاد دهغوي | په ايمان سره | انويو ځاني به کړو مونږه هغوي سره
ايمان راوړي دي | او خپل اولاد ورسره په ايمان راوړو کښي ملگرتيا کړي ده | نو مونږ به په جنت کښي اددوي

ذُرِّيَّتَهُمْ ۝ وَمَا أَلْتَنَاهُمْ ۝ مِّنْ عَمَلِهِمْ ۝ مِّنْ شَيْءٍ ۝ كُلُّ امْرِئٍ

اولاد دهغوي | او کم به نه کړو مونږه هغوي لره | د عمل دهغوي نه | هيڅ څيز | هر سړي |
اولاد ددوي سره يو ځاني کړو | او مونږ به ددوي په عملونو کښي هيڅ کمي اونه کړو | هر يو کس به

يٰۤاَيُّهَا كَسَبَ رَهِيْنٌ ۝ وَأَمْدَدْنَاهُمْ ۝ بِفَاكِهَةٍ

په هغه عمل سره | چي وي کړو | گانه ده | او امداد به او کړو مونږه هغوي | په ميوو سره |
په خپل عمل کښي گيروي | او مونږ به جنتيانو ته ميوې

وَلَحْمٍ ۝ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ۝ يَتَنَازَعُونَ

او په غوښه سره | دهغه قسمونو نه | چي غواړي ئي زړونه دهغوي | د يوبل نه به اخلي هغوي |
غوښه او څه چي ئي زړه غواړي ورکوو | (د شرابو) په جامونو به يوبل

فِيهَا ۝ كَاسًا ۝ لَّا لَغْوٌ ۝ فِيهَا ۝ وَلَا تَأْنِيَةٌ ۝

په هغه جنت کښي | ايبالي د شرابو | چي نه به وي خرابي خبري | په دهغي کښي | اونه نسبت د گناه يوبل ته
سره | (د خوند د پاره) | انگته | چي | خو په دهغي | (شرابو) کښي به نه بکواس وي | او نه د گناه څه خبره

وَيُطَوِّفُ	عَلَيْهِمْ	غِلْمَانُ	لَهُمْ
او گریزی بہ چاہیرہ بہ ہغوی باندی ہلکان خادمان چی خاص بہ وی دپارہ دہغوی			
او ددوی نہ گیر چاہیرہ بہ خدمت دپارہ ہلکان اوپی راوپی			
كَانَهُمْ	لَوْلَوْ	مَكْنُونٌ	وَأَقْبَلُ
داسی بنائیسٹہ لکہ چی وی بہ ہغوی ملغلری پتی ساتلی شوی او مخ بہ کری			
اپہ بنائست کنسی بہ لکہ دپتو ساتلی شوؤ ملغلرو پہ شان وی او یوبل تہ بہ			
بَعْضُهُمْ	عَلَى بَعْضٍ	يَتَسَاءَلُونَ	قَالُوا
خبی دہغوی [جنتیانو] نہ خینو نوروتہ چی تپوس بہ کوی دیوبل نہ او بہ وانی ہغوی			
مخامخ ناست وی او خبری اتری بہ کوی اودا بہ ہم وانی چی			
إِنَّا كُنَّا	قَبْلُ	فِي أَهْلِنَا	مُشْفِقِينَ
بیشکہ وؤ مونرہ مخکنسی ددی نہ پہ تبر خیل کنسی یریدونکی پس احسان اوکرو اللہ			
مونرہ بہ پخوا پہ خیلو کورونو کنسی دیر دیر ویریدو نواللہ ﷻ راباندی			
عَلَيْنَا	وَوَقَدْنَا	عَذَابَ السَّمُومِ	إِنَّا كُنَّا
پہ مونرہ باندی او بچ نی کرو مونرہ دعذاب دگرمی ہوانہ بیشکہ وؤ مونرہ مخکنسی ددی نہ			
دیر احسان اوکرو او مونرہ نی ددو زخ دعذاب نہ بچ کرو بیشکہ مونرہ بہ ددی نہ وړاندی			
نَدْعُوهُ	إِنَّهُ هُوَ	الْبَرُّ	الرَّحِيمُ
چی مونرہ بہ دعا گانی غوبنتلی دہغہ نہ بیشکہ ہغہ احسان کونکی رحم کونکی دی			
داللہ ﷻ نہ دعا گانی غوبنتلی بیشکہ ہغہ دیر احسان کونکی مہربان دی			

آسان ترجمہ قرآن

قسم دی پہ کوا طور باندی. او پہ ہغہ کتاب باندی چہ پہ ہکارہ صحیفی کنیں لیکلی شوئی دی. او قسم پہ بیت المعمور باندی. او پہ اوچت کری شوئی ہت باندی. او پہ دک کری شوئی سمندر باندی. چہ ستا د پروردگار عذاب ضرور واقع کیدولکے دی ہیشوک نشتہ چہ ہغی لرا منع کری. پہ کومہ ورخ چہ آسمان پہ چور لیدو سرہ اوچر قیہوی. او غرونہ بہ ہیبت لاکے طریقہ سرہ روان شی. نو پہ ہغہ ورخ بہ لویہ خرائی وی. دہغی خلقو دپارہ چہ حق لرا دروغ گنری. ہغہ کسان چہ پہ عبثو خبرو کنیں لوہی کوی چہ کلہ دوی دیکہ کری شی اور دجہنم تہ پہ دیکہ کولو سرہ. چہ دا ہغہ اور دی. چہ تاسو پہ دروغ گنرلو. آیا دا جادو دی. یا تاسو اوس ہم ہیخ نہ وینئی. داخل شی پہ دی کنیں. بیا کہ تاسو صبر کوئی او کہ نہ کوئی. ستاسو دپارہ براہر دی. یقیناً بدلہ درکولی شی تاسو تہ دہغی عملونو چہ تاسو کول. متقیان خلق بہ بے شکہ پہ باغونو او نعمتونو کنیں وی. ددوی پروردگار چہ دوی تہ کومر نعمتونہ ورکری دی. او ددوی پروردگار چہ دوی لرا د کومر عذاب دجہنم نہ بچ کری وو. پہ ہغی باندی بہ خوشحالی کولکے وی (دوی تہ بہ اووٹیلی فی) چہ بنہ پہ مزی سرہ خورئی او شکئی دہغی عملونو بدلہ کنیں چہ تاسو بہ کول.

تکيه به ئي وهلي وي. په قطار کړي شوو تختولو بالدي. او مولې به دوی ته په نکاح سره څټو څټو سترگو والا حوري ورکړو. او کومو خلقو چه ايمان راوړي دي. او دهغوی اولاد هر په ايمان کښ د هغوی تابعداري کړي ده. نو دهغوی اولاد به هر مولې هغوی سره يوځائي کړو. او دهغوی په عمل کښ به دهیڅ څيز کمې نه کوو هر انسان ځان د خپلې کتې په بدله کښ رهن (کالره) ايځودلې شوې دي او مولې به دوی ته پرله پسې ميوې. او غوښه ورکړو. څه چه ددوی زړونه خواړی. هلته کښ به دوی د شراپو په جامولو بالدي داسې (دوستانه) چکړې کوی. چه په هغې کښ به له بې فائدي خبرې وي. او له څه گناه او ددوی نه کيږ چاپېره به داسې ځوانان گرځي راگرځي. چه هر ددوی د خدمت دپاره به مخصوص وي. داسې ځانسته لکه پټ ساتلې شوې لعلونه. او دوی به يو بل ته مخامخ شي. د حالاتو تهوسونه به کوی. او به وائي چه مولې يقيناً ددې نه مخکښ په خپله کورنۍ کښ (يعنی دلياً کښ) وپره کولکي وو. پس الله تعالی په مولې بالدي لوڼي احسان اوکړو. او مولې ئي د عذاب د کرمې هواله بچ کړو. مولې به ددې نه مخکښ دهغه نه دعاگانې غوختلې. حقيقت دادي. چه هر هغه دي. چه لوڼي محسن او ډير مهربان دي.

خلاصه تفسير

﴿وَالطُّورُ﴾ قسم دي په طور [غر] ﴿وَكُتُبٌ مَّنْظُورٌ﴾ [او په هغه کتاب چه په ښکاره کاغذ کښې ليکلې دي] مراد ددې نه اعمال نامه ده دکومې په نسبت چه په نورو ايتونو کښې راغلې دي [کتاباً يلقه منشوراً] (۱) او په کوم شي کښې چه دغه ليکلې شوې ده هغې ته يې تشبهاً کاغذ وونيل ﴿وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ﴾ [او] قسم دي [په بيت المعمور] چه په اووم آسمان کښې عبادت خانه ده دفرښتو لکه چه په الدر کښې دی مرفوعاً (۲) ﴿وَالنَّافِثِ الْمَرْفُوعِ﴾ [او] قسم دي [په اوچت چت] مراد آسمان دي الله تعالی فرمانی وجعلنا السماء سقفا محفوظاً (۳) او الله ﷻ فرمانی الله الذي رفع السموت (۴) او دا تفسير د حضرت علي عليه السلام نه په صحيح سندسره په کنز العمال کښې دمستدرک او حاکم نه دي (۵) ﴿وَالْبَنُوَ الْمَسْجُورِ﴾ [او] قسم دي [په درياې شور کوم چه] داوبو نه [دک دي] وړاندي جواب دقسم دي ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ﴾ [چه بيشکه ستا د رب عذاب به خامخا واقع کيږي] ﴿مَأْلَهُ مِنْ دَافِعٍ﴾ څوک ئې منع کولې نه شي [او دابه په هغه ورځ واقع کيږي] ﴿يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مُمْرَاتًا﴾ په کومه ورځ چه به آسمان وخوزيږي ﴿وَتُبَيَّرُ الْجِبَالُ سَبْرًا﴾ او غرونه به [د خپل ځاي نه] په څنگ شي [مراد دقيامت ورځ ده او خوزيدل يا خو په اعتبار دمعنی متبادر وي يا مراد ددې نه څيريدل دی کوم چه په نورو ايتونو کښې دی فاذا انشقت السماء (۶) په روح المعاني کښې دابن عباس عليه السلام نه دواړه تفسيرونه نقل دي (۷) او په دواړو کښې څه تعارض

۱ ترجمه:- او مونږ دده اعمال نامه دده دپاره رااوباسو او مخي ته به يې ورته کيږدو.

۲ الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۳۰۶]

۳ ترجمه:- او مونږ آسمان يو چت جوړ کړي دي جي محفوظ دي.

۴ ترجمه:- الله تعالی داسې (قادر) دي جي هغه ذات آسمانونه بغير دستونو نه اوچت اودرولی دی.

۵ المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۷۴۳]

۶ ترجمه:- غرض دا جي کله آسمان اوشلبيږي.

۷ روح المعاني [ج: ۱۹ ص: ۴۲۸]

نشسته وړاندې وروستو د دواړو تحقق کيدې شي او دلته د غرونو په څنگ کيدل ذکر دی او په نورو ايتونو کښې څس څس کيدل بيا الوتل ذکر دی لکه د اقول ينسفها ربي (۱) او د اقول بست الجبال بسافکانت هباء (۲) او په دې قسمونو کښې دا مقصد ذهن ته نژدې کول دی دکوم دپاره چه قسم خوړلې شوې دې او هغه داچه د قيامت د وقوع اصل وجه جزاء او سزاء ده او په مجازات کښې مدار د کار شرعی احکام دی پس دطور په قسم خوړو کښې اشاره وشوه چه الله تعالی صاحب کلام او احکام دې بيا ددې احکامو مخالفت يا موافقت مبنی د مجازاتو ده دنامه اعمالو په قسم خوړلو کښې اشاره شوه ددې موافقت يا د ممانعت د محفوظ کيدو يا منضبط کيدو ته مجازات پټه دې هم موقوف دی چه دا احکام الهی اطاعت ضروری امر دې چه فرښتې هم باوجود د دې چه ددوی دپاره جزا او سزا نشته ددې نه نه دی خلاصی شوی بيا نتيجه مجازات دوه څيزونه دی جنت او دوزخ د سماء په قسم کښې اشاره او شوه چې جنت هم دغه شان د رفعت او اوچتوالی مکان دې لکه آسمان او بحر مسجور په قسم کښې اشاره او شوه چه دوزخ هم داسې خوفناک شي دې لکه سمندر، د تخصیص دا وجه د اقسامو دتقسيم کيدې شي او دنفس قسم توجيه دسوره حجر دايت لعمرک د لاتدې او غرض و غایت ي دسوره صافات په شروع کښې تیر شوی دی وړاندې ددغې ورځې ځنې واقعات ارشاد فرمائی چه هرکله دا ثابته شوه چه مستحقينو د عذاب دپاره به عذاب ضرور واقع کيږي ﴿قَوْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ﴾ (۳) [نو کوم خلق چه] قيامت او نورو حقوکارونو توحيد او رسالت لره [دروغژن کوونکی دی] او ﴿الَّذِينَ هُمْ فِي غَوْضٍ يَلْعَبُونَ﴾ (۴) [کوم چه] دتکذيب [په مشغله کښې په بې هوډگي سره لگيدلی دی] چه په دې سره دوی مستحق د عذاب شوی دی ﴿يَوْمَ يُدْعَوْنَ اِلٰى اَرْجَائِهِمْ﴾ (۵) [دهغوئ به په دغه ورځ لويه کم بختی راشی په کومه ورځ چه به دوی لره د دوزخ د اور طرف ته ورديکه کړې شي] ځکه چه په خوشحالي هغې ته څوک راځي؟ بيا چې کله ددوی دوراچولو وخت راشی نو پداسې حالت سره به نيولې شي اور ورغوزولې شي چې فيوخذ بالنواصي والاقدام (۶) او دوی ته به دوزخ وښودلې شي او زجرا به ورته ونيولې شي چه ﴿هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ﴾ (۷) [دا هغه دوزخ دې کوم چه به تاسو دروغژن کولو] يعنی په کوموايتونو کښې چه ددې خبرهغه وو به مو دروغژن کولو او دارنگ دغو ايتونو ته به موسحر ونيلو خیردغه خو ستاسو په نزد سحر وو ﴿اَلَيْسَ هَذَا اَمْ اَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ﴾ (۸) [نوآيادا] هم [سحر دې] وگورئ او ووايئ [يا داچه تاسوته] اوس هم [په نظر نه راځي] لکه چه په دنيا کښې د نظر نه راتلو په وجه سره منکر شوی وی ښه نو اوس ﴿اَصْلَوْهَا﴾ (۹) [په دې کښې داخل شي بياخواه] په دې کښې ﴿فَاَصْبِرُوا اَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا﴾ (۱۰) [صبر کوئ اوکه صبر نه کوئ ستاسو په حق کښې دواړه خبرې برابر دي] نه داسې کيدې شي چه ستاسو په واويلا سره تاسو ته نجات ملاوښی اونه داسې کيدې شي چه ستاسوپه تسليم او انقياد او سکوت باندې رحم وشي او وويستلې شي بلکه هميشه به په دې کښې پاتې کيدل وی ﴿اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (۱۱) [اوڅنگه چه تاسو

(۱) ترجمه:- زما رب به بالکل دوی لره والوزوی.

(۲) ترجمه:- او غرونه به ریزه ریزه شي او دا به لکه د غبارې په شان شي.

(۳) ترجمه:- دسر وښتو او پښو نه به راو نيولي شي.

کول هم هغسې بدله به تاسو ته درکولې شی [تاسو کفر کولو کوم چه د ټولو نه لویه نافرمانی او دالله تعالی د حقوقو او غیر متناهی کمالاتو ناشکری ده پس په بدله کښې به د دوزخ پاتې کیدل د همیشه دپاره نصیب وی کوم چه سخت او غیرمتناهی عذاب دې وړاندې ددوی د اضدادو بیان دې یعنی ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُنٍ﴾ [پرهیزگار خلق به بیشکه] دجنت [په باغونو او سامان دعیش کښې وی] او ﴿فَكِهِينَ بِمَا آتَاهُمُ رَبُّهُمْ﴾ [هغوی ته چه کوم خیزونه] د عیش او ارام [دهغوی پروردگار ورکړی وی په هغې سره به یې زړونه خوشحاله وی] ﴿وَوَقَّهْمُ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ﴾ او د هغوی پروردگار به هغوی لره د عذاب ددوزخ نه محفوظ کړی [او په جنت کښې به یې داخل کړی وپه فرمائی ورته چه ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾] [بڼه خوری څښی په مزه سره دخپلو] هغونیکو [عملونو په بدله کښې] کوم چه په دنیا کښې تاسو کول ﴿مُتَكِينٍ عَلَىٰ سُرٍّ مَّصْفُوفَةٍ﴾ تکیه لگوونکی په تختونو کوم چه برابر خواره شوی دی ﴿وَوَقَّهْمُ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ﴾ او مونږ به دهغوی د ښائسته غټوسترگو والو سره [یعنی د حوروسره [واده اوکړو] داحال خو دټولو ایماندارو شو] او وړاندې د هغو خاصو مؤمنانو ذکر دې دکومو اولاد چه هم ایماندار وو پس ارشاد دې چه ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ﴾ [کوم خلق چه ایمان راوړی او دهغوی اولاد هم په ایمان کښې دهغوی ملگری شول] یعنی هغوی هم ایمان راوړو اگر چه په عملونو کښې هغوی د خپلو پلارانو مرتبې ته اونه رسیدل لکه چه عدم ذکر د اعمالو ددې قرینه ده او دارنگه په حدیث کښې وضاحت دې چه کانا دونه فی العمل وکانت منازل اباءهم ارفعو ولم یبلغوا درجتک وعملک رواها فی الدر المنثور^(۱) نو گویا چه ددوی په عمل کښې دکمی مقتضا دا وه چه ددوی درجه هم کمه وی لیکن ددغو مؤمنانو پلارانو د اکرام او خوشحالولو دپاره ﴿أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾ [مونږ به دهغوی اولاد لره هم] په درجه کښې [دهغوی سره شامل کړو او] ددې شاملولودپاره [په ﴿وَمَا أَكْتَنَّهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ قَبْلَ شَيْءٍ﴾] مونږ دهغوی] یعنی متبوعینو جنتیانو] د عمل نه څه شې کم نه کړو] یعنی داسې به نه کوو چه ددې متبوعینو څنې عملونه واخلو او د دوی اولاد ته ورکړو اوکه دواړه برابرول مقصود وی نو ددې یو صورت خو داکیدې شی چه د چاسره شپږ سوه روپی وی دده نه سل واخلي او څلور سوؤ والا له ورکړې شی چه دواړو سره پنځه پنځه سوه شی او بل صورت کوم چه دکریمانو دشان لاتق دې دادې چه د شپږو سوو والا نه هیڅ وانخلي بلکه دې څلور سوو والا ته دوه سوه د خپل طرف نه ورکړی او دواړه برابر کړی پس مطلب دادې چه هلته به اول صورت نه واقع کیږی چه اثرې داوی چه دمتبوع نه دعملونو دکمیدو په وجه سره دې لاتدې درجې ته راوستلې شی اوتابع پسې لږ پورته بوتلې شی او دواړه په یوه متوسطه درجه کښې پاتې کړی داسې به نه وی بلکه دویم صورت به واقع شی چه متبوع به په خپله اوچته درجه کښې وی اوتابع به ورپسې هلته ورسولې شی او په متبوع او اولاد کښې دایمان شرط ځکه دې چه که دغه اولاد مؤمنان نه وی نو د مؤمنانو پلارانو سره نه شی یو ځای کیدې ځکه چه دکافرانو نه ﴿کُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ﴾ [هرسړي په خپلو عملونو] دکفر [کښې به محبوس] په اور کښې اونیولې شوی [وی] لکه دا قول دالله تعالی کل نفس بما کسبت رهینه الا صاحب الیمین^(۲) په

^(۱) الدر المنثور [ج: ۹ ص: ۳۰۹] والمعجم الكبير للطبرانی رقم الحديث: [۱۴۰۸۴] (بالاختصار)

^(۲) ترجمه: - هر سړي به دخپلې اعمال نامې باره کښې محبوس وی مگر ښی طرف والا.

الدرکنبی داتفسیر د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه دي^(۱) یعنی دنجات هیخ صورت ی نشته په دي وجه د دوی یوخای کیدل د مؤمنانو پلارنو سره نه شی متصور کیدی په دي وجه په یو خای کیدو کنبی ایمان داو لاد شرط دي [او] وړاندې بیا د مطلق ایماندارو او جنتیانو بیان دي چه ﴿وَأَمَدُ ذَنْبِهِمْ بِقَاكِهِةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ﴾ [مونږ به هغوی ته میوې او غوښې د څه قسم چه ددوی خوښې وی روزانه زیاتې ورکړو] او ﴿يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَقَوفِيهَا﴾ [هلته به په خپل مینځ کنبی] په طور د خوش طبعی د شرابو جامونه دیو بل نه تښتوی راتښتوی چه په دغو شرابو کنبی به د خرابې خبرې ځکه چه نشه به په کنبی نه وی ﴿وَلَا تَأْتِيهِمْ﴾ [اونه به څه عبثې خبرې] د عقل او وقار نه خلاف [وی او دهغوی خواته به] د میوو وغیره دواړو دپاره ﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ﴾ [داسې هلکان ځی راځی] داهلکان به څوک وی ددي تحقیق به په تفسیر د سوره واقعہ کنبی راشی [کوم چه به خاص د دوی] خدمت [دپاره وی] اود دیر حسن او جمال نه به داسې وی چه ﴿كَانَ لَهُمُ اللَّوْطُ مَكْنُونٌ﴾ [گویا په حفاظت سره ایښودې شوې ملغلرې دی] چه ذره گردو غبار پرې نه وی اوشان شوکت به یی اعلی درجې وی [او] دوی ته به روحانی خوشحالی هم حاصله وی چنانچه په دي کنبی یو بیان دادې چه ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ﴾ [هغوی به یو بل ته مخامخ شی خبرې به کوی] او په خبرو کنبی ﴿قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ﴾ فَسَنَ اللَّهُ عَلَيْنَا فَوْقَنَّا عَذَابَ النَّارِ [داسې وائی چه] وروره اوکړو [او] مونږ ددي نه مخکښی [یعنی په دنیا کنبی] دهغه نه دعاگانې غوښتل [چې مونږ دوزخ نه اوساته جنت ته مو داخل کړه] پس الله عَزَّ وَجَلَّ دعا قبوله کړه هغه واقعہ لوئی احسان او مونږ یې د دوزخ د عذاب نه اوساتلو ﴿إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ﴾ [مونږ خو ددي نه وړاندې په خپلو کورونو] یعنی په دنیا [کنبی] دکار د انجام نه [ډیر ویریدلو پس خدای په مونږ لوی احسان کوونکې مهربان دي [او په دي مضمون سره خوشحاله کیدل ظاهر دی او چونکه دا کار په دوه حیثیته سره نعمت وو یو فی نفسه د عذاب نه بچ کیدل دویم زمونږ دناکارو ناچیز غرض قبولول په دي وجه په دوه عنواناتو سره یی تعبیر وشو.

معارف او مسائل

﴿وَالْقُلُوبُ﴾ طور په عبرانی ژبه کنبی غر ته ونيلې شی چې ونې [درختي] پرې توکيږي [شنې کيږي]، دلته د طور څخه هغه طور سنين مراد دي چې د مدين په زمکه کنبی واقع دي. او چرته چې موسی عليه السلام د الله عَزَّ وَجَلَّ سره خبرې کولو شرف حاصل شوې دي، د احاديثو په روايتونو کنبی راغلی دی چې په جنت کنبی څلور غرونه د جنت دی، په دي کنبی یو طور دي [قرطبي]^(۲)

دطور په قسم خوړلو کنبی ددي خاص لویي او شرف ته اشاره ده. او دي طرفته هم اشاره ده چې د الله عَزَّ وَجَلَّ د طرفنه د بندگانو دپاره څه کلام او احکام راغلی دی چې پابندی پرې فرض ده. ﴿وَكُنْزٌ مِّنْظُورٍ﴾ فِي رَقٍّ مَّنْشُورٍ [درق لفظ په اصل کنبی د نړی څرمنې په معنی کنبی استعمالیږي] چې د لیکلو دپاره د کاغذ په ځای به استعمالیدله خو مراد هر هغه څیز دي چې لیکل پرې

^(۱) الدر المنثور تفسیر سورة المدثر [ج: ۱ ص: ۱۳۹]

^(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۵۸] والمعجم الكبير للطبراني رقم الحديث: [۱۳۴۹۶]

کړې شوی وی او ترجمه ئې کاغذ کولې شی، او کتاب مسطور څخه مراد یا خو دانسان عمل نامه ده لکه چې د تفسیر په خلاصه کښې لیکلې شوی دی او ځینې مفسرینو ددې څخه مراد قرآن عظیم الشان اخستې دې [قرطبی] (۱).

آسمان شعبه البيت الميمون: ﴿وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ﴾ بیت معمور په آسمان کښې د فرښتو کعبه ده چې د دنیا د کعبې په برابر کښې ده د صحیحینو په احادیثو کښې ثابت دی چې د معراج په شپه کله چې نبي کریم ﷺ اووم آسمان ته اورسیدو نو هغوی ﷺ البيت المعمور طرفته بوتلې شو. چې په کښې هره ورځ اويا زره فرښتې د عبادت دپاره داخلېږي او بیا ئې تر قیامت پورې نمبر نه راځي. [ابن کثیر] (۲).

البيت المعمور د اووم آسمان د اوسیدونکو فرښتو کعبه ده ځکه چې د معراج په شپه کله چې نبي کریم ﷺ البيت المعمور ته اورسیدل نو ابراهیم ؑ ئې اولیدو چې دهغې دیوال ته تکیه لگولی ناست دی. هرکله چې هغوی د دنیا کعبې بنا کوونکي دی ځکه ئې آسماني کعبې سره هم خاص تعلق قائم دې. [ابن کثیر] (۳).

﴿وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ﴾ د بحر څخه مراد سمندر دې او مسجور د سجر څخه مشتق دې چې ډیرو معنو دپاره استعمالېږي. یو معنی ئې اور بلول هم ده. ځینې مفسرینو حضراتو هم دا معنی اخستې ده. چې قسم دې په هغه سمندر چې اور به ترې جوړ کړې شی. په دې کښې دې طرفته اشاره ده چې د قیامت په ورځ به اووه سمندرونه اور جوړ شي لکه په یو بل آیت مبارک کښې دی چې: ﴿وَإِذَا الْبُحَارُ سُجِّرَتْ﴾ یعنی څلورو وارو طرفونو ته به سمندر اور جوړ شي او په میدان حشر کښې راجمع کیدونکو خلقو نه به راچاپیره شي، هم دا معنی سعید بن مسیب رضی الله عنه د علی رضی الله عنه څخه نقل کړې ده، ابن عباس رضی الله عنه، سعید بن مسیب رضی الله عنه، مجاهد رضی الله عنه، عبید الله بن عمیر رضی الله عنه هم دغه تفسیر کړې دې. [ابن کثیر] (۴).

علی رضی الله عنه څخه یو یهودی تپوس اوگړو چې جهنم چرته دې؟ نو هغوی رضی الله عنه ورته او فرمائیل چې سمندر دي، یهودی هم چې د پخوانو کتابونو عالم وو ددې تصدیق اوکړو. [قرطبی] (۵).
او قتاده رضی الله عنه وغیره د مسجور معنی مملوء یعنی د اوبو څخه ډک کړې ده. ابن جریر رضی الله عنه هم دا معنی اختیار کړې ده [ابن کثیر] (۶). هم دا معنی ئې د تفسیر په خلاصه کښې وړاندې بیان شوې ده.

﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ مَّا لَهُ مِنْ دَافِعٍ﴾ [بیشکه ستاسو د رب عذاب به خامخا واقع کیږي چې هیڅوک ایسارونکې به ئې نه وی] د اجواب د قسم دې کوم چې په طور، صحیفو د عملونو،

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۵۹]

(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۲۷] و صحیح مسلم کتاب الإیمان، باب الإسراء برسول الله ﷺ إلى السماوات [ج: ۱ ص: ۹۱]

(۳) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۲۷]

(۴) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۲۹]

(۵) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۶۱] و شعب الإیمان للبيهقي رقم الحديث [۳۶۲] و كنز العمال رقم الحديث: [۱۶۲۶] (یا اختلاف)

(۶) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۲۹]

البيت المعمور، آسمان او سمندر باندې خورلې شوې دې. د کوم مضمون دپاره چې قسم خورلې شوې دې دهغې داييان دې چې په کافرانو به د الله ﷻ عذاب ضرور واقع کېږي.

ه فاروق اعظم ﷺ واقعه *: فاروق اعظم ﷺ يو ځل سورة طور اولوستو کله چې دې آيت ته اورسيدو نو يو سوړ اسويلې ئې او کړو او د هغې څخه روستو شل ورځې بيمار وو، خلق به ئې تپوس ته راتلل خو دا چاته معلومه نشوه چې څه بيماري ده؟ [ابن کثير] (۱)

جبیر بن مطعم فرمايلي دی چې زه د مسلمان کيدو څخه رومې يو ځل مدينې منورې ته دې دپاره راغلم چې صحابه کرامو ﷺ سره د جنگ بدر د قيديانو باره کښې خبرې اترې او کړم، زه چې وراورسيدم نو نبي کریم ﷺ د ما بنام په مونځ کښې سورة طور لوستلو او آواز مبارک ئې د مسجد نه بهر هم اوريدې شو، کله ئې چې دا آيت مبارک اولوستلو چې: ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ مَّا لَهُ مِنْ دَافِعٍ﴾ نا خاپه زما دا حالت شو گویا چې زړه مې د ويرې څخه چوړی، ما زړ اسلام قبول کړو، ما دغه وخت دا محسوسوله چې گنی ددې ځانې څخه به اونه ځم، او راباندې به عذاب راشي. [قرطبي] (۲)

﴿يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مُمْرَاتٍ﴾ په لغت کښې د اوتروالي حرکت ته مور وئيلې شی نو دا د آسمان د هغې اوتروالي او د حرکت بيان دې کوم به ئې چې د قيامت په ورځ وی.

بزرگانو سره نبي تعلق به په آخرت کښې هم فائده ورکوي خو په ايمان کښې شرط دې: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾ يعنی هغې خلقو چې ايمان ئې راوړو او د هغوی اولاد هم په ايمان کښې د هغوی تابع پاتې شو يعنی مؤمنان وو نو اولاد به ئې هم ورسره په جنت کښې يو ځانې کړو. د ابن عباس ﷺ د روايت مطابق نبي کریم ﷺ او فرمايل چې د مؤمنانو صالحانو آل اولاد به هم ددغې بزرگانو درجې ته اورسوی. اگر چې هغوی دعمل په اعتبار سره ددغې درجې حقدار نه وی ځکه چې د هغوی بزرگانو سترگې پريځې شی. اروايت کړو حاکم، او بيهقي په خپل سنن کښې ابوزار او ابو نعیم په حلیه کښې، او ابن المنذر او ابن جریر او ابن ابی حاتم، د مظهری څخه (۳).

اوطبرانی د سعيد بن جبیر ﷺ څخه روايت کړې دې هغوی وائی چې ابن عباس ﷺ او فرمايل چې: اوزما گمان دادې چې هغوی دې لره د نبي کریم ﷺ څخه روايت کړې دې چې کله څوک بنده په جنت کښې داخل شی نو دخپل پلار، مور او اولاد باره کښې به تپوس کوی چې هغوی چرته دی؟ ورته به اووئيلې شی چې هغوی ستاسو درجې ته نه دی رسيدلی دغه کس به عرض او کړی چې ائې پروردگاره! ماچې کوم عمل کړې وو هغه مې د خان او ددې ټولو دپاره کړې وو نو د الله ﷻ د جانب څخه به حکم اوشی چې هغوی هم ده سره د جنت په دغې درجه کښې اوسائی. [ابن کثير] (۴)

(۱) تفسیر ابن کثير [ج: ۷ ص: ۴۳۰]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۶۲] و المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث: [۱۶۸۱]

(۳) تفسیر المظهری [ج: ۹ ص: ۹۶] و المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۷۴۱] (بإختصار) و تفسیر ابن ابی حاتم

رقم الحديث: [۱۸۶۸۳]

(۴) تفسیر ابن کثير [ج: ۷ ص: ۴۳۳]

حافظ ابن کثیر رحمہ اللہ ددی روایت نقل کولو څخه روستو او فرمائیل چې په آخرت کښې ددی روایتونو څخه دا ثابته شوه چې د نیکانو صالحانو په برکت به ئې اولاد ته فائده رسیږي او که د عمل درجه ئې کمه وي ، بیا به هم دخپلو پلارانو پلرونو درجې ته رسولې شی . ددی بل رخ چې د نیک اولاد برکت به ئې مور ، پلار ته هم رسی دا هم د حدیث څخه ثابت دی . په مسند احمد کښې د ابو هریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې الله تعالی به د خپلو ځینو نیکانو بندگانو درجه په جنت کښې دهغوئ د عمل دمناسبت څخه ډیره پورته کوي ، نو هغه به تپوس او کړی چې زما پروردگاره ! ماته دامقام او درجه دکومې راکړې شوه ؟ زما عمل خو ددی جوگه نه وو ، نو دا جواب به ورکولې شی ، چې ستاسو اولاد تاسو دپاره د بخښنې دعا کړې وه چې دهغې دا اثر دې . [امام احمد روایت کړې دې او ابن کثیر او فرمائیل چې اسناد ئې صحیح دي او تخريج ئې هغوئ اونه کړو لیکن دې دپاره شاهد شته په صحیح مسلم کښې د ابی هریره رضی اللہ عنہ څخه (۱)

﴿وَمَا آتَيْنَهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ د الت او ایلات لفظی معنی کمول دی [قرطبي] (۲) معنی دآیت دا ده چې الله تعالی د نیکانو خلکو د اولاد د درجو پورته کولو دپاره ددغې نیکانمشرانو د نیک عمل څخه په بدل کښې څه عمل کم نه کړو بلکه پخپل فضل سره ئې دهغوئ درجې ورسره برابر کړې . ﴿كُلُّ امْرِئٍ يَمَّا كَسَبَ رَهِينٌ﴾ یعنی هر انسان به پخپل عمل کښې بندیوان وي داسې به نه وي چې د بل گناه به د چا په سر واچولې شی ، مطلب دا چې په بیان شوې طریقه به د یو نیک عمل برکت بل ته رسیږي خو دگناه اثر به ئې یو بل ته نه رسیږي . [ابن کثیر] (۳)

فَذَكِّرْ	فَمَا آتَتْ	بِنِعْمَةِ رَبِّكَ	يَا كَاهِنَ	وَلَا تَجْنُونَ
پس نصیحت کوه پس نه ئې ته په نعمت درب خپل سره فالگر [جوگی] اونه لیوني				
نوا ئې نبی <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> ته نصیحت کوه ته دخپل په فضل سره نه خو کاهن یی اونه لیوني یی				
أَمْ يَقُولُونَ	شَاعِرٌ	تَتَرَبَّصُّ	بِهِ	رَيْبَ الْمُنُونِ
یا وائی دوی چې دې شاعر دي انتظار کوؤ مونږه په حق دده کښې دگردش دزمانې				
ایا دوی دا وائی چې دې شاعر دي او مونږ په ده باندې د زمانې دحادثاتو انتظار کوؤ				
قُلْ	تَرَبَّصُوا	فَإِنِّي	مَعَكُمْ	مِّنَ الْمُتَرَبِّصِينَ
ورته اووايه تاسو انتظار کوئ پس بیشکه زه ستاسو سره دانتظار کونکونه یم				
ته ورته اووايه چې تاسو [زما د هلاکت] انتظار کوئ اوزه هم [ستاسو د هلاکت] انتظار کونکي یم				
أَمْ تَأْمُرُهُمْ	أَحْلَامُهُمْ	بِهَذَا	أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ	أَمْ يَقُولُونَ
ایا حکم کوي دوی ته عقلونه ددوی په دې کار یا دوی یوقوم دې سرکښه یاوا ئو دوی				
ایا ددوی عقلونه بس دوی ته دا بنائی اوکه دا خلق سرکښه دی ؟ ایا دوی وائی				

(۱) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۴۳۴] و سنن ابن ماجه، ابواب الأدب، باب بر الوالدین [ج: ۲ ص: ۲۶۰] مسند احمد، مسند ابی هریره رضی الله عنه رقم الحديث: [۱۰۶۱۰]
 (۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۶۷]
 (۳) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۴۳۴]

تَقُولَهُ

بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ

فَلْيَأْتُوا

بِحَدِيثِ

دخانہ جوہ کرے دی دہ دا قرآن | بلکہ دوی ایمان نہ راوری | پس را دوری دوی | یو کلام |
چی دہ اقران | دخان نہ جوہ کرے دی | داسی نہ دہ بلکہ دوی ایمان نہ راوری | دوی دی ہم

مِثْلَهُ

إِنْ كَانُوا

صَادِقِينَ

أَمْ خُلِقُوا

مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ

پہ مثل ددی | کہ وی دوی | ربستینی | یا پیدا کرے شوی دی دوی | بغیر دیو خیز [خالق] نہ |
د دی پشان کلام [جوہ کرے او] | ہغہ دی راوری | کہ دوی ربستونی وی | آیا دوی پیدا کونکی نہ بغیر

أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ

أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضَ

یا دوی پیدا کونکی دی | دخپل خان پخپلہ | یا پیدا کرے دی دوی آسمانونہ | او زمکہ |
پخپلہ پیدا شوی دی | او کہ دوی پخپلہ دخانونو پیدا کونکی دی | ایاد آسمانونہ او زمکہ دوی پیدا کرے دی ؟

بَلْ لَا يُوقِنُونَ

أَمْ عِنْدَهُمْ

خَزَائِنُ

رَبِّكَ

أَمْ هُمُ الْبَصِيطُونَ

بلکہ یقین نہ لری دوی | یا ددوی سرہ دی | خزانی | درب ستا | یا دوی وا کداران دی |
بلکہ دوی یقین نہ کوی | آیا دوی سرہ ستا درب خزانی دی | او کہ دوی وا کداران دی

أَمْ لَهُمْ

سُلَّمٌ

لِیَسْتَمِعُونَ

فِيهِ

فَلْيَأْتِ

مُسْتَمِعُهُمْ

یا شتہ دوی لرہ | اندر پایہ | چی اوریدل کوی | پہ ہغی باندي | پس را دوری | اوریدونکی ددوی |
یا دوی سرہ داسی اندر پایہ دہ | چی پہ ہغی ابرہ خیزی | او خبری اوری | اکہ داسی وی | نو چاچی اوریدل کوی وی

بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ

أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ

وَلَكُمُ الْبَنُونَ

أَمْ تَسْأَلُهُمْ

أَجْرًا

یو دلیل بنکارہ | یا اللہ لرہ | لونرہ دی | او تاسو لرہ خامن دی | یا تہ غواری ددوی نہ | خہ اجر
ہغہ دی بنکارہ دلیل پیش کرے | ادوی نہ تپوس او کرہ | ایاد اللہ لونرہ دی | او ستاسو خامن | او کہ تہ دوی نہ

فَهُمْ

مِنْ مَّغْرَمٍ

مُثْقَلُونَ

أَمْ عِنْدَهُمُ

الْغَيْبُ

فَهُمْ

چی گنی دوی | دتاوان نہ | درانہ کرے شوی دی | یا ددوی سرہ | غیب دی | چی دوی
خہ بدلہ غواری | نو دوی دتاوان پہ درانہ شوی دی | آیا دوی سرہ دغیبو خہ علم شتہ

يَكْتُمُونَ

أَمْ يُرِيدُونَ

كَيْدًا

فَالَّذِينَ

كَفَرُوا

لیکل کوی [دہغی نہ] | یا غواری دوی | مکر [چل] | پس ہغہ کسان | چی کافران دی |
چی دوی ہغہ لیکے | او کہ دوی اتاتہ | چل جوہ کرے دی | اخودوی ستا خہ نشی کولی | بلکہ کافران بہ پخپل

هُمْ الْمَكِيدُونَ

أَمْ لَهُمْ

إِلَهٌ

غَيْرُ اللَّهِ

سُبْحَنَ اللَّهِ

عَمَّا

ہغوی بہ راگیریری پہ چل خپل کنسی | یا دوی لرہ | معبود دی | بغیر دالہ نہ | پاکی دہ اللہ لرہ |
چل کنسی پخپلہ راگیریری | آیا دالہ نہ سوا ددوی بل خوک معبود شتہ ؟ | اللہ ددوی

يُشْرِكُونَ

وَإِنْ يَرَوْا

كَيْفًا

مِّنَ السَّمَاءِ

دہغی نہ | چی دوی نی شریکوی دہغہ سرہ | او کہ اووینی دوی | یوہ توتہ | داسمان نہ |
دجوہ کرو شریکانو نہ پاک دی | او کہ چری دوی داسمان یوہ توتہ را پر یوتونکی اووینی

سَاقِطًا يَقُولُوا سَكَابٌ مَّرْكُومٌ ۝ فَذَرَهُمْ حَتَّىٰ

راہریو تونکی | نو اوبه وائی دوی | چی دا وریخ ده | گوره | پس پر پرده دوی | تر هغی پوری |
نو هغه وخت به هم وائی | چی دا خو قط په قط جوړه وریخ ده | نو دوی تر هغی وخته پوری پر پرده چی

يُلْقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ۝

چی ملاقات او کړی دوی | دورخی خپلې سره | هغه ورځ | چی په هغی کښی به | دوی په تندر و هلې کړی
هغه ورځ ورباندې راشی | په کومه کښی چی به ددوی هوش په تندر اولگی |

يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا

هغه ورځ | چی نه به دفع کوی | دهغوی نه | تدبیر دهغوی | هیڅ شیز | اونه به دهغوی سره
هغه ورځ چی ددوی ټول تدبیرونه به هیڅ په کار نه رانشی | اونه به ورسره [دچرته نه]

هُمْ يَنْصُرُونَ ۝ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ

امداد کیدی شی | او بیشکه هغه کسانو لره | چی ظلم نی او کړ | عذاب دی | امخکښی دراتلو ددی وخت نه
مدد اوشی | او په ظالمانو خو ددغی ورخی نه وړاندې یو عذاب راتلونکی دی

وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

لیکن | زیات ددوی نه | نه پوهیږی | او صبر کوه | حکم درب خپل ته |
خو په دوی کښی زیات خلق نه پوهیږی | او ته دخپل رب حکم ته انتظار کوه

فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا ۝ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ۝

بیشکه ته | په نظر زموږ کښی نی | او تسبیح وایه | دحمد درب خپل سره | څه وخت چی پاسی ته
څکه چی ته زموږ په نظر کښی یی | او دخپل رب حمد او تسبیح وایه | څه وخت چی ته پاڅی

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ ۝ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ۝

او دشبې په بعضی حصه کښی | پس تسبیح وایه دهغه | او روستو دستور و نه [یعنی دسحر دمونځ نه]
او دشبې په څه حصه کښی دهغه تسبیح وایه | اوستورو [دو بیدو] نه پس هم

آسان ترجمه قرآن

لهذا (اے پیغمبره علیه السلام) ته نصیحت کوه، ځکه چه ته دخپل پروردگار په فضل سره نه کاهن نی،
اوله لیو نی آیا دا خلق داسې وائی چه: دا صاحب شاعر دی، دده بارة کښ موږ دزمانې دگردش انتظار
کوو او وایه چه: انتظار کوئ، زه هم تاسو سره انتظار کوم. آیا ددوی عقلونه دوی ته ددی حکم کوی، یا
دوی دی سرکش خلق؟ آیا دوی وائی چه: دی صاحب دا (قرآن مجید) دځان نه جوړ کړی دی؟ نه، بلکه
دوی (دضد وجهی نه) ایمان نه راوړی. که دوی واقعی رشتو نی دی، نو ددی پشان څه کلام دی دځان نه
جوړ کړی آیا دا خلق بغیر د څه شیز نه په خپله پیدا شوې دی، یا په خپله (دخپل ځان) پیدا کونکی
دی؟ یا آیا آسمان او زمکه دوی پیدا کړی دی؟ نه، بلکه اصل خبره داده، چه دوی یقین نه لری. آیا استاد
پروردگار خزانې دوی سره دی، یا دوی په هغی کښ تصرف کونکی دی؟ یا دوی سره څه پورې دی، چه په

هغې باندې بړه خيږی، او (د عالم بالا) خبرې دې اوری، که داسې وی، نو په دوی کښ چه چا اوريدلې دی، هغه دې واضحه ثبوت راوړی آیا د الله تعالی په حصه کښ لوړه دی، او خامن ستاسو په حصه کښ راغلې دی او آیاته ددوی له څه اجرت غواړې، چه د هغې په وجه دوی د تاوان د بوج نه درانه شوې دی؟ یا دوی سره د غیب علم دې، چه هغې لره دوی لیکي؟ آیا دوی څه مکر کول غواړی؟ نو په حقیقت کښ چه کوم کافران دی، مکر په هغوی باندې پریوتونکې دې آیا د الله تعالی نه سوا ددوی څوک خدائي شته؟ پاک دې الله تعالی د هغې شرک نه، کوم چه دوی کوی، او که دوی د آسمان نه را پریوتې یوه ټکړه هم اودینې، نو دا به وائی، چه دا یوه کوره (دژله) وریځه ده لهذا (اے پیغمبره علیه السلام) ته دوی لره (ددوی په حال باندې) پریږده، تردې پورې چه دوی دخپلې هغې څرخې سره مخامخ شی چه په هغې کښ به دوی بې هوښه کړې شی، په کومه څرخ چه ددوی مکر به ددوی هیڅ پکار نه راځی، اونه به دوی سره څوک مدد کولې شی، او ددې نه مخکښ هم ددې ظالمانو دپاره یو عذاب دې لیکن په دوی کښ اکثر و خلقو ته پته نشته، او ته دخپل پروردگار په حکم باندې مضبوط اوسیږه، ځکه چه ته زمونږ په نظر کښ ئې او کله چه ته پاڅې، په هغه وخت کښ دخپل پروردگار حمد سره دهغه تسبیح کوه او د شېي هم دهغه تسبیح کوه، او هغه وخت کښ هم، چه کله ستوری دوی بیږی.

خلاصه تفسیر

هرکله چه په تامضامین دتبلیغ کولو دپاره وحی کیږي لکه چه بړه دجنت او دوزخ د مستحقینو تفصیل شوې دې ﴿فَذَكِّرْ قَسًا أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا فَجْنُونٍ﴾ [نو ته] په دې مضامینو سره خلقو لره [پوهوه ځکه چه ته دالله تعالی په فضل سره نه کاهن یی اونه مجنون یی] لکه چه دشرکانو داقول دسورة والضحی په شان نزول کښې نقل دې قدرک شیطنت رواه البخاری (۱) ددې مطلب دا دې چه ته کاهن نه شې کیږي ځکه چه کاهن دشیطانانونه خبرونه حاصلوی او ستا دشیطان سره څه واسطه نشته او په یو آیت کښې دی ویقولون انه لمجنون الایة (۲) په دې کښې تانه دجنون نفی شوې ده مطلب دا چه ته نبی یی اود نبی کار همیشه نصیحت کول دی اگر چه خلق هرڅه بکواس کوی ﴿أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرْتَلُ بِهِ رِيبَ الْمُتُونِ﴾ [آیا دا خلق] علاوه دکاهن اومجنون ونیلو نه ستا په نسبت [داسې] هم [وانی چه داشاعر دې] او [مونږ دده په باره کښې دحادثې دمرگ انتظار کوو] لکه چه په درمنثور کښې دی چه قریش په دارالندوه کښې جمع شول او دده په باره کښې ئې دامشوره وکړه چه لکه څنگه نور شاعران مړه شول او ختم شول دوی ﷺ هم په هغوی کښې یو دې دغه شان به دې هم هلاک شی نو د اسلام قصه به ختمه شی ﴿قُلْ تَرَبُّوا أَنَا مَعَكُمْ مِنَ الْمَرْبُوعِينَ﴾ [ته ووايه چه] بڼه نو [تاسو انتظار کوی زه هم تاسو سره منتظریم] یعنی تاسو زمان انجام ته گوری زه ستاسو انجام ته دې کښې اشاره پیشن گوئی ده چې څما انجام د فلاح او کامیابی ده اوستاسو انجام خساره اوناکامی ده اودا مقصود نه دې چه تاسو به مړه شی او زه نه مړ کیږم بلکه ددغو خلقو چه ددې نه کوم مقصود وو چه دده دین به ونه چلیږي اودې به مړشی نو دین به ئې ختم شی په جواب کښې ددې رد مقصد دې چنانچه هم

(۱) صحیح البخاری کتاب التفسیر، تفسیر سورة الضحی (بالتقديم والتاخير) [ج: ۲ ص: ۷۳۸]
(۲) ترجمه: - او وائی چې دې دیوانه دې.

دغسې وشوه او دغه خلق چه داسې داسې خبرې کوی نو ﴿أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَخْلَاهُمُ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَائِفُونَ﴾ [آیا ددوی عقلونه] دکوم چه دوی ډیر مدعیان دی [دوی ته ددې خبرو تعلیم کوی یاداده چه دا شیر خلق دی] ددوی د عقل او پوهې دعوی کول ددوی دې قول نه ثابت ده چه لوکان غیر امانت سابقونالیه [احقاف] () اود معالم د نقل نه ددې نورتائید کیری چه دقریشو غتان لوی مشهور عقلمندان وو پس په دې ایت کښې ددوی د عقل حالت ښودلې شوې دې چه بس صاحبه صرف دا عقل دې کوم چه داسې تعلیم درکوی او که دا د عقل تعلیم نه دې نو خالص شرارت او ضد دې ﴿أَمْ يَقُولُونَ نَقُولُهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ [البته ایا هغوی دا] هم [وانی چه دوی دې] قرآن [لره په خپله جوړ کړې دې] پس تحقیقی جواب خوددې دادې چه دا خبره نه ده [بلکه] دا خبره ځکه کوی چې [دا خلق] د عناد د وجې نه ددې تصدیق نه کوی [اوقاعده داده چه دکوم شی بنده تصدیق نه کوی که په زرگاه هغه حق وی مگر همیشه یې نفی کوی اودویم الزامی جواب دادې چه ښه که چرې دا د هغه جوړ کړې وې نو [دا خلق] هم عرب او فصیح او بلیغ او قادر الکلام دی ﴿فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ﴾ [داسې څه کلام دې] جوړ کړې [راوړی که دوی] په دې دعوی کښې [رښتونی وی] داتول مضامین د رسالت متعلق دی وړاندې د توحید متعلق خبرې دی چه داخل کوم چه د توحید نه منکړدی نو ﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾ [آیا دا خلق بغیر د څه خالق نه خود بخود پیدا شوی دی یا دوی په خپله دخان خالقان دی؟ یا] داچه نه په خپله خالقان دی اونه بغیر دخالق پیدا شوی دی لیکن ﴿أَمْ خُلِقُوا مِنَ الْمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ [هغوی اسمانونه اومزکه پیدا کړی دی] اودالله تعالی سره د خالقیت په صفت کښې شریک دی لنډه داچه کوم سرې صفت دخالقیت خاص دالله تعالی سره مخصوص کیندل او په خپله دخان هم د خالق د محتاج کیدو عقیده لری نو عقلا په ده لازم ده چه د توحید هم قائل شی دالله تعالی سره چالره نه شریکوی اوتوحید نه انکار هغه څوک کولې شی کوم چه دخالقیت صفت دالله تعالی سره مخصوص نه گنړی یا دخپل مخلوقیت نه منکړوی اوچونکه دا خلق دخپل غور او فکر د نیشتوالی په وجه په دې نه پوهیږی چه هرکله خالق یودې نو معبود هم لازمی یوپیکاردې په دې وجه وړاندې ددوی ددې جهل طرف ته اشاره ده چه په واقع کښې داسې نه ده ﴿بَلْ لَا يُوقِنُونَ﴾ [بلکه دا خلق] په وجه دجهل په توحید [یقین نه کوی] دغه جهل دادې چه په دې کښې غورنه کوی چه په خالقیت اومعبودیت کښې تلازم دې دا خبرې د توحید متعلق بیان شوې وړاندې درسالت متعلق ددوی د نورو گمانونو رد دې چنانچه هغوی به داهم ونیل چه که نبوت ملاویدې نوفلاتی فلانی سردارد مکې یا طائف ته به ملاو شوې وو حق تعالی ددې جواب ورکوی چه ﴿أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ﴾ [ایا ددې خلقو سره ستاسو درې] دنعمتونو اورحمته نو چه نبوت په کښې هم داخل دې [خزانې دی] چه گنی چالره غواړی نبوت ورکړی لکه دا قول دالله تعالی دې اهم یقسیمون رحمه ربك () ﴿أَمْ هُمُ الْمُضْطَرُونَ﴾ [ایا دا خلق] ددې محکمې د نبوت [حاکمان دی] چه چالره غواړی نبوت ورکوی یعنی د ورکولو دوه صورتونه دی یو خودا چه مثلا خزانه یې په خپله قبضه کښې وی دویم داچه په قبضه کښې نه وی خوقابضان دخزانې

۱ ترجمه:- اوکه دا قرآن پاک څه ښه څیز وی نو دې خلقو به دې طرف ته زمونږ نه مخکښې والې نه کولو.

۲ ترجمه:- آیا دا خلق ستا درې رحمت تقسیمول غواړی؟

دده محکوم وی چه دده دستخط وینی نو ورکوی دلته ې ددوارو نفی وفرمانیله مطلب ې دادې
 چه داخلک کوم چه درسالت محمدیه ﷺ نه منکر دی اودمکې او طائف سرداران درسالت
 مستحق گرځوی دوی سره ددې څه عقلی دلیل خوشته نه بلکه په خپله ددې په عکس عقلی
 دلیلونه قائم دی او په دې وجه ې صرف په استفهام انکاری سره بس وفرمانیلو اوس وړاندې
 ددلیل نقلی نفی فرمائی یعنی «أَمَلَهُمْ سَلَمٌ إِنَّهُمْ مُّیْمِنُونَ ۝» [ایا ددې خلقو سره څه اندر پایه ده چه
 په هغې سره] اسمان ته څیژی [خبرې اوزی] یعنی دلیل نقلی وحی اسمانی ده او ددې دعلم دوه
 طریقې دی یاخو وحی په چا داسمان نه نازل شې یا صاحب وحی اسمان ته وڅیژی او ددې
 دوارو نفی کیدل ددې خلقو نه ښکاره دی وړاندې ددې په حقله دیوعقلی احتمال ابطال
 فرمائی چه که فرض کړه داخلک دا دعوی کوی چه مونږ اسمان ته څیژو اودهغه ځای خبرې اوزو
 «فَلْيَايُتُ مِنْهُمْ سُلْطٰنٌ مُّبِیْنٌ ۝» [نو په دوی کښې چه کوم] دهغه ځای [خبرې اوریډلی وی] په
 دې دعوه دې [څه صفادلیل پیش کړی] چه په هغې سره ثابته شې چه داسرې په دې وحی
 مشرف شوې دې لکه چه زمونږ نبی په خپله وحی باند ددلیلونه خارقه یقینیه لری وړاندې بیا د
 توحید په باره کښې دیوخاص مضمون په حقله خبره ده یعنی دتوحیدمنکران چه کوم فرښتو ته
 دالله تعالی لورڼه وائی اوشرک کوی نومونږ د دوی نه تپوس کوو چه «أَمَرَ لَهُ الْبَنُوتُ وَلَكُمُ
 الْبَنُوتُ ۝» [ایا دالله تعالی دپاره لورڼه] تجویز شوې [اوتاسو دپاره ځامن] تجویز شول یعنی
 دخان دپاره خو هغه شې خوښوی کوم لره چه د اعلی درجې گنړی اودالله تعالی دپاره هغه شې
 تجویز کوی کوم چه د ادنی درجې گنړی چه بیان ې دسورة صافات په اخر کښې په تفصیل سره
 اومدلل تیر شوې دې وړاندې بیا درسالت متعلق خبره ده چه ستاد رسالت دحقانیت ثابتیدو
 باوجود که داخلک ستا تابعداری کول دومره بدگنړی نو «أَمَرَ نَسْلَهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَّغْرَمٍ
 مُّثْقَلُونَ ۝» [ایاته ددوی نه څه معاوضه په تبلیغ د احکامو غواړی چې هغه تاوان دوی ته گران
 دي] او دا د الله تعالی دې قول په شان دې امرتسلهم خرجا الخ وړاندې دقیامت اوجزا په حقله
 دا کلام دې چې دا خلق وائی چې قیامت خو نشته دې او که فرض که وی هم نو مونږ به هلته هم
 په ښه حالت کښې یو لکه دا قول دالله تعالی دې وماظن الساعة قائمة ولن رجعت الی ربی ان لی عنده
 للحنی ١ نومونږ ددې په حقله ددوی نه تپوس کوو چه «أَمَرَ عِزْدُهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتَبُونَ ۝» [ایا د دوی
 سره] علم د [غیب دې چه دوی] هغې لره دمحفوظ کولو دپاره [لیکې] داد احقر په نزد کنایه ده
 دیحفظون نه ځکه چه کتابت طریقه ده دحفظ پس لنډه داشوه چه په کوم کار اثباتا یا نفیاشه
 عقلی دلیل قائم نه وی هغه محض غیب دې ددې دعوی اثباتا یا نفیا هغه څوک کوی چالره چه
 په څه واسطې سره په دغو غیبو مطلع کړې شې او بیا دمطلع کیدونه پس هغه دامحفوظ هم
 ساتی په دې وجه که د معلومیدو نه پس محفوظ نه وی بیا هم حکم او دعوی به بغیر عمله وی
 پس تاسو چه کوم دقیامت دنفی اودخان دپاره دحسنی قائل یی نو ایتاسو ته په غیبویاندې په
 څه واسطې سره اطلاع درکړې شوې ده لکه چه زمونږ نبی ﷺ ته دقیامت داثبات اوتاسونه

^۱ ترجمه: - یا ته ددوی نه څه گټه غواړی.

^۲ ترجمه: - او څه قیامت والا راتلونکی خیال کښې نه راولم او که څه خپل رب ته اورسیدم نو مالره هغه
 نه رسیدل هم بهتر دی.

دنبه حالت دنفی خبر غیبی [په واسطه] د وحی ورکړې شوې دې اوهغه دامحفوظ ساتی اونورو ته یې رسوی وړاندې درسالت په حقله یوه بله خبره ده هغه داچه ﴿أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا﴾ [ایاداخلق] دصاحب رسالت سره [دخه بدی کوول اراده لری] چه بیان یې په نورو ایتونو کښې دې واذیمکړیک الذین کفروا لیثبتوک او یقتلک او یخرجوک ﴿فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ﴾ (۱) [پس داکافران په خپله به] ددې [بدی] په وبال کښې [گرفتار شی] چنانچه په دې قصد کښې ناکامه شول اوپه بدرکښې قتل شول وړاندې بیا دتوحیدپه حقله خبره ده چه ﴿أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ [ایاددوی دپاره دالله تعالی نه سوا بل معبود دې الله تعالی ددوی د شرک نه پاک دې او] وړاندې بیا درسالت په حقله یوه خبره ده هغه داچه داخلق درسالت دنفی دپاره یوه خبره داهم کوی چه مونږ خوشتارسالت به هله ومنو چه ته په مونږ داسمان یوه تکره راوغورزوې لکه چه الله تعالی فرمائی وقالوالنؤمن نه تراوتسقط السماء کما زعمت علینا کفرا (۲) پوری پس ددې جواب دادې چه اول خو په دعوی باند خواه دغه دعوی درسالت وی یابل خه مطلق دلیل په دې شرط چه صحیح وی قائمول کافی دی کوم چه د رسالت ددعوی په وخت کښې بغیر دغه قدح او جرح قائم دې اودخه خاص دلیل قائمول ضروری نه دی اونه په دې سره په دعوی دنبوت کښې خه قدح لازمېږی تبرعاکه خه فرمائشی دلیل قائم کړې شی نو داهغه وخت کله چه په دې کښې خه مصلحت وی مثلاً درخواست کوونکې طالب حق وی نو دا وگنړلې شی چه خیر په دې ذریعه به ده ته هدایت وشي اویا بل خه معتدبه حکمت وی اودلته دامصلحت هم نشته خکه چه ددوی دا فرمائش دحق دپاره نه دې بلکه محض د تعنت اوعناد په وجه دې او دغه داسې ضدیان دی چه ﴿وَأَن﴾ [که چرې] ددوی دافرمائشی معجزه ظاهره هم شی او﴿يَبْرَأُوا كَيْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَائِقًا﴾ [هغوی د آسمان تکرې لره وویښی] هم [چه راورانده ده راغورزیږی نو] هغې ته هم ﴿يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ﴾ [داسې به ووانی چه دا خوقط په قط وریخ ده] لکه دا قول دالله تعالی دې ﴿وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ﴾ (۳) پس هرکله چه مصلحت هم نه دې او د نورو مصلحتونو نفی هم مونږ ته معلومه ده بلکه ددوی فرمائشی معجزې واقع کیدل خلاف حکمت دی پس هرکله چه ضرورت نشته مصلحت نه دې بلکه خلاف مصلحت دی بیاولی واقع کړې شی اونه ددې دوقوع په نشت باندې دنبوت نفی کیږی وړاندې ددوی په غلوفی الکفر باندکوم چه بره ایتونو نه او په شدت عناد باندکوم چه داخری ایت نه معلومېږی په طور دتفریع نبی کریم ﷺ ته تسلی ورکړې شوې ده فرمائی چه هرکله داخلق داسې طاغیان او باغیان او غالیان دی ﴿فَذَرَهُمْ حَتَّى يَلْقَا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ﴾ [نود دوی نه] دایمان په توقع کولو غم مه کوه بلکه [دوی لره] د دوی په حالت باندې [پرېږده تردې چه ددوی دخپلې هغې ورځې سره واسطه

(۱) ترجمه:- او د هغه واقعي ذکر هم اوکړه چې کله دې کافرو ستا باره کښې سوچ او تدبیر کولو چې تالره قید کړی یا تالره قتل کړی یا تا د وطن نه اوباسی.

(۲) ترجمه:- اودوی وای چې مونږ به په تاهیچرې ایمان نه راوړو ترڅو چې ته مونږ له دزمکې دتل نه یوه چینه راونه باسې یا ستا د کهجورو اوانکورو یاغ وی اوته دهغې په مینځ کښې ځانې په ځانې نهرونه اوبهیوې یا څنکه چې ته وای چې په مونږ باندې دآسمان نه تکرې راونه غورزوې

(۳) ترجمه:- اوکه مونږ ددوی د پاره په آسمان کښې یو دروازه کهولاؤ کړو او بیا دوی دورځې په وخت په هغې اوخیږی.

پریوخی په کومه کښې چه به بې هوشه شی [مراد د قیامت ورځ ده او ددې صعق تفصیل د سورة
زمر په اخری ایت ونفخ النور] په تفسیر کښې تیر شوی دې او دحتی دمعنی تحقیق د سورة زخرف
په اخر کښې کوم خای چه حتی یلاقو راغلې دې تیر شوی دې وړاندې ددغې ورځې بیان دې
یعنی ﴿يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا﴾ [په کومه ورځ به چه ددوی تدبیرونه] کوم چه ې په دنیا کښې
د اسلام د مخالفت او دخپلې کامیابۍ په باره کښې کول [ددوی هیڅ پکار رانه شی ﴿وَلَا هُمْ
يَنْفَعُونَ﴾] اونه [دچرته نه به [دوی ته مدد ملاوښی] نه دمخلوق دطرف نه چه ددې خو امکان
نشته اونه دخالق د طرف نه چه ددې خو وقوع نشته یعنی دغه ورځ به حقیقت معلوم شی باقی
ددې نه دیخوا ایمان راوړونکی نه دی [او] په اخرت کښې خودا مصیبت به په دوی راځی
لیکن ﴿وَأَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ﴾ [ددې ظالمانو دپاره وړاندې ددې] عذاب [نه هم
عذاب کیدونکې دې] یعنی په دنیا کښې لکه قحط او په غزوه بدر کښې قتل کیدل ﴿وَلَكِنْ
اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [لیکن په دوی کښې اکثر و ته معلومه نه ده] اکثرې شاید په دې وجه
و فرمائیل چه دخنو دپاره ایمان مقدر وو او ددوی عدم علم په وجه ددې چه په علم سره
بدلیدونکې وو په دې وجه ې دغه عدم علم مقرر نه کړو [او] هرکله چه تاته معلومه شوه چه
مونږ ددوی دسزا دپاره یو وخت معین کړې دې نو ﴿وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ﴾ [ته دخپل رب په] دې
[تجویز په صبر سره کښینه] او ددې خلقو دپاره دالله تعالی د انتقام تلوار مه کوه کوم چه ته
دمسلمانانو دخواهش او ددوی دامداد په حیثیت سره غواړې اومه په دې خیال سره په انتقام
کښې تلوار کوه چه داخلق به دمهلته په موده کښې تاته څه ضرر ورسوی پس ددې هم څه
اندیشه مه کوه ﴿فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ ځکه چه [ته زمونږ په حفاظت کښې یی] بیاویره د چاده چنانچه
هم داسې وشوه [او] که ددوی دکفر غم په زړه راځی نو علاج ې دادې چه الله تعالی طرف ته
توجه کوه مثلاً داچه ﴿وَسَيَعْلَمُ إِذْ يَدْعُكَ حِينَ تَقُومُ﴾ [دپورته کیدو په وخت کښې] مثلاً دمجلس نه
یاد خوب نه دپورته کیدو په وخت مثلاً په تهجد کښې [دخپل رب تسبیح او ثناوایه ﴿وَمِنْ
الْبَلِّ فَتَقَعُ وَأَذْهَبَ الْأُتُورُ﴾] او دشپې [په څه حصه] کښې هم دهغه تسبیح وایه [مثلاً دماسختن په
وخت کښې [او دستور] دپریوتو [نه وروستوهم] مثلاً دسحر مونځ او مطلق ذکر هم په دې
کښې راغې او تخصیص ددې وختونو په خاصو وجوهاتو سره د اهتمام دپاره دې مطلب داچه
خپل زړه دې خوا مشغول ساته بیا به دفکر او غم غلبه نه وی.

معارف او مسائل

﴿فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ ددښمنانو د دښمنۍ او مخالفت اودروغزنی کولو څخه نبی کریم ﷺ ته تسلی
ورکولو دپاره په آخر د سورة کښې ئې رومي دا وفرمائیل چې: تاسو زمونږ په نظر کښې یی
یعنی زمونږ په حفاظت کښې یی، مونږ به تاسو ﷺ لره دهر شر څخه ساتو، تاسو ددوی د
هیڅ خبرې پرواه مه کوئ. لکه چې په یو بل آیت مبارک کښې دی چې: ﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾
الله تعالی به دخلقو نه ستاسو حفاظت فرمائی.

دې څخه روستو د الله ﷻ په تسبیح او تحمید کښې د مشغولیدو حکم ئې وفرمائیل چې د
ژوند اصل مقصد هم دې او دهر مصیبت څخه د بچ کیدو یې اصلی علاج هم وفرمائیلو.

ترجمه:- او شپیلې کښې به پوک اووهلې شی.

﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ﴾ [اد الله ﷻ حمد و تسبیح کوئی کله چي تاسو ولاړ شئ] د راوړېدو مطلب د خوب څخه راپورته کیدل هم کیدی شي. ابن جریر رحمته الله علیه دې لره اختیار کړې دي (۱) ددې تائید دهغې حدیث پاک څخه هم کیږي چي امام احمد رحمته الله علیه د عبادہ بن صامت رضی اللہ عنہ څخه نقل کړې دي چي نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمائیل چي څوک د شپې بیدار شي او دا کلمات ئې اووئیل نو چي څه دعا کوي قبلولې به شي، هغه کلمات دادی: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ بیا که ده د مونځ کولو اراده او کړه نو مونځ به ئې قبلولې شي. [ابن کثیر] (۲)

د مجلس شماره: ۵۰: او مجاهد رحمته الله علیه او ابوالاحوص رحمته الله علیه وغیره د تفسیر امامانو فرمائیلی دي چي د ﴿حِينَ تَقُومُ﴾ څخه مراد دادې چل کله څوک د یو مجلس څخه پورته شي نو دادې وائی: [سبحانك اللهم وبحمدك].

عطاء بن ابی رباح رحمته الله علیه ددې آیت مبارک په تفسیر کښې وفرمائیل چي کله تاسو دخپل مجلس څخه پورته شئ نو تسبیح او تحمید وائی. که تاسو په دې مجلس کښې څه نیک کار کړې وی نو دهغه په نیکنی کښې به زیاتوالې او برکت حاصلیږي او که غلط کار ئې کړې وی نو دا کلمات به ئې کفاره شي.

د ابی هریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دي چي رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل چي څوک په یو مجلس کښې کینی او په هغې کښې ښې خرابې خبرې وی نو ددغې مجلس څخه دپورته کیدو څخه وړاندې وړاندې که هغه دا کلمات اووئیل نو الله ﷻ به دهغه ټولې خطاګانې معاف کړي. کوم چي ترې دغه مجلس کښې شوی وی. هغه کلمات دادی:

﴿سبحانك اللهم وبحمدك اشهد ان لا اله الا انت استغفرک واتوب اليك﴾

ترمذی روایت کړې دي چي دا ئې الفاظ دی اونسائی په عمل الیوم واللیلة کښې روایت کړې دي او ترمذی ورته حسن صحیح حدیث وئیلې دي (۳)، [ابن کثیر څخه] (۴)

﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ﴾ [په شپه کښې تسبیح کوئی] په دې کښې دماښام اوماستخن مونځ هم داخل دي او عام تسبیحات هم.

﴿وَأَذِّنَ الصُّبْحَ﴾ [یعنی د ستورو دوییدو څخه روستو] مراد دادې څخه د صبا مونځ او ددغې وخت تسبیحات دی [ابن کثیر] (۵).

تمت سورة الطور بحمد الله سبحانه عصر يوم الاربعاء لثلاث وعشرين
من ربيع الاول سن ۱۳۹۱ والله المستول لاثمام الباقي بعونه وحسن توفيقه

(۱) تفسیر الطبري [ج: ۲۲ ص: ۱۸۹]

(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۳۹] و صحیح البخاري کتاب الجمعة، باب فضل من تعار من الليل فصل [ج: ۱ ص: ۱۵۵] و سنن ابوداود، کتاب الأدب، باب مايقول الرجل إذا تعار من الليل [ج: ۲ ص: ۶۸۹] و مسند احمد، حدیث عبادة بن الصامت رضی الله عنه رقم الحديث: [۲۲۶۷۳]

(۳) جامع الترمذی، ابواب الدعوات باب مايقول إذا قام من المجلس [ج: ۲ ص: ۱۸۱]

(۴) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۶۰، ۱۶۱]

(۵) تفسیر ابن کثیر (بالإختصار) [ج: ۷ ص: ۱۶۱]

ایاتونہ	سورة النجم مکية وهي اثنان وستون اية وثلاث ركوعات	رکوع گانی
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑤	شروع کوم پہ نوم د الله چه دیر مہریان زیات رحم کونکے دی	⑤
وَالنَّجْمِ	إِذَا هَوَىٰ ۝	مَا ضَلَّ
قسم دی پہ ستوری	کله چی دوب شی	نہ دی بی لاری شوی
قسم دی پہ ستوری	خہ وخت چی دوییری	چی ستاسو ملگری اپیغمبر نہ بی لاری شوی دی اونه
وَمَا عَوَىٰ ۝	وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝	إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ
اونه پہ غلطہ لار روان دی	اونه خبری کوی	دخواہش نہ
پہ غلطہ گمراہ شوی دی	او ہفہ دخیل خان نہ خبری نہ جوہوی	دہفہ خوہرہ خبرہ یو وحی دہ
يُوحَىٰ ۝	عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ۝	ذُو مِرَّةٍ ۝ فَاسْتَوَىٰ ۝
چی لیرلی کیری ہفہ تہ	بنودلی دہ ہفہ تہ	سخت قوت والا
چی ہفہ تہ کولی شی	ہفہ تہ یوہ طاقتورہ فرہستہ خودنہ کوی	چی د حکمت خاوندہ دہ
وَهُوَ	بِالْأَفْقِ الْأَعْلَىٰ ۝	ثُمَّ دَنَا ۝
او ہفہ وژ	پہ کنارہ لوہہ باندی	بیا نزدی راغی
پہ داسی حال کنسی چی دافق پہ	اوجتہ غارہ ولاہو	بیا رانزدی شوہ
قَابَ قَوْسَيْنِ	أَوْ أَدْنَىٰ ۝	فَأَوَّلَىٰ
پہ برابری	دوہو لیندو	یا دیر نزدی دی ددی نہ
ہومرہ فاصلہ ترمینخہ پاتی شوہ	یا ددی نہ خہ کمہ	نو اللہ خپل بندہ تہ وحی اوکرہ
مَا أُولَىٰ ۝	مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ	مَا رَأَىٰ ۝
ہفہ چی وحی نی اوکرہ	دروغ نہ کرل زہ	ہفہ خہ
خہ وحی چی نی ورتہ وکرہ	دہفہ زہ	ہیخ غلطی نہ دہ کرے خہ چی نی لیدلی وو
أَفْتَرَوْنَا ۝	عَلَىٰ مَا	يَرَىٰ ۝
ایا پس تاسو جگرہ کوی دہفہ سرہ	پہ ہفہ خیز باندی	چی وینی نی ہفہ پہ سترگو
نو آیاتاسو ورسرہ پہ ہفہ خیز کنسی جگرہ کوی	چی ہفہ پہ خپلو سترگو لیدلی دی	
وَلَقَدْ رَآهُ	نَزَلَةً أُخْرَىٰ ۝	عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ۝
او بیشک وی لیدو ہفہ	پہ راگوزیدو کنسی بل خل	دونی دبیری آخری سرہ
او ہفہ دغہ	فرہستہ	یو بل خل ہم لیدلی دہ
جَنَّةِ الْمَأْوَىٰ ۝	إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ	مَا يَغْشَىٰ ۝
جنت الماوی دی	کله چی راخویریدل	پہ ونہ دبیری باندی
پہ خوا کنسی جنت الماوی دی	خہ وخت چی پہ بیرہ باندی راغوریدل	خہ چی راغوریدل

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ۝ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ۝

نه کور شو | نظر | اونه دحدده واوریدو | بیشکه اولیدی هغه | دنسودرب خپل نه لونې |
نه خودهغه نظر بل خوا کور شوې وو | اونه دهوکه شوې وو | هغه دخپل رب | دقدرتونوا | ډیرې غټې نښې اولیدی

آسان ترجمه قرآن

قسم دې په ستورو باندې کله چه هغه پریوځی (اے د مکې اوسیدونکو) ستاسو سره اوسیدونکی دې صاحب نه لاره هڅه کړې ده او نه به لارې شوې دې او دې په خپل خواش سره هیڅ نه وائی. دا خو خالص وسی ده، چه ده ته لیرې شي ده ته یو مضبوط طاقت والا (فرشتې) تعلیم ورکړې دې. چه قوت والا دې نو هغه مخې ته راغلو، هرکله چه هغه په اوچت افق باندې وو بیا هغه نزدې راغلو، او رانښته شو. تردې پورې چه هغه د دوو لیدندو د فاصلې برابر نزدې راغلو بلکه ددې نه هم زیات نزدې. په دې طریقې سره الله تعالی چه په خپل بنده باندې کومه وحې نازلوله، هغه ئې نازله کړه. څه چه هغه اولیدل، زړه په هغې کښ هیڅ غلطی نه ده کړې آیا بیا هم تاسو هغه سره د هغه څیز بآره کښ چکړې کوئ، کوم چه هغه لیدلې دې؟ او حقیقت دادې، چه هغه دې فرشتې لره په دویم کړت هم لیدلې دې. د بډې د اولې په خوا کښ، چه دهغې نوم سدره المنتهی دې هغې سره خوا کښ جنت المآوی دې هغه وخت ددې بډې په اولې باندې هغه څیز خور شوې وو، څه چه پرې خور شوې وو (د پیغمبر) سترگې نه کپړې شوې دی، او نه ئې د حد نه تجاوز کړې دې رشتیا خو دادې، چه هغه دخپل پروردگار د لویو لویو نښو نه ډیرې نښې اولیدلې.

خلاصه تفسیر

﴿وَالنَّجْمُ إِذَا هَوَىٰ﴾ [قسم دې په ستوري کله چه هغه پریوځی] یعنی هریو ستورې چه وی او په دې قسم کښې مضمون د جواب قسم ﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ﴾ سره یو خاص مناسبت دې یعنی لکه څنگه چه ستورې د ختلو نه تر پریوتلو پورې په دې ټول مسافت کښې دخپل باقاعده رفتار نه اخوا دپخوانه شو دغه شان ته په خپل ټول عمر کښې دگمراه او بې لارې کیدونه محفوظ یی او دارنگ اشاره ده دې طرف ته چه لکه څنگه په ستوري سره هدایت کیدې شي دغه شان ستانه هم په وجه دغه گمراه کیدو اونه بې لارې کیدو هدایت کیدې شي او چونکه هرکله چه ستورې داسمان په مینځ کښې وی نویو طرف ترې نه معلومیږی په دې وجه دغه وخت د ستورې نه دلارې پته نه لگی په دې وجه ې قید اولگولوپه دې کښې دغروب اواگر چه د طلوع په وخت کښې هم دې افق ته نزدې وی لیکن دا خبره د غروب په وخت کښې زیاته ده چه دغه وخت د هدایت طالبان دا غنیمت گنری په دې خیال سره چه که په استدلال کښې لږ شان توقف وشو نو غائب به شي په خلاف د طلوع نه چه په دې کښې بې فکری وی پس په دې کښې دې طرف ته هم اشاره وشوه چه د نبی کریم ﷺ نه هدایت حاصلول غنیمت وگنری او په شوق سره ورمنده کړی وړاندې جواب د قسم دې چه ﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ﴾ داستاسو [هروخت] [درسره] او ستاسو په وړاندې [پاتې] کیدونکې] پیغمبر چه عام احوال او افعال ې تاسوته معلوم دی دکومو نه چه په شرط دانصاف ددوی په راستن او حقانیت استدلال کولې

شی داپیغمبر [نه د] حقې [لارې نه بې لارې اونه په غلطه لاره دې] ضلال داچه بالکل لاره هیر کړی حیران ودریږی او غوايت چه غیرلارې لره لار وگنړی په غلط طرف روان شی لکه چه په خازن^(۱) کښې دی یعنی تاسو چه دوی عليه السلام په دعوی د نبوت او دعوت الی الاسلام کښې بې لارې گنړی داسې نه ده بلکه نبی کریم صلی الله علیه و آله برحق دې ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ﴾ [اونه دوی په خپل نفسانی خواهش سره خبرې جوړ وی] لکه چه تاسو وایی افتراه بلکه [ددوی صلی الله علیه و آله ارشاد خالص وحی ده کومه چه دوی ته لیږلې شی خواه دالفاظو هم وحی وی لکه چه قرآن ورته وانی خواه صرف دمعانیو وی لکه چه حدیث ورته وانی او خواه وحی جزئی وی یا دخه قاعدې کلیې وحی وی چه اجتهاد ترې نه فرمائی پس په دې سره نفی داجتهاد نه کیږی او اصل مقصود مقام دنفی دې دکفارو ددې خیال چه دوی صلی الله علیه و آله دالله تعالی طرف ته دغلطی نسبت فرمائی وړاندې دوحی راتلو واسطه ښائی چه ﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ أَوْفَىٰ بُيُوتِ﴾ [دوی ته یوه فرېسته] ددې وحی دالله تعالی دطرف نه ﴿عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ﴾ [تعلمیم کوی چه لوې طاقتور دې] او هغه په خپل کوشش او محنت سره طاقتور نه شو ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾ [بلکه پیدانشی طاقتور دې] لکه چه په یو روایت کښې په خپله حضرت جبرئیل عليه السلام دخپل طاقت بیان فرمائی چه ما دقوم لوط کلی د وبیخ نه اوچت کړل اسمان ته مې یوړل او بیا مې راپریښودل په الدرکښې دسورة تکویر په تفسیر کښې دا روایت دې مطلب دادې چه دا کلام د چا شیطان په ذریعه دوی صلی الله علیه و آله ته نه دې رسیدلې چه د کاهن کیدو احتمال وی بلکه د فرېستې په ذریعه راغلې دې او شاید چه د شدید القوی په فرمانیلو کښې دامقصود وی چه ددې احتمال هم نه شی کیدې چه شاید په اصل کښې فرېستې راوړې وی مگر په مینځ کښې خه شیطانی تصرف شوې وی په دې کښې اشاره وشوه جواب طرف ته چه هغه نهایت شدیددې دشیطان مجال نشته چه ورنزدې قدرې شی بیا د وحی ختمیدونه پس په خپله الله تعالی ددې دبعینه اداکولو وعده فرمائیلې ده [ان علینا جمعه وقرانه^(۲)] وړاندې ددې شېبې جواب دې چه ددې وحی راوړنکی فرېسته او حضرت جبرئیل عليه السلام کیدل خو هغه وخت معلومیدې شی هرکله چه نبی کریم صلی الله علیه و آله ده لره پیژنی او پوره صحیح پیژندل موقوف دی په اصلی صورت کښې په لیدو باندې نوایا دوی صلی الله علیه و آله حضرت جبرئیل عليه السلام لره په خپل صورت کښې لیدلې دې ددې په نسبت فرمائی چه او داسې هم شوې ده چه کیفیت ې دادې چه خویرې خوې په نورو صورتونو کښې لیدلې دې [بیا] یو وار داسې هم وشوه چه ﴿قَاسَتْوٰی﴾ [هغه فرېسته] په خپل [اصل صورت باندې] دوی صلی الله علیه و آله ته مخامخ [ښکاره شوه] ﴿وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلٰی﴾ په داسې حالت کښې چه هغه [دآسمان] په اوچته کناره باندې وه [په یو روایت کښې په شرقی افق سره ددې تفسیر راغلې دې لکه چه په درمنشور کښې دی] او په افق باندې په ښکاره کیدو کښې غالباً داحکمت دې چه داسمان په مینځ کښې کتل د مشقت او تکلیف نه خالی نه وی او په اوچت اعلی کښې غالباً داحکمت وو چه بالکل لاند په افق باند پوره شې په نظر نه راخی په دې وجه لږ اوچت په نظر راغلو او ددې لیدو قصه داسې شوې وه چه یوه پیره نبی کریم صلی الله علیه و آله حضرت جبرئیل عليه السلام ته خواش ښکاره کړو چه ماته خپل اصلی صورت وښایه

^(۱) تفسیر الخازن [ج: ۵ ص: ۱۹۶]^(۲) ترجمه: ددې جمع کول او ددې وئیل زمونږ په ذمه دی.

هغوی ورته د حراء په خوا کښې او د ترمذی د روایت مطابق په محله جیناد کښې دخان بنودو وعده وکړه دوی هلته تشریف یووړ نو هغوی ئې په مشرقی افق باندې اولیدل چې دهغوی شپږ سوه وزرې وې او دومره خورې شوی وې چې د مغربی افق پورې ځای ئې نیولې وو دوی علیهم السلام بې هوشه پریوتل دغه وخت حضرت جبرئیل علیه السلام د بنده په شکل شو او دوی ته د تسلی وړ کولو دپاره راکوز شو چه وړاندې ئې ذکر دې [لکه داسې په جلالین کښې دی] (۱) لنډه داچه دغه فرېسته اول په اصلی صورت کښې په اوفق اعلی باندې نموداره شوه ﴿ثُمَّ ذَا فَتَدَلَّى﴾ [بیا] چه هرکله دوی علیهم السلام بې هوشه شونو [هغه فرېسته] دوی علیهم السلام ته [نزدې راغله بیا نوره نزدې شوه] پس د نزدې والی په وجه ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾ [د دوه لیندو برابر فاصله پاتې شوه بلکه] د ډیر نزدیکت په وجه [نوره هم کمه] فاصله پاتې شوه د دوه لیندو مطلب دادې چه د عربو عادت وو چه هرکله به دوه کسانو دیوبل سره انتهائی درجه اتفاق او اتحاد کول غوښتل نو دواړو به خپلې خپلې لیندې راواخستې مزی به ئې ورلره د یوبل سره پیوست کړل او په دې صفت کښې هم د څنو اجزاؤ په اعتبار سره څه فاصله ضرور پاتې کیږې پس ددې محاورې په وجه داکنایه شوه دقرب او اتحاد نه او چونکه دا محض د اتفاق صوری علامت وو نو که روحانی او قلبی اتفاق هم وی نو هلته او ادنی هم صادق راځی پس د او ادنی په زیاتولو سره اشاره وشوه چه د صوری مجاورت نه علاوه د دوی علیهم السلام او حضرت جبرئیل علیه السلام په مینځ کښې روحانی مناسبت هم وو چې هغه مدار اعظم دې د معرفت تامه او د حفظ صورت غرض داچه ددوی علیهم السلام په تسکین وړ کولو سره د نبی کریم صلی الله علیه و آله تسکین وشو او ښه شو [بیا] د ښه کیدونه پس ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ﴾ [الله تعالی] ددې فرېستې په ذریعه [په خپل بنده] حضرت محمد صلی الله علیه و آله [باندوحي نازل کړه څه چه ئې نازلول] چه تعین ئې په تخصیص سره معلوم نه دې اونه د معلومولو حاجت شته او سره ددې چه اصل مقصود دا وخت وحی نازلول نه دی بلکه حضرت جبرئیل علیه السلام لره په خپل اصلی صورت کښې ښودل ددوی علیهم السلام ورسره پوره معرفت کول وو مگر دا وخت نوره هم وحی نازلول شاید ځکه وو چه دا په معرفت کښې زیاته مددگاره شی ځکه چه ددې وخت وحی دالله تعالی د طرف نه کیدل یقینی ده او د نورو وختونو وحی کومه چه په صورت بشریه ده کله چه نبی کریم صلی الله علیه و آله په یو شان سره اووینی نو زیات یقین کښې به قوت پیدا شی چه په دواړو حالتونو کښې وحی راوړونکې واسطه یعنی فرېسته یوه ده لکه یو کس چه دیوسړی د آواز لب و لهجې نه ښه واقف وی نو که هغه صورت بدل هم کړی او خبرې کوی نو صفا پیژندې شی وړاندې ددې لیدو په حقله دیوې شېبې جواب دې هغه شېبه داده چه په اصلی صورت کښې د لیدو باوجود دا احتمال خو هم کیدې شی چه دزړه په ادراک او احساس کښې غلطی وشي لکه چه په احساساتو کښې غلطی کیدل اکثر مشاهده کیدې شی مجنون باوجود دسلامتیا د حس ځنې وخت اشنا خلقو ته دنورو خلقو نومونه اخلی پس دالیدل صحیح لیدل وو او که نه؟ وړاندې ددې شېبې جواب یعنی دغه لیدل صحیح وو چه د دغو لیدو په وخت کښې ﴿مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى﴾ [زړه په لیدلی شوی شی کښې غلطی ونه کړه] پاتې شوه داچه ددې څه دلیل دې چه زړه غلطی ونه کړه پس خبره داده چه که مطلقا داسې احتمالات قابل التفات کړې شی نو په محسوساتو به

(۱) تفسیر جلالین تحت هذه الآية [ج: ۱۰ ص: ۲۸۹] جامع الترمذی، ابواب التفسیر باب ومن سورة النجم [ج: ۲ ص: ۱۶۳]

هيڅ اعتبار پاتې نه شي بيا خو به د ټولې دنيا معاملات گډ وې شي هاه که د چا سره څه منشاء
دشبهې معتدبه موجود وي نو په دې غور کولې شي او احتمال د خطا، قلبې منشاء، ډاکيډې
شي چه ادراک کوونکې مختل العقل وي اود نبی کریم ﷺ صحیح العقل، فطین او ذهین
صاحب فراست کیدل ظاهر او مشاهد دی چونکه باوجود ددې بلیغ اثبات نه بیا هم معاندین د
جگړې او خلاف نه نه واپس کیدل په دې وجه وړاندې په طور دتویيځ او تعجب ارشاد فرمانی
چه هرکله تاسو دداسې کافی شافی بیان نه د معرفت او رويت ثبوت واوړیدو ﴿أَقْمِرُوهُ عَلَى مَا
يَرَى﴾ [نو ایادده] پیغمبر [سره دده په لیدلې] کتلی [شوی څیز کښې جگړه کوي] یعنی د کومو
څیزونو علم او ادراک چه انسان ته کیږي په هغو کښې د محسوساتو په شان څیزونه د شک
شبهې نه بالاتر وي دغضب خبره ده چه تاسو په محسوساتو کښې هم اختلاف کوي بیا خو
دغسې ستاسو په محسوساتو کښې هم په زرگونو خدشي راوتلې شي [او] که چرې دا مهمل
خدشه وي چه یوشې ې یوخل لیدلې وي نو ددې پیژندل څنگه کیدې شي؟ نو جواب د ادې چه
اول خو دا ضروری نه ده چه په یوخل لیدو سره نه شي پیژندې او که علی سبیل التنزل دشناخت
دپاره بیا دوباره لیدل ضروری وي نو ﴿وَلَقَدْ رَأَوْهُ نَزْلَةً أُخْرَى﴾ [هغوی] یعنی پیغمبر ﷺ [دې
فرېنتې لره بل وارهم] په صورت اصلی کښې [لیدلې ده] پس اوس خو دغه وهم هم دفع شو
ځکه چه په تطابق د صورتینو سره پوره تعین وشو چه او حضرت جبرائیل ﷺ دادې وړاندې
ددې دوباره لیدو ځای ښائی چه کوم ځای ې ولیدو یعنی په شپه د معراج کښې ې لیدلې دې
﴿عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى﴾ [د سدره المنتهی په خوا کښې] سدره وائی د بیرې اونې ته او دمنتهی
معنی ده دانتهما ځای په حدیث کښې راغلې دی چه دا یوه اونه ده دبیرې په اووم آسمان کښې د
عالم بالا نه چه کوم اعمال او رزق وغیره راځي هغه اول سدره المنتهی ته رسی بیا هلته نه
فرېنتې زمکې ته راوړي دغه شان دلته نه چې کوم اعمال بره څیږي هغه هم سدره المنتهی ته
رسی، بیا د هلته نه اوچتولې شي، دین کښې ددې مثال د ډاکخانې پشان دې چې تلل راتلل
د خطونو د هلته نه کیږي او په عند سدره المنتهی کښې الخ خو مکان دلیدو ښودلې شوې وو
وړاندې ددې مکان شرافت ښائی چه ﴿عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى﴾ [ددې] سدره المنتهی [په خواه
کښې جنت الماوی دې] دماوی معنی د اوسیدو ځای چونکه جنت د نیکو بندگانو د اوسیدو
ځای دې په دې وجه ورته جنت الماوی وائی لڼده دا چه دغه سدره المنتهی په یو ممتاز موقع
باندي ده اوس پس د تعین دمکان دلیدو نه دلیدو زمانه ښائی چه دغه لیدل کله وشو؟ پس
فرمانی چه ﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى﴾ [هرکله دې سدره المنتهی لره پتوله کومو څیزونو چه
پتوله] په یو روایت کښې دی چه د سرو زرو پتنگان وو یعنی صورتونه ې د پتنگانو په شان وو
او په یو روایت کښې دی چه دغه فرېنتې وې یعنی حقیقت د هغوی دا وو او په یو روایت کښې
دی چه ملائکو د الله تعالی نه اجازت غوښتلې وو چه مونږ هم دنبی کریم ﷺ زیارت وکړو
دوی ته اجازت وشو هغه په دې سدره جمع شوې وې داتول روایتونه په درمنثور کښې دی په
دې کښې هم اشاره کیدې شي دنبی کریم ﷺ معزز اومکرم کیدو طرف ته او باقی هغه تقریر
دې کوم چه په تقيید سلبق کښې بیان شوې دې اوس یو احتمال داهم کیدې شي چه
دداسې حیرانونکې څیزونو په لیدو سره سترگې چکرخوړي په ښه شان سره قدرت په ادراک
باندي نه پاتې کیږي په دې صورت کښې به د حضرت جبرائیل ﷺ د صورت څه ادراک وشي

هر کله چه دا ادراك ثانی معتبرنه شو نو بیاد دې ذکر شوې خدشې چه کوم جواب په لقدراة نزلة اخري سره ورکړې شوې دې هغه کافی نه شو ددې احتمال د رفع دپاره فرمانی چه دوی عليه السلام دا عجائبات ولیدل نو یوه ذره ي هم سترگې چکراؤ نه شوې او بالکل حیرانه نه شو چنانچه دکومو خیزونو دلیدو حکم وو دهغې طرف ته په نظر کولو سره د دوی ﴿مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى﴾ [نظر نه واپس شو] بلکه دغه خیزونه ي بنه اولیدل [او] دکومو خیزونو دلیدو حکم چه ترخو پورې نه وو شوې [نه] د هغو طرف ته دلیدو دپاره د دوی نظر [وايستو] یعنی د اجازت نه وړاندې ي ونه کتل [لکه چه په مدارک کښې دی په مینځ د فرق د زاغ او طغی کښې] دا دلیل دې ددوی عليه السلام د غایت استقلال ځکه چه سرې په عجیبه خیزونو کښې راشی نو بنده داوه حرکتونه کوی کومو خیزونو ته چه ورته دکتوونیلې شی هغې ته گوری نه او دکومو چه ورته نه وی ونیلې شوی هغې ته گوری غرض انضباط په کښې نه پاتې کیږی وړاندې ددوی دقوت استقلال بیانولو دپاره فرمانی چه ﴿لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى﴾ [دوی] یعنی پیغمبر عليه السلام [د خپل پروردگار] د قدرت [لوی لوی عجائبات ولیدل] مگرد هرشی په لیدو کښې دوی داشان وو ما زاع البصر وما طغی دغه عجائبات په احادیثو دمعراج کښې راغلی دی انبیاء عليه السلام لره لیدل د روحونو لیدل جنت وغیره لیدل ، پس ثابت شو چې په نبی کریم عليه السلام کښې څومره استقلال وو ، پس د متحیر کیدو الخ احتمال نشته پس دخدشې چه کوم جواب په لقدراة نزلة اخري کښې مذکور وو هغه سالم پاتې شو غرض دتول تقریرنه د رویت او معرفت دحضرت جبرائیل عليه السلام متعلق شبهه دفع شوه امر رسالت ثابت او متحقق شو کوم چه مقصود وو دمقام.

معارف ومائل

د سورة نجم خصوصیات: سورت نجم رومبې اولنې سورت دې چې رسول کریم عليه السلام نې په مکه مکرمه کښې اعلان او فرمائیلو [راوی عبدالله بن مسعود رضی الله عنه قرطبی (۱) ، اوهم دا دتولو نه رومبې سورت دې چې په دې کښې د سجده آیت نازل شو . او رسول کریم عليه السلام سجده تلاوت اوکړه ، او په دې سجده کښې یو عجیبه صورت دا راپیښ شو چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم دا سورت په عامه ډله کښې تلاوت او فرمائیلو ، [په دې ډله کښې] مسلمانان او کافران حاضر وو . کله نبی کریم عليه السلام چې کله په دې آیت مبارک باندي سجده اوکړه نو د مسلمانانو د نبی کریم عليه السلام اتباع اوکړه او سجده ته لاړل ، د تعجب خبره دا وه چې څومره کافرانو او مشرکان موجود وو هغوی هم نبی کریم عليه السلام سره سجدي ته لاړل . صرف یو متکبر سړی وو چې دهغه په نوم کښې اختلاف دې هغه سجده او نه کړه ، خو د زمکې نه ئې د ښاوري یو موټې راډک کړو او خپل تندي سره ئې اولگولو او وې وئیل چې بس هم دا کافی ده ، راوی د حدیث عبدالله بن مسعود فرمانی چې ما دغه کس د کفر په حالت کښې مړې شوې لیدلې دې البخاری ، مسلم ، او اصحاب سنن روایت کړو ، ابن کثیر (۲) .

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۸۱]

(۲) صحیح البخاري کتاب التفسیر ، باب سورة النجم [ج: ۲ ص: ۷۴۱] و صحیح مسلم کتاب المساجد ومواضع الصلاة ، باب سجود التلاوة [ج: ۱ ص: ۲۱۵]

ددې سورت په شروع کښې دا بيان دې چې رسول کریم ﷺ په حقه دې او په دوی بادي په نازلیدونکې وحی کښې هیچا ته د شک شبهې راپورته کیدو گنجائش نشته دې.

﴿وَالنَّجْمُ إِذَا هَوَىٰ﴾ د نجم لفظ د ستوری په معنی کښې راځي، هر یو ستوری ته نجم وئیلې شی چې نجوم ئې جمع ده، او کله دا لفظ په خاص طور سره د ثریا ستوری ته وئیلې شی چې د ستورو مجموعه ده، ځکه ځینې حضرات مفسرینو دلته د نجم تفسیر په ثریا ستوری سره کړې دې. فراء او حسن بصری رحمتهما رومبې تفسیر یعنی مطلقې ستوری ته ترجیح ورکړې ده. [قرطبي] (۱). او هم داد تفسیر په خلاصه کښې غوره کړې شوې ده.

﴿إِذَا هَوَىٰ﴾ هوی د غورزیدو معنی ورکوي، د ستوری غورزیدل ددې د ویدل وی، په دې آیت مبارک کښې الله ﷻ د ستورو په قسم خوړلو د رسول کریم ﷺ د وحی حق کیدل او صحیح او د شکونو نه زیات بالاتر کیدل بیان کړی دی. په سورة صفات کښې په تفصیل سره تیر شوی دی چې الله ﷻ ته اختیار دې چې هغه د خاص مصلحتونو او حکمتونو دپاره په خاص خاص مخلوقاتو قسم خوری نورو ته ددې اجازت نشته چې الله ﷻ نه سوا دا چا قسم او خوری، دلته الله ﷻ د ستورو قسم خوړلې دې چې په کښې یو حکمت دا هم دې چې ستوری په تیارة کښې د طرفونو او لارو خودلو دپاره استعمالولې شی او په دې سره مقصود رخ ته هدایت کیدی، په داسې شان رسول کریم ﷺ په ذریعه د الله ﷻ لارې طرفته هدایت کیدی.

﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ﴾ د اجواب د قسم دې، یعنی هغه مضمون دې چې د کوم دپاره چې قسم خوړلې شوې دې، معنی ئې دا ده چې رسول کریم ﷺ کومې لارې ته چې خلق رابلی هغه صراط مستقیم، منزل مقصود، یعنی دالله تعالی د رضا صحیح لار ده، نه هغوی لار هیره کړېده او نه په غلطه لار روان دی.

رسول کریم ﷺ ته په ﴿صَاحِبُكُمْ﴾ فرمائیلو کښې **حکمت**: دلته د رسول کریم ﷺ د نوم مبارک یاد رسول اونی د ذکر کولو په ځانې د رسول کریم ﷺ د ذات مبارک نه د ﴿صَاحِبُكُمْ﴾ په لفظ تعبیر کولو کښې دې ته اشاره ده چې محمد ﷺ چرته بهر نه نه دې راغلی، څوک پردې سرې نه دې چې د رسول کریم ﷺ په رښتیا، دروغو کښې ستاسو څه شک پاتې شی. بلکه رسول کریم ﷺ ستاسو د هر وخت ملګري دې، هم ستاسو په وطن کښې پیدا شوې دې، هم دلته ئې بچپن تیر کړې دې، او هم دلته ځوان شوې دې، د رسول کریم ﷺ د ژوند هیڅ یو اړخ ستاسو نه پټ نه دې او تاسو تجربه کړې ده چې رسول کریم ﷺ چرې هم دروغ نه دی وئیلی. په بچپن کښې مو هم رسول کریم ﷺ لره په خراب کار کښې نه دې لیدلی، د رسول کریم ﷺ په ځویونو، عادتونو، امانت، دیانت باندې ستاسو د ټولو دومره اعتبار وو چې دمکې ټولو خلقو به ورته امین وئیلو، اوس د پیغمبري د دعوي په وخت تاسو هغوی ته د دروغ ژن نسبت کوئ، چا چې د انسانانو په معامله کښې کله دروغ نه دی وئیلی، غضب دې چې په رسول کریم ﷺ دا مو تور پورې کول شروع کړل چې ده دالله ﷻ په باره کښې دروغ وئیلی دی. ځکه دې پسې فرمائی چې:

اَوْ مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿۱﴾ یعنی چي رسول کریم ﷺ د خپله خانه جوړې کړې خبرې الله ﷻ ته منسوب کړې دهغې بالکل څه امکان نشته ، بلکه در رسول کریم ﷺ هر څه فرمائیل د الله ﷻ د طرفه وحی وی ، د وحی ډیر قسمونه د بخاری شریف د احادیثو نه ثابت دی ، په دې کښې یو قسم هغه دې چې معنی او الفاظ ټول ئې د الله ﷻ د طرفه نازل شوی وی ، دهغې نوم قرآن دې ، دویم هغه چې معنی ئې د الله ﷻ د طرفه وی او الفاظ د ادا کولو ئې در رسول کریم ﷺ وی ، دهغې نوم حدیث او سنت دې ، بیا په حدیث کښې چې کوم مضمون د الله ﷻ د طرفه وی هغه کله د یوې معاملې صفا ، واضح فیصله او حکم وی ، کله قاعده کلیه خودلې شی په کومې سره چې رسول کریم ﷺ احکام پخپل اجتهاد سره راوېاسی او بیانوی یې ، په دغې اجتهاد کښې ددغې امکان پاتې کیږي چې څه غلطی اوشی ، مگر در رسول کریم ﷺ او د ټولو پیغمبرانو ﷺ دا خصوصیت دې چې کوم احکام پخپل اجتهاد سره بیانوی په هغې کښې که څه غلطی کیږي ، نو د الله ﷻ د طرفه دهغې اصلاح د وحی په ذریعه کولې شی ، رسول ﷺ پخپل غلط اجتهاد باندې قائم نشی پاتې کیدې ، پخلاف د نورو مجتهدینو عالمانو نه چې که هغوی نه په اجتهاد کښې غلطی اوشی ، نو هغوی پرې قائم پاتې کیدې شی ، او ددوی دا غلطی هم یوازې دا نه چې الله ﷻ معاف کوی بلکه په حق دین باندې پوهیدو دپاره چې کوم ټول طاقت خپل لگوی په هغې هم دوی ته ثواب ورکولې شی [څنگه چې مشهورو صحیحو احادیثو کښې راغلی دی].

په دې تقریر سره په دې آیت مبارک باندې دهغې شک جواب هم اوشو چې در رسول کریم ﷺ هر فرمان هر کله چې د الله ﷻ د طرفه وحی وی نو لازمی خبره ده چې رسول کریم ﷺ به هیڅ یوه خبره د خپل اجتهاد او خپلې رائې نه وی فرمائیلې حالانکه په صحیح احادیثو کښې ګڼر واقعات داسې بیان شوی دی چې په اول کښې رسول کریم ﷺ د څه حکم ورکړو ، بیا دوحی په ذریعه هغه بدل کړي شو ، دا ددې نڅښه شوه چې اولنې حکم د الله ﷻ د طرفه نه وو بلکه در رسول کریم ﷺ در رائې او اجتهاد نه وو ، جواب ئې تیر شوې دې ، چې په ځینې وختونو کښې وحی د قاعدې کلپې په شکل کښې راځی چې په هغې سره د احکامو په راوویستلو کښې پیغمبر ﷺ پخپلې رائې سره اجتهاد کوی ، هر کله چې دا قاعده کلیه د الله ﷻ د طرفه راغلي ده په دې وجه دې ټولو احکامو ته هم وحی من الله او وئیلې شوه ، والله اعلم .

[عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ] ﴿۲﴾ ددې ځانې نه تر اوولسم آیت [الْقَدْرَ اَيَّامٍ مِّنْ اِلْتِرَافٍ اَلْكَذِبِ] ﴿۳﴾ پورې ددې بیان دې چې در رسول کریم ﷺ په وحی کښې دهیڅ شک وشبهی گنجائش ، نشته ، دا دالله تعالی کلام دې چې رسول کریم ﷺ ته په دې شان ورکړې شوې دې چې په دې کښې د ګډون ، شک یا خطا او غلطی هیڅ امکان نشته دې .

د سورت نجم د آیتونو په تفسیر کښې د مفسرینو اختلاف : ددې آیتونو باره کښې د مفسرینو دوه تفسیرونه نقل شوی دی . د یو حاصل دادې چې دا ټول آیتونه د معراج بیان ګرځولې شوی . د الله ﷻ د طرفه بې واسطې تعلیم او د الله ﷻ د نزدیکت او لیدلو په بیان باندې محمول کړې شوی دی . [شَدِيدُ الْقُوَىٰ] ﴿۲﴾ [ذُو مِرَّةٍ] ﴿۳﴾ [فَاسْتَوَىٰ] ﴿۴﴾ او [دَنَا قَدْلَىٰ] ﴿۵﴾ ټول د الله ﷻ صفات او افعال ګرځولې شوی دی . دې پسې کوم چې د لیدلو کتلو بیان دي ، هغې نه ئې د الله ﷻ لیدل او زیارت مراد اخستې دي ، په صحابه کرامو ﷺ کښې دانس ﷺ او ابن عباس ﷺ نه دا تفسیر منقول دي

، به تفسیر مظهری کنبی نی هم دې لره اختیار کړې دي^(۱) . او ډيرو حضراتو صحابه کرامو
 ﷺ او تابعينو او مفسرينو دا آيتونه د جبرائيل عليه السلام پخپل اصلي صورت د ليدلو بيان گرځولي
 دي او [شَدِيدُ الْقُوَى] وغيره نبي د جبرائيل عليه السلام صفات خودلي دي . ددې گنډو جوهات دي ،
 تاريخي حيثيت سره هم سورة نجم بالکل د ابتدائي سورتونو ځينې دي ، او د عبدالله بن
 مسعود رضي الله عنه د ښکاره بيان مطابق سورة نجم د ټولو نه پرمختلې هغه سورت دي چې رسول کریم
 ﷺ په مکمه مکرمه کنبي د اعلان په طور لوستلې دي او ښکاره خبره ده چې دمعراج واقع
 ددې نه وروستو وه ليکن په دې کنبي کلام کولې شي ، اصل وجه داده چې په حديث مرفوع
 کنبي پخپله د رسول کریم ﷺ نه ددې آيتونو په تفسیر کنبي د جبرائيل عليه السلام ليدل منقول دی
 ، مسند احمد کنبي دهغې الفاظ دادې چې :

عن الشعبي عن مسروق رضي الله عنه قال كنت عند عائشة فقلت ليس الله يقول [وَلَقَدْ رَأَاهُ بِالْأَفْقِ الْمُبِينِ] ، وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى [فَقَالَتْ أَنَا أُولَٰ هَذِهِ الْأُمَّة سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنَّمَا ذَاكَ جِبْرِيلُ لَمِيرَةٍ فِي صُورَتِهِ خَلَقَ عَلَيْهَا الْأَمْرَتَيْنِ رَأَاهُ مِنْهُطًا مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ سَادًا عَظُمَ خَلْقُهُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ] (۱) أَخْرَجَاهُ فِي الصَّحِيحَيْنِ مِنْ حَدِيثِ الشَّعْبِيِّ [ابن كثير] (۲)

شعبي رضي الله عنه د مسروق رضي الله عنه نه نقل کړی دی چې هغه يو ځل د
 عائشه صديقه رضي الله عنها سره وو [اد الله عنه د ليدلو په باره کنبي خبرې
 وې] ما او وئيل چې الله عنه فرمايلي دي چې [وَلَقَدْ رَأَاهُ بِالْأَفْقِ
 الْمُبِينِ] (۱) ، وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى [عائشه صديقه رضي الله عنها او فرمائيل
 چې په امت کنبي د ټولو نه پرمختلې ما د رسول کریم ﷺ نه ددې
 آيت مبارک مطلب پوښتلې دي ، رسول کریم ﷺ او فرمائيل چې
 په آيت مبارک کنبي د چا د ليدلو بيان دي هغه جبرائيل عليه السلام دي
 چاره چې رسول کریم ﷺ صرف دوه ځل د هغه په اصلي صورت
 کنبي ليدلې دي په آيت مبارک کنبي د کوم ليدلو چې بيان دي
 دهغې مطلب دادې چې رسول کریم ﷺ جبرائيل عليه السلام لره آسمان
 نه زمکې ته په راگوزيدو ليدلې دي چې د هغه صورت مبارک د
 زمکې ، آسمان تر مينځه فضا ډنگه وه .

صحيح مسلم کنبي هم دا روايت تقريباً هم په دې الفاظو سره منقول دي^(۳) ، او په فتح الباري
 كتاب التفسير کنبي د حافظ ابن مردويه نه دا روايت هم په دې سند سره نقل کړې چې په
 کنبي د عائشه صديقه رضي الله عنها الفاظ دادې :

أنا أول من سأل رسول كريم ﷺ عن هذا فقلت يا رسول الله ﷺ هل رايته ريك فقال لا إنما رايته جبرائيل منهبطاً [فتح الباري ص: ۲۷۳ ج: ۱]

يعني صديقه رضي الله عنها فرمائيلي دي چې ددې آيت مبارک باره
 کنبي د ټولو نه وړاندې ما پخپله د رسول کریم ﷺ نه
 تپوس او کړو چې تاسو ﷺ خپل رب ليدلې دي ؟ نو رسول
 کریم ﷺ او فرمائيل چې نه ، بلکه ما جبرائيل عليه السلام په
 راگوزيدو ليدلې دي .

(۱) تفسير المظهری [ج: ۹ ص: ۱۰۵]

(۲) مسند احمد ، مسند عائشة الصديقه رضي الله عنها رقم الحديث: [۲۶۰۴۰]

(۳) تفسير ابن كثير [ج: ۷ ص: ۴۵۲]

(۴) سورة التکویر آيت ۲۳ ، ترجمه: - او هغوی دا فرېشته په صفا غاړه باندې ليدلې هم ده .

(۵) سورة النجم آيت ۱۳ ، ترجمه: - او ددوی دا فرېشته يو ځل کتلي هم ده .

(۶) صحيح مسلم كتاب الإيمان ، باب معنى قول الله عزوجل ولقد رآه نزلة اخرى إلخ [ج: ۱ ص: ۹۸]

او په صحيح بخاري ڪنبي د شيباني نه روايت ڏي ڇي هغوي عليه السلام د زر عليه السلام نه ددي آيت مبارڪ مطلب تپوس او ڪرو ڇي:

﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۖ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ﴾ هغوي عليه السلام جواب ور ڪرو ڇي مون ته عبدالله بن مسعود عليه السلام حديث بيان ڪرو ڇي محمد عليه السلام جبرائيل عليه السلام لره په داسي حالت ڪنبي اوليدو ڇي شپڙ سوه وزري ٿي وي (١) او ابن جرير عليه السلام پخپل سند سره د عبدالله بن مسعود عليه السلام نه د آيت مبارڪ: ﴿مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ﴾ په تفسير ڪنبي دا نقل ڪري ڏي ڇي رسول ڪريم عليه السلام جبرائيل عليه السلام اوليدو په دې حالت ڪنبي ڇي هغه د رفر ف په جامه ڪنبي وو او د زمڪي آسمان تر مينځه فضا دهغه عليه السلام د وجود نه ڏکوهه (٢).

د ابن ڪثير عليه السلام تحقيق: د حديث دا ٽول روايات ابن ڪثير عليه السلام پخپل تفسير ڪنبي نقل ڪري ڏي نو بيا ٿي اوفرمائيل ڇي د سورة نجم په دې آيتونو ڪنبي د رويت او قرب نه مراد د جبرائيل عليه السلام رويت او قرب ڏي، صحابه ڪرامو عليه السلام ڪنبي دا قول دام المؤمنين عائشه صديقہ عليه السلام، عبدالله بن مسعود عليه السلام، ابي ذر غفاري او ابي هريره عليه السلام ڏي، ڇڪه ابن ڪثير عليه السلام ددي آيتونو په تفسير ڪنبي اوفرمائيل ڇي:

دې آيتونو مبارڪو ڪنبي د ليدلو او نزديڪت نه مراد د جبرائيل عليه السلام ليدلي ڪيدل او نزديڪت مراد دې ڪله ڇي هغوي عليه السلام لره رسول ڪريم عليه السلام ڀومي ځل پخپل صورت ڪنبي ليدلي وو، بيا ٿي دويم ځل د معراج په شپه د سدرة المنتهى سره نزدي او ليدلو او دا ڀومي ځل ليدل ٿي د پيغمبري بالڪل په ابتدائي زمانه ڪنبي وو، ڪله ڇي هغوي عليه السلام په ڀومي ځل د اقراء وحى راوړله، دې نه پس وحى ڇه وخت دپاره بنده شوه ڇي رسول ڪريم عليه السلام ته ترې سخت غم، خفگان شوې وو. دير ځل ٿي دا خيال زړه ته راغلو ڇي څان د غره نه راغورزو لو سره ختم ڪري خو په داسي صورت ڪنبي به ورته جبرائيل عليه السلام غائبانه آواز و رکولو ڇي:

اٿي محمد عليه السلام اتاسو د الله تعالى په حقه رسول يئي، اوزه جبرائيل عليه السلام يم، په دغي آوازه ٿي زړه مبارڪ ته تسلي ملاؤ شوه، تر هغي ڇي يوه ورځ جبرائيل عليه السلام د بطحاء په ميدان ڪنبي په اصلي صورت ڪنبي داشان ظاهر شو ڇي دهغه شپڙ سوه وزري وي او پوره ڪناره ٿي راڳيره ڪري وه. بيا ورته جبرائيل عليه السلام نزدي راغلو او رسول ڪريم عليه السلام ته ٿي د الله عليه السلام وحى اورسوله دغه وخت په رسول ڪريم عليه السلام باندې د جبرائيل عليه السلام د لويي او د الله تعالى په نزدي دوي عليه السلام د لوني قدر مندي حقيقت روڻانه شو (٣).

خلاصه دا ده ڇي امام ابن ڪثير عليه السلام پخپله د حديث مرفوع او د صحابه ڪرامو عليه السلام د اقوالو به بنا د سورة نجم ددي آيتونو تفسير هم دا ڳرځولي ڏي ڇي په دې ڪنبي ليدل ڪتل او نزدي والي د جبرائيل عليه السلام مراد ڏي، او دا ڀومي رويت ڏي ڇي هم په دغي حالت ڪنبي دمڪي مڪرمي په زمڪه باندې اوشو، په ځينو روايتونو ڪنبي ددي ليدلو دا تفصيل راغلي ڏي ڇي ڪله په ڀومي ځل رسول ڪريم عليه السلام جبرائيل عليه السلام لره پخپل اصلي صورت ڪنبي اوليدو نور رسول ڪريم عليه السلام بي

(١) صحيح البخاري كتاب بدء الخلق، باب إذ قال احدكم آمين والملائكة في السماء [الخ: ج: ١: ص: ٤٥٨]

(٢) صحيح البخاري كتاب بدء الخلق، باب ذكر الملائكة [ج: ١: ص: ٤٥٥]

(٣) تفسير ابن ڪثير [ج: ٧: ص: ٤٤٧]

هوشه شو، بیا جبرائیل علیه السلام د انسان په صورت کښې رسول کریم صلی الله علیه و آله ته نزدې راغلو او ډیر ورته نزدې شو.

د دویم ځل لیدلو بیان دې پسې د سورة نجم په آیت **اُولَاقْدَرُافُزَلَةُاُخْرٰى** کښې راغلي دي چې د معراج په شپه اوشو ددې بیان شوو و جوهاتو په بنا عام مفسرين حضراتو هم دا اختيار کړې دي د ابن کثير رحمته الله مضمون خو اوس پورته تیر شوي دي، قرطبي رحمته الله، ابو حيان رحمته الله، امام رازی رحمته الله وغيره عموما هم دې تفسير ته ترجيح ورکوي.

سیدی حکیم الامت هم دې لره اختيار کړې دي کوم چې د تفسير په خلاصه کښې تیر شوې دي. ددې حاصل دادې چې د سورة نجم په ابتدائي آيتونو کښې د الله جل جلاله د ليدو ذکر نشته بلکه د جبرائیل عليه السلام د ليدلو ذکر دې نووي عليه السلام په شرح مسلم کښې او حافظ رحمته الله په فتح الباری کښې هم دغه تفسير غوره کړې دي.

اَذُوْرَةِ فَاَسْتَوٰی وَهُوَ بِالْاَفْقِ الْاَعْلٰی د **اَمْرَةٍ** معنی قوت دي، دا هم د جبرائیل عليه السلام د دویم صفت، قوت او طاقت د زیاتوالي بیانولو دپاره دي، دپاره ددې چې د چا دا وهم نه وی چې د وحی راوړونکې فرښتې په کار کښې څوک شیطان دخل اندازی کولې شی، ولې چې جبرائیل عليه السلام دومره قوی دي چې شیطان دهغه نزدې هم نشي ورتللی. اود **اَفَاَسْتَوٰی** معنی برابر شو، شوه مراد دادې چې اول ئې کله چې جبرائیل عليه السلام اولیدو نو هغه آسمان نه راګوزیدو د راګوزیدو نه پس په لوړه کناره به برابر کیناستو، افق سره د اعلیٰ په قید کښې دا حکمت دي چې د افق هغه حصه چې زمکې سره ملاؤ شوې ښکاری هغه عام طور د نظر نه پته پاتې کیږي ځکه په لوړ افق باندې جبرائیل عليه السلام اوخودلې شو.

اَتَرَدَّافْتَدَلٰی د دنا معنی نزدې شو، اود تدلی معنی زورپند شو، مراد ترې په ټیټه نزدې کیدل دی. **اَفْکَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰی** قاب د لیندې د دستې او موتې چرته نه ئې چې نیسی او بل طرفته ئې اولی ددې دواړو تر مینځه فاصلې ته وئیلې شی چې اندازه ئې تقریبا یو لاس وی، د قاب قوسین فرمائیلو وجه دا وه چې څنګه د دوستی او صلح په وخت دیو لاس د بل په لاس باندې د لاس وهلو عادت دي، دغه شان عادت بل دا وو چې دواړو کسانو به د لیندې دستې ځانونو طرفته کړې او د دواړو سرونه به ئې سره یو ځانې کړې نو دا هم د دوستی یو نځېنه ده. ددې نزدې والی په وجه به ددغې دوو کسانو تر مینځه د دوو لیندو د قابونو هومره فاصله وه یعنی تقریبا دوه لاسه یا ګزه، دې نه پس یې او ادنی وئیلو سره داوښودل چې دا نژدیکت او پیوستوالی د عام سمی یو ځانیکیت پشان نه وو بلکه ددې نه هم زیات وو.

دې آیت مبارک کښې د جبرائیل عليه السلام ډیر زیات نزدې کیدل ئې په دې وجه بیان کړل چې د هغه د رسولې وحی د اوریدلو باره کښې د هیڅ شک و شېبې گنجائش نشته او دا ددې قریب او اتصال نه دا احتمال هم پاتې نشو چې ګنی رسول کریم صلی الله علیه و آله به جبرائیل عليه السلام پیژندلې نه وی او شیطان به په کښې دخل ورکړې وی.

(۱) انظر تفسير الطبري [ج: ۲۲ ص: ۵۰۶] و تفسير القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۸۸]
(۲) شرح صحيح مسلم للنووي الإيمان، باب معنى قول الله عزوجل ولقد رآه نزلة اخرى إلخ [ج: ۱ ص: ۱۹۸]

اَفَاَوْحٰى اِلٰى عَبْدٍ مَّا اَوْحٰى ﴿۱﴾ د اوحى ضمير د فاعل الله تعالى ته راجع دې او د عبده ضمير هم، معنی دا شوه چې جبرائیل ؑ ئې د معلم په حیثیت سره رسول کریم ﷺ ته بالکل نزدې ورلیږلو سره ورته وحی او فرمائیله.

یو علمی اتصال او ددې جواب: دلته په ظاهري شکل کښې یو علمی اشکال دا محسوسیږي چې په پورته آیتونو کښې ضمیرونه جمهورو مفسرینو او محدثینو جبرائیل ته راجع کړي دي، د [فَاَسْتَوٰی] نه واخلې [فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰی] ﴿۲﴾ پورې ټول ضمیرونه هم جبرائیل ؑ ته راجع دي، او په راتلونکي آیتونو کښې هم په قول د جمهورو مفسرینو هم د جبرائیل ؑ بیان دې نو صرف په دې آیت مبارک کښې د اوحى او عبده ضمیر الله ﷻ ته راجع کول د عبارت د چلن نه خلاف او د انتشار د ضمیرونو موجب دی.

ددې جواب استاد محترم مولانا سید محمد انور شاه ؒ دا ورکړو چې نه خو دلته د کلام په نظم کښې څه خلل شته او نه انتشار د ضمیرونو رازی بلکه حقیقت دادې چې د سورة نجم د شروع په آیت مبارک کښې د [اِنْ هُوَ اِلَّا وَّحْيٌ یُّوْحٰی] ﴿۳﴾ په ذکر فرمائیلو سره د کوم مضمون چې شروع کړې شوې ده، د هغې زیات ضبط کړې شوې بیان داشان او کړې شو چې وحی لیږونکې خو ښکاره خبره ده چې بغیر د الله تعالى نه بل څوک نشي کیدي خو په دې وحی رسولو کښې یوه واسطه جبرائیل ؑ وه، خو آیتونو کښې ددې مضبوطی په پوره شان کولو نه پس بیا [فَاَوْحٰى اِلٰى عَبْدٍ مَّا اَوْحٰى] ﴿۴﴾ او فرمائیل نو دا د ابتدائي کلام تکمله ده، او په دې کښې انتشار د ضمیرونو ځکه نشته چې د اوحى او عبده په ضمیر کښې ددې نه سوا بل احتمال نشي کیدي چې هغه دې الله ﷻ طرفته راجع وي ځکه دا مرجع د رومبې نه ټاکلې شوې ده او [مَّا اَوْحٰى] یعنی چې کومه وحی فرمائیل وو د هغې په مبهم ایښولو سره د هغې د شان لوټیوالی ته اشاره کړې شوې ده، د صحیح بخاری شریف د باب بدء الوحي د حدیث نه معلومیږي چې دا وخت کومه وحی شوې وه هغه د سورة مدثر رومبې آیتونه دي (۱)، والله اعلم.

د کلام ددې پوره نظم نه د قرآن عظیم الشان د حقانیت او ددې بالکل د الله ﷻ کلام کیدل ثابتیږي چې څنگه محدثین حضرات د رسول کریم ﷺ د احادیثو سند د خپل ځان نه رسول کریم ﷺ پورې مکمل بیانوي، په دې آیتونو کښې الله ﷻ د قرآن عظیم الشان سند داسې بیان کړو چې موخې یعنی وحی کوونکې پخپله الله ﷻ دي او معلم او مبلغ چې د الله ﷻ او د رسول کریم ﷺ تر مینځه د سند واسطه دې هغه جبرائیل ؑ دي، په بیان شوی آیتونو کښې د جبرائیل ؑ د شان لوټی او سخت قوی کیدل گویا کښې ددې سند تعدیل دي.

[مَا كَذَّبَ الْفُؤَادَ مَا رَاٰ] ﴿۵﴾ د [فُؤَادٌ] معنی زړه، او د آیت مطلب دادې چې سترگو څه لیدلی دی، زړه هم په هغې باندې پوهیدو کښې څه غلطی نه ده کړې، دې غلطی او خطا نه ئې په آیت مبارک کښې [كَذَّبَ] سره تعبیر کړې دي چې د لیدلې شوی څیز په معلومولو کښې زړه دروغ نه دی وئیلی، یعنی غلطی او خطا نه ده کړې او د لفظ [مَا رَاٰ] معنی داده چې څه ئې اولیدل، د قرآن عظیم الشان الفاظو دا او نه ټاکل چې څه ئې اولیدل، ددې په تفسیر کښې د صحابه کرامو ؓ او د تفسیر امامانو دوه اقوال دي چې پورته په تفصیل سره بیان کړې شوی دی

(۱) صحیح البخاري، باب کیف کان بدء الوحي [إلى رسول الله ﷺ] [ج: ۱، ص: ۳]

چې د ځينو په نزد پخپله د الله ﷻ لیدل مراد دی [دا قول د ابن عباس رضی الله عنهما دی] او د ځینې په نزد جبرائیل رضی الله عنه لره دهغه په اصلی صورت کښې لیدل مراد دی [دا قول د عائشه صدیقہ رضی الله عنها، ابن مسعود رضی الله عنه، ابی هریره رضی الله عنه او ابی ذر الغفاری رضی الله عنه دی] ددې تفسیر مطابق دا رای لفظ د خپل حقیقی معنی په مطابق په سترگو لیدلو دپاره او وئیلې شو او د لیدلو نه پس ادراک او مهم چې د زړه کار دې هغه زړه ته منسوب شوې دې، د لیدلو نه مجازی معنی د زړه د لیدو څه ضرورت پېښ نه شو لکه څنگه چې قرطبی او کرل (۱).

اوس دا سوال پاتې شو چې په آیت مبارک کښې د ادراک نسبت قلب ته کړې دې، حالانکه د مشهورو حکیمانو قول دې چې د ادراک تعلق عقل یا نفس ناطقه سره وي، ددې جواب دادې چې د قرآن عظیم الشان د ډیرو آیتونو نه معلومېږي چې د ادراک او فهم اصل مرکز قلب دې ځکه کله د عقل نه هم د قلب په لفظ سره تعبیر کړې شوې دې لکه په آیت مبارک [المن کان له قلبه] (۲) کښې قلب نه مراد عقل اخستې شوې دې، ولې چې قلب د عقل مرکز دې، قرآنی آیتونه [لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ مِنْهَا] (۳) وغیره په دې گواه دی.

اولقدرأه نزلت أخری عند سدرۃ المنتهی دلته د راه په ضمیر کښې هم هغه دوه اقوال دی چې الله ﷻ مراد دې او که جبرائیل رضی الله عنه؟

د انزله أخری معنی د دویم ځل نازلیدل دی، د غوره تفسیر مطابق دا نازلیدل هم د جبرائیل رضی الله عنه دی او څنگه چې د رومبې ځل لیدلو مقام قرآن عظیم الشان په دې عالم دنیا کښې د مکې مکرمې هغه افق اعلیٰ خودلې وه، دا شان ددغې دویم ځل لیدلو مقام ئې په اووم آسمان کښې د سدرۃ المنتهی او خودلو او دا ښکاره ده چې په اووم آسمان باندې د رسول کریم ﷺ تشریف اوړل د معراج په شپه کښې تیر شوی دی، دې نه ددغې دویم لیدلو وخت هم فی الجملة ټاکلې کیږي، سدره په لغت کښې د بیرې ونې ته وئیلې شی او د منتهی معنی د انتها ځانې، په اووم آسمان باندې د رحمان د عرش لاندې د بیرې ونه ده، د مسلم په روایت کښې ئې دا ونه په شپږم آسمان کښې خودلې ده او د دواړو روایتونو تطبیق په دې شان کیږي چې ددې جرړې په شپږم آسمان او ځانگې ئې په اووم آسمان خورې دی [قرطبی] (۴) او دعاصو فرښتو درساين دا آخری حد دې ځکه ورته منتهی وئیلې شی، په ځینې روایتونو کښې دی چې د الله ﷻ احکام اول د رحمان د عرش نه سدرۃ المنتی ته نازلېږي، دلته متعلقه فرښتو ته سپارلې شی، او دزمکې نه آسمان ته تلونکې عمل نامې وغیره هم فرښتې هم دغې ځانې پورې رسوی هلته نه د الله ﷻ په وړاندې ئې د پیش کولو څه بل صورت وی، په مسند احمد کښې د مضمون د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه منقول دې. [ابن کثیر] (۵).

(۱) تفسیر القرطبي بالإختصار [ج: ۱۷ ص: ۹۳]

(۲) ترجمه: - دچا په سینه کښې زړه وی.

(۳) ترجمه: - دچا زړونه چې داسې دی چې په هغې نه پوهیږي.

(۴) تفسیر القرطبي بالإختصار [ج: ۱۷ ص: ۹۴]

(۵) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۵۱] و مسند احمد، مسند عبدالله بن مسعود، رقم الحديث: [۳۶۶۵]

اعْنَدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى ﴿۵﴾ د [مَأْوَى] معنی تیکانه او د آرام خائي، جنت ته ئې ماوی په دې وجه او فرمايل چې د انسان اصل خائي او مقام هم دادې، هم د غلته آدم ﷺ او بي بي حوا پيدا شوی دی. او هم د دغه خائي نه زمکې ته راکوز کړې شو. او بيا به هم دغه د جنتيانو مقام وی.

د جنت او دوزخ موجوده مقام :: دې آيت مبارک دا هم او خودل چې جنت اوس هم موجود دې څنگه چې د جمهور امت هم دا عقیده ده چې جنت او دوزخ به د قيامت نه پس نشي پيدا کولې بلکه دا اوس هم موجود دی، دې آيت مبارک د جنت واقع کيدو خائي هم او خودلو چې هغه د اووم آسمان د پاسه درحمان د عرش لاندې دې گویا کښې اووم آسمان د دې زمکه او درحمن عرش چت دې، د دوزخ محل وقوع د قرآن عظيم الشان په يو آيت يا د حديث پاک په روايت کښې په ښکاره نه دې خودلې شوې، د سورة طور د آيت مبارک [وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿۶﴾] نه ځينې مفسرينو دا مطلب راوښکلې دې چې دوزخ د سمندر نه لاندې زمکې په تل کښې دې، چې په هغې دا وخت څه دروند اوسخت غلاف راخوړ کړې شوې دې، هغه به په قيامت کښې اوشليږي او ټول سمندر به اور کړی.

په اوسني زمانه کښې د يورپ ډيرو ماهرانو په زمکې برما کولو سره بل طرفته ئې وتل غوښتل تر شپږو ميلو چې وراورسيدل نو داسې سخت کانږې ورته رامخې ته شو چې برمې په کښې کار نه کولو، په بله علاقه کښې هم دغه شان اوشو، او داسې نورو علاقو کښې هم نو معلومه شوه چې دننه په زمکه کښې شپږ ميله پس داسې يو کانږې هر چرته موجود دې چې هيڅ قسم مشين او برمه په کښې کار نشي کولې حالانکه د زمکې قطر په زرگونو ميله جوړيږي صرف شپږ ميله په کښې سائنسدانو او د هغوئ مشينونو مزل او کړو او بيا پاتې راغلل، که د يو صحيح روايت تر مخه د جهنم محل وقوع په دغې غلاف کښې دننه ثابت شي نو څه لرې خبره نه ده. والله اعلم.

[ادْيَغْثَى الْيَدْرَةِ مَا يُغْثَى ﴿۷﴾] [کله چې پټ کړې وو سدری لره څه پټوونکی څيز] صحيح مسلم کښې د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دې چې دغه وخت سدرۃ المنتهى باندې د سرو زرو جوړ شوی پتنگان هر طرفته راغورزیدل (۱) داسې معلومېږي چې په دغه ورځ سدرۃ المنتهى په خاص طور ښائسته شوې وه، ولې چې د غلته يو عزت مند ميله رسول کریم ﷺ راتلونکې وو. اما زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ﴿۸﴾ زاغ د زيغ نه مشتق دې، او ددې معنی کور او بي لارې کيدل دي، او طغی د طغيان نه مشتق دې او ددې معنی د حد نه تيريدل دی. ددې دواړو لفظونو نه مراد دا بيانول دی چې رسول کریم ﷺ څه اوليدل په هغه نظر څه خطا يا غلطۍ اونه کړه، دا دهغې شک جواب دې چې کله د انسان نظر هم خطا کيږي، قرآن عظيم الشان دوه لفظونه استعمال کړل ولې چې د نظر غلطۍ د دوو وجوهاتو نه کيدې شي، يو دا چې کوم څيز ئې ليدل غوښتل نو دهغې نه ئې نظر بل طرفته واوړيدو ځکه په ما زاع سره د داسې قسم غلطۍ نفی کړې شوې ده چې د هغوئ نظر چرته بل خائي نه وو لگيدلې بلکه خاص په هغه خائي اولگيدو چرته ئې چې کتل غوښتل، د نظر دويم قسم غلطۍ دا هم کيدې شي چې نظر خو هم هغه خائي غورزيږي

(۱) ترجمه:- او (قسم دې) په ډک درياب

(۲) صحيح مسلم کتاب الايمان، باب الاسراء [ج: ۴، ص: ۹۷]

چرته چې نظر غور زول غواړي خو دې سره ئې نظر په خوا کښې نورو څيزونو باندې هم غورزېږي چې ځينې وختونه په کښې د گډوډ خطر ه کيدې شي ، ددې غلطی دلرې کولو دپاره ئې (وَمَا ظَنِّي) او فرمائيل .

کومو حضراتو چې ددې سابقه آيتونو روايت حضرت جبرائيل عليه السلام نه کړې دي ، هغوی ددې آيت مبارک هم دا مفهوم گرځوي چې د جبرائيل امين په ليدلو کښې سترگو هيڅ غلطی نه ده کړې ، ددې د بيانولو ضرورت په دې وجه راپېښ شو چې جبرائيل عليه السلام د وحی يوه واسطه وه ، که ئې کریم ﷺ هغوی په ښه شان اونه وينی او وې نه پيژنی نو بيا خو وحی د شک څخه خالی نه پاتې کيږي .

ددې آيتونو په تفسير کښې يو بل مفيد تحقيق : د پخوانو محدثينو نموني حضرت استاد مولانا سيد محمد انور شاه کشميري رحمه الله سره چې بيشکه په دې زمانه کښې يوه نخښه د الله ﷻ د نخښو نه ده او په زمکه کښې يو حجة الله وو ، د دوی علوم بيشکه د حافظ ابن حجر رحمه الله او ذهبي غوندي ، د امامانو د حديث د علومو نمونه وو او په مشکلاتو القرآن باندې ددوی يو مستقل تصنيف د انتهايي باريکو علمونو او معرفتونو خزانه ده ، د سورة نجم په آيتونو کښې د صحابه کرامو رضی الله عنهم او تابعينو نه چې واخلې د مجتهدينو امامانو او محدثينو مفسرينو اقوال او په دې کښې علمی اشکالونه معروف او مشهور دي . مشکلات القرآن کښې ددې آيتونو تفسير په داسان او فرمائيلو چې دزياتورو آيتونو تر مينځه تطبيق ، سمون او جوړښت راشي بيا د احقر بل استاد شيخ الاسلام مولانا شبير احمد عثمانی رحمه الله چې کله د صحيح مسلم شرح فتح الملهم ليکله او د اسراء او معراج په بيان کښې د سورة نجم ددې آيتونو حواله راغله نو د مسئلې د اهميت تر مخه ئې ددې آيتونو تفسير پخپله د انور الاساتذه قدس سره په قلم سره اوليکل او د خپل کتاب فتح الملهم حصه ئې جوړ کړو ، او پخپل فوائد القرآن کښې ئې هم دې لره اختيار کړو . په دې شان دا تحقيق د احقر د دوو بزرگانو استاذانو اتفاقی تحقيق شو ، ددې د کتلو نه مخکښې څو خبرې مخې ته لرل پکار دي چې تقريبا ټول عالمان او امامان ئې مني اول دا چې رسول کریم ﷺ جبرائيل عليه السلام په خپل اصلی صورت کښې دو ځل ليدلې دي ، او د دې دواړو ځلو ليدلو بيان د سورة نجم په آيتونو کښې موجود دي . د دويم ځل ليدل په کوم ځانې او کومه زمانه کښې ؟ دې لره خو په دې آيتونو کښې متعين کړو بيان کړه چې دا ليدل او ښکاره خبره ده ي اوم آسمان ته در رسول کریم ﷺ تشریف اوړل صرف په شپه د معراج کښې شوی وو ، ددې نه ددې رویت ځانې هم معلوم شو او وخت هم چې هغه شپه وه معراج کښې اوشو ، د رومي ځل ځانې او وخت په دې آيتونو کښې نه دي ټاکلي شوي خو په صحيح بخاری باب بدء الوحی کښې د جابر بن عبد الله د لاندې بيان شوې حديث نه دا دواړه څيزونه ټاکلي شوي دي .

قال وهو يحدث عن فترة الوحی رسول کریم ﷺ په وحی کښې د فترت يعنی د وقفې ذکر فقال في حديثه بينا انا امشي کولو سره او فرمائيل چې يوه ورځ کله چې زه روان اووم اذا سمعت صوتا من السماء فرفعت ناگاهانه مې د آسمان د طرفه يو آواز واوريډو ما چې پورته بهري فاذا الملك الذي جاءني بمراء او کتل نو اومې ليدل چې هغه فرشته کومه چې راته په حراء جالس على كرسى بين السماء والارض فرعبت منه فرفعت فقلت

زملونی فانزل الله تعالی یا ایها المدثر قم فأنذر الی قوله والرجز فاهجر لحمی الوحی وتتابه
باندې ناسته وه زه ترې په رعب کښې شوم او کورته واپس راغلم او اومې وئیل چې په ما باندې څه راواچوئى دغه وخت الله ﷻ د سورة مدثر آیتونه والرجز فاهجر پورې نازل کړل ، دې نه پس آسمانی وحی په مخه راتلل شروع شو.

دې حدیث پاک نه معلوم شو چې جبرائیل ﷺ لره په اصلی صورت کښې د لیدلو پومبې واقع د وحی د ملتوی کیدو په زمانه کښې د مکې مکرمې په زمکه هغه وخت راپیښه شوه کله چې هغوی د مکې په ښار کښې چرته روان وو ، دې نه معلوم شو چې پومبې واقع د معراج نه مخکښې د مکې په زمکه او د ویمه واقع په اووم آسمان د معراج په شپه راپیښه شوه .
دویمه دا خبره هم ټول منی چې د سورة نجم په ابتدائی آیتونو کښې کم ناکم آیت [وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرٰی] نه تر [لَقَدْ رَآی مِنْ اٰیٰتِ رَبِّهِ الْکُبْرٰی] پورې ټول آیتونه د معراج د واقعي باره کښې دی .
ددې بیان شوؤ خبرو تر مخه استاد محترم حجة الاسلام مولانا انور شاه کشمیری ﷻ د سورة نجم د ابتدائی آیتونو تفسیر په دې شان فرمائیلي دي چې :

قرآن عظیم الشان د عام طرز مطابق د سورة نجم په ابتدائی آیتونو کښې د دوؤ واقعاتو ذکر کړې دي . یو واقع جبرائیل ﷺ لره دهغوی په اصلی صورت کښې د هغې وخت لیدلو ده کله چې هغوی ﷻ د وحی د فترت په زمانه کښې په مکه مکرمه کښې چرته روان وو او دا واقع د اسراء او معراج نه مخکښې ده .

دویمه واقع د معراج د شپې چې په کښې د جبرائیل ﷺ لره دهغوی ﷻ په اصلی صورت کښې د دوباره کتلو نه څه زیات د نورو عجیبه څیزونو او د الله ﷻ د لویو نخبو لیدل بیان شوی دی ، په دې لویو نخبو کښې پخپله د الله ﷻ زیارت او لیدل کول هم احتمال لری .
د سورة نجم د ابتدائی آیتونو اصل مضمون د رسول کریم ﷺ په پیغمبري او دهغوی په وحی کښې د شکونو راوښکو جواب دي چې د ستورو په قسم خوړلو سره ئې او فرمائیل چې رسول کریم ﷺ ارشاد نه امت ته چې ورکوی نه په هغې کښې د څه غیر اختیاری غلطی امکان شته او نه د اختیاری غلطی او ددوی ﷻ چې څه فرمائی د خپل نفسانی غرض نه نه وائی بلکه دا ټول د الله ﷻ د طرفه لیرلې وحی وی ، بیا هر کله چې دا وحی د جبرائیل ﷻ په واسطې سره لیرلې شی ، نو هغه د معلم او مبلغ په حیثیت وحی رسوی ، ځکه ئې د جبرائیل ﷻ مخصوص صفات او د شان د لوئیوالی بیان په څو آیتونو کښې اوکړو ، په دې کښې د زیات تفصیل وجه شاید چې دا هم وی چې د مکې مکرمې مشرکان د اسرافیل ﷻ او میکائیل ﷻ فرښتونو نه خو واقف وو ، د جبرائیل ﷻ نه واقف نه وو ، په هر حال د جبرائیل ﷻ د صفاتو بیانولو نه پس ئې د وحی اصل مضمون بیان کړو . [فَاَوْحٰی اِلٰی عَبْدٍ مَّا وُحِّیَ] .

تر دې پورې دا ټول یوولس آیتونه دي چې په کښې د وحی او پیغمبري د توثیق په لړ کښې د جبرائیل ﷻ د صفاتو بیان دي او که غور او کړې شی نو دا ټول صفات په جبرائیل ﷻ باندې بې تکلفه صادقې دي . دې لره که د الله ﷻ صفت او گرځولې شی لکه چې ځینو مفسرینو کړی دی نو د تکلف او تاویل نه خالی نه دی ، لکه :

[شَدِیدُ الْقُوٰی] ، [اَدُوْمِرَّةٌ] ، [دَاْقَدْلٰی] ، [فَاَنَّ قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰی] ، دا کلمات خو په تاویل سره الله ﷻ دپاره وئیلې شی خو بې تاویله او بې تکلفه ددې مصداق هم جبرائیل ﷻ کیدې شی ،

خڪه په دې ابتدائي آيتونو كښې د كومو ليدلو نژديكت او يو ځاني والي چې ذكر دې هغه ټول د جبرائيل عليه السلام د ليدو سره متعلق گرځول ډير زيات نژدې او زيات سالم معلومېږي . البته ددې نه پس د ولسم آيت مبارك [مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى] نه تر [لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى] پورې چې په كښې د اسراء او معراج د واقعي بيان كيږي په دې كښې هم د جبرائيل عليه السلام دوباره په اصلي صورت باندې اگر چې بيان شوى دى مگر د نورو [آيَاتِ كُبْرَى] په ضمن كښې دى چې په كښې د الله تعالى د ليدلو احتمال هم كيدې شي د كوم چې تائيد په صحيح احاديثو ، د صحابه كرامو رضي الله عنهم او د تابعينو په اقوالو سره كيږي هغه نظر انداز كيدې نشي . خكه د [مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى] تفسر دادې چې خه د رسول كريم صلی الله علیه و آله سترگو مباركو اوليدل د هغوى عليهم السلام زړه د هغې تصديق او كړو چې صحيح ئې اوليدل ، په دې تصديق كښې ئې زړه مبارك هيڅ غلطى اونه كړه ، ددې تعبير په [مَا كَذَّبَ] لفظ سره كړې شوې دې او په دې كښې الفاظ ، خه ئې چې اوليدل ، عام دى ، په دې كښې د جبرائيل عليه السلام ليدل هم شامل دى او خه چې په شب معراج كښې رسول كريم صلی الله علیه و آله اوليدل هغه ټول په كښې شامل دى ، او په دې كښې د ټولو نه زيات اهم پخپله د الله تعالى ليدل او زيارت كول دى ، ددې تائيد د راتلونكي آيت مبارك ددې ارشاد نه هم كيږي ،
فرمائي چې :

[اَلَمْ نُرَوِّهِ عَلَىٰ مَا يَنْبَغِي] چې په كښې د مكې مشركانو ته خطاب دې چې رسول كريم صلی الله علیه و آله خه اوليدل يا به آئندې وينى هغه د جنگ اختلاف كولو يا په شك كښې د پريوتو څيزنه دې . خالص حق او حقيقت دې ، په دې آيت مبارك كښې ئې دا اونه فرمائيل چې :
[اَلَمْ نُرَوِّهِ عَلَىٰ مَا رَأَى] بلكه [عَلَىٰ مَا يَنْبَغِي] په صيغه د مستقبل سره ئې او فرمائيل چې په راتلونكي وخت كښې ليدل چې د معراج په شپه كښې كيدونكى وو هغې ته هم اشاره ده او ددې نه پس آيت مبارك [وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى] كښې ددې هم خبرې ښكاره كول دي ، او پدې آيت مبارك كښې هم د دواړو ليدلو احتمال دې يعنې چې هغه د الله تعالى او جبرائيل عليه السلام ليدل دى ، د جبرائيل عليه السلام ليدل خو ښكاره دى او د الله تعالى ليدلو ته اشاره داسې موندې شي چې ليدلو دپاره نژدې والي عادتاً ضرورى دې لكه په حديث پاك كښې د الله تعالى نازليدل لاندېنى آسمان ته په آخره شپه كښې چې بيان شوى دى . [عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى] ددې مطلب دادې چې خه وخت هغوى عليهم السلام سدره المنتهى سره وو چې د نژديكت مقام دې الله تعالى سره هغه وخت ئې اوليدلو ، پدې كښې د الله تعالى زيارت هم مراد كولو باندې دا حديث پاك گواه دې چې رسول كريم صلی الله علیه و آله او فرمائيل چې :
وَاتَيْتَ سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى فَفَشَيْتَنِي ضِبَابَةً حَذَرْتُ لَهَا سَاجِدًا وَهَذِهِ الضِبَابَةُ (١) هِيَ الظِّلُّ مِنَ الْغَمَامِ الَّتِي فِيهَا اللَّهُ وَيَتَجَمَّلُ [يعنې زه سدره المنتهى ته اورسيدم نوزده ورېځې پشان يو څيز گير كړم زه هغې ته په سجده پريوتم د قيامت په ورځ په محشر كښې د الله تعالى ښكاره كيدل د قرآن عظيم الشان په يو آيت مبارك كښې داشان بيان شوى دى چې د ورېځو د سوري پشان په څه څيز كښې به الله تعالى نزول فرمائي .

داشان دې پسې آيت مبارك [مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى] مفهوم هم دواړو ليدلو لره شامل دى ، او ددې نه دا زيات ثابت شو چې دا ليدل د بيدارۍ په حالت كښې په سترگو ليدلو سره شوى دى .

خلاصہ دادہ چي په کومو آيتونو کښي د معراج د شپي بيان دي په دي کښي دليلو باره کښي چي خومره الفاظ راغلي دي په هغي ټولو کښي د جبرائيل عليه السلام او د الله تعالى دليلو دواړو احتمال شته ، نورو حضراتو هم ددي تفسير د الله تعالى په ليدلو سره کړي دي ، ددي گنجائش د قرآن عظيم الشان په الفاظو کښي موجود دي .

والله تعالى دليلو مسئله :: ټول صحابه کرام رضي الله عنهم ، تابعين او جمهور د امت په دي متفق دي چي په آخرت کښي به جنتيان او عام مؤمنان د الله تعالى زيارت کوي لکه چي صحيح احاديث په دي باندې گواه دي ، دي نه دومره معلوم شو چي د الله تعالى ليدل او زيارت کول څه نااښايا ناممکن نه دي ، البته په دنيا کښي انساني نظر دومره طاقت نه لري چي ددي برداشت او کړي شي ځکه ئي دلته امکان نشته خو د آخرت په معامله کښي پخپله قرآن عظيم الشان فرمائي چي : **فَكُنْتُمْ أَغْنَاءَ غِنَاكَ فَبِعَرِّكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ** [يعني د قيامت په ورځ به د انسان نظر تيز کړي شي ، پردي به ترې لرې کړي شي] امام مالک رحمته الله عليه فرمائيلى دي چي په دنيا کښي هيڅ يو انسان ځکه الله تعالى نشي ليدلې چي نظر ئي فاني دي ، او الله تعالى باقى دي ، کله چي په آخرت کښي به ورته باقى نظر ورکړي شي ځکه به د الله تعالى په ليدو کښي ټول رکاوټونه لرې شي . تقريبا دا مضمون د قاضى عياض نه هم منقول دي او د صحيح مسلم په يو حديث کښي تقريبا خبره ښه په ښکاره شوې ده چي الفاظ ئي دادى : **[واعلموا انکم لن تروا ربکم حتى تموتوا]** [پوهه شئ چي د مړ کيدو نه مخکښي به تاسو بالکل الله تعالى نشي ليدلې ، فتح الباري] (۱) دي نه دا امکان هم راوړي چي الله تعالى رسول صلی الله علیه و آله وسلم ته د معراج په شپه ددغي فاني نظر په ځاني باقى نظر ورکړي وي او په هغي سره د الله تعالى ديدار او زيارت ئي کړي وي ځنگه چي ددي جهان په بهر وتلو ورته جنت ، دوزخ او د الله تعالى د قدرت خاص نخښي او خودلې شوې ، ولې چي هغوى عليهم السلام دغه وخت په دي دنيوي جهان کښي نه وو ، هر کله چي امکان ثابت شو نو بيا دا مسئله پاتي کيږي چي آيا ليدل شوي دي او که نه ؟ په دي باره کښي دا حاديثو روايتونه مختلف او د قرآن عظيم الشان آيتونه محتمل دي ځکه د صحابه کرامو رضي الله عنهم او تابعينو او د دين دامامانو تر مينځه دا مسئله هميشه اختلافي پاتي شوې ده ، ابن کثير رحمته الله عليه ددي آيتونو په تفسير کښي او فرمايل چي عبدالله بن عباس رضي الله عنهما رسول کریم صلی الله علیه و آله وسلم لره د الله تعالى ليدل ثابتوي او د سلف صالحينو يوي ډلې ددي تابعداري کړې ده ، او د صحابه کرامو رضي الله عنهم او تابعينو ډيرو ډلو دي نه اختلاف کړي دي ، وړاندې ئي د دواړو ډلو دليلونه وغيره بيان کړي دي .

دغه شان حافظ په فتح الباري سورة نجم کښي د صحابه کرامو رضي الله عنهم او تابعينو ددي اختلاف ذکر کولو نه پس ځيني اقوال داسي هم نقل کړي دي چي ورسره ددغي دواړو مختلفو اقوالو تر مينځه تطبيق راتلې شي . او فرمائيلى ئي دي چي قرطبي رحمته الله عليه په مفهوم کښي دا خبره غوره کړې ده چي په دي معامله کښي هيڅ فيصله اونه کړي شي ، بلکه چپ او غلي پاتي کيدل اختيار کړي شوې دي ، ځکه چي دا مسئله څه عملي مسئله نه ده چي په يو طرف ئي عمل کول ضروري وي بلکه ددي تعلق عقيدې سره دي چي په کښي تر څو پورې د يقيني ثبوت دليلونه نه وي هيڅ فيصله نشي کيدې او تر څو چي په يوه خبره کښي څه يقيني طرف معلوم نشي نو

(۱) فتح الباري کتاب التفسير باب تفسير سورة النجم [ج: ۱۳ ص: ۶۳۶]

هلته به په ځانې اود ږيرې او چپ به پاتې كيږي. [فتح الباري] (۱) د احقر په نزد هم دا محفوظه او احتياطي خبره ده ځكه مې ددې مسئلې دوه طرفه دليلونه او وجوهات بيان كړل. والله سبحانه و تعالى اعلم

أَفَرَأَيْتُمُ	اللَّتَّ	وَالْعُزَّىٰ ۝ وَمَنْوَةَ ۝	الثَّالِثَةَ الْآخِرَىٰ ۝
آيا غور كړې دي تاسو په حقيقت دلالت او دعزى او دمنات چى دريم بل دي			
آيا تاسو چرې دلالت او عزى په حالت باندې غور كړې دي؟ او دريم دمنات په حالت			
الْكُمُ الذِّكْرُ ۝	وَلَهُ الْأُنثَىٰ ۝	تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ	ضِيْزَىٰ ۝ إِنَّ هِيَ
آيا تاسو لره خامن دي او هغه لره لونړه دا خوييا تقسيم دي دې دانصافى نه دى دا			
آيا ستاسو دې خامن وي او دالله ﷻ دې لونړه؟ دا خود ږيرې انصافه تقسيم دي دا ستاسو معبودان خو			
إِلَّا أَسْمَاءُ ۝	سَمِّيَتْهُمَا	أَنْتُمْ	وَأَبَاؤُكُمْ ۝ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ
مگر تش نومونه دي چى اېښودلى دى هغه تاسو او پلارانو ستاسو نه دې نازل كړې الله			
تش نومونه دي چى پخپله تاسو او ستاسونيكو نو اېخودى دي الله ﷻ په دې خيزونو			
يَمَّا مِنْ سُلْطٰنٍ ۝	إِنْ يَتَّبِعُونَ	إِلَّا الظَّنَّ	وَمَا تَهْوَىٰ
په دې باندې څه سند نه دى روان دوى مگر په گمان پسې او په هغه پسې چى غواړي نې نفسونه			
هيڅ دليل نه دي رالېږلي دا خلق صرف د گمان او دخپل نفس د خواهشونو تابعدارى كوي			
وَلَقَدْ جَاءَهُمْ	مِّن رَّسُولِهِمُ	الْهُدَىٰ ۝	أَمْرٌ لِلْإِنسَانِ
او بېشكه راغلي دي دوى ته دطرفه درب ددوى نه هدايت [لاره نيغه] آيا انسان لره حق دي			
ددې باوجود چې دخپل رب دطرفه ورته هدايت رارسيدلي دي آيا د انسان			
مَا	تَمَنَّىٰ ۝	فَلِللَّهِ الْآخِرَةُ	وَالْأُولَىٰ ۝
هغه خيز چى غواړي نې هغه پس الله لره دې آخرت او دنيا او ږيرې دى دفرښتونه			
هر ارمان پوره كيږي (نه بلكه دهر ارمان پوره كيدل) الله ﷻ سره دى په آخرت او دنيا كښې په			
فِي السَّمٰوٰتِ	لَا تُغْنِي	شَفَاعَتَهُمْ	شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ
په اسمانونو كښې چى نه شي دفع كولى سفارش دهغوئ هيڅ خيز لره مگر پس دهغې			
اسمانونو كښې ډير فرښتي دي چې دهغوئ سفارش هيڅ فائده نشي وركولى البته دا			
أَنْ يَّأْذَنَ اللَّهُ	لِمَنْ	يَشَاءُ	وَيَرْضَىٰ ۝
چى حكم او كړى الله دپاره دهغه چا چى غواړي نې هغه او راضى وي هغه بېشكه هغه كسان			
چې الله ﷻ چاته اجازت وركړى اود هغه رضا وي بېشكه څوك چې			

لَا يُؤْمِنُونَ	بِالْآخِرَةِ	لَيْسَتُنَّ	الْمَلِكَةَ	تَسْمِيَةً
اچي ايمان نه راوړي په آخرت باندې هغوی نومونه ږدي په فرستو باندې نومونه				
په آخرت ايمان نه راوړي هغوی په فرستو د زنانو نومونه اږدي				
الْأُنثَىٰ ۝	وَمَا لَهُمْ	بِهِ	مِنْ عِلْمٍ	إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
دښخو حالاتکه نشته هغوی لره په دې باندې هيڅ علم نه کوي پیروي هغوی مگر دگمان				
..... حال دادې چې دوی سره په دې باندې هيڅ علم نشته خو بس په گمان پسې روان دي				
وَإِنَّ الظَّنَّ	لَا يُغْنِي	مِنَ الْحَقِّ	شَيْئًا ۝	
او بیشکه گمان نه دفع کوي دحق نه هيڅ څيز				
او گمان دحق په مقابلې کښې هيڅ کار نه ورکوي				

آسان ترجمه قرآن

آيا تاسو دلالت او عزى (په حقيقت باندې) هم غور كړې دي، او په يو بل دريم باندې، چه دهغه نوم منات دي؟ آيا ستاسو دپاره دې خامن وي، او د الله تعالى دپاره لونه؟ بيا خو دا ډير بے انصافه تقسيم شو. د ددوى حقيقت ددې نه سوا هيڅ نه دي، چه دا څه نومونه دي، چه تاسو او ستاسو پلار نيکه ايخودلې دي، الله تعالى ددوى په حق كښن هيڅ ثبوت نه دي نازل كړې، په حقيقت كښن دا كافران خلق صرف وهم او گمان او نفساني خواهشاتو پسې روان دي، حالانكه ددوى د پروردگار د طرف نه دوى ته هدايت راغلې دي. آيا انسان ته د هر هغه څيز حق حاصل دي، د كوم چه دې خواهش كوي؟ (نه) ځكه چه آخرت او دنيا خو ټول په ټوله د الله تعالى په اختيار كښن دي. او په آسمانونو كښن ډيرې فرشتې دي، چه دهغوى سفارش هېچا ته د هيڅ څيز فائده نه وركوي، البته ددې نه پس فائده وركولې شي، چه الله تعالى د چا دپاره او غواړي، اجازت وركړي، او په هغې باندې راضى شي كوم خلق چه په آخرت باندې ايمان نه لري، هغوى فرشتو لره د زنانو په نومونو باندې يادوى حالانكه هغوى ته ددې خبرې لېوښان علم هم نشته، هغوى صرف وهم او گمان پسې روان دي، او حقيقت دادې، چه وهم او گمان د حق په معامله كښن بالكل كار نه وركوي.

خلاصه تفسير

اے مشركانو پس ددې نه چه دښې كريم ﷺ حق ونيلس او د وحى تابعدار كيدل ثابت شو او دوى په دې وحى سره دتوحيد حكم فرمائى كوم چه په عقلې دليلونو سره هم ثابت دي او تاسو بيا هم د بتانو عبادت كوي نو ﴿أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ۖ وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةَ الْآخِرَىٰ ۖ﴾ [ايا تاسو] چرته ددې بتانومثلا [لات او عزى او ديودريم منات په حال غور هم كړې دي] چه تاسو ته معلومه شوى وي چه دغه قابل د عبادت دي او كه نه دى پس په كلمې دفاء سره دافانده وشوه چه ستاد خبردارولو نه پس خبرداريدل پكار وو او دتوحيد متعلق يوه بله خبره قابل غور ده چه تاسو كومو ملائكو ته دالله تعالى لونه وايئ او معبودان ي جوړي نو ﴿الْكُفْرَ الذِّكْرَ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ۖ﴾ [ايا ستاسو دپاره خو خامن] تجويز وي او خداي دپاره لونه [تجويزوى يعنى كومو جينكولره چه تاسو عار او شرم او دنفرت قابلي گنړي د هغوى دي خداي طرف ته نسبت وشى ﴿يَلِكْ إِذَا قُنِمَةً

خبر می ده [په دې حالت کښې خو دا ډیر ناجائز تقسیم شو] چه ښه شی ستاسو په حصه کښې او بدشې د الله تعالی په حصه کښې نعوذ بالله منه دای بنا علی العرف او فرمائیل ورنه د الله تعالی دپاره خو خامن تجویز کول هم ناجائزه خبره ده ﴿إِنَّ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءُ﴾ [دا] ذکرشوی معبودان بتان او ملاتک په ذکرشوی عقیده [خالص نومونه دی] یعنی دامسمیات دخدای کیدو په حیثیت سره هیڅ موجود شې نشته بلکه په مثل د هغو اسماءو دی دکومو چه چرته مصداق نه وی ﴿سَمِیْعٌ مَّا تَدْعُوهُ﴾ [کومولره چه تاسو او ستاسو پلارانو] د خانه [مقرر کړی دی] ﴿مَّا أَكْزَلُ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ﴾ الله تعالی خو ددوی د معبود کیدو [هیڅ دلیل] عقلی یا نقلی [نه دې رالیرلې] بلکه ﴿إِنَّ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ﴾ [داخلق] په دې عقیده دالوهیت د غیر الله کښې [صرف په بې اصله خیالاتو او دخپل نفس په خواهش] د کوم چه ددوی د بې اصله خیالاتو نه پیدا کړی [چلیږی] په دواړو کښې فرق داشو چه دهر عمل نه وړاندې یوه عقیده وی او عزم او یو اراده کومه چه دعمل دپاره محرکه وی پس په دواړو سره د دواړو طرف ته اشاره ده ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ الْهُدَى﴾ [حال دادې چه دوی ته ددوی د رب دطرف نه] په واسطه دښی کریم ﷺ کوم چه حق گو او د وحی الهی پیروکار دې د دوی سره [هدایت] دواقعی امر [راغلې دې] یعنی په خپله خو په خپله دعوی څه دلیل نه لری او ددې دعوی په تفصیل باندې درسول الله ﷺ په ذریعه سره دلیل اوری او بیا هم نه منی داخو خبرې وې دالله تعالی نه سوا دبل چاد معبود کیدو په ابطال کښې وړاندې ددې بیان دې چه تاسو کومو بتانو لره په دې غرض سره معبود منی چه دوی به دالله تعالی سره ستاسو سفارش وکړی دا غرض هم محض دهوکه او باطل دې سوچ وکړی چه ﴿أَمْرٌ لِلنَّاسِ مَا تَمْتَنُونَ﴾ [ایا انسان ته دده هره یوه تمنا ملاوړی] واقعه داسې نه ده ځکه چه هره یوه تمنا [هم دالله تعالی په اختیار کښې ده] ﴿فَبِلِلْآخِرَةِ وَالْأُولَى﴾ [د آخرت] هم [او ددنیا] هم پس هغه چالره چه غواړی پوره کوی او په قطعې نص کښې دانبودلې شوې ده چه الله تعالی ددوی دا باطله تمنا پوره کول نه غواړی نه په دنیا کښې به ددوی په حاجتونو کښې شفاعت وکړی نه په آخرت کښې چه هلته د عذاب نه دنجات شفاعت وکړی په دې وجه یقینا هغه به پوره نه شی [او] بې چاره بتان به څه شفاعت وکړی چه په هغوی کښې په خپله اهلیت د شفاعت نشته په هغې دربار کښې خو چه کوم خلق اهل دی دهغوی هم بې د اجازت د حق نه څه وس نه چلیږی چنانچه ﴿وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ﴾ [ډیرې فرښتې په اسمانونو کښې موجود دی] شاید په دې کښې اشاره وی لوی شان طرف ته مگر سره ددې لوی شان ﴿لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئاً﴾ [ددوی سفارش ذره هم په کار نه شی راتلې] بلکه په خپله شفاعت نه شی موندې ﴿إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْزُقُ﴾ [مگر پس د دې چه الله تعالی دچا دپاره چه غواړی اجازت ورکړی او] دده دپاره په شفاعت کولو سره [راضی شی] یرضی ې ځکه زیات کړو چه چرته دمخلوق اذن بې درضا نه هم څه دباو یا مصلحت سره کیدې شی دالله جل شانه په معامله کښې ددې هم څه لرې احتمال نشته چه هغه په څه دباو سره مجبور شی راضی شی وړاندې ددې بیان دې چه فرښتولره د اولاد مقرر کول کفر دې چه ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾ [کوم خلق په آخرت ایمان نه لری] بلکه ددې نه د انکار په وجه کافر دی ﴿لَيْسَتُوا الْمَلَائِكَةَ نَبِيَّةً الْأَنْبِيَاءُ﴾ [هغوی فرښتولره] دالله تعالی [دلونرو په نوم سره نامزد کوی] ددوی په آخرت باندې دکفرد تعبیر په تخصیص سره شاید دې طرف ته اشاره وی چه داتولې گمراهی د

آخرت نه په بې فکري سره پيدا شوی دی ورنه د آخرت معتقد ته دخپل نجات خامخا فکروى او دلته انشي په معنى د لور ده لکه په دې قول دالله تعالى کښې واذا بشر احدهم بالانشى (۱) او هرکله چه ملائکو لره دالله تعالى سره دشريکولو کفر کيدل واضحه شو نو بتانو لره دشريک جوړولو کفر کيدل خو په درجه اولي ثابت شو په دې وجه صرف په دې باند بس وشو وړاندې ددې بيان دې چه فرښتو لره دالله تعالى لورېه مقررول باطله عقیده ده ﴿وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ﴾ [حال دادې چه ددوى سره په دې باند څه دليل نشته] ﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ﴾ صرف په بې اصله خيالاتو باندروان دی ﴿وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾ او يقينابې اصله خيالات د حق امر] په ثابتولو کښې [ذره هم مفيد کيدې نه شی].

معارف او مسائل

تيرو شوؤ آيتونو کښې د نبی کریم ﷺ د نبوت او رسالت او د نبی کریم ﷺ د وحى د محفوظ کيدو دليلونو تفصيلي بيان وو. په دې آيتونو کښې ددې مقابل دعربو د مشرکانو ددې فعل د بدئ بيان دی چې هغوى بغير د څه دليل نه مختلفو بتانو لره خپل معبود او کار ساز جوړ کړی دی او فرښتو ته د الله ﷻ لورېه وائی، او په ځينې روايتونو کښې دی چې هم دغې بتانو ته به هم دوى د الله تعالى لورېه وئيلي.

د عربو د مشرکانو بتان بې شميره دی دکومو به ئې چې عبادت کولو خو درې په کښې زيات مشهور دی او ددوى په عبادت باندې د عربو لوي لوي قبائل لگيدلى وو. ① لات ② عزی ③ منات. لات د ثقيف قبيلې [اهل طائف] بت وو او عزی د قريشو او منات دبنی هلال ددې بتانو په ځايونو باندې مشرکانو لوئې لوئې شاندار مکانونه جوړ کړي وو چې دکعبې درجه به ئې ورته ورکوله. دمکې فتح کولو څخه روستو نبی کریم ﷺ دغه ټول وران کړل [قرطبي په لنډو] (۲).

﴿يَلْكَ إِذَا قِيَمَةُ ضِيَايَ﴾، ضوز څخه مشتق دې چې معنى ئې ظلم کول او حق تلفی کول دی. ځکه ابن عباس رضی الله عنه د ﴿قِيَمَةُ ضِيَايَ﴾ معنى ظالمانه ویش کړې ده.

د ظن مختلف اقسام اودهغې احکام: ﴿وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾ دظن لفظ په عربی کښې د مختلفو معنو دپاره استعمالولې شی، يوه معنى ئې دا هم ده چې بې بنياده خيالونو ته ظن وئيلې شی. په آيت مبارک کښې هم دا مراد دی او هم دا دمکې د مشرکانو دبت پرستۍ سبب وو، ددې د ازالې دپاره دا فرمائيلې شوی دی، د ظن بله معنى د يقين مقابل ده، يقين هغې قطعي علم ته وئيلې شی چې د واقعي مطابق وی او د شک شبهې څه لار په کښې نه وی. لکه د قرآن عظيم الشان يا متواترو احاديثو څخه حاصل شوې علم. ددې مقابل ظن هغه علم ته وئيلې شی چې په بې بنياده خيالاتو خو نه بلکه د دليل په بنياد قائم وی خو دغه دليل داسې يقيني نه وی چې په کښې بل څه احتمال نشي کيدې، لکه دعامو روايتونو د حديث څخه ثابتيدونکي احکام. په دې بنا د اول قسم مسئلو ته قطعيات او يقينيات وئيلې شی. اوبل قسم ته ظنيات وئيلې شی، او دا ظن په شريعت کښې معتبر دی په قرآن و حديث کښې ددې

(۱) ترجمه:- او کله دوى کښې چاته دلور خبر ورکړې شی.

(۲) تفسير القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۹۹]

د معتبر کیدو شواهد موجود دی او د ټول امت په نزد واجب العمل دي ، په دې آیت مبارک کښې کوم ظن چې بې اعتباره بللې شوي دي دې څخه مراد بې بنیاده او بې دلیل ځایالونه دي ، ځکه څه اشکال نشته .

تَوَلَّىٰ	عَنْ ذِكْرِنَا	وَلَمْ يُدِّ	إِلَّا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا	ذٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ	فَاعْرِضْ	عَمَّنْ
چې مخ ني واريو	د ذکر زموږ نه	اونه لري اوده	سوا د ژوند د دنيا نه	دا حد دي ددې خلقو	پس اوگرزه نه	د هغه چانه
چې زموږ د نصيحت نه بې پروا شوي دي	او د دنيا د ژوند تېرولو نه بغير بل هيڅ مقصد نه لري	دوی				نونه د هغه چا پروا مکوه
عَلِمَ	إِنَّ رَبَّكَ	هُوَ أَعْلَمُ	بِمَنْ	ضَلَّ		
د علم	ايشکه رب ستا چې دي	هغه به پوهه دي	په هغه چا	چې بې لارې شو		
د پوهې آخری حد پس دغه دي	ستار ب به هغه چا به پوهیږي چې د لارې نه گمراه شوي وي					
عَنْ سَبِيلِهِ	وَهُوَ أَعْلَمُ	بِمَنْ	اهْتَدَىٰ	وَلِلّٰهِ		
دلاري د هغه نه	او هغه به پوهه دي	په هغه چا	چې په نیغه لار روان دي	او الله لره دي		
	او هغه به دي هم پوهیږي	چې څوک به سمه لار روان دي	او په			
مَا فِي السَّمٰوٰتِ	وَمَا فِي الْأَرْضِ	لِيَجْزِيَ				
هغه چې په آسمانونو کښې دي	او هغه چې په زمکه کښې دي	د پاره ددې چې بدله ورکړي				
آسمانونو او په زمکه کښې هر څه چې موجود دي	هغه ټول د الله دي	چې کومو کسانو د بدې لار				
الَّذِينَ	أَسَاءُوا	بِمَا	عَمِلُوا	وَيَجْزِي		
هغه کسانو لره	چې بدې نې کړې وي	په سبب د هغې عمل	چې کړې نې وي	او بدله ورکړي		
اختیار کړې ده هغوی ته	د بدې سزا ورکړي	او کومو کسانو چې نیکی کړې ده	هغوی ته د			
الَّذِينَ	أَحْسَنُوا	بِالْحُسْنٰی	الَّذِينَ	يَجْتَنِبُونَ		
هغه کسانو له	چې نیکی نې کړې وي	په نیکی سره	دا نیکان هغه کسان دي	چې ځان ساتي		
نیکی ټکلی بدله ورکړي	دا انیکان هغه کسان دي چې د وړو گناهونه					
كَبِيرَ الْاٰثِمِ	وَالْفَوَاحِشِ	إِلَّا اللّٰهُمَّ	إِنَّ رَبَّكَ			
د لویو گناهونو نه	او د بې حیایی دکارونو نه	او د وړو گناهونو نه	ايشکه رب ستا			
نه سوا د لویو لویو گناهونو او د بې شرمۍ د کارونو نه	ځان بچ ساتي	ستار ب				
وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ	هُوَ أَعْلَمُ	بِكُمْ	إِذَا أَنْشَأَكُمْ	مِّنَ الْأَرْضِ		
مالک دي د وړانه ببخشي	هغه	په خبر دي	په تاسو	کله چې هغه پيدا کړي تاسو	د زمکې نه	
د ویر فراخه بخش مالک دي	هغه ته ستاسو حال به معلوم دي	څه وخت چې نې تاسو د زمکې نه پيدا کړي وي				

وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةُ فِي بُطُونٍ أُمّهَتِكُمْ فَلَا تَرْكُونا

او څه وخت چې تاسو [پټ] بچي وي | په خيتو کښي | دمیندو ستاسو | پس مه پاڅوي تاسو |

او څه وخت چې تاسو د میندو په خيتو کښي بچي وي | بس خپل خانونه مه پاڅوي

أَنْفُسُكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بَيْنَ النَّاسِ

خانونه خپل | هغه ښه خبر دي | په هغه چا | چې خان نې اوساتو دگناه نه |

الله پر هیزگار خلق ډیر ښه پیژني |

آسان ترجمه قرآن

لهذا (اے پیغمبره) ته د داسې سړي فکر مه کوه، چه هغه (د هدايت نه) مخ اړولې دي او د دنيوي ژوند نه سوا هغه بل څه غواړي نه. د داسې خلقو د علم اندازه بس هم دغه ده ستا پروردگار ښه پيژني، چه څوک دهغه د لارې نه بې لارې شوې دي، او هم هغه ښه پيژني، چه چا لاره موندلې ده او په آسمانولو کښ چه څه دي، هغه هم، او په زمکه کښ چه څه دي، هغه هم د الله تعالی دي، نتيجه داده، چه کومو خلقو بد کارونه کړي دي، هغه به هغوی ته د هغوی د عملونو بدله هم ورکړي، او کومو خلقو چه نیک کارونه کړي دي، هغوی ته به بهترينه بدله ورکړي. هغه خلق چه د لویو لویو گناهونو او د بې حیايي کارونو نه ځان ساتي، البته کله کله د خويډلو خبره جدا ده. يقين او کړه، چه ستا پروردگار ډیر وسیع مغفرت والا دي، هغه په تاسو بالدي ښه پوهیږي، چه کله هغه تاسو د زمکې نه پیدا کړي، او کله چه تاسو د میاندو په کیدو کښ بچي وي، لهذا تاسو خپل ځانونه پاک مه گنړي، هغه ښه پوهیږي، چه څوک پر هیزگار دي.

خلاصه تفسیر

هر کله چه **إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ** او **جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى** سره د عربو د مشرکانو عناد کول معلوم شو چه سره دنزول دقرآن او دهدايت نه دوی په خپل گمان او خواهش چلېږي او دعناد کوونکي نه دحق قبلولو امید نه وي **﴿فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ تَوَلَّى عَنْهُمْ ذِكْرُنَا﴾** [نو دداسې سړي نه خپل خیال واړوه کوم چه زمونږ د نصیحت خیال نه ساتي **﴿وَلَمْ يُزِدْ إِلَّا الْخِيفَةَ الدُّنْيَا﴾** او بغیر ددنيوي ژوند نه دده بل مقصود نه وي] چه ددې وجه په آخرت باندې دایمان نشتوالی دي کوم چه د لایومنون بالاخره نه بره معلوم شوې دي او **﴿ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ﴾** [ددې خلقو دپوهې د رسايي حد بس دغه] د دنیاژوند [دي] هرکله چه ددوی دناپوهي او بې فکري حدودي خاي ته رسیدلي دي نو ددوی فکر مه کوه ددوی معامله الله تعالی ته حواله کړه بس **﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ﴾** [ستاسو پروردگار ښه پوهه دي چه څوک د هغه د لارې نه وختي دي **﴿وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَى﴾** او هم هغه هغه چالره هم ښه پیژني کوم چه په نیغه لاره دي] په دې سره خو دهغه علم ثابت شو [او] په دې سره ي قدرت ثابت دي چه **﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾** [څه چه په اسمانونو او په مزکه کښي دي هغه ټول دالله تعالی په اختیار کښي دي] هرکله چه هغه په علم او قدرت دواړو کښي کامل دي او دده په احکامو او قانون باندې په عمل کولو سره دخلقو دوه قسمونه دي گمراه او په هدايت عمل کوونکي نو **﴿لِيَبْذُرَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا﴾** [انجام کار دادي چه بدکار

کوونکو ته به د هغوی د [بد کار په عوض کښې] په خاص طور [جزاء ورکړی] ﴿وَيَمْحُوا الَّذِينَ
 اخْتَلَوْا بِالْحَنَافِي﴾ اونیك کار کوونکو ته به د هغوی دنيك کار کولو په عوض کښې] په خاص
 طور [جزاء ورکړی] ددې مقتضا داده چه هغه ته ېې حواله کړی وړاندې دهغو خلقو بیان دې
 کوم چه نیکو کار محسنین دی ﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّغَمَ﴾ [هغه خلق داسې دی
 چه دکبیره گناهونونه او [په دې کښې] دبې حیایی د خبرونه [بالخصوص مگر واره کارونه کله
 کله اوشی دکومې نیکوکاری چه دلته ذکر دې په هغې کښې ددوی خلل نه راخی مطلب
 داستثناء دادې چه دکومو نیکو کارو چه په دې ایت کښې مدح شوي ده او ددوی دالله تعالی په
 نزد دمحبوب کیدو اظهار شوې دې ددې دمصدق جوړیدو دپاره دکبیره گناهونونه ځان ساتل
 خو شرط دی لیکن د وړوگناهونو کله کله صدور ددې منافی نه دې یعنی د محبوبیت منافی
 نه دې البته په صغیره گناهونو کښې هم دا شرط دې چه عادت ېې جوړ نه کړی او اصرار پرې نه
 کوی هسې په اتفاقی طور سره وشي ورنه په عادت او اصرار سره صغیره گناه هم کبیره گرځي
 او داستثناء مطلب دا نه دې چه د صغائرو اجازت دې او دکبائرو نه دځان ساتلود شرط
 دامطلب دې چه نیکوکاروته ددوی دنيك عمل ښه جزاء ملاولیدل دکبائرو نه په اجتناب موقوف
 دې ځکه چه مرتکب دکبائرو هم چه کله نیکی کوی جزاء به مومی لکه دا قول الله تعالی دې
 فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (۱) پس داشروط د جزاء ورکولو په اعتبار سره نه دې بلکه ده لره د
 محسن او محبوب عندالله د لقب ورکولو په اعتبار سره دې په کوم چه عنوان د احسنو دلالت
 کوی ښه پوهه شی او بره چه دکومو بدکارونو د سزا ورکولو بیان راغې په دې سره دگناهگارو
 د ناامیده کیدو وهم کیدې شو چه اثر به ېې دا وو چه دایمان او توبې نه به دناامیده کیدو او
 محسنینوته به دنیکی جزا وعدې ورکولو سره ددوی عجب او غرور کښې دمبتلاکیدو وهم او
 خطره وه وړاندې ددې وهمونو ردکړې شوې دې ﴿اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ﴾ [بیشکه ستاد رب
 مغفرت ډیر لوی وسیع دې] گناهگارو لره دگناه په تدارك سره بې همته کیدل نه دی پکارهغه
 که غواړی نو بغیر دگفر او شرك نه نورې بدې محض په فضل سره معاف کوی نو په تدارك
 سره به ېې ولې نه معاف کوی او دغه شان نیکی کوونکی لره عجب او غرور کول نه دی پکار
 ځکه چه په نیکیو کښې ځنې وخت داسې پټ نقصانونه ملاوړې دکومو په سبب چه هغه قابل
 قبول پاتې نه شی او دعامل دغې طرف ته په فکر نه کیدو سره د هغې خبر هم نه وی اوالله
 ته خو علم دې هرکله چه دغه نیکی مقبولې نه وی نو کوونکې ېې محسن او محبوب نه دې بیا
 عجب او غرور دڅه دې او داخبره چه ستاسو دهیڅ حالت په خپله تاسوته اطلاع نه وی او الله
 تعالی ته اطلاع وی داڅه دتعجب خبره نه ده بلکه دابتداء نه ددې وقوع کیږی چنانچه ﴿هُوَ اعْلَمُ
 بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ﴾ [هغه تاسولره] ستاسو حالاتولره دهغې وخت نه] ښه پیژنی کله چه
 تاسولره ېې [یعنی ستاسو نیکه حضرت ادم ﷺ لره ېې] دزمکې [لره ېې دڅاورې] [نه پیدا کړی]
 دکوم په ضمن کښې چه په واسطې سره تاسو هم د څاورې نه پیدا شوی ﴿وَاِذْ اَنْشَأْتُمْ اَجْنَثَةً فِي بُطُونِ
 اُمَّهَاتِكُمْ﴾ [اوکله چه تاسو دخپلو میندو په گیدو کښې بچی وی] او په دې دواړو حالتونو کښې
 تاسوته په خپله خپل څه علم نه وو او مونږ ته علم وو پس دغه شان اوس هم ستاسو په خپله

۱) ترجمه:- پس کوم کس چې لږه شان نیکی اوکړی هغه به بیاموی.

دخان نه ناواقف کيدل او زمونږ عالم او واقف کيدل څه دتعجب خبره نه ده هرکله چه داخبره ده ﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ﴾ [نو تاسو خپل ځانونه پاک مه گنړئ] ځکه چه ﴿هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾ [تقوی دارو لره هغه ښه پيژنی] چه فلانی متقی دې فلانی نه دې اگر چه صورتا افعال د تقوی ددواړونه صادير يږي .

معارف او مسائل

﴿فَأَعْرِضْ عَنْ تَوَلَّيْ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ [تاسو داسې خلقو پسې مخه مه اوړئ چې زمونږ د یاد څخه مخه اړوي او د دنيوی ژوند څخه سوا ددوی څه مقصد نه وي دا دهغوی انتهائی علم او هنر دې]

ضروري خبرداري: قرآن کریم دا دهغه کافرانو حال بیان کړې دې کوم چې د آخرت او قیامت نه منکر دي افسوس دې چې د انگریزانو تعلیم اود دنیا هوس اوخواهش نن سبا زمونږ دمسلمانانو هم دا حال جوړ کړې دې چې زمونږ ټول علوم اوفنون د علمی پرمختګ ټول کوششونه ، صرف د معاشیاتو چاپیره تاویدل شروع شو د معادیاتو [دآخرت د معاملاتو] چیرته په هیږه هم خیال نه رازی ، مونږ د رسول کریم ﷺ نوم اخلو او د نبی کریم ﷺ د شفاعت امید لرو مګر حالت داشو چې الله تعالی خپل رسول ﷺ ته دداسې حالت د خاوندانو نه د مخه اړولو هدایت کوی ، نعوذ بالله منه

﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَثِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ إِلَّا اللَّمَمَ﴾ دې آیت مبارک کښې د هدایت ربانی تابعداري کوونکو نیکو کارو خلقو ذکر دمدح په مقام کښې فرمائیلو کښې سره دهغوی پیژندګلی ئې داسې خودلې ده چې هغوی د لویو لویو گناهونو عموما او د فحش او بې حیایی کارونو په خصوصاً لرې پاتې کیږي په دې کښې یو استثنا د لمم په لفظ سره فرمائیلې شوې ده او د استثنا حاصل هم هغه دې چې پورته د تفسیر په خلاصه کښې اولیکلې شو چې دې خلقو څخه به دمحسن خطاب په لمم کښې اخته کیدو سره واپس نشي اخستې .

دلمم په تفسیر کښې د صحابه کرامو رضی الله عنہم او تابعینو رضی الله عنہم څخه دوه قوله منقول دی ، یو داچې دې څخه مراد دواړه گناهونه دي چې د سورة نساء په آیت مبارک کښې ترې په سنیات سره تعبیر شوې دې لکه فرمائی چې : ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّمَّا تَنْهَوْنَ عَنْهُ تُكْفِرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ (۱) .

داقول د ابن عباس رضی الله عنہ او ابو هريره رضی الله عنہ نه ابن کثیر نقل کړې دې (۲) ، بل قول دادې چې دې څخه مراد هغه گناه ده چې انسان څخه یو وخت اتفاقی طور صادره شی او بیا ترې توبه اوکړی او د توبې څخه روستو بیا دهغې خواته نه وی تلې ، داقول هم ابن کثیر رضی الله عنہ په روایت د ابن جریر رضی الله عنہ اول د مجاهد رضی الله عنہ څخه نقل کړې دې او بیا هم د ابن جریر رضی الله عنہ په نورو روایتونو کښې دا قول د عطاء په واسطه د ابن عباس رضی الله عنہ څخه او روایت د حسن بصری رضی الله عنہ د ابی هريره رضی الله عنہ څخه هم نقل کړې دې (۳) ، ددې حاصل هم دادې چې چا نیک بنده نه اتفاقاً لویه گناه

(۱) ترجمه:- دکومو کارونو چې تاسو منع کولې شی ، په هغې کښې چې کوم غټ غټ کارونه دي که تاسو دهغې نه ځان بچ اوساتلو نو ستاسو وړې وړې بدئ به ستاسو نه لرې کړې شی .

(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۶۰]

(۳) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۶۱]

اوشوه او هغه ترې توبه او کړه نو دا بنده هم د صالحينو او متقينو د لړۍ څخه نه اوځي ،
سورة آل عمران کښې هم دا مضمون ښه په ډاگه داسې راغلي دي : ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاجِئَةً أَوْ ظَلَمُوا
أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ شَيْءٍ أَفْعَلُوا وَأَمْ يَلْمِزُكَ الْكَافِرُونَ ٥٥﴾ اودا هم د
جمهورو علماء کرامو په نزد اتفاقي خبره ده چې په کومې وړې گناه باندې هميشو الی اوشی او
عادت نې جوړ کړې شی ، هغه هم کبیره شی ، ځکه په ذکر شوی خلاصه تفسیر کښې د لم تفسیر
په هغې وړو گناهونو سره کړې شوې دي په کومې چې کلک والی او اصرار نه وی کړې شوې .
د وړې او لوڼې گناه تعریف : * : دا مضمون په پوره تفصیل سره د سورة نساء په آیت مبارک ﴿إِنَّ

تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ﴾ (۱) په تفسیر معارف القرآن کښې لیکلي شوې دي هلته نې او گورئ .
﴿هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ﴾ ، ﴿أَجْنَةٌ﴾ د جنین جمع ده ، د مور په
خېټه بچۍ ته جنین وئیلې شی په دې آیت مبارک کښې الله ﷻ انسان په دې خبرداره کړې دي
چې هغه ته دخپل ځان علم هم دومره نشته څومره چې د هغه پیدا کوونکي خالق سبحانه ته دي
ولي چې د مور په خېټه کښې د پیدائش مختلف دورونه چې په دې تیر شوی دی دغه وخت ده
هیڅ علم او شعور نه لرلو خو دده جوړونکي ښه پوهیدو د چا حکیمانه تخلیق چې دي
جوړولو ، په دې کښې انسان لره په عاجزۍ او کم علمۍ باندې خبرداره کولو سره دا هدايت
کړې شوې دي چې هغه کوم یو څه ښه او نیک کار چې کوی هغه دده ذاتی کمال نه دي د الله ﷻ
ورېځنې انعام دي چې د کار کولو دپاره نې اندامونه هم هغه پاک ذات جوړ کړل هغې ته د
حرکت ورکولو قوت هغه ور او بځنېلو بیا په زړه کښې ورته د نیک کار کولو بلونکي او بیا په
هغې باندې قصد او عمل هم د هغه پاک ذات په توفیق سره اوشونو چا لوڼې څخه لوڼې نیک ،
صالح ، متقی او پرهیزگار انسان ته هم دا حق نه رسی چې په خپل عمل باندې فخر کوی او
دغې عمل لره خپل کمال اوبولی او په غرور کښې اخته شی ، دې څخه علاوه د ټولو څیزونو
اداره په خاتمې او انجام باندې ده اوس ددې حال معلوم نه دي چې خاتمه په کوم حال کیږي
نو فخر او غرور کول په څه باندې دا هدايت په راتلونکي آیت مبارک کښې د اشان بیان فرمائی :
﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾ یعنی تاسو د خپل نفس د پاکوالي دعوی مه کوئ ولې چې دا
صرف الله ﷻ پیژنی چې څوک څنگه دی او دکومې درجې دی ځکه چې فضیلت په تقوی باندې
اړه لري په ظاهري عملونو باندې نه او تقوی هم هغه معتبره ده چې ترمرگه پورې قائمه پاتې شی .
د زینب بنت ابی سلمه رضی الله عنہا نوم دهغې والدینو بره ایښې وو چې معنی نې نیکو کاره ده ، نبي
کریم ﷺ دا آیت مبارک : ﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ﴾ تلاوت کړو او ددې نوم ایښودو څخه نې منع
اوفرمانیلې ولې چې په دې کښې خپل نیک کیدو دعوی ده ، دهغې نوم نې بدل کړو او زینب نې
کړو . (مسلم په خپل صحیح کښې روایت کړو ، ابن کثیر) (۲)

(۱) ترجمه :- دکومو کارونو چې تاسو منع کولې شی ، په هغې کښې چې کوم غټ غټ کارونه دي که تاسو

دهغې نه ځان بچ اوساتلو نو ستاسو وړې وړې بدنۍ به ستاسو نه لرې کړې شی .
(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۶۳] وصحیح مسلم کتاب الأداب ، باب استحباب تغییر الاسم

إلى حسن إلخ [ج: ۲ ص: ۲۰۸]

امام احمد د عبد الرحمان بن ابی بکره رضي الله عنه خخه روايت ڪري ڏي چي يو کس د نبی کریم ﷺ په وړاندي د يو بل سري صفت بيان ڪړو ، نبی کریم ﷺ منع ڪړو او وي فرمائيل چي که د چا صفت بيانول غواړي نو په دې الفاظو سره ڪوه چي زما په علم کښي دا کس نيک او متقي دی ، ﴿ولا اذکى على الله احدا﴾ [يعني زه دانه شم وئيلي چي دا کس د الله ﷻ په نزد هم دغسې پاک او صفا دي څنگه ئي چي زه گنرم] (١).

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ۖ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا ۖ وَأَكْذَىٰ ۖ أَعِنْدَهُ

آيا اوليدو تا هغه سري چي اوگر خيدو د حق نه او ورني ڪړو مال | لږ | او منع شو | آيا دهغه سره دي

آيا تا هغه سري ليدلي دي کوم چي مخ و اړولو | اولږ غوندي | مال | ئي ورکړو | اوبيا ئي لاس راښکلو | آيا

عِلْمُ الْغَيْبِ ۖ فَهُوَ يُرَىٰ ۖ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِهَا

علم دغيبو | چي هغه ويني حقيقت | يا نه دي خبر ڪري شوي دي | په هغه |

ده سره دغيبو علم دي | چي [هر څه] ويني گوري | آيا ده ته دهغي مضمون خبر نه دي رارسيدلي

فِي صُحُفٍ مُّوسَىٰ ۖ وَإِبْرَاهِيمَ ۖ الَّذِي

چي په صحيفو د موسي کښي دي | او په صحيفو د ابراهيم کښي دي | هغه [ابراهيم عليه السلام] |

چي د موسي ﷺ په صحيفو کښي وړا | اود ابراهيم ﷺ د صحيفو چي ټول حکونه ئي

وَقِيَ ۖ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۖ وَأَنْ لَّيْسَ

چي پوره ئي ڪړو ڪار خپل | چي نه به اوچتوي | يو بوج اوچتون ڪي | بار د بل چا | او دا چي نشته

په ځاني ڪړل | دا چي هيڅ يو بار وړون ڪي به د بل چا بار اوچتولي نشي | اودا چي هر

لِلْإِنْسَانِ ۖ إِلَّا مَّا سَعَىٰ ۖ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ۖ

انسان لره | مگر هغه چي ڪوشش اوکړو هغه | او بيشکه ڪوشش دهغه | به ډير زر اوليدي شي |

انسان ته هم هغه ملاويږي | چي دکوم هغه ڪوشش کوي | اودا چي دانسان ڪوشش به ډير زر اوليدي شي

ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءُ الْأَوَّلَىٰ ۖ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ۖ

بيا به ورکړي شي هغه ته | بدله | پوره | او بيشکه چي رب ستا ته | آخر رسيدل دي |

بيا به ورته پوره پوره بدله ورکړي شي | اودا چي [ټول] ستا رب طرفته ورتلل دي

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ۖ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۖ وَأَنَّهُ

او بيشکه هغه | اوخندوي | او ژروي | او بيشکه هغه مړه ڪړل | او ژوندي ئي ڪړل | او بيشکه هغه

اودا چي هغه خندول او ژړل کوي | او دا چي هغه وژل او ژوندي کول کوي | اودا چي

خَلَقَ الزُّوجَيْنِ	الذَّكَرَ وَالْأُنثَى ۝	مِنْ نُّطْفَةٍ	إِذَا تُمْنَى ۝
پیدا کرے جوڑی	[دنا رینہ [نر] او دزنانہ [منخہ] دنطفی نہ کله چی و اچولی شی رحم ته		
دتر او د مادی جوڑی هغه د نطفی نہ پیدا کرے دی خہ وخت چی اہہ رحم کنہی تویہ کرے شی			
وَأَنَّ عَلَيْهِ	النَّشْأَةَ الْآخِرَى ۝	وَأَنَّهُ هُوَ	أَغْنَى
او بیشکہ چی دهغه ذمہ واری ده پیدا کول ددویم خل او بیشکہ چی هغه غنی کرو [انسان]			
اودا چی دوباره ژوندون هم دهغه ذمہ واری ده اودا چی هم هغه غنی کول کوی او هم			
وَأَقْنَى ۝	وَأَنَّهُ هُوَ	رَبُّ الشَّعَرَى ۝	وَأَنَّهُ أَهْلَكَ
او جانیداد نی ورکړو او بیشکہ چی هغه رب دشعری ستوری دی او بیشکہ چی هغه هلاک کړل			
هغه جانیداد ورکوی اودا چی دشعری [ستوری] رب دی اودا چی هغه			
عَادَا الْأُولَى ۝	وَتَمُودَا	فَمَا أَتَقَى ۝	وَقَوْمُ نُوحٍ
عادیان رومبنی او تمودیان پس باقی نی پرې ننږودو هیڅوک او قوم دنوح علیهم السلام			
اولنی عادیان هم تباه کرے دی او تمودیان هم هیڅوک نی باقی نه دی پریځي اوددوئ نه			
مِنْ قَبْلُ ۝	إِنَّهُمْ	كَانُوا	هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَى ۝
مخکبی دهغوی نه بیشکہ چی هغوی و خاص هم هغوی ډیر ظالمان او ډیر سرکشان			
وړاندې دنوح ۝ قوم انې هم هلاک کرې وو اخکے چی هغوی ډیر ظالمان وو اوسرکشه وو			
وَالْمُؤْتَفِكَةَ ۝	أَهْوَى ۝	فَغَشَّيْهَا	
او پاستر شوی کلی هغه اوچت کړل او راغوزارنې کړل بیانی خور کړو په هغه کلی باندې			
او ادغه اوریدلی کلی هم هغه اړه بل مخ اولی وو نو دهغې کلونه نی راتاؤ کړه هغه څه چی			
مَا غَشَّيْ ۝	فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ	تَتَّكِبَارِي ۝	هَذَا نَذِيرٌ
هغه څه چی خور نی کړو نو په کومو نعمتونو درب خپل به ته شک کوي دا خبردارونکي دي			
نی راتاؤ کړو نو ته به د خپل رب په کوم کوم نعمت کنه شک کوي دا پیغمبر هم د پخوانو			
مِنْ النَّذْرِ الْأُولَى ۝	أَزِفَتْ	الْآزِفَةُ ۝	لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ
د خبردارونکو رومبنونه نزدې راغې راتلونکي ساعت نشته هغې لره بغیر دالله نه			
ویرونکو پشان یو ویرونکي دي هغه اقیامت راتلونکي ساعت راوړسیدو دالله ۝ نه بغیر د ابل څوک			
كَاشِفَةً ۝	أَقِمْنَ هَذَا الْحَدِيثَ	تَعِيبُونَ ۝	وَتَضْحَكُونَ
څوک ښکاره کونکي ایا پس ددې خبری نه تاسو تعجب کوئ او تاسو خاندی			
نسی لرې کولی ایا تاسو ددې کلام په حق کنه تعجب کوئ؟ او خدا اګانې ورپورې کوئ			
وَلَا تَبْكُونَ ۝	وَأَنْتُمْ سَاهِدُونَ ۝	فَاسْجُدُوا لِلَّهِ	وَاعْبُدُوا ۝
اونه ژاړئ او تاسو غافلہ یئ پس سجده اوکړئ الله ته او بندګی اوکړئ			
او ژړانه کوئ او تاسو غافلان یئ الله ۝ ته سجده لګوئ اودهغه عبادت کوئ			

آسان ترجمہ قرآن

(اے پیغمبر) آیاتِ ہفہ سہی ہم لیدلی دی، چہ د حق نہ ٹی مخ وارولو او لہہ شان ور کرہ ٹی او کرہ، او بیا منع شو آیاتِ ہفہ سرہ د غیبو علم دی، چہ ہفہ ٹی وینی؟ آیاتِ ہفہ نہ دی خبر پہ ہفہ خہ ہاندی، کوم چہ د موسیٰ علیہ السلام پہ صحیفو کنب لیکلی شوی دی، او د ابراہیم علیہ السلام پہ صحیفو کنب ہم، چہ مکمل وفادار دی؟ یعنی دا خبرہ، چہ ہیخ یو پیتی والا د بل چا (د گناہ) پیتی نشی او چتولی اودا چہ انسان تہ د خپل کوشش نہ سوا د بل خیز (د بدلې اخستلو) حق نشته او زردہ چہ اوبہ کتلی شی کوشش دہفہ بیا بہ دہفہ بدلہ ہفہ تہ پورہ پورہ ور کرې شی، او دا چہ آخر کنب ستاسو (دټولو) واپسی خپل پروردگار طرف تہ دہ اودا چہ ہم ہفہ دی، چہ خندول کوی، او ژرول کوی، او ہم ہفہ دی، چہ مرگ ہم ور کوی، او ژوند ہم ور کوی او دا چہ ہم ہفہ د نر او مادی دودہ چورې پیدا کرې دی، (او ہفہ ہم) صرف د یو خاککی نہ چہ کله ہفہ او خٹولی شی اودا چہ د دوبارہ ژوند ور کولو ذمہ ہم ہفہ اخستلی دہ، اودا چہ ہم ہفہ دی، چہ مال دار جوړوی، او دولت محفوظ کوی او ہم ہفہ دی، چہ د شعری ستوری پروردگار دی اودا چہ ہم ہفہ دی، چہ د پخوانی زمانې قوم عاد ٹی ہلاک کرې دی او ثمودیان ہم، او ہیخوک ٹی باقی نہ دی پریخی، او دہغوی نہ مخکنب ٹی د نوح علیہ السلام قوم لرہ ہم (ہلاک کرو) بے شکہ ہغوی د ټولونہ زیات ظالمان او سرکش خلق وو، او کوم کل چہ آلتہ کرې شوی وو ہغی لرہ ہم ہفہ نسکور کرې وو بیا چہ کوم (ہیبت ناک) خیز ہغوی پت کرل، ہغوی ٹی پت کرل، لہذا (اے انسانہ) تہ بہ د خپل پروردگار پہ کوم کوم نعمت کنب شک کوی؟ دا (پیغمبر) ہم خبردارونکې دی، د مخکینو خبردارونکو پشان، کوم ساعت چہ نزدی راتلونکې دی ہفہ نزدی راغلی دی، د الله تعالیٰ نہ سوا ہیخوک نشته، چہ ہفہ لری (دفع) کرې، نو آیاتِ ہفہ پہ دی خبرہ ہاندی تعجب کوئی؟ او (دی پوری) خاندی، او واری نہ، او حال دا چہ تاسو تکبر سرہ لوہو ټوقو کنب اختہ یی اوس (ہم) تیت شعی الله تعالیٰ تہ، او دہفہ بندگی او کرئی.

خانہ نزول: در منشور د ابن جریر پہ روایت دا نقل کری دی چې یو کس مسلمان شوې وو، یو ملگری ملامتہ کرو چې خپل د پلار نیکہ دین دی ولې پریښودو؟ ہفہ ورته او وئیل چې د الله تعالیٰ د عذاب نہ ویریم، ہفہ او وئیل چې تہ ماتہ خہ را کرہ نو ستا عذاب بہ زہ پخپلہ ذمہ واخلم، او تہ بہ د هعذاب نہ خلاص شی، ہفہ ورته خہ ور کرل، ہفہ نور ہم او غوښتل نو د ډیر اصرار نہ پس ٹی ورته نور ہم خہ ور کرل او د پاتې کاغذ ٹی سرہ د گواہانو لیکلې ور کرو. روح المعانی کنبې ددغې کس نوم ولید بن مغیرہ لیکلې دی چې اسلام را وړو تہ ٹی مخہ شوې وه، دہفہ دوست ملامتہ کرو او د عذاب ذمہ داری ٹی پہ خپل سرہ واخستہ (۱).

خلاصہ تفسیر

او تاخو د نیکانو صفتونه واوړیدل ﴿أَقْرَأْتَ الَّذِي تُولَى﴾ [نو ایاتاداسې سہی ہم لیدلی دی کوم چہ] د حق دین نہ [مخ وارولو] یعنی د اسلام نہ واپس شو ﴿وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْثَى﴾ [او لږ مال ې ورکړو او] بیا ې [بند کړو] یعنی د کوم سہی سرہ چہ ې د مال ورکولو وعدہ د خپل مطلب دپارہ کرې وه ہفہ ې ہم پورہ ورنه کړو او ددې نہ دامعلومہ شوه چہ داسې سہی بہ دنورو دنفعی.

۱) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۳۲۹] و روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۲۰ ص: ۱۵۰]

دپاره څه خرچ کړی هرکله چه دخپل مطلب دپاره پوره خرڅ نه شی کولې چه حاصل دهغې دده
 بخیل کیدل دی ﴿أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهَوْوَ يَرَى﴾ [آیا ددې سړی سره] په څه صحیح ذریعې سره [علم
 غیب دې چه هغې لره وینی] دکوم په ذریعه چه ورته معلومه شوه چه فلانې سړې به زما د
 گناهونو عذاب په خپل سر واخلی مابه د عذاب نه بچ کړی ﴿أَمْ لَمْ يُنَبِّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى﴾ [آیا ده
 ته ددې مضمون خبرنه دې رسیدلې کوم چه دموسی] په صحیفو کښې دې [او د درمنشور
 د روایت مطابق دسورة اعلیٰ په تفسیر کښې دموسی] دا لس صحیفې دتوارت نه علاوه
 دی] ﴿وَأَنزَلْنَاهُ فِي الْقُرْآنِ وَأَنزَلَ الْجَوَارِثِ﴾ [په صحیفو کښې او دا به په سوره اعلیٰ کښې
 راشی] کوموچه احکامولره پوره په ځای کړل] ﴿الَّتِي تَزِدُ وَازِدَةً وَتُزَادُ أُخْرَى﴾ [او هغه مضمون [دا] دې
 [چه هیڅوک د چاگناه په خپل ځان] په داسې طور سره [نه شی اخستې] چه گناه کوونکې بری
 شی بیاداسرې څنگه پوهه شو چه زماټول گناهونه به داسرې په خپل سر واخلی ﴿وَأَن لَّيْسَ
 لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ [اودا] مضمون دې [چه انسان ته] دایمان په باره کښې [به صرف خپله گټه
 ملاوړې] یعنی دبل ایمان به دده په کار رانه شی پس که ددې ملامت کوونکې سړی سره ایمان
 وې نو بیا به هم ددې سړی په کارنه راتلونو بیالاڅه کوې چه هلته هم ایمان نه لری ﴿وَأَن سَعْيُهُ
 يَوْمَ يَوْمٍ يَّوْمٍ﴾ [او دا] مضمون دې [چه دانسان کوشش به ډیر زروکتلې شی] ﴿لَمْ يُجْزِهِ الْجَزَاءُ إِلَّا وَفَى﴾
 بیابه ده ته پوره بدله ورکړې شی] سره ددې بیادا سړې دخپلې فلاح دکوشش نه څنگه غافله
 شو ﴿وَأَن إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى﴾ [اودا] مضمون دې [چه ټولولره] [ستا د پروردگار خوا ته رسیدل دی]
 بیا هغه سړې څنگه زړه ور شو ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَهْلَكَ وَأَبْكَ﴾ [او دا] مضمون دې [چه هغه خندول کوی
 اوهغه ژړول کوی] ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا﴾ [اودا] چه هغه وژنی او هغه ژوندی کوی ﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ
 الذَّكَرَ وَالْأُنثَى مِنْ نُّطْفَةٍ إِذَا تَأَمَّنْ﴾ [او دا] چه هغه دواړه قسمه یعنی نراو مادې لره دنطفې نه جوړوی
 کله چه [هغه په رحم کښې [غورزولې شی] یعنی مالک دتمامو تصرفاتو هغه الله تعالی دې بل
 نه دې بیا دغه سړې څنگه پوهه شو چه د قیامت په ورځ به دا تصرف چه مالره د عذاب نه بچ
 کړی د چابل په قبضه کښې به شی ﴿وَأَن عَلَيْهِ النُّشْأَةُ الْآخِرَى﴾ [او دا] مضمون دې [چه دوباره
 پیداکول] حسب وعده [د هغه ذمه ده] یعنی داسې ضروری کیدونکې ده لکه چه د چا په ذمه
 وی نو ددې سړی د زړه ورکیدو وجه داهم نه وه پکارچه قیامت به نه راځی ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى
 وَأَقْنَى﴾ [او دا] مضمون دې [چه هغه غنی کول کوی] یعنی سرمایه ورکوی [او سرمایه ورکړی
 محفوظ] او [باقی ی ساتی] ﴿وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الْغُرَى﴾ [او دا] چه هغه مالک دې دستوری شعری هم
 دکوم چه به په جاهلیت کښې ځنو خلقو عبادت کوو یعنی ددې تصرفاتو او اشیاء مالک هم هغه
 دې لکه د اولنو تصرفاتو مالک چه هغه دې او برنی تصرفات په خپله دانسان په بدن کښې دی
 او وروستنی تصرفات دانسان په متعلقاتو کښې دی چنانچه مال او ستورې دواړه خارج دی او
 شاید ددې دواړو په ذکر کښې اشاره وی چه چا لره تاسو مدد کار خپل گنړی د دغو رب هم
 مونږ یو بیا بل ته په قیامت کښې ددې سړی دگمان موافق څه تصرف رسیدې شی ﴿وَأَنَّهُ أَهْلَكَ
 عَادًا الْأُولَى﴾ [او دا] مضمون دې [چه هغه پخوانی قوم د عاد لره] ددوی دکفریه وجه [هلاک
 کړل] ﴿وَتَمُودًا قَوْمًا أَبْغَى﴾ [او تمود لره هم چه] ددوی نه ی [چالره باقی پرې نښودو] ﴿وَقَوْمًا ثَوْرٍ مِّنْ
 قَبْلُ﴾ [او ددوی نه وړاندې قوم دنوح] [لره] ی هلاک کړل ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا أَهْمًا أَظْلَمًا أَظْلَمَ﴾ [بیشکه

هغه دټولو نه زیات ظالمان او شرارتیان وو [چه په نهه نیم سوه کاله دعوت باندې هم په لاره نه شو ﴿وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى﴾] او [دلوط علیه السلام] د قوم [التيه کروکلولره ې هم راویشتلې وو ﴿فَفُتِحَهَا مَاءً غَشًى﴾] بیا هغو کلولره ې گیرکړل کوم خیز چه گیرول [یعنی دپاسه نه پرې گتې وریدل شروع شو پس دې سړی که په دې قصو کښې غور کولې نود کفرد عذاب نه به ویریدلې وو او بې فکره کیدو به نه وړاندې په دې ټولو مضامینو باندې تفریع فرماتی چه اے انسانه هرکله چه په داسې داسې مضامینو باندې تالره آگاه کولې شی چه په وجه دهدایت کیدو هر مضمون په خپل خای یو نعمت ربانی دې ﴿فَبَأْتِيَ الْآذَانَ تَنْمَرًا﴾] پس ته دخپل رب په کومو کومو نعمتونو کښې به شک [او انکار کوي] اود دې مضامینو په اوردو نفع نه اخلي ﴿هَذَا الَّذِي قِيلَ إِنَّهُ الْأَوَّلَى﴾] [دا] پیغمبر [هم د وړاندې پیغمبرانو په شان یو پیغمبر دې] ده لره اومنی خکه چه ﴿أَزِفَتِ الْأَزْفَةُ﴾] [هغه رز راتلونکې شې نزدې راغلې دې] مراد قیامت دې اوکله چه هغه راشی نو ﴿لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ﴾] [خوک غیر الله دهغې واپس کوونکې نشته] پس د چا په بروسه دې فکری گنجانش نشته ﴿أَفَبِئْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعَجُّونَ﴾] [پس ایا] داسې دویرې په خبرو اوردو هم [تاسو خلق په دې کلام] الهی [سره تعجب کوئ] ﴿وَتَضْحَكُونَ﴾] او [په مسخرو سره] [خاندئ] ﴿وَلَا تَبْكُونَ﴾] او [د ویرې د عذاب نه] [ژارئ نه] ﴿وَأَنْتُمْ سِمْدُونَ﴾] او [تاسو] داطاعت نه [تکبر کوئ] پس [ددې تکبر او غفلت نه واپس شی] او ددې پیغمبر دتعلیم مطابق ﴿فَأَسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا﴾] [دالله تعالی اطاعت کوئ او] دده بغیر دشرکت نه [عبادت کوئ] چه تاسو نجات بیا مومی.

معارف او مسائل

[أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى] د [تَوَلَّى] لفظی معنی مخ اړول دی ، مراد دادې چې د الله ﷻ د فرمانبردارئ نه مخ واړوی . [وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْثَى] ، [أَكْثَى] د کدیه نه مشتق دې ، کدیه هغې سخت کانړۍ ته وئیلې شی چې د څه کوهی یا بنیاد کنستو په وخت په زمکه کښې راوژی او په کنستلو کښې رکاوټ جوړ شی . خکه د [أَكْثَى] معنی دا شوه چې اول څه ورکړی او بیا دورکړی نه لاس واخلي ، دآیت مبارک په شان نزول کښې چې یوه واقعه پورته بیان شوې ده ، ددې مطابق خو معنی ښکاره ده او که دې ته او نه کتلې شی نو معنی به ئې دا وی چې کوم بنده د الله ﷻ په لار کښې څه خرچ او کړو او بیا ئې پریخودو یا په شروع کښې څه قدرې د الله ﷻ تابعدارئ ته ئې مخه شوه او بیا ئې پریخوده ، ددې لفظ دا تفسیر مجاهد رحمته الله علیه ، سعید بن جبیر رحمته الله علیه ، عکرمه رحمته الله علیه او قتاده رحمته الله علیه نه منقول دې ، [ابن کثیر رحمته الله علیه] (۱).

[أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يُرَى] په شان نزول کښې چې کومه قیصه بیان شوې ده د هغې مطابق خو دآیت مبارک مطلب چې دادې کوم یو کس اسلام دې دپاره پریخودو چې د هغه یو ملگری ورته وئیلی وو چې د آخرت ستا عذاب به زه پخپله ذمه واخلم او تابه د عذاب نه بچ کړم . نو دغې بې وقوف ددې یقین او کړو آیا ده ته علم غیب حاصل دې ؟ چې په هغې سره ئې وینی چې زما د کفر عذاب به واقعی هغه پخپل سر واخلي دا خو په ښکاره تیروتل خکه ښکاری چې یو خو دده علم غیب نشته او نه بل څوک د چا عذاب پخپل سره اخستې شی چې په آخرت کښې به ئې بچ کړی .

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۶۶۳]

او که دی ته اونه گورو نو د آیت معنی به دا شی چی شوک د الله ﷻ په لار کنبې په خرچ کولو شروع او کړی او بیا ترې لاس واخلی نو د هغې وجه دا کیدی شی چی که دی دغه مال خرچ کړی نو نور به ورته د کومې راشی ؟ ددی خیال په رد کنبې ئې او فرمائیل چی آیا ده ته علم غیب دی چی دهغې په ذریعه ورته دا معلوم شوی دی چی د موجوده مال په ختمیدو سره به ورته نور مال د کومې راخی ؟ نو دا غلط ځکه دی چی یو خود دده علم غیب نشته او بله دا خبره صحیح نه ده چی نور مال به ورته د کومې راخی ؟ ځکه چی الله ﷻ فرمائی چی : **وَمَا أَلْفَقْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ قَبْلَهُ يَخْلُقُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ** [استاسو د الله ﷻ په لار کنبې د خرچ کړی مال بدله به الله ﷻ نور درکړی او هغه د ټولو نه زیات غوره روزی ورکوونکې دی] په غور کولو سره د قرآن عظیم الشان دا ارشاد د مال دولت په معامله کنبې یوازې نه بلکه د هر قوت او د عقل مندی باره کنبې دی چی شوک ئې په دنیا کنبې خرچ کړی ، الله ﷻ د هغه په بدن کنبې د هغې نور بدل مایتحلل پیدا کوی ، ورنه که دا سې نه وې نو د شپیتو او یا کالو په عمر کنبې به انسانی اندامونه ټول بې کاره شوی وو ، ولی چی فولاد هم په دومره عمر استعمال سره بالکل بې کاره کیږی . څنگه چی الله ﷻ د انسان ټول اندامونه کنبې چی څه په محنت سره تحلیل کیږی د خودکاره مشین پشان دده بدل د دننه نه پیدا کیږی . د اشان د مال معامله هم د اشان ده چی انسان خرچ کوی او دده بدل څی راخی .

یو حدیث پاک کنبې راغلی دی چی رسول کریم ﷺ بلال رضی الله عنه ته او فرمائیل چی **انفق یا بلال ولا تخش من ذي العرش اقلالا** [ا ئې بلال رضی الله عنه ا د الله تعالی په لار کنبې په مخه خرچ کوه او د عرش د خاوند الله ﷻ د طرفه ددی خطر مه لره چی هغه به تاسو نیستمند کړی] [ابن کثیر^(۱)]. **اَمْ لَمْ يُنَبِّاْ بِمَا فِى صُفْحِ مَوْصِىٍّ وَاٰوَاهِيْمَ الَّذِى وُفِّىَ** په دې آیت مبارک کنبې د ابراهیم رضی الله عنه یو خاص صفت **وُفِّىَ** بیان کړې شوې دی ، لفظ وفاء د وعده یا لوظ پوره کولو معنی لری .

ابراھیم رضی الله عنه خاص صفت وعده پوره شولو څه تفصیل :: مراد دادې چی ابراهیم رضی الله عنه کوم لوظ الله ﷻ سره کړې وو چی د الله ﷻ فرمانبرداری به کوی او دهغه پیغام به مخلوق ته رسوی ، هغوی دغه لوظ په هر شان سره پوره کړو ، سره ددی چی په سختو آزمیښتونو کنبې راگیر شو ، د **وُفِّىَ** هم دغه تفسیر ابن جریر رضی الله عنه او ابن کثیر رضی الله عنه وغیره اختیار کړې دي^(۲) .

د حدیث پاک په ځینې روایتونو کنبې د ابراهیم رضی الله عنه خاص خاص عملونه د **وُفِّىَ** سبب خودلې شوې دي هغه دي سره بې سمونه نه دي ځکه چی په اصل کنبې د وعده پوره کول عام دی ، د الله ﷻ په ټولو حکمونو باندې عمل کول او فرمانبرداری کول چی په کنبې خپل عملونه هم دا خل دی ، او د پیغمبري د فرائضو په ذریعه د الله ﷻ د عام مخلوق اصلاح کول هم ، په دغې عملونو کنبې دا عملونه هم دی چی بیان ئې د حدیث په دي روایتونو کنبې راغلي دي . لکه ابن ابی حاتم د ابی امامه رضی الله عنه روایت کړې دی چی رسول کریم ﷺ د آیت مبارک تلاوت کړو : **اَوَاٰوَاهِيْمَ الَّذِى وُفِّىَ** بیان ئې د **وُفِّىَ** د مطلب تپوس او کړو ، ابو امامه رضی الله عنه عرض او کړو چی الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ دیر زیات ښه پوهیږی .

^(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۶۶۳] و المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث: [۱۰۱۳]

^(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۶۶۳]

سور رسول کریم ﷺ اوفرمائیل چې مراد دادې چې:
 اَوْفَى عَمَلٍ يَوْمَهُ بَارِعَهُ رَكَعَاتُ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ (یعنی ابراهیم ؑ د ورځې د خپلو عملونو مکمل کول په
 داسې شان او کړل چې د ورځې په اول سر کښې ئې څلور رکعتو او کړل [ابن کثیر] ۱)
 ددې تائید دهغې حدیث نه هم کیږي چې ترمذی رحمه الله د ابی ذر رضی الله عنه روایت کړې دې چې
 رسول کریم ﷺ اوفرمائیل چې:

[ابن ادمارکملی اربع رکعات من اول النهار اکفک اخره] (یعنی الله ﷻ فرمائی: ائې بنیادمه! ته د
 ورځې په شروع کښې ما دپاره څلور رکعتو مونږ کوه نوزه به دې د آخر د ورځې پورې د ټول
 کارونو ذمه واخلم! [ابن کثیر] ۲)

او هم ابن ابی حاتم رحمه الله په یو روایت کښې د معاذ بن انس رضی الله عنه نقل کړی دی چې رسول کریم
 ﷺ اوفرمائیل چې زه درته اوبسایم چې الله ﷻ ابراهیم ؑ ته د [الَّذِي وَفَى] خطاب ولې
 ورکړو؟ بیا ئې اوفرمائیل چې وجه داده چې هغوی ؑ به هره ورځ د صبا په وخت اوماښام
 کښې دالوستل:

(۲) [فَسُبْحَنَ اللَّهِ جِئْنِ مُسَوَّنَ وَجِئْنِ تُصَبِّحُونَ] وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَجِئْنِ تُظْهِرُونَ (ابن کثیر) ۳

د ابراهیم ؑ اود موسی ؑ د صحیفو خاص هدایات او تعلیمات: د پخوانو پیغمبرانو ﷺ څخه کله
 چې د چا قول یا تعلیم په قرآن عظیم الشان کښې ذکر کولې شی نو دهغې حاصل دا وی چې
 ددې امت دپاره هم هغه واجب العمل وی ترڅو چې د هغې خلاف څه شرعی نص نه وی، دې
 پسې په اتلسو آیتونو کښې ددې خاص تعلیماتو بیان دې چې دموسی ؑ او ابراهیم ؑ په
 صحیفو کښې وو، په دې کښې عملی احکام چې تعلق ئې د رومښو آیتونو سره دې هغه
 صرف دوه باقی تعلیمات، عبرت نصیحت او دالله تعالی د قدرت د آیتونو باره کښې دی هغه
 دوه دادی:

[الَّا تَذَرُوا زِينَةً وَتَذَرُوهَا] او [وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَسْغًى] ، اصل کښې د وزر معنی بوج ده او د رومښو
 آیت معنی داده چې څوک بوج پورته کوونکې به د خپل خان نه سواد بل بوج نه پورته کوی.
 د بوج نه مراد د گناه بوج دې او دهغې عذاب دې. مطلب دادې چې د قیامت په ورځ به د یو
 کس عذاب په بل نشی اچولې، نه به چا ته ددې اختیار وی چې هغه د بل عذاب په خپل سر
 واخلي، د قرآن عظیم الشان په یو بل آیت مبارک کښې ددې بیان د اشان راغلې دې چې [وَأَنْ
 تَذَعُ مُنْقَلَبَةً إِلَى مَوْلَاكَ لَا تَمْتَلِكُ مِنْهُ شَيْئًا] (یعنی که د گناهونو په بوج بار کړې شوی بنده د خلقونه
 خواست او کړی چې زما څه بوج تاسو پورته کړئ نو د چا مجال به نه وی چې د هغه د بوج څه
 حصه به پورته کړې شی]

۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۶۶۳] و الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۳۲۹]

۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۶۶۳] و جامع الترمذی، ابواب الوتر باب ماجاء فی صلاة الضحی
 [ج: ۱ ص: ۱۰۸]

۳) ترجمه: - پس ته دالله تعالی تسبیح وایه د ماښام په وخت او د سحر په وخت کښې او ټولو آسمانونو او
 زمکه کښې د هغه حمد ونبلی کیږي او د زوال نه پس د ماسپڅین په وخت کښې.

۴) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۶۶۳، ۶۶۴] و تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحديث: [۱۷۴۷۹] و
 مسند احمد، حدیث معاذ بن انس رحمه الله رقم الحديث: [۱۵۶۲۴]

۱ یو په جهنم به بل نشي نیولی: په دې آیت مبارک کښې دهغه چا د خیال هم رد او شو چې بیان ئې په شان نزول کښې راغلی دې چې په مسلمانیدو باندې یو صاحب خپل ملگری ملامته کړو او ورته ئې اووئیل چې ستا د حصې عذاب به د قیامت په ورځ زه ټول پخپل سر واخلم او تابه بچ کړم، دې آیت نه معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد داسې هیچرې نشي کیدې چې د یو په گناه کښې بل او نیولی شی.

یو حدیث پاک کښې چې داسې راغلی دی چې مړی باندې په ماتم کوونکو او ژړا کوونکو باندې مړې نیولې شی [بحواله د صحیحینو په روایت د ابن عمر رضی الله عنهما] (۱) نو دا دهغه مړی باره کښې دی چې پخپله هم په مړی باندې د ماتم او ویر ژړا کولو عادت او خواش مند وو او خپلو وارثانو ته به ئې پخپل مرگ باندې د ویر ژړا کولو وصیت کړې وی [مظهری] (۲) نو په دې صورت کښې به ئې عذاب هم پخپل دغه عمل په وجه او شو د بل د عمل عذاب نه شو.

بل حکم دې: **«وَأَنْ تَكُنْ لِلنَّاسِ إِمَامًا سَمِيًّا»** ددې اصل دادې چې څنگه یو کس د بل عذاب په سر نشي اخستلی، دا شان چاته دا حق حاصل نه دې چې د بل چا د عمل په بدله کښې پخپله عمل او کړی او هغه دهغه عمل نه خلاص کړی. لکه یو کس د بل چا د طرفه فرض مونځ ادا کړی یا د بل چا د طرفه فرض روژه اونیسی، او هغه بل کس د خپل فرض مونځ او روژې څخه خلاص شی یا دا چې یو کس د بل چا د طرفه ایمان قبول کړی او هغه ته په دې وجه مؤمن اووئیلې شی. ددې مذکوره آیت مبارک په دې تفسیر باندې هیڅ فقهی اشکال او شبه نه کیږي ځکه چې زیاته نه زیاته شبه د حج او زکوٰۃ په مسئله کښې دا کیدې شی چې د ضرورت په وخت کښې یو کس د بل کس د طرفه حج بدل ادا کولې شی، که غور او کړې شی نو دا اشکال په دې وجه صحیح نه دی چې که یو کس پخپل ځانې حج بدل دپاره لیرل او دهغه اخراجات برداشت کول، یا یو کس د خپله طرفه په زکوٰۃ ورکولو باندې مامور کول هم په حقیقت کښې دهغه کس د عمل او سعی جز دې. ځکه د: **«تَكُنْ لِلنَّاسِ إِمَامًا سَمِيًّا»** سره بې سمونه نه دی.

۲ نواب رسولو مسئله: هر کله چې پورته معلومه شوه چې ددې مذکوره آیت مبارک مفهوم دادې چې یو کس د بل فرائض ایمان او مونځ روژه وغیره ادا کړینو دې سره هغه خلاصیدې نشي، نو دې سره دا نه لازمیږي چې د یو کس د نفلی عمل ثواب او فائده بل کس ته نشي رسیدلې، د یو کس دعاء او صدقې ثواب بل کس ته ملاویدل دنصوص شرعیه څخه ثابت او د ټول امت په نزد یوه اجماعی مسئله ده. [ابن کثیر] (۳)

صرف د امام شافعی رحمته الله علیه په دې مسئله کښې اختلاف دې چې د قرآن عظیم الشان د تلاوت ثواب بل چا ته رسولې یا بخښلې شی که نه، امام شافعی ددې څخه انکار کوی او د آیت مبارک عام مفهوم اخلي او ددې څخه استدلال کوی. د جمهورو امامانو او دامام اعظم ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد څنگه چې د دعا او صدقې ثواب بل کس ته رسولې شی دغه شان د قرآن

۱ صحیح البخاري کتاب الجنائز، باب ما یکره من النیاحه علی المیت [ج: ۱ ص: ۱۷۴] و صحیح مسلم کتاب الجنائز، باب المیت یعذب بیکاه اهله [ج: ۱ ص: ۳۰۴]

۲ تفسیر المظهری [ج: ۹ ص: ۱۲۶]

۳ تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۶۵]

عظیم الشان د تلاوت ثواب او د هر نفلی عبادت ثواب هم بل ته بخشنلی شی او هغه به ورته ملاویزی ، امام قرطبی رحمہ اللہ پخپل تفسیر کښي فرمائیلي دی چې ډیر احادیث په دې باندې شاهد دی چې یو مسلمان ته د بل مسلمان د نیک عمل ثواب رسیدې شی ^(۱) ، تفسیر مظہري هم په دې مقام هغه احادیث را جمع کړي دي چې بل ته ثواب رسيدل تري ثابتیږي ^(۲) .

آيت مبارک کښي د صحف موسی عليه السلام او ابراهيم عليه السلام په حواله چې کومې دو مسئلې بيان شوي دي . يو دا چې د يو گناه عذاب به بل ته نه وي او د يو په گناه کښي به بل نشي نیولې . بله دا چې د هر کس په غاړه چې د کومو اعمالو شرعي ذمه داری ده دهغه نه دخپلې غاړې خلاصولو طريقه صرف داده . چې پخپله نې ادا کړي ، د بل په د ادا کولو نې ذمه نه فارغیږي ، نو دا اگر چې د ټولو پیغمبرانو عليهم السلام په شریعتونو کښي وو خود لته د موسی عليه السلام او ابراهيم عليهم السلام خصوصیت شاند ځکه او کړې شي چې د دوي عليهم السلام په زمانه کښي دا جاهلانہ رسم جاری شوي وؤ چې د پلار په بدله خوښي لره د خوښي په بدله کښي پلار لره يا ورو خور وغیره قتل کولې شو او ددې دواړو شریعتونو د جاهلیت دغه رسم ختم کړو

[وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُؤْتِيهِ] یعنی د هر چا صرف ظاهري سعی کافی نه ده د الله تعالى په دربار کښي به د سعی اصل حقیقت هم کتلې شي چې په اخلاص نې کړې وه یا د نورو د نیوی غرضونو دپاره نې کړې وو ، یو حدیث پاک کښي د رسول کریم صلی الله علیه و آله وسلم ارشاد مبارک دې چې :

[إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ] ^(۳) [یعنی صرف د تمیل شکل کافی نه دې چې نیت په کښي خالص د الله تعالی د رضا وی نو هله به نیک عمل قبلېږي]

[وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ] ^(۴) [یعنی آخربه ټول الله تعالى ته واپس کیږي چې دخپلو عملونو حساب به ورکوي]

ځيني مفسرينو ددې جملې دا مطلب گرځولي دي چې د انساني غور ، فکر سلسله د الله تعالى ذات ته په رسیدو ختمیږي ، د الله تعالى ذات او صفات حقیقت په څه غور ، فکر سره نه حاصلیدي شي ، اونه د غور ، فکر کولو اجازت هم په کښي شته ، لکه په ځيني روایتونو کښي راغلي دي چې د الله تعالى په نعمتونو کښي غور ، فکر کوښي ، د الله تعالى په ذات کښي غور ، فکر مه کوښي بلکه د الله تعالى علم ته اوسپاري ولې چې دا ستاسو د وس خبره نه ده ^(۵) .

[وَأَلَّهُ هُوَ أَهْلُكُمْ وَأَبْكِي] ^(۶) [یعنی په ټولو انسانانو کښي خوشحالی او غم او ددې په نتیجه کښي د خدا او ژړا سلسله هر سړي کتلې شي . او ددې دواړو څیزونو په نتیجه کښي ددې په ظاهر او باطن کښي راپیښیدونکی اسبابو طرفته چې منسوب کړي شي نو په دې سره معامله ختمیږي ، دا د غور او فکر مقام دي ، څوک چې دې ته په ژور نظر سره او گوري چې خوشحالی یا غم او خندل او ژړل پخپله دده یا د بل چا په قبضه کښي نه دی ، دا دواړه څیزونه د الله تعالى د طرفه دي ، هم هغه ذات اسباب پیدا کوي او هم هغه په دې کښي تاثیر پیدا کوي ، هغه ذات

^(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۱۱۴]

^(۲) تفسیر المظہري [ج: ۹ ص: ۱۲۷]

^(۳) صحيح البخاري [ج: ۱ ص: ۲]

^(۴) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۶۶] و تفسیر المظہري [ج: ۹ ص: ۱۳۰]

چي کله او غواړي نو ژر پيدونکي خلق په يو ساعت کښې په خدا کوي او په خدا خلق په يو ساعت کښې په ژړا کوي ، ولنعم ما قيل :

بگوش گل چه سخن که خندان است

بعندليب چه فرموده ئے که نالان است

(گلاب ته دې څه وئيلي دي چې خنديدونکې وي ، بلبل ته دې څه فرمائيلي دي چې ژړا کوي) (وَاللّٰهُ هُوَ اَعْلٰی وَاَقْنٰی) د غنا معنی مالداري مشهوره ده او اغنا د بل مالداره کولو ته وئيلې شي ، اقصی د قنیه نه مشتق دې چې معنی ټي محفوظه او ساتلې شوې پنگه یعنی سرمایه ده ، د ټول آيت دا معنی شوه چې هم الله ﷻ خلقو لره مالداره او غنی جوړوي هغه چالره چې او غواړي دومره پنگه سرمایه ورکوي چې محفوظه ټي ساتلې شي .

(وَاللّٰهُ هُوَ رَبُّ الْقُعْوٰی) شعري ديو ستوري نوم دې چې جوزاء پسې دې ، د عربو ځينې قومونو به ددغې ستوري عبادت کولو ، ځکه ټي په خصوصیت سره د هغې نوم واخستو او وې خودل چې ددې ستوري مالک او پروردگار هم الله ﷻ دې اگر چې هغه د ټولو ستورو ، آسمانونو او زمکې ، خالق او مالک او پروردگار دې .

(وَاللّٰهُ اَهْلَكَ عَادًا اُولٰٓئِیْ وَثَمُوْدًا اَمَّا اَنْتَیْ) عاد قوم د دنیا په سختو قومونو کښې یادېږي ، دا په دوو ډلو اولي او اخري کښې تقسیم شوي وو ، دوی ته هود ﷻ د رسول په حیثیت لیرلې شوې وو د نافرمانۍ په وجه پرې د هوا د طوفان عذاب راغلو ، ټول قوم هلاک شو ، د نوح ﷻ نه پس په عذاب سره هلاکیدونکې قوم رومبې دا وو (مظهري) (۱) .

او ثمود هم ددې پشان دویم شاخ دې ، دې ته د پیغمبر په حیثیت صالح ﷻ لیرلې شوې وو ، ددوی په نافرمانۍ کوونکو باندې د سخت آواز عذاب راغلو ، او ددوی زړونه اوچاؤدل او هلاک شو .

(وَالْمُؤْتَفِكَةَ اَهْوٰی) د (مُؤْتَفِكَةَ) لفظی معنی مؤتلفه ده ، دا دیو څو پیوستو ودانو او ښارونو نوم وو ، دوی ته لوط ﷻ د پیغمبر په حیثیت اولیرلې شو ، د نافرمانۍ او بې حیایی د عملونو په سزا کښې د دوی ودانۍ جبرائیل ﷻ نسکورې د پورته راگزار کړې .

(اَنْفُسَهَا مَاعْثٰی) (یعنی راگیر کړې دغه ودانۍ کوم څیز چې راگیر کړې وې) مراد ترې کانري راوړل دي چې ددغې ودانو د راگزارولو نه پس پرې راوړولې شو ، تردې پورې د صحف موسی ﷻ او ابراهیم ﷻ په حواله د تعلیماتو بیان ختم شو .

(اَفْبَیْ اِلٰهَ رَبِّکَ تَمَازٰی) د (تَمَازٰی) معنی جنگ او مخالفت کول دي ، ابن عباس رضی الله عنهما او فرمائیل چې دا خطاب هر انسان ته دې چې په بیان شوو آیتونو د قرآن عظیم الشان او د موسی ﷻ او ابراهیم ﷻ په صحیفو کښې راغلو آیتونو کښې څوک لږ فکر هم کوي نو هغه ته د رسول کریم ﷺ اود هغوی ﷺ د راغلې وحی او تعلیماتو په حقوالی کښې چا ته د شک گنجائش نه پاتې کیږي ، او د پخوانو قومونو د هلاکت او عذاب د واقعاتو په اوريدو سره د مخالفت نه دلرې کیدو ښه موقع په گوتو رازی چې د الله ﷻ یو نعمت دې سره ددې تاسو د الله ﷻ په کوم کوم نعمت کښې به جنگ او خلاف کوئ .

هَذَا نَذِيرٌ لِّلَّذِينَ الْأُولَى ﴿١﴾ په هدا سره اشاره قرآن عظيم الشان يا رسول الله ﷺ ته ده چې دوى هم پخوانو كتابونو پشان د الله ﷻ د طرفه يو نذير جوړ شوي ليږلې شوي دي چې صراط مستقيم او د دين دنيا په کاميابي باندې مشتمل هدايات ئې راوړي دي او د دوى مخالفت کوونکي د الله ﷻ د عذاب نه ويروى .

[أَزِفَتِ الْأَافَاقُ لِّلَّذِينَ هُمْ يُدْعَوْنَ إِلَى الْإِسْلَامِ وَكَاشَفَتْ عَنْهُمْ آيَاتِ اللَّهِ لِيُفْلِحَ الْغَاثُونَ ﴿٢﴾] ازف د قرب په معنى کښې رازى ، معنى دا شوه : نزدې راتلونکي خيز نزدې راوړسيدو چې بغير د الله ﷻ نه ئې څوک لرې کوونکي نشته ، مراد ترې قيامت دي ، ددې نزدې رارسيدل د ټولې دنيا د عمر په اعتبار سره دي چې امت محمديه ﷺ ددې په بالکل آخر کښې قيامت ته نزدې دي .

[آمِنُوا هَذَا الْحَدِيثَ تَعْجَبُونَ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٣﴾] د [هَذَا الْحَدِيثِ] نه مراد قرآن عظيم الشان دي ، د آيت معنى دا شوه چې د قرآن عظيم الشان پشان د الله ﷻ کلام چې پخپله يوه معجزه ده ستاسو په مخکښې راغله ، آيا په دې هم تاسو تعجب کوئ او د ټوکو په طور ورپورې خاندئ او پخپلې نافرمانۍ باندې يا په عمل کښې کوتاهۍ باندې نه ژارئ .

[وَأَنْتُمْ سَمِدُونَ ﴿٤﴾] د سمود لغوى معنى غفلت او بې فکري ده ، [سَمِدُونَ] د غافلون په معنى ده ، د سمود بله معنى سندرې او ټنگ تکور ده چې دا هم دلته مراد کيدې شى [څنگه چې ځينې امامانو دا تفسير کړې دي] (۱) .

[فَأَسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ﴿٥﴾] يعنى تير شوى آيتونه کوم چې انسان ته د عبرت او نصيحت سبق ورکوي ، ددې غوښتنه داده چې تاسو ټول د الله تعالى په مخکښې په عاجزۍ او خاکسارۍ سره تيتيږئ او سجده کوئ ، او خالص هم دهغه عبادت کوئ .

صحيح بخارى کښې د ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دي چې د سورة نجم په دې آيت باندې رسول کریم ﷺ سجده او کره چې ورسره مسلمانان او مشرکان هم شريک شو ټولو انسانانو او پيريانو سجده او کره (۲) ، او هم د بخارى او مسلم په روايت کښې د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روايت دي چې رسول کریم ﷺ د سورة نجم تلاوت او فرمائيلو او په دې کښې ئې سجده تلاوت ادا کړه ، رسول کریم ﷺ سره ټولو موجود خلقو سجده او کره ، خو يو قريشى بودا د زمکې نه يو موټې ښاؤره واخسته او تندي پورې ئې اولگوله او وې وئيل چې ما دپاره هم دا کافي ده . عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او فرمائيل چې ما دغه سرې د کفر په حالت کښې وژلې شوي ليدلې دي (۳) . ددې مطلب دادې چې مؤمنانو خو سجده به ضرور د رسول کریم ﷺ په تابعدارئ کښې کوله ، کوم مشرکان هم چې د رسول کریم ﷺ سره په دغې سجدې کولو کښې يو ځانې شو هغه الله ﷻ په هغوى باندې هم داسې حالت غالب کړو چې ټول په سجده کولو مجبور شو اگر چې هغه وخت دهغوى سجده د کفر په وجه څه ثواب نه لرلو مگر دهغې اثر دا اوشو چې هغوى ټول بيا مسلمانان شو ، صرف هم دغه يو کافر په کښې د کفر په حالت

(۱) تفسير ابن كثير [ج: ۷ ص: ۶۶۸]

(۲) صحيح البخاري كتاب التفسير ، باب سورة النجم [ج: ۲ ص: ۷۲۱]

(۳) صحيح البخاري كتاب التفسير ، باب سورة النجم [ج: ۲ ص: ۷۲۰] و صحيح مسلم كتاب المساجد ومواضع الصلاة ، باب سجود التلاوة [ج: ۱ ص: ۲۱۵]

کنبی اووژلی شو چا چي په سجده کولو دغه نخره راؤښکله
 د زيد بن ثابت په روايت د صحيحينو په يو حديث پاک کنبی راغلی دی چي هغوی ﷺ د
 رسول کریم ﷺ په مخکښي ټول سورة نجم او لوستلو خو هغوی سجده اونه کړه (۱). دې نه
 دا نه لازميری چي سجده واجبہ يا لازمه نه ده. ولي چي په دې کښي دا احتمال دي چي دغه
 وخت دي د هغوی ﷺ اودس نه وی يا دسجدي کولو نه ورته بل څه عذر راپيښ وی چي
 سمدستی سجده کولو نه مانع وی، ولي چي سمدستی سجده کول ضروري نه دی، روستو هر
 کولي شی، والله اعلم

تمت سورة النجم بعونه وحمده سبحانه وتعالى ليلة الجمعة لعزة الربيع الثاني ۳۰ هجري
 في اسبوع واحد وتلوه تفسير سورة القمر انشاء الله تعالى وهو ولي التوفيق

ایاتونه	سورة القمر مکيه وهي خمس وخمسون اية وثلاث ركوعات	رکوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑤	شروع کوم په نوم د الله چه دیر مهربان زیات رحم کونکي دي	⑤
إِقْرَبْتَ السَّاعَةَ	وَأَشَقَّ الْقَمَرُ ①	وَأَنْ يَرَوْا آيَةً
نزدې راغي وخت د قیامت او دوه ټوټې شوه سپوږمۍ او که اووینی دا خلق هره نښه	قیامت رانزدې شو او سپوږمۍ او چاؤدله اودوی که یوه نښه اووینی نو دهغي نه	
يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَقَرٌّ ②	وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا	
نومخ اړوی او وانی دا جادو دي روان او دروغ نې او گټرو او پیروی نې او کړه	مخ اړوی او وینا شروع کړی چي دا جادو دي چي دهمیشه نه راروان دي اودوی پیغمبران دروغ ژن	
أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ ③	وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا	
دخواهشاتو خپلو او هر کار قرار نیونکي دي او راغلي دي دوی ته دخبرونونه هغه خبر	او گټل او پخپلو خواهشاتو پسې روان شول اودهر کار دپاره وخت مقرر دي اودوی ته دومره خبرونه راغلل چي	
فِيهِ مُزْدَجَرٌ ④	حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ ⑤	فَمَا تُغْنِ
چي په هغي کښي منع ده د کفر نه حکمت دي چي رسيدونکي دي مقصده خونه رسوي فانيده [دوی ته]	په هغي کښي کافی زور نه ده دا وخت حکمت اڼه دک دي اخو ویرونکي خیزونه دوی ته هيڅ فائده نه ورکوي	
النَّذْرُ ⑥	فَقُولَ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ	
پرونکي پس مخ واپړه ددوی نه په کومه ورځ چي رابلن بلونکي یو څيز	نواښي نبي ﷺ ته ددوی پرواه مه ساته په کومه ورځ چي به یو رابلونکي افرسته دوی یو ناخوښه څيز ته راوبلی	

صحیح البخاري ابواب ماجاء في سجود القرآن، باب من قرأ السجدة ولم يسجد [ج: ۱ ص: ۱۶۶] و صحیح مسلم کتاب المساجد ومواضع الصلاة، باب سجود التلا

تُكْرِى	خُشَعًا	أَبْصَارُهُمْ	يَخْرُجُونَ	مِنَ الْأَجْدَاثِ
ناخوبنه ته حال دا چي پريدونکي به وي سترگي ددوي راوځي به دقبرونو نه				
سترگي به نې کوزي وي او دقبرونو نه به په داسې حالت کښې رابهر شي				
كَاتِهِمْ	جَرَادٌ	مُنْتَشِرٌ	مُهْطِعِينَ	إِلَى الدَّاعِ
لکه چي دوي وي مولخان خواره واره منډي وهونکي به وي طرف دبلونکي ته				
لکه چي دوي راخواره شوي ملخان دي بلونکي طرفته ته به په منډه روان وي				
يَقُولُ الْكَافِرُونَ	هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ			
واڼي به کافران دا ورځ ده سخته				
کافران به اوواڼي چي داخو ډيره سخته ورځ ده				

آسان ترجمه قرآن

قيامت نژدې شوې دې، او سپوږمۍ او چودله او ددې خلقو حال دادې، چه که دوي څه نېنه اووښي، نو مخ اړوي، اوواڼي چه داخو يو تلونکي جادو دې دوي حق لره دروغ گنري، او خپلو خواهاشاتو پسې روان دي، او هر کار په خپل وخت باندې قرارې نيولکي دې او دې خلقو ته (د مخکښو قومونو) د واقعاتو نه دومره خبرې رارسيدلي دي چه په هغې کښ د تنبيه دپاره ډير سامان موجود وو. زړه ته کوزيدونکي خبرې وې، بيا هم دغې تنبيهاتو دوي ته هيڅ فائده ورنکړه. لهذا (اے پيغمبره عليه السلام) ته هم ددوي پروا مه کوه په کومه ورځ چه رابلونکي به دوي يو ناخوبنه څيز ته راوېل په هغه ورځ به دوي خپلې سترگې ټيکته کړي وي، او دقبرونو نه به داسې راوځي، لکه هر طرف ته خواره شوي ملخان منډي به وي هغې بلونکي طرف ته، هم داکافران (چه دقيامت له نې انکار کولو) به واڼي، چه داخو ډيره سخته ورځ ده.

خلاصه تفسير

ددې کفارو دپاره زاجر يعنې په غلطۍ خبردار کوونکې خبره خو د اعلى درجي ثابته ده چنانچه ﴿اَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَالشَّعْءُ الْقَبْرِ﴾ [قيامت نژدې راغې] په کوم کښې چه به په تکذيب لوي مصيبت راشي [او] ددې قیامت نژدې کيدو مصداق هم واقع شو چنانچه [سپوږمۍ نيمه شوه] او په دې سره دقيامت نژدې کيدو تصديق داسې کيږي چه شق قمر معجزه ده دښې کریم ﷺ چه په دې سره ددوي نبوت ثابتيږي او دښې هر قول صادق وي په دې وجه ضروري ده چه دقيامت د نژدې کيدو خبر کوم چه دوي ﷺ ورکړې دې هغه هم صادق دې په دې سره تحقق د زاجر متعين شو [او] ددې مقتضى داوه چه [داخلق] په دې سره منزجراو متاثر شوي وي ليکن ددوي دا حالت دې ﴿وَاَنْ يَّرْؤُا آيَةً يُعْرَضُوا﴾ چه [که څه معجزه وينی نو وروستو کوي ې] ﴿وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّتَعَمَّرٌ﴾ او واڼي چه داجادودې اوس به ختم شي] داکنايه ده ددې دباطل کيدونه چه دباطل اثر ترديروخته پورې قائم نه پاتې کيږي لکه چه دالله تعالى ارشاد دې ومايبدء الباطل ومايعبد مطلب دادې چه دقيامت په نژدې کيدو سره نصيحت حاصلول خو دښت محمديه په اعتقاد باندې موقوف دې داخلق په خپله خو ددې دليل ته په نظر دتامل سره نه گوري او دباطل گنري نو بياپه دې سره په دوي څه اثرکيږي [او] په دې اعراض او په باطلولو د دعوي د معجزې

کُنْیَ پە خپله ﴿وَلَقَدْ بَوَّأُوا لِنُوحٍ أَنْ يَتَّبِعُوا أَهْلَؤُهُمْ﴾ [داخلق] پە باطل اصرار کوونکی شول او حق ی [دروغون کرو او دخپل نفسانی خواهشاتو پیروی ی وکړه] یعنی د دوی اعراض دڅه صحیح دلیل پە وجه سره نه دې بلکه سبب ددې اعراض خواهش نفسانی دې او دغنادپه وجه دحق تکذیب دې [او] داچه دوی معجزو ته جادو وائی چه اثرې زر زائله کیږی پس قاعده داده چه ﴿وَكُلُّ أَمْرٍ مُّنتَقَرٍ﴾ [هرې خبرې لره] پس دڅه وخت نه چه پە خپل اصلی حالت راشی [قرار ورلره راشی] یعنی دحق حق کیدل او دباطل باطل کیدل داسبابواو اثارو نه پە عام طور سره متعین شی مطلب دادې چه اگر چه پە واقع کُنْیَ خو فی الحال هم حق متعین او واضح دې مگر کم فهمه که پرې اوس هم نه پوهیږی نو پس دڅه وخت نه به دوی ته هم ظاهره شی شرط ددې چه د غورنه کار واخلی نو دخو ورځو نه پس به تاسو ته معلومه شی چه دا فانی سحر دې یا باقی حق دې [او] ددې ذکر شوی زاجرنه علاوه ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأُنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ﴾ [ددې خلقو سره] خو د تیروامتونو ددوی [خبرو نه هم دومره رسیدلی دی چه پە هغې کُنْیَ] ﴿جَعَلْنَا بِاللَّيْلِ نَارًا تَلْقَىٰ﴾ [کافی عبرت یعنی داعلی درجې پوهه] حاصلیدونکی [ده پس] ددوی داکفیت دې چه ویرونکی خیزونه دوی ته هیڅ فائده نه ورکوی او هر کله چې حال دادې ﴿قَتُولَ عَنْهُمْ﴾ [نو ته ددوی طرف ته خیال مه کوه] هرکله چه دغه وخت دقیامت او عذاب دکوم نه چه دوی ویرولی شی راشی نو پە خپله به معلومه شی وړاندې ددغې ورځې بیان دې یعنی ﴿يَوْمَ يَنْذَعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نَّكَرٍ﴾ [په کومه ورځ چه یو بلونکې فرېسته] دوی لره [یو ناخوبنه شی طرف ته راوبلی] ﴿خُشَعًا أَبْصَارُهُمْ﴾ ددوی سترگې به] د ذلت او هیبت نه [بنسخته شوې وی] ﴿يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ﴾ او د قبرونونه به داسې را اوخی لکه ملخان چه خواره شوی وی] او بیا چه راوخی ﴿مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ﴾ [د بلونکی طرف] یعنی د حساب موقف ته کوم خای ته چه دجمع کیدو دپاره بلونکی اواز کړې دې [به پە منډه روان وی] او دهغه خای سختې چه اووینی ﴿يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ غَيْرٌ﴾ [کافران به وائی چه دا ورځ ډیره سخته ده].

معارف او مسائل

دې سورت څخه وړاندې سورة یعنی النجم په ﴿أَزَلَّتِ الْأَرْقُفَةُ﴾ باندې ختم شوې دې چې پە کُنْیَ د قیامت د نزدې راتلو بیان دې او ددې سورة شروع هم ددغې مضمون ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ﴾ څخه شوې ده. دې پسې د قیامت د نزدې کیدو د یو بل دلیل د سپوږمۍ خیرې کیدو بیان شوې دې ولې چې د قیامت د نځنیو تفصیل ډیر لوټې دې دهغې ځینې یوه لویه علامه خو پخپله د نبی کریم ﷺ پیغمبر کیدل دی څنگه چې په حدیث پاک کُنْیَ هم راغلی دی چې زما راتلل او قیامت داسې یو ځای دی لکه د لاس دوه گوټې (۱). داسې نور روایتونه هم شته دې چې پە هغې کُنْیَ د نبی کریم ﷺ راتلل د قیامت نځنه خودلې شوې ده. دشان دا هم د قیامت د رانزدې کیدو یوه لویه نځنه ده چې د نبی کریم ﷺ د معجزې په ډول سپوږمۍ دوه ټکړې شوه. او بیا رایو ځانې شوه. دشان د سپوږمۍ خیرې کیدل پە دې حیثیت سره هم د قیامت نځنه ده چې څنگه دغه وخت سپوږمۍ د الله ﷻ په قدرت سره دوه ټوټې شوه دغسې پە

(۱) صحیح البخاري کتاب الرقاق، باب قول النبی صلی الله علیه وسلم: انا بعثت انا والساعة کھاتین [ج: ۲، ص: ۹۶۳]

قيامت کنبی ٿولي سياري اوستوري ٿوتي ٿوتي کيدل ڇه لري خبره نه ده.
 د سپوږمي د خبري څه د معجزه: ۵: دمکي مکرمي کفرانو نبي کريم ﷺ څخه د نبي کريم ﷺ د
 پيغمبري څخه نخښه او معجزه طلب کړه نو الله ﷻ د نبي کريم ﷺ د حقانيت ثابتولو دپاره
 د سپوږمي د خبري کيدو معجزه ښکاره کړه څنگه چې قرآن عظيم الشان دلته په دې آيت
 مبارک کنبی ﴿وَالشَّقِ الْقَوْمَ﴾ فرمائي، او صحيح احاديث چې د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم د يوې ډلې
 په روايت سره راغلي دي چې په کوم کنبی عبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ، عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ،
 جبير بن مطعم رضی اللہ عنہ، ابن عباس رضی اللہ عنہ او انس بن مالک رضی اللہ عنہ وغيره شامل دي. او عبدالله بن
 مسعود رضی اللہ عنہ پخپله دغه وخت کنبی موجود وو او ددې معجزې د سترگو حال بيانوي (۱). امام
 طحاوي رضی اللہ عنہ او ابن کثير رضی اللہ عنہ د سپوږمي دوه ټوتي کيدو روايتونه متواتر بللي دي (۲). ځکه
 د نبي کريم ﷺ ددې معجزې واقع کيدل په يقيني دليلونو سره ثابت دي.

د واقعي خلاصه داده چې د مکي مشرکانو نبي کريم ﷺ څخه د سپوږمي په شپه کنبی کله
 چې نبي کريم ﷺ په مني کنبی وو د نبي کريم ﷺ د پيغمبري نخښه طلب کړه نو الله ﷻ دا
 ښکاره معجزه ښکاره کړه. سپوږمي دوه ټکړې شوه، يو ټکړه ښي مشرق ته او بله ښي مغرب ته
 لاړه او د دواړو ټکړو تر مينځه غرنۍ ښکاريډو. نبي کريم ﷺ ټولو موجودو خلکو ته وفرمائيل
 چې اوگورښي او گواهني ورکړئ، کله چې ټولو خلکو دا معجزه اوليدله نو دا دواړه ټکړې بيا
 رايو ځانې شوې. ددې ښکاره معجزو څخه خو انکار د سترگو خاوند نشو کولې. بيا هم د
 مکي مشرکانو او وښيل چې محمد ﷺ په ټول جهان باندې جادو نشي کولې، د بهر څخه چې
 کوم خلق راتلونکی دی دهغوئ انتظار اوکړئ هغوئ څخه تپوس اوکړو چې هغوئ ددې
 متعلق څه وائي؟ چې هغوئ هم د سپوږمي د دوه ټکړې کيدل ليدلی دی که نه؟ [بيهيقي
 وابدواؤد په طيالسي کنبی] د عبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ په روايت کنبی دی چې کوم خلق د بهر
 څخه راغلل هغوئ هم دا حال بيان کړو چې هغوئ هم د سپوږمي دوه ټکړې کيدل ليدلی دی (۳).
 د ځينې روايتونو مطابق د سپوږمي دوه نيم کيدو دا معجزه په مکه مکرمه کنبی دوه ځل
 راپښه شوه خو دصحيح روايتونو څخه يو ځل ثبوت ملاويږي. ابيان القرآن (۴).
 په دې معامله کنبی د حديث څو روايتونه دادی چې دابن کثير څخه اخستې شوي دي.

① په صحيح بخاري کنبی د انس بن مالک رضی اللہ عنہ په روايت نقل دی چې:
 ﴿ان اهل مكة سالوا رسول الله ﷺ ان يرهم اية فاراهم القمر شقين حتى راوا حراء بينهما﴾ [بخاري
 ومسلم] (۵). [د مکي خلکو در رسول کريم ﷺ نه سوال اوکړو چې د خپل نبوت دپاره څه نخښه
 راته اوښايئ نو الله تعالی سپوږمي دوه ټکړې کړې ورته اوخودله تر دې چې د حراء غرنۍ
 ددغې ټکړو تر مينځه اوليدو]

② دصحيح بخاري، مسلم او مسند احمد په حواله عبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ روايت کوي:

(۱) جامع الترمذي، ابواب التفسير باب سورة القمر [ج: ۲، ص: ۱۶۶]

(۲) تفسير ابن کثير تحت هذه الآية [ج: ۷، ص: ۴۷۲]

(۳) مسند الطيالسي رقم الحديث: [۲۸۹] ودلائل النبوة للبيهقي رقم الحديث: [۵۶۵]

(۴) تفسير بيان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۸۴]

(۵) صحيح البخاري كتاب المناقب، باب سؤال المشركين ان يرهم النبي ﷺ آية... إلخ [ج: ۱، ص: ۵۱۳]

﴿انشق القمر على عهد رسول الله ﷺ شقين حتى نظروا اليه فقال رسول الله ﷺ اشهدوا﴾
 (در رسول كريم ﷺ په زمانه كښې سپوږمۍ دوه ټكړې شوه چې ټولو په ښه شان اوليده او نبى
 كريم ﷺ خلقو ته اوونيل چې اوگورئ او گواهي وركړئ.)

او ابن جرير رحمه الله هم په خپل سند سره دا حديث پاك په دې الفاظو كښې نقل كړې دي چې :
 ﴿كنام رسول الله ﷺ بمنى فانشق القمر فاخذت فرقة خلف الجبل فقال رسول الله ﷺ اشهدوا﴾
 (اشهدوا) (۱) (عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) فرمايلى دى چې مونږ په منى كښې رسول كريم ﷺ سره
 ووناگاهانه سپوږمۍ دوه ټكړې شوه او يوه ټكړه ئې د غرد روستو شاته لاړه ، نبى كريم ﷺ
 او فرمايل چې گواهي وركړئ او گواهي وركړئ.) (۲)

③ هم د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه په روايت سره ابو داؤد طيالسي دا هم نقل كړى دى چې :
 ﴿انشق القمر بمكة حتى صار فرقتين فقال كفار قريش اهل مكة هذا سحر سحر كرم به ابن ابى كبشة
 انظروا السافران كانوا راؤما رايتهم فقد صدق وان كانوا لم يروا مثل ما رايتهم فهو سحر سحر كرم به فنل
 السافران وقد موامن كل جهة فقالوا راينا﴾

(كله چې نبى كريم ﷺ په مكه مكرمه كښې وو نو سپوږمۍ دوه ټكړې شوه د قريشو كافرانو
 اوونيل چې دا جادو دى ، ابن ابى كبشه [محمد ﷺ] په تاسو جادو كړې دې نو تاسو انتظار
 كړئ د بهر نه راتلونكو مسافرو ته كه هغوى هم د سپوږمۍ دا دوه ټكړې كيدل ليدلى وي نو
 نبى كريم ﷺ رښتيا اوونيل او كه د بهر نه خلقو داسې نه وي ليدلى نو بيشكه دا جادو دې بيا
 ئې د بهر نه راتلونكو نه تحقيق وكړو چې هر طرف نه راغلى وو ټولو اقرار وكړو چې مونږ دوه
 ټكړې كيدل ليدلى دي) (ابن كثير) (۳).

منق القمر به واقعي باندې څه نښې او جواب: په دې باندې يوه شبه خو د يوناني فلسفې په بنا
 باندې كړې شویده . حاصل د هغې دادې چې په آسمان او سيارو كښې خيرې كيدل او
 پيوستيدل نشي كيدې خو دا خالص ددوى بې بنياده دعوى ده چې دليلونه ئې څه بنياد نه
 لري . اسلامى متكلمينو دهغې لغو او باطل كيدل ښه واضح كړى دى او تر ښه پورې په څه
 عقلى دليل سره د سپوږمۍ دوه نيمه كيدل ناممكن كيدل نه دى ثابت كړې شوى ، البته
 ناخبره عوام دخپل عقل څخه لرې هر څيز ته ناممكن وائى . خو ښكاره خبره ده چې معجزه
 وائى هم دېته چې دعام عادت څخه خلاف دعامو خلقو د قدرت څخه بهر حيرانوونكې
 اولرې وي . گنى هغه معمولى كار ته به څوك معجزه وائى چې هر وخت كيدې شي .

بله عامه شبه دا كيدې شي چې كه داسې د لوئې شان واقعه راپيښه شوې وي نو د ټولي دنيا
 په تاريخونو كښې به ددې بيان وو . خو د سوچ كولو خبره ده چې دا واقعه په مكه مكرمه كښې
 د شپې په وخت راپيښه شوې ده ، دغه وخت به په ډيرو ملكونو كښې ورځ وه چې هلته ئې د

(۱) صحيح البخاري كتاب المناقب ، باب سؤال المشركين ان يريهم النبي ﷺ آية... إلخ [ج: ۱، ص: ۵۱۳] و
 صحيح مسلم كتاب صفة القيامة، باب انشقاق القمر ، و مسند احمد، مسند عبد الله بن مسعود رحمه الله رقم
 الحديث: [۳۵۸۳]

(۲) تفسير الطبري تحت هذه الآية [ج: ۲۲، ص: ۵۶۶]

(۳) تفسير ابن كثير تحت هذه الآية [ج: ۷، ص: ۱۷۲] و مسند ابى داود الطيالسي رقم الحديث: [۲۸۹] ودلائل
 النبوة للبيهقي رقم الحديث: [۵۶۵]

بنکاره کیدو اولیدلې کیدو سوال نه پیدا کیږي. او په ځینې ملکونو کښې به د نیمې شپې یا ددې څخه هم روستو وی په کوم وخت کښې چې عامه دنیا اوده وی او وینښ خلق خو هم هر وخت سپوږمۍ ته نه گوري. زمکې باندې دهغې خوریدلې رنړا کښې دهغه دوه ټکړې کیدلو سره څه اثر نه پریوځی دهغې په وجه دې طرفته د خلقو به خیال شوې وي. بیا دا دلې ساعت قیصه وه امروزه لیدلې شی چې په یو ملک کښې سپوږمۍ تندر نیولی وی او نن صبا خوږو مې ددې اعلانونه هم کیږي خو بیا هم په زرگونو او لکونو خلق ددې څخه ناخبره پاتې کیږي هغوی ته هیڅ پته نه وی نو آیا دا ددې خبرې دلیل جوړېدې شی چې سپوږمۍ د سره تندر نه ده نیولې، ځکه د دنیا په عامو تاریخونو کښې ددې نه ذکر کیدل ددې د دروغزني سبب نشي جوړې دي.

ددې څخه علاوه د هندوستان په مشهور او مستند تاریخ فرېسته کښې ددې بیان هم موجود دي چې په هندوستان کښې مهاراجه مالیبار دا واقعه پخپلو سترگو اولیدله او خپلې روزنامهچې کښې ئې دلیکلو حکم ورکړو او هم دا واقعه دهغه د مسلمانیدو سبب جوړ شو او پورته د ادبو داؤد طیالسی رحمۃ اللہ علیہ اوبیهقي د روایتونو څخه هم دا ثابت شوی دی چې پخپله دمکې مشرکانو هم د بهر د خلقو څخه ددې تحقیق کړې وو او د مختلفو اړخونو راتلونکو ددې واقعي لیدلو تصدیق کړې وو. واللہ تعالی اعلم.

﴿وَأَن يَرَوْا آيَةً يُعَرِّضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ﴾ د مستمر معنی ډیر وخت په ځانې پاتې کیدونکې ده څنگه چې په فارسي او اردو کښې هم مشهوره ده، خو په عربي ژبه کښې دا لفظ مر او استمر کله د تیریدو او ختمیدو په معنی هم راځي، د تفسیر امامانو مجاهد رحمۃ اللہ علیہ او قتاده رحمۃ اللہ علیہ هم دلته دغه معنی بیان کړې ده، په دې بنا د آیت مبارک مطلب به داوی چې دا د جادو اثر دې چې ډیر وخت نشي چلیدې پخپله به لاړ شي، ختم به شي او د مستمر بله معنی قوي او سخت هم رازی، ابو العالیه رحمۃ اللہ علیہ او ضحاک رحمۃ اللہ علیہ په دې آیت مبارک کښې د مستمر هم دا تفسیر کړې دي او مراد به دا وی چې دا ډیر قوي جادو دي.

کله چې د مکې خلقو ددغې لیدلو څخه انکار اونه کړې شو نو دې ته ئې جادو یا سخت جادو وئیلو سره خپل زړه ته ساتلو ورکول شروع کړه.

﴿وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ﴾ د استقرار لغوی معنی په ځانې اودریدل دی، د آیت مبارک مطلب دا دي چې هر کار هر څیز خپل انتها ته په رسیدو سره آخر صفا کیږي، په څه چل ورسره په حقیقت باندې اچولې شوې پرده، آخر لرې شي او د حق حقوالې او د باطل باطلوالې په ډاگه شي.

﴿مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ﴾ د مهطعين لفظی سر پورته کوونکې ده، د آیت مبارک معنی دا شوه چې د بلونکي آواز پسې سر پورته کوونکي به محشر ته منډې وهي، او دې څخه په ږومې آیت مبارک کښې چې کوم ﴿خُفَّاءً أَبْصَارُهُمْ﴾ راغلې دي، چې معنی ئې د نظر او سر بنسکته لرونکي ده، ددې دواړو تر مینځه سمون داسې راوستې شي چې د محشر ځایونه به مختلف وي چرته به خلق سر پورته او چرته سر بنسکته ولاړ وي.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ

| دروغ او گنرو [آخرت] | مخکبی ددوی نه
| ادی نه وړاندې د نوح ^{عليه السلام} قوم [پیغمبران]

قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ

قوم د نوح ^{عليه السلام} | نو دروغ او گنرو هغوی | بنده زمونږه | اووې ونیل | چی د لیونی دې |
دروغ گنرلی وو | نو زمونږ بنده ئې دروغ ژن او گنرلو | اودائی اووئیل چی انوح ^{عليه السلام} لیونی

وَازْدُجِرَ ۝ فَدَعَا رَبَّهُ أَتَىٰ مَغْلُوبٌ

او بدې ردې ورته اووئیلی شوي | پس هغه آواز اوکړو | رب خپل ته | چی بیشکه زه | بی وسه شوم |
او د سختې خبر ورته ورکړې شوې دي | په دې باندې هغه د خپل رب نه سوال اوکړو | چی زه ډیره

فَأَنْتَصِرُ ۝ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَرٍ ۝

پس ته بدله واخله | پس پرانستې مونږه | دروازی د آسمان | په اوبو ډیرو راتوئیدونکو سره |
عاجزه شوې یم | نو ته زما بدله واخله | نو مونږ د آسمان دروازی د شرب په اوبو سره راپرانستلې

وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ

او جاری کړه مونږه | زمکه | په چينو سره | پس یو ځانې شوې [تولی] اوبه | په هغه کار باندې |
او د زمکې نه مو چینې راویولې | نو تولې اوبه په هغه کار پسې یو ځانې شوې کوم چې

قَدْ قُدِرَ ۝ وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ الْأَوَاجِ وَدُسِّرَ ۝

چی اندازه کړې شوې وو | او سور کړو مونږه هغه | په کشتی د تختو او میخونو والا کښی |
تجویز شوې وو | او مونږ ^{عليه السلام} د تختو او میخونو په یوه بیړی کښی سور کړو

تَجَرَّى بِأَعْيُنِنَا ۝ جَزَاءً لِّمَن كَانَ كَفِرًا ۝

چی گزیدله به | په نگرانی زمونږ کښی | دا بدله وه | دپاره دهغه چا | چی بی قدری ئې شوی وه |
چی زمونږ دسترگو په وړاندې روانه وه | دادهغه چا دپاره بدله اخستل وو | چی انکار ترې شوې وو

وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً ۝ فَهَلْ مِنْ مُّدْكِرٍ ۝ فَكَيْفَ

او پرېښودله مونږه هغه کشتی | یوه نښه | نو آیا شته څوک نصیحت اغستونکې | پس څرنګې وو |
اودا واقعه مو د نښې په طور پرېخوده | نو آیا څوک عبرت اغستونکې شته؟ | نو اووگوره چې

كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ ۝ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ ۝

عذاب زما | او یروني زما | او آسان کړې دې مونږه | دا قرآن | دپاره د نصیحت |
زما عذاب او زما ویرو ل څنګه وو؟ | او مونږ قرآن [د بند گانودا] پوهولو دپاره آسان کړې دې

فَهَلْ مِنْ مُّدْكِرٍ ۝

نو آیا شته څوک نصیحت قبلونکې |
نو آیا څوک نصیحت قبلونکې شته |

آسان ترجمہ قرآن

ددوی نہ مخکنیں د نوح علیہ السلام قوم ہم د دروغ کنرلو طریقہ اختیار کړې وه، نو هغوی زمونږ بندګان دروغون او کنترول اووے وئیل چه: دا لیونې دې، او هغه ته د همکيائي ورکړې شوې، په دې باندې هغه خپل پروردګار ته آواز اوکړو، چه زه بې وسه شوې یم، اوس هم ته بدله واخله، نو مونږ په شویو وړیدونکې باران سره د آسمان دروازې پرانستلې او زمکه مو اوشلوه، د هغې نه مو چينې جوړې کړې، او دغه شان (دواړه قسمه) ټولې اوبه د هغه کار دپاره یوځایې شوې کوم چه مقدر شوې وو، او نوح علیہ السلام لره مونږ د تختو او میخونو والا (کشتی) باندې سور کړو چه زمونږ په نګرانۍ کښ روانه وه، دې دپاره چه د هغې (پیغمبر) بدله واخلو، د کوم چه بے قدری شوې وه او حقیقت دادې، چه مونږ هغوی لره (د عبرت) یوه لښه جوړه کړه، نو آیا څوک شته، چه نصیحت حاصل کړی؟ اوس سوچ اوکړه، چه زما عذاب او زما ویرول څرنگه وو؟ او حقیقت دادې، چه مونږ قرآن مجید د نصیحت حاصلولو دپاره آسان جوړ کړې دې، نو څوک شته چه نصیحت حاصل کړی؟

خلاصه تفسیر

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا﴾ [ددې خلقو نه وړاندې قوم دنوح] ﴿تَكْذِيبُ وَكُورٍ﴾ [تکذیب وکړو] یعنی زمونږ دبنده [خاص نوح] ﴿تَكْذِيبُ يَ وَكُورٍ﴾ [تکذیب ی وکړو] ﴿وَقَالُوا مُجْنُونٌ أَزْدَجَرٌ﴾ او وې وئیل چه دا لیونې دې او [محض په دې بې هوډه خبره ی بس ونه کړو بلکه ددوی نه یو عبث کار هم سرزد شو] یعنی [نوح] ﴿تَه﴾ [ده] ددوی دطرف نه [دپرکه] هم [ورکړې شوه] چه ذکر ی په سورة شعراء کښې دې لښ لمرتنه یا نوم لتکون من المرجومین (۱) ﴿فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ﴾ [نوح] ﴿خَپَل رَب تَه دَعَاو کړه چه زډا بالکل [عاجزه شوم] ددې خلقو مقابله نه شم کولې﴾ ﴿قَالَ تَصِبرُ﴾ [پس ته] ددوی نه [بدل واخلې] یعنی دوی هلاک کړې لکه دا قول دالله تعالی دې رب لا تذرع علی الارض من الکافرین دپارا (۲) ﴿فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَبٍ﴾ [پس مونږ په ډیرو وړیدونکو اوبوسره داسمان دروازې پرانستلې] ﴿وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا﴾ او دمزکې نه مو اوبه جاری کړې ﴿قَالَ تَقَى السَّمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدِيرٍ﴾ [بیا] د آسمان اومزکې [اوبه ددې کار] پوره کیدو [دپاره یوځایې شوې کوم چه] په علم الهی کښې [تجويز شوې و] مراد ددې نه هلاکت دې دکفارو یعنی دواړه اوبه یوځایې شوې طوفان زیات شو په کوم کښې چه ټول غرق شول ﴿وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْأَوَاجِ وَدُحْرٍ مُّجْرً﴾ [نوح] ﴿بِأَعْيُنِنَا﴾ [او مونږ نوح] ﴿الرَّه﴾ دطوفان نه دمحفوظ ساتلودپاره [په تختو اومخونو والا کشتی] باندې کومه چه زمونږ په نګرانۍ کښې [داوېو په سطح [روانه وه] سره دمؤمنانو] سور کړو ﴿جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفِرًا﴾ داتول د هغه سړی د بدلې اخستودپاره وشو دکوم چه بې قدری شوې وه] مراد نوح [دې او چونکه دالله تعالی او درسول په حکم کښې تلازم دې په دې کښې کفر بالله هم راغې پس دا شبهه پاتې نه شوه چه داغرق دکفر بالله په سبب نه وو شوې] ﴿وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ﴾ [اومونږ دې واقعی لره دعبرت دپاره] په قصو او تذکرو کښې [پریښوده پس ایا څوک نصیحت حاصلوونکې شته؟] مقصود ددې نه نصیحت حاصلولو ته ترغیب دې ﴿فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ﴾ [بیا] وګوره

(۱) ترجمه:- ای نوح که ته منع نه شوې نو سنگسار به کړې شي.

(۲) ترجمه:- ای زما ربه! په مخ دزمکې دکافرونونه یوکس پرې نږدې.

[زما عذاب او ویرول څنگه شو؟] یعنی د کوم شی نه چه ویرول واقع شوی وو هغه څنگه پوره شو؟ نو د دې ویرولو حاصل هم عذاب شو غرض د عذاب الهی دوه عنوانونه شول یو په خپله عذاب او دویم د وعده الهی پوره کیدل ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾ [او مونږ قرآن لره [کوم چه مشتمل دی په داسې ذکر شوو قصو] دنصیحت حاصلولو دپاره اسان کړو] دتولو دپاره عموماً په وجه د واضح کیدو د بیان او د عربیو دپاره خصوصاً په وجه د عربی ژبې [پس ایا] په دې قرآن کښې داسې مضامین د نصیحت په لیدو [څوک نصیحت حاصلوونکې شته] یعنی دمکې کفارو لره بالخصوص په دې قصو سره ویریدل پکار دی.

معارف او مسائل

﴿مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ﴾ د ﴿وَازْدُجِرَ﴾ لفظی معنی زورنه ورکړې شوې ده [ددې عطف په لفظ قالوا باندې دې ځکه مراد دادې چې دې خلقو نوح ﷺ ته مجنون هم او وئیلو بیا په ویرولو او غصو ورکولو سره د پیغمبري در رسولو څخه منع کول هم او غوښتل لکه په یو بل آیت مبارک کښې دی چې دغې خلقو نوح ﷺ ته دا درکه ورکړه چې که تاسو ﷺ د تبلیغ او بلنې څخه منع نه شوی نو زموږ به دې په کانږو ویشو سره مړ کړو.

عبد بن حمید د مجاهد ﷺ څخه نقل کړی دی چې د نوح ﷺ د قوم ځینو خلقو به چرته نوح ﷺ را ایسار کړو نو کله به ئې دهغوئ ﷺ مړئ څخه کوله تر هغې چې هغوئ ﷺ به بې هوشه شو، بیا به چې په هوش کښې شو، الله ﷻ څخه به ئې دا دعا غوښتله چې یا الله ﷻ زما قوم معاف کړې هغوئ د حقیقت څخه خبر نه دی (۱)، تر نهه نیمو سوؤ کالو پورې دغسې د هغوئ د زیانو په جواب کښې به نوح ﷺ دعا گانې کولې، په آخره کښې چې عاجز شونو خیرې ئې اوکړې چې بیان ئې په راتلونکي آیت کښې دې او په نتیجه کښې ئې ټول قوم غرق کړې شو.

﴿قَالَ تَقَى الْمَاءَ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ﴾ یعنی د زمکې څخه راخوټکیدونکي او د آسمان څخه راوړیدونکي دواړه اوبه په دې شان یوځانې شوې چې ورسره د الله ﷻ مقررې کړې فیصله پوره شوه. تردې چې د غره په څوکو هم چا پناه بیا نه موندله.

﴿ذَاتِ الْوَاوِیْرِ وَذُنْبٍ﴾ الواح دلوح جمع ده معنی ئې تختی ده، او د سرد دسار جمع ده چې معنی ئې میخ ده، هغې رسن او تار ته هم وئیلې شی په کومې چې د کشتی تختې پیوندولې شی ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾، لیدل کړد ذکر معنی یادول او نصیحت او عبرت حاصلول هم راځی چې دواړه دلته مراد کیدې شی. یعنی قرآن عظیم الشان لره الله ﷻ د یادولو دپاره اسان کړې دې، دا خبره دې څخه رومبې بل کتاب ته نه وه حاصله شوې، یعنی پوره تورات، انجیل یا زبور چا ته زبانی یاد نه وو. خو قرآن عظیم الشان د مسلمانانو وړو ته هم یاد دې چې د یو زور زیر فرق هم ترې نه رازی د څوارلسو سوؤ کالو څخه په هره زمانه کښې ددې همدغه شان دې چې هر قسم او هر ځانې د لکونو مسلمانانو حافظانو په سینو کښې د الله ﷻ د اکتاب محفوظ دې.

اودا معنی ئې هم کیدې شی چې قرآن عظیم الشان خپل د عبرت او نصیحت مضمونونه داسې آسان بیان کړی دی چې څنگه یو لوڼې څخه لوڼې عالم ، ماهر فلسفی او حکیم ترې فائده پورته کوی داسې هر امی او جاهل چې علمونو سره ئې هیڅ مناسبت نه وی ، هغه هم د قرآن عظیم الشان د عبرت او نصیحت په مضمون باندې پوهیږي او اثر قبلوی .

د یادولو او نصیحت او عبرت حاصلولو دپاره قرآن کریم آسان کړې شوې دي خود اجتهاد او د احكامو استنباط دپاره نه : په دې آیت مبارک کښې «يَسْرٰنَا» سره «لِلذِّكْرِ» په قید لگولو سره داهم خودلې شوې ده چې قرآن عظیم الشان د یادولو او ددې مضمون د نصیحت او عبرت حاصلولو تر حده پورې آسان جوړ کړې شوې دي چې هر عالم ، جاهل ، ورکوټې اولوڼې ترې یو شان فائده حاصلولې شی ، دې څخه لازم نه رازی چې د قرآن عظیم الشان څخه د مسئلو او حکمونو استنباط هم داسې آسان وی ، دا په خپل ځانې یومستقل او مشکل فن دي چې په کښې صرف هغه کامل او مضبوط عالمان کار کولې شی چا چې په دې خپل عمرونه لگولی وی ، دا دهر چا میدان نه دي ، په دې سره د هغې خلقو غلطی په ډاگه شوه چې د قرآن عظیم الشان ددې جملې په ډاډه د قرآن عظیم الشان مکمل تعلیم ددې د اصولو او قواعدو څخه حاصل نه کړی او پخپلې رائې سره مجتهد جوړیږي ، او قرآن عظیم الشان څخه مسئلې او حکمونه راوټکل غواړي نو دا د ښکاره گمراهی لار ده .

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي			
دروغ او گنړو عادیانو پس څرنگې وو عذاب زما			
عادیانو هم پیغمبران دروغ ژن او گنړل نو او گوره چې زما			
اِنَّا	اَرْسَلْنَا	عَلَيْهِمْ	رِيحًا صَرْصَرًا
او یروړ زما بیشکه اولیږله مونږه په هغوی باندې هوا تیزه			
عذاب او ویرل څنگه شو؟ بیشکه مونږ په هغوی باندې یوه تیزه سیلنی راولیږله په			
فِي يَوْمٍ نَّخْسُ مُسْتَمِرًّا تَنْزِعُ النَّاسَ لَا كَالْهَمِّ			
په ورځ دمنحوستیا مسلسل کښی چې رالیستل به ئې خلق داسې لکه چې هغوی			
داسې ورځ چې دهغوی په حق کښی همیشه سپیره وه خلق به ئې راغورزول لکه چې هغوی د راوتو که جوړو			
اَعْجَازُ نَخْلٍ	مُنْقَعِرٍ	فَكَيْفَ كَانَ	عَذَابِي وَنُذْرِي
تنې وی د کجورو ایستلې شوی پس څرنگې وو عذاب زما او خبرداریانې زما			
تنې دی چې په زمکه پرتې دی نو او گوره چې زما عذاب او ویرول څنگه وو؟			
وَلَقَدْ يَسْرٰنَا	الْقُرْآنَ	لِلذِّكْرِ	فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ
او آسان کړې دي مونږه دا قرآن دپاره د نصیحت نو آیا شته څوک نصیحت قبلونکې			
او مونږ قرآن د بندگانو د پوهولو دپاره آسان کړې دي نو آیا څوک نصیحت قبلونکې شته ؟			

كَذَّبَتْ	ثَمُودٌ	بِالنُّذُرِ ۝	فَقَالُوا	أَبَشْرًا مِّمَّا وَاحِدًا
دروغ او گنرلي	ثموديانو	خبردارياني	پس او وئيل هغوي	ايا سري
				از مونږ نه
				يو
				ثموديانو هم پيغمبران دروغژن او گنرل
				هغوي او وئيل چي ايا مونږ دخپل خان په شان د يو انسان
نَتَّبِعُهُ	إِنَّا إِذَا	لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ۝	عَالِقِي	
مونږ پيروي او کړو دهغه	بيشکه بيا خويه يو مونږه	خامخا په گمراهي کښي	او په ليونتوب کښي	
				تابعداري او کړو
				مونږ به په دغه وخت په گمراهي او ليونتوب کښي يو
				ايا په مونږ ټولو کښي
الذِّكْرُ	عَلَيْهِ	مِنْ بَيْنِنَا	بَلْ	هُوَ كَذَابٌ
ايا را او غورزولي شو ذکر	بس په ده باندې	دمنځه زموږ نه	بلکه دې	غټ دروغژن دې
				بس هم په ده وحی نازل شوې ده
				نه، بلکه غټ دروغژن دې
				چې لافي وهي
أَشْرُ ۝	سَيَعْلَمُونَ	غَدًا	مَنْ الْكَذَّابُ	
او تکبر کونکي دې	زر دې چې معلوم به شي هغوي ته	صبا له	چې څوک دې غټ دروغژن	
				صبا [په قيامت کښي] به ورته معلومه شي
				چې څوک غټ دروغژن او لافو و
الْأَشْرُ ۝	إِنَّا مُرْسِلُوا	النَّاقَةِ	فِتْنَةً	لَهُمْ
متکبره	بيشکه مونږه	ليرونکي داوښي يو	په طور دفتني	دپاره ددوي
				مونږ ددوي د امتحان دپاره ديوي اوښي ليرونکي يو
				ته ددوي کارونو ته
فَارْتَقِبْهُمْ	وَاصْطَبِرْ ۝	وَنَبِّئَهُمْ	أَنَّ الْبَاءَ	قِسْمَةٌ
پس انتظار کوه دوي ته	او صبر کوه	او خبر ورکوه دوي ته	چې بيشکه اوبه	تقسيم شوي دي
				گوره
				او [د دوي په خبرو] صبر کوه
				او دوي ته خبر ورکوه
				چې اوبه ددوي په مينځ کښي ويشلي
بَيْنَهُمْ	كُلُّ شَرِبٍ	فُحْتَضَرُ ۝	فَنَادُوا	
په منځ ددوي کښي	هر وار داوبو ته	حاضر کړي شوي دي خپل واروا	پس آواز اوکړو هغوي	
				شوي دي
				نود وار خاوندان دې خپل خپل وار ته حاضر يږي
				بيا هغوي خپل
صَاحِبُهُمْ	فَتَعَاظِي	فَعَقَرُ ۝	فَكَيْفَ كَانَ	عَذَابِي
ملگري خپل ته	پس ونې نيوله	بيا نې شله کړه	[اووي وژله]	پس څرنگي وژ
				عذاب زما
				بدبخت ملگري اوليرلو
				هغه [اوښه] او نيوله
				او دهغي پښي نې زخمی کړي
				نو [او گوره چې] زما عذاب
وَنُذِرُ ۝	إِنَّا أَرْسَلْنَا	عَلَيْهِمْ	صَيَحَةً	وَاحِدَةً فَكَانُوا
او خبردارياني زما	بيشکه اوليرو مونږه	په هغوي باندې	دتنډر آواز	يو
				پس شو هغوي
				او ويړول څنگه وو؟
				مونږ په هغوي يوه چغه او وهله
				نوداسي چوره شول لکه
كَهَشِيمٍ	الْمُحْتَظِرِ ۝	وَلَقَدْ يَسَّرْنَا	الْقُرْآنَ	لِلذِّكْرِ
پشان دچقيدلو وښو	دشپول لگونکي	او آسان کړي دي مونږه	دا قرآن	دپاره دنصیحت
				دشپول لگونکي [دلاسه]
				او مونږ قرآن [دبند گانود] پوهولو دپاره آسان کړي دي

فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ۝ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ ۝ بِالنَّذْرِ ۝

نو آیا شته خوک نصیحت قبلونکی | دروغ او گنرلی | قوم دلوٹ | خبردار یانی زمونږه |

نو آیا خوک نصیحت قبلونکی شته | دلوٹ قوم هم پیغمبران دروغ ژن گنرلی وو

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ ۝

بیشکه اولیرله مونږه | په هغوی باندې | هوا کانږی ورونکی | سوا | دگوروالو دلوٹ علیهم نه |

نو په هغوی باندې مونږ دکانږو نه ډکه سیلنی او چلوله | خودلوٹ هم په کوروالا نه

نَجَّيْنَاهُمْ ۝ لِسَكْرَةٍ ۝ نِعْمَةٌ ۝ مِنْ عِنْدِنَا ۝ كَذَلِكَ ۝

مونږه بچ کړل هغوی | دشپې په آخری حصه کښی | په فضل سره | دطرفه زمونږه نه | دارنگی |

هغوی مو صبا وختی بچ کړل | دا زمونږ فضل وو | خوک چې از مونږه |

نَجَّيْنَا مَنْ شَكَرَ ۝ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ ۝

بدله ورکوو مونږه | هغه چاته | چی شکر نی اوویستلو | او خبردار کړی وو دلوٹ هغوی لره |

شکر کوی | مونږ ورته هم دغسی بدله ورکوو | او پیغمبر | دغه خلق زمونږ د نیولو [عذاب] نه

بَطَّشْنَا ۝ فَتَمَارُوا بِالنَّذْرِ ۝ وَلَقَدْ رَاودُوهُ ۝

دنیولو زمونږه نه | پس هغوی شکمنی او گنرلی | دیرونی خبری | او هغوی طلب کړې وو دلوٹ نه |

ویرولی وو | هغوی په دغه تعلیم کښی جگړې شروع کړې | او دلوٹ هم نه ئې د هغه د میلنو په

عَنْ ضَيْفِهِ ۝ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ ۝ فَذُوقُوا عَذَابِي ۝

په باره د میلنو د هغه کښی | پس رنډې کړې مونږه | سترگی د هغوی | پس او خکی مزه | د عذاب زما

غلط نیت مطالبه او کړه | نو مونږ یې سترگی په رنډې کړې | نو اوس زما عذاب او زما د

وَنَذِرُ ۝ وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً ۝ عَذَابٌ مُسْتَقَرٌّ ۝

او دیرونی زما | او بیشکه راغی هغوی ته | وختی سحر | عذاب قرار نیونکی [همیشه]

ویرولو مزه او خکی | او سحر وختی به هغوی باندې همیشه عذاب راغلو

فَذُوقُوا ۝ عَذَابِي وَنَذِرُ ۝ وَلَقَدْ يَسْرُنَا الْقُرْآنَ ۝ لِلذِّكْرِ ۝

پس او خکی مزه | د عذاب زما او دیرونی زما | او آسان کړې دې مونږه | دا قرآن | دپاره د نصیحت

نو او اخلی | زما د عذاب او دیرولو مزه او خکی | او مونږ قرآن ادبند گانودا | پوهولو دپاره آسان کړې دې

فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ۝ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ ۝ النَّذْرُ ۝

پس نو آیا شته خوک نصیحت قبلونکی | او بیشکه راغلی وې | آل دفرعون ته | خبردار یانی |

نو خوک نصیحت قبلونکی شته؟ | اود فرعون قوم ته د ویرې ډیر خیزونه راغلی وو |

كَذَّبُوا ۝ بِآيَاتِنَا ۝ كُلُّهَا ۝ فَأَخَذْنَاهُمْ أَخَذَ عَزِيزٌ ۝

دروغ او گنرلی هغوی | انبې زمونږه | ټولې | پس رااوښول مونږه هغوی | ایشان دنیولو | د غالب

هغوی زمونږ ټولې نښې دروغ او گنرلی | نو مونږ هغوی د یو مضبوط اود قدرت د خاوند د را نیولو

مقتدر

قدرت والا

پشان اونیول

آسان ترجمه قرآن

عادیانو هم ویرونکو (پیغمبران) لره دروغون کړې وو، بیا اوکوره، چه زما عذاب او زما ویره څرنګه وه مونږ په یو مسلسل سپیره څرخ کېن هغوی باندې تیزه هوارا پریځي وه چه ویشتل به ئې خلق، لکه چه دوی د کهجورو ویستلې شوې تنې دی. اوس سوچ اوکړه، چه زما عذاب او زما ویړول څرنګه وو؟ او حقیقت دادې، چه مونږ قرآن مجید د نصیحت حاصلولو دپاره آسان جوړ کړې دې، اوس آیا څوک شته چه نصیحت حاصل کړی. ښودیانو هم ویرونکو (پیغمبران) لره دروغون او کنړل. نو وے وئیل چه: آیا مونږ په خپلو کېن د یو سړی تابعدارۍ او کړو؟ که داسې اوکړو، نو یقیناً مونږ به په لویه ګمراهۍ او لیونتوب کېن پریوځو آیا مونږ ټولو خلقو کېن صرف هم داسې وو، چه په ده باندې نصیحت نازل شو؟ نه! بلکه په اصل کېن داسې د ټولو نه زیات دروغون او ډران کاري دې. (مونږ پیغمبر صالح علیه السلام ته او وئیل چه) صبا ته به دوی ته پته اولګی چه لوئې دروغون او ډران کاري څوک وو؟ مونږ دوی ته د دوی د آزمائش دپاره اوښه رالیږو، ددې وجې نه ته دوی ته ګوره او صبر نه کار واخله. او دوی ته اووایه، چه د کوهی اوبه ددوی په مینځ کېن تقسیم کړې شوې دی، هر د اوبو حقدار به په خپل نمبر حاضرېږي نو هغوی خپل سړې راوېللو، نو هغه لاس اوږد کړو، او (اوبه) ئې قتل کړه اوس سوچ اوکړه، چه زما عذاب او زما ویړول څرنګه وو؟ یقیناً مونږ په هغوی باندې صرف یوه چغه راوړلېله، پس شو هغوی پشان د غوبل کړې شوې شېول او حقیقت دادې چه مونږ قرآن مجید لره د نصیحت حاصلولو دپاره آسان جوړ کړې دې، نو شته څوک نصیحت حاصلونکې؟ د لوط علیه السلام قوم هم ویرونکی (پیغمبران) دروغون کړې وو. مونږ په هغوی باندې د کالرو باران راوړولو، سوا د لوط علیه السلام د کورنۍ نه، چه هغوی لره مونږ د پېشمېنۍ په وخت کېن بچ کړې وو. دا زموږ د طرف نه یو نعمت وو کوم خلق چه شکرګزار وی، مونږ هغوی ته دغه شان بدله ورکوو، او لوط علیه السلام هغې خلقو لره زموږ د رانیولو نه ویړولې وو، لیکن هغوی شک اوکړو په ویړولو کېن، او هغوی لوط علیه السلام نه د هغه د میلنو باره کېن غوڅتنه کړې وه نو په دې باندې مونږ د هغوی سترګې رندې کړې، چه: او څکې عذاب زما او ویړول زما. او یقیناً صبا راغې په دوی باندې عذاب چه همیشه وو، چه: او څکې، زما عذاب او زما د ویړولو مزه او حقیقت دادې، چه مونږ قرآن مجید لره د نصیحت حاصلولو دپاره آسان جوړ کړې دې، نو آیا څوک شته چه نصیحت حاصل کړی؟ او د فرعون قوم ته هم ویره ورکونکې راغلې وو. هغوی زموږ ټولې نښې دروغونې او کنړلې، نو اونیول مونږ هغوی پشان درانیولو د زور آور ذات چه قدرت والا دې.

خلاصه تفسیر

﴿كَذَّبَتْ عَادٌ﴾ دعاد قوم] هم دخپلو پیغمبرانو [تكذيب وكرو] د هغوی قصه واوړئ چه ﴿فَكَيْفَ كَانَتْ عَذَابِي وَنُذُرِي﴾ [زما عذاب او ویړول څنګه شو؟] او هغه قصه داده چه ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِم رِيحًا

مَرَضَرَانِ يَوْمَ يُخَيَّرُ الْمُنْفَرُونَ ﴿۱﴾ [مونږ په دوی یوه سخته هوا اولیرله د مسلسل نحوست په ورځ کښې] یعنی دغه زمانه دهغوی په حق کښې د همیشه دپاره ځکه منحوسه شوه چه په دغه ورځ کوم عذاب راغې هغه عذاب د برزخ سره متصل شو بیا عذاب د آخرت ددې سره متصل شو کوم چه به ددوی نه چرته منقطع نه شی او ﴿تَنْزِعُ النَّاسَ﴾ کَالَهُمْ أَغْجَارُ تُخَلِّ مُنْقَعٍ ﴿۲﴾ [هغې هوا به خلقو لره داسې] ددوی دخای نه [پورته کول راویشتل چه گویا هغه د ویستلو شو کجوروتنې دی] په دې تشبیه کښې علاوه ددوی د راویستلو نه اشاره ددوی دقامت اوږد والی طرف ته هم ده [پس] ﴿فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي﴾ [زما عذاب او ویرول څنگه] هیبتناک [شو] ﴿وَلَقَدْ يَسْرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ﴾ او مونږ قرآن لره دنصیحت حاصلولودپاره اسان کړې دې ﴿فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ﴾ ایا څوک نصیحت حاصلوونکې شته؟ ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ﴾ [ثمودیانو] هم [دپیغمبرانو تکذیب وکړو] ځکه چه دیو پیغمبر تکذیب مستلزم دې دتولو پیغمبرانو تکذیب لره ﴿فَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا أَجِدًا تُتَبِعُ﴾ [اووې ونیل ایا مونږ د داسې سړی تابعداری اوکړو کوم چه زمونږ د جنس بنیادم دې او] نوکران او خادمان یې نشته [یوازې دې] یعنی یاخو فرېسته وې نومونږ به یې اتباع کړې وه په دین کښې یا نوکران او خادمان وې نو په دنیوی کارونو کښې به یې مونږ تابعداری کوله هرکله چه بشر دې او هغه هم یوازې دې نو نه یې په کارونو کښې د تابعداری څه امر مقتضی شته نه په دین کښې اوکه مونږ په دې حالت کښې دده تابعداری وکړو ﴿إِنَّا إِذَا أَلْفِیْ ضَلَّلٍ وَسُعُرٍ﴾ [نو په دې صورت کښې به مونږ په لویه غلطۍ] بلکه [جنون کښې پریوځو] ﴿ءَالْقَى الذِّكْرَ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِ سَابِلٍ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ﴾ ایا په مونږ ټولو کښې دې منتخب شو [وحی پرې نازل شوه] هرگز داسې نه ده [بلکه دې لوی دروغزن او تکبرکوونکې دې] دامتکبره دلویۍ داسې خبرې کوی چه خلق مالره سردار وگنږي الله تعالی حضرت صالح علیه السلام ته وفرمائیل چه ته ددوی په دې فضول خبرومه غمزن کیږه ﴿سَيَعْلَمُونَ عَذَابَ الْكَذَّابِ الْأَشِرِ﴾ [هغوی ته به ډیر زر] دمرگ سره [معلومه شی چه په دروغه تکبرکوونکې څوک وو] یعنی داخل ووکوم چه په انکار د نبوت کښې کاذب او دروغزن وو او د نبی تابعداری نه یې د تکبر په وجه شرم کولو او داخل کومو چه داوښې معجزه یې طلب کوله نو ﴿إِنَّا مُرْسِلُوا النَّافَةِ فِتْنَةٍ لَهُمْ﴾ [مونږ] ددوی ددرخواست موافق دگټې نه [اوبښه راویستونکې] یو د هغوی دازمائش دایمان [دپاره] ﴿فَارْتَبَّهُمْ وَاضْطَرُّوهُ﴾ [پس دوی] حرکتونوته یې [گوره او په صبرسره ناست اوسه او دې خلقو ته] هرکله چه اوبښه پیدا شی نو ﴿وَيَتَّبِعُهُمُ الْغَاءُ قِيمَةً يَنْهَمُّ﴾ [دا اوبښایه چه اوبه] دکوهی [تقسیم کړې شوی دی] یعنی ستاسود څاروو اود اوبښې نمبر مقرر شوې دې ﴿كُلُّ شَيْءٍ مُخْتَفَرٌ﴾ [هریو دې په خپل خپل وار حاضرې کوی] یعنی اوبښه دې په خپل نمبر اوبه څښی او څاروی دې په خپل نمبر چنانچه اوبښه پیدا شوه او حضرت صالح علیه السلام دغسې وفرمائیل [پس] ددې نمبرد اوبښه هغوی تنگ شول او ﴿فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرُوا﴾ [هغوی ددې] دقتلولودپاره [خپل ملگری] قدار [لره راوېللوپس هغه] په اوبښه [گزار اوکړواو] دې لره یې [مړه کړه پس] اوگوره ﴿فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي﴾ [زما عذاب او ویرول څنگه شو] چه بیان یې وړاندې راخی هغه داچه ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاجِدَةً﴾ [مونږ په دوی یوه نعره] دفرېستې [مسلط کړه] ﴿فَكَانُوا كَهَشِيرِ الْمُحْمِطِ﴾ [پس هغوی] په دې سره [داسې شول لکه د غنوشپول لگونکې] دشپول [ماتې شوې غنې] یعنی دفصل یا څاروو وغیره د حفاظت دپاره چه دغنو وغیره شپول

کوی او خو ورخی پس تول خس خس شی دغه شان دوی تباہ او هلاک شول د عربو خلق دې مشبه به لره یعنی د فصل چاپیره شپول لره شپه ورخ لیدلو نو هغوی په دې تشبیه بڼه پوهیدل ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾ [اومونې قرآن کریم لره دنصیحت حاصلو دپاره آسان کړې دې پس آیاخوک نصیحت حاصلوونکې شته؟] ﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالَّذِينَ﴾ قوم لوط هم [دپیغمبرانو تکذیب وکړو] خکه چه د یو پیغمبر تکذیب مستلزم دې دتولو تکذیب لره ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا﴾ [مونې په هغوی دکانړو باران اوکړو] ﴿إِلَّا آلَ لُوطٍ نَّجَّيْنَاهُمْ بِحَرْبٍ﴾ بغیرد متعلقینو دلوط [نه] یعنی بغیر د مؤمنانونه [چه دوی لره ې دشپې په اخرکښې] دکلی نه بهرکړل او د عذاب نه ې [بچ کړل] ﴿نِعْمَةٌ مِنْ عِنْدِنَا﴾ دخپل طرف نه په فضل کولوسره ﴿كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ﴾ کوم چه شکر کوی [یعنی ایمان راوړی] [مونې هغوی له داسې بدله ورکړو] چه دقهرنه ې بچ کوو [او] مخکښې د عذاب راتلونه ﴿وَلَقَدْ أَكْذَرْتَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالَّذِينَ﴾ [لوط] [دوی لره زمونږ د حملې نه ویرولی وو پس هغوی په ویرولو کښې جگړې پیدا کړې] یعنی یقین ې ونه کړو [او] هرکله چه لوط [ته زمونږ فرښتې په شکل دمیلمنو راغلې او دغو خلقو ته دښانسته هلکانو راتلل معلوم شو نو دلته راغلل] ﴿وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ﴾ [دغو خلقو دلوط] [نه دده میلمنولره په بدنیت سره اخستل غوښتل] په کوم سره چه اول لوط [ویریدو مگر هغه فرښتې وې [پس مونږه] هغو فرښتو ته حکم ورکړو] ﴿فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ﴾ [د هغوی سترگې ې خړې کړې] یعنی جبرائیل [خپل ځانگونه د هغوی په سترگو ووهل په کوم سره چه دهغوی سترگې پټې شوې لکه چه داسې په الدرکښې د قتاده نه دی او په ژبه دقال یا دحال هغوی ته وویلې شوچه] ﴿قَدْ وَقُوا عَذَابِي وَنَذِيرِي﴾ [واخلی زما د عذاب مزه وخکی] اول خو داواقعہ دسترگو ییکاره کیدو ورپښه شوه [او] بیا ﴿وَلَقَدْ صَبَّحَهُمُ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقَرٌّ﴾ [سحر وختی په دوی دانسی عذاب راغلې] او ارشاد وشو ﴿قَدْ وَقُوا عَذَابِي وَنَذِيرِي﴾ [چه واخلی زما د ویرولو او عذاب مزه وخکی] دا جمله اول درنیدو په عذاب و نیلې شوې وه دلته دهلاکت په عذاب باندې ده په دې وجه څه تکرار نشته ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾ [اومونې قرآن لره دنصیحت حاصلو دپاره آسان کړې دې پس آیاخوک نصیحت حاصلوونکې نشته او] فرعون او ﴿وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النَّذِيرُ﴾ [فرعونیانو ته هم د ویرولو دیرخیزونه ورسیدل مراد دموسی] ارشادات اومعجزې دی چه په ارشاداتو سره په تشریعی طور او په معجزاتو سره په تکیونی طور دوی لره و ویرولې شول مگر ﴿كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا﴾ [دې خلقو زمونږ ټولو] نښولره کومې چه دوی ته راغلې وې هغه نهه معجزې کومې چه مشهورې دی [درغرښې کړې] یعنی ددغومدلول او مقتضا توحید الهی او نبوت دموسی سره لره ې دروغژن کړو که نه وی نو دواقعاتو دوقوع تکذیب خو کیدې نه شی ﴿لَا أَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ﴾ [پس مونږ دوی لره زبردست صاحب قدرت په نیولو باندې ونیول] یعنی هرکله چه مونږ دوی لره په قهراو غلبې سره ونیول نو دوی هیڅ دفعیه ونه کړې شوه پس دعزیز مقتدر نه مراد الله تعالی دې.

معارف او مسائل

د هُنُو لُغَتُولُو تَصْرِیح : ﴿سُعْرٌ﴾ دا لفظ په دغې آیتونو کښې دوه ځل راغلې دې اول د قوم ثمود په بیان کښې ددوی خپل قول دې چې هلته یسعر لفظ د لیونتوب په معنی راغلې دې دویم

خاني کڻي الله ﷻ د مجرمانو د عذاب باره کڻي فرمايلي دي: ﴿فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ﴾ چې معنی د جهنم اوردې نوداھل لغت د ښکاره بيان مطابق د سر لفظ په دواړو معنو کڻي استعمالیږي. ﴿رَأَوْهُ عَنْ صُفْيَةٍ﴾ د مراودت معنی داده چې د خپل نفساني خواهش پوره کولو دپاره څوک تیر باسي، مراد دادې چې د لوط ﷺ قوم دهلکانو دبدکاری بد عادت لرلو او الله ﷻ دغه دوه فرښتي دښکلو بي پیري هلکانو په صورت کڻي راوړلي، د اشيطانان د خپل د خواهش نشانه جوړولو دپاره د لوط په کور اوختل چې دغې هلکانو څخه خپل گنده خواهش پوره کړي خو لوط ﷻ دروازه بنده کړه، بيا هغوی دروازه ماته کړه يا په ديوال ورواړيدل په دې سره لوط ﷻ پريشان شو نو دغه وخت ورته فرښتو رازښکاره کړو او وې وئيل چې هيڅ فکر مه کوئ دا خلق زمونږ هيڅ نشي کولې، مونږ د الله ﷻ فرښتي دوی ته عذاب ورکولو دپاره راغلي يو.

سورة قمر د قيامت نژدې کيدو د بيان څخه شروع کړې شو دپاره ددې چې هغه کافران او مشرکان په خود کڻي راشي کوم چې ددنیا په هوا او هوس کڻي اخته او د آخرت څخه غافله وي، رومبي د قيامت د عذاب بيان اوکړې شو، ددې څخه روستو په دنيا کڻي هم ددوی د خراب انجام خودلو دپاره د پنځو مشهورو قومونو حالات او د پيغمبرانو ﷺ په مخالفت باندې ددوی د خراب انجام او په دنيا کڻي هم په شان شان عذابونو کڻي اخته کيدل بيان کړې شوی دی.

ټولو څخه رومبي د نوح ﷺ د قوم بيان اوکړې شو، ځکه چې دا د دنيا هغه رومبي قوم دي چې د الله ﷻ په عذاب کڻي راگير کړې شوې وو، دا قيصه په تيرو شوؤ آيتونو کڻي راغلې ده اوس په دې آيتونو کڻي د څلورو قومونو عاد، ثمود، قوم لوط او قوم فرعون بيان دي، ددوی واقعات او تفصيلي قيصې د قرآن عظيم الشان په گڼو ځايونو کڻي بيان شوی دی دلته د هغې اجمالي بيان دي.

داپنځه قومونه ددنيا زيات مضبوط او زيات قابو موندونکي قومونه وو چې په څه طاقت سره ئي رالاندې کول چا دپاره آسان نه وو، په دې آيتونو کڻي په دوی باندې د الله ﷻ عذاب راتلل اوخودلې شو او د هريو قوم په انجام باندې قرآن عظيم الشان دا جمله ارشاد او فرمايله:

﴿فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي﴾ يعنی په دومره مضبوط او گڼر قومونو د الله ﷻ عذاب راغلونو اوگورنې چې هغه څنگه ددې عذاب په وړاندې د ماشو او مچانو په ډول اووژلې شو او هم دې سره ئي د مؤمنانو او کافرانو نصيحت دپاره دا جمله ئي بيا بيا او فرمايله:

﴿وَلَقَدْ يَمُرُّ الْقُرْآنُ يَلْذُكَرُ فَبَلَّ مِنْ مَّذَكِرَةٍ﴾ يعنی د الله ﷻ ددې لوڼې عذاب څخه بچ کيدو لار قرآن عظيم الشان دي او قرآن عظيم الشان لره د عبرت او نصيحت حاصلولو تر حده پورې مونږ ډير آسان کړې دي، هغه لوڼې بد نصيبه او بي برخې دي چې دې څخه فائده پورته نه کړي، ورپسې راتلونکو آيتونو کڻي د پيغمبر په زمانه کڻي موجود خلقو ته په خطاب کولو سره داخودلې شوې دي چې ددې زمانې منکران او کافران په دنيا دولت، شمير او طاقت کڻي د عاد او ثمود او فرعون د قوم وغيره څخه زيات نه دي، بيا دوی څنگه بي فکره ناست دي.

الْكَافَرُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أَوْلِيكُمُ أَمْ لَكُمْ

| ايا كافران ستاسو [اے قريشو] | غوره دی | دهغه کافرانونه | يا ستاسو دپاره
| نو ايا ستا سود زماني کافران دهغوي نه غوره دی | اوکه ستاسو دپاره

بِرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّقْتَصِرُونَ

| خلاصي دي | په کتابونو کښي | يا وائي دوي | چي مونږه ډله يو | بدل اغستونکي
په کتابونو کښي څه معافي ليکلي شوي ده | اوکه دوي داخيال کوي چي مونږه غالبه ډله يو

سَيَهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ بَلِ السَّاعَةُ

| زر دي چي شکست به ورکړي شي | ډلي ته | او اوبه گرزوي دوي | شاگاني | بلکه قيامت |
داتولي ډلي به زر بيلات اوکړي | او په شا اړخ به او تنبتي | خود دوي په حق کښي اصلي وعده

مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذْهَىٰ وَأَمَرٌ إِنَّ الْمَجْرِمِينَ

| خاني دوعدي ددوي دي | او قيامت | ډير سخت دي | او ډير تريخ دي | بيشکه دا مجرمان خلق
د قيامت ده | او قيامت ډير سخت او تريخ څيز دي | دامجرمان په غټه گمراهي

فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ يَوْمَ يُسْحَبُونَ

| په گمراهي کښي دي | او په بي عقلي کښي دي | په کومه ورځ | چي به رانکلي کيږي دوي
او په لويه بي عقلي کښي پراته دي | په کومه ورځ چي به په اور کښي رانکي شي

فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُقُوا مَسَّ سَقَرٍ إِنَّا

| په وور کښي | په مخونو ددوي باندې | او ځکي مزه | ددرسيډو | ددوزخ دوور | بيشکه مونږه
انورته به او ونيلي شي | چي [اوس] ددوزخ داوړ مزه او ځکي | مونږه هريو

كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ

| هر څيز | پيدا کړو مونږه هغه | په اندازه سره | او نه دي حکم زمونږه | مگر حکم يو
څيز به يو خاص انداز پيدا کړي دي | او زمونږ [د قيامت] حکم راتل بس

كَلِمَةٍ بِالْبَصَرِ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ

| لکه رېول | دسترگو | او هلاک کړل مونږه | [قومونه] مشابه ستاسو | ايا شته څوک |
لکه دسترگو رپ دي | او مونږ ستاسو په شان څومره هلاک کړي دي | نو ايا څوک عبرت اخستونکي

مِنْ مُّذَكِّرٍ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ

| نصيحت قبلونکي | او هر څيز | چي کړي وي دوي هغه | په کتابونو کښي درج دي |
شته | او هر څه چي دوي او کړل | هغه په کتابونو کښي ليکلي دي

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌّ إِنَّ الْمُتَّقِينَ

| او هر وړوکی عمل | او لوی عمل | ليکلي شوي پروت دي | بيشکه پرهيزگاران خلق به |
او هر وړه او غټه خبره په کښي ليک ده | بيشکه پرهيزگاران به

فِي جَنَّتٍ وَنَهْرٍ ۝	فِي مَقْعَدٍ	صَدُوقٍ	عِنْدَ مَلِيكَ
په باغونو او نهرونو کښې وی په ځانې اړښتینې کښې به وی په خوا د بادشاه			
په باغونو کښې د ننه اود نهرونو په غاړه اوسیدو په یو اوچت ځانې کښې د هغې بادشاه سره			
مُقْتَدِرٌ ۝			
دلویو قدرتونو والا کښې [به وی]			
چې د قدرتونو خاوند دی			

آسان ترجمه قرآن

آیا ستاسو د زمانې دا کافران غوره دی دهغوی نه، یا ستاسو دپاره (د خدايې) په کتاب کښ د بې گناهې څه وعده لیکلې شوې ده؟ یا دوی وائی چې مونږ داسې ډله یو، چې خپل ځان بچ کولې شو؟ (حقیقت دادي چې) زړه چې دغې ډلې ته به شکست ورکړې شي او دوی به او تښتې شا کونکي صرف دانه، بلکه د دوی د اصل وعده وخت خو قیامت دي، او قیامت به ډیر زیات مصیبت والا او ډیر زیات تریخ وی. حقیقت دادي، چې دا مجرمان خلق په لویه گمراهی او بې عقلۍ کښ پراته دی په هغه ورځ چې دوی به په اور کښ پر مخې راښکلي کیږي (په هغه ورځ به دوی پوهه شي، او دوی ته به او وښلې شي چې) او څکي د دوزخ د مسه کولو خوند، مونږ هر څیز لره په ناپ تول سره پیدا کړې دي او زموږ حکم پس یو کورت دسترګي د ژپ پشان پوره کیږي. او ستاسو ملګري مونږ مخکښ هلاک کړې دي، اوس او وایئ، آیا شته څوک چې نصیحت حاصل کړي؟ او کوم کارونه چې دوی کړې دي، هغه ټول په اعمال نامو کښ درج دي. او هره وره او لویه خبره لیکلې شوې ده. (البته) چې کومو خلقو د تقوی طریقه اختیار کړې ده، هغوی به په باغونو او نهرونو کښ وی په پورشتوې عزت والا مجلس کښ، د هغې بادشاه په خوا کښ، د چاپه قبضه کښ چې ټول اقتدار دي.

خلاصه تفسیر

داد کفارو قصې او د کفر په وجه په دوی د عذاب راتلو واقعات خو تاسو او ریدل اوس هر کله چې تاسو هم د دې جرم د کفر مرتکب یئ نو ستاسو د عذاب نه د بچ کیدو هیڅ وجه نشته ﴿اَلْاَفْاَرُکُمْ خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِکُمْ اَمْ لَکُمْ بَرَاۤءَةٌ فِی الزُّبُرِ﴾ [یا په تاسو کښې چې کوم کافران دی په دوی کښې د دغو] مذکوره تیرو [خلقو نه څه فضیلت دي] دکوم په وجه چې به تاسو سره د جرم کولو سزا ونه مومي [یا تاسو دپاره] په اسمانی [کتابونو کښې څه معافۍ] نامه لیکلې شوې ده [اگر چې څه خاص فضیلت نه وی] یا [په دوی کښې څه داسې قوت دي کوم چې به دوی لره د عذاب نه بچ کړي لکه چې ﴿اَمْ یَقُولُوْنَ لَنَحْنُ بِمَبْعُوْثٍ﴾] داخل وائی چې زموږ داسې جماعت دي کوم چې به غالب وی] او هر کله چې د دوی د مغلوب کیدو واضح دلیلونه موجود دی او په خپله هم د دوی د مغلوبیت یقین دي نو بیا دا خبره دي لره مستلزمه ده چې په دوی کښې څه داسې قوت شته کوم چې د عذاب نه منع کول کولې شي دا درې احتماله دی د عذاب نه د بچ کیدو او وایئ چې په دوی کښې کوم یو صورت په واقع کښې شته د اولنو دوو احتمالونو بطلان خو ظاهر یا هر دې پاتې شو دریم احتمال پس د اسبابو عادیو په اعتبار سره اگر چې فی نفسه ممکنه ده مګر په دلالت

د دلیلو ددی وقوع به نه وی بلکه ددی د عکس وقوع به وی چه په دې سره به ددوی کذب ظاهری او دغه د عکس وقوع به داسې وی چه ﴿سَيَهْزُمُ الْجَنَّةُ وَيُؤَلِّقُونَ الذُّبُرَ﴾ [ذیر زریه] ددوی [د اجتماع شکست و خوری او په شابه و تبتی] اودا پیشن کونی په بدر او احزاب و غیره کنبی واقع شوه او دانه چه دوی په دنیوی عذاب باندې بس پاتې شوه ﴿بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذًى وَأَمْرٌ﴾ [بلکه] لوی عذاب [په قیامت] کنبی به وی چه [ددوی] اصل [و عده] هغه [ده] او قیامت [خه وړوکی شې مه گنړی بلکه دغه [لوی سخت او ناخوښه شې دې] او دامو عود ادهی و امر خامخا واقع کیدونکې دې او ددې د وقوع نه په انکار کنبی ﴿إِنَّ النُّجُومِینَ فِی ضَلَالٍ وَسُورٍ﴾ [دامجرمان] یعنی کفار [په لویه غلطۍ او بې عقلۍ کنبی] پراته [دی] او دغه غلطۍ به ډیر زر دوی ته هرکله چه علم الیقین په عین الیقین سره بدل شی ظاهری او هغه به داسې وی چه ﴿یَوْمَ يُسْحَبُونَ فِی النَّارِ عَلٰی وُجُوهِهِمْ﴾ [په کومه ورځ چه به داخلې پرمخې دجهنم اور ته راښکودې شی] ﴿ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ﴾ نو دوی ته به وویلې شی چه ددورخ [د اور] [الکیدو مزه اوځکی] او که چرې دوی ته ددې نه شبهه وی چه قیامت اوس ولې نه واقع کیږی نو ددې وجه داده چه ﴿إِنَّا کُلَّ شَیْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ [مونږ هر شی لره] په اعتبارد زمانې و غیره په یو خاص [انداز سره پیدا کړې دې] کوم چه زمونږ په علم کنبی دې یعنی زمانه و غیره مونږ ددې په خپل علم کنبی معین او مقدره کړې ده دغه شان د قیامت د وقوع دپاره هم یو وخت معین دې پس ددې عدم وقوع فی الحال په وجه ددې د وخت د نه راتلودې ددې نه دهوکه خوړل نه دی پکار چه د قیامت وقوع به نه وی [او] هرکله چه دده وخت راشی نو دغه وخت به ﴿وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ کَلَمَیحٍ بَالِغٍ﴾ [زمونږ حکم] ددې وقوع متعلق [پس داسې دیو واری وی لکه دسترگوړې] غرض د وقوع نفی خو باطله شوه [او] که تاسوته دا شبهه وی چه زمونږ طریقه دالله تعالی په نزد ناخوښه او مبغوضه نه ده که قیامت هم شی زمونږ خه فکر نشته نو په دې باره کنبی واوړی چه ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْیَاعَکُمْ﴾ [مونږ ستاسو د طریقې خلقو لره] په خپل عذاب سره [هلاک کړی دی] کوم چه دلیل دې ددې طریقې د مبغوض کیدو او دغه ستاسو طریقه ده په دې وجه مبغوض ده او د دلیل نهایت واضحه دې ﴿قَهْلَ مِنْ مُذَکَرٍ﴾ [پس ایا] په دې دلیل سره [څوک نصیحت حاصلوونکې شته او] داهم نه ده چه ددوی عملونه د علم الهی نه به غائب پاتې شی دکوم په وجه چه به د الله تعالی په نزد ددوی د طریقې د مبغوض کیدو باوجود د سزانه د بچ کیدو احتمال وی بلکه ﴿وَكُلُّ شَیْءٍ فَعْلُوهُ فِی الزُّبُرِ﴾ [خه چه داخلې کوی ټول] الله تعالی ته معلوم دی [په عملنامو کنبی] هم لیکلی [دی او] دانه ده چه به لیکلی وی اوڅه به پاتې شوی وی بلکه ﴿وَكُلُّ صَغِيرٍ وَکَبِيرٍ مُّنتَظَرٌ﴾ [هره وړه لویه خبره] په دې کنبی [لیکلې شوې ده] پس په وقوع د عذاب کنبی خه شبهه پاتې نه شوه داخو دکفارو حال شو ﴿إِنَّ الْمُتَّقِینَ فِی جَنَّاتٍ وَنَهْرٍ﴾ [او] کوم چه [پرهیزگار خلق] دی هغه به د جنت [په باغونو کنبی] او په نهرونو کنبی وی ﴿فِی مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِیکٍ مُّقْتَدِرٍ﴾ په یو عمده مقام کنبی د قدرت و الابد شاه په خوا کنبی [یعنی د جنت سره به دالله تعالی قرب هم وی]

معارف او مسائل

ه ښو لغتونو تشریح: زبر د زبور جمع ده، په لغت کنبی هر لیکلی کتاب ته زبور وئیلې شی او دهغې خاص کتاب نوم هم زبور دې چې په داود عليه السلام باندې د الله جل جلاله د طرفه نازل شوې دې.

﴿أَذْفَىٰ وَأَمْرٌ﴾ د ﴿أَذْفَىٰ﴾ معنی زیات ہیبتناک او امر د مر څخه راخستې شوې دې چې اصلی معنی ئې تریخ ده او هر سخت او تکلیف ورکوونکی څیز ته ته مر او امر وئیلې شی.
﴿فِرْ ضَلَّيْ وَسُعْرٌ﴾ د ضلال معنی گمراهی مشهوره ده او د لته د سعر معنی د جهنم اور دې، اشیاعکم اشیاع دشيعه جمع ده چې معنی ئې تابعدار او بالکې ده، مراد هغه خلق دی چې په عمل کښې د دوی په شان دی.

﴿مَقْعِدٌ صِدْقٍ﴾ د مقعد معنی مجلس او مقام ده د صدق معنی حق ده مراد دې چې مجلس به حق وی چې په کښې به څه بې کاره او بې هوډه خبره نه وی.

﴿إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ د قدر لغوی معنی اندازه کول او څه څیز د حکمت او مصلحت مطابق په اندازې سره جوړولو معنی ورکوی، دې آیت مبارک کښې دا لغوی معنی هم مراد کیدې شی چې الله ﷻ د جهان ټول مخلوقات، ددې هر هر قسم په یو حکیمانه انداز سره، لوڼې ورکوټې او په مختلف شان او شکل کښې جوړ کړی دی، بیا دهر قسم د یو یو غړی په پیدا کولو کښې هم حکیمانه انداز ئې په لوڼې نعمت سره ایځودې دې، گوټې ئې ټولې یو شان نه دی جوړې کړی. په اوږد والی کښې ئې فرق کیځودو، د لاسونو، پښو اوږدوالی، پلنوالی او ددې د پرانستلو او بندولو، راغونډولو او اوږدولو دپاره ئې په کښې اسپرنگونه اولگول. د یو یو اندام یو یو حصه اوگورئى نو د الله ﷻ د قدرت او حکمت عجیبه عجیبه نندارې به درته برخیره ښکاره شی. اود شریعت په اصطلاح کښې د قدر لفظ د الله ﷻ د تقدیر په معنی هم استعمالیږی، او د تفسیر اکثر و امامانو د حدیث د ځینې روایتونو په بنا د لته د قدر څخه مراد تقدیر الهی اخستې دې.

مسند احمد رحمته الله علیه، مسلم، ترمذی کښې د ابی هریره رضی الله عنه په روایت راغلی دی چې د قریشو مشرکانو یو ځل نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم سره د تقدیر په مسئله جگړه کوله ځکه دا آیت مبارک نازل شو. ددې معنی په اعتبار سره د آیت مبارک مطلب به دا وی چې مونږ د ټول جهان د پیدا کیدو څخه وړاندې هر څیز د هغې اندازه زمانه مکان، او ددې د کمیدو زیاتیدو پیمانه لیکلې ده، نو دهر څیز پیدا کیدل او د هغې د حالاتو بدلون وغیره ټول هر څه ددغې ازلی تقدیر په مطابق وی.

د تقدیر دا مسئله د اسلام قطعی عقیده ده، ددې منکر کافر دي. او کومې فرقې ئې چې تاویل سره انکار کوی هغه فاسقان دی، امام احمد رحمته الله علیه، ابو داؤد رحمته الله علیه او طبرانی د عبد الله بن عمر رضی الله عنه نه روایت کړې دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم او فرمائیل چې په هر امت کښې څه خلق مجوسیان وی، ددې محمدی صلی الله علیه و آله وسلم امت مجوسیان هغه خلق دی چې د تقدیر څخه انکار کوی، داسې خلق چې ناروغه شی نو تپوس له مې ورځی، چې مړ شی نو په کفن، دفن کښې ئې مې شریکيږئی. (روح المعانی ۱) والله اعلم.

تمت بعون الله سبحانه وبمحمده سورة القمر يوم الثلاثاء لسته من الريم الثاني ۳ هجري وتلوها انشاء الله سورة الرحمن

۱، صحیح مسلم کتاب القدر، باب کل شیء بقدر [ج: ۲، ص: ۳۳۶] و جامع الترمذی، ابواب القدر باب ماجاء فی الرضاء والقضا [ج: ۲، ص: ۳۷] و مسند احمد، مسند ابی هریره رضی الله عنه رقم الحديث: ۹۷۳۰۶
۲، روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۲۰، ص: ۱۰۳] و سنن ابوداود، کتاب السنة، باب فی القدر [ج: ۲، ص: ۶۶۶] و مسند احمد، مسند عبد الله بن عمر رضی الله عنه رقم الحديث: [۵۵۸۴]

ایاتونه	سورة الرحمن مکيه وهى ثمان وسبعون آية وثلاث ركوعات	رکوع گانی			
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ				
④	شروع کوم په نوم د الله چه دیر مهربان زیات رحم کونکې دې	③			
الرَّحْمَنُ ①	عَلَّمَ الْقُرْآنَ ②	خَلَقَ الْإِنْسَانَ ③	عَلَّمَهُ ④	الْبَيَانَ ⑤	
رحمن	بنودلې دا قرآن	هغه پیدا کړو انسان	اوی بنودو هغه ته	بیان [د خبرو کولو]	
الله دیر مهربان دې	اچې دقرآن تعلیم ئې ورکړې دې	اهم هغه انسان پیدا کړې دې	اهغه ته ئې خبرې خودلې دې		
الْقَمَرُ ⑥	وَالْقَمَرُ ⑦	يَحْسَبَانِ ⑧	وَالنَّجْمُ ⑨	وَالشَّجَرُ ⑩	يَسْجُدَانِ ⑪
نمر	او سپوږمۍ	په حساب سره دې	او ستوری	او ونې	اسجدې کوی [الله ته]
نمر	او سپوږمۍ هم د حساب پابند دې	اوبوتی او ونې هم هغه ته	سجدې کوی	
وَالسَّمَاءَ ⑫	رَفَعَهَا ⑬	وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ⑭	أَلَّا تَطْغَوْا ⑮		
او آسمان	پورته کړو الله هغه لره	او کیښودو ئې میزان	چی اونه کړی تاسو زیاتې		
او آسمان هغه پورته	کړې دې	او تلہ [دانصاف ئې]	مقرر کړې ده	چی تاسو تول	
فِي الْمِيزَانِ ⑯	وَأَقِمْوَا ⑰	الْوِزْنَ ⑱	بِالْقِسْطِ ⑲	وَلَا تَخْسَرُوا ⑳	الْمِيزَانَ ㉑
په میزان کښی	او برابر کوئ	تول	په انصاف سره	او مه کموئ	تلہ
کښی کمی زیاتې نه کوئ	او تول په انصاف باندې برابر کوئ	او په تلہ کښی کمی مه کوئ			
وَالْأَرْضَ ㉒	وَضَعَهَا ㉓	لِلْأَنَامِ ㉔	فِيهَا ㉕	فَاكِهِةٌ ㉖	وَالنَّخْلُ ㉗
او زمکه	کیښوده الله هغه	دپاره دمخلوقاتو	په هغې کښی	میوې دې	او دکجورو ونې دې
او هم هغه دخلقو دپاره	زمکه خوره کړې ده	چی په هغې کښی میوې دې	اود کھجورو ونې	خاوندانې	
ذَاتُ الْأَكْمَامِ ㉘	وَالْحَبُّ ㉙	ذُو الْعَصْفِ ㉚	وَالرَّيْحَانُ ㉛	فِي آيِ الْآءِ ㉜	
خاوندانې دغلافونو	او دانې دې	بوسو والا	او رزق دې [غله ده]	پس کوم یو نعمت	
دغلافونو	او غله ده	چی د بوسو اود خوراکې [دواړو]	خیز دې	او خوشبویه گلونه نو	اوائې پیریانو او انسانانو
رَبِّكُمَا ㉝	تَكْذِبِينَ ㉞	خَلَقَ الْإِنْسَانَ ㉟	مِنْ صَلْصَالٍ ㊱	كَالْفَخَّارِ ㊲	
درب ستاسو	دروغ گنړی تاسو	پیدانې کړو انسان	دوچې ختې نه	پشان دتیکړی	
تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت	دروغ گنړی	هغه انسان د ختې نه پیدا کړو	اچې دتیکړی په شان ټینګیدله		
وَخَلَقَ الْجَانَّ ㊳	مِنْ مَّاءٍ مَّارِجٍ ㊴	مِّنْ تَّارٍ ㊵	فِي آيِ الْآءِ ㊶	رَبِّكُمَا ㊷	
او پیدانې کړل پیریان	دشغلې نه	دوور نه	پس کوم یو نعمت به	درب ستاسو	
اوپیریان ئې داور د شغلې نه پیدا کړل	نو	اوائې پیریانو او انسانانو	تاسوبه دخپل رب کوم کوم		
تَكْذِبِينَ ㊸	رَبِّ الْمَشْرِقَيْنِ ㊹	وَرَبِّ الْمَغْرِبَيْنِ ㊺	فِي آيِ الْآءِ ㊻		
دروغ گنړی تاسو	رب ددواړو مشرقونو دې	او رب ددواړو مغربونو دې	پس کوم یو نعمت به		
نعمت دروغ گنړی	هغه دوو مشرقونو او د دوو مغربونو رب دې	نو	اوائې پیریانو او انسانانو	تاسوبه	

رَبِّكُمَا	تُكَذِّبِينَ ۝	مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ	يَلْتَقِيْنَ ۝
درب ستاسو دروغ گنړئ تاسو روان نې کړل دوه دريابونه چي ديوبل سره يو ځاني کيږي	دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړئ هغه دوه دريابونه روان کړي دي چي سره يو ځاني هم دي	يَيْنَهُمَا	بَرْزَخٌ
په منځ ددواړو کښي پرده ده چي په يوبل نه وراوړي پس کوم يو نعمت به درب ستاسو	اوددې دواړو په مينځ کښي پرده هم ده دواړه پرې يوبل ته وړاندې کيدې نشي نو تاسو به دخپل رب کوم کوم	تُكَذِّبِينَ ۝	يَخْرُجُ مِنْهُمَا
دروغ گنړئ تاسو راوځي ددې دواړونه ملغلري او مرجان پس کوم يو نعمت به	نعمت دروغ گنړئ ددې دواړو دريابونو نه ملغلري او مرجان راوځي نو تاسو به دخپل	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبِينَ ۝
درب ستاسو دروغ گنړئ تاسو او هغه لره دي کشتي [جهازونه] اوچتي اوچتي په درياب کښي	رب کوم کوم نعمت دروغ گنړئ اودغه جهازونه هم دهغه په اختيار کښي دي چي په سمندر کښي دغرونو	كَأَلَا عَلَامٍ ۝	فِي الْبَحْرِ الْمُنْشَتِ
پشان دغرونو پس کوم يو نعمت به درب ستاسو دروغ گنړئ تاسو	په شان اوچت ولاړ دي نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړئ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبِينَ ۝

آسان ترجمه قرآن

هغه (الله تعالی) رحمن دي چه د قرآن مجيد تعليم ئې ورکړو. هم هغه انسان لره پيدا کړو. هم هغه انسان ته خبره واضحه کول اوښودل. لمر او سپوږمۍ په يو حساب کښي تړلې شوې دي. او بوتۍ او اولي ټول دهغه مخکښ سجده کوي او آسمان هغه پورته کړي دي، او هم هغه تله جوړه کړې ده. چه تاسو په ټول کښي ظلم اونه کړئ او انصاف سره وزن صحيح ساتئ، او په ټول کښي کمې مه کوئ. او زمکه هغه د ټولو مخلوقاتو دپاره جوړه کړې ده په دې کښي ميوې، او د کسورو والا کجهورو اولي دي. او بهوسو والا غله او خوشبو والا گلونه هم. (لومړۍ انسانانو او پېريانو) اوس اووايي، چه تاسو دواړه به دخپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ هغه انسان لره د ټيکړي پشان کړنگار کونکي خقي نه پيدا کړي دي، او پېريان ئې د اور د لمبې نه پيدا کړي دي اوس اووايي چه تاسو به دخپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ د دواړو مشرقلو او دواړو مغربونو پروردگار هم هغه دي اوس اووايي، چه تاسو به دخپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ هغه دوه سمندرونه داسې روان کړي دي چه دواړه خپلو کښي يو ځاني کيږي. (بياهم) د دغې دواړو په مينځ کښي يوه پرده ده، چه دواړه دخپل حد نه نه تېرېږي اوس اووايي، چه تاسو به دخپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ د دغې دواړو سمندرونو نه لعلونه او ملغلري راوځي. اوس اووايي، چه تاسو به دخپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ او دهغه په قبضه کښي هغه جهازونه دي، چه په سمندر کښي د غرونو پشان اودرولې شوې دي. اوس اووايي، چه تاسو به دخپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟

د سورة ترون اود اقبائی الآء ربكنا ﴿جملې د بيا بيا راوړو همت ۰﴾ دې څخه وړاندې سورة القمر كښې اكثر مضمونونه په سر كڅ قومونو باندې د الله ﷻ د عذاب د نازلیدو په باره كښې وو ، ځكه د هر يو عذاب څخه پس د خلقو د خبرداره كولو دپاره ئې يوه خاص جمله بيا بيا استعمال كړې ده چې اَفَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ﴿۰﴾ ده او دې سره متصل د ايمان او فرمانبرداری د شوق پيدا كولو دپاره بله جمله اَوَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ ﴿۰﴾ بيا بيا راوړې ده .

سورة رحمان كښې ددې مقابل زيات مضمونونه د الله ﷻ د دنيا اود آخرت د نعمتونو په بيان كښې دي . ځكه كله ئې چې د يو نعمت بيان او كړو . نو يوه جمله د خلقو د خبرداره كولو او د نعمت د شكر شوق پيدا كولو دپاره ئې او فرماييل اَقْبَأَيَّ الْآء رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۰﴾ او په ټول سورة كښې دا جمله يو ديرش ځل راوړې شوې ده چې په ښكاره خو دوباره والې يعنې تكرار ترې معلومېږي او د څه لفظ او جملې دوباره راوړل هم د تاكيد فائده وركوي . په دې بنا دا هم د فصاحت او بلاغت خلاف نه ده . خصوصا د قرآن عظيم الشان په دې دواړو سورتونو كښې كومه جمله چې دوباره كړې شوې ده . هغه خو په شكل كښې دوباره كيدل ښكاري خو د حقيقت په لحاظ سره د هرې جملې يو نوى مضمون سره د تعلق لرلو په وجه خالص دوباره كول نه دی ځنگه چې په سورة قمر د هر يو نوى عذاب څخه پس ددې په باره كښې اَفَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ﴿۰﴾ راغلې دې ، دا شان په سورة رحمان كښې د هر نوى نعمت د بيان څخه روستو ، اَقْبَأَيَّ الْآء رَبِّكُمَا ﴿۰﴾ بيا بيا راوړې شوې دې ، هر كله چې هر ځل د يو نوى نعمت د بيان څخه پس راوړې شوې دې ځكه خالص تكرار نه شو ، علامه سيوطي رحمته الله عليه ددې قسم دوباره راوړلو نوم ترديد خودلې دې . دا د عربو د فصيحو او بليغو خلقو په كلام كښې ښه او خواږه گنرلې شوى دى ، په نظم او نثر دواړو كښې استعمالېږي او صرف په عربى كښې نه بلكه په فارسى ، اردو وغيره كښې هم ددې نظيرونه د منلو شوؤ شاعرانو په كلام كښې موندې شى ، دا موقعه ددې د جمع كولو نه ده . په تفسير روح المعانى وغيره كښې دلته ددې گنر نظيرونه هم نقل كړې شوى دى

خلاصه تفسير

﴿الرَّحْمٰنُ ۝﴾ د [رحمن] بې شميره نعمتونه دى په هغې كښې يو روحانى نعمت دادې چه ﴿عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۝﴾ هغه احكام د [قرآن وښودلو] يعنې قرآن ې نازل كړو چه د هغه بندگان پرې ايمان راوړى او ددې علم حاصل كړى په دې عمل وكړى چه ددائمي عيش او راحت سامان ورته حاصل شى او دهغه يو نعمت جسمانى دې هغه داچه ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۝﴾ هغه انسان لره پيدا كړو بيا ئې ﴿عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝﴾ [ده ته خبرې وښودلې] چه په زرگونو فائدي پرې مرتب كيږي منجمله په دې كښې دقرآن د بل په ژبه كښې رسيدل دى او يونعمت جسمانى افاقي دادې چه دده په حكم سره ﴿الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ مُنْقَابٰتٌ ۝﴾ [نمر او سپوږمى په حساب سره چليږي] ﴿وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدْنَ ۝﴾ او بوټى او تنه دارې اونې دواړه [دالله تعالى] [مطيع دي] د نمر سپوږمى چليدل خو په دې وجه نعمت دې چه په دې سره دښې ورځې يخنې گرمې مياشتې كال حساب مرتب وي او ددې فائدي ظاهري دى او داوونوسجده په دې وجه نعمت دې چه الله تعالى په دې كښې انسان دپاره بې شميره فائدي پيدا كړى دى [او] يو نعمت دادې چه ﴿وَالسَّمَاءُ رَفَعَهَا ۝﴾ [ده اسمان

اوچت کروا] چه په دې سره علاوه دنورو فائدو کومې چه داسمان سره متعلق دی لویه فائده داده چه ده ته وگوری نو انسان دده دجوړونکي په عظمت شان باندې استدلال وکړی لکه چه الله تعالی فرمائی **يَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمُوتِ الْخ** (۱) او یونعمت دادې چه [هغه] په دنیا کښې **وَلَا ضَعْفَ الْبِيزَانِ** (۲) [نله کښوده] **أَلَا تَنْظُرُونَ فِي الْبِيزَانِ** (۳) چه تاسوپه تول کښې کمې زیاتې مه کوئ او هرکله چه دداسې لوی فائدې دپاره جوړه ده چه دا آله ده دحقوقو دلین دین د پوره کولو په کومې سره چه په زرگونو ظاهري او باطنی مفاسد لرې کیرې نوتاسو ددې نعمت په خصوصیت سره شکر کوئ او په دې شکر کښې داهم ده چه **وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْبِيزَانَ** (۴) [په انصاف] او حق رسانی [سره تول او وزن تیک کوئ او تول کموی مه او] یو نعمت دادې چه **وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنْحَامِ** (۵) [هغه دمخلوق] دفاندې [دپاره مزکې لره] ددې په ځای [کښوده] **فِيهَا فَالْكِهَ وَالْغُلَّ ذَاتَ الْأَكْمَامِ** (۶) چه په دې کښې میوې دی او دکجورې اونې دی دکومو چه] په میوو باندې [غلافونه دی او] په دې کښې **وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ** (۷) [غله ده په کومه کښې چه بوس] هم [دی او] په دې کښې [نوردخوراک خیزونه] هم [دی] لکه ډیرې ترکاریانې وغیره **فَبِأَيِّ آيَةٍ رَّبِّكُمْ تُكْذِبُونَ** (۸) [پس اے پیریانو او بنیادمو] د نعمتونو ددې دومره کثرت او عظمت باوجود [تاسوبه د خپل درب کم کومم نعمتونو نه منکر یئ ، او منکریدل لونې ضد دي او بدیهیاتو بلکه دمحسوساتو نه انکار دي او یونعمت دادې چه] **(خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ)** (۹) [ده انسان] اول اصل یعنی ادم **عَلَّمَهُ** [لره دداسې خاورې نه کومه چه د تیکرې په شان کړنگیده پیدا کړو] چه اجمالا ئ په خوایتونو کښې بره ذکر راغلې دي **وَوَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارٍ مِّنْ نَّارٍ** (۱۰) [او پیریانو] اول اصل [لره خالص داور نه] په کوم کښې چه لوگې نه وو [پیدا کړل] او بیاپه دواړو نوعو کښې د توالد او تناسل په ذریعه نسل وچلیدوددې تشریح د سوره حجره په دویمه رکوع کښې راغلې ده **فَبِأَيِّ آيَةٍ رَّبِّكُمْ تُكْذِبُونَ** (۱۱) [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره دنعمتونو ددې دومره کثرت او عظمت نه [تاسوبه د خپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکر یئ؟] مراد ددې بره تیر شوې دي او **رَبُّ الشَّرْقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ** (۱۲) [هغه ددواړو مشرقونو او دواړو مغربونو] حقیقی [مالک دي] مراد ددې نه دنمرسپوړمې د ختو او پریوتواو فوق دي په دې کښې هم وجه دنعمت ظاهره ده چه دشیې او ورځې دشروع او ختمیدو سره ډیر غرضونه متعلق دی **فَبِأَيِّ آيَةٍ رَّبِّكُمْ تُكْذِبُونَ** (۱۳) [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره دنعمتونو ددومره کثرت او عظمت نه [تاسوبه د خپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکر یئ؟] او یو نعمت دادې چه **مَرْجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ** (۱۴) [هغه دوه دریابونه] صورتا [یوځای کړل] په ظاهر کښې [دیو بل سره ملاؤدی او] حقیقتا **يَبْتَغِيَانِ الْيَعْقُونَ** (۱۵) [د دواړو په مینځ کښې یوه] قدرتی [برده ده چه] ددې په وجه [دواړه] د خپلې خپلې موقعې نه [تجاوز نه شی کولی] چه تشریح ئ په سوره فرقان کښې د ختمیدو مخ یوه نیمه رکوع مخکښې الخ تیره شوې ده او دخوړو او ترخواوېو نفعې هم ظاهري دی او دواړو په یو ځای کیدو کښې داستدلال نعمت هم دي **فَبِأَيِّ آيَةٍ رَّبِّكُمْ تُكْذِبُونَ** (۱۶) [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسوبه د خپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکر یئ] او ددریابونو متعلق یو نعمت

(۱) ترجمه:- دآسمانونو او زمکې په پیدا کیدو کښې غور کوی.

دادې چه ﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ﴾ [د دواړو نه ملغلرې او مرجانونه برامد کيږي] د ملغلرو او مرجانونو نفعې او وجهې د نعمت خو ظاهري دي ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ﴾ [پس اے پيريانو او بنيادمو] ددې دومره نعمتونو د کثرت او عظمت باوجود [تاسويه دخپل رب د کومو کومو نعمتونو نه منکريږئ؟] او يو نعمت دادې چه ﴿وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَلُوتِ فِي الْبَهِرِ كَالْأَغْلَامِ﴾ [دهغه] په اختيار او ملکيت کښې [دې جهازونه کوم چه په سمندر کښې د غرونويه شان اوچت ولاړ ليدې شي] ددې فاندې هم ظاهري دي بلکه اظهري دي ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ﴾ [پس اے پيريانو او بنيادمو] سره د نعمتونو د دومره کثرت او عظمت [تاسو دخپل رب د کومو کومو نعمتونو نه منکريږئ؟]

معارف او مسائل

سورة الرحمن مکی دې اوکه مدني :: په دې کښې اختلاف دي ، امام قرطبي رحمه الله د حديث د خو روايتونو په وجه دې ته غوره وئيلي دي چې مکی دي ، په ترمذي کښې د جابر رضي الله عنه روايت دي چې رسول کریم ﷺ د ځينو خلقو په وړاندې ټول سورة رحمان تلاوت کړو خو دغه خلق ئي په اوريدو خاموش پاتې شو ، رسول کریم ﷺ او فرمايل چې ما په ليلة الجن کښې دا سورت پيريانو ته واوړولو نو د اثر قبلولو په لحاظ سره هغوی تاسو نه زيات غوره ځکه وو چې کله به مې : ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ﴾ تلاوت کړو نو پيريانو ټولو به په يو آواز داسې او وئيل : ﴿لَا بَشَرٌ مِّنْ نَّمَعِكَ رَبَّنَا نَكْذِبُ فَلَكَ الْحَمْدُ﴾ [ئې زمونږ پروردگاره استا د هيڅ نعمت دروغزنی او ناشکري مونږ نه کوو ، هم تالره ثنا ده] (۱) دې حديث نه معلومېږي چې دا سورت مکی دي ولې چې ليلة الجن په مکه مکرمه کښې وه ، په کومه کښې چې پيريانو ته تعليم او تبليغ کړې وو . په دې شان نور هم خوروايات قرطبي نقل کړي دي چې ددې نه ددې سورت مکی کيدل معلومېږي (۲) . د اسورت د رحمان لفظ نه شروع کړې شو ، په دې کښې يو مصلحت دا هم وو چې دمکې کافران د الله ﷻ دنومونو ځينې درحمان نوم نه خبر نه وو ځکه به ئي وئيل چې اَوْفَا الرَّحْمٰنُ [رحمان څه څيز دي] . ځکه د الله ﷻ ددې نوم مبارک نه د هغوی د خبرولو په غرض دلته درحمان نوم مبارک راوړل غوره کړې شو .

بله وجه دا هم ده چې مخکښې کوم کار درحمان چې بيان کړي شوي ، يعنی د قرآن عظيم الشان تعليم ، په دې کښې دا خودلې شوي دي چې د قرآن عظيم الشان ددې تعليم غوښتونکي او بلونکي سبب خالص د الله ﷻ رحمت دي گڼي د هغه لوڼې ذات په ذمه څه کار واجب يا ضروري نه دي چې تپوس ئي ترې اوکړې شي او نه هغه د چا محتاج دي . دې پسي په ټول سورت کښې د الله ﷻ د دنيوی اووينی نعمتونو بيان په مسلسل شوي دي ، په [عَلَّمَ الْقُرْآنَ] سره د هغه نعمت د بيان نه ئي شروع او فرمائيله کوم چې د ټولو نه لوڼې نعمت دي ، ددې بيان نه شروع ځکه اوکړې شوه چې ټولو نه لوڼې نعمت قرآن عظيم الشان دي ځکه چې د انسان د معاش ، معاد ، ددين ، اودنيا دواړو ښيگړې او برکات ټول په دې کښې راجمع دي ، چا چې قرآن عظيم الشان خپل کړو او د هغې حق ئي ادا کړو لکه صحابه کرام رضي الله عنه چې

(۱) جامع الترمذي ، ابواب التفسير باب تفسير سورة الرحمن [ج: ۲ ص: ۱۶۶]

(۲) تفسير القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۱۵۱]

اللہ ﷻ دوی لره د آخرت په درجاتو او نعمتونو سرخ رواو اوچت کړی دی ، په دنیا ئې هم ورته درجات او مقام ورکړو چې لویو لویو بادشاهانو ته هم حاصل نه وی .

د قاعدې په جو (عَلَّمَ) دوه مفعوله غواړی ، یو خودلې شوی علم او بل هغه بنده چې علم ورته خودلې شوی وی . اوس دلته یو مفعول خودلې شوی علم په گوته کړې شو مگر بل مفعول چاته چې قرآن عظیم الشان خودلې شوی دې په گوته نه کړې شو . ځکه ځینې مفسرینو او فرمائیل چې دې نه رسول کریم ﷺ مراد دې چاته چې الله ﷻ د قرآن عظیم الشان تعلیم بې واسطې ورکړو او هغه ټول مخلوق هم تر مراد دی چې چاته الله ﷻ د رسول کریم ﷺ په واسطه تعلیم ورکړو . او دا هم کیدې شی چې د قرآن عظیم الشان د نازلولو مقصد د الله ﷻ ټول مخلوق ته د هدايات لار خودل او ټولو ته اخلاق او نیک عملونه خودل دی . ځکه یو خاص مفعول په گوته نه کړې شو چې اشاره هم دې عموم ته اوشی .

اَخْلَقَ الْاِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿﴾ انسان پیدا کول پخپله د الله ﷻ یو نعمت دې او د طبعی ترتیب په اعتبار سره هم هغه د ټولو نه وړاندې دی ، تر دې پورې چې اول اگر چې تعلیم د قرآن عظیم الشان رومبې بیان کړې شوی دې ، ښکاره خبره ده چې هغه هم د انسان پیدا کولو نه پس کیدې شی . خو قرآن عظیم الشان د قرآن پاک تعلیم د نعمت بیان د انسان د پیدا کولو نعمت په بیان باندې وړاندې کولو سره دې ته اشاره او فرمائیل چې د انسان پیدائش اصل مقصد هم تعلیم قرآن او د هغه ښودلې لارې باندې تلل دی ، لکه بل آیت مبارک کښې فرمائی چې اَوْمًا خَلَقْتُ الْجَنَّ وَالْاِنْسَ لِالْبَعْدُوْنَ ﴿﴾ امونې پیریان او انسانان خالص دپاره د عبادت کړی دی چې هغوی دې زما عبادت کوی ، ښکاره خبره ده چې عبادت د الله ﷻ د خودنې نه بغیر نشی کیدې ، ددې ذریعه قرآن عظیم الشان دې ، ځکه د قرآن عظیم الشان د تعلیم د انسان د پیدا کولو په نعمت باندې وړاندې بیان کړې شوی دې .

د انسان د پیدا کیدو نه پس کوم نعمتونه چې انسان ته ورکړې شوي دی هغه بې شمیره دی په هغې کښې خصوصاً د بیان د تعلیم ذکر کولو کښې دا حکمت معلومېږي چې د کومو نعمتونو تعلق ددې او موجوده پاتې کیدو سره دې . لکه خوراک ، ځکاک ، د یخنۍ گرمۍ نه د خان ساتلو انتظام ، د استوگنې انتظام وغیره ، په دې نعمتونو کښې خو هر سادار او ځناور شریک دی ، کوم نعمتونه چې انسان سره خصوصیت لری د هغې نه اول خو ئېې د قرآن عظیم الشان د تعلیم ذکر او کړو ، هغې نه پس د بیان د تعلیم ، ولې چې د قرآن عظیم الشان فائده ورکول او فائده اخستل په بیان باندې انحصار لری .

او په دې کښې زبانی بیان هم داخل دې ، لیکلو ، خط او پوهلو او پوهیدلو ددې چې څومره ذریعې الله ﷻ پیدا کړی هغه د بیان په مفهوم کښې شامل دی . او بیا د مختلفو علاقو مختلف زبانونه او ددې محاورات ټول ددې تعلیم بیان حصې دی چې د اَوْعَلَّمَ اَدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا ﴿﴾ عملی تفسیر دې . اَفْتَبَرَكُ اللّٰهُ اَحْسَنَ الْخَلْقِیْنَ ﴿﴾

الْشَّمْسُ وَالْقَمَرُ مُحْسَبَانِ ﴿﴾ الله ﷻ انسان دپاره چې د زمکې او آسمانونو کوم نعمتونه پیدا کړی دی ، پدې کښې د پورتنی مخلوق شمس او قمر په خصوصیت سره ذکر شوي دې ځکه چې

ددې جهان ټول نظام ددې دواړو سیارو او حرکتونو او ددې پلوشو سره تړلی دی، د ځینې حضراتو په نزد حسابان بضم الحاء لکه دغفران، سبحان، قرآن پشان د مصدر په معنی دې او ځینې فرمائی چې دا د حساب جمع ده او د آیت مراد دادې چې د شمس او قمر حرکات چې پرې د انسان د ژوند ټول کاروبار انحصار لري، د شپې ورځې اختلاف د موسمونو بدلیدل، د کال او میاشتو ټاکل ددې ټول حرکات او د دورنو محکم نظام د یو خاص حساب او اندازې مطابق چلیږي، او که حسابان د حساب جمع او ګرځولې شی نو معنی به ئې دا وی چې ددې ځینې د هریو د دورې جدا جدا حساب دی، د شمسی او قمری نظام په مختلف قسم حسابونو باندې چلیږي، حساب هم دا سې مضبوط او محکم دې چې په لکونو کلونو کښې دیو منډ بلکه د یو سیکنډ فرق نه راځي.

دا زمانه د سائنس او ترقی زمانه بللې شی او ددې حیرانوونکو نوؤ نوؤ ایجادونو عقل مند خلق حیران کړی دی، لیکن د انساني کاریګرۍ او د الله ﷻ د پیدا کولو تر مینځه ښکاره فرق هر څوک وینی کوي، په انسان جوړ کړو څیزونو کښې وړانیدل او سمول لازمی طور جاری وی او د هر څومره مضبوط ماشین څه موده پس مرمت کول راځي، کم نا کم د ګریس ورکولو ضرورت خو ئې پېښیږي، او تر هغې وخته پورې هغه ماشین د کار کولو جوګه نه وی، بل خوا د الله ﷻ جاری کړې شوی دا عظیم الشان مخلوقات نه خو چرته د مرمت حاجت لري او نه ئې چرته په رفتار کښې فرق راځي.

أَوَلَمْ نَجْعَلِ الشَّجَرَةَ تُجَدِّیۡنَ ﴿۱﴾ نجم هغه ونې ته وئیلې شی چې دهغې زبلن خوریږي او تنایي نه وی او شجرته دارې ونې ته وئیلې شی، یعنی هر قسم ونې که جلیغونو والا وی او که تنې والا ټولې الله ﷻ ته سجده کوي، سجده کول چونکه ډیر د تعظیم او اطاعت علامت دې. ددې نه دې ځایې کښې مراد دادې چې هره یوه ونه، بوټۍ او جلیغه داره ونې او ددې پانړو، میوو او گلونو لره الله ﷻ د خاص خاص کارونو او د انسان د فائدې دپاره پیدا کړی دی. یعنی د هریو کارمقرر کړې شوې ده چې هغه به فلانې کار کوي، په دوی کښې هریو په خپل خپل کار لګیدلې دي، او د الله ﷻ د حکم تابع دی، په دې ایښودی شوی فوائدو او خاصیتونو څخه خلقو ته فائدې رسی. دې تکوینی او جبری تابعدارئ د الله ﷻ ته ئې سجده او فرمائیلې شوه (روح، مظهری: ۱).

أَوَلَمْ نَجْعَلْ لَّهٖۤ اٰیٰتٍۭ لِّیۡزَانَ ﴿۲﴾ رفع، او وضع خپل مینځ کښې مخالف لفظونه دی ولي چې د رفع معنی پورته کول، او د وضع معنی لاندې کول ایښودل او ښکته کول دی، په دې آیت مبارک کښې اول آسمان پورته کول او لوړ والې ورکول ذکر دی چې په کښې ظاهري پورته والې هم داخل دی او معنوی یعنی درجه او مرتبه ئې هم د زمکې په نسبت لوړه ده. آسمان او زمکه دواړه د قرآن عظیم الشان په هر ځانې کښې سره خپل مینځ کښې مخالف بللې شوی دی، په دې آیت مبارک کښې د آسمان د پورته کولو د بیان نه یو بل میزان وضع کولو بیان راغلې دې چې آسمان سره ئې مخالفت تقابل نشته، خو په غور کولو سره معلومیږي چې دلته هم درحقیقت د آسمان په مقابله کښې زمکه راوړې شوې ده.

لکه څنگه چې د دریو آیتونو نه پس [وَالْأَرْضُ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ] راغلی دی. نو په اصل کښې تقابل د رفع سماء او د وضع ارض ده مگر ددې دواړو تر مینځه دریم څیز یعنی د وضع میزان ذکر د یو خاص حکمت سره کړې شوې دې. داسې معلومېږي چې حکمت په دې کښې دې چې وضع میزان او بیا ددې نه پس د میزان د صحیح صحیح استعمال حکم چې ددې نه وروستو په دریو آیتونو کښې راغلی دې دهغې ټولو خلاصه د عدل او انصاف قائلول دی، او د چا د حق بربادولو او ظلم نه ځان ساتل دی، دلته د رفع سماء او د وضع ارض په مینځ کښې د میزان ذکر کولو کښې دې ته اشاره بیا موندې شې چې د آسمان او زمکې د پیدا کولو اصلی غرض او مقصد په دنیا کښې عدل او انصاف قائلول دی او په زمکه کښې امن و امان هم عدل و انصاف سره قائم پاتې کیدې شې، ګنی فساد به وی، واللہ سبحانه و تعالی اعلم.

د میزان لفظ تفسیر په دې آیت مبارک کښې قتاده رضی اللہ عنہ، مجاهد رضی اللہ عنہ او سدی رضی اللہ عنہ وغیره په عدل سره کړې دې ولې چې د میزان اصل مقصد هم عدل دې، او ځینې مفسرینو دلته میزان پخپله مشهوره معنی اخستې دی، حاصل ئې هم هغه دې چې په حقونو کښې د عدل او انصاف نه دې کار اخستې شې او د میزان په معنی کښې هر هغه آله داخله ده چې پرې باندې د یو څیز اندازه ټاکلې شې که هغه دوه چاپړې والا تله [ترازو] وی یا د پیمانې کولو څه نوې آله وی.

[الَّتِظْفَوْنَ فِي الْمِيزَانِ] په رومبې آیت مبارک کښې د میزان د پیدا کولو ذکر وو، دې جمله کښې د دې مقصد ښکاره شوې دې [تَظْفَوْنَ] د طغیان نه مشتق دې، چې معنی ئې بې انصافی او ظلم ده، مراد دادې چې میزان الله جل جلاله دې دپاره جوړ کړې دې چې تاسو په ټول کښې د کمی زیاتۍ کولو سره ظلم کښې اخته نشئ.

[وَأَقِمْوْا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ] د قسط لفظی معنی انصاف ده، مراد ئې ښکاره دې چې صحیح صحیح ټول کول په انصاف سره قائم کړی.

[وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ] د خسر معنی په ټول کښې کمی کول دی کومه خبره چې په رومبې جمله [أَقِمْوْا الْوِزْنَ] کښې د شته والی په اندازه کښې بیان کړې شوې ده. دا دهغې د نیشتر والی طرف دې چې په ټول کښې کمی راوستل حرام دی.

[وَالْأَرْضُ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ] انام د سحاب په وزن سره ساه دار ته وئیلې شې چې په زمکه کښې اوسیدل او ګرځیدل کوی. [قاموس].

بیضاوی ددې ترجمه هر خاوند د روح کړې ده (۲)، او ښکاره خبره داده چې دلته د انام نه مراد پیریان او بنیادم دی، ولې چې د ټولو سادارو ځینې دا دواړو قسمه سادار د شرعی حکمونو مکلف دی او په دې باندې د عمل کولو ورته حکم شوې دې، په دې سورت کښې بیا بیا هم دوی ته خطاب کړې شوې دې لکه فرمائی چې: [فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَنِ].

[فِيهَا فَاكِهَةٌ] فاکهه هرې داسې میوې ته وئیلې شې چې د خوراک کولو نه پس عام طور د مزې دپاره خوړلې شې.

۱، تاج العروس فصل المهمة [ج: ۱ ص: ۷۶۱۵]

۲، تفسیر البضاوی [ج: ۵ ص: ۲۵۳]

اَوَّلُ الْاُنْجَالِ ذَاتُ الْاُنْجَالِ ﴿۱﴾ اکمام د کم بالکسر جمع ده هغه غلاف او پردې ته وئیلې شی چې د کپجورو وغیره په میوؤ باندې په اول سر کښې ختلې وی .

(وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ) حب بفتح الحاء بتشديد الباء دانې ته وائی لکه غنم ، چنږه ، وریژې ، ماش ، مسور وغیره شو ، او عصف هغه پردې او غلاف ته وائی چې په کښې دانه د الله تعالی په قدرت سره بنده او انغښتې وی چې د ماشو ، مچانو ، خرابو هواگانو وغیره نه پاکه او صفا پاتې شی . د دانې پیدا کولو سره د ذوالعصف په لفظ زیاتولو سره د غافل انسان دې طرفته مخا راگرځولې شوې ده چې کومه روتی ، دال وغیره چې د ورځې نې خو څو څو خل خورنې ، خالق او مالک ددې یوه یوه دانه په څنگه عجیبه کاریگری سره د ښاؤرې او اوبو نه پیدا کړه ، بیا نې څنگه د زمکې د ضرری چینجو او خیزونو نه د ساتلو دپاره نې په هره یوه دانه باندې غلاف او پرده او خیزوله تردې چې بیا هغه ستاسو د خوراک نمرې جوړه شوه ، په عصف ذکر کولو سره یو بل نعمت ته هم داسې کیدې شی چې دا بوس ستاسو د څاروؤ خوراکه جوړېږي د کومو چې تاسو پې خورنې او د سورلئ کولو او د بار اوړلو کار ترې اخلي .

(وَالرَّيْحَانُ) ﴿۲﴾ دريخان مشهوره معنی خوشبوئی ده ، ابن زید نې هم دا معنی اخستې ده ، چې الله ﷻ د زمکې د پیدا کیدونکو ونو ، بوټو نه خوشبو گلونه پیدا کړل ، کله ريحان دمغز او روزی په معنی هم استعمالولې شی لکه فرمائی چې :

[اخرجت اطلب ریحان الله] زه دالله تعالی د روزی لټولو دپاره اووتم ، [۱] ابن عباس رضی الله عنه په دې آیت مبارک کښې د ریحان تفسیر په روزی سره کړې دې .

(اَلْاٰتِی الْاٰتِیْ تَکْاٰتِیْ) ﴿۳﴾ ، [الاء] جمع ده ، معنی نې نعمتونه دی ، ددې مخاطب پیریان او انسانان دی ، قرینه نې داده چې د سورة رحمان په گنړو آیتونو کښې د پیریانو بیان دې .

(اَخْلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ کَالْفَخَّارِ) ﴿۴﴾ په اتفاق سره د لته د الانسان نه مراد آدم عليه السلام دې چې هغوی عليهم السلام د ښاؤرې نه پیدا شوی وو ، صلصال هغه خیتې ته وئیلې شی چې اوچه شی ، او د فخار معنی داده چې په اوبو کښې ملاؤ شوی په اور پخه کړې شی .

(وَاَخْلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارٍ مِنْ نَّارٍ) ﴿۵﴾ [جآن] د پیریانو جنس ته وئیلې شی ، مارچ د اور نه راپورته کیدونکې لمبې معنی ورکوی ، د پیریانو د پیدا کیدو د ټولو نه لوټې عنصر د اور لمبه ده ، څنگه چې د بنیادم د پیدا کیدو د ټولو نه لوټې عنصر ښاؤره ده .

(اَرَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ) ﴿۶﴾ یخنی او گرمی کښې د نمر د راختلو ځانې بدلیږي په دې وجه په ژمی کښې د نمر مشرق یعنی د نمر د راختلو ځانې جدا او په گرمی کښې جدا وی . په دې لحاظ سره د دې دواړو ځایونو څخه په آیت مبارک کښې په مشرقین سره تعبیر شوې دې ، د اشان ددې په مقابل کښې یې مغربین او فرمائیل ځکه چې په ژمی کښې د نمر د پریوتولو ځانې جدا وی او په گرمی کښې جدا وی .

(مَرْجٍ الْمَغْرِبِ) د مرج معنی آزاد او بې قیده پریخودل دی ، د بحرین څخه مراد دوه دریابونه ، خوږ او تریخ دې ، الله ﷻ په زمکه کښې دواړه قسمه دریابونه پیدا کړي دی ، یو نیم ځانې دا دواړه سره یو ځانې کیږي هم ، خو په دغه صورت کښې دا دواړه قسمه اوبه تر ډیره حده پورې

سره نه يو خائي کيږي. يو طرفته خوږې او بل طرفته ترخي، او ځينو ځايونو کښې دا صورت حال لاندې باندې وي. کوم خائي کښې چې د تريخ درياب اوبه په خوږ درياب راشي نو هلته دلاندې درياب اوبه خوږې وي او د پورته درياب مالگينې او ترخي وي. اوبه د رقيق او لطيف کيدو باوجود تر يوې فاصلې پورې يو بل سره نه گډې وډې کيږي. جدا جدا خپلې ذاتي سره روانې وي. ځکه الله ﷻ فرماني چې

أَمْزِجَ الْبَحْرَيْنِ يَنْتَهِينَ ۖ يَتَّبِعُهُمَا بُرْزَخٌ ۖ لَا يَبْغِيْنِ ﴿١٠﴾ يعنې دغه دواړه قسمه اوبه تر ډيره حده پورې يو خائي روانې وي او سره د نرموالي نه يو بل سره گډون نه کوي چې خوند ئې بدل کړي او په يو بل غالب شي.

﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا النَّوْلُ ۖ أَلْمُرْجَانُ﴾ ملغلرې او مرجان دواړه قيمتي جواهرات دي چې د ونې په شان څانگې ئې وي. او دواړه درياب نه راوځي. خو مشهوره داده چې دا دواړه د تريخ درياب نه راوځي. د خوږ نه راوځي. په دې آيت مبارک کښې د دواړو نه راوتل بيان شوی دی. ددې توجیه دا هم کيدې شي چې ملغلرې هم دواړه دريابونو کښې پيدا کيږي خو خواږه دريابونه ټول بهيږي او جاري وي، دهغې نه دغه جواهرات راوېنځل څه آسان کار نه وي چرته چې خواږه دريابونه سمندر ته غورزيږي، هلته ترې دا قيمتي جواهرات راوېنځل شي ځکه وئيلې کيږي چې ددې خائي تريخ سمندر دي.

﴿وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَئُتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾ جوارې د جاريه جمع ده، ددې يوه معنی کشتی ده چې دلته هم دا مراد ده، [مُنْشَئُتٌ] د نشانه مشتق دي چې معنی ئې راپرسيدل او راپورته کيدل دی، مراد ترې د کشتو هغه بادبانونه دي چې د جنډو پشان لوړ لوړ جوړولې شي، په دې کښې د کشتی د کاريگرې او په اوبو دپاسه ددې د چلیدو د حکمت بيان دي.

کُلُّ مَنْ عَلَيْهَا	فَإِنَّ	وَيَبْقَى	وَجْهَ رَبِّكَ
ټول هغه څوک چې په دې زمکه باندې دی فنا کيدونکی دی او باقی به پاتې کيږي ذات درب ستا هر څه چې په دې زمکه باندې موجود دی هغه فنا کيدونکی دی او صرف ستا درب ذات باقی پاتې کيدونکی دي چې د			
ذُو الْجَلَلِ	وَالْإِكْرَامِ	فِي آيِ الْآءِ	رَبِّكُمَا
چې خاوند د لویۍ دي او د عزت وړ کولو دي پس کوم يو نعمت به درب ستاسو دروغ گنړی تاسو لویئ او د احسان خاوند دي نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړی			
يَسْأَلُهُ	مَنْ	فِي السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ ط
غواړی دهغه نه [هغه ټول] هر څوک چې په آسمانونو کښې دی او په زمکه کښې دی هره ورځ د آسمانونو او زمکې ټول مخلوق دهغه نه دعا کوي هغه هر وخت په يو کار			
هُوَ	فِي شَأْنِ	فِي آيِ الْآءِ	رَبِّكُمَا
هغه په يونوی کار کښې دي پس کوم يو نعمت به درب ستاسو دروغ گنړی تاسو کښې لکيا وي نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړی			

سَنَفَرُكُمْ	لَكُمْ	آيَةُ الثَّقَلَيْنِ	فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا
زربہ وزگار شو مونہ	تاسو ته	اے دوؤ درنو قبیلر	پس کوم یو احسان به
انہی دپیریانو	انسانو اڏلو	مونہ ڏیر زرتاسو ته	او زگار یرو
نو تاسوبه دخیل رب کوم کوم			
تُكَذِّبِينَ	يَعْتَصِرَ الْجِنَّ	وَالْإِنْسِ	إِنْ اسْتَطَعْتُمْ
دروغ گنہی تاسو	اے ڊلی دپیریانو	او دانسانانو	اے چری طاقت رسی ستاسو
نعمت دروغ گنہی	انہی دپیریانو	انسانانو ڏلو	اے چری تاسو نه کیدی شی
أَنْ تَفْعُدُوا	مِنْ أَقْطَارِ	السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ فَأَنْفُذُوا لَا تَفْعُدُونَ
چی بھر اوخی تاسو	دغاڙی [حدونو]	داسمانونونہ	او دزمکی نه
نو اوخی	نه شی وتلی		
چی داسمانونو	او دزمکی	حدونونہ چرته	اوخی
نو بیشکھ اوخی	خوبغیر		
إِلَّا سُلْطٰنٌ	فَبِأَيِّ آلَاءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبِينَ
اے مگر به طاقت سره	پس کوم یو قدرت به	درب ستاسو	دروغ گنہی تاسو
اوبه لیرلی شی			
د طاقت نه وتلی نشی	نو تاسوبه دخیل رب کوم کوم	نعمت دروغ گنہی	په تاسو دواړو اڏلو
عَلَيْكُمَا	شَوَاطِ	مِنْ نَارٍ	وَمُحَاسٍ فَلَا تَنْتَصِرِينَ
په تاسو باندی	لمبه دوور نه	او لوگی	پس مقابلہ به نشی کولی تاسو
د اور شغلی	او لوگی	راپریښودې شی	نو تاسوبه ئی بیرته کولی نشی
فَبِأَيِّ آلَاءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبِينَ	فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ
پس کوم قدرت به	درب ستاسو	دروغ گنہی تاسو	پس کله چی
اوشلیږی			
نو تاسوبه دخیل رب کوم کوم	نعمت دروغ گنہی		بیا هر کله چی آسمان اوشلیږی
فَكَانَتْ وَرْدَةً	كَالِدِّهَانِ	فَبِأَيِّ آلَاءِ	رَبِّكُمَا
اوشی سور	پشان دخرمنی	پس کوم یو قدرت به	درب ستاسو
دروغ گنہی تاسو			
او د سړی خرمنی	په شان تک سور شی	نو تاسوبه دخیل رب کوم کوم	نعمت دروغ گنہی
فَيَوْمَئِذٍ	لَا يُسْأَلُ	عَنْ ذُنُوبِهِ	إِنْسٌ وَلَا جَانٌ
پس په دغه ورځ به	تپوس نه کیږی	په باره دگناهونو دغه کنبی	ادیو انسان نه
اونه دیو پیری نه			
بیا په دغه ورځ به	د انسان یا د پیری نه دغه	دگناهونو په باره کنبی	تپوس نه کیږی
بلکه هرڅه مونږ پیژنو			
فَبِأَيِّ آلَاءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبِينَ	يَعْرِفُ
پس کوم یو احسان به	درب ستاسو	دروغ گنہی تاسو	پیژندی به شی
مجرمان خلق			
نو تاسوبه دخیل رب کوم کوم	نعمت دروغ گنہی		مجرمان خو به د شکل نه پخپله پیژندی شی
يَسْمِعُهُمْ	فَيُؤْخَذُ	بِالتَّوَصِي	وَالْأَقْدَامِ
په نښو دهغوئ سره	پس نیوی کیږی به	دویختو دتندی نه	او دخپو نه
پس کوم قدرت به			
نود تندې د اویختو	او د پښو نه به رانیولی شی		نو تاسوبه دخیل

رَبِّكُمَا	تُكْذِبِينَ	هَذِهِ	جَهَنَّمُ	الَّتِي يُكْذِبُ بِهَا
درب ستاسو دروغ گنری تاسو دا دوزخ دی	ا هغه	اچی دروغ به گنرلو دی لره		
رَبِّکُمْ کَوْمِ نِعْمَتٍ	دروغ گنری دا هغه دوزخ دی	چی مجرمانو		
الْجُرْمُونَ	يَطُوفُونَ	بَيْنَهَا	وَبَيْنَ	حِیمَارٍ
مجرمانو خلقو هغوی به گرخی په منخ د دوزخ کبی او په منخ دگرمو یشیدلو اوبو کبی				
به دروغ گنرلو دوی به ددغه اور او دگرمو ویشیدلو اوبو په مینخ کبی په گرخیدو اوجبور او وی				
فِيَايَ الْآءِ	رَبِّكُمَا	تُكْذِبِينَ		
پس کوم یو قدرت به درب ستاسو دروغ گنری تاسو				
نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنری				

آسان ترجمه قرآن

په دې زمکه کېن چه څه دی، فنا کیدونکې دی. او (صرف) ستا د پروردگار جلال والا او فضل و کرم والا ذات به باقی پاتې وی. اوس اووایئ، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنرئ؟ په آسمانولو او زمکه کېن چه څوک دی، هم د هغه نه (خپل حاجتونه) غواړی، هغه هره ورځ په څه شان کېن دې اوس اووایئ، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنرئ؟ زرده چه مونږ ستاسو (حساب دپاره) فارغ کیدونکې یو اے دوی درنو مخلوقاتو ا اوس اووایئ، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنرئ؟ اے د انسانانو او پیږیانو ډلو ا که تاسو طاقت لرئ، چه د آسمانولو او زمکې د حدودو نه بهر اوځئ، نو بهر اوځئ، تاسو د زبردست طاقت نه بهر وتلې نه شئ اوس اووایئ، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنرئ؟ په تاسو باندې به د اور شعلې او د تانبې درنگ پشان لوگې راډلېږلې شي، بیا به تاسو د خپل ځان دفاع نشئ کولې. اوس اووایئ، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنرئ؟ (غرض دا چه هغه وخت به راشي) چه کله آسمان اوچوی، او د سړې څرمې پشان به سور گلاب جوړ شي، اوس اووایئ، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنرئ؟ بیا په دغه ورځ به نه د انسان نه د هغه د گناه پاره کېن پوښتنه کولې شي، او نه د پیږی نه اوس اووایئ، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنرئ؟ مجرمان خلق به د هغوی د علامو نه پیژندلې شي، بیا به هغوی د سر د وپښتونه او د پښو نه رانیولې شي. اوس اووایئ، چه تاسو دواړه به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنرئ؟ دا دې هغه جهنم، چه دې لوه به مجرمانو دروغ گنرلو. دوی به ددې او د ختکیدلو اوبو په مینخ کېن ځی راځی. اوس اووایئ، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنرئ؟

خلاصه تفسیر

خومره نعمتونه چه تاسو خلقو او زیدلی دی تاسو لره په توحید او اطاعت سره ددغو شکر ادا کول پکار دی او په کفر او معصیت سره ناشکری نه دی کول پکار ځکه چه ددې عالم د فنا کیدونه پس یو بل عالم راتلونکې دې کوم ځای چه به په ایمان او کفر باندې جزاء او سزا واقع کیږی دکومو

بیان چه په راتلونکو ایتونو کښې دې پس ارشاد دې چه ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾ [خومره] پیریان او بنیادم [په مخ د مزکه باندې موجود دی ټول به فناشی او] صرف ﴿وَبَقِيَ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ [استاد پروردگار ذات کوم چه عظمت] والا [او] باوجود د عظمت [احسان والادې باقی به پاتې شی] چونکه مقصود خبردارول د ثقلینو یعنی پیریانو او بنیادمو دی او دغه ټول په مزکه دی په دې وجه په فنا کیدو کښې د اهل ارض ذکر وشوېه دې ذکرې تخصیص سره دنورو خیزونو دفنا کیدونفې نه لازمیږي او دلته دالله تعالی دوه صفتونه د عظمت او احسان په دې وجه ذکر کړې شو چه یوصفت ذاتی دویم اضافی دې مطلب ددې دادې چه اکثر اهل عظمت دنورو په حال توجه نه کوی مگرالله تعالی سره ددې عظمت هغه په خپلو بندگانو رحمت او فضل فرمائی او چونکه دعالم دافنا اوددې نه پس دجزاء او سزا خبر ورکول انسان ته دایمان دولت بخښی په دې وجه دامجموعه هم یو لوی نعمت دې په دې وجه فرمائی ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ﴾ [پس له پیریانو او بنیادمو] سره ددې کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسویه دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکرېږئ؟] وړاندې په یو خاص طور سره ددې عظمت او اکرام متعلق مضمون دې یعنی هغه داسې باعظمته دې چه ﴿يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [دده نه] خپل خپل حاجتونه [ټول اسمان او مزکې والا غواړي] دمزکې والو حاجتونه خو ظاهر دی او اسمان والا اگر چه دخوراک خښاک محتاج نه دی لیکن درحمت او عنایت خو ټول محتاج دی وړاندې دحق تعالی فضل او احسان په یو بل عنوان سره بیان شوې دې ﴿كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ [هغه هروخت په څه کار کښې وی] دا مطلب نه دې چه دافعالو صدور د ده ذات د لوازمونه دې ورنه قدیم والې به دحادث لازم شی بلکه مطلب دادې چه خومره تصرفات په عالم کښې واقع کیږي هغه دهغه تصرفات دی په کومو کښې چه د هغه انعامات او احسانات هم داخل دی لکه ایجاد او ابقاء کوم چه عام رحمت دې او رزق او اولاد ورکول کوم چه ټول دنیوی رحمتونه دی او هدایت او علم ورکول او توفیق دعمل کوم چه دینی رحمتونه دی پس سره د عظمت داسې اکرام او احسان فرمائیل داهم یو عظیم نعمت دې ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ﴾ [پس له پیریانو او بنیادمو] سره ددې دومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسویه د خپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکرېږئ؟] دا مضمون د جلال او اکرام ی دخالق دبقاء متعلق وفرمائیل وړاندې بیا د مخلوق دفنا متعلق ارشاد دې چه تاسو خلق دامه گنړئ چه بیابه دغه فنا همیشه وی او عذاب او ثواب به نه وی بلکه مونږ به تاسو لره دوباره ژوندی کړو او جزاء او سزا به درکړو داداسې فرمائی چه ﴿سَنَقَرُّكُمْ أَيْةَ الثَّقَلَيْنِ﴾ [له پیریانو او بنیادمو مونږ به ډیر زړستاسو] د حساب کتاب [دپاره فارغ شو] یعنی حساب کتاب اخستونکی یو مجازا او مبالغتای داپه خالی او فارغ کیدو سره تعبیر وفرمائیلو او مبالغه داسې ده چه انسان هرکله دټولو کارونو نه فارغ شی او یو طرف ته متوجه شی نو دغه پوره توجه گنړلې شی دانسانی فهم مطابق دا عنوان اختیار کړې شو ورنه دالله تعالی اصل شان دادې چه هغه ته یو مشغولیت دبل مشغولیت مانع نه وی او د هغه چه کوم طرف ته څه وخت توجه وی تامه او کامله وی هلته دناقصې توجه دسره احتمال نشته او د تیر په شان وړاندې ارشاد دې چه دا دحساب کتاب خبر درکول هم یو عظیم نعمت دې ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ﴾ [پس له پیریانو او بنیادمو] سره ددې کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکرېږئ؟] وړاندې دحساب د تاکید دپاره

فرمانی چه دغه وخت داهم احتمال نشته چه خوک چرته بچ لارشی چنانچه ارشاد دې چه
 ﴿يَمْحُصُ الْحِجْنَ وَالْإِلْسِ إِنَّ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ﴾ [۱] دې دپیریانو او بنیادمو
 که تاسوته د اقدرت وی چه د آسمان او مزکی د حدودونه چرته بهر لارشی نو [مونږ هم گورو
 ﴿فَأَنْفُذُوا﴾ پس [وخی] مگر ﴿لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَنِ﴾ [بغیرد زور نه نه شی وتلې] او زور شته نه
 پس دوتلو وقوع هم ممکن نه ده او داحالت به بعینه په قیامت کنبې وی بلکه هلته خو به ددې
 نه هم زیات عجزوی غرض چرته د تنبیدو احتمال پاتې نه شو او دا خبره ښودل هم موجب د
 هدایت او لوی نعمت دې ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددې
 دومره کثرت او عظمت د نعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکریرې؟] غرض
 وړاندې په وخت د عذاب کنبې دانسان د عجز ذکر فرمانی لکه چه بره د حساب په وخت کنبې
 دده د عاجزه کیدو ذکر وو یعنی اے دپیریانو او بنیادمو مجرمانو ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شَوَاظِقِنُ نَارًا
 وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرِينَ﴾ [په تاسو دواړو به] د قیامت په ورځ [د اور شغله او لوگې درېر ښودې
 شی بیا به تاسو] دغې لره [دخان نه لرې نه کړې شی] داشغله او لوگې غالباً هغه دی دکوم چه
 ذکر په سوره والمرسلت کنبې دې انْطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ لَا ظَلِيلٌ وَلَا يُغْنِي مِنَ الْهَبِّ إِنَّهَا تُرْمِى بِشَرِّهِ
 (۱) پس سورې لوگې دې او شرر لمبه ده والله اعلم او ددې ښودل هم د هدایت د ذریعه کیدو په
 وجه یو لوی نعمت دې ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددې دومره
 دیروالی او عظمت د نعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکریرې؟] غرض
 هرکله چه زمونږ حساب اخستل او ستاسو د حساب او عذاب په وخت کنبې عاجزه کیدل
 معلوم شو نو په دې سره د قیامت په ورځ د حساب او عذاب واقع کیدل ثابت شو چه بیان ی
 دادې چه ﴿فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ﴾ [هرکله] قیامت راشی په کوم کنبې چه [په
 آسمان خیرې شی او داسې به سورشی لکه سره چمره] یعنی خرمن شاید دارنگ به خکه وی چه
 دا علامه د غضب ده او غضب کنبې مخ سور کیرې او دا د آسمان خیریدل هغه دی کوم چه د
 وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ دپارې په شروع کنبې په دې قول دالله تعالی کنبې وَيَوْمَ تُشَقَّقُ الْخ (۲) سره
 راغلې دی او دا خبر ورکول هم یو نعمت دې ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ﴾ [پس اے
 پیریانو او بنیادمو] سره ددې دومره کثرت او عظمت د نعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومو
 نعمتونو نه منکریرې؟] دا خود حساب وقوع او ددې وخت او ښودې شو وړاندې د حساب او
 طریق فیصله ارشاد فرمانی په کومه ورځ به دا واقعات ارسال شواظ نحاس انشقاق سماء
 وغیره کیرې ﴿فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ﴾ [نو په دغه ورځ به] دالله تعالی
 د معلومولو دپاره [دچا انسان او پیری نه دده دجرم متعلق تپوس نه کیرې] ولې چه الله تعالی ته
 ټول معلوم دی یعنی حساب به په دې غرض نه وی بلکه په خپله هغوی ته به د معلومولو او
 خبردارولو دپاره سوال او حساب وی لقوله تعالی فَوَيْلٌ لِلنَّاسِ لَمَّا أَجْمَعِينَ (۳) او دا خبر ورکول هم

(۱) (المرسلت ۳۰-۳۲) ترجمه:- یو سیوری طرفته راشی چې دهغې درې شاخونه دی، چې په هغې کنبې نه
 سیوری شته دې اونه گرمی نه بچ کول کوی هغه داوور غټې غټې ټکړې راوولی.

(۲) ترجمه:- او په کومه ورځ چې آسمان اوشلیرې.

(۳) ترجمه:- نو ستا په پروردگار مې دې قسم وی چې مونږ ددې ټولو نه ددوی د عملونو باره کنبې تپوس کوو.

یونعمت دی ﴿قَبَّأْتِ الْآءَ رَبِّكَ تَكْذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددی دومره ډیر والی او عظمت د نعمتونو [تاسوبه دخپل رب دکومو کومو نعمتونونه منکریری؟] داخود حساب کیفیت شو چه په طور دتحقیق به نه وی بلکه په طور دتوبیخ به وی وړاندې دابنائی چه الله تعالی ته خو تعیین د جرمونو او مجرمانو معلوم دی په دې وجه دتحقیق ضرورت به نه وی لیکن فرستو ته به مجرمان څنگه معلومیږی پس ارشاد فرمائی چه ﴿يَعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ﴾ [پیتهم] [مجرمان خلق به په خپله حلیه سره] چه دمخونو توروالی او دسترگو زیروالی دې لکه چه دا قول دالله تعالی دې تَسْوُدُ وَجْهٌ (۱) ، وَتَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا (۲) [پیرنډې شی پس] ددوی ﴿فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأُقْدَامِ﴾ [دسر د ویستواو دپښونه به نیولې شی] او په رابنکلو به جهنم ته ورغورخولې شی یعنی د چاسر دچاپښه د عملونو مطابق یا کله سر کله پښه په غرض داجتماع داقسامو دعذاب او داخبر ورکول هم یونعمت دی ﴿قَبَّأْتِ الْآءَ رَبِّكَ تَكْذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددی دومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسوبه دخپل رب دکومو کومو نعمتونونه منکریری؟] وړاندې زیات عذاب بنائی ﴿هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ﴾ [دادې هغه جهنم کوم لره چه مجرمانو خلقو] یعنی تاسو [دروغژن کولو] ﴿يَطُوفُونَ يَنْتَهَاوْنَ خَمِيماً﴾ [هغه خلق به ددورخ او گرمو جوشیدلو اوبو په مینځ کښې چکر لگوي] یعنی کله به د اور عذاب وی کله به د گرمو اوبو دکومو تحقیق چه دسوره مؤمن په اتمه رکوع کښې تیرشوی دې او داخبرورکول هم یو نعمت دی ﴿قَبَّأْتِ الْآءَ رَبِّكَ تَكْذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددی دومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسوبه دخپل رب دکومو کومو نعمتونونه منکریری؟].

معارف وماتل

﴿كُلٌّ مِّنْ عَلَيْهِمَا قَانٌ وَيُقَىٰ وَجْهٌ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ [عَلَيْهَا] ضمیر ارض ته راجع دې چې بیان ئې رومبې راغلې دې . په [وَالْأَرْضُ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ] دې نه علاوه زمکه په هغې عامو څیزونو کښې حسابیږی چې ورته د ضمیر راجع کولو دپاره رومبې نه ئې ذکر کول لازم نه دی ، معنی ئې دا شوه چې کوم پیریان او بنیادم په زمکه باندې دی ټول فنا کیدونکی دی ، په دې کښې دپیرانو او انسانانو تخصیص ځکه کړې شوی دې چې په دې سورت کښې مخاطب هم دغه دواړه دی ، دې نه دا نه لازمیږی چې آسمان او دآسمان اوسیدونکی به ګنی نه فنا کیږی ، ځکه چې په بل آیت مبارک کښې الله ﷻ په عامو لفظونو کښې د ټول مخلوق فنا کیدل هم په ښکاره فرمائیلی دی ، ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ (۳).

﴿وَجْهٌ رَبِّكَ﴾ د جمهورو مفسرینو په نزد د وجه څخه مراد د الله ﷻ ذات دې او په [رَبِّكَ] کښې ضمیر د خطاب رسول کریم ﷺ ته راجع دې ، دا درسول کریم ﷺ خاص قدر او عزت دې چې د تعریف په خاص مقام کښې ورته په عبده سره خطاب دې او کله ئې رب الارباب خپل ځان ته

(۱) ترجمه:- او ځینې مخونه به تور وی.

(۲) ترجمه:- اومونږ په په هغه ورځ مجرمان خلق په داسې حالت کښې راجع کړو چې هغوی به شني

سترګې به ئې نیولې وی

(۳) ترجمه:- د هغه نه سوا نور تور څیزونه فنا کیدونکی دی.

نسبت ڪري ڏي دلته چي [اِنَّكَ] ئي اوفرمائيل، د مشهور تفسير په جوړ د آيت مبارڪ معني دا شوه چي د زمڪي آسمان ٽول مخلوق چي پيريان او بنياد م په ڪنبي هم داخل دي ٽول په ٽوله فاني دي، باقي پاتي ڪيدونكي خالص د الله تعالي ذات دي.

فاني ڪيدو نه مراد دا هم ڪيدي شي چي د غه ٽول خيزونه دا وخت هم پخپل ذات ڪنبي فاني دي د هميشه پاتي ڪيدو قابل نه دي او د امعني ئي هم ڪيدبشي چي د قيامت په ورځ به دا ٽول خيزونه فنا شي.

او ځينو مفسرينو د [وَجْهَ رَبِّكَ] تفسير په طرف سره ڪري دي، په دي صورت ڪنبي د آيت مبارڪ معني به دا وي چي په ٽولو موجوداتو ڪنبي بقاء صرف هغي خيزونو لره ده چي د الله ﷻ په جانب ڪنبي دي، په دي ڪنبي د هغه لوثي ذات او صفات هم داخل دي، او د مخلوقاتو په عملونو او حالاتو ڪنبي چي د كوم خيز تعلق الله ﷻ سره دي هغه هم شامل دي، حاصل به ئي دا وي چي انسان، پيريان او فرشتي چي الله ﷻ دپاره ڪار ڪوي هغه ڪار هم باقي دي چي نه به فنا ڪيري. [مظهري، قرطبي او روح].

او ددي مفهوم تائيد د قرآن عظيم الشان ددي آيت مبارڪ نه هم ڪيري [مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ] تاسو سره چي څه مال او دولت او قوت او راحت يا دچا مينه او عداوت وي دا ٽول فنا ڪيدونكي دي او څه چي الله ﷻ سره دي هم هغه باقي پاتي ڪيدونكي دي، الله ﷻ سره دانسان د عملونو او حالاتو ځيني هغه خيز دي چي تعلق ئي الله ﷻ سره وي نو هغي لره فنا نشته دي، والله اعلم.

[ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ] يعني هغه رب د لويي او جلال خاوند دي او د اڪرام خاوند هم، د اڪرام د خاوند ڪيدو مطلب دا هم ڪيدي شي چي په حقيقت ڪنبي د هر عزت او قدر يوازي هم هغه ذات حقدار دي او دا معني يئ هم ڪيدي شي چي هغه ذات سره ددي نه چي د دنيا د عامو بادشاهانو او د لويي د خاوندانو پشان نه دي چي نورو ته هڻو ڳوري نه بلکه هغه سره د لويي او جلال د خپلو مخلوقاتو هم عزت ڪوي چي د پيدا ڪولو نه پس ورته بي شميره نعمتونه ورکوي او خواستونه او دعا گمان ئي آوري. دي پسي آيت مبارڪ د دويمي معني گواهي ورکوي او دا لفظ [ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ] د الله ﷻ د هغي خاص صفاتو څخه دي چي دعا په وخت ددي په ذکر ڪولو سره ئي الله ﷻ دعا قبلوي، ترمذي، نسائي او مسند احمد ڪنبي دربيعه ابن عامر نه روايت دي چي رسول ڪريم ﷺ اوفرمائيل:

[الظَّوْا بِيَا ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ] (الظوا د الظاظ نه مشتق دي چي معني ئي لازم نيول دي، د حديث پاڪ مراد دا دي چي پخپلو دعا گمانو ڪنبي د [يَا ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ] يادلري او په دي سره دعا ڪوي. [مظهري].)

[يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ] [د زمڪي آسمان ٽول مخلوقات د الله ﷻ محتاج دي او هم د هغه نه خپل حاجتونه غواړي، زمڪي والا مخلوق خپل مناسب حاجتونه، روزي

۱ (روح المعاني [ج: ۲۰ ص: ۱۳۹] و تفسير القرطبي [ج: ۱۷ ص: ۱۶۵])

۲ (مسند احمد، حديث ربيعة بن عامر ر. ق. الحديث: [۱۷۵۹۶])

۳ (تفسير المظهر [ج: ۹ ص: ۱۵۰])

صحت، عافیت، آرام او راحت بیا د آخرت بخښنه، رحمت او جنت غواړی. آسمانی مخلوق اگر چې خوراک، خځاک نه کوی. مگر د الله ﷻ د رحمت او مهربانی هر وخت محتاج وی چې هر وخت ئې د الله ﷻ نه غواړی، دې پسې اَکَلْ یَوْمًا هَم ددې اِسْتَقْلَ ظرف دې، مطلب دا چې دوی دغه سوالونه هر وخت د الله ﷻ نه کوی، او یوم نه هم مراد عرفی ورځ نه ده، بلکه مطلق وخت ترې مراد دې حاصل ئې دادې چې د هرې علاقې مخلوق په بیلو بیلو ژبو کښې هر وخت د الله ﷻ نه خپل خپل حاجتونه غواړی او دا ښکاره خبره ده چې ټول دزمکې والا او آسمانی مخلوق او ددې یو یو کس بې شمیره حاجتونه لری چې هر وخت ئې په ځانې کښې سوا ددغې لویې او جلال د خاوند قادر مطلق بل هیڅوک نه شی اُوریدلې او نه څوک پوره کولې شی ځکه ئې اَکَلْ یَوْمًا سره دا هم او فرمائیل چې:

[هُوَ شَان] یعنی هر وخت او هر ساعت د الله ﷻ خاص شان وی څوک ژوندې کوی، چاته مرگ راولی، چاته عزت ورکوی او چاته ذلت ورکوی، روغ لره بیماروی او بیمار لره رغوی، څوک د غم نه خلاصوی او څوک په غم کښې اخته کوی، چا سوال کوونکی ته د هغه غوښتلې څیز ورکوی، د چا گناه معاف کوی او جنت ته د تلو حقدار ئې جوړوی، یو قوم لره لوړ او د اقتدار خاوند جوړوی او ځینې قوم بې قدره او ذلیل کوی غرض دا چې هر ساعت او هره گړنې د الله ﷻ خاص شان وی.

[سَفَرُ لَكُمْ آيَةُ الثَّقَلَيْنِ] ثقلان د ثقل تشبیه ده، معنی ئې ټول او پیتې دې، نو د ثقلان معنی دوه پیتې شو، مراد ترې انسانان او پیریان دی.

ثقل په عربی ژبه کښې هر داسې څیز ته وئیلې شی چې وزن قدر او قیمت ئې معلوم وی ځکه رسول کریم ﷺ او فرمائیل: [انّی تارک فیکم ثقلین الخ] (۱) زه دخپل ځان نه پس په تاسو کښې دوه وزن دار قدر قابل څیزونه پریرېدم چې ستاسو د هدایت او اصلاح کار به کوی، ددې دواړو څیزونو بیان په ځینې روایتونو کښې کتاب الله وعترتی راغلې دې. په ځینو کښې کتاب الله وسنتی (۲) راغلې دې. حاصل د دواړو هم یو دې، ولې چې د عترت نه مراد خپل اولاد دی. چې نسبې او روحانی دواړه قسمه اولاد په کښې شامل دی ځکه مراد ټول صحابه کرام رضی الله عنہم شو، او د حدیث پاک معنی دا شوه چې د رسول کریم ﷺ نه پس دوه څیزونه د هدایت او اصلاح ذریعه ده یو د الله ﷻ کتاب بل د رسول کریم ﷺ صحابه کرام رضی الله عنہم او معاملو او حکمونو کښې د هغوئ عمل کول، او په کوم روایت کښې چې د عترت په ځانې د سنت لفظ راغلې دې د هغې حاصل دادې چې د رسول کریم ﷺ تعلیمات کوم چې د صحابه کرامو رضی الله عنہم په ذریعه مسلمانانو ته رسیدلی دی.

بهر حال په دې حدیث پاک کښې د ثقلین څخه مراد وزن دار او د قدر قابل څیزونه دی، په آیت مبارک کښې پیریانو او بنیادونو دواړو ته ثقلین پدې اعتبار سره وئیلې شوي دي چې د زمکې په ټولو ساه لرونکو څیزونو کښې پیریان او بنیاد د ټولو څخه زیات وزن دار او د قدر قابل دی.

(۱) السنن الکبری للنسائی رقم الحديث [۸۱۴۸] و المعجم الكبير للطبرانی رقم الحديث: [۴۸۴۷]

(۲) السنن الکبری للبيهقي رقم الحديث ۴۶۶۵ و المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۲۹۱]

[سَفَرُ] د فراغ نه مشتق دې چې معنی شي د کار روزگار نه اوزگاريدل ده، د فراغ مقابل په لغت کښې شغل دې، او د فراغ لفظ د دوو څيزونو خبر ورکوي، اول دا چې په څه شغل کښې اخته وو، بل دا چې اوس ددغې شغل په ختمولو سره فارغ شو، دا دواړه خبرې خو په مخلوقاتو کښې مشهورې دي، انسان په يو کار کښې اخته وي او بيا ترې اوزگار شي خو الله ﷻ ددې دواړو نه بری دې. دهغه يو کار دپاره ئې روکاوت نشي جوړيدې، بل اوزگاريدل ئې هم لکه د انسان په شان نه وي چې بالکل څه کار بيا نه کوي.

ځکه په آيت مبارک کښې د [سَفَرُ] لفظ ديو تشبيه او استعارې دپاه راغلې دې چې په عامو انسانانو کښې رواج لري چې د يو کار د اهميت ضباطولو دپاره وئيلې شي چې مونږ دې کار ته اوزگار شو، مطلب دا وي چې اوس به دا کار په پوره توجه سره کوي، او څوک چې په پوره توجه سره يو کار کوي نو هغه دپاره په محاوره کښې دا وئيلې شي چې سوا د دې نه دده بل هيڅ کار نشته.

دې نه په رومي آيت مبارک کښې دا بيان شوی وو چې د آسمانونو او زمکې ټول مخلوقات او ددې هر يو فرد الله ﷻ نه خپل خپل حاجتونه غواړي او الله ﷻ هر وخت په هر حال کښې د هغوی د خواست پوره کولو په لحاظ سره په يو خاص شان کښې وي، په آيت مبارک د سفر لکه کښې دا خودلې شوی دی چې د قيامت په ورځ به د خواستونو د هغې دقبلیدو او په هغې باندې د عمل کولو سلسله بنده شي هغه وخت به کار صرف يو پاتې شي او د مختلفو شانونو ځينې به صرف يو شان وي، يعنی حساب، کتاب، او عدل و انصاف سره فيصله کول. [روح: ۱].

[يُنْفَخُ السَّحَابُ فَيُخْرِجُ الْأَرْضَ بِرُءُوسِهَا] په تير شوی آيت کښې پيريان او بنياد په ثقلين سره مخاطب کړې شو، دا او خودلې شو چې د قيامت په ورځ به هم يو کار دا وي چې د ټولو پيريانو او بنيادمو د عملونو جائزه به اخستې شي، د هغې د ذرې ذرې جزا او سزا به ورکولې شي. دې آيت مبارک کښې دا خودل منظور دی چې د جزا د ورځې د حاضرې او د عملونو د حساب نه به څوک هم نشي تښتيدې د هيچا دا وس نشته چې د مرگ يا قيامت نه په تښتيدو سره ځان خلاص کړې شي. دلته ئې د ثقلان په ځانې [يُنْفَخُ السَّحَابُ فَيُخْرِجُ الْأَرْضَ بِرُءُوسِهَا] بنسکاره نوم سره يا د کرل او پيريان ئې په بنيادمو باندې وړاندې کړل، په دې کښې دې ته اشاره کيدې شي چې د آسمانونو او زمکې نه بهر پورې وتل ډير قوت او طاقت غواړي، الله ﷻ پيريانو ته د بنيادمونو نه زيات طاقت ورکړې دې ځکه د پيريانو بيان وړاندې کړې شو، د آيت مبارک مطلب دادې چې اتي پيريانو او بنيادمو که ستاسو دا گمان وي چې چرته به او تښتې او داسې به دملک الموت د وس نه بهر شئ، يا به د قيامت نه چرته بهر او تښتې او حساب کتاب نه به خلاص شئ نو د خپل دغې طاقت آزميينت او کړنې که د آسمانونو او زمکې نه بهر وتې شئ نو او کړنې او اوبنايي، دا څه آسانه خبره نه ده، دې دپاره لوڼې طاقت او وس پکار دی چې دپيريانو او بنيادمو دواړو قومونو ته حاصل نه دې، ددې حاصل دادې چې په اصل کښې د اخودل نه دی چې آسمانونو او زمکې نه بهر وتلو گنې امکان او احتمال شته بلکه د فرغ محال په ډول ددوی بې وسی خودل دی، په آيت مبارک کښې که د مرگ نه

تنبهيدل مراد وی نو هم دا دنیا ئې مصداق ده چې څوک ددې نه دوتلو وس نه لری چې گنی د مرگ نه به خلاص شی ، ددې نه وتل هم دا انسانی خیال مطابق خودلې شوی دی ، ورنه بالفرض که څوک ددې نه بهر راوځی نو بیا هم د الله ﷻ قدرت د احاطې نه خو بهر ته وتل نشی کیدې که مراد د محشر د حساب ، کتاب او جواب ورکولو نه د تنبیه و ناممکن کیدل ښکاره کړې شوی وی نو ددې عملی صورت د قرآن عظیم الشان په نورو آیتونو او په روایتونو د حدیث کښې دادي چې د قیامت په ورځ به آسمان څیری شی او ټولې فرښتې به د زمکې په کنارو باندې راشی او د هر طرف نه به راگیر او محاصره وی ، پیریان او بنیادم چې د قیامت دا هیبتناک څیزونه چې اووینی نړیو خوا بل خوا به تنستی ، هر طرفته به د فرښتو چاپیره اودریدل چې اووینی نو خپل ځانې ته به واپس راشی ، (روح) (۱).

کوم فضائی سفر چې نن صبا د مصنوعی ښارو او راځتونو سره کیدې دهغه دې آیت سره هیڅ جوړ نشته : ددې زمانه کښې چې د زمکې د کشش نه په بهر وتلو او په خلا کښې سیارو ته په رسیدو کومې تجربې چې کولې شی ، ښکاره خبره ده چې دا آسمان ن بهر وتل نه دی بلکه د آسمان د سطح نه ډیر لاندې کیرې د آسمانونو نه د پورې وتلو ددې سره هیڅ تعلق نشته ، دا خو آسمانونو ته نژدې رسیدل هم نه دی نو د وتلو خو ئې ترې سوال نه پد اکیږی ، بیا هم ځینې سادگان دا آیت مبارک د خلای سفر و نو دامکان کیدو او جائز کیدو دپاره پیش کوی چې د قرآن عظیم الشان دمعنونه بالکل د ناواقفیت دلیل دي .

اَيُّسَلُّ عَلَيْكُمَا سُوطٌ مِّنْ قَارَةٍ وَنَحَّاسٌ فَلَا تَلْتَمِيزٌ ﴿۵۸﴾ ابن عباس رضي الله عنه او د تفسیر نورو امامانو او فرمائیل چې شواظ د اور هغې شغلې ته وئیلې شی چې لوگې ئې نه وی او نحاس هغه لوگی ته وئیلې شی چې د اور څه رنړا په کښې نه وی ، په دې آیت مبارک کښې هم جنات او انسانان په خطاب کولو او پرې باندې د اور او لوگې ورپرېښود بیان مطلب دا هم کیدې شی چې حساب ، کتاب نه پس چې مجرمان به جهنم کښې اچولې شی ، په هغې کښې به دا دوه قسمونه عذاب وی چرته به د اور داسې لمبه وی چې د سره په لوگې په کښې نه وی او چرته به داسې لوږې وی چې د سره به ورسره د اور څه رنړا نه وی ، او ځینو مفسرینو دې لره د تیر شوی آیت تکلمه داسې گرځولې ده چې اتي پیریانو او بنیادمو د آسمانونو د حدونو نه وتل ستاسو د وس خبره نه ده که تاسو داسې اراده او کړنې نو کوم خوابه تنستی د اور شغلې او لوگې به موراگیر وی (ابن کثیر) (۲).

اَفَلَا تَلْتَمِيزٌ ﴿۵۹﴾ دا د انتصار نه مشتق دي چې معنی ئې چا لره په مدد کولو سره هغه د مصیبت نه اوبښکل دی ، مطلب دا دي چې د الله ﷻ د عذاب نه د خلاصولو دپاره به تاسو ټول د پیریانو او بنیادمو ځینې څوک د چا مدد نشی کولې چې دهغې په ذریعه به د عذاب نه خلاص شی . اَقْيُومِيزٌ لَا يُسْفَلُ عَنْ ذُلِّهِ اِنَّسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿۶۰﴾ یعنی په دغه ورځ به د چاپیری یا بنیادم نه دهغه د گناه په باره کښې تپوس نشی کولې ، ددې یو مطلب هغه دي چې د تفسیر په خلاصه کښې داسې

(۱) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۲۰ ص: ۱۶۸]

(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۱۶۷، ۱۶۸]

اخستې شوې دې چې خلقو نه به دا تپوس نه کيږي چې فلانې جرم تاسو کړې دې که نه؟ ځکه چې هغه خوبه د فرښتو ليکل شوو په عمل نامه کښې موجود وي.

او د الله ﷻ په علم ازلي کښې خو ددې نه مخکښې موجود دي، بلکه دا تپوس به ترې کولې شي چې فلانې جرم دې ولې کړې وو؟ دا د ابن عباس رضی الله تعالی عنهما تفسیر دي، او مجاهد رضي الله عنه فرمائيل چې کومې فرښتې د مجرمانو په عذاب باندې مقررې دې هغوی ته به د مجرمانو د تپوس کولو ضرورت نه وي چې تاسو دا جرم کړې دې که نه؟ بلکه د هر جرم به يو خاص نخښه د مجرمانو په ځيرو باندې ښکاره وي، د هغې نخښې مطابق به فرښتې هر مجرم جهنم ته گزاروي. دې پسې آيت مبارک کښې هم دا مضمون راغلې دې چې:

اَيَعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بِسَيِّئِهِمْ ذَا دَرَجَاتٍ دَدِي دواړو تفسیرونو حاصل دادې چې دا واقعه د هغې وخت ده کله چې به په محشر کښې د حساب، کتاب نه پس د مجرمانو په جهنم کښې د ورگزارولو فيصله اوشي نو دغه وخت به ورسره د گناهونو په باره کښې څه خبرې اترې نه وي بلکه د هغوی د ځيرو د نخښو مطابق به په جهنم کښې ورگزارولې شي.

او قتاده رضي الله عنه فرمائيل چې دا دهغې وخت حال دې کله به چې يو ځل د مجرمانو نه دهغوی د جرمونو په باره کښې تپوس اوشي نو هغوی به په قسمونو خوړلو دهغې نه انکار اوکړي. ځکه به ئې په ژبو او خلو مهرونه اولگولې شي. د پښو لاسونو او نورو اندامونو نه به ئې پرې گواهي اخستې شي. دا دريواړه تفسیرونه ابن کثير نقل کړي دي^(۱) چې خپل مينځ کښې سره نژدې دي، هيڅ بې سمونې په کښې نشته.

[اَيَعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بِسَيِّئِهِمْ قَبْلُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ] د [اَيَعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بِسَيِّئِهِمْ ذَا دَرَجَاتٍ] د حسن بصري رضي الله عنه فرمايلي دي چې په دغه ورځ مجرمان چې د کومو به په جهنم کښې د اچولو فيصله کيږي دهغوی علامت به دا وي چې مخونه به ئې تور او سترگې ښې وين و دغم خفگان په وجه به ئې مخونه زړوند وي فرښتې به ئې ددغې نخښو په ذريعه نيسي.

[تَوَاصَى] د ناصيه جمع ده د تندي ويښتو ته وييلې شي، د نواصي او اقدام نه د نيولو دا مطلب هم کيدې شي چې څوک به دسر د ويښتو نه رانښکلي شي او څوک د پښو نه يا به هريو کس کله په يو شان او کله په بل شان نيولې او رانښکلي شي او دا معنی ئې هم کيدې شي چې د سرو ويښته او پښې به ئې يو ځانې کړې شي، (دا ضحاک او فرمايل، روح)^(۲).

وَلَكِنَّ خَافَ			
او دپاره دهغه چا چې اوږيدو			
..... او څوک چې دخپل رب په وړاندې			
مَقَامَ	رَبِّهِ	جَنَّتِينَ	فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا
دودريدونه رب	خپل ته	دوه باغونه دي پس کوم يو نعمت به	درب ستاسو
د پيش کيدو نه ويرېږي نو هغوی دپاره دوه باغونه دي نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت			

^(۱) تفسیر ابن کثير [ج: ۷ ص: ۴۹۹]

^(۲) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۲۰ ص: ۱۵۶]

تَكْذِبِينَ ۝	ذَوَاتَا	أَفْنَانٍ ۝	فَيَايَ الْآءِ	رَبِّكُمَا
دروغ گنری تاسو (باغونه) خاوندان دشنو خانگو پس کوم یو نعمت به درب ستاسو				
دروغ گنری په دې دواړو باغونو کښې به ډیر ښاخونه وی نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت				
تَكْذِبِينَ ۝	فِيْهَآ	عَيْنٍ	تَجْرِينَ ۝	فَيَايَ الْآءِ
دروغ گنری تاسو په هغې دواړو کښې به وی دوه چینې روانې				
دروغ گنری په دې دواړو باغونو کښې دوه چینې بهیرې				
رَبِّكُمَا	تَكْذِبِينَ ۝	فِيْهَآ	مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ	زَوْجِينَ ۝
درب ستاسو دروغ گنری تاسو په هغې دواړو کښې به وی دهرې میونې نه				
دوه قسمه				
رب کوم کوم نعمت دروغ گنری په هغې کښې به دهرې یوې میوې دوه دوه قسمونه وی				
فَيَايَ الْآءِ	رَبِّكُمَا	تَكْذِبِينَ ۝	مُتَكِينٍ	عَلَى فُرْشٍ
پس کوم یو نعمت به درب ستاسو دروغ گنری تاسو وړونکی به وی په داسې فرشونو باندې				
نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنری				
بَطَانَتَهَا	مِنْ اِسْتَبْرَقٍ ۝	وَجَنَّا	الْجَنَّتَيْنِ	دَانٍ ۝
اچې استرونه دهغې به دغټو رینمونو وی او میوه دباغونو به ښکته زنگیدونکې وی				
دهې وړونکې ناست وی چې دهغې استرونه به دغټو رینمونو جوړوی اود دواړو باغونو میوې به نزدې وی				
فَيَايَ الْآءِ	رَبِّكُمَا	تَكْذِبِينَ ۝	فِيْهِنَّ	قَصِرَاتُ
پس کوم یو نعمت به درب ستاسو دروغ گنری تاسو په دغه نعمتونو کښې به لنډ کتونکې حورې وی				
نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنری				
الظَّرِفِ ۝	لَمْ يَطْمِئْهُنَّ	اِنَّسٌ	قَبْلَهُمْ	وَلَا جَانٌّ ۝
چې گوتې به نه وی وروړې هغوی له یو انسان مخکښې ددې جنتیانو نه او نه یو پیری				
ساتونونکې ښځې وی چې ددې جنتیانو نه وړاندې چا انسان یا پیری به لاس هم نه وی وراوړې				
فَيَايَ الْآءِ	رَبِّكُمَا	تَكْذِبِينَ ۝	كَأَنَّهُنَّ	الْيَاقُوتُ
پس کوم یو نعمت به درب ستاسو دروغ گنری تاسو داسې ښایسته لکه چې هغوی یاقوت				
نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنری هغه ښځې به داسې اسرې سپینې وی لکه یاقوت				
وَالْمَرْجَانُ ۝	فَيَايَ الْآءِ	رَبِّكُمَا	تَكْذِبِينَ ۝	هَلْ جَزَاءُ الْاِحْسَانِ
او مرجان وی				
پس کوم یو نعمت به درب ستاسو دروغ گنری تاسو				
او مرجان نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنری				
اِلَّا الْاِحْسَانُ ۝	فَيَايَ الْآءِ	رَبِّكُمَا	تَكْذِبِينَ ۝	وَمِنْ دُونِهَآ
مګر نیکی ده				
پس کوم یو صفت به درب ستاسو دروغ گنری تاسو او علاوه ددغه دواړو باغونو نه				
احسان نه ښوایله څه ده نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنری اود دې دواړو نه علاوه				

جَنَّتٍ ۝ فَيَأْتِي الآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ مَدَّهَا مَشْنٰۤى ۝

به دوه باغونه نور وی | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ گنړی تاسو | شنه شنه گنړ باغونه
دوه باغونه نور دی | نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړی | دواړه باغونه تک شنه دی

فَيَأْتِي الآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ فِيْهِمَا عَيْنٰۤى

پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ گنړی تاسو | په هغې دواړو کنبې به | دوه چینې وی
نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړی | په دې باغونو کنبې به د او بودوه

نَصَاخَتَيْنِ ۝ فَيَأْتِي الآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝

جوش وهونکی [د فواري پشان] | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ گنړی تاسو
چینې راخوتکیرې | نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړی

فِيْهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ۝ فَيَأْتِي الآءِ

په هغې دواړو کنبې به | میوې وی | او کجورې به وی | او انار به وی | پس کوم یو نعمت به
په دې [باغونو] کنبې به میوې او کجورې او انار وی | نو تاسوبه دخپل

رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ فِيْهِنَّ خَيْرٰۤتٌ حِسَانٌ ۝

درب ستاسو | دروغ گنړی تاسو | په دې نعمتونو کنبې به | نیک خویه | ښایسته ښځې وی |
رب کوم کوم نعمت دروغ گنړی | په دې باغونو کنبې به نیک خویه ښکلې ښځې وی

فَيَأْتِي الآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ حُورٌ مَّقْصُوْرٰۤتٌ

پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ گنړی تاسو | حورې به وی | پټې ساتلې شوی |
نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړی | دا حورې به په خیمو کنبې

فِي الْخِيَامِ ۝ فَيَأْتِي الآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ

په خیمو کنبې | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ گنړی تاسو | گوتې به نه وی و ورې هغوی له
محفوظې وی | نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړی | ددوی نه وړاندې به ورته چا

اَنۡسَ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌ ۝ فَيَأْتِي الآءِ رَبِّكُمَا

یو انسان | مخکې ددې جنتیانو نه | او نه یو پیری | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو
انسان یا پیروی لاس نه وی وراوړې | نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت

تُكَذِّبِينَ ۝ مُتَّكِئٰۤى عَلٰی رَفْرَفٍ خُضِرٌ

دروغ گنړی تاسو | ددې وهونکې به ناست وی | په قالینونو باندې | چی شین رنگې به وی
دروغ گنړی | ددوی به شنو شنو قیمتی قالینونو

وَعَبَقَرٰۤى ۝ حِسَانٌ ۝ فَيَأْتِي الآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝

صفا سوتره به وی | او ښایسته به وی | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ گنړی تاسو
او په ښایسته صوفو ددې وهلې وی | نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړی

تَبْرَكَ	اَسْمُ رَبِّكَ	ذِي الْجَلَالِ	وَالْاَكْرَامِ
ډير برکتناک دې نوم درې ستا چې خاوند دلوی دې او د عزت ورکولو دې			
ستاد رب نوم ډير برکتی دې چې دلوثی شان او عزت خاوند دې			

آسان ترجمه قرآن

او کوم سړې چه (په دنیا کېن) د خپل پروردگار مخکېن او دریدلو نه ویرېږي، د هغه دپاره به دوه باغونه وی اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ دواړه باغونه به د ښاخونو نه ډک وی اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ په دغې دوه باغونو کېن به دوه چینې بهیږي اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ په دغې دواړو کېن به د هرې میوې دوه دوه جوړې وی، اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ هغوی (جنتیان) به په داسې بسترو باندې تکیه لگولې وی، چه د هغې استر به د پیرو ریښو نه وی، او د دواړو باغونو میوې به رانېکته شوې وی. "اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟" په دغې باغونو کېن به هغه (حورې) ښکته کونکې د نظرونو وی، چه هغوی ته به ددې جنتیانو نه مخکېن نه چرته انسان رسیدلې وی، او نه پیږي "اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟" هغه به داسې وی لکه یاقوت او مرجان "اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟" د لیکې بدله د لیکې نه سوانورڅه ده؟ "اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟" او په دغې باغونو کېن به څه کمې درجې والا دوه باغونه نور وی اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ دواړه (باغونه) به د شینکې د پیروالی د وجې نه توروالی ته مائل وی اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ په هغې کېن به جوش وهونکې چینې وی، اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ په هغې کېن به میوې او کهجورې او انار وی، اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ په هغې کېن به څائسته سیدت او څائسته صورت والا بیبیانې وی، اوس او وایی چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ هغه حورې، چه په خیمو کېن به حفاظت سره ساتلې شوې وی اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ هغوی ته به ددې جنتیانو نه مخکېن نه چرته انسان رسیدلې وی، او نه پیږي، اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ (هغې جنتیانو به) په شنو قالینونو باندې او په عجیبه قسم څائسته بسترو باندې تکیه لگولې وی اوس او وایی، چه تاسو به د خپل پروردگار کوم کوم نعمتونه دروغ گنړئ؟ ډیر برکت والا نوم دې ستاد پروردگار چه عظمت والا هم دې، او کرم والا هم دې.

خلاصه تفسیر

په دې ایتونو کېنې ددوه باغونو ذکر د وَلَمَنْ خَافَ أَنْهُ شَرُّ دې دنورو دوه باغونو ذکر د وَفِي دُونِهِمَا دوه اولنی دوه باغونه د خواصو مقربینو دی وروستنی دوه باغونه د عامو مؤمنانو دپاره

دلیلونه ددی تعین او تقسیم به وړاندې ولیکلې شی دلته صرف تفسیر لیکلې شی په تیرو آیتونو کښې دمجرمانو دسزا گانو ذکر وو دلته دمؤمنانو صالحانو دجزاء ذکر شروع کیږي [او] د جنتیانو حال دادې چه په دوی کښې دوه قسمه دی خواص او عوام پس ﴿وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتٍ﴾ [کوم سړې] چه دخواصونه وی او [د خپل رب په وړاندې د اودریدو نه] هروخت [اویرېږي] اوویرېږي چه دشهوونو او نافرمانیونه خان ساتی او دآشان د خواصو دې خکه چه په عوامو خو کله کله ویره راخی او کله ددوی نه گناهونه هم کیږي اگر چه توبه وباسی غرض کوم سړې چه داسې متقی وی [د هغه دپاره] په جنت کښې [به دوه باغونه وی] یعنی دهرمتقی دپاره به دوه باغونه وی او غالباً په دې تعداد کښې حکمت ددوی دتکرم او تنعم اظهار دې لکه چه څنگه په دنیا کښې دنعمت د خاوندانو سره اکثر منقولات او غیر منقولات خیزونه ډیر وی ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ تَكْذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسویه دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکرېږئ؟] ﴿ذَوَاتُ أَفْنَانٍ﴾ او دغه [دواړه باغونه به ډیرو ښاخونو والاوی] په دې کښې دسوری دگنډیدو او دمیوو ډیروالی طرف ته اشاره ده ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ تَكْذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره دومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکرېږئ؟] ﴿فِيهَا عَيْنٌ تُجْنِبُ﴾ په دې دواړو باغونو کښې به [دوه چینې وی چه] ترلرې پورې به [بهیدونکې روانې وی] ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ تَكْذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسویه دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکرېږئ؟] او ﴿فِيهَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجٌ﴾ [به دې دوو باغونو کښې به دهرې میوې دوه قسمونه وی] چه په دې کښې زیات خوند اومزه ده کله دیو قسم مزه اخلی کله دبل قسم ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ تَكْذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددې دومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسویه دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکرېږئ؟] او ﴿مُتَكِينٌ عَلَى فُرُشٍ بَطَاطِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَجَنَّاتُ الْجَنَّةِ ذَاتُ بَابٍ﴾ [دغه خلق به تکیه لگولی په داسې فرشونو باندې ناست وی دکومو استر چه به دغټو ریخمووی] او قاعده ده چه دپاسه کپړه په نسبت داستر زیاته نفیسه وی پس هرکله چه ئی استرد استبرقووی نو چه دپاسه به څنگه وی [اوددې دواړو باغونو میوه به ډیره نزدې وی] چه په ولاړې ناستې ملاستې هرشان سره به په لاس راخی ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ تَكْذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسویه دخپل رب کوم کوم نعمتونو نه منئ؟] او ﴿فِيهِنَّ قُصُورُ الْمَرْفُوعَاتِ لَمْ يُظَاهَرْ فِيهِنَّ النَّسُ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ﴾ [په دې] باغونو په مکاناتو او محلاتو کښې به ښکته نظر کوونکې] یعنی حورانې [وی چه ددې] جنتی [خلقونه وړاندې به په دوی نه چا بنیادم تصرف کړې وی اونه چاپیری] یعنی بالکل محفوظې غیر مستعملې شوې به وی ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ تَكْذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکرېږئ؟] او رنگونه به ئی دومره صفا او شفاف وی چه ﴿كَانَتْهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ﴾ [گویا دغه یاقوت او مرجان دی] اوممکنه ده چه تشبیه په سرخی کښې هم وی او تعدد دمشبه به غالباً داهتمام دپاره وی ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ تَكْذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسویه دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه منکرېږئ؟] وړاندې د

ذکرشوی مضمون تقریر او تاکید دې چه ﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾ [آیادغايت اطاعت بدله بغیردعنایت نه بله څه کیدی شي] دوی انتہائی اطاعت وکړو پس په صله کښې هم دغايت عنایت مورد شو ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ كَذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومونعمتونونه منکریرئ؟] دا خو دخواصود باغونودصفت ذکر اوشو [او] مخکښې دعامو مؤمنانو دباغونو ذکر دې یعنی ﴿وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتْ﴾ [ددې] ذکر شوو [دوه باغونونه په کمه درجه کښې دوه باغونه نور دی] کوم چه دعامو مؤمنانودپاره دی او هریو ته به دوه دوه ملاویرئ ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ كَذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومو نعمتونونه منکریرئ؟] او وړاندې ددې باغونوصفت دې چه ﴿مَذَاهِمَاتْنِ﴾ [دغه دواړه باغونه به ډیرزیات شنه وی] ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ كَذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت اوعظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومو نعمتونونه منکریرئ؟] ﴿فِيهِمَا عَيْنٌ تُنْظَرُ﴾ په دې دواړو باغونوکښې به دوه چینې وی چه جوش به وهی ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ كَذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت اوعظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومو نعمتونونه منکریرئ؟] جوش وهل په وجه ددې چه دادچینې دلوازمونه دی په برنو چینوکښې هم داصفت مشترک وو او هلته تجربین هم دې او دلته نشته پس داقرینه ده ددې چه داچینې په صفت دجریان کښې داولودواړو چینونه کمې دی او داباغونه دهغو دواړو باغونو نه کم دی او ﴿فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَدُمَانٌ﴾ [په دې دواړو باغونوکښې به میوې او کجورې او اناروی] ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ كَذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت اوعظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومو نعمتونونه منکریرئ؟] دلته مطلق فاکهه او بیابه تفصیل کښې په نخل او رمان باندې بس کول او هلته په لفظ دکل سره دهر قسم فواکهو وضاحت او بیابه لفظ د زوجان سره ددوی ددیروالی ذکرپه کوم سره چه دفواکهي کثرت معلومیرئ داټول قرائن ددې دی چه اولنی باغونه ددې وروستنوباغونونه افضل او اعلی دی او ﴿فِيهِنَّ غَيْرَتٌ كَسَانٌ﴾ [ددې] باغونو په مکانونو کښې به خوب سیرته او خوبصورت به ښځې به وی [یعنی حورې] ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ كَذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت او عظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومونعمتونونه منکریرئ؟] ﴿حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْبُيُوتِ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت اوعظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومونعمتونونه منکریرئ؟] او [په خیموکښې به محفوظې وی] ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ كَذِبِينَ﴾ [پس نعمتونونه منکریرئ؟] او ﴿لَمْ يَنْظُرْنَهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ﴾ [ددې] جنتی [خلقونه به وړاندې نه په دوی باندې چا بنیادم تصرف کړې وی اونه چاپیری] یعنی غیر مستعمل به وی ﴿قَبَائِلُ آلَ رَبِّكَ كَذِبِينَ﴾ [پس اے پیریانو او بنیادمو] سره ددومره کثرت اوعظمت دنعمتونو [تاسو به دخپل رب دکومو کومونعمتونونه منکریرئ؟] هلته دیاقوتو اومرجانو سره تشبه ورکول کومه چه مفید مبالغې ده اودلته صرف په حسان باندې بس کول دارنگه قرینه ده چه اولنی دوه باغونه ددې ورستودوه باغونه افضل دی او ددې خاې ټول صفتونه هلته صراحتایا اشارتاً مذکور دی مثلاًخوش سیرته کیدل د قصرات الطرف معلوم شو حور کیدل په قرینې دمقام سره

معلومیبری دمقصورات نه زیات عصمت او عفت باندې لفظ دقصرت الطرف دلالت کوی چه
 څوک داسې وی هغه به ضرور په کور کښې اوسېږي او ﴿مُتَّكِئِينَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضِرَ وَعَبَقَرِيٍّ جَانِةٍ﴾
 [هغه خلق به په شنو مشجرو او عجیبه خوبصورتو جامو] په فرشونو [تکیه لگولی ناست
 وی] ﴿قَبَائِلُ آلَاءِ رَبِّكَآ تَكْذِبِينَ﴾ پس اے پیریانو او بنیادمو! سره ددومره کثرت او عظمت
 دنعمتونو [تاسویه دخپل رب دکومو کومونعمتونونه منکرېږي؟] په دې کښې به غور کولو سره
 معلومیږي چه ددې دوه باغونو فرش به چه نسبت داوولو دوه باغونونه په کمه درجه وی ځکه چه
 هلته تصریح ده په ریځمی کیدو بیاپه غبرگ کیدو او دلته نشته اوس وړاندې په خاتمه کښې
 دالله تعالی ثنائیت دې په کوم کښې چه ددې ټولومضامینو کوم چه په سوره رحمن کښې په
 تفصیل سره بیان شوی دی تائید او تاکید دې چه ﴿تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ [لوی
 بابرکت دې نوم ستادرب کوم چه عزت والا او احسان والادې] دنوم نه مراد صفتونه دی کوم چه
 دذات نه غیرنه دی پس حاصل دجملې ثناء شوه دکمال د ذات او صفاتو سره او شاید دلفظ
 داسم په زیاتولو سره مقصود مبالغه وی چه مسمی څومره کامله او بابرکته وی دده خو اسم هم
 مبارک او کامل دې.

معارف او مسائل

څنگه چې په رومبو آیتونو د مجرمانو دسختو سزاگانو بیان وو ، په دې آیتونو کښې
 دهغوئ بالمقابل د مؤمنانو صالحانو د اعلی جزاگانو او نعمتونو بیان دې چې په کښې د
 جنتیانو د رومبو دوو باغونو او دې کښې د موجود نعمتونو بیان دې ، دې څخه روستو د
 نورو دوو باغونو او په دې کښې تیار کړو شوو نعمتونو بیان دې .

رومبو دوه باغونه چې کومو حضراتو دپاره مخصوص دی هغه په دې شان په ځوته کړي شو: ﴿وَلَمَنْ خَافَ
 مَقَامَ رَبِّهِ﴾ یعنی ددې دوو باغونو حقدار هغه خلق دی چې هر وخت په هر حال کښې د الله ﷻ په
 وړاندې د قیامت د ورځې د پیشنی او حساب کتاب څخه ویرېږي ، چې په نتیجه کښې ئې د
 هیڅ گناه خواته نه ورځي ، ښکاره خبره ده چې داسې خلق خاص سابقین او مقربین کیدې شی .
 د نورو دوو باغونو حقدار به څوک خلق وی ، ددې وضاحت په دغې آیتونو کښې نه دې کړې
 شوې خو داخودلې شوی دی چې دابه د رومبو دوو باغونو څخه په درجه کښې کم وی لکه
 فرمائی :

﴿وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَيْنِ﴾ یعنی د رومبو دوو باغونو نه کم درجه دوه باغونه نور دی ددې مقام د
 قرینې نه معلوم شو چې ددې دواړو باغونو حقدار به عام مؤمنان وی چې خاصو نزدیکانو
 څخه په درجه کښې کم وی .

د رومبو او د نورو دوو باغونو په تفسیر کښې مفسرینو حضراتو نور هم توجیهاات بیان کړي
 دی دلته دا اختیار کړې تفسیر چې رومبني دوه باغونه د سابقین اولین او خاص مقربین
 دپاره دی او نور دوه باغونه دعامو مؤمنانو دپاره دی او دا چې نور دوه باغونه د رومبو دوو
 باغونو څخه په درجه کښې کم دی د حدیث د روایتونو تر مخه هم دا تفسیر غوره
 معلومیږي لکه چې بیان القرآن د در منشور په حواله دا مرفوع حدیث نقل کړې دې چې نبی
 کریم ﷺ د آیت: *

﴿وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَيْنِ﴾ او ﴿وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَيْنِ﴾ په تفسیر کښې افرمائیل :

﴿جنتان من ذهب للمقربين وجنتان من ورق لاصحاب اليمين﴾ [مقربینو دپاره دسرو زرو دوه باغونه جوړ شوی دی او اصحاب الیمین دپاره دوه باغونه د چاندی یعنی سپینو زرو جوړ شوی دی چې نیکان مؤمنان دی] داشان په در منشور^(۱) کښې د براء بن عازب رضی اللہ عنہ څخه دا موقف روایت شوې دې چې: ﴿العینان تجریان خیر من النضاختان﴾ [دکومو دوو چینو باره کښې چې تجریان وئیلې شوی دی هغه زیاتې غوره دی دهغې دوو چینو څخه دکومو باره کښې چې ﴿نضاختان﴾ [فرمائیلى دی ځکه چې د نضاختان معنی خوتکیدلې دوه چینې نو دا صفت په هره چینه کښې ی لیکن کومو لره یې چې د تجریان په عنوان سره بیان کړی دی په هغو کښې د ختکیدلو نه علاوه تر لرې پورې دزمکې په سر باندي د بهیدلو صفت په کښې زیات وی.

جنتیانو ته د حاصلیدونکو څلورو چینو دا اجمالی بیان وو. اوس ددې آیتونود الفاظو سره دهغې معنی اوگورنې فرمائی چې: *

﴿وَلَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ﴾ د اکثر و مفسرینو په نزد د مقام رب څخه مراد د قیامت په ورځ د الله ﷻ په وړاندې حساب دپاره پیش کیدل دی ، او ددې څخه د ویریدو مطلب دادې چې په جلوت او خلوت کښې او د ظاهر ، باطن په ټولو حالاتو کښې دهغه دا مراقبه همیشه وی چې مالر یوه ورځ د الله ﷻ په وړاندې پیش کیدل اود عملونو حساب ورکول دی او ښکاره ده چې دداسې مراقبې خاوند به دگناه خواته هم نه اورځی ، او قرطبی وغیره مفسرینو حضراتو د مقام رب دا تفسیر هم کړې دې چې الله ﷻ زمونږ په هر قول او فعل او پټ او ښکاره عمل باندي نگران او قائم دې ، زمونږ هر حرکت د هغه په وړاندې دې نو ددې حاصل به هم هغه وی چې د الله ﷻ دا مراقبه به نې گناهونو څخه محفوظ ساتی .

﴿ذَوَاتَا أَفْنَانٍ﴾ دا دواړه د رومبو دوو باغونو صفت دې چې د ډیرو ځانگو والا به وی چې ددې دا اثر لازمی دې چې سویرې به نې هم گنډ اوگور وی او میوې به نې هم زیاتې وی ، نور دوه باغونه چې بیان نې راروان دې دهغې دا صفت نه دې بیان شوې چې په کښې اشاره ددې کمی ته کیدې شی .

﴿فِيهَا مِنْ كُلِّ ثَمَرٍ لَا يَمُوتُ﴾ د رومبو دوو باغونو په صفت کښې د ﴿مِنْ كُلِّ﴾ الفاظو سره بیان شوی دی چې په دې کښې به هر قسم میوې وی ، ددې په مقابل کښې نورو دوو باغونو دپاره صرف د ﴿ثَمَرٍ﴾ الفاظ راوړې شو چې میوې به په کښې وی خو هر قسم نه .

د ﴿ثَمَرٍ﴾ معنی داده چې اوچې اولوندي به وی اوداهم کیدې شی چې یو قسم به دعامې مشهورې مزې وی اوبل قسم به خاص ددې څخه په ډیره لوړه پیمانه اوخوند کښې وی [مظهري] ﴿لَمْ يَطْمِثْهُنَّ أِنَّسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ﴾ د طمٹ لفظ ډیر معنو دپاره استعمالیږی ، د حیض وینې ته هم طمٹ وئیلې شی ، او حیضناکې ښځې ته هم طمٹ وئیلې شی ، پیغلې جینې سره کوروالی ته هم طمٹ وئیلې شی . دلته نې هم دا معنی مراد ده ، ددې مطلب داهم کیدې شی چې دغې

^(۱) الدر المنثور [ج: ۹، ص: ۳۶۷] و شعب الإيمان للبيهقي رقم الحديث [۱۰۱] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [۲۸۴] (بإختلاف في الألفاظ)

حورو ته هيڄ انسان او پيري به لاس نه وي وروږي څنگه چې د تفسير په خلاصه کښي بيان شو او د اهم کيډي شي چې څنگه په دنيا کښي په انساني ښځو باندې چې کله پيريان هم اوگومارلي شي هلته به ددې هم څه امکان نه وي.

﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾ د خاصو نزديکانو د دوؤ باغونو د څه تفصيل بيانولو څخه روستو ئې دا ارشاد او فرمايلو چې د احسان عمل جزاء هم ښه کيډي شي. ددې څخه سوا په کښي بل هيڄ احتمال نشته دې حضراتو چې د نيك عمل کولو هميشه پابندي او کره نو د الله ﷻ د طرفنه ورته د اعلى جزا بدله ورکول پکار وو چې دوى ته ورکړې شوه.

﴿مُذْهَبًا مِّنْهُ﴾ د دير زيات شينوالى په وجه چې کوم تور والې شان ښکاري هغې ته ادھام وئيلې شي، مراد هم دادې چې ددې دواړو باغونو خيرازى به ددې د زيات شينوالى په وجه وي، دا صفت اگر چې په رومبو دوؤ باغونو کښي نه دى بيان شوې خو دې څخه دانه لازمېږي چې گنى په هغې کښي به دا صفت نه وي بلکه ﴿ذَوَاتَا أَفْتَانٍ﴾ چې د هغوى په صفت کښي بيان کړې شوى دى په هغه کښي د ﴿مُذْهَبًا مِّنْهُ﴾ صفت هم شامل دې.

﴿فِي سَنٍّ خَيْرٌ حَسَنٌ﴾ د ﴿خَيْرٌ﴾ څخه مراد د سيرت او کردار ښه والې اود ﴿حَسَنٌ﴾ څخه مراد د شکل و صورت ښکلا ده. اودا خبره به هم د دواړو باغونو په حورو کښي شريکه وي چې اشاره ورته په تيرو شوؤ آيتونو کښي موجوده ده.

﴿مُتَّكِنِينَ عَلَى رُفُوفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ﴾ په قاموس کښي دى چې ﴿رُفُوفٍ﴾ هغه شين رنگي رېښمينه کپړه چې ترې فرش، تكيه او د زينت نور سامان جوړولې شي. او په صحاح کښي دى چې په کومو باندې د ونو، بوټو او گلونو نقشي وي په اردو کښي ورته مشجروئيلې شي. ﴿وَعَبْقَرِيٍّ﴾ هرې اعلى او ښکلې کپړې ته وئيلې شي، په ﴿حِسَانٍ﴾ سره ددې د ښائست صفت بيان کړې شوې دې.

﴿تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ سورة رحمان کښي زيات د الله ﷻ د نعمتونو او په انسان باندې د احساناتو بيان دى، ددې په ختميدو باندې د خلاصې په طور دا جمله ارشاد شوه چې دهغې پاک ذات خو به څه وائي چې نوم ئې هم زيات برکتى دى او هم د هغه لوئې ذات په نوم سره دا ټول نعمتونه قائم دى والله سبحانه وتعالى اعلم،

تمت: سورة الرحمن بحمد الله وعونه للحادي عشر من الريمه الثاني ١٣ هجري يوم السبت

ابانونه	سورة الواقعة مکیه وهی ست وتسعون آیه وثلاث رکوعات	رکوع گانی
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑤	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	⑤
إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۝		
کله چی راشی هغه کیدونکی واقع نشته دې راتلو دهغې لره دروغ کونکې یو نفس		
خه وخت چی قیامت راشی دهغې په راتلو کبې هیڅ شک نشته		
خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ۝ إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ		
هغه به بنکته کونکې وی پورته کونکې به وی کله چی اوخوزولې شی زمکه		
نوخوک به بنکته آذلیل کړی او خوک به اوچت معززا کړی خه وخت چی به په زمکه		
رَجًّا ۝ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۝ فَكَانَتْ		
په خوزولو سختو سره او ریز مریز کړې شی غرونه په ریزه کولو سختو سره پس شی هغه		
په ډیر زور سره زلزله راشی او غرونه به ریزه ریزه شی		
هَبَاءٌ مُّنبْتَأٌ ۝ وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ۝ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝		
دوره خوره وره او شی تاسو قسمونه دلې درې پس یوه ډله به وی بنی طرف والا		
خوره الوتلی دوره به شی او ستاسو به درې ډلې شی نود عرش د بنی طرف خاوندان به وی		
مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝		
خه به نصیبی دی بنی طرف والا او بله ډله کس طرف والا خه به نصیبه دی کس طرف والا		
د بنی طرف خاوندان خومره به خلق دی اود کس طرف خاوندان د کس طرف خاوندان خومره خراب خلق دی		
وَالسَّاقُونَ السَّاقُونَ ۝ أُولَٰئِكَ		
او مخکبسی کیدونکی به نیکی کبسی مخکبسی کیدونکی به وی په جنت کبسی هم دغه خلق		
او کوم چی داوچتی مرتبې خاوندان دی نو هغوی داوچتی مرتبې خاوندان		
الْمُقَرَّبُونَ ۝ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ۝ ثَلَاثَةٌ ۝ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ۝		
نزدیکان دی الله ته په جنتونو د نعمتونو کبسی به وی لویه ډله به وی داولنو خلقونه		
دی هغوی الله ته ډیر نزدی دی د نعمتونو د کو باغونه کبسی به وی په دې کبسی به زیات د پخوانو خلقو وی		
وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ۝ عَلَى سُرُرٍ ۝ مَّوْضُونَةٍ ۝		
اولو به وی دروستنو خلقونه ناست به وی په تختونو باندې چی بېرلې شوی به وی په ملغلرو سره		
اولو به دروستنو خلقونه وی دوی به د سرو زرو په تارونو بېرلې شوو تختونو ،		
مُتَّكِلِينَ ۝ عَلَيْهَا ۝ مُتَّقِلِينَ ۝ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ ۝ وَلَدَانِ ۝		
دده وهونکی به وی په هغې باندې یو بل ته مخ کونکی گرخی به په هغوی باندې هلکان		
ددې لگولی یو بل ته مخامخ ناست وی داسې هلکان به ورباندې خیزونه گرخی		

فَخْلَدُونَ ۝ يَأْكُوبَ ۝ وَأَبَازُوقَ ۝ وَكَاسَ ۝

چی همیشه به وی هلكوانی دهغوی | دیالو سره | او دشیخی دپوتلونو سره | او دجامونو سره
چی تل به هلكان وی | پیالی او دشیخی بوتلی | اود بهیدونکو شرابو ادکی | پیالی به وی |

مِّنْ مَّعِينٍ ۝ لَا يَصْدَعُونَ ۝ عَنْهَا ۝ وَلَا يَنْزِفُونَ ۝

اودروانی چینی دشرابونه | نه به سرگردانه کیږی هغوی | دخکلو دهغی نه | او نه به نی عقل خرابیږی
دهغه په وجه به نه دهغوی سر درد راخی اونه نی په عقل کنسې خرابی راخی

وَفَاكِهَةٍ ۝ مِّمَّا ۝ يَتَخَيَّرُونَ ۝ وَكَحْمِ طَيْرٍ ۝ مِّمَّا ۝

او دمیو سره | دهغه قسمونونه | چی خوښوی نی [جنتیان] | اودغوبنی دمارغانو سره | دهغی قسم نه
اوداسې میوې کومې چی هغوی خوښوی | او دهر هغه مارغه غوبنه به وی کومه چی دهغوی زړونه

يَشْتَهُونَ ۝ وَحُورٌ ۝ عِينٌ ۝ كَأَمْثَالِ ۝ اللُّؤْلُؤِ ۝

چی زړونه نی غواړی دهغوی | او حورې به وی | ښانیسته سترگو والا | پشان | دملغرو
غواړی | او حورې دغټو سترگو میرمنې | داسې پاکې لکه پتې ساتلې شوې

الْمَكْنُونِ ۝ جَزَاءٌ ۝ بِمَا ۝ كَانُوا ۝ يَعْمَلُونَ ۝

پتو ساتلو شوو | دا به دبدلې په طور وی | په سبب دهغی عمل | چی ووهغوی | چی کوږه نی
ملغری | دا به دهغوی دنیکو عملونو بدله وی | چی هغوی به کول

لَا يَسْمَعُونَ ۝ فِيهَا ۝ كَفًّا ۝ وَلَا تَأْيِيماً ۝ إِلَّا ۝ قِيلاً ۝

نه به اوری هغوی | په هغی کنسې | عبث خبری | اونه دگناه خبری | مگر | یوه خبره |
نه به هلته فضول خبره اوری | اونه دگناه وینا | بس هر طرفته به دسلام سلام آوازونه وی

سَلَامًا سَلَامًا ۝ وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ ۝ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ۝ فِي سِدْرٍ ۝

سلام سلام | او ملگری دښی لاس | خومره ښه نصیبی دی ښی لاس والا | هغوی به په بیرو
..... او دښی طرف خاوندان خومره ښه خلق دی | هلته به اوسیری چی بی ازغو

فَخَصُودٌ ۝ وَطَلَحَ مَنضُودٌ ۝ وَظِلٌّ مَّهْدُودٌ ۝

بی ازغو کنسې وی | او په کیلو قط په قط کنسې به وی | او په سوړو اوږدو کنسې به وی |
بیږی به په کنسې وی | او قط په قط کیلې به وی | او اوږده اوږده سیوری به وی

وَمَاءٌ مَّسْكُوبٌ ۝ وَفَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ ۝ لَا تَمْقُوعَةٌ ۝

او په اوبو جاریو کنسې به وی | او په میوو ډیرو کنسې به وی | چی نه به ختمیدونکی وی |
اوبهیدونکی اوبه به وی | اودیرې ډیرې میوې به وی | نه به ختمیری

وَلَا مَمْنُوعَةٌ ۝ وَفَرِشٌ مَّرْقُوعَةٌ ۝ إِنَّا أَنشَأْنَهُنَّ ۝

او نه به پکنسې څه منع وی | او په فرشونو اوچتو کنسې به وی | بیشکه چی مونږ به پیدا کړو بیبیانې دهغوی
اونه به پرې باندې څه بندیز وی | او اوچت اوچت فرشونه به وی | مونږ دهغی ځانې ښځې ډیرې ښې روغې

إِنشَاءً ۝ فَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا ۝ عُرْبًا ۝ أَثَرَابًا ۝

په نوږ پيدا كولو سره | او جوړې به كړو مونږه هغوی | نوې پیغلې جونې | عاشقاني | همزولي
كړی دی | داسې مو جوړې كړی دی | چې همیشه به پیغلې وی | محبوبې به وی | همخولي به وی

لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ۝ ثَلَاثَةٌ ۝ مِنَ الْأَوَّلِينَ ۝ وَثَلَاثَةٌ ۝ مِنَ الْآخِرِينَ ۝

دپاره دملگرو دبنی لاس | لویه ډله به وی | داوونو خلقونه | او لویه ډله به وی | دروستنو خلقونه
دبنی طرف د خاوانود پاره | په دوی کښې به ډیر دپخوانو خلقونه وی | او ډیر به دروستنو خلقونه وی

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ ۝ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ۝ فِي سَمُومٍ ۝

او دگس طرف خلق | څه بدنصیبی ده دگس طرف دخلقو | په گرمو هواگانو کښې به وی |
اوڅوک چې دگس اړخ خاوندان وی | اهائي هائي | دگس اړخ خاوندان څومره خراب خلق دی

وَكَيْمٍ ۝ وَظِلٍّ مِّنْ يَّحْمُومٍ ۝ لَا بَارِدٍ ۝ وَلَا كَرِيمٍ ۝

اوپه گرمو اوبو کښې به وی | اوپه سوري دتورلوگي کښې به وی | چې نه به یخ وی | او نه به آرام ورکونکي وی
په گرمو بادونو او په ویشیدلو اوبو کښې اودتک تورلوگي په سیوري کښې به وی | چې نه به یخ وی | او نه به

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ۝ وَكَانُوا يُصْرُوفُونَ ۝

بیشکه هغوی | وژ | مخکښی ددې نه | خوشحاله [دولتمند] | اووژ هغوی | چې ټینگتیا به نې کوله
زړه خوشحالوی | هغوی ددې قیامت نه وړاندې ډیر خوشحاله وو | او په ډیره غټه گناه [یعنی شرک]

عَلَى الْجَنَّةِ الْعَظِيمَةِ ۝ وَكَانُوا يَقُولُونَ ۝ عَازَا ۝ مِتْنَا ۝

په گناه لویه باندې | او وژ هغوی | چې ونیل به نې | آیا هرکله چې | مړه شو مونږه
باندې انستې وو | اودانې به ونیل چې آیا مونږ یو خل مړه شو

وَكُنَّا ثَرَابًا ۝ وَعِظَامًا ۝ عَرَا ۝ كَبْعُوتُونَ ۝ أَوَابَاؤُنَا ۝

او شو مونږه خاورې | او هډوکی | آیا مونږ به | دوباره راژوندی کیږو | آیا او پلاران زمونږه
او خاورې شو | او هډوکی شو | نو لایا به هم راژوندی کیږو | او که زمونږ پخوانی پلاران

الْأَوَّلُونَ ۝ قُلْ ۝ إِنَّ الْأَوَّلِينَ ۝ وَالْآخِرِينَ ۝ كَجَمْعٍ مَّوَدُونٍ ۝

مخکښی هم | ورته اووایه | بیشکه اولنی | او آخرنی خلق | خامخا به راجمع کړې کیږی |
نیکونه ؟ | انې محبوبه | ته ورته اووایه | چې وړاندینې او روستنی ټول به دیوې مقررې ورځ

إِلَى مِيقَاتٍ ۝ يَوْمَ مَعْلُومٍ ۝ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيْهَا الصَّالُّونَ ۝ الْمَكْذِبُونَ ۝

وخت مقررته | دورځې معلومی | بیا به بیشکه تاسو | له گمراهانو | دروغ ویونکو
په معلوم وخت راجمع کیږئ | بیا به تاسو انې گمراهانو | دروغ گنډونکو

لَا يَكُونُ ۝ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زَقُّومٍ ۝ فَمَا الْيُونُ ۝ مِنْهَا الْبُطُونُ ۝

خامخا خوړونکي یئ | دونې دزقوم نه | پس دگونکي به یئ | دهغې نه خیتولره |
دزقوم دونې نه خوراک کوئ | او هم ددې نه خیتي دگونکي یئ

فَشْرِبُونْ	عَلَيْهِ	مِنَ الْحَمِيمِ	فَشْرِبُونْ	شَرِبَ الْهَيْمُ
پس څکونکي به یی په هغې باندې دگرمو اوبو نه پس څکونکي به یی ایشان دترو جل وهلو اوبانو				
بیا په دې باندې ویشیدلې اوبه څښی بیا به د سخت تېرې اوبې په شان				
هَذَا	نَزَّلَهُمْ	يَوْمَ الدِّينِ		
دا میلمستیا ددوی ده په ورځ دجزا				
ځکاک کړی دابه دقیامت په ورځ دهغوی میلمستیا وی				

آسان ترجمه قرآن

چه کله هغه کیدونکې واقعه پېښه شي نو دهغې پېښېدلو لړه به هيڅوک دروغون کونکې نه وي. هغه به یو لاندې باندې کونکې څيز وي. چه کله زمکه یوې زلزلې سره اوچر کولې شي. او غرونه ذرې ذرې کړې شي تردې پورې چه هغه به الوځولې شوې گرد پاتې شي. او (خلقو) تاسو به په دریو ډلو کښ تقسیم کړې شي نو چه کوم ښې لاس والا دی، څه لوڼې شان دې د ښې لاس والو او کوم چه کس لاس والا دی، څه بد حال دې د کس لاس والو او کوم چه سبقت وړونکې دی، هغوی خو دی سبقت اوړونکې داهم هغه دی، چه د الله تعالی خاص نژدې بندگان دی. هغوی به د نعمتونو په باغونو کښ وي. د پخوانو خلقو نه ډیر. او دروستنو خلقو نه لږ د سرو زرو تارونو نه جوړ کړې شوې اوچتو تختونو باندې. یو بل ته مخامخ په هغې باندې به ئې تکیه لگولې وي. همیشه دپاره هلکان به دهغوی مخښې ته گرځي راکرځي. د داسې شرابو پیالو، جگونو او جامونو سره چه هغې سره به نه د دوی په سر کښ در در اځي، او نه به بې هوښه کیږي. او هغه میوې به اخلی، کومې چه هغوی خوښوي او د مارغانو هغه غوښه، چه هغې ته به ددوی زړه کیږي. او هغه غټو غټو سترگو والا حورې. داسې لکه پټې کړې شوې ملغلرې. دا ټول به بدله وي دهغې کارونو، کوم چه دوی کول. دوی به په دې جنت کښ نه څه عبت خبره اوري، او نه څه دگناه خبره. خو چه کومه خبره کیږي، د سلامتې سلامتې به وي او هغه چه د ښې لاس والا دی، نو څه ښه دی هغه ښې لاس والا. (هغوی به مزې کوي) دا زغونه پاک د بیرو په اونو کښ او لاندې باندې (قت په قت) د کیلو په اونو کښ. او لرې پورې خور شوې سوري کښ. او په بهیدونکو اوبو کښ او په ډیرو میوو کښ. چه نه به چرې ختمیږي، او نه به په هغوی باندې څه بندیږي وي. او په اوچتو بسترو کښې به وي یقین او کره، مونږ هغه ښځو ته لوی پیدائش ورکړې دې پس هغوی لړه مو پیلېلې جوړې کړې دي (د خاوندانو دپاره) د مینې نه ډکې، په عمر کښ برابرې دا ټول هر څه د ښې لاس والا دپاره دي. (چه په دوی کښ به) ډیر خلق د مخکښو نه وي. او ډیر به دروستنو نه وي او کوم چه کس لاس والا دی، څه بد حال دې د کس لاس والا. هغوی به وي، په گرمو هواگانو کښ، او په خوټکیدلو اوبو کښ. او په تور لوگ کښ چه نه به یخ وي، او نه فائده رسونکې. دا خلق ددې نه مخکښ ډیر په مزو کښ وو. او په لویو درنو گناهونو باندې به ټینګیدل او وئیل به ئې چه: آیا هرکله چه مونږ مړه شو، او خاورې او هلوکې شو، نو آیا مونږ لړه به دوباره ژوندی کولې شي؟ او آیا زموږ پخوا تیر شوې پلار لیکه هم؟ او وایه چه: یقیناً ټول مخکښي او روستنی خلق. دیو مقرر کړې شوې ورځې په مقرر کړې شوې وخت باندې به ضرور راجمع کولې شي. بیا

تاسو اے دروغون کونکو گمراہانو. خامخا دیو داسی اونہی نہ بہ خورونکی یی، چہ دھغی نوم زقوم دی
بیابہ دھغی نہ گیدی دکوی. بیابہ دھغی نہ پس خوتکیدلی او بہ شکل وی. او شکل ہم داسی، خرنکہ
چہ دتندی بیماری والا (چل و ہلی) اوہن شکی دا بہ میلستیا وی، ددی خلقو د جزا او سزا پہ ورخ.

خلاصہ تفسیر

(إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ) [ہرکله چہ قیامت راشی ﴿لَيْسَ لَوْفَعَتِهَا كَاذِبَةٌ﴾] دکوم پہ واقع کیدو کنبی چہ
خہ خلاف نشته] بلکہ واقع کیدل ی بالکل صحیح او حق دی ﴿خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ﴾ [نوهغه بہ]
خنولرہ [لاتدکری] اوخنولرہ بہ اوچت کری] یعنی دکفارو ذلت اود مؤمنانو اوچت والی بہ پہ
دغہ ورخ ظاہرشی ﴿إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا﴾ [ہرکله چہ پہ] مزکہ سختہ زلزلہ راشی ﴿وَوَسَّيَ
الْجِبَالُ بَسًا﴾ اوغرونہ بہ بالکل ریزہ ریزہ شی ﴿فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًا﴾ بیابہ دغہ د [الوتونکی گرد]
پہ شان [شی ﴿وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً﴾] اوتاسو] تول بنیادم کوم چہ دا وخت موجود یی یا وړاندی
تیرشوی دی یا آئندہ راتلونکی دی [دری قسمہ بہ شی] د کومو تفصیل چہ وړاندی راخی
خواص مؤمنان او عوام مؤمنان او کفار چہ پہ سورہ رحمن کنبی ہم ددری قسمون، ذکر دی او
پہ راتلونکو آیتونو کنبی ی خواصوتہ مقربین او سابقین وئیلی دی او عوامو مؤمنانو تہ ی
اصحاب الیمین او کفاروتہ ی اصحاب الشمال او پہ دی آیتونو کنبی داذا وقعت نہ ترثلہ پوری
خنی واقعات داوولی شپیلی دوخت بیان شوی دی لکہ رجت چہ دسورہ حجر پہ شروع کنبی
راغلی دی او بست او خنی واقعات د دویمی شپیلی دی لکہ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ او کُنْتُمْ أَزْوَاجًا او خنی
مشترک دی لکہ إِذَا وَقَعَتِ او لَيْسَ لَوْفَعَتِ چونکہ داوولی شپیلی نہ تردویمی شپیلی پوری تول
دیوخت پہ حکم کنبی دی پہ دی وجہ ہر جزء دوخت تہ دهری واقعی وخت وئیلی شی وړاندی
پہ دی دری وارو قسمونو کنبی دتقسیم بیانولو نہ پس ی د دری وارو احکام جدا جدا بیان کرل
اول اجمالاً بیا تفصیلاً چہ دری قسمونہ کوم چہ ذکرشوی دی [پس] پہ دوی کنبی یو قسم یعنی
﴿فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ﴾ [کوم چہ بنی طرف والادی ہغہ بنی طرف والا خہ بنہ دی]
مراد ددی نہ ہغہ دی چہ کوموتہ عملنامہ پہ بنی لاس ورکری شی او اگرچہ دامطلب خو پہ
مقربینو کنبی ہم مشترک دی لیکن پہ دی صفت باندی پہ بس کولو سرہ دی طرف تہ اشارہ
موندی شی چہ پہ دوی کنبی داصحاب الیمین نہ سوا بل خہ صفت د خاص قرب نہ شی
موندی دغہ شان مراد ددی نہ عوام مؤمنان شول او پہ دی کنبی اجمالاً ددوی دحالت بنہ والی
وینودی شو وړاندی پہ فِی بَیِّنَاتٍ مُّضَوِّدَةٍ الخ سرہ ددی اجمال تفصیل شو ی دی [او] بل قسم یعنی
﴿وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ﴾ [کوم چہ کینر طرف والا دی ہغہ کینر طرف والا خومرہ بددی]
مراد ددی نہ ہغہ دی کوموتہ چہ عملنامہ پہ کینر لاس ورکری شی یعنی کفار او پہ دی کنبی
اجمالاً ددوی دحالت بدوالی وینودی شو وړاندی پہ فِی مَظْہَرٍ مُّوْجِبٍ الخ سرہ ددی اجمال تفصیل دی [او]
دریم قسم یعنی ﴿وَالشُّقُونَ الشُّقُونَ﴾ [کوم چہ داعلی درجی دی ہغہ خوداعلی درجی دی]
او ﴿أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ﴾ [ہغہ] داللہ تعالی سرہ [خاص قرب لرونکی دی] پہ دی کنبی تول داعلی
درجی بندگان داخل دی انبیاء ~~الکرام~~ اولیاء کرام صدیقین او کامل متقیان او پہ دی کنبی اجمالاً
ددوی دحالت اوچتوالی وینودی شو وړاندی پہ فِی جَنَّتِ النَّعِيمِ الخ سرہ ددی اجمال تفصیل
کولی شی یعنی [دا] مقرب ﴿فِی جَنَّتِ النَّعِيمِ﴾ [خلق بہ دآرام پہ باغونو کنبی وی] چہ زیات

تفصیل یٰ پہ علی سر سرہ راخی او پہ در میان کنبی پہ دے خاصو مقربینو کنبی ددیرو جماعتونو شاملیدل بیانوی چہ ﴿ثَلَاثَةَ مِائَاتٍ﴾ [ددوی] مقربینو [یوہ لویہ دلہ خوبہ دوراندی خلقونہ وی ﴿وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ﴾] اولر بہ دروستو خلقونہ وی] د وړاندی نہ مراد متقدمین دی دحضرت آدم علیہ السلام نہ واخلہ دنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نہ تر وړاندی پورې او دوروستونہ مراد دنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نہ واخلہ ترقیامتہ پورې لکہ چہ پہ درکنبی دحضرت جابر رضی اللہ عنہ نہ مرفوعا دی او پہ متقدمینو کنبی دسابقینود دیروالی اوپہ متاخرینو کنبی دلروالی وجہ داده چہ خواص پہ ہرہ زمانہ کنبی کم وی او متقدمین یعنی دحضرت آدم علیہ السلام دزمانی نہ دخاتم الانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم پورې زمانہ دیرہ اوږدہ دہ پہ نسبت دامت محمدیہ کوم چہ قیامت تہ نزدی پیدا شوی دی نو پہ اقتضاء دزمانی دعادت پہ دغہ اوږدہ زمانہ کنبی خواص پہ نسبت دامت محمدیہ دزمانی دلروالی خواص بہ کم وی خکہ چہ پہ دغہ اوږدہ زمانہ کنبی لاک دوه لاکہ خوانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم دی اودخاتم الانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم پہ زمانہ کنبی خویل نبی نشته پہ دے وجہ دخواصو مقربینو یوہ لویہ دلہ خوبہ دمتقدمینونہ وی او دمتاخرینو یعنی پہ امت محمدیہ کنبی بہ ددغونہ کم وی وړاندی دخواصو مقربینو دپارہ چہ کوم نعمتونہ مقرر دی دہغی تفصیل دادی چہ ﴿عَلَىٰ سُرٍّ مَّوْضُوئَةٍ مَّتَّكِينَ عَلَيْهِمَا مُتَّقِلِينَ﴾ [ہغہ] مقرب [خلق بہ دسرورزو دتارونونہ پہ اودلو شووتختونو تکیہ لگولی مخامخ ناست وی] پہ درمنشور کنبی دحضرت عباس رضی اللہ عنہ نہ دلفظ دموْضُوئَةٍ داتفسیر نقل کری دی ﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ﴾ [او ددوی سرہ بہ داسی ہلکان وی کوم چہ بہ ہمیشہ ہلکان وی دوی بہ خیزونہ راوڑی تلل راتلل بہ کوی ﴿بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقٍ وَكَايِسٍ مِّنَ مَّعِينٍ﴾] پیالی اوکوزی اود شرابوداسی جامونہ کوم چہ بہ د بہیدونکو شرابونہ دکولې شی] ددی تحقیق پہ سورہ صافات کنبی تیرشوی دی ﴿لَا يَصْدَعُونَ عَنْهَا وَلَا يَنْفُونَ﴾ [نہ بہ ددی نہ ہغوی تہ درد سروی اونہ بہ ددی نہ پہ عقل کنبی فتور راخی] داہم پہ سورہ صافات کنبی تیرشوی دی ﴿وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّوْنَ﴾ [اومیوی کومولرہ چہ بہ دوی خوبوی ﴿وَلَحْمٍ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ﴾] او دمارغانو غوبنی کومی چہ بہ ددوی دزرونو خوبنی وی ﴿وَحُورٌ عِينٌ﴾ [او ددوی دپارہ بہ بنانستہ غب سترگی بنخی وی] مراد حورې دی چہ رنگونہ بہ ی داسی صفا وشفاف وی ﴿كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ﴾ [لکہ] پہ حفاظت سرہ [پتی ایسودې شوې ملغلرې ﴿جَزَاءُ مِّمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾] دابہ ددوی دعملونو پہ صلہ کنبی ملاویری] او ﴿لَا يَتَمَنَّوْنَ فِيهَا لَعْنًا وَلَا تَائِيًا﴾ [ہلتہ بہ نہ بکواس اوڑی اونہ ہغوی خہ عبث خبرہ] اوری یعنی پہ شرابو خنبلو سرہ یاہسی ہم داسی خیزونہ بہ مومی پہ کومو چہ خوند مزہ ورکیدې شی [پس] دھرطرف نہ بہ ﴿إِلَّا قِيلَ سَلٰمًا سَلٰمًا﴾ [دسلام سلام اوازونہ راخی] لکہ دا قول داللہ تعالیٰ وَالْمَلٰئِكَةُ يَدْخُلُوْنَ عَلَيْهِمْ مِّنْ كُلِّ بَابٍ ﴿سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ اُولٰٓئِكَ دَاقُولُ دَاللّٰهُ تَعَالٰی تَحِيَّتُهُمْ فِيْهَا سَلٰمٌ﴾ کوم چہ دلیل د اعزاز او اکرام دے غرض روحانی جسمانی ہرقسم لذت اومسرت بہ داعلی درجې وی داجزاء د سابقینو بیان کری شوہ [او] وړاندی داصحاب الیمین دجزاء تفصیل دی یعنی ﴿وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ﴾ مَّا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ﴿[کوم چہ دنبی طرف والادی ہغہ بنی طرف والا خنگہ بنہ دی] ددی اجمال اعادہ دتفصیل نہ وړاندی خکہ وشوہ چہ دہغی اجمال فصل راغلی وو اوس وړاندی ددوی دبنہ والی بیان دی چہ ﴿فِي سِدْرٍ مَّجْذُودٍ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ﴾ [ہغوی بہ پہ ہغوباغونو کنبی وی پہ کومو کنبی چہ بہ بی ازغوبیر وی او

برله پسي کيلي به وی ﴿وَوَظِلَّ مِّنْهُ وَذُوهُ﴾ او اوږد سوري به وی ﴿وَمَاءٌ مَّكْنُوبٌ﴾ او بهيدونکي اوبه به وی ﴿وَوَاقِهَةٌ كَثِيرَةٌ﴾ او په کثرت سره ميوې به وی ﴿لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ﴾ چه ختمیږي به نه [لکه د دنیا ميوې چه په فصل تمامیدو سره تمامی شي] اونه به ترې نه دوی منع کولې شي [لکه د دنیا باغوانان چه ترې نه خلق منع کوي] ﴿وَوَفَرِشَ مَرْفُوعَةٍ﴾ [او دنگ دنگ فرشونه] خکه چه په کومو درجو کښې دغه خواره وی هغه درجې به اوچتې وی اوچونکه مقام د خوشحالی دې او خوشحالی بغیر د ښخونه نه کاملیږي په دې طور سره د دې عیش د اسبابو په ذکر سره د ښخوښته والې معلوم شو په دې وجه وړاندې د جنتي ښخو طرف ته ې د اَنشَاءُنَّ ضمیر راجع کړو او ددوی ذکر فرماني چه ﴿إِنَّا أَنشَأْنَهُنَّ إِنشَاءً﴾ [مونږه] دهغه ځای [هغو ښخولره] په کومو کښې چه د جنت حورې هم شاملې دی او د دنیا ښخې هم لکه چه په روح المعانی کښې د ترمذی په حواله سره د امرفوع حدیث نقل دې چه په دې آیت کښې چه د کومو ښخو د نوی تخلیق ذکر دې ددغونه مراد هغه ښخې دی کومې چه په دنیا کښې بودی گانې یابد شکله وې دهغوی په حقله فرماني چه مونږ هغو ښخولره [په خاص طور جوړې کړې دی] چه تفیصل ې وړاندې راځی ﴿فَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا﴾ [یعنی مونږ هغو ښخو لره داسې جوړې کړې چه هغوی پیغلې دی] یعنی د نزدیکی نه پس به بیا پیغلې کیږي لکه چه په درمنثور کښې د حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه نه مرفوع حدیث ثابت دې او ﴿عُرُبًا أَثَرَابًا﴾ [محبت کوونکې دی] یعنی حرکات نازو انداز حسن او جمال هرڅه به دهغوی دلکش وی او د جنتیانو سره [هم عمره دی] ددې تحقیق په سوره ص کښې تیر شوې دې ﴿لَا تُضْطَبُّ الِیْمِینَ﴾ [د اتول څیزونه د ښی جانب والو د پاره دی] وړاندې دا ښائی چه د ښی طرف والا به هم د مختلف قسم خلق وی یعنی ﴿ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ﴾ [ددوی] اصحاب الیمینو [یوه لویه ډله به د وړاندې نه وی] ﴿وَلِثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ﴾ [اویوه لویه ډله به د وروستونو وی] بلکه په ورستو کښې به اصحاب الیمین په نسبت د وړو مېوې شمیر کښې زیات وی چنانچه په احادیثو کښې وضاحت دې چه ددې امت د مؤمنانو مجموعه به د تیرو ټولو امتونو د مؤمنانو د مجموعې نه زیاته وی او ددې د صورت کیدې شي چه اصحاب الیمین دی ددې امت زیات وی خکه چه دا خواصو مقربینو اکثریت خو په متقدمینو کښې په خپله د برنی آیت نه ثابت شوی دی او هرکله چه اصحاب الیمین په مرتبه کښې د مقربینو نه کم دی نو ددوی جزاء به هم کمه وی پس ددې توجیه داده چه د مقربینو په جزاء کښې هغه د عیش سامانونه زیات ذکر دی کوم چه ښاریانوته زیات مرغوب دی او د اصحاب الیمین په جزاء کښې هغه د عیش سامانونه زیات ذکر دی کوم چه د باندو او صحراء او کلو خلقوته زیات مرغوب دی په دې کښې دې طرف ته اشاره ده چه په دې دواړو کښې به داسې فرق وی لکه د ښار په خلقو او باندو او صحراء په خلقو کښې چه وی لکه چه داسې په روح کښې دی [او] وړاندې د کفارو او ددوی د عذابونو ذکر دې یعنی ﴿وَأَضْطَبُّ الْقِیَمَالُ مَا أَضْطَبُّ الْقِیَمَالُ﴾ [کوم چه کیږ طرف والا دی دغه کیږ طرف والا خومره بد دی] او ددې اجمال تفصیل دادې چه ﴿فِی سَمُومٍ وَخِیمٍ﴾ [هغه خلق به په اور کښې وی او په جوشیدلو اوبو کښې دی] ﴿وَوَظِلَّ مِّنْ یَّخْمُومٍ﴾ اود تور لوگی په سوري کښې دی ﴿لَا یَارِدُ وَلَا یُغْنِی﴾ چه نه یخ وی اونه خوشحاله کوونکې [یعنی د سوري نه یوه جسمانی نفع وی راحت اویخ والې اویوه روحانی نفع وی لذت او فرحت د غلته به دواړه نه وی دا هغه لوگې دې د کوم ذکر چه بره په سوره رحمن کښې په لفظ د نحاس راغلي دي وړاندې ددې عذاب وجه ارشاد ده چه ﴿إِنَّهُمْ کَانُوا قَبْلَ

ذَلِكَ مُتَرَفِّينَ ﴿۱﴾ [هغه خلق به ددې نه وړاندې] يعنى په دنيا كېنې [په لويه خوشحالى: كېنې وو او] ددې خوشحالى به غرور كېنې ﴿وَكَاُنَا يُعْرِضُونَ عَلَى الْجَنَّةِ الْعَظِيمَةِ﴾ [په ډيره لويه گناه] يعنى په شرك او كفر [باندې اصرار كولو] مطلب دادې چه ايمان ي نه راوړو [او] وړاندې ددوى د كفر بيان دې كومې لره چه زيات دخل دې دحق په نه طلب كولو كېنې يعنى ﴿وَكَاُنَا يُقُولُونَ﴾ [دغو] [به داسې ونيل] ﴿عَازَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا عَازَا لَمَبْعُوثُونَ﴾ [چه كله مونږ مړه شو او خاورې او هډوكى شو نو آياددې نه پس به مونږ دوباره ژوندى كړى شو] ﴿اَوَاثَا وَاَلَا وُلُونَ﴾ [او آيا مونږ وړاندې پلاران نيكونه هم] به ژوندى شى چونكه د قيامت په منكرانو كېنې خنې كفار د نبى كريم ﷺ په زمانه كېنې هم وو په دې وجه ددوى په حقله ارشاددې چه ﴿قُلْ اِنَّ الْاَوَّلِينَ وَالْاٰخِرِينَ لَمَجْمُوعُونَ﴾ [ته ووايه چه ټول وړومبى او وروستى به جمع كړې شى] ﴿اِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ﴾ [د يومعين تاريخ په وخت باندې] ﴿ثُمَّ اَنكُمۡ اَيْهَا الضَّالُّونَ الْمُكْذِبُونَ﴾ [بيا] د جمع كيدونه پس [به تاسو] گمراه اهانودروغږن كوونكو ﴿لَا يُلَوِّنَ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زُفُورٍ﴾ [د زقوم اونه به درلره خورل وي] ﴿فَسَالَتُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ﴾ [او گيډه به ترې نه ډكول وي] ﴿فَشَرِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ﴾ [بيا به په دې دپاسه جوشيدلي گرمې اوبه څښل وي] ﴿فَشَرِبُونَ شُرَبَ الْهَنِيمِ﴾ [بيا څښل هم دتېرو اوبسانو په شان] غرض ﴿هٰذَا نَزَّلْنَاهُمۡ يَوْمَ الدِّينِ﴾ [ددې خلقو به د قيامت په ورځ داميلمستياوي]

معارف و مسائل

د سورة واقعه خصوصى خاصيت به مرض وفت كېنې د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه سيق خودونكى هدايات: ابن كثير رحمه الله د ابن عساكر په حواله ابى ظبييه نه دا واقعه نقل كړې ده چې د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د وفات په مرض كېنې عثمان ذوالنورين رضي الله عنه تپوس دپاره ورغلو، تپوس ئې ترې او كړو چې درته څه تكليف دې؟ وې فرمائيل چې [ذنوبى] [د گناهونو تكليف مې دې] بيا ئې ترې تپوس او كړو چې [ما تشې] [تاسو څه غواړئ؟] وې فرمائيل چې [رحمة ربى] [د خپل رب رحمت غواړم] بيا عثمان رضي الله عنه ورته او فرمائيل چې زه ستاسو دپاره څوك طيب راوبلم، نو وې فرمائيل چې: [الطبيب امرضى] [هم طيب بيمار كړې يم] بيا عثمان رضي الله عنه او فرمائيل چې بيت المال نه څه مال تاسو ته راوړيم؟ وې فرمائيل چې [لا حاجة لى فيها] [زما ورته حاجت نشته دې] عثمان رضي الله عنه او فرمائيل چې تاسو دا خواست قبول كړئ چې ستاسو نه پس ستاسو د لونړو پكار راشي، وې فرمائيل چې ستاسو زما لونړو باره كېنې دا فكر كوئ چې هغوى به گنى غريبانان شى يا به ئې لوږې تندي سره مخ شى مگر ماته ددې فكر بالكل نشته. ځكه چې ما خپلو لونړو ته تاكيد كړې دې چې هره شپه دې سورة واقعه تلاوت كوئى ولې چې ما دا رسول كريم ﷺ نه اوريدلى دى چې:

امن قرا سورة الواقعة كل ليلة لم تصبه فاقة ابدًا [ابن كثير] (۱) [څوك چې هره شپه سورة واقعه لولى هغه به هيچرې لوږه كېنې نه اخته كيږي] ابن كثير دا روايت د ابن عساكر په سند نقل كولو نه پس ددې تائيد د نورو سندونو او كتابونو نه هم پيش كړې دې.

(۱) تفسير ابن كثير تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۵۱۴] و شعب الإيمان للبيهقي رقم الحديث [۲۳۹۵]

[اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ] ابن کثیر رحمہ اللہ او فرمائیل چہ واقعہ د قیامت د نومونو ځینې یو نوم دې ، ولې چي ددې په واقع کیدو کښې د څه شک شېهي گنجائش نشته (۱) .

[لَيْسَ لَوْفَعَتَا كَاذِبَةً] ، [كَاذِبَةٌ] د عاقبة او عافية پشان مصدر دې او معنی یې داده چي ددې په واقع کیدو کښې هېڅ دروغ نشي کیدې ، ځینې حضراتو کاذبة د تکذیب په معنی گرځولې دې ، معنی ئې ښکاره داسې ده چي قیامت راتلل دروغژن کیدې نشي .

[خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ] یعنی د قیامت واقعہ به د لوڼې مرتبې ډیر قومونه او خلق ذلیل او خوار کړي او ډیر ذلیل او خوار خلق او قومونه به سربلند او پورته کړي ، د ابن عباس رضی اللہ عنہ ددې جملې هم دا تفسیر منقول دې ، او مقصد ئې هیبتناک کیدل او په دې کښې د عجیبه قسم انقلابونو راپېښیدو بیان دې لکه چي د بادشاهانو او حکومتونو لیدل د انقلاب په وخت کیدې شي چي پورته خلق په کښې ښکته او ښکته خلق په کښې پورته شي ، نیست مند شته مند شي او شته مند نیست مند شي (۲) .

د هنر په میدان کښې د حاضرینو درې قسمونه : [وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً] ابن کثیر رحمہ اللہ او فرمائیل چي د قیامت په ورځ به ټول خلق په دریو ډلو کښې تقسیم شي ، یوه ډله به د عرش ښي طرفته وي ، دا به هغه وي چي د آدم عليه السلام د ښي جانب نه پیدا شو او عمل نامه به ورته په ښي لاسونو کښې ورکولې شي ، او د عرش په ښي طرف به راجمع کولې شي دا ټول خلق به جنتیان وي .

بله ډله به د عرش په کس طرف کښې جمع کيږي چي د آدم عليه السلام د کسي ډډې نه پیدا شوي دي . عمل نامه به ورته په ښي لاسونو کښې ورکولې شي ، ټول به کسي غاړې ته راجمع کولې شي او ټول به جهنمیان وي ، [انعوذ بالله من صنيعهم] اودریمه قسم ډله به د سابقینو وي چي د عرش د رب په مخکښي به د خصوصی امتیاز او نزديکت په مقام کښې به وي ، په دوي کښې به پیغمبران عليهم السلام ، رسولان عليهم السلام ، شهیدان او اولیاء الله شامل وي د دوي شمیر به د اصحاب الیمین په نسبت کم وي (۳) .

په آخر د سورت کښې ددې درې وارو بیان بیا په دې سلسله کښې راځي چي د انسانانو د مرگ د وخت نه به دا نڅېني محسوسيږي چي مرگیدونکي په کومه ډله کښې شاملیدونکي دي ؟ [وَالسَّيِّئُونَ السَّيِّئُونَ] امام احمد رحمہ اللہ دعائشه صديقه رضی اللہ عنہا نه روايت کړې دې چي رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم صحابه کرامو رضی اللہ عنہم نه تپوس او کړو چي تاسو ته معلومه ده چي د قیامت په ورځ به ظل الله یعنی د الله تعالی سوري ته وړاندې والې کوونکي څوک خلق وي ؟ صحابه کرامو رضی اللہ عنہم عرض او کړو چي [الله ورسوله اعلم] رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چي دا هغه خلق دي چي کله ورته د حق بلنه ورکړې شي نو هغوي ئې قبوله کړي او حق چي واخستې شي نو ادا ئې کړي او د خلقو په باره کښې هغسي فیصله کوي څنگه چي په خبله باره کښې کوي (۴) .

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۵۱۳]

(۲) روح المعاني [ج: ۲۰ ص: ۱۹۷]

(۳) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۵۱۵]

(۴) مسند احمد ، مسند الصديقه عائشة رضی الله عنها رقم الحديث: [۲۴۳۷۹]

مجاهد رحمہ اللہ او فرمائیل چي د سابقین نہ مراد انبیاء دی ، ابن سیرین رحمہ اللہ او فرمائیل چي د چا د دوارو قبلو طرف مونخ کول نصیب شوی وی ، او حسن رحمہ اللہ او قتاده رحمہ اللہ او فرمائیل چي پدھر امت کنبی بہ سابقین وی ، ځیني مفسرینو او فرمائیل چي مسجد تہ د ټولو نہ رومبي تلونکی بہ سابقین وی . ابن کثیر رحمہ اللہ ددي ټولو قولونو د نقل کولو نہ پس فرمائیلی دی چي دا ټول اقوال بہ پخپل ځاني صحیح دی ، پدې کنبی څه اختلاف نشته ، ولې چي سابقین ہم هغه خلق دی چي چا پد دنیا کنبی نیکو کارونو تہ وړاندې والې کړې وی ، نو څوک چي پد دنیا کنبی پد نیک عمل کولو کنبی د ټولو نہ وړاندې وی ، هغوی بہ پد آخرت کنبی ہم پد سابقین کنبی شامل وی ، ولې چي پد آخرت کنبی بہ د عمل پد جوړ جزاء ورکولې شی (١) .

[ثُمَّ مِنَ الْاَوَّلِينَ وَقَلِيلٌ مِنَ الْاٰخِرِينَ] ، [ثُمَّ] دلې تہ ونیلې شی او زمخشری ئې معنی لویه ډله کړې ده ، [روح] (٢) .

د اولین ، آخرین نه څوک مراد دی :- دلته د اولین او آخرین د تقسیم بیان دوه ځل راغلې دي اول د سابقین مقربین په سلسله کنبی دویم د اصحاب الیمین یعنی د عامو مؤمنانو په سلسله کنبی پد رومبي ځاني یعنی سابقین کنبی دا فرق کړې شوی دی چي د سابقین ځیني بہ [ثُمَّ] وی او د آخرین ځیني بہ کم وی لکه چي پد بیان شوی آیت مبارک کنبی دی او بل ځاني کنبی د اصحاب الیمین په بیان کنبی اولین ، آخرین دوارو کنبی [ثُمَّ] لفظ راغلې دي معنی ئې دا شوه چي اصحاب الیمین په اولینو بہ هم لوئي جماعت وی اوداشان داخرینو نہ بہ هم لویه ډله وی لکه فرمائی چي :

[ثُمَّ مِنَ الْاَوَّلِينَ وَثُمَّ مِنَ الْاٰخِرِينَ] اوس د غور کولو قابل خبره د اده چي د اولین نہ مراد کوم خلق دی او آخرین نہ مراد کوم خلق دی ؟ پدې کنبی د مفسرینو حضراتو دوه اقوال دی ، یو دا چي د آدم عليه السلام د زمانې تہ د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د زمانې د شروع کیدو نہ وړاندې پورې ټول خلق پد اولین کنبی داخل دی او د خاتم الانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم د زمانې نہ چي واخلې تر قیامتہ پورې راتلونکی خلق پد آخرین کنبی داخل دی ، دا تفسیر مجاهد رحمہ اللہ ، او حسن رحمہ اللہ نہ ابن ابی حاتم رحمہ اللہ په سند سره نقل کړی دی (٣) . او ابن جریر رحمہ اللہ هم دا تفسیر اختیار کړې دي د بیان القرآن په خلاصه تفسیر کنبی هم دا اختیار کړې شوی دی کوم چي دا بیان کړې شو ، او ددي په دلیل کنبی د جابر رضی اللہ عنہ مرفوع حدیث ئې نقل کړې دي ، دا حدیث پاک ابن عساکر پخپل سند سره داسې نقل کړې دي چي کله رومبي آیت مبارک کوم چي د سابقین مقربین په سلسله کنبی راغلې دي نازل شو یعنی [ثُمَّ مِنَ الْاَوَّلِينَ وَقَلِيلٌ مِنَ الْاٰخِرِينَ] . نو عمر فاروق رضی اللہ عنہ په تعجب سره عرض او کړو چي یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم آیا پد تیرو شوؤ امتونو کنبی بہ سابقین زیات وی ، او په مونږ کنبی بہ کم وی ؟ دي نہ پس یو کال پورې دي پسي آیت نازل نشو ، کله چي یو کال پس دا آیت مبارک نازل شو چي : [ثُمَّ مِنَ الْاَوَّلِينَ وَثُمَّ مِنَ الْاٰخِرِينَ] نو رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چي :

(١) تفسیر ابن کثیر [ج: ٧ ص: ٥١٧]

(٢) روح المعانی [ج: ٢٠ ص: ٢٠٦]

(٣) تفسیر المظهری [ج: ٩ ص: ١٧٤ ، ١٧٥]

[اسمہ یا عمر ما قد انزل الله ثلثة من الاولين^(۱) وثلثة من الآخرين^(۲) الا وان من ادم الى ثلثة وامتى ثلثة، والحديث، ابن کثیر^(۱)] انہی عمر رضی اللہ عنہما واؤرہ چہی اللہ عزوجل نازل کرل چہی د اولینو خینی بہ ثلثہ لویہ دلہ وی او بہ آخرینو کنہی بہ ہم ثلثہ لویہ دلہ وی او یاد لرئ چہی د آدم رضی اللہ عنہ نہ تر ما پور ی یوہ ثلثہ دہ او زما امت بلہ ثلثہ دہ او ددی مضمون تائید دہغی حدیث پاک نہ ہم کبری چہی امام احمد رضی اللہ عنہما او ابن ابی حاتم رضی اللہ عنہما د ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ نہ روایت کر ی د ی چہی کلہ: [ثلثة من الاولين^(۱) وثلثة من الآخرين^(۲)] نازل شو نو پہ صحابہ کرام رضی اللہ عنہم دا سختہ شوہ چہی مونز بہ د امتونو تیرو شوؤ پہ نسبت کم یو ، دغہ وخت دویم آیت مبارک نازل شو چہی [ثلثة من الاولين^(۱) وثلثة من الآخرين^(۲)] دغہ وخت رسول کریم رضی اللہ عنہ او فرمائیل چہی زما امید د ی چہی تاسو یعنی زما امت محمدیہ رضی اللہ عنہم بہ د تولو خلقو پہ مقابلہ کنہی خلور مہ ، دریمہ ، بلکہ نیمہ حصہ د جنتیانو یئ او پہ پاتی نیمو کنہی بہ ہم خہ حصہ ستاسو وی [ابن کثیر^(۲)].

ددی نتیجہ بہ داوی چہی پہ مجموعی طور بہ د جنتیانو اکثریت د امت محمدی وی مگر د ی دوارو احادیثو نہ پہ دلیل نیولو کنہی یو اشکال دادی چہی [قلیل من الآخرين^(۳)] خود سابقینو مقربینو بارہ کنہی راغلی دی او پہ بل آیت مبارک کنہی چہی [ثلثة من الآخرين^(۲)] راغلی د ی ہغہ د سابقینو مقربینو بارہ کنہی نہ بلکہ د اصحاب الیمین بارہ کنہی دی.

ددی جواب پہ روح المعانی^(۴) کنہی د اور کر ی د ی چہی اصحاب کرام رضی اللہ عنہم او عمر فاروق رضی اللہ عنہ چہی پہ رومی ایت سرہ غمژن شوی وو دہغی وجہ دا کیدی شی چہی غالباً د ہغوی خیال بہ دا راغلی وی چہی لکہ خنگہ سابقینو کنہی بہ د امت محمدیہ رضی اللہ عنہم شمیر کم وی د اسی بہ پہ اصحاب الیمین کنہی ہم د امت محمدیہ رضی اللہ عنہم شمیر کم وی . خو ہر کلہ چہی د اصحاب الیمین پہ تشریح کنہی پہ اولین او آخرین دوارو کنہی لفظ د ثلثہ نازل شو نو دغہ شبہ ختمہ شوہ او مطلب ئی دا راوختو چہی پہ تولو جنتیانو خلقو کنہی بہ د امت محمدیہ رضی اللہ عنہم شمیر زیات وی . پہ سابقین اولین کنہی د امت محمدیہ رضی اللہ عنہم شمیر خکہ کم راخی چہی دوؤ لکو پور ی خو پہ ہغوی کنہی پیغمبران رضی اللہ عنہم وو ، چہی درجہی تہ ئی ہیخوک نیک ، صالح او پرهیزگار بندہ نشی رسیدلی ، خلاصہ ددی تولو دا شوہ چہی د امت محمدیہ رضی اللہ عنہم شمیر بہ د تولی دنیا د خلقو نہ زیات وی صرف سابقین اولین کنہی بہ ئی شمیر خکہ کم وی چہی د غی تولو کنہی خو صرف دوہ لکہ پیغمبران علیہم السلام دی خکہ خہ د غم خبرہ نہ دہ .

لیکن ابن کثیر رضی اللہ عنہ ، ابو حیان رضی اللہ عنہ ، قرطبی رضی اللہ عنہ ، روح المعانی رضی اللہ عنہ او مظہری وغیرہ پہ تولو تفسیرونو کنہی دویم تفسیر غورہ بللی د ی ، دہغی حاصل دادی چہی د اولین او آخرین دوارہ دلہی د امت محمدیہ رضی اللہ عنہم مراد دی ، اولین ددی امت قرون اولی یعنی صحابہ کرام رضی اللہ عنہم او تابعین وغیرہ دی چہی پہ حدیث کنہی ئی ورتہ خیر القرون فرمائیلی دی او آخرین ددی نہ پس خلق دی^(۵).

^(۱) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۵۱۸]

^(۲) تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحدیث: [۱۸۷۷۵] و تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۵۱۸] و مسند احمد ، مسند ابی

ہریرہ رضی اللہ عنہ ، رقم الحدیث: [۹۰۸۰]

^(۳) روح المعانی [ج: ۲۰ ص: ۲۰۸]

^(۴) روح المعانی [ج: ۲۰ ص: ۲۰۸] و تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۵۱۸]

کوم مرفوع حدیث پاک چي د رومبي تفسیر په تائید کښي د جابر رضي الله عنه په روایت لیکلې شوې دي، ابن کثیر رحمته الله دهغې باره کښي او فرمائیل چي: [ولکن فی اسنادہ نظراً د دویم تفسیر باره کښي په دلیل نیولو کښي ئې هغه قرآنی آیتونه پیش کړي دي چي په کښي امت محمدیه د ټولو نه زیات غوره خودلې شوې دي لکه فرمائي (۱) چي:

[كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ] وغیره او وې فرمائیل چي دا خبره ډیره لرې ده چي په امت محمدیه کښي د سابقینو مقربین شمیر د نورو امتونو په نسبت کم وي، ځکه غوره خبره داده چي [ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ] نه مراد ددي امت هغه رومبي زمانه قرن اولی دی او د [قَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ] نه مراد د امت محمدیه روستنی خلق دی چي په کښي به د سابقینو مقربینو شمیر کم وي.

ددې قول په تائید کښي ابن کثیر رحمته الله د حسن بصری رحمته الله قول د ابن ابی حاتم رحمته الله په روایت داپیش کړې دي چي حسن دا آیت مبارک [وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ] تلاوت کړو نو وې فرمائیل چي سابقین خو زمونږ وړاندې تیر شو لیکن یا الله عز وجل مونږ په اصحاب الیمین کښي داخل کړې، اود حسن رحمته الله نه په دویم روایت کښي دا الفاظ هم نقل کړي دي چي [ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ] په تفسیر کښي ئې او فرمائیل چي [ثَلَاثَةٌ مِّنْ مَّضَىٰ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ] یعنی د اولین نه ددي امت وړاندینی خلق دی. داسي محمد بن سیرین او فرمائیل چي د [ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ] وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ] باره کښي به علماء دا او فرمائیل او امید به ئې لرلو چي دا اولین او آخرین ټول به ددي امت ځیني وي [ابن کثیر] (۲). او په روح المعانی کښي ددي دویم تفسیر په تائید کښي یو مرفوع حدیث په حسن سند سره د ابی بکر رضي الله عنه په روایت دا نقل کړې دي:

[اخرج مسدود فی مسنده وابن المنذر والطبرانی وابن مردويه بسند حسن عن ابی بکر عن النبی صلی الله علیه وسلم فی قوله سبحانه ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ قَالَ هُمَا جَمِيعَا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ] (۳) او ابن عباس رضي الله عنه نه هم په ضعیف سند سره یو مرفوع حدیث ډیرو محدثینو نقل کړې دي چي الفاظ ئې دادی:

[هُمَا جَمِيعَا مِنْ أُمَّتِي] [دا دواړه اولین او آخرین به هم زما دامت نه وي] (۴) ددي تفسیر مطابق به دسورت په شروع کښي د [وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً] مخاطب به هم امت محمدیه وي او دا درې واړه قسمونه به هم د امت محمدیه صلی الله علیه وسلم وي [روح المعانی] (۵). تفسیر مظهری کښي رومبي تفسیر ځکه ډیر لرې گرځولې شوې دي چي د قرآن عظیم الشان آیتونه په دې ښکاره دلالت کوي چي امت محمدیه صلی الله علیه وسلم د ټولو وړاندې امتونو نه یات غوره دي او ښکاره داده چي د یو امت غوروالې په دي وي چي په کښي د اعلی دلي شمیر زیات وي. ځکه دا خبره لرې ده چي په دي زیات غوره امت کښي ددي سابقینو شمیر کم وي.

۱، تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۵۱۸]

۲، تفسیر ابن کثیر [ج: ۷ ص: ۵۱۸، ۵۱۹]

۳، روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۲۰ ص: ۲۰۸]

۴، روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۲۰ ص: ۲۰۸]

۵، روح المعانی [ج: ۲۰ ص: ۲۰۸]

د قرآن عظیم الشان د آیتونو [کُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ] او [لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا] نه دامت محمدیه ﷺ زیات غوره والی په ټولو امتونو باندې ثابت دې او ترمذی، ابن ماجه او دارمی د بهز بن حکیم نه روایت کړې دې او ترمذی دا سند حسن بللې دې د حدیث الفاظ دادی:

[انتم تمون سبعین امة انتم اخیرها واکرمها علی الله تعالی] (۱) [تاسو به د اوياؤ امتونو خاتمه یی چې دهغې ځینې به تاسو د ټولو نه په آخر کښې او د الله تعالی په نزد د ټولو نه زیات عزت مند او زیات غوره یی]

او امام بخاری رحمه الله د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه روایت کړې دې چې رسول کریم ﷺ او فرمايیل: آیا تاسو په دې راضی یی چې تاسو څلورمه حصه جنتیان یی؟ مونږ عرض او کړو چې بیشکه مونږ په دې راضی یو. وې فرمايیل چې:

[والذي نفسی بیده انی لارجوا ان تکنوا نصف اهل الجنة، مظهری] (۲) [قسم دې په هغه ذات د چا په قبضه کښې چې زما روح دې زما دا امید دې چې تاسو [یعنی امت محمدیه ﷺ] د ټولو جنتیانو په نیمه به یی]

او ترمذی رحمه الله، حاکم رحمه الله او بیهقی رحمه الله د بریده رضی الله عنه روایت نقل کړې دې چې ترمذی رحمه الله ددې سند ته حسن او حاکم ورته صحیح وئیلې دې، د حدیث پاک الفاظ دادی چې رسول کریم ﷺ او فرمايیل چې:

[اهل الجنة مائة وعشرون صفاً ثمانون منها من هذه الامة واربعون من سائر الامم] [جنتیان به ټول شپږ شلې صفونه وی چې په کښې به اتیا صفونه ددې امت وی او په پاتې څلویښتو صفونو کښې به ټول امتونه شریک وی] [مظهری] (۳)

پدې روایتونو کښې ددې امت جنتیان چرته د ټولو امتونو د جنتیانو څلورمه حصه، چرته نیمه او خودلې شو لیکن په دې آخری روایت کښې په دریو کښې دوه حصې ددې امت او خودلې شو، په دې کښې څه بې سمونی [تعارض] ځکه نشته چې داد رسول کریم ﷺ اندازه ده چې په مختلفو وختونو کښې په کښې زیاتوالې خودلې شوې دې، والله اعلم.

[عَلَى مَرْثُوهٍ] د موضوعه په باره کښې ابن عباس رضی الله عنه ابن جریر رحمه الله او ابن ابی حاتم رحمه الله او بیهقی رحمه الله وغیره دا نقل کړی دی چې ددې معنی هغه کپړه ده چې د سرو زرو د تارونو کار پرې شوې وی (۴).

(۱) جامع الترمذی، ابواب التفسیر تفسیر سورة آل عمران [ج: ۴، ص: ۱۲۹] و سنن ابن ماجه، ابواب الزهد، باب صفة امة محمد ﷺ [ج: ۲، ص: ۳۱۶] سنن الدارمی کتاب الرقاق، باب فی قول النبی ﷺ انتم آخر الامم رقم الحديث: [۲۸۱۶]

(۲) تفسیر المظهری [ج: ۹، ص: ۱۶۸] وصحیح البخاری کتاب الرقاق، باب کیف الحشر [ج: ۲، ص: ۹۶۵]
(۳) تفسیر المظهری [ج: ۹، ص: ۱۶۸] و جامع الترمذی، ابواب صفة الجنة، باب ماجاء فی صف اهل الجنة [ج: ۲، ص: ۸۱] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [۲۷۴]
(۴) تفسیر الطبري [ج: ۲۷، ص: ۳۸۷] و تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحديث: [۱۸۷۷۶]

[وَلَدَانِ مُقْتَدُونَ] ددي نه مراد هغه هلکان دی چې هميشه به هلکان وی چې عمر به ئې بالکل نه بدلېږي، ددې غلمانو باره کښې غوره تحقيق دادي چې د حورو پشان دوي هم د جنت پيداوار دی چې دواړه به د جنتيانو خادمان وی، د حديث پاک دروايتونو نه ثابت دی چې يو جنتي سره به په زرگونو خادمان وی، [مظهری] (۱).

[بَاكُوَابٍ وَأَبَارِيقُ وَكَأْسٌ مِّنْ مَّعِينٍ]، [اَكْوَابٍ] د کوب جمع ده د اوبو څکلو داسې لوبښي ته وائي څنگه چې زمونږ گلاس وی، [اَبَارِيقُ] د ابريق جمع ده، ددستي لوبښي ته وئيلې شی، [کَاسٍ] خاص دشرابو پيالۍ ته وئيلې شی، د [مَعِينٍ] مطلب دادي چې دشراب به د جاري چينې نه راوړې شوی وی.

[الْأَيْصَدُّعُونَ] دا د صداع نه مشتق دې چې معنی ئې سر دردی ده، دنيوی شراب چې زیات او څکلي شی نو سر درد راولی او سرگرځيدل پيدا کوی خو د جنت شراب به دې نه پاک وی. [وَلَا يَزْفُونَ] دنزف معنی ټول کوهې داوبو نه تشول دی، دلته مراد د عقل نه خالی کيدل دی.

[وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَمْثَلٍ] يعنی د مارغانو غوبنه څنگه چې د هغوی خواهش وی په حديث پاک کښې راغلی دی چې جنتيان کله د يو مارغه د غوبښي خواهش او کړی نو هغه به په هغه شکل کښې ورته پيش شی، چې څنگه ئې غواړی، که د کبابونو، وريتي، سرې کړې په شکل ئې غواړی هم په هغې شکل کښې به ورته پيش شی، [مظهری] (۲).

[وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ] اصحاب يمین په اصل کښې مؤمنان متقيان دی، او په اولياء الله کښې به گناهگار مسلمانان هم دوي سره يو ځای کيږي، ځينې خو به دالله تعالی په فضل سره، ځينې د چا نبی په شفاعت سره د بخښلو او معاف کيدو نه پس او ځينې به د عذاب نه پس چې د گناه نه صفا شی نو هغوی به هم د اصحاب يمین په ډله کښې شامل شی، ولي چې گناهگار مؤمن دپاره د جهنم اور په حقيقت کښې عذاب نه بلکه دکوته وغيره نه دپاکولو يو طريقه او تدبير دې [مظهری] (۳).

[فِي يَدَيْهِمْ فَخْزُودٌ وَظَلِيلٌ مِّنْ دَاوُدَ وَمَاءٌ مَّسْكُوبٌ] د جنت نعمتونه بې شميره، بې مثال او بې قياسه دی، په دې کښې کوم نعمتونه چې قرآن عظيم الشان ذکر کړی دی هغه د مخاطبينو د فکر د انداز او دهغوی د خوښې د څيزونو ذکر کوی، د عربو خلق چې د کومو تفريحونو او دکومو ميوو چې عادت وو، دلته دهغې ځينې د څو بيان شوی دی.

[فِي يَدَيْهِمْ فَخْزُودٌ] سدره د بيري ونې ته وئيلې شی، فَخْزُودٌ هغه بيرو ته وائي چې غنې ئې پرېکړې شوی وی، او دميوي د زوره ئې ځانگې راتيتې شوی وی، د جنت دا بيري به ددنیا د بيري پشان نه وی بلکه د چاتو [منگيانو] هومره به وی چې په خوند، رنگ او بوټی کښې به ورته هم ددنیا بيري هيچرې نشي رسيدې.

(۱) تفسير المظهری [ج ۹ ص ۱۶۸] و جامع الترمذي، ابواب صفة الجنة باب ماجاء في ما لا دني اهل الجنة من الكرامة [ج ۲ ص ۸۳]

(۲) تفسير المظهری [ج ۹ ص ۱۶۹] و مسند البزار، مسند عبدالله بن مسعود ر. ق. الحديث: [۲۰۳۲] و مجمع الزوائد رقم الحديث: [۱۸۷۳۶] و كتاب اهل الجنة باب في ثياب الجنة.

(۳) تفسير المظهری [ج ۹ ص ۱۷۱]

[طَلَجَ مَنضُودٌ] طلع د کيلې ونه ، مَنضُود چې ميوه ئې قط په قط وی څنگه چې د کيلې په غونچه کښې وی .

[ظِلِّ مَنُودٌ] [اوږ سيوري] د صحيحينو په حديث کښې دی چې د جنت ځينو ونو سيوري به دومره اوږد وی چې په اس سور بنده به ئې په سلو کالو کښې نشي غوځولې^(۱) .

[وَمَاءٌ مَّكُوبٌ] جاری او به چې په زمکه کښې بهیري .

[وَفَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ] د کثيرة په معنی کښې داهم داخل دی چې د میوؤ شمیر به ئې گنړی وی او داهم چې قسمونه او جنسونه به ئې گنړي .

[لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ] د مقطوعة نه مراد دادی چې د فصل او موسم په ختمید باندې ختم شی ، څنگه چې د دنیا د عامو میوؤ هم دا حال دې چې د خپل خپل موسم په ختمیدو باندې ختمیږي ، خو د جنت هره ميوه به هر وخت په هر موسم کښې موجوده پاتې کیږي . د [مَمْنُوعَةٍ] مراد هم دادې چې څنگه په دنیا کښې د باغونو کښیان [باغوانان] څوک پردې دهغې میوؤ شوکولو ته نه پریرېدی ، دغه شان څه منع کول به د جنت په میوؤ کښې نه وی .

[أَوْفَرِشٍ مَّرْفُوعَةٍ] ، [أَفْرِشٍ] دافراش جمع ده چې معنی ئې توشک یا فرش ده ، د فرش لوړ والي اول خوځکه دې چې دا مقام پخپله لوړ دې ، دویم دا چې پخپله دا فرش په زمکه باندې نه بلکه په تختونو او چپرکتونو به وی ، دریم دا چې پخپله دغه فرش به هم پیړۍ وی او ځینو مفسرینو دلته د فرش نه مراد ښځه اخستې ده ولې چې دښځې نه هم په فراش سره تعبیر کولې شی لکه په حدیث پاک کښې فرمائی چې :

[الولد للفراش] (۲) ، [اولاد د ښځې دې] دې پسي آیتونو کښې چې د جنتیانو ښځو صفات بیان شوي دی هغه هم ددې معنی فرینه دی ، [مظهري] (۱) . په دې صورت کښې د مرفوعة لفظ د درجو د لوړ والي معنی ورکوي ، یعنی د لوئې مرتبې .

[إِنَّا أَنشَأْنَهُنَّ إِنشَاءً] د [إِنشَاءً] معنی پیدا کول دی ، د هن ضمیر د جنت ښځو ته راجع دې اگر چې په نژدې تیرو شوؤ آیتونو کښې دهغې ذکر نشته دې ، مگر په لږه فاصله کښې د سابقینو په بیان کښې ددوئ بیان راغلې دې ځکه ورته ضمیر راجع کیدې شی او که په دې آیت مبارک کښې د فراش نه مراد جنتی ښځې وی نو ضمیر دوئ ته راجع کیدل ښکاره دی ، دغه شان په فرش ، توشک ، تولاټی وغیره د مزو د څیزونو په ذکر کولو کښې پخپله یو دلالت ښځې ته بیا موندې شی ځکه هم ضمیر دوئ ته راجع کیدې شی .

معنی د آیت مبارک داده چې مونږ د جنت د ښځو پیدا کول په یو خاص انداز سره کړي دی اود اخاص انداز د جنت د حورو دپاره خو داسې دې چې هغوی په جنت کښې بغیر د ځانیگولونه پیدا شوي دی ، او د دنیا ښځې چې جنتیانې شی نو دهغوی د خاص پیدا کولو مطلب به داوی چې د دنیا بد شکلی ، تور والې ، بوډاوالې یا نور عیبونه به ئې ختم کړي شی ، ښکلي ، سړي .

(۱) صحيح البخاري كتاب التفسير ، تفسير سورة الواقعة [ج: ۲، ص: ۷۲۴] و صحيح مسلم كتاب الجنة وصفة ونعيمها وأهلها [ج: ۲، ص: ۳۷۸]

(۲) صحيح البخاري كتاب البيوع ، باب تفسير المشبهات [ج: ۱، ص: ۲۷۵]

(۳) تفسير المظهري [ج: ۹، ص: ۱۷۲]

سپینې، پیغلې او بی عیب به کړې شی. لکه ترمذی شریف او بیهقی کښې د انس رضی اللہ عنہ نه روایت دي چې رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې د إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ په تفسیر کښې او فرمائیل چې کومې ښځې په دنیا کښې بوډنې، چوچن، سپین سرې او بدشکله وی، په دې نوی پیدائش سره به هغوی ځوانې او ددغې عیبونو نه پاکې وی^(۱)، او بیهقی د عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا په روایت سره بیان کړی دی چې یوه ورځ رسول کریم ﷺ کور ته تشریف راوړو، ماسره یو بوډنې ناسته وه، رسول کریم ﷺ تپوس او کړو چې دا څوک دی، ما عرض او کړو چې پخپلوئ کښې زما یوه ترور ده، هغوی د خوش طبعی په طور او فرمائیل: لَا تَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَجُوزًا [جنت ته به بوډنې نه داخلېږی] دغه غریبه ډیره خفه شوه، او ځینې روایتونو کښې راغلی دی چې په ژړا شوه نور رسول کریم ﷺ ورته تسلی ورکړه، او دخپلې خبرې مبارکې حقیقت ته د بیان کړو چې جنت ته لارې شې نو بوډنې به پاتې نشي. او پیغله به ئې او هم دغه آیت مبارک ئې تلاوت کړو. [مظهری]^(۲).

[أَبْكَارًا] د بکر جمع ده، پیغلې جنن ته وئیلې شی، مراد دادې چې د جنت د ښځو پیدا کول به په دې شان سره وی چې د هر کور والی نه پس به بیا پیغله کیږی. [عُرْبًا] د عربو جمع ده، هغې ښځې ته وئیلې کیږی چې د خپل خاوند عاشقه وی او د هغه زړه پورې معشوقه وی.

[أَوَّلًا] د ترب جمع ده، معنی ئې همزولې ده چې په ښاږو کښې ئې سره یو ځانې لوبې کړې وی، یعنی په جنت کښې به ټولې ښځې اوسری سره خپل مینځ کښې همزولې وی، د حدیث په ځینې روایتونو کښې دی چې د ټولو عمر به درې دیرش کاله وی. [مظهری]^(۳).

[ثَلَاثَةَ مِائَاتٍ] د ثلثة معنی لویه ډله او د اولین او آخرین په تفسیر کښې د مفسرینو حضراتو دوه قوله پورته د سابقون په بیان کښې ذکر شوی دی.

که د اولین نه مراد هغه خلق وی چې د آدم عليه السلام د زمانې نه د رسول کریم ﷺ د زمانې د شروع کیدو نه وړاندې وو، د آخرین نه مراد، د رسول کریم ﷺ امت تر قیامت پورې وی، نو ددې آیت حاصل به داوی چې د اصحاب الیمین یعنی د مؤمنانو متقیانو شمیر د پخوانو امتونو په مجموعه کښې به یوه لویه ډله وی او یوازې په امت محمدیه ﷺ کښې به یوه ډله وی. په دې صورت کښې اول خود امت محمدیه ﷺ د غوره والی دپاره هم څه کم نه دی چې د پخوانو لکونو پیغمبرانو ﷺ د امتونو هومره د امت شی چې زمانه ئې ډیره لږه ده. دې نه علاوه د [ثَلَاثَةَ] په لفظ کښې د اهم گنجائش شته چې د ثلثة آخرین شمیر به د اولین نه زیات شی.

او که دویم تفسیر مراد واخستی شی چې اولین او آخرین دواړه ددې امت مراد دی لکه چې ابن عباس رضی اللہ عنہ نه بغوی او حضرت ابی بکره رضی اللہ عنہ نه مسدد، طبرانی او ابن مردویه روایت کړې دي

^(۱) جامع الترمذی، ابواب التفسیر باب ومن تفسیر سورة الواقعة (با الاختصار) [ج: ۲، ص: ۱۲۵]

^(۲) تفسیر المظهری [ج: ۹، ص: ۱۷۳] و شرح السنة للبغوی (بإختلاف فی اللفاظ) رقم الحديث: [۳۶۰۶] والمعجم الكبير للطبرانی رقم الحديث: [۵۷۰۳]

^(۳) تفسیر المظهری [ج: ۹، ص: ۱۷۳] و جامع الترمذی، ابواب صفة الجنة باب ما جاء فی سن اهل الجنة [ج: ۲، ص: ۸۱]

چې رسول ڪريم ﷺ ددي آيت مبارڪ په تفسير ڪښي او فرمائيل: [هما من امتي] (۱) يعني اولين او آخرين دواړه زما د امت څخه دوه ډلې دي ددي معنی په لحاظ سره ثابتېږي چې سابقين اولين صحابه ګرامو ﷺ او تابعينو وغيره پشان حضراتو څخه به هم دا امت تر آخره پورې بالکل محرومه نه وي. اگر چې په آخري دور ڪښي به داسې خلق کم وي او مؤمنان متقيان اولياء الله خو به ددي ټول امت په اول آخر ڪښي په ګډ شمير ڪښي وي او د امت محمدیه ﷺ هيڅ دور به د اصحاب اليمين د ډلې نه، خالي نه وي، ددي ثبوت دهغي حديث نه هم کيدي چې په صحيح بخاري او مسلم ڪښي د معاويه رضی الله عنه منقول دي چې رسول ڪريم ﷺ او فرمائيل:

زما امت ڪښي به يوه ډله هميشه په حق باندې قائم پاتې كيږي او د زرگونو مخالفونو باوجود به هغوي د نيکني او هدايت کار کوي، هغي ته به د چا مخالفت څه نقصان نشي رسولي، تردې چې د قيامت قائميدو پورې به دغه ډله په خپل کار ڪښي اخته وي (۲).

تَحْنُ خَلْقُكُمْ		فَلَوْلَا تَصَدِّقُونَ	
مونږه پيدا کړې یی تاسو نو ولې تصدیق نه کوی تاسو			
اېم مونږ تاسو پيدا کړې یی انو ولې قیامت نه منی			
أَقْرَأَيْتُمْ	مَا	تَمْنُونَ	وَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ
آیا فکر کړې دي تاسو هغه نطفې ته چې تاسو یې د زنا نه بچه دان ته اچوئ آیا تاسو به چې جوړوئ دهغې نه ښه دا راته او وائې چې تاسو کومه منی رحم ته رسوئ نو تاسو دهغې نه بنیاد پيدا کوی			
أَمْ تَحْنُ الْخَالِقُونَ	تَحْنُ قَدَرْنَا	بَيْنَكُمْ	الْمَوْتِ
یا مونږ جوړونکی یو دهغې مونږه په اندازه تقسیم کړې دي په منځ ستاسو ګڼی مرګ که مونږ یې پيدا کوو مونږ ستاسو په مینځ ګڼې مرګ مقرر کړې دي			
وَمَا تَحْنُ	بِمَسْبُوقِينَ	عَلَى أَنْ تُبَدِّلَ	
او نه یو مونږه چې سبقت اوښی په مونږ باندې یعنی نه یو عاجزه چې بدل کړو مونږه او مونږ د دې نه عاجزه نه یو چې ستاسو په ځانې ستاسو پشان نور خلق پيدا کړو			
أَمْثَلَكُمْ	وَنُنْشِئُكُمْ	فِي مَا	لَا تَعْلَمُونَ
شکلونه ستاسو او راپيدا کړو تاسو په هغه شکل ګڼی چې تاسو ته هډو معلوم نه دي او تاسو په داسې حالت ګڼې پيدا کړو چې تاسو ته هډو معلوم نه وي			

(۱) تفسير البغوي هذه الآية [ج: ۸ ص: ۱۸] وروح المعاني [ج: ۲۰ ص: ۲۰۸]
 (۲) صحيح مسلم كتاب الإمارة، باب قوله صلى الله عليه وسلم: لا تزال طائفة من امتي ظاهرين... إلخ [ج: ۲ ص: ۱۶۳] وصحيح البخاري كتاب المناقب، باب سؤال المشركين ان يريهم النبي ﷺ [ج: ۱ ص: ۵۱۶]

وَلَقَدْ عَلِمْتُمْ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ ۖ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ۝ أَفَرَأَيْتُمْ

او بيشكه معلوم دي تاسو ته | پيدائش اولي [خپل] | نو ولي سبق نه حاصلوي | ايا سوچ كړې دي تاسو |
او تاسو ته د رومي پيدائش حال ښه معلوم دي | نو ولي سبق نه اخلي ؟ | ښه دا خو

مَا تَحْرُثُونَ ۝ ءَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهَا ۚ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ۝

هغه نخم | چي كړي نې تاسو | ايا تاسو | زرغونوي هغه | يا مونږ زرغونوكي يو دهغي
او وائي چي تاسو چي كوم فصل كړئ | نو هغه تاسو راټوكوي | كه مونږ ې رازرغونو ؟

لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ۝

كه او غواړو مونږه | خامخا جوړ به كړو مونږ هغه | بوس | پس ښي به تاسو | چي خبري به جوړوي قساقم
كه مونږ او غواړو نو هغه به چورې چورې كړو | نو تاسو به حيران پاتي شي .

إِنَّا لَمَعْرِضُونَ ۝ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ۝ أَفَرَأَيْتُمْ

چي مونږه خو تاو نيان شو | بلكه مونږه | محرومه كړي شوي يو د حصي نه | ايا سوچ كړې دي تاسو
چي اوس خو مونږ تاو نيان شو | بلكه بالكل خالي لاس پاتي شو | ښه دي اوبو ته خو اوگورئ

الْبَاءِ الَّذِي تَشْرَبُونَ ۝ ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ

په دي اوبو باندې | هغه اوبه | چي تاسو ې خكي | ايا تاسو | نازل كړي دي هغه | دورخي نه
..... چي تاسو ې خكي | ايا دا تاسو د وريخو نه

أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ۝ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ أَجَاًا

يا مونږه نازلونكي يو دهغي | كه او غواړو مونږه | جوړې به كړو مونږه دا اوبه | سختي تروي
راوړئ كه د دي نه ورونكي هم مونږ يو ؟ | كه مونږ او غواړو نو دا به ترخي كړو

فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ۝ أَفَرَأَيْتُمْ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ۝

نو ولي تاسو شكر نه اوباسي | ايا سوچ كړې دي تاسو | وورته | هغه وور | چي بلوي نې تاسو
نو تاسو ولي شكر نه اوباسي ؟ | ښه نو اور ته اوگورئ كوم چي تاسو بلوي

ءَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا ۚ أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ ۝ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا

ايا تاسو پيدا كړي ده | ونه دهغي | يا مونږه يو | پيدا كونكي دهغي | مونږه جوړه كړي ده دغه ونه
..... ايا ددي ونه تاسو پيدا كړي ده | او كه اددي پيدا كونكي مونږ يو ؟

تَذَكَّرَ ۚ وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ۚ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ

ذريعه د وريادولو | او سامان | دپاره د حاجتمندو [مسافرانو] | پس تسبيح وايه | دنوم درب خپل
داخو مونږ د نصيحت يو ذريعه او حاجتمندو كسانو له فائده مند خيز پيدا كړي دي | نو ته دخپل لوڼي رب دنوم

الْعَظِيمِ ۚ

چي لوي دي |
پاكي بيانوه |

اسان ترجمہ قرآن

مونڊ تاسو پيدا ڪري ٿي، بيا تاسو تصديق وٺي نه ڪوئي خبر را ڪري ماته، ڇهه ڪومه لطفه تاسو ڇڏي ڇڏي. آيا تاسو هڻي لره پيدا ڪوئي، يا پيدا ڪونڪي مونڊ يو؟ مونڊ ستاسو په مينڇ ڪنن د مرگ فيصلي ڪري دي، او هيڻوڪ نشته، ڇهه مونڊ ددي خبري نه عاجزه ڪري ڇهه مونڊ ستاسو په ڇاڻي ستاسو پشان نور خلق راولو، او تاسو دوباره په داسي حالت ڪنن پيدا ڪرو، ڇهه تاسو ٿي نه پيڙئي. او تاسو پوهيڙي په اولي پيدائش باندې، بيا وٺي سبق نه اخلي پس خبر را ڪري ماته، ڇهه ڇهه تاسو په زمڪه ڪنن ڪري آيا تاسو هڻي لره زرغونوئي، يا زرغونوڪي مونڊ يو ڪه مونڊ اوغوارو، نو دې لره به ڏري ڏري ڪرو، نو اوبه ڪرڻي تاسو تعجب ڪونڪي، ڇهه په مونڊ باندې خو تاوان راڻي. بلڪه مونڊ يو بدنصيبه. پس خبر را ڪري ماته، ڇهه دا اوبه ڇهه تاسو ٿي ڇڪي. آيا دا تاسو راوروئي د ريڇو نه، يا راوروڪي مونڊ يو؟ ڪه مونڊ اوغوارو، نو دې لره به ترخي اوگرڇو، بيا هم تاسو شڪر نه ادا ڪوئي؟ پس خبر را ڪري ماته، ڇهه دا اور ڇهه تاسو ٿي بلوئي، آيا ددي اوله تاسو پيدا ڪري ده يا پيدا ڪونڪي مونڊ يو؟ مونڊ دا اور نصيحت او د مسافرو دپاره د فائدي ڇيز ڪرڻي دي لهندا (اے پيغمبر) ته د خپل عظيم پروردگار نومر اخستلو سره دهغه تسبيح ڪو.

خلاصہ تفسیر

﴿تَحْنُ خَلَقْنٰكُمْ﴾ [مونڊ تاسولره] اول وار [پيدا ڪري دي] ڪومولره ڇهه تاسو هم مني ﴿قُلُوْا تُصَدِّقُوْنَ﴾ [نو بيا تاسو] په اعتبار ددي نعمت ڪيدو دتوحيد او په اعتبار ددي ڇهه په بيا پيدا ڪولو قدرت دليل دي د قيامت [تصديق وٺي نه ڪوي] وړاندي ددي پيدا ڪولو بيا ددي داسبابود بقاء تفصيل او يادگيرنه ده يعني ﴿اَفَرَأَيْتُمْ مَّا تُمْنُوْنَ﴾ [بنه نو بيا دا وٺايي ڇهه تاسو ڪومه] دنبخور حمونوته [مني رسوي] ﴿اَانتُمْ تَخْلُقُوْنَ اَمْ نَحْنُ الْخَالِقُوْنَ﴾ [آيا هڻي لره تاسو بنيادم جوړونڪي يي او ڪه مونڊي جوړ و] اوظاهره ده ڇهه مونڊ يي جوړ و و او ﴿نَحْنُ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ﴾ [مونڊ ستاسو په مينڇ ڪننې مرگ لره] په معين وخت [مقرر ڪري دي] مطلب دادې ڇهه جوړول او دي جوړ شوي لره تريو خاص وخته پوري باقي ساتل داتول زمونڊ ڪار دي وړاندي دانساني ڇهه لکه څنگه دانسان دذات پيدا ڪول او باقي ساتل يي زمونڊ ڪار دي دغه شان ستاسو موجوده صورت لره باقي ساتل هم زمونڊ ڪار دي او ﴿وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ﴾ [مونڊ ددي نه عاجزه نه يو] ﴿عَلٰى اَنْ تُبَدِّلَ اَمْثَالَكُمْ﴾ ڇهه ستاسو په شان ستاسو په ځاي نور] بنيادم [پيدا ڪرو] ﴿وَنُلَيِّسْكُمْ فِىْ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ﴾ او تاسولره داسي صورتونه جوړ ڪرو ڪومولره ڇهه تاسو پيڙئي هم نه] يعني مثلاً د بنيادم نه د ځناور په صورت ڪننې مسخ ڪرو ڇهه گمان يي هم نشته [او] وړاندي خبردارول دي ددي په دليل يعني ﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْاُولٰٓئِيْ﴾ [تاسوته داوڻ خل پيدا ڪيدو علم حاصل دي] ڇهه دغه زمونڊ په قدرت سره دي ﴿قُلُوْا لَنَذْكُرُوْنَ﴾ [بيا تاسو وٺي نه پوهيڙي؟] ڇهه پوهه شي ددي نعمت شڪر ادا ڪري او دتوحيد اقرار وڪري او په قيامت ڪننې په دوباره ژوندي ڪيدو هم استدلال وڪري وړاندي يوڀل خبرداري دي يعني ﴿اَفَرَأَيْتُمْ مَّا تَحْرُثُوْنَ﴾ [بنه بيا دا وٺايي] تاسو ڇهه [تخم وغيره] ڪري هڻي لره تاسو راڻو ڪوي ﴿اَمْ نَحْنُ الزَّيْعُوْنَ﴾ او ڪه مونڊ يي راڻو ڪونڪي يو] يعني په مزڪه ڪننې دتخم په غور زولو ڪننې خوستاسو ڇهه دخل هم شته ليکن

دغې لره د مزكې نه راويستل دا دچاكاردي؟ وړاندې دانباني چه لكه څنگه دمزكې نه اونه
توكول زمونږ كار دي وړاندې ددغې اونې نه ستاسوفائده اخستل هم زمونږ په قدرت اوحكمت
باندې موقوف دي لكه چه داسې بره هم فرمائيلې شوي وو يعنې ﴿لَوْ شَاءَ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا﴾ [كه مونږ
وغواړونو دي] پيداوار [لره په خس خس كړو] يعنې دانې به په كښې ونه شي او پانږې به ي
وچې شي خس خس به شي ﴿فَظَلْتُمْ تَفَكُّهُنَّ﴾ [بيا به تاسو حيران پاتې شئ] چه اوس خو ﴿إِنَّا
لَمَعْرُومُونَ﴾ [په مونږه تاوان راغې] يعنې په سرمايه كښې نقصان وشو او نقصان څه ﴿بَلْ لَّعْنُ
مَعْرُومُونَ﴾ [بلكه بالكل محرومه شولو] يعنې ټوله سرمايه لاره ختمه شوه وړاندې دريم
خبرداري دي يعنې ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ﴾ [ښه بيا داوښايي چه كومې اوبه تاسو څښي
﴿أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ﴾ آيا هغه دوريځي نه تاسو وروئ او كه مونږ ي وروو
بيا دغه اوبه دڅښلو قابلې جوړول زمونږ بل نعمت دي چه ﴿لَوْ شَاءَ لَجَعَلْنَاهُ آجَا فَلَولاَ تَشْكُرُونَ﴾
[كه مونږ وغواړو دغه به ترڅې كړو نو تاسوشكر ولې نه كوي؟] اولوې شكر عقیده د توحيد
اود كفرپرښودل دي وړاندې څلورم خبرداري دي يعنې ﴿أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُؤْوُونَ﴾ [ښه بيا دا
وښايي چه كوم اور لره تاسو بلوئ] ﴿أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ﴾ دهغې اونې لره په
كوم كښې چه دا اور دي چه بيان ي دسورة يس په آخر كښې دي اودغه شان دكومو ذريعو نه
چه دا اور پيدا كېږي هغه ذريعي [تاسوپيدا كړي دي او كه مونږ ي پيدا كوونكي يو] ﴿نَحْنُ جَعَلْنَاهَا
تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ﴾ مونږ دي لره [ددوزخ داورياد خپل قدرت [ديادولو څيزاود
مسافرو دپاره د فائدي شي جوړ كړي دي] وريادول يوه ديني فائده ده اوبله دنيوي فائده په اور
باندې خوراك پخول دي اوتخصيص دمسافرد حصر دپاره نه دي بلكه په سفر كښې داور دكمو
موندو سبب يو عجيبه شي وي اوبه متاعا كښې دي طرف ته هم اشاره وشوه چه داور نه فائده
اخستل هم زمونږ د قدرت نه دي ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ [پس] دكوم ذات چه داسې قدرت دي
[دخپل] دغې [عظيم الشان پروردگار دنوم تسبيح] او ثناء [كوي] چه كمال د ذات اوصفات يې
مقتضي د مستحق كيدو دحمداو ثناء دي او دنوم دتسبيح وغيره تحقيق دسوره رحمن په
آخري ايت كښې تير شوې دي.

معارف او مسائل

د سورة په شروع كښې تردې ځانې پورې په محشر كښې د انسانانو درې قسمه او د درې
واړو قسمونو حكمونه اوجزاء ، سزا بيان شوي وو . اوس په دې آيتونو كښې هغې گمراهانو
خلغو ته خبرداري وركول دي چې بالكل د قيامت د قائميدو او دوباره ژوند كيدو قائل
اومنونكي نه دي ، يا د الله ﷻ په عبادت كښې نور خلق شريكان گرځوي . د انسان دهغې
غفلت اوجاهالت څخه پرده لرې كول دي چې كومو دي په هيره كښې اچولي دي . ددې وضاحت
كښې راټلونكي دي ، ددې پيدا كول ، بيا ددې باقي لرل بيا ئې د انسان په مختلفو كارونو
كښې لگول دا ټول په حقيقت كښې د الله ﷻ د قدرت او حكمت كړشمې دي ، كه د اسبابو
پردي تر منځه نه وي او انسان ددې ټولو څيزونو دپيدا كولو نيغ په نيغه ليدل او كړي نو په

ایمان را ورپلو به مجبوره شی خو الله ﷻ دنیا د امتحان خانی جوړ کړې دې ځکه چې دلته څه موجودیږي او ښکاره کیږي ، هغه د اسبابو په پردو کښې رازی او الله ﷻ پخپل کامل قدرت او حکمت بالغه سره ددې اسبابو او مسبباتو تر مینځه داسې یوه مضبوط رابطه قائمه کړې ده چې چرته سبب موجود شی نو مسبب ورسره په خپله وجود کښې رازی چې لیدونکي ئې لازم ملزوم گنړي او ظاهر بین نظرونه هم په دغې سلسله د اسبابو کښې انبستی پاتې شی او د کائناتو پیدا کول هم خپلو دغې اسبابو ته منسوب کوي ، دهغې څخه نظر واوړي کوم چې حقیقي کوونکي قوت اودغې اسبابو او مسبباتو گردش ورکوونکي دي .

په دې آیتونو کښې الله ﷻ اول پخپله د انسان دپیدا کولو حقیقت واضح کړو بیا دانسانی ضروریاتو دپیدا کولو د حقیقت څخه ئې پرده اوچته کړه ، انسان لره په مخاطب کولو سره ئې سؤالات او کړل . ددغې سؤالاتو په ذریعه ئې اصل جواب ته لار خودل او کړل ، ولې چې په سؤالاتو کښې ددغې اسبابو کمزوری او د پیدا کولو علت نه کیدل ئې په ښکاره کړل .

په دې آیتونو کښې رومبې آیت مبارک ﴿مَنْ خَلَقْنَاهُ﴾ یو دعوی ده او ورپسې آیتونه ددې دلیلونه دي ، د ټولو څخه رومبې پخپله د انسان په پیدا کولو باندې یو سوال او کړې شو ولې چې عاقل انسان چونکه امروزه دا وینی گوری چې د نارینه او زنانه په یو ځایکت سره بچي د مور په خیمه کیږي چې هم دغلته وده کوي اوتیارېږي او دنهوه میاشتو څخه روستو د یو مکمل انسان په صورت کښې پیدا شی نو دې څخه غافل انسان دا او گنړي چې دانسان دپیدا کیدو اصلی علت د نارینه او زنانه یو ځایکت دي ، ځکه سوال او کړې شو : ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ﴾ ﴿وَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ مَنِ الْخَلْقُونَ﴾ یعنې ائې انسانه ! لږ شان غور خو او کړه چې د بچی پیدا کیدو کښې ستا دخل ورکول سوا د دې څخه بل څه دی چې د منی یو څاڅکي دې خاص ځانې ته اورسولو . ددې څخه روستو تاته خبر دې چې په دې نطفه باندې څه څه دورنه تیر شول او څه څه تغیرات راغلل ، په څه څه شان سره په انسان کښې هډوکی ، غوښې او پوستکی ، څرمنې پیدا شوې او په څه څه شان سره په دې وړوکی جهان کښې څنگه څنگه نازک مشینونه د غذا حاصلولو د وینې جوړولو د حیوانی روح پیدا کولو ، بیا د لیدلو ، ونیلو اوريدو او د سوچ کولو او پوهیدلو قوت ئې دده په وجود کښې نصب کړل چې په دې شان د انسان وجود گرځنده کارخانه جوړه شوه ، پلار ته ئې هم خبر نشته او مور ته ئې هم ، د چا په خیمه کښې چې دا هر څه کیږي ، آخر که عقل په دنیا کښې څه څیز دې نو هغه ولې نه پوهیږي چې په عجیب ، غریب حکمتونو باندې مشتمل انسانی وجود آیا پخپله جوړ شوې دې ؟ که څوک جوړوونکي شته نو هغه څوک دې ؟ مور پلار ته خو ئې خبر هم نشته چې څه جوړ شو ؟ څنگه جوړ شو ، هغه ته د بچی دپیدا کیدو لږ شان وړاندې پورې هم دا هم معلومات نه وی چې دغه ماشوم هلك دې که جینئ ؟ بیا آخر هغه کوم قدرت دې چا چې د خیتې ، بیا درحم پردې د بچی څخه د راجاپیره جلئ په دریو تیرو کښې دا ښکلې ، اوريدونکې ، لیدونکې سوچ او پوهه لرونکې وجود ئې تیار کړو ؟ بیا هم ددې په جواب کښې که په ﴿فَتَبَرَّكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ ونیلو باندې څوک مجبوره نشي نو هغه به د عقل پوند کیدې شی او بس

دي پسي نورو آيتونو کښې ئې دا هم اوخودل چې ائي انسانانو تاسو د پيدا کيدو ، اوگر خيدونکي راگر خيدونکي کار کوونکي انسان جوړيدو څخه پس هم په خپل وجود ، بقاء او په ټول کاروبار کښې هم زمونږ محتاج يئ ، مونږ ستاسو د مرگ هم د اوسه څخه يووخت مقرر کړې دې ، او ددې مقرر وخت څخه وړاندې چې کوم عمرونه تاسو ته درکړې شو . په هغې کښې تاسو خپل ځانونه پوره اختيار من بيا مومئ ، داهم ستاسو غلطيدل دی ، زمونږ پدې باندې هم قدرت دې ، چې اوس اوس تاسو لره په فنا کولو سره ستاسو په ځانې بل قوم پيدا کړو ، اودا هم قدرت لرو چې ستاسو د فنا کولو په ځانې ستاسو دا صورت د يو څاروی يا بې ساه صورت کښې بدل کړو ؟ دا مضمون ددې آيتونو دې :

﴿مَنْ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا تَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ﴾ عَلَىٰ أَنْ تُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنشِئْكُمْ فِي مَالٍ تَعْلَمُونَ ﴿۵۶﴾ . دمرگ مقدر کيدو او په ټاکلي وخت باندې راتلو کښې دې ته هم اشاره ده چې تاسو په خپل باقی پاتې کيدو کښې آزاد او پخپل اختيار نه يئ بلکه ستاسو باقی پاتې کيدل تر يو ټاکلي وخت پورې تاسو لره الله ﷻ د يو خاص قوت ، قدرت او د عقل او حکمت لرونکي جوړ کړي يئ ، ددې څخه په کار اخستو سره تاسو ډير څه کولې شئ .

﴿وَمَا تَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ﴾ حاصل دادې چې زمونږ د ارادې څخه وړاندې کيدونکې او په دې باندې غالب راتلونکې بل هيڅوک نشته ، مونږ دا وخت هم چې څه کول غواړو نو کولې شو چې :

﴿أَنْ تُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ﴾ [ستاسو پشان څه بل قوم راولو]

﴿وَنُنشِئْكُمْ فِي مَالٍ تَعْلَمُونَ﴾ او ستاسو هغه شکلونه جوړ کړو کوم چې تاسو يې پيژنئ . هم نه دا هم کيدې شي چې د يو ځناور او څاروی په شکل کښې بدل شئ . لکه پخوانی ځنې امتونه چې د بيزوگانو او خنزيرانو په شکلونو کښې بدل شوي وو ، او داهم کيدې شي چې تاسو د کانږو تيرو وغيره په شکل کړې شئ .

﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْمِلُونَ﴾ د انسان دپيدا کولو په معامله کښې دانسان د غفلت او طبعي اسبابو په پرده کښې په ښکيل کيدو سره د اصل خالق او مالک څخه د بې خبره کيدو پرده ئې خپرې کړه ، بيا دده د غذا حقيقت ئې په دې اندازه ښکاره کړو چې سوال يې اوکړو چې تاسو څه په زمکه کښې تخم کړئ . لږ شان غور څو اوکړئ چې ددغې تخم څخه په ونلې پيدا کولو کښې ستاسو د عمل څه او څومره دخل دې ؟ که غور اوکړئ نو جواب ئې سوا ددې څخه بل جوړ نشو چې زمونږ دخل په کښې صرف د کرلو دې ، يعنې کروندگر په هل چلولو سره او په کهاد [انبار] اچولو سره هغه زمکه نرمه کړې چې کومه نرمه غوړکۍ دهغو دانې نه راوځي دهغې دپاره د زمکې سختوالي څه بنديز جوړ نشي ، نو د تخم کرونکي انسان ټول کوشش هم دې يو ټکي څخه چاپيره گرځي . او کله چې ونه رابرخيره شي نو دهغې په حفاظت دا کوشش راپاچيره شي ليکن د يو دانې نه ونه راويستل دده دوس کار نه دې او نه دا دعوی کولې شي چې ما دا ونه جوړه کړيده نو بيا هم هغه سوال کيږي چې د منونو ښاږو په ډيري کښې د پرتې دانې نه دا ښکلي او په زرگونو فائده باندې مشتمله او نه چا جوړه کړه ؟ جواب ئې سوا ددې څخه بل څه کيدې شي چې هم دهغه مالک او خالق دکائناتو کامل قدرت او عجيبه کاريگری ددې جوړونکې ده .

دې څخه روستو داشان اوبه چې انسان ئې په څکلو سره ژوندې پاتې کېږي . اور چې خپله خوراکه پرېځوي ، او خپلې کارېگري په دې روانوي ، ددې ټولو په پيدا کولو باندې ئې هم دغسې د سوال و جواب بيان او کړو اوپه آخر کښې ئې دټولو خلاصه بيان کړه : ﴿مَنْ جَعَلَهَا تَذَكُّرًا وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ﴾ ، ﴿مُقْوِينَ﴾ د اقواء څخه مشتق دې ، ددې مجرد قواء دې چې معنی ئې صحراء ده ، په دې بنا د مقوی معنی په صحرا کښې د کښته کیدونکې ده چې مراد ترې مسافر دې ، چې په ځنګل کښې چرته ایساریدو سره د خپل خوراک ځکاک انتظام کښې اخته وي ، او مراد د آیت مبارک داد چې دا ټول پیدا کول هم زمونږ د قدرت او حکمت نتیجه وي . ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ ددې لازمی او عقلی نتیجه دا کیدل پکار دی چې انسان د الله ﷻ په کامل قدرت او په توحید باندې ایمان راوړي او دخپل لوی رب د نوم تسبیح لولی چې هم دا د هغه د نعمتونو شکر دي .

فَلَا أَقْسِمُ بِمَوْقِعِ النُّجُومِ ۝ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ	
پس نه زه قسم خورم په ځایونو دستورو باندې او بیشکه دا خامخا قسم دي	
لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمُ ۝ إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ۝ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ۝	
که پوهیږئ تاسو لوی بیشکه دا خامخا قرآن عزتمند دي په کتاب پټ ساتلې شوی کښی	
لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ۝ تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۝	
نهی وروږې گوتې ده لره مگر پاکان خلق نازل شوې دي دطرفه درب دمخلوقاتونه	
أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ۝ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ	
ایا پس ددې کلام سره تاسو بې پرواهي کونکي یئ اوگر ځوی تاسو حصه خپله په دې نعمت کښی	
نوايا تاسو ددې کلام په منلو کښې بې پرواهي کوئ . او ددې دروغژن کول مو ځان دپاره لکه خوراک جوړ	
أَنْتُمْ تَكْذِبُونَ ۝ فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ	
دا چې تاسو دروغ گنړئ دا قرآن نو ولې نه واپس کوی روح کله چې او رسیږي روح	
کړې دي نو څه وخت چې ساه مری ته راشی	
الْحُلُقُومِ ۝ وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ ۝ وَنَحْنُ أَقْرَبُ	
مري ته او تاسو په دغه وخت کښی گوري چې اوزی روح مونږه زیات نزدې یو	
..... او تاسو ورته په هغه وخت کښې گوري او دغه (قريب الموت) ته مونږ ستاسونه زیات	
إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ۝ فَلَوْلَا	
هغه ته ستاسونه ولیکن تاسو نه وینئ نو ولې نه واپس کوی دغه روح	
نزدې یو خو تاسو مونږ نه وینئ نو که تاسو دچا په حکم	

إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ۖ تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ

که بی تاسو | چی نه بی دبل دحکم لاند | [نو ولی نه] واپس کوی دغه روح | که بی تاسو |
نه بی | نو دغه ساه واپس راولی | کله چه د هغه نه اوخی او مړ شی | که تاسو پخپله وینا کښی

صَدِيقِينَ ۖ فَأَمَّا إِنْ كَانَ

رېښتی | په دې خیال کښی چی تاسو دبل دحکم دلاند نه یی | | نو پس بیا | که چری وی دغه مړی |
رېښتونی بی | نوڅوک چې په نزدو خلقو کښی شمیر دی | نو

مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ۖ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ ۖ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ ۖ وَأَمَّا

دنزدیکانونه | نو د هغه دپاره راحت | او ښه رزق | او جنت دنعمتونو دې | او هر چی دا خبره
هغه دپاره راحت دې | او خوراگونه دی | اود نعمتونو باغونه دی | اوڅوک چې

إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ۖ فَسَلَّمَ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ۖ

که چری وی هغه | ښی طرف دخلقونه | | نو سلامتیا ده | تالره | [ته] دښی طرف دخلقونه نی |
دښی اړخ خلق دی اغوی ته به او وئیلی شی | چې ته په امن و امان سره اوسیره | ځکه چې ته دښی طرف خاوندی

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ ۖ فَنُزِّلُ

او هر چی دا خبره | که وی هغه | | ددوزغ گنړونکو | گمراهانونه | | پس ملامتیا ده
او که ددروغ گنړونکو گمراهانو ځنی وی | نو هغوی ته به د ویشیدلو

مِّنْ حَمِيمٍ ۖ وَتَصْلِيَةٌ جَهِيمٍ ۖ إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ۖ

دگرمو اوبو نه | او سوزیدل دی په وور کښی ددوزخ | بیشکه دا خبره | خامخا دیقین حقه ده |
اوبو میلستیا ورکولی شی | او په دوزخ کښی به ورننوی | بیشکه دا خبره حقه ده

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ۖ

پس تسبیح وایه | په نوم درب خپل سره | چی لوی دی |
نو ته د خپل لوڼی رب دنوم پاکي بیانوه

آسان ترجمه قرآن

اوس زه په هغې ځایونو باندې قسم خوړلو سره وایم، کوم ځانې چه ستوری پریوخی او که تاسو پوهیږئ، نو دا لوڼې زېر دست قسم دې چه دا لوڼې عزت مند قرآن دې. چه په یو محفوظ کتاب کښ (د مخکښ نه) لیکلې شوې دي دې لره هغه خلق مسه کوی، چه ښه پاک وی دا د ټولو جهانونو د پروردگار د طرف نه لېږلو نازلې شی. آیا بیا هم تاسو ددې کلام نه بی پروای کوی؟ او تاسو هم دې لره خپل روزگار جوړ کړې دي چه (دې ته) دروغ وایئ؟ بیا داسې ولې نه کیږی، چه کله (د چا) ساه مړی ته راوړسی. او هغه وخت تاسو (په الفسوس سره) هغه ته گورئ او ستاسو نه زیات موندو هغه ته نزدې یو، لیکن تاسو ته نه ښکاری. که ستاسو حساب کتاب کیدونکې نه دي، نو داسې ولې نه کیږی. چه تاسو هغې ساه لره واپس راولی، که تاسو رشتونې یی؟ بیا که وی هغه (مړ کیدونکې) د الله تعالی د نزدې بندگانو نه. نو (هغه

دپاره) آرام دي، خوشبويالي دي، او د نعمتونو له ډک باغونه دي او که هغه د نهي لاس والو نه وي. نو (هغه ته به او ويلي شي چه): تا دپاره سلامتې ده، چه ته د نهي لاس والو نه شي او که هغه د گمراهانو نه وي، چه حق لره دروغون گنري. نو (هغه دپاره) د خوټکيدلو اوبو ميلستيا ده. او د وځ ته داخليدل دي. په دې کښ هېڅ شک نشته، چه بالکل هم دا يقيني خبره ده. لهذا (اے پيغمبره عليه السلام) ته د خپل پروردگار نوم اخستلو سره دهغه تسبيح کو.

خلاصه تفسیر

اوپه عقلی دلیلونو سره پس دمرگ نه دژوندی کیدو د امکان ثابتیدونه پس دقرآن نه چه ددې واقع کیدل ثابت دی اوتاسودې قرآن لره نه مني: ﴿فَلَا أُقِيمُ بِمَوْعِدِ الْيَوْمِ﴾ [پس خه قسم خورم دستور و په پریوتو] ﴿وَأَنَّهُ لَقَدْ لَعَنَّوْنَ عَظِيمًا﴾ او که تاسو غوروکړئ نو دایو ډیرلوې قسم دي او قسم په دې خبره خورم ﴿إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ﴾ [چه دا] قرآن کوم چه په پیغمبر ﷺ نازلېږي دالله تعالی دطرف نه د نازلیدو په وجه [یومکرم قرآن دې] ﴿فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ﴾ کوم چه په یو محفوظ کتاب [یعنی لوح محفوظ] کښې [دوراندې نه] [لیک دي] او هغه لوح محفوظ داسې دي ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾ [چه ده لره بغیر دپاکو فرېستونه] چه دگناهونو نه بالکلیه پاکې دي [بل خوک] شیطان وغیره [لاس نه شی وروړې] ددې په مضامینو خبریدل خولرې خبره ده پس دهغه ځای نه ئې دلته په خاص طور سره راتلل دفرېستې په ذریعه دی اوهم دانبوت دې اوشیطانونان ده لره راوړې نه شی چه په احتمال دکهانت وغیره سره په نبوت کښې هم وی لکه داقول دالله تعالی دې نزل به الروح الامین () او داقول ومانزلت به الشیطان () ددې نه ثابته شوه چه ﴿تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ﴾ [داد رب العالمین د طرف نه رالېږلې شوې دي] کوم چه اشارتا مدلول دکریم وه دلته د ستورو په پریوتو قسم دخپل مفهوم اومقصد په اعتبار سره داسې دي لکه په شروع دسوره نجم کښې دي دکوم چه هلته بیان شوې دي کوم کښې چه دستور وپه اعتبارد غروب د نبی کریم ﷺ په نبوت سره موصوف کیدل او دمنار الهدی کیدلو مثل والې هم بیان شوې دي کوم چه مقصود دمقام دې اوقسمونه خومره چه په قرآن کښې دي په دې وجه چه په مطلوب دلالت کوی ټول عظیم دی لیکن ځنې ځنې دمطلوب دخاص اهتمام او په دې دزیات خبردارولو دپاره دعظیم کیدو وضاحت ئې هم فرمانیلې دي لکه چه دلته او په سوره فجر کښې اجمالا مطلب د مقام هغه دي کوم چه په تفصیل سره دسوره شعراء په آخری رکوع کښې ارشادشوې دي [پس] ددې دالله تعالی دطرف نه نازلیدل ثابت شونو ﴿أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّذْهِبُونَ﴾ [آیاتاسوخلق دي کلام لره سرسری خبره گنري] یعنی واجب التصدیق ئې نه گنري [او] ددې مدهانت نه زیات دا چه ﴿وَتَجْعَلُونَ بِذُنُوبِكُمْ أَنتُمْ تُكَذِّبُونَ﴾ [او تاسو دروغون کول خپله غذاجوړوي] اوپه دې وجه د توحید اوقیامت د واقع کیدونه هم انکارکوي [پس] که دا انکارحق دي نو ﴿فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُقُوفَ﴾ [خه وخت چه] دمرگ راتلویه وخت دچاسړی [روح مری ته اورسی] ﴿وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ﴾ [او تاسودغه وخت] ناست یی په افسوسناک نظر سره [ورته گوري] ﴿وَتَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ

(ترجمه:- دا امانتدارو فرېستو راوړې دي.

(ترجمه:- اودا شیطانانو نه دي راوړې.

مِنْكُمْ﴾ اومونږا دغه وخت [هغه] مړ کيدونکي [سړي ته ستاسو نه هم زيات نژدې يو] يعنې تاسونه هم زيات ددغې سړي په حال خبر يوڅکه چه تاسو صرف ظاهري حالت وينئ اومونږ دده په باطني حالت باند هم خبردار يو ﴿وَلَكِنْ لَا تُبْهَرُونَ﴾ [ليکن] زمونږ دې علمي قرب لره په وجه دخپل جهل او کفر [تاسونه پيژنئ نو] په واقع کښې ﴿فَلَوْلَا اِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ﴾ [که ستاسو حساب کتاب کيدونکي نه وئ] لکه چه ستاسو خيال دې [نو تاسو دغه روح] د بدن طرف ته ﴿تَرْجِعُونَهَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ [بيا ولې نه واپس کوئ] دکوم چه دغه وخت ستاسو تمناهم وئ [که] دقيامت نه په انکار او حساب کښې [تاسو رښتوني يئ؟] مطلب داچه قرآن صادق دې او وقوع دقيامت ناطق پس مقتضي د وقوع متحققه شوه او مانع هيڅ امرنشته پس واقع کيدل ثابت شو او په دې دپاسه ستاسو انکار اونفي کول په دلالت دحال ددې مستلزمه ده چه گوياتاسو روح لره په خپل وس کښې گنږئ چه اگرکه په قيامت کښې الله تعالى دوباره روح اچول وغواړي لکه چه مقتضي دقرآن ده مگرمونږ به ئ اچولوته نه پرېږدو او دوباره پورته کيدل به پرې نه ږدو په داسې زورسره نفی کوي گنې څوک چه ځان عاجزگنږي هغوی دوقوع د دليلونونه پس داسې د زور خبره څنگه کوي پس که تاسوئ په خپل وس کښې گنږئ نو لږخپل زور هغه وخت وښايئ هرکله چه يوکس دمړکيدو په حالت وي او دژوند ارزو هم کوي اوچه څوک ورته گوري رحم ئ پرې راځي او غمژن کيږي هم او دغه زور ښودل دادی چه دغه روح ختلوته مه پرېږدئ بدن ته ئ واپس کړئ هرکله چه په دې ستاسو وس نشته چه روح بدن ته واپس کړئ نو ددوباره پيدا کولونه په منع کولوبه ستاسو څنگه وس وشي پس داسې بې مقصده دعوی ولي کوي اوچونکه مقام دې دنفي دقدرت اونفي د علم مستلزم ده نفی دتعلق دقدرت لره په دې وجه په نحن اقرب جمله معترضه کښې ئ ددغودعلم تام نفی وفرمائيله اوچونکه داکافي دليل ددوي دپاره شافي نه شوي په دې وجه په لا تبصرون کښې ئ توبيخ هم وفرمائيلو اوچونکه په دې تقدیرسره اثبات دقدرت هم وشو په دې وجه دبعت سره داد توحيد دليل هم دې وړاندې دبدلي ورکولو دکيفيت ارشاددې يعنې داڅو ثابته شوه چه قيامت به په خپل وخت ضرور راځي [بيا] هرکله چه قيامت قائم شي نو ﴿وَأَمَّا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ [پس کوم سړي چه دمقربينونه وي] دکومو ذکرچه بره تير شوې دې والسابقون الغ ﴿قَرُوءَ وَرَحْمَاتٍ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ﴾ [دهغه دپاره خو راحت دې او] د فراخي [خوراکونه دی او د آرام جنت دې] ﴿وَأَمَّا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُصْطَبِ الْيَمِينِ﴾ [اوکوم سړي چه دښي لاس والونه وي] دکومو ذکرچه بره تير شوې دې واصحاب اليمين الغ ﴿فَسَلَّمَ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾ [نو هغه ته به ونييلې شي چه ستادپاره] دهرافت اوخطري نه [امن وامان دې چه ته دښي طرف والونه يئ] او دا وينابه خواه ابتداء وي که په فضل سره ياپه توبې سره ئ داوول نه مغفرت وشي يا انتها وي که پس د سزانه ئ مغفرت وشي اودلته دروح اوريحان نه فرمائيل دنفي دپاره نه دی بلکه اشاره دې طرف ته ده چه دوي به دسابقينونه په دې کارونوکښې کم وي ﴿وَأَمَّا اِنْ كَانَ مِنَ الْمَكِيدِينَ الْفَاسِقِينَ﴾ [اوکوم سړي چه د دروغژن کوونکو] او [گمراهانونه وي] ﴿فَنُزِّلَ مِنَ تَحِيْمٍ﴾ نو په جوشيدلو گرمواوبوسره به ده لره ميلمستياوي ﴿وَتَصْلِيَةً تَحِيْمٍ﴾ اوپه دوزخ کښې به ورلره داخليدل وي ﴿اِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ﴾ [بیشکه دا] څه چه ذکر شول [تحقيقي يقيني خبره ده پس] د چاسره چه داتصرفات دی ﴿فَسَبِّحْ

بِسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿۱﴾ [دخبل] دې [عظیم الشان پروردگار دنوم تسبیح] او ثنا [وایی] او دا اوس لې وړاندې تیر شوي دې.

معارف او مسائل

په تیر شوؤ آیتونو کښې په عقلی دلیلونو سره په قیامت کښې د دوباره ژوندی کیدو ثبوت د الله ﷻ په کامل قدرت او په دنیوی پیدا کولو سره ورکړې شوي دي. ورپسې نقلی دلیل پرې داسې قائم کړې شو چې الله ﷻ پرې قسم او خوړو.

﴿فَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِمَوْقِعِ النُّجُومِ﴾ د قسم په شروع کښې لا راوړل یوه عامه محاوره ده لکه لا والله او د جاهلیت په قسمونو کښې لا واییک مشهور دي، ځینې حضراتو دا لا حرف زیات بللې او گرځولې دي. او ځینې ئې دا توجیه کړې ده چې په دې موقعه د لا حرف دمخاطب دگمان د نفی دپاره وی، یعنی لیس کما تقول [څنگه چې ستا خیال دي] خبره هغسې نه ده بلکه حقیقت هغه دي چې د قسم خوړلو څخه روستو ښکاره کولې شي.

﴿بِمَوْقِعِ﴾ د موقع جمع ده، چی معنی ئې د ستورو د ډویدو ځانې یا وخت دي، په دې آیت مبارک کښې ئې په ستورو باندې قسم دهغې د ډویدو دوخت سره مقید کړې دي، لکه چې سورة نجم کښې هم دوخت دغروب قید دي: ﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ﴾ کښې ددې مقید کولو حکمت دادې چې دهر ستوری د عمل دافق د کنارونه کټ کیدل ښکاری، او ددې اثرات فنا کیدونکی لیدې شي او ورسره ددې حادث کیدل او د الله ﷻ د قدرت محتاجه کیدل ثابتیږي.

﴿إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿۱﴾ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ﴿۲﴾ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿۳﴾﴾ تیرو شوؤ آیتونو کښې د مواقع النجوم په قسم خوړلو سره د جواب قسم مضمون په دې آیتونو کښې بیان شوي دي. حاصل ئې دادې چې د قرآن عظیم الشان او مکرم او محفوظ کیدل او د مشرکانو ددې خیال رد کول دی چې گنې داد چا انسان جوړ کړې یا معاذ الله دشیطان راوړلې شوي کلام دي.

﴿كِتَابٍ مَّكْنُونٍ﴾ لفظی معنی پټ کړې شوې کتاب دي، مراد ترې لوح محفوظ دي ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾ دلته دوه مسئلې د غور کولو جوگه دي او د تفسیر د امامانو په کښې اختلاف دي، اول دا چې د نحوی ترکیب په اعتبار سره په دې جمله کښې دوه احتمالونه دی یو دا چې د کوم کتاب یو صفت مکنون راغلو، دا جمله دهغې کتاب دویم صفت دي، او ضمیر د ﴿لَا يَمَسُّهُ﴾ هم دغې کتاب ته راجع دي، په دې صورت کښې به د آیت مبارک معنی دا وی چې دغې کتاب مکنون لره سوا د پاک مخلوق څخه بل څوک نشي مس کولې او دا هم ښکاره ده چې په دې صورت کښې د ﴿مُطَهَّرُونَ﴾ څخه مراد صرف فرښتې کیدې شي، د کومو رسائی چې لوح محفوظ ته کیدې شي او دا خبره هم ښکاره ده چې په دې صورت کښې د مس لفظ د لاس وړ اوړلو په معنی نشي اخستی بلکه په دې کښې دلیکلو شوؤ مضامینو باندې خبریدل ترې مراد اخستی شي، ولې چې لوح محفوظ ته لاس وړ اوړل د چا مخلوق فرښتې وغیره کار نشي کیدې. [قرطبی] (۱). دبیان القرآن په بیان کړې خلاصه تفسیر کښې هم دا ترکیب او مفهوم اختیار کړې شو او تفسیر ئې اوکړې شو.

دويم احتمال ددي جملي په تركيب نحوي کښې دادي چې د قرآن عظيم الشان صفت او گرځولي شي چې پورته په ﴿إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ﴾ کښې ذکر شوې دي ، په دې صورت کښې به د ﴿لَا يَمَسُّهُ﴾ ضمير د قرآن عظيم الشان طرفته راجع کيږي . او دې څخه به مراد هغه صحيفه وي چې په کښې قرآن عظيم الشان ليکلې شوې وي او د مس لفظ معنی به حقيقي واخستې شي ، د مجاز ضرورت به پاتې نشي ، ځکه قرطبي وغيره مفسرينو دې ته غوره ونيولی دي او امام مالك رحمه الله او فرمايل چې د ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الطَّاهِرُونَ﴾ په تفسير کښې چې څه ما آوريدلی دی په هغې ټولو کښې زيات غوره قول دادي چې ددي هم هغه مطلب دې کوم چې د سورة عبس ددي آيت مبارك دی يعنی: ﴿فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ (١) (قرطبي، روح المعاني) (٢)

او ددي حاصل دادي چې دا جمله د ﴿كُتِبَ مَكْنُونٌ﴾ صفت نه دي بلکه د قرآن عظيم صفت دي . او د قرآن عظيم الشان څخه مراد هغه صحيفې دي چې راوړنکو فرښتو په لاسونو کښې ورکولې شي .

بله دغور جوگه مسئله چې اختلاف هم په کښې شوې دي په دې آيت مبارك کښې داده چې د مطهرون څخه څوک مراد دی ؟ د صحابه کرام رضي الله عنهم ، تابعينو او مفسرينو يو لوني ډلې په نزد د مطهرون څخه مراد فرښتي دي چې د گناهونو او گنده خصلتونو او کارونو څخه پاکي دي ، دا قول د انس رضي الله عنه او د سعيد بن جبیر رضي الله عنه څخه منقول دی . (قرطبي) (٣) او د ابن عباس رضي الله عنه هم دا قول دي . (ابن کثير) (٤) امام مالك رحمه الله دا اختيار کړې دي . (قرطبي) (٥)

او ځيني حضراتو او فرمايل چې قرآن عظيم الشان څخه مراد هغه مصحف دي چې زمونږ لاسونو کښې دي او مطهرون څخه مراد هغه خلق دي چې د ظاهري او معنوي لوڼې او وږې پليتي څخه پاک وي . لويه پليتي ، جنابت ، نفاس او حيض او نفاس دي . او وړوکې پليتي په اودس کولو سره لرې کيږي ، دا تفسير عطاء طاؤس رحمه الله ، سالم رحمه الله او محمد باقر څخه منقول دي . (روح) (٦) په دې جمله کښې جمله د ﴿لَا يَمَسُّهُ﴾ اگر چې جمله خبر په ده خو دې خبر لره به بحکم د انشاء يعنی نهی د ممانعت معنی کښې گرځولي کيږي ، او د دې آيت مبارك مطلب به داسې چې مصحف قرآن پاک ته لاس ور اوړل جائز نه دی ، او طهارت په مفهوم کښې دا هم داخل دی چې ظاهري پليتي دې ټي په لاس هم نه وي ، او باطني پليتي څخه دې هم پاک وي . او حدث اکبر يعنی جنابت کښې هم نه وي . قرطبي رحمه الله دې تفسير ته اظهر فرمائيلي دي او تفسير مظهری هم ددي په غورو الی زور ورکړې دي (٧)

(١) ترجمه: - هغه داسې صحيفې دي چې مکرمې دي ، رفيع المكان دي ، مقدسې دي ، او د داسې ليکونکو په لاسونو کښې دي چې مکرم او نيکان دي .

(٢) تفسير القرطبي [ج: ١٧ ص: ٢٢٥] و روح المعاني [ج: ٢٠ ص: ٢٧٤ ، ٢٧٥]

(٣) تفسير القرطبي [ج: ١٧ ص: ٢٢٥]

(٤) تفسير ابن کثير [ج: ٧ ص: ٥١٤]

(٥) تفسير القرطبي [ج: ١٧ ص: ٢٢٥]

(٦) روح المعاني [ج: ٢٠ ص: ٢٧٥]

(٧) تفسير المظهری [ج: ٩ ص: ١٨٢]

د فاروق اعظم رضی اللہ عنہ د اسلام راوړلو په واقعہ کښې دا ذکر دی چې هغوی رضی اللہ عنہم کله خپله خور بی بی د قرآن په تلاوت اولیدله نو قرآن پانړې مبارکې یې کتل غوښتل خور بی بی ئې د ورکولو څخه انکار اوکړو. او هم دا رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ئې په دلیل کښې ورته پیش کړو، فاروق اعظم رضی اللہ عنہ په غسل کولو مجبوره شو، بیا ئې دغه پانړې اولوستلې، دې څخه هم دا آخری تفسیر غوره ښکاری، او د حدیث پاک د کومو روایتونو تر مخه چې ناپاک بنده قرآن عظیم الشان ته لاس وړ اوړو څخه منع کړې ده (۱). ځینې حضراتو دغه روایتونه د آخری تفسیر د غوروالی ثابتولو دپاره پیش کړی دی.

مگر چونکه په دې مسئله کښې د ابن عباس رضی اللہ عنہ او انس رضی اللہ عنہ وغیره اختلاف دې کوم چې پورته ذکر شوي دي، په دې وجه ډیرو حضراتو یې اودسه قرآن پاک ته لاس لگولو څخه منع فرمائیلې ده، او ددې په استدلال کښې یې مذکوره آیت مبارک پرېښودې او صرف د حدیث روایتونه یې پیش کړي دي (روح المعانی) (۲) هغه احادیث دادی:

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په مؤطا کښې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه مکتوب گرامی نقل کړې دي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم عمرو بن حزم رضی اللہ عنہ ته لیکلې وو په هغې کښې یوه جمله دا هم ده چې: لا یس القرآن الا طاهر (ابن کثیر) (۳) یعنی قرآن عظیم الشان ته به سوا د پاک بنده څخه لاس بل څوک نه وراوړی.

او په روح المعانی کښې دا روایت د مسند عبدالرزاق رحمۃ اللہ علیہ، ابن ابی داؤد او ابن المنذر نه هم نقل کړې دي، او طبرانی رحمۃ اللہ علیہ او ابن مردويه رحمۃ اللہ علیہ د عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ روایت نقل کړې دي چې قرآن عظیم الشان او فرمائیل چې: لا یتمس القرآن الا طاهر (۴). [قرآن عظیم الشان ته دي سوا د پاک بنده بل څوک لاس نه وراوړی]

مسئله: ددې مذکوره روایتونو په بناء د جمهور امت او د څلورو امامانو په دې باندې اتفاق دي چې قرآن پاک ته لاس لگولو څخه وړاندې طهارت شرط دي. او ددې خلاف کول گناه ده. د ظاهري نجاست څخه لاس پاک، اودس کښې کیدل او د جنابت په حالت کښې نه کیدل ټول په دې کښې داخل دي. د علی رضی اللہ عنہ، ابن مسعود رضی اللہ عنہ، سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ، سعید ابن زید رضی اللہ عنہ عطاء، زهري، نخعی، حکم، حماد، امام مالک، امام شافعی، امام ابوحنیفه مسلك هم دا دي. پورته چې کوم اختلاف د اقوالو نقل کړې شوې دي هغه صرف په دې خبره کښې دي چې دا مسئله چې په احادیثو کښې مذکور او ثابت ده او د جمهورو امت په نزد مسلم ده. آیا دا خبره د قرآن پاک ددې پورته آیت مبارک څخه هم ثابت ده که نه؟ ځینې حضراتو دا مضمون او د احادیثو مضمون یو گډخولي دي. او ددې آیت مبارک او د احادیثو څخه یې دا مسئله ثابت کړې ده، نورو حضراتو دا آیت مبارک په استدلال کښې د پیش کولو څخه احتیاط اوکړو، ځکه

(۱) المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۱۴۴۷] والموطا مالک، کتاب القرآن باب الأمر بالوضوء لمن مس القرآن [ج: ۱ ص: ۱۹۹]

(۲) روح المعانی [ج: ۲۰ ص: ۲۷۵]

(۳) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۹۴۵] والموطا مالک، کتاب القرآن باب الأمر بالوضوء لمن مس القرآن [ج: ۱ ص: ۱۹۹] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [۱۴۴۷]

(۴) روح المعانی [ج: ۲۰ ص: ۲۷۵] والمعجم الكبير للطبرانی رقم الحديث: [۱۳۰۳۹]

چې په دې کښې اختلاف دې خو د ذکر شوې احاديثو په وجه ټولو دا مسلك اختيار کړې دې چې بې اودسه او بې طهارت نه قرآن ته لاس اوړل جائز نه دی. په دې وجه خلاف په مسئله کښې نشته دې. بلکه ددې په دليل کښې شوې دې.

مسئله: کومه کپړه چې د قرآن عظيم الشان وقايو سره گندلې شوې وي دهغې حکم هم د قرآن عظيم الشان دې چې بې اودسه او بې پاکۍ ورته لاس اوړل څلورو وارو امامانو په اتفاق سره جائز نه دی، البته د قرآن عظيم الشان هغه کسورې، رومالونه چې د قرآن عظيم الشان څخه بيل وي نو دغې کپړو کښې انغښتې قرآن عظيم الشان ته لاس ور اوړل او په بې اودسې کښې هم د امام ابی حنيفه رحمته الله په نزد جائز دی خو د امام مالک رحمته الله او امام شافعي رحمته الله په نزد داهم نا جائز دی [مظهری] (۱)

مسئله: کوم جامه چې اغوستې وي دهغې په لستونږي يا لمنې سره د الله تعالى پاک کلام نيول هم جائز نه دی. البته په بيل رومال يا خادر لوپټې سره اغستې اونيوي شې. [مظهری] (۲)

مسئله: علماء کرامو او فرمايل چې هم ددې آيت څخه په درجه اولی دا هم ثابتېږي چې د جنابت يا حيض او نفاس په حالت کښې د قرآن عظيم الشان تلاوت هم جائز نه دې، تر څو چې غسل او نه کړی. ځکه چې هر کله د قرآن عظيم الشان د ليکلو شوؤ حرفونو او نقشونو دا تعظيم واجب دې نو اصل حروف چې په ژبې سره ادا کېږي، دهغې تعظيم ددې څخه زيات ضروري واجبيدل پکار دی دې مقتضا خو دا وه چې بې اودسه ته دې د قرآن عظيم الشان تلاوت کول هم جائز نه وي مگر دبخاري شريف او مسلم شريف په حواله د ابن عباس رضي الله عنه د روايت کړي دمسند احمد رحمته الله په حواله د علي رضي الله عنه د روايت کړي حديث تر مخه بې اودسه د قرآن عظيم الشان تلاوت کول او د رسول کریم صلی الله علیه و آله څخه ثابت دی (۳)، ځکه فقهاء کرام بې اودسه د قرآن عظيم الشان د تلاوت کولو اجازت ورکړې دې. [مظهری] (۴)

﴿أَقْبَهُدَ الْحَدِيثِ أَنتُمْ مَذْهَبُونَ﴾ ﴿مَذْهَبُونَ﴾ د ادهان څخه مشتق دې، لغوی معنی ئې د تیلو مالش کول دی چې اندامونه ئې ورسره نرم شي ځکه د نرمولو او په ناجائزو موقعو کښې د نرمۍ کولو او د منافقت په مفهوم استعمالېږي. دې آيت مبارک کښې دا لفظ د الله تعالى د آيتونو په تصديق کښې د منافقت يا دروغ ژن بللو په معنی کښې استعمال شوي دي.

﴿فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُمَةَ وَأَنْتُمْ حَبِيذٌ تَنْظُرُونَ﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ﴾ فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ﴾ تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

په رومبو آيتونو کښې اول په عقلی دليلونو سره او بيا د الله تعالى د طرفه په قسم خوړلو سره او ددې په مقهور او مغلوب کيدو کيفيت طرفته اشاره کولو سره دوه خبرې ثابت کړې شوي دي. اول دا چې قرآن پاک د الله تعالى کلام دی. په دې کښې د شيطان يا جن وغيره هيڅ تصرف نشي کيدې په دې کښې چې څه دی هغه حق دی. بله مسئله دا چې د قرآن پاک په مسائلو کښې

۱، تفسير المظهری [ج: ۹، ص: ۱۸۲] ورد المختار (الشامية) كتاب الطهارة باب الحيض: [ج: ۲، ص: ۳۹۶]

۲، تفسير المظهری [ج: ۹، ص: ۱۸۲] والبحر الرائق كتاب الطهارة باب ما يمنعه الحيض: [ج: ۲، ص: ۲۸۳، ۲۸۴]

۳، مسند احمد، مسند علي بن ابي طالب كرم الله وجهه رقم الحديث: [۸۱۰]

۴، تفسير المظهری [ج: ۹، ص: ۱۸۲]

ورته خاص اهميت حاصل دي، هغه د قيامت راتلل او د ټولو مردگانو راژوندي کيدل او د الله په وړاندې حساب دپاره پيش کيدل دی. او ددې په آخر کښې د کافرانو او مشرکانو ددې واضحه دلالتو خلاف د قرآن پاک د حقانيت او په قيامت کښې د مردگانو راژوندي کيدلو نه انکار کړې شوې وو.

د قيامت او د دوباره ژوندي کيدو نه انکار کول گویا ددوئ د طرفه دا دعوی کول دي چې ددوئ خان او روح پخپله هم ددوئ په قبضه کښې دي او ددوئ په خپل ژوند کښې ددوئ څه دخل شته، ددوئ ددې باطل خیال رد کولو دپاره په بیان شوو آیتونو کښې د یو قریب المرگ انسان په مثال ورکولو سره یې اوبښودل چې کله دهغه روح مړی ته رسیږي اوتاسو ټول دهغه عزیزان، تربوران، دوستان او خپلوان دهغه حال گوري او د زړه نه دده روح نه وتل او ژوندي پاتې کيدل غواړي خو دغه وخت ټول د خپلې بې وسۍ احساس او اقرار کوي چې هیڅوک ددې مرکیدونکي خان نشي خلاصولي، ځکه الله ﷻ اوفرمائیل چې دغه وخت دخپل علم او قدرت په لحاظ سره مونږ ستاسو په نسبت دغې مرکیدونکي ته زیات نزدې یو، د نزدې کیدو مطلب دده داندرونی او ظاهري حالاتو نه واقف کيدل او په هغې پوره قدرت دي، او وې فرمائیل چې، خوتاسو زمونږ داندزديکت اود مرکیدونکي زمونږ تصرف می کيدل په سترگو نه وینی، خلاصه داده چې تاسو ټول دده د ژوند او روح حفاظت غواړي خو ستاسو دا وس نه رسي، مونږ دخپل علم او قدرت په اعتبار سره ده ته زیات نزدې یو، زمونږ د تصرف، ارادې او حکم تابع دي، په کوم وخت کښې چې مونږ دهغه روح اوبښکل مقرر کړي دی هغه هیڅوک نشي ایسارولې ددې مثال په وړاندې کولو سره ارشاد فرمائي چې که تاسو گنړی چې د مرگ څخه روستو به تاسو نشي ژوندي کولې او تاسو دومره تکړه او بهادري چې د الله ﷻ د قابو څخه بهر یی نوښه ده اول خو ددغې مرکیدونکي خان بچ کولې نو بیا خپل خانونه د الله ﷻ د قبضي څخه بهر گنړل اودمرگ څخه روستو د دوباره ژوندي کولو څخه انکار کول څومره د بې عقلۍ نڅښه ده.

﴿فَأَمَّا إِنْ كُنَّ مِنَ الْمُفْرِّينَ﴾ په وړاندې آیتونو کښې په مختلفو دلیلونو او مختلفو عنواناتو سره دا واضع کړې شو چې ددنیا دا موجوده ژوند یو ورځ ختمیدل او دمرگ په وخت د ټولو عزیزانو، دوستانو او ډاکترانو بې وسه کيدل امروزه لیدلې شی، دشان دا هم یقینی او گنړی چې دمرگ څخه روستو دوباره ژوندي کيدل او دخپلو عملونو حساب هم ورکول دی. او د حساب کتاب، څخه پس جزا او سزا هم یقینی ده. او په جزاء سزا کښې د ټول مخلوق په دریو ډلو کښې تقسیمیدل او د هرې یوې برخې جدا جدا کيدل چې د سورت په شروع کښې بیان شوی دی. دهغې اجمال بیا دلته ذکر کړې شوې دي چې مرگ څخه روستو که دغه بنده مقربینو یعنی سابقینو کښې شامل وي نو سراسری آرام دي، او که په دغې ډله کښې شامل نه وي بلکه اصحاب الیمین کښې شامل وي نو هم به د جنتونو د نعمتونو حقدار وي او که د دریمې ډلې ځینې وي نو د جهنم اور ویشدونکو اوبو گذران وي، په آخر کښې ئې اوفرمائیل چې ﴿إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ﴾ یعنې دا سزا او جزاء چې بیان شوه حقه اوبالکل یقینی خبره ده هیڅ شک شبه په کښې نشي کیدي.

﴿قَسَمَ بِأَسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ د سورت په ختمیدو باندې نبی کریم ﷺ ته خطاب دې چې تاسو ﷺ د خپل رب د نوم تسبیح واثې یعنی دهغې ټولو څیزونو نه دهغه لوڼې ذات ﷺ پاکې بیانوي چې دهغه د شان لائق نه دی، په دې کښې د مونځ دنده تسبیحات او ددې بهر تسبیحات ټول داخل دی، او کله د مونځ نه هم په تسبیحاتو سره تعبیر کولې شی، نو دا حکم د مونځ د بندوبست او اهتمام کولو هم شو، والله اعلم.

تمت سورة الواقعة بحمد الله وعونه ليلة الثلاثاء لعشرين

من ربيع الثاني ۱۳۰۱ هجري وبتلوه انشاء الله تعالى سورة الحديد

ایاتونه	سورة الحديد مدنیة وهی تسع وعشرون اية واربع ركوعات	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑩	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	⑩
سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ		
پاکې بیان کړی ده الله لره هر هغه څیز چې په آسمانونو کښې دې او په زمکه کښې دې		
په زمکه او آسمانونو کښې چې څوک اوسیدې هغوی ټول د الله تعالی پاکې بیانوي		
وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ① لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ		
او هغه غالب دې د حکمت خاوند دې هغه لره ده بادشاهی د آسمانونو او د زمکې		
او هغه غالب دې صاحب د حکمت دې د آسمانونو او د زمکې بادشاهی صرف دهغه ده		
يُحْيِي وَيُمِيتُ ② وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ③ هُوَ الْاَوَّلُ		
هغه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی او هغه په هر څیز باندې قادر دې هغه اول دې		
هم هغه دې چې ژوندی کول کوی او مړه کول کوی او الله تعالی په هر څیز قادر دې هغه [الله] د ټولو		
وَالْاٰخِرُ ④ وَالظَّاهِرُ ⑤ وَالْبَاطِنُ ⑥ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ⑦ هُوَ		
او آخر دې او ښکاره دې او پټ دې او هغه په هر څیز باندې ښه عالم دې هغه		
نه اول وواو د ټولونه روستوبه وی (په قدرتونو سره) ښکاره دې او پټ هم دې او په هر څه ښه پوهه دې		
الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى		
هغه ذات دې چې پیدا ئې کړل آسمانونه او زمکه په شپږو ورځو کښې بیا برابر شو [قائم شو]		
[الله تعالی] داسې ذات دې چې آسمانونه او زمکه ئې په شپږو ورځو کښې پیدا کړل بیا په عرش		
عَلَى الْعَرْشِ ⑧ يَعْلَمُ ⑨ مَا يَكْبُرُ ⑩ فِي الْاَرْضِ وَمَا		
په عرش باندې معلومېږي هغه ته هغه څه چې ننوځی په زمکه کښې او هغه څه		
باندې قائم شو الله تعالی پوهیږي په هغه څه چه په زمکه کښې ورننوځی او په هغه څه پوهیږي		

يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَخْرُجُ فِيهَا	
چی راوخی دهغی نه او هغه چی را کوزیری داسمان نه او هغه چی خیزی په هغی کبی	
چی د دې نه راوخی او په هغه څه چی د آسمان نه را کوزیری او په هغه څه چی دې آسمان ته خیزی	
وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ	
او هغه ستاسو سره دې هر ځای کبی چی یی تاسو او الله په هغه کارونو چی کوی نی تاسو	
او تاسو چی کوم ځای هم یی هغه درسره دې او الله تعالی ستاسو ټول کارونه وینی گوری	
بَصِيرٌ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ	
بښه لیدونکی دې هغه لره ده بادشاهی د آسمانونو او د زمکې او خاص الله ته	
د آسمانونو او د زمکې بادشاهی صرف دهغه ده او ټولې معاملې به الله تعالی ته	
تَرْجَعُ الْأُمُورُ يُولِجُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارُ	
واپس گرزولې کیږی ټول معاملات ننباسی شپه په ورځ کبی او ننباسی ورځ	
پیش کیږی هغه شپه په ورځ کبی داخلوی او ورځ په شپه کبی داخلوی	
فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ	
په شپه کبی او هغه خبردار دې په پټو رازونو د سینو باندې	
..... او هغه د زړونو په پټو رازونو بڼه پوهه دې	

آسان ترجمه قرآن

په آسمانونو او زمکه کښن چه کوم څيزونه دي، هغه د الله تعالی تسبیح کوی او هم هغه دې، چه د اقتدار مالک هم دې د حکمت مالک هم دې. د آسمانونو او زمکې بادشاهت هغه دپاره دې، هم هغه ژوند ورکوی، او مرگ ورکوی، او هغه په هر څيز باندې پوره قدرت لرونکې دې. هغه اول هم دې، او آخر هم ظاهر هم دې، او پټ هم او هغه په هر څيز باندې پوهیدونکې دې. هم هغه دې، چه آسمانونه او زمکه ئې په شپږو ورځو کښ پیدا کړې دي، بیا ئې په عرش باندې استواء او فرمائیل هغه هر هغه څيز باندې پوهیږی، کوم چه په زمکه کښ داخلیدی، او کوم چه د دې نه اوځی، او هر هغه څيز چه د آسمان نه نازلیدی، او کوم چه آسمان ته خیزی، او تاسو چه چرته کښ هم یی، هغه ستاسو سره دې، او څه چه تاسو کوئ، الله تعالی هغه وینی. د آسمانونو او زمکې بادشاهت هغه دپاره دې، او ټول معاملات الله تعالی طرف ته واپس کولې شی، هغه شپې لره په ورځ کښ داخلوی، او ورځې لره په شپه کښ داخلوی او هغه په سینو کښ پټې کړې شوو خبرو باندې هم پوهیږی.

خلاصه تفسیر

﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [د الله تعالی پاکی بیانوی څه چه په اسمانونو او زمکه کښې] مخلوقات [دی] په زبان قال یا په زبان حال سره ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ [او هغه زبردست] او [حکمت والادې] ﴿لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ دهغه حکومت دې په اسمانونو او زمکه کښې ﴿يُنْجِي﴾

وَمِنْهُمْ ﴿ هغه ژوند ورکوی او ﴾ هغه [مرگ ورکوی] ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ او هغه په هر څه قادر دی ﴿هُوَ الْأَوَّلُ﴾ هم هغه [د ټول مخلوق نه] وړاندې دی ﴿وَالْآخِرُ﴾ او هغه [به د ټولو د ذاتي یا صفاتي فنا کیدونه] ورستو. هم وی یعنی په هغه نه د وړاندې نه څه عدم، اغلې دي اونه آنده په څه درجه کښې په ده د عدم راتلو څه امکان شته په دې وجه د ټولو په اخر کښې هم هغه دي ﴿وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ﴾ [او هغه] دمطلق وجود په اعتبار سره ازرونی دلائل نهایت [ظاهر دي او هغه] د ذات د حقیقت په اعتبار سره نهایت [پټ دي] یعنی څوک دهغه د ذات ادراک نه شی کولې [او] اگرچه هغه په خپله خو داسې دي چه مخلوق ته په یو حیثیت سره معلوم دي او په یو حیثیت سره غیر معلوم لیکن ټول مخلوق من کل الوجوه هغه ته معلوم دی ﴿وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ [او هغه هر شی لره ښه پېژندونکې دي] او ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ [هغه داسې قادر] دي چه هغه اسمانونو او مزکې لره په شپږو ورځو [مقدار زمانه] کښې پیدا کړل ﴿ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ بیا په عرش [کوم چه مشابه دي د تخت د سلطنت سره داسې قائم شو] او جلوه فرما شو څنگه چه دده د شان سره لائق دی او ﴿يَعْلَمُ مَا يَلْبِغُ فِي الْأَرْضِ﴾ [هغه هر څه پېژنی کوم څیزونه چه په مزکه کښې داخلېږي] مثلاً باران ﴿وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا﴾ [او کوم څیزونه چه ددي نه راوځي] مثلاً نباتات ﴿وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ﴾ [او څه شي چه د اسمان نه نازلېږي] ﴿وَمَا يَغْرُبُ فِيهَا﴾ او څه چه ورته څیږي [مثلاً ملاتکې چه څیږي کوزیږي او مثلاً احکام د کومو چه نزول کیږي او عملونه د بندگانو چه پورته څیږي] [او] لکه څنگه چه ددي څیزونو هغه ته علم دي دغه شان ستاسو ټول حالات هم هغه ته معلوم دي چنانچه ﴿وَهُوَ﴾ [هغه] د علم او اطلاع په اعتبار سره ﴿مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ [تاسو سره وی خواه تاسو خلق هر ځای چه یی] یعنی تاسو په هېڅ ځای کښې دهغه نه پټ نه شی پاتې کیدی ﴿وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ [او هغه ستاسو ټولو عملونو لره هم وینی] ﴿لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ دهغه حکومت دي په اسمانونو کښې او په مزکه کښې ﴿وَالِلَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾ او د الله تعالی طرف ته د ټولو کارونو [جوهریه او عرضیه] واپسی ده [یعنی په قیامت کښې به پیش شی په دې کښې د توحید سره ضننا د قیامت هم اثبات وشو] ﴿يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ﴾ [هم هغه] د [شپې] اجزاو [لره په ورځ کښې داخلوی] چه په دې سره ورځ لویه شی ﴿وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ﴾ [او هم هغه] د [ورځې] اجزاء [لره په شپه کښې داخلوی] چه په دې سره شپه لویه شی [او] ددي قدرت سره دهغه علم داسې دي چه ﴿وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ [هم هغه د زړه خبرو لره پېژنی]

معارف او مسائل

د سورة الحديد ځینې خصوصیتونه :: پنځه سورتونه په حدیث پاک کښې په مسبحاتو سره تعبیر کړي شوی دی، د کوم په شروع کښې چې سبح یا یسبح راغلې دي، دهغې ځینې رومېې د اسورت حدید دي. دویم سورة حشر دي، دریم سورة الصف دي، څلورم سورة جمعه ده، پنځم سورة تغابن دي و ابی داود شریف، ترمذی او نسائی شریف کښې د عرباض بن ساریه رضی الله عنه څخه روایت دي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله به د شپې د اوده کیدو څخه وړاندې دا مسبحات لوستل او ارشاد ئې او فرمائیلو چې په دې سورتونو کښې یو آیت داسې دي چې د زرو آیتونو

خُذْ زِيَاةَ غُورِهِ دې^(۱)، ابن کثیر ددې روایت کولو خُذْ رُوسْتُو اوفرمائیل چې دغه زیات غوره آیت دسورة حديد دا آیت مبارک دې چې ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾^(۲) ددې پنځو سورتونو ځینې په رومبو دریو سورتونو حديد، حشر، صف، سبح په لفظ د ماضی او په روستو دوو یعنی جمعه او تغابن کښې په صیغې د مضارع سره یسبح راغلي دي، په دې کښې دې ته اشاره ده چې د الله ﷻ تسبیح او ذکر په هره زمانه، هر وخت ماضی، مستقبل او حال کښې جاری پاتې کیدل پکار دی، [مظهري]^(۳).

وَنَبِطَانِي وَسُوسَةَ عِلَاجٍ :: ابن عباس رضی الله عنه اوفرمائیل چې که ستاسو په زړه کښې د الله ﷻ اود حق دین باره کښې شیطان څه وسوسه و اچوی نو دا آیت مبارک رو رو وایئ چې: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾^(۴).

ددې آیت مبارک په تفسیر اود اول، آخر، ظاهر، باطن په معنی کښې د مفسرینو حضراتو خُذْ لِسُو اقوالو خُذْ زِيَاةَ اقوال منقول دی چې هیڅ تعارض او بې سمونی په کښې نشته دي. د ټولو گنجائش شته، د اول معنی خو تقریباً ټاکلې شوې ده یعنی د موجودگي په اعتبار سره د ټولو موجوداتو او کائناتو خُذْ وړاندې او رومبې دي، ولې چې ټول موجودات هم د هغه پیدا کړې شوي دي، ځکه هغه لوڼې ذات د ټولو خُذْ اول دي، او د آخر معنی ځینې حضراتو دا کړیده چې د ټولو موجوداتو د فنا کیدو خُذْ روستو به هغه باقی پاتې کیږي، لکه په ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾^(۵) کښې دا په ښکاره بیان شوی دی. او فنا کیدو خُذْ مراد عام دي، خواه د فنا وعدم واقع کیدل اوشی لکه چې د قیامت په ورځ به عام مخلوقات فنا شي یا د فنا واقع کیدل نه وي، خو فنا او نیست کیدل ئې ممکن وي او هغه پخپل ذات کښې د نیست کیدو د خطري خُذْ خالی نه وي، نو دې ته د موجودوالي په وخت کښې هم فانی وئیلې شي. دا یوازې د الله ﷻ ذات کیدې شي چې نه پرې اول کښې څه نیستوالي راغلي دي او نه پدې په آئنده کښې ددې د راتلو څه امکان شته ځکه ورته آخر هم وئیلې شي. او امام غزالي اوفرمائیل چې الله ﷻ ته د معرفت په اعتبار سره آخر وئیلې شوې دي چې د ټولو خُذْ آخر معرفت د هغه لوڼې ذات دي انسان په علم او معرفت کښې په مخه وده کوي مگر دا ټولې درجې چې ده ته حاصل شوې په لاره کښې ددې ټولو درجو مختلف پړاوونه دي چې دهغې انتها او آخری حد د الله ﷻ پیژندل دی، [روح المعاني]^(۶).

او ظاهر خُذْ مراد هغه ذات دي چې پخپلو ظاهریدو کښې د ټولو څیزونو خُذْ لوړ او زیات پورته وي او هر کله چې ظاهریدل د موجودیدو فرع ده نو هر کله چې د الله ﷻ موجودوالي په

^(۱) سنن ابوداود، کتاب الأدب، باب ما يقال عند النوم [ج: ۲، ص: ۶۸۸] و جامع الترمذي، ابواب فضائل القرآن باب ماجاء فيمن قرا حرفا من القرآن ماله من الأجر [ج: ۴، ص: ۱۱۹] وسنن الکبری للنسائي رقم الحديث [۸۰۲۶]

^(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۷، ص: ۵]

^(۳) تفسیر المظهري [ج: ۹، ص: ۱۸۷]

^(۴) تفسیر ابن کثیر [ج: ۶، ص: ۷]

^(۵) ترجمه: - ټول څیزونه فنا کیدونکي دي سوا د هغه ذات نه.

^(۶) روح المعاني [ج: ۲۰، ص: ۳۰]

ٲولو موجوداتو باندې ٲورته او وړاندې دې ځكه د هغه ظاهر يدل هم په ٲولو باندې ٲورته دي چې په دنيا كښي دهغه لوڼي ذات څخه زيات بل هيڅوك ظاهر نشته ، په دې شان چې په هر څيز كښي دهغه لوڼي ذات د قدرت او حكمت نندارې د دنيا په هره ذره كښي ښكاره دي . او د خپل ذات د حقيقت په اعتبار سره باطن دي چې حقيقت ته ئې د هيڅ عقل او خيال رسائي نشي كيدي .

اے برتر از قياس و گمان و خيال دوهم وزهر چه ديده ايم و شنيد يم خواده ايم (١)
 ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ [هر چرته چې تاسو بين الله ﷻ تاسو سره دي] ددې يو ځاني والي حقيقت او كيفيت څخه د چا مخلوق علم نشي چاپيره كيدي ، خو وجود ئې يقيني دي ، د لوڼي ذات موجودگي يقيني ده ، ددې څخه بغير نه خو د انسان موجودگي قائمه پاتې كيدي شي او نه څه كار دهغه څخه كيدي شي هم د هغه اراده او قدرت ٲول هر څه دي ، چې په هر حال او هر ځاني كښي هر انسان سره دي . والله اعلم

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ	
ايمان راوړئ په الله باندې	
تاسو په الله تعالى او دهغه په رسول ايمان راوړئ	
وَرَسُوْلِهِ	وَأَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ
او په رسول دهغه باندې او خرچ كړئ دهغه څيزونونه چې جوړ كړئ يې تاسو الله خليفگان او دهغي مالونو نه يو حصه خيرات كړئ چې تاسو ئې په كښي د نورو خلقو خليفه گان جوړ كړي يې	
فِيْهِۦ	فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوْا لَهُمْ
په هغې كښي نو هغه گسان چې ايمان ئې راوړو ستاسو نه او مال ئې خرچ كړو دپاره دهغوي ، په تاسو كښي چې چا ايمان راوړې دي او خيراتونه يې كړي دي هغوي دپاره لويه	
اَجْرًا كَبِيْرًاۙ	وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ
اجر لوى دي اوڅه شوى دي تاسو لره چې ايمان نه راوړئ په الله باندې حال دا چې رسول بدله مقرر ده او دا په تاسو څه شوى دي چې په الله باندې ايمان نه راوړئ؟ او حال دا چې	
يَدْعُوْكُمْ	لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ
رابلي تاسو چې ايمان راوړئ تاسو په رب خپل او اخستلى ده هغه وعده ستاسو نه رسول مودې خبرې ته رابلي چې تاسو پخپل رب ايمان راوړئ او الله تعالى ستاسو نه كلكه وعده هم اخستې ده	
اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَۙ	هُوَ الَّذِيْ يَنْزِلُ عَلٰى عَبْدٍ اٰيٰتٍ
كه يې تاسو ايمان راوړونكي هغه هغه ذات دي چې نازلوى په بنده خپل باندې آيتونه كه چرې تاسو يقين كوئ الله تعالى هغه ذات دي چې پخپل بنده ئې ښكاره آياتونه نازل كړي دي	

١ ترجمه :- اې د قياس ، گمان او خيال او وهم نه برتر ذاته ١ او د هغه ٲولو څيزونو نه (برتر ذاته) كوم چې مونږ او كتل كوم چې مونږ واوړيدل ، او د چا باره كښي چې مونږ اولوستل . اې زما د ٲولو بحثونو مباحثو نه اوچت ذاته ١ زه كه يو فرق بيان كړم او كه زه يو مثال وركړم نو په هغې خاوره .

دې، او هغوی (د الله تعالی په لاره کېن) خرج کړې دي. دهغوی دپاره لوڼې اچر دي او ستاسو دپاره څه وجه ده. څه تاسو په الله تعالی باندې ایمان نه لرئ. حالانکه رسول (ص) تاسو ته دعوت درکوي. څه تاسو په خپل پروردگار باندې ایمان راوړئ. او هغه ستاسو نه وعده اخستلې ده. که تاسو واقعی مومنان یی الله تعالی هغه ذات دي. څه په خپل بنده باندې ښکاره آیتونه نازلوی. دې دپاره څه تاسو د تېرو نه اوباسی اور لړاته موراولی، اویقین او کړئ. څه الله تعالی په تاسو باندې ډیر شفیق ډیر مهربان دي. او ستاسو دپاره څه وجه ده. څه تاسو د الله تعالی په لاره کېن خرج نه کوئ. حالانکه د آسمانونو او د زمکې ټول میراث الله تعالی دپاره دي. په تاسو کېن کومو خلقو څه دفتح (مکې) نه مخکېن خرج کړې دي. او جنگ ئې کړې دي. هغوی (د روستنو خلقو سره) برابر نه دی. او هغوی په درجه کېن د هغې خلقو نه اوچت دی. کومو څه د (فتح مکې نه) پس خرج کړې دي. او جنگ ئې کړې دي او الله تعالی د ښیکړې وعده د ټولو سره کړې ده او تاسو څه څه کوئ. الله تعالی په هغې باندې مکمل خبردار دي. څوک دی څه الله تعالی ته قرض ورکړی؟ ښه قرض څه دهغې په نیکجه کېن الله تعالی هغې ورکولکی ته څو چنده زیات کړی؟ او دغه سړی ته به ډیر عزت مند اجر ملاو شي.

خلاصه تفسیر

﴿أَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [تاسو خلق په الله تعالی او دهغه په رسول ایمان راوړئ او] څه ایمان راوړئ نو ﴿وَأَقِيمُوا إِيمَانَكُمْ مِمَّا قَدْ تَخْلَفْتُمْ فِيهِ﴾ [په کوم مال کېنې څه هغه تاسولره د نورو قائمقام جوړ کړی دی دهغې نه] دهغه په لاره کېنې [خرج کوی] په دې عنوان داستخلاف کېنې دې طرف ته اشاره ده څه دامال تاسونه وړاندې دبل چاسره وو او دغه شان به تاسو نه پس دبل لاس ته لارشی پس هرکله څه داهمیشه پاتې کیدنکې نه دي نو دادغه شان جمع کول اوساتل او په ضروری مصرف کېنې ئې نه خرج کول د حماقت نه سوا نور څه دی [پس] ددې حکم موافق ﴿قَالِذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ﴾ [څه کوم خلق په تاسو کېنې ایمان راوړی او] دایمان راوړو نه پس دالله تعالی په لاره کېنې ﴿وَأَتَّقُوا اللَّهَ أَجْرَ كَيْدٍ﴾ [خرج کوی دهغوی دپاره لوڼې ثواب دي او] کوم خلق څه ایمان نه راوړی ددغونه مونږ تېوس کوو څه ﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ [تاسولره ددې څه سبب دي څه تاسو په الله تعالی ایمان نه رواړئ] په دې کېنې ایمان بالرسول هم راغلې ﴿وَالرَّسُولَ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ﴾ [حال دادې څه] د ایمان راوړو قوي دواعی موجود دی هغه داچه [رسول] د کوم رسالت څه په دلیلونو سره ثابت دي [تاسولره دې خبرې طرف ته رابلی څه تاسوپه خپل رب] دده ددرکړې شوی تعلیم مطابق [ایمان راوړئ] یو داعی خوداشو [او] بل داعی دادې څه ﴿وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ﴾ [په خپله خدای تاسونه] دایمان راوړو میثاق په الست بریکم کېنې [عهد اخستی وو] څه اجمالی اثرې ستاسوپه فطرت کېنې هم موجود دي او دالله تعالی رسول څه کومې معجزې او دلیلونه راوړی دی هغې هم ددې یاد دهانی وکړه پس ﴿إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ [که تاسو ایمان راوړئ] نو دا دواعی کافی دی گنی بیادایمان راوړو دپاره د کوم داعی انتظار دي لکه دا قول دالله تعالی قبای حدیث بعدالله وایته یؤمنون وړاندې ددې مضمون والرسول الخ نوره تشریح ده څه ﴿هُوَ الَّذِي﴾ [هغه داسې] رحیم [دي] ﴿يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدٍ آيَاتٍ يَبَيِّنُ﴾ څه په خپل بنده خاص محمد صلی الله علیه وسلم [صفا صفا ایتونه لیرې] کوم څه دحسن عبارت او خاص اعجاز

په وجه واضح مقصود باندې دلالت کوي ﴿لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ﴾ [چه هغه] خاص بنده [تاسولره د] کفر او جهل د [تیارونه] دایمان او علم د حقیقتونو [رنړا طرف ته راوولی] لکه دا قول دالله تعالی دې لخوا له ظلمت من الناس الی النور بآذن ربهم ﴿وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَعَوُفٌ رَّحِيمٌ﴾ [اویسکه الله تعالی ستاسو په حال لوی مشفق مهربان دې] چه هغه داسې دتیارو نه راویستونکې ستاسو طرف ته راویرلو [او] په دې مضمون کښې خوپه ایمان راوړو سوال وو اوس دالله تعالی په لاره کښې په خرڅ نه کولو سوال دې چه مونږ تپوس کوو چه ﴿وَمَا لَكُمُ اللَّاتِفُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [تاسو دپاره ددې کوم سبب دې چه تاسو دالله تعالی په لاره کښې خرڅ نه کوی حال دادې چه] ددې هم یو قوی داعی دې هغه داچه ﴿وَاللَّهُ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [تول اسمانونه او مزګه به په اخر کښې الله تعالی ته پاتې شی] هرکله چه تول مالکان مړه شی او هغه پاتې شی پس هرکله چه به دتولو مالکانونه یوه ورځ پاتې کیږی نو په خوشحالی سره ې ولې نه ورکوی چه ثواب ې هم وشي او داسمان ذکر کول سره ددې چه هیڅ یو مخلوق هم ددې مالک نه دې شاید ددې نکتې دپاره وی چه لکه څنګه اسمان بغیر دشرکت نه دده ملک دې دغه شان مزګه هم دحقیقت په اعتبار سره خوفی الحال هم دهغه ملک دې او اخر به په ظاهري طور هم دده په ملک کښې پاتې شی دامضمون دلفظ دمستخلفین دشرح په طور وشو وړاندې دخرڅ کوونکو ددرجو تفاضل ښانی چه اگر چه خرڅ کول په دې وجه چه امرې شوې دې دهریو دپاره کوم چه ایمان راوړی خرڅ کوی موجب داجردې لیکن بیا هم تفاوت دې هغه داچه ﴿لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَّنْ أَنْفَقَ مِن قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَتْلٍ﴾ [کومو خلقو دمکې دفتح نه وړاندې] دالله تعالی په لاره کښې خرڅ کړې دې [او] دالله تعالی په لاره کښې [جنگ ې کړې دې] او کوم چه دمکې دفتح نه پس جنگیدل او خرڅ ې وکړو دواړه [برابر نه دی] بلکه ﴿أُولَٰئِكَ أَعْطَاهُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِن بَعْدِ وَقْتِنَا﴾ [هغه خلق په درجه کښې دهغې خلقونه زیات دی کوموچه] دمکې دفتح نه [پس خرڅ وکړو او جنگ ې وکړو او] هسې خو ﴿وَكَلَّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ﴾ [دالله تعالی دښیګړې] یعنی ثواب [وعدده دتولو سره کړې ده] ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ او الله تعالی ته ستاسو دتولو عملونو پوره خبر دې] په دې وجه ثواب به ددواړو وختونو په عمل ورکوی په دې وجه کومو خلقو ته چه موقع دمکې دفتح نه وړاندې دخرڅ کولو ملاونه شوه هغوی ته هم ترغیبا وایوچه ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ [خوک دې هغه کوم چه الله تعالی ته په ښه شان] یعنی په خلوص سره [دقرض په طور ورکړی] ﴿فَيضِعِفَهُ لَهُ﴾ بیا به الله تعالی دې د ورکړې شوو ثواب [لره ددې سرې دپاره دوجند کوی او] ددوچندی سره ﴿وَلَهُ أَجْرٌ غَرِيمٌ﴾ [دهغه دپاره غوره اجر] تیار کړې شوې [دې] په دوچند کولو سره ې دمقدار زیاتول بیان کړل او په لفظ دکریم سره ددې جزاء دکیفیت غوره والی طرف ته اشاره ده.

معارف و مسائل

اَوْقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ دې نه د ازل میثاق هم مراد کیدی نه دی ځکه چې الله ﷻ د مخلوقاتو د پیدا کولو نه مخکښې تول روحونه راجمع کړل او ترې نه نې وعدده واخسته چې زه رب العالمین یم، ددې بیان قرآن عظیم الشان داسې کوی چې:

اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ ۖ اَوَدَّاهُمْ كَيْدِي شَىٰ چې ددې میثاق نه هغه میثاق او لوظ مراد وی چې

ترجمه:- آیا زه ستا رب نه یم؟ تولو جواب ورکړو ولې نه.

د رومينو پيغمبرانو ﷺ او د رسول كريم ﷺ د امتونو نه په خاتم الانبياء ﷺ باندې او هغوی سره د مدد کولو په باره کښې اخستي شوې وه ، ددې بيان په قرآن عظيم الشان کښې داسې راغلي دي چې :

﴿لَمَّا جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ مَّوَدِّكُمْ فَادْبَعْتُمْ عَنْ خُدَّيْكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾^(۱)

[ان کنتم مؤمنين] [يعنى که تاسو مؤمنان يئ] دلته داسوال پيدا کيږي چې دا کلام هغې کافرانو سره روان دي چې دهغوی په نه مؤمن کيدو باندې خبر دارئ ددې نه رومبي راغلي دي : اوسا لکملاتؤمنون بالله] بيا دا وئيل به څنگه صحيح شى چې [ان کنتم مؤمنين]

جواب ئې دادې چې کافران او مشرکان هم په الله ﷻ باندې د ايمان راوړلو دعويدار وو ، د بتانو باره کښې به ئې دا وئيل چې مونږ ددوي عبادت څکه کوؤ چې دوي به د الله ﷻ په نزد زمونږ سفارش کوي [مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى] ^(۲) نو د آيت مبالرک مطلب دا شو چې تاسو خلق چې په الله ﷻ باندې د ايمان راوړلو دعوى کوئ که تاسو دا دعوى رښتيا کوئ نو بيا به الله ﷻ باندې د ايمان راوړلو صحيح او اعتبارى صورت اختيار کړئ چې ددې نه بغير نشي کېدې چې په الله ﷻ باندې د ايمان راوړلو سره دهغه لوني ذات په رسول باندې هم ايمان راوړئ.

﴿وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ ميراث په اصل کښې هغې ملکيت ته وئيلې شى چې د رومبي مالک دمر کيدو نه پس د هغه ژوندی وراثانو ته په لاس ورشى او دا جبرى ملکيت وى داسې د آسمانونو او زمکې ميراث کيدل د الله ﷻ دپار گرځول دا حکمت لري چې ستاسو خوښه وى او که نه چې د کومو څيزونو تاسو نن مالکان يئ هغه به آخرى د الله ﷻ خاص ملکيت شى مطلب دادې چې اگر چې د ټول هر څه حقيقى مالک هر وخت الله ﷻ دي خو ځينې څيزونه ئې په عارضى طور د خلقو ملکيت گرځولى دى ، په آخر کښې به د خلقو دا عارضى ملکيت هم ختم شى ، چې په ظاهره او حقيقت کښې به په هر شان د الله ﷻ ملکيت او گرځى ، اوس که ددې عارضى ملکيت په صورت کښې د الله ﷻ په نوم خرچ کوئ نو ددې بدل به ئې درته الله ﷻ په آخرت کښې درکوى نو په دې شان ددغې څيزونو هغه عارضى ملکيت به ستاسو مستقل او هميشه او گرځى.

ترمذى شريف کښې د عائشه صديقه رضی الله عنها نه روايت دي چې يوه ورځ مونږ چيلئ ذبح کړه ، د هغې زياته حصه مو تقسيم کړه صرف يو لاس مو کور دپاره پريښودو . رسول كريم ﷺ زمانه تپوس او کړو چې تاسو سره څومره پاتې شوه ؟ ما ورته عرض او کړو چې يو لاس مو کور دپاره پريښودو . رسول كريم ﷺ او فرمائيل چې سوا ددغې لاس نه نوره ټوله چيلئ باقى پاتې شوه ^(۳)

(۱) ترجمه :- نوبيا تاسو ته بل يو پيغمبر ددې تصديق کولو د باره راشي نو تاسو (خواه مخواهه) په هغه ايمان راوړئ او (خواه مخواهه) هغه سره مدد کوئ او وئيل آيا تاسو اقرار او کړو او واخسته تاسو په دې باندې ټينگه وعده زما او وئيل هغوی اقرار او کوؤ مونږ اورئيل الله نو گواهان اوسئ او زه ستاسو سره دگواهانو نه يم

(۲) ترجمه :- مونږ ددوي عبادت صرف په دې وجه کوؤ چې مونږ د الله تعالى مقرب جوړ کړئ .
(۳) جامع الترمذى ، ابواب صفة القيامة باب منه [ج: ۲ ص: ۷۳]

ولي چې هغه زياته چيلی د الله ﷻ په لار کښې خيرات کړې شوه چې هغه سره به تاسو باقی پاتې کېږئ ، او کور دپاره ايښودلې لاس به هم دلته ختم شی [مظهري] (۱).

په تيرؤ شوؤ آيتونو مبارکو کښې د الله ﷻ په لار کښې د خرچ کولو تاکيد بيانولو نه پس په ورپسې آيت مبارک کښې دا خودلې شوی دی چې د الله ﷻ په لار کښې چې څه خيز هم هر وخت خرچ کړې شی نو ثواب به ئې خامخا وی خو د ثواب کمې زياتې او فرق به د ايمان ، اخلاص او وړاندې والی په اعتبار سره وی ځکه ئې او فرمائيل چې :

الْاَيْتُوْنِي مِنْكُمْ مَنْ اَتَقَىٰ مِنَ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَتْلٍ [۱] يعنی کوم مسلمان چې د الله ﷻ په لار کښې مال خرچ کوی دهغوئ دوه قسمونه دی ، يو هغه چې د مکې د فتح نه ئې وړاندې ايمان راوړې ، او مال ئې خرچ کړې وی ، دويم هغه چې د مکې د فتح نه پس په جهاد کښې شريک شی او د الله ﷻ په لار کښې خرچ هم اوکړی ، نو دا دواړه قسمه سره برابر نه دی ، بلکه ددوی د ثواب په درجو کښې فرق دي ، چا چې د مکې مکرمې فتح نه اول ايمان راوړو د الله ﷻ په لار کښې مال خرچ کړ او جهاد ئې اوکړو ، ددې خلقو ثواب دهغې کسانو نه زيات دي چې د مکې د فتح نه وروستو ئې ايمان راوړې جهاد ئې کړې او د الله ﷻ په لار کښې ئې خرچ کړې وی .

۱ صحابه گرامو ﷺ د درجو مقررولو دپاره د مکې فتح پيمانه گرځول څه حکمت لري ؟ : څوک چې د مکې د فتح نه مخکښې مسلمانان شوی او اسلامي خدمات کښې ئې حصه اخستې وی دهغوئ مقام به د هغه صحابه گرامو ﷺ په نسبت سره زيات لوړ وي څوک چې د مکې د فتح نه پس مسلمانان شوی او اسلامي خدمتونه ئې کړي وی ، ددې خبرې اعلان هم په دې آيت مبارک کښې اوشو .

دې دپاره د مکې فتح پيمانه گرځول دا حکمت لري چې د مکې د فتح نه مخکښې سياسي حالات او ښکاره اسباب داسې نه ښکاريدل چې اسلام به خورشی يا به مسلمانان ترقي او کړې شی هر کله چې خلق اکثر ظاهري حالاتو ته گوري ځينې خلق اگر چې خپلې کمزورئ له کبله په دې باندې عمل کولو همت نشي کولې ، خو سره ددې مراني او عزم خاوندان چې کومه نظريه يا عقیده صحيح او حقه او گنړې او قبوله ئې کړي ، هغه د ناگامئ ، کاميابئ ، فتح او شکست او کم والی او ډير والی باندې د نظر کولو نه بغير د هغې قبلولو ته وړمندي کوي .

فتح مکه نه مخکښې د ايمان راوړونکو په وړاندې د مسلمانانو کم والی او کمزوری وه او په دې وجه د مشرکانو طرفه ورت د زيانونو رسيدو سلسله وه ، خصوصاً د اسلام د شروع په زمانه کښې چې اسلام او ايمان ښکاره کول خپل سر به تللی کښې ايښودل او خپل کورو ، رور ، گویا هلاکيدو دپاره پيش کول وو ، ښکاره خبره ده چې په دغه زمانه کښې چا اسلام قبول نه کړو ، خپل ځانونه ئې په خطره کښې واچول او بيا د رسول کریم ﷺ په مدد او ددين په خدمت کښې خپل ځان او مال اولگولو ، دهغوئ د ايمان مضبوطيا او دعمل اخلاص ته نور خلق نشي رسيدې .

رورو حالات بدلیدل ، مسلمانان قوي کيدل ، تردې پوري چې مکه مکرمه فتح شوه او په ټولو عربو باندې د اسلام حکومت قائم شو ، دغه وخت د قرآن عظيم الشان ددې بيان مطابق :

[يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا] یعنی خلق به د الله ﷻ په دین کښې ډلې ډلې داخلېږي. ددې ظهور او شو ځکه ډیرو خلکو د اسلام په حقانیت باندې یقین لرلو، خود خپل ضعف او اسلام د مخالفینو د قوت او شان شوکت او دهغوئ د تکلیفونو د ویرې به یې د اسلام اظهار کولو کښې ویره محسوله. اوس دهغوئ د لارې نه دا روکاوت هم ختم شو نو خلق ډلې ډلې په اسلام کښې داخلیدل شروع شو د قرآن عظیم الشان دې آیت مبارک د هغوئ هم عزت او قدر کړې دې او هغوئ سره ئې هم دبڅښنې او رحمت وعده کړې ده خو داسې او خودل چې دهغوئ درجه هغې خلکو سره نشي برابرېدې څوک چې د خپل همت، اولولعزمي او ایماني قوت په وجه د مخالفتونو او زیانونو د خطرې نه یې پرواه شو او د اسلام اعلان ئې او کړو او په سخت وخت کښې د اسلام پکار راغلل.

خلاصه دا شوه چې عزم او همت او د ایمان د قوت درجات متعین کولو دپاره د فتح مکه څخه وړاندې او روستو حالات د یو حد فاصل حیثیت لري. په دې وجه یې په دې مذکوره آیت مبارک کښې او فرمائیل چې دا دواړه ډلې برابر نه شی کیدي.

تولو صحابه کرامو رضی الله عنہم دپاره د بڅښنې او رحمت لري او د صحابه کرامو رضی الله عنہم د نور امت نه یو جدا څښت. په دې آیتونو کښې اگرچې د صحابه کرامو رضی الله عنہم ترمینځه د درجو فرق بیان کړې شوې دې لیکن په آخر کښې فرمائی چې: [وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى] [یعنی سره د دغې فرق الله ﷻ هر یو سره د حسنی وعده کړې ده] ولې چې تولو صحابه کرامو رضی الله عنہم د فتح مکه نه مخکښې روستو څه نا څه خرچ د الله ﷻ په لار کښې کړې دې او د اسلام خلاف خلکو په مقابلې او جنگ کښې شریک شوی دی ځکه دا اعلان د بڅښنې او رحمت تولو صحابه کرامو رضی الله عنہم دپاره عام او شامل دې. ابن حزم رحمه الله فرمائی دی چې دې سره د سورة انبیاء بل آیت مبارک یو ځانې کړی په کوم کښې چې فرمائی:

[إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ۚ لَا يَمْعُونَ حَيْثُ سَاءَ ۚ وَهُمْ فِيهَا مُنْقَلَبُونَ] [یعنی کومو خلکو دپاره چې مونږ حسنی مقرر کړې ده هغوئ به د جهنم نه داسې لرې او سیرې چې ضرر رسان او اوزونه به هم دهغوئ غوږونو ته نه رسیرې، او زړه پورې نعمتونو کښې به همیشه پاتې کیږي]

پدې زیر بحث آیتونو مبارکو کښې [وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى] راغلې دې او په دې آیت مبارک کښې چا دپاره چې د حسنی وعده ده، هغوئ دپاره د جهنم د اور نه د ډیر لرې پاتې کیدو اعلان دې، حاصل دادې چې قرآن عظیم الشان ددې ذمه واری واخسته چې صحابه کرامو رضی الله عنہم نه که اولین دی او که آخرین دی د یو نه هم، په ټول عمر کښې څه گناه هم اوشی نو هغوئ پرې کلک نه پاتې کیږي، بلکه توبه ترې اوباسی، یا خوبیا الله تعالی دوی ته د صحابیت او مدد د پیغمبر ﷺ او د لویو دیني خدمتونو او ددوی د بې شمیره نیکیانو په وجه معاف کوی، او تر هغې پورې به ئې الله ﷻ نه وفات کوی، تر څو ئې چې ټول گناهونه ورته په دغه شان نه وی معاف کړي، یا د دنیا مصیبتونه، آفتونه او زیات نه زیات د برزخ څه تکلیف به دهغوئ دگناهونو کفاره جوړه شی.

او په کومو احاديثو کښې چې ځينې صحابه کرامو رضي الله عنهم باندې د مرگ نه پس د عذاب بيان راغلې دې (۱) هغه د آخرت او د جهنم عذاب نه دې بلکه برزخي او د قبر عذاب دې، دا څه لرې خبره نه ده چې الله تعالى په دغې سره د هغوی هغه گناه معاف کړي وي د کومې نه چې په ژوندې کښې ورته د توبې کولو توفيق نه وي حاصل شوي نو په حقيقت کښې د آخرت د عذاب نه خلاصولو د پاره به دغه تکليف په دوی باندې راوستې شوې وي.

د صحابه کرامو رضي الله عنهم مقام د قرآن حکيم او حديث نه پيژندل کېدې شي. د تاريخي روايتونو نه خلاصه دا شوه چې صحابه کرام رضي الله عنهم د رسول کریم صلی الله علیه و آله او د نور امت تر مينځه د الله تعالى جوړه کړې واسطه او ذريعه دی امت ته د قرآن عظيم الشان درسيډو ذريعه د دوی رضي الله عنهم نه بغير بله نشته او نه ورته بغير د دوی رضي الله عنهم نه د قرآن عظيم الشان د معنو او تعليماتو د رسول کریم صلی الله علیه و آله د رسيدو بله ذريعه شته، ځکه په اسلام کښې د دوی رضي الله عنهم يو خاص مقام دې، د دوی رضي الله عنهم مقامات د تاريخي کتابونو درطب، يا بس دروايتونو نه نشي پيژندلې بلکه د قرآن عظيم الشان او احاديثو په ذريعه سره پيژندلې کيد شي.

په دوی کښې که چا نه څه خوښدل او غلطی هم شوي وه نو اکثره هغه اجتهادی غلطی او خطا وه چې هيڅ گناه نه لري بلکه د صحيح احاديثو د ښکاره بيان مطابق په دې هم يو اجر ملاويږي او که واقعي څه گناه ترې هم شوي وه نو هغه د دوی د ټولو نیکو عملونو، د رسول الله صلی الله علیه و آله او د اسلام د مدد او خدمت په مقابل کښې هيڅ حيثيت نه لري بيا به هغوی د الله تعالی څه دومره ویردل چې معمولی گناه کولو سره به هم رپيدل او سمدستی به ئې توبه کوله او پخپل ځان باندې به ئې د دې د سزا جاري کولو کوشش کولو چا به ځان د جومات په ستنې پورې تړلو او د توبې قبلو پورې به هم دغه شان تړلې پاتې کيدو بله دا چې د هغوی نیکي دومره زياتې وې چې پخپله به يې د گناه کفاره گرځيدې د دې څخه علاوه د دوی د گناهونو د عامې بخښنې اعلان الله تعالی په دې آيت مبارکه کښې او په نورو آياتونو کښې کړې دې او صرف د بخښنې اعلان نه بلکه تر دې حده پورې يې اعلان کړې دې چې [رضي الله عنهم] هغوی ته ئې دخپلې رضامندۍ سند ورکړې دې بيا که د هغوی تر مينځه څه جنگ راپېښ شوې دې نو دهغې په وجه ورته رد بد وئيل بالکل حرام او د رسول الله صلی الله علیه و آله د ارشاد مطابق د لعنت موجب دې او خپل ايمان په خطر کښې اچول دی نعوذ بالله منه.

دې پاره کښې اکثره تاريخي روايات نه څه اعتباری نه لري او که په څه وجه د منلو قابل وي نو د قرآن عظيم الشان او حديث پاک ارشادونو په مقابل کښې د هغې حيثيت نه پاتې کيږي، هغوی رضي الله عنهم ټولو ته الله تعالى بخښنه کړې ده.

د صحابه کرامو رضي الله عنهم پاره کښې د ټول امت اجتماعي عقیده د صحابه کرامو رضي الله عنهم په باره کښې عقیده داده چې د صحابه کرامو رضي الله عنهم قدر او عزت کول او مينه ورسره کول د هغوی رضي الله عنهم تعريف او صفت کول او دهغوی رضي الله عنهم تر مينځه د راپېښو شوو جگړو او اختلافاتو وغيره باره کښې د خاموش پاتې کيدل او څوک په کښې مجرم نه گرځول لازم دی، د اسلامي عقيدو په ټولو کتابونو کښې د دې اجتماعي عقيدې ښکاره بيانونه موجود دي، لکه د امام احمد رحمه الله

رساله چي د اصطخری په روايت سره مشهوره ده دهغي ځيني الفاظ دادی چي :
[لا يجوز لاحد ان يذكر شيئا من مساوئهم ولا يطعن على احد منهم يعيب ولا تفسد من فعل ذلك وجب تأديبه
اشرح العقيدة الواسطية معروف به الدرّة المضیة ص: ۳۸۹] هيچا دپاره دا جائز نه دی چي د
صحابه کرامو ﷺ د څه بد ، عيب يا خرابي بيان او کړي يا ورته څه بدرد او وائي ، يا دهغوي
ﷺ عيب يا خرابي بيان کړي او داسي کوونکي ته سزا ورکول واجب دی .
او ابن تیمیه رحمه الله په الصام المسلول کښي د صحابه کرامو ﷺ د فضائلو او خصوصياتو ډير
آيتونه او د احاديثو روايات ليکلو نه پس دا ليکلی دی چي :

[وهذا مما لا نعلم فيه خلافا بين اهل الفقه والعلم من اصحاب رسول الله ﷺ والتابعين لهم باحسان وسائر
اهل السنة والجماعة فانهم مجمعون على ان الواجب الثناء عليهم والاستغفار لهم والرحمة عليهم والترضى عنهم
واعتماد محبتهم وموالاتهم وعقوبة من اساء فيهم القول] (۱) (تر کوميس چي زمونږ په علم کښي دی مونږ
په دې معامله کښي د عالمانو فقهاء صحابه کرامو ﷺ او تابعينو تر مينځه څه اختلاف نه
بيا موندو ولي چي دټولو په دې اجماع ده چي امت باندې واجب دی چي د ټولو صحابه کرامو
ﷺ تعريف او ثناء بيانوي او هغوي دپاره بخښنه غواړي ، او هغوي لره د الله ﷻ رحمت او
رضا سره ذکر کړي ، دهغوي په مينه او دوستي باندې دې ايمان لري او څوک چي د هغوي
ﷺ باره کښي بي ادبي کوي هغه ته دې سزا ورکوي]

او ابن تیمیه رحمه الله په شرح عقیده واسطيه کښي چي د ټول امت محمديه اهل سنت
والجماعت عقیده ئې بيان کړې ده د صحابه کرامو ﷺ خپل مينځ کښي د جنگ باره کښي ئې
ليکلی دی چي :

[ويمسكون عما شجر بين الصحابة ويقولون هذه الاثار المروية في مساوئهم منها ما هو كذب ومنها ما زيد فيها
ونقص وغير وجهه والصحيح منه هم فيه معذرون اما مجتهدون مصيئون واما مجتهدون مخطئون وهم مع ذلك لا
يعتقدون ان كل واحد من الصحابة معصوم من كبائر الاثم وصغائر اهل يجوز عليهم الذنوب في الجملة ولهم من
الفضائل والسوابق ما يوجب مغفرة ما يصدر منهم حتى انهم يغفر لهم من السيئات ما لا يغفر لمن
بعدها] (۲) [اهل سنت والجماعت خاموشي اختياروي دهغي اختلافي معاملو نه چي د صحابه
کرامو ﷺ تر مينځه راپيښي شوې دي او وائي چي کوم روايات په هغوي ﷺ کښي په چا
باندې عيب لگوونکي دی دهغي حقيقت دادې چي ځيني خو بالکل دروغ دي او په ځينو
کښي زياتي کمې کړې شوې دي او حقيقت ئې بدل کړې شوې دي او چي څه صحيح دی هغوي
ﷺ په هغي کښي معذوره وو ولي چي [هغوي چي څه کړي وو الله ﷻ دپاره يې کړي وو ،
اجتهاد يې کړووا يا خو هغوي ﷺ په صحيح خبره باندې وو [نو ددې لره ډېل ثواب وو يا به
په خطا باندې وو نو معذور او ديو ثواب مستحق وو] خو سره ددې ټولو خبرو نه دوي دا
عقیده نه لري چي هر صحابي ﷺ د لوئي وړو کي گناه نه پاک دی بلکه د هغوي ﷺ نه گناه
کيدلې شي خو د دوي فضائل اود اسلام خدمات ئې داسي دي چي د هغوي ﷺ د بخښني
موجب دی تر دې پورې چي دهغوي ﷺ بخښنه او معافي به دومره فراخه وي چي په امت
کښي به د نورو دپاره نه وي]

۱، الصام المسلول المسئلة الثالثة: انه يقتل ولا يستتاب سواء كان مسلما او كافرا [ج: ۱ ص: ۵۷۸]

۲، شرح العقيدة الوسطية لابن تيمية إمساك اهل السنة عن الخوض فيما شجر في الصحابة [ج: ۱ ص: ۳۴۱]

د صحابه کرامو ﷺ په مقام او د هغوی ﷺ په درجاتو او فضائلو باندې تفصیلی بحث د سورة فتح په آیتونو [والذین معه النور] لاندې تیر شوې دي. او احقر پدې بحث باندې یو تفصیلی رساله د مقام صحابه په نوم سره لیکلې ده چې مستقلة خوره شوې ده، چې په کښې د صحابه کرامو ﷺ عدالت، ددوی مشاجرات، او ددوی په باره کښې د تاریخي روایتونو د حیثیت او درجې مکمل تحقیق دي هغه دي او کتلي شی.

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى	په هغه ورځ چې اووینې ته مومنان سړی او مومنانې ښځې چې منډې به وهی
نورهم	په هغه ورځ هم دیاد ساتلو قابله ده چې ته به مومنان او مومنانې اووینې
بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرُكُمُ الْيَوْمَ	نور دهغوی مخکښی دهغوی نه او ښی طرف دهغوی ته زیرې دي تاسو لره نن ورځ
جَنَّتْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ	جې [دایمان] خپله رنړا به ترې نه وړاندې اوښی طرف ته خوریرې نن تاسو ته زیرې درکوو
هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ	جنتونه دي چې بهیرې به لاتد دهغې نه نهرونه چې همیشه به وی په هغې کښې دا انجام
لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ	د داسې باغونو چې دهغې لاندې به ولې بهیرې همیشه به په کښې اوسیرې هم دا دتولونه
مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا	هم دا کامیابی ده لویه په دغه ورځ به وانی منافقان سړی او منافقانې ښځې
نُورًا فَضْرِبَ بَيْنَهُمُ يَسُورُ لَهُ	لویه کامیابی ده دابه هغه ورځ وې چې منافقان سړی او منافقانې ښځې
رَنَّا اِبِلْ خَائِي كُنِي اِپس اوبه وهلي شي	هغه کسانوته چې ایمان نې راوړې وی چې لږ اوگورئ مونږ ته چې مونږ رنړا واخلو
بِه مِينِغ كُنِي يوديوال اودرولي شي	به دایمان خاوندانوته وانی چې مونږ ته لږ انتظار اوکړئ چې مونږ هم ستاسو د نور نه رنړا واخلو
بَاب ط	د نور [رنړا] ستاسو نه ورته به اوونیلې شي چې واپس شی شاگانو خپلو ته اوگورئ
بَاب ط	دوی ته به اوونیلې شي چې تاسو واپس لارشی ایيا [هله خان دپاره] رنړا تلاش کړئ ایيا به ددې دواړو [دلو]
بَاب ط	نور ابل خای کښې پس اوبه وهلي شي په منځ دهغوی کښې یو دیوال چې په هغې کښې به
بَاب ط	په مینځ کښې یو دیوال اودرولي شي په هغې کښې به یوه دروازه وی چې
بَاب ط	یوه دروازه وی دننه دهغې چې به وی په هغې کښې به رحمت وی او بهر طرف دهغې چې به وی
بَاب ط	دننه طرف ته به په کښې رحمت وی او بهر طرف ته به ترې عذاب وی منافقان به

مِنْ قَبْلِهِ	الْعَذَابُ	يَنَادُوهُمْ	أَلَمْ تَكُنْ	مَعْلُومٌ
دمخي طرف نه به عذاب وي آواز به کوی منافقان مومنانوته چي آيا نه وژ مونږ ستاسو سره				
مومنانو پسي چغې وهي چي اني خلقوا آيا مونږ اېه دنيا کښي ستاسو ملگري نه وو				
قَالُوا	بَلَىٰ	وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ	أَنْفُسَكُمْ	وَتَرَبَّصْتُمْ
اوبه وائي مومنان چي هو وليکن تاسو په فتنه کښي واچول خانونه خپل او موقعي ته مو کتل				
دوي نه جواب ورکړي نه بلکه تاسو خپل خانونه په نفاق کښي اچولي وو او تاسو اېه په مونږ دمصیبتونو انتظار				
وَارْتَبْتُمْ	وَعَزَّيْتُمْ	الْأَمْثَانِ	حَتَّىٰ	جَاءَ
او شک به مو کوڼ او دوکه درکړه تاسو له امیدونو دروغو تر هغې پورې چي راغي				
کولو او شک به مو کولو او ستاسو امیدونو تاسو په دهوکه کښي اچولي وئ تردې چي دالله				
أَمْرُ اللَّهِ	وَعَزَّيْتُمْ	بِاللَّهِ	الْفُرُورِ	فَالْيَوْمَ
حکم دالله او دوکه درکوله تاسو له په معامله دالله کښي دوکه باز شيطان پس نن ورځ به				
تعالی حکم امرگ راغلو او تاسو دالله تعالی په حق کښي فريسي شيطان دهوکه کړئ نو نن ورځ				
لَا يُؤْخَذُ	مِنْكُمْ	فِدْيَةٌ	وَلَا مِنَ الَّذِينَ	كَفَرُوا
نه اخستلي کيږي ستاسو نه فديه معاوضه او نه دهغه کسانو نه چي کفر نې کړې وژ				
به تاسو نه څه فديه نشي قبلولي اونه دهغه خلقو نه چي کفر نې اختيار کړې وو				
مَا وَلَكُمْ	النَّارُ	هِيَ	مَوْلَاكُمْ	وَبَشِّرِ الضَّالِّينَ
ځاني دورتلو ستاسو وور دي دا وور ملگري ستاسو دي او ډير بد ځاني دورتلو دي				
ستاسو د ټولو ځاني دوزخ دي هم دغه دوزخ ستاسو ملگري دي او هغه ډير خراب ځاني دي				
أَلَمْ يَأْنِ	لِلَّذِينَ	آمَنُوا	أَنْ تُخْشَعَ	
آيا وخت لانه دي راغلي دپاره دهغه کسانو چي ايمان نې راوړې دي چي اوږېږي				
آيا په ايمان دارو باندي لاهغه وخت راغلي نه دي چي دهغوئ زړونه دالله تعالی د ذکر				
قُلُوبُهُمْ	لِيَذْكُرُوا اللَّهَ	وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ	وَلَا يَكُونُوا	
زړونه دهغوئ دوجي ذکر دالله نه او دوجي دهغې حق نه چي نازل کړې دي الله او نه شی هغوئ				
او دهغه دنازل شوی رښتيني کلام په وړاندي نرم شی او دهغې خلقو په شان نشي				
كَالَّذِينَ	أُوتُوا الْكِتَابَ	مِنْ قَبْلُ	فَطَالَ	
پشان دهغه کسانو چي ورکړې شوې وو ورته کتاب مخکښي ددې نه پس اوږده شوه				
چي وړاندي ورته کتاب ورکړې شوې وو بيا په هغوئ اوږده زمانه تيره شوه				
عَلَيْهِمْ	الْأَمَدُ	فَقَسَتْ	قُلُوبُهُمْ	وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ
په هغوئ باندي زمانه پس سخت شو زړونه دهغوئ او زيات دهغوئ نه فاسقان دي				
نودهغوئ زړونه سخت شول او په هغوئ کښي ډير کسان اوس هم بد عملي دي				

إِعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا	
پوهه شی اچی بیشکه الله اژوندی کوی زمکه اړوستودمرگ دهغې نه اصفا صفا بنودلی دی مونږه	
پوهه شی چې الله تعالی زمکه د اوچیدو نه پس بیا زرغونوی مونږه تاسوته	
لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝ إِنَّ الْمَصْدِقِينَ	
تاسو ته نبي اچی تاسو د عقل نه کار واخلي بیشکه صدقي ورکونکی سړی	
واضح مثالونه ځکه بیان کړی دی اچی تاسو پرې پوهه شی بیشکه صدقه	
وَالْمَصْدِقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا	
او صدقي ورکونکی بنحې او هغه خلق چې قرض نه ورکړو الله قرض حسن	
ورکونکی سړی او صدقه ورکونکی بنحې او هغه خلق چې د الله تعالی په لاره کښې په	
يُضَعِفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ۝ وَالَّذِينَ	
دوچند به ورکړې کړې هغوی ته او دپاره دهغوی اجر عزتمند دي او هغه کسان	
اخلاص سره خرڅ کوي نو دهغوی صدقه به څو چنده زیاتولی شي او دهغوی دپاره ډیر عزت اجر دي او کومو	
آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ	
چې ایمان نه راوړو په الله باندې او په رسولانو د هغه باندې دغه کسان چې دی	
کسانو چې په الله تعالی او د هغه په رسول ایمان راوړې دي هم دغه خلق	
هُمْ الصَّادِقُونَ ۝ وَالشَّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ	
هم دوی رښتینی دي او گواهان دی د حق په نزد رب خپل دپاره دهغوی دي اجر دهغوی	
رښتونی دي او د خپل رب په نیزه حق گواهان دی هغوی دپاره خصوصاً اجر دي او هغوی	
وَنُورُهُمْ ۝ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ	
او نور دهغوی او هغه کسان چې کفر نه اوکړو او دروغ نه اوگنړل آیتونه زمونږ دا کسان	
دپاره به رنډا هم وي او کومو خلقو چې انکار کړې دي او زمونږ آیتونه نه دروغ اوگنړل نو هم دغه خلق	
أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ۝	
خاوندان د دوزخ دی	
دوزخیان دی	

آسان ترجمه قرآن

په هغه ورځ چه کله ته مومنان سړی او مومنانې بنحې اووینې، چه دهغوی نور به دهغوی مخې ته او دهغوی نه بنې طرف ته منډې وهي (او دوی ته به اووښلې شي چه) نن تاسو ته زيرې دي دهغې باغونو، چه دهغې لاندې به لهروله بهیرې، چه په هغې کښ به تاسو همیشه دپاره اوسیدو، هم داده، چه لویه زبردسته کامیای ده په هغه ورځ به منافقان سړی او منافقانې بنحې ایمان والو ته اوواشي چه: لږ مونږ ته انتظار اوکړی، چه ستاسو د نور نه مونږ هم څه رنډا حاصله کړو نو دوی ته به اووښلې شي، چه: تاسو

روستو لاڙ شي، بيا نور تلاش ڪري. بيا به ددوي په مينځ ڪنن پيو ديوال ڇاڻل ڪري شي، ڇهه په هغي ڪنن به يوه دروازو وي، ڇهه دهغي نه دلنه به رحمت وي او بهر طرف ته به عذاب وي. هغوي به مومنانو ته آواز ڪوي ڇهه: آيا مولو تاسو سره نه وو؟ مومنان به ورته اوواڻي ڇهه: اوا ولي نه، ليڪن تاسو خپله خپل ڇالونه په فتنه ڪنن واپول، او په انتظار ڪنن وي او په شڪ ڪنن پراته وي او ددروغو آرزو ڪالو تاسو په دهو ڪه ڪنن اچولي وي تردې پوري ڇهه د الله تعاليٰ حڪم راغلو، او هغي لوڻي دهو ڪي ٻار (شيطان) تاسو د الله تعاليٰ ٻاره ڪنن دهو ڪه ڪولي، نو ٽن به ستاسو نه نه فدي به قبلولي شي، او نه دهغي خلقو نه ڇهه (هنڪاره ٿي) ڪفر اختيار ڪري وو، او ستاسو ڇاڻي د ورڇ دي، هم هغه ستاسو ساتونڪي دي، او دا ڏير بدن انجام دي. کومو خلقو ڇهه ايمان راڙي دي، آيا دهغوي دپاره اوس هم وخت نه دي راغلي، ڇهه دهغوي زړونه د الله تعاليٰ د ذکر دپاره، او کوم حق ڇهه رالپولي شوي دي دهغي دپاره نرم شي؟ او دوي دهغي خلقو پشان جوڙ نه شي، کومو ته ڇهه مخڪنن ڪتاب ور ڪري شوي وو، بيا په هغوي باندې اوڀر موده تيره شوه او د هغوي زړونه سخت شول، او (نن) په هغوي ڪنن ڏير خلق نافرمان دي؟ ڇهه پوهه شي، ڇهه الله تعاليٰ زمڪي ته دهغي د مرگ نه پس وولند ور ڪوي مولو ستاسو دپاره ٽينهي هنڪاره واضحه ڪري دي، دي دپاره ڇهه تاسو د عقل نه ڪار واخلئ يقيناً کوم ڇهه صدقه ور ڪونڪي سري او صدقه ور ڪونڪي زنانه دي، او هغوي الله تعاليٰ ته قرض ور ڪري دي، ڇهه قرض دهغوي دپاره به (هغه صدقه) ڇو چنده زياته ڪري شي، او د هغوي دپاره عزت مند اجر دي، او کومو خلقو ڇهه په الله تعاليٰ باندې او دهغه په رسول باندې ايمان راڙي دي، هم هغوي د خپل رب په نزد صد يقين او شهيدان دي دهغوي دپاره به دهغوي اجر او دهغوي نودوي، او کومو خلقو ڇهه ڪفر اختيار ڪري دي، او زمولو د لڙو تڪذيب ٿي وکرو، دغه ڪسان دوزخيان دي.

خلاصه تفسير

هغه ورڇ هم د يادولوده ﴿يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ﴾ [په کومه ورڇ ڇهه ته مسلمانانو سرو او مسلمانانويشخولره وويني ڇهه ددوي نور ددوي نه وړاندې او ددوي ٻنهي طرف ته منڊي وهي] دانوريه پل صراط باندې دتيريدودپاره به ددوي سره وي او په يوروايت ڪنبي دي ڇهه ڪينر طرف ته به هم وي لکه ڇهه په درمنشور^(۱) ڪنبي دي نو تخصيص دٻنهي طرف شايد په دي وجه وي ڇهه ددي طرف نوريه زيات قوي وي اونڪته په دي تخصيص ڪنبي شايد داوي ڇهه دابه نښه وي ددوي دعملنامي په ٻنهي لاس ڪنبي د ورکولو او په مخڪنبي نور ڪيدل خوپه داسي موقعوعام عادت دي او ددوي ته به ونيلي شي ڇهه ﴿بَشِّرْكُمْ الْيَوْمَ﴾ [نن تاسو ته خوشخبري ده] ﴿جَنَّاتُ عَجْرٍ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا﴾ دداسي باغونوچه لاند تري نهرونه بهيري ڇهه په کومو ڪنبي به دوي هميشه اوسيږي] او ﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ [دالويه ڪاميابي ده] ظاهره ده ڇهه دا خبره به هم دغه وخت ونيلي شي او دا وخت په طور دخبرورکولو ونيلي شي او بشرکه ويونڪي غالبافريستي دي لکه داقول دالله تعاليٰ دي تنزل عليهم الملكة ان لا تخافوا ولا تحزنوا و ابشروا الخ^(۲) يا به ئي الله تعاليٰ په خپله په دي خطاب سره مشرف وفرمائي او دابه

^(۱) الدر المنثور [ج: ۹ ص: ۱۱۵] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۷۸۴]

^(۲) ترجمه: -- په دوي به فرستي نازليري جي تاسو انديشه نه ڪوي اونه غم او خوشحاله اوسي.

هغه ورځ وی ﴿يَوْمَ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ [په کومه ورځ چه منافقان سړی
 او منافقانی ښځې مسلمانانوته] په پل صراط باندې [او وائی چه] ﴿الظُّلُمَاتُ تَلْفَتِسُ مِنَ نُورِكُمْ﴾ [په
 ازموڼې انتظار وکړئ چه مونږ هم ستاسوپه نورسره څه رنډا حاصله کړو] دابه هغه وخت وی کله
 چه مسلمانان دخپلو عملونو او ایمان په برکت سره ډیر وړاندې لارشی او منافقان کوم چه په پل
 صراط دمسلمانانو سره ورڅیژی وروستوپه تیاره کښې به پاتې شی خواه دوی سره داول نه
 نورنه وی یا لکه چه د درمنشور په یو روایت کښې دی چه ددوی سره به هم څه قدرې نور وی او
 بیابه هغه مړشی او شاید حکمت په عطاء دنور کښې داوی چه په دنیا کښې دظاهری اعمالوپه
 اعتبارسره هغوی دمسلمانانو سره اوسیدل مگرپه اعتباردعقیدې په زړه سره جداوو په دې
 وجه به اول دوی ته دظاهری اعمالوپه وجه سره نور ملاوښی مگرپیا په زړه کښې دایمان او
 تصدیق دنشت والی په سبب دغه نورورک شی او دارنگ ددوی دتگی او دوکی جزاء هم داده
 چه اول دوی ته نورملاوښو بیا خلاف د گمان وړک شوغرض هغوی به مسلمانانوته د اوریدو
 دپاره او وائی ﴿قِيلَ اَرْجِعُوا وَاَعْمَلُوا﴾ [دوی ته به جواب ورکړې شی] داجواب ورکونکی به خواه
 فربستی یا مؤمنان وی [چه تاسوخپلې شاته واپس شی] ﴿قَالَ كَيْفَ اَوْزَا﴾ [بیا] دهغه ځای نه [رنډا
 تلاش کړی] د درمنشور د روایت مطابق ددې شاته نه مرادهغه ځای دې کوم ځای چه دسختې
 تیاری نه پس په پل صراط دختلوپه وخت کښې نور تقسیم شوی وویعنی دنور تقسیمیدو ځای
 هغه دې هلته لارشی راواخلی چنانچه هغوی به هلته لارشی هرکله چه هلته هم څه ملاو نه شی
 بیابه دې خواراشی ﴿فَضْرِبْ يَنْتَهُمْ بِسُورَةٍ بَابٌ﴾ [بیابه] مسلمانانوته ونه رسی بلکه [ددوی]
 فریقینو [به مینځ کښې به یو دیوال قائم کړې شی په کوم کښې چه به یوه دروازه] هم [وی] چه
 کیفیت ی دادې چه ﴿بِاطْنِهِ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ﴾ [ددې په دننه طرف کښې به رحمت
 وی او بهرطرف ته به ی عذاب وی] ددرمنشور د روایت مطابق دادیوال اعراف دې او ددنه نه
 دمؤمنانو جانب او دبهرنه دکافرانوجانب مراددې او درحمت نه مراد جنت دې او دعذاب نه
 مراد دوزخ دې اوشایددا دروازه دخبرواترو دپاره وی یا په دې دروازه دجنت لار وی او داعراف
 زیات تحقیق دسوره اعراف په پنځمه رکوع کښې تیرشوی دې غرض هرکله چه ددوی
 اومسلمانانو په مینځ کښې دیوال حائل شی او دوی په خپله په تیاره کښې پاتې شی نو دغه
 وخت به ﴿يُنَادُوهُمْ لَعْنَكُمْ﴾ [دغه] منافقان [هغوی] مسلمانانو [ته آواز وکړی چه آیا] په
 دنیا کښې [مونږ تاسوسره نه وو] یعنی په عملونواو طاعتونو کښې به مونږ تاسوسره شریک
 وونون هم ملگرتیا پکارده ﴿قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنْ كُمْ فَتَنَّا فَتَمَّ الْفُسْكَمُ﴾ [هغوی] مسلمانان [به ووائی چه] هو
 [وی خولیکن] دغسې کیدل څه په کار نه راځی ځکه چه محض په ظاهر کښې مونږ سره وی او
 باطنی حالت ستاسوداوو چه [تاسوخپل خان لره په گمراهی کښې نښلولې وو او] هغه گمراهی
 داوه چه تاسودپیغمبرصلی الله علیه وسلم اومسلمانانوسره دښمنی لرله او په هغوی
 دحادثوواقع کیدو ﴿وَتَرَيْتُمْ وَاذْنَيْتُمْ﴾ [تاسومنتظروئ] او خواهشمندوئ [او] داسلام په حقوالی
 کښې [تاسوشک کولو] ﴿وَعَرَّيْتُمْ الْأَمَانِي﴾ [اوتاسولره ستاسوبې هوده ارزوگانوپه دوکه کښې
 غورخولی وی] ﴿حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ﴾ تردې چه په تاسودالله تعالی حکم راغی [مراددې هوده
 ارزوگانونه دادې چه اسلام به ختم شی او داچه زمونږ مذهب حق دې او دنجات موجب دې
 اومرادالله تعالی د حکم نه مرگ دې یعنی ټول عمر په دغه کفریاتوباندې اصرارکونکی پاتې

شوی توبه موهم ونه کره ﴿وَعَزَّكُم بِاللَّهِ الْقَرُّورُ﴾ [او تاسولره دوکه کوونکی] یعنی شیطان [دالله
تعالی باره کنبی په دوکه کنبی غورخولی وی] هغه داسې چه الله تعالی به په مونږ مواخذه نه
کوی ددې مجموعې حاصل دادې چه ددې کفریاتوبه وجه ستاسو ظاهری ملگرتیادنجات دپاره
کافی نه ده ﴿قَالِیَوْمَ لَا یُؤْخَذُ مِنْکُمْ فِدْیَةٌ﴾ [غرض نن به نه تاسونه څه معاوضه واخستې شی] ﴿وَلَا مِنَ
الَّذِینَ کَفَرُوا﴾ [اونه دکافرانونه] یعنی اول خود معاوضې ورکولو دپاره تاسوسره څه شته نه لیکن
بالفرص که وې هم بیابه هم نه قبلیدل ځکه چه دا دارالجزاء ده اودارالعمل نه دې او ﴿مَأْوِیَّتُکُمْ
النَّارُ هِیَ مَوْلَکُمْ﴾ [ستاسودتولوځای دوزخ دې هغه ستاسو] دهمیشه دپاره [ملگری دې] ﴿وَلِیْسَ
الْمُصِیْرُ﴾ [او هغه] واقعی ناکاره ځای دې [داقول فالیوم الخ یا خوبه دمومنانووی یادالله تعالی
ددې ټول بیان نه داثابته شوه چه په کوم ایمان کنبی دضروری طاعاتو کمې وی هغه
گویاکالعدم نه دې لیکن کامل هم نه دې په دې وجه په راتلونکوایتونو کنبی ددې دتکمیل
دپاره په صورت دعتاب مسلمانانوته حکم فرمائی چه ﴿الْمُیْمَنُ لِلَّذِینَ اٰمَنُوْا﴾ [آیادایماندارو] نه
چه کوم خلق په ضروری طاعاتوکنبی کمې کوی لکه دگناهگارومسلمانانوحالت چه وی نو
آیاددوی [دپاره] اوس هم [ددې خبرې وخت نه دې راغلي] ﴿اَنْ تَخْشَعَ قُلُوْبُهُمْ لِذِکْرِ اللّٰهِ﴾ چه ددوی زړه
دالله تعالی دنصیحت ﴿وَمَا نَزَّلَ مِنَ الْحَقِّ﴾ [اوکوم چه حق دین] دالله تعالی دطرف نه [نازل
شوی دې] چه دغه نصیحت خداوندی دې [ددې په وړاندې ښکته شی] یعنی په زړه سره
دضروری طاعتونودپابندی او دگناهونو دپریښودلو قصد اوکړی اودې ته خشوع په معنی
دسکون ځکه ووئیلې شو چه دزړه په مطلوبه حالت باندې زیاتې کیدل سکون دې او معصیت
طرف ته تلل مشابه دحرکت دی [او] په ذکرشوی معنی باندې په خشوع کنبی په وخت اړولوسره
چه مطلب یې په توبه کنبی وخت اړول دی دغه ﴿وَلَا یَكُوْنُوْا کَالَّذِینَ اُوْتُوْا الْکِتٰبَ مِنْ قَبْلُ﴾
[دهغوخلقو په شان نه شی کوموته چه ددوی نه وړاندې] اسمانی [کتاب ملاؤ شوی وو] یعنی
یهود او نصارا چه دوی هم دخپلو کتابونو دمقتضی نه خلاف په شهواتواونافرمانیوکنبی
مشغولیدل شروع کړل [بیا] په دغه حالت کنبی ﴿فَطٰلَ عَلَیْهِمُ الَاَمَدُ﴾ [په هغویوه اوږده زمانه
تیره شوه] اوتوبه گارنه شول ﴿فَقَسَتْ قُلُوْبُهُمْ﴾ [بیا] ددې توبې په نه کولو سره [دهغو زړونه] ښه
[سخت شول] چه اضطراری ندامت اوملامت ورته هم نه کیدو [او] نوبت یې دې ته ورسیدو چه
ددغې سخت دلې په وجه ﴿وَكَثِیْرٌ مِنْهُمْ فٰسِقُوْنَ﴾ [دیرخلق دهغو] نه [کافردی] ځکه چه په معاصی
باندې اصرارکول ښه یې گنړل اودبرحق نبی سره دښمنی اکثرسبب دکفرجوړیږی مطلب دادې چه
مسلمانانو لره زرتوبه کول پکار دی ځکه چه ځنې وخت بیادتوبې توفیق پاتې نه شی اوځنې
وخت کفرته نوبت رسی وړاندې فرمائی چه که ستاسوخلقوپه زړونو کنبی دگناهونو څه خرابی
کمه یازیاته پیدا شوې وی نو داددې وهم په ښاباندې دتوبې نه مانع مه گنړی چه اوس به په
توبې سره څه اصلاح وشي بلکه ﴿اَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ یُحْیِی الْاَرْضَۤی بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ [په دې خبره پوهه شی چه
الله تعالی] دداسې شان مالک دې چه هغه [مزکې لره ددې داوچیدونه پس ژوندی کوی] پس
دغه شان په توبه کولوباندې په خپل رحمت سره مړ زړه لره ژوندی اوتیک کوی پس مایوسه
کیدل نه دی پکار ځکه چه ﴿قَدْ یَبِیْنٰلْکُمُ الْاٰیٰتُ﴾ [مونږ تاسوته] ددې [مثالونه بیان کړی دی] ﴿لَعَلَّکُمْ
تَعْقِلُوْنَ﴾ چه تاسوپوهه شی [دمثال یانمونې نه مرادلکه چه په مدارک کنبی دی دمزکې
ژوندی کول دی اوجمع راوړل یې شایدچه په وجه دتکرار دوقوع وی وړاندې دبره ذکر شوی خرج

کولو فضیلت ارشاد دې یعنی ﴿إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ﴾ [بیشک صدقه ورکوونکی سړی او صدقه ورکوونکې ښځې اودا] صدقه ورکوونکی ﴿وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ [الله تعالی لره په خلوص سره قرض ورکوی هغه] دغه [صدقه] په اعتبار د ثواب [به] ﴿يُضَعَفُ لَهُمْ﴾ دهغوی دپاره زیاتولې شی او [د دوچندی سره] ﴿وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ﴾ [دهغوی دپاره غوره اجر] تجویز شوی [دې] تفسیر دې اوس تیر شوی دې [او] وړاندې دېره ذکر شوی ایمان فضیلت ارشاد دې چې ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾ [کوم خلق چې په الله تعالی او دهغه په رسولانو باندې پوره [ایمان لری] یعنی په کومو کښې چې ایمان او تصدیق او پابندی د طاعاتو په مکمله درجه کښې وی ﴿أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ [داسې خلق د الله تعالی په نزد صدیقان او شهیدان دی] چې بیان یې د سوره نساء په نهمه رکوع کښې تیر شوی دې یعنی دا مرتبې دکمال او دکامل ایمان په برکت نصیب کیږی او دشهید حاصل د الله تعالی په لاره کښې خپل نفس خرڅ کول دی یعنی چې خپل خان د الله تعالی په لاره کښې پیش کړی اگرچې قتل نه شی خکه چې دغه د اختیار نه بهر ده ﴿لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ﴾ [ددغودپاره] په جنت کښې [دهغوی] خاص [اجراو] په صراط باندې [دهغوی] خاص [نوروی او] وړاندې دکفارو ذکر فرمائی چې ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ [کوم خلق کافران شول او زمونږ آیتونوې دروغژن کړل] ﴿أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ هم دغه خلق دوزخیان دی.

معارف وماتل

﴿يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ﴾ [یعنی هغه ورځ د یادولو قابله ده چې په کومه ورځ به مؤمنان نارینه او مؤمنانې زنانه داسې وینې چې د هغوی نور به دهغوی نه مخکښې مخکښې او ښی او گس طرفته وی]

دغې ورځې نه مراد د قیامت ورځ ده، د نور ورکولو دا معامله به پل صراط باندې دروانیدو نه څه وخت وړاندې راپېښیږی، ددې تفصیل په یو حدیث پاک کښې راغلی دې چې ابی امامه باهلی نه روایت دې، ابن کثیر رحمته الله دې لره په حواله مد ابن ابی حاتم رحمته الله نقل کړې دې، دا حدیث پاک ډیر اوږد دې، دې کښې دا بیان دې چې ابو امامه رحمته الله د دمشق ښار په یو جنازه کښې شریک شو، چې فارغ شو نو خلقو ته ئې د مرگ او آخرت وردیادولو دپاره د مرگ قبر بیا د حشر څه حالات بیان کړل دهغې د څو جملو ترجمه داده:

بیا به تاسو میدان حشر ته منتقل کولې شئ. په هغې کښې به مختلفې مرحلې او د اودریدود ځانې وی یو ځانې به په کښې داسې راشی چې د الله عز وجله په حکم به ځینې خیرې سپینې او روښانه کړې شی او ځینې خیرې به تورې کړې شی، بیا به یوه موقعه داسې راشی چې په میدان حشر کښې به راجمع کړې شوو خلقو ټولو باندې یوه سخله تیاره راشی، هر څوک به هیڅ نه ویني، هغې نه پس به نور او ویشلې شی، هر مؤمن ته به نور ورکړې شی. هم دا ابن ابی حاتم رحمته الله په دویم روایت کښې د عبدالله بن مسعود رحمته الله نه منقول دی چې په مؤمنانو به دغه نور د هر یو د نیک عمل مطابق تقسیمولې شی د چا نور به لکه د غرو وی، د چا به د کهجورې ونې هومره وی، د چا به د انسان د قدر برابر وی، د ټولو نه کم نور به دهغه چا وی

چي صرف په گوته کښي به ئې نور وي . هغه به هم کله روښانه شي او کله به مړ شي [ابن کثير] (١).

بيا ابو امامه باهلي عليه السلام او فرمايل چي منافقينو او کافرانو ته به هيڅ ورنکړې شي او وي فرمايل چي دې واقعي لره قرآن عظيم الشان د يو مثال په عنوان سره په دې آيت مبارک کښي بيان کړې دي :

«أَوْ كَلُمْتُ فِي بَحْرٍ لَّحِي يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ طَلَمْتُ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ بَدَأَ لَمْ يَكُنْ يَرِيهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَالَهُ مِنْ نُورٍ» [١٥]

او وي فرمايل چي مؤمنانو ته ورکړې شوې نور به د دنيا د نور پشان نه وي بلکه ددې مثال به دنظر وي چې هم هغه څوک به ترې کتل کولې شي چې کوم په سترگو او په نظر روغ وي بل روند ته ئې هيڅ فائده نه وي ، په دې شان به دغې نور نه يو کافر او فاسق ته څه فائده نه شي رسيدلې [ابن کثير] (٢).

د امامه باهلي عليه السلام ددې حديث پاک نه معلوم شو چې کله به په ميدان حشر کښي د سختې تيرې نه پس نور په مؤمنانو تقسيم شي او کافر ، منافق ته به هيڅ نور ورنکړې شي . مگر طبراني د ابن عباس عليه السلام نه دا روايت نقل کړې دي چې رسول کریم عليه السلام او فرمايل چي : پل صراط سره به الله تعالى هر مؤمن ته نور ورکړي ، او هر منافق ته هم خو کله چې دوي پل صراط ته اورسيږي نو د منافقانو نور به ترې واخستې شي [ابن کثير] (٣).

دې نه معلومه شوه چې منافقانو ته به هم په اول کښي نور ورکړې شي خو پل صراط ته به رسيدو به ترې واپس واخستې شي . په هر حال يا ورته د اول نه نور نه وي ورکړې شي يا واپس اخستې شوی وي ، دغه وخت به هغوي د مؤمنانو نه خواست کوي چې لږ شان ايسار شي چې مونږ هم ستاسو د نور نه فائده حاصله کړو ، ولې چې په دنيا کښي مونږ هم درسره په مونځ ، حج ، زکوة او جهاد ټولو څيزونو کښي شريک پاتې شوي وو . هم دغه خواست به ئې اونه منلې شي چې بيان ئې راوان دي او د منافقانو د حال سره مناسب خو دا دی چې رومبي دوي ته هم لکه د مسلمانانو پشان نور ورکړې شي او بيا ترې واخستې شي ، ولې چې الله تعالى اور رسول کریم عليه السلام سره د دھوکې کولو سزا هم دغه شان مناسب ده ، لکه قرآن عظيم الشان فرمائي چې : «يُخَذُّ عَوْنَ اللَّهِ وَهُوَ خَادِعُهُمَا» [منافقان الله تعالى ته دتير ورکولو کوشش کوي او الله تعالى دوي ته تير ورکوونکي دي] . امام بغوي رحمه الله فرمايلي دي چې دې تير ورکولو مطلب دادې چې رومبي به ورته نور ورکړې شي مگر خالص په هغه وخت به ترې واخستې شي کوم وخت چې ورته ضرورت وي (٤) ، په دغې وخت به مؤمنانو سره هم انديښنه پيدا شي ځکه به د الله تعالى نه سوال اوکړي چې زمونږ نور تر آخره پورې پوره اولري لکه قرآن عظيم الشان هم فرمائي چې :

١ ، تفسير ابن کثير [ج: ٨ ص: ١٥] ومصنف ابن ابی شيبه کلام ابن مسعود رضي الله عنه رقم الحديث: (٣٤٥٥٨)

٢ ، تفسير ابن کثير [ج: ٨ ص: ١٦]

٣ ، تفسير ابن کثير [ج: ٨ ص: ١٧]

٤ ، تفسير البغوي تحت هذه الآية [ج: ٨ ص: ٣٥]

اَيُّوْمَ لَا يَخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهُ نُوْرٌ هُمْ سَوِيٌّ بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِأَنۡمَا يَمُرُّوْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اٰتِنَا نُوْرًا (۱) [مظہری] (۲)
 صحیح مسلم، احمد، او دار قطنی کنبی د جابر بن عبد اللہ رضی اللہ عنہ پہ مرفوع حدیث کنبی ہم راغلی دی چي پہ اول کنبی به مؤمن او منافق دواړو ته نور ورکړي شي خو پل صراط ته په رسیدو به منافقانو نه نور واخستې شي (۳). او په تفسیر مظہری کنبی ددې دواړو ترمینځه تطبیق (۴) راوستل داسې کړې شوی دی چي د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د زماني مبارکي منافقان هر کله چي په ذریعہ د وحی کافران ټاکلي شوي وو ځکه به هغوی ته هم په اول کنبی لکه د کافرانو نور نشي ورکولې او په اول سر کنبی نور ورکول او بیا ترې اخستل به هغې کافرانو څخه کیږي کوم چي د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د زماني څخه پس وی چي وحی به بنده شوی وی او بیا به ورته منافق نشي وئیل کیدې ځکه چي بغیر د الله څخه د چا د زړه حال بل چاته معلومیدې نشي دغه شان منافقان هغه دی چي په قرآن عظیم الشان او حدیث کنبی په بدلون راوستو سره دهغې معنی وړانوی او خپل باطل مطلب ترې حاصلوی. نعوذ بالله منه

میدان: هغه هغه نور او تیري اسباب (۱) دلته په تفسیر مظہری کنبی د قرآن پاک او حدیث نه د محشر د تیري او نور اسباب هم بیان کړي شوي دي. چي د علمی تحقیقاتو نه زیات اهم دی. څه هغه نقل کوم، [لَعَلَّ اللّٰهُ يَرْزُقُنَا نُوْرًا] جماتونو ته

ابو داؤد او ترمذی د بریده رضی اللہ عنہ او ابن ماجه د انس رضی اللہ عنہ نه دا مرفوع حدیث روایت کړې دي چي رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمائیل چي: هغې خلقو ته زیري واوروه چي په تیرو شپو کنبی جماتونو ته ځي د قیامت په ورځ د مکمل نور. او هم ددې مضمون روایات د سهل بن سعد رضی اللہ عنہ، زید بن حارثه رضی اللہ عنہ، ابن عباس رضی اللہ عنہ، ابن عمر رضی اللہ عنہ، حارثه بن وهب رضی اللہ عنہ، ابی امامه رضی اللہ عنہ، ابو الدرداء رضی اللہ عنہ، ابوسعید رضی اللہ عنہ، ابو موسی رضی اللہ عنہ، ابو هريره رضی اللہ عنہ، عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا وغیره څخه منقول دی. [مظہری] (۵).

(۲) مسند احمد او طبرانی کنبی د ابن عمر رضی اللہ عنہ نه روایت دي چي رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمائیل چي: [من حافظ علی الصلوات کانت له نورا وبرهانا ونجاة یوم القیامة ومن لم یحافظ علیہا لم یکن له نور ولا برهانا ولا نجاة وکان یوم القیامة مع قارون وهامان وفرعون] اڅوک چي د پنځو مونځونو پوره پابندی کوی، هغه دپاره دا مونځ د قیامت په ورځ نور، برهان او نجات جوړیږي او څوک ئې چي پوره پابندی نه کوی نو نه به دا هغه دپاره برهان وی،

(۱) ترجمه: په کومه ورځ چي به الله تعالی نبي صلی اللہ علیہ وسلم او چي کوم مسلمانان ده سره دی هغه به رسوا نه کړي، دهغوی نور به دهغې مخي ته او بنی طرفته منډهي وهی، داسې دعا به کوی چي اي الله تعالی اي زمونږه ربه! زمونږ دپاره دا نور تر آخره پوري ایسار کړه.

(۲) تفسیر المظہري [ج: ۹ ص: ۱۹۵]
 (۳) صحیح مسلم کتاب الإیمان، باب إثبات الشفاعة وإخراج الموحدين من النار [ج: ۱ ص: ۱۰۷] و مسند احمد، مسند جابر بن عبد الله رقم الحديث: (۱۶۷۲۱)

(۴) تفسیر المظہري [ج: ۹ ص: ۱۹۶]
 (۵) تفسیر المظہري [ج: ۹ ص: ۱۹۲] و سنن ابوداود، کتاب الصلاة، باب ماجاء فی المشي إلى الصلاة فی الظلم [ج: ۱ ص: ۸۳] و جامع الترمذی، ابواب الصلاة باب ماجاء فی فضل العشاء والفجر فی الجماعة [ج: ۱ ص: ۵۳] و سنن ابن ماجة، ابواب المساجد والجماعات، باب المشي إلى الصلاة [ج: ۱ ص: ۵۶].

نه نجات او هغه به قارون ، هاملان او فرعون سره وي (١) .

٢ طبرانی کنی د ابی سعید ؓ نه روایت دی چې رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې :
 څوک چې سورة کھف وائی د قیامت په ورځ به هغه دپاره دومره نور وی چې ددی ځانې نه به
 مکې مکرمې پورې خوریرې ، او په بل روایت کنی راغلی دی چې څوک د جمعی په ورځ
 سورة کھف وائی نو د قیامت په ورځ دهغه قدمونو نه به د آسمان تر لور والی پورې نور
 ځلیرې (٢) .

٣ امام احمد د ابی هریره ؓ نه روایت کړې دی چې رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې : څوک د
 قرآن عظیم الشان یو آیت مبارک هم تلاوت کوی هغه آیت به ده دپاره د قیامت په ورځ نور وی .
 ٤ دیلمی د ابی هریره ؓ نه مرفوعا روایت کړې دی چې په ما باندې درود لیږل به په پل
 صراط باندې د نور سبب جوړیرې (٣) .

٥ طبرانی د عباد بن صامت ؓ نه دا حدیث پاک روایت کړې دی چې رسول کریم ﷺ د حج
 احکام بیانولو سره او فرمائیل د حج او عمرې د احرام نه په فارغیدو سره چې سر څرنیلې شی
 نو په هغې کوم ویښته چې په زمکه پریوزی هغه به د قیامت په ورځ نور وی (٤) .

٦ مسند بزار کنی د ابن مسعود ؓ نه مرفوعا روایت دی چې په منی کنی د جمر ویشتل
 به د قیامت په ورځ نور وی (٥) .

٧ طبرانی په جید سند سره د ابی هریره ؓ نه مرفوعا روایت کړې دی چې د چا ویښته د
 اسلام په حالت کنی سپین شی هغه به د هغه دپاره د قیامت په ورځ نور وی (٦) .

٨ بزار په جید سند سره د ابی هریره ؓ نه مرفوعا روایت کړې دی چې څوک د الله ﷻ د لارې
 په جهاد کنی یو غشې هم اولی هغه دپاره به د قیامت په ورځ نور وی (٧) .

٩ بیهقی په شعب الایمان کنی په منقطع سند سره د ابن عمر ؓ نه مرفوعا روایت کړې دی
 چې په بازار کنی د الله ﷻ ذکر کوونکی ته به دهغه د هر ویښته په بدله کنی د قیامت په
 ورځ یو نور ورکولې شی (٨) .

١٠ طبرانی د ابی هریره ؓ نه مرفوعا نقل کړی دی چې څوک د یو مسلمان مصیبت او
 تکلیف لرې کړی نو الله ﷻ به هغه دپاره په پل صراط باندې د نور دوه شعبې جوړې کړې چې
 په هغې سره به یو جهان روښانه شی ، دهغې شمیر د الله ﷻ نه سوا بل څوک نشی پیژندی (٩) .

١ مسند احمد ، مسند عبد الله بن عمرو ؓ رقم الحدیث : [٦٥٧٦] و صحیح ابن حبان رقم الحدیث : [١٤٦٧]

٢ مسند احمد ، مسند ابی هریره ؓ رقم الحدیث : [٨٤٧٥]

٣ الفردوس بما ثور الخطاب للدیلمی رقم الحدیث : [٣٨١٤]

٤ المعجم الأوسط للطبرانی رقم الحدیث : [٢٣٢٠]

٥ مسند البزار بحواله تفسیر المظهری [ج : ٩ ص : ١٩٤]

٦ جامع الترمذی ، ابواب الجهاد باب فضل من شاب شیة فی سبیل الله [ج : ٢ ص : ٢٩٢]

٧ مسند البزار رقم الحدیث : [٩٣١٢]

٨ شعب الایمان للبیهقی رقم الحدیث : [٥٦٢]

٩ المعجم الكبير للطبرانی رقم الحدیث : [٨٣٨]

بخاری او مسلم د ابن عمر رضی اللہ عنہما او مسلم د جابر رضی اللہ عنہ او حاکم د ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ او ابن عمر رضی اللہ عنہ نه او طبرانی د ابن زیاد نه روایت کړې دی چې دې ټولو بیان کړل چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرما تیل چې:

[اباکموا الظلم فانه هو الظلمات يوم القيامة] اتاسو د ظلم نه ډیر خان ساتن ولې چې هم ظلم به د قیامت په ورځ تیرې وی (۱)، نعوذ بالله من الظلمات ونساله النور التام يوم القيامة [يَوْمَ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُوا نَفْتِنَا مِن نُّورِكُمْ] یعنی اېه دغه ورځ چې کله منافقان نارینه او زنانه مؤمنانو ته وائی چې لږ شان زموږ انتظار او کړنې چې موږ هم ستاسو د نور نه فائده پورته کړو!

[قِيلَ ارْجِعُوا ورائكم فالتمسوا نورا] [هغوی ته به او وئیلې شی چې مخ په شا اوگرځنې ددغې د ویشلو په ځانې کښې ئې تلاش کړنې] دا جواب به یا مؤمنان ورکړی یا فرېنتې، لکه څنگه چې ابن عباس رضی اللہ عنہ او قتاده رضی اللہ عنہ نه دا دوه اقواله نقل شوی دی.

[اقْصِرْ بَيْنَهُمْ سُوْرَةَ بَابٍ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِن قِبَلِهِ الْعَذَابُ] یعنی کله به د مؤمنانو یا فرېنتو جواب واوړی منافقان به هغه ځانې ته واپس لاړ شی چرته چې نور ویشلې شوی وو، هلته به هیڅ بیا نه مومی، بیا به مؤمنانو طرفته راشی هلته به مؤمنانو ته راو نه رسیدې شی بلکه ددوی او د مؤمنانو تر مینځه په یو دیوال بندیز جوړ کړې شی چې دهغې نه اخوا به مؤمنان وی چرته به چې رحمت وی او بل طرفته به ئې منافقان وی چرته به چې عذاب وی.

روح المعانی کښې د ابن زید قول نقل کړې شوې دې چې دغه دیوال به اعراف وی کوم به چې د مؤمنانو او منافقانو تر مینځه بندیز جوړ کړې شی (۲)، او ځینو مفسرینو څه بل دیوال بندیز گرځولې دې، په دیوال کښې به چې کومه دروازه ایښودلې شی چې د مؤمنانو او کافرانو تر مینځه خبرو اترو دپاره به پرېښودې شوې وی. یا به د مؤمنانو د ورننوتو نه پس هغه بنده کړې شی.

فائده: ددې نور په معامله کښې چرته د کافرانو ذکر راغلو ځکه چې دوی ته د نور ورکولو څه احتمال نه شو کیدې. د منافقانو د نور باره کښې دوه روایتونه راغلل چې داوول نه به دوی ته نور نه ملاوېږي. یا به ورکولې شی خو پل صراط ته به رسیدو به ترې ختم کړې شی، او د مؤمنانو او ددوی په مینځ کښې به یو دیوال حائل کړې شی. ددې مجموعې څخه معلوم شو چې د پل صراط په ذریعه جهنم نه تیریدل یا پورې وتل به صرف مؤمنانو دپاره وی.

کافران او مشرکانو به په پل صراط باندې نشی ختلې. هغوی به د جهنم د دروازو په لاره جهنم کښې اچولې شی. او مؤمنان به پل صراط باندې ورتیرېږي، بیا گناهکار مؤمنان چې دهغوی دپاره دهغوی د عملونو په وجه به په جهنم کښې څو ورځې تیروول وی هغوی به ددې پل نه جهنم ته غوزار شی. باقی مؤمنان به صحیح سالم په آسانه جنت ته ور داخل شی دا خبره ښکاره شاه عبد القادر دهلوی رحمته الله علیه کړې ده او تائید ئې دلته درمنشور هم کړې دې، والله اعلم.

(۱) صحیح البخاری ابواب المظالم، والقصاص، باب الظلم ظلمات يوم القيامة [ج: ۱، ص: ۳۳۱]

(۲) تفسیر روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۲۰، ص: ۳۲۱]

الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّمْ يَخْلُقْ لَهُمْ ذُرِّيَّةً وَلَا تُلَاقِيهِمْ آيَاتُ رَبِّهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
 دایمان خاوندانو دٲاره چي د دوی زړونه د الله ﷻ ذکر نه ٲیت او نرم شی او دې قرآن عظیم
 الشان دٲاره چي په دوی نازل کړي شوي دي
 د خشوع قلب نه مراد زړه نرمیدل، وعظ او نصیحت قبول او دهغي تابعداری کول دي اٲین
 کثیراً (١)

قرآن عظیم الشان دٲاره خشوع داده چي د دې د احکامو او امر و او نواهي دمکمل تابعداری
 دٲاره تیار شی او په دې باندې په عمل کولو کښي څه سستی او کمزوری نه لار ورنکړي،
 اروح المعانی (١)

دا زورنه او خبرداری مؤمنانو ته دي، د عبدالله بن عباس رضی الله عنه روایت دي چي الله ﷻ د
 ځيني مؤمنانو په زړونو کښي د عمل په اعتبار سره څه سستی معلومه کړه په دې باندې دا
 آیت مبارک نازل شو اٲین کثیراً (٢)

امام اعظم رحمه الله او فرمائیل چي مدیني منورې ته د رسیدو نه ٲس کله چي صحابه کرامو رضی الله
 ته د ژوند څه آسانئ او آرام ملاؤ شونو په ځینو حضراتو کښي چي په عمل کښي د کوشش
 عادت ووپه هغي کښي څه کمي پیدا شو، په دې باندې دا آیت مبارک نازل شو اروح
 المعانی (٢)

د ابن عباس رضی الله عنه په بیان شوی روایت کښي دا هم دی چي دا آیت مبارک د زورني د قرآن عظیم
 الشان د نازلیدو نه دیارلس کاله ٲس نازل شو. اهغوی رضی الله عنه د ابن ابی حاتم رحمه الله روایت
 کړو (٣) او په صحیح مسلم کښي د ابن عباس رضی الله عنه روایت دي چي زمونږ د اسلام راوړونه
 څلور کاله ٲس د دې آیت مبارک په ذریعه په مونږ باندې زورنه او خبرداری نازل کړي شو (٤)،
 والله اعلم

بهر حال د دې زورني او خبرداری مطلب مؤمنانو ته د مکمل خشوع او نیک عمل ته تیار او
 چست اوسیدو تعلیم ورکړي شوي دي، په خشوع د زړه باندې ٲول نیک عملونه انحصار لري
 د شداد بن اوس رضی الله عنه روایت دي چي رسول کریم ﷺ او فرمائیل چي د ٲولو نه وړاندې کوم څیز
 چي د خلقو نه به ٲورته کولې شی هغه خشوع ده اٲین کثیراً (٥)

أَيُّهَا هَؤُلَاءِ الْمُؤْمِنُونَ صَدِيقٌ وَشَهِيدٌ هَؤُلَاءِ الْمُؤْمِنُونَ وَشَهِيدٌ هَؤُلَاءِ الْمُؤْمِنُونَ وَشَهِيدٌ هَؤُلَاءِ الْمُؤْمِنُونَ
 چي صدیق او شهید هر مؤمن ته وٲيلي شی او قتاده رحمه الله او عمرو بن میمون د دې آیت مبارک
 په وجه او فرمائیل چي:

١) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ٨ ص: ١٩]

٢) روح المعانی [ج: ٢٠ ص: ٣٢٧]

٣) تفسیر ابن کثیر [ج: ٨ ص: ٢٠]

٤) روح المعانی [ج: ٢٠ ص: ٣٢٦]

٥) تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحديث: [١٨٨٢٥] قوله تعالى: أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا

٦) صحیح مسلم کتاب التفسیر، باب قوله تعالى: أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا. [ج: ٢ ص: ١٤١]

٧) تفسیر ابن کثیر [ج: ٨ ص: ٢٠] و جامع الترمذي، ابواب العلم باب ما جاء في ذهاب العلم [ج: ٢ ص: ١٩٣]

و المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث: [٧٠٣٣]

هر هغه څوک چې الله ﷻ او رسول ﷺ باندې ايمان راوړی هغه صديق او شهيد دي.
ابن جرير د براء بن عازب رضی الله عنه نه روايت کړې دي چې رسول کریم ﷺ او فرماښل چې: [مؤمنوا
امتی شهداء] ازما د امت ټول مؤمنان شهيدان دي او ددې په دليل کښې هغوی دغه آيت
مبارک اولوستلو (۱).

ابن ابی حاتم رحمه الله د ابی هريره رضی الله عنه نه روايت کړې دي چې يوه ورځ د هغوی رضی الله عنه خواته څه
صحابه کرام رضی الله عنهم جمع وو، هغوی رضی الله عنهم او فرماښل چې:

[کلکم صديق و شهيد] (په تاسو کښې هر يو کس صديق او شهيد دي)
خلکو تعجب سره تپوس او کړو چې ابو هريره رضی الله عنه دا څه وائي؟ ابو هريره رضی الله عنه او فرماښل چې که
زما په خبره مو يقين نه وي نو د قرآن عظيم الشان د آيت مبارک اولولئ:
[وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشَّهَدَاءُ] (۲)

ليکن د قرآن عظيم الشان د يو بل آيت مبارک نه په ښکاره دا معلومېږي چې صديق او شهيد
هر مؤمن نه وي بلکه په مؤمنانو کښې د اعلى درجې خلکو ته صديق او شهيد ونيلې شى. آيت
دادې چې: [قُلْ وَلَكُمْ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ] (۳) ولې چې په دې
آيت مبارک کښې پيغمبرانو رضی الله عنهم سره د عامو مؤمنانو درې قسمه خلق په خصوصيت سره بيان
کړې شوى دى. چې صديق، شهداء او صالحين دي، او دې نه ښکاره کيږي چې ددې درې
واړو په مفهوم او مصداق کښې فرق دې گڼي درې واړه به جدا جدا ذکر کول ضرورى نه وو. په
دې وجه ځينو حضراتو او فرماښل چې صديق او شهداء خو په اصل کښې د مؤمنانو ځينې
خاص د اعلى پايې خلق دي چې لوړ صفات لري، دلته ټولو مؤمنانو ته د صديق او شهيد
فرماښلو حاصل دادې چې هر يو مؤمن هم په يو حيثيت سره د صديقينو او شهيدانو په حکم
کښې وي او ددوی په ډله کښې داخل به گڼلې شى.

او په روح المعاني (۴) کښې دى چې مناسب دادى چې په دې آيت مبارک کښې د [الَّذِينَ آمَنُوا
بِاللَّهِ] نه مراد هغه مؤمنان واخستې شى چې کامل ايمان لري، او د عبادتونو پابندى کوى گڼي
هغه مؤمنان چې په شهوتونو او غفلت کښې اخته وي هغوی ته صديقان او شهيدان نشي
وئيلى.

ددې تائيد د هغه حديث پاک نه کيږي چې په کوم کښې رسول کریم ﷺ او فرماښل چې:
[اللَّعَانُ لايكونوا شهداء] (۵) [څوک چې په خلکو لعنت وائي هغه به شهيدانو کښې نه شاملېږي] او
فاروق اعظم رضی الله عنه يو ځل خلکو ته او وئيل چې په تاسو څه شوى دى چې يو کس داسې وينئ چې
دخلکو بې عزتى کوى او تاسو ئې نه منع کوئ او نه ئې څه بد گڼئ.

(۱) تفسير الطبري تحت هذه الآية [ج: ۲۳ ص: ۱۹۴]

(۲) تفسير الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۹ ص: ۴۶۱] وابن ابی حاتم رقم: [۱۸۸۳۱]

(۳) ترجمه: - نو داسې کسان به هم دي حضراتو سره وي چې په هغوی باندې الله تعالى انعام کړې دي يعنى
انبياء او صديقين او شهداء او صالحين.

(۴) تفسير روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۲۰ ص: ۳۳۳]

(۵) صحيح مسلم كتاب البر والصلة، باب النهى عن لعن الدواب وغيرها [ج: ۲ ص: ۳۲۲]

دغه حضراتو عرض او کړو چې مونږ دهغه د بد زباني نه ويريږو هغه داسې چې که مونږ ورته څه او وايو نو هغه زمونږ په عزت هم حمله کوي.

عمر فاروق رضي الله عنه او فرمايل چې که دا خبره وي نو تاسو خلق شهيدان نشئ کيدې ، ^(۱) ابن کثير رحمه الله چې دا روايت نقل کړونو ددې مطلب ټي دا او خودلو چې داسې چا پلوسان به په هغې شهيدانو کښې نه شامليرې کوم چې د قيامت په ورځ د پخوانو پيغمبرانو عليهم السلام د امتونو په مقابلې کښې گواهي ورکوي (روح المعاني) ^(۲).

تفسير مظهری کښې راغلي دي چې دې آيت مبارک کښې د [الَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ] څخه مراد صرف هغه کسان دي چا چې د رسول کریم صلی الله علیه و آله په زمانه کښې ايمان راوړو او د رسول کریم صلی الله علیه و آله په صحبت سره مشرف شو ^(۳).

او په آيت مبارک کښې د [هُمُ الصّٰدِقُونَ] کلمه دحصر په دې دلالت کوي چې صديقيت صرف صحابه کرامو رضي الله عنهم دپاره دي ، مجدد الف ثاني رحمه الله او فرمايل چې صحابه کرامو رضي الله عنهم ټول په ټوله د پيغمبري کمالات حاصل کړي وو ، چا چې يو ځل رسول کریم صلی الله علیه و آله اوليدو هغه دپيغمبري په کمالاتو کښې ډوب شو ، والله اعلم.

إِعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوٌ		
او پوهه شئ چې بيشکه ژوند د دنيا لوبې دي او عبث مشغولتيا ده		
..... پوهه شئ چې د دنيا ژوند خوبس لوبه تماشه او سامان د		
وَزِينَةٌ	وَتَفَاخُرٌ	بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ
او ظاهري بنايست دي او فخر کول دي په منځ ستاسو کښې او ديو بل نه دزياتيدو کوشش دي		
بنايست دي او پخپل مينځ کښې په يو بل باندې فخر کول دي او په مال		
فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ		
په مالونو کښې او په اولاد کښې لکه په مثال د باران چې خوشحاله کړو کړوندگر لره		
او په اولاد کښې خپله لوڼی ښکاره کول دي ادا دنياوی زيب اوزينت لکه باران دي چې د هغې زرغونه		
نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهَيِّجُ	فَقَرَّهُ	مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ
بوټو دهغې بيا هغه فصل اوچيرې پس ته وينې هغې لره زير شوي بيا شې هغه		
زميندار ته بناسته ښکاری بيا اوچه شې نوته ټي زيرويني بيا هغه		
حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ		
بوس ذره ذره او په آخرت کښې عذاب سخت دي او بخښنه ده د طرفه دالله نه		
ريزمريز شې او په آخرت کښې سخت عذاب هم شته او دالله تعالی د طرفه بخښنه		

^(۱) مصنف عبدالرزاق کتاب الجماع ، باب الأغتياب والشم رقم الحديث: (۲۰۲۶۱)

^(۲) تفسير روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۸۳]

^(۳) تفسير المظهری [ج: ۹ ص: ۱۹۹]

وَرِضْوَانٌ ط	وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا إِلَّا	مَتَاعٌ اِضْرَ لُغُوْرٌ ۝
اورضاده	اونه دي ژوند ددنيا مکر	سامان ددوکي دي
او خوشحالی هم شته او ددنيا ژوند تش ددهوکي سامان دي		
سَالِقُوْنَ	إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ	مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ
په منډه منډه ديو بل نه وړاند والي او کړي	بخښني ته	درب خپل نه او هغه جنت ته
نو دخپل رب بخښني طرفته منډه کړي او دخپل رب هغي جنت طرف ته		
عَرْضُهَا	كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۝	أَعِدَّتْ لِلَّذِينَ
چي پلنوالي دهغي	پشان دپلنوالي د آسمان او د زمکي دي	اچي تيار کړي شوي دي دپاره دهغه کسانو
چي دهغي پلنوالي د آسمان او د زمکي په برابر دي دادهغه خلقو دپاره		
أَمَنُوا	بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ ط	ذَٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ
چي ايمان نې راوړي وي	په الله او په رسولانو دهغه باندې	دا فضل دالله دي اچي ورکوي دا
تيار کړي شوي دي اچي په الله تعالي او دهغه په رسولانو نې ايمان راوړي دي دادالله تعالي فضل دي		
مَنْ	يَشَاءُ ط وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝	
هغه چاته	اچي خوښوي هغه او الله	خاوند دفضل لوني دي
چي چاته او غواړي نو فضل پرې او کړي او الله تعالي ددير لوني فضل مالک دي		

آسان ترجمه قرآن

ښه پوهه شی، چه حقیقت د ژوند د دنیا بس دادې، چه دا صرف نومر دي د لوېو ټوکو، او د ظاهري ډول او ستاسو په یو بل باندې د فخر کولو، او په مال او اولاد کېن د یو بل نه دمخکېن کیدلو کوشش کول ددې مثال داسې دي، لکه یو ټپان، چه دهغي په ذریعې سوره زرغون شوې څیزونه زمیندارو لره خوشحالی، بیا هغه خپل زور ټپائی، بیا ته وینې هغي لره چه زیر شوې دي، بیا هغه ذرې ذرې شی، او په آخرت کېن یو طرف ته خو سخت عذاب دي، او بل د الله تعالی د طرف نه پخنه او رضامندی ده، او ژوند د دنیا د دهوکي نه سوا هیڅ نه دی. د یو بل نه دمخکېن کیدلو کوشش او کړی، او دخپل پروردگار بخښني طرف ته، او هغي جنت طرف ته، چه دهغي پلنوالي د آسمان او د زمکي د پلنوالي برابر دي، دا دهغي خلقو دپاره تیار کړي شوي دي چه په الله تعالی او دهغه په رسول باندې نې ايمان راوړي دي، دا دالله تعالی فضل دي، هغه چه چاته او غواړي، ورکوي، او الله تعالی د لوني فضل خاوند دي.

خلاصه تفسیر

﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ﴾ [تاسو ښه پوهه شی چه] داخرت په مقابله کېنې [ددنيا ژوند] هرگز د مشغولیدو شي نه دي خکه چه [دمحض لهولعب دي او] یو ظاهري ﴿وَزِينَةٌ﴾ [زیږت او په خپل مینځ کېنې په یو بل فخر کول] په قوت ښانست او دنیوی هنر او کمال کېنې [او په مالونو او اولاد کېنې د یو بل نه خان زیات ښودل دي] یعنی

د دنیا مقصدونه دادی چه په ورکووالي کښې دلېو لعب غلبه وی او په خوانی کښې دزینت او د فخر او په زړوالی کښې د مال دولت آل اولاد زیاتول اوشمیرل اود اتول فانی مقصدونه دی او محض خواب او خیال دی چه مثال یې داسې دی «کَمَثَلِ غَيْثٍ» [لکه چه باران] وشی «أَغْجَبَ الْكَفَّارُ نَبَاتَهُ» [چه په دې سره پیداوار] فصل ښه اوشی [زمیندار پرې خوشحالیږي] «لَمَّا يَكُونُ حُطَامًا» [بیا هغه خس خس شی] دغه شان د دنیا خو ورځې بهار دې بیازوال اوزانله کیدل داخود دنیا حالت شو «وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ» [اواخرت] داسې دې چه په دې [کښې] دوه څیزونه دی یو خود کفارو دپاره [سخت عذاب دې او] دویم دایماندارو دپاره «وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ» [دالله تعالی دطرف نه مغفرت اورضامندی ده] او دا دواړه باقی دی پس اخرت خوباقی دی «وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْفُرُودِ» [او د دنیا ژوند محض] فانی دې لکه چه فرض که یو [ددهوکی اسباب دی] او ددې تفسیر په آل عمران کښې تقریباً په اخر کښې تیر شوی دې پس هرکله چه متاع د دنیا فانی او اخرت باقی دې کوم چه دایمان په دولت نصیب کیږي نو تاسولره پکار دی چه «سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ» [تاسودخپل پروردگار طرف ته منډې وهئ او] دارنگ «وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ» [داسې جنت طرف ته چه ارتوالې یې داسمان اومزکې دارتوالی هومره دې] یعنی ددې نه کم خونه دې دکموالی نفی ده او دزیاتوالی نفی نشته او «أَعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ» [هغه دهغو خلقو دپاره تیار کړې شوې دې کوم چه په الله تعالی او دهغه په رسولانو ایمان لري] «ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ» او [دا] مغفرت او رضوان [دالله تعالی فضل دی هغه خپل فضل چالره چه غواړی ورکوی] «وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ» او الله تعالی لوې فضل والا دې په دې کښې اشاره ده چه په خپلو عملونو دې څوک مغرور نه شی او په خپلو عملونو دې دجنت دمستحق کیدو مدعی نه وی دامحض فضل دې چه مدارې زمونږ په مشیت دې مگر مونږ په خپل رحمت سره ددې عملونو دکوونکوسره خپل مشیت متعلق کړو که چرې مونږ غوښتلې نو مشیت به مو ورسره نه متعلق کولو چه القدرة تتعلق بالضدين

معارف او مسائل

په تیرو شوؤ آیتونو کښې د جنتیانو او جهنمیانو د حال بیان وو چې په آخرت کښې به راپېښیږي او همیشه دپاره به وی. او د آخرت د نعمتونو د بې حصې کیدلو او په عذاب کښې د گرفتاریدلو لوټې سبب انسان دپاه د دنیا فانی خوندونه او په دې کښې بوښتیدل او د آخرت څخه غافل کیدل دی ځکه په دې آیتونو کښې د دنیا فانی کیدل او بې اعتباره کیدل بیان شوی دی.

د انسان د عمر شروع کیدو څخه تر آخره پورې چې څه په دې دنیا کښې کیږي، او په هغې کښې دنیا دار بوښت، مشغوله او په هغې خوشحالیږي دهغې بیان ترتیب سره دادې چې د دنیا ژوند خلاصه څو په ترتیب سره څیزونه او څو حالات دی او: لعب بیا لهو، تفاخر د مال، زینت، دولت په زیاتوالی باندې ناز او فخر کول.

لعب هغه لوبې دی چې دهغې فائده بالکل په نظر نه وی، لکه د ډیرو ماشومانو کړه وړه [حرکتونه] او لهو هغه لوبې دی چې اصل مقصد یې تفریح او وخت اړول وی او ددې په ترڅ

کُنْبي ورسره ورزش يا بله فائده هم حاصليری. لکه د لږو لوي هلکانو لوبې، بال لامبو يا نخښه ويشتل وغيره، يو حديث پاک کُنْبي د نخښې بازئی او لامبو تربيت حاصلولو ته ښه لوبې وئيلې شوی دی دغسې د بدن او جامې وغيره زينت مشهور دي، هر انسان باندې دا دور رازی چې د عمر رومبئ حصه يې په خالص لوبو کُنْبي تيريری، دې څخه روستو لږو شي ورپسې د خپل بدن او جامې زينت فکر شروع شي، چې د خپلو همزولو وغيره څخه وړاندې کيدو کوشش او پرې فخر کولو تقاضائي پيدا کيری.

په انسان باندې په دې ترتيب سره چې څومره ادوار راځي نو چې غور او کړې شي هغه په هر دور کُنْبي هم په دغه حال باندې تسلي ساتی او دا د ټولو څخه ښه گنړی، کله چې ددغه ادوارو څخه بل دور ته داخل شي نو د تير شوی دور کمزوری او بيهودگی ورته مخې ته راشي، لکه د ماشومانو د لعب څه څيز ترې واخستې شي، داسې گنړی لکه چې د لوڼې بنده د ټول ژوند سامان ترې واخستې شي او په دې سره ډير غمژن شي، خو دې دور څخه چې ورتير شي ددې حقيقت ورته معلوم شي چې کوم څيزونه مونږ په دغه وخت کُنْبي د ژوند مقصود جوړ کړی وو هغه هيڅ نه وو ورپسې د هلکتوب په زمانه کُنْبي يې بيا په لږو کُنْبي مشغوليت وی، په ځوانۍ کُنْبي د زينت او تفاخر مشغوليت يو مقصد وی، د بودا توب په زمانه کُنْبي د مال او اولاد د کثرت شغل يې وی، د خپل مال او اولاد په کثرت او دنسل په زيات والی خوشحاليری دهغې په شمير کولو کُنْبي اخته وی، دې حالت ته په رارسيدو د ځوانۍ هغه ټول حرکتونه عبث گنړی څنگه يې چې په ځوانۍ کُنْبي د هلکتوب شغلونه عبث گنړل، اوس د انسان آخری پنگه پراو بودا توب دي، په دې کُنْبي د مال پنگه لوي مقصود وی، قرآن کریم فرمائی چې دا حال هم تيريدونکې او فاني دي. قرآن کریم په دې ترتيب سره ددنيا شغلونه او مقاصد ختميدونکي نيمگړی او بې اعتباره کيدل بيان کړل او ورپسې د يو فصل په مثال سره يې واضح کړو

اَلْكَفَّارُ غَيْثُ الْعَفْوَ بَنَاتُهُ ثُمَّ يَمِيحُ قَتْرُهُ مُضْفَرًا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا [دغيث معنى باران ده، د مؤمنانو په مقابل کُنْبي د كفار لفظ معنى خو مشهوره ده، ددې يوه بله لغوی معنى يې د کروندگر ده، ځينې حضراتو دلته ترې هم دا معنى مراد اخستې ده، او د آيت مبارك مطلب يې دا بيان کړې دي چې څنگه باران سره قسما قسم فصل او زرغونه راتوکيری چې تک شين شي نو کروندگر يې په گټلو سره خوشحاليری، او ځينو نورو مفسرينو ترې مراد هغه كفار اخستې دی کوم چې د مؤمنانو په مقابل کُنْبي راځي، خو دې باندې دا اشکال راپورته کيری چې د فصل په شينوالی او خير رازی باندې يوازې كفار نه بلکه مؤمنان هم خوشحاليری نو د كفارو تخصيص بيا څه مطلب لری؟ ددې جواب مفسرينو دا ورکړې دي چې مؤمنان هم په دې خوشحاليری خو هغوی يې د الله ﷻ رحمت فضل او مهرباني گنړی او ددې نه يې ذهن بيا برزخ او آخرت ته ورځي يعنی دوى اصلى آسره الله ﷻ گنړی او نظريې ټول په الله ﷻ باندې او آخرت وی په خلاف د كفارو چې ټوله آسره يې هم ددنيا دغه څيزونه وی، برزخ، قيامت او آخرت دوباره ژوندی کيدل وغيره بالکل نه منی، نوځکه دلته خوشحالی صرف کافرانو دپاره منسوب کړې شى.]

ورپسې ددې مثال خلاصه داده چې ددې په ليدلو سره اگر چې هر څوک خوشحاليری خو كفار پرې ډير زيات خوشحاليری ځکه د خوشحاليدو نسبت دوى ته اوکړې شو، دغه فصل او هر

قسم زرغونه اوچيدل شروع شی اول زیر شی ، بیا اوچیدو خخه روستو چوره چوره شی ، هم دا مثال د انسان هم دې چې په شروع کښې تازه خوشحاله او ښکلې وی ، د وړوکتوب خخه تر خوانی پورې عمر په دې شان سره تیروی خو آخر پرې بوداب توب راشی او وروښ ورسره د بدن تازگی او ښکلا ټول ختم کړی او په آخر کښې مړ او ښاؤرې شی ، د دنیا په ځانې نه ټینګیدل او ختمیدل ئې چې بیان کړل بیا اصل مقصود د آخرت فکر ته ئې مخې را اړولو سره د آخرت حال بیانوی فرمائی چې :

﴿وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ﴾ یعنی په آخرت کښې به انسان د دوو حالتونو ځینې یو حالت ته ضرور رسیږی . یو حالت د کافرانو دې هغوی لره سخت عذاب دې ، بل د مؤمنانو دې چې هغوی دپاره د الله ﷻ د طرفه بخښنه او رحمت دې .

دلته د عذاب بیان پرمې او کړې شو ولې چې په دنیا کښې د مستی او غرور نتیجه هم سخت عذاب دې او د سخت عذاب په مقابله کښې دوه څیزونه ارشاد او فرمائیل شو ، یو مغفرت او بل رضوان ، نو په دې کښې اشاره ده چې د گناهونو او خطاگانو معاف کول یو نعمت دې چې په نتیجه کښې ئې بنده د عذاب خخه خلاص شی ، خو دلته یوازې دا نه ده بلکه د عذاب خخه په خلاصیدو سره بیا د جنت په همیشه همیشه نعمتونو سره هم سربلند کیږی چې سبب ئې رضوان یعنی د الله ﷻ ترې خوشحالیدل دی .

ورپسې د دنیا حقیقت په دې مختصرو الفاظو سره بیان فرمائی چې : ﴿وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْفُرُوقِ﴾ یعنی دې ټولو خبرو ته چې انسان او گوری او په دې ځان پوهه کړی نو د عقل او بضیرت خاوند ته به د دنیا نتیجه سوا د دې خخه بله څه ښکاره شی چې دا د دوهوکې پنگه ده . اصل پنگه نه ده ، چې په سخت وخت کښې پکار راشی . بیا د آخرت ثواب او عذاب او د دنیا ختمیدل بیانولوسره لازمی اثر دا پکار دې چې انسان د دنیا په خوندونو کښې بوښت نه شی ، د آخرت د نعمتونو فکر کوی ، د دې بیان په را تلونکی آیتونو مبارکو کښې داسې راغلې دې : ﴿سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ د وړاندې کولو خخه دا مراد هم کیدې شی چې د عمر او روغتیا او قدرت څه اعتبار نشته په نیکو عملونو کښې سستی او آخر دیخوا مه کوئی ، هسې نه چه بیا درته ناروغی یا عذر پیش شی ، او تاسو د دې کار جوگه پرې نږدی ، یا مرگ درباندي رانشی ، نو وړاندې والی حاصل دادې چې دعا جزئ ، بی وسن ، کمزوری او مرگ خخه وړاندې والی کوئ ، د دې خخه مخکښې د نیک عمل ذخیره او کړنې چې جنت ته درسیدو ذریعه شی .

او د وړاندې والی معنی د اهم کیدې شی چې په نیکو عملونو کښې دنورو خخه د وړاندې کیدو کوشش کوئ لکه چې علی عليه السلام پخپلو نصیحتونو کښې او فرمائیل چې تاسو مسجد ته د ټولو خخه اول تلونکی او د ټولو خخه روستو راوتونکی جوړ شئ .

عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او فرمائیل چې : د جهاد پرمېو صفونو کښې د شاملیدو کوشش کوئ . انس رضی الله عنه او فرمائیل چې د مونځ په پرمېو تکبیر کښې امام سره د یو ځانې کیدو کوشش کوئ . [روح : ۱]

د جنت په باره کښې ئې داسې اوفرمائیل چې ددې عرض به د آسمان ا وزمکې برابر وی په سورة آل عمران کښې هم ددې مضمون آیت مبارک راغلې دې ، هلته سماوات جمع راغلې ده . دې څخه معلومیږي چې آسمان څخه مراد اووه آسمانونه دی ، نو معنی به ئې داسې چې د اووه آسمانونو او زمکې د لوئیوالی هومره د جنت پلنوالې دې یعنی چې اووه واره آسمانونه اوزمکه چې یو ځانې شی د هغې هومره پلنوالې به د جنت وی ، اودا ښکاره خبره ده چې د هر څیز اوږدوالې د هغې دپلنوالې څخه زیات وی په دې بنا به جنت زیات لوڼې وی ، کله عرض د مطلق لوئیوالی په معنی کښې استعمالیږي . په دواړو صورتونو کښې ترې دجنت عظیم الشان لوئیوالې معلومیږي .

﴿ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ دې څخه رومبې آیت مبارک کښې جنت او دهغې د نعمتونو دپاره د وړاندې والی اوکوشش حکم وو ، دې څخه چاته دا خیال پیدا کیدې شو چې جنت او دهغې نه ختمیدونکي نعمتونه زمونږ دعمل بدله ده اوزمونږ عمل دې دپاره کافی دې ، په دې آیت مبارک کښې الله ﷻ دا ارشاد اوفرمائیلو چې ستاسو عملونه د جنت د حاصلولو دپاره کافی علت نه دې چې په هغې باندې د جنت ورکیدل مرتب کول دې گنی لازمی وی ، د انسان د ټول عمر عملونه هم دهغې نعمتونو بدله نشی کیدې چې په دنیا کښې دوی ته ملاؤ شوی دی ، زمونږ دا عملونه د جنت د نه ختمیدونکو نعمتونو قیمت نشی جوړې دې په جنت کښې داخلیدل به خالص د الله ﷻ په فضل سره او احسان سره وی لکه په صحیحینو کښې د ابی هریره رضی الله عنه مرفوع روایت کښې راغلی دی چې رسول کریم صلی الله علیه و آله اوفرمائیل چې په تاسو کښې هیچاته صرف دهغه په عمل خلاصی نشی ورکولې ، صحابه کرامو رضی الله عنهم اوفرمائیل چې تاسو ته به هم؟ رسول کریم صلی الله علیه و آله اوفرمائیل چې آؤ ، زه هم خپل عمل سره جنت نشم حاصلولی ، سوا ددې څخه چې د الله ﷻ فضل او رحمت اوشی (۱) .

مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ مَا أَصَابَ مِنْ مُّصِيبَةٍ	
هغه چاته چې خوښوی هغه او الله خاوند د فضل لوڼې دې نه رسیږي یو مصیبت	
چې چاته او غواړي نو فضل پرې اوکړي او الله تعالی ددیر لوڼې فضل مالک دې هر مصیبت چې راځي	
فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا . فِي كِتَابٍ	
په زمکه کښې اونه په نفسونو ستاسو کښې مگر هغه په کتاب کښې لیکلې دی	
که په دنیا کښې راځي او که خاص په تاسو باندې راځي نو دا ټول په یو کتاب	
مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ	
مخکښې ددې نه چې مونږ پیدا کوو هغه بیشکه دا کار په الله باندې آسان دې	
کښې لیکلې شوې دی دهغې د پېښیدو نه وړاندې یقینا الله تعالی ته دا کار دیر آسان دې	

۱ ، تفسیر المظهری [ج: ۹ ص: ۲۰۰ و ۲۰۱] و صحیح مسلم کتاب صفة المنافقين إلخ ، باب صفة القيامة باب لن يدخل أحد الجنة إلخ [ج: ۲ ص: ۳۷۶]

لَکَیْلًا تَأْسَوْنَ	عَلَى مَا	فَأَنْتُمْ	وَلَا تَفْرَحُونَ
دپاره ددې چې تاسو غمژن نه شئ په هغه څه باندې چې اوځی دلته ستاسو نه او خوشحاله نشئ			
[دا خوځکه کوو چې] تاسو نه څه واخستې شئ په هغې باندې خفه نشئ			
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	وَاللَّهُ	لَا يُحِبُّ	كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ
په هغې چې درکړی تاسو ته او الله نه خوښوی هر متکبره فخرکونکي هغه غاوره خلق			
او چې څه درکړې شئ نو په هغې خان ته غاوره نشئ او الله تعالی هېڅ متکبر فخر کوونکي نه خوښوی			
يَبْخُلُونَ	وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ	بِالْبُخْلِ	وَمَنْ يَتَوَلَّ
چې شومتیا کوی پخپله او حکم کوی خلقو ته په شومتیا سره او هغه څوک چې مخ اړوی			
چې پخپله هم شومتوب کوی او نور وخلقو ته هم دشومتوب حکم کوی او څوک چې			
فَإِنَّ اللَّهَ	هُوَ الْغَنِيُّ	الْحَمِيدُ	
پس بیشکه الله خاص هم هغه بې پروا دي ستائیلې شوې دي			
ددین نه مخ و اړوی نو الله تعالی [دهغه د تابعداري نه] بې پرواه اود تعریف لائق دي			

آسان ترجمه قرآن

هیڅ یو مصیبت داسې نه دي، چه په زمکه نازلېږي، یا ستاسو په نفسونو باندې راځي، مگر هغه په یو کتاب کېن د هغې وخت نه لیکلې شوې دي، چه کله مونږ هغه نفسونه لا پیداکړي هم نه وویقین اوکړئ، دا خبره دالله تعالی دپاره ډیره آسانه ده. دې دپاره چه کوم څیز ستاسو نه لارښی، په هغې باندې تاسو غم اونه کړئ، او کوم څیز چه الله تعالی تاسو ته درکړی، په هغې باندې تاسو غرور اونه کړئ او الله تعالی نه خوښوی هغه سړی لره چه غرور کېن مبتلاوی، او فخرکونکي وی، دا هغه خلق دی چه کنجوسی کوی، او نورو خلقو ته هم دکنجوسۍ تلقین کوی او کوم سړی چه مخ و اړوی، نو یاد اوساتئ، چه یقیناً الله تعالی چه دي، هم هغه دټولو نه بے نیاز دي، اوستائلي شوې دي.

خلاصه تفسیر

﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ﴾ [یومصیبت نه په دنیا کېنې راځي اونه خاص ستاسو په نفسونو کېنې] ﴿إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا﴾ [مگردغه] ټول [په یو کتاب کېنې] یعنی په لوح محفوظ کېنې [لیکلې شوی دی وړاندې ددې نه چه مونږ روحونو لره پیدا کړو] یعنی ټول مصیبتونه خارجي وی یا داخلې دغه ټول مقدردی او ﴿إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ [داد الله تعالی په نزد آسان کار دي] چه دواقع کیدونه ئ وړاندې اولیکلوڅکه چه هغه ته علم غیب حاصل دي اومونږ دا خبره په دې وجه بنودلې ده ﴿لَکَیْلًا تَأْسَوْنَ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ﴾ [چه کوم شې تاسو ته حاصل نه شی] تندرستی یا مال یا اولاد [نو تاسو په دې باند] دومره [شم ونه کړئ] کوم چه دالله تعالی په رضا طلب کولو او د آخرت په کارونو کېنې د مشغولیدو نه رکاوټ جوړشی او دطبعی تکلیف څه باک نشته ﴿وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ﴾ [او چه کوم شې تاسو ته درکړې شی] دهغې په نسبت هم داوگنړی چه الله تعالی په خپل فضل وکرم سره ددې راکول تجویزکړی وواوهغه راکړې دي [په هغې لونی ونه کړئ] ځکه چه لونی کول خو په هغې وی چه استحقاق ئ ذاتی وی اوکله چه دبل

په مثبت او حکم سره یوشې ملاوښوې دې په هغې دلویې کولو څه حق دې [او] وړاندې په دې لویې کولو باندې وعید دې چې ﴿وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ [الله تعالی لوی کونکې فخر کونکې نه خوښوي] داخیال یعنی لویې کولو لفظ اکثر په اندرونی فضائلو باندې دلویې کولو دپاره او فخر اکثر په خارجي اشیاو مال مرتبه وغیره باندې دلویې کولو دپاره مستعملیږي وړاندې دبخل مذمت دې چې ﴿الَّذِينَ يَبْغُلُونَ وَأَمُرُّونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ﴾ [څوک چې داسې وی چې] د دنیا دمحببت په وجه سره [په خپله هم] دالله تعالی په نزد په پسندیده حقونو کښې د صرف کولونه [بخل کوی] اگر چې په خپلو خواهاشاتو او گناهونو کښې هرڅومره اسراف کوی [او] ددې گناه هم مرتکب کیږي چې [نورو خلقو ته هم دبخل ښودنه کوی] دالذین الخ نه کوم چې په ترکیب کښې بدل دې دامقصود نه دې چې وعید گوند ددې کارونو د مجموعې سره متعلق دې ځکه چې ظاهره ده چې په هرید خصلت باندې وعید دې بلکه اشاره دې طرف ته ده چې د دنیا محبت داسې دې په کوم سره چې اکثرید خصلتونه جمع کیږي اختیال او افتخار هم او بخل هم او داسې نور [او] داد دنیا محبت کله د حق نه روگردانی ته رسوی چې دهغه په حق کښې دا وعید دې چې ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّ﴾ [کوم سړي چې] د حق دین نه چې یوه فرعه یې دالله تعالی په لاره کښې خرڅ کول دی [مخ واری] ﴿فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ نو الله تعالی ته هیڅ نقصان نشته ځکه چې هغه دټولو دعبادت او مالونونه [بې نیازه دې] او په خپل ذات او صفاتو کښې کامل او [لاق دثناء دې].

معارف او مسائل

د دنیا دوه څیزونه انسان لره د الله ﷻ د یاد اود آخرت د فکر څخه غافله کوونکي دي، یو آرام او مزې چې په کښې اخته کیدو سره انسان الله ﷻ لره هیروي دې څخه د خان ساتلو هدایت په تیرو شوو آیتونو کښې راغلې دي. بل څیز مصیبت او غم دې او دا هم کله چې په انسان راشي نو ځینې وخت انسان نا امیده اود الله ﷻ د یادو څخه غافله شي، اوس په دې آیتونو کښې ددې بیان دي:

﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا﴾ یعنی څه مصیبت چې تاسو ته په زمکه باندې په خپلو خانونو کښې رسي، هغه ټول مونږ په کتاب، یعنی لوح محفوظ کښې دمخلوقاتو پیدا کولو څخه هم وړاندې لیکلی وو، د زمکې د مصیبت څخه مراد قاطی، زلزله، د باغونو، او فصلونو زیان، په تجارت کښې تاوان، مال، دولت، بربادول، دیارانو دوستانو او خپلو رشته دارو مړه کیدل داټول په کښې داخل دي او د خپلو خانونو په مصیبت کښې هر قسم مرضونه زخم او گذارونه وغیره شامل دي.

﴿لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ﴾ ددې آیت مبارک مطلب دادي چې په دنیا کښې هر مصیبت آرام، خوشحالی یا غم چې انسان ته پېښیږي داټول الله ﷻ په لوح محفوظ کښې دانسان دپیدا کیدو څخه رومي لیکلی دي، ددې اطلاع تاسو ته درکړې شوه چې تاسو د دنیا د خو او خرابو حالاتو زیات خیال نه لرئ، ددې ځانې تکلیف، مصیبت یا نقصان اونیشتوالې څه دزیات افسوس څیز دي او نه ددې ځانې آرام او مزې یا مال متاع دومره زیات د خوشحالی دو څیز دي چې په کښې اخته کیدو سره د الله ﷻ د یادو او د آخرت فکر څخه غافله شي.

عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ اوفرمائیل چي د هر انسان طبیعت په ځیني څیزونو خوشحالیږي او په ځیني باندې خفه کیږي خو پکار دی چي په مصیبت باندې صبر او کړې شي او د آخرت اجر او ثواب او گټلي شي او په راحت او خوشحالي باندې شکر ادا کړې شي او په دې شان اجر او ثواب حاصل کړي ، [حاکم روایت کړو او صحیح ئي ورته اووئیل دروح څخه] (۱)
دې پسي آیت مبارک کښي په راحت ، آرام یا مال دولت باندې د نشي فخر کوونکو بدی بیان شوې ده فرماني چي :

﴿وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ یعنی الله ﷻ فخر ، تکبر کوونکي نه خوښوي . دانښکاره خبره ده چي نه ئي خوښوي نو دهغه څخه به کرکه کوي ، بد به ئي گنړي ، مطلب دا شو چي د دنیا په نعمتونو باندې فخر کوونکي د الله ﷻ بدی شي ، خود دې دپاره ئي د نه خوښولو عنوان ځکه خوښ کړو چي په دې کښي اشاره اوشي چي د عقل او انجام د فکر لرونکي دا فرض پکار دی چي هغه په هر کار کښي ددې فکر کوي چي هغه د الله ﷻ په نزد خوښ دې که نا خوښه ؟ ځکه ئي دلته نا خوښي بیان کړه .

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا	
بیشکه اولیږل مونږه رسولان خپل	
مونږ خپل پیغمبران	
بِالْبَيِّنَاتِ	وَأَنْزَلْنَا
دواضحه هداياتو سره او نازل کړو مونږه دهغوی سره کتاب او تله [انصاف]	
په ښکاره دلائلو سره لیږلي وو او هغوی سره مو کتاب او انصاف لیږلي وو چي	
لِيُقِيمُوا	النَّاسُ بِالْقِسْطِ
دپاره ددې چي ودریږي خلق په انصاف باندې او نازله کړه مونږه وسپنه چي په هغې کښي	
خلق په انصاف [او اعتدال] ولاړ پاتي شي او مونږه اوسپنه رالیږلي ده چي په	
بِأَسْ	شَدِيدٍ وَمَنْافِعٍ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ
زور [طاقت] دي سخت او فاندې دی دپاره دخلقو او دپاره ددې چي معلوم کړي الله	
کښي ډیر طاقت دي او خلقو ته په کښي نورې ډیرې فاندې دي او دا چي الله تعالی په ظاهري علم سره	
مَنْ يَنْصُرُهُ	وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ
چي څوک امداد کوي دهغه او در رسول دهغه بي لیدو بیشکه الله طاقتور دي غالب دي	
هغه څوک او پیژني چي دهغه ددین او دهغه درسلانو په نادیده مدد کوي بیشکه الله ډیر طاقتور او غالب دي	

(۱) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۲۰ ص: ۲۳۹] و المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۷۸۹] وشعب الإيمان للبيهقي رقم الحديث [۲۳۶]

آسان ترجمہ قرآن

حقیقت دادی ہے مولو خیل پیغمبران پہ بنکارہ نہیو سرہ راؤلیپل، او هغوی سرہ مو کتاب هم اولیپلو، او تله هم دی دپارہ چه خلق پہ انصاف باندی قائم شی، او مولو اوسپنه هم راؤلیپله، چه په هغی کبی چنکی طاقت هم شته، او د خلقو دپارہ نوری فاندی هم او دا ددی دپارہ چه الله تعالی معلوم کری هغه خوک چه الله تعالی لره د لیدلو نه بغیر دهغه د دین او دهغه د پیغمبرانو مدد کوی، یقین اوساتی، چه الله تعالی دلوثی قوت، او دلوثی اقتدار مالک دی.

خلاصہ تفسیر

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ﴾ [مونره] ددی اصلاح آخرت دپارہ [خپلو پیغمبرانو ته بنکاره احکام ورکړل و مولیرل ﴿وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ﴾ او مونږ ددوی سره کتاب لره او] په دی کتاب کبسی خاصکر [د انصاف کولو] حکم [لره] چه تعلق یی د حقوق العباد سره دی [نازل کړو] ﴿لِيُقِيمُوا النَّاسَ بِالْقِسْطِ﴾ چه خلق] په حقوق الله او حقوق العباد کبسی [په اعتدال باندی قائم پاتې شی] په دی کبسی ټول شریعت راغی کوم چه معتدل یعنی د افراط تفريط په مینځ کبسی دی ﴿وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ﴾ [او مونږ اوسپنی لره پیدا کړی ده] ﴿فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾ چه په دی کبسی سخت هیبت دی] چه ددی په ذریعه د عالم انتظام وی چه دوی نه ډیری بی انتظامی بندیری [او] ددی نه علاوه ﴿وَمَنَافِقُ الْمُتَابِعِينَ﴾ [د خلقو نوری هم قسم قسم فاندی دی] چنانچه اکثر د کار خیزونه د اوسپنی نه جوړیری [او] په دی وجه مو اوسپنه پیدا کړه ﴿وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنْفَعُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ﴾ [چه الله تعالی] په ظاهری طور سره معلوم کری چه بغیر] د الله تعالی [د لیدونه دهغه او دهغه د رسولانو] یعنی په دین کبسی [خوک مدد کوی] خکه چه په جهاد کبسی هم په کار راخی نو دا هم اخروی نفع شوه او د جهاد حکم په دی وجه نه دی چه د الله تعالی ورته حاجت دی خکه چه ﴿إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ [الله تعالی] په خپله [قوی زبردست دی] بلکه ستاسو د ثواب دپارہ دی.

معارف او مسائل

د آسان کتابونو او پیغمبرانو ﷺ د لیدلو اصل مقصد خلقو دپارہ په عدل او انصاف فائمول دی: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيُقِيمُوا النَّاسَ بِالْقِسْطِ﴾ و ﴿وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾ د لفظ بَيِّنَات لغوی معنی بنکاره خیزونه ده، دی خخه دا مراد هم کیدی شی چې بنکاره احکام وی، خنګه چې د تفسیر په خلاصه کبسی هم دا ترجمه اخستی شوې ده او دا هم کیدی شی چې دی خخه معجزې او په نبوت او رسالت باندی واضحه دلائل مراد وی [کما فسرته به ابن کثیر و ابن حبان] او د بَيِّنَات خخه پس د ﴿وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ﴾ خانله ذکر کول په ظاهره هم ددی تفسیر مؤید دی چې د بَيِّنَات خخه معجزې او دلیلونه مراد وی او دا حکامو د تفصیل دپارہ د کتاب د نازلولو ذکر او فرمایشې شو.

کتاب سره د یو بل خیز میزان نازلولو هم ذکر دی، میزان په اصل کبسی هغی آلی ته وئیلې شی چې ورباندی د خه خیر ټول کولې شی او عام صورت ئې تله ده دغې رواجی تلې خخه علاوه د نور خیزونو د اندازه کولو چې خومره مختلفې آلی دی هغې ته هم میزان وئیلې شی، لکه نن صبا چې درنړا، هوا، وغیره اندازه کولو دپارہ آلی دی.

په دې آيت مبارک کښې د کتاب پشان ميزان دپاره هم د نازولو ذکر فرماښلي دي. کتاب د آسمان څخه نازل او د فرښتو په ذريعه پيغمبرانو ته رسيدل خو معلوم دی او مشهور دی خو د ميزان د نازلیدو څه مطلب دی؟ د دې باره کښې تفسير روح المعاني او تفسير مظهری وغيره کښې راغلي دي چې د ميزان د نازولو څخه مراد دهغي احکامو نازولول دي چې د تلې د استعمال او انصاف کولو په باره کښې نازل شوی دی او قرطبي فرماني چې په اصل کښې خو نازلیدل د کتاب دی خو د تلې مقررول او راوېنکل او ايجاد کول دي سره لگولي شوی دی لکه د عربو په کلام کښې چې ددې مثالونه موجود دي، گویا کښې د کلام مطلب دا شو چې «انزلنا الكتاب ووضعنا الميزان» يعنی مونږ نازل کړو کتاب او راوېنکله تله نو ددې تائيد د سورة رحمان په آيت مبارک ﴿وَالسَّاعَةَ رَفَعْنَا وَوَضَعْنَا الْمِيزَانَ﴾ سره هم کيدې شي چې د لته ئې ميزان سره د وضع لفظ استعمال کړې دي.

د کتاب او ميزان څخه وروستو د دريم څيز د نازولو بيان چې راغلي دي، هغه حديد دی، چې مطلب د نازولو ئې پيدا کول دی، لکه چې قرآن عظيم الشان په يو آيت مبارک کښې د خاروؤ متعلق هم لفظ د انزال استعمال کړې دي: ﴿وَأَنزَلْ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمِينَةَ أَزْوَاجٍ﴾ دلته په اتفاق سره د «انزلنا» څخه مراد «خلقنا» دي په دې کښې اشاره دي ته ده چې د دنيا هر يو څيز د پيدا کيدو او شته کيدو څخه وړاندې په لوح محفوظ کښې ليکلې شوې دي او په دې اعتبار سره ورته د آسمان څخه نازل شوې وئيلې شي. [روح المعاني].

د حديد د نازولو دوه حکمونه په آيت مبارک کښې بيان کړې شوی دی، اول دا چې په مخالفينو باندې ورسره رعب پريوزی او سرتيزه خلق ددې په ذريعه د الله ﷻ او عدل و انصاف د حکمونو پابند جوړولې شي. بله دا چې په دې کښې د خلقو دپاره ډيرې فائدي الله ﷻ اېخودی دی، هغه داسې چې په ټولو کاريگريانو، ايجادونو او جوړ شوؤ څيزونو د دنيا کښې چې کوم اوس دی يا به کوم څيزونه چې په آئنده کښې پيدا کيږي په هغې کښې د اوسپنې ضرورت دي، د اوسپنې څخه بغير هيڅ قسم کاريگری نه شي چليدې.

فائده: دلته د غور کولو جوگه دا خبره هم ده چې په دې آيت مبارک کښې اصل مقصد د پيغمبرانو ﷺ او کتابونو ليږل او د ميزان د ايجاد کولو او ددې د استعمالولو دايان کړې شوې دي چې: ﴿لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ (يعنی خلق په انصاف باندې قائم شي) ورپسې د دريم څيز اوسپنې د نازولو يعنی د ايجاد کولو بيان دي دا هم په حقيقت کښې د عدل او انصاف د تکميل دپاره ده کوم چې د پيغمبر د رالېږلو او د کتاب نازولو څخه مقصود دي ولې چې پيغمبران ﷺ او آسماني کتابونه د عدل و انصاف قائمولو بنکاره دليلونه ورکوي او د نه کولو په صورت کښې د آخرت د عذاب څخه ويروي.

ميزان هغه حدود بنسټي چې په کومو سره چې انصاف کولې شي مگر سرتيزه ضدی چې په څه دليل باندې هم منل نه کوی نه د تلې د ویش مطابق عمل کولو ته تياروی که دې آزاد پريخودې شي نو په دنيا کښې به عدل او انصاف قائميدل نه پريږدي دداسې کس پابند کول د اوسپنې اوتورې کار دي چې د حکومت او سياست خاوندان ئې په آخر کښې د مجبورۍ څخه استعمالوی.

دویمه فائدہ :: دلته دا خبره هم د غور کولو جوگه ده چې قرآن عظیم الشان په دنیا کښې د عدل او انصاف قائلولو دپاره دوه څیزونه اصل او گرځول ، یو کتاب ، بل میزان . کتاب څخه د حقوقو د ادا کولو او په دې کښې دکمی زیاتۍ راوستو د بندي اوممانعت حکمونه معلومېږي او په میزان کښې هغه حصې ټاکلې کیږي چې دنورو حقونه دی هم ددې دواړو څیزونو د نازولو مقصد «لِقَوْمِ النَّاسِ بِالْقِسْطِ» گرځولې دي . دې څخه روستو ئې د حدید بیان په آخر کښې او فرمائیلو او په دې کښې اشاره ده چې د انصاف او عدل قائلولو دپاره د اوسپنې استعمال د مجبورۍ څخه دی ، دا د عدل او انصاف قائلولو اصل ذریعه نه ده .

دې څخه ثابت شو چې دخلقو اصل اصلاح او په عدل وانصاف باندې د دوی قائلول په حقیقت کښې د ذهنونو د تربیت او تعلیم څخه کیږي . د حکومت زور زبردستی په اصل کښې ددې کار دپاره نه ده . بلکه د مجبورۍ په وجه د لارې څخه بندیز لرې کولو دپاره ده ، ځکه اصل څیز د ذهنونو تربیت او تعلیم او تلقین دي .

«وَلْيَعْلَمِ اللَّهُ مَنْ يَنْفَعُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ» دلته «وَلْيَعْلَمَ» حرف عطف سره راغلی دی ، روح المعانی کښې دی چې دا عطف په یو محذوفه جمله یعنی لينفعهم باندې دي . مطلب د آیت مبارک دادې چې مونږ اوسپنه دي دپاره پیدا کړې ده چې په مخالفینو باندې رعب پریوزي . او دې دپاره چې خلق دې څخه په کاریگری کښې فائده پورته کړي او دې دپاره چې په قانونی او ظاهری ډول باندې الله ﷻ اودهغه د رسول ﷺ مددگار جوړېږي او دین دپاره جهاد کوي . په قانونی او ظاهری ډول ځکه وئیلې شوی دی چې په ذاتی ډول خو الله ﷻ ته ټول هر څه مخکښې څخه معلوم دی مگر انسان چې کله عمل کوي نوهغه په عمل نامه کښې لیکلې شي ، په قانونی ډول هم په دې سره ښکاره کیږي .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا	نُوحًا	وَإِبْرَاهِيمَ	وَجَعَلْنَا	فِي ذُرِّيَّتِهِمَا
او بیشکه لیرلی وؤ مونږه نوح او ابراهیم او گرځولی وؤ مونږه په اولاد ددواړو کښې				
او بیشکه مونږه نوح ﷺ او ابراهیم ﷺ اخیل خپل قوم ته لیرلی وؤ او د دې دواړو په نسل کښې				
التَّائِبِينَ	وَالْكَاتِبِينَ	فَمِنْهُمْ	مُهْتَدٍ	وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ
نبوت [پیغمبری] او کتاب پس ځینی دهغوی نه لارموندونکی شو او زیات دهغوی نه				
مود نبوت او کتاب سلسله جاری ساتلې وه بیا په دوی کښې څوک په سمه لار پاتې شو او ډیر په				
فَسَقُونِ	ثُمَّ قَفَّيْنَا	عَلَىٰ آثَارِهِمْ	بِرُسُلِنَا	وَقَفَّيْنَا
فاسقان وؤ بیا روستو اولیرل مونږه په هغوی پسې رسولان زمونږه او روستو اولیرو مونږه				
کښې بد عملة او ختل بیا ددوی نه پس مونږ پرله پسې نور پیغمبران اولیرل او دهغوی نه پس مو				
يَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ	وَأَتَيْنَاهُ	الْإِنْجِيلَ	وَجَعَلْنَا	فِي قُلُوبِ الَّذِينَ
عیسی خونې دمريم او ورکړو مونږه هغه ته انجیل او واچوؤ مونږه په زړونو دهغه کسانو کښې				
دمريم خونې عیسی اولیرلو او هغه ته مو انجیل ورکړو او څوک چې دهغه په لار روان شول				

اَتَّبِعُوهُ	رَافَةً وَرَحْمَةً	وَرَهْبَانِيَّةً	اِبْتَدَعُوَهَا
چی پیروی نی او کره دهغه نرمی او دگوت ناسته چی ده دخانه جوړه کړی وه هغوی هغه نو دهغوی په زړونو کښې مو نرمی او مهربانی واچوله او رهبانیت هغوی پخپله ایجاد			
مَا كَتَبْنَاهَا	عَلَيْهِمْ	اِلَّا ابْتِغَاءَ	رِضْوَانِ اللَّهِ
نه وه فرض کړی مونږ هغه په هغوی باندې مگر دپاره دطلب درضا دالله [هغوی جوړ کړو دا بدعت] کړو مونږ دا په هغوی فرض کړې نه وو خو هغوی پخپله دالله تعالی د رضا مندی			
فَمَارَعَوْهَا	حَقَّ رِعَايَتِهَا	فَاتَيْنَا	الَّذِينَ
پس وې نه کړه پابندی دهغې لکه څنگه چی حق وژدپابندی دهغې پس ورکړو مونږه هغه کسانو له دپاره اختیار کړې وو خوبیا ئې دهغې پوره پوره لحاظ اونه ساتلو نو چا چې			
اٰمَنُوْا	مِنْهُمْ	اَجْرُهُمْ	وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ
چی ایمان نی راوړو دهغوی نه اجر دهغوی او زیات دهغوی نه فاسقان دی په کښې اوس ایمان راوړو هغوی ته مو پوره پوره اجر ورکړو او زیات خلق په کښې نافرمان پاتې شو			
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	اتَّقُوا اللَّهَ	وَاٰمَنُوْا بِرِسُوْلِهِ
اے هغه کسانو چی ایمان مو راوړې دې او بیرې دالله نه او ایمان راوړئ په رسول دهغه باندې ائې د ایمان خاوندانو د الله تعالی نه اوو بیرې ئې او دهغه په پیغمبر باندې ایمان راوړئ هغه			
يُؤْتِكُمْ	كَفْلَيْنِ	مِنْ رَّحْمَتِهِ	وَيَجْعَلْ لَّكُمْ
درېه کړی تاسوله دوه حصې درحمت خپل نه او درېه کړی تاسوله داسې نور به درته دخپل رحمت دخزانې نه دوچنده درکړی او یوه داسې رنډ به درکړی			
تَمْشُوْنَ	بِهِ	وَيَغْفِرْ لَّكُمْ	وَاللَّهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ
چی تلل به کوئ په هغې سره او اوبه بخښی تاسو لره او الله بخښونکې مهربانه دې چې په هغې سره به اوړاندې تگ کوئ او بخښنه به درته اوکړی او الله تعالی بخښونکې مهربان دې			
لِّئَلَّا يَعْلَمَ	اَهْلُ الْكِتٰبِ	اِلَّا يَقْدِرُوْنَ	عَلٰی شَيْءٍ
دپاره ددې چې وپوهیږی اهل کتاب چی نه دی قادران هغوی په هیڅ څیز باندې دابه ځکه درکړی چې کتابیانو ته په قیامت کښې ادا ښکاره شی			
مِّنْ فَضْلِ اللَّهِ	وَاَنَّ الْفَضْلَ	بِيَدِ اللَّهِ	يُوْتِيْهِ
دفضل دالله نه او بیشکه چی فضل په لاس دالله کښې دې چی ورکوی هغه هغه چاته چې دالله تعالی په فضل باندې دهغوی هیڅ اختیار نشته اودا چې فضل خو هم دالله په لاس کښې دې			
لِّسَاءٍ	وَاللَّهُ	ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ	
چی غواړی نی هغه او الله خاوند دفضل لوی دې چاته چې او غواړی نو هغه ته نی ورکوی او الله تعالی دلونی فضل مالک دې			

آسان ترجمہ قرآن

او مولیٰ نوح علیہ السلام لڑے او ابراہیم علیہ السلام لڑے پیغمبران راویلو، او ددی دواړو په اولاد کېن مو د نبوت او د کتاب سلسله جاری کړه، بیا په هغوی کېن څه خوبه هدايت باندې راغلل، او په هغوی کېن ډیر خلق نافرمان پاتې شو بیا مولیٰ د هغوی نه پس د هغوی په نقش قدم باندې خپل نور پیغمبران راویلو، او د هغوی نه روستو مو عیسیٰ بن مریم علیہ السلام راویلو، او هغه ته مو انجیل ورکړو، او کومو مخلوقو چه د هغه تابعداری او کړه، د هغوی په زړونو کېن مولیٰ شفقت او رحم دلی پیدا کړه او هر چه رهبانیت دې، نو دا دوی په خپله ایجاد کړې وو او مولیٰ دا په دوی باندې واجب کړې نه وو لیکن دوی د الله تعالیٰ رضامندی او غوختله، بیا ئې د هغې هغسې رعایت اوله کړې شو، څرنگه چه د هغې حق وو غرض په دوی کېن چه کومو مخلوقو ایمان راوړې وو هغوی ته مولیٰ د هغوی اجر ورکړو، او په دوی کېن ډیر خلق نافرمان وو، اے ایمان والو! د الله تعالیٰ نه اویر یږئ او د هغه په پیغمبر باندې ایمان راوړئ، دې دپاره چه الله تعالیٰ تاسو ته د خپل رحمت نه دوه حصې درکړې او ستاسو دپاره هغه نور پیدا کړی، چه د هغې په ذریعې سره به تاسو گرځئ او ستاسو بخشش به او کړی، او الله تعالیٰ ډیر بخولکې او ډیر مهربان دې، دې دپاره چه اهل کتابو ته معلومه شی، چه د الله تعالیٰ په فضل کېن د هغوی په هیل څیز باندې اختیار نشته او دا چه فضل ټول د الله تعالیٰ په اختیار کېن دې، هغه چه چاته او غواړی ورکوی، او الله تعالیٰ دلوثې فضل خاوند دې.

خلاصہ تفسیر

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ﴾ [اومونري] د مخلوق داخرت اصلاح دپاره [نوح] ﴿اوابراهيم﴾ [لره] پیغمبر جوړ کړو ولیلو ﴿وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ﴾ اومونري ددوی په اولاد کېنې پیغمبري او کتاب جاری پاتې کړل! یعنې ددوی په اولاد کېنې هم خنولره پیغمبران او په دوی کېنې ځنې صاحب کتاب جوړ کړل [پس] کومو کومو مخلوقو ته چه د پیغمبران راغلل ﴿فَيَنْهَضُ مُهْتَدٍ﴾ [په] هغو مخلوقو کېنې څنوخو هدايت لره بیا موندو ﴿وَكَيِّدٌ مِّنْهُمْ فَيَقُولُ﴾ او ځنې په دوی کېنې نافرمان وو! او دا ذکر شوی پیغمبران خو دمستقل شریعت خاوندان وو په دوی کېنې ځنې د کتاب خاوندان هم وولکه موسیٰ ﴿اچہ﴾ د حضرت نوح ﴿اچہ﴾ او حضرت ابراهیم ﴿اچہ﴾ دواړو په اولاد کېنې وو او ځنې اگر چه صاحب کتاب نه وو لکه هود ﴿اچہ﴾ او صالح ﴿اچہ﴾ چه ددوی د کتاب خاوندان کیدل منقول نه دی مگر شریعت ددوی مستقل وو په هر حال ډیر نبیان خو دمستقل شریعت خاوندان ولیلو ﴿لَمَّا قَفَّيْنَا عَلَىٰ آلِهِم بِرُسُلِنَا﴾ [بیا ددوی نه پس نورو رسولانو لره] کوم چه دمستقل شریعت خاوندان نه وو [په یوبل پسې راویلو] لکه د موسیٰ ﴿اچہ﴾ نه پس د تورات په احکامو عمل کوونکي ډیر پیغمبران راغلل ﴿وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ﴾ [اومونري ددوی نه پس] بیا یو دمستقل شریعت خاوند لره یعنې [عیسیٰ خوی دمريم لره] ولیلو ﴿وَأَتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ﴾ اومونري ده ته انجیل ورکړو او [ددوی] په امت کېنې دوه قسمه خلق شول یو هغه چه په دوی ئې ایمان راوړو او دویم انکار کوونکي [او کومو مخلوقو چه ددوی تابعداری کړې وه] یعنې اول قسم خلق ﴿وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً﴾ [مونري د هغوی په زړونو کېنې شفقت او ترحم] دیوبل سره کوم چه اخلاق حمیده دی [پیدا کړو] لکه دا قول د الله تعالیٰ په باره د اصحابو ﴿اچہ﴾ کېنې رحماء

بينهم او شايد په وجه ددې چه ددوی په شريعت کښې جهادنه وو ددې مقابل صفت اشد او علی الکفار يې ذکر و اونه فرمائيلو غرض غالب په دغو شفقت اورحمت وو [او] زمونږ دطرف نه خود دغو خلقو ته صرف په احکامو کښې د تابعداري کولو ذکر شوي ووليکن په دغو متبعينو کښې خنې هغه شول چه ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا﴾ [هغوی رهبانيت دخان نه ايجاد کړو] درهبانيت مطلب دنکاح او جائزو لذتونو اختلاط لره پريښودل دی او ددې دايجاد سبب داجور شوي وو چه د عیسی علیه السلام نه پس هرکله چه خلقو دالله تعالی احکامو لره پريښودل شروع کړو نو خنې اهل حق هم وو کوموچه به دحق اظهار کولو داخبره خواش نفساني لرونکوته مشکله معلومه شوه او دوی خپلو بادشاهانو ته درخواست وکړو چه دغه خلق دې مجبوره کړې شي چه زمونږ په شان جوړشي هرکله چه هغوی مجبوره کړې شول نو هغوی درخواست وکړو چه مونږ ته دې اجازت را کړې شي چه مونږ ددې خلقو سره هيڅ تعلق او غرض نه ساتاو ازاد ژوند تپروو خواه په گوټ کښې کښينو يا په سفراوسياحت کښې عمر تپروو چنانچه په دې باندي هغوی پريښودې شول لکه چه په درمنشور کښې داسې دی. په دې مقام باندي هم دغه شان ذکر شوی دی چې هغوی رهبانيت ايجاد کړو ﴿مَا كَتَبْنَا عَلَيْهِمُ الْآيَاتِ فَاءِ رِضْوَانِ اللَّهِ﴾ [مونږ په دوی باندي دې لره واجب کړې نه وو ليکن دوی دالله تعالی درضادپاره] خپل دين لره دمحفوظ ساتلودپاره [دې لره اختيار کړې وو پس] په دغو راهبانو کښې زيات هغه شول چه ﴿فَسَارَعُوها حَقَّ رِعَايَتِهَا﴾ [دوی په دې رهبانيت لپوره رعايت ونه کړو] يعنی دکوم غرض دپاره چه دا اختيار کړې شوي وو اودغه غرض دالله تعالی رضالتول وو اوددې اهتمام يې ونه کړو يعنی اصل احکام يې پوره نه کړو اگرچه صورتا درهبانوا حکامو په خاي کولو اظهار يې کولو دغه شان په راهبانو کښې دوه قسمه خلق شول داحکامو رعايت کوونکی او رعايت نه کوونکی او په دوی کښې چه کوم دنبی کریم ﷺ دزمانې وو ددوی په حق کښې داحکامو درعايت يو شرط داهم دې چه په نبی کریم ﷺ باندي ايمان راوړی په دې وجه دنبی کریم ﷺ په عهد مبارک کښې داحکامو رعايت او اهتمام کوونکی هغه خلق شول کوموچه په دوی ﷺ ايمان راوړو او کوموچه په دوی ﷺ دایمان راوړونه دده وکړه او هغوی داحکامو په رعايت نه کوونکو کښې شامل شول ﴿فَأَتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ﴾ [پس په دوی کښې چه کومو] په نبی کریم ﷺ باندي [ايمان راوړو مونږ دوی لره ددوی اجر] وعده کړې شوې [ورکړو] مگرداسې خلق کم وو ﴿وَكَبِيرَ مَقْتُهُمْ فَيَقُولُونَ﴾ [او زيات په دوی کښې نافرمانه دی] چه په نبی کریم ﷺ يې ايمان رانه وړو او چونکه اکثریت د نافرمانو وو په دې وجه درعايت نه کولو نسبت ټولو ته وشو چه فمارعوا يې وفرمائيل معلومه شوه چه دانفی درعايت داکثریت په اعتبار سره ده او لږو کوموچه ايمان راوړې وو دهغوی بيان دايت په اخر کښې په فاتين الذين امنو منهم اجرهم کښې وفرمائيلو تردې پورې په عيسايانو کښې دایمان راوړونکو اونه راوړونکو ددوه قسمونو ذکر وو وړاندي دايماندارو حکم دې چه ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ﴾ [اے] په عیسی علیه السلام [ايمان لرونکو تاسو دالله تعالی نه وويريږئ او] ددې ويرې په مقتضى عمل کوئ يعنی وَأَمِنُوا بِرَسُولِهِ* [دده په رسول] صلى الله عليه وسلم [باندي ايمان راوړئ] ﴿يُؤَيِّدُكُمْ كَقَلْبَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾ الله به تاسولره دخپل رحمت نه [دثواب] [دوه حصې] درکړي لکه په سوره قصص کښې اولئك يؤتون اجرهم مرتين الاية کښې دې ﴿وَيَجْعَلُ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ﴾ [او تاسوته به داسې نور درکړی چه تاسوبه ددې سره گرځئ] يعنی داسې ايمان به درکړی کوم چه به هروخت

تاسوسره وی ددی خای نه دپل صراط پورې ﴿وَيَغْفِرْ لَكُمْ﴾ [اوتاسولره به وبخښی] ځکه چه په اسلام سره دکفر دزمانې ټول گناهونه معاف کیږی ﴿وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾ [اوالله تعالی غفور رحیم دی] او دا دولتونه به تاسوته ځکه درکولې شی [چه] څه وخت ددی بخششونو ظهور وشي یعنی دقیامت په ورځ دغه وخت ﴿لَيْسَ لَا يَعْلَمُ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَلَا يَقْدِرُوْنَ عَلٰی شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللّٰهِ﴾ [اهل کتابوته] یعنی کومو چه ایمان نه وو راوړې هغوی ته [دخبره معلومه شی چه دغو خلقو ته الله تعالی دفضل په یو جزء هم] بغیردایمان راوړو وس نشته ﴿وَاَنَّ الْفَضْلَ بِيْدِ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مِّنْ يَّشَاءُ﴾ [اوداهم معلومه شی [چه فضل دالله تعالی په لاس کښې دې هغه چه چالره غواړی ورکوی] چنانچه دهغه مشیت دهغه دفضل سره دمسلمانانو سره متعلق شو نو هغوی ته ې ورکړو ﴿وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ﴾ [اوالله تعالی لوی فضل والا دی] مطلب داچه دهغوی غرور اوزعم مات شی چه په موجوده حالت باندې هم هغوی خان دفضل مورد او دمغفرت محل گنږی

معارف او مسائل

په تیرو شوو آیتونو کښې ددې عالم د هدایت او په دې کښې د قسط یعنی د عدل او انصاف قائمولو دپاره انبیاء عليهم السلام او رسولان او دوی سره د کتاب او میزان د نازولو عمومی بیان وو، اوس په دې آیتونو کښې د هغوی عليهم السلام څخه د خاص خاص پیغمبرانو عليهم السلام بیان دې، اول د نوح عليه السلام بیان دې چې هغوی عليهم السلام آدم ثانی دی او د طوفان نوح څخه روستو ټول مخلوق دهغوی اولاد دی. دې پسي د ابراهیم خلیل الله عليه السلام بیان دې کوم چې ابوالانبیاء او دخلقو پیشوا دې. ددې دواړو عليهم السلام څخه روستو ټي دابیان اوکړو چې دې دواړو پیغمبرانو څخه روستو څومره پیغمبرا عليهم السلام سره د آسمانی کتابونو چې راغلی دی هغه ټول هم ددوی په اولاد کښې دی یعنی د نوح عليه السلام د اولاد هغه حصه دې دپاره زیاته غوره اوگرځولې شوه په کومه کښې چې د ابراهیم عليه السلام اولاد دې.

د دوی عليهم السلام د خصوصی بیان څخه روستو د نورو ټولو پیغمبرانو عليهم السلام سلسله ټي په دې یو لنډي شان جمله کښې داسې بیان کړې ده چې:

﴿لَمَّا قَفَّيْنَا عَلَىٰ اَنَارِهِم بِرُسُلِنَا﴾ په آخر کښې خصوصیت سره د بنی اسرائیلو دپیغمبران علیهم السلام ځینې ټي د عیسی عليه السلام بیان ټي اوکړو او ورسره ټي د خاتم الانبیاء عليهم السلام اود رسول کریم صلی الله علیه و آله د شریعت بیان او فرمائیلو، د عیسی عليه السلام د حواریانو خاص صفت دا اوخودلې شو چې ﴿وَجَعَلْنَا فِي قُلُوْبِ الَّذِيْنَ اَتَّبَعُوْهُ رَافِقَةً ذَرَمَةً﴾ [یعنی کومو خلقو چې د عیسی عليه السلام د انجیل تابعداری اوکړه مونږ دهغوی په زړونو کښې رافت او رحمت پیدا کړو یعنی دا خلق خپل مینځ کښې یو بل باندې مهربانه او رحم کوونکی دی یا ټولو خلقو سره د دوی دشفقت او رحمت تعلق دې، هسې خود رافت او رحمت دواړه لفظونه د یو بل په معنی او مترادف گنلې شی، دلته دمقابلې په وجه ځینې حضراتو فرمائیلی دی چې رافت زیات رحمت ته وئیلې شی چې عام رحمت څخه په کښې مبالغه وی، او ځینو اوفرمائیل چې په چا باندې د رحمت اوشفقت عاده دود غوښتنې وی یو دتکلیف زپلی څخه تکلیف لرې کول وی چې رافت بللې شی. بل دا چې د ضرورت څیز ورته ورکړې شی دا رحمت دې، غرض دا چې د رافت تعلق دفع مضرت سره دې او رحمت تعلق جلب منفعت سره دې، خو هرکله چې دفع مضرت د جلب منفعت څخه په

هر اعتبار سره وړاندې وی ځکه چرته چې رافت او رحمت دواړه یو ځانې ذکر کولې شی نو رافت د رحمت څخه وړاندې وئیلې شی.

دلته د عیسی عليه السلام د اصحابو خصوصي صفت رافت او رحمت بیان شوې دې اود رسول کریم صلی الله علیه و آله د اصحابو عليهم السلام په سورة فتح کښې ﴿وَرَحْمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ څخه وړاندې ورسره پیوست ؤاشداء علی الکفار﴾ صفت هم بیان شوې دې. د فرق وجه دا معلومېږي چې د عیسی عليه السلام په شریعت کښې کافرانو سره د جهاد او قتال احکام نه وو، ځکه دغه صفت د حوارینو بیان نه کړې شو. والله اعلم.

د رهبانیت مطلب او ضروري تعریف: ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا﴾ رهبانیه رهبان طرفته منسوب دې. د رهبان او راهب معنی ده ویریدونکې. د عیسی عليه السلام څخه روستو کله چې بنی اسرائیلو کښې فسق و فجور عام شو خاص کر بادشاهانو او رئیسانو کښې د انجیل د حکمونو په ښکاره بغاوت شروع شروع شو. په هغوی کښې ځینې نیکانو او عالمانو دا خلق د دغې بد عملی څخه منع کړل نو هغوی اووژل. کله چې نورو پاتې عالمانو او نیکانو دا اولیدل چې اوس د دوی منع کول مشکل دی او دوی سره یو ځانې پاتې کیدل هم گران دی او دې سره به زموږ دین هم برباد شی، ځکه هغوی پخپل ځان دا لازم کړل چې اوس د دنیا خوند او رنگ پرېږدو او نکاح به نه کوو، د خوراک ځکاک د سامان فکر به نه کوو. داستوگنې د کورونو فکر به نه کوو. د خلقو څخه لرې به یو غر او ځنگل کښې خپل ژوند تیروو. یا به نور کډوالو پشان خپل مزل کښې وخت تیروو. دې دپاره چې د دین په احکامو باندې پابندۍ سره پوره پوره عمل او کړې شو، هر کله چې د دوی دا عمل د الله جل جلاله د ویرې په وجه وو ځکه داسې خلقو ته راهب یا رهبان او وئیلې شو. او د دوی طرفته په نسبت کولو سره د دې عمل کولو ته ئې رهبانیت او وئیلو.

هر کله چې د دوی دا طریق د مجبورۍ په وجه د دین د حفاظت دپاره وه ځکه په اصل کښې څه خراب څیز نه وو. البته یو څیز د الله جل جلاله په خاطر پخپل ځان لازم کول او بیاني پرېخودل لویه گناه ده، ځنګه چې د نذر او منبستې حکم دی. دغې خلقو کښې ځینې د رهبانیت په نوم باندې دنیا حاصلول او مزې کول دې څخه جوړ کړل ولې چې د خلقو عقیده پرې راغله نو دالنې او منبستې نیې ورته پش کړلې. او قسما قسم نذرانې ورته هم راتلل شروع شو ځکه ترې بې حیایی جوړه شوه.

د دغې خلقو دا طریق په اصل کښې خرابه نه وه، د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه حدیث په دې گواه دی. ابن کثیر رحمه الله په روایت د ابن ابی حاتم رحمه الله او ابن جریر رحمه الله یو اوږد حدیث پاک نقل کړې دې چې رسول کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې بنی اسرائیل په دوه اويا فرقو کښې ویشلې شوی وو چې په کښې صرف درې ډلو ته د عذاب څخه خلاصې ورکړې شو، چا چې د عیسی عليه السلام څخه روستو ظالمان او جابران بادشاهان، د دولت او طاقت خاوندان، فاسق، فاجر خلق د هغوی د فسق او فجور څخه بند کړل، د هغوی په مقابله کښې ئې د حق کلمه اوچته کړه او د عیسی عليه السلام د دین طرفته ئې بلنه شروع کړه، د هغوی ځینې رومین فرقې ښه په زوره د دوی مقابله اوکړه، مگر د هغوی په مقابله کښې کمزوری شو اووژلې شو، بیا د دوی په ځانې یوه بله ډله اودریده چې د مقابلي دغه هومره طاقت ئې نه لرلو مگر د حق کلمې رسولو دپاره ئې د خپلو ځانونو هم پروا اونکړه او دغه خلق ئې حق ته رابلل. دوی ټول هم اووژلې

شو ځينې په اور کښې اوسيزلې شو. ځنې په اړو او څيرلې شو. خو هغوی د الله ﷻ درضا دپاره په دې ټولو مصيبتونو باندې صبر او کړو، دوی هم خلاصې بيا موندو، بيا دريمه ډله د دوی په ځانې او دريده چې هغوی د مقابلې توان هم نه لرلو او نه دغې خلقو کښې يو ځانې پاتې کيدو سره خپل دين باندې عمل کولې شو، ځکه هم پخپله څنگلونو او غرونو ته اووتل او راهبان جوړ شو، هم دا هغه خلق دي چې د هغوی الله ﷻ په دې آيت مبارک کښې ذکر کړې دې:

﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوها مَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ﴾ (۱)

ددې حديث پاك څخه معلومه شوه چې په بنی اسرائيلو کښې اصل رهبانيت اختيارونکی چا چې د رهبانيت د ضرورياتو لحاظ اوساتلو او په مصيبتونو باندې يې صبر او کړو هغوی هم د خلاصې موندونکو ځينې دي.

ددې آيت مبارک د تفسير حاصل دا شو چې په شروع کښې رهبانيت اختيارول څه خراب څيز نه وو، البته څه شرعي حکم هم نه وو. خو دې خلقو پخپله په ځان باندې لازم کړې وو، اکثره خلقو د اسرته اونه رسول او په دې باندې يې پوره پوره عمل اونه کړو، هرکله چې اکثر لره حکم د ټولو وي په دې بنا باندې ټولو ته پرې د عمل نه کولو نسبت او کړې شو چې گڼې پخپلو ځانونو باندې لازم کړې رهبانيت سرته اونه رسولو او وې فرمائيل: ﴿فَمَارَعُوها حَقَّ رِعَايَتِها﴾

دې څخه دا هم معلومه شوه چې د ﴿ابْتَدَعُوها﴾ څخه مطلب پخپله خوښه په ځان باندې لازمول دي، هغه بدعت کول ترې مراد نه دی کوم ته چې په حديث پاك کښې گمراهي ونيلې شوې ده (۲)، د قرآن عظيم الشان په رواني او چلن باندې چې غور او کړې شې نو دا خبره به بالکل واضح شي، د ټولو څخه اول خو په دې باندې نظر واچوئ:

﴿وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً﴾ په دې کښې الله ﷻ د خپل نعمت ښکاره کولو په سلسله کښې فرمائي چې مونږ د دوی په زړونو کښې رافت، او رهبانيت او رحمت پيدا کړو د کلام رواني ښائي چې څنگه رافت او رحمت څه بد نه دی دغسې اختيار کړې رهبانيت هم پخپل ذات کښې څه بد څيز نه وو گڼی دغې دوو احساني څيزونو سره به ئې د يو ځانې کولو هيڅ وجه نه وه، په دې وجه کومو حضراتو چې مظلوم رهبانيت د و خراب او ممنوع څيز بللې دې نو دلته ئې په عطف کښې غير ضروري تاويلونه کړي دي يعنی په رافت او رحمت باندې ئې عطف نه دې منلې بلکه په يو محذوفې مستقلي جملې باندې ئې عطف بللې دې چې هغه ﴿ابْتَدَعُوا﴾ لکه څنگه چې قرطبي کړې ده خو په مذکوره تفسير باندې د تاويل کولو هيڅ ضرورت نشته دې ورپسې قرآن عظيم الشان هم په دغې باندې څه بد نه دی گڼلې او نه ئې ددې رد کړې دې بلکه دائي بد گڼلې دي چې پخپله په ځان لازم کړې څيز ئې سر ته او نه رسولو ددې د حقوقو او شرائطو خيال يې اونه ساتلو، دا هم هله کيدی شي چې ابتداء لره په لغوی معنی کښې واخستې شي، شرعي او اصطلاحی معنی که وې نو قرآن کریم به هم په دې باندې نکير کولو، ځکه چې بدعت اصطلاحی پخپله يوه گمراهي ده.

(۱) تفسير ابن کثير [ج: ۸ ص: ۲۹] و المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۷۹۰] وتفسير سورة الحديد، و المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث: [۱۰۲۰۳]
(۲) صحيح مسلم کتاب الجمعة، فصل في الخطبة والصلاة قصد [ج: ۱ ص: ۲۸۶]

اود عبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ بیان شوی حدیث ترمخه نوره هم دا خبره واضحه شوه چې رهبانیت اختیارونکی خلق ئې په خلاصی موندونکو خلقو کښې شمیر کړل دوی د بدعت اصطلاحی مجرمان وی نو په نجات موندونکو کښې به نه شماریدل بلکه په گمراهانو کښې به یې شمار کړې وی

آیا رهبانیت مطلقاً خراب او ناجائز دی یا په کښې څه تفصیل شته دي؟ صحیح خبره داده چې د رهبانیت عام مطلب د خوندونو او مباحو څیزونو پریځودل دی، ددې خو درجې دی، یو دا چې یو مباح او حلال څیز په اعتقاد یا عمل کښې حرام او ګرځوی چې دین کښې بدلون راوستل دی په دې لحاظ به رهبانیت بالکل حرام وی څنگه چې په قرآن عظیم الشان فرمائی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْمِلُوا ظِلِّيتَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ﴾ (۱) په دې کښې د ﴿لَا تَحْمِلُوا﴾ عنوان اختیارول دغه خبره په ښکاره په گوته کوی.

دویمه درجه ئې داده چې د اعتقاد یا عمل د مخې څه مباح څیز حرام نه ګرځوی خو دنیوی یا دینی ضرورت ئې وی ځکه دهغې د پریځودو پابندی کوی، لکه د مرض خطرې ئې وی او د بین ضرورت به لکه داسې وی چې دیو مباح څیز په کولو سره به آخرت په گناه کښې داخه کیدو خطرې ئې وی. یعنی خلقو سره ملاویدل په دې وجه نه کوی چې په دروغو او غیبت کښې اخته کیدو خطرې ئې وی، یا د نفسانی رذیله علاج دپاره خو ورځې ځینې مباح څیزونه پریږدی او دهغې پریځودلو پابندی د علاج او دارو په ډول ترهغه وخته پورې کوی ترڅو چې دغه رذیله لرې نشی لکه صوفیاء کرام چې پو مبتدی ته دکم خوراک، کم اوده کیدو او د ګم ګډون کولو تاکید کوی چې دا نفس لره په اعتدال باندې د راوستو دپاره یو مجاهده او کوشش کول وی چې ناجائز وته درسیدو خطرې ئې پاتې نشی نو دغه پرهیز کول بیا پریځودلې شی دا په حقیقت کښې رهبانیت نه دي، تقوی ده چې په دین کښې طلب کړې شوې ده او دغسې د پخوانو بزرگانو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم، تابعینو او ددین امامانو څخه ثابت دی.

دریمه درجه داده چې یو مباح خو حرام نه ګرځوی مګر په سنت سره چې دهغې استعمال څنگه ثابت دی، دهغې پریځودل هم ثواب او زیات غوره ګنړی او په دغې شان دهغې مباح څیز د استعمال څخه پرهیز کوی. دا یو قسم غلو یعنی زیاتې کول دی چې د ډیرو احادیثو ترمخه رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم منع کړی دی. او په کوم حدیث کښې چې ﴿لَا رَهْبَانِيَّةَ فِي الْإِسْلَامِ﴾ (۲) راغلې دي دهغې څخه مراد د مباحاتو پریځودل دی. چې ګله ئې پریځودل زیات غوره او ثواب ګنړی، په بنی اسرائیلو کښې چې رهبانیت اول شروع شو هغه ددین د حفاظت ضرورت وو. نو په دویم قسم یعنی تقوی کښې داخل دي، لیکن په اهل کتابو کښې د غلو فی الدین آفت زیات وو چې په هغې کښې رومبې درجې یعنی د حلالولو حرامولو ته اورسیدل کوم چې حرام وو او که په درېمې درجې کښې پاتې شونو هم دیو ناکاره کار مجرمان جوړ شو. واللہ اعلم.

(۱) ترجمه:- ای ایمان والو! الله تعالى چې کوم څیزونه ستاسو دپاره حلال کړی دی هغې کښې لذت والا څیزونه مه حراموئ.

(۲) شرح السنة للبغوی، کتاب الصلاة باب فضل القعود فی المسجد لانتظار الصلاة [ج: ۲ ص: ۳۷۱] وکشف الخفاء رقم الحديث [۳۱۵۶]

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرُسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كَفْلًا مِّنْ رَّحْمَتِهِ﴾ دې آيت مبارك كښې د ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ څخه مراد هغه اهل كتاب دى چې په عيسى عليه السلام نې ايمان راوړې وو.

د قرآن عظيم الشان عام عادت دادې چې د ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾ لفظ خالص د مسلمانانو دپاره استعمالوى ، او يهود او نصرانيانو دپاره د اهل كتاب لفظ استعمالوى ، ځكه چې يوازې په موسى عليه السلام او عيسى عليه السلام باندې ايمان راوړل په دې زمانه كښې كافى او معتبر نه دى ترڅو چې په رسول كريم ﷺ باندې هم ايمان راوړنه وي ، ځكه د ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ونيلو حقدار نه دى خو دلته ددې عام عادت خلاف دا لفظ نصاراؤ دپاره استعمال كړې شوې دې ، شايد چې په دې كښې حكمت دادې چې ورپسې دوى ته حكم كړې شوې دې چې په عيسى عليه السلام باندې د صحيح ايمان راوړلو غوښتنه داده چې په خاتم الانبياء ﷺ باندې ايمان راوړئ چې په ﴿الَّذِينَ آمَنُوا﴾ سره د خطاب كولو حقدار شئ .

ورپسې دايمان په دغې كاملولو سره وعده كړې شوې ده چې دوى ته به غبرگ ثواب حاصلېږي ، يو په رومبى پيغمبر موسى عليه السلام يا عيسى عليه السلام باندې د ايمان راوړلو اود هغوى عليه السلام په شريعت باندې د عمل كولو اوبل خاتم الانبياء ﷺ باندې دايمان راوړلو او په شريعت نې دعمل كولو . په دې كښې اشاره دې طرفته ده چې اكر كه يهوديان او نصرانيان په رسول كريم ﷺ باندې د ايمان نه راوړلو تر وخته پورې كافر وو او هيڅ عبادت يې نه قبلېږي ، ددې تقاضا او غوښتنه دا وه چې په تير شوى شريعت باندې عمل كول عبث لارل ، خو دې آيت مبارك څخه معلوم شو چې كله كافر مسلمان شى نو دهغه د كفر د زمانې نيكنى هم قبلولې شى ، ځكه ورته دوچند ثواب ور كولې شى .

﴿لَقَدْ يَعْلَمُ أَهْلُ الْكِتَابِ﴾ په دې كښې لارياتي دې ځكه به نې معنى ﴿لَيَعْلَمَنَّ﴾ وي او مطلب د آيت مبارك داشو چې دا اوسنى حكومونه ځكه بيان كړې شو چې اهل كتاب پوهه شى چې دوى پخپل موجوده حالت كښې چې يوازې په عيسى عليه السلام نې ايمان دې په رسول كريم ﷺ نه دې ، پدې حالت كښې دوى د الله ﷻ د څه فضل حقدار نه دى ترڅو چې په رسول كريم ﷺ باندې ايمان راوړئ ، والله سبحانه وتعالى اعلم .

تمت سورة الحديد

بمحمدا لله وعونه للسادس والعشرين من الربيع الثانى يوم الاثنين بعد العشاء وتلوه انشاء الله سورة المجادلة